DE RESTITVTIONE IN INTEGRVM

Tractatus

D. SFORTIAE ODDI

I. V. C. PERVSINI ACVTISSIMI ATQVE PRAECLARISSIMI,

CVM DVPLICI INDICE QVAESTIONVM, & Materiarum omnium locupletissimo,

Insertis quoque in hac postrema editione Additionibus aliquot ex Tomo Auctoris manuscriptis desumptis.

Pars prima.

CVM PRIVILEGIIS.

VENETIIS MDCVI.

Apud Hæredem Hieronymi Scoti.

INDEX QVAESTIONVM ET ARTICVLORVM

Huius primæ partis.

QVAESTIO I.

De euidentialibus, seu præludijs ipsius restitutionis in integrum. Et Habet Articulos 16.

QVAESTIO II.

Incipit de causis ex quibus restitutio in integrum concedenda est. Et in primis in hac quæstione agitur de minori ætate; & quomodo, & qualiter sit iusta causa restitutionis in integrum. Et Habet Articulos 9.

QVAESTIO III.

De aliis personis, quibus competit restitutio in integ. ex edicto, & priuilegio minorum XXV. annis, licet non sint ipsi minores Et Habet Art. 14.

QVAESTIO IIII.

De læsione, quæ, qualis, & quanta, vt minori vel alteri, restitutio in integrum competat, requiritur? Et Habet Articulos. 13.

q.6

QVAESTIO V.

De alijs causis ex quibus restitutio in integrum cuiuslibet ætatis hominibus indifferenter conceditur, quæ dicitur restitutio ex edicto maiorum. Et in primis de absentia. Habet Artic. 7.

QVAESTIO VI.

Quæ absentiæ ex prædictis sint iusta causa restitutionis in integrum, & quæ non. Et Habet Artic. 12.

QVAESTIO VII.

De alijs speciebus absentiæ quæ scilicet sint iusta causa restitutionis in integrum, & quæ non. Et habet Artic. 16.

QVAESTIO VIII.

De aliis causis ex quibus datur restitutio in integrum ex hoc edicto maiorum. Et in primis de illa clausula generali, si qua mihi iusta causa &c. multa differuntur. Deinde specialiter incipit de errore, & ignorantia. Et Habet Articulos 12.

QVAESTIO IX.

De simplicitate rusticana, an, & quando sit iusta causa restitutionis in integrum tam ex causa ignorantiæ iuris, quàm imprudentia in rebus agendis. Habet Articulos. 14.

QVAE-

QVAESTIO X.

De muliebri sexu, an & quando sit iusta causa restitutionis in integrum ex capite ignorantiæ iuris, vel naturalis imprudentiæ, in rebus agendis. Et idem de simplicitate militari. Et de consilio peritorum petendo a prædictis rusticis, mulieribus, & militibus. Et habet Articulos 12.

1 An in mulieribus facilius præsumatur ignorantia eorū, quæ sciri debent, quam in maribus.
2 An, & in quibus casibus specialiter succurratur mulieribus in iure errantibus, vel ipso iure, vel ope restitutionis.
3 In quibus casibus specialiter eis denegetur auxilium ipso iure.
4 An in ijs casibus detur saltem restitutio ex hac generali clausula.
5 An, in casibus, in quibus specialiter prouisum non est, regulariter succurratur mulieribus errantibus in iure ob eius ignorantiam.
6 An mulieribus errantibus in negocijs suis agendis, succurratur ope restitutionis in integrum, ad similitudinem minorum, ob imbecillitatem consilij.
7 An, & in quibus casibus succurratur militibus, vel ipso iure, vel ope restitutionis.
8 An si consilium peritorum a prædictis petitum non fuit quando peti potuit, priuentur beneficiis iuris, vel restitutionis in integrum.
9 Quando dicantur isti potuisse consulere peritiores, & neglexisse.
10 An sufficiat consuluisse vnum, vel necesse sit plures consuluisse, & cuius doctrinæ viros.
11 A quibus doctoribus Perusinis hodie viuentibus, & consulentibus, possit peti consilium, vt dicatur a peritioribus petitum fuisse.
12 Cuius sit onus probandi non potuisse, vel potuisse consuli peritiores.

QVAESTIO XI.

De alijs impedimentis prouenientibus ex persona ipsius impediti, tam ab animo, quàm a corpore. Et habet Articulos 10.

1 An prodigalitas sit iusta causa restitutionis in integrum.
2 An furor, & ebrietas.
3 An somnus, & mors.
4 An occupatio animi circa plura negocia.
5 An iustus dolor, & iracundia.
6 An infirmitas sit iusta causa rest. in integrum.
7 An quælibet infirmitas etiam leuis.
8 An iudicium super leui, vel graui infirmitate, a peritis peti debeat.
9 An paupertas sit iusta causa restitutionis in integrum.
10 An ea paupertas in quam quis incidit culpa sua.

QVAESTIO XII.

De impedimentis procedentibus ex persona aduersarij, propter quæ succurritur ipsi impedito ex hac generali clausula. Et in fine aliquid de impedimentis procedentibus ex persona vtriusque. Habet Articulos 10.

1 An ob impedimentum dolo aduersarii proficiscens, detur restitutio in integrum ex hac generali clausula.
2 An idem sit, si dolus non in committendo, sed in omittendo dumtaxat commissus fuit.
3 An detur restitutio si absque dolo aduersarii ab ipso fuit impeditus.
4 An absentia aduersarii sit iustum impedimentum ex quo causetur hæc restitutio.
5 An omnis absentia vel iusta, vel iniusta, vel propria, vel impropria.
6 An hæc procedant si aduersarius reliquit aliquem in ciuitate qui eum defenderet.
7 An, si non specialiter aliquem reliquit, sed habet amicos, vel consanguineos qui eum defendant, an requiri debuerint, & non defenderint necesse sit, vt detur hæc restitutio.
8 An, si necessarium est hoc, aliquid fieri debeat & quid vt sequi possit iusta causa restitutionis.
9 An prædicta de requisitione, & diligentia facienda, procedant quando, aduersarius contumaciter abest.
10 An hæc procedant in impedimentis ex persona vtriusque.

QVAESTIO XIII.

De impedimentis procedentibus ex persona iudicis, vel aliorum in iudicio interuenientium, videlicet Aduocati, Procuratoris, Notarij, Bauli, & similium. Habet Articulos 10.

1 An quodlibet impedimentum iudicis sit iusta causa restitutionis in integrum.
2 An, si per sordes distulit iudicium.
3 An si per negligentiam.
4 An, si per imprudentiam, vel imperitiam.
5 An, si casualiter ex facto iudicis pars læsa est.
6 An si denegauit audientiam actori.
7 An hæc procedant in Instantia iudiciali.
8 An impedimentum causatum ab Aduocato, Procuratore vel aliis similibus personis, sit iusta causa restitutionis in integrum.
9 An error alicuius prædictorum.
10 An impedimentum causatum ab aliquo alio tertio.

QVAESTIO XIV.

De aliis impedimentis, quæ casu fortuito contingunt, ex quibus datur restitutio ex hac clausula. Et de quibusdam alijs casibus specialibus in quibus iure specialissimo conceditur, & quorum regula vix constitui possit. Et habet Articulos 8.

1 An casu fortuito impeditus restituatur in integrum.
2 An casus proueniens ex necessitate alicuius dispositionis legalis, vel statutariæ, vel principis.
3 An feriæ superuenientes.
4 An aduersarii prærogatiua, vel priuilegium ei indultum.
5 An impedimentum naturaliter contingens.
6 An enormis læsio.
7 An fauor dotis.
8 An in aliquo alio speciali casu detur restitutio, ex hac generali clausula, ex quo regula constitui nequeat.

QVAESTIO XV.

Incipit de cauſis ex quibus ceſſat, & impeditur beneficium reſtitutionis in integrum etiam ſi ex aliqua cauſarum ſupradictarum concedenda veniret. Et in primis, an & quando denegetur reſtitutio, ex eo quòd à lege, vel ſtatuto prohibetur. Habet Artic. 10.

QVAESTIO XVI.

Reſtitutio in integrum, an et quando denegāda veniat, ex eo quod alias petita, & denegata, vel conceſſa a iudice fuit. Et habet Articulos 10.

QEAESTIO XVII.

Reſtitutio in integrum, an & quando ceſſet, ex eo quia ſuperflua ſit propter concurſum remedij ordinarij, vel extraordinarij, Et habet Artic. 17.

QVAESTIO XVIII.

Reſtitutio in integrum an & quando ceſſet, & denegetur, propter prærogatiuam, & priuilegium aduerſarij. Habet Artic. 12.

QVAESTIO XIX.

Reſtitutio in integrum an & quando denegetur, quia tranſactum eſt tempus petendi illam. Et in primis, quantum durent tempora reſtitutionis in integrum, & an ex cauſa etiam extendantur, &c. Et habet Artic. 12.

tiplex,& quod.
2 An tempus ad quod petitur restitutio sit semper vniforme.
3 An tempus intra quod petitur restitutio, fuerit idem olim & hodie,& quod sit hodie.
4 An tempus hoc intra quod petitur restitutio sit semper vniforme. An vero sit quandoque breuius quadriennio scilicet, quando læsio fuit in tempore breuiori quadriennio.
5 An tempus hoc, intra quod petitur restitutio, sit semper vniforme quo ad hoc, vt illo transacto non possit amplius peti restitutio, regula.
6 An a lege, vel statuto possit hoc tempus prolongari, & præsertim si causa adsit, an prolongatum aliquibus casibus dicatur.
7 An enormissima læsio, sit iusta causa à iure permissa, propter quam restitutio in integrum, etiam post hoc tempus transactum peti possit.
8 An prælati vita sit iusta causa, quod etiam post hoc tẽpus ecclesia possit in integrum restitui.
9 An frequens mutatio prælatorum idem causat.
10 An iudex possit alijs de causis (si sibi videatur) admittere læsum ad petitam restitutionem etiam post hoc tempus.
11 An ex eo saltem, quia sibi manifeste de læsione constaret.
12 An contestatione litis, vel alio consensu partium, possit hoc tempus perpetuari & extendi.

QVAESTIO XX.

De cursu ipsius quadriennij, quod datur ad restitutionem in integrum petendam & finiendam. Et habet Artic. 10.

1 An quadriennium hoc incipiat currere ipsis minoribus antequam fiant maiores.
2 An statim postquam facti sunt maiores incipiat currere, si læsio adh c completa non sit.
3 An & quando incipiat currere ipsi ciuitati, ecclesiæ.&c.
4 An currat ipsis maioribus ignorantibus se esse læsos.
5 An si aliter sint impediti petere restitutionem in integrum.
6 An aliquo casu tam maioribus, quam minoribus incipiat currere hoc quadriennium, si læsio in pendenti sit.
7 An postquam semel incepit currere hoc quadriennium, aliqua de causa retardetur cursus illius.
8 Quantum temporis huius quadriennij transeat ad hæredes ipsius læsi.
9 Quomodo currat hoc tempus hæredibus ante aditam hæreditatem.
10 Quomodo currat post aditam hæreditatem.

QVAESTIO XXI.

De rescissoria actione, quomodo, & quanto scilicet tempore tollatur, & illius tempora quomodo currant. Et habet Articulos 6.

1 A quo tempore nascatur rescissoria actio.
2 An, & quanto tempore duret, antequam restitutio in integrum obtineatur.
3 An rescissoria actio post impetratam restitutionem duret anno vtili tantum, vt olim durabat, an vero quadriẽnio continuo, vt hodie durat tempus restitutionis in integrum.
4 An postquam obtenta est restitutio in integrum, duret tempus rescissoriæ actionis anno vtili, vel quadriennio continuo tantum, an vero toto illo tempore quod per restitutionem in integrum recuperatum fuit.
5 An rescissoria actio perpetuetur litis contestatione.
6 An per petitionem restitutionis in integrum perpetuetur rescissoria actio.

QVAESTIO XXII.

Restitutio in integrum, an & quando deneganda veniat propter solennitates adhibitas in ipso actu a minore celebrato? Et habet Articulos 12.

1 An restitutio in integrum ex eo deneganda veniat, qđ actui a minore celebrato tutor vel curator interuenit.
2 An si minor falso tutore contraxit.
3 An si minor habet regressum contra tutorem vel curatorem.
4 An hoc procedat in restitutione in integrum ex clausu la generali.
5 An restitutio in integrum cesset, ex eo, quod minor per procuratorem egit actum,& læsus fuit.
6 An præsentia consanguineorum adhibita actui a minore celebrato, faciat cessare restitutionis beneficium.
7 An præsentia amicorum adhibita hoc operetur.
8 An præsentia principis faciat cessare præsumptionem læsionis,& consequenter restitutionis beneficium.
9 An præsentia iudicis & interpositio decreti tollat beneficium restitutionis.
10 An si decretum fuit interpositum super ætate ipsius minoris.
11 An si super solutione facienda ipsi minori.
12 An ex eo, quod minor legitime in iudicio defensus fuit.

QVAESTIO XXIII.

Restitutio in integrum minoris, an & quando cesset, ex eo quod industria, prudentia, vel malitia propria ipsius minoris superet ætatem? Et habet Articulos 13.

1 An minoribus seruis denegetur restitutio in integrum, ex eo tantum, quia serui sunt.
2 An minori denegetur restitutio ex eo quòd malitia superat ætatem.
3 An industria minoris simplex, idest non publice in actis redacta impediat restitutionem in integrum.
4 An si industria eius notoria sit, idest publice in actis redacta.
5 An peritia minoris in aliqua re impediat restitutionem in integrum, circa pertinentia ad illam artem.
6 An doctor minor restituatur in integrum ex hoc capite ætatis.
7 An mercator, notarius, vel alius in alia arte ex hoc capite ætatis restituatur.
8 An minor restituatur in iis casibus, in quibus a lege vel statuto pro maiori habetur.
9 An impetratio veniæ ætatis impediat beneficium restitutionis ex hoc edicto.
10 An minor restituatur aduersus ipsum actum impetrationis veniæ ætatis.
11 An in iis quæ requirunt decreti interpositionem.
12 An minor restituatur, quando actum pium & laudabilem fecit licet, sibi præiudicialem.
13 An numerus liberorum, vel dignitas,& principatus ipsius minoris, impediat restitutionem in integrum.

QVAESTIO XXIIII.

De impedimento restitutionis in integrum, ex eo quòd minor se maiorem dixit. Et habet Articulos 8.

1 An si minor se maiorem dixit sine dolo suo vel aduersaria,

sarii, neque iuramento assertionem suam firmauit, restitutio ei deneganda sit.
2 An si minor iureiurando affirmauit se esse maiorem.
3 An, si iuratum fuit illud vulgatum tantum, scilicet omnia & singula in instrumento contenta vera esse.
4 An iuramentum hoc obstet restitutioni in integrum, si actus sit ipso iure nullus.
5 An si minor se maiorẽ dixit dolo aduersarii inductus.
6 An, si dolus tantum proprius interuenit.
7 An, si dolus vtriusque.
8 An, si dubium sit cuius dolus interuenerit.

QVAESTIO XXV.

De impedimento restitutionis in integrum, ex eo, quòd minor maior factus ratum habuit quòd minor gessit. Habet Articulos 8.

1 An restitutio in integrum impediatur ex eo quòd minor adhuc minor existens approbauerit actum & ratificauerit.
2 An, si coactus ab aduersario hoc fecit; & hic an cogi possit.
3 Quæ differentia sit inter titulum. C. si min. maior fact. lib. 2. & C. si minor maior fact. lib. 5.
4 An impediatur restitutio, ex eo quod minor actum a se in minori ætate inceptum maior factus compleuit.
5 An regulariter impediatur restitutio, quando actum perfecte explicitum in minori ætate, approbauit in maiori.
6 An ista procedant in approbatione tacita, & quæ sint exempla tacitæ huius approbationis.
7 An hæc procedant si dolus aduersarii ab initio interuenit.
8 An, si actus ab initio nullus ipso iure fuit.

QVAESTIO XXVI.

De impedimento restitutionis in integrum, ex eo, quia minor renunciauit beneficio restitutionis, vel iurauit se non contrauenturum &c. Et hic remissiue de materia authen. sacramenta puberum. C. si aduer. vend. Habet Artic. 8.

1 An, & quomodo, quibusue clausulis dicatur minor renunciasse beneficio restitutionis in integrum.
2 An minor possit cogi approbare contractum, & restitutioni renunciare, vel a contractu discedere.
3 An si minor iam maior factus renũciat huic beneficio, sit perpetuo ab illo exclusus.
4 An si minor adhuc existens huic beneficio renunciat.
5 An hoc procedat in ecclesia.
6 An si iuramento firmauit hanc renunciationem.
7 An regulariter iuramentum interpositum a minore super contractibus ab eo celebratis, auferat ei beneficiũ restitutionis in integrum. Vbi remissiue de amplissima materia auth. sacramenta. C. si aduer. vend.
8 An ex eo quòd res non sit amplius integra, impediatur restitutio in integrum.

QVAESTIO XXVII.

Restitutio in integrum ex edicto maiorum, an & quãdo ex causa deneganda sit? Et in primis, an ex eo quòd impedimentum allegatum, fuerit affectatum, vel dolo causatum, vel ob negligentiam non remotum? Et habet Art. 8.

1 An impedimentum affectatum excuset.
2 An, & quomodo cognoscatur quod impedimentũ fuerit affectatum, seu dolo malo procuratum.
3 Quando absentiæ impedimentum dicatur finitum, & incipiat fieri absentia dolosa, & affectata.
4 An impedimentum debeat esse immediatum, & quomodo hoc cognoscatur.
5 An, & a quo probari possit & debeat voluntas impediti, scilicet, quòd si impedimentum cessasset, ipse non neglexisset.
6 An impedimentum excuset, quando quis nimis se arctauit.
7 An impedimentum quod de facili remoueri potest, excuset.
8 An excusetur is qui impedimentum remouere quidem non potuit, sed cum illud superuenit, ipse otiose agebat.

QVAESTIO XXVIII.

De protestatione, an & quando sit vtilis vel necessaria ipsi impedito, ad hoc vt impedimentum prosit ei ad restitutionem obtinendam: Et quando omissio protestationis noceat restitutioni obtinendæ? Habet Articulos 6.

1 An protestatio quòd per eum non stat, sit semper vtilis ipsi impedito? & ad quid.
2 An protestatio hæc sit necessaria, quando impedimentum processit a necessitate naturæ, non a voluntate alterius.
3 An necessaria sit, quando impedimentum procedit a Iudice.
4 An quando protestatio est necessaria, sit necessaria, etiam si impedimentum sit notorium.
5 An, vbi protestatio est necessaria, requiratur quòd instantissime fiat, & secundum aliquos triplicate.
6 An vbi protestatio vnica vel multiplex requiritur, si omittatur, cesset beneficium restitutionis, saltem ex clausula generali, &c.

QVAESTIO XXIX.

Restitutio in integrum ex hoc edicto maiorum, an & quando cesset, ex eo, quòd impeditus procuratorem dimisit, per quem agere & defendi posset. Habet Articulos 5.

1 An dimissio procuratoris facta ab ipso absente, vel aliter impedito, sit in causa, quòd ipse præsens cum habuerit quem conueniret, non audiatur, si velit restitui contra absentem.
2 An ipsemet absens restitui possit, quando ab hoc procuratore dimisso non fuit legitime defensus.
3 An si fuit legitime defensus, sed agitur de actitatione causæ, & iudiciariis actibus.
4 An si agitur de aliis actibus extra actitationem causæ.
5 An quæ dicta sunt de dimissione procuratoris, in proposito procedant, quando est datus curator bonis.

QVAESTIO XXX.

Restitutio in integrum ex hoc edicto, an & quando denegetur ex eo, quòd impeditus procuratorem non dimisit. Et habet Art. 18.

1 An impeditus necesse habeat mittere excusatorem, alias denegetur ei restitutio in integrum, si non misit.
2 An teneatur dimittere procuratorem, & in primis, an quando est impeditus ex caussa necessaria, & probabili simul.

3 An,

3 An, quando ex causa necessaria tantum.
4 An, quando ex causa probabili tantum, non autem necessaria.
5 An, quando ex causa voluntaria quidem, nõ tamen improbabili
6 An, quando contumaciter abest.
7 An, vbi dimissio procuratoris non est necessaria, reddatur necessaria aliqua de causa; & in primis, an ex eo quod impedimentum longo tempore duraturum sit.
8 An, vbi ipse impeditus est actor.
9 An, vbi est reus, sed est citatus alternatiue, vt scilicet vel personaliter compareat, vel per procuratorem.
10 An, vbi causa celeritatẽ desiderat, vel alia causa subest.
11 An, e cõtra vbi dimissio procuratoris est necessaria, procedat si impedimentum processit ex banno.
12 An, si culpa non fuit præordinata ad casum.
13 An, si procurator dimissus est mortuus vel impeditus.
14 An, si citatus non tenetur personaliter comparere.
15 An, si procurator commode haberi nequeat.
16 An, si impedito non potuit sufficienter prouideri per procuratorem.
17 An si causa ardua sit.
18 An saltem ex æquitate succurratur, vbi debuit mitti procurator, & dimissus non fuit.

QVAESTIO XXXI.

Incipit de modo petendi, & obtinendi in iudicio restitutionem in integrum. Et in primis, per quas personas peti possit restitutio, & contra quos. habet Artic. 17.

1 An restitutio in integrum concedi possit a iudice ex officio suo absq; eo quod petita sit.
2 An excommunicatus possit ipsemet petere restitutionem in integrum.
3 An bannitus.
4 An ecclesia ipsamet petere possit per se, an vero petere debeat per prælatum suum, vel alios, & quos.
5 An minor ipsemet petere possit, an verò curator interuenire debeat.
6 An per alios possit peti restitutio in integrum, & in primis, an per tutorem, vel curatorem ab ipso minore.
7 An per syndicum vniuersitatis ab ipsa vniuersitate.
8 An per œconomum vel prælatum ab ipsa ecclesia.
9 An per consanguineos vel amicos, tam a minoribus quam a maioribus &c.
10 An per patrem.
11 An per procuratorem ab aliquo peti possit.
12 An sine speciali mandato.
13 An si restitutio incidenter petatur.
14 An requiratur etiam mandatum in individuo.
15 An restitutio peti possit contra hæredem aduersarii.
16 An contra procuratorem eiusdem.
17 An contra tertium possessorem.

QVAESTIO XXXII.

De foro competenti, in causis restitutionis in integrum. idest coram quo iudice, & vbi peti debeat. Habet Art. 22.

1 Quot species iudicum sint, & quæ.
2 An restitutio in integrum sit mixti imperii.
3 An inferior a principe possit in integrum restituere.
4 An magistratus municipalis.
5 An iudices minimi, siue cartularij.
6 An iudices delegati, siue subdelegati.
7 An arbiter possit in integrum restituere.
8 An saltem quando restitutio venit petenda incidenter.
9 An arbiter possit in integrum restituendum esse pronunciare, licet restituere nequeat.
10 An arbitrator possit in integrum restituere.
11 An si ipsæ partes compromitterent causam restitutionis in integrum.
12 Limitationes generales ad omnes conclusiones factas in præcedentibus articulis.
13 Vbi restitutio in integrum peti debeat: An scilicet coram iudice actoris, vel rei.
14 Cuius loci ius attendi debeat in decidendis causis restitutionis in integrum, an scilicet actoris, vel rei.
15 An coram iudice ecclesiastico vel seculari peti debeat restitutio in integrum.
16 An coram iudice à quo, an vero coram iudice ad quem peti debeat restitutio.
17 An quilibet iudex restituere possit contra sententiam propriam.
18 An delegatus a Principe restituere possit contra sententiam propriam.
19 An contra sententiam superioris restituere quilibet iudex etiam inferior possit.
20 An iudex æqualis possit restituere contra sententiam iudicis sibi æqualis.
21 An quilibet index etiam ordinarius restituere possit cõtra sententiam delegati à Principe.
22 An contra sententiam Vicarii Episcopus tantum, & contra sententiam Episcopi Vicarius eius solus restituere possit.

QVAESTIO XXXIII.

De iudicio rescindenti, & rescissorio. Et quo ordine intentari debeant? Et habet Artic. 7.

1 Quid sit rescindens, & quid rescissorium iudicium prænittendum est.
2 An iudicium rescissorium possit intentari ante iudiciũ rescindens.
3 An qui petit restitui sibi rẽ, quæ in eius distractione læsus est, dicatur in necessarium præambulum petere restitutionem in integrum.
4 An per iudicium rescindens possit quis rei suæ recuperationem intentare, an vero separatim agen̄dum sit.
5 An iudicium rescindens vnà cum rescissorio possit in eodem libello cumulari.
6 An si horum iudiciorum cumulatio permittitur, possit cogi actor illa cumulare pro breuiori causæ expeditione.
7 Quomodo tractabuntur hæc iudicia si cumulata fuerint, & de forma libellandi in tali casu.

QVAESTIO XXXIIII.

De modo procedendi in hoc iudicio restitutionis in integrum. Et in primis de causa cognitione, & citatione partis, & an, & quando, & quomodo requirantur? Et habet Art. 12.

1 An pro restitutione in integrum obtinenda semper necessarium sit adire iudicem.
2 An hoc iudicium sit petitorium, vel possessorium.
3 An in hoc iudicio noua instantia opus sit.
4 Iudicium hoc quomodo dicatur principaliter proponi, & quomodo incidenter.
5 An causæ cognitio regulariter in hoc iudicio necessaria sit.
6 An necessaria sit si incidenter petatur restitutio.
7 An si petatur contra sententiam.
8 An citatio partis in hoc iudicio necessaria sit, ita vt ea omissa iudicium sit nullum.
9 An procedat si citandi sunt præsentes.

10 Q

10 Quæ perſonæ citari debeant ad videndum minorem, vel maiorem in integrum reſtitui.
11 Quomodo citari debeant, præſertim quando ſunt citandæ perſonæ incertæ.
12 Quanto tempore expectari debeant.

QVAESTIO XXXV.

De libello, & conteſtatione litis in hoc iudicio reſtitutionis in integrũ, & eorum vſu, neceſſitate, & forma. Habet Art. 10

1 An regulariter ſit neceſſarius libellus in hoc iudicio reſtitutionis in integrum.
2 Quid peti debeat in hoc libello.
3 An ſit neceſſe exprimere qua de cauſa læſus fuerit is qui reſtitutionem petit, videlicet an dolo aduerſarii, vel lapſu proprio, vel caſu, & fortuna.
4 An ſatis ſit dicere quod minor fuit circumſcriptus.
5 An cauſa ſpecialis ipſius læſionis in indiuiduo exprimere debeat.
6 An per viam actionis, vel officii iudicis debeat formari & concludi libellus.
7 An per viam exceptionis vel replicationis poſsit peti reſtitutio in integrum.
8 An litis conteſtatio in hoc iudicio regulariter neceſſaria ſit.
9 An, ſi reſtitutio incidenter petatur.
10 An ſi aduerſarius abſens ſit, poſsit deueniri ad diffinitiuam ſuper reſtitutione in integrum petita.

QVAESTIO XXXVI.

De probatione eorum, quæ in hoc iudicio probari debent. Et in primis de probatione læſionis. Habet Art. 10.

1 An læſionis probatio ſemper concedatur: Et in ſpecie quando in contrarium adeſt præſumptio iuris & de iure, quòd is qui reſtitutionem petit non ſit læſus.
2 An petenti reſtitutionem in integrum ſemper incumbat onus probandi quòd ipſe læſus ſit.
3 An releuetur ab hoc onere probandi læſionem, quando ex eo ipſo quod fecit, præſumitur ipſo iure quòd læſus fuerit, vbi regula cum exemplis.
4 An in ſpecie quando fuit læſus in lapſu temporis.
5 An, quando appellare omiſit.
6 An, quando hæreditatem adiuit.
7 Quid probari debeat ab eo qui læſum ſe eſſe ait in aditione hæreditatis.
8 An, quando læſus fuit in omiſsione probationum.
9 An, quádo confeſſus fuit aliquid ſibi præiudiciale, quod contra eum probari non poterat: & quid in pluribus ſpecialibus caſibus, remiſsiue.
10 Quomodo læſio probari debeat, an & quando plene, vel ſemiplene.

QVAESTIO XXXVII.

De probatione minoris ætatis: à quibus, & quomodo fieri debeat, & quid operetur. Habet Art. 18.

1 An onus probandi minorem ætatem incumbat regulariter ipſius minoribus eam allegantibus, an vero aduerſariis.
2 Quomodo minor ætas à minore in iudicium deduci debeat.
3 An minor ætas debeat probari plene, an vero coniecturis, & ſemiplene probari valeat.
4 An minor ætas teſtibus & quibus teſtib. probari poſsit.
5 An teſtimonium matris, vel cõſanguineorum admittatur in probatione ætatis.
6 An pluribus, & quot teſtibus regulariter probari debeat minor ætas:
7 Quid deponere debeant iſti teſtes, vt idonei dicantur, & de praxi huius negocii.
8 Quomodo deponere & quid in cauſa ſcientiæ allegari debeat.
9 An, quomodo, & quibus ſcripturis ætas minor probari poſsit.
10 An in ſpecie per inſtrumentum dotis, ſiue matrimonii probari queat.
11 An per inſtrumentum curæ, ſiue dationem curatoris.
12 An per librum rationum, ſiue memorabilium quotidianorum ipſius patris.
13 An ætas per aſpectum probari poſsit.
14 An illa probatio per aſpectum fieri poſsit teſtibus.
15 Quid iſti teſtes deponere debeant.
16 Quid in cauſa ſcientiæ adducere debent.
17 An ſententia lata ſuper ætate alicuius minoris, faciat ius inter omnes.
18 An hoc operetur probatio ætatis ſola, abſque alia prolatione ſententiæ ſuper ea.

QVAESTIO XXXVIII.

De probatione eorum, quæ ſpecialiter probanda ſunt ad obtinendam reſtitutionem in integrum ex edicto maiorũ. Habet Articul. 8.

1 A quo debeant probari impedimenta, & cæteræ cauſæ, ex quibus ſolet concedi hæc reſtitutio ex edicto maiorum.
2 An ſufficiat probare ſimpliciter impedimenta an vero neceſſe ſit probare etiam cauſas impedimentorum, & qualitates illorum, ex quibus iuſtificari ſolent.
3 An prædicta debeant plene probari, an vero ſemiplena probatio ſufficiat.
4 An (ſi regulariter plena probatio requiratur) procedat hoc in cauſis fauorabilibus, vt matrimonii, & ſimiliũ.
5 An procedat in impedimentis quæ non niſi difficulter probari poſſunt, veluti, ſi de longinquo probationes petendæ ſint.
6 An procedat in impedimento ignorantiæ.
7 An procedat, quando agitur de leui præiudicio partis.
8 An arbitrio iudicis hæc omnia regulanda ſint, attenta qualitate perſonæ quæ impedimentum allegat, vel præſumptione contra eum exiſtente.

QVAESTIO XXXIX.

De probatione eorum incidentium communium vtriuſque reſtitutionis in integrum, tam minorum, quam maiorum. Habet Articul. 4.

1 Quis probare debeat non eſſe lapſum tempus petendi reſtitutionem in integrum.
2 An probari debeat ab eo qui reſtitutionem petit, quòd res de qua agitur pertinet ad eum iure dominii, vel poſſeſsionis, vel quod alia ratione habeat intereſſe in cauſa.
3 An hoc dominium, poſſeſsio, & intereſſe, debeant plene probari, an vero ſemiplene ſufficiant.
4 An probationes factæ circa dominium in iudicio reſtitutionis in integrum, faciant fidem in reſciſſorio.

QVAESTIO XL.

De ſententia, quæ ſuper hoc iudicio reſtitutionis in integrum ferenda eſt. Habet Artic. 7.

1 An hæc ſententia ſit interlocutoria, vel diffinitiua.

8 Quid continere debeat hæc sententia, & ad quid se extendere possit iudex.
5 An super meritis causæ principalis iudex pronunciare possit.
4 Si restitutio in integrum incidenter petitur, an sufficiat pronunciare ad fauorem petentis, in causa principali tantum, & dicatur in consequentiam restitutus.
5 An iudex debeat dicere ego te restituo, an vero sufficiat pronunciare restituendum.
6 An restitutionis sententia sit semper necessaria in hoc iudicio, & quædam alia notabilia.
7 An si in rescripto dicatur quod restituatur in integrum, an orator dicatur restitutus, an vero restituendus, prout iuris fuerit.

QVAESTIO XLI.

Incipit de effectibus restitutionis in integrum. Et in primis de effectibus eius antequam petatur. Habet Art.6.

1 An restitutio in integrum aliquid regulariter operetur antequam petita sit.
2 An id, quod per restitutionem in integrum recuperari potest, possit dici aliquo modo nostrum, vel in patrimonio nostro, vel nobis debitum.
3 An e contra is, a quo euinci potest res per restitutionem in integrũ, interim dicatur in bona fide esse, ita vt præscribere possit, facere fructus suos, &c.
4 An restitutio in integrum sit in consideratione aliqua quoad dispositionem l. post rem. ff. de transact. & l. quãdiu. ff. de acq. hær.
5 An id, quod potest per restitutionem in integrum recuperari, compensari possit.
6 An spes ista restitutionis in integrum, aliquid aliud singulariter operetur contra prædictam regulam, quę est quod interim nullum effectum operetur.

QVAESTIO XLII.

De effectibus restitutionis in integrum postquam petita est, ante vero quam obtenta sit, & sic illa pendente. Habet Art.7.

1 An regulariter restitutione in integrum pendente aliquid innouari possit.
2 An restitutione in integrum pendente aliquid alienari possit.
3 An restitutione in integrum pendente bona subhastari possint.
4 An restitutionis in integrum petitio litis introductionem inducat.
5 An restitutionis in integrum pendentia iurisdictionem primi iudicis impediat.
6 An restitutione in integrum petita impediatur interim executio instrumenti contra quod petita est.
7 An restitutio in integrum ad appellandum petita, vel aduersus non prosecutam appellationem, impediat interim executionem sententiæ.

QVAESTIO XLIII.

De materia quæstionis præcedentis, & in specie, an & quando pendente iudicio restitutionis in integrum aduersus rem iudicatam, impediatur interim executio eius. Habet Artic.8.

1 An pendente restitutione in integrum aduersus rem iudicatam, executio eius regulariter impediatur, reg. cum fall.
2 An, si sententia lata sit a supremo principe.
3 An, si petatur restitutio aduersus tres conformes.
4 An, si is qui petit restitutionem in integrum non habeat probationes in promptu, & res habet altiorem indaginem.
5 An, si adest præsumptio calumniæ ex parte petentis restitutionem in integrum.
6 An, si executio prius facta vel incepta fuerit.
7 An, si nõ facta vel incepta, petita tamen prius fuerit executio, quam restitutio in integrum.
8 An, si in casibus prædictis limitanda veniat regula primo loco posita, sublimitandæ veniant limitationes istæ in aliquibus casibus generaliter, & in quibus.

QVAESTIO XLIIII.

De effectibus restitutionis in integrum postquam obtenta est. Et in primis quomodo procedat illa regula, tantum reddit restitutio, quantum abstulit læsio; & in specie an procedat quo ad ius alteri quæsitum, & re non integra. Habet Art.5.

1 An restitutio in integrum sit fauorabilis in se, vel odiosa, & sic an effectus illius postquam obtenta est, extendi & ampliari, an vero restringi debeant.
2 An restitutio in integrum, quæ regulariter tantum reddit quantum læsio abstulit, quandoque reddat vel plus, vel minus.
3 An restitutio in integrum tollat omnem actionem aduersario, ita vt penitus rescissa remaneat obligatio, an vero succurratur ipsi restituto, ope exceptionis.
4 An restitutio in integrum auferat ius alteri quæsitum.
5 An restitutio in integrum aliquid operetur, vbi res non est amplius integra.

QVAESTIO XLV.

De accessoriis aliis, fructibus, vsuris, & interesse, an & quando ad illa restitutio in integrum extendatur. Et Habet. Artic.4.

1 An restitutio in integrum regulariter extẽdatur ad alia accessoria vltra rem & sortem ipsam principalem.
2 An ad fructus interim ab aduersario perceptos.
3 An etiam ad vsuras extendatur.
4 An etiam ad interesse.

QVAESTIO XLVI.

De effectu & vtilitate restitutionis in integrum quo ad litis consortes ipsius restituti. Habet Artic.10.

1 An restitutio in integrum profit ipsis quoque litis consortibus; & in primis, an, quando ipsi quoq; sunt minores, & res est indiuisibilis.
2 An eisdem consortibus minorib. profit, quando res est diuisibilis.
3 An profit litis consortibus maioribus, vel alias non restituendis, quando res est diuisibilis.
4 An eisdem profit quando res est indiuisibilis.
5 Quando dicatur res diuisibilis, vel indiuisibilis in proposito.
6 An aliqua de causa, & præsertim iuramenti, res aliàs indiuisibilis habeatur pro diuisibili in hoc proposito.
7 An quando restitutio in integrum prodest ipsis quoque litis consortibus, ipsi consortes possint illam petere nomine eorum proprio vel ipsius restituti.
8 An restitutio in integrum profit fideicommissariis ipsius pupilli instituti.

9 Quid

Finis Indicis Quæstionum, & Articulorum huius Primæ Partis.

TRACTATVS DE RESTITVTIONE IN INTEGRVM SFORTIAE ODDI V. I. C. PERVSNI.

Pars Prima.

Præfatio. In qua totius huius operis ordo continetur.

ANTEQVAM ad singulas huius Tractatus Quęstiones deueniam; Illius Ordinem perpetuum, quem ab initio vsque ad finem seruaturus sum, hic breuiter prænotare volui; Vt quilibet ex breuissima inspectione illius, singula capita principalia huius materiæ, vbi quærenda sint, quave ratione ibi collocata fuerint, cognoscere valeat.

Diuidam autem imprimis vniuersum opus hoc in duas partes principales: quarum quælibet suum integrum volumen occupabit, & quælibet suas quinquaginta Quæstiones principales continebit, quæ erunt summatim centum capita præcipua huius materiæ, seu centum tituli, prout magis nuncupare placeat. & quælibet Quæstio suos particulares Articulos complectetur, numero vel pauciores vel plures, prout campus vniuscuiusque quæstionis patietur. Et quilibet demum Articulus sui propositi thematis, seu conclusionis disputationem, resolutionem, ad contraria responsionem; & firmatæ decisionis, seu opinionis Ampliationes, & Limitationes denique continebit, nisi in aliquo breuitas, vel facilitas ipsius thesis, hæc singula non admittat.

In prima autem parte principali tractabo de ijs omnibus, quæ spectant ad materiam Restitutionis in integrum in genere, videlicet, De euidentialibus illius, De causis ex quibus concedi, vel denegari debet. De modo proponendi, & obtinendi eam in iudicio, demum de effectibus illius, postquam petita, & obtenta est.

In secunda vero parte principali tractabo de ijs quæ spectant ad hãc materiam in specie; Hoc est, De singulis Restitutionibus in integrum, aduersus quoslibet penè humanos actus; puta, Emptionem, Venditionem, Pignus, Mutuum, Sententiam, Delictum, Quasi delictum, Quasi contractum, Præscriptionem, & quemlibet in summa alium actum, in quo quis per commissionem, vel omissionem damnum graue passus fuerit: vt in principio dictæ secundæ partis, & partitione latius apparebit.

Ad primam igitur partem deueniendo. In primis agam in ea de Euidentialibus, seu Præludijs Restitutionis in integrum, Quod vnica quæstione absolui poterit.

Deinde de causis ex quibus conceditur, vel denegatur tam minoribus 25. annis, quam maioribus, & tam personis, quàm locis Restitutio in integrum: Quod vsque ad trigesimam quæstionem occupabit.

Mox de vsu & modo petendi, & deducendi, & obtinendi demum in iudicio Restitutionem in integrum, & hoc vsque ad q. 40.

Postremò, de Effectibus Restitutionis in integrum, postquam obtenta est: Et hoc vsque ad finem huius primæ partis.

SVMMARIVM.

1 *Restituere, hoc verbum, quot modis accipiatur.*

2 *Et quid, quando refertur ad statum rerum propriè.*

3 *Et quid, quando impropriè.*

4 *Restituere quandoque significat idem quod Destruere. num. 6.*

5 *Et quid quando ad statum personarum refertur. numer. 8. & 9.*

6 *Dominium rei propriè restitui dicitur, impropriè verò p.s. 10. & num. 7.*

7 *Ared. s. 10 r-stituto dicuntur restituta eidem priuilegia pristina. num. 5.*

8 *Restitutio, hoc verbum, quando refertur ad dominium rerum, an significet rem in pristino statu reponere.*

9 *Restituas, verbum importat quod res restituatur cum omni eius bonitate, & integritate.*

10 *Restitutus quando quis dicatur.*

11 *Redire quid significet.*

13 *Restituere quomodocunque ponatur plenariam restitutionem significat. & num. 55.*

14 *Integrum, siue in integrum, hæc verba multifariam in iure ponuntur, quæ recensentur numer. 15. 16. 17. 18. 19. & 20.*

23 *Restitutio in integrum, hæc verba simul iuncta multifariam in iure accipiuntur.*

24 *Legitimatio potest dici Restitutio in integrum. numero 25.*

26 *Legitimatio duplex, propria & impropria, quæ dispensatio dicitur.*

27 *Absolutio ab excommunicatione est largo modo Restitutio.*

28 *Redhibitoria actio largo modo dicitur* Restitutio *in integrum.*

29 Ecclesia *readificata an recuperet priuilegia, & feuda pristina.*

30 Restitutio *spoliatorum, dici potest largè restitutio in integrum.*

32 Restitutionis *in integrum diffinitio quòd sit in pristinū statum repositio, an bona sit? num. 33. 34. 35. & seq. vsque ad num. 52.*

33 Restitutio *in integrum reponit omnia in statu, in quo erant ante læsionem.*

34 *Restitutio an trahatur ad bona interim alienata. num. 33. & 49.*

35 Restitutionis *in integrum variæ aliæ diffinitiones, vsq. ad num. 43.*

45 *Restitutio in integrum semper tantum restituit, quantum læsio abstulit, neque plus, neque minus.*

46 *Effectus duplex substantialis, & accidentalis.*

47 *Diffinitio ab effectu quomodo assumi possit, vel non. nu. 31. & 46.*

48 Restitutio *quare non semper totum contractum rescindat.*

50 *Rescindens, &* Rescissorium *iudicium, quid sint.*

51 Rescindens *siue restitutio in integrum, an recuperet rē absque* Resc*issorio, & quando.*

52 *Intellectus l. qui proprio. §. item quæritur. ff. de procur. communis quis sit.*

53 *Restitutio in integrum dicitur quasi* Restauratio.

54 *In integrum, hæc verba an abundent, & satis sit dicere* Restitutio.

56 Restituendum, *& in integrum restituendum, pronunciare idem est.*

57 *Restitutio quando in genere sumitur pro qualibet restitutione, non semper habet plenariam significationem.*

58 R*estitutio ex Trebelliano S.C. non porrigitur ad omnia iura hæreditaria.*

59 R*estitutio ex gratia facta non semper est in integrum restitutio.*

60 Rest*itutio quomodo in genere, & in specie accipiatur.*

62 I*ntegramente, hoc verbum quomodo multum importet, et faciat trahi restitutionem ad ea, ad quę aliàs nō traheretur.*

63 Rest*itutio in integ. in quo differat ab appellatione.*

64 *Appellatio, & restitutio in integrum, in quo conueniant, & in quo differant ab inuicem. & nu. 65.*

66 *Restitutio pinguius remedium est, quam appellatio.*

67 *A restitutione ad appellationem argumentum quomodo procedat.*

68 *Restitutio in integrum in quo differat a supplicatione.*

69 *Supplicatio semel denegata iterari non potest.*

80 *Supplicatio quomodo in genere, & quomodo in specie considerari debeat, &* quomodo Restitutio *sit supplicatio, vel è contra, & quomodo non, late numer. 71. & 72.*

73 *Restitutio in integrum in quo differat ab indulgentia.*

74 *Indulgentia quomodo in genere, & in specie sumatur, & quomodo pro restitutione in integrum ponatur.*

75 *Restitutio in integrum, an & in quo differat a Reductione.*

76 *Reductio ad arbitrium boni viri est sententiæ arbitralis recessio.*

77 *Arbiter arbitrium suum moderare non potest, sed alius.*

78 Restitutio *in integrum in quo differat a querela?*

79 *Restitutio in integrum quo iure introductu fuerit.*

80 *Latorius primus qui legem latoriam tulit de auxilio* Minorum.

81 *Quæ restitutiones in integrum iure ciuili, & quæ iure prætorio introducta fuerint, numero 82. 83. & 84.*

84 *Clausula illa, si qua mihi iusta causa, quomodo origine ciuilis ampliatione prætoria sit.*

85 *Restitutio in integrum quare introducta fuerit.*

86 *Finis vniuscuiusq. rei quomodo in dispositionibus legalibus dupliciter considerari possit, & quo ad vltimū finem, & quo ad modum.*

87 Restitutio *in integrum an propter publicam vtilitatem introducta sit, an verò propter priuatam. numer. 88. & 89.*

88 *Publica vtilitas quot modis considerari possit. & numer. 89.*

90 Restitutio *in integrum an supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia introducta fuerit.*

91 Restitutio *in integrum, an introducta sit secundum, an verò contra regulas iuris ciuilis communis. numero 92.*

93 Restitutio *in integrum an sit stricti iuris.*

94 Restitutio *super principali non extenditur ad accessoria.*

95 Restitutio *in integrum an secundum æquitatem, vel contra æquitatem inducta sit.*

96 Restitutio *in integrum appellatur beneficium.*

97 *Pacta seruare quomodo æquum sit, & quomodo non æquum sit.*

98 *Statutum exclusiuum fœminarum, an sit odiosum vel fauorabile.*

99 *Restitutio in integrum quotuplex sit.*

100 Restitutio *duplex alia gratia, alia iustitia, & quæ.*

101 Restitutio *Iustitia quotuplex sit 102. 103. & 104.*

105 Restitutio *doli vel metus, an sit propria restitutionis in integrum species.*

106 Restitutiones *istæ, an appellatione restitutionum in statutis venirent.*

107 *Doli, & metus materia, & actionis earum quatenus hic agenda est.*

QVAESTIO I.

De essentialibus, euidentialibus, seu præludÿs restitutionis in integrum.

QVoniam multa sunt, quæ circa significationem huius verbi, etymologiam, diffinitionem, introductionem, & diuisionem denique spectaot, & dicenda occurrunt, idque ante omnia agendum sit, iuxta not. per omnes

omnes in 1.prima, ff.si cert. pet. Ideo quæstionem hanc
præmisi, sub qua prædicta omnia, multaque similia com
plexus fui, ex quibus singula ea quæ pertinent ad quid
nominis huius vocis restitutionis in integrum, & ad quę
dam alia generalia eiusdem, quæ semper præmitti solēt,
facilè colligi possint. Quę omnia articulis sexdecim con
tinentur, videlicet.

Primò, quot modis accipiatur hoc verbum, Restituo,
& restitutio.

Secundò, quot modis accipiatur hoc verbum inte-
grum, & in integrum.

Tertiò, quot modis accipiantur hæc verba simul iun-
cta, restitutio in integrum.

Quartò, quid sit restitutio in integrum, de qua nos
propriè agimus.

Quinto, Quare sic dicatur. Et an abundet verbum il-
lud, in integrum.

Sexto, in quo differat restitutio in integrum ab appel
latione.

Septimò, in quo differat a supplicatione.

Octauo, in quo differat ab indulgentia.

Nonò, in quo differat a reductione.

Decimò, in quo differat a querela.

Vndecimò, quo iure fuerit introducta restitutio in
integrum.

Duodecimo, quare introducta fuerit.

Decimotertio, an sit stricti iuris.

Decimoquarto, an ex æquitate, an verò contra æqui-
tatem introducta sit.

Decimoquintò, quotuplex sit restitutio in inte-
grum.

Decimosexto, an restitutio ex causa doli, vel metus
sint propriè species in hoc opere tractandæ.

Articulus I.

AD primum respon. Quod verbum, hoc restitutio,
1 † & restituere, multas in iure significationes habet,
vt facile est colligere ex Alber. in tit. de verbor. signific.
in §. restitutio. Breui tamen distinctione frequentiores
& notabiliores sensus illius ita complecti possumus.
2 Quandoq; enim hoc † verbum refertur ad res, quan
doque ad personas. Ad res refertur quando de restitu-
tione rerum agitur (& intellige hoc loco appellatione
rerū et personas, quatenus sub dominio nostro sunt, In-
stitut. de rer. diuis. in princip. iuncto § item ea quę ex ho
stibus &c.). Et hoc rursus dupliciter accidit; Quando-
3 que † enim ad statum illarum, quandoque ad dominiū,
seu possessionem refertur. Ad statum iterum dupliciter.
4 Aliquando propriè, & tunc significat † reficere, & rem
illam noua reædificatione, seu refectione in pristino
statu reponere. tex. est in leg. si merces. §. si vicinus. ff. loc.
ibi, si fenestras nimium corruptas locator non resti-
tuat &c.

Et hinc infertur vtiliter, quod cum restitutio sit in
pristinum statum repositio, vt infra dicam artic. 4. Re-
6 stituta ecclesia vel molendino, vel alio ædificio, † per
reædificationem, siue restaurationem istam de qua lo-
7 quimur, dicentur etiam eidem † restituta siue restaura-
ta priuilegia pristina. Fulgos. in l. seruitutes. §. 1. ff. de ser
uit. vrban. præd. Paul. de Cast. in l. vnus. §. si fons, in fin.
ff. de seruit. rust. præd. Brun. in tractat. de refect. in eodē
statu, versic. nona conclusio, per l. Attilicinus, cum glos.
in fi. ff. eod. & alia similia, vt per eum.

Improprie refertur etiam quandoque, & tunc signi-
8 ficat destruere, † & sic totum oppositum quo ad vocem
& sonum eius, sed re vera quo ad sensum idem signifi-
cat, quod supra, idest ita id quod circa statū rei factum
destruere, & tollere, vt res in pristino statu purgata, re-
posita, restitutaq. remaneat. tex. est. cū sua gl. in l. prima,
§. primo. in verbo, restituatur. ff. de noui oper. nunc. ibi,
quod vi aut clā olim factum erit, vt restituatur. Facitque
tex. in l. 2. §. fi. ne quid in loc. publ. in fi. ibi restituere vide
tur, qui in pristinum statum reducit, & reperi postmodū
ita declarantē Zas. lib. 2. sing. intell. cap. 20. in princ.

Ad dominium vero, seu possessionem rerum, quando
refertur (licet improprie dicatur restitui dominium rei,
proprie vero possessio, secundum Felyn. in cap. inter di-
lectos. nu. 2. de fide instrum. & Afflict. decis. 77. num.
7. & est tit. C. vnde vi, & ff. de vi, & vi arm. & l. qui resti-
tuere. ff. de rei vend.) Vtcunque tamen sit, significat
& hoc quoque casu rem in pristinum statum reponere,
l. sed & partus. ibi, omnem causam, ff. quod met. caus. &
l. 3. C. vnde vi, l. restituere. ff. de verbor. signific. l. videa-
mus. §. in fauiana. ff. de vsur. vbi est expressum. eleganter
etiam facit l. 3. § 1. ff. commo. & l. plus est. & ibi glo. ff. de
verbor. signific. & tradit Boerius decis. 52. num. 1. & in
9 hoc casu verbum, restituas, importat † q; res restituatur
cum omni vtilitate & integritate, Fely. post Abb. ibi, cū
concord. in cap. venerabili. num. 1. de off. deleg. Rom.
cons. 392. num. 5.

Ad personas vero quandoque refertur hoc verbum,
restituere, & sic, quandoq. cum aliqua qualitate, scilicet,
restitutus fuit Caius ciuitati, vel restitutus fuit ad bona
10 tātum, & hoc casu restringitur eius significatio † ad illud
tantum, quod fuit expressum, non ad omnia, text. est in
l. si debitor. C. de sent. pass. Bar. in l. 1. C. eod. & ibi Alb.
nu. 4. vers. vnde cum princeps, Bal. nu. 4. & alij cōiter, vt
per Paris. cons. 1. fere per totum lib. 4. & dicam plene in
fra in 2. par. q. 93. Quādoq. reperitur relatū ad personas
simpliciter, videlicet Caius fuit restitutus, & tunc signi-
11 ficat † plenam & integralem repositionem in pristino
statu, text. est expressus in §. 1. Inst. quib. mod. ius patr.
pot. sol. & l. 2. C. de sen. pass. Et in hoc sensu accipit Te-
ren. in Andria, dum inquit.

Restitue in quem me accepisti locum.

Et ex nostris, ita distinguentes inter casum, quo qua-
lificate, & quo simpliciter profertur, tradūt Cyn. in l. fin.
C. de sent. pass. col. 3. & ibi Bald. num. 4. & Bald. in cons.
145. num. 3. lib. 2. & his tacitis Aldobr. in d. §. 1. nu. 42.
Et accedit ad hoc propositum, quod inquit Petr. Ge-
12 rard. sing. 13. Quod sicut redire † significat idest in pri-
stinum statum ire, ita restituere, idest in pristinum statū
reponere. Ex quibus constat, quòd hoc verbum, licet
multis respectibus proferatur, tamen si simpliciter poni
13 tur, semper significat † de sui natura & propria signifi-
catione repositionem in pristino statu, quod est notan-
dum, præsertim propter proxime dicenda.

Articulus II.

14 AD secundum Resp. Quod similiter hoc verbū † in-
tegrum, siue in integrum, plures habet significatio
nes, secundū Luc. de Pen. in l. hac lege, post princ. C. de
prox. sac. scrin. secundum oēs tamē significationes illas,
15 semper quādam † perfectionem significat; Quandoque
enim ponitur pro eo, quod ita plenum est, vt nihil adijci
16 possit, † arg. l. 1. C. de reput. l. 1. C. si aduer. trans. & c. si
omnia. 6. q. 1. ita Luc. præall. Quandoq. ponitur pro eo,
17 cui nō deficit aliquid de substantialib. eius. † Idem Luc.
per l. 2. C. de bon. vac. & C. de agr. & cēs. l. 3. & C. de sen.
pass. l. 1. Quandoq. pro eo, quod bonum & perfectū est,
18 † idē Luc. per l. 1. C. de suff. & idem voluit prius Spec.
tit. de hæret. in fi. Quandoq. pro eo, quod est ex oī parte
19 totum, † vt idem Luc. per can. qui manducat. de cōsecr.
dist. 2. & c. singuli. de off. deleg. in 6. Quib. adde, q; poni
tur etiam pro eo quod non sit ex aliqua parte diminutū

20 † c.auaritiæ.de præbēd. Quandoq.etiam integris omni-
21 bus,dicitur, idest omnib.hinc inde saluis, † l.a diuo pio.
§.si super.ff.de re iud. Demum,multum ad propositum,
integrari ius alicuius dicitur, idest actionem eius extin-
ctā resuscitare, l.propter venen. §.1.& ibi gl.ff.ad Syl
lan. Quæ quidē significatio conuenire videtur proprijs-
simè naturæ ipsius restitutionis in integrum, & relcisso-
riæ actioni,quæ obtenta restitutione renascitur, vt dicā
plenè infra hac 1.par.q.21.Ex quibus constat,quòd hoc
22 verbum,integrum,† ipsum quoque significare solet a se
solo, & sine verbo restituere, supradictam plenam, &
perfectam existentiam rei vel personæ in suo pristino,
& perfecto statu,

Articulus. III.

AD tertium Resp. Quod hæc verba simul iuncta,re-
23 stitutio in integrum, † ipsa etiam sic cōiuncta varias
habēt significationes,vt aduertit Ber.in rubr.extra de re
stit.in integ. Veruntamen & illæ quoque significationes
denotant semper hanc in pristinum statū repositionē,&
vt clarius constet,plenius & ordinatius distinguendo il-
las,quam Bero.faciat; dico,quod iste terminus ex pluri-
bus vocibus compositus, Restitutio in integrum, poni-
tur quandoq; in genere, & tūc pro omni repositione in
pristinum statum,& ita ponitur infra in diffinitione cōi,
vt dicam art.seq. Quandoque in specie, & tunc quādo-
que retinet nomen sui generis,quādoque transit in aliud
nomen; Primo casu dicitur restitutio in integrum,& est
duplex,alia iustitiæ,alia gratiæ, vt dicā infra eadē quest.
24 art.15.Secundo casu, quandoque dicitur † restitutio Na-
talium, & de qua agitur in tit.ff.de natal.rest. & dicitur
suo speciali & vsitato vocabulo legitimatio; Quæ vt ex
25 his constat, potest largo modo dici † restitutio in inte-
grum, vt in terminis voluit Sign.de Homod.cons.218.
26 nu.23.Quinimò,& ipsa legitimatio duplex est,† alia p-
priè restitutio,siue legitimatio, alia indulgentia,siue di-
spēsatio vt per Iac a S.Georgio in l.ad quorum.§.partē.
n.9. ff.de in ius voc.sicuti quoq.alias diuiditur restitutio
in integrum gratiosa,in restitutionē propriam,& indul-
gentiam,vt dicā infra in 2.part.q.91.Quandoq; hoc se-
cundo modo pariter & sic largè, dicitur restitutio in in-
27 tegrum,absolutio ab excommunicatione,† vt est in ca.
1.tit.hic finit lex &c.in vsib.feud. & ibi tex.notat Alua.
nu.7.& Bal.sub nu.18.qui allegat etiam pro cōcor. c.ex
literis,de rescript.& glos.§.minor.Instit.de cap.dimin.
Quandoq; etiā hoc modo dicitur restitutio in integrū,
28 ipsa redhibitoria actio,† vt dicit Cæpoll.in l.redhibere.
§.Iulianus.in prin.ff.de ædil.edic. Quādoque etiam quia
ecclesia reædificata & refecta dr̃ in integrū restituta,du-
bitari solet an post refectionē recuperet feuda amissa in
29 terim, sicut recuperat priuilegia cætera † vt supra dixi
art.1.de quo videndus est Affl.in tit.de cap.Corrad.§.&
iterum a num.46.vsq.ad nu.52. & dicam forte infra cir
ca effectus restitutionis in integrū,licet nō sit proprie de
materia nostra. Hoc eodē modò demū dr̃ restitutio in
30 integrum,restitutio spoliatorū, † vt extra de restit.spol.
per totum,& integrari dicitur qui per restitutionē istā
recuperat ius suæ possessionis pristinæ,vulg.can. reinte-
grāda.cum si. Quibus quidē significationibus(licet & il
læ largo mō sint repositiones in pristinum statū)in præ
senti omissis, accedendum est ad primam speciem pro-
priam restōnis in integrum,& ad illius diffinitionē ante
omnia deueniendum,cū de hac restitutione in integrū
totus tractatus iste futurus sit, nō aūt de legitimationib.
31 † spoliatorum reintegrationibus,redhibitorijs,vel abso
lutionib.ab excōmunicatione, quæ omnia suum specia-
lem tractatum habent,& desiderāt,licet nō nullis visum
fuisset,vt ego ad hęc sermonem quoque meum extende
rem. Quibus me morem gerere, neque huius tractatus
rerum copia,neque temporis inopia passæ sunt.

Articulus IV.

AD quartum Respondeo,quod diffinitio restitutio-
nis in integrum ex prædictis clare colligitur,nil.n.
aliud esse videtur quam in pristinum statum repositio,
prout & doctoribus passim visum est,Sed quoniam hęc
paritur difficultates, & habet aliarum diffinitionem in-
uentores, huiusque reprehensores, ideo reuoco in du-
32 bium,& quæro,† an hæc diffinitio,quòd restitutio in in
tegrum,sit in pristinum statum repositio, bona sit.
Videtur autem quòd bona non sit.
Primo, quia diffinitio nō debet esse desumpta ab ef-
32 fectu.† Bar.in l.1.ff.de appellat. Sed hæc ab effectu de-
sumpta est,principalis enim & vnicus effectus restitutio
nis in integrum est, reponere omnia in pristino statu,in
32 quo erāt ante † lęsionē.Ang.in l.cū salutatus.nu.1.C.de
sen.poss. Bar.l.1.in fi.C.si aduer.rē iud.Alb.in l.quires.
§.areā.nu.2.ff.de solut.& in l.si quis Titio,n.2. ff.ex qui
bus cau.maior.& dicam infra ead.par.q.47.Meritò &c.
Secundo,quia quandoque restituitur minor aduersus
venditionem, non quidem vt contractus venditionis re
scindatur,sed tantum,vt residuum precij iusti recuperet,
l.si ex causa,in princ. ff.de minor.cum concord.de quib.
infra secunda part.quæst. 59.ergo non est repositio in
pristinum statum per omnia.
Tertio, quia per restitutionem in integrum multa de
33 his,quæ alienata sunt,non recuperātur,† vt tradunt Ale.
Ias.& alij in l.Gallus.§.& quid si tantū.ff.de li.& posth.
vbi Ias.de communi num.65.text. est in auth.idem de
nestorianis. C.de hæret. ergo non reponit in omnia in
pristinum statum.
Quarto,quia qui in integrum restitutus est,debet ta-
men adhuc rem suā per rescissoriū, iudiciū recuperare,
l.qui proprio. §.item queritur.ff.de procur.& est com-
munis opinio, vt deducam plenè infra ead.par.1. q. 33.
art.2.& 3. ergo restitutio in integ. non reponit omnia
in pristinum statum.
Quinto & vltimo, quia multi doct. tanquam imper-
fectam hanc omiserunt,& alias diffinitiones attulerunt.
34 † Vnde Hostien.in rub.extra eo.§.1.dixit,quod est prio
35 ris status vel iuris reintegratio.† Item glo.in c.auditis,in
verbo reliquum,& Ang.in l.1.§.restitutio. ff.ne quid in
loc.publ.dixit,quod est ad eum statum in quo erant an-
36 te lesionē, reductio. † Item Zat.in d.l.1.ff.eod.inquit,
quòd est in pristinum statum repositio, rescisso eo per
37 quod læsi sumus. † Item Ruin.in dict.§.nunciatio.addit
38 prædictæ communi diffinitioni verbum, omnium.† Itē
Dec.in cap.denique. num.21.de except.addit, absolute
39 omnia. † Item Afflict.in c.1.in verbo sexto noto,num.
40 3.tit.hic fin.lex Corrad. addit quo ad omnia.† Itē Tira
quel.in tractat.de vtr.retr.in 1.parte. §.32.gloss.1.nu-
mer.29.inquit, quòd est in priorem statum, locum, &
gradum omnimoda, integraque reductio, & repositio.
41 † Item Præpos.in ca.ex ratione.num.70. de appell.post
text.in §.notandū 2.q.3.inquit,qđ est prioris status,vel
42 iuris,vel audientiæ reintegratio,† & Rebuff.demum in
tract.de restitutione in integ. num.4. & 5. Quod est ad
43 rem & ius pristinum reductio, vel est sui iuris integri †
receptio.
Sed contra est communis doctorum sentētia,omnes
enim pene vbique simpliciter diffiniunt eam, vt supra
44 dixi. Quod est in pristinum statum repositio. Quorum
infrascriptos duntaxat allegasse sufficiat.Bart.in l.quod
si minor.§.restit.n.1.ff.de min.& in l.si ab hostib.§.sed
quod simpliciter, nu.5.ff.ex quib.caus.maio.& in l.in-
terdum.num.3.ff.de condit.indeb.Alber.in d.§.restitu-
tio.nu.

tio.nu.6.& in l.qui res.§.aream.nu.2.ff.de sol.& in l.1.
nu.8.ff.de condi.indeb.& in l.minori.num.3.ff.de fide-
iuss.& nom.tuto.Fulg.in l.cum quidã.nu.2.C.de fruct.
& lit.exp.& in l.tutorio.nu.1.ff.quæ res pig.obli.poss.
& in l.metum.§.ex hoc edicto.nu.1.ff.quod met.causa.
licet ibi addat verbum omnium, Abb.in rubr.extra eod.
in fi.Aret.in §.rursus.n.7.de action.Crot.in l.si constan
te.nu.113.ff.sol.mat.Seb.Sapia in l.qui se patris.nu.15.
C.vñ lib.Mysing.Inst.quib.mod.ius pat.pot.sol.§.1.n.
34.Incert.author in tract.de crim.læsæ maiest.q.2.nu.4.
Rom.cons.247.nu.4.& cons.123.nu.9. Dec.cons.436.
nu.3.Mar.Anguisc.cons.116.nu.14.lib.1.Mant.cõs.88.
nu.2.& cons.277.nu.1.Pedem.decis.9.nu.fi.Grammat.
dec.92.n.11.Et videtur clare probari hæc cõmunis dif-
finitio, tum ex tex.in d.l.quod si minor.§.restitutio.ff.
de mino.Tum ex ijs omnibus huius verbi significationi
bus, de quib.in praec.articulis, & cum illa transeundũ
45 est.Considerando,† quod restitutio semper tantundem
restituit quantum abstulit læsio, & neque plus neq; mi-
nus, & hęc regula infallibilis est, vt dicã plene infra hac
eadem parte, quæst.44.artic.2.& ideo illa verba, est in
pristinũ statum repositio, debent intelligi, idest in quo
erat ante læsionem, & satisfactũ erit, quando per resti-
tutionem in integrum, recuperabitur & resarcietur dam
num ꝙ quis passus est, & non amplius. Ex quibus pate
bit responsio ad omnia contraria.

Ad primum enim resp.quod doctrina Bart.in d.l.1.
46 ff.de appel.procedit † in effectu accidentali, & qui non
immediate neq. necessario sequitur suam causam, secus
autem si sit effectus necessarius inseparabilisque ab ipsa
causa, tunc enim quasi substantia rei iudicatur, vt la-
te declarat Cag.in d.l.omnis diffinitio.nu.26.ff.de reg.
iur.Sed effectus iste restitutionis in integrum est in tan-
tum naturalis substantialis & proprius ipsius, ꝙ imo est
ipsiusmet restitutionis natura, & substantia, vt statim di
xi, & remoto eo, non sit amplius restitutio in integrum,
vnde ab eo licitũ fuit illã diffinitionẽ assumere. Et hinc
est, quod hunc, quem effectum restitutionis vocãt doct.
47 naturã illius † uocat Ias.in d.l.interdum.nume.4.ff.de
condic.indebit.& idẽ innuit Aldob.Instit.quibus mod.
ius patr.§.primo.numer.42.

Ad secundum resp.quod non est mirum, si quando
que minor petens restitutionẽ aduersus venditionem
a se factum restituitur, duntaxat ad hoc vt sibi supplea-
tur iustum precium, non autem vt rescindatur venditio,
quia eo casu minor nõ probabit se lęsum in eo quia vẽ
didit, puta quia expediebat sibi nõ vendere, sed quia mi
48 nus iusto precio vendidit, † declarant Bart.Saly.& Bal.
post gloss.ibi in l.siquidem. C.de præd.min.& alij vbi
que cõmuniter, vt testatur Cor.cons.73.sub nu.9.versi.
dato ẽt.lib.3.& dicã plene infra in 2.parte, q.59.& hoc
ea ratione, quia restitutio non debet plus restituere quã
læsio abstulerit, vt prædixi.

Ad Tertium resp.quod restitutio in integrum porri-
gitur ad ea, quæ ex causa ipsius lęsionis immediata di-
stracta, & alienata sunt, non autem ad ea quæ ex alia cau
sa mediata, & separata ab ipsa læsione distracta & alie
nata sunt, vt declarat Bald.in l.fi.nu.5.C.de seni.pas.&
bene aduertit Port.§.1.nu.14.instit.quib.mod.ius patr.
pot.sol.& ego plene dixi infra in 2.parte q.94.& ratio
est in promptu, quia non plus debet restituere restitutio
in integrum, quam læsio abstulerit, vt supra dixi.& hinc
est, quod restitutio illa de qua loquũtur doc.in d.§.&
quid si tamen, porrigitur etiam ad bona alienata inte-
49 rim, † quãdo alienatio processit ex causa immediata cau
sata ab ipsa læsione, vt est communis opinio, de qua te-
stantur Natt.cons.470.nu.21.Illustriss.Car.Alban.cõs.
1.num.20.& Rol.a Valle cons.45.nu.25.lib.4.& nu.32.
vbi de communi, & dicam infra in 2.par.d.q.44.& 99.

Ad quartum resp.quod duplex constitutum est iudi-
cium pro recuperatione rei amissæ, rescindens videlicet
50 & rescissorium, rescindẽs † est ipsa restitutio in integrũ,
rescissorium est ipsa rescissoria actio quæ renascitur se-
cuta restitutione, vt declarant oẽs in §.rursus.post Dyn.
Ias.& alios, Inst.de actio.per iudiciũ rescindens recupe-
rare quis rem amissam quandoq. potest, quandoque nõ:
51 † Potest, cum læsus fuit iam quo ad dominiũ, quam quo
ad possessionem, non pót, quando læsus est in dominio
tantũ, possessionẽ verò ex alia causa amisit, vt est cõis di
stinctio omnium præall.tam in d.§.rursus, quam alibi,
& in specie canonistarum in c.cum ex literis. de rest.in
integ.& dicã plene infra hac parte, quæst.33.art.3.& ra
tio est, vt supra dixi pluries, quia restitutio in integrum
non pót plus restituere quam abstulerit lęsio, & ita com
muniter intelligitur dict.l.qui proprio. §.item quæritur.
52 † ff.de proc.licet Mauric.multum laboret circa illam in
tract.de rest.in int.cap.1.vt hunc nodum dissoluat.

Ad quintum & vltimum resp.ꝙ omnes illę suppletio
nes, vel diminutiones, vel variationes doctorum circa
hanc diffinitionem superfluæ sunt, intelligendo prout
intelligi debent illa verba in pristinũ statum, idest vt nõ
plus nec minus restitutio afferat, quam læsio abstulerit,
vt ex prædictis iam constat satis superque.

Articulus V.

AD quintum, Resp.ꝙ quantum attinet ad etymolo
giam restitutionis in integrum, breuiter (quia quæ
stio est de nomine) dici potest, quòd dicitur quasi restau
53 ratio, † & ita probant mihi duo iura simul iuncta, scili-
cet l.diuus.ff.eod.tit.nostro, ibi litem restitui, & l.1.C.si
adu.lib.ibi, litem instaurari.

Quantum autem attinet ad illud, an illud verbũ in in
54 tegrum abundet, † & an idem significet hoc verbũ resti
tutio, tangunt quidam doct.solitariè & dubitari potest.

Videtur igitur dicendum, quòd abundet verbum in
integrum, & quòd sufficeret solum verbum restitutio.

Primò, quia verbum restituo, vnde restitutio descen-
55 dit, significat plenariam restitutionem, † vt l.videamus.
§.in fauiana, & ibi gl.& Floria.de S.Petro. ff.de vsur.&
Ant.de Butr.in c.venerabili.num.34.de off.deleg.

Secundo, quia verbum restituo, & restitutio ad quæcũ
que referatur vel res, vel personas, vel ad dominium, vel
possessionem, vel statum earũ, semper per se solę signi-
ficant plenariam restaurationem, & repositionem rei in
pristino statu, vt supra dixi in primo art.

Tertiò, quia verbum restituo, hoc de sui natura im-
portat, vt inquit Albodr.in pręall.§.1.nu.42.Inst.quib.
mod.ius patr.pot.sol.

Quartò, quia Iureconsulti passim vtuntur verbo hoc
restitutio, restitutus, & restituere, absque illis verbis in
integrum, vt potest colligi ex toto titulo. ff.& C.eo.tit.
nostro.& in specie in l.diuus.ff.eo.& l.1.C.de sent.pass.
& alibi millies.

Quintò, quia ita videtur velle glos.in l.1.§.pen. ff.de
postul.in verbo eximi.& Crot.in l.si constante.nu.113.
ff.sol.matr.& Fulg.in l.Emilius, in fi.ff.de min.qui di-
cit, quod idem est pronunciare minorem restituendum,
56 & in integrum restituendum. †

Sed contra est authoritas compilatoris ff.& C.eo.de
rest.in integ.& extra eod.& in 6.& vbique & Iuriscõsul
torum in tot responsis, vbi non simpliciter restitutionem,
sed in integrum restitutionem vocant, & ideo Faber in-
stit.quib.mod.ius patr.pot.sol.§.cum autem, inquit, ꝙ
aliud est restitutio, aliud in integrum restitutio.

Ego dico sic, quod restitutio, est uerbum generis, & li
cet de sui natura importet plenariam restitutionem, ta-
57 men quandoq. hanc significationẽ non habet, † vt in re-

ſtitutione ex Trebelliano S.C. nō enim omnia tranſeūt
58 in fideicommiſſarium, quæ hæreditaria ſunt, † vt plenè
tradunt doct.in l.precibus.C.de impub.& in l.centurio,
ff.eod.& ego pleniſsimè dixi aliàs in tract. meo de com
pēdioſa ſubſt.par.5.q.3.prin.premiſſo 6.car.104.& ſeq.
Item in reſtitutione de qua in l.ſi debitor.C.de ſen.paſſ.
quæ non reponit omnia in priſtinum ſtatum, vnde non
ſine cauſa ille tit.inſcribitur de ſent.paſſ.& reſtitutis, &
non dr de in integrū reſtitutis,quia nō omnis reſtitutio
59 gratioſa, † de qua ibi agitur, eſt in integrū,i.quo ad oīa
& per omnia reſtitutio. Ideoq.hoc verbū ita in genere
ſumptū diuiditur in duas ſpecies, quarum altera retinet
nomen ſui generis ſimplicis, & dicitur reſtitutio, altera
trāſit in aliud ſpeciale nomen, & dicitur in integrū reſti
60 tutio.† Prima ſpecies, in ſpecie ſumpta, & tanquam ea
quæ opponitur in integrum reſtitutioni,non eſt in inte-
grum reſtitutio, neq. eſſe poteſt,licet ſit reſtitutio in ge-
nere ſumpta,ſicut in integrum reſtitutio, quemadmodū
homo non eſt bos,licet vtrumque ſit animal,& in iure
noſtro adoptio in ſpecie ſumpta nō eſt arrogatio, licet
vtraque ſit adoptio in genere ſumpta, ita quoq.iuriſdi-
ctio & Imperiū,quatenus ſunt duę ſpecies iuriſdictionis
in genere ſumptæ,& ſic de ſimilib. Et quemadmodū ac
cidit in adoptione, iuriſdictione, & cognatione,quarū
illa ſpecies eſt ignobilior, & minoris potentiæ,quæ reti-
net nomē ſui generis, & non tranſit in ſuum proprium
61 & ſpeciale nomē,† ita accidit hic,quia verbū reſtitutio,
in ſpecie ſumptum,non ſignificat plenariā reſtitutionē,
quemadmodum reſtitutio in integrum, licet verbum re
ſtitutio in genere ſumptū ſignificet quoq. plenariam re
ſtitutionem,quia adoptio quoq. in genere ſumpta ſigni
ficat arrogationē, & iuriſdictio in genere ſumpta ſignifi
cat imperiū quoque, quia genus prædicatur de qualibet
ſua ſpecie. Hincq.factum eſt, vt ſæpenumero reperiatur
vſitatū hoc verbum reſtitutio pro in integrū reſtitutio-
ne,ſicut adoptio pro arrogatione poſita reperitur, & co
gnatio pro agnatione,& iuriſdictio pro imperio,& ſimi
lia,nō aūt ſequitur qđ propterea reſtitutio in ſpecie ſum
pta,non ſit ſpecies differens & nomine,& effectu a reſti
tutione in integrum, vt prædictum eſt. Ex quib.ſatis pa-
tet reſponſio ad contraria. Et infertur quod multū plus
operatur additio iſtius verbi in integrum,quam omiſsio
eius,vt pulchre decidit Io.de Amic.conſ.12.num.19.&
62 ſeq.vbi inquit,quod verbum integramente, † de quo ibi
in caſu ſuo,intantum operatur,& facit vt omnia in priſti
num ſtatum reducantur, quòd trahitur illa reſtitutio de
qua ibi,ad ea quæ alias pertracta non fuiſſet,ſi non adeſ-
ſet illud verbum integramente, quod eſt notabile, poſt
Specu.tit.de hæret.in fin.

Articulus VI.

63 AD ſextum,an, † & in quo differat reſtitutio in inte-
grum ab appellatione.
Videtur,quod non differant adinuicem.
Primo,quia vtraque ſententiam reſcindit,vt C.ſi adu.
rem iud.& toto tit.ff.& C.de appell.
Secundo,quia id quod præſtat maioribus appellatio,
præſtat minoribus reſtitutio, vt inquit text.in l.præſes.
ff.de minor.
Tertio, quia ita in iudicio reſtitutionis in integrum
poſſunt peremptoriæ exceptiones proponi,ſicut in iudi
cio appellationis.
Sed contra eſt communis doctorum ſententia,quam
ſequuntur Fulg.in l.fin. C.ſi aduer.rem iudic.Hoſt.in c.
fin.de reſt.in integ.Mant.ſing.471.& ſing.644.& de cō
muni teſtatur Dec.in c.ſi duobus. nu.62.de appell.plu-
res inter illas afferentes differentias, & propterea infer-
tur, quòd non valet argumentum a reſtitutione in inte-
64 grum ad † appellationem.

Ego dico,quod quantum ad effectum non differunt
appellatio & reſtitutio,quia vtraque ſententiam ſuſpen
dit interim, vt l.1. C.reſtit.in integ.pend.& demum re-
ſcindit,vt d.l.1. C.ſi aduer.rem iudic.cum ſimil.Sed quā
tum ad modum differunt,idq.dupliciter.Primò quantū
ad modum procedendi in vtroque iudicio,nam appella
tio corā maiori iudice debet cognoſci. Reſtitutio vero
coram eodem ēt pariq. poteſt expediri, l.præfecti. ff.de
min.& infra dicam q.32.art.16.Item in appellatione di
latoriæ non admittuntur, l.ita demum, C.de procur. In
reſtitutione autē ſecus, l.ſi minor vt omiſſam.ff.de mi-
nor.Iac.de S.Georg.l.fin.C.ſi aduer.rem iudi.in fin.vbi
de communi & infra dicam in 2.par.quęſt.34.Secundo
ēt quantum ad modum concipiendi libellum & cauſam
querelæ,& reclamationis, nā reſtitutio reſcindit ſentē-
tiam prætextu erroris ipſius petentis reſtitutionē, appel
65 latio verò prætextu iniquitatis ipſius iudicis,† vt eſt tex.
in d.l.prefecti.ff.de minor.& ideo Bar.ibi dat diuerſam
libellandi formam in vtraque, & idem in l.1.nu.2. C.ſi
aduerſ.liber.& Aret.in l.1.in verſ.5.nota. C.ſi aduerſ.li-
ber.& Petr.de Bellap.in l.inuitus. C.de proc.nu.11.vbi
etiam habes quomodo alia ſit cauſa appellationis, alia
reſtitutionis in integrum, & idē voluit Bal.in l.2. C.de
reput. Fulgoſ.in l.fin.num.2. C.de ſent. paſſ.ex quibus
patet reſp,ad contraria.
Ad primum enim reſp. Quod bene vtraq. reſcindit,
ſed diuerſimode,vt prædictum eſt.
Ad ſecundum, quòd idem præſtat &c.vt d.l.præſes.
ſed hoc inſpecto effectu,& fine,ſed ſecus quo ad modū,
& cauſam vtriuſque.
Ad tertiū,quòd licet in aliquo particulari æquiparen
tur etiam in modo agendi, tamē in multis alijs differūt,
vt per prędictos, & ſupra dixi. Ex quib.poteſt cōcludi,
quod regulariter argumētum a reſtitutione in integrum
ad appellationē,vel econtra,non procedet,vt dicunt pre
all.communiter. Sed quoniam pinguius remedium eſt
66 reſtitutio,quam appellatio,† vt inquit Iac.de S.Georgio
in d.l.fi.in fi.C.ſi aduer.rem iud.qui de communi teſta-
67 tur, valebit argumentum ſaltem negatiue, † ſicut valet
negatiue a maiori ad minus, vt notab.inquit Beninted.
deciſ.79.nu.9.vbi de communi.

Articulus VII.

AD ſeptimum, an & in quo reſtitutio in integrum a
68 ſupplicatione differat. †
Videtur,quòd non differant.
Primo, quia in vtraque imploratur officiū iudicis, &
miſericordia eius, vt per Rolan.conſil.38.nu.17 libr.2.
Secundo,quia in vtraq.debet allegari cauſa ſupplica-
tionis,ſi de iuſtitia petitur, Rolan.præall.
Tertio,quia ſicut reſtitutio ſemel denegata,non am-
plius implorari pōt,l.1.& fi.C.ſi ſæp.reſt.poſt.Ita,& ſup
69 plicatio, † l.ſi quis aduerſus.C.de precib. imper.off.
In contrarium facit,nam appellatio interpoſita præ-
ſupponit iniquitatem ſententiæ,vt ſupra dictum eſt,per
d.l.præfecti,idem quoque & ſupplicatio iuſtitiæ,cum in
precibus de innocentia aſſeratur, quod non fit in reſti-
tutione,ideo magis appellationi quā reſtitutioni æqui-
parari poteſt.
Ego puto conſiderandum,& dicendū eſſe ſic. Quòd
70 ſupplicatio ſumitur in genere,& in ſpecie. † In genere
pro omni precum obligatione, in quib.aliquid petitur a
Iudice,vel principe ex eius officio,miſericordia fieri,vel
nō fieri,& hoc vel quia ita iuſtitia requirat,vel quia & ſi
de iuſtitia peti nō poſsit, ex gratia tñ cōcedi petatur, in
ſpecie verò nō pro oī,ſed pro ea precū oblatione, q̄ ſpe
cialiter principi fit nō prætextu alicuius iuſtitiæ,vel iuſtę
cauſæ,ſed ex mera eius pietate, & miſericordia, quales
ſunt

sunt preces illæ quæ a carceratis, vel bānitis alijsve relegatis offerunt pro gratia, vel minoritate pęnæ, vel remissione exilij, & similibus, quæ proprie & specialiter supplicationes dicuntur. Vt eleganter considerat etiam Bero. in capit. ex literis. num. 20. extra eod. tit. nostro. Rursus etiam aduertendum est, quòd tam supplicatio in genere sumpta, quæ dici potest tam gratiæ, quam iustitiæ, quàm ea quæ in specie dicitur supplicatio propriè, & quæ gra-
71 tiæ solius est, quo ad modū † siue medium pro quo ipsis vtimur, possunt dici largo modo restitutio in integrum, nam restitutio omnis per viam supplicationis petitur, & omnis restitutio hoc respectu erit supplicatio, quo verò ad id quod petitur in supplicatione, dico quod in supplicationibus, vt plurimum aliud petitur, quàm restitui in integrum, vel ex iustitia, vel ex gratia, sed vt proximè dicebam, vel minorari pęnam, vel exilium remitti, vel abbreuiari, vel de pœna gratiam fieri, vel causam committi pro iustitia cognoscendam, & similia, & hoc respectu non omnis supplicatio erit restitutio, vnde cōclusio talis esse debet, ꝙ respectu modi, siue medij, quo petitur restitutio, omnis restitutio est supplicatio, respectu vero eius quod in supplicatione petitur, si in genere accipiatur supplicatio, pro omni eo qđ petitur, ex officio & misericordia Iudicis, vel principis fieri, vel ex iustitia, vel ex gratia eius dūtaxat, & pariter oīs restitutio est supplicatio, quia erit species supplicationis, & oīs species est de genere, si verò accipiatur supplicatio in specie, iuxta ea quę supra dixi, tunc supplicatio & restitutio specie different ab inuicem, sicut appellatio, & restitutio, & sicut homo, & equus, licet vtrunq. in sui genere conueniant, & secundū prædicta sine contradictione & clare procedunt, quæ de supplicatione, & restitutione in integrum dicunt doct. in d. cap. ex literis, extra eod. & in specie, quod supplicatio alia gratiæ alia iustitiæ est, vt per Card. & Bell. ibid. & clarius per Cassad. tit. de procur. dec. 1. in prin. &
72 quod supplicatio est medium † quoddā inter restitutionem & appellationē, & de vtraq. participat, vt voluit originaliter gl. in c. ex literis in verbo supplicare, extra eo. & dixit Bal. in auth. quæ supplicatio, nu. 3. C. de precib. imp. off. cum quo transit Franc. Marci. dec. 53. nu. 12. & Vital. & Cels. in tract. clausul. in tit. nil nouari pen. res. in ini. Et quod dixit etiam Card. in d. c. ex literis, §. nos. in 4. notab ꝙ. s. supplicatio iustitię, siue ex iusta causa porrecta, nō est propriè supplicatio, sed illa propriè, in qua ex gratia quid petitur, vt supra dixi, & idem Card. ibi in 2. quæst. & plene Rol. in cons. 38. n. 17. lib. 2. cuius dicta ibi, & concord. per eum, ex prædictis remanent enucleata, & patet responsio ad contraria.

Articulus VIII.

AD octauum, an & in quo differant restitutio in in-
73 tegrum, & indulgentia. †

Videtur, quod non differant.

Primò, per id quod dixit Bal. in l. liber homo. §. si hæres. ff. de hæred. instit. vbi æquiparat quem redijsse in ciuitatem per restitutionem, vel indulgentiam.

Secundò, per §. 1. instit. quib. mod. ius patr. pot. sol. ibi, si indulgentia principis restituti fuerint &c.

Tertio, per text. fortiorem in l. 6. §. fi. ff. de iniusto testam. ibi, si in integrum indulgentia principis fuerit restitutus &c.

In contrarium est tex. in l. fin. C. de general. abol. vbi dicitur quod indulgentia criminis non restituit famam, Restitutio autem in integrum hoc & alia omnia facit, & restituit quicquid propter crimen amissum fuerat, l. 1. in fin. C. de sent. pass.

Ego puto sic dicendum, quod indulgentia est nomen
74 generis, † & continet sub se duas species, quarum altera retinet nomen sui generis & dicitur indulgentia, & altera transit in suum speciale nomē, & dicitur restitutio in integrum, vt notab. voluit Saluc. in l. cum indulgentia, in princ. vers. nec obstat. C. de sent. pass. Vnde fit, ꝙ quādoque indulgentia ponatur pro restitutione, vt in d. l. 6. §. fi. ff. de iniust. tes. & in d. §. 1. & idē facit Imp. in plurib. legib. Cod. tit. de sent. pass. in specie verò in l. si pater. & in l. fi. §. fi. ibi, tantum. n. proficit ad restitutionem indulgentia, vbi gl. exponit indulgētia. i. in integrū restitutio &c. & hoc euenit quando placet legislatoribus vsurpare hoc nomen indulgentiæ in genere, si verò in specie, pro ea quæ specie distinguitur a restitutione in integrū, id est quæ tantum pęnam remittit, non autem reponit omnia in pristinum statum, tunc vtique differt omnino a restitutione, vt tradunt omnes in d. l. fin. C. de sent. pass. & est text. in l. 4. 5. 6. 7. & 8. C. eod. vbi hoc est expressum, & habes exempla huius declarationis in adoptione, iurisdictione, & cognatione, vt latius declaraui supra ead. q. art. 5. sub num. 60. & 61. & dicam latius de indulgentiæ effectibus infra in 2. part. quæst. 41. & seq. Vbi erit locus suus, interim hæc sufficiant, ex quibus manifestè patet responsio ad contraria.

Articulus IX. & X.

AD nonum, & decimum facilis est responsio, ideò vtrumque cumulaui.

Dū. n. quæritur, an & in quo differat restitutio in inte-
75 grū a reductione ad arbitriū boni viri, † Breuiter dic qđ differt in eo in quo differt ab appellatione, cū reductio
76 ad arbitriū boni viri sit rescissio sentētiæ arbitralis † pro parte, in qua arbiter excessit modum, sicut etiā appellatio est rescissio sententię, & vtraque prætextu iniustitię, d. l. præfecti. ff. de min. Bal. cons. 465. nu. 3. libr. 2. Differunt ēt, quia is qui per sententiam suam læsit, idē potest restituere, non autem idem qui arbitrio suo læsit, potest
77 arbitrium suum moderari, † vt inquit Feder. de Sen. in cōs. 285. col. 2. vers. vel dato. Qui addit & aliam differentiam, ꝙ scilicet restitutio in integrum intra quadrienniū expirat. Reductio verò ad arbitriū boni viri, non prius quàm spatio 30. annorum, per Feder. præall.

Dum similiter quæritur; An & in quo differat restitu-
78 tio a querela. † Breuiter dic, quod in eo in quo species a genere; Querela enim nomen generis est, & cōtinet sub se appellationem, reductionem, nullitatis obiectum, restitutionem in integrum, & quamlibet reclamationem aduersus alicuius factum, & potissimè Iudicis, vel aduersarij, & quod propterea tanquam nomen generis ponatur etiam pro restitutione in integrum, est text. sing. in l. si pręses. §. Marcellus. vbi notat Fulg. quòd appellatione querelæ venit restitutio in integrum, ff. de iudic.

Articulus XI.

AD vndecimum; Quo scilicet iure introducta fuerit
79 restitutio in integrum, † an ciuili, vel prætorio, dubitari potest.

Videtur enim quod iure ciuili.

Primò, per l. qui agnitis. ff. de except. vbi principalib. constitutionibus datur restitutio in integrum, ergo iure ciuili. §. sed quod principi. inst. de iur. nat.

Secundò, per l. admonendi. ff. de iureiur. vbi ex constitutionibus principum datur restitutio in integrum aduersus rem iureiurando decisam, propter instrumenta nouiter reperta, ergo &c.

Tertiò, per l. diuus. ff. de re iud. eodē modo inducēdo.

Quartò, authoritate Fulgos. in l. fin. in fi. C. de fruct. & lit. exp. vbi tenuit, quòd restitutio in integrum sit de iure ciuili.

QVAESTIO XXXV.

De libello, & contestatione litis in hoc iudicio restitutionis in integrũ, & eorum vsu, necessitate, & forma. Habet Art. 10

QVAESTIO XXXVI.

De probatione eorum, quæ in hoc iudicio probari debent. Et in primis de probatione læsionis. Habet Art. 10.

QVAESTIO XXXVII.

De probatione minoris ætatis: a quibus, & quomodo fieri debeat, & quid operetur. Habet Art. 18.

QVAESTIO XXXVIII.

De probatione eorum quæ specialiter probanda sunt ad obtinendam restitutionem in integrum ex edicto maiorũ. Habet Articul. 8.

QVAESTIO XXXIX.

De probatione eorum incidentium communium vtriusque restitutionis in integrum, tam minorum, quam maiorum. Habet Articul. 4.

QVAESTIO XL.

De sententia, quæ super hoc iudicio restitutionis in integrum ferenda est. Habet Artic. 7.

5 Quid continere debeat hæc sententia, & ad quid se extendere possit iudex.
5 An super meritis causæ principalis iudex pronunciare possit.
4 Si restitutio in integrum incidenter petitur, an sufficiat pronunciare ad fauorem petentis, in causa principali tantum, & dicatur in consequentiam restitutus.
5 An iudex debeat dicere ego te restituo, an vero sufficiat pronunciare restituendum.
6 An restitutionis sententia sit semper necessaria in hoc iudicio, & quædam alia notabilia.
7 An si in rescripto dicatur quod restituatur in integrum, an orator dicatur restitutus, an vero restituendus, prout iuris fuerit.

QVAESTIO XLI.

Incipit de effectibus restitutionis in integrum. Et in primis de effectibus eius antequam petatur. Habet Ar. 6.

1 An restitutio in integrum aliquid regulariter operetur antequam petita sit.
2 An id, quod per restitutionem in integrum recuperari potest, possit dici aliquo modo nostrum, vel in patrimonio nostro, vel nobis debitum.
3 An e contra is, a quo euinci potest res per restitutionem in integrũ, interim dicatur in bona fide esse, ita vt præscribere possit, facere fructus suos, &c.
4 An restitutio in integrum sit in consideratione aliqua quoad dispositionem l. post rem. ff. de transact. & l. quãdiu. ff. de acq. hær.
5 An id, quod potest per restitutionem in integrum recuperari, compensari possit.
6 An spes illa restitutionis in integrum, aliquid aliud singulariter operetur contra prædictam regulam, quæ est quod interim nullum effectum operetur.

QVAESTIO XLII.

De effectibus restitutionis in integrum postquam petita est, ante vero quam obtenta sit, & sic illa pendente. Habet Art. 7.

1 An regulariter restitutione in integrum pendente aliquid innouari possit.
2 An restitutione in integrum pendente aliquid alienari possit.
3 An restitutione in integrum pendente bona subhastari possint.
4 An restitutionis in integrum petitio litis introductionem inducat.
5 An restitutionis in integrum pendentia iurisdictionem primi iudicis impediat.
6 An restitutione in integrum petita impediatur interim executio instrumenti contra quod petita est.
7 An restitutio in integrum ad appellandum petita, vel aduersus non prosecutam appellationem, impediat interim executionem sententiæ.

QVAESTIO XLIII.

De materia quæstionis præcedentis, & in specie, an & quando pendente iudicio restitutionis in integrum aduersus rem iudicatam, impediatur interim executio eius. Habet Artic. 8.

1 An pendente restitutione in integrum aduersus rem iudicatam, executio eius regulariter impediatur, reg. cum fall.
2 An, si sententia lata sit a supremo principe.
3 An, si petatur restitutio aduersus tres conformes.
4 An, si is qui petit restitutionem in integrum non habeat probationes in promptu, & res habet altiorem indaginem.
5 An, si adest præsumptio calumniæ ex parte petentis restitutionem in integrum.
6 An, si executio prius facta vel incepta fuerit.
7 An, si nõ facta vel incepta, petita tamen prius fuerit executio, quam restitutio in integrum.
8 An, si in casibus prædictis limitanda veniat regula primo loco posita, sublimitandæ veniant limitationes illæ in aliquibus casibus generaliter, & in quibus.

QVAESTIO XLIIII.

De effectibus restitutionis in integrum postquam obtenta est. Et in primis quomodo procedat illa regula, tantum reddit restitutio, quantum abstulit læsio; & in specie an procedat quo ad ius alteri quæsitum, & re non integra. Habet Art. 5.

1 An restitutio in integrum sit fauorabilis in se, vel odiosa, & sic an effectus illius postquam obtenta est, extendi & ampliari, an vero restringi debeant.
2 An restitutio in integrum, quæ regulariter tantum reddit quantum læsio abstulit, quandoque reddat vel plus, vel minus.
3 An restitutio in integrum tollat omnem actionem aduersario, ita vt penitus rescissa remaneat obligatio, an vero succurratur ipsi restituto, ope exceptionis.
4 An restitutio in integrum auferat ius alteri quæsitum.
5 An restitutio in integrum aliquid operetur, vbi res non est amplius integra.

QVAESTIO XLV.

De accessoriis aliis, fructibus, vsuris, & interesse, an & quando ad illa restitutio in integrum extendatur. Et Habet. Artic. 4.

1 An restitutio in integrum regulariter extẽdatur ad alia accessoria vltra rem & sortem ipsam principalem.
2 An ad fructus interim ab aduersario perceptos.
3 An etiam ad vsuras extendatur.
4 An etiam ad interesse.

QVAESTIO XLVI.

De effectu & vtilitate restitutionis in integrum quo ad litis consortes ipsius restituti. Habet Artic. 10.

1 An restitutio in integrum prosit ipsis quoque litis consortibus; & in primis, an, quando ipsi quoq; sunt minores, & res est indiuisibilis.
2 An eisdem consortibus minorib. prosit, quando res est diuisibilis.
3 An prosit litis consortibus maioribus, vel alias non restituendis, quando res est diuisibilis.
4 An eisdem prosit quando res est indiuisibilis.
5 Quando dicatur res diuisibilis, vel indiuisibilis in proposito.
6 An aliqua de causa, & præsertim iuramenti, res aliàs in diuisibilis habeatur pro diuisibili in hoc proposito.
7 An quando restitutio in integrum prodest ipsis quoque litis consortibus, ipsi consortes possint illam petere nomine eorum proprio vel ipsius restituti.
8 An restitutio in integrum prosit fideicommissariis ipsius pupilli instituti.

9 Quid

9 An profit illis pro quibus ipse minor aliquid gessit.
10 An profit illis, qui putuerunt cum minore restitui in integrum, & noluerunt.

QVAESTIO XLVII.

De effectibus restitutionis in integrum quo ad personam eius, contra quem petita & obtenta est; & sic, an & quando ipsi quoque aduersario prosit, & ipsum quoque in pristino statu reponat. Habet Art. 12.

1 An restitutio in integrum reponat in pristino statu regulariter ipsum quoq; aduersarium. reg. cum fall.
2 An propterea euicta re per restitutionem in integrum, detur vtilis actio aduersario contra eum a quo ipse emit.
3 An restituto minore aduersus venditionem, debeat ante omnia restitui precium ipsi aduersario.
4 An huc procedat, si minor non est factus locupletior ex ea venditione.
5 An onus probandi minorem esse locupletatum incumbat ipsi aduersario, an vero econtra.
6 An restituto in integrum minore, vel maiore, aduersarius recuperet omnes expensas factas ab eo in illa re.
7 An debeant restitui expensæ, prout melioratum est, an prout expensum est.
8 An restituto minore aduersus consignationem in solutum, & aduersarius repetat vsuras pecuniæ, cuius loco rem accepit ipse minor recuperet fructus rei suæ.
9 An restituto in integrum minore aduersus transactionem, actiones hinc inde ipso iure recuperentur.
10 Restituto minore vel maiore aduersus sententiam & rem iudicatam, aduersarius quoque eius debet releuari ab ijs, quæ faciunt contra se in illa sententia.
11 An restituto minore, vel maiore ad producendum nouos testes, vel instrumenta, aduersario quoque hoc beneficium nouæ dilationis competat.
12 An prædicta omnia in quibus conclusum est restitutionis beneficium prodesse ipsi quoque aduersariu, procedant, si ipse restitutus nolit vti beneficio restitutionis, vel alia de causa.

QVAESTIO XLVIII.

De effectu restitutionis in integrum quo ad alias personas. Et in primis quo ad fideiussores; & sic, an & quando beneficium restitutionis in integrum prosit ipsis quoque fideiussoribus, minorum. Habet Articulos 10.

1 An restituto in integrum minore fideiussori quoque eius profit restitutio. reg. quod non.
2 An procedat si minor fuit restitutus ob dolū aduersarij.
3 An si fideiussor fiat hæres ipsi minori.
4 An si fideiussor habeat regressum contra ipsum minorem.
5 An, si fideiussor habeat regressum contra alium.
6 An, si simus in iudicialibus.
7 An, si minor sit tutus iure communi.
8 An si quis non quidem fideiussit pro minore, sed promisit eum ratum habiturum, quicquid gereret.
9 An quando in aliquo ex prædictis casibus restitutio minoris prodest ipsi quoque fideiussori, prosit etiam inuito ipso minore.
10 An in prædictis casibus ipsi fideiussori sufficiat restitutio minoris, an vero debeat nouam restitutionem impetrare.

QVAESTIO XLIX.

Restitutio in integrum, an prosit patri ipsius læsi; & an vendi vel cedi possit? Habet Articulos 3.

1 An restitutio in integrum profit patri ipsius læsi.
2 An restitutio in integrum cedi possit, ita vt cessionario illud auxilium præstet, quod læso præstitisset.
3 An restitutio in integrum vendi possit, & in ea habeat locum ius retractus municipalis.

QVAESTIO L.

Restitutio in integrum, an, & quando, & quomodo & in quantum transeat ad hæredes ipsius læsi? & ad quos hæredes? Et habet Art. 9.

1 An restitutio in integrum regulariter transeat ad hæredes ipsius læsi. reg. cum lim.
2 An transeat ad hæredes substitutos.
3 An transeat ad successores singulares.
4 An transeat in fiscum.
5 An quando transit ad prædictos successores, transeat si ipse læsus non poterat restitui ex causa aliqua, quæ cessat in ipso successore.
6 An transeat restitutio ad hæredes, quando defunctus nō erat læsus in vita, & sic non adhuc ei competebat restitutio, sed in ipsa morte, siue ob ipsam mortem læsus est. & hic incipit materia l. Pantonius. ff. de acquir. hær.
7 An dispositio & æquitas dictæ l. Pantonius. procedat non solum in casu absentiæ, sed cuiuslibet etiam alterius impedimenti, & in specie ignorantiæ, quod frequentissimum est.
8 An dispositio d. l. Pantonius. procedat etiam in minoribus, & præsertim in infante. de quo est ardua quæstio.
9 An restitutio in integrum quæ datur heredi ex benignitate d. l. Pantonius competat ex clausula generali, & an ex persona ipsius defuncti, an vero hæredis, an vtriusque simul.

Finis Indicis Quæstionum, & Articulorum huius Primæ Partis.

TRACTATVS DE RESTITVTIONE IN INTEGRVM SFORTIAE ODDI V. I. C. PERVSNI.

Pars Prima.

Præfatio. In qua totius huius operis ordo continetur.

ANTEQVAM ad singulas huius Tractatus Quęstiones deueniam; Illius Ordinem perpetuum, quem ab initio vsque ad finem seruaturus sum, hic breuiter prænotare volui; Vt quilibet ex breuissima inspectione illius, singula capita principalia huius materiæ, vbi quærenda sint, quave ratione ibi collocata fuerint, cognoscere valeat.

Diuidam autem imprimis vniuersum opus hoc in duas partes principales: quarum quælibet suum integrum volumen occupabit, & quælibet suas quinquaginta Quæstiones principales continebit, quæ erunt summatim centum capita præcipua huius materiæ, seu centum tituli, prout magis nuncupare placeat. & quælibet Quæstio suos particulares Articulos complectetur, numero vel pauciores vel plures, prout campus vniuscuiusque quæstionis patietur. Et quilibet demum Articulus sui propositi thematis, seu conclusionis disputationem, resolutionem, ad contraria responsionem; & firmatæ decisionis, seu opinionis Ampliationes, & Limitationes denique continebit, nisi in aliquo breuitas, vel facilitas ipsius thesis, hæc singula non admittat.

In prima autem parte principali tractabo de ijs omnibus, quæ spectant ad materiam Restitutionis in integrum in genere, videlicet, De euidentialibus illius, De causis ex quibus concedi, vel denegari debet. De modo proponendi, & obtinendi eam in iudicio, demum de effectibus illius, postquam petita, & obtenta est.

In secunda vero parte principali tractabo de ijs quæ spectant ad hāc materiam in specie; Hoc est, De singulis Restitutionibus in integrum, aduersus quoslibet penè humanos actus; puta, Emptionem, Venditionem, Pignus. Mutuum, Sententiam, Delictum, Quasi delictum, Quasi contractum, Præscriptionem, & quemlibet in summa alium actum, in quo quis per commissionem, vel omissionem damnum graue passus fuerit: vt in principio dictæ secundæ partis, & partitione latius apparebit.

Ad primam igitur partem deueniendo. In primis agam in eade Euidentialibus, seu Præludijs Restitutionis in integrum, Quod vnica quæstione absolui poterit.

Deinde de causis ex quibus conceditur, vel denegatur tam minoribus 25. annis, quam maioribus, & tam personis, quàm locis Restitutio in integrum: Quod vsque ad trigesimam quæstionem occupabit.

Mox de vsu & modo petendi, & deducendi, & obtinendi demum in iudicio Restitutionem in integrum, & hoc vsque ad q. 40.

Postremò, de Effectibus Restitutionis in integrum, postquam obtenta est: Et hoc vsque ad finem huius primæ partis.

SVMMARIVM.

1 *Restituere, hoc verbum, quot modis accipiatur.*
2 *Et quid, quando refertur ad statum rerum propriè.*
3 *Et quid, quando impropriè.*
4 *Restituere quandoque significat idem quod Destruere. nume. 6.*
5 *Et quid quando ad statum personarum refertur. numer. 8. & 9.*
6 *Dominium rei propriè restitui dicitur, impropriè verò prß ß. o. & num. 7.*
7 *Ard ß io restituto dicuntur restituta eidem priuilegia pristina. num. 5.*
8 *Restitutio, hoc verbum, quando refertur ad dominium rerum, an significet rem in pristino statu reponere.*
9 *Restituas, verbum importat quod res restituatur cum omni eius bonitate, & integritate.*
10 *Restitutus quando quis dicatur.*
11 *Redire quid significet.*
13 *Restituere quomodocunque ponatur plenariam restitutionem significat. & num. 55.*
14 *Integrum, siue in integrum, hæc verba multifariam in iure ponuntur, quæ recensentur numer. 15. 16. 17. 18. 19. & 20.*
23 *Restitutio in integrum, hæc verba simul iuncta multifariam in iure accipiuntur.*
24 *Legitimatio potest dici Restitutio in integrum. numero 25.*

omnes in l.prima, ff. si cert. pet. Ideo quæstionem hanc præmisi, sub qua prædicta omnia, multaque similia complexus sui, ex quibus singula ea quæ pertinent ad quid nominis huius vocis restitutionis in integrum, & ad quędam alia generalia eiusdem, quæ semper præmitti solẽt, facilè colligi possint. Quę omnia articulis sexdecim continentur, videlicet.

Primò, quot modis accipiatur hoc verbum, Restituo, & restitutio.

Secundò, quot modis accipiatur hoc verbum integrum, & in integrum.

Tertiò, quot modis accipiantur hæc verba simul iuncta, restitutio in integrum.

Quartò, quid sit restitutio in integrum, de qua nos propriè agimus.

Quinto, Quare sic dicatur. Et an abundet verbum illud, in integrum.

Sexto, in quo differat restitutio in integrum ab appellatione.

Septimò, in quo differat a supplicatione.

Octauo, in quo differat ab indulgentia.

Nonò, in quo differat a reductione.

Decimò, in quo differat a querela.

Vndecimò, quo iure fuerit introducta restitutio in integrum.

Duodecimo, quare introducta fuerit.

Decimotertio, an sit stricti iuris.

Decimoquarto, an ex æquitate, an verò contra æquitatem introducta sit.

Decimoquintò, quotuplex sit restitutio in integrum.

Decimosexto, an restitutio ex causa doli, vel metus sint propriè species in hoc opere tractandæ.

Articulus I.

AD primum respon. Quod verbum, hoc restitutio,
1 † & restituere, multas in iure significationes habet,
vt facile est colligere ex Alber. in tit. de verbor. signific.
in §. restitutio. Breui tamen distinctione frequentiores
& notabiliores sensus illius ita complecti possumus.
2 Quandoq; enim hoc † verbum refertur ad res, quan
doque ad personas. Ad res refertur quando de restitu-
tione rerum agitur (& intellige hoc loco appellatione
rerũ et personas, quatenus sub dominio nostro sunt, In-
stitut. de rer. diuis. in princip. iuncto §. item ea quę ex ho
stibus &c.) Et hoc rursus dupliciter accidit; Quando-
3 que † enim ad statum illarum, quandoque ad dominiũ,
seu possessionem refertur. Ad statum iterum dupliciter.
4 Aliquando propriè, & tunc significat † reficere, & rem
illam noua reædificatione, seu refectione in pristino
statu reponere. tex. est in leg. si merces. §. si vicinus. ff. loc.
ibi, si fenestras nimium corruptas locator non resti-
tuat &c.
Et hinc infertur vtiliter, quod cum restitutio sit in
pristinum statum repositio, vt infra dicam artic. 4. Re-
6 stituta ecclesia vel molendino, vel alio ædificio, † per
reædificationem, siue restaurationem istam de qua lo-
7 quimur, dicentur etiam eidem † restituta siue restaura-
ta priuilegia pristina. Fulgos. in l. seruitutes. §. 1. ff. de ser
uit. vrban. præd. Paul. de Cast. in l. vnus. §. si fons, in fin.
ff. de seruit. rust. præd. Brun. in tractat. de refect. in eodẽ
statu, versic. nona conclusio, per l. Attilicinus, cum glos.
in fi. ff. eod. & alia similia, vt per eum.
Impropriè refertur etiam quandoque, & tunc signi-
8 ficat destruere, † & sic totum oppositum quo ad vocem
& sonum eius, sed re vera quo ad sensum idem signifi-
cat, quod supra, idest ita id quod circa statũ rei factum
destruere, & tollere, vt res in pristino statu purgata, re-
posita, restituta q. remaneat. tex. est. cũ sua gl. in l. prima,
§. primo. in verbo, restituatur. ff. de noui oper. nunc. ibi,
quod vi aut clã olim factum erit, vt restituatur. Facitque
tex. in l. 2. §. fi. ne quid in loc. publ. in fi. ibi restituere vide
tur, qui in pristinum statum reducit, & reperi postmodũ
ita declarantẽ Zas. lib. 2. sing. intell. cap. 20. in princ.
Ad dominium vero, seu possessionem rerum, quando
refertur (licet impropriè dicatur restitui dominium rei,
proprie vero possessio, secundum Felyn. in cap. inter di-
lectos. nu. 2. de fide instrum. & Afflict. decis. 77. num.
7. & est tit. C. vnde vi, & ff. de vi, & vi arm. & l. qui resti-
tuere. ff. de rei vend.) Vtcunque tamen sit, significat
& hoc quoque casu rem in pristinum statum reponere,
l. sed & partus. ibi, omnem causam, ff. quod met. caus. &
l. 3. C. vnde vi, l. restituere. ff. de verbor. signific. l. videa-
mus. §. in fauiana. ff. de vsur. vbi est expressum. eleganter
etiam facit l. 3. § 1. ff. commo. & l. plus est. & ibi glo. ff. de
verbor. signific. & tradit Boerius decis. 52. num. 1. & in
9 hoc casu verbum, restituas, importat † q; res restituatur
cum omni vtilitate & integritate, Fely. post Abb. ibi, cũ
concord. in cap. venerabili. num. 1. de off. deleg. Rom.
cons. 392. num. 5.
Ad personas vero quandoque refertur hoc verbum,
restituere, & tũc, quandoq. cum aliqua qualitate, scilicet,
restitutus fuit Caius ciuitati, vel restitutus fuit ad bona
10 tãtum, & hoc casu restringitur eius significatio † ad illud
tantum, quod fuit expressum, non ad omnia, text. est in
l. si debitor. C. de sent. pass. Bar. in l. 1. C. eod. & ibi Alb.
nu. 4. vers. vnde cum princeps, Bal. nu. 4. & alij cõiter, vt
per Paris. cons. 1. fere per totum lib. 4. & dicam plene in
fra in 2. par. q. 93. Quãdoq. reperitur relatũ ad personas
simpliciter, videlicet Caius fuit restitutus, & tunc signi-
11 ficat † plenam & integralem repositionem in pristino
statu, text. est expressus in §. 1. Inst. quib. mod. ius patr.
pot. sol. & l. 1. C. de sen. pass. Et in hoc sensu accipit Te-
ren. in Andria, dum inquit.

Restitue in quem me accepisti locum.

Et ex nostris, ita distinguentes inter casum, quo qua-
lificate, & quo simplicer profertur, tradũt Cyn. in l. fin.
C. de sent. pass. col. 3. & ibi Bald. num. 4. & Bald. in cons.
145. num. 3. lib. 2. & his tacitis Aldobr. in d. §. 1. nu. 42.
Et accedit ad hoc propositum, quod inquit Petr. Ge-
12 rard. sing. 13. Quod sicut redire † significat idest in pri-
stinum statum ire, ita restituere, idest in pristinum statũ
reponere. Ex quibus constat, quòd hoc verbum, licet
multis respectibus proferatur, tamen si simpliciter poni
13 tur, semper significat † de sui natura & propria signifi-
catione repositionem in pristino statu, quod est notan-
dum, præsertim propter proxime dicenda.

Articulus II.

14 AD secundum Resp. Quod similiter hoc verbũ † in-
tegrum, siue in integrum, plures habet significatio
nes, secundũ Luc. de Pen. in l. hac lege, post princ. C. de
prox. sac. scrin. secundum oẽs tamẽ significationes illas,
15 semper quãdam † perfectionem significat; Quandoque
enim ponitur pro eo, quod ita plenum est, vt nihil adijci
16 possit, † arg. l. 1. C. de repud. l. 1. C. si aduer. trans. & c. si
omnia. 6. q. 1. ita Luc. præall. Quandoq. ponitur pro eo,
17 cui nõ deficit aliquid de substantialib. eius. † Idem Luc.
per l. 2. C. de bon. vac. & C. de agr. & cẽs. l. 3. & C. de sen.
pass. l. 1. Quandoq. pro eo, quod bonum & perfectũ est,
18 † idẽ Luc. per l. 1. C. de suffr. & idem voluit prius Spec.
tit. de hæret. in fi. Quandoq. pro eo, quod est ex oĩ parte
19 totum, † vt idem Luc. per can. qui manducat. de cõsecr.
dist. 2, & c. singuli. de off. deleg. in 6. Quib. adde, q; poni
tur etiam pro eo quod non sit ex aliqua parte diminutũ

tio.nu.6.& in l.qui res.§.aream.nu.2.ff.de sol.& in l.1.
nu.8.ff.de condi.indeb.& in l.minori.num.3.ff.de fide-
iuss.& nom.tuto.Fulg.in l.cum quidã,nu.2.C.de fruct.
& lit.exp.& in l.tutorio.nu.1.ff.quæ res pig.obli.poss.
& in l.metum.§.ex hoc edicto.nu.1.ff.quod met.causa.
licet ibi addat verbum omnium.Abb.in rubr.extra eod.
in fi.Aret.in §.rursus.n.7.de action.Crot.in l.si constan
te.nu.113.ff.sol.mat.Seb.Sapia in l.qui se patris.nu.15.
C.vñ lib.Myling.Inst.quib.mod.ius pat.pot.sol.§.1.n.
14.Incert.author in tract.de crim.læsæ maiest.q.2.nu.4.
Rom.cons.247.nu.4.& cons.123.nu.9.Dec.cons.436.
nu.3.Mar.Angusc.cons.116.nu.14.lib.1.Mant.cõs.88.
nu.2.& cons.177.nu.1.Pedem.decis.9.nu.fi.Grammat.
dec.92.n.11.Et videtur clare probari hæc cõmunis dif-
finitio, tum ex tex.in d.l.quod si minor.§.restitutio.ff.
de mino.Tum ex ijs omnibus huius verbi significationi
bus, de quib.in præce.articulis, & cum illa transeundũ
45 est.Considerando,† quod restitutio semper tantundem
restituit quantum abstulit læsio, & neque plus neq; mi-
nus, & hęc regula infallibilis est,vt dicã plene infra hac
eadem parte, quæst.44.artic.3.& ideo illa verba, est in
pristinũ statum repositio, debent intelligi, idest in quo
erat ante læsionem, & satis factũ erit, quando per resti-
tutionem in integrum,recuperabitur & resarcietur dam
num quod quis passus est, & non amplius.Ex quibus pate
bit responsio ad omnia contraria.

Ad primum enim resp.quod doctrina Bart.in d.l.1.
46 ff.de appel.procedit † in effectu accidentali, & qui non
immediate neq. necessario sequitur suam causam, secus
autem si sit effectus necessarius inseparabilisque ab ipsa
causa, tunc enim quasi substantia rei iudicatur, vt la-
te declarat Cag.in d.l.omnis diffinitio.nu.26.ff.de reg.
iur.Sed effectus iste restitutionis in integrum est in tan-
tum naturalis substantialis & proprius ipsius,quod imo est
ipsiusmet restitutionis natura,& substantia,vt statim di
xi,& remoto eo,non sit amplius restitutio in integrum,
vnde ab eo licitũ fuit illã diffinitionẽ assumere. Et hinc
est,quod hunc,quem effectum restitutionis vocãt doct.
47 naturã illius † uocat Ias.in d.l.interdum.nume.4.ff.de
condic.indebit.& idẽ innuit Aldob.Instit.quibus mod.
ius patr.§.primo.numer.42.

Ad secundum resp.quod non est mirum, si quando-
que minor petens restitutionẽ aduersus venditionem
a se factum restituitur, duntaxat ad hoc vt sibi supplea-
tur iustum precium,non autem vt rescindatur venditio,
quia eo casu minor nõ probabit se lęsum in eo quia vẽ
didit,puta quia expediebat sibi nõ vendere,sed quia mi
48 nus iusto precio vendidit, † declarant.Bart.Saly.& Bal.
post gloss.ibi in l.liquidem. C.de præd.min.& alij vbi
que cõmuniter, vt restatur Cor.cons.71.sub nu.9.versi.
dato ẽt.lib.3.& dicã plene infra in 2.parte,q.59.& hoc
ea ratione, quia restitutio non debet plus restituere quã
læsio abstulerit,vt prædixi.

Ad Tertium resp.quod restitutio in integrum porri-
gitur ad ea, quæ ex causa ipsius lęsionis immediata di-
stracta,& alienata sunt,non autem ad ea quæ ex alia cau
sa mediata, & separata ab ipsa læsione distracta & alie
nata sunt; vt declarat Bald.in l.fi.nu.5.C.de sent.pas.&
bene aduertit Port.§.1.nu.24.instit.quib.mod.ius patr.
pot.sol.& ego plene dixi infra in 2.parte q.94.& ratio
est in promptu,quia non plus debet restituere restitutio
in integrum,quam læsio abstulerit,vt supra dixi.& hinc
est,quòd restitutio illa de qua loquũtur doc.in d.§.&
quid si tantum,porrigitur etiam ad bona alienata inte-
49 rim,† quãdo alienatio processit ex causa immediata cau
sata ab ipsa læsione,vt est communis opinio,de qua te-
stantur Natt.cons.470.nu.21.Illustriss.Car.Alban.cõs.
5.num.20.& Rul.a Valle cons.45.nu.25.lib.4.& nu.32.
vbi de communi,& dicam infra in 2.par.d.q.44.& 99.

Ad quartum resp.quod duplex constitutum est iudi-
cium pro recuperatione rei amissæ, rescindens videlicet
50 & rescissorium,rescindẽs † est ipsa restitutio in integrũ,
rescissorium asit ipsa rescissoria actio quæ renascitur se-
cuta restitutione,vt declarant oẽs in §.rursus.post Dyn.
Ias.& alios,Inst.de actio.per iudiciũ rescindens recupe-
rare quis rem amissam quandoq.potest,quandoque nõ.
51 † Potest,cum læsus fuit iam quo ad dominiũ,quam quo
ad possessionem,non põt, quando læsus est in dominio
tantũ,possessionẽ verò ex alia causa amisit,vt est cõis di
stinctio omnium præall.tam in d.§.rursus, quam alibi,
& in specie canonistarum in c.cum ex literis.de rest.in
integ.& dicã plene infra hac parte, quæst.33.art.3.& ra
tio est, vt supra dixi pluries,quia restitutio in integrum
non põt plus restituere quam abstulerit lęsio,& ita com
muniter intelligitur dict.l.qui proprio.§.item quæritur.
52 † ff.de proc.licet Mauric.multum laboret circa illam in
tract.de rest.in int.cap.1.vt hunc nodum dissoluat.

Ad quintum & vltimum resp.quod omnes illę supple tio
nes, vel diminutiones, vel variationes doctorum circa
hanc diffinitionem superfluæ sunt, intelligendo prout
intelligi debent illa verba in pristinũ statum,idest vt nõ
plus nec minus restitutio afferat, quam læsio abstulerit,
vt ex prædictis iam constat satis superque.

Articulus V.

AD quintum,Resp.quod quantum attinet ad etymolo
giam restitutionis in integrum,breuiter (quia quæ
stio est de nomine)dici potest,quòd dicitur quasi restau
53 ratio,† & ita probant mihi duo iura simul iuncta, scili-
cet l.diuus.ff.eod.tit.nostro, ibi litem restitui,& l.1.C.si
adu.lib.ibi,litem instaurari.

Quantum autem attinet ad illud,an illud verbũ in in
54 tegrum abundat, † & an idem significet hoc verbũ resti
tutio,tangunt quidam doct.solitariè & dubitari potest.

Videtur igitur dicendum, quòd abundet verbum in
integrum,& quòd sufficeret solum verbum restitutio.

Primò,quia verbum restituo,vnde restitutio descen-
55 dit,significat plenariam restitutionem,† vt l.videamus.
§.in fauiana, & ibi gl.& Floria.de S.Petro.ff.de vsur.&
Ant.de Butr.in c.venerabili.num.34.de off.deleg.

Secundo,quia verbum restituo,& restitutio ad quæcũ
que referatur vel res,vel personas, vel ad dominium,vel
possessionem, vel statum earũ, semper per se solę signi-
ficant plenariam restaurationem,& repositionem rei in
pristino statu,vt supra dixi in primo art.

Tertiò, quia verbum restituo, hoc de sui natura im-
portat, vt inquit Albodr.in pręall.§.1.nu.42.Inst.quib.
mod.ius patr.pot.sol.

Quartò,quia Iureconsulti passim vtuntur verbo hoc
restitutio, restitutus, & restituere, absque illis verbis in
integrum, vt potest colligi ex toto titulo.ff.& C.eo.tit.
nostro.& in specie in l.diuus.ff.eo.& l.1.C.de sent.pass.
& alibi millies.

Quintò,quia ita videtur velle glos.in l.1.§.pen.ff.de
postul.in verbo eximi.& Crot.in l.si constante.nu.113.
ff.sol.matr.& Fulg.in l.Emilius, in fi.ff.de min.qui di-
cit, quod idem est pronunciare minorem restituendum,
56 & in integrum restituendum.†

Sed contra est authoritas compilatoris ff.& C.eo.de
rest.in integ.& extra eod.& in 6.& vbique & Iuriscõsul
torum in tot responsis,vbi non simpliciter restutionem,
sed in integrum restitutionem vocant, & ideo Faber in-
stit.quib.mod.ius patr.pot.sol.§.cum autem, inquit,quod
aliud est restitutio,aliud in integrum restitutio.

Ego dico sic,quod restitutio,est uerbum generis,& li
cet de sui natura importet plenariam restitutionem, ta-
57 men quandoq.hanc significationẽ non habet,† vt in re-

ſtitutione ex Trebelliano S.C. nõ enim omnia tranſeũt
58 in fideicommiſſarium, quæ hæreditaria ſunt, † vt plenè
tradunt doct.in l.precibus.C.de impub.& in l.centurio,
ff.eod.& ego pleniſſimè dixi aliàs in tract. meo de com
pẽdioſa ſubſt.par.5.q.3.prin.præmiſſo 6.car.104.& ſeq.
Item in reſtitutione de qua in l.ſi debitor.C.de ſen.paſſ.
quæ non reponit omnia in priſtinum ſtatum, vnde non
ſine cauſa ille tit.inſcribitur de ſent.paſſ.& reſtitutis, &
non dr̃ de in integrũ reſtitutis,quia nõ omnis reſtitutio
59 grarioſa, † de qua ibi agitur, eſt in integrũ,i.quo ad oĩa
& per omnia reſtitutio, Ideoq.hoc verbũ ita in genere
ſumptũ diuiditur in duas ſpecies, quarum altera retinet
nomen ſui generis ſimplicis, & dicitur reſtitutio, altera
trãſit in aliud ſpeciale nomen, & dicitur In integrũ reſti
60 tutio.† Prima ſpecies, in ſpecie ſumpta, & tanquam ea
quæ opponitur in integrum reſtitutioni,non eſt in inte-
grum reſtitutio, neq. eſſe poteſt,licet ſit reſtitutio in ge-
nere ſumpta,ſicut in integrum reſtitutio, quemadmodũ
homo non eſt bos,licet vtrumque ſit animal,& in iure
noſtro adoptio in ſpecie ſumpta nõ eſt arrogatio, licet
vtraque ſit adoptio in genere ſumpta, ita quoq.iuriſdi-
ctio & Imperiũ,quatenus ſunt duę ſpecies iuriſdictionis
in genere ſumptæ,& ſic de ſimilib.Et quemadmodũ ac
cidit in adoptione, iuriſdictione, & cognatione,quarũ
illa ſpecies eſt ignobilior, & minoris potentiæ,quæ reti-
net nomẽ ſui generis, & non tranſit in ſuum proprium
61 & ſpeciale nomẽ,† ita accidit hic,quia verbũ reſtitutio,
in ſpecie ſumptum,non ſignificat plenariã reſtitutionẽ,
quemadmodum reſtitutio in integrum, licet verbum re
ſtitutio in genere ſumptũ ſignificet quoq. plenariam re
ſtitutionem,quia adoptio quoq. in genere ſumpta ſigni
ficat arrogationẽ, & iuriſdictio in genere ſumpta ſignifi
cat imperiũ quoque, quia genus prædicatur de qualibet
ſua ſpecie. Hincq.factum eſt, vt ſæpenumero reperiatur
vſitatũ hoc verbum reſtitutio pro in Integrũ reſtitutio-
ne,ſicut adoptio pro arrogatione poſita reperitur, & co
gnatio pro agnatione,& iuriſdictio pro imperio,& ſimi
lia,nõ aũt ſequitur qđ propterea reſtitutio in ſpecie ſum
pta,non ſit ſpecies differens & nomine,& effectu a reſti
tutione in integrum, vt prædictum eſt.Ex quib.ſatis pa-
tet reſponſio ad contraria. Et infertur quod multũ plus
operatur additio iſtius verbi in integrum,quam omiſſio
eius,vt pulchre decidit Io.de Amic.conſ.12.num.19.&
62 ſeq.vbi inquit,quod verbum integramente, † de quo ibi
in caſu ſuo,intantum operatur,& facit vt omnia in priſti
num ſtatum reducantur, quòd trahitur illa reſtitutio de
qua ibi,ad ea quæ alias pertracta non fuiſſet,ſi non adeſ-
ſet illud verbum integramente, quod eſt notabile, poſt
Specu.tit.de hæret.in fin.

Articulus VI.

63 AD ſextum,an,† & in quo differat reſtitutio in inte-
grum ab appellatione.
Videtur,quod non differant adinuicem.
Primo,quia vtraque ſententiam reſcindit,vt C.ſi adu.
rem iud.& toto tit.ff.& C.de appell.
Secundo,quia id quod præſtat maioribus appellatio,
præſtat minoribus reſtitutio, vt inquit text.in l.præſes.
ff.de minor.
Tertio, quia ita in iudicio reſtitutionis in integrum
poſſunt peremptoriæ exceptiones proponi,ſicut in iudi
cio appellationis.
Sed contra eſt communis doctorum ſententia,quam
ſequuntur Fulg.in l.fin. C.ſi aduer.rem iudic.Hoſt.in c.
fin.de reſt.in integ.Mant.ſing.471.& ſing.644.& de cõ
muni teſtatur Dec.in c.ſi duobus. nu.62.de appell.plu-
res inter illas afferentes differentias, & propterea infer-
tur, quòd non valet argumentum a reſtitutione in inte-
64 grum ad † appellationem.

Ego dico,quod quantum ad effectum non differunt
appellatio & reſtitutio,quia vtraque ſententiam ſuſpen
dit interim, vt l.1. C.reſtit.in integ.pend.& demum re-
ſcindit,vt d.l.1. C.ſi aduer.rem iudic.cum ſimil.Sed quã
tum ad modum differunt,idq.dupliciter.Primò quantũ
ad modum procedendi in vtroque iudicio,nam appella
tio corã maiori iudice debet cognoſci. Reſtitutio vero
coram eodem ẽt pariq. poteſt expediri, l.præfecti. ff.de
min.& infra dicam q.32.art.16.Item in appellatione di
latoriæ non admittuntur, l.ita demum, C.de procur. In
reſtitutione autẽ ſecus, l.ſi minor vt omiſſam.ff.de mi-
nor.Iac.de S.Georg.l.fin.C.ſi aduer.rem iudi.in fin.vbi
de communi & infra dicam in 2.par.queſt.34.Secundo
ẽt quantum ad modum concipiendi libellum & cauſam
querelæ,& reclamationis, nã reſtitutio reſcindis ſentẽ-
tiam prætextu erroris ipſius petentis reſtitutionẽ, appel
65 latio verò prætextu iniquitatis ipſius iudicis,† vt eſt tex.
in d.l.præfecti.ff.de minor.& ideo Bar.ibi dat diuerſam
libellandi formam in vtraque, & idem in l.1.nu.2. C.ſi
aduerſ.liber.& Aret.in l.1.in verſ.5.nota. C.ſi aduerſ.li-
ber.& Petr.de Bellap.in l.inuitus. C.de proc.nu.11.vbi
etiam habes quomodo alia ſit cauſa appellationis, alia
reſtitutionis in integrum, & idẽ voluit Bal.in l.1. C.de
reput. Fulgoſ.in l.fin.num.2. C.de ſent. paſſ.ex quibus
patet reſp.ad contraria.
Ad primum enim reſp. Quod bene vtraq. reſcindit,
ſed diuerſimode,vt prædictum eſt.
Ad ſecundum, quòd idem præſtat &c.vt d.l.præſes.
ſed hoc inſpecto effectu,& fine,ſed ſecus quo ad modũ,
& cauſam vtriuſque.
Ad tertiũ,quòd licet in aliquo particulari æquiparen
tur etiam in modo agendi, tamẽ in multis alijs differũt,
vt per prędictos, & ſupra dixi.Ex quib.poteſt cõcludi,
quod regulariter argumẽtum a reſtitutione in integrum
ad appellationẽ,vel econtra,non procedet,vt dicunt præ
all.communiter. Sed quoniam pinguius remedium eſt
66 reſtitutio,quam appellatio,† vt inquit Iac.de S.Georgio
in d.l.fi.in fi.C.ſi aduer.rem iud.qui de communi teſta-
67 tur, valebit argumentum ſaltem negatiue, † ſicut valet
negatiue a maiori ad minus, vt notab.inquit Beniotẽd.
deciſ.79.nu.9.vbi de communi.

Articulus VII.

AD ſeptimum, an & in quo reſtitutio in integrum a
68 ſupplicatione differat. †
Videtur,quòd non differant.
Primo, quia in vtraque imploratur officiũ iudicis, &
miſericordia eius, vt per Rolan.conſil.38.nu.17 libr.2.
Secundo,quia in vtraq.debet allegari cauſa ſupplica-
tionis,ſi de iuſtitia petitur.Rolan.præall.
Tertio,quia ſicut reſtitutio ſemel denegata,non am-
plius implorari põt,l.1.& fi.C.ſi ſæp.reſt.poſt.Ita,& ſup
69 plicatio, † l.ſi quis aduerſus.C.de precib. imper.off.
In contrarium facit,nam appellatio interpoſita præ-
ſupponit iniquitatem ſententiæ, vt ſupra dictum eſt, per
d.l.præfecti,idem quoque & ſupplicatio iuſtitiæ,cum in
precibus de innocentia aſſeratur, quod non fit in reſti-
tutione,ideo magis appellationi quã reſtitutioni æqui-
parari poteſt.
Ego puto conſiderandum,& dicendũ eſſe ſic. Quòd
70 ſupplicatio ſumitur in genere,& in ſpecie.† In genere
pro omni precum obligatione, in quib.aliquid petitur a
Iudice,vel principe ex eius officio,miſericordia fieri,vel
nõ fieri,& hoc vel quia ita iuſtitia requirat,vel quia & ſi
de iuſtitia peti nõ poſſit, ex gratia tñ cõcedi petatur, in
ſpecie verò nõ pro oĩ,ſed pro ea precũ oblatione,q̃ ſpe
cialiter principi fit nõ prætextu alicuius iuſtitiæ,vel iuſtę
cauſæ, ſed ex mera eius pietate, & miſericordia, quales
ſunt

ſunt preces illæ quæ a carceratis, vel bãnitis alijſve relegatis offerunt pro gratia, vel minoritate pęnæ, vel remiſsione exilij, & ſimilibus, quæ proprie & ſpecialiter ſupplicationes dicuntur. Vt eleganter conſiderat etiam Bero. in capit. ex literis. num. 20. extra eod. tit. noſtro. Rurſus etiam aduertendum eſt, quòd tam ſupplicatio in genere ſumpta, quæ dici poteſt tam gratiæ, quam iuſtitiæ, quàm ea quæ in ſpecie dicitur ſupplicatio propriè, & quæ gra-
71 tiæ ſolius eſt, quo ad modũ † ſiue medium pro quo ipſis vtimur, poſſunt dici largo modo reſtitutio in integrum, nam reſtitutio omnis per viam ſupplicationis petitur, & omnis reſtitutio hoc reſpectu erit ſupplicatio, quo verò ad id quod petitur in ſupplicatione, dico quod in ſupplicationibus, vt plurimum aliud petitur, quàm reſtitui in integrum, vel ex iuſtitia, vel ex gratia, ſed vt proximè dicebam, vel minorari pęnam, vel exilium remitti, vel abbreuiari, vel de pœna gratiam fieri, vel cauſam committi pro iuſtitia cognoſcendam, & ſimilia, & hoc reſpectu non omnis ſupplicatio erit reſtitutio, vnde cõcluſio talis eſſe debet, ꝙ reſpectu modi, ſiue medij, quo petitur reſtitutio, omnis reſtitutio eſt ſupplicatio, reſpectu vero eius quod in ſupplicatione petitur, ſi in genere accipiatur ſupplicatio, pro omni eo qđ petitur, ex officio & miſericordia Iudicis, vel principis fieri, vel ex iuſtitia, vel ex gratia eius dũtaxat, & pariter oĩs reſtitutio eſt ſupplicatio, quia erit ſpecies ſupplicationis, & oĩs ſpecies eſt de genere, ſi verò accipiatur ſupplicatio in ſpecie, iuxta ea quę ſupra dixi, tunc ſupplicatio & reſtitutio ſpecie different ab inuicem, ſicut appellatio, & reſtitutio, & ſicut homo, & equus, licet vtrunq. in ſui genere conueniant, & ſecundũ prædicta ſine contradictione & clare procedunt, quæ de ſupplicatione, & reſtitutione in integrum dicunt doct. in d. cap. ex literis, extra eod. & in ſpecie, quod ſupplicatio alia gratiæ alia iuſtitiæ eſt, vt per Card. & Bell. ibid. & clarius per Caſſad. tit. de procur. dec. 1. in prin. &
72 quod ſupplicatio eſt medium † quoddã inter reſtitutionem & appellationẽ, & de vtraq. participat, vt voluit originaliter gl. in c. ex literis in verbo ſupplicare, extra eo. & dixit Bal. in auth. quæ ſupplicatio, nu. 3. C. de precib. imp. off. cum quo tranſit Franc. Marci. dec. 53. nu. 12. & Vital. & Celſ. in tract. clauſul. in tit. nil nouari pen. reſ. in int. Et quod dixit etiam Card. in d. c. ex literis, §. nos. in 4. notab ꝙ. ſ. ſupplicatio iuſtitię, ſiue ex iuſta cauſa porrecta, nõ eſt propriè ſupplicatio, ſed illa propriè, in qua ex gratia quid petitur, vt ſupra dixi, & idem Card. ibi in 2. quæſt. & plene Rol. in conſ. 38. n. 17. lib. 2. cuius dicta ibi, & concord. per eum, ex prædictis remanent enucleata, & patet reſponſio ad contraria.

Articulus VIII.

AD octauum, an & in quo differant reſtitutio in in-
73 tegrum, & indulgentia. †

Videtur, quod non differant.

Primò, per id quod dixit Bal. in l. liber homo. §. ſi hæres. ff. de hæred. inſtit. vbi æquiparat quem redijſſe in ciuitatem per reſtitutionem, vel indulgentiam.

Secundò, per §. 1. inſtit. quib. mod. ius patr. pot. ſol. ibi, ſi indulgentia principis reſtituti fuerint &c.

Tertio, per text. fortiorem in l. 6. §. fi. ff. de iniuſto teſtam. ibi, ſi in integrum indulgentia principis fuerit reſtitutus &c.

In contrarium eſt tex. in l. fin. C. de general. abol. vbi dicitur quod indulgentia criminis non reſtituit famam, Reſtitutio autem in integrum hoc & alia omnia facit, & reſtituit quicquid propter crimen amiſſum fuerat, l. 1. in fin. C. de ſent. paſſ.

Ego puto ſic dicendum, quod indulgentia eſt nomen
74 generis, † & continet ſub ſe duas ſpecies, quarum altera retinet nomen ſui generis & dicitur indulgentia, & altera tranſit in ſuum ſpeciale nomẽ, & dicitur reſtitutio in integrum, vt notab. voluit Salyc. in l. cum indulgentia, in princ. verſ. nec obſtat. C. de ſent. paſſ. Vnde fit, ꝙ quandoque indulgentia ponatur pro reſtitutione, vt in d. l. 6. §. fi. ff. de iniuſt. teſ. & in d. §. 1. & idẽ facit Imp. in plurib. legib. Cod. tit. de ſent. paſſ. in ſpecie verò in l. ſi pater. & in l. fi. §. fi. ibi, tantum. n. proficit ad reſtitutionem indulgentia, vbi gl. exponit indulgẽtia. i. in integrũ reſtitutio &c. & hoc euenit quando placet legislatoribus vſurpare hoc nomen indulgentiæ in genere, ſi verò in ſpecie, pro ea quæ ſpecie diſtinguitur a reſtitutione in integrũ, id eſt quæ tantum pęnam remittit, non autem reponit omnia in priſtinum ſtatum, tunc vtique differt omnino a reſtitutione, vt tradunt omnes in d. l. fin. C. de ſent. paſſ. & eſt text. in l. 4. 5. 6. 7. & 8. C. eod. vbi hoc eſt expreſſum, & habes exempla huius declarationis in adoptione, iuriſdictione, & cognatione, vt latius declaraui ſupra ead. q. art. 5. ſub num. 60. & 61. & dicam latius de indulgentiæ effectibus infra in 2. part. quæſt. 41. & ſeq. Vbi erit locus ſuus, interim hæc ſufficiant, ex quibus manifeſtè patet reſponſio ad contraria.

Articulus IX. & X.

AD nonum, & decimum facilis eſt reſponſio, ideò vtrumque cumulaui.

Dũ. n. quæritur, an & in quo differat reſtitutio in inte-
75 grũ a reductione ad arbitriũ boni viri, † Breuiter dic qđ differt in eo in quo differt ab appellatione, cũ reductio
76 ad arbitriũ boni viri ſit reſciſsio ſentẽtiæ arbitralis † pro parte, in qua arbiter exceſsit modum, ſicut etiã appellatio eſt reſciſsio ſententię, & vtraque prætextu iniuſtitię, d. l. præfecti. ff. de min. Bal. conſ. 465. nu. 3. libr. 2. Differunt ẽt, quia is qui per ſententiam ſuam læſit, idẽ poteſt reſtituere, non autem idem qui arbitrio ſuo læſit, poteſt
77 arbitrium ſuum moderari, † vt inquit Feder. de Sen. in cõſ. 285. col. 2. verſ. vel dato. Qui addit & aliam differentiam, ꝙ ſcilicet reſtitutio in integrum intra quadrienniũ expirat. Reductio verò ad arbitriũ boni viri, non prius quàm ſpatio 30. annorum, per Feder. præall.

Dum ſimiliter quæritur; An & in quo differat reſtitu-
78 tio a querela. † Breuiter dic, quod in eo in quo ſpecies a genere; Querela enim nomen generis eſt, & cõtinet ſub ſe appellationem, reductionem, nullitatis obiectum, reſtitutionem in integrum, & quamlibet reclamationem aduerſus alicuius factum, & potiſsimè Iudicis, vel aduerſarij, & quod propterea tanquam nomen generis ponatur etiam pro reſtitutione in integrum, eſt text. ſing. in l. ſi pręſes. §. Marcellus. vbi notat Fulg. quòd appellatione querelæ venit reſtitutio in integrum, ff. de iudic.

Articulus XI.

AD vndecimum; Quo ſcilicet iure introducta fuerit
79 reſtitutio in integrum, † an ciuili, vel prætorio, dubitari poteſt.

Videtur enim quod iure ciuili.

Primò, per l. qui agnitis. ff. de except. vbi principalib. conſtitutionibus datur reſtitutio in integrum, ergo iure ciuili. §. ſed quod principi. inſt. de iur. nat.

Secundò, per l. admonendi. ff. de iureiur. vbi ex conſtitutionibus principum datur reſtitutio in integrum aduerſus rem iureiurando deciſam, propter inſtrumenta nouiter reperta, ergo &c.

Tertiò, per l. diuus. ff. de re iud. eodẽ modo inducẽdo.

Quartò, authoritate Fulgoſ. in l. fin. in fi. C. de fruct. & lit. exp. vbi tenuit, quòd reſtitutio in integrum ſit de iure ciuili.

In contrarium tenent Doct. cōmuniter, Bald.in l.in
causę,la 1.& la 2.n.2.ff.de min.& doc.in l.& si sine.§.sed
quod Papin.ff.eod.& in l.qui emancipata.C.qui adm.&
nouissime Rebuff.in tract.rest.in integ.in gloss.1.nu.3.
inquit,quòd is qui prius voluit succurri læsis ex causa ęta
80 tis fuit quidam † Latorius. Deinde Prætores fecerunt de
hoc edictū, & iste Latorius prius legē de hoc tulerat, &
refert hoc dicentem quendam Ayma.Riual.in Hist.iu-
ris ciuilis lib.2.tit.de leg.lator. Et pro hac sententia vide
tur tex.apertus in l.1.ff.eo.de rest.in integ.& in l.1.ff.de
min.& in l.1.ff.ex quib.caus.maior.

Ego puto sic dicendum, quod restitutio in integrum
ex edicto minorum sine dubio iure pretorio introducta
81 sit, † vt d.l.1.ff.eod.& ff.de min.& per Bal.d.l.in causæ,
& alios, quos ita intelligo: restitutio autem quæ maiori-
82 bus † datur, partim iure prætorio partim iure ciuili in-
troducta fuerit, iure prætorio illa, quæ datur a prætore
absentibus vel aliter impeditis, reuersis, ex varijs caulis
enumeratis ab ipso prætore in suo edicto, in l.1.ff.ex qui
bus caus.maior.& ita procedat etiam d.l.1.& opinio do
83 ctor.de qua supra, iure autem ciuili illa † quam prætor
pollicetur se daturum ex generali clausula, si qua mihi
iusta causa rei, de qua in d.l.1.in fin.& hoc dico per tex.
in l.2.ff.eod.vbi Iurisc.inquit quod d.clausula inserta in
edicto prætoris hodie parum in vsu est, nam huiusmo-
di personis extra ordinem ius dicitur, ex senatus consul-
tis, & principum constitutionibus, & constat hoc ex d.
l.admonendi, ex d.l.diuus.& ex d.l.qui agnitis.ibi in va-
rijs casibus læsis non culpa sua, sed infortunio, vel dolo
tertij subuenitur per restitutionem in integrum, ex con-
stitutionibus variorum principum: quibus accedet l.2.
C.de instit.& substit. Neque mirum, quod prætor quo-
que illā polliceatur, quia multa pretor pollicetur adiuuā
di nō supplēdi iuris ciuilis gratia, vt in prin.inst.de bon.
poss. Præterea aduertendum est, q̄ d.clausula licet inuen
84 tione & origine dicatur iuris ciuilis, intelligitur † tamen
quo ad casus expressos & sparsos in varijs locis iuris ci-
uilis, vt in d.l.diuus, & alijs statim dictis, quo aūt ad alios
casus a iure ciuili non decisos specialiter, si restitutio ho
die ex d.generali clausula danda veniat (prout sæpissi-
me datur, vt dicam infra ead.par.1.q.11.12.& 13.) tunc,
quia ex edicto prætoris dicatur dari, iuris prætorij in-
troductio & creatura dicetur. Ex quibus patet respon-
sio ad contraria.

Ad omnia enim vnum etiam cum authoritate Fulg.
respondetur, quod illę speciales restitutiones ex iure ci-
uili descendunt, aliæ autem omnes ex iure prætorio, vt
deduxi supra.

Articulus XII.

AD duodecimum; Quare scilicet restitutio in inte-
85 grum introducta fuerit. † Aduertendum est, quod
finis vniuscuiusque dispositionis in sua introductione
86 potest dupliciter considerari, † Modaliter, scilicet & ef-
fectualiter. Effectualiter, intelligo.i.vltimum finem ip-
sius dispositionis, quod est occurrere alicui necessitati
ciuitatis, & regiminis illius, vt in posterum melius & æ-
quius media illa dispositione ciuitas gubernetur, est.n.
ius ordinatio ciuitatis, & humanæ societatis, & vitæ, vt
late per Vacon.lib.1.declar.iur.ciuil.declar.1. Modaliter
vero intelligo, idest medium finē dispositionis per quē
deuenitur ad vltimum, necesse est.n.vt ius antiquū inte
rim aboleatur, & corrigatur. & per mediā abolitionem
eius deueniatur ad obseruationē iuris noui melioris, &
hoc est quod dr̄, prætor fecit hoc gratia emendandi, vel
supplendi ius ciuile & c. iste enim finis prætoris non fuit
vltima eius intētio, sed modalis, seu modialis, vt prędixi.
Hoc præmisso, apparet, quòd quæstio dupliciter intelli-
gi potest, & consequenter duplex oritur dubitatio.

Prima autem est, quare introducta fuerit restitutio in
integrum quo ad vltimum finem, & quoniam vltimus
finis omnium legū est vtilitas publica vel priuata, §.hu-
ius.instit.de iur.nat. redigitur hæc dubitatio ad hoc; An
87 fuerit introducta propter publicam † vtilitatem, vel pro
pter priuatam.

Videtur autem quod propter priuatam vtilitatem.

Primò, quia quod propter publicam vtilitatem intro
ducta est, non concernit vtilitatem singulorum princi-
paliter, d.§.huius, at restitutio in integrum continet vti-
litatem illius vel illius læsi, vt l.1.ff.de min. ergo, & c.

Secundò, quia nihil potest esse introductum propter
publicam vtilitatem, quod contra æquitatem introdu-
ctum sit, sed contra æquitatē restitutio introducta vide
tur, quia cōtra pactorum obseruationes introducta est,
ergo contra æquitatem & c. vt l.1.ff.de pact.

Tertiò, authoritate gloss.in l.1. C.si adu.fisc.ibi, id-
est priuati.

In contrarium tenet Bart.in l.1.ff.eod.tit.nostro, bre
uiter dicens, quòd propter publicam vtilitatem introdu
cta est restitutio, & hoc per illum text.qui hoc non di-
cit in litera, & in restitutione in integrum ex speciali ca-
pite absentiæ est decisio Rotæ in tit.de procurat. decis.
24. & decis.35.num.2. si committatur, eod.tit.per iura,
quæ ibi.

Ego puto dicendum, & considerandum sic; Quod pu
blica vtilitas (vt per manus traditur) dupliciter conside-
88 ratur principaliter, & secundario, † principaliter, quæ
principaliter publicā vtilitatēcontinet, secundario quę
priuatam; Quale est, quòd ciuitas careat malis hominib.
principaliter enim hoc respicit vtilitatem publicam, ex
eo, quia conseruat statum & quietem Reipubl.§.huius.
Inst.de iur.nat.& quia sine hoc ciuitas stare non posset,
l.congruit.ff.de off.præsid. continet etiam in consequen
tiam priuatam vtilitatem, quia maximum commodum
quilibet etiam priuatus reportat, quæ ideò dicitur secū
dariò considerari in hoc, quia non ista intentio princi-
palis legislatoris fuit, sed illa in hoc faciendo; Secūdariò
verò dicitur publica, quando principalis intentio legis-
latoris fuit commoda priuatorum ampliare, vt in spe-
cie, ne bona dotalia a marito alienari possint, poterat
enim status ciuitatis conseruari, sed quia melius con-
seruatur, quando ciues cōmodè ibi se habent, & ne quis-
piam rebus suis male vtatur, §.fin.Instit.de his qui sunt
sui & c. Ideò dicitur hoc in consequentiam etiam vtile
ipsi statui ciuitatis, non tamen necessarium, vti erat il-
lud, quod ciuitas malis hominibus careret, Rursus etiā
illud quod principaliter propter publicam vtilitatem
89 constituitur, dupliciter † constituitur, vno modo quia
præcise ita necessarium est, alias enim necesse esset bo-
num statum ciuitatis perire, vt in præfato exemplo, & si
milibus, alio modo, quia occasionaliter ita necessarium
est, alias enim daretur manifesta occasio illius inconue-
nientis, licet esse posset, quòd homines amore virtutis
ab huiusmodi inconuenienti auerterentur, & hoc mo-
do dicuntur concernere publicam vtilitatem principa-
liter ea quæ constituta sunt ne detur occasio delinquen
di, quæ infinita penè sunt in iure nostro, & in specie pœ
narum constitutio, vel aggrauatio facta per statuta, &
bannimenta. Ex prædictis modò dico facilè constare,
quomodo restitutio in integrum propter publicam vti-
litatem introducta sit. Dico enim quod est introducta
propter publicam vtilitatem, idque principaliter, vt sim
pliciter Bart.dixit, & etiam Rot.præall.sed non præcisè,
occasionaliter verò tantum: Nam, si permitterentur
passim minores impunè decipi, daretur occasio malis,
& captiosis hominibus alienas substantias, & innocen-
tum potissimè deprædari, hoc non dicitur necessarium
sed

sed contingens, continges autem verisimiliter, vt constat, & ita loquitur l. 1. ff. de min. similiter, quod si absentes, præsertim ex causa publica, non restituerentur aduersus damnum, quod propter suæ ciuitatis commodum passi sunt, daretur occasio, quod nemo vellet abesse reipublicæ, vel militiæ, vel studiorum causa, & sic contra publicam vtilitatem, & ita procedit intentio Rotæ præalleg. Ex quibus patet responsio ad contraria.

Ad primum, ex prædictis patet responsio.

Ad secũdum, quod imo propter publicam vtilitatem receditur a pactis priuatorum, & a iure priuato cuiuslibet, vt d. §. fi. cum simil. ibi per doct.

Ad tertium respondeo, quod imò text. ibi dicit, publi. iuris, & glos. exponit, priuati, & quidem sine iure, & ratione. Vnde a prædictis non est recedendum.

Secunda dubitatio est: Quare introducta fuerit restitutio in integrum, non quo ad vltimum finem, sed quo ad medium, siue modialem finem, & consequenter an,
90 corrigendi, vel supplendi iuris ciuilis gratia. †

Videtur, quòd gratia supplendi iuris ciuilis.

Primo, quia restitutiones in integrum ex clausula generali, quæ a prætore dantur in casibus non expressis in illis constitutionib. principum, vtiq; gratia supplẽdi illa iura a prætore introductæ sunt: vt dixi supra art. præced.

Secundò, quia si Latorius primus legislator quo ad hoc legem latoriam tulit, de succurrendo minoribus lapsis, & postea prætores edicto suo ampliauerunt auxiliũ istud, vt dixit Rebuff. in d. trac. de rest. in int. in gl. 1. nu. 3. post Riual vt ibi, sequitur quod omnes restitutiones aliæ etiã prætoriç sint introductç gratia supplendi ius ciuile.

Tertio, quia ita tenuit Bal. in l. in causæ. § Pomponius. ff. de minor.

In contrarium, quod imò corrigendi, & emendandi iuris ciuilis gratia introductæ fuerint, voluit Bellam. in cap. 1. num. 1. extra eod. dum inquit, quod restitutio in integrum est extraordinaria, & obuiat iuri ciuili. Et facit cõmunis conclusio scribentium, de qua infra ead. q. artic. seq. quæ habet, quod contra regulas iuris communis introducta est, vt ibi plene dicam.

Ego puto dicendum, quòd aut loquimur de illis restitutionibus, quæ dantur ex clausula generali, & illæ vtique possunt dici introductæ gratia supplendi ius ciuile, quod in certis casibus specialiter restitut. ex æquitate deesse reperiebatur, prætor enim suppleuit, dicendo, vel si quæ alia mihi iusta causa videbitur, in integrum restituam, & ita bene loquitur Bald. & rationes supra in contrarium primo loco adductæ, & si verũ est historia, quã refert Rebuff. præal. etiã restitutio, quæ datur ex edicto minorum, dr̃ suppleuisse legem Latoriam. Aut de restitutionib. ex edicto maiorũ, de quo in l. 1. ff. ex quib. cau. ma. & illæ nullũ ius suppleuisse dici possunt, quia nullo iure prius huiusmodi absentibus, vel aliter impeditis succursum hoc remedio reperiebatur. An verò tam lex Latoria, quam constitutiones principum, & Prætores adinuenerint, & introduxerint a principio hoc auxilium restitutionis corrigendi iuris ciuilis gratia, & dico, quòd sic, per rationem & communem opinionem, quam supra retuli, & de qua dicam proxime articulo sequenti. Vnde ad illud pertranseo, quia ex prædictis patet responsio ad contraria.

Articulus XIII.

AD decimum tertium. An scilicet restitutio in integrum sit stricti iuris, videtur multum pendere ab illa dubitatione, an restitutio in integrum introducta sit
91 contra regulas iuris ciuilis cõmunis, † ideò de hoc prius agendum est.

Videtur autem quod non.

Primo, quia ius est ars boni & æqui. l. 1. ff. de iust. & iure. sed restitutio in integrum ex maxima æquitate introducta est, vt dicit text. in l. 1. ff. eod. & l. 1. ff. de minor. ergo &c.

Secundo, quia eadem regula iuris ciuilis est, quæ restitutionis, quod nemo damnum indebitè patiatur, in tantum, vt semper ab interpretationibus dispositionum intelligatur, excepta illa, ex qua quis damnum indebite
92 pateretur, † vt l. adigere. §. quãuis. ff. de iur. patr. & l. quãuis. ff. de in ius voc. & per Bart. in l. omnes populi. numer. 55. ff. de iust. & iur.

Tertiò, quia ita in specie tenuit Zas. in lib. singul. intell. cap. 20.

In contrarium est communis opinio docto. nam ita voluit prius glo. in l. 1. §. per hanc. in glo. magna in fi. ff. de rei vend. Abb. in c. ex literis. alias ex parte. nume. 9. de rescrip. Bal. in l. illud. §. fi. ff. de min. Bal. in l. 1. in fi. C. etiam per procur. Rubeus in repet. l. sed etsi. §. quæsitũ. nu. 30. ff. si quis caut. Soc. iun. con. 128. nu. 266. li. 1. Rol. a Valle cons. 26. nu. 26. libr. 2. & communẽ esse testatur Zas. in d. cap. 20. in lib. de sing. intell. Et facit pro hac sẽtentia tex. in l. diuus. ff. de rest. in integ. ibi, & si nihil facile mutandum sit de solemnitatibus, tamen vbi æquitas suggerit euidens subueniendum &c. qui tex. mihi sing. hoc probat, licet doctores non allegent.

Ego puto dicendum sic: Aut loquimur de regulis iuris ciuilis in genere, & dico quod contra eas non conceditur restitutio, imo cum ex æquitate constituta sit, & ne damnum quis indebite patiatur, vt d. l. 1. ff. eo. & d. l. diuus, & regulæ generales iuris ciuilis sint, quod æquitas rigori preferatur. l. placuit. cum ibi not. C. de iud. cum simil. & ne aliquis damnum indebite patiatur, vt supra dictum est, & ne quis locupletetur cum aliena iactura, l. nam hoc natura, ff. de cond. indeb. cum vulg. videtur secundum primordiales iuris ciuilis præsertim naturalis, regulas constituta, & secundum illas concedi. Aut loquimur de regulis iuris ciuilis, particularib. quibusdam, per quas deuenitur ad illas generales, & quæ sunt quodammodo earum pedisequç, & executrices, & tunc secus, nam multæ illarum secundum iuris rigorem pro solennitate, & forma actuum conseruanda constitutæ sunt, quæ si attenderentur, vtique restitutio non concederetur, quæ apparebunt infinitæ infra in secunda parte, dum de varijs hominum actibus loquemur, aduersus quos restitutio in integrum datur contra quamlibet illius actus formam, & regulam particularem, & hoc ideo factum est, quia vt bono communi, & publicæ vtili
93 tati satisfiat, multas sepe regulas contra fi. † cuius rei ratio est, quia in summa finis & intẽtio iuris illa est, ut bono communi humanæ societatis quælibet dispositio conueniat, & illius conseruationi vtilis sit, licet cõtra aliquam iuris alteriusve dispositionis regulam faciendum esset, quoniam intẽtioni primæ legislatoris inseruiendũ est, etiam si contra verba & formam ipsius legis faciendum veniret, secundum Hilar. 13. de trin. & S. Thom. 1. 2. q. 96. art. 9. ver. sed contra. &c. & ex his patet etiam responsio ad contraria. Hoc explicito.

Dum queritur, an restitutio in integrum sit stricti iu
93 ris, † patet responsio ex prædictis quod sic. Quia contra multas regulas particulares iuris scripti conceditur, & ita dixit simpliciter Ale. in l. vnica, ca. 6. num. 6. C. de sent. quæ pro eo quod int. & infertur propterea a Bart. in l. fi. §. fi. ff. de condict. indeb. & Dec. in c. translato, in 1. lectu. num. 21. de consti. quod restitutio facta super prin
94 cipali non extenditur ad accessoria, † sicut euenit in stricti iuris iudicijs. Ne autem credas quod propterea fiat stricta interpretatio quo ad causam concedendi, vel denegandi illam, quia imo fit fauorabilis, ex eo quod restitutio in integrum non contrauenit primis & genera-

libus

libus regulis iuris humani, licet quibusdam particulari-
bus obuiet, vt prædictum est, & statim in seq.art. decla
rabitur.

Articulus XIV.

AD decimumquartum, an scilicet restitutio in inte-
grum ex æquitate, vel contra æquitatem introdu-
95 cta sit.†

Videtur quod contra æquitatem.

Primo, quia maximæ, & præcipuæ æquitatis est pa-
cta seruari, l. 1. ff. de pact. sed per restitutiones in integ.
mille pacta, transactiones, & iudicia rescinduntur. C. si
aduer. vend. C. si aduer. trans. C. si aduer. rem iudica. per
totum, cum simil. titulis sequentibus, ergo &c.

Secundo, quia id quod secundum æquitatem indu-
ctum est, non potest dici odiosum, quia odia restringi
debent, fauores verò ampliari; At restitutio odiosum re
medium est, vt tenet Fulgo. in l. Papinianus. nume. 6. ff.
de inoff. testam. & Io. a Canibus in tracta. repræs. num.
36. ergo. &c.

Tertiò, quia ita simpliciter tenet Caualc. in consilio
43. num. 3.

In contrarium est communis doctorum opinio, Bar.
in l. 1. ff. de minor. & ibi Alber. Barto. in l. 1. in fi. ff. de
const. princ. Card. in cap. auditis, num. 3. extra eod. Alc.
in l. imperium. nu. 202. ff. de iurisd. omn. iud. Ias. in l. cum
quidam. num 6. ff. de acqui. poss. Dec. in l. emancipata.
num. 1. C. qui adm. Rom. consi. 58. Soc. iun. cons. 46. nu.
47. lib. 4. & consi. 128. num. 174. lib. 1. & ibi Lancellot.
Polit. in subscript. Mantua cós 32. nu. 39. Cæphal. cons.
56. nu. 8 lib. 1. vbi de communi omniũ, & Aegid. Bellã.
decis. 744. numer. 8. Et facit penè ad literam l. 1. ff. eod.
& l. 1. ff. de minor. & l. diuus, ff. titu. nostro, ibi tamẽ vbi
æquitas suggerit.

Ego dico simpliciter veram esse hanc secundam com
munem sententiam, tum per prædicta iura, tum etiam
96 quia restitutio in integrum appellatur beneficium, † c.
fi. extra eod. titu. nostro, & ibi notat hoc Abb. Card. in
c. auditis. nu. 3. extra eod. & ita appellatur in constit. Re
gni, in tit. de restit. reip. & ibi not. Gramat. in princip. &
Afflict. super eisd. constitu. rubr. 2. num. 26. lib. 1. & idẽ
lib. 2. tit. de rest. mul. num. 5.

Ad primum resp. quòd pacta seruari æquum est, in
specie verò omnia seruari etiam quæ continent læsionẽ,
97 & damnum alterius, iniquum † est, vt inquit in terminis
Bar. in d. l. 1. ff. de mino. & bene, iniquum enim est quẽ
piam locupletari aliena iactura, d. l. nam hoc natura. ff.
de cond. indeb.

Ad secundũ resp. falsum esse dictum Fulgosij, & Io.
præalle. quod scilicet odiosa dicatur in integrum resti-
tutio, quia imò fauorabilis est, si ex æquitate inducitur,
vt dicit expresse d. l. diuus. & d. l. 1. ff. eod. Præterea quã-
uis possit dici odiosum respectu eorum, quibus illa non
placet, vt sunt aduersarij minorum, tamen attento fauo-
re minorum, qui præponderat, fauorabilis dici debet, vt
accidit in statuto exclusiuo fœminarum, quod licet respe
98 ctu exclusionis fœminarum † possit dici odiosum, tamẽ
respectu inclusionis masculorum, & propter conserua-
tionem bonorum in agnatione, potest dici fauorabile,
& non obstante odio prædicto quod secum trahit, dici-
tur nihilominus simpliciter fauorabile secundum ma-
gis communem sententiam, quam copiose deducit Bru.
in tract. stat. exclus. fœmin. art. 4. num. 6. & 7. ex eo quia
intentio principalis statuentium fuit fauere masculis, &
agnationi, non autem nocere fœminis, licet illis in con-
sequentiam noceatur, ita & hic, cum intentio prætoris
fuerit fauere læsis sine culpa sua, non autem nocere eo-
rum aduersarijs. Conclusio ergo sit indubitabilis, quod
simpliciter restitutio in integrum ex æquitate introdu-
cta est, & fauorabilis, non odiosa dici debet, plene dixi
& deduxi infra hac 1. part. q. 24. num. 1. Imò, quod libe
rat minores, & maiores a vinculis iuris ciuilis, & reponit
eos in puris terminis iuris naturalis, vt sin. inquit Vasq.
controuer. Illustr. lib. 1. cap. 32. nu. 11. & 12.

Articulus XV.

AD decimumquintum: Restitutio in integrum quo
99 tuplex sit?†

Doctores nullibi hoc resoluunt, sed quatenus ex eo-
rum intentione sparsim colligitur, dic quod duplex est,
100 † alia iustitiæ, alia gratiæ, iustitiæ est, in cuius petitione
pro causa petitionis adducitur, quia ita de iure cõcedẽdo
venit, gratiæ, quæ & gratiosa dr, in cuius petitione pro cau
sa, nulla alia adducitur nisi clemẽtia, & pietas ipsius prin
101 cipis. Rursus restitutio † iustitiæ, siue ex iusta causa du-
plex est, alia prætoria, alia ciuilis, prætoria quæ iure præ
torio introducta est secũdum communem sententiam,
de qua supra art. 11. videlicet, restitutio ex edicto mino
rum siue ex causa ætatis, & restitutio ex edicto maiorũ,
102 & ista † rursus duplex est, alia quæ officio iudicis datur,
& proprie restitutio dicitur, alia quæ iure actionis, quæ
impropriè restitutionis in integrum appellatione venit,
videlicet ex causa doli, & metus, de qua dicam arti. seq.
103 Ciuilis autem est † quæ ex constitutionibus principum
descendit, videlicet illa de qua in l. diuus, ff. de re iud. in
l. admonendi. ff. de iureiur. & in l. qui agnitis. ff. de exce-
pt. iuncta regula l. 2. ff. ex quibus caus. maio. vt declara-
ui supra d. art. 11. & de hac loquitur Spec. in titu. de rest.
104 in integr. nu. 34. Et hæc rursus duplex est, † alia proprie
restitutio in integrum, & est illa cuius exempla ex dictis
ll. retuli, Alia quæ improprie dicitur restitutio, proprie
verò venia, de qua in l. fin. ff. de succ. edi. prout declarat
hanc multum singularem speciem Ange. de Perigl. in
tract. de suit. alias in Rep. l. in suis. ff. de lib. & posthu. n.
46. cap. 9. Et prædictam restitutionum in integrum diui
sionem collegi ex Bal. l. 1. §. eum qui. ff. de postul. Alber.
in l. cum quis. §. si quis pro eo. ff. de fid. Bar. in l. 1. ff. de cõ
st. princip. Bos. in tit. de remed. contra bann. nu. 3. & in
tit. si aduer. rem iud. num. 25. Cagnol. in l. cum quid. nu.
60. ff. si cer. pet. Crot. in l. Gallus. §. & quid si tantum, nu
mer. 119. ff. de lib. & posthum. Restitutio autem gratiæ
quotuplex sit, dicemus inferius in 2. part. q. 5. vbi vsque
ad quæst. 100. plene agam de illa, quasi de separata ma-
teria ab alijs restitutionibus iustitiæ, siue ex iustis causis
concedendis, de quibus per 90. quæstiones in residuo to
tius istius tractatus plenissime agendum est.

Articulus XVI.

AD decimum sextum, & vltimum: An scilicet resti-
tutio ex causa doli, vel metus sint proprie restitu-
105 tionis species, † & veniant specialiter tractandæ inter
alias restitutiones, de quibus supra.

Et quidem quo ad hoc, an sint proprie species resti-
tutionis in integrum.

Videtur quod sic.

Primo, per l. 1. ff. de rest. in integ. vbi inter cæteras cau
sas, propter quas alicui remedio restitutionis succurri de
bet, enumerantur dolus, & metus.

Secundo, quia compilator fforum postquam præmi
sit titulum generalem restitutionis in integrum, suppo
suit titulum, quod met. causa, & tit. de dolo, & postea de
minor. & demum, ex quibus caus. maio. quod satis vide
tur probare eas esse species proprie restitutionis.

In contrarium est authoritas Paul. de Castr. in rubr.
C. eod. qui propterea inquit, quod in statutis appella-
tione

306 tione restitutionis in integrum istæ non venirent.†

Ego puto veram sententiam Pauli; Primo, quia istæ iure actionis conceduntur, glos. in rubr. ff. de minor. & ibi Pet. de Bellapert. Bapt. a S. Blasio in tracta. de actio. nu. 3. & latius docet quomodo accidat hoc Roffred. de libell. in 5. parte, in titul. de restit. min. num. 1. & 2. Sed restitutiones aliæ officio iudicis expediuntur, vt l. quod si minor. §. fin. ff. de min. & dicam plene infra ea. 1. par. q. 35. art. 9.

Secundo videtur mihi clare probari hoc ex ordine compilatoris in Codice, vbi prius tractat de actione doli, & metus causa, quàm ponat tractatum restitutionis in integrum in genere, vel in specie. & sic tenendo.

Ad primum respondetur, quod in d. l. 5. ponitur de causis restitutionis in integrum, tam minorum quam maiorum, inter quas adest quoq. dolus aduersarij, vt infra dicam q. 4. art. 3. & metus quo quis cogatur abesse, vt dicam infra q. 10. art. 6. & colligitur ex l. diuus. quod ibi non de actione doli vel metus agatur, quia in d. l. diuus. agitur de subsidiario hoc remedio actionis doli vel metus, & quod nō dantur, donec competit remediū restitutionis, vt ibi; & ideo antequam incipiat tractare de speciebus restitutionis in integrum, explicit prius de illis subsidiarijs remedijs.

Ad secundum resp. quod non agitur ibi de illis, vt de speciebus restitutionis, vt dixi, & pro hoc clare facit, quod compilator Codicis qui diligentius absoluit hanc materiam, non miscuit istas species auxiliorum, cum speciebus restitutionis in integrum.

Quod autem attinet ad illud, an de illis agendum sit
307 in libro hoc;† Dico breuiter, quod quatenus dolus aduersarij vel tertii sunt iusta causa restitu. in inte. quod infra suis locis late agetur, cadent & illæ sub materia huius tractatus, quia eo modo possunt dici causę speciales, non autem species restitutionum; Quatenus verò ex dolo, vel metu illato oritur actio famosa contra inferentē, de hoc remedio subsidiario a nobis nullatenus pertractabitur, quia extra materiam propositam est. Et hæc satis de hac prima Quæstione.

SVMMARIVM.

1 *Aetas, an sit iusta causa restitutionis in integrum.*
2 *Minori an & quando necessaria sit in integ. restitu. & num. 6.*
3 *Cum minore quando aliquid dicatur gestum, & numero 8.*
4 *Restitutio competit minori, etiam vbi dolus non interuenit aduersarij.*
5 *Minoribus quare prætor fauere voluerit.*
7 *Extraordinarium remedium quando non cesset propter ordinarium.*
9 *Restitutio non debet prodesse maioribus, sed minorib. declaratur.*
10 *Minoribus dicitur interdicta administratio bonorum.*
11 *Aetates hominum quomodo diuiduntur secundum cōmunem. & num. seq.*
12 *Aetas quid sit.*
15 *Infantia quæ, pueritia quæ, adolescentia quę, iuuentus quę, virilitas quę, senectus quę, decrepitas quę. 16. 17. 18. & 19. 20 & 21.*
22 *Homo Microcosmos dicitur, & quare.*
23 *Mundus sex ætates habuit.*
24 *Numerus senarius est numerus perfectus.*
25 *Aetas ista 25. annorum, an bene constituta sit.*
26 *Numerus 28. numerus perfectissimus dicitur.*
27 *Numerus septenarius, etiam perfectissimus est.*
28 *Aetas 25. annorum dicitur perfecta.*
29 *Aetas ista dicitur iusta.*
30 *Item dicitur legitima. Item virilis. 32.*
31 *Statutum requirens consensum propinquorum non cōprehendit minores, & quare.*
33 *Aetas ista quomodo multis captionibus supposita sit.*
34 *Numerus 25. numerus quadratus est, & perfectus, & creationi, generationique aptissimus. & nu. 35. plenè declaratur.*
36 *Homines crescunt vsque ad 25. annum, & non vltra.*
37 *Intellectus l. 1. in fin. ff. de min.*
38 *Nuptię quare per l. Poppeiam minoribus 25. annis prohibitę.*
39 *Aetas dicitur perfecta, seu matura varijs respectibus.*
40 *Aetas ista quare adæquata sit, tam in masculis, quam in fœminis, & non sic ętas pubertatis, & venię impetranda.*
41 *Mulier dicitur fragilis consilij semper.*
42 *Minoris appellatione an veniat etiam minor 14. annis.*
43 *Aetas ista 25. annorum an possit per statutum mutari.*
44 *Aetas minor piæ causę ęquiparatur.*
45 *Aetas minor in multis prouincijs abbreuiata reperitur.*
46 *Aeris, & cœli temperies varia, mores & ingenia hominum variat, & quare.*
47 *Aetas ista, an debeat computari a die natiuitatis, an conceptionis.*
48 *In vtero qui est, an & quando pro iam nato habeatur.*
49 *Homicidæ quare maximè Deo, & Angelis exosi.*
50 *Intellectus communis l. etiam. ff. de minor.*
51 *In ætate 25. annorum an vltimus annus computetur.*
52 *Aetas 25. annorum varie concipitur, & computatio vltimi anni variè fit.*
53 *Annus ceptus quando habeatur pro completo. ibid. plenè.*
54 *Aetas ista vt completa dicatur, an sufficiat attigisse vltimum diem vel horam, an vero necesse sit complesse.*
55 *Aetas ista minor computatur de momento ad momentum.*
56 *Bissextiles in hac ætate non computantur.*
57 *Hora quid sit, & quid sit.*
58 *Punctus, vel momentum.*

QVAESTIO II.

Incipit de causis ex quibus restitutio in integrum concedenda est. Et in primis in hac quæstione agitur, De minori ætate, & quomodo & qualiter sit iusta causa Restitut. in integrum.

COgnitis Hactenus euidentialibus, præludiisq. omnibus restitutionis in integrum, Deueniendum est ad causas, ex quibus illa concedenda est, quæ pars huius tractatus amplissima est, & occupabit decem & septē quæstiones sequentes. Et quoniam inter alias causas, Aetatis fragilitas iustissima causa est, & specialis, & ad cuius fauorem factum est edictum particulare de minoribus 25. ann. & quia primum ac in hanc lucem prodimus huius ætatis limina pertransimus, & illius lapsus delicta, furores, caloresque sentimus, ab illius remedio exordi-

exordiendum est. Quod hisce nouem articulis commode absolui potest, videlicet.

Primò, An ætas siue ætatis imbecillitas sit iusta causa restitutionis in integrum.

Secundò, Quomodò ætates hominum diuidantur, secundum magis receptam authorum opinionem.

Tertiò, An ista ætas 25. annorum, quæ minor dicitur, bene constituta sit pro ætate imbecillis consilij, & fallacijs hominum supposita.

Quartò, quare in fœminis ista ætas æquiparata sit cum masculorum ætate, & non cæteræ ætates, vel pubertatis, vel veniæ impetrandæ.

Quintò, Minor ætas, an in dubio de ista, an de alia intelligatur.

Sextò, An ista ætas à statuto, vel consuetudine abbreuiari possit, vel prolongari.

Septimò, Quomodo computari debeat ista ætas, an scilicet a die natiuitatis, vel conceptionis.

Octauo, An in illa vltimus annus computetur.

Nonò, Et an vltimus dies, vel hora.

Articulus I.

AD primum, An scilicet ætas, sit iusta causa restitu-
1 tionis in integrum.†

Videtur quod non.

Primo quia qui contrahit cum minore, aut sine eius tutore, vel curatore contrahit, & actum nullū facit, nec
2 minori necessaria est in integrum restitutio.† l.in causæ, in princ.ff.de minor. Aut cū authoritate tutoris vel curatoris illius contrahit, & tunc verisimile non est, quod minor lapsus sit, vel etiam si lapsus fuit, tutor vel curator qui cum eo lapsi sunt, non merentur auxilium ætatis, vt considerat Iacob.de S.Georg.l.1.n.1.C.etiam si tut.vel cur. Ergo &c.

Secundò, quando cum minore aliquid gestum non est, non datur eidem restitutio.l.Aemilius.ff.de mi.& licet detur eidem eo casu restitutio ex clausula generali, propter iustum impedimentum, non tamen datur ex capite, & auxilio ætatis, vt ibi dicitur. Sed quando cum tutore vel curatore minoris authoritate contrahitur, non
3 videtur aliquid gestum esse cū minore,† vt dixit Mant. in cons.197.num.7.Ergo &c.

Tertiò, quia quando minor habet regressum contra tutorem vel curatorem, non debet restitui, cum sit munitus auxilio ordinario, d.l.in causæ.ff. de min. an si tutor vel curator perperam rem suam agant, minor contra eos regressum habet. ff. de admin.tut.per totum, ergo & cæt.

Quartò, quia minoribus non datur restitutio, vbi ex eorum restitutione maioribus non minoribus succurreretur, l. cum mandato. vbi omnes notant. ff. de mino. Sed hoc casu ex eorum restitutione, tutoribus vel curatoribus diceretur succursum, quia liberarentur ab actione, qua minori tenerentur, ad no. communiter per doct.in l.etiam.C.si tut.vel cur.

Quinto, quia non datur restitutio prodigis, ex defectu consilii, & rerum minus bene ab eis gestarum, nisi bonis eis interdictum sit, vt infra dicetur q. sequen. sed minoribus 25.annis, a 14.annis supra non est interdicta administratiu bonorum suorum, merito &c.

Sed contra est prætoris edictum, & regula iuris irrefragabilis, quòd ex eo tantum quod minor annis imbecillitate, & imprudentia iuuenili lapsus, & læsus est, debet in integrum restitui.l.1. ff. de mi. vbi expressum.

Ego dico hanc esse meram iuris veritatem, quod vbi quis læsus est, & constat quòd damnum eius processit ab imprudentia propria, defectu huius ætatis iuuenilia
4 causata, ex hoc solo, & absq. quod † dolus vel alia culpa aduersarij interueniat, restitui debet, quicquid nonnulli arbitrati sint ex aduerso, de quibus dicam infra q.4. art.2.& est text.l.minoribus.C.de rest.in inte.ibi, etiam si, sine dolo aduersarij &c. vt dicam d.art.2. Cuius regulæ ratio, non in alio quam in fauore huius ætatis fundari
5 potest, vt d.l.1.ff.de min. Nisi rationem rationis † eam esse dicamus, quod voluit prætor fauendo huic ætati in hunc modum, vt maiores & diligentes patresfamilias, & illi præsertim qui res alienas bene gerere soliti sunt, nedum proprias gubernare, dum contrahunt cum minoribus ætate fideliter rem illorum agant, sicuti si rem propriam agerent. Et vix est, vt in culpa non sint maiores, dum cū minoribus contrahunt, si dum lapsum illorum præuident, ipsos labi permittunt, vt sibi ipsis consulant, Quam rationem considera, in ea enim hanc æquitatem prætoris scriptam fundatam fuisse censeo. Quo re tenio, absque vlla penitus distinctione.

Ad primum resp. Quod esse potest, quod minor annis 25.maior autem 14. non habeat curatorem, & sine curatore contrahat, & consequenter actus teneat, iuxta regulam l.si curatorem habens, & ibi doc. C.de rest.in
6 integ.& hoc casu necessaria erit restitutio, vt plene † per Gomes. var.resol. Tom.2.ca.13.in princ. Preterea etiā si curatorem habeat, vel tutorem, magis tamen interest minoris, rem suam male gestam non esse, & in integro reponi, quam resarciri debere per recursum contra tutorem vel curatorem, per regulam quæ habet, quod quando pinguius succurritur alicui per remedium extraordinarium, quam ordinarium, conceditur recursus extraor-
7 dinarius, omisso ordinario, † gl.in l.fin.C.si adu.rem iud. Bart.in l.Aemilius. in fi.ff.de min. & dicam plene infra q.22.sub art.4.

Ad secundum, quod tunc non dicitur aliquid gestū
8 cum minore, † quando non ipse minor se obligauit, sed pater, vel alius eius author defunctus, ita loquitur d. l. Aemilius.& omnes ibi. Si vero de eo, quod cum authore eius gestum est, quippiam cum ipso minore renouatum fuerit, etiam tutore auctorante, vel curatore dicitur, cū minore gestum, & datur ei restitutio, vt est expressum in l. ait prætor.ff. de minor.in princ.& dicam plene infra 2.par.q.76. Neq; his refragatur consilium Mantuæ, quia illud pro dubitandi ratione sentiebat Mant.

Ad tertium respondeo, vt ad primum in versicu. præterea.

Ad quartum resp. Quod restitutio non debet prodes-
9 se maioribus, hoc est, † quod non debet resultare in beneficium principale ipsius maioris solius, absque interesse aliquo ipsius minoris, secus vero si minoris intersit restitui, conceditur enim ei hoc auxilium licet in beneficium quoque maioris resultet, vt d.l.cum mandato.in vers.sed si euentu &c. Interest autem minoris vt supra dixi ad primum, potius in integro rem suam poni quam executionem facere, an tutor vel curator eius soluendo sint, & postmodum, cum eisdem litigare, l. minoribus. ff.de minor.

Ad quintum resp.quod imo huius ætatis hominibus
10 administratio rerum suarum interdicta est, † vt l.1.in fi. ff.de minor. licet autem inuitis non detur curator ad negocia, non tamen habent liberam rerum suarum administrationem, vt dicitur ibi, vnde argumentatio retorquetur &c.

Articulus II.

AD secundum, Quomodo scilicet ætates hominis diuidantur iuxta communem authorum senten-
11 tiam.†
12 Aetas Hominis, quæ nihil aliud est † ex intentione Alberti Magni, quam spatium temporis hominis in hac

vita

vita conceſſum, in quo virtus vitæ ſecundum omnem
ſuæ operationis modum perficitur, licet multipliciter
13 a varijs authoribus diuidatur, quos habes congeſtos † a
Menoch. egregio moderno in pulchro eius opere de ar
bit. iud. lib. 2. cent. 1. caſu 57. a prin. vſque ad nu. 7. & per
Mantic. laudabilem etiã iuriſcõſultũ, in tit. de reb. corp.
14 & incorp. nu. 29. & 30. Mihi tamen † ſemper placuit di
uiſio noſtrorum, qui non quinq; vt Varro, nec quatuor,
vt Galenus, ſed ſex hominum ætates cõſtituerunt. Idq;
ex ſententia Hippocratis, cui tantũ tribuunt Iuriſconſul
ti, vt l. ſeptimo. ff. de ſtat. homin. Et quam diuiſionẽ Alc.
lib. parerg. 10. cap. 10. vocat cæteris omnibus pleniorẽ,
& Coraſ. in l. precibus. n. 20. C. de impub. qui latius hãc
diuiſionem proſequitur. Breuiter autem eſt hæc. Prima
ætas vſq. ad ſeptem annos, & dicitur infantia, l. ſi infanti.
15 C. de iur. delibe. † de qua ſiuè de eſſentia infantis adeſt
opuſculum cuiuſdã Io. Fran. Farçſardi, in quo prolixe ad
16 modum agit, quis dicatur infans, † quis infantiæ proxi-
mus, & quis proximus pubertati.

Secunda eſt, a ſeptem vſque ad quatuordecim, & dici
17 tur pueritia, † in fœminis vero vſque ad 12. vt in princip.
Inſt. de nup. & in §. 1. Inſtit. quibus mod. tut. fi. & can.
pueri. 22. q. 5. cum ſimil.

Tertia eſt, ab hoc tempore vſque ad 25. annum, & di
18 citur adoleſcentia, † vt d. l. 1. ff. de min. Quæ dicitur pro
priè minor ætas, vt dicam infra ead. q. ar. 5.

Quarta eſt ab hoc tempore vſque ad annos 50. & di-
19 citur virilitas. † gl. in procem. 6. in gl. magna. in verbo
perfectus.

Quinta eſt ab hoc tempore vſque ad annos 70. & di-
20 citur ſenectus. †

Sexta exinde vſq. ad finem vitę, & dicitur decrepitas,
21 † ſecundum gl. pręall. & omnes alios. Cuius diuiſionis ra.
22 tionem illam eſſe puto. Quia cum homo † Μικρόκοσμος,
ideſt paruus mundus nuncupetur & mundus magnus
23 ſex ætatibus † diſtinguatur, vt omnibus notum eſt, Pri-
ma ſcilicet vſq. ad Noe, Secũda vſq. ad Abraam, Tertia
vſq. ad Dauid, Quarta vſq. ad captiuitatem Babilonicã,
Quinta vſque ad Chriſti natiuitatem, Sexta vſque ad fi-
nem mundi, ita conueniens fuit vt homo quoq. ſex ætati
24 bus clauderetur. Præſertim cum numerus ſenarius, † pri-
mus perfectus numerus ſit, ſecundum Arithmeticos, &
Iſid. in 3. etymol. Ex eo, quia eius partes aliquotæ, quæ il
lum conſtituunt, multiplicatæ illum ſemper conſtituant.
Accedat quod eſt numerus quadratus, & ſic maximæ
perfectionis, cum in ſe ipſo multiplicatus, in ſe ipſo defi
nat, videlicet, 36.

Articulus III.

25 AD tertium, An ſcilicet iſta ætas 25. annorum bene
ita conſtituta ſit. †

Videtur quod non.

Primo, quia attenta perfectione ipſius numeri, nume-
rus 25. non eſt perfectus, quia partes eius aliquotę illum
non conſtituunt per multiplicationem, vt conſtat, & eo
magis videtur ineptior iſta conſtitutio ætatis legitimæ,
& robuſtæ in hoc numero, quo magis propinquus ei eſt
26 perfectiſsimus numerus † 28. quem multum extollunt
Mathematici & ex eo præſertim, quod ſeptemnario nu-
mero quater multiplicato componatur, qui quidem ſe-
27 ptemnarius numerus † eſt inter omnes perfectiſsimus, vt
pulchre & plene docet Azo C. de iur. vet. enucl. nume.
6. 7. & ſeqq.

Secundò, quia attenta perfectione ſecundum naturæ
habilitatem, & potentiam ſuperflua videtur iſta exten-
ſio vſque ad 25. annum, cum iuſta ætas dicatur in maſcu
lo 14. annorum, in fœmina 12. vt l. quod Seruius. ff. de
cond. cauſa data.

Tertio, quia attenta legis præſumptione circa conſi-
lij maturitatem, ſeu quod poſsibile ſit in aliqua ætate ho
mines ſibi ſapere, & 20. annus in maſculo, & 18. in fœmi
na ſufficiunt ad veniam ætatis impetrandam virtute
præſumptionis prædictę, l. 2. C. de his qui ven. æt. impet.

Quarto quia attenta demum perfectione ætatis, tam
quo ad propria, quam quo ad aliorum negocia peragen
da, iſta ætas 25. ann. videtur defectiua, nam vſque ad
30. annos non dicitur homo perfectæ ætatis eſſe hoc re
ſpectu. Vnde ætatem 30. ann. perfectam vocat Conci-
lium Agathenſe, vt habetur in c. epiſcopus, 77. diſtin.
Et Poeta Ferrarien. in prima Satyra.

E vorrei che lo ſpoſo haueſſe i ſuoi
Trent'anni; quell' età che'l furor ceſſa
Preſta al voler, preſta al pentirſi poi.

Non videtur igitur deficere ante 30. annum, præſum
ptio immaturi & præcipitis conſilii &c.

Sed contra eſt authoritas ipſius legis, quæ hanc æta-
tem pro perfecta & matura conſtituit, quæ ante illam
omnem aliam ætatem præcedentem pro fragili, & debi
lis conſilii, & pro ſuppoſita hominum fallaciis declara-
uit, vt d. l. 1. ff. de mi.

Ego dico omni reſpectu hanc ætatem bene conſtitu
tam eſſe. Aut enim volumus ſequi legis authoritatem in
toto iure ſparſim collectam, & iſta ętas perfecta dicitur.
28 Legitimam enim & perfectam † vocat illam in primis
Imp. in l. fi. C. de his qui ven. æt. imp. vbi not. hoc doct.
omnes communiter. Bart. Cy. Pet. Ang. Pau. & alii. & idẽ
I. C. in l. cum filio. vbi Bar. ff. de leg. 3. vbi appellat hanc
29 ætatem iuſtam. † & idem Ang. in d. l. quod Seruius. ff. de
cond. cauſ. data. vbi etiam in marg. concord. & Ang. in l.
ſi quis. num. 1. C. de his qui ven. ætat. & eſt text. pro hoc
expreſſus in l. ſextũ decimũ. ff. de vac. & exc. mun. & ibi
notat Alber. numer. 1. & Coraſ. in l. precibus. nu. 20. C.
30 de impub. Legitimam † demum ideſt a lege approbatã,
vocat text. in d. l. fin. C. de his, qui ven. æt. Cagnol. in l. 2.
num. 158. C. de pact. inter emp. & vend. idem Cagno.
in l. 2. num. 46. ff. de orig. iur. & in dubio hanc ætatem
intelligi de legitima, ait Pariſ. conſil. 122. num. 32. lib. 1.
Aut volumus ſequi rationem huius conſtitutionis, & pa
riter probatur bene factum eſſe ſic. Etenim illuc vſque
31 conſtat compleri vigorem virilem, † ait d. l. 1. ff. de min.
32 vnde Anch. in rubr. extra de del. puer. Virilem † ætatem
illam vocat, & bene. Minorum enim hac ætate non dici
tur conſenſus plenus ſed defectiuus, & ideo non compre
henduntur minores ſub ſtatuto requirente conſenſum
33 propinquorum, † vt poſt multos, quos vide p eum, dedu
cit Tiraque. de leg. connub. in verbo, de ſon mare, gloſ.
8. num. 43. & quod quibuslibet hominum captionibus
ſuppoſitum ſit conſilium iſtorum, copioſe oſtendit D.
Oct. Simoncellus, Call. in tracta. de decrẽt. in præfat. nu.
26. & ad hoc multa ſimilia facientia cõgerit etiam Port.
Imolen. conſi. 169. num. 3. & 4. Et ſi volumus rationem
rationis medullitus reperire, conſiderandum eſt, quod
34 numerus 25. † dicitur maximi miſterii, & perfectionis,
cum ſit numerus quadratus, qui in ſe ipſo multiplicatus,
35 deſinit in ſe ipſo. Et numerus iſte quinarius † a quo cõ-
ponitur, eſt maximæ pefectionis, ſecundum pythagori-
cos, & nuptiis dicatus, hominumque procreationi; Cõ-
ponitur. n. ex prima ſui parte numero pari 2. & ex ſecun-
da parte numero impari 3. quorum primus fœminæ, ſe-
cundus maſculo conuenire dicitur, & propterea nume-
rus binarius, & ternarius dicuntur eſſe in noſtra procrea
tione ſicut vterque parens; Cum igitur ſit principium in
noſtra generatione, vt dicatur perfecta creatura eius, ne
ceſſarium eſt, vt excreſcendo, eouſque creſcat, quouſque
in ſe ipſum redit, & conſequenter quouſque perfectio &
incrementum completum eſt, quo tempore dicitur nu-
merus

marus iste quadratus fieri, & propterea solidissimus, & hac forte de causa duntaxat a Platone numerus fortitudinis dicitur,& a Iurisconsulto ista ætas dicitur ætas robusta,vt l.si maritus.la 2.§.lex iulia.ff.de adult. Ideoque cum idem Plato & Ficinus in Timæo dicant hunc numerum complere animam nostram,dicitur homo perfectus,& quo ad corpus , & quo ad animam in hac ætate,& non prius.Et quidem quo ad coprus attinet,re ipsa comprobatur,quia constat homines vsq. ad 25.annum
36 crescere,† & non vlterius.& lege traditum est,vt in l.cũ pater.§.curatoris.ff.de lega.2.iuncta diffinitione,de qua supra ex Alb.Magno. & ita intelligitur id quod dicitur
37 in d.l.1.ff.de min.†nã post hoc tẽpus cõpleri virilẽ vigo
38 rem constat. Propter quod fortsssis lex Poppeia † non voluit,vt iuuenes ante haoc ætatem possent vxorem ducere, quasi non posset dici perfectum adhuc corpus ipsius mariti.& magnum iubileum hoc temporis spatio hodie celebratur, fortè, quia creditum est ab ecclesia Dei omnes huius ætatis iouenes adesse commode posse.

Ad primum resp. ex prædictis, quomodo numerus iste 25. quo ad propositum nostrum perfectissimus sit.

Ad secundum , resp.quod illa aptitudo naturæ consideratur,quia tunc homo incipit esse aptus generationi , sed non propterea bene,& perfecte aptus, & filij huiusmodi adolescentum vt plurimum imbecilles sunt, & minus viuaces,vt naturales scripserunt.

Ad tertium resp. quod non sufficit illa ætas ad imputationem veniæ,nisi morum,& exactę vitæ probatio cõtra principem facta sit,vt d.l.2.

Ad quartum resp. quod ætas perfecta seu matura dicitur varijs respectibus,& secũdum subiectam materiã,
39 † vt dicit Dec.in capit.cum in cunctis.num.4.de electio. & in specie in dicto can.episcopus. dicitur perfecta ætas in 30.anno,& non prius,quia ibi agitur de consilio apto non solum ad propria , sed etiam ad aliena negocia , & animas gubernandas,quod plus est,quia multam requirit experientiam,qualis illa est , quæ in episcopis requiritur,& hanc rationem differentiæ duobus verbis tetigit glo.in d.can.episcopus.in verbo, antequam.in fine.

Articulus IV.

AD quartum,quare scilicet ętas ista æqualis sit in masculis & fœminis,& non ætas pubertatis, & ætas ve
40 niæ impetrandæ.†

Videtur quod ratio sit,quia in pubertatis abbreuiatione,& etiam in veniæ impetratione,fauorabile est mulieri anticipari cursum ætatis, & haberi pro idonea , prius quã masculus habeatur,vt constat,quod secus est in ætate 25.an.& eius fauoribus , nam odiosum esset mulieri quod prius cessaret beneficium restitutionis in integrũ in ea,quam in masculo,& ita sensit Ias.in §.masculi,Insti.de curat.& refert ibi Aldobr.sub nu.2.

Sed hanc reprobat Aldobr.præalle. tanquam fallacẽ, & forte ex eo,& bene , quia odium quoque est fœminæ non habere liberam rerum suarum administrationem ante 25.annum,cum ante 14. testamentum facere possit,& nubilis dicatur , & ante 20.impetret veniam ætatis.Et e contra,fauor esse potest mulieri non censeri puberem vsque ad 14. quia pupillares fauores non sentit, sicut masculus.

Secundam igitur rationem affert Aldobr.præal.quia inquit in tutela consideratur gubernatio personæ, in cura verò gubernatio rerum , vnde cum prius sit apta fœmina ad tuendam se ipsam,quo ad personam, quam masculus,quia citius pubescit,non autem sic in rebus agendis,quia cum fœminæ sint semper fragilis consilij , satis bene factum est,non solum æquiparare illas masculis in hoc, sed visum forte fuisset securius, perpetuò eis concedere beneficium restitutionis ex hoc capite imbecillitatis procedẽs , qđ ipsis masculis intra 25. tãtũ annũ cõceditur.Pro qua eleganti ratione facit, quod inquit Soc. Iun.cons.50.num.4.lib.3.post multos,vbi ibi, videlicet
41 quod mulier dicitur fragilis † consilij quoniq. viuit.& idem Aldobr.de earũ fragilitate pulchre disserit, Instit. de sus.tut.§.3.nu.36.& propterea in Regno Neapolitano feminę restituuntur in int.etiam maiores 25.annis,vt post Afflic.vbi ibi refert Maranta in tract.de ord.iud.3. parte 6.partis in 2.actu.num.84.& dicam inf.q.seq.Sed hæc quoq. ratio videtur insufficiens, quia non tollitur propterea exemplum veniæ impetrandæ,quę est difformis in tempore inter masculos,& fœminas.

Ego igitur puto dicendum , quod ratio sumatur ex prædictis,quia scilicet quantum ad complementum virilis vigoris numerus 25.est in vtroque par , eiusdemque virtutis & perfectionis,propter considerationes supra factas, vnde meritò debent parificari quo ad hoc, licet in cæteris dispositionibus prioris temporis , in quibus non adest ista par ratio,dispar quoque dispositio sit.

Articulus V.

AD quintum,an appellatione minorum, siue minoris ætatis, veniat ista 25. annorum , an illa 14. an-
42 norum,† vel vtraque.

Videtur quod veniat,ista 25.annorum tantum: Nam minores 14.annis,suo proprio nomine impuberes vocãtur,siue pupilli,vt in prioc. Inst. de nup. & diximus supra art.2.

Sed breuiter contra est text.expressus in c.præsentia, extra de probat.ver.præterea.& tex.in §.nunc admonẽdi.Inst.de his quibus lic.alien.vel non.

Ego dico quod rationi consentaneum est,vt vtraque ætas veniat appellatione minoris ætatis, id est tam pueritia,quã adolescentia, nam vtique qui minor 14. annis est,est minor 25.arg.l.diem.§.si plures.ff.de arb. & l. 1. §.si stipulanti.ff.de verb.obligat.Et reperio quod in terminis ita tenet Io.de Amic.cons.40.nu.5.dicens,quod si testis dixerit, quod Titius tali tempore quo fuit ingressus monasterium,erat minor, non propterea probatum est,quod fuerit inhabilis ad ingrediendum, vti sunt minores 14.annis. Et idem tenet Rebuff.tit.de rest. in int. art.2.gl.4.num.1.

Ad contrarium resp.quod minor, seu minor ætas potest considerari dupliciter in genere,& in specie,in genere de vtraq; ætate intelligitur,in specie vero ponitur pro priè pro minore 25.maiori autẽ 14.annis,& alia ætas in specie non minor ætas, sed pupillaris dicitur. Sicut alias supra in pluribus alijs vocibus euenire ostendimus in varijs articulis primæ quæst.præsertim vero art.5.

Articulus VI.

AD sextum,an ista ætas 25.annorum possit statuto
43 vel consuetudine abbreuiari,vel prolongari. †

Videtur quod non.

Primo,quia ista perfectio(vt supra cõclusum est) proficiscitur ab incremento naturali, d.l.fi. C.de his qui ven.æta.ergo aliquo iure positiuo non potest mutari, vel alterari.§.fi.Inst.de iur.nat.

Secundo, quia minoris ætatis & piæ causæ priuilegia
44 æquiparantur,† Bald.consil.465.lib.1.num. 1.& nume. 2.Sed priuilegia piæ causæ non possunt alterari directo, vel indirecto,aliquo statuto, vel consuetudine,auth.cassa.cum ibi not.C.de sacr.eccl.ergo.

Tertio , quia veniam ætatis nemo inferior a principe concedere potest, Aret.§.Senatusconsultum. numer. 3.Inst.de iur.nat.

In

In contrarium est communis sentētia doctorum. Bal. io l.1.in fi.ff.de min.Paul.de Castr. in l.2. C. de his qui ven.æt.Bal.de Bartolinis in l.1.oum.387.ff.sol.mat. vbi dicit posse abbreuiari, vel prolongari ætatem istam, & idem tenet Andr.de Iser.super constitu. regni,titu.quæ sint oec.ad prob.c.1.in fine.Grammat.super ijsdem,tit. de restitu.min.num.16.Maranta in 3. parte sextæ partis princip.in 2.actu.nu. 79.

Et facit pro hoc,quod in variis locis & prouincijs ab
45 breuiata reperitur ætas prædicta;† Vt in specie pro exē-
plo fertur, quod apud Bituriceēses cōsuetudo est, ꝙ maiores 21.annis habeātur pro maioribus 25.annis per omnia,vt refert Boer.dec.350.col.4.Item Florentiæ,adesse statutum,ꝙ maiores 20.annis per omnia tracteotur, vt maiores 25.refert idem Boer. d. decis.350. Et in regno Neap.minorem ætatem dici usque ad 18. annos & non vltra,est expressum in cap. obscuritatem,in fi.de restit. mul.Ioan.de Amic.refert in cons.33.num.33.& Affl.super d.constit.regni.lib.2.rub.38.num.14.& dicit in hoc corrigi ius commune, & idem refert prælleg. Marant. dicto num.79.

Ego puto considerandum, ꝙ licet naturalis vigor dicatur compleri vna cum anno 25. tamē hoc regulariter accidit,& vt plurimū,quia ratio hoc suadet, vt diximus supra art.2.Non tamen impossibile est quod elimatū &
46 cęlorum temperies varia,† variet quoq.hoc incrementū
& perfectionem naturalis vigoris, acuendo citius iuuenū intellectus,vel serius, prout subtiliores vel crassiores fuot locorum vapores,& aer, & ipsorum iuuenum spiritus,vt a naturalibus scriptum reperitur; Hinc est,quod legislatores locorum considerantes ingenia, & mores iuuenum,an serius rerum humanarum gerendarum notitiam suscipiant,& astutia malitiaque iuuenum superet, vel superetur ab ætate; Minorum ætatem, & priuilegia breuiora vel longiora constituerunt, & bene, quoniam leges secundum mores subditorum variari solēt &c. Ex quibus patet responsio ad contraria.

Ad primum enim resp. ex prædictis, quod quandoq. ista perfectio citius vel tardius fit, iuxta vim & influētiā aeris & cœli alicuius loci, vnde conueniens quoque est ætatem istam alterari.

Ad secundum respon.quod non tolluntur propterea priuilegia ætatis, sed ætas ipsa mutatur in breuiorem quandoque, quia non amplius iuuenes eius loci restitutionis beneficio indigēt,& potius facere quam pati fraudes,post 20 puta annum,optimè callent; Vnde iniquum non æquum esset exinde iuuari.

Ad tertium resp.quod quilibet populus in sua ciuitate est princeps, quando non recognoscit superiorem, prout necesse est, vt statutum huiusmodi condere, vel consuetudinem introducere possit.

Articulus VII.

AD septimum;an scilicet ista ętas computari debeat
47 a die natiuitatis,an vero conceptionis.†

Videtur,quod a die conceptionis.

Primò,quia qui in vtero est,pro iam nato haberi debet,l.qui in vtero.ff.de stat.homin.

Secundò,quia homicidium dicitur quasi hominis cędes, Alber,in tit.de verbo. signifi.in verbo homicidiū, & in l. qui in vtero. ff. de stat. homi. Sed homicidium ita committitur occidendo eum qui in vterō est,sicut occidendo eum qui iam natus est, l. Cicero, ff. de pœn. l. mulierem. ff. de sicar. ergo iam qui in vtero est quam qui natus est,homo est.

Tertiò videtur tex.expressus pro hoc in l. etiam. vbi vsucapitur contra eum qui in vtero est, & datur postea eidem nato restitutio, ergo ab illo tempore habetur in consideratione.

In contrarium est decisio I. C. in l.1.in princ.ibi,natu &c.ff.de mino.& in l.3.§.minorem.ibi,natiuitatis.ff. eod.& in l.cum qui natu maior.ff.de bon.lib.& Alb. ita firmat in d.l.1.§.1.

Ego puto considerandum, quod habere eum qui est
48 in vtero,pro iam nato,potest esse† idem fauor,vel odiū,
fauorabile est quando venter in possessionē propterea mittitur,l.1.in princ.ff.de ventr.in poss.mit.quando iam fętus conceptus est de muliere libera,quæ postea fit ancilla,& parit in seruitute,nam non sufficit hoc ipsi nato, quia fingitur natus a die, qua conceptus fuit, ad hoc ne calamitas matris superueniens post conceptionem eidē noceat,§.1.Insti.de ing.cum si.Odiosum est haberi pro iam nato statim ac conceptus est,si casus præcedens ex aduerso accidat,quod scilicet mater quæ tempore conceptionis ancilla erat tempore partus libera sit, nam non fingitur prius natus, quam vere natus sit,quia diceretur in seruitute natus, quod ei maxime dānosum esset. Quinimò etiam si ipsi nec damnosum nec fauorabile esset, pro iam nato non habetur,etiam si ad commodum patris resultaret,d.l. qui in utero,& est tex.ad literam in l. 2.§.qui verò.ff.de excu.tut.& ita distinguunt Bal. & aliī. in d.l.qui in vtero.In proposito autē nostro satis cōstat, quod odiosum & damnosum esset minori computari ætatem suam minorem a die conceptionis, quia hoc abbreuiaret eidem sua tempora restitutionis in integrum, Igitur vera est conclusio quod a die natiuitatis,non autem conceptionis ætas hæc dinumerari debeat. Quibus stantibus.

Ad primum resp.ex prædictis,quia d. l. qui in vtero. loquitur quando,fauorabile est minori haberi pro iam nato,ut ibi dicitur,hic secus est,ut dixi,meritò &c.

Ad secundum resp. quod in casu homicidii consideratur effectus, qui quidē est,quod anima a corpore alterius separatur,quod accidit,tam in nascituro, cui tamen anima infusa est a Deo, quam in nato,& separatio animæ a corpore cum Deo soli seruata sit, & vsurpare sibi diuinam potestatem dicantur, qui homines sponte sua
49 occidunt,† vt pulchrè deducit Affl.decis.391.nu.7. non
mirum si homicidium,& effectu attento, & nimio illius reatu,dicetur etiam de non natis pueris.

Ad tertium resp. quòd præscriptio currit cōtra eum, qui est in vtero,quādo incepit a patre, & ita procedit d.
50 l.etiam,secundum communem intellectū,† de quo infe-
rius suo loco dicetur, & tūc nō est mirū,quia currit etiā contra omnes,& omnimodo,propter personam authoris contra quem incipit,qui in hoc repræsentatur ab hæredibus,vel natis,vel in vtero existentibus indistinctè, quia,vt dixi,ille non illi habentur in consideratione.

Articulus VIII.

AD octauum:An scilicet in hac ętate vltimus annus
51 computetur?† & consequenter an sufficiat illum at-
tigisse,an vero necesse sit compleuisse?

Videtur quod sufficiat attigisse.

Primò per tex.qui videtur expressus pro hoc in l. ad rem publicam.ff.de mun. & hon.

Secundò, per tex.clarū, quod annus cœptus habeatur pro completo in l.qui filium.§.Sabinus.ff.ad Trebel.

Tertiò,per id quod voluit Dec.notab.in con.593.colum.1.versi.prædictis tamen &c.vbi concludit quod illa uerba,si decesserit ante 25.annum,intelligi debent secundum eorum proprietatem,idest ante 25.annum inchoatum,non autem completum.

Quartò,per id qđ fortius in terminis cōcludit Grat. in consi.47.nu.9.libr.1.dum inquit quod statutū loquēs de minoribus 25. annis, intelligi debet de cœptis non

eum

completis, & re vera iſta concluſio Grati videtur in indiuiduo pro hoc.

In contrarium tex.in c.epiſcopus.77.diſt.ibi,antequã &c.iuncto c.278.diſtin.& ca.cum in cunctis.in princ.extra de elect.quæ iungendo ſimul, probant hanc ſententiam expreſſe, & quod de completis non cæptis debeat intelligi, firmat Bartol.in l q̃ hoc annor.ff.de verbor.oblig.Cyn.& Bal.in l.ſi cui.la 1.in 2.oppo.ff.de lega.1.& poſt eos relatos, videtur firmare Dec. excepto caſu ſuo ibi propter diuerſitatem rationis,in d.conſi.593.colum.2.in fi.Pro hac etiam ſententia facit deciſ.Bellam. in terminis,quòd ſcilicet in illa ordinatione, quod præbendæ cathedrales non niſi habentibus annos 24. conferũtur, annus decimuſquartus inceptus non habetur pro completo,vt per eam deciſ.726.qui allegat l. ſi cui.ff.de leg.1.& l.3.§.minor autem.ff.de minor.

Ego puto diligenter aduertendum,& conſiderandũ,
52 quod quandoq; † hæc verba proferuntur ſic, poſt 24.annum,quandoq. ſic ante 25.annum,qñq. ſimpliciter. Primo caſu omnino concludendũ eſt,licet in cæteris caſib.tũ in hoc de quo agimus,25.ann.debere eſſe cõpletum. Text.eſt in l.maiores.ff.de iur.immuu.pulchior tex.qui ponit hoc pro regulã in hoc caſu,in l.ſi ita libertas.la 2.ff.de mã.teſtã.Secũdo caſu dubiũ videtur,pp prædictas cõtrarias ſẽtẽtias,ſed diſtinctione conciliari põt,nã aut non agitur de fauore eius,cuius ætas impleri debet,& fauor nõ eſt ei annum ceptum haberi pro cõpleto , & tũc non habetur ꝓ completo niſi annus 25.exceſſerit,& ita loquitur opinio doctorum volentium qđ in materia noſtra annus iſte debeat eſſe completus, q̃a eſſet odioſum, & damnoſum minori,quod ceſſaret beneficium reſtitutionis in integrũ,anno prius quam ceſſare deberet. Aut agitur de fauore eius, & tũc aut agitur ẽt ſimul de cõmodo publico, & tunc annus cæptus habetur pro completo,vt d.l.ad rempub.quæ ita procedit,ſecũdũ gl.ibi. Aut non agitur ſimul etiam de fauore publico,quinimmo de incõmodo & damno,& ſecus,vt d.c.epiſcopus.77.diſt. iuncto ca 278.diſt.& d.c.cum.in cunctis,de elect. & deciſ.Bellam.726.nam præbendas, & epiſcopatus conferri prouectiori potius,quam minori ætate maxime Reip. Chriſtianæ intereſt.

Tertio caſu,conclude regulam eſſe, quod annus ceptus pro completo haberi non debet,ſed illum completi neceſſe eſt,ita in materia noſtra eſt text.clarus in l.3. §.minorem.ff.de min.& concluſio doc.cõis,de qua ſup.& ratio clara eſt,de qua ſupra proxime dixi , & facit etiam ratio vigoris naturalis qui prius non completur,vt deduxi ſup.ead.q.art.3.In aliis autem materiis , & caſibus eſt text.in l.non putabam.ff. de condit. & demonſt.& in l.pen.C.quand.dies leg.ced.& ibi glo.& doct.communiter notant:Quæ tamen regula fallit fauore libertatis, vt eſt expreſſum in d.l.ſi.ita libertas.ff.de man.teſta. Item fauore teſtatoris,ad ſuſtinendam voluntatẽ eius , quãdo de ea cõſtat,vt l.qui filiũ.§. Sabinus,ff.ad Treb.vbi hac ratione ſpeciale eſt,quod annus cæptus habeatur pro cõpleto,quando dictum fuit , cum ad annũ 20. peruenerit &c. vel ibi fauore filii iſtud permittitur vt Bartol.notat. Ex quibus habetur concluſio clara,quod in materia noſtra annus ceptus non habetur pro completo, & in aliis materiis ſatis rationabilem diſtinctionem , an & quando hoc procedat.Ex quibus patet facilis ad contraria reſponſio.

Ad primum enim dictum eſt , quando agitur ibi de fauore tam eius de cuius ætate agitur , quam etiam Reipub.in caſu noſtro ſecus.

Ad ſecundum reſp. quod eſt ſpeciale ibi fauore filij, vt prædictum eſt.

Ad tertium reſp.quod ibi eſſet damnum eius de cuius ætate agitur, quod deberet expectari complementum anni 25.propter onus fideicommiſsi,vt ibi Dec.clare deducit,hic vero ex oppoſito.

Ad quartũ reſp. qđ ſi Grat. ſimpliciter ita intelligit ſuã concluſionẽ,videtur erronea pace eius propter iura ſupra alleg.quæ contrarium in terminis probant, ſi autẽ in caſibus,in quib. agitur de fauore ipſorum minorum, & de fauore etiam,ſeu ſaltem non de damno ipſius Reipub. tunc bene loquatur,propter prædicta.

Articulus IX.

AD nonum,An ſcilicet ſufficiat attigiſſe vltimũ diẽ,
53 vel horam,vel ſit neceſſe compleuiſſe.

Videtur,quod ſufficiat attigiſſe.

Per l.qua ætate. ff. de teſtamen. & l. ſi in annos.ff.de condit. & demonſt. ubi attigiſſe vltimam diem ſufficit.

In contrarium, quod imò ſit neceſſe completum eſſe vltimum diem & horam, facit text.in l. in omnibus. ff. de act.& oblig.

Ego dico,quod veritas eſt quodammodo in medio, videlicet quod debeat attendi hora natiuitatis,& tranſacta hora natiuitatis vltimi diei natalis, etiam ſi ab initio illius diei illa tranſacta fuerit, tamen dies dicetur cõpletus,& ſic ætas finita & cõpleta,& nõ prius quã hora prędicta pertranſiuerit,ita vt cõputatio debeat fieri de mo
54 mẽto ad momentum:† vt eſt expreſſum in d.l.3.§.minorem natu.ff.de minor & ibi doctor. communiter pertrãſeunt,glo.Barto.& alii.Azo in rubr.C.de reſt.in int. nu.2.& 3.gl.in cap.ſubdiaconus.77.diſt. & glo. ſuper cõſt. marchiæ,lib.6.cap.13.nu.13. Et rationem etiam puto , quia agitur de fauore minorum & publico ſimul,ſecũdũ ea,quæ diximus ſupra q.1.art. 12.quo caſu debet expectari omnino exitus & complementum totius curſus annorum 25.etiam vſque ad vltimam horam,quia ita fauorabile eſt minori; Et hinc infero,quod ſi non conſtaret de hora,debeat expectari in dubio exitus totius diei. Item ſi nec dies,ſed tantũ de menſe,debeat expectari exitus totius menſis,ſi neq. menſis,totius anni.& veriſsimũ puto per regulam d.§.minorem , & notatorum ibi . In qua concluſione aduertendum eſt, quod dies biſſextilis
55 † non habetur in cõſideratione, ſed computatur vna cũ die præcedenti pro vnica tantum die, vt eſt expreſſum in d.§.minorem natu, in fin.& notat Azo d.nu.2.C.eo. Ex quibus patet conciliatio contrariorũ,quia diuerſa ratione conſtitutum eſt ita in hac materia noſtra propter fauorem minorum,ſicut ibi in d.l.ætate, & d.l.in omnibus. Vera igitur ſẽper erit iſta concluſio,quod vel annus vel dies,vel menſis &c.habebũtur pro cõpletis,etiam ſi tantum cępti ſint,vel nõ habebuntur,prout ipſis de quorum ætate agitur,fauorabile eſt,nec contra publicã vtilitatem,& hoc ſemper tene menti , puto enim quod vix niſi ex ſpeciali aliqua ratione fallet te hæc concluſio.

Et quoniam de hora,& de momento dictum eſt,no-
56 tandum eſt obiter,quod hora † eſt 24.pars diei;Punctus
57 eſt 4.pars horæ, † momentum † eſt 40.pars horæ,vt de-
58 clarat Affl.ſuper conſt.regni.lib.2.rub.14.nu.7.Et hoc ſatis eſt de ſecunda hac quæſt.

S V M M A R I V M.

1 *Furioſis & prodigis an detur reſtitutio, ex edicto minorum.3.*

2 *Adminiſtratione,& gubernio aliorũ qui regitur, ſi la datur,regulariter reſtituitur ex clauſula generali.*

4 *Furioſi & prodigi æquiparantur minoribus,illa de cauſa propter quã minoribus datur reſtitutio in integr.*

5 *Reſtitutio ex clauſula generali , non datur quouſque adeſt recurſus contra tutorem,vel curatorem.*

6 Re-

6 *Restitutio autem ex edicto minorum, datur hoc non obstante.*

7 Mutis.
Surdis, vel
Impeditis simili morbo, propter quem non possunt superesse rebus suis, an detur restitutio ex hoc edicto.

8 *Miserabilibus personis, an ex hoc edicto detur restitutio.*

9 *Senibus, qui repuerascere cœperunt, an detur ex hoc edicto.*

10 *Restitutionis in integrum beneficium dicitur miserabile.*

11 *Senibus in delictis vel parcitur, vel minuitur pœna.*

12 *Senes, pueris similes, cum decrepiti sunt.* 14.

13 *Senes a sensus diminutione dicuntur.*

15 *Paupertas est iusta causa restitutionis, ex clausula generali.*

16 *Ecclesia an restituatur in integrum iure minorum.*

17 *Ecclesiæ competunt privilegia omnia, quæ competunt minoribus quando agitur de restitutione in integrum.* & 18.

19 *Ecclesiæ omnes sicut Romana restituuntur ex hoc edicto.*

20 *Ecclesia, vel cathedralis, vel non cathedralis restituitur.*

21 *Et hoc procedit tam in iudicialibus, quam extraiudicialibus.*

22 *Prælatus respectu ecclesiæ non se habet per omnia, vt tutor respectu pupilli, vel curator respectu minoris.*
Capitulum ecclesiæ restituitur eodem iure, quo ecclesia.

23 *Semper, quandoque significat, idest omni casu, non autem, idest perpetuo, seu omni tempore.*

24 *Ecclesia quomodo æquiparetur minori in casu tantum, quo prælato orbata est.*

25 *Pia loca qualibet an restituantur in integrum iure minorum.*

26 *Hospitalia an sint loca pia, & nu. 42. & 46.*

27 *Pijs locis omnia privilegia ecclesiarum concessa sunt.*

28 *Pium relictum, vel legatum dicitur illud ex quo constitui debet locus pius, licet adhuc non sit cæptus construi, & habet restitutionem.*

29 *Legatum huiusmodi, statim dicitur factum pium, per translationem dominij.*

31 *Pia causa omnis restitutionem ex hoc edicto habet, sicut Ecclesia.*

32 *Piæ causæ multæ sunt, remissiue.*

33 *Argumentum a minoribus ad pias causas valet.*

34 *Pia causa gaudet regulariter privilegijs ecclesiæ.*

35 *Pia causa est fauorabilis, vt ecclesia propter animam.*

36 *Pia causa æquiparatur minoribus in multis, remissiue.*

37 *Hospitalia, &*

38 *Confraternitates constructæ authoritate Episcopi an habeant restitutionem in int.* 39. 40.

41 *Hospitalia, quæ non sunt constructa authoritate Episcopi, &*
Confraternitates tales, an restituantur, vt ecclesiæ.

43 *Pium dicitur relictum, vel locus quod Deo dicatum est.*

44 *Deo dicatum dici non potest, quod potest ad profanos vsus redire.*

45 *Hospitalia & confraternitates prædictæ an possint reuerti ad profanos vsus: & numer. 49. versic. ad primum.*

47 *Legatum pro anima relictum dicitur pium.*

48 *Piæ causæ si non vt pia loca, tamen vt opera pia restitutionem in integrum habere debent iure minorum.*

49 *Perusina ciuitas habet hospitalia 20. & vt plurimum fundata a Collegijs laicorum.*

50 *Pauperibus, siue eorum vniuersitati, an detur restitutio ex hoc edicto minorum.*

51 *Pauperibus relictum dicitur relictum pium.*

52 *Clericis, Monachis, Fratribus, alijsve religiosis, vel eorum administratoribus, datur restitutio in bonis eorum proprijs.*

53 *Didaci Couarruuias laudes.*

54 *Clericorum bona, non fruuntur privilegijs bonorum ecclesiasticorum.*

55 *Et procedit etiam si ad illorum titulum sacros ordines receperint.*

56 *Prælatus læsus non habet restitutionem in integrum, quo ad bona sua.*

57 *Nisi hoc in ecclesiæ præiudicium resultaret.*

58 *Respublica Romana restituitur ex edicto minorum.*

59 *Respublica dicitur vti iure pupillorum.*

60 *Ciuitates an aliæ restituantur in integrum eodem iure quo restituitur Resp. Rom.*

61 *Ciuitas si mutuet filiofam. non restituitur.*

62 *Respublic. Rom. qua ratione iure minorum non restituitur.*

63 *Intellectus l. 1. C. de off. eius qui vic. alt. gerit.*

64 *Defensores ciuitatum qui fuerint.*

65 *Intellectus l. nihil. ff. ad mac. ed.*

66 *Communitates, & 69.*

67 *Castra, & 70.*

68 *Villæ, quæ per administratores reguntur, an iure minorum restituantur. & 70.*

71 *Communitates, Castra, & villæ aliæ quæ per administratores non reguntur an eodem iure restituantur.*

72 *Et an prædicta loca restituantur saltem ex clausula generali, si qua mihi &c.*

74 *Vniuersitates.*

75 *Corpora, &*

76 *Collegia reliqua, an iure minorum restituantur in integrum.*

77 *Scholarium collegium, an hoc iure in integrum restituatur.*

78 *Doctorum Collegium, an hoc iure in integrum restituatur.*

79 *Fisco, an detur restitutio ex hoc eodem edicto.*

80 *Quid si fuit læsus in sententia.*

81 *Quid si fuit læsus in inuentarij confectione.*

82 *Quid in alijs malegestis, vel amissis, ardua q.*

83 *Fiscus non est privilegiatus nisi vbi in iure specialiter privilegiatus reperitur.*

84 *Fiscus, & ecclesia æquiparantur.*

85 *Fiscus an restituatur in integrum in pœnalibus.*

86 *Intellectus l. auxilium. ff. de minor.*

87 *Executores pœnarum non restituuntur in integrum aduersus non executam pœnam.*

88 *Principi an detur restitutio iure minorum.*

89 *Princeps, & Respublica æquiparantur, & pari passu ambulant.*

90 *Principis morte, vel læsione dicitur vniuersus status Republicæ & regni concuti.*

91 *Principis læsio quandoque damnosa est ipsi Reipublicæ, quandoque secus.*

QVAESTIO III.

De alijs personis quibus competit restitutio in integrum ex edicto, & priuilegio Minorum, etiam si non sint Minores 25. annis.

VIso de prima & potissima causa restitutionis in integrum, quæ est minor ætas, quoniam multæ personæ in iure reperiuntur, quæ æquiparantur minoribus 25. annis, videlicet furiosi, prodigi, ecclesiæ & huiusmodi, videndum est nunc, an huiusmodi personis competat restitutio in integrum ex eodem edicto, & priuilegio, ex quo competit minoribus, quod 14. his articulis explicari poterit.

Primò, an furiosis & prodigis detur restitutio ex hoc edicto.

Secundò, an alijs personis simili mentis, vel corporis impedimento detentis, veluti surdis, mutis &c.

Tertiò, an miserabilibus personis, & pauperibus & cæt.

Quartò, an Ecclesijs.

Quintò, an cæteris locis pijs in genere.

Sextò, an hospitalibus, & confraternitatibus.

Septimò, an pauperibus Christi vniuersitatem facien.

Octauò, an clericis, monachis, & fratribus dictorum locorum.

Nonò, an reipublicæ, & ciuitati cuilibet, sicut Romanæ.

Decimò, an cuilibet castro vel villæ, quæ per administratores regantur.

Vndecimò, an si per administratores non reguntur, sed quælibet a se ipsa.

Duodecimò, an vniuersitatibus & collegijs scholarium, vel aliorum.

Decimotertiò, an Fisco.

Decimoquartò, an Principi.

Articulus I.

1 AD primum, An † scilicet furiosis, & prodigis detur restitutio in integrum ex edicto minorum.

Videtur quod non, sed quod ex generali clausula restituantur.

Primo per text. qui hoc clare vult, in l. nec non. ff. ex quibus caus. maior. ibi hoc edictum ad furiosos &c.

Secundo per regulã quam ponit Bal. in l. Marcellus.
2 ff. de fideiuss. quæ est, quòd quicunque † non potest aliquid facere, vel obligare sine authoritate alterius, a quo gubernetur, si lædatur, debet in integrum restitui, non quidem per titulum de minor. sed ex illa generali clausula, si qua mihi &c. & idem voluit Bart. in l. si infanti. nu. 6 C. de iur. delib. ibi quia per alium regitur &c. & plene Pau. de Castr. in d. l. Marcellus. in fi. allegantes gloss. in l. 2. C. de cur. fur. & dicam plenius de hac regula inf. ead. 1. parte, q. 12. art. vlt. Sed furiosi, & prodigi sunt huiusmodi, meritò &c.

Tertiò, quia ita in terminis dixerunt, quod scilicet furor sit vna ex causis ex quibus succurritur per d. generalem clausulam &c. Bar. in d. l. ergo. Bal. in d. l. Marcellus. Bald. in d. l. si infanti. nume. 6. C. de iur. delib. & in l. 1. ff. de bon. poss. in. fur. nu. 5. Crem. in sing. 119. in add. plene, & pariter idem de prodigalitate, Bald. in l. si curatorem habens. ff. de rest. in int. Ioan. And. in addit. ad Specul. super rubr. de præscrip. vers. habeatur etiã quæstio, & Barb. in c. ex parte. num. 8. de consuet. & dicam infra dict. q. 12. art. vlt.

In contrarium in primis est tex. in l. 2. C. de cur. fur. vbi Bal. & alij notant, qđ furiosus æquiparatur minorib. 25. annis, ergo sicut ecclesiæ & reip. ꝑꝑ hanc æquiparationem datur restitutio ex hoc edicto, vt dicam inf. ead.
q. art. 4. & art. 9. ita & furiosis, & prodigis dari debent, 2
qui furiosis æquiparantur, l. 1. ff. de cur. fur. cum sim.

Et ita tenuerũt Iac. de S. Geor. in l. infantis. C. q̃ adm. nu. 3. dicẽs post Bal. ibi, ꝙ si curator furiosi hæreditatẽ adiuerit, rest. furios. aduers. aditionẽ, sicut minor. Et idem expresse tenet Euerard. in sua cent. in loco a min. ad fur. vers. itẽ secũdo &c. & in prodigis, Aret. in l. si curatorẽ. col. 1. vers. in secunda. C. de restit. in int. dicens hoc velle gl. in l. hæc autem. ff. ex quib. cau s. in poss. eatur.

Ego puto considerandum, ꝙ quantũ attinet ad furorẽ, quãdoq. aliquis nõ est furiosus perpetuo morbo laborans, sed accidentaliter in furorem incidit, ꝑꝑ quẽ fuit impeditus superesse negocijs suis, donec resipuit, vel in specie fuit absens ꝑꝑ furorem, vel in vinculis detẽtus, & interim ei præscriptio aliqua nocuit, & hoc casu puto ꝙ debeat succurri furiosis, & eorum indemnitati occurri, sicut alijs infirmis, vel alio impedimento simili detentis, quo minus potuerint reb. suis superesse, & consequenter auxilio generalis clausulę &c. nõ autẽ edicto minorum. & hoc per tex. in d. l. ergo. in vers. hoc edictũ, vbi hoc in terminis probatur non violando literã, & ita ponendo casũ, & sic vno modo sine scrupulo procedet prima opi. Bart. Bal. & aliorum. Qñq. vero aliquis est furiosus ꝑpetuo, & prodigus notorius, cuiq. propterea bonis interdictum est, & cui hac de causa perpetuus ordinariusq. curator datus est, sine cuius authoritate nihil penitus pñt facere, & hoc casu, aut quærimus an eisdẽ detur restõ ex edicto minorum, & credo ꝙ non, quia nul. ibi hoc scriptũ reperitur in illo edicto, neq. ẽt in aliqua lege illius tit. de min. quã ego reperire potuerim, & ita ẽt secundo modo procedere poterit prima opinio. Aut vero quærimus, an eisdẽ detur restõ eiusdẽ priuilegij & naturę, cuius da
3 tur minoribus, † & credo quod sic, & ita procedit secunda opinio. Et quantum attinet ad rõnẽ huius distinctionis & conclusionis in vltimo mẽbro, dico ꝙ ex eo eiusdẽ naturæ & effectus debet esset hæc restitutio, cuius est restõ minorũ; quia æquiparãtur minores, & furiosi, & prodigi, secundum gl. d. l. 2. & ibi alii. C. de cur. fur. & Euerar. d. loco a minor. ad fur. vnde nõ debent esse minoris fauoris in hoc quã Eccl. vel Respubl. quæ nõ nisi hac ratione æquiparationis vtũtur iure minorũ, præsertim in restitutionib. in int. vt cap. 1. extra de rest. in integrum. & dicam proxime art. 4. & 9. Et ratio etiam rationis est,
4 quia æquiparatio ista † facta est eadem de causa, propter quã minorib. datur restitutio in int. s. quia infirmi consilio sunt, & calliditatibus, & machinationibus malorum hominũ suppositi, & ideo non habent liberam suarum rerum administrationem, vt legitur in d. l. 1. ff. de minor. iuncta d. l. 1. ff. de cur. fur. & prod. et l. 2. C. eod. Quantum etiam ad authoritatem, reperio quod hoc singulariter voluit Iacob. de S. Georgio in l. fina. C. in quibus caus. rest. non est necess. nu. 5. et Rebuff. in tract. restit. in int. art. 1. gloss. 10. licet non ita deducant. Vtilitas autẽ maxima est, an restitutio ista sit ex generali clausula, si qua mihi etc. an vero ex edicto, seu cõstitutione simili edicto minorũ, et de natura restitutionis illius, Et in specie vltra alios, quia illa ex clausula generali, non da
5 tur † quousque adẽst recursus contra tutorem, vel curatorem, Bar. in l. qui duos. nu. 7. ff. de reb. dub. Pau. de Cast. in l. 2. in fi. C. si aduer. vend. pig. Natta consil. 492. nu. 9. Rol. consi. 10. num. 19. et seq. lib. 2. vbi de communi, et de communi etiam plene Ruin. consil. 120. colum. fin.

totum

per totum.lib.5.cum plene congestis inf. a me q.23.art. 6.vbi locus suus.Ista autem quæ ex edicto, minorum edicto simili datur, datur etiam si adsit recursus contra tu
6 torem vel curatorem,† l.1.& per totum. C. etiam si tutor,vel cur.& dicam infra d.q.23.art.2.

Ex quibus patet conciliatio opinionum, & contrariorum dissolutio, intelligendo conclusionem in perpetuò furiosis,& prodigis,& de edicto simili edicto minorum, non eodem.

Articulus II.

7 AD secundum, An scilicet idem dicendum sit in mutis,surdis,† vel alijs personis,simili morbo,& impedimento detentis,vnde aliorum administratione, & cura indigeant?

Et breuiter ego idem dicerem,arguendo,& resoluendo,vt in præc.art. Motus p id qd peregrine determinat Soc.Iun.in l.1 n.5.ff.de verb.oblig.& sequitur eû, dicitq. verissimum esse Ponta.noster Perus.ibi.nu.19.quod,si si surdi,vel muti,vel surdi istri,& apoplexiæ morbo ita impediti lingua,vt neq. bene audire aliorum verba, neque suam intentionem bene exprimere valent, si propterea decipiantur in contractu aliquo, & defectu huius impedimenti lædantur,debent sicut minores in integrum restitui.Et pro hoc gl.d.l.2.C.de cur. fur.& profectò authoritas præall.talis est,vt ab hac sententia non sit discedendum,subintelligendo tamen,vt distinxi supra ar.præced.quòd scilicet non ex edicto minorum,sed illi simili, & eiusdem naturæ,& priuilegij &c.

Articulus III.

8 AD tertium,an scilicet idem dicendum sit, de misera
9 bilibus personis,† & senibus † ita decrepitæ ætatis, vt repuerascere cœperint.

Et videtur dicendum idem quod supra,ar.1.

Et quidem,quantum attinet ad personas miserabiles, adest pro hoc in terminis Rebuff.in tract.sue comment. super constit.Regni Franciæ tit.de sent.prouis.art.3.gl. fin.num.29. qui dicit debere restitui vt minores, & hoc
10 quia restitutionis beneficium est miserabile,† l. præses. ff.de mino.& l.3.ff.rem rat. habe. & quod per hanc rationem determinat Bal.in locis & congregationibus miserabilium personarum,in consi.465.in ciuitate,sub nu. 2.& seq.lib.1.

Quantum vero ad senes,idem videtur,quia si illis pariter quoad pœnæ remissionem, seu saltem diminutionẽ
11 in delictis,† vt est tex.singu.in l.2.ff.de ter.moto, & ibi notat glo.& gl.in l.auxilium.ff.de minor.in verbo miseratio,& ibi plene Albe.nu. 4. & hoc ope restitutionis in integrum,sicut minoribus,ergo facilius alias,vbi non sumus in delictis,arg.expresso ex d.l.auxilium.

Ego quo ad senes consentio,tum prædicta ratione,& arg.d.l.auxilium.& notatorum ibi. Tum quia præsuppo
12 nendo eos ita decrepitæ ætatis,quod iam repuerascere † incipiunt,iuxta illud,

Bis pueri senes. Et Plaut.in Mercatore.

Senex quum ex templo est,iam nec sentit,nec sapit. Aiunt solere eum repuerascere.

Et Cato in vulgaribus eius carminibus.

Nam quicunq. senes,sensus puerilis in illo est,

Et scripsit hoc glo.in l.senectus.C.de donat. & Bald. in repet.§.pœna grauior. ff. de infam.col.5. ver.quarto & c.dum inquit quod nimiũ senes reuertuntur ad sensũ puerilem,& Archid.in can.tantæ,26.dis. dum inquit dic
13 ti senes † a sensus diminutione,& æquiparari pueris secundum physicos, quia sicut in pueris languis nondum calidus est,ita in senibus iam est frigidus. Ex quibus si
14 constat eos pueris æquiparari,† nullo pacto potest denegari restitutio ex edicto simili edicto minorum,siue saltem eodem priuilegio pollenti.per glos.& doctorum regulam in d.l.2.C.de cur.fur.

Quantum vero ad miserabiles personas dico,quod si intelligimus de collegio miserabilium personarum pro ut intelligit Bald.in dict.consil.465.lib.1.ex alio capite competit eis hoc remedium , de quo dicam statim artic. 8.si vero intelligimus de particularibus personis miserabilibus,puto quod eis subueniendum sit ratione paupertatis,& egestatis, vt Rebuff. sentit, igitur non ex edicto minorum vel simili,sed ex clausula generali,quæ restitu
15 tio dari solet ex causa paupertatis,† vt dicam infra hac 2.part.quæstio.22.art.5. Dic tamen vt infra ead. quæst. artic.7.

Articulus IV.

16 AD quartum,an scilicet Ecclesia † restituatur in integrum iure minorum.

Videtur,quod non.

Primo,quia ecclesia semper censetur minor,vt c.1.& ibi docto.de restit.in integ.ibi,semper illæsa seruari.Sed hoc absurdum est , vt perpetuo possit ecclesia in integrum restitutionem petere,l.fi.C.de temp.in integrum rest.ergo &c.

Secundo,quia rest.in integ.non conceditur vbi actus est ipso iure nullus,vt dicam inf.q.22.art.9.Sed ecclesia quando æquiparatur minori non nisi actus nullos celebrare potest,quia æquiparatur illi,quando pastore,& rectore suo caret,glo.in l.præses.C.quom. & quan.iudex. Ang.in l.si vt proponis.C.de rei vend. quo casu, quicquid agit, nullum est,vt capitu.si.ne quid sed.vac. ergo & cęt.

Sed contra est tex.expressus in c.1.extra eo.ti.nostro & in c.1.& 2.eo.ti.in 6.& in cle.1.eo.&vbiq. in iure canonico,& de iure ciuili in l.orphanotrophos,C.de epis. & cler.& a doct.vbiq.admittitur qd restituitur ecclesia iure minorũ,& in specie,omnes communiter,& in d.c. 1.& d.cle.1.eod.& in c.auditis.eod.plene a Carauita super ritib.magnæ curiæ,ritu 23.nu.5.& seq.Mod.Callif. in tract.de decret.in præfa.nu.51.cum pluribus concor. Dec.cons.36.nu.9.& cæteris omisis, quos colliges ex sequentibus articulis,hanc esse communem omnium sententiam,testantur Alc.cons 81.num.8.lib.5.& Soc.iun. conf.115.nu.7.lib.2.Probaturque ll.præall.

Ego dico istam communem conclusionem verissimã esse,intelligendo quod iure minorũ, sed non ex edicto minorum restituatur.Et quia priuilegia omnia minorum
17 circa rest.in int.competant ecclesiæ, † & ita loquitur d. c.1. extra eodem,& quod omnia iura loquentia de minoribus in materia restitutionis in integrum debent
18 trahi,& extendi ad ecclesiam, † vt post Abb.in cap.auditis.vers.in gl.pen. eo. tit.nostro,tradit sing. Rodoan. in tracta. de rebus eccles.non alien. in quæst.de restitu int.§.fin.numer.9. Et quod hæc conclusio habet locum non solum in ecclesia Romana; sed in omnibus etiam
19 alijs ecclesijs † vt declarat Io.Fabri in l.respublica.C.ex quib.caus.maio.

Et procedit etiam in omnibus ecclesijs, vel cathedra
20 libus,vel non cathedralibus,† vt inquit Card.in d.c.auditis.q.4.eo.tit.nostro.

Item procedit tã in iudicialibus, quam in extra iudi
21 cialib.† quicquid dubitarent quidam nimiũ subtiles in extraiudicialib.vt concludit Bero.in c.1.nu.96. vers.sed istud vltimum,de rest.in int. Tamen non quicquid dicitur de tutoribus respectu pupilli, & de curatoribus respectu minoris , dici debet de prælato respectu

22 ecclesiæ,† vt plene in addit.ad Mathesil. sing. 44. Item
quod dictum est in ecclesia,procedit in cap. ecclesiæ, vt
per Inno.in c.nisi.de pręben.Abb.c.1.nu.15.tit.nostro.
& in c.significauit.nu.8.de appell. Marania in 3. par. 6.
partis.in 2.actu.num.84.Bero.in d.c.1.nu.141.& nume.
142.cum concord.Et ita tenendo.
Ad primum resp.quod ecclesia licet semper iure mi-
noris vtatur,hoc tamen verum est,quo ad hoc,quod sē-
23 per † idest indistinctè,& omni casu restituitur,non autē,
quo aduersus actum in quo læsa est,possit perpetuo, id-
est omni tempore petere restitutionem in integrum,
hoc enim nō ei permittitur,nisi intra quadrienniū,sicut
minori,vt est text.ad literam in c.1.eod. tit. nostro in 6.
& dicam plene infra q.30.art.14.& ita declarat illud ver
bum,semper,in d.c.1.extra eod.Ant.de But.ibi,numer.
17.& Bero.ibi,nu.3.& Rodoan.præalleg.in d.quæst.de
restit.in integ.§.fi.nu.9.
Ad secundum resp. quod licet ecclesia æquiparatur
24 minori † tantum in casu quo prælato orbata est, intelli
gitur tamen de æquiparatione quo ad nullitatem actuū
in vtroq;, nam ecclesia etiam si lædatur viuente eius præ
lato restituitur,& in hoc æquiparatur minori indistin-
ctè habenti curatorem,& cum eius authoritate contra-
henti,vel simpliciter non habenti,vt dicam plene infra
quæst.23.& q.30.& ita sentit quoque Card.in dicto c.
1.quæst.3.eod.tit.nostro,& Mathesil.d.singu.44.& ibi
dem in add.

Articulus V.

25 AD quintum, an scilicet cætera loca pia † restituan-
tur in integrum eodem iure minorum,quo ecclesię
restituuntur.
Videtur quod non.
Primò,quia non reperitur hoc iure cautum,licet satis
plene agatur in tit.de rest.in int.in iure canonico, quod
huiusmodi locis detur restitutio.
26 Secundo,quia hospitalia sunt loca pia,† vt voluit Ar-
chid.in cā.si ex laicis.10.q.1.& hoc licet episcopi autho
ritate cōstructum nō sit,vt dixit Bal.in cōsi.465.in ciui-
tate,lib.1.Roma.in cōsi.457.in casu,cū plene congestis
a Tiraq.in tract.de priuil.piæ causæ,in proęm.vers.sed
alij &c.Sed hospit.præsertim nō constructis authoritate
episcopi,non comperit restitutio in integrum, vt voluit
Corn.consi.57.num.8.lib.3.& alij quos congeram infra
proximè art.sequen. Ergo non omnibus locis piis datur
restitutio in integrum hoc iure minorum.
In contrarariū est cōis doctorum sententia,Io. Ande
in c.2.titu.nostro.Abb.in c.1.n.15.eo.& in c.2.nu.2. d.
consuet.& in c.relatū,el 1.num.7.de testa.& in c. de his
nu.3.eo.tit.& in c.1.nu.22.de iur.calū.Rom. sing. 272.
Marant.in 3.par.sextæ partis, in prin.2.actu.nu.85.Bal.
cōs.465.nu.4.lib.1.Dec.cons.36.nu.9.Aymō cons.204.
num.22.Guid.Papę decis.333.& alii qui idem tenent in
hospitalibus, & confraternitatibus in specie, de quibus
infra art.seq.& art.7.Et probari videtur hæc opinio per
text.expressum in l.omnia priuilegia.C.de episc.& cler.
cum concord.innumeris in add.ad Abb.in d.ca. 2.nu.2.
& in d.c.1.nu.15.& in consi.102.nu.1.lib.1.
Ego puto veram hanc communem sententiam indi-
stinctè,& absque scrupulo. Quia priuilegia ecclesiarum
27 aliis locis piis etiam concessa sunt,†vt d.l. omnia priuile
gia. ergo sicut ecclesiæ debent in integrum restitui.
Ampliaremque primo,vt procedat,non solum si iā e
recta & fundata sint huiusmodi loca pia,sed etiā si reli-
28 ctū est aliquid,vt aliquis locus pius ex eo construatur, †
nam si executor aliquid fecerit pperam circa executio-
29 nem illius legati † restitutione in integrum iuuabitur,iu-
re minoris,nomine ecclesiæ vel alterius loci pii,ex dicto
legato construendi, vt notab.decidit Rot. in antiquiori
bus,in tit.de testamentis,decis.1.quidā testator,& idē re
peri postea allegantē et admittētē Io. de Silua. in tract.
de benef.in 3.par.q.6.nu.7.& Ant.Gabr. tit.de præsūp.
concl.13.n.3.& rō est secundum Io.de Silua præal. nu.
29 8.quia dictum legatū est factū pium † per trāslationem
dominii statim,vt per eum. Vnde subintrat ampliatio se
quens,quæ clare firmat hanc ampliationem.
Sublimitabat aūt hanc ampliationem Gem.in c.1.n.
10.ad finē de rest.in int.in 6. Vt procedat ita demū si lo
30 cus pius de dicta pecunia cęptus est ædificari,† alias nō,
per id quod notat Host.in c.eccl.de immu.eccl.videlicet
qđ ecclesia postquàm cœpta est ædificari, non pōt am
plius ad humanos vsus redigi, prius autē sic, & sic prius
non videtur locus pius. Sed mihi non placet hæc restri
ctio Gemi.& teneo contrarium clara ratione quæ colli
gitur ex ampliatione sequenti.
Ampliarem igitur etiā secūdo,& generalius,vt proce
31 dat d. cōis conclusio, in omni † pia causa, ita post Io.
And.in d.c.1.& 2.eod.tit.nostro,Aret.in l.1.colum.fin.
in 12.priuileg.C.de sacr.eccl.& Bal.dicto consi.465.in
ciuitate.lib.1.& post hos & multos alios, quos congerit
Tiraq.in tract.de priuil. piæ causæ,priuil.138. ita vt hęc
sine dubio sit cōis opinio, nemine penitus discrepante.
Et vtilitas huius ampliationis maxima est, quia multæ
32 sunt piæ † causæ,vt numerat, & plene deducit Tiraq.in
dicto tract.in princip.Et facit pro hac ampliat. ratio cla
33 ra. Valere enim argumētū a minoribus ad pias causas, †
tradit Prosper Carauita super ritu magnæ curiæ.ritu.23.
num.5.allegans glo.in l.3.C.quando ex facto tuto.& in
l.respublic.C.ex quib.cau.maio.& Euer. in sua cent. in
loco 133.Præterea ecclesia, & pia causa æquiparantur,
& generaliter quælibet pia causa gaudet iis priuilegiis,
34 quibus gaudet ecclesia,† vt post Io.And.Anch.Domin.
& alios in d.c.1.eo.tit.in 6.& alios plene deducit, & ra-
tionib.cōprobat Tiraq.dicto tract.de priuil..piæ causæ,
priuil.140.Et rō ęquiparationis illa magis placet,qa ita
pia causa sicut ecc.est fauorabilis,& priuilegia sua habet
35 pp animā,†& pro ista æquiparatione videt tex.in ca. re
quisisti.§.sec.aūt.de test. ibi,aut aliis piis locis &c. Acce
36 dāt & aliæ ęquiparationes speciales inter minores, † &
piā causā de quib.per Tiraq.præalleg. priuileg. 141.&
142. Qua conclusione supra ita firmata & ampliata.
Ad primum contrarium resp. quod licet non reperia
tur forte in iure hoc decisum in indiuiduo, tamen ratio
nes æquiparationum,quæ in iure reperiuntur,inter mi-
nores,ecclesias,& cæteras pias causas suadent, vt idem
dicendum sit in qualibet pia causa, quod in ecclesia di-
ctum fuit.
Ad secundum, quod hospitalia restituuntur in inte.
sicut cætera pia loca,vt dicam statim art.seq.

Articulus VI.

AD sextum,an scilicet quod sup. dictum est in eccle
siis,& cæteris piis locis, dicēdū sit in hospitalibus,
37 † & cōfraternitatibus, † & posui de vtriusq. simul, quia
38 eisdē dubitandi & decidendi rationib.procedunt,& eis
dem pene authoritatibus terminantur.Et quoniā in ho
39 spitalibus † quæ sunt constructa authoritate episcopi ne
mo ex infra allegandis dubitat, & non potest dubitari,
propter d.l.omnia priuilegia,C.de episc.& cler.& d.c.re
quisisti.& c.de xenedochiis,et c.seq.de rel.dom.in iis fa
cienda ē cōclusio indubitabilis,quod restituūtur in int.
sicut ecclesiæ,vt per Io.And.Germ.et alios in d.c.1. de
restitu.in int.in 6. Et consequenter idem dicendum in
40 confraternitatibus, † in quibus præuia ista ordinatio-
ne, et fundatione episcopali, exercentur opera chari-
tatis, et quarum prouentus distribuitur in pauperes
Christi.

41 Christi. Dubitatio non modica est in Hospitalibus,† &
confraternitatibus non constructis, nec fundatis autho
ritate episcopi, sed ex pia voluntate laicorum, ab eisdem
que reguntur, & bonis donantur, & bonorum illorũ fru
ctus in pauperes iuxta beneplacitum, & conscientiam il
lorum nobilium laicorum, qui eisdem præsunt, distri-
buuntur. Quæritur igitur, an huiusmodi loca in int. resti
tuantur iure minorum, & ecclesiarum.
Videtur quod non
42 Primò, quia huiusmodi loca non dicuntur pia, † vete
nent in hospitalibus Bal. in auth. hoc ius porrectũ. col.
2. C. de sacr. eccl. & alii quos cõgerit ex omni iuris parte
Tiraq. in tract. piæ causæ, in procem. vers. id quod pleri
que. & in vers. contrariũ tamen, vbi idem in confraterni
tatibus plene authoritatibus comprobat, & videtur pro
bari euidenti ratione, nam quod pium in proposito dici
mus, intelligimus, quod pro salute animæ Deo dicatum
43 est, † idest vt in pias operas quas ipse suas facit expenda
tur, iuxta illud, quod vni ex minimis meis fecistis, mihi
fecistis &c. & traduat Bart. & alii in l. 1. C. de sacr. eccl.
& facit tex. sing. in d. c. requisisti. de testa. vbi ista intẽtio
in Deũ facit locũ, vel relictum piũ. At non põt dici Deo
44 dicatũ, qđ põt ad ꝓfanos vsus redire, † vt legitur in Le
uit. & in can. nulli. 12. q. 2. hospitalia aũt huiusmodi, &
45 confraternitates possunt redire ad profanos vsus, † quã
do viuit eorum fundator, idest collegiũ, siue confraterni
tas illa, quæ ab initio fundauit, vt post Abb. & alios in c.
ad hęc. de relig. dom. plene excellentiss. D. Thob. in con
sil. 61. num. 3. & seqq. Ergo. &c.
Secundò, quia in terminis hoc tenuerunt multi doct.
Et quidẽ in hospitalibus huiusmodi, in terminis ꝙ non
restituantur in int. iure hoc minorũ vel ecclesiæ, tenuit
Corn. in consi. 57. nu. 8. lib. 3. & sub nu. 10. & sentit Bal.
in d. auth. hoc ius porrectũ. C. de sacr. eccl. Gem. in c. 1.
nu. 6. in fin. tit. nostro, in 6. Anch. in c. auditis. nu. 9. extra
eo. Ang. Aret. in §. pręterea. n. 62. Inst. de excep. & videt
simpliciter admittere Ant. Gabr. in tit. de pia causa. con
cl. 2. nu. 52. & Rodoan. firmat in pluribus locis sui tract.
de reb. eccl. non alie. in rubr. de auth. pręla. nu. 18. in ru
br. an in materia &c. sub nu. 7. & in rub. de casib. in quib.
sit alie. §. videtur ẽt. nu. 8. qui allegat etiam Fely. in c. de
quarta, col. 2. de præscrip. & concord. per eum. Et in cõ
fraternitatibus in terminis tenet Pet. de Anch. in d. c. au
ditis. col. 2. nu. 10. q. 11. & refert & simpliciter sequitur
Ant. Gabr. d. tit. de pia causa, concl. 1. nu. 21.
Incontrarium videntur tenere ij qui simpliciter di-
cunt hospitalib. omnib. dari rest. in int. prout tenet Mil.
in suo repert. in verb. restitutio. Lap. de Castell. in tract.
de hospital. nu. 13. Tabiena in verbo collegium, nu. 6.
Euerard. in sua cẽt. in loco a minor. ad eccl. versi. itẽ 2.
Et pro hac sententia facit opinio illa, ꝙ etiã huiusmodi
46 hospitalia & cõfraternitates dicantur loca pia, † vt quã
plures alij tenuerũt, quos congerit Tiraq. in d. suo tract.
de priuile. piæ causæ, in procem. in vers. sed alij indistin
cte, & vers. item fraternitatibus relictũ &c. Nam si hu-
iusmodi quoque loca dicuntur pia, expeditum est, quod
dabitur eis restitutio in integrum, per ea quæ diximus
art. præced. vers. ampliatur secundo. Quid igitur?
Ego breuiter puto veriorem, & æquiorẽ esse hãc po
steriorem sententiã, & hoc ex eo, quia in huiusmodi lo-
cis exerceantur opera charitatis, sicut in iis quæ fundata
sunt authoritate episcopi, (hoc enim semper præsuppo
nimus) alias de nullo eorum fauore ageretur, si essent cõ
gregationes pię, nomine, nõ re. Quo fit vt si pietas istis
locis, sicut in aliis exercetur, pia loca necessario dici de-
beant, cum pia causa dicatur omnis actus omnisque di-
spositio facta erga Deũ, & propter Deũ, vel pauperes
47 eius. Quinimo legatũ pro anima relictũ dicitur piũ, † vt
in §. si vnum de prædictis. versi. occasionem. in auth. vt
eum de appel. cogn. ibi ex hac piissima causa. cum con-
cord. plenissimè per Tiraq. in d. procem. vers. item reli-
ctum pro anima &c. Et consequenter vt piæ saltem cau
48 sæ, † si non vt pia loca proprie, restitutionem in integr.
iure minorum merebũtur, sicut alia pia loca, & ecclesiæ
Dei, per ea quæ dicta sunt sup. ar. præced. in a. ampliat.
Neque obstant supra in contrarium adducta.
Ad primum. n. resp. ex iis quæ nunc dixi, ꝙ scilicet si
non proprie loca pia dici possunt, tamen causę piæ om-
nino dici debent, & cõsequenter restitui debent, vt sup.
conclusum est. Neq. mouet ꝙ ad profanos vsus reuerti
possunt, quia in primis nõ est nisi in quibusdam casibus
& rationibus, puta si viuerent fundatores huiusmodi lo
corũ, qui quidẽ licet facere possent, neq. tamẽ nisi rarissi
me facerent, & vix reperietur ab aliquo factum fuisse, &
49 in hac ciuitate nostra Perusina, † in qua hospitalia vigin
ti sunt, & pro maiori parte fundata a collegiis laicorũ,
quæ adhuc vigẽt, & illorum curam administrationemq.
habent, nũquam repertũ est aliquod hospitale semel sic
Deo dicatũ, ex mera laicorum auctoritate & arbitrio
fuisse in profanos vsus conuersum, vnde non debet de
hoc tanquam de nunquam vel raro contingente, habe-
ri ratio. Præterea vt dixi, si consideretur interim vt piũ
opus, licet non pius locus, rest. in integrum competet, si-
cut accidit in alijs piis causis.
Ad secundum resp. quod authoritas prędictorum vel
rationi prædictæ cedere debet, vel intellige, vt procedat
sic, quod scilicet hospitalia & confraternitates istæ non
vt pia loca, & consequenter non vt ecclesiæ, siue iure ec
clesiarum restitui possint, & poterit sententiæ prædicto
rum satisfieri, & piæ causæ non præiudicari, vt prædi-
ctum est.

Articulus VII.

AD septimum, An scilicet restitutio in integrum iu-
re minorum, & ecclesiarum competat pauperibus
56 † siue eorum vniuersitati?
Et omissis vanis dubitandi rationibus. Videtur om-
nino concludendum esse, quòd eis detur restitutio in
integrum. Sed an ex hoc edicto minorum, vel simile, ut
in ecclesia dictum est, an verò ex edicto maiorum, siue
clausula generali, dubitari potest.
Sed distinguendo dico, quòd si pauperes huiusmodi,
de quibus restituendis agitur, sunt collegiati, & vniuersi
tatem aliquam faciũt, & sine dubio rest. obtinebunt ex
eod. capite, quo cætera pia loca, & ecclesiæ obtinebunt,
& hoc in terminis decidit Bal. in consi. 377. nu. 3. lib. 3.
& in cõsi. 465. nu. 2. & seq. lib. 1. & Bal. in l. quamuis. nu.
2. C. de fideic. in terminis. Et faciunt rationes, & authori
tates, de quib. supra diximus in art. præcedentibus.
Si verò pauperes huiusmodi nõ sũt collegiati, tũc ad
uertendum est, nã aut læsi sũt ex eo, quia paupertas fuit
in causa læsionis, nam propter eã non potuerũt superes
se rebus suis, et restit. eis competere puto ex clausula ge
nerali, ex capite paupertatis, de qua dicam inf. q. 12. ar.
5. Aut læsi sũt simpliciter vel imperitia ꝓpria vel eorũ,
qui executores sunt relictorũ eisdẽ, et tunc puto notab.
et uere dici posse eis cõpetere rest. ex eodẽ capite et pri-
uilegio, quo cõpetit cęteris pijs causis, et locis. Et quam
uis nõ repererim hoc in specie tactum ab aliquo, puto ta
men satis vrgẽti ratione comprobari posse, nam debet
considerari ipsũ relictũ, siue legatum eisdem factum a-
more Dei, quod piũ propterea dicitur, Bar. et omnes in
repe. l. 1. C. de sacr. eccle. imo pauperes dicuntur thesau-
rus Christi, ut diuus Laurentius asseruit, et propter pau
peres, et propter captiuorũ redẽptionẽ debẽt & possunt
uẽdi sacra uasa, ut l. sãcimus. ibi captiuitatis, et famis etc.
C. de sacr. eccles. et plene per Tiraq. in d. procem. uer. itẽ

51 relicta pauperibus, ostendit tale relictum dici pium. †
Quo fit vt multo magis restitutio in integrum dari de-
beat in casu læsionis, circa huiusmodi bona pauperibus,
vel in redemptionem captiuorum relicta, quam ecclesiæ
propter læsionem contingentem in bonis suis dari so-
leat, authen. multo magis. C. de sacr. eccl. Et hæc multũ
notanda sunt propter casus in quibus læsio cõtingeret,
vel in iudicialibus, vel in extra iudicialibus, circa huius-
modi relictorum piorum exactionẽ, petitionem, permu
tationẽ, distractionẽ, vel quamlibet aliã alienationem,
vel conuentionem, quia iudex nequaquam restitutionẽ
ex hoc capite denegare posset, & non inueni ab aliquo
hoc in terminis decisum.

Articulus VIII.

52 AD octauum, An scilicet † clericis, monachis, fratri-
bus, alijsque religiosis dictorum locorum piorum,
eorumq. administrationibus, si in aliquo lædantur quo
ad bona propria, restitutio in integ. ex hoc capite com-
petat.

Et breuiter veritas est, quod non, ita concludit no. gl.
clem. 1. in verbo ecclesia, tit. nostro. & ibi Car. num. 14.
Spec. eo. tit. §. qualiter. nu. 7. Abb. in c. 1. nu. 4. de consuet.
& in c. ecclesia S. Mariæ. nu. 7. de cõsti. Maranta vbi sup.
nu. 84. Crot. consi. 334. nu. 4. iuncto fine lib. 3. Bero. in c.
1. nu. 142. de rest. in int. Rodoã. de reb. eccl. nõ alie. in q.
de rest. in int. §. 1. nu. 9. & breuiter ita firmat plene, cũ cõ-
cord. alijs, & pro communi Didac. Couar. Hispanorum
Iuriscon. facile princeps & in suis resolutionibus semper
53 admirabilis, † libr. 1. var. resol. capit. 4. numer. 2. vers. &
probatur &c.

Et ratio clara est, quia priuilegia ecclesiarum, & pio-
rum locorum, bonorumque illorum non extenduntur
54 ad bona clericorum patrimonialia, † vt per Didac. præ-
al. nu. 3. Quinimo nec ad bona clerici ad quorum titulũ
55 sacros ordines receperit, † vt egregiè idem Couar. defen
dit ibid. nume. 4. post glos. in c. tuis. quam ibi sequuntur
Abb. & Imo. de præbend. & Fel. in c. eccl. nu. 10. de con
stit. quicquid contra videatur velle Dec. ibi nu. 18. post
Bald. vt idem Didac. plenius refert.

Ampliaturque hæc conclusio, vt procedat, etiam si ip
56 se prælatus læderetur, † nam non habebit restitutionem
in integrum. Io. Faber in §. rursus, in fine. Inst. de act. Ni
si tamen aliquo modo hoc resultaret in præiudicium ec
57 clesiæ, † voluit Paul. de Leaz. in cle. 1. eod. tit. nostro, vt
ibi refert, & sequitur, licet sub verbo forte Card. ibi nu.
14. sed si intelligatur Paulus, quando resultaret hoc dã-
num in præiudicium ecclesiæ, opinio eius stare poterit,
per tex. in l. cum mandato. ff. de minor. ibi sed si euentu
&c. ff. de minor.

Articulus IX.

AD nonum, An scilicet sicut Reipublicæ Romanæ
58 succurritur, † vt est expressum in l. Respubl. C. ex
quibus caus. maio. ita alijs ciuitatibus ope restitutionis
in integ. succurri debeat ex hoc eodẽ edicto, ex quo Rei
publ. Romanæ iure minorũ cõpetit, vt d. l. Respublica,
59 vbi hoc expressum est. Quinimo iure pupillorũ vtitur †
Respubl. vt l. Rempubl. C. de iur. reip. lib. 11. quæ prop
terea omni respectu restitut. digna est, vt inquit Card. in
c. 1. in 3. q. eo. tit. nostro, qui de communi, & plene Bero.
c. 1. nu. 130. eod. tit. nostro. & quorum allegatio satis sit,
cum hoc iure decisum sit luce clarius.

Videtur autem, quod ciuitatibus aliis non competat
ex hoc iure minorum restitutio.

60 Primo, quia quod ciuitas minus priuilegiata † sit quã
minor, constat ex his quæ scribunt doct. communiter in
l. ciuitas. ff. si cer. pet. quod deducit Illustriss. Card. Alb.
ibi nu. 12. videlicet quod in mutuo actiue non sic priui-
legiata est sicut minor. Id autem deducitur in forma sic,
61 ciuitas si mutuet filiofam. non restituitur, † l. nihil. ff. ad
maced. sed minor si eidem filiofam. mutuet, restituitur,
l. verum, §. fi. ff. de mino. ergo minus priuilegiata est quã
minor, & consequenter a priuilegio minoris ad priuile-
gia eius sic extensiue argui non potest.

Secundo, quia ita tenuerit indistinctè Innoc. in c. 1. ex
tra eo. Alber. in d. l. Respublica, & ibi Ang. nu. 1. Iac. de
Aren. post disputationem tenet quòd ciuitas aliqua, Ro
ma excepta, non restituatur in int. ex hoc capite, in §. rur
sus. nu. 5. de action. & ad idẽ tẽdit Io. Fabri in d. l. Respu
blica, & post disputationẽ longam ita ẽt firmat denique
Bellam. in c. auditis. sub. nu. 11. & 12. tit. nostro, vbi cu-
riosus iuuenis, habebit etiam alia argumenta pro vtraq.
parte, & ita etiam consuluit Calcan consi. 43. numero se
cundo & 3. & pro hoc videtur glos. in l. resp. C. qui & a
quib. man.

Tertio, quia & si restitutione aliquo casu digni essẽt,
tamen restituentur non ex hoc edicto minorum, sed ex
clausula generali, si qua mihi &c. vt tenuit Ang. in l. ciui
tas. nu. 4. ff. si cer. pet. & videtur sequi Ant. de Butr. in d.
c. auditis. nu. 24. in fine, de resti. in int. & demum hoc vi-
detur admittere Bellam. ibi nu. 12. & Mant in l. imperiũ.
nu. 163. ff. de iur. om. iu. & pro hoc est in arg. l. legatis. ff.
ex quib. cau. maior. rest.

In contrarium, quod imo iure minorum cæteræ quo-
que ciuitates restituãtur, sicut Romana Respubl. est ma
gis cõis sentẽtia doctorũ. Quam tenuerunt originaliter
Azo, & glos. in d. l. respubl. dum se remittit ad d. l. rem-
publicam. Et glo. in d. l. nihil. ff. ad Macedonian. & in d.
l. rempub. Specul. in tit. de rest. in int. §. 1. nu. 29. Pet. &
Bal. in d. l. respubl. nu. 2. & ibi Paul. de Castr. & Fulg. nu.
2. Bar. in l. 1. C. qui vic. alt. ger. & ibi sensit ẽt glos. Albe
in l. ab hostib. nu. 16. ff. ex quibus caus. maior. & in d. l. 1.
Alex. in l. ciuitas. nu. 4. cũ cõcord. ff. si cert. pet. Lucas de
Pen. in l. 3. in fine, C. de adm. rerum pub. in fin. lib. 11. Io.
Fabr. in d. §. rursus. num. 26. vbi n. 27. ita firmat, Ias. in
auth. sacramenta. numer. 64. C. si adu. vend. Vrsillus
plene in d. §. rursus. nu. 45. & seqq. Ang. de Clauas. in sua
sũma, in verbo, ciuitas. nu. 4. vers. qđ aũt. Marãta in d. 3.
par. 6. partis, in 2. actu. n. 87. & ex canonistis Ant. de But.
in c. auditis. nu. 24. de rest. in int. & ibi Ioa. And. col. fi. &
Anch. nu. 9. Card. in c. 1. in 3. q. eo. tit. & ibi Abb. nu. 14.
& cõsulendo Deci. consi. 42. nu. 15. Natt. consi. 548. n. 19.
lib. 3. Cephal. cõs. 40. nu. 54. lib. 1. Rol. cõs. 37. n. 1. li. 3. &
ante eos Pau. de Cast. in con. 37. n. 1. lib. 2. & hãc esse cõ
munem, attestantur ex prædictis, Card. Albe. Maranta,
Dec. Vrsillus, & Rol. a Valle, & Bero. d. c. 1. Pro qua cõ
muni adducitur d. l. rempublicam. Sed ille tex. parum fa
cit, quia verba illa, extra ordinem, videntur potius pro-
bare, quòd ex clausula generali huiusmodi ciuitatibus
succurri debeat, arg. l. 2. C. Ex quibus caus. maior. ibi ex-
tra ordinem &c.

Adducuntur etiam alia, sed leuiter summouentur, vt
per Albe. in dict. leg. respublica. nu. 2. quid Dicendum?

Ego puto omnino veriorem, & æquiorem esse hanc
communem sententiam, vt etiam illam magis veram &
æquam vocat præall. Ange. de Clauas. in d. verbo ciui-
tas. numer. 4. & hoc tam ex eo, quia non video aliquam
coloratam saltem, nedum veram rationem differentiæ,
inter ciuitatem Romanam, & alias ciuitates, quo ad
hoc vt magis illa, quam istæ restitui in integrum de-
beant iure minorum. Considero enim quod non ex a-
62 lio Respublica Romana † iure minorum vtitur, nisi vel
quia per administratores regitur, & rerum suarum ad-
ministrationem exercere non potest, vel quia in ea infi
niti minores, & pupilli reperiuntur, quorum interest, eo
rum rempubl. incolumen ab omni damno & læsione ser
uari, sed istæ rationes ambæ & pariformiter militant
in

in aliis ciuitatibus, vt manifestum est, ergo &c. & non
video ꝓ nũc, quomodo ista ratio euitari possit. Secũdo
etiam dico esse text. pro hac communi opin. expressum
in l. 1. C. de off. eius qui vic. alt. gerit. Neque mouet quod
Fulgos. ibi intelligat in Republ. Romana. Quia tex. non
63 patitur hunc intellectum, † propter illa verba, præsidis
prouinciæ, quæ nullatenus possunt cõuenire ciuitati Ro
manæ, quibus accedãt illa verba, defensores Reipublicæ,
64 † quæ aliis ciuitatibus, & rebus publicis proprie conue-
niunt, non Romæ, vt toto titulo Authen. de defens. ci-
uit. vbi pluries reperitur, quod defensores Reip. sunt, &
subsunt præsidibus prouinciarum, ergo non est possibi
le, quod de ciuitate Romæ loquatur d. l. 1. ad hoc etiam
bene facit l. 4. & 5. C. de def. ciuit. & quod tradit Alciat.
lib. disp. 3. c. 5. Qua conclusione intrepide retenta, ad cõ
traria facilè respondetur.

65 Ad primum. n. resp. quod d. l. nihil. loquitur † de obli
ganda ipsa ciuitate, nõ obstante quod ciuitas habeat pri
uilegium ex mutuis cõtrahẽdis, vt l. ciuitas. ff. si cer. pet.
& dicit quod illa in mutuo a se facto censetur sicut qui-
libet priuatus, & nõ tollitur ꝓpterea exceptio Macedo
niani ipso iure, sicut nec ẽt si minor mutuet filiofam. nã
non propterea tollitur ipsi filiofam. licet minor restitua
tur in int. vt dicit gl. in d. l. verum. §. fi. ff. de minor. Nec
dicit d. l. nihil. quod contra d. exceptionẽ Macedoniani
non restituatur ciuitas, licet glos. ibi supplendo hoc
velit.

Ad secundum resp. quod contraria sententia est ma-
gis communis, vt constat ex præalleg. in versic. in con-
trarium; vnde in authoritate illorum paucorum ex ad-
uerso tenentium non potest fieri fundamentum.

Ad tertiũ resp. qđ nõ videtur mihi adesse rõ differẽtiæ,
quare Resp. Romana debeat vti iure minorum, quando
læditur, cæteræ vero ciuitates iure maiorum, beneficio d.
clausulæ generalis. Præterea restitutio ex d. clausula ge-
nerali competit vbi adest iusta causa petendi illã, & nõ
alias, vt dicam infra q. 12 & verba eius exprimunt, vide
licet si qua mihi iusta causa. Ista ergo iusta causa aut cõ
sideratur respectu facti ipsius, videlicet ob ignorantiam,
infirmitatem &c. & tunc quilibet ẽt priuatus, & maior re
stituitur sicut minor, vt per Bal. in l. Aemilius. ff. de min.
& in l. qui duos. ff. de reb. dub & dicã plene inf. in 2. par.
in restit. aduersus præscriptionem conuentionalẽ. q. 26.
Aut quia ipsa persona fit per se iusta causa, & meritoria
huius restitutionis ex eo tantum, quia ciuitas est, & tunc
dico quod habemus intentum, quia neq. ex alia causa re
stituitur minor, nisi quia minor &c. Neque ipsamet Re-
spub. Rom. ex alia iusta causa restitutionis, nisi quia Re
spub. est, & ratio huius causæ siuè potius priuilegii per-
sonalis alia esse non põt, nisi altera illarum duarũ quas
supra dixi, dum communem comprobaui, quarum vtra
quæ æque militat in alijs quoque ciuitatibus, vt ibi dixi.
Tene ergo omnino communem, & nota hanc respon-
sionem, propter dicenda infra in sequen. art.

Articulus X.

66 AD decimum, An scilicet communitates, † castra, †
67 & villæ reliquæ, † quæ per administratores regũtur
68 iure minorum, sicut ciuitates, in integrum restituantur.
Et breuiter omissis aliorum opinionibus, & argumẽ
tis in contrariũ, quæ relata sunt in praced. art. & dissolu-
ta vt ibi. Quoniã in illis locis militãt eadẽ omnino ratio
nes, quæ militant in ciuitatibus, eadẽ conclusio facienda
est in istis quoq. locis. Quod s. iure minorum in int. resti
tuantur, & quamuis rationes supradictæ sufficerent, in
singulis tamen authoritate res comprobanda est. De
69 communitatibus quidem † ita concludit Alexand. in cõ
sil. 1. num. 13. lib. 4. & Corn. in consil. 142. nu. 18. libr. 2.
vbi de communi, & ad idẽ possunt adduci omnes infra
scripti, dum de vniuersitatibus loquũtur castrorum. De
70 castris autem, & villis † ab omnibus pene ita vbique cõ
cluditur, licet gl. in d. l. respublica. in fi & Cy. ibi nu. 4. ali
ter senserint, quorum sententia omissa, communiter cæ
teri admittunt, castra & villas, quæ per syndicos, & mas
sarios vel alios administratores reguntur, iure minorum
in integrum restitui, sicut ciuitates. Ita post Iacob. de
Aren. & Iac Butrig. firmat Bald. in d. l. respublica. nu. 2.
& ibi Ang. nu. 1. Specu. eod. tit. nostro, in §. 1. nu. 20. Io.
And. in d. c. 1. eod. Pau. de Cast. & Fulg. in d. l. respub. n.
2. Paul. de Cast. in l. 1. nu. 3. C. ẽt ꝑ procura. Alb. in l. si ab
hostibus. nu. 17. ff. ex quib. caus. maio. Alex. in l. ciuitas.
nu. 4. ff. si cer. pet. Deci. ibi nu. 8. Bal. in l. legatis ff. ex qb.
caus. maio. Card. in c. 1. nu 4. extra eod. & ibi Abb. n. 15.
Marãta, vbi supra num. 97. Mauric. in suo tracta. restit. in
int. c 417. Ang. de Clauas. in sua sũma in verb. ciuitas. ad
fi. Boss. in tit. si aduer. rẽ judic. n. 10. & cõsuluerũt Corn.
con. 284. nu. 5. li. 4. Soc. senior cons. 299. nu. 1. lib. 2 Alc.
consil. 167. numer. 2. 3. & 4. plene cum concord. Soc.
iun. consi. 51. nu. 5. lib. 2. Natta in consi. 158. num. 19. cũ
concord. Neuiza. consi. 45. per totum. Rol. a Valle cõsil.
90. nu. 27. li. 1. & cõs. 68. nu. 22. lib. 3. cũ cõcord. & Rim.
iun. in cõs. 81. nu. 31. lib. 1. & hanc esse cõẽ ex prædictis
attestãtur Bal. in d. l. legatis. Cor. d. consi. 284. nu. 5. Boss.
d. nu. 20. Soc. sen. d. cõsi. 299. Marãta d. nu. 97. Riminal.
d. nu. 31. & Roland d. consi. 90. vbi etiam alios refert de
communi attestantes. Ratio autem huius conclusionis
eadem est quæ supra in ciuitate.

Neque dicat aliquis, quod ista restitutio competat hu
iusmodi locis non iure minorum, sed ex clausula gene-
rali, quia hoc tum rationi repugnat, vt deduxi supra in
fine præced. art. tum authoritati, vt ibi dixi in ciuitate,
vbi de communi in contrarium, & in specie in castris &
villis, ita defendit pulchris rationibus Bero. in c. 1. num.
239. vers. sed simili. tit. nostro. & Alex. in consil. 159. nu.
9. lib. 3. dicit rationem esse, quia per alios reguntur, vn-
de idem quod in ciuitate dicendum est.

Articulus XI.

AD vndecimum, An scilicet idem dicendum sit in
communitatibus, castris, & villis alijs, quæ non per
71 administratores reguntur, † sed a se ipsis propter illarũ
exiguitatem? Dubitari potest.

Videtur enim quod iure minorum non restituan-
tur.

Primò, quia ratio ista quod per alios regantur, cessat
in istis locis, meritò &c.

Secundò, quia si loca huiusmodi a particularibus vt
a particularibus non vt a syndicis, vel massariis eorundẽ
læsa sunt, aut negocium ad illos vti singulos non specta
bat, sed vt vniuersos, & non vt vniuersi interuenerunt,
& actus erit nullus, nec restitutione opus erit. Aut vt vni
uersi interuenerunt, & restitutio nõ dabitur, quia omnis
læsio quæ adesse poterit, non alios quam illos dontaxat,
qui interuenerunt, tangere poterit, & si qui non interue
nerunt, non tanget eos læsio, quia non vniuersi adfue-
runt, & res inter alios acta &c. vnde restitutio vel non
erit necessaria, vel non iuste concedenda veniet.

Tertio, quia in his terminis tenent doctores, & quidẽ
numero tot, vt hæc videatur primo aspectu magis com-
munis opinio. Ita enim tenuerũ Azo & Cyn. in d. l. res
publica. nu. 4. Bar. ibi nu. 3. post Iac. But. Ang n. 1. post
glo. ibi in fi. Fulg. ibi nu. 2. in fi. Paul. de Cast. in d. l. 1. nu.
3. C. ẽt per procu. Dec. in simili in d. l. ciuitas. num. 8. ff. si
cert. pet. & ibi Alexand. numero quarto, clare firmat
Spec. in titu. nostro. §. 1. numero 20. in fin. Card. dict.
capitulo 1. quæst. 4. eod. Boss. in tit. si aduer. rem iudi.

num.20.& Affl.super const.regni in præl.q.5. num.2. concor.plur.qui de cõi testantur, Marãta vbi supra, nu. 97.& Rom.consil.423.nu.3.Cor.consi.148.nu.9. & 10. lib.1.Bal.consi.465.num.4.lib.1.Chircou.lib.com.opi. centur.5.conclus. 8. Et ibi pro communi, de communi etiam ex præall.testantur Alex.in d.l.ciuitas.nu.4. Boss. d.num.20.Corn.d.consi.148.& alij, vt per Affl. præall.

In contrarium videtur esse magis communis opinio. Quam in primis post Odofr.tenuit Bal.in d.l.respublica,in fin.& Paul.de Castr.ibi,in fin. Ioan. And.in addit. ad Specul.d.§.1.tit.de rest.in int.vers. respublica, & ibi Bal.colũ.1. Alb.in d.l.ab hostib.nu. 17.Ias.in l.vt inter diuinum.num.16.C.de sacr.eccl.cũ concord. Affl.super constit.regni,in præl.d.q.5.nume.3. hanc sententiã am plecti videtur reprobata illa distinctione,an vniuersitas sit multitudinis hominum, an nõ, (quã faciebat Affl.in c.imperialẽ.nu.72.tit.de prohi.al.feud.per.Fed. & Vest. lib.8.cap.3.nu.22.)Mauric.in tract.de rest.in int.c.417. vers.Sed ego ab hoc intellectu.Hipp.de Marsi.sin.699. cum multis concord.Petr.Foller.in addit.ad Marantam d.§.& quandoque appellatur. nu.97.in fin. Gramat.in addit.ad Vestr.lib.8.cap.3.nume.22. Brun.in consil.78. nu.25.indistinctè in omnibus castris,& villis Crot. cõs. 145.num.2.& Natta in consil.548.num.19.vbi concor dan.quamplures,& hanc esse magis communem senten tiam testantur ex prædictis Iaso.in d.l.vtinter.num. 16. Petr.Foller sub d.num.97.in fin.Brun.d.consi.87.num. 33.& Grauat.in d.addit.ad Vestr.d.nu.22. Et ita serua tum inquit Crot.d.consi.145.num.2.

Rationem esse dicunt, quia in huiusmodi locis adsũt minores, pupilli, & aliæ personæ miserabiles qui io con sequentiam læduntur,igitur &c. Quid dicendum?

Ego puto dicendũ sic,quod aut in huiusmodi castris, & villis paucorum hominum , non adsunt minores, vel furiosi,vel aliæ huiusmodi personæ rest.dignæ,& expe- ditum est,quod nulla restitutio dictis locis hoc iure mi- norum competere potest,per rationem a me supra addu ctam,in versic.secundo &c. Aut adsunt minores,vel pu- pilli,vel alij similes , quibus concedi solet restitutio ex hoc capite, & tunc aut ipsi faciunt caput in sua familia , & quilibet illorũ vel interuenit , vel interuenire debuit pro suo particulari interesse, & puto omnino veriorem hanc posteriorem sententiam, quod ex hoc capite resti tutio dictis castris & villis hac ratione concedenda sit , quam etiam æquiorẽ hac de causa vocat Paul. de Castr. in d.l.respublica. Aut isti minores,vel pupilli &c. non fa ciunt caput in suis familijs,sed patres eorum,qui interue nerunt pro eorum particulari interesse, & læsi sunt , & tunc teneo primam opinionem. Quia pater potuit præ- iudicare filijs etiam minoribus, nec aduersus malè facta

72 a patre filij restituuntur ex hoc capite, † vt est expressũ in l.Aemilius.versic.putabam.ff.de min. & in l.3.§. sed verum.ff.eo. Ex quibus habetur conciliatio optionum prædictarum,& in quibus casibus quælibet procedat. Et responsio ad contraria.

An autem in casibus,in quib. non restituuntur prædi cta loca ex hoc capite iure minorum, restituantur saltẽ

73 ex clausula † generali &c.

Et quod sic tenuit Cor.in consil.284.nume.5.libr.4. post Gui.de Suzzar.Abb.& alios vbi ibi.

Ego breuiter teneo,quod dixi supra in si.ar.9. Quod scilicet restitutio ista ex clausula generali,aut non est ne cessaria istis personis fictis, aut dari non potest,vt ex ge nerali clausula. Nam si adest iusta causa,videlicet ignorã tia,infirmitas, paupertas &c. restituitur quilibet maior hoc casu absque aliquo priuilegio,neque castris,vel vil- lis,magis,vel minus in tali casu concedenda, vel denegã da erit quam cuilibet maiori. Si vero non adest iusta ali qua causa , tunc vel restitui debent ex priuilegio speciali suæ personæ facto,vt quilibet minor, vel nullatenus re- stitui debent, & hanc puto meram veritatem.

Articulus XII.

74 AD duodecimum, An scilicet vniuersitates, † cor-
75 pora,† & collegia reliqua,† (licita tamen & appro
76 bata)restituantur in integrum ex hoc capite, & iure mi norum.

Videtur quod non.

Primo,per l.1.§.quib.ff.quod cuiusque vniuer. nom. & ibi,sicut in priuatorum,in §.seq.

Secundo,quia cessat ratio minorum,pupillorum, &c. in eis existentium,quia regulariter non sunt de collegio huiusmodi personæ.

Tertio,quia ita tenent quãplures. Alber.in d.l.respu- blica.nu.5.Spec.d.§.1.nu.20.titul.nostro. Abb.in ca.1. nume.15.ante finem eod.tit. Cagnol.in l. si quis maior. num.20.C.de transac.Crot.in consil.134.nũmer.4. lib. 1.loquitur in collegijs duntaxat.

In contrarium est magis communis sententia. Guid. de Suzzar.præall.& post eum Iaso.in d.auth.sacramen- ta.nu.64.& Maranta vbi supra nume. 86. & de facto se vidisse seruari,ait Alber.d.l.respubl.nume.5.Card. in c. 1.in 3.q.in fi.eo.tit.nostro.Bald.consi.252.viso.num.2. lib.2.Corn.consi.142.num. 19.lib.2.vbi de communi.

Et pro hoc adducitur d.l.1.§.quibus,ibi,ad exemplũ Reipublicæ &c. quasi quod propter illam æquiparatio- nem,sicut Reipubl.iure minorum restituitur, ita & hæc loca restitui debeant. Quid dicendum.

Ego puto dicendum sic. Aut in huiusmodi vniuersi- tatibus &c.adsunt minores,pupilli &c.& tunc dicerẽ,vt in conclusione præced.ar.distinguendo vt ibi,& in hoc casu ita in terminis cõcludit Riminald.cõl.73.nu. 29 li. 1.cũ cõcord.dicẽs dãdam esse restit.vniuersitati propter minores & pupillos qui sũt in ea.Idẽ vult consi.85.num. 22.eod.lib.& Rim.iun.consi.81.nu.29.& 50.lib. 1. cum concord.multis,& de communi Crot.cõsil.145.nu.1.2.. & 3.lib.1.qui in iis terminis proprijs loquitur. Et idẽ in collegijs in quibus sunt minores &c.tenet Celsus Hugo consi.48.nu.5. & ratio alias supra pluries dicta est. Aut in huiusmodi vniuersitatib. & collegijs, nõ adsunt mino res &c.prout in pluribus collegijs accidit,& militat adhuc alia ratio,quod per administratores regũtur, vnde licet cesset ratio minorũ,tamen videtur subsistere adhuc alia & dubitari posse. Ego in ista dicerẽ, & puto esse æquitati cõsentaneũ, quod aut isti collegiati læsi sunt in aliquo a ctu,vel cõuetione,cui omnes cõsenserunt vnanimiter cõ gregati,per fabas albas & nigras,partitũ vt dici solet,si uẽ propositũ approbantes,& eis nullã dari restitutionẽ arbitror, quia a se ipsis non per eorũ administratores læ si sunt,vnde cesset in hoc casu secunda quoq. ratio. Aut per aliquid omissum,vel male gestum ab eorum syndi- co,læsum est totũm collegiũ,& ius illius,& tenerẽ quod restitutio huic collegio dari debeat,vt Reipublicæ, per d.l.1.§.quibus.ff.quod cuiusq. vniuer.nom.cum ibi Rei publicę æquiparetur,quo ad administrationem bonorũ suorum,& administratores eius. Neq. mouet §. sequẽs, ibi priuatorum &c.quia illa æquiparatio sit in fauorabi libus ipsi collegio, hic autem æquiparatio esset damno- sa , quia auferret beneficium restitutionis in integrum. Et ita teneo.

Ex quo infertur,quod duplici ratione nõ subsistit de cisio Pau.de Cast.in l.1.nu.3.C. etiã p procur.&c. dũ in quit,ꝙ cõclusio illa quod collegia in int.restit. sicut ciui

77 tates &c. non procedit in collegijs scholarium, † & do- ctorum. Nam licet in collegijs doctorum forte pro- cedere possit , secundum tamen distinctinnem a me

supra

supra datá, iuncta distinctione danda infra hac ead.par
78 te.quæst.26.art.6.tamẽ in collegijs scholatiũ, † & vni-
uersitatibus eorundem, omnino cõtra eum tenendum
censeo per supradicta, cum eorum maior pars minores
sint regulariter, nec ita periti, vt si in iure læsi sunt, præ-
textu peritiæ eorũ, restitutio eisdẽ denegari debear, iux-
ta ea quæ dicam infra d.quæst.26.art...quæ omnino vi-
deantur pro confirmatio. istorum. Ex quibus satis est
responsum ad contraria.

Ad primũ enim, vt dixi proxime, circa illud verbum
priuatorum.

Ad secundum, quod si adest ratio minorum bene hæc
procedant, aliàs distinguendum sit, vt prædixi.

Ad tertium, quod contra est magis communis opi-
nio, vel quod opinio illorum procedere poterit in casi-
bus, in quibus conclusi restitutionem non dari.

Nec quicquam facio opinionem Bero. in ca.1.num.
143.extra eod de restitutione ex clausula generali, quia
illud supra pluries reprobaui, in specie supra art.9.in fi.
vers.ad tertium.

Articulus. XIII.

79 AD decimumtertiũ, An scilicet Fisco † detur restitu-
tio ex hoc iure minorum.

Et quoniã ista quæstio in quibusdã casibus sine scru-
pulo procedit, in quibusdam vero dubitabilissima est,
tres casus distinguo.

Primus casus clarus est, adde canon.nouum ex Curt.
Iun.consi.120.num.11.qui contra fiscũ concludit, quan
80 do Fiscus læsus fuit in sententia, † & conclusio indu-
bitata est, quod aduersus illã restituitur iure minorum.
text. in leg. 1. C.de sentent. aduer. fiscum latis, & per
illum tex. Doct.omnes cõmuniter vbique, Paul.de Cast.
& Fulgos.in d.l.reipubl.C.ex quibus caus.maio.Bald.in
l.quid ergo.§.pœna grauior.in 1.lectu.nume.5.in fi.ff.
de inf.Zas.in l.si finita.§.si de vectigalibus. num.7 ff.de
dam.infect.Boss.in tit.si adu.rem iud.numer.26.Ratio
est, fauor specialis fisci.

Secundus casus clarus est, quando fiscus omisit face-
81 re inuentarium, † & pariter eodẽ iure restituitur, Ange.
in §.si enim.in primo not.Auth.vt cum de appe.cogno.
Mauric. c.210.vbi hoc defendit contra decis.Guid.Pa-
pæ num.331.

Tertius casus est, quando sumus extra istos speciales
casus, & sic regulariter in alijs per eum male gestis, vel
82 male omissis † & ardua quæstio videtur.

Videtur enim omnino respondendum, quod non.

Primo, quia hoc non reperitur iure cautum.

Secundo, quia non reperitur eadẽ ratio in fisco quæ
in Republica, videlicet minorum in ea existentium, vel
administratio aliorum.

83 Tertio, quia fiscus † non est priuilegiatus, nisi vbi hoc
reperitur specialiter cautum.gl.in l.item veniunt.§.in
priuatorum in verbo, publica.ff.de petit.hæredi.& vbi
que à doctoribus illum approbari, Tiraq.de vir.retr.in
1.parte.§.1.glos.14.nu. 100.& Guid.Papæ decis.536.
num.2. & Boss.in titul.de priuil.fisci.numer.75.cum
concord.

Quarto, quia ita doct.quamplurimi tenent, adeo vt
communis opinio dici possit.Cyn.in d.l.respublica.nu.
1.& ibi Alber.nu.3.& Pau.ibi post Petrum, qui dicit,
quod ita consuluit Regi Francorum, & ibid.Fulg.Luc.
de Penna in l.3.C.de prepos.sacri cubic.vbi hanc plenè
defendit, & post disputationem, idem firmat Bellam.
in c.auditis.sub num.10.eodem titul.nostro.

In contrarium videtur magis communis opinio, si
bene authoritates numerentur, glos.in l.2.C.comm.de
vsucap. Io.de Deo.lib.3.ca.5.num.4.Alb.in l.& si fine.
§.quæsitũ m.nu.4.ff.de minor.Mauric.de rest.in integ.c.
317.Guid.Papę decis.302.vbi hoc firmat contra Pe-
trum.& Cynũ, licet loquatur in principe minore, Boss.
tit.de fisco, & priuil.eius.num.21.versic.ego sum in opi
nione &c.Afflict.firmiter super consti.regni lib.2.rub.
39. libr.2.num.1.& idem Afflict.decis.340.num.3.di-
cit ita decisum fuisse per totum sacrum consilium Nea-
politanum, & Guid.Papæ d.decis.302.dicit, ita de stylo,
& consuetudine seruari. Et pro hac sententia facit, quia
84 fiscus & ecclesia æquiparantur, † vt per Cassa.super con
suet.Burg. rub.6.§.4.versic.sed quia, num.14.per d.leg.
rempub.C.de iure fisci, & d.c.1.extra eod.tit.nostro.Et
hoc tenet Celsus Hugo consil.58. num.5. Quod tamen
dubium est, quia difficilius restituitur fiscusquam eccle-
sia vt inquit Alc.consil.513.numer.4.vers.quartam &c.
per ea quæ habentur in l.ciuitas. ff.si cert.pet. Quid igi-
tur dicendum?

Ego puto distinguendum sic. Aut fiscus læsus est a se
ipso, quia scilicet ipse princeps, siue ipsi Senatores Reip.
in aliqua conuentione læsi sunt, & non per eorum admi
nistratores fiscales, & tunc si princeps, vel illi non sint ip
si personaliter minores, non puto eisdem restitutionem
dandam, quia nulla ratio hoc suadet, nec vlibi in iure
cautum reperitur. Et in terminis hoc tenet in casu isto
Faber in l.respublica. C.ex qui.caus.maio. Aut Fiscus læ
sus est per suos administratores, & tunc tenerem secun-
dam opinionem, vsu, & stylo magis approbatam, & quã
in his terminis proprijs tenet Boss.in tit.si aduer. rẽ iud.
num.19. qui inquit quod hoc casu in fisco dicendum es-
set, quod in villis, & castris conclusum est, vnde cum ibi,
quando per administratores reguntur, dandam restitu-
tionem dictum sit ex communi, & vera sententia, ita &
hic. Et ita tenendo.

Ad primum, quod neque etiam in castris & villis re-
peritur cautum, & tamen datur eisdem restitutio hac ea
dem ratione.

Ad secundum, quòd licet cesset ratio minorum, mili
tat tamen alia, quòd per alios administratur.

Ad tertium, quod dicitur priuilegiatus, sicut alia lo-
ca.& personæ fictæ, quæ per alios reguntur.

Ad quartum, quod vel secunda est magis communis
sententia, vt visum est, vel possunt vtraque procedere
in casu suo, vt dixi in mea distinctione.

Qua communi retenta simpliciter secundum præall.
doct.vel in casu quo per administratores fiscus læsus sit,
85 vt ego dixi. Quæritur an procedat in † pœnalibus.

Videtur quod sic.

Primò, quia l.1.C.de sent.contr.fiscum latis generali-
ter loquitur, ergo &c.

Secundo, quia hoc in terminis voluit Bald.in l.quid
ergo. §.pœna grauior.in 1.lect.num.5. in fin. ff.de his
qui no.inf.& Ang.in d.l.quid ergo. §.quamuis.num.4.
dum volunt, quod sententia lata super minoratione pœ-
næ, vel remissione eius potest a communi retractari ope
restitutionis in integrum. & illud pro cautela tenet &
latissime extendit Cæpoll.caut.14. num.2.& seq.& ad-
ducitur etiam Rebuff.super d.l.1. & Paul. de Cast.in d.
l.respublica, C.ex quib.caus maior.vt per Ant.Gabriel.
lib.7. de criminal.concl.13.num.1.

In contrarium videtur magis communis opinio, quã
tenent in specie Bal.in addit.ad Specul.in tit.de accusat.
ver.quid si iudex. Ang.in l.fin.ff.si quis testam.liber.esse
iuss.fuerit, ver.nec credo. Crem.singul.23. Boss.in tit.si
aduer.rem iud.num.13. & seq. Iser.super constit.regni,
car.86.col.4. vt refert eũm Gabriel.præalleg. concl.13,
nu.4 in fin.demum Excellentis.Dominus meus Thob.
consil.105.num.3.& D.Ant.Gabr.d.concl.13.in fi.dicit
hoc esse verius & æquius, licet generaliter videatur dice
re, hoc etiam in alijs causis contra fiscum.

Pro

Pro qua sententia adducitur l.auxilium. ff.de min.& licet D.Ant.præall.concl.33. num.2.vers.& tenendo.mi
86 tatur respondere, quòd in d.l.auxilium.† tractatur de restitutione, vt aliquis pęnæ pro crimine subijciatur, postquam hoc omissum fuerat, & ideò denegatur, secundũ doct.omnes ibi, vt ipse inquit, hic secus. Tamen hoc stare non potest, primò quia hic etiam agitur de retractanda sententia ad hoc vt pœna vel remissa, vel nimis minorata augeatur, & sic secundum casum d. l.auxilium, quæ quidem l.loquitur etiam in executoribus pęnarum,
87 † & si non ad vindictam, sed ad executionem tantum, vt per Mauric.c.152. vbi de communi, & post eum Villalob.in lib.comm.opin.verbo restitutio.num.5.

Ego teneo hanc posteriorem sententiam magis communem indistinctè, ex eo tantum, quia sumus in prosecutionibus pœnarum ex causa criminali, non ciuili, quo casu denegatur restitutio minoribus indistinctè, vt dicã plene infra in secunda parte, q.25.ergo multò magis fisco, qui non reperitur ita priuilegiatus in materia restitutionis, sicut minor, vel ecclesia, vt dicit Alciar.consil. 513.num.4. Intellige tamen hanc conclusionem, quo ad restitutionem ex iure minorum, nam ex clausula generali, detecta enormitate delicti, daretur restitutio, vt per Bossi.tit.si aduer.rem iudic. & hoc propter atrocitatem delicti, in aliorum exemplum, quod est notandum. Et ita tenendo.

Ad primum resp. quòd d.l.1.debet distingui secundũ dispositionem d.l.auxilium, quæ licet in fisco non loquatur, loquitur tamen in eo, qui est magis priuilegiatus quam fiscus in restitutione in integrum, vt supra dictũ est. Et licet verbum causas, de quo in d.l.1.referatur etiã ad causam criminalẽ de sui generali significatione, tamẽ magis proprie ad ciuiles refertur, & sic in specie ponitur, & causa criminalis in specie crimen dr̃, vt probant simul iũctæ rub.C.vbi de crim.agi oport.& rubr. C.vbi causæ fiscal. Vnde in specie stricte ad ciuiles tantum referri debet, quia sumus in odiosis pœnarum prosecutionibus, l.semper.de reg.iur.c.odia.extra eod.cum sim.

Ad secundum, quod contraria sententia magis communiter recipitur, & prima confunditur viua ratione d. l.auxilium, vt dictum est, vel intellige illam in atrocioribus per prædicta.

Articulus XIV.

88 AD decimumquartum, An scilicet ipsi Principi † detur restitutio ex iure minorum, sicut datur Reip. Videtur, quod sic.

89 Primo, quia Princeps, & Resp.equiparantur, † & pari passu ambulant, cum illam princeps repræsentet, & locũ eius gerat, §.sed quod princi. Instit.de iur.nat.

Secundò, quia quidam doct.loquentes de restitutione in integrum hoc iure minorũ, æquiparant Rempub. ecclesiam, & Principem, ita Excellentiss.Didac.in 1.var. resol.cap.3.num.13.& clarius pro constanti firmat Grãmat.super const.regni, tit.de rest.reip.num.4.

Tertio, quia scribitur quod per mortem, vel læsionẽ
90 principis † totus status Reipublicæ concutitur, vt inquit Dec.in consil.410.numer.20. lib.2.& post eum Lancel. Laud.in templo iudiciorum. libr.1.capit. 1. §.4. in fin. numer.3.

In contrarium determinãt doct.communiter, Guid. Papæ q.140. Luc.de Penna in l.cubicularios.C.de præpos.sacr.cubic.vbi late defendit, refert & sequitur Zas.in rep.l.princeps. ff de leg.nu.6.& hoc idem videtur velle demum Alc.consil.181.num.6.si bene consideretur.

91 Ego puto distinguendũ sic. Aut ex læsione † principis resultat læsio ipsius reipublicæ, & status sui, & credo veram primam sententiam, quam sentit egregius Did. in præalleg.loco, & Grammat.d.nume.4.& ita procedit etiam ratio supra alleg.3.loco. Aut ex læsione eius non resultat læsio reip.vel status, & tunc puto procedere posteriorem communem sententiam, & ita est ex clara intentione præall.Zasij, & Lucæ de Penna in dicta l.cubicularios.& reperi postea Afflic.ita etiam tenentem super constit.regni.incip.ea quæ ad decorẽ. colum.4.vers. 2.puto, & post eum Rol.a Valle cons.1.nu.168.lib.2.

Ex quibus patet responsio, & conciliatio ad contraria.

SVMMARIVM.

1 *Minor vel alius iure eius vtens an restituatur, si læsus non est.*
2 *Restitutionis iusta causa omnis dicitur, ex qua ipse obligatur. & num. 4.*
3 *Minor si restitueretur sine causa passim, nemo cum eo contraheret.*
5 *Ecclesia non restituitur, nisi læsa sit.*
6 *Minor pro parte tantum læsus, pro ea tantum parte restituitur.*
7 *Minor dicitur læsus, licet per exceptionem se tueri possit.*
8 *Læsio procedens a negligentia propria, absque dolo aduersarij, an sufficiat ad restitutionem.*
9 *Intellectus l.1.ff.de min.*
10 *Copula &, pro vel, quandoque exponi debet, & quando.*
11 *Minor vbi non mediocriter læditur, vix est, vt dolus non adsit.*
12 *Libertatis fauore fraudandi animus non attenditur, si damnum non sequatur.*
13 *Læsus dolo aduersarij tantum, & non propria incuria, an restituatur.*
14 *Læso ab alio magis succurritur, quàm læso a se ipso.*
15 *Dolus aduersarij solus absque læsione secuta, an sufficiat.*
16 *Læsus facto tertij tantum, an restituatur.*
17 *Maximè, dicto quomodo ponatur, & num. 18.*
19 *Læsus casu fortuito an restituatur.*
20 *Hæreditatem lucrosam qui adit, si illa peccat, an restituatur.*
23 *Fortuiti casus qui dicantur, remissiue.*
24 *Perdere, verbum an casum fortuitum tantum significet.*
25 *Fortuitus casus non præsumitur, nisi probetur.*
26 *Intellectus l.diuus.ibi, sine culpa sua.ff.de restitutio.in integrum.*
27 *Culpa quid sit.*
28 *Damnum vel læsio superueniens non est iusta causa restitutionis.*
29 *Ecclesia læsa casu fortuito non restituitur.*
30 *Et quid si damnum sit magis verisimile quam lucrum.*
31 *Transactio facta de fideicomisso reciproco non rescinditur a minore.*
32 *Nisi esset impar spei.*
33 *Et quid si damnum à minore prauideri poterat.*
34 *Molendinum qui emit, exponit se periculo verisimili.*
35 *Et quid si periculum causetur ab ipso facto minoris.*
36 *Domum qui potentiori locat, dicitur lædi grauiter.*
37 *Conditionalis obligatio quomodo dicatur præiudicialis.*
38 *Venia an detur etiam aduersus casum fortuitum.*

40 La-

40 *Læſio, ſeu damnum, quod poteſt contingere, & non contingere, an ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integrum.*
42 Minor an reſtituatur quando iure communi læditur.
43 Minor qui compromittit iubente ſtatuto, an reſtituatur.
45 Minor non reſtituitur aduerſus legem, conſuetudinem, vel ſtatutum.
46 *Minor obtemperando iuri prudenter ſe gerit, & ideo non reſtituitur.*
47 *Res iudicata in compromiſſo non venit vigore ſtatuti.*
48 *Minores comprehenduntur ſub ſtatuto vel lege ſimpliciter loquente.*
49 *Et an propterea prohibeantur reſtitutionem petere.*
50 Minor an reſtituatur propter lucrum omiſſum.
51 *Declinatoria omiſſio non eſt iuſta cauſa reſtitutionis, & 61.*
52 *Lucrum amittere, eſt damnum pati, ideo datur reſtitutio.*
53 Minor cum reſtituitur, non debet remanere in lucro, declaratur.
54 *Minor fauorabilior eſt, quàm mulier.*
55 *Declinatoria omiſſio eſt modici præiudicij.*
56 Ecclesia an reſtituatur aduerſus lucrum omiſſum.
57 *Lucrum ceſſans an ſit iuſta cauſa reſtitutionis.*
58 *Lucrum modicum, & lucrum veriſimile, an ſit iuſta cauſa reſtitutionis.*
60 *Damni vitandi cauſa fauorabilior eſt, quam lucri captandi.*
61 *Fori priuilegium dicitur iure ſpeciali competere.*
62 Propter lucrum an detur reſtitutio re non integra.
63 Reſtitutio non eſt ita fauorabilis in lucris, ſicut eſt in damnis.
64 *Minor contra minorem de damno vitando tractantē, an reſtituatur.*
65 *Lucrum odioſum, uel cum iniuria alterius, an mereatur reſtitutionem.*
66 *Querela renuncians minor an reſtituatur.*
70 *Aduerſus vſuras non petitas, num reſtituatur minor.*
71 *Vſura non propter fauorem petitum, ſed propter moram non ſoluentium debentur.*
73 *Ad teſtes repellendos an minor reſtituatur.*
75 *Aduerſus præſcriptionem non impletam, an reſtituatur minor. & 76.*
77 Eccleſia an denegetur, vel detur reſtitutio in lucris, ſicut minori.
78 *Minor an reſtituatur propter intereſſe veritatis tantum.*
79 Litibus non vexari, an ſit iuſta cauſa reſtitutionis.
80 In eccleſia an hoc procedat, in ciuitatibus, caſtris &c.
81 Et quid extra caſum hæreditatis implicitæ.
82 Minor an reſtituatur propter intereſſe affectionis tantum.
83 Et in ſpecie ſi res erat maiorum ſuorum, ſiue patrimonium vetus.
84 Inæſtimabilis res quomodo dicatur 89.
86 *Vicinus malus an dicatur tantum damnum, vt faciat minorem reſtitui.*
87 *Loci, vel aeris intemperies, an faciant minorem reſtitui.*
88 *Sepulchra maiorum vbi ſunt, dicitur locus inæſtimabilis alicui.*
89 *Patronus quare non reuocat alienata a liberto, ob ſolū intereſſe affectionis. & 90.*
91 *Legitima in pecunia quoque ſolui poteſt.*
92 *Addictionis in diem pactum, quomodo faciat additionalem venditionem.*
93 Intellectus l. ſi in emptionem. ff. de min.
94 *Futurum damnum an ſit iuſta cauſa reſtitutionis.*
95 Aduerſus renunciationem iuris quærendi an reſtituatur minor.
96 *Læſio quanta eſſe debeat, vt minor reſtituatur. & nu. ſeqq. plene.*
98 *Aliquis, & quid, dictio etiam in re modica an verificetur. & 104.*
100 *Læſio enormis eſt iuſta cauſa reſtitutionis, non obſtante iuramento.*
101 *Læſio minima, an ſit iuſta cauſa reſtitutionis, & numer. ſeqq.*
102 *Appellatio ob minimam etiam læſionem conceditur.*
103 Argumentum ab appellatione, ad reſtitutionem non ſemper valet.
105 *Læſio modica an ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integrum.*
106 *Iudicis arbitrio remittendum, ob quantam læſionem minor reſtituatur.*
107 Eccleſia ob modicum damnum an reſtituatur.
108 *Minor læſus culpa tutorum facilius reſtituitur, quàm ſi ſua tantum.*
109 *Minor læſus dolo aduerſarij ob quodlibet damnum reſtituitur.*
110 *Læſio minima, mediocris, & magna, quæ dicitur, & 113.*
112 *Læſio magna & enormis idem, ita maior et enormior, ita maxima, & enormiſſima.*
113 *Læſio minima in quo differat a modica.*
115 *Læſio non magna ſiue modica quæ ſit, & quæ magna, ſeu enormis.*
116 *Læſio enormis, quæ vltra dimidiam, ſecundum primam opinionem reprobatur.*
117 Imò quæ citra dimidiam, ſecundum aliam, reprobatur.
118 Imò quæ tangit decimam partem, tertia opinio reprobatur.
119 Imò quæ eſt ſexta pars, quarta opinio reprobatur.
120 Imò, quæ eſt tertia pars, quinta opinio reprobatur.
121 Imò iudicis arbitrio remittendum, ſexta opinio, hæc approbatur, ſed cum plena declaratione.
122 Iudex debet attendere circa hoc qualitatem rei, & perſonæ. Late declaratur ſub numeris ſequentibus.
124 *Minoris aduerſarius habet electionem, an velit reſtituere rem, vel precium ſupplere,*
125 *Læſio enormis, enormior, & enormiſſima, quæ ſint.*
Remiſſiuè ad tractatum iuramenti eiuſdem Authoris.

QVAESTIO IV.

De læſione, quæ, qualis, & quanta eſſe debeat, vt Minori, vel alteri ex prædictis reſtitutio competat.

ET quoniam non ſatis videtur minorem eſſe quempiam, vel iure minorum priuilegiatum, ad obtinendam reſtitutionem in integrum ex hoc edicto, vel etiā alio, ſed neceſſarium videtur eſſe, quod læſus ſit. Ideo ſequitur de læſione dicere.

Primo, an neceſſario requiratur, quod minor, vel alij priuile-

priuilegiati, de quibus supra, læsi sint, ad hoc vt in integrum restitui possint.

Secundo, an sufficiat, quod læsi sint negligentia propria an vero quod etiam dolo aduersarij.

Tertio, an e contra sufficiat dolus aduersarij absque negligentia propria. Et an dolus absque effectu.

Quarto, quid si non negligentia propria, nec dolo aduersarij sed dolo & facto tertij.

Quinto, quid si casu fortuito duntaxat læsi sunt.

Sexto, & quid si possibile erat, quod damnum contingeret, sicut quod non contingeret.

Septimo, quid si læsi sunt iure communi.

Octauo, an restituantur minor, vel priuelegiati prædicti, propter lucrum omissum duntaxat, cum limit.

Nono, quid si lucri esset cum iniuria alterius & odiosum.

Decimo, an restituantur prędicti ratione interesse veritatis, vel affectionis.

Vndecimo, an restituantur prædicti propter damna prædicta, non adhuc obuenta, sed quæ de futuro euenire possunt.

Duodecimo, quanta læsio necessaria sit vt detur restitutio, & sic an sufficiat modica, an vero requiratur magna vel enormis.

Decimotertio, quæ dicatur læsio magna, siue enormis, quæ maxima, siue enormissima, & quæ modica, & quæ minima.

Articulus I.

1 AD Primum, An scilicet minor, † vel alter priuilegiatus, de quibus supra, ad hoc, vt restituantur, necessarium sit, quod læsi sint.

Videtur quod hoc necesse non sit.

Quia omnis causa qua minor obligatur, dicitur, iusta
2 causa restitutionis, † l.3.§.sed vtrum.ff.de minor. Sed non vbicunque minor obligatur, læditur, vt patet, quia potest esse facta cum vtilitate sua, vt in omnibus contractibus vltro, citroque obligatorijs, ergo &c.

In contrariũ breuiter est veritas.sext.in l.nam & postea.§.mino.ff.de iureiur.& l.non omnia.ff.de minor. & in l.q; si minor.§.1.ff.eod.& ad literam in l.minoribus.C.de rest.in int.

Ratio esse potest, quia si omnibus minoribus cęterisque priuilegiatis prædictis subueniri deberet & concedi restitutio ad eorum libitum, etiam absque eo quod in
3 aliquo damnificati essent, nemo vellet † amplius cum illis contrahere, & sic hoc ipsum damnosum esset eisdẽ quod in eorum vtilitatem inductum est, vt dicit tex.in l. quod si minor.§.1.ff.de mino. Vel ex eo, q; si minori non nocet, & aduersario prodest, pacta non rescindi, audiri non debet minor talem rescissionem petens, argu. l.2.§.idem aiunt.ff.de aqu.plu.arc.cum simil.

4 Ad contrarium respondetur, quod ille text. † debet intelligi, quando minoris interest non esse obligatum, vt ibi dicitur, sed vbi præsupponitur interesse minoris, ibi præsupponitur eius læsio, l.si in emptionem, & l.minoribus subuenitur.ff.de mino.& dicam infra ead.q.ar. 10. Igitur &c.

Conclusio ergo est, quod læsus esse debet, qui restitui vult.

5 Ampliatur primo in ecclesia, † quæ non restituitur, nisi læsa sit. Dec.cons.564.nu.58.

Ampliatur secundo, vt si pro parte locupletior factus sit minor, pro parte vero læsus, restitui tantum debet
6 pro ea parte, pro qua lęsus est, † tex.est in l.si res.§.si mulier.ff.de iur.dot.& facit §.1.Insti.de autbo.tuto.

7 Notandum est etiam pro prædictis, quod dicitur † læsus minor, si obligatio eum lædat, etiam si per exceptionem tutus sit, ita sing. dicit Angel.in l.metum autem.§.sed quod prætor, nume.2.ff.quod met.cau.

Articulus II.

8 AD secundum, an scilicet sufficiat, quod sint læsi negligentia propria, † an vero requiratur etiam dolus aduersarij.

Videtur, quòd sola negligentia non sufficiat.

Primo, per l.1.ff.de minor.vbi Iurisconsultus considerat tantũ fallacias, & captiones in quas incidunt adolescentes, & contra illas auxilium pollicetur.

Secundò, facit tex.notab.in §.in fraudem.instit.ex quib.caus.man.non lic.vbi creditores fraudatos esse re ipsa tantum non rescindit manumissionem, nisi animus quoque fraudandi in manumittente fuerit.

Tertio, quia ita expresse vult Bellon.in cons.18.nu. 16.& 20. vbi dicit, quòd non sufficit minorem læsum esse, sed requiritur quòd lęsus sit facilitate sua & dolo aduersarij, & quoniam in casu suo non probabatur dolus aduersarij, determinauit non dari restitutionem.

In contrarium est veritas, & ita in specie concludunt Io.And.in ca.auditis.col.3.in verbo minorib.extra eodem, Alber.in l.si minor.nu.1.C.de transa.Maur. in suo tract.rest.in integ.cap.173. & plene per egregium modernũ, D.Iac.Menoch.in tracta.de recupe.poss.remed. 15.num.536.& omnes alij citandi etiam in seq.art. Et est tex.expressus in l.minorib.C.de res.in integ.ibi, etiã si sine dolo aduersarij, & ibi Iac.de S.Georg.hoc notat. Ratio autem est quia propter ætatis fragilitatem hoc beneficium dicitur esse concessum, d.l.1.ff.eo.& l.3.ff. de min.ibi, fragile huiusmodi ætatis consilium &c. Et in fine l.verum.ff.eod.vnde non videtur necessarius aduersarij dolus &c.

9 Ad primum autem resp. quod ille text. † licet copulatiue loquatur, dum requirit minorem esse læsum fragilitate propria vel dolo aduersarij, tamen illa copula debet exponi alternatiuè, primò quia ita & non aliter potest conciliari cum d.l.minoribus.C.de restitutio.in integ.& resultaret absurdum, vt supra, ergo &c.Ias.in l.1. col.3.lim.6.ff.de iust.& iure. Secundò, quia cum sufficiat alterum ex illis, vt d.l.minorib. & consequẽter resultaret superfluum, si requireretur concursus vtriusque co-
10 pulati, & debet exponi pro vel, vt est text.notab.in c.2. extra de homicid.ibi, te, tuaque, & Dec.in l.vt vim.nu. 30.ff.de iust.& iure, & facit l.1.ff.de his qui not.infam. Præterea dici potest, quod satis commentitia dici potest illa conuentio, in qua minor re ipsa læditur, licet dolus
11 † verus aduersarij non interueniat, vt post Salyc.in l.fi. C.si aduers.vend.inquit Natta cons.631.num.24.lib.3. quod est bonum consilium in materia huius quæst.

Ad secundum respondetur, quòd fauore libertatis
12 † ita constitutum est, cum alias sufficiat alterum illorũ, vel animus, vel res ipsa, vt per Bart.in l.5.num.40.& 41. C.de sacr.eccles.& quod hoc verum sit, constat, quia alias in libertate fideicommissaria, quæ est minus fauorabilis, quam directa, sufficit tantum euentus, neque animus fraudandi requiritur, vt in l.fin.& ibi glos.& Doct. C.de his qui man.non poss.

Ad tertium resp. q; Bellon.decipitur, pace eius, per text.expressum in d.l.minoribus.

Articulus III.

13 AD tertium, An scilicet sufficiat dolus † aduersarij absque negligentia, vel imprudentia propria ipsius minoris.

Videtur, quod dolus aduersarij solus non sufficiat.

Primo, per d.§.in fraudem. Instit.ex quib.cau.man. non licet.

Secundò,

Secundò, quia quando minor prudenter se gerit, non restituitur, vt l.fi.C.eo.tit.nostro, & quia cessat ratio de qua in l. 1.ff.de minor. Neque dolus aduersarij debet restitutionem causare: quia debet dari de dolo actio, in cuius deficientis subsidium debet postea dari restitutio, §.si cuius dolo, & ibi glos.in l.arbitrio.ff.de dolo.

Tertiò, quia etiam si ex causa doli restitui deberet statim, tamẽ vel illa restitutio propriè species restitutionis non est, vt supra dictum est q.1. art.vlt.vel si est, nõ est ex causa ætatis, sed doli, & consequenter non dabitur restitutio ex hoc edicto.

In contrarium est text.expressus in l.quod si minor. §.1.ff.de min.ibi, aut manifesta circũscriptio, aut manifesta negligentia interuenerit. Et alius tex.clarior in l.non omnia.ff.de minor.ibi, vel ab alio circumuentus, vel sua facilitate deceptus.

Et ita tenet Mauric.cap.122.& alij infra allegandi in seq.art.neque aliquis alicubi contradicit.

Ego puto omnino tenendum hoc vltimum, cum illa iura quæ adduxi hoc clare dicant; & accedat pro hoc, quia si datur restitutio minori ex eo quod a se ipso deci
14 pitur, multo magis ei danda videtur, si ab alio † decipitur, vt arg.glos.notab.in §. precium, in verbo diffiniuerit.in fin.instit.de emptio.& vendit.& Bart.in l.si societatẽ. §.arbitrorum.nu.25.ff.pro soc.& ad cõtraria resp. potest, & ex prædictis, & ex deductis supra art.præced, ver.ad primum.

Ad primum enim respon. quod ibi fauore libertatis; & ideò alias secus, & in libertate minus tamen fauorabili, vt l.fi.& ibi gloss.C.de his qui man.non possunt.

Ad secundum resp. quod d.§.si cuius dolo, loquitur in dolo tertij, & ratio differentiæ est, de qua dicam proxime art.seq.

Ad tertium resp. quod licet læsio non posit dici hoc casu ex defectu ætatis, tamen quia minor deceptus est, eodem priuilegio dignus est, & hoc et eo saltem, vt assuescant qui cum minoribus contrahũt, nullo pacto eis fraudem facere; vt dixi supra, quæst.1.art.12.sub nu.89. & q.2.art.1.num.5.

Conclusio igitur sit, quod dolus solus aduersarij suf-
15 ficit. Sed dubitari potest, † quid si aduersarius dolũ quidem fecit, vt minorem deciperet, & læderet, sed tamen re vera illum non læsit; An ex hoc tantum minori volenti odio eius restitui, detur restitutio? Et quamuis dubitari posit per ea quæ notat Gemi. post alios in c.fin. in princ.extra de reb.eccles.non alien. Tamen ego concludo breuiter, quod restitutio dari non debet huic minori, si effectualiter læsus non est. Nulla enim potest dari restauratio vbi non est læsio, d.l.nam & postea. §.si minor.ff.de iureiur.& supra ead.q.dictum est, art.1.& ita in terminis reperio mouentem quæstionem, & determinantem Gemin.in c.1.num.8. & de restit.in integ.in 6.per l.fraudis.ff.de re iud.in gloss.

Articulus IV.

AD quartũ, an scilicet detur restitutio minori ex hoc edicto, si non fragilitate propria, vel dolo aduer-
16 sarij, sed facto & dolo tertij lesus † est.

Videtur quod sic.

Primo, per l.1.ff.de mino.vbi loquitur de circumscriptione minoris, & non distinguit a quo procedere debeat a minoris aduersario, vel ab alio tertio.

Secundo, per text.notab.ad hoc in l.diuus. ff.de restitut.in integ.ibi, maxime si deceptio ab aduersario inter-
17 uenerit, quæ verba † si intelligantur quod non implicẽt etiam casum quo interuenit fraus tertij tantum & non aduersarij, fiet contra propriam significationem verbi, maxime, quod huius naturę est, vt extendat casum implicitum ad explicitum, vt scilicet illud quod dicitur, magis procedat in casu explicito per comparationem, vt in cap.fin.ad finem, extra de summ.trinit.& est glos.sing. ad hoc in c.sacro, in verbo, laudabilis.extra de sent.excomm. Vnde debent intelligi, quòd implicent.

In contrarium est tex.in d.l.arbitrio.§.si cuius. ff.de dolo, & ibi gloss.& in l.2.§.fi.cum l.seq. ff.si quis caut.

Ego puto sic dicendum. Aut is qui minorem læsit est soluendo, & donec contra eum recursus haberi potest actione in factum, siue ad interesse, nunquam datur restitutio ipsi læso vel sit maior vel minor. Ita loquitur d.§.si cuius dolo, & d.l.2.in fi.præall. Aut is qui læsit soluendo non est, & sic per recursum contra eum nõ põt prouideri damno ipsius minoris, & tunc dabitur restitutio tã maiori quam minori, nõ quidem ex hoc edicto alicui illorũ, sed ex generali clausula, vt est expressum in l.3.cum sua glos.ibi in verbo actionem, ff.de eo, per quem fact.erit. Quod est vtile scire propter multa, in specie vero propter ea quæ dixi supra quæst.præced. art.1.num.5.& dicam plenius infra q.23.ar.6.Ex quib. patet responsio ad contraria.

Ad primũ enim resp. quod d.l.1. ff.de minor.debet intelligi & distingui, per l.nõ omnia. ff.eo.tit.& l.quod si minor. §.1.ff.eod.vbi specialiter exprimitur de cuius dolo & facto intelligi debeat, cum agitur de minore restituendo ob dolum, & circomuentionẽ alterius, nam debet intelligi, idest aduersarij, non tertij.

18 Ad secundum resp. quòd dictio maxime, † licet videatur de sui natura comparatiue poni, vt d.c.sacros.& ibi gl.cum simil. Tamen frequentissime etiam ponitur pro duntaxat, siue pro dummodo, vt in c.si quis episcopus 11.q.3.& ibi gl.cum concor.& in can.illud.12.dist. & in can.noli.23.q.1.in fine.& ibi Hug. & Archi.quos sequitur Io.Tabien.in sua summa, in verbo bellum.numero 34.

Articulus. V.

AD quintum, an scilicet restituatur minor, si casu for
19 tutio † tantum læsus fuit.
20 Exemplum, si lucrosam hæreditatem † minor adiuerit, quæ postea perierit, vt l.& si sine.§.1.ff.de min. Vel si generaliter vti prudens paterfamil.se gesserit, & quod ei euenit propter quod læsus est, vnicuique etiam maio-
21 ri † & prudenti accidisset, qui verisimiliter nec ab illo præcaueri potuisset, vt ponit exemplum Socin.senior in l.qui duos. num.15. ff.de reb.dub.Por.in §.extraneis. nu.21. Inst.de hær.qual.& differ.& Rum.in l.1.§.nuntio.num.222.ff.de oper.nou.nunc. Et si vis plene vide-
23 re qui dicãtur esse casus fortuiti, † vide egregie per Menoch.in tract.de recuper. possess.remed.12.numer.12. & sequ.

Videtur autem quòd ob hanc quoque læsionem minor restituatur.

Primò per text. fortem in l.ait prætor in princ. ff.de min.& hanc perdidit &c.

Secundo, per tex.in l.diuus.ibi, sine culpa sua, ff.de restit.in integ.

In contrarium est communis, & vera doctorum omnium conclusio, & in specie Bart.in l.verum. §.sciendũ. num.1.& ibi Bal.nu.2.ff.de minor.Bald.in l.ait prætor. §.hodie.ff de min.Soc.sen.in l.1.n.26.ff.de vulg.& pup. & in d.l.qui duos.nu.15.ff.de reb.dub. Alex.in l.fideicõmiss.num.2.& ibi Ias.nu.7.C.de transact.Ang.in l.certi. num.3. C.loc.Zuccar.in rep.l.1.nu.57. C.de pact.And. de Besset.in rep.l.1.num.136. C.de sacr.eccles. Affl.super constit.regni lib.2, rubr.38.num.18.Archid.in cap. episcopus. 12.q.2. Doct.omnes communiter in l.fi.C.de restit.in integ.Alc.consil.110.num.4. Cephal.consil.3. num.135.

num.135.lib.1.cum concord. Natt.in consil.548. num.
55.& 16. libr.3.Pedem.decis.157.num.4. & nouissime
Rebuff.in tract.restit.in integ.art.1.gloss.2.num.7. tex.
est expressus in l.verum. §.sciendum. ff.de minor.& in
§.seq.& in l.fin.secundum communem intellectũ. C.de
rest.in integ. Tiraq.de retract.Gentil. ad finem tituli.
num.54.cum concord.
Ratio clara est, quia in huiusmodi casibus quilibet
etiam maior lædi solet, & potest, vnde ex causa fragili-
tatis ætatis non conuenit vt detur restitutio, si ætatis fra-
gilitas in causa non fuit huius læsionis. Et licet videatur
iniquum, vt quis sine culpa sua damnum sentiat, tamen
aliter succurritur eisdem aliquando, videlicet ex clausu-
la generali, vt dicemus infra suo loco. Quo retento.
Ad primum resp. dupliciter. Primò, vt respondet Bar.
24 in d.§.sciendum.† quod scilicet verbum perdidit, intel-
ligitur idest negligentia propria. Vel secundum Mau-
ric.c.175.col.2.princ. Quòd ibi non fuit adhibitus cura-
tor in solutione, vt text. ibi præsupponit paulo infra, ibi,
adhibere debet curatorem, & ideò minor restituitur,
quia actus non valet, seu non benè & diligenter gestus
est in ipsa receptione &c. Sed hæc quoq; dubia est, quia
si actus nõ valet, restitutione opus non est. Vnde minus
displicet solutio Bart. licet nimis suppleat text. illum.
Quia de casu fortuito nihil dicitur ibi, & non præsumi-
25 tur nisi probetur,† gloss. communiter approbata in §.fi.
in fin. Inst. quib. mod. re contr. oblig.
26 Ad secundum resp. potest, quod verba illa,† non cul-
pa sua deceptis, intelligi debent, idest culpa ætatis, non
propria, nam cum in ea ætate ignorantia non sit culpa,
sicut in ætate maiori, in qua nõ intelligere ea, quæ doct.
communiter intelligunt, est culpa secundum Bar. in leg.
27 quod Nerua. ff.depos. potest benè dici † nõ sua culpa dè
cipi, qui fragilitate propria intra hanc ætatem a se ipso
decipitur.
Conclusio ergo est, quòd minor læsus casu fortuito
non restituitur ex edicto minorum.
28 Inferturque ex ea primò, quod minor ex damno † po-
stea superueniente restitui non debet, si illud tempore
contractus neque aderat, neq. verisimiliter imminebat.
Ioan.de Deo lib.cauill.6.capit.1.num.4. Alber.in l.& si
fine. §.quæsitum. ff.de minor. Afflict.decis.340.Paul.de
Castr.consil.101.ad primum quæsitum.in fin. lib. secun
do, & tradit plenissime cum concord. multis Aymo.
Crau.consil.12.num.17.libr.1.& consil.141.num.6 &
consil.188.num.4. & Menoch in pulchro tract. de arbi.
iud.lib.2.casu 149 num.19.
Infertur etiam ad alias decisiones magis speciales,
sed quia cadunt infra in 2.parte, in suis casibus speciali-
bus, ibi dicam.
Ampliaturque ista conclusio, vt procedat etiam in ec
29 clesia,† quando prælatus transegit pro ea, & fecit id quod
quilibet diligentissimus fecisset, fortuito tamen casu læ-
sa est. Paul.de Castr.in consil.101.in fin.lib.2.
Limitatur e contra pluribus modis, & primò vt non
30 procedat, quando damnum † esset magis verisimile quam
lucrum, siue magis possibile esset quod damnum emer-
geret, quàm secus, nam tunc daretur restitutio, cum vnà
cum casu accesserit quoque imprudentia ipsius minoris.
Cuman.in consil.14. prout allegatum reperio, sed apud
eum non inuenio. Sed benè ita declarat Dec.in l.de fi-
deicommisso.num.3. C.de transact. Mauric.in tract.no
stro.c.297. & Natta cons.558.num.17. & verum puto.
Per d.§.si locupleti.versic.sed hæres. Et pulchrum exem
plum est, quod affert Dec. præall. scilicet, quòd si minor
31 transigeret † de fideicommisso reciproco cum eo qui
maximæ siue decrepitæ ætatis esset, diceretur lædi im-
prudentia propria, propter verisimilem spem successio
nis &c. vt latius per eum, & dicam plenius infra in 2.par
te, q.56. Et potest exemplificari etiam secundum eun-
32 dem Dec. si fideicommissum esset impar,† vt ibi per eũ,
& dicam infra in 2.par.d.quæst.56.
Limitatur secundò, nisi licet damnum alias esset in-
33 opinatum, tamen a minore præuideri † potuerit, si eam
diligentiam adhibuisset, quam cæteri maiores adhibere
solent, restitui enim debet minor tanquam culpa præ-
cesserit casum, vt per Bald.in d.l.verum. §.si locupleti.
ff.de minor.& Natt.consil.538.num.41. Mauricius dict.
tract.cap.178.in fin.& mihi placet. Exemplumque fre-
34 quentissimum est in emptione † molendinorum, item
in non venditione rerum mortalium, & quæ seruando
vt plurimum pereunt, vt exemplificat Fulgos.in l.si ex
causa.§.sciendum. ff.eod.
35 Limitatur tertiò, nisi damnum † & læsio procederet
ab ipsomet actu per minorem facto, nam licet ex post
facto superuenerit, prout euenit in minore comprom it-
36 tente,† restituatur tamen aduersus damnum quod eue-
nire potest. Aymo.consil.192. num.4. vbi ponit exem-
37 plum etiam in eo, qui domum † potentiori locauit quod
est notandum.
Limitatur quartò, vt non procedat, quando minor se
38 obligauit sub conditione,† nam licet esse possit, quòd cõ
ditio non eueniat, & sic quòd minor non lædatur, tamẽ
ipse restituitur aduersus huiusmodi conditionalem obli
gationem, propter dubium solum quòd conditio eueni
re potest, & intantum hoc procedit, quòd si constet obli
gationem istam factã esse sine causa, cõpetat restitutio
absque alia probatione læsionis. Ita notab. dicit Fulg.in
l.nam & postea. §.si minor.num.4.ff.de iureiurand.
Limitatur quintò sing. vt procedat in restitutione iu
stitiæ ex capite minoris ætatis, sed secus in restitutione
39 illa, quæ dicitur venia,† de qua in l.quæ nepos.ff.de acq.
hær. Quia fauore illius potest etiam aduersus casum for
tuitum restitui, vt §.sciendum. Instit.de exhær.lib.& la-
tius habes per Ang.de Perigl.in repet.l.in suis.num.85.
ff.de lib.& posth.

Articulus VI.

AD sextum, an scilicet restituatur minor, ita si possi-
bile erat, quòd damnum contingeret, sicut quod
40 non contingeret.†
Videtur quòd non.
Primò, per l.de fideicommisso. C.de transact.& quæ
ibi doct. tradunt communiter, quod minor non restitui
tur aduersus fideicommissum reciprocum remissum.
Secundò, per l.si ea lege. C.de vsur.& ibi gl.& doct.
Tertiò, quia ita communiter doct. tenent, & in specie
Alex.in d.l.de fideicommisso.num.2. C.de transact. Sa
pia in rep.l.hæreditatem.num.17.C.de impub. Rebuff.
eod.tit.nostro, art.1.gloss.2.num.8. Exemplificans in lo
catione facta per minorem, crescentibus postea fructib.
forte fortuna. Item consulendo Ias.cons.62.col.fi.vers.
4.facit, cum concord. Bertrand.consil.191.num.6.lib.4.
& idem ad verbum consil.238.num.3.eod.lib. Natta in
consil.181.num.9.lib.1. vbi aliud exemplum, & idem
cons.548.num.16.
In contrarium facit primò, quod sing. decidit Abb.
in cap.peruenit.in fin.extra de arb. dum vult quod si mi
nor locauit domum potentiori se, restituitur ex eo tan-
tum, quia potest esse quod ille potentior non soluat pen
sionem promissam tempestiue, & post Roch.de Curte
in cap.fin.de consuet.col.113. sequitur Aym.cons.192.
num.4. Quid dicendum?
Ego puto aduertendum, quod quandoque minores
in suis conuentionibus exponunt se etiam lucro & dam
no, & ita est verisimile vnum, sicut aliud, & ita potest
vnum, sicut aliud contingere, vt quãdo adeunt hæredi-
tatem

tatem per se lucrosam, nam esse potast, quod lateat æs alienum,& quod non lateat, & consequenter quòd ei futura sit vtilis, vel damnosa. Quandoque in suis conuentionibus exponunt se periculo tantum, quod tamen periculum euenire, & non euenire potest, veluti si minor loeet domum suam potentiori se,item si minor dum potest emere prædium & molendinum æqualis fructus, & æqualis precij,emit molendinum cuius ruina potest esse quod accidat, & quod non accidat. Et consequenter in his vel similibus exemplis non exponit se minor alicui lucro, bene tamen quod neque damno manifesto, sed possibili. Primo casu ego dico, quod minor non debet restitui si damnú accidat, quia poterat & lucrum accidere, & quilibet etiam maior ita contraxisset,& decipi potuisset.& ita bene procedunt d.l.de fideicommisso,& d. l.si ea lege, & etiam l.si si pater puellæ.C.de inoff.test. cum omnibus doctrinis adductis supra pro prima opinione, ex communi doct.sententia, limitando tamen vt feci supra in arr.præcedenti,sub num.20.& seq. Secundò verò casu dico minorem restituendum, ex eo quòd
41 exposuit se periculo † sine spe alicuius lucri ex opposito, vnde licet periculum non sit certum tamen quia accidere poterat, & non eueniendo, nihilominus minor nihil lucrabatur, nó potest dici nisi malè rem suam gessisse, & quòd prudens paterfam. non ita fecisset,vnde &c. Et ita procedit decis.sing. D. Abbat. in d.c.peruenit,& Aym.d.cons.194.num.4.& facit pro hoc in terminis limitatio 3.& limit.4.de quibus supra,art.præced. & ista distinctio declarat multum vtiliter totam hanc materiam læsionis accidentalis,& fortuitæ,& est notanda,& ex ea remanent soluta contraria, & conciliatæ doctorum decisiones contrariæ.

Articulus VII.

Ad septimum, an scilicet minor restituatur, quan-
42 do iure communi † læditur.
43 Exemplum esse solet,† quando minor compromittit iubente statuto, an si in compromisso seu laudo lædatur restituatur,in similii exemplificari possit,si minor cogeretur emere bona sui fratris, vel patrui,vel alterius consanguinei,ex forma constitutionum prouinciæ alicuius, vel statutorum,an si læderetur ex tali emptione,restituatur in integrum? Item si cogeretur dotare sororem, vel quippiam huiusmodi.

Videtur autem,quòd restitui nihilominus debeat.

Primò, quia statutum, consuetudo, vel quælibet alia dispositio iuris non comprehendit minores, vt voluit Bart.in consil.40.in princ.lib.2.& plenius Alex.in consil.61.num. 17. & 18.libr.7. vnde quatenus seu iure vel statuto tali cogi permisit, dicitur imprudenter fecisse, & læsus esse ætatis fragilitate. Ergo &c.

Secundo,quia etiam si statutú, vel cósuetudo, vel alia iuris constitutio eum comprehenderet, tamen si in tali compromisso, vel actu iure cogente ab eo facto læsus
44 est,æquum est eum restitui, † quia illum actum non bene, & prudenter gessit, vt in terminis tenent doctores passim.Alex.consil.119.sub nu. 37.in fine. Gozad. consil.33.num.24. cum concord. Rochus de Curt. in capit. fin.nu.13.sectio.9.de consuetud. Mauric.cap.292.Paul. de Cast.consil.419.num. 6.in princ. lib.1.& Roland.in tract.de lucr.dot.quæst.46.num.4. & alij quos plenius congeram infra,in 2.parte.q.6.dum agam de restitutione aduersus compromissum a minore factum.

In contrarium est text.expressus in l.fi. C.eodem tit. nostro, & ibi gloss.& cæteri omnes communiter notát, & facta est per illum text.& ibi notata, vulgata regula, quòd minor non restituitur, si iure communi,vel municipali coactus quippiam fecit,quod est in summa illud, quod Im.glossator quibusdam suis cósequentijs obscurare voluit,in d.l.fin.vt ibi gloss.& doctor.aduertunt, & ista simplex regula, & communis doctorum conclusio. Quid igitur dicendum pro contrariorum solutione, & veritatis inuentione?

Ego puto dicendum sic. Aut minor prætendit se læsum esse, ex eo quòd fecit id, ad quod iure vel statuto coactus fuit, & hoc solo prætextu restitui vult,quasi qđ illud fecisse sibi noceat, vti est quando compromisit statuto cogente, & veritas est,quod ex hoc ipso læsus non est,& propter hanc solá causam restitui non potest,etiá si actus ipse sibi damnosus sit, & aliàs si a iure coactus non fuisset ad id agendum, sed voluntariè fecisset,restitutionem aduersus illud habuisset,& ita loquitur tam d. l.fi.quàm doct.ibi.& vbique dum dicunt,quod dum minor iure communi vtitur non restituitur, & illud quod
45 dici solet, minor non restituitur † aduersus legem, vel statutum,vel consuetudinem,vt inquit Alexan.consilio 165.num.5.lib.6.Iacob.de Aren.in l.si sine.§.interposito.ff.de administr.tuto. Tiraquell.de vir.retract. in prima parte. §.35.gloss.secunda.num.6.cum concordan. per eum,de quibus dicá plenius infra eadem parte quæ-
46 stio.vigesimaprima.Et ratio clara est,quia minor † obtemperando iuri,non imprudenter se gerit,sed imo prudentissime, & facit quod quilibet prudens paterfamilias faceret, vnde cum ætate nó lædatur,auxilium ætatis ei opitulari non potest.

Aut vero læsus est,non in hoc,sed in modo quo actú ipsum fecit,videlicet,quia compromisit in hominem sibi parum amicum, vel aduersarij amicissimum,vel cum non cogeretur compromittere nisi de iure tantum,compromisit de iure & de facto. Item cum de iure non teneretur cópromittere de rebus iudicatis, quinimo cum il-
47 læ † non veniant in compromisso vigore statuti, etiam si omnes omnino causas cópromitti iubeat,vt per Blác. in tract.de compromis.in quarta quæst.princip.versicu. rebiudicatæ.num.84.vbi plene, ipse tamen renunciauit expresse rebus iudicatis,vel emit res & bona consanguinei sui cogente quidem constitutione principis, sed nimis caro precio,& sic de singulis, & tunc veritas est,qđ restituitur ex hoc edicto, quia lapsus est iuuenili imprudentia,rem suam perperam agendo,vt dictum est,& ita loquũtur, & in his proprie terminis Alex.cons.fi.lib.6. sub n.9.& 12. Mantua cós.116.ad fin.& in indiuiduo hoc vult Iacob.de S.Georgio in dict.l.fi.C.de restitutio. in integr.& ita debent intelligi Alex. Paul. Gozadin.Mauric.& Roland.supra allega.in secundo contrario, vt dicam plenius infra in hac parte, quæst.21.& in 2.parte quæst.6.vbi de dicto compromisso &c.Ex quibus patet responsio ad contraria,& in specie.

Ad primum respond.primo vt supra,quod licet non comprehenderet,tamen hoc intelligeretur quo ad restitutionis remediú tollendum,casu quo læderentur,quia nihilominus restituuntur, si illum actum malè egunt, non quia faciant id quod lex iubet,sed quia malè faciát, quo casu non intelligitur sublata restitutio, secundum Alexandr. Paul.& alios statim allegatos.Secundo potest dici sine scrupulo, non esse veram sententiam Bar. & Alexand.in præfatis consilijs. Quia imo statutum, vel consuetudo, vel alia iuris dispositio simpliciter lo-
48 quens comprehendit minores,† vt plene tenet idé Alexand.in cons.119.sub num.35.lib.6.vbi de communi, & re vera hæc est communis opinio, vt dicam plenius infra suo loco dict.quæstio.21.art.7.

Ad secundum respond.quod bene verum est, quod
49 minores † in dispositionibus legis comprehenduntur,& quod nihilominus restitutio in integrum non intelligitur eis sublata,vt præallega ibi dicunt,& ego admittam pro communi infra dict.quæst.21.art.7. vel sequen. Sed

tamen

tamen intelligendo vt supra dixi, videlicet quòd non sit
sublata eisdem restitutio, si malè actum illum gerunt,
quem iure cogente faciunt, non autem quòd eis concedi
debeat ex eo, quod damnum sit eisdem obtemperasse le
gi, in hoc enim (licet cum damno proprio) prudenter
tamen fecerunt, cum iuri obtemperauerunt, prout qui-
libet maior prudentissimus obtemperasset, & cõsequen
ter hoc damnum à iure communi procedens solum &
per se non est iusta causa restitutionis in integrum, ex
hoc vel alio edicto, & hæc est vera conclusio in hoc
Articulo.

Articulus VIII.

AD octauum, An scilicet minor ita restituatur pro-
50 pter lucrum omissum ab eo perperã † & inconsul-
te, sicut propter damnum incursum, illum restituendum
esse, supra declaratum est.

Videtur autem quòd non restituatur.

Primo, per l.1.C.de reput.dum ibi dicitur quòd mi-
nor in lucro remanere non debet per auxilium restitu-
tionis in integrum.

Secundo, per regulam l.error.ff.de iur.& facti ignor.
& notat Fulg.in proposito nostro, in l.2.numer.2. C.si
adu.solu.

Tertio, per dictam gloss.in l.tertia.§. Labeo. ff.de ac
quir.possess. dum inquit quod in lucro non datur resti-
tio, licet detur in damno, & illam approbant ibi Alex.&
Ias.& Paul.singularem appellat.

Quarto, per id quod inquit Ang.in l.2.§.conuenire.
num.4. ff.de iudic. Quod scilicet minor non restituitur
51 ob omissum priuilegium fori, † quæ conclusio commu-
nis est, vt dicam infra suo loco, in 2.parte, q 64.de resti
tutione aduersus declinatoriam fori.

Quinto, per regulam Spec.in tit.de vsur.in fin.vbi di
cit non ita dari restitutionem propter lucrum, sicut da-
tur propter damnum.

In contrarium est text.expressus in l.ait prætor. §.si.
ff.de min.& per totũ tit.C.si vt omiss.hæred.& per l.nõ
om.ff.de minorib. Et ratio est, quia vbicunq.minor dam
nũ patitur, restituitur, d.l.nõ omnia.sed lucrũ omittere
52 dicitur damnum pati, † §.illud.Instit.de leg.aquil.iun-
cta d.l.ait prætor: §.fin.cum l.sequen. ff.de minor.ergo
&c. Et ita per hæc iura doctores communiter vbique
concludunt, & in specie Bart.& Bald.in d.l.ait prætor.
§.fin.gloss.in cap.auditis.in verbo restituimus.extra eo
dem. Fulgos.in l.prima. num.2. C.si vt omiss.hæredit.
Innoc. & alij in cap.constitutus.extra eodem tit.nostro.
Abb.num.5.Card.num.2.Bell.in fin.Dec.in ca.maiori-
bus.num.3.de præben. Didac.Couar.variar.resol.capit.
5.num.2.Soc.iun.consil.46.num.8.lib.4.Riminald.con
sil.261.num.15.& sequen.late lib.2.& consil.315.num.
17.eod.lib.& Natta consil.631.num.16.& num.28.Bel
lam. decis.182.& ibi add.in fine. & hæc in summa est
recepta indubitanter ab his omnibus conclusio.

Egoque illam simpliciter pro regula sequor, limitan
do tamen vt post solutionem contrariorum, occasione
illorum faciam. Et illam tenendo regulariter.

Ad primum respond.quòd bene verum est, quod mi
53 nor non debet remanere in lucro, † quando restituitur
in integrum aduersus aliquid à se vltro citroque gestũ,
sicut enim ipse debet reponi in eo statu, in quo erat ante
læsionem, ita & aduersarius eius. Imo, quia ante lęsionẽ
illud lucrum ad ipsum non spectabat, debet aduersario
restitui, vt vere tantum restituat restitutio, quantũ abstu
lit læsio. Sed non propterea, si minor omittat acquirere
aliquod sibi lucrosum oblatum, & illud vel repudiat, vel
incõsulte ab alio capi sinit, debet denegari ei beneficiũ
restitutionis, quia per illam dicetur reponi in eo statu,
in quo erat ante læsionem, idest antequam lucrum sibi
cõpetens amitteret, & sic vt illud adhuc cõsequi valeat.

54 Ad secundum resp.quod fauorabilior † est causa mi-
norum quam fœminarum, quo ad iuris ignorantiam ex
cusandam, & quo ad omnia, & in specie quo ad restitu-
tionem, l.1.C.si minor se maior dixe.l.si apud.ff.de mi-
nor.l.fi.C.de iur.& fact.ignor.iuncta l.non omnia.ff.de
minor.

Ad tertiũ respondetur, quòd illa glo.& doct.loquun
tur in lucro cum damno alterius, vt ex ll.quas allegat,
colligitur, quo casu non datur restitutio, vt dicam.

Ad quartũ resp.quòd ex eo non restituitur quis ad-
55 uersus priuilegium fori, † quia illud est modicæ vtilita-
tis, vt declarat Innocen.extra eodem cap.constitutus, &
ego dicam plene in secunda parte, quæst.32. Vnde non
mirum, si non datur restitutio, l.scio.ff.eodem.& dicam
proxime hac eadem quæstio.articu.12.

Ad quintum resp.quòd bene verum est, quòd minor
facilius restituitur in damnis, quam in lucris, vt dicam
statim limit.4.

Conclusio igitur sit, quod minor restituitur ob lucrũ
omissum, sicut propter damnum incursum.

56 Ampliatur primo in ecclesia, † quæ pariter aduersus
omissum lucrum restituitur. Abb.per illum tex.in c.au-
ditis. nu.15.extra eod.& Rodoan. de rebus ecclesiæ non
alien.in quæst.de rest.in integ.in princip.num.14.

Ampliatur secundo, vt procedat etiã in lucro cessan-
57 te. † Ita dicit Gomes.variarum resolut.tom.2. ca.13. nu-
2.simpliciter motus per dict. l.ait prætor.§.primo .ff.de
minor.& vtique dubium non habet.

Ampliatur tertio, vt procedat nõ solũ in lucro vero,
58 sed etiam in lucro verisimili. † Angel.Imol.& Paul.de
Cast.in l.cum quidam.ff.de acquirend.hæred.& ibi Ias.
nu.1.Alexand.nu.4.Iacob.de S.Georgio in lege prima
num.6.C.de restit.in int.& in l.1. C.si vt omiss.hæred.
Mant.sing.628. Tiraq.de vtr.retract.in 1.part. §.35.gl.
2.num.9.Faciuntque pro hoc quæ ex communi senten
tia dicam infra in secunda parte.quæstio.66.in illo arti-
cu.an minor restituatur aduersus transactionem à se nõ
factam, quam facere poterat.

Ampliatur & quarto secundum aliquos, vt procedat
59 etiam in lucro modico. † Ita Dec.in cap.maioribus.num.
4.de præben.& in cap.de appellat.num.30.de appellat.
Coras.in repet.l.qui liberos.num.61.ff.de ritu nupt.&
Natta in cõs.481.nu.12.Sed mihi catenus videtur vera
hæc ampliatio, quatenus vera est sententia illa, quod
minor restituitur etiam ob modicum damnum, sed quo
niam illa videtur magis communiter à docto. reproba-
ri, vt dicam hac eadẽ q.art.12.multo magis ista reproba
bilis videt, ex eo potissime, q̃ fauorabilior est causa dã-
60 ni euitandi, † quam lucri captandi, vt per Tiraq.præall.
§.35.gl.2.num.7.& in specie in materia restitutionis,
vt lege si minor filiofam.ff.de minor.& dicam proxime
limitat.quarta. Vnde nequaquam istam simpliciter tene
rem, sed solum propter præallegatorum authoritatem
in casibus, quibus minor restituitur etiam ob modicam
læsionem, quos habebis infra eod.articu.12.

Limitatur è contra aliquot modis & primo, vt nõ pro
cedat in lucris odiosis, siue pœnalibus, vt dicam infra ar
tic.sequen.quia limitatio declaratione eget.

Limitatur secundo nisi lucrum hoc competeret mi-
61 nori de iure speciali, † videlicet, priuilegium fori, ita An
gel.in l.2.§.conuenire.num.4.ff.de iudic.Innocen.in ca.
coram.extra eodem.Lancellot.Galiaul.in l.cẽturio.nu.
158.ff.de vulga.& pupill.Ioan.Annib.in repetitio.l.ne
mo potest.nu.489.ff.de lega.2.

Sed aduertendum est, quod iura non distinguũt in-
ter lucrũ de iure speciali.& de iure communi, vt d.l.ait
prætor. in fin.iuncta l.sequen.& in contrarium est text.
in l.si in emptionem. ff.de minor. Neq. exemplum pri-
uilegij

uilegij forsmouet, quia aduersus omissionem illius, ex
eo non datur restitutio, quia modici præiudicij est, vt su
pra dixi, & ex communi sententia doctorum dicam in-
fra in 2. parte, quæst. 6. Vnde per hæc non teneo limita-
tionem, sed communem regulam, etiam in lucris iure
speciali ipsi minori competentibus.
62 Limitatur tertio, vt non procedat re nõ integra: ita
videtur tex. in l. quod si minor. §. Scæuola. ff. de minor. &
ita limitãt pulchre Eman. Costa in repet. §. & quid si tã-
tum. l. Gallus. ff. de lib. & posthum. in 2. parte. num. 57.
& sequen. ita nouiter intelligens illum text. & Didac. va
riarum resolut. d. cap. 5. num. 2. & satis placet, per ea quę
dicam infra in 2. part. quæst. 63. dum agam ibi de intel-
lectu illius §. Scæuola.
Limitatur quarto, vt non ita fauorabiliter & faciliter
restituatur minor in lucris, sicut restituitur in damnis.
63 † Tiraquell. in dict. §. 35. gloss. 2. num. 7. Eman. Costa
in d. §. & quid si tantum in secunda parte. nu. 58. & 59.
dicens nouiter, quod restitutio hæc potius Institutio,
quàm restitutio dici debet, de quo nouo dicto dicam in-
fra, dum agam de rescissoria actione.
Limitatur quinto, vt non procedat, si minor vellet re
stitui contra alterum minorẽ tractantem de damno eui-
64 tando, † text. est cum exemplo, in l. si filiofam. ff. de mi-
nor. quæ est lex 35. & tradunt Cur. iun. consil. 110. num.
13. & 14. & Ceph. cons. 7. num. 16. & 17. libro primo.

Articulus IX.

AD Nonum, An scilicet restituatur minor ad lu-
65 crum odiosum, † siue cum damno alterius exigen-
dum.
Videtur autem quod restituatur.
Primo, quia quotiescunque minor restituitur ad lu-
crum omissum, necesse est vt hoc cum damno alterius
contingat, vt manifestum est, si igitur, propterea quod
cum damno alterius facienda veniret, non deberet hoc
casu restitutio concedi, nunquam ad lucrum omissum
capiendum concedenda esset.
Secũdo, querela inofficiosi testamenti est quid odio-
sum, ex eo saltem quod accusatio dicitur, sed illam si mi
66 nor omiserit, vel illi renunciauerit, † restituitur, vt adhuc
proponere possit, vt l. 1. C. eod. tit. nostro, & ibi Aret. &
alij, & tamen lucrum hæreditatis concernit, ergo &c.
In contrarium doct. communiter tenent, Alber. in d.
l. ait prætor. nu. 1. ff. de minor. Bart. in l. eum. §. si pupilli.
nu. 1. ff. de vsur. Paul. de Castr. in d. l. 3. §. Labeo. in fine.
ff. de acquir. poss. & ibi Alex. nu. 7. Bal. in l. 1. nu. 6. C. de
ann. except. & in l. pupillorum. in fin. C. de rep. hær. Bar.
in l. sciendum. in fine. ff. ex quib. caus. maio. & in d. l. 1.
nu. 2. C. de ann. excep. Iac. de S. Georgio. in l. 1. n. 6. C. de
restitutio. in integ. Tiraquel. in d. tract. de vtr. retr. in 1.
parte. §. 35. glos. 2. num. 10. & 11. Afflict. supor constitu
tio. regni, lib. 2. rubr. 40. num. 8. Mãtua sing. 628. D. Ber-
nard. Alf. in suis vtilissimis collect. num. 327. ad l. auxi-
lium. in princ. ff. de minor. & in consilijs Alexand. cons.
119. nu. 13. lib. 9. & Cur. iun. cons. 110. nu. 14. & in d. §. si
minor. nu. 3. de iur. & D. Thob. in consil. 105. num. 4. Ca
pic. decis. 62. nu. 4. & Afflict. decis. 390. per totum, & Io
seph Lodou. in præsenti Florentinæ Rotæ auditor me-
ritissimus in suis decision. Perusin. decis. 54. numer. 9.
lib. 2. Et in summa hæc est conclusio vbique ita simpli-
citer a doctoribus firmata, & pronunciata. Et pro ea so-
let adduci text. in lege sciendum. ff. ex quibus causis ma
ior. Quid dicendum?
Ego puto considerandum, & distinguendum esse.
Quandoque lucrum hoc ad quod minor restitui vult
fauore eius mero constitutum est eidem, & competit.
Quandoque mero odio aduersarij duntaxat.
Quandoque tam fauore proprio, quam odio aduer-
sarij.
67 Primo casu, † vera conclusio est, quod licet ad lucrũ
hoc cum damno aduersarij minor restituendus veniat,
tamen restitutio concedenda sit, & ita loquuntur iura,
& conclusiones firmatæ supra art. præceden. & prima
ratio pro dubitandi ratione adducta in principio huius
articuli, & hoc modo restituitur minor aduersus omissã
hæreditatem, licet illam substitutus acceperit, & sic non
sine damno eius restitutio fieri possit, vt l. si sine. §. sed
quod Papinianus. ff. de minor. & dicã plene infra 2. par-
te. q. 15. ita quoque restituitur aduersus renunciationẽ
vel remissionem fideicommissi, vel legati, licet hære-
di, vel substituto, vel collegatario accreuerit, & non sine
eorum damno restitutio facienda veniat, l. 3. §. si quid
minori. ff. de minor. & doct. in l. de fideicommisso. C. de
transact. & sic de similib.
68 Secundo casu, † vera conclusio est, quod minor non
restituitur, & ita proprie loquitur, & intelligi debet vno
modo conclusio communis doctorum in hoc articulo
nostro, quãdo scilicet lucrum cõpetebat minori in odiũ,
& pœnam tantũ aduersarij. Cuius conclusionis primum
exemplum habes in l. auxilium. ff. de minor. per quam le
gem facta est illa vulgata conclusio, quod minor nõ re-
69 stituitur aduersus omissam pœnæ prosecutionem, † vel
aduersus actionem iniuriarum omissam, vt ibi & dicam
infra in 2. parte, quęst. 29. Aliud exemplum habes, quan
70 do minor vult restitui aduersus nõ petitas vsuras, † nam
non potest, vt dicit tex. ad literam in l. cum quidam. §. si
pupillo. ff. de vsur. & in fine reddit hãc ipsam rationem
71 Iureconsultus, dicẽs: Vsuræ † enim non propter lucrum
petentium, præcipue, vt glos. exponit, sed propter morã
non soluentium infliguntur, & sic de similibus, & in spe
cie de fisco, qui in pœnalibus non restituitur.
72 Tertio casu, † subdistingue; Aut illud quod principa
liter agitur, i. ad quod petitur restitutio, est pęna & iniu-
ria aduersarij, commodum verò minoris in consequen-
tiam venit, & tunc regulariter nõ datur restitutio. Exẽ-
plum est, in restitutione petita ad opponenda crimina
73 contra testes † ad illos repellendos, licet. n. hoc vtilitatẽ
minoris contineat, quia depositiones illorum eidem non
nocebunt, tamen quia principaliter petitur, ꝙ eorum cri
mina detegantur, restitutio ad hoc regulariter minorib.
non conceditur. Card. in clem. 1. num. 22. eod. tit. nostro,
& Bellam. in c. auditis. num. 6. vers. sed quid si prælatus.
extra eod. Capic. decis. 62. num. 4. Didac. pract. quæst. c.
26. num. 4. vers. 3. & est communis sententia, vt dicam
infra in 2. par. q. 34. & sic de similibus.
74 Aut † id quod principaliter agitur, & ad quod restitu
tio petitur, est commodum & emolumentum minoris,
pœna vero & iniuria aduersarij in consequentiam venit,
& tunc regulariter datur restitutio ad huiusmodi lucrũ.
Exemplum vnum in d. l. 1. C. eod. tit. nostro. minor. n. eo
casu non petit, vt testator impius & crudelis declaretur,
sed vt testamentum eius, tanquã inofficiosum rescinda-
tur, licet hoc in consequentiam veniat, quod si inofficio-
sum declaratur, pater quoq. inofficiosus & impius decla
rabit. Exemplũ aliud notabilius in restitutione minoris
75 petita aduersus nõ impletã a se præscriptionẽ † pp mo
dicum tẽporis vnius vel duorũ dierum, eius imprudẽtia
omissorum, licet. n. pręscriptiones dicantur currere odio
non petentis, si tamen præscriptio ista talis sit, quæ prin-
cipaliter fauore pręsidẽtis currere solet, vt est illa 10. vel
20. annorũ, cũ titulo & bona fide, restituetur minor ad-
uersus non completã præscriptionẽ huiusmodi, vt illam
cõplere possit, vt notab. dixerunt Dyn. & Bar. & alij in
l. qui fundum. §. quæ bona. ff. pro empt & idem Bart. in
l. Labeo. in fi. & ibi Rom. Alex. Ias. & alij Alex. in l. cum
quidam. nu. 4. ff. de acquir. hæred. Bal. in l. 1. num. 6. C. de

ann.except.& communem dicit Alexan.in d.§.Labeo.
num.7.& dicam etiam infra in 2.parte.q.26.artic.1.&
hoc arg.l.rerum mixtura.§.Labeo.cum gl.ibi.ff.de vsu-
cap,& per glo,in l.1.§.qui vi.ff.de vi & vi arm.
76 Si vero talis præscriptio† principaliter curreret odio
non petentis,vt secundum communem sententiam cur
rit præscriptio triginta vel quadraginta annorũ, aduer-
sus non completam huiusmodi præscriptionem non re
stitueretur minor,vt sing.declarant Roman.& Ias.in d.
§.Labeo,num.17,per gl.& doct.in l.penul.in prin.ff.de
diuer.& temp.præscrip.Et ego dicam infra d.2.part.q.
26. Ex quibus patet responsio ad contraria, & declara-
tio istius satis obscuri articuli.

Quę omnia supra cõclusa amplia,vt sicut in minore,
77 ita quoque in ecclesia † procedere debeant,vt post glo.
in clem.prima.in verbo grauiora, in fin. & ibi Imol.de
procur. Tiraq. d.§.35.gl.2.nu.10. & post Ruyn.ad l.1.
§.nunciatio.nu.219.& 236.ff.de noui oper.nũc. D.Ber
nard. Alfan.præall.collect.327. Et adest vltra hos pul-
chrum consilium Rimin.400.colum.fin.per totum, li.
secundo cum alio exemplo.

Articulus X.

AD decimũ, An scilicet restituatur minor pretextu
lucri taciti omissi,hoc est propter omissum inter-
78 esse † veritatis,vel affectionis?

Et quidem quantum attinet ad interesse veritatis nõ
videtur res dubitationem habere. Quia hoc est expres-
sum in l.minorib.in fin.ff.de min, vbi dicitur,ꝙ restitui
79 tur ob hoc damnum duntaxat,ne litibus† vexetur,quia
inquit text.interest minorum litibus non vexari. Et per
hunc text.doct.passim ita dicunt, Bal.& Albe.ibi, Dec.
in c.vt debitus.nu.7. de apell.Hostien.in c.1.col.5.cod.
tit.nostro.Mauric.in eodem tract.c.232.in princ. Cur.
cõs.118.n.21.Et facit pro hoc, quia hoc interesse est cõ
mune etiam maioribus, vt l.5.ff.de inoff.testam.c.finẽ
litibus,extra de dolo, vnde in minoribus multo magis
illius ratio haberi debet,quo minus prudentes sunt.

Ampliaturque, vt intantum vera sit conclusio in exẽ
plo præall.vt talis læsio dicatur enormis, vnde deberet
dari restitutio etiam si essemus in casu,quo nõ nisi pro-
pter enormem læsionem dari deberet,veluti stante iura
mẽto &c. & hoc colligitur ex Bal.in l.si in emptionem.
in fi.ff.de minor. & alij de quibus dicam proxime circa
interesse affectionis.

Ampliatur secundo, vt procedant prædicta etiã in ec
80 clesia, † vt per Bal.præalleg. & idem propterea dicas in
ciuitatibus,castris, & alijs qui vtuntur iure minorum,de
quibus supra q.præced.

Limitant quidam ecõtra(& aduerte)vt procedat hęc
conclusio tantum in casu speciali d.l.minoribus,s.hære-
81 ditatis implicitæ † litibus,& molestijs licet in reliquo sit
lucrosa,vt exemplificat gl.ibi,secus autẽ in alijs casibus,
nã alias ob simplex damnum litis imminentis non esse
dandam restitutionem,tenuit Ias.in cons.63.in fi.lib.3.
post Cyn.in auth.si omnes. in 3.q. C.si min. ab hær.se
abst. sed hęc restrictio mihi nunquam placuit,nam tex.
in d.l.minorib.ponit regulam generalem,vt minor resti
tuatur,nõ solum si de bonis eius aliquid diminuitur,sed
etiam si litib.vexandus venit. Quare igitur stante hac de
cisione, non restituatur minor si permutauerit rẽ suam,
ab omni lite liberam,cum re alterius lite implicita? Qua
re etiam non restituetur,si emerit prædiũ super quo du-
bitari possit ne moueatur lis, vel iam mota sit, etiam si
de euictione ei a venditione cautum sit? Cum imo tanti
momenti sit non vexari litibus, vt minor non possit re-
stitui aduersus transactionem,quando per eam imposi-
tus est finis litibus, & liberatur minor ab hac molestia,
vt plenè dicam infra in secunda part.quæst.6.

82 Quantum autem attinet ad interesse †affectionis,dubi
tabilior videtur articulus. Et ponitur exemplum in spe-
cie, quando minor læsus esset ex eo duntaxat, quia res
quam vendidit, vel quam emere cum posset, omisit,
erat maiorum suorum.

Videtur autem, quod hoc vel simile damnum, & in-
teresse non sit iusta causa restitutionis.

Primo, quia quando damnum ad æstimationem redi
83 gi non potest,† restitutio in integrum dari non potest,
vt dixit Bero.in consil.121.num.18.libr.3.& facit,quia
84 tantum debet restitutio restituere † quantum abstulit
læsio,& non plus nec minus, l.fin. ff.de min.in l.qui pro
prio.§.item quæritur, in gl.ff.de proc. Bart.in l.1.num.
9.C.si adu.rem iud.cum si.de quibus infra suo loco. Sed
tale damnum,siue interesse inæstimabile est,vt constat,
merito &c.

Secundò, per l.libertus qui soluendo.ff.de bon.liber.
iuncta l.prima,§.sed si rem.ff.si quid in fraud.patr.

In contrarium est text. pro exemplo præalleg. in l.si
in emptionem.ff.de minor.quod interesse de quo ibi mi
rabile vocat gl.ibi.& Loffred.consil.17.num,2.& com-
muniter doctor. dicunt,quod restituitur minor propter
interesse solum affectionis per illum text. ita glo.in leg.
nam quod. §.primo. in verbo pupillum. in fine. ff.ad
Trebellian.Bald.& Alb.in dict.l.si in emptionem.Ioan.
Igneus in repet.leg.dudum.numer.38.C.de contrahen.
emptio.Gulielm.de Bened.in cap.Raynutius, in 1.par-
te.in verbo,eodem testamento.numer.33.de testamen.
Tiraquell.in tract.de vtr.retractu, in præfat.numer.34.
cum concord.per eum.Anto.de Burg.in capit.1.colum.
5.de emptio. & venditio.Sapia ad l.vnicam. numer.36.
C.de senten.quæ pro eo quod int.Rebuff.de restitut.in
integr.artic.primo glos.3,numer.11.D.Bernard.Alf. in
suis collect.num.322.Alexand.consil.67.num.3.libr.5.
Gozadin.consil.44.num. 7, iuncto fine, Deci.consilio
403.num.22. & Rol a Valle consil.1.num.10. libr.2.&
quidem isti omnes plene exemplificant & loquuntur in
85 interesse prædicto,quòd res erat maiorum † suorum.

Aliud exemplum etiam ponitur, quando minor pro
pter emptionem, vel permutationem, vel licitationem,
86 vel optionem rei a se factam incidisset in malum † vici-
num, ita gloss.est notab.in d.l.nam quod.§.1.in d.ver-
bo pupillum,in fine,& Mant.sing.7.num.5.& est text.
pro hoc sing. cum sua glos.in l.quod sæpe. in fine.ff.de
contrah.emp.ibi notantur in marg. ea quæ tradit Colu-
mel.de incommoditate vicini mali, in 3.libr. de re rust.
cap.3.& prouerbium.

Aliquid mali propter vicinum malum.

Aliud etiã exemplum afferri potest, & nota, quando
87 minor incidisset in malum locum,† idest malam loci,&
aeris temperiem, etenim hæc maximi interesse sunt, vt
per Bart. Veronẽsem in tract.de seruit.rust.præd.in rub.
de aere.numer.3.& Ripa de peste in tit.de rem. præseru.
contra pestem,num.3.& est text.pulcherrimus in l.liber
tus qui soluendo. ff.de bon.liber. Vbi etiam aliud exem
plum habetur, si minor scilicet vendiderit, vel emerẽ
88 omiserit locum in quo erant sepulchra † maiorum suo-
rum,vel imagines in ædibus eius fundi depictæ &c.quę
multum notab.sunt. Et ita tenendo,ad contraria respon
deri debet.

Ad primum autem dico, ꝙ duob.modis potest dici
89 res inæstimabilis,† primo quod non recipiat neque æsti
mationem,neq.compensationem,sicut dicitur quod cor
pus liberum,siue libertas dicitur res inæstimabilis. Alio
modo dicitur res pretio inæstimabilis, sed bene cõpen-
sabilis,siue restaurabilis, vti est ꝙ minor non debeat vẽ
dere res maiorum suorum,licet.n.hoc non recipiat æsti
mationem,vt precio solui & restaurari possit,recipit ta-
men restaurationem vt pro nõ vendita res sit,siue quod

venditio

venditio reſcindatur ope reſtitutionis in integrũ, & ideo
minor aduerſus venditionẽ duplici de cauſa reſtituitur,
vel quia læſus ſit in precio, & tunc reſtituitur ad conſe-
quẽdũ reſiduũ iuſti precij, vel quia læſus ſit in ipſo actu
vendendi, quia nocuit ei rẽ ſuam vendere, licet pro iuſto
precio vendiderit, & tunc reſtituitur non vt aliquid plus
conſequatur, quia hoc inęſtimabile eſt, ſed vt vẽditio ip
ſa reſcindatur, & ſic tantum reſtituat reſtitutio, quantũ
abſtulit lęſio, i. quia interfuit nõ vendidiſſe, venditũ non
ſit, vti declarãt doct. cõiter, poſt gl. Bald. & Saly. in l. iſti
quidem. C. de præd. min. & de communi omniũ teſtatur
Gozad. cõſ. 44. nu. 22. & ſeqq. dicam plene infra in 2. par
te, q. 57. & hoc modo dicetur reſtaurabile ope reſtitutio
nis in integrum, hoc damnum ſiue intereſſe affectiònis.

Ad ſecundum reſp. poteſt dupliciter. Primo, ꝙ ex eo
90 Patronus † nõ reuocat alienata à liberto in fraudẽ ſuam,
ſolo prętextu prædicti intereſſe, quia libertus admittitur
ad actionem huiuſmodi tantum, quãdo in fraudẽ eius li
bertus alienauit, vt ibi, & §. in fraudẽ. Inſt. de act. ſed mi-
nor reſtituitur, non ſolum ſi fraude aduerſarij fuit indu-
ctus, ſed etiã ſi imprudentia propria rẽ ſuã male egit, vt
ſupra dictũ eſt art. 2. huius quęſt. Secundo dici poteſt, ꝙ
patrono datur actio illa reuocatoria, cauſa legitimæ ſuæ
cõſeruandæ, §. ſed noſtra. Inſt. de ſucc. lib. in qua quidẽ
91 non habetur ratio huiuſmodi intereſſe affectionis, † cũ
in pecunia quoq. ſolui poſsit, vt per Rip. in l. in quartã,
nu. 127. & nu. 128. ff. ad l. falcid. poſt Franc. in c. ſi pater,
de teſtam. in 6. Et tex. in d. l. 1. §. ſed ſi rem, aperte ſentit
vtranque hanc ſolutionem, in illis verbis: Fraus enim in
damno accipitur pecuniario. ff. ſi quid in fraud. patr.

Concluſio ergo eſt, quòd minor reſtituitur prætextu
ſolo huius damni, ſiue intereſſe ſpecialis, quod affectio-
nis dicitur.

Limitant quidam hanc concluſionem, vt procedat
tantum in ſpeciali caſu d. l. ſi in emptionem. i. quãdo mi-
92 nor ſuperatur in pacto addictionis in diem, † non autẽ
alias, ſi alia conuentione læſus hoc damnum ſolum ſen-
ſerit. Ita Socin. iun. in conſ. 45. nu. 8. & in cõſ. 46. nu. 42.
lib. 4. dicens ita tenuiſſe quoque Cur. ſen. in conſ. 68. in
3. col. & mouentur quia in d. l. ſi in emptionem. minor
agebat de dãno vitando, cum iam emiſſet rem illam, &
ſic ageret de damno vitando, vt ibi ponit caſum gloſſ.

Sed mihi non placuit vnquam hæc reſtitutio ad l. il-
lam, & ad cõcluſionem inde ſumptã a doctoribus, quæ
generalis eſt, quocunque hoc damnum affectionis ſenſe
rit minor, vt ibi Bart. ſummat, & cæteri ſequuntur ſuper
alleg. Neq. mouet, quod ibi minor agat de damno vitã-
do, quia iam emerat, quia reſp. dupliciter. Primo, qđ eme
rat ſub conditione addictionis in diẽ, videlicet quod em
pta res ab eo eſſet, niſi melior cõditio afferretur intra tot
93 dies, quæ emptio dicitur conditionalis, † nec facit rẽ em
ptoris q propterea nec rẽ vſucapit, nec facit fructus ſuos
&c. vt dicitur expreſſe in l. 2. iuncta l. 4. ff. de in diem ad-
dict. & ſic de aliquo damno vitando non agit, cũ res ad-
huc ſua nõ eſſet. Secundo ſi minor rẽ ſuam vendit, quæ
maiorum ſuorum fuerit, vbi ipſe educatus fuerit &c. vt
l. lex qua tutores. C. de adm. tuto. nõ eſt dubium, quod ſi
vult venditionem retractare precio reſtituto, tractat de
damno vitando, videlicet de re ſua recuperanda, non de
alieno lucrando, & tamen ſecundũ præalle. Cur. & Soc.
iun. nõ deberet hoc prætextu duntaxat, dẽ quo agimus,
reſtitui. Quod per eorundẽmet rationem abſurdũ & ini
quum vr. Teneo igitur communem concluſionem indi
ſtincte, tam in caſu d. l. ſi in emptionem, quã in omni cõ
tractu, & conuentione, in qua minor inciderit in prędi-
ctum damnum, vel alienationis rerum maiorum ſuorũ,
vel in malũ vicinum, vel malam aeris intemperiem, vel
prædium emerit incurſionib. hoſtium, vel latronum ex-
poſitum, & ſimilia, quæ prudens iudex optime nouerit,
cuius arbitrium iudico neceſſarium, an hoc prætenſum
intereſſe minoris in caſibus contingentibus ſit conſide
ratione, & conſequenter reſtitutione dignum.

Articulus XI.

AD vndecimũ, an ſcilicet minor reſtituatur propter
94 lęſionem, ſeu damnum de futuro, † quando ſcilicet
non lęditur nec ſentit dãnum in præſenti, ſed illud paſſu
rus eſt quandoq; ex cauſa eius, quod in præſenti perpe-
ram agitur.

Videtur autem quod non.

Primo, per l. 1. §. accuſationem. ff. ad Turpill. iuncta
l. deſtitiſſe, ff. eod. Per quæ iura ita videtur tenuiſſe Bar,
in lege prima ff. de noui ope. nunc. num. 34.

Secundo, per id quod notanter vult Aym. Crauet. in
conſ. 114. nu. 15. vbi poſt Fely. in c. 2. col. 5. verſ. ad idẽ.
de conſtit. Curt. iun. conſ. 120. col. 3. inquit, quod minor
non reſtituitur aduerſus renunciationem iuris quærẽdi,
95 † ſicut reſtitueretur, ſi eſſet ius quæſitum.

In contrarium facit lex non omnia. ibi, aut oneri &c.
ff. de minor. & in hanc ſententiam eunt Bal. in l. minori
bus. ff. eodem. & poſt eum Curt. iun. conſ. 118. num. fin.
Alex. in l. de fideicommiſſo. nu. 2. C. de tranſact. & Nat-
ta in conſ. 548. nu. 16. & hoc in indiuiduo firmat Ruin.
in l. 1. §. nunciatio. num. 233. ff. de oper. noui nunc.

Ego vero puto ſic dicendum, aut damnum de futuro
imminens nõ procedit ab aliqua cauſa eius quod minor
geſsit, ita ꝙ culpa minoris iam ab eo commiſſa euẽturũ
ſit, ſed aliunde procedit, vt quãdo minor vendit rẽ iuſto
precio de pręſenti, quia indiget pecunia pro ſuis neceſſa
rijs, quam tñ rem apparet valituram multo plus inde ad
paucos menſes, ſecundum commune iudicium, & tunc
puto ꝙ non reſtituatur minor, quia ipſe facit prudenter
quod facit, nec ipſe, vel qđ ipſe facit, eſt cauſa illius in-
crementi. Aut verò damnũ de futuro imminens cauſa-
tur ab eo quod minor fecit, taliter ꝙ qñ non immineret,
ſi minor eius cauſa non fuiſſet, & tunc ego non video
quare nõ debeat minor reſtitui aduerſus damnum hoc,
per ea quæ plene firmauimus ſupra ead. q. ar. 5. & art. 6.
quinimo quæ ibi dixi, probant hãc concluſionẽ à fortio
ri. Neq. mouet, qđ ibide damno qđ iã accidit agatur, hic
de futuro. Quia vtiq. ſufficiat ad hoc, vt minor dicat lę-
ſus, ꝙ damnum futurũ expectat, & ab hoc periculo libe
rari maxime intereſt minoris. Et hinc eſt, ꝙ reſtituitur
minor aduerſus obligationem quam fecit ſub conditio-
ne aliqua, licet adhuc non euenerit conditio, vt notat
Fulg. in l. nam & poſtea. §. ſi minor. ff. de iureiu. nu. 4. Itẽ
reſtituitur minor aduerſus locationem potentiori factã,
propter futurum periculum tantum, ne ille potentior
penſiones non ſoluat, vt tradit Crauet. met in conſ. 192.
nu. 4. Item ſi apparet, ꝙ minor emiſſet molendinum,
quod ruinam minaretur. Fulg. in l. ſi ex cauſa. §. ſciendũ.
ff. de minor. & ſic de ſimilibus. Quo vt æquiori, & ve-
riori retento cum præall. magis communiter.

Ad primum reſpondetur, quòd ibi minor nõ reſtitui
tur, quia ageretur de perſecutione perſonæ, quo caſu
tanquam ad lucrum odioſum nõ reſtituitur minor, l. au
xilium. ff. de min. & dictum eſt ſupra eod. art. 9. & ratio
eſt ſecundum I. C. ibi, quia calumniam deprecaretur, &
hanc ſolut. ponit gl. in dict. l. prima. §. accuſationem. in
verbo itaque, ad finem. ff. ad Turpillia.

Ad ſecũdum dico, quòd dictum Aymonis in d. conſ.
114. nu. 15. quatenus allegaretur ad hoc generale, ꝙ mi
nor non poſsit reſtitui aduerſus dãnum de futuro immi
nens, male allegaretur, cum ipſe hoc in ſpecie non dicat,
& contrarium in indiuiduo alibi firmat, ſ. in conſil. 192.
n. 4. Quatenus vero dicit ibi, qđ non reſtituatur minor,
ſi renunciet iuri ſuo quęrẽdo, & non adhuc quæſito, cre-

do quòd contra iuris veritatem loquatur (pace eius dictum sit) vt ostendam infra in 2.par.q.85.vbi agetur plene de restitutione aduersus remissionem iurium suorum à minore factam.

Articulus XII.

96 AD duodecimum, Quanta esse debeat læsio,† vt minor restitui possit,an s.requiratur læsio magna siue enormis, an vero sufficiat modica, vel etiam minima.

Et quoniam in quibusdam casibus res clara est, in quibusdam dubia,distingue tres casus.

Primus est,quãdo iure est specialiter expressum,quæ & quanta læsio requiratur, & tunc illa requiritur, & si debet interuenire læsio magna pro modica,non restituetur minor, si vero etiam modica ius contentum est, illa sufficit,nec grande damnum requiretur.

Exemplum primi habes in l.1.C.si adu.ven.pign. vbi
97 non restituitur minor aduersus pignus † a creditorib. iure creditoris distractum, nisi propter magnum detrimẽtum.& hoc pro speciali notãt in illo casu ibi Cyn.Fulg. & alij.Ratio autem specialitatis ea est,quia cum pignus vt plurimum gratia ipsius debitoris contrahatur,ad hoc vt facilius creditor condescendat ad credendam ei pecuniam, sequeretur quòd si propter quodlibet etiam leue & modicum damnum restitui possent minores, nemo esset qui vellet eisdem credere cum pignore pecuniam, sed cum vsuris duntaxat, & sic damno afficerentur, dũ eis prætor succurrere vellet,cõtra l.quod si minor.§.nõ semper autem. ff.de minor.

Exemplum secundi habes, quod scilicet etiam modica sufficiat,in l.3.§.si quid minori.& in l.minorib.ff.eo.põderando in vtroque loco dictionem,aliquid,quæ etiam
98 in minimo verificatur,†l.eum qui.in verbo,in aliqua potestate, & ibi doct.notãt ff.de iurisd.om.iud.Et ratio in primo loco esse potest,quia agitur de legato omisso prosequendo, quod sine rescisione alicuius conuentionis fieri contingit,vnde facilius in secundo,quia respectiue ita dicendum erat, respectum scilicet læsionis causa interesse,quę quidem in nihilo videtur esse quo ad aliquã bonorum etiam minimam diminutionem.

Secundus casus est,quando iure cautum non est neq. de magna,neq. de minima. Sed tamen per restitutionẽ ob modicum quid faciendũ præiudicaretur maiori summæ,& tunc restitutio non datur nisi ob magnã læsionẽ, text.est ad literam in l.scio. ff.de rest.in integ. & omnes doct.infra allegãdi pro vtraque parte in seq.casu in hoc concordant circa intellectum illius text. & in specie gl. in d.l.scio.in verbo si maiori. Innoc.in c.coram, extra eodem. Bald.in dict.leg.scio. & ibi Alb.num.5.Angel. in l.1.num.4. ff.eo.& Coras.in l.qui liberos.nu.61.ff.de ritu nupt.& in specie in his terminis illum text.procedere ait Gomes.in §.pœnales.nu.4.versic.non obstat text. Instit.de action.

Et ratio clara est, quia restitutio eatenus minori dari debet,quatenus ei prosit,non si noceat,vt infra suo loco dicitur,ergo &c.

Tertius casus est, quando sumus regulariter extra istos speciales casus,& tunc triplex oritur inspectio.

99 Prima est, an propter † magnam læsionem sine enormem,detur restitutio,licet nõ sit maxima,siue enormissima.Et cõclusio indubitabilis est, quod sic,tex.est expressus in l.1.C.si aduet.vend.pign. & in l.pen.ff.de minor.

Ampliaturq.hoc,vt in tantum minor restitui debeat, quando enormiter læditur,quòd etiã si non posset resti
100 tui alias,quando † iuramentum interuenerit,vt auth.sacramenta. C.si adu.vend.tam si enormiter lædatur,restitui potest,etiam non obstante iuramento,quia tũc dolus aduersarij saltem præsumptus interuenisse dicitur, l.superstiti.C.de dolo, & hæc est cõmunis opinio,quicquid multi in contrarium velint,vt de ea testatur Socin. iun.cons.144.num.15.cum concord.& Natt.cons.a66. & cons.567.per totum.vbi plenissime pro communi,& pro veritate,& ego latissime dicam in tracta.iuramenti in contractibus appositi,quod opus (Deo permittente) post hoc statim à me expolietur,& imprimendum dabitur, & firmabo etiam conclusiue tamen infra hac 1.par. q.29.art.7.& 8.

105 Secunda inspectio est,an propter † minimam læsionem quamlibet detur restitutio minori.Et in hoc.

Videtur quòd sic.

102 Primò,quia ita est in appellatione,quæ †pro minimo etiam damno & læsione conceditur. l.a sententia. ff.de appellat.Corn.cons.50.num.4. lib.3.c.super.& ibi Franc. col.fin.de appellat.Ergo idem in restitutione.

Secundò, per d.l.3.§.si quid minori, & l.minoribus. ff.de min.iuncta d.l.eum qui, in verbo aliqua potestate. ff.de iurisd.omn.iud.quod quidem verbum, aliquid, secundum communem opinionem etiam in minimo verificatur, vt dicit Gomes.& plenè deducit in §.pœnales. Inst.de act.nu.4.vbi hac ratione tenet hanc sententiam, quòd restitutio etiam pro minima læsione dari debeat.

In contrarium tenent in primis omnes allegandi in sequenti inspectione, in 2.opinione, qui tenent hoc idem in fortioribus terminis,idest in læsione non minima sed modica,& in indiuiduo vltra eos,ita tenent gl.in l.interdum, in verbo sed duntaxat, ante finem ver.& si instet. ff.de minor.Bald.in l.1.C.si adu.vend.pign.Aret.in l.1. in fi.C.si adu.sol.Cur.iun.in l.nam & postea.§.si minor. num.2.ff.de iur. Rom.cons.90.num.4.Alex. consil.67. num.4. Goza.consil.44.num.8.Natta cons.631.nu.22. & idem consil.481.num.13.

Qui in minima læsione hoc sine scrupulo firmant,licet in læsione modica secus velint.

Et prò hac ponderant d.l.scio.ibi,satis minimam,sed quantum ad illum text.attinet, hoc non probat,quia loquitur in casu speciali de quo supra eo. art.versic. secundo casu, idest quando per talem restitutionem præiudicaretur maiori summæ,quinimò arguendo a speciali retorqueri potest. Quid dicendum?

Ego dico,quod quando læsio re vera est minima, attenta summa ipsius negocij omnino deneganda sit restitutio.Iniquissimum enim esset,vt propter minimũ etiã quadrantem deberent pacta,& conuentiones bona fide initæ rescindi, vltra vulgatum dictum,quod de minimis nõ curat prætor,a quo hoc beneficiũ restitutionis proficiscitur. Et vtique auferretur commercium ipsis minoribus,si hoc prætextu deberẽt restitui, nemo enim etiam optimus, & fidelissimus vir,secum contrahens ita bona fide se gerere posset, & ita ipsemet indẽnitati ipsius minoris cõsulere, quin in aliquo minimo remaneret lęsus, si quælibet læsio etiam minima attendi deberet.Hoc autem esset contra l.quod si minor.§.1. ff.de minor. quæ vult vt non omnia gesta cum minorib. rescindantur,sed res ad bonum & æquum redigatur, ne ipsimet hoc incommodo afficiantur,si non inueniant qui cum eis contrahere velit.Et ita æquius,& securius tenendo.

Ad primum resp. quòd argumẽtum ab appellatione
103 † ad restitutionem in integrũ non valet, vt dicit Corn. in d.consil.50.num.4. lib.3. Vel dic quòd appellatio est remedium ordinariũ, ergo fauorabilius quã restitutio, quæ est extraordinarium auxilium, vt soluit hanc oppos.Franc.d.c.super eo, de appellar.

Ad secundum resp. quod in d.l.3.§.1.& in d.l.minorib.ff.de min.adest specialis ratio,vt supra in primo casu
104 declaratum est. Vel dic, quod dictio aliquid,† non refertur ad minimum quippiam, quando subiecta materia non patitur, sed ad quantitatem conueniẽtem terminis habilib.ipsius materiæ,vt vult Dec.in l.si quis id quod.n.21.

de iu-

de iurisd.omn.iud.& Ias.in d.l.eum qui. ff.eodẽ.& facit gl.in clem.1.in verbo; aut earum, de for.cõpeten.& est text.singul.in leg.sed si prætorem.§.2.ff.ex quib.caus. maio.

Conclusio ergo firma sit, ꝙ propter minimam læsionem non datur restitutio.

Tertia inspectio & magis dubia est, an propter mo-
105 dicam † læsionem detur, quam intellige, nec omninò minimam, nec propterea talem quę posset dici magna vel enormis.

Videtur autem, quod omninò restituatur minor prætextu læsionis huius.

Primò, per l.si proprietarius.in fi.ff.de damn.infect. vbi etiam minimum interesse attenditur.

Secundò, per d.l.1.C.si aduer.vend.pign.a speciali.& facit eodem modo d.l.pen.ff.de minor.

Tertiò, quia sententiam istam tenent quamplurimi doct.adeò ꝙ potest dici cõis sententia. Azo in rub.C.de præd.min.nu.8.& idẽ in rub.C.si aduer.vend.Odofr.& alij in l.scio.quos refert Alb. ibi ñ.1.ff.eo.& idem Albe. in d.l.si proprietarius.num. 2 ff de damn.infect Angel. in l.1.nu.4.ff.eo.tit.nostro.Bal.in l.1.ñ.2.C.si aduer.vẽd. pig.& ibi Ang.& Pau. Cast.Are.in l.1.in fi.C.si adu.fol. Iac.de S.Georgio in d.l.1.C.si aduer.vend.pig.& n.1.& Io.Fabr.in l.2.C.eo.& ibi Pet.de Bellap.vers.sed opponit. Claud.de Seys.in l.1.§.nunciatio.n.62.ff.de ope.no. nunc.Cotas.in l.qui liberos nu.61.ff.de ritu nuptiarum. Gomes.in §.pęnales.inst. de act.n.4.Eman.Costa in tepet.§.& quid si tantũ.n.77.vers.ego cõtra,& n.seq.ff.de lib.& posth.Imol.in c.cum contingat.col.62.de iureiu. Rebuff in tit.de rest.in int.ar.1.gl.2.nu.12.dicens, quod ita in Francia seruatur, & consulendo Rom.cõs.90.nu. 4.Alex.d.cons.67.nu.4. Brun.cons.41.nu.43.Corn.cõs. 189.nu.3.lib.1.& cons.252.nu.12.lib.3.Nat.in cõs.648. nu.7. lib.4.& cons.481.nu.13.& cons.631.nu.22.& idẽ voluit quoque Dec.in c.maioribus . nu.1.& 4.extra de præb. & Ias.in add.ad Port.in titul.de hær.quæ ab intestato.in fin. Adeo vt hæc possit dici communis opinio.

In contrarium tenent alij numero plures,& magis cõmuniter,gl.in d.l.scio.in verbo,maxime.ff.eo.gl.in leg. pen. ff.de mino gl.in c.pen.de reb.eccl.nõ alien.Azo in rubr.C.tit.nostro.nu.2. Bar.in d.l.scio. ff.eodẽ.& in l.si proprietarius.num.3.post Dyn.ibi.ff.de damn.inf.Spec. eod.tit.nostro.§.1.num.37.Bal.in l.maioribus.C.de appellat.& in l.si in emptionem, in fi.ff.de minor.Ang.in d.l.si proprietarius.nu.2. Ferd.Hisp.in add.ad Galiaul. in l.centurio.nu.158.ff.de vulg. & pup.Aldob.in addit. ad Dec.in c.de appellationibus.num.30.de appellat. & ibi etiã Hieron .Gigas in addit.Alex.in l.1.§.nunciatio. nu.23. ff.de oper.noui nunc.Canonistæ passim. gl.Hosti.Collec.Pet.de Anch.Ant.de Bui.& Abb.in c.1.extra eodem.Ant de Burr.in c.constitutus.num.12.eodem.Io. And.Host.Card. & Abb.in c.cum ex literis.in prin.eo. tit. Bald.in c.cum adeo.num 6.de rescript.Dec.in d.c. maioribus.& idem etiam in iure ciuili.in l.quoniam.nu. 3.C.de testam.in l.cum quid.nu.1.ff.si cert.pet.& in l.1. §.3.n.1.ff quod quisque iuris. Abb.in c.quintauallis.nu. 33.in princ.de iureiur.& in d.c.de appellat.nom.3.& dicit gl.in c.2.in verbo læsa,eod.tit.in 6. Et in suis tractatibus,Iac.a Can.in tract.repræsal.in rubr.num.36.Cępol. in tract.de ædil.edict.in l.1.§.sed sciendum.nu.91. Anc. Corset.in tract.de minimis,in 2.part.nu.21. Affl.super const.regni lib.1.rubr.70.nu.7 & glo.super ijsdem; lib. 6.c.13.n.14.cum concor. Rodoan.in tract. de reb.eccl. non alien. in quæst.de rest.in integ.in principio. nu.13. Bero.in c.1.nu.8.& ibi Anch.c.1.num.2.Imol.in clem. 1.nu.13.eod.tit. Tiraq.in l.si vnquam , in verbo omnia. num.15.C.de reuoc.don.Mauric.in tract.nostro c.328. in fin. Gabriel.lib.2.conclusionum.tit.de rest. in integ. concl.1.Suarez alleg.21.sub nu.3. Et consulendo, Alex. cons.27.nu.2.in fi.lib.1.& cons.222.numi 10.& 11.lib. 2.Grat.consil.4.num.81. libr.1.Rimin.cons.400.num. 17.& seq. lib.2.Ias.plene cons.63.num.2.lib.3.Bertran. cons.109.nu.3.lib.3. Ruin.cons.119.nu.14.lib.5. Bero. cons.32. no.10. lib.1. & cõs.84.n.20.in fi.eo.lib.& cõs. 90.nu.20.eodem, Mandell.cons.11.nu.21.& decidit Capic.decis.109.nu.6.Et nouissime hanc esse magis cõmunẽ sñiam , testatur copiosus,& fidelis doctor Franc.Bursat. in cõs.27.nu.7. Cõem aũt simpliciter et dicũt Dec. Aldobr.Tiraquell.& Gabriel.præalleg.& re vera ex doctorum calculo ita esse constat.Pro qua in primis adducit d.l.scio . ff.eodẽ. Sed dupliciter resp. primo ꝙ ibi in casu speciali, ne s.maiori summæ derogetur ; ergo secus alias.Secundo , ꝙ ibi loquitur tex.in læsione satis minima,nos autem admisimus eo casu opinionem istam,sed dubitamus quid in non minima licet non magna .

Adducitur secundo l.si oleum.in fin.ff.de dolo.Sed resp.primo,quod ibi in læsione minima, vt tex.fatetur, exemplificando in l.seq.Secundo, ꝙ etiam si posset dici non minimum quid sed mediocre illud de quo ibi,tamen sumus ibi in actione de dolo ; quæ famosa est , & consequenter odiosa,& non propter quodcunque minimum danda, arg.l.diuus.in fin.ff.eodem.

Tertio,quia idem in ecclesia,vt est expressum in cap. pen.extra eod.de rebus eccles.non alien. Dec.in consil. 475.num.11.& Soc.iun.consil.84. libr.2.num.42. Sed respon. quod ibi sumus in concessione feudi quod quidem conceditur pro futuris seruitijs,& vasallagio ipsius feudatarij,& propter spem etiam, quòd quandoque res ad ecclesiam reuertator, vnde non mirum, si per quamlibet læsionem non restituatur ecclesia, non enim interest amittere vasallagium,& spem prędictam ratione modicæ læsionis,sicut accidit in emphyteusi,quæ tenet etiã si pro modico concedatur , propter spem prædictam . Quartò facit vltra doct.l.pen.ff.de minor.ibi, si grande damnum intercesserit, & hunc text.non vidi allegatum à prædictis.& non video responsum securum, nisi dicamus quòd loquitur in venditione, & distractione rei ipsius minoris facta iure creditoris, vel pignoris,quo casu grande damnum requiritur,ad hoc vt restitutio cõcedatur,speciali ratione , vt dixi supra eodem artic.in primo casu. Quid dicendum?

Ego puto verissimam esse sententiam illam,quod hoc
106 debeat remitti arbitrio iudicis, † & hoc viua ratione,nisi communis & recepta sententia hodie illa est, ꝙ quando dubitatur an læsio quã minor allegat, debeat dici magna,vel parua,debet totum hoc remitti arbitrio iudicis, vt dicam proximè art.seq. necesse est , quod etiam hoc ipsum scilicet propter qualem læsionẽ detur restitutio, debeat eius arbitrio remitti . Præsupposito enim , quod non debeat restitui minor propter lęsionem nõ magnã, vt doct.supra alleg.magis communiter volunt, quando declarandum est, an lęsio de qua agitur,debeat dici magna vel nõ, si hoc debeat remitti arbitrio iudicis, sequitur, quòd an debeat restitui minor propter illam læsionem,sit arbitrio iudicis committendum. Et hoc accidet (vt ita dicam) non defectu iuris in dubio(ponendo pro claro quod modica læsio non sufficiat) sed defectu probationis huius iuris, quia non põt practicari hoc ius nisi medio arbitrio iudicis. Et ita teneo, & ne res careat authoritatibus , reperio quod originaliter ita sensit Io.de Deo in suis cauil.lib.5.c.3.n.9.& Crot.in cõs.198.n.15. li.2.hoc clare tenet & Vrsillus, Inst.de act.§.si quis agẽs. nu.14.Borgn.in tract.de tut.& cur.nu.140. qui dicit ita tenere doct.communiter,& docte pleniusq.explicat,& præfata ratione vtitur,& de cõmuni quoq. testatur. Didac. Couar.varia.resolut.libr.1.capit.5. numer.12. vers. sic.ego sane &c.propter cuius practicam & authoritatem

tem maximam, & stante eorum attestationibus de com
muni, suadeo non recedendum ab hac sententia in con-
sulendo, & iudicando.

Qua declaratione & opinione retenta, non opus est
ad contraria respondere, quia per se soluta sunt.

Tenendo tamen communem doctorum congeriem,
de qua supra, vt satisfiat illis qui nimis sunt huiusmodi
turbæ doctorum sectatores.

Ad primũ resp. quod in d.l. si proprietarius, adest con
traria ratio a casu nostro, nã ibi agitur de contributione
facienda in expensis factis per vsufructuariũ a proprie-
tario, quod æquum est vt fiat ẽt in re minima, quia per id
non rescinditur aliquid ex gestis & conuẽtis, imò datur
occasio vt ab inquilinis, & conductoribus meliorationes
fiant, quod interest locatorum. Hic è contra, merito &c.

Ad secundum resp. quod specialitas ista non proba-
tur, præsertim in d.l.pen.ff.de min. secundum intellectũ
gl. ibi quod non agatur de distractione pignoris, vel rei
iure creditoris, sed de re peritura.

Ad tertium resp. quod imo secũda opinio re vera ma
gis cõmunis est. Vel quod opinio illorum qui tenẽt pri-
mam propter eorum authoritatem, debet intelligi, & su
stineri potest in casibus sequentium limitationum. Re-
tento enim q modica læsio omninum non sufficiat.

107 Ampliatur primò, vt procedat etiam in ecclesia, † quę
non restituetur in integrũ iure minoris, nisi grauiter læ-
sa fuerit, non si modice tantum. Socin. iun. consil. 84. nu.
42. lib. 2. Ant. Gabr. tit. de rest. in int. conclus. prima. nu,
2. & post eos & alios præall. D. Franc. Bursat. mihi sem-
per vt pater honorandus, in d. consi. 27. num. 17. vbi de
magis communi testatur.

Ampliare potes secundo ex hoc etiam in ciuitatibus,
& alijs vniuersitabus & castris, de quib. supra, q. præced,
eisdem authoritatibus, & rationibus.

Limitatur econtra, & primo vt nõ procedat, si minor
vel alij qui iure minorum vtuntur, læsi sint in vẽditione
rerum, quæ seruãdo seruari possunt, & culpa tutorum læ
si sunt, nam tunc pro leui etiam dãnn restituentur, vt in-
quit Fulg. in l. illud quæritur. §. si impuberis. ff. de euict,
post Rayn. & Dyn. vbi ibi. & allegat l. & si sine. §. quæ-
situm, & l. tutor. in prin. & l. pen. ff. de mino. quæ hoc mo
do secundum vnum intellectum a speciali probabit pri
mam opinionem doctorum.

Limitatur secundo magis generaliter, vt non proce-
dat quidem, quãdo minor læditur a seipso, secus vero si
108 a suis tutoribus, † curatorib. alijsue administratoribus,
tunc. n. sufficit etiam quælibet modica læsio, ita notab.
dicit Iac. de S. Georgio in l. a. C. si adu. vend. per theori-
cam Bar. communiter receptam in l. si societatẽ. §. arbi-
trorũ, in 6. q. prin. ff. pro soc. de qua dicam infra art. seq.

Limitatur tertiò, vt non procedat, si minor læsus fuit
109 per collusionem aduersarij, † ita tenet gl. in d. l. pen. ff. de
mino. & in vlt. glosella hoc expresse dicit & istis duob.
modis potest procedere d. l. pen. a speciali pro opinione
prima minus communi. Ego tamen teneo, quòd in om-
nibus prædictis arbitrium iudicis necessarium erit, si nõ
necessitate deficientis iuris, necessitate practicandi hoc
negotium, vt supra dixi, & est securius.

Limitatur quarto in pupillo, qui restituitur etiam ob
modicam læsionem. Bald. in l. cum ipse. C. de cõtrahen.
empt. nu. 10. Afflict. de consi. recti feudi. cap. sacramen-
tum. num. 16.

Articulus XIII.

AD decimumtertium, quæ scilicet dicatur læsio mi-
nima, quæ modica, & quæ magna, siue enormis, e-
110 normior, vel enormissima. †
111 Pręmitendũ est, quod minima, † & modica læsio vni-
co tantum vocabulo appellantur, sed læsio magna, ma-
112 ior, † vel maxima, dicuntur etiam alio vocabulo enor-
mis, enormior, & enormissima. Imo frequẽtius ita vtun
tur doctores istis vocibus enormis, enormioris, vel enor
missimæ læsionis, pro magna, maiori, vel maxima, &
apud Notarios ita vsu receptum est. Quod autem idem
significent, magna, qđ enormis, & maior qđ enormior,
& maxima, qđ enormissima, tradit Fulg. in l. 1. C. si adu.
vend. pig. & ibi Aret. num. 2. Et facit l. superstiti. C. de
dolo, iuncta l. si merces. §. vis maior. cum ibi traditis per
docto. ff. loc. & facit etiam clarè d. l. 1. C. si adu. vẽd. pig.
ibi, si tamen magno detrimento, iuncto ibi, enorme dã-
num &c. Hoc præmisso.

Dico, quòd articulus iste in duas inspectiones diui-
di debet.

Prima est, quæ dicatur læsio minima, quæ modica, &
quæ magna, siue enormis.

Secunda est, quæ dicatur magna, quæ maior, & quæ
maxima, siue frequentiori vocabulo (quo ex nunc sem-
per vtar) quæ dicatur enormis, quæ enormior, & quæ
enormissima.

Circa primam. In primis aduertẽdum est, quod licet
doct. omittant constituere differentiam inter minimã,
113 † & modicam, quia magis communiter putant, propter
neutram illarum restitutionem dari, vt supra visum est.
Tamen ex intentione eorum, qui tenẽt propter modicã
omninò dari restitutionem, dici potest, quod differant,
sed in quo nemo (quem viderim) declarat. Et licet videa-
tur dici minima læsio, quæ nõ excedit duos aureos, vt l. si
oleum. §. fi. iuncta l. seq. ff. de dolo. tamen, quia quãdoq.
attenta paupertate ipsius læsi posset dici etiam maxima
læsio, vt l. illicitas. §. ne potentiores. & ibi gl. in verbo, lu-
mine vnico. ff. de offic. præsid. Ideo puto hoc esse arbi-
114 trarium, † iudicisq, religinni penitus remittẽdum, secun
dum ea quæ dicam inferius in fine huius inspectionis.
Quib. sic explicitis circa differentiã interim minimã, &
modicam. Quid sit modica, & quæ magna læsio, videa-
115 mus. † Et qm̃ si nouerimus quę dicatur magna, cõsequẽ
ter cognouerimus quæ dicatur modica, cum modica in
proposito accipiatur, quę non est magna, secundum om
nes allegatos in præced. art. Videamus quæ dicatur ma-
gna, siue enormis læsio. In quo quidem dubio plures
reperiuntur opiniones.

Prima est, quod nõ modica sed magna læsio dicatur,
116 quę excedit dimidiam iusti precij. † Ita post quosdã an-
tiquos, quos tacito nomine recenset Alber. in l. a. num. 1.
C. si adu. vend. pign. videtur tenere Paul. de Cast. in l. 2.
nu. 2. C. ex quib. caus. maior. & Alba. in cons. 11. nu. 23.
& videtur amplecti Menoch. de arbit. iud. lib. 2. cẽtur. 1.
casu 83. in fi. per l. 2. cum sua materia. C. de rescin. vend.

Sed hęc prima opinio stare non potest, nam si minor
non posit restitui ob magnam læsionem, nisi vbi exce-
deret dimidium iusti precij, nunquàm restitueretur ob
magnam læsionem, quia eo casu non restituitur, cum ha
beat remedium ordinarium. d. l. 2. vt videtur esse magis
cõmunis sententia gl. in l. 1. C. si adu. fiscũ, & ibi Bart. &
aliorum, de quibus dicam infra hac 1. par. q. 22. art. 16.

Præterea retenta contraria sententia in illo articulo,
tamen ex alio ista opinio non placet, quia in casu læsio-
nis vltra dimidiã minor restituitur, nõ obstante iuramẽ-
to, gl. in d. l. 2. in verbo, magna. vers. itẽ quid. C. de rescin.
vendit. communem dicunt doct. passim, Pau. de Cast. in
auth. sacramenta. nu. 10. C. si adu. vend. & ibi Corn. nu.
102. Curt. nu. 55. Bertr. in cons. 227. nu. 1. lib. 1. & consil.
218. nu. 3. lib. 2. & alij quãplures, quos plenè congerã in
trac. iuramẽti, suo loco. Sed minor restitueretur alias mil
le in casibus nisi iuramentum ei obstaret, d. auth. sacra-
menta. cum ibi plene traditis per doct. & dicam in d. tra
cta. iuramenti. Ergo restituitur vbi læsus est, licet non sit

læsus

læsus vltra dimidiam, dummodo non modice læsus sit, & con equen er non modica sed magna læsio dicitur etiam illa, quæ est infra dimidiam.

Secunda igitur opinio fuit, quod ad hoc vt dicatur non modica sed magna læsio, requiratur læsio circa dimidi
117 am, vel in dimidia † iusti precij. Ita voluit Cæpoll.in
trac.de simul.contr.nu.109.& Bero.in conf.90.nu.20.
lib.1.dicit, quod quando læsio est circa dimidiam, licet non sit in dimidia, vel vltra dr enormis, & Menoc.in trac.de arb.iud.lib.1.q.70.nu.27.putat dici enormiter læsum et eum, qui in dimidio tantum læsus est, & non vltra. Et dicunt quidam ex prædictis, hoc ex eo æquũ esse, quia quod vix est, idem tamẽ est, quod vix est, vt l.vix est, & ibi gl. ff.de iud.cum sim.vnde poterit dici eadem æquitate debere succurri huic læso circa dimidiã, qua succurritur læso vltra dimidiã, & vterq.dicetur enormiter læsus, si et is qui vltra dimidiam læsus est, enormiter læsus dicitur.

Sed neque hæc secunda sententia placet, quia obstat eidem ea ratio secunda, quæ obstat præcedenti, nã hoc quoq.cu su restitueretur minor, non obstante iuramento attenta ratione prædicta, d.l.vix est. Ergo etiam si læsio non accedat ad dimidiã vel circa, dicetur tamen magna, seu non modica, quia propter illã restitueretur minor, si iuramentum eum non impediret, d.auth.sacramenta.

Tertia opinio est, ex aduerso quodãmodo proceden do, quod non solum non requiratur tanta deceptio ad hoc vt dicatur magna læsio, sed quòd sufficiat læsio quę
118 libet vltra decimam partem, † adeò vt qui læsus fuit in
vno de decem, in decem de centũ, & in centum de mille, & sic de similibus dicatur enormiter læsus, siue non modice, & sufficiat ad restitutionem in integrum obtinendum, & ita post Roffr.dicit Ioan.Andr.in addit.ad Specul.tit.de restit.in integ. §.2.colum.fin.& Socin.iun. consil.84.num.42.lib.2.

Sed ista opinio in nulla lege, vel ratione a præall.fundatur, & contra eam est l.nominationũ.C.de decur.lib. 10.iuncta gl.ibi, dum volunt quod paucorum absentia non noceat, & tamen ista quantitas regulariter intelligitur de tertia parte, gloss.in l.quod maior.ff ad municip. Præterea contra eam facit l.si quis in suo, & ibi gl.in verbo, legitima.C.de inof.test. vbi post text.ibi uocat legitimam, minusculam portionem, & tamẽ est quarta pars secundum illa iura, & hodie est tertia, & consequenter nõ potest dici magna læsio in decima parte, si talis pars dici debet omninò minima, postquam minuscula dicitur etiam quarta pars.

119 Quarta igitur opinio est, quod læsio in sexta † parte
totius dicatur enormis læsio, & hanc tenuit Bart.in l.societatem. §.arbitrorum, num.25.ff.pro soc. Dec.consil. 39.num.7. Crot.cons.198.nu.15. Paris.cons.89.nu.53. lib.1.Soc.iun.consil.48.num.21.lib.1.& consil.144.nu. 14.eod.lib.& consil.71.num.7.eod. Syluan.consil.38. col.penult.versic.nam ea omnis. lib.1.cum concord.per eum. & communem etiam testatur Dec.prealleg.cons. 39.& Socin.iun.d.cons.144.& Chircou.commun. opin. cent.3.conclus.7.

Moti per l.vnde si Neruæ, ibi manifesta iniquitas, iuncta l.seq.in princ.ff.pro soc.

Sed hęc quoq.opinio dubia est ex duobus. Et primò, quia si ritè fiat calculus, apparebit quod in d.l.seq.ille arbiter læsit illum consocium in 5.parte, non in 6 solum, vt clare & eleganter deducit Abb.in c.quintaualllis. nu. 33.extra de iureiur.& post eum Cæpol. præall.tract. de simulat.cõt.nu.111.Secũdò ibi sumus in læsione ex sententia arbitrali procedente, in qua requiritur minor læsio, quàm in casib.in quibus quis non ab alio sed a se ipso decipitur, vt Bart.met consideras in d.§.arbitrorum, nu.25.ita respondens ad l.2. C.de rescind.vend.& quãuis ipse non dicat, fuit originalis consideratio gl.sing.in §.preciũ, in ver.diffinierit. in fi.Inst.de empt.& vendit. Quo fit vt Bart.in d.§.arbitrorum, & gloss.in d §.precium.virtualiter velint, quòd quando sumus in læsione, in quam quis a se ipso incidit, debeat esse maior læsio, quam sextæ partis, vt dicatur magna, siue enormis.

Quinta igitur opinio est; Quod magna siue enormis
120 læsio sit tertia pars, † & hanc tenent Abb.in c.quintauall
lis.nu.33.de iureiu.& Cæpol.de sim.cõt.d.nu.111.Ias.in add.ad Port.in tit.de hær. quæ ab int.des.in fin.& hanc sentit Bero. in cons.33.nu.10.lib.1.& idem clarius in c. in præsent.nu.179.de probat.& in c.1.nu.85.eo.tit.nostro.Per d.l.vnde si Neruæ.cum l.seq.vt supra.

Sed hæc quoq. videtur dubia, per ea quæ dixi statim ad præcedentem opinionem, ver.secundò &c.

Sexta propterea, & vltima opinio est, quod totũ hoc re
121 mittatur † arbitrio iudicis, quã tenet Azo in rub. C.de
rest.in int.Bal.in l.ędẽ.n.14.C loc.Alb.in d.l.2.n.1.C.si adu.vend.pig.Sal Cyn.Iac.de Aren.& Petr.in l.fi. C.de contr.empt.Rip.in rep.l.si vnquã.nu.90.cũ concord.in fi.Cyn.in l.qui rem.C.de sacr.eccl.Ias.in addit.ad Port. Inst.de hær.quæ ab int.des.in fi.gl.in c.cum illorum, & ibi Felyn.sing.appellat.de senten.excomm. Abb.in d.c. quintauallis.nu.33 ante finẽ, de iureiu. Bero.in c.in pręsentia.nu.179.de probat.& in c.cum dilecti.num.55.de empt. & vend.& in c.1.nu.82.cũ concor. de rest.in int. Didac.in primo var.resol.c.3 n.11.ver.ego sane, vbi plene. Rodoan.in trac.de reb.eccl.nõ alien.q.de rest.in int. §.3.nu.10.& seq. plenissime hoc cõprobat, & tenet Menoc.de.arb.iud.lib.2.cent.2.casu 73.cum concor.plurib. & licet ibi loquatur in læsione ex sententia arbitri, tamẽ postea casu 75.idem in qualibet læsione tenet etiam minorum:& consulendo Alex.cons.67.num.2.lib.5.Dec. cons.39.nu.7.Soc.iun.cons.144.nu.14.lib.1.& cons.84. nu.41.lib.2.cons.48.num.21.lib.1.Paris.cons.89.num. 53.lib 1.Et communẽ esse ex prædictis attestantur Abbas, Dec.& Soc.præall.& de magis communi Soc.d.cõs. 48.num.22.& vltra eos Chircou.comm.opin. cent.3. concl.7.qui addit, quod consulendo, & iudicando, non est recedendum ab hac sententia; per l.1.in fine. ff.de iur.delib.

Hæc opinio licet cæteris securior sit, & magis cõmunis, tamen cum non taxet hoc arbitrium iudicis, quomodo se habere debeat circa hoc, videtur periculosa, si aliud ei non addatur. Quid igitur dicendum?

122 Doctores † nonnulli multũ doctè dixerunt, quod Iudex
debet attendere qualitatem rei, & personæ, & secũdum illam iudicare, quod quidem in se verum est, sed tamen ista doctrina est nimis generalis. Alij addiderũt, quod circa psonas debebit aduertere Iudex, an minor qui læsus est, sit pauper vel diues, nã pauperi quælibet læsio erit grauis, diuiti non sic, & ita voluit gl.in d.l.scio.in verbo si minori.ff.eo.tit.nostro, & alij eam sequũtur quos proxime citabo in opinione mea in casu, in quo eorũ opinio procedit. Circa res verò, elegantissimam attulit doctrinam Excellentiss. Didac.Cou.lib.1.var.resol. c.3.nu.11.ver. ego sane, & sequũtur alij quidã proxime citandi in casu in quo habent intelligi. Quæ quidẽ opiniones siue doctrinæ pro arbitrio isto iudicis regulando satis sunt doctæ & notabiles, sed quoniã possunt, & clariores, & pleniores reddi nonnullis additis.

123 Ego † sic dicendum puto, & prædicta & alia comple
ctendo quandoq.minor læditur in aliquo contractu pacto, vel conuentione reciproca, seu correspectiua, quales sunt in primis oẽs contractus innominati, & translactiones. Itẽ illi quatuor nominati, emptio, & vẽditio, locatio, & conductio, permutatio, et societas. Et his casib.aut minor læditur in hoc, quia eius non interfuit vendere, vel emere, vel permutare, vel trãsigere, vel aliquid simile ex supradictis facere, et sic læditur quoad ipsum actũ in totũ.

Et tunc ego dico, quod si istud interesse est inæstimabi-
le, prout est regulariter, quãdo læsio est circa ipsum actũ
in se, non circa rei preciũ vel valorem, semper lęsio dice
tur grauis, & enormis, & restitutione digna. Eo ipso.n.
quod iudex arbitrabitur non interfuisse minoris, ita face
re, & quod etiam si iusto precio contraxerit, tamen ip-
sum contraxisse est ei damnosum, qualiscunque sit ista lę
sio dabitur restitutio. Hoc autem arbitrium Iudicis, an
interfuerit minoris contrahere, vel ne, pẽdebit a qualita
te ipsius minoris, & quãtitate ipsius rei, simul cõsideratis,
& liberatis, nã si minor diues vẽdiderit agellum modici
valoris, quod vel cuius preciũ si donasset, nõ daretur pro
pterea eidem restitutio, attentis eius opibus, & diuitijs,
& tunc non dabitur restitutio hoc prætextu solo, quod
non expedierit minori vilem rem illam vẽdere, quia vix
est, vt hoc interesse posit esse consideratione dignum,
similiter, si è conuerso minor pauper agellum quod diui
ti esset minimi dãni non habere, ipse inconsultò aliena-
uerit, hoc eidẽ (attenta eius paupertate) nimis pręiudicia
le forte erit, & propterea & si iusto precio vendiderit, re
tractanda erit prætextu interesse prædicti venditio tan-
quã nimis dãnosa, & in totum & in se ipsa totaliter dãno
sa, ope restitutionis in integ. Et sic intelligi, & procedere
vno modo potest, gl. in d. l. scio. in verbo, minori. & qui
eã sequuntur, videlicet gl. in d. §. precium. Iac. Butr. Bar.
& Bal. in d. l. scio. gl. in aut. quod locum. in fi. C. de collat.
Bal. in l. cum antea. nu. 4. C. de arbit. Abb. in c. 1. nu. 8. de
rest. in int. & Bertr. clare in conf. 270. nu. 5. lib. 3. Aut ve-
rò minor læditur circa precium rei, nam licet nõ fuisset
damnum ei vendidisse, vel permutasse, vel transegisse, si
pro iusto & tali precio vendidisset, permutasset &c. pro
quo diligentes patresfamilias illud fecissent, tamẽ dam-
nũ ei fuit non vẽdidisse tam exiguo, vel emisse tãto pre-
cio. Et tunc in his proprie terminis affert suam practicã
Didac. pręall. d. lib. 1. var. resol. c. 3. nu. 11. & inquit ꝙ de
bebit iudex aduertere, ꝙ quandoque licet quantitas læ-
sionis in se ipsa posit dici grauis, tamen respectu maio-
ris summæ cui forte præiudicaretur, si rescinderetur con
uentio pretextu talis læsionis, talis læsio dicetur modica,
& non attendenda, verbi gratia, si in conuentione facta
de mille aureorũ valore, læsus fuerit minor in quinqua-
ginta, nam licet quinquaginta aurei non posint dici mo
dica quantitas in se, tamen respectu mille aureorum, cũ
sit vicesima pars, dicetur modica læsio, & hanc praxim
iudicij sequitur pene ad verbum Menoc. in tract. de arb.
iud. lib. 2. centur. 1. casu 75. & idem voluit Crot. consil.
198. nu. 15. lib. 2. & Bero. in c. cum dilecti. n. 55. de empt.
& vend. & in d. c. 1. nu. 82. de rest. in integ. Et ita intelli-
gunt dispositionem d. l. scio. Sed aduertendum est, quod
licet dictum in se verum sit, tamen exemplum videtur
tam periculosum, quam nimis particulare in contingen
tia facti. Ideo mihi videtur aliter dicendum hoc casu. Et
124 præmisso pro constanti, ꝙ in electione ipsius aduersa-
rij minoris est, an velit residuum iusti precij restituere,
vel a conuentione discedere, & rem ipsam venditam mi
nori reddere, & suum pretium recipere, per ea quæ no-
tat Bart. in l. 2. C. de rescin. vend. & ibi Cagn. sub num.
227. & sequentibus, vbi plene, & si bene consideretur,
probat hoc clare text. in d. l. scio. nam si non esset hoc in
electione eius contra quem petitur restitutio, nunquam
daretur casus, quod per summam minimam præiudica-
retur maiori, nemo enim cogeret minorem a totò con-
tractu discedere, & sibi in tota obligatione præiudicare.

Quo præsupposito. Dico quòd totum Iudicis arbi-
trium in hoc consistet, an si expediat minori potius a to
to contractu, & conuentione discedere, q̃ in ea summa
sibi præiudicatum esse, an verò potius ꝙ ei præiudicatũ
sit in ea quãtitate precij (quæcunq. illa sit) quàm ꝙ a cõ-
uentione discedatur. Et pro exemplo si minor permu-
tauerit prædiũ suum aliquod, qđ habebat separatum &
multum distans a cæteris suis bonis, cum prædio Titij,
quod erat contiguum cæteris prædijs & bonis minoris,
& prædium quod ipse dedit, valeat aliquid plus quàm
prædiũ quod recepit, dico qđ iudex debebit iudicare,
an illud plus sit tanti momenti, ꝑꝑ quod minori magis
expediat non permutasse etiam cum emolumento, & cõ
moditate dictæ vicinitatis, quã illud minor habuisse, an
verò contra nõ sit tanti momenti, propter quod debeat
recedi a dicta permutatione. Et secundũ quod ei expe-
diet nõ rescindi, vel rescindi conuentionẽ, iudex arbitra
bitur concedendam, vel non esse concedendam restitu
tionem. Et ne iudex in hoc decipiatur, suaderem, ꝙ ipse
informaret se a negociatorib. practicis, & peritis illius ar
tis, an ipsi qui maiores & diligentes patresfamilias sunt,
potius vellent in tali casu carere eo pluri, & non discede
re a cõuentione illa, an verò e cõtra, & si illi iudicabunt
melius forte carere illo precio pluri, & non discedere ab
illa conuentione, quàm e contra, tunc non concedat mi-
nori restitutionẽ in integrum, quia ita faciendo fecit pro
vt quilibet paterfamilias fecisset, siue faceret, licet forte
melius potuisset facere, quod tamen melius non debet
attendi, quãdo ex hoc sequitur maius damnum propter
recessum a conuentione. Et sic in similibus exemplis, &
hunc puto esse verum sensum, & praxim d. l. scio. ff. eod.
tit. nostro, & esse facillimum modum arbitrium suum in
terponendi ipsis iudicibus.

Quandoq. verò minor læditur in conuentionibus &
pactis non correspectiuis, & reciprocis, sed simplicibus,
& in quib. ipse nihil recipit e cõtra, sed tantũ de suo ero
gat, vel promittit, videlicet, si donat, si renunciat, si remit
tit, si cedit aliquid gratis, & non ob aliquam causam. Et
hoc casu non potest aliqua quantitas læsionis cõsiderari
respectu rei, ad rem, quia nihil e contra recipitur, cuius
æquiualentiam recipiendo, hoc cõputari posit. Sed be-
ne qualitas læsionis rei ad personam, i. an illud quod mi
nor diminuit de suo patrimonio, attẽta qualitate perso-
næ suæ & patrimonij sui, posit dici qđ minimũ, medio-
cre vel magnũ. Adeo ꝙ minor semper dicetur ledi in to
tum, quo ad id quod erogat de patrimonio suo, quia ni
hil e contra recipit, ideoq. hoc respectu dicetur semper
enormisime lædi, quia qui in totũ lęditur, proculdubio
enormisime læditur. Curt. in l. admonendi. nu. 379. de
inreiur. cum concor. & post eum Menoch. de arb. iud. q.
70. nu. 17. & dicam proxime in seq. inspectione. Quo ve
ro ad qualitatẽ personę & patrimonij sui, posest esse, qđ
sit adeo modicum, quod dicatur minima esse lęsio eius.
Et propterea dixit Soc. senior, quod in præscriptionib.
etiam potest dici minor, vel maior, læsus mediocriter,
enormiter, & enormisime, habito s. respectu ad qualita
tem personæ suæ, & quantitatem patrimonij sui, ita ipse
sing. in conf. 266. nu. 24. & 25. lib. 2. Bero. in c. 1. nu. 82.
eo. tit. nostro. Hoc itaq. casu ita se gerere debebit arbi-
trium iudicis. Vt, si quid minor donet, tunc debeat consi
derare iudex qualitatem personæ, & quantitatem patri-
monij ipsius minoris, & quãtitatẽ donationis, & si quidẽ
est talis quantitas, quæ attẽta nobilitate eius & facultati
bus, modicum damni ei attulisse dici posit, nõ restituat,
quia non solum læsus non dicetur, sed fecisse id quod
quilibet vir nobilis fecisset, exercendo actum liberalita-
tis cum modico damno, & sic virtuose se gerendo, vt
plene dicam infra in secunda parte. quæst. 10. & ita pro-
cedis vno modo dictum Socin. præall. Si vero minor re
nunciet iuri suo, vel illud cedat pariter sponte, & gratio
se, & idem dicerem, quia liberalitas, & donatio erit. Si
autem permittet vsucapi rem suam, & tunc cũ non pos-
sit dici se gessisse prudẽter, & vt se gessisset bonus pater-
fa. nec actũ virtutis exercuerit, imo negligẽtiæ & socor
diæ, & puto, ꝙ iudex, nõ aliter inspecta qualitate vel q̃
titate

tate vt supra, hoc casu aduersus quamlibet vsucapionē eum restituet, quia semper dicetur in totum læsus, & sic enormissimè. Et ita pertranseo in hoc confuso pelago huius articuli in hac prima inspectione.

Circa secundam verò inspectionem. Quæ scilicet dicatur læsio enormis, quæ enormior, & quæ enormissi-
125 ma,† infinitæ pene reperiuntur opiniones, siue casus, & exempla doctorum, quæ ego congessi in tractatu iuramenti.

Et re vera ibi necessaria est indagatio ista propter iuramentum, quod non operatur, vbi adest enormior vel enormissima læsio, secundum omnium sententiam, vt ibi dixi, licet operetur secūdum multorum opinionem, vbi adest enormis duntaxat. Hic autem vbi sumus regulariter extra casum iuramenti specialem, & sufficit ad omnem restitutionem obtinendam enormis duntaxat læsio, missam faciam resolutionem huius dubij, cum inpræsentiarum superfluum sit, & ad ibi dicta me remitto. Quæ satis superque iam sint pro absolutione huius quartæ Quæstionis.

SVMMARIVM.

1 *Restitutio, quæ fauorabilior sit, an ex causa ætatis, an alia. & 6.*
2 *Argumentum ab vna ad aliam an procedat.*
3 *Ius commune fauorabilius quam speciale, & singulare.*
4 *Substituto vulgari præfertur fideicommissarius.*
5 *Substitutus vulgaris est nobilior quam fideicommissarius.*
7 *Absenti tempora vtilia non currunt, minori vero currunt.*
8 *Restitutio ex edicto maiorum ex quibus causis concedatur regulariter.*
9 *Absentia in se, an sit iusta causa restitutionis in integrum.*
10 *Absens ex iusta causa pro præsente accipitur. numero. 11.*
12 *Declaratur hoc num. 12.*
13 *Absēs an ipso iure tutus sit, an verò restitutione egeat.*
14 *Absente parte quod sit nullum est.*
15 *Consensus vbi deficit, actus ipso iure nullus est.*
16 *Agere non valenti, non currit præscriptio. Declaratur num. 18.*
17 *Absens, an quomodo & quando lædatur, vel lædat alios.*
19 *Absenti quando ipso iure non currat præscriptio, enumerantur quidam casus, numero. 20. 21. 22. & 23.*
20 *Pestis, vel Belli, vel hæreditatis iacentis tempore an currat præscriptio. nu. 21. 22.*
24 *Absentia qualibet an sit iusta causa restitutionis.*
25 *Præsens contra absentem semper restituitur.*
26 *Absens quot modis, quis dicatur. & numer. sequen. plene.*
27 *Mortuus dicitur absens.*
Item.
28 *In vtero existens dicitur absens.*
Item.
29 *Longe existens dicitur absens.*
30 *Extra Prouinciam qui est, dicitur etiam absens.*
31 *Extra prouinciam etiam, quomodo intelligatur.*
Item.
32 *Domicilium qui alio transtulit, dicitur absens. nu. 33.*
Imò.
34 *In ciuitate vel intra continentiam murorum eius qui non est, dicitur absens.*
35 *Domi qui non est, vel in hortis etiam dicitur absens.*
Imò
36 *Domi qui non est, etiam si sit in hortis, dicitur absens.*
Imò
37 *Domi qui est, si tamen in procinctu discedendi est, dicitur absens.*
38 *In iudicio qui non est præsens, dicitur etiam absens.*
39 *Audire qui non potest vocem loquentis, dicitur etiam absens.*
40 *Furiosus, ebrius, infans, & cæteri qui intellectu præsentes dici non possunt, dicuntur etiam absentes.*
41 *Absens quando quis dicatur, arbitrio iudicis relinquendum.*
42 *Absentiarum species quot sint, & quæ secundum doctorum diuisiones.*
43 *Prima opinio, quod quinque species.*
44 *Secunda opinio, quod quatuor species.*
45 *Tertia opinio, quòd quatuor species, sed diuersimode.*
46 *Authoris opinio, diuisio, & arbor. & primo.*
46 *Absentia ordinaria quæ sit.*
47 *Absentia extraordinaria quæ sit.*
48 *Absentia extraordinaria necessaria quæ sit.*
49 *Absentia extraordinaria voluntaria quæ sit.*
50 *Absentia necessaria quotuplex, & primo laudabilis quæ sit.*
51 *Absentia necessaria vituperabilis quæ sit.*
52 *Absentia necessaria neutra quæ sit.*
53 *Absentia voluntaria quotuplex sit, & primo laudabilis quæ sit.*
54 *Absentia voluntaria vituperabilis quæ sit.*
55 *Absentia voluntaria, nec laudabilis, nec vituperabilis, quæ sit.*

QVAESTIO V.

De alijs causis ex quibus restituuntur in integrum, indifferenter cuiuslibet ætatis homines, & in specie maiores 25. annis. Et in primis de absentia.

SVccurritur autem non solum minoribus 25. annis, & alijs qui iure minorum vtuntur, in casu quo læsi sint (vt hactenus visum est, hoc nobili remedio restitutionis in integrum) speciali priuilegio illius ætatis duntaxat, & absque vlla alia causa legitima. Verum etiam & ipsis & alijs etiam maioribus 25. annis ex iustis causis varijs & diuersis pollicetur prætor restitutionem in integrum, si læsi fuerint, ex eo quod legitimo aliquo impedimento detenti ius suum amiserint, vel quid de bonis eorum diminutum fuerit, vt in toto titulo ff. & Cod. ex quibus caus. maio. in integrum rest. Quas causas & quam restitutionis speciem per plures quæstiones sequentes expediam, & in primis ab impedimento absentiæ initium faciam rationibus, de quibus infra. Quæritur autem circa hanc quæstionem de infrascriptis, videlicet.

Primo, An restitutio in integrum, quę conceditur ex alia causa, quam ætatis, sit fauorabilior, quam illa quæ ex speciali priuilegio ętatis minoribus dari solet.

Secūdo, ex quib. causis hæc species restitutionis (quæ ex edicto maiorum dicitur) regulariter, & in genere concedatur, & sic de diuisione illarum.

Tertiò, An absentia sit iusta causa restitut. in integr.

Quarto,

Quarto, An absenti sit necessaria restitutio in integrum.

Quinto, An absentia quælibet sit iusta causa restitutionis in integrum,& quia non omnis.

Sexto, Quot modis quis dicatur absens.

Septimo, Quot sint species absentiarum, & hic diuisio illarum per arborem facienda est cum declaratione cuiuslibet speciei.

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet fauorabilior † sit restitutio in integrum quæ ex causa ætatis conceditur,quam hæc quæ aliis iustis causis datur,an æquè fauorabilis &c. Præmittendum est, quod vtilitas consistit in hoc, nam prout erit illa prima magis,vel minus,vel æquè fauorabi
2 lis quàm ista,valebit argumẽtum ab vna ad aliam, † vel non valebit,prout valet a maiori ad minus,vel a minori ad minus,affirmatiue,vel negatiue,vel a pari,vtroque modo,& ita in specie notant & arguũt Aret.in l.cũ quidam,in fine.ff.de acquir.hæred. Bero. in consilio 122. numero octauo libro tertio. & Mar.Angusciola in cõsilio 212.column. prima,& consilio primo numer. 14. libro primo.Hoc præmisso.

Videtur quod fauorabilior sit restitutio hæc,quæ ex aliqua alia iusta causa quam ætatis,conceditur, quam illa quæ ex causa ætatis sola datur.

Primo,quia ista iustitiam meram dumtaxat, cum succurrat generaliter eis qui sine culpa damnum senserunt, continere dicitur, illa vero gratiam ex miseratione ætatis maximam habet,vt l.prima.ff.de mi.ergo facilius cõcedi,& fauorabilior esse debet,sicut ius commune, magis q̃ ius speciale, & priuilegiatũ fauorabilius est,& faci
3 lius cõceditur.† l.antequã.C.ad Velle.c.cũ venissent,de constit.Card.Bellam. post Host.Ioann.Andr.Anch.& alios communiter in c.final.extra de rest.in inte. Quod etiam cõfirmatur per regulam l.ius singulare. ff.de leg. iuncta l.quod vero.ff.eod.

Secũdo facit l.auxilium.ff.de minor, dum ibi dicitur, quod minor non restituitur aduersus omissam accusationem, & tamen maior ex hac secunda specie restitutionis,ex capite iustæ absentiæ restituitur aduersus accusationis omissionem.l.si qua militi. ff. ex quibus caus. maio.

Tertiò,quia ita doctores communiter tenuisse videntur.gloss.in d.l.cum quidam.ff.de acquir.hæredit.gloss. in l.3.§. sed vtrum, in verbo, & non puto. ff. de min. Salic.in l.prima. C.de restitutio. milit.& per illum tex. notant Bart.Alber. & alii in d.l. si qua milit.Bal Paul.& Alexand.in d.l.cum quidam.numero tertio.& ibi.Iaso. dicit hanc sententiam esse veriorem,vt per eum sub numero nono.Gomes.in §.rursus.in princ.Instit.de actio. Allegantur etiam Fulgos.in consi.85.Cuman. in consil. 74.& consi.129.& consil.147.sed ego non reperio illos hoc dicentes. Vtrum tamen sit,Iason.præall.putat hanc esse communem sententiam,& Ruin.illam clare firmat pro communi in l.hoc edicto.§.nunciatio.numero 217. ff.de ope.noui nunc.

In contrarium tenent doctores alii magis communiter.glos.sibi contraria in l.nec non.§. quod eis.ff.ex quibus causis maio.& illã p veriori,& magis approbata sequuntur,Bald.in l.fin.ff.eodem titu.nostro,& Bald.in l. in contractibus,in tertio notab.numero tertio.C.de nõ num. pecu. Cuman. & Aret. in l.cum quidam.in fin.ff. de acquirend.hæredit.& in lege tertia.§.Labeo. vbi Ias. ita pertransire videtur, ff.de acquirend. possessio. idem firmat Socin. sen.in l.si filiusfam. §. in hac.ff. de verbo. obligatio.Card.in cap.cum ex literis.in secunda opposi. in vlt.solut.extra eodem tit.nostro. Mantua incidenter in l.imperium.numero 265.ff.de iurisdictio.omn.iudic. Rebuff.in tract.de restitutio.in integrum,in princip. numero 27. Illustrissimus Cardin. Albanus in lucubr. ad Bar.super rubr.ff.de minor.numero 14.& in l.Iulianus. §.cum quoque.ff.ex quibus caus.maio. Et hanc amplecti videtur,licet neutram expresse firmet Tiraq.in trac. de vtr.retract.in prima parte §.35. gloss.4.numero 17. cum multis cõcord.per eum. Et consulendo sequuntur Bal.consilio 88. numero quarto,libro quinto, & consil. 301.numero quartu.libro quarto.Aretin. consilio 104. numer. 6.& 7. vbi plene Curt. sen.consilio 58. numer. quarto versicu. quarto principali, & sequen. latissime Crot.consilio 286.numero septimo & 8.libro tertio.Riminald.consilio 120.numero 15.libro primo & consi. 404.numero septimo libro tertio.Mar.Angusc. consil. primo a numero 15.vsque ad numero 22.& consilio secundo numer.6.7.8 & 9.& idem consi.212.colum. prima.& sequen.plene,& ibi de communi fere vbique.Bero.consi.122.numero octauo,& consil.121.num.10.& consi.56.nume.46.libro tertio.Ruin.consilio 199.num. quinto libro primo,& consilio 33.numero octauo,versicu.& quamuis.libro tertio Cur. iun. consil.18. numero quarto Cephal.consil.314. numero 14. libro tertio,vbi de communi & Menoch.consilio 100.in fine. cum concord.Socin.iun.consi.45.numero secundo libro quarto. & alii concord.vt per Iac. Nouell.in tract. ad defensam capitulo primo numero 37. & de magis communi post Curt. sen.præall.Ias.in l. non quæcunque.§.si ex bonis. nu.9.ff.de legat.1.Et re vera ista est magis communiter recepta sententia.

Et pro hac adducitur primo l.fi.ff.de rest.in inte.vbi minor restituitur ad totam causam,maior autem ad appellandum tantum.Sed respondeo quod minor fuit læsus in tota causa, ideo ad totam restituitur, Maior autẽ qui per procuratorem litigauit,& sic in tota causa, non fuit læsus nullo existente ætatis priuilegio,tantum in tẽpore appellandi læsus fuit,vnde &c. ne plus restituat restitutio,quam læsio abstulerit.

Adducitur secundo,quia magis debet operari prouisio specialis quam generalis. Sed respondeo,quod non vtraque a iure communi proficitur, imo cum illa specialis ex priuilegio descendat, retorquetur, vt supra dictum fuit.

Adducitur tertio l.etiam ei.ff. de mino. vbi ei qui est in vtero datur restitutio ex causa ætatis,si interim lædatur, quamuis ei competeret restitutio ex clausula generali.Ita Aretin. d.l. cum quidam. Sed respon. quod non ex eo quod fauorabilior illa sit, potius quam alia datur, sed quia facilioris probationis est, quia ætas a se ipsa probanda venit,& alia iusta causa probari non debet. Vel dici potest,quod vbi adest specialis & propria prouisio generalis cessat,etiam si fauorabilior esset,vt l.qui habet.ff.de tutelis. Vel dic, quod ibi non dicitur, quod ex causa ætatis datur restitutio, neque hoc possibile est, cum is qui in vtero est, nõ potest fragilitate ætatis errasse,neque dolo aduersarij deceptus esse potest,cum ibi simus in præscriptionis cursu, vnde mihi sæpe visum est, illam restitutionem ex clausula generali dandam. Quælibet stare potest.

Adducitur quartò,quia causa naturalis præfertur accidentali,l.qui habet.ff. de tut. Sed respon. potest, quod non propterea potest dici fauorabilior. Etenim substitutus fideicommissarius quoque præfertur in concursu
4 ipsi substituto vulgari, † vt per Bart.& alios communiter in lege prima in primo effectu vulgaris substitutionis, & dixi in tract.compend.subst.in prælud.part.2.q. 5.versi.limitatur quarto. Et tamen fauorabilior,& nobi
5 lior est substitutus vulgaris, † quam fideicommissarius, vt plene deduxi alias in d.tracta.compend.subst.in quinta parte,in 3.q.princip.præmitto 6.per totum.

Addu-

Adducitur quinto, quia in multis casibus restituitur minor, in quibus maior non restituitur, vt enumerat quosdam Tiraq.d.§.35.gloss.4.nume.48. & duos etiam Mar.Angusc.d.consi.1.num.18.& seq. & cons.2.num.7.& seq. Sed resp. quod in quibusdam alijs restituitur maior, non autem minor & hoc accidit in vtraque prout adest, vel non adest eadem ratio, vt constat ex inspectione illorum casuum. Quid dicendum?

Alex.in l.cum filiusfam.§.in hac.in fi.ff.de verb.obli ga.videtur velle concordare sic. Aut aliquid gestum est cum minore, ex quo minor læsus est, & fauorabilior est causa ætatis, aut non est gestum aliquid cum eo, sed cum defuncto authore suo, & secus & refert etiã & sequitur simpliciter Ias.in d.l.non quæcunque. §. si ex bonis.nu 9.ff.de leg.1.

Sed aduertendum est, quod hæc doctrina non est generalis, cum in summa non ponat nisi vnum casum, & instantiam, in quibus restitutio conceditur ex clausula generali, & nõ ex causa ætatis, licet ipse minor sit capax vtriusque. Et ratio est, quia ibi nihil est gestum cum minore, vnde non mirum si ex minoris ætatis causa restitui non potest, vt l.Aemilius. ff. de minor.& dicam infra in 2.parte quæst. 26.in restitutione aduersus præscriptiones conuentionales.

Vnde Zas.in l.1.§.nunciatio, num. 11.ff.de oper.noui nunc.videtur tenere, quod sint æque fauorabiles. Et ego etiam alias, dum primo scribebam hunc tractatum, ita simpliciter opinabar, & reperi etiam postea ita dicentẽ Io.Fabri Institu.de act.in §.rursus. num.3.

Ego tamen in præsenti puto diligentius aduertendũ esse. Et pro solutione præmitto, quod summa istius q.redigitur ad hoc, an vbi in aliquo casu denegatur restitutio ex capite ætatis, eodem casu denegetur etiam ex alijs
6 iustis causis. In quo dubio distinguo sic. † Aut negatur ex capite ætatis, quia minor non est læsus vt minor, & sic quia causa læsionis non fuit ætatis fragilitas, nec dolus aduersarij, sed casus fortuitus, puta, vel quia minor est læsus iure communi, vt supra declaratum est in præcedenti quæstione, & tunc non valet argumentum, & non sequitur dicere denegatur restitutio ex causa ætatis, ergo & alijs etiam de causis deneganda est, vt constat in restitutione aduersus præscriptionem conuentionalem, quãdo negocium fuit gestum cum defuncto, aduersus quam non potest restitui minor vt læsus ex causa ætatis, quia cum eo aliquid gestum non est, sed tamẽ potest restitui ex capite iustæ ignorantiæ, vt post Bart. in l.Aemilius.ff. de minor. & alios communiter ibi, & alibi, & Alexand.in d.§.in hac.dicam plene infra in 2. parte q.6. Similiaque exempla plura colligentur ex d.2. parte.in quibus non denegatur restitutio ex edicto maiorum, siue ex generali clausula, licet denegatur ex causa ætatis. Et semper reperies quod accidit, quia adest diuersa ratio inter vnam & aliam.

Aut denegatur ex capite ætatis aliqua ratione & respectu, qui militat etiam in hac secunda specie restitutionis, & tunc bene procedit argumentatio, & procedit glo.d.l.nec non, cum alijs concord.supra in secunda opinione magis communi, non tamen quia fauorabilior sit illa, quam ista restitutio, sed quia qua ratione illa denegatur, eadem ratione ista deneganda est. Exemplum, si non restituatur minor, quia tractet de lucro odioso, & cum damno alterius, vel iniuria, quia sicut non restituitur ex edicto minorum, vt d.l.auxilium, sic neque ex edicto maiorum, vt l.sciendum.ff.ex quibus caus. maior. Item si non restituitur minor ex eo, quia semel ei restitutio denegata fuit, neque noua causa adest, & C. si sep. rest.&c. neque maior restituetur in tali casu, vt dicam infra hac prima parte q.25.art.1.& sequentibus. Item si illa denegaretur, quia adesset eo casu remedium ordinarium, l.in causæ.ff.de min. ista quoque deneganda esset, quia eadem ratio militat, vt dicam infra hac prima parte, q.22.in specie articul.4. Ex quibus patet conclusio, quod vbi adest eadem ratio, valet argumentum a denegatione vnius ad denegationem alterius, item & concessionis, licet hoc raro cõtingat, præsertim cum tractatur de restitutione aduersus male gesta. Vbi vero non adest eadẽ ratio, nõ põt argui a denegatione unius ad alterius denegationẽ & hoc nõ quia magis vel minus fauorabilis sit vna quã alia, sed quia ex diuersis nõ debet inferri. Si verò esset materia indifferẽs, qa neq. eadẽ neq. diuersa ratio adesset, tũc ego puto æquiorẽ & veriorẽ sententiam, quod sint ęquè fauorabiles, & quod valet argumentum ab vna ad aliam, negatiue & affirmatiue. Et ita distinguendo conciliari etiam possunt contraria.

In specie vero ad primum, resp. quod priuilegium hoc minorum postquam in corpore iuris redactum est pro communi iure, sicut Velleianum quo ad mulieres, & Macedonianum, quo ad filiosfami. ex iustitia dicitur concedi hodie iure communi, non singulari. Præterea, neque etiam restitutio ex edicto maiorum de rigore iuris concedenda veniret, nisi prætor ex æquitate & speciali iure & benignitate introduxisset, vt l.1.ff. ex quibus cau.maio.& supra dictum fuit in 1.quæst.

Ad secundum resp. quod illud accidit propter diuer-
7 sos iuris terminos, nam absenti † tempora vtilia nõ currunt ipso iure, minori vero currunt. ita Aret. in d.l.cum quidam.& Soc.iun.consil. 46. numer. 12. libr. 4. soluunt hoc contrarium.

Ad tertium resp. quod vtraque doctorum sententia potest in suis casibus procedere, non ratione fauoris minoris vel maioris, sed identitatis, vel diuersitatis rationis.

Articulus II.

AD secundum, Ex quibus scilicet causis hæc restitu-
8 tionis species concedatur, † cum illæ pene infinitæ sint, vix est vt possint sub certa & regulari diuisione complecti.

Ego tamen breuiter dicendum puto, duas esse principales causas huius restitutionis, vnam quidem nominatam, & specialem, alteram vero generalem & innominatam. Prima est quæ ex capite absentiæ, siue quæ propter iustam absentiam datur, & hæc fuit specialiter & nominatim a pretore in suo edicto posita. Altera vero est, quæ ex quauis alia iusta causa datur, & quæ non fuit a prætore in suo edicto specialiter proposita, sed fuit generaliter promissa in illa generali clausula, & si qua alia mihi iusta causa videbitur, in integrum restituam, de qua in l.1.in fine.& in l. sed & si per prætorem. §. quoties.vers.Item inquit prætor.ff. ex quibus caus.maio. Et ita magistraliter diuidi põt infinita causarum multitudo, ex quibus restitutio in integrum ex hoc edicto dari solet. Vnaquæque autem dictarum duarum specierum rursus in suas species alias, & casus, & causas subdiuiditur, vt infra seriatim apparebit.

Et quoniam prima causa nominata & specialis dignior esse videtur, quia a prætore in suo edicto specialiter scripta fuit, & prius etiam a I.C.in tit.ex quibus cau. maio.pertractata, de illa prius agendum est in hac, & in seq.q.per totum.

Articulus III.

AD tertium, An scilicet absentia in se sit iusta causa
9 restitutionis in integrum. †

Videtur quod non.

10 Quia absens ex iusta causa pro præsente habetur. † c.

ad au-

ad audientiam.de cler.non resid.ibi, cum absentes dici non debeant,& text.in l.Sciæ.§.Pamphilæ.ff.de fundo instr.cum concord.per Roman.consil.463.& per Pedẽ. decis.92.numer. 10. & dicit ad hoc propositum Alber. in 1.lib.statut.quæst.174.numer. 2. quod absens Reip.
11 causa babetur pro præsente,ac si esset in loco.†

In contrarium est veritas, tum authoritate legis,vt l. 1.ff.ex quibus caus.maio.& l.& si fine.§.final.ff.de minor. Tum propter æquitatẽ manifestam,quæ vult quod impeditis superesse rebus suis,succurratur hoc restitutionis remedio, l.in eadem.ff.eod.tit.nostro. & sine dubio rebus suis superesse non potest,quia abest a loco, vbi illis assistere deberet.

Ad contrarium respõdetur, quod illud procedit quo
12 ad commodum ipsius absentis,† vt accidit in eo qui propter seruitia ecclesiæ abest a residentia,nam pro præsente habetur,vt participet de quotidianis distributionib. d.c.ad audientiam.cum sim.in illa materia,& d.§. Pamphilæ.& accidit etiam ei qui in vtero est, l.qui in vtero. ff.de stat.hom.In casu autem nostro commodum est ipsi absenti non haberi pro presente, ne exinde negligentia eius notari posset, vt manifestum est, ergo &c. Et ita considerat etiam Alber.in d. quæst. 174. in casu conditionis implendæ ab eo qui abest.

Articulus IV.

AD quartum, An(si equum est succurri ipsi absenti, vt dictum est)necesse sit recurri ad remedium resti
13 tutionis in integrum, an vero ipso iure tutus sit.† Vtilitas maxima est, propter tempora restitutionis quæ breuiter pertranseunt,vt infra dicam millies.

Videtur autem quod restitutione opus non sit, sed quod ipso iure tutus sit qui abest.

Primò,quia id quod fit absente parte nullum est, nec
14 restitutione indiget.† Bar.in l.seruum.§. publice.in fin. ff.de procurat.Alber.in l. omnes. numero quinto ff.eo. rit.nostro.& videtur text.notab.in l.quæsitum.§.igitur. ff.de re iud.ibi, res non videtur iudicata, iuncta lege 1. in princ.ff.ex quibus caus. maio.

15 Secundo, quia vbi deficit consensus † partis in actu promissionis,vel alienationis &c. actus ipso iure nullus est,lege an inutilis,ff.de excep. cum simi.Sed absẽs pro dissentiente habetur, gloss.in l.receptum.ff.de pact.& ibi Curt.num.14.& probat tex.in l.in ep.§.deinde.ff.de ritu nupt. iuncta regula quod absens dicitur ignorare, capit.tua,qui matrim.accusa.poss.cum concord.per Ripá in l.secunda.§.voluntatem.numer.10.ff.solu.matrimo.& ibi Iaso.numer.17.Zas.nume.22.& Deci. consil. 303.nume.5.Ergo absens non indiget restitutione.

16 Tertio,quia non valenti agere currit † præscriptio, l. 1.in fin.C.de ann.except.cum ibi notatis,& l.1.§. dies. ff.quando app.sit.& l.contra maiores.C. de inoff.test.

Contrarium in iure nostro determinatum est, vt l. 1. & per totum.ff.ex quib.caus.maior.Nec conclusio indiget alia authoritate,vel ratione, quia lex ita scripta est, solum ad contraria respondere superest, ex quibus etiã ratio colligitur,& limitationes aliquæ.

Ad primum igitur respon.considerando,quod quan
17 do quis abest,† aut fit aliquid ab aliis contra eum,aut ab eo contra alios, aut omittitur aliquid fieri ab aliis contra eum,quia non est præsens, aut ab eo omittitur contra alios qui in ciuitate sunt, aliquid facere,quia non potest propter absentiam.Primo casu,qui is qui facit scit impedimentum, & absentiam eius, & actus est nullus, quatenus absenti preiudicat, aut nescit, & tenet actus, sed succurritur ope restitutionis. Ita vult gl.in l. quæsitum.in verbo iudicata. ff. de re iudic.& tradit pro cautela Bart.in l.2.§.si quis in iudicio.nume.5.ff. si quis caut. dicens quod debet notificari iudici impedimentũ ipsius absentis,ad hoc vt conruat ipso iure, & ita procedit dictum Bald.in l. secunda.C. ex quibus causis maio. & tradit plene Afflic.decis.29.per totum, & ego dicam infra pluries. Secundo casu,nullo pacto succurritur absenti,& hoc est,quod dicit Bartol.in l.penultim.C.de restitutio.mil.quod absens non restituitur contra male gesta per eum in arbitraria,& Paul.in l. Marcellus.in fine. ff.de fideiuss.Et ratio est, quia tũc non ipsa absentia est causa læsionis, sed factum ipsius absentis, vt inquit Angel.notab.in dict.l.penult. dicens hoc esse magnum fundamentum in hac materia. Tertio casu, necessaria est restitutio non ipsi absenti,quia nõ ipse læsus est, sed ipsi qui in ciuitate remansit,& qui propter eius absentiã lesus est,l.ait ptor.§.& erit notãdũ.ff ex quib.causis maio.Neque obstat, quod non valenti agere &c. quia respond.vt statim dicam ad tertium argumentum. Quarto casu,qui est propria,& fere tota materia.ff.ex quibus causis maior.necessaria est regulariter restitutio, vt in conclusione dixi,sed fallit in aliquib.casibus, quos post contraria subijciam.

Ad secundum respondetur,quod iste dissensus est fictus & non verus, quatenus agitur de omissis ab ipso absente,& quæ ipse facere tenebatur, cum potuerit procuratore dimisso sibi occurrere, vt alias inferius dicetur, quatenus verò agitur de gestis & factis ab alijs in præiudicium suum,tunc dissensus habetur pro vero, & ei non obest,quicquid gestum fuerit a scientibus absentiã eius, quia e contra dolus præsumptus præsentium faciat præsumi dissensum verum in absente, qui enim decipitur, non consentit &c. & tunc(vt dixi)non est necessaria restitutio.

Ad tertium resp.ex communi intentione doctorum quod quando quis impeditur agere impedimento iuris,
18 †,non currit præscriptio,& ita loquitur d.l.1.C.de ann. except.quando vero impedimanto facti,tunc currit tempus sed datur restitutio, d.l.1.ff.tit.nostro, cũ tota materia ista,ita ex communi Visillus plene in §.rursus.n.39. Instit.de act.& Cassan. super consuet. Burgund.rubr. 11.§.12.vers.& ad dictum.num.45. Sed aduertendum est, quod solutio non est generalis,nam in d.l.1.§. dies autem.ff.quando appell.sit,adest impedimentum facti, & tamen ab initio ipso iure non currit tempus. Item in l.licet. C.de iur. deliber. iacente hæreditate non currit prescriptio ipso iure,& vtique impedimentum facti est. Similiter tempore belli, vel pestis non currit secundum Bartol.in l.naturaliter.ff. de vsucap. & est text.de bello in l.ab hostibus.C.quibus non obijc. longe. temp. præscript.& tamen est impedimentum facti. Vnde videtur dicendum, quod regula supradicta quamuis regulariter procedat, tamen limitanda veniat in casibus,in quibus iura impeditorum ipso iure illæsa conseruantur.

Limitatur igitur primo, in primo casu illorum quatuor de quibus supra in prima solutione.

Secundo limitatur, quando impedimentum non est facti, sed iuris.vt d.l.1.C.de annal.except.

Limitatur tertiò in casibus, in quibus præscriptio ipso iure non currit,ex speciali iuris dispositione.

Quorum primus est in d.l.1.§.dies autem, ff. quan-
19 do app.†

Secundus est in dict.leg.licet, idest iacente hæredi-
20 tate.†

21 Tertius est in d.l.ab hostibus,idest durante bello.†

22 Quartus est tempore pestis, † secundum Bart. in d.l. naturaliter,quod tamen declarabo inferius q. sequen.

23 Quintus est in tempore † restitutionis in integrum quod absentibus & legitime impeditis, non currit, text. est in l.fin.in fi.C.de temp.in integrum rest.& ibi doct. & in l.interdum. ff. de minor. & dicam infra quæst.30. articul.

articul.20.Sunt etiam & alii caſus, qui congeri poſſunt, de quibus ego dicam infra de reſtitutione aduerſus præſcriptionem,in 2.part.q.27.

Articulus. V.

AD quintum, An ſcilicet quælibet abſentia ſit iuſta
4 cauſa reſtitutionis in integrum.†

Videtur quod omnis abſentia ſit iuſta cauſa reſtitutionis. Quia non diſtinguitur ex qua cauſa quis abſit,dũ modo ſui copiam non faciat,indiſtincte enim datur reſtitutio in integrum ei qui propter talem abſentiam læſus eſt,tex.eſt expreſſus in l. item ait prætor,verſi.& erit notandum.ff.ex quibus cauſis maio.

In contrarium eſt communis doctorum theorica in l.inter minores.ff.eod.tit.noſtro,quæ diſtinguit inter iuſtas,& non iuſtas abſentias,& plene apparebit ex articulis ſequentis quæſtionis.

Ego dico ſic. Aut loquimur de reſtitutione præſen-
25 tium contra abſentes, † & tunc quęlibet abſentia iuſta
vel iniuſta ipſius abſentis, eſt iuſta cauſa reſtitutionis,vt dicit bene text.in d. l. item ait.verſi. & erit notandum, & ratio eſt, quia eadem ęquitas ſuadet, vt ſuccorratur præſenti,qui non potuit habere copiam abſentis, ſi ille abſuit ſine legitima cauſa, quæ ſuadet vt ſuccurratur, ſi legitima de cauſa abfuit,ſemper enim dicitur, non feciſſe copiam ſui ipſi præſenti,propter quod iuſtum eſt illũ reſtitui. Aut loquimur de reſtitutione abſentium contra præſentes,& tunc eſt verum, quod non omnis abſentia illis opitulatur,ſed ita demum excuſantur,ſi ex iuſta cauſa abſuerint,& hoc fuit de mente Io. Fabr. in §.rurſus. Inſtit.de act.& ibi Iaſo.nume.6.& Zaſ.num.15.

Quæ igitur abſentia ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integrum,& quæ non,videndum eſt,ſed prius,quot modis quis dicatur abſens, & quot ſint ſpecies abſentiarum diſpiciamus.

Articulus VI.

AD ſextum, Quot modis ſcilicet quis dicatur abſẽs;
26 † licet annotare quaslibet ſignificationes huius vo
cabuli,quæ pro varietate opinionum,ſiue dubitandi rationibus cuilibet legenti,vel conſulenti deſeruient, deinde concludam,quid ego circa hanc varietatem ſentiam.

Primo igitur dicitur abſens,qui non eſt in hoc mũdo,
27 ſed mortuus eſt,† c.ſi delegatus.de off. de leg. in 6. cum
ſim.per Alber.in l. præſens. ff. de procurat. Idem Butigell.in l.1.numer.6.ff.de verbo.oblig.Alc.in l.mulieris. §.abeſt.ff. de verb. ſignifi. & eſt text. etiam ibi notab. ad hoc.

Secundo poteſt dici abſens eodem modo qui in vte-
28 ro eſt,† quia nondum in hanc lucem venit, & quo ad ea
quæ ſibi nocent,pro non nato habetur, nec pro exiſtenti in rerum natura, l. qui in vtero. ff. de ſtat.homi. cum ſim.

Tertio poteſt dici abſens,qui licet in hoc mundo ſit,
29 tamen longe abeſt a loco de quo agitur.† Bald.in l.final.
§.vbi autem.C.de bon.quæ lib.per illum tex. & ibi Ful. num.4.Alexand.in l.2.§.voluntatem. nume.11.ff.ſolu. matr.Alc.in d.l.mulieris.§.abeſt. ff. de verb. ſignific. & dicit Alexand. quod iſte dicitur proprie abeſſe.& hucuſque apparet, quod ſignificationes ſunt generales,nunc in ſpecie.

30 Quarto dicitur abſens qui extra prouinciam eſt. † l.
ſi.C.de præſcrip.10. vel 20.annorum & ita ſimpliciter intelligit gloſſ.in §.1.Inſtit.de vſucap. in verbo præſentes.& Menoch.lib.2.de arbitr.iud.cent.1.caſu 40.num. 11.dicit,quod non dicitur ſimpliciter abeſſe iſte, ſed largè abeſſe,& allegat gloſſ.in l.parui.ff. de cond. fur. & l. ſi.C.de præſcrip.long.temp. Circa quam ſignificationẽ huius vocis, aduertendum eſt ad tria. Primo quod iſta ſignificatio procedit ſpecialiter in præſcriptionibus 10. vel 20.annorum.10.ſcilicet inter præſentes. & 20. inter abſentes,quo loco accipiuntur abſentes, ideſt qui extra prouinciam ſunt,ita docet gloſſ.in d.l.præſens.ff.de procur.Felyn.in c.quoniam frequenter.num.9.in fi.extra vt lite non cõteſtata.Alc.d.l.mulieris.§.abeſt.Balb.in trac. de præſcript.in 2.quæſt.princip.num.2.& ſeq.& ita dici ſecũdum communem opinionem refert Burigel. in l. 1.numer.6.in fi.ff. de verb.ſing. Secundo aduertendum
31 eſt, quod extra † prouinciam eſſe dicitur qui licet ſit in
prouincia aliqua (facta diſtinctione ſecundum gentes, & Mathematicos) tamen non eſt in territorio ſuæ ciuitatis,& ſua ciuitas in illa prouincia habet dominium, & territorium ab alijs ſeparatum, dicetur enim iſte extra prouinciam abeſſe,vt ſi Lucenſis habitaret Piſis. Ita ſin. notat Bal.in §.1.Inſtit.de vſucap.ſub num.2. Vbi etiam inquit,quod ſecus eſſet, ſi ciuitates illæ diuerſæ ſub vno pręſide regerẽtur,quod notandum eſt multum,quia ex intentione eius, etiam ſi extra prouinciam quis habitaret,habita ratione diſtinctionis Geometrarum, ſi tamen ſub eodem pręſide ciuitates illæ regerentur,non diceretur abeſſe a prouincia,vti ſi Peruſinus habitaret Fulginei,vel Aſſiſij &c. quæ ciuitates ſunt in Vmbria, & Peruſia in Hetruria, & tamen ſub eodem gubernio Peruſiæ & Vmbriæ reguntur, quod eſt multum notandum in materia pręſcriptionum 10.vel 20.annorum. Tertiò, aduertendum eſt,quod in Regno Franciæ hoc non procedit,nam licet Francia in tres potiſsimum partes ſecundum Cæſarem diuidatur, & ſecundum gentes & communem diuiſionem in plures prouincias,tamen non dicitur extra prouinciam ibi eſſe,niſi qui extra totam Franciam eſt,vt refert Tiraq.in tract.de vtr.retr.§.35.glo.3. numer.2. Quarto etiam debet intelligi iſta ſpecies abſentiæ non perſonalis tantum, ſed cum familia, & domicilio,vt inquit Balb.præall. & proxime ſubijciam.

32 Quinto, dicitur abſens, qui ſe abſentauit a ciuitate †
cum familia ſuà,ita dicit Bart.in l.1.§.1. numer.7. ff.de libe.agnoſc.& ſequitur Fely. in d.c.quoniam. nume.10. Quod intellige,quo ad præſcriptionem 10.vel 20.annorum,vt prædixi,alias enim dicitur abſens etiam qui domicilium alio non tranſtulit, ſed perſonam duntaxat, vt inferius apparebit.

Sexto dicitur abſens,qui in loco vbi adeſt,domiciliũ
33 non habet,† ita vt qui nullibi domicilium habet,nullibi
præſens eſſe dicatur ſecundum Specu.in tit.de pręſcrip. num.3.& Ang.in l.fina.nu.2. C.de præſcrip.10.vel 20. annorum,& ibi Bald.vt allegat Balbus in d.tract.de pręſcript.d.q.2.num.4.ponderantes ad hoc gl.in d. l. final. in verbo abſentes,in princ.Sed aduertendum eſt, quod illa glo.dicit contrarium, quod imò qui nullibi domicilium habet,vbique dicatur præſens.& Bald. in d.l.fi.loquitur de peregrinantibus,qui iure quidem debent vbique haberi pro abſentibus, excepta patria vbi domicilium habent.Et ita teneo, quicquid iſti dicant de vagabundis,illos enim vbique pro præſentibus haberi, dicit illa gloſſ. & ego ſequor, & in peregrinantibus tantum admitto Spec.& præfatorum opinionem.

34 Septimo dicitur abſens, qui non eſt in ciuitate † ſiue
intra continentiam murorum illius,vt dicitur in l.abſentem.ff.de verb.ſing.cum concord. per Albe.in d.l. præſens.ff.de procu.& idem refert Miſing.in d.§.rurſus.nu. 4.& ibi Pet.de Platea nume.3.& Gomeſ.num. 7.Inſtit. de act. Dec.in c.cum omnes.in 1.lect.numer.42. & Ioa. And.in c.vbi periculum.§.1.de elect.in 6.qui inquiunt, quòd iſte propriè dicitur abſens. Et hoc modo etiam debet intelligi id,quod dicitur in d.l.abſentem,quod ſcilicet abſens dicitur,qui non eſt in loco vbi res petitur, ſiue agi-

ue agitur, & Alber.in d.l.præsens. & Mysing. & Petr.
præall.
Octauo,dicitur absẽs, qui licet sit in ciuitate,tamẽ nõ
35 est domi,vel saltem in hortis,† vt dicit tex.in dict.l.præ
sens.ff.de procur.& in l.1.§.adeundi.ff. quando appell.
sit.Et videtur specialis hæc significatio in casu, quo iu-
dex vel pars non facit copiam,vt d.§.adeundi.& cap.bi
duum.§.adeundi.2.q.6.vbi gloss.
36 Nono,dicitur absens, qui non est domi, † etiam si sit
in hortis,vel in alia parte ciuitatis,l.4.§.abesse.ff. de dã.
inf.& l.aut qui aliter.§.1.ff. quod vi aut clam, & hæc si-
gnificatio videtur specialis, in nũciatione noui operis,se
cundũ gloss.in auth.de fideiuss.§.1. in verbo præsentes.
Decimò,dicitur absens etiam qui est domi, si tamen
37 est in procinctu,& parat discessum, componẽdo † sarci
nulas,vel reuersus illas non adhuc deposuit,nec quiesce
re cæpit.tex.est,& ibi Bart.latius in l.ab hostibus. §. sed
quod simpliciter,col.2.ff.ex quibus caus. maio. & Buti-
gel.in l.1.ff.de verbo.obl.nu.6.& hæc significatio con-
uenit quoque materiæ nostræ,vt inferius dicam.
Vndecimo,dicitur absens,etiam qui est præsens,vt su
38 pra proxime, tamen non est præsens in iudicio.† Auth.
de testib.§.penul.& l.nõ solum.§.abesse.ff.de fid.liber.
Sed hoc speciale esse in iudicijs, inquit Alciat.in d.l.mu
lieris.§.abest.ff.de verb.sign.
Duodecimo,dicitur absens,etiam qui est in foro, &
in iudicio,tamen latitat,gloss.in d.l.absentem.per illum
tex.ff.de verb.sign.
Decimotertio,dicitur absens etiam,qui vocem loquẽ
39 tis exaudire non potest,† l.1.ff.de verb.oblig. in prin.v-
bi notãt omnes,& dicunt tam ibi quam alibi,quod hoc
est speciale in concipienda stipulatione. Potest tamen
ista significatio commode adaptari materiæ testium,
quando dicantur absentes, vel præsentes, & ideo nota.
Decimoquarto,dicitur absens etiam qui corpore om
nino presens est,tamen animo,& intellectu abest,qualis
40 est furiosus,† & quilibet mente alienatus. lege secunda
§.furiosus.ff.de procur.Alb.in d.l.præsens.
Quod etiam ad infantes & ebrios extendi potest,qui
furiosis æquiparantur.
Et istæ sunt frequentiores significationes huius vo-
cis. Si quis autem plures velit, recurrat ad remissiones
per Alex.in l.2.§.voluntatem. ff.sol matr.& Ias.in d. §.
rursus.nume.4.Cagnol.in l.qui potest.ff.de regu.iur. &
Felyn. in c. quoniam frequenter.vt lit.nõ contest.Mihi
autem interim visum est,prædictas tantum seriatim, &
gradatim annotare,ad quas(vt arbitror) pene omnes a-
liæ,si quæ reperiuntur, redigi poterunt.
Quo verò ad aliam regulam & theoricam genera-
lem,pro significatione huius vocis, reperio aliquas licet
non tutas.
In primis enim Abb.in c.fi.nume.3.de maio.& obe-
dien.videtur tradere hanc regulam,quod scilicet in his
quæ concernunt totam prouinciam dicatur absens, qui
abest a tota prouincia,in his quæ concernunt diœcesim,
a diœcesi,quæ ciuitatem,a ciuitate,& sic de singulis, per
c.fi.qui mat.accu.poss.cap.propter.de elect.& auth.hoc
ius porrectum.de elect.Item Alc.in d.l.mulieris. §. ab-
est.videtur dicere sic.Quod in dispositionibus legum,ab
esse dicitur qui longe abest,vt d.l.fi.& ibi Bal. C. de bõ.
quæ libe.In præscriptionibus qui abest a prouincia vel
ciuitate. In stipulationibus,qui vocem loquentis exaudi
re non potest,l.1.ff.de verb.obli.In iudicijs, qui abest a
iudicio.Sed hęc non sunt perpetuo vera,vt ex supra enu
meratis significationibus constat,& in specie ex octaua,
nona, decima,& quartadecima.Item Bar.in l.si eum ser
uum, §.ex causa. ff. de fideicom. libe.allegatur pro alia
opinione, sed ipse ponit qui dicatur abesse ex iusta vel
non iusta causa.

Vnde alii demum dicunt,quod absentes dicuntur ho
mines varijs & pene infinitis modis, & secundum subie
ctam materiam,& diuersos effectus, diuersimode acci-
piuntur.ita Bald.in l.præsens.ff.de pact.Felyn.in d.cap.
quoniam frequenter.nu.10.vt lit.non contest.Dec.in c.
cum omnes.num.43.de constit.Alc.in d.l.absentes.ff.de
verb.sign.Ang.in d.l.fin.C.de præscrip.10.vel 20.anno
rum.Balb.de præscript.in 4.parte,2.q.princip. nume.3.
Et ideo non posse dari certam regulam, sed iudicis arbi
trio committi debere,inquit Fely.in d.c.quoniam.num.
9.& Alc.d.§.abest.
41 Ego dico hoc vltimum securius esse. Iudicis † autem
arbitrium,quantum ad hoc,tale esse debere puto.Vt sci
licet perpendat(quantum ad propositum nostrum atti-
net)an is qui absentiam pro sua excusatione & iusta cau
sa restitutionis allegat, ita absens fuerit, vt negocijs de
quibus agitur,superesse non potuerit, non aliter distin-
cto an intra vel extra prouinciam, vel ciuitatem sit, vt
probant d.l.ab hostibus. §.sed quod simpliciter. & leg.
abesse.ff. ex quibus cau. maio. iuncta l.in eadem causa
sunt.ff.eod.Etenim vbicunque sint, vel latitent, vel de-
tineantur,si taliter se habeant,vt rebus suis superesse ne
queant,dicentur proprie abesse, quo ad restitutionis,in
integrum materiam.
Dum tamen iusta de causa impediantur superesse, vt
dicam in seq.quæstione per totum latissime.

Articulus VII.

AD septimum,quot scilicet sunt species absentiarũ.
42 † Præmittendum est, quod in articulo præcedenti
tractatum est,quis dicatur absens,in hoc autem articulo
videndum est,quis dicatur iuste absens, & qui non.Agẽ
dum igitur erit de diuersis speciebus absentiarum, quæ
scilicet sint species iustæ & legitimæ absentiæ, & quæ
iniustæ,& illegitimæ.In qua quidem dubitatione repe-
rio tres notabiliores opiniones doctorum cæteris o-
missis.
43 Prima opinio est, † quod quinque sint species absen-
tiarum.
Alia necessaria,& probabilis,veluti militum.
Alia necessaria, sed improbabilis veluti relegatorũ.
Alia probabilis sed non necessaria, veluti scholariũ.
Alia nec probabilis, nec necessaria, sine contumacia
tamen,veluti mercatorum.
Alia demum omnino voluntaria,& cum dolo & affe
ctatione,veluti eorũ qui contumaciter absunt,vel latitãt
Et ita vult gloss.magistra in l.fin.in verbo, appellare.ff.
de restit.in int.& ibi Bart.illam multum comprobat, &
sequitur sub num.3.& Alb.sub num.7.& Felyn.in cap.
cum Bertoldus.num.9.de re iud.Ias.in §.rursus.Inst. de
act.in princ.& nu.sequen. Gaspar Vallascus in repet. l.
imperium.nume.187.ff.de iur.omn.iudic.Ant. Vrsillus
d.§.rursus.in princ.& nume.seq.Menoc.de recup.poss.
in 6.remed.num.16.& Alc.d.l.absentem.Et communẽ
diuisionem esse inquit Menoch.præall.
Sed aduertendum est,quod in primis ista diuisio vide
tur defectiua, quatenus nihil ponit de absentia ordina-
ria,ex causa domicilij, de qua etiam occurrit in materia
restitutionis,vt per Bald.in l.fina.C.de præscript.10.vel
20.annorum. Item videtur defectiua, quia nihil de ab-
sentia necessaria,quæ licet non sit laudabilis,idest præ-
rogatiua digna,tamen non est vituperabilis,siue impro
babilis,vt absentia litigij causa,& similes,de quibus in-
fra dicam.
44 Secunda igitur opinio est,† quod absentia.
Alia sit probabilis,& priuilegiata,vt militiæ.
Alia probabilis,nec priuilegiata,vt relegationis.
Alia

Alia probabilis, & priuilegiata, sed non necessaria, vt studiorum.

Alia probabilis tantum, non autem necessaria vel priuilegiata, vt mercatura, & ita diuidebat Bal. in l. qui absenti. C. de procur. Sed ista quoque est defectiua ex prædictis, & etiam quia non ponit de absentia contumacis.

Tertia opinio est, † & eiusdem Bald. alibi, quod scilicet absentia.

Alia necessaria, vt relegatio.

Alia vtilis, sed ipsi absenti tantum, vt mercatura.

Alia vtilis publice, nō autem ipsi absenti, vt legatio.

Alia vtilis tam publice quam priuatim, vt studiorum. Ita Bald. in l. cum non voluntatis. C. quomodo & quando iud. & facit pro hoc in vltimo membro, quod inquit Albe. in dict. l. sed etsi. §. 2. numer. 3. ff. ex quibus caus. maior.

Sed tamen ista quoque imperfecta videtur ex supradictis, tum etiam falsa, quia legatio vt plurimum necessaria est. Munus enim est, quod ciuibus etiam inuitis imponi solet. l. sciendum. §. ordine. ff. de legation.

Ego igitur puto posse ita facilius diuidi, & complecti omnes absentiarum species, constituendo arborem, deinde quemlibet ramusculum, suo signo signatum declarando.

Absentia igitur omnis est, aut.

- A. Ordinaria.
- B. Extraordinaria.
  - C. Necessaria.
    - E. Laudabilis idest prerogatiua digna
    - F. Vituperabilis, idest pęna digna
    - G. Si nō laudabilis, ñ tñ vituper.
  - D. Voluntaria.
    - H. Laudabilis.
    - I. Vituperabilis.
    - L. Neutra, vt sup.

46 A. Ordinariam absentiam † illā esse dico. Quæ ratione diuersi domicilij causatur, verbi gratia si Perusinus qui Perusię suum domicilium habet, dicitur abesse Roma, vel Florentia &c. vbi domicilium non habet, dicetur inde ordinarie abesse. Et potest dici etiam ista absentia localis, quia attenditur principaliter, an domiciliū sit præsens, non autem, an persona: & hanc speciem absentiæ considerauit Bald. in l. prima. nume. 5. C. quibus non obijc. longi temp. præscript. & Bald. in dicta l. fin. nume. 1. C. de præscript. 10. vel 20. annorum. & Ang. d. l. 1. numer. 2. & hæc omnino differt a sequenti specie, & suis membris.

47 B. Extraordinariam † autem absentiam illam intelligo, quæ causatur ratione discessus, & absentationis accidentalis, & extraordinariæ a domicilio proprio. Et dicitur extraordinaria, quasi quod extra naturæ & humani vsus ordinem sit, deserere proprios lares, & vagari alibi, dicitur hæc absentia personalis respectu præcedentis, quia in hac attenditur solum, an persona sit præsens, in illa autem an domicilium. Et quoniā varij casus & causæ esse solent, propter quos aliquis extra patriam & domicilium suum abesse cogatur, vel ipse abesse decreuerit, ideo subdiuiditur rursus, vt supra in arbore, & infra sequitur est autem, aut.

C. Necessaria, aut voluntaria hæc extraordinaria ab-
48 sentia. Necessaria est, † quæ non sponte sumitur, sed vel ad iussum principis, magistratus, vel iudicis suæ ciuitatis, vel ex præcepto legis communis vel statutorum, vt ex causa legationis, militiæ, banni &c. de quibus infra dicam.

49 D. Voluntaria † est, quæ penitus sponte, & ad nullius iussum, vel contemplationem cui parere necesse sit, sed ad propriam, vel amicorum, vel suorum vtilitatem, & gratiam suscipitur. Veluti, mercatura, studium, negociaque alia diuersa propria vel amicorum &c. Rursus autem, & istæ duæ species subdistinguuntur vt in arbore, & primo necessaria, alia laudabilis, alia vituperabilis, alia neutra.

50 E. Necessaria, & laudabilis † absentia in iure dicitur, quæ præmio, & honore digna est, & exemplificari potest generaliter in qualibet absentia, quæ pro suæ Reipublicę seu principis vtilitate, & honore principaliter suscipitur, ad iussum & ordinationem illius. Specialiter autem huiusmodi esse dicitur absentia legationis vel alterius muneris publici causa suscepta, quod enim necessaria sit, cōstat ex d. l. sciendum. §. ordine. ff. de legation. quod sit laudabilis, & præmio digna, seu priuilegiata, omnes docto. supra allegati dicunt, & in specie Bald. in d. l. cum non voluntatis. C. quom. & quand. iudex. Item absentia militiæ causa hoc eodem modo suscepta, cuius quidem artis gloriosissimæ laudes, ex toto pene iuris corpore colligi possunt, priuilegia autem prerogatiuæ militum non latent quempiam, de quibus etiam ego dixi alias in tract. compend. sub. in 5. part. quæst. 3. in 2. præmisso.

51 F. Necessaria vituperabilis † dicitur absentia, quæ suscipitur causa relegationis, vel banni, quia in pœnam datur, & quandoque timore pœnæ suscipitur a delinquentibus, de qua absentia habetur in l. si cui. in princ. ff. eod. in l. si qua militi. §. 1. ff. eod. Transfuga etiam dici potest abesse hoc eodem modo, & causa, l. item eis, vers. nam transfugis. ff. eod. ex quibus caus. maio. Item excommunicatus, & alij, de quibus inf. in seq. q. qui causa culpę proprię absunt.

52 G. Necessaria † neutra, idest nec laude, nec pœna digna dici potest, & recte (quicquid supra allegati obmittant) illa in qua quis necessitate constituitur, sed non ob publicam suæ ciuitatis vel principis vtilitatem & honorem, nec ob pęnam sui delicti, sed alia de causa. Huiusmodi est si quis captus sit a latronibus, vel ab alio priuato, in priuatis vinculis detentus, vel represaliarum causa, vel ab hostibus captus. Item si litigii causa, & vt rem suam defendat, vel ius suum prosequatur, absit, & similia, quæ sunt huius generis.

53 H. Voluntaria autem & laudabilis, † simul absentia est, quæ licet voluntarie suscipiatur, tamen honorabilis est, & etiam vtilis; licet non omnino principaliter ipsi principi, vel ciuitati, & quandoque etiam principaliter illis vtilis & gloriosa est, prout gloriose & excellenter exercetur. Qualis est militia voluntarie suscepta, licet etiam non pro Principe vel Republica, vt latius dicā infra dum de restitutione ex hac causa agam in sequen. questio. Item absentia studiorum causa, quam scholares suscipiunt, dum patriam propriam relinquunt, & in alienis morantur Gymnasijs, vt inde docti, & vtiles suę ciuitati, & principi reuertantur, de qua plene dicetur infra suo loco, in d. seq. quæst.

54 I. Voluntaria, vituperabilis † absentia proprie dici pōt, quæ sine aliqua causarum prędictarum suscipitur, sed tātum voluptatis, ocij, vel latitationis gratia, quæ contumacia alias dicitur, de qua in l. 4. & 5. ff. ex quibus caus. maior.

55 L. Voluntaria neutra, idest neque laude, neque pęna digna, secundum doct. præalleg. illa est quæ mercaturę, & sic lucri causa suscipitur. Ego autem dicam plene infra in seq. quæstione, an hoc perpetuo verum sit.

S V M M A R I V M.

1 *Absentia ordinaria, ex causa domicilij perpetui, an sit iusta causa restitutionis in integrum.*

2 Absens

2 *Absens ordinariè, ex causa domicilij perpetui, dicitur iusta de causa abesse.*
3 Intellectus l. cum seruum. §. fin. de fideicom. lib. & illius tituli, quatenus loquitur de iusta causa absentia.
4 Absens ordinarie potest commode negociis suis domesticis superesse.
5 Militia an sit, iusta causa absentiæ, & restitutionis.
6 *Quid in militia necessaria pro sua ciuitate, vel principe.*
7 Absentes Reipubl. causa omnino restitutione digni sunt.
Milites dicuntur abesse Reip. causa. 16.
Milites quare in expeditione dicantur. 16.
8 *Militia voluntaria an sit iusta causa absentia, & restitutionis.*
Et quid si pro suo principe vel patria suscepta est.
9 *Militia militum voluntariorum alias venturerioru, an dici possit necessaria ipsi principi, vel Reip.*
10 *Militia pro extraneo principe, vel ciuitate suscepta, an aliquo modò possit dici iusta causa absentia & restitutionis.*
11 Militia quæ in patria, & sic domi suscipitur, an diceretur iusta causa restitutionis.
12 *Militans debet animum a negocijs alienum habere.*
13 *Magistratus negocia priuata publicis postponere debent.*
14 *Milites qui in expeditione nō sunt, an ex hoc capite absentia restituantur.*
15 *Militum priuilegia quæ eis competunt ratione prærogatiuæ specialis, etiam extra castra competunt.*
16 *Militia sola, idest esse militem, nō prabet iustam causā restitutionis in integrum.*
17 *Intellectus l. ab hostibus. §. si damni infecti. ff. ex quib. cau. maio.*
18 Militia militum nostri temporis, an sit iusta causa restitutionis in integrum,
19 *Militum Ductores, Quæstores, Lictores.*
20 *Medici, Iudices, aliique officiales exercitus, an dicantur eadem causa abesse, qua milites, & restituiuntur.* num. 22.
21 Exercitum qui sequuntur aliqua de causa ipsi exercitui necessaria, an restituantur, vt ipsi milites.
23 *Iudicis arbitrium in huiusmodi personis restituendis potissimum attendi debebit.*
24 *Militum vxoribus, an detur restitutio ex hoc edicto, si viros in bellum sequantur.*
25 *Seruis, siue famulis militum, quos seruitores dicimus, an ex hoc edicto restitutio competat, si dominos in bellum sequantur.*
26 Clericorum serui priuilegio clericorum vtuntur. & num. 27.
Argumentum a militibus celestis militia, ad milites armata militia, an valeat. ibid.
28 *Medici militum quod in exercitu sint necessarij.*
29 *Famuli, siue quibus milites stare non possunt, an restituantur eodem iure quo ipsi milites.*
30 *Et an si non ex capite absentia necessaria, saltem ex causa probabili restitui debent.*
31 *Et quid si isti famuli suum famulatum ab initio obligarent ipsi domino,*
32 *Absentia causa magistratus, legationis, vel alterius publici muneris, an sit iusta causa restitutionis.*
33 *Legatio, an prabeat iustam causam absentia, & restitutionis.*
34 *Magistratus, an idem prabeat.*
35 *Assessores, an eadem causa restituantur.*
36 *Barisel li, & alij qui mittuntur ad extirpandos facinorosos homines, an ex hoc capite restituantur.*
37 Oratores ad principes, vel alias ciuitates, &
38 Ambasiatores, an restituantur, ex capite huius absentia.
39 *Testimonij ferendi causa qui abest, an restituatur ex hoc capite.*
40 *Testimonium ferre pro veritate detegenda, an dicatur publice vtile.*
41 *Munera publica subeuntes, &*
Absentes propterea pro alijs ciuitatibus quam Romana, an dicantur tanquam Reipub. causa absentes restitui. & 42.
43 *Respublica quāuis in dubio de Romana in iure ciuili intelligatur, tamen proprie quodlibet municipium dici potest suam Rempublicam habere.*
44 *Ciuitatibus. &*
45 *Castris omnibus competunt priuilegia, quæ ipsi Reipub. Romanæ competunt, quo ad hoc de absentia Reipu. causa, vel ab illis, vel ab illis.*
46 *Munera publica, & magistratus, qui subeunt in propria ciuitate vel prouincia, an dicantur abesse Reipu. causa, & restitui ex hoc capite.*
47 A tutela excusantur, qui rebus proprijs nedum alienis superesse nequeunt.
48 *Militia est causa maioris abstractionis, & segregationis a negotijs publicis, quam magistratus.*
49 *Assidere qui in propria prouincia vel ciuitate permittitur a principe, dicitur Reipubl. causa abesse, &*
50 Restituitur ex hoc capite necessaria & laudabilis absentia.

QVAESTIO VI.

Quæ absentia ex prædictis sit iusta causa restitutionis in integrum, & quæ non.

VIso, quot sint absentiarum species, nunc videndum est de vnaquaque illarum specierum per ordinem, quæ scilicet sit iusta causa restitutionis in integrum, & quæ non. Quod infrascriptis his articulis absolui poterit.

Primo, an absentia ordinaria, siuè ex causa domicilij perpetui sit iusta causa restitutionis.

Secundo, an absentia militiæ causa.

Tertio, an cuiuslibet militiæ etiam voluntariæ.

Quarto, an militia, quæ in patria suscipitur.

Quinto, an similes in expeditione non sit.

Sexto, an in militibus nostri temporis supra dicta locum habeant.

Septimo, an vxoribus militum idem competat ius.

Octauo, an quibusdam alijs qui pro necessitate exercitus illum comitantur, videlicet Lictores, Ductores &c.

Nono, an seruitoribus seu famulis militum.

Decimo, an absentia ex causa alicuius publici muneris, vel functionis magistratus, sit iusta causa restitutionis, & exempla.

Vndecimo, an idem sit, si hæc munera quis subeat propter aliam Rempublicam quam vrbem Romam.

Duode-

Duodecimo,an ſi quis illa ſubeat in patria ſua.

De alijs ſpeciebus abſentiarum dicetur quæſtione ſequenti.

Articulus I.

AD primum, an ſcilicet abſentia ordinaria, ſiue ex cauſa domicilij perpetui, ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integrum.

Videtur quod ſic. Quia iuſta de cã dicitur abeſſe is qui domicilium perpetuum alibi habet,text.eſt ſing. in l.eum ſeruum,in ſi.ff.de fideicom.lib. ergo ſi ex tali cauſa læditur,reſtitui debet.

Secundo, quia videmus longiorem præſcriptionem requiri contra huiuſmodi abſentem quàm contra præſentem,vt C.de præſcr.10.vel 20.annorum ideo excuſationem mereri videtur, qui propter huiuſmodi abſentiam læditur.

Contrarium tenent Bald.in l.fi.nu.1.C.de præſcr.10. vel 20.anno.& idem Bal.in l.1.nu.1.C.quib.non obijc. long.temp.præſcrip.& ibi Ang.nu.2.

Et ego ita teneo, & puto rationem claram eſſe, licet ipſi non dicant,quia reſtitutiones omnes pene quæ maioribus conceduntur,ex eo conceduntur,quia neceſsitate aliqua irreparabili impediti reb.ſuis ſupereſſe nequeunt,l.in eadem.ff.eo.tit.ex quibus cauſ.maio.

Hi vero qui hac ſpecie abſentiæ abſunt, non ſolum non impediuntur rebus ſuis supereſſe,quinimo quia domi ſuæ vbi fortunas ſuas habent,quieſcunt, commodius negocijs operam dare queunt,ergo &c.

Ad primum autem reſp.quod in materia illius tituli,
3 de fideic.lib.† dicũtur abeſſe ex iuſta cauſa reſpectu eorũ qui latitãt, & ad hoc,vt amittãt ius patronatus illorũ qui illis abſentibus ex Senatus conſulti ordine manumittuntur, ſicut amittunt ij qui latitant, & ſic ex non iuſta cauſa abſunt.At qui non omnes qui non latitant ſi aliter abſint,propterea dicuntur abeſſe ex ita iuſta abſentia vnde reſtitutionem in integrum mereantur, vt infra dicemus q.ſeq.in mercatore, in ocioſis, vagabundis &c. ergo &c.

Ad ſecundum reſp.quod licet longior eius præſcriptio noceat quam præſentibus, non ſequitur propterea quod illa completa debeant reſtitui,quia ſi longius tempus datur eis ad ius ſuum proſequendũ, & in hoc releuantur,ſibi imputetur,quare interim non egerint, & beneficio legis vſi ſunt. Præterea is qui abeſt accidentaliter, & extraordinarie, ex eo reſtituitur in quibuſdam caſib. quia non potuit præuidere ſuam abſentiam & ante illã agere,vel redire tempeſtiue ex eius arbitrio ad agendum,
4 ſed is qui abeſt ordinarie, † quia quieſcit in domo ſua, vtique præuidere poteſt impedimentũ ſuum perpetuũ, ideſt quod ipſe abfuturus eſt continue ratione domicilij,ideo ſi non vadit, vel non mittit ad agendum & ius ſuum proſequendum vbi agi debet,excuſari non poteſt, prout in ſimili notab. concluditur in ferijs. Repentinæ enim præſtant iuſtam cauſam reſtitutionis, quia præuideri non potuerunt,ordinariæ vero ſecus, quia præuideri valuerunt,vt l.ſed ꝑ ſi prætorem.§.ſi ferię.ff.ex quib. cauſ.maio.Et facit regula, quod impedimentum quod quis remouere potuerit, & non remouit, non excuſat impeditum,vt dicam plene infra q.27.ar.7.& hæc ratio multum etiam confirmat communem concluſionem.

Articulus II.& III.

AD ſecundum,& tertium,an prima ſpecies abſentiæ extraordinariæ & neceſſariæ ſimul, & laudabilis,
5 qualis eſt militia † ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integ. & an qualibet militia,etiam voluntaria.

Et quidem in militia neceſſario pro ſua ciuitate vel pro ſuo principe ſuſcepta non eſt dubium, quod eſt iuſtiſsima cauſa reſtitutionis,& de hoc eſt tex. ad literam in l.3.C.de reſtit.mil.& in l.milites,& in l. ſi qua militi, & alibi ff.ex quib.cauſ.maio.

Et ratio clara eſt,quia abſentes Reipublicæ cauſa om
6 nino reſtitutione digni ſunt,† l.1.ff. eod. ſed milites di-
7 cuntur abeſſe Reipublicæ cauſa, † d.l. ſi qua militi,& l. ſi quis Titio.ff.eo.& l.1. C.de reſt.milit.& ideo dicũtur milites eſſe in expeditione, quando ſunt in ipſo exercitio bellico,quia tale exercitium in quo tũc verſantur, dicitur eſſe expediens Reipub. ſecundum Azo.vt refert Alber.in l.fi.C.de reſt.mil.

In militia autem voluntarie ſuſcepta rurſus diſtinguẽdum videtur.Aut enim pro principe ſuo vel ciuitate ſua ſuſcepta eſt.Aut pro alijs.

8 Primo caſu † concludendũ eſt vt ſi militia ab initio neceſſaria,& ita reperio ĩ ſpecie hac teñere Ant.Vrſillũ in §.rurſus.Inſti.de act.in prin.& ex eo,quia inquit,licet ab initio ſit voluñtaria,ex poſt facto tñ neceſſaria fit, ꝑpter periculum deſertionis,ſi quis a ſignis recederet,poſtq̃ ſe numerari paſſus eſſet,l.deſertorem.ff.de re milit.cum ſi. Sed quoniam hæc ratio in voluntarijs militibus, quos vulgo dicimus venturieri, & qui voluñtarij sũt ab initio vſque ad finẽ,nõ videtur procedere,ideo dicerẽ,q̃d ex eo hæc quoq. militia põt dici neceſſaria & laudabilis abſẽtia,quia quo ad hoc, vt neceſſaria dicatur, non attenditur an neceſſario ſuſcipiatur, ſed an Reipubli.
9 vel principi neceſſaria ſit,† vt ex his quæ dicemus in munerũ publicorũ functione,proximè apparebit,& vtique neceſſaria dici debet non minus quã illorũ, qui iuſsi illã ſuſcipiũt,quia pro ſalute principis non minus iſti quam illi laborant,& vitam exponunt.quo ad hoc vero an laudabilis dicatur,põt dici quod eo laudabilior eſt,quo abſque iuſſu,& ſtipendio principis vel Reip. ſuſcipitur, & conſequenter abſq.ſpe alicuius lucri,ſed ad hoc tãtũ, vt glorioſe pro ſalute patriæ vel principis ſanguis exponatur,arg.l.rem legatam.ff.de ad.leg. cum ſimil.

Secundo caſu,ſi pro principe, vel Repub. ſua vel ad iuſſum eius ẽt pro alijs(puta qui ſimul fędus percuſſerũt)
10 nõ ſuſcipiẽ, † nullatenꝰ neceſſariã abſẽtiã dici poſſe,puto neq. reſt.ex hac cauſa ita cõpetere poſſe,ſic vt ex cauſa neceſſaria & laudabili cõpeti, ſed quia laudabilis ſaltẽ dici poſſit,negari non poteſt, ſicut eorum qui ſtudiorũ cauſa abſunt,quod.n. ſtudium hoc glorioſius nobilius, ciuitati ſuæ vel principi vtilius eſſe poteſt?Vnde idem dicerem de hac abſentia,quod dicam inf.q.ſeq. de abſentia ſtudiorum cauſa, & ita intelligo procedere dictum Boſsii titu.de indic.ante tort.nu.108.& Alc.conſi.31.

Articulus IV.

11 AD quartum, an ſcilicet militia quæ in patria & ſic domi ſuſcipitur, † dicatur iuſta cauſa reſtitutionis in integrum.

Videtur quod non.

Primò,quia ſi domi ſuſcipitur,non poteſt dici abſentia, vt de ſe patet,ergo ex hoc capite abſentiæ non debet dici reſtitutio.

Secundo,quia ita euenit in munerum publicorũ functione,nam ſi domi,ſiue in patria quis illa ſubeat, nõ dicitur abeſſe Reip.cauſa, & reſtitutionem non habet,vt l.qui data opera.in verſ.fin.ff.ex quibus cauſ. maio.

Contrarium videtur expreſſum in l. milites plane. ff. eod.& ita tenet Azo C.de reſt. mil.l.2. & Paul.de Caſt. in l.fi.C.de reſt mil. qui dicit hoc procedere nõ ſolũ in militibus Romanis, Romę pro ſua patria militantibus de quibus loquitur d.l.milites plane. ſed in omnibus ciuibus in ſua ciuitate, pro eius vel principis ſalute mili-

tantibus. Quod verum puto, & notandum pro dicendis
intra prox.eadem quæstione. Ratio autem huius conclu
sionis, licet isti non dicant, clara est, quia eadem necessi-
tas & laus consideratur in hac militia, quę in precedenti,
declarando vt dixi supra art. præ. & quamuis non absit
quis a ciuitate, non tamen obstat, vt dicam statim,

Ad primum enim respondetur, quod satis abesse dici
tur qui parat discessum, & propterea rebus suis superesse
non potest, cum iam animum, & exercitiū alio verterit
vt l.ab hostibus. & ibi Bartol.in §. primo. ff.ex quibus
caus.maio. Dubium autem non est, quod qui militat, cō
tinuo animum alio versum habet, quam domesticis ne-
gociis, vel saltem habere debet, secundum militarem di
12 sciplinam † & præcipitur in titu.C.negoc.ne mil.l.t.lib.
12.ergo &c,

Ad secundum resp. secundum aliquos, quod exemplū
magistratuum susceptorum in patria non est bonum,
quia illi qui onus illud subeunt, sentiunt commodum sa
larii, & extraordinariorum emolumentorum, vnde cessa
re debet restitutio, l.videbitur. ff. ex quibus caus.ma-
jor.

Sed hoc non placet, quia hoc attento militia stipen-
diata, vel quæ inter suos commilitones prædam & spo-
lia diuidit, nullam restitutionem mereretur, quod tamen
dicendum non est.

Secundo igitur respondent alii, quod milites etiam si
in patria militent, tamen nullatenus negociis suis supe-
resse possunt, vt dictum est. Magistratum autem geren-
tes secus. Sed neque hoc placet, quia illi quoque priuata
13 negocia sua publicis postponere † debent, l. Paulus.re-
spondit, §. Paulus respondit. ff. de legat.

Tertio igitur dici potest, quod milites dicuntur igno
rare iura & ideo excusantur, si dum militant, & non ha-
bent vel tempus, sed saltem animum huc versum, & peti
tos consulant, incidunt in aliquem iuris errorem præser-
tim omissionis. l. scimus, C.de iur.delib. Et si inferatur,
quod milites ex hoc ipso non viderentur indigere hac
restitutione, quia ex capite iustæ ignorantiæ satis eis suc
cursum esset. Respōdetur quod magis interest illorū ex
capite absentiæ, quam ex clausula generali, restitui tum
ob faciliorem probationem, tum ob maiorem vtilitatē
quam affert hæc restitutio, quam illa ex generali clausu
la, vt supra pluries dictum est, & infra etiam dicetur.

Articulus. V.

14 AD.quintum, an milites qui in expeditione † non
sunt, ex hoc capite restituantur.

Videtur quod sic.

Primo arg.tex.in l.ab hostibus. §. si damni infecti. ff.
ex quibus caus.maio. Vbi succurritur militi absenti con
tra quem fuit facta missio ex causa damni infecti, qui si
pręsens, esset nō restitueret, vt ibi dicitur, vnde necesse
est intelligere de milite extra expeditionem & castra,
nam si in expeditione esset, etiam si in patria militaret,
tamen & restitutio denegari non deberet, vt l. milites
plane. ff. eo. & proxime dictum fuit.

Secundo, quia priuilegia militum quę ratione specia-
lis prerogatiuæ eis conceditur, etiam extra castra eis cō
15 petunt; † vt per glo.in §.pen.Insti.de mil.testam. in glo.
1.quam sequitur Rip.in l.centurio.nume. 7. & ibi Soc.
Iun.nu.48.de vulg. & pup. & alii vt dixi in tract. com-
pend.subst.part.5.q.3.princ. præmisso 3. sub 4. conclu-
sione, vbi in fi.illius ita defendi. Hoc autem priuilegium
tale est, nam(vt dixi proxime) excusantur, quia ius igno
rare dicuntur, d.l.scimus.ergo &c.

In contrariū est tex.expressus in l.fina.C.de rest.mil.
& ibi notant Bart. Bald. Ange. Alber. Fulg. & Paul. de
16 Cast.in summario, dicentes, quod militia sola, † idest es
se militem, non præbet iustam causam restitutionis, sed
occupatio præsens circa militare exercitium. Et ad
idem allego tex.ad literam in l.fin.C. quibus non obijc.
long.temp.præscrip. Et ita tenendum est, quantum ad
restitutionem ex hoc capite necessariæ & laudabilis ab-
sentiæ quatenus militia ponitur pro vna specie illius. Et
tunc ratio clara est, quia cum ex eo detur restitutio ex
hoc capite, quia dicuntur interim milites abesse pro vti-
litate, & necessitate Reipublicæ, & ideo dicuntur esse in
expeditione, quia eorum status & exercitium expedit
eo tempore Reipublicæ, vt dictum est. Sequitur quod
interim dum non sunt in expeditione, eorum absentia
non sit proficua & necessaria Reipubli. consequenter,
nec hac restitutione digna. Quo retento.

Ad primum respondetur, ex intentione communi
17 doct.in d.l.fin.quod in d.§.damni, † quando tex. loqui-
tur de milite præsenti, intelligatur de eo qui commeatu
recepto domi est, cum vero de absente loquitur, intelli-
gatur de eo qui in castris est, & sic bene soluitur contra-
rium. Et pro hoc ego dico esse text. in l. qui mittuntur.
§. si ff.eo. Et hæc sol.melior est, quam illa, quòd causa
dāni infecti celeritatem desiderat, ideo militi non datur
restitutio, licet domi militet.

Ad secundum resp. quod hic non agitur de restitutio
ne militum ex clausula generali propter præsumptam
eorum iuris ignorantiam, agetur enim inferius de ea ma
teria restitutionis ex clausula generali, sed ex capite ab-
sentiæ iustæ vel non iustæ, & an impediti sint superesse
rebus suis ex causa militiæ vel ne, vt supra dictum est, &
sic non obstat &c.

Articulus VI.

18 AD sextum, an scilicet militia militum nostri tem-
poris † sit iusta causa restitutionis in integrum.

Videtur quod non.

Quia in eis non concurrunt ea, quæ requirebantur an
tiquitus, vt quis diceretur vere miles, secundum Pau. in
l.milites, quæ est l.penul.ff.eod.ex quib.caus.maio. & de
quibus ego plene dixi in d.tract.compen.subst.par.5.q.
3.in 3.præmisso.

Sed breuiter ego puto faciendam conclusionem in-
fallibilem sic. Quod si milites vel alterius vel nostri tem
poris vere militant, & in expeditione sunt & vitam pro-
priam pro principe vel patria exponunt, restitutionem
in integrum ex hoc capite merentur. Ita quod tenent Ia
co.de Rauen.& Cyn.in l.t.numer.10.C. de iur. & facti
ignor.ad quem se remittit Bald. in l.pen.ff.ex quib.cau.
maior.& idem ad verbum sequitur Paul. de Castr. in d.
l.fin.C.de restitu.milit.Mauric.capit. 334. & idem vult
Zas.ff.eod.numer.23.Boss.titu.de indic. ante torturam.
numer.108.Roma.consilio 506.numer.3.& Alc.consi
lio 311.numer.2. Et ita tenendum est ratione de qua su
pra, quia huiusmodi absentia necessaria ipsi Reipubl. &
laudabilis est, sicut erat illa militum antiqui temporis
ipsi Reip.Romanæ, & Per hoc patet responsio ad con-
trarium, vt latius dixi, in dicto tracta.compen.substit. di
cto præmisso 3.

Articulus VII.

AD septimum, an scilicet militum prædictorum pri-
uilegium circa restitutionem ex hoc capite com-
petat alijs qui causa exercitus ipsius & vtilitatis illius in
bellum eunt, licet non militent, quales sunt Ductores,
19 † vulgo, le Guide, Quæstores, † Lectores † Militum, &
20 similes, vt Medici, † Iudices, † & alij iustitiæ ministri, &
21 cæteri id genus qui exercitui inseruiunt, vt ille nulla re
necessaria careat.

Videtur

Videtur quod non.

Primo, quia huiusmodi non militant, ergo ex capite huius absentiæ necessariæ & laudabilis nō videntur abesse, consequenter nec restituendi.

Secūdo, arg. tex. in l. qui mittuntur. §. item paganum. ibi, iussu a contrario sensu, ff. eodem, ex quibus caus. maior.

Tertio, arg. l. inter eos. §. 1. ff. eo. arguēdo ab absētib. causa muneris publici, ad absentes causa militiæ, quod valere videtur, vt l. 1. ff. eodem, iunctis l. abesse, & seq. ff. eod.

In contrarium habemus quod Medicis Militum & exercitus datur restitutio, l. inter eos. ff. eo.

Item Doctoribus militum, & exercitus, vt l. qui mittuntur. in prin. ff. eod.

Item lectoribus eorum, vt ibi, & tamen isti non militant, ergo videtur verius quod omnes qui sequūtur exercitum, vt in aliquo ei inseruiant, dicantur hac eadem causa abesse qua milites, & consequenter eadem restitutione digni, per rationem legis, vt quia isti quoque hoc modo publice prosunt, vt in medicis inquit text. d. l. inter eos. ff. eod.

Ego pro resolutione, & simul pro contrariorum solu
22 tione, puto dicendum sic. Aut † illi qui sequuntur exercitum missi sunt a principe vel ciuitate, & sine dubio dicūtur abesse Reip. causa sicut milites, vt sunt Lectores, Doctores siue militum, item Medici, Iudices, & cæteri omnes, qui quodammodo coacti absunt, & ita est tex. expressus in d. l. qui mittuntur. in princ. & in §. paganus. vbi hoc ad literam dicit tex. in quibuslibet etiam Paganis missis tamen a principe ad exercitum. Et in specie in medicis tradit Azo. C. de rest. mil. num. 2. & Tiraquel. in tract. de nobil. capit. 31. num. 402. Et pro illis pulchre etiam facit l. 1. ff. de decr. ab ord. faciendo. iuncta Auth. vt nemo fœd. mil. in prin. Aut missi non sunt a principe vel ciuitate sua, sed sponte exercitum sequuti sunt, vt illi in aliquo prosint arte sua, & tunc ego dicerem sic. Aut a ducibus exercitus conducti sunt, & ipsi opus & artem suā obligauerunt eidem, & tunc idem putarem omnino, quia pro necessariis ipsi exercitui iudicati sunt, cōsequēter dicuntur ipsi quoque hac eadem absentia abesse qua milites, qui non iussi stipendiati tamen & vocati & in numeros a duce relati, voluntarie sequuntur exercitum, de quibus supra diximus, vnde &c. Aut non vocati, sed voluntarie, & sponte sua exercitum sequuntur, vt inde ad libitum recedant, & penitus voluntarij, quasi milites dicuntur, & tunc Aut non lucri gratia hoc faciunt, sed tā tum amore principis vel ciuitatis suæ, & idem dicerem quod in militibus penitus voluntarijs, seu ventureris supra dixi, ratione de qua ibi. Et quia omnis lucri causa hoc faciunt, & tūc omnino videbitur aliquibus, quod eis deneganda sit restitutio, vt videtur expressum in l. rei publicæ. ff. quib. caus. maio.

Sed ego, qui tam legi pluries quàm etiam a veteranis militum ducibus audiui, quam vtile imò necessarium sit exercitui, quod in exercitu copia continua sit earum rerum, quæ vsui humano etiam in expeditionibus necessaria sunt, puto quod eatenus restitutione digni sint isti, quatenus mercatores, qui mercaturæ causa quandoque absunt, de quibus dicetur infra q. seq. in fi. Et etiam aliquid plus huiusmodi merces in exercitum portantibus indulgerem, licet sui commodi & lucri causa faciant, maximam enim vtilitatem & commodum exercitui afferunt, & quandoque etiam ipsi quoque periculo se exponunt, nō minori quam milites, vt compertum est, & suaderem iudici, vt benignior esset in restitutione indulgēda hac de causa, habita consideratione præsertim, si non principaliter mercaturæ causa, vel maioris lucri, (puta quia illæ merces, vel illud exercitium, paulo minus commodi & lucri etiam alibi illis attulissent, sed vt simul cum eorum honesto lucro rerum copiam in exercitu conseruarent. Nec obstabit regula d. l. Reipublicæ. ibi, non sui commodi gratia, quia milites quoque lucrū
23 accipiunt de eorum laboribus, sed intelligi poterit tex. † idest principaliter. Quod totum arbitrio iudicis committere necessarium erit.

Articulus VIII.

24 AD octauum, An scilicet vxoribus † militum, qui viros eorum in bellum sequuntur ex eodem capite restitutio detur.

Videtur quod non.

Quia non videtur danda restitutio ex capite iustæ absentiæ, vbi non est neque necessaria, neque laudabilis absentia, sed potius reprehensione digna, l. si cui. in princip. ff. ex quibus caus. maior & dicetur etiam infra q. seq. Sed talis est illa absentia vxorum, arg. l. obseruare. §. 1. ff. de offi. procura. vbi reprehenduntur viri qui vxores suas in exercitum secum ducunt, & dicitur ibi, quod melius erit non ducere, & consilium legis plerumque præceptum est, vt Instit. de nupt. §. si vxor tua. ibi rectius tamen &c.

In contrarium est text. in l. 1. C. de vxor. mil. & ibi notant Cyn. Bal. & alij omnes.

Et ratio vna est, quia vna & eadem caro sunt, neque vnus potest sine licentia alterius de corpore suo disponere, & priuare coniugem copia illius, vnde eadem necessitas dicetur habere locum in vxoribus, quæ in maritis, idest absentandi se, vt sentit Cyn. in d. l. 1. Alia ratio est, vt milites libētis militent, neq. animū redeūdi ad vxorios amplexus habeāt, & frigidius militēt, quā si vxores secum essent, quia tunc minus æstimant vxoriam conuersationem, quando illa fruentur. & hanc sentit Mauric. in suo tracta. de restit. in integrum, Quid dicendum.

Quidam distinguunt sic. Aut miles diu absuturus est, & vera est hæc sententia secunda, & ita procedit d. l. 1. C. de vxor. mil. Aut breui absuturus est, & tunc secus. ita Cyn. Fulgo. & Pau. de Cast. ita intelligentes consilium I. C. in d. l. obseruare. §. 1. ff. de off. procons. Et ita tenendo satis est sublatum contrarium.

Sed obstat contra hanc distinctionem. Primo quia qui breui absuturus est, non potest dici abesse, secundum Ange. in l. cum antiquitas. num. 1. C. quemad. test. ord. per illum text. ibi ex breui temporis interuallo. Secundo obstat, quia quomodocunque maritum sequatur vxor, semper damnum afferet ipsi marito, qui minus expedite militabit, si quocunque vadat, necesse habeat semper post se trahere vxorem, & inter cætera præcepta militaria illud est præcipuum, quod milites expediti & parati sint in omnē euentum, & omnibus negociis & impedimentis liberati, vt apparet inter cætera ex reformatione exercitus Romani, quam fecit Scipio in Hispania. Et ad hanc difficultatē non videtur responsum per prædictam distinctionem, limitando tantum in casu, vt per Fulg. d. l. 1.

Ego tamen ab illa non recedendum puto, quia maximam continet æquitatem, & honestatem. Et ad prædicta duo motiua resp. quod circa primum potest dici in militia & absentia ex causa eius, considerari etiam paucos illos dies, quibus præparatur discessus, ne dum ipsa modica absentia post discessum, vt supra dictum est.

Circa secūdū, ꝙ licet malū sit, qđ vxores sequātur viros suos in bellū, tamen ad tolleodā occasionem peioris mali idest vel desertionis militiæ, vel sterilitatis, & non procreationis filiorum, contra l. 1. ff. sol. matr. vel adulteriorum, si quādo cōtinere nequirent absq. maritis, potest dici bonum hoc, sicut seruitus dicitur bona respe-

ctu mortis quæ omnium malorum est supremum. argu
§.ius autem gentium. Inst.de iur.nat. Et hinc est, quod
Marcellus militi exeunti noctu ex castris, vt ad amasiam
se conferret, concessit ei vt illam in castris secum retine
ret, & licet virginitas melior sit quam matrimonium secũ
dum D.Paulum, tamen in ijs qui continere nequeunt, di
cit Paulus idem quod melius est nubere quam vri.

Ex quibus patet responsio ad contrarium.

Articulus IX.

25 AD nonum, an scilicet seruitoribus, † (ita vulgo di-
ctis) ipsorum militum, comperat restitutio ex hoc
eodem capite, dum eorum dominos sequuntur in bellũ.

Videtur quod sic.

Primo per l.2.C.de episc.& cler.vbi priuilegium cleri
corum, qui milites cęlestis militiæ dicuntur, competit, et
26 seruitoribus eorum. † Dubium autem non videtur quin
valeat argumentatio a militibus cœlestis militiæ ad alios
& è contra, per ea quæ tradit Abb. in c.1.nu.5.extra de
cler.ægrot.& plenius Euerard.in sua centur.in loco a mi
lite arm.ad mil.cœlest.mil. ergo &c.

Secundò facit exemplum medicorum, vt l.inter eos.
& ratio de qua ibi, ff.ex quib.caus. maiõ.

Tertio facit l. 1. ff. de bon.poss. ex testam.mil. vers.
omnes igitur &c.

In contrarium videtur communis sententia doct. nã
ita tenent Iac.de Ra.& Petrus, & alij antiqui sequuntur,
quos referunt Cyn. in l. 1. num.2.C.de vxor.mil. & ibi
Alb.num.2.Paul.num.2.qui idem tenent simpliciter.

Et pro hoc adducunt, quia primo hoc non reperitur
iure expressum. Ergo &c.l.maritus.C.de procu.

Secundo, per l.qui mittuntur, §. item paganum ff. ex
quibus cau.maio.ponderando verbum, iussum a contra-
rio sensu.

Tertio, per l.inter eos.§.eos qui, ff.eo.a fortiori, nã scri
bis presidum hec restitutio ex hoc capite non datur, mul
to minus dabitur famulis illorũ, cõsequenter nec militũ.

Ego puto hanc sententiã cõem veriorem esse de iu
re, & securiorem, quantum ad restitu. ex hoc capite, quia
non puto huiusmodi familiæ ipsius exercitus illam com
petere, quasi absuerint absentia necessaria ipsi Reip. vel
ipsis, & simul etiam laudabili, lucri.n.& sui salarij causa,
& vt plurimum spoliãdi mortuos causa exercitũ sequũ
tur, sicut & corui. Vnde subintrat regula l. reipublicę.ff.
eod. Modificando tamen hãc conclusionem, vt infra di
cam post responsionem ad contraria.

27 Ad primum resp. quod in clericis est speciale, † vt di-
uinis officijs ipsi vacare possint, neq; in vilipendiũ cleri-
catus necesse habeãt sibi ministrare, & quælibet etiã vi-
lissima facere, pro quotidiano victu &c. Quod in mili-
tib.locũ nõ habet, quib.& vtile, & honorificum est, con
tinuo in aliquib.et rusticanis exercitijs inuigilare potius
quã in ludis, commessationibus, deliciis, ocioq; marcesce
re, cum dicatur miles, quasi minime mollis, & a duritia
dicitur militia, per antiphrasin vt l. 1.ff.de mil.testam.

Ad secundũ resp. quod militum medici sunt necessa-
28 rij † in exercitu, necessitate & vtilitate publica, quemad
modum & in Ciuitatib.l.si duas.ff. de excus.tuto.& mul
to magis in exercitu, vt de se patet, & publicè vtilem eo
rũ artẽ in exercitu vocat text.in d.l. inter eos.quod in fa
mulis nequaquam dici põt, cum sine illis etiam stare pos
sit exercitus, sine medicis vero minime. Quinimo multi
tudo famulorum sępenumero fraudat & ęrarium princi
pis, &, quod grauius est, numerũ exercitus, in quo quan-
do princeps credit se habere, puta decem millia peditũ,
habebit quinque milia militum militarium, & quinque
famulorum, qui ipsorũ ducum & ministrorum exercitus
solitis suppositionibus crumenas implent, cum periculo
manifesto totius exercitus & salutis principis, si pugna
committi debeat. Quod absque bonorum Ducum, &
Imperatorum, militarium præiudicio dictum sit.

Ad tertium resp. quod ideo habent priuilegium te
standi in re militari omnes qui in bello moriuntur, licet
milites non sint, quia neque testium, neque peritorum
copia haberi potest, quod tam in alijs quam in militibus
hanc necessitatem testandi quomodocunque inducit. Se-
cus in eo de quo agimus, vbi nemo cogit istos famulos
sic abesse, nec exercitui vtiles vel necessarij sunt, & nos
agimus de dãda restitutione iis, qui necessario & lauda
biliter absunt, vnde in hac materia non est par ratio mi
litum, & famulorum suorum, sicut in materia testamen-
ti faciendi in expeditione, vt dictum est.

Conclusio igitur firma manet, quòd famulis militum
ex hoc capite non datur restitutio, quam docto.limitant
aliquibus modis.

29 Et primo, dummodo non sint tales fameli, † sine qui-
bus ipsi milites nullatenus in exercitu stare possunt, quia
tunc essent in exercitu necessarii, vt vult Bald.in d. l. 1.
C.de vxor.mil.argum. l. non alias.§.1.ff.de iud.& dicit
ita tenere Cy.sed.ibi ego eum nõ reperio. neque admit
to conclusionem, nisi vt admisi supra in 7.artic. & secun
dum sequentem declarationem.

Secundo, licet non restituantur ex capite absentiæ
necessariæ & laudabilis, saltem ex probabili causa re-
30 stitui debent, † secundum Petr.& Cyn.d.l.1.nu.2.& se-
quuntur Fulg.& Paul.de Castr.ibi num.2.& Io.Fabr.ibi
in fi.Sed ego dico, quod in famulis exercitui necessarijs
nõ bene põt procedere, quia diceretur propterea necessa-
ria absentia, secundũ supradicta, art.2.num.9.In iis vero
qui non sunt exercitui necessarii, cum lucri tantum cau-
sa ab eis inseruiatur, non poterit dici laudabilis, vt dicã
ins.q.seq.circa absentiam causa mercaturę & studiorum.
Vnde saluarem limitationẽ, vt dicãtur isti debere resti-
tui quatenus restituuntur illi qui absunt ex causa non im
probabili, idest quę licet non sit laude, & præmio digna
vt est militia, & studiũ &c. tamen non est vituperabilis,
qualis est causa honesti lucri, quæ restitutio quando de-
tur, dicetur infra q.seq.

31 Tertio, nisi isti famuli suum famulatũ ab initio † pro
misissent in toto illo bello, tunc enim dicerentur ex ne-
cessaria causa abesse. Mauric.in suo tractat.rest.in int. c.
338.Sed non videtur absolute vera hęc limitatio. Nam
alias quilibet famulus etiam alibi quã apud exercitũ in
seruiens, diceretur hac rest.dignus, si ex prima obligatio
ne coactus seruiret, quod tamen non est dicendum. Po-
test saluari limitatio Mauricii, vt limitatio præcedens,
quod scilicet restituantur in casibus in quibus restituun
tur qui absunt ex causa necessaria non improbabili, vt
litigii causa, vel necessarii victus &c.de qua dicam q.seq.

Articulus X.

AD decimũ, an scilicet absentia causa magistratus,
legationis, vel alicuius publici muneris sit iusta cau
32 sa restitutionis in integrum ex hoc capite. †

Conclusio quidem clara est, quod est iustissima cau-
sa restitutionis expressa in edicto prætoris, vt l. 1.ff.eod.
& C.eo.l.2.cũ insi. sim.ff.& C.eod. Nec aliud circa hoc
agendum est, quam nonnulla exempla absentiæ istius
afferre.

33 In primis igitur legatio † est vnum ex his. text. est in
l.sed si.§.fi.ff.eod.l.legati.& l.non vere.ff.eod.& leg.1.
C.eo.& Mauric. cap. 422.

34 Item magistratus. † tex.est in l.qui mittuntur.§. si mi
les.ff.eod. Et hinc põt dici quod Potestates, Assessores,
35 & Vicarii terrarum, & castrorum alicuius ciuitatis vel.

pro

prouinciæ abesse dicantur hac specie absentiæ, & hoc
capite debere restitui, vt tradit Gaspar Vallasc.in l.impe
rium.nu.186.ff.de iuris.om.iud.post Mod.in c.cum Ber
told.col.7.ff. de re iudi.& de assessoribus est text.in l.si
cui.in prin.ff.eod.

Item ij qui mittuntur ad extirpandos facinorosos ho
mines, & purgandam prouinciam malis hominibus,
text.est in l.qui mittuntur.§.quæsitum.ff.eo.& ibi Bal.
36 exemplificat in bariscellis.† & Azo C.de rest.mil. n. 4.
37 Item Oratores† ad Principem, vel ad aliam ciuitatē
missi, gratia congratulationis, vel alterius publici nego-
38 cij, qui & vulgo Ambasciatores † dicuntur, omnes enim
isti dicuntur hac absentia abesse, & ex hoc capite debe-
re in integrum restitui.l.qui mittuntur.in princ.ff.eod.
39 Item & testimonii † ferendi causa missi possunt vide
ri abesse hac de causa, vt vult tex.in l. sed & si per præto
rem.§.fin.vers. idem puto. ff. eod. Sed Gaspar Vallasc.
præal.num. 188.appellat talem absentiā necessariam tā
tum, non autem prærogatiua dignam propter aliquam
publicam vtilitatem, quam in se contineat.

Mihi autem videtur posse defendi, quod sit etiam pu
40 blicè vtilis,† nam isti non possunt cogi nisi a Iudice, qui
in hoc vti debet iurisdictione, quæ est potestas de publi
co introducta, & qua vti non debet, nisi vbi ita suadet
publica vtilitas ciuitatis, quæ in specie est ista, vt veritas
aperiatur.l.quoniam.in fi.C.de hære.& manich.& Aut.
de testibus in princip.cum simil.

Articulus XI.

AD Vndecimum, An scilicet idem sit, si quis subeat
munera publica prædicta propter aliam Rempu-
41 blicam, quàm vrbem Romam.†

Videtur omnino, quod idem dicendum sit.

Primo, per l.qui mittuntur. in §. is qui reip.ff.eod.vbi
videtur expressum.

Secundò, per d.l.qui mittuntur.§.quæsitum. iuncta l.
2.C.quando lic.vnic.sine iud.se vind.& l.congruit. ff.de
off.præsid.

Tertiò, quia hodie cessat ratio l. cum qui.ff. de verb.
signifi. Vnde ridiculū videretur, quod si Florentini mis
si ab eorum magno Duce ad gubernandam aliquā eius
ciuitatem, vel Ianuenses ab eorū Republica, vel demum
Veneti, non deberent ex eodem omnino capite restitui,
si omnino eadem absentia absunt, qua aberāt ij qui vrbe
Roma mittebantur in prouincias ad idem faciendum.

In contrariū videtur text.expressus in l.sed & si.§. fi.
ff.ex quib.caus.maio.& per illum tex.tradūt doct.cōiter
vbiq.gl.in d.§.fi.gl.in l.cum quidam.in verbo aberat.ff.
de acquirend.hæred.& ibi Alex.nume.2. Ang.in fi.Ias.
nu.4.Idem Ias.in §.rursus.nu.22.& 35.Instit.de actio.&
ibi Io.Cru.nu.2.Idē tenēt Cy.Fulg.Alb.& Pau.de Cast.
in l.1.C.ex quib.cau.maio.Idē firmant Zas.in d.§.rurs.
nu. 21. & Iac.de Aren.ibi nu.3. Dicentes quod isti non
ex hoc capite restituuntur, sed ex clausula generali, vt di
citur in d.l.sed si per prætorem.§.fi. & vtilitas est maxi-
ma sæpius vt supra dictum est, & etiā videtur vtile scire
propter modum concipiendi libellum, secundum Ang.
d.l.cum quidam. in fi. nam cum sola Roma dicatur Re-
spublica, inepte dicerentur abesse isti Reipub. causa.l.
eum qui.ff.de verb.sing. Quid igitur?

Quidam dicunt, quod aut sumus in missis ab alijs ciuita-
tibus ad ipsam Rempub.Romanam, † vel santissimum
eius Principem, & procedant allegata pro prima opinio
ne. Aut in missis ad alias ciuitates, & tunc procedet secū
da opinio communis, & istud voluit originaliter glo. in
d.l.qui mittuntur. §.sed si extra, ff.eod.in verbo, profe-
ctus, ita volens euitare illum text.& gl.in d.l.cum quidā.
n 2. solut. & ibi Angel. in fin.& Alexand. numero se-
cundo. Et facit dict.l.qui mittuntur, in princip.vers.hi
quoque.

Sed aduertendū est, quod aut volunt isti, quod dicantur
omnino abesse Reipub.causa, qui a sua ciuitate missi sūt
Romam, & videtur falsum, quia dicuntur eo priuilegio
vti, quo vtuntur qui absunt Reip.causa, ergo Reip.causa
ipsi vere nō absunt, vt l.1.C.ex.quib.cau.maio. & ibi do
cto.legēdo ad me, & non a me, prout communiter legit
& legi debet. Aut quod non dicātur vere abesse Reipu.
causa, sed eodem priuilegio vti, & tunc idem est dicēdū
in alijs qui missi sunt ab alijs, ciuitatib.ad alias ciuitates.
Præterea, aut volunt quod ex eo nō dicātur proprie & ve-
re abesse Reip.causa, quia nō expedit aliis ciuitatib.mit
tere suos ambasiatores, vel magistratus, sicut expedit Rei.
Romanæ, & hoc est ridiculum dicere, vt de se patet. Aut
quia non expedit ipsi Reip. Romanæ, quæ vere dicitur
Respublica secundū istos, & tunc, quare qui ad illam ab
alijs ciuitatibus mittuntur, dicuntur abesse Reip. causa,
cū tamen nō expediat ipsi Reip. Romanæ hujusmodi
grauari fastidijs alienis, sed ipsismet ciuitatib.qui mittūt
duntaxat? Nec dicatur, quod pōt aliquo modo conside-
rari quod tūc adsit honor ipsius Reip. Rom. igitur &c.
Quia si hoc est, quare per transitum solum casualem qui
per vrbem fiat, dicitur quis abesse Reip.causa, est exprēs
sum d.l.qui mittuntur.§.sed si extra. Et quod magis est,
quare non idem, quando quis Romam vel ad principē
eius mittitur testimonii ferendi causa, cum tunc dicatur
nō abesse Reip.causa, sed succurri ei ac si Reip.causa ab
esset, vt ad literam dicitur in d.l.sed & si.§.fin. versic.vn
de quoties.iuncto versi.sequen.idem puto &c. & tamen
ab illa ciuitate ad principē Romanū mittitur, vt ibi dicit.

Alij igitur dicunt, quod indistincte isti quoq.restituū
tur eadem iusta causa eodēq. fauore, quo illi qui absunt
42 Reip.Romanæ causa.† Ias.in §. rursus. nu.33.post glo.
ibi. Et facit pro hoc pulchre d.l.sed & si.§.fi.ibi siue ha-
buit procuratorē, siue nō, quæ ampliatio non videtur ha
bere locū nisi in absentibus hac absentia necessaria, vt
dicā infra dum agam de amissione procuratoris. Istā o-
pinionem ego puto veram in se, sed si per omnia hæc
absentia dici debet iusta causa restitutionis, sicut illa quę
suscipitur pro Rep.Romana. Restitutio quoque eiusdē
priuilegii & naturæ erit & superuacua erit præcedens do
ctorum disceptatio.

Ego igitur puto verius, & ęquius, quod isti qui absunt
suæ ciuitatis causa, dicātur abesse Reip. causa.s.suæ non
Romanæ, & quod cum edictū prætoris simpliciter polli
ceatur restiut. maioribus etiam Reipub. causa absenti-
bus, istos quoque comprehendat, & consequenter
quod isti non ex clausula generali, sed ex speciali ca-
pite ipsius edicti in int.restituantur, & probatur (iudicio
meo) clare in d.l.qui mittuntur.in ver.qui Reip.cum ver
sic.seq.& in ea.l.in §.quæsitum est, iūcta l.cōgruit.ff. de
off.præsid.quæ duo iura si tu bene coniunges, ista con-
clusio cōtra cōnē omnino tibi verior apparebit. Aequita
tis aūt rō manifesta est. Quid.n.impedit ex eodem capi-
te istos restitui, ex eodē solū quia vrbe Romana non ab
sunt, quasi quod aliæ ciuitates non indigeant huiusmo-
di absentiis suorum ciuium? & si indigent, & multo ma-
gis indigent, vt manifestum est, videtur nimis scrupulo-
sum eis denegare restitutionem ex eo capite, ex quo con
ceditur absentibus Reip.Rom.causa, cum eadem omni
no ratio suadeat illam concedendam.

Ad tex.vero d.l.sed & si.§.fi.ff.ex quib. caus.maio.in
quo solo fundatur cōmunis sentētia. Resp. quod in du-
43 bio de Republica † Romana intelligebatur eo tempore
verbum respublica, propter excellentiam, vt alias euenit
in §.sed ius quidem ciuile.Instit. de iur.nat.sed non pro
pterea negatur, quin aliæ quoque ciuitates, & municipia
Respublicæ respectu illarum, & suorum particularium

negociorum dici possunt, vt est expressum in l. sed hi. in prin. ff. de publican. & vectig. & ita procedit d. §. fi. ibi licet Reip. causa non absit, i. Romanę, alias cōtradictionē implicaret text. in d. l. qui mittuntur, ibi qui Reipubl. causa Romam profectus est &c.

Et confirmantur prædicta, quia restituuntur aliæ quę que ciuitates, & municipia iure minorum, vt supra in 2. q. visum est ex communi sententia, licet tex. in l. Respublica. simpliciter de Republica loquatur.

Itē milites, qui pugnāt pro patria sua, & principe suo, restituuntur ex eodē capite, quo restituuntur qui pugnāt pro vrbe Roma vel eius principe, vt supra admissum est ex communi sententia, art. 3. & 6. Non video igitur, quare diuersum in quæst. ista dicendū sit. & ita firmiter teneo, & concludo quod priuilegia quæ competunt absentibus Reipub. Romanæ causa, competant etiam absentibus
44 causa suæ Reipub. vel ciuitatis, vel municipij, castri, † vel
45 villę † &c. & ita colligitur ex gl. tenet Ias. ibi in §. rursus. in verbo Reipub. Institu. de action. & ibi notat Gomes. nume. 18. & clare tenuit prius Roffr. de libell. in rubr. de act. rescis. §. 6. hæc sunt &c. num. 1.

Articulus XII.

46 AD duodecimum, An scilicet procedant prædicta in ijs, qui subeunt munera pro ciuitate sua in † ipsamet ciuitate.

Videtur quod sic.

Primo, quia ita accidit in militibus, vt in l. milites plane. ff. ex quibus causis maio. & supra conclusum fuit.

Secundo, quia propter publicum munus impediuntur superesse rebus suis, & hinc est quod excusantur a tutela. §. & qui potestatem. Insti. de excusa. tutorum, a qua excusantur illi qui non possunt rebus suis superesse ne-
47 dum alienis, vt in §. minores. eod. tit. † Ergo restitutionem prædictam consequi debent, sicut ij qui alibi dicta munera subeunt, arg. l. in eandem. ff. ex quibus caus. maio.

In contrariū est tex. expressus in l. & qui data opera, in fi. & in l. seq. ff. eod. & ita tenet gloss. in d. l. milites plane. & ibi Alb. & idem Alb. clare in l. si cui. in prin. ff. eo. & ita tenendū est. Et ratio, clara facit, quia præsētes in ciuitate facile possunt efficere quo minus contra eos præscriptio aliqua currat, & de bonis eorū quippiā non minuatur, interrumpendo illam, vel per procuratorem agēdo, qui eis referat &c. in quibus absentes si nolunt confidere, excusatione digni sunt, & ita tenendo.

Ad primum resp. quòd in militibus adest diuersa ra-
48 tio. Militia † enim in primis est causa maioris occupationis, quàm magistratus, & maioris segregationis a negocijs forensibus, l. milites. C. loc. & qđ magis est, ignorantiæ iuris causa est, lege sicut. C. de iure delibe. quæ in Pagano magistratum fungente nō procedit, qui quotidie occasionem habet cum peritis doctoribus loquendi, & rebus suis prospiciendi vt patet, ideo &c.

Ad secundum resp. per rationem adductam in conclusione, quę distinguit occupationem tutelæ a modico negocio interrumpendi præscriptionem, vel per procuratorem agendi, qui referat interim domino, quicquid gerit.

Ex quibus colligitur, ꝙ prædicta conclusio non procederet, qn̄ magistratus, & munus istud publicum, nimis
49 occupatum † publicis negocijs detineret eū qui eo fungeretur, nam tūc nō solum excusaretur, sed laudaretur, si propter. negociorum publicorum frequentiam obliuioni mandaret propria negocia priuata, & restitutione dignissimus esset, & exemplum, quo istam limitationē probo, est expressum in l. si cui. in princip. ff. ex quibus cau. maio. vbi dicitur, quod ij quibus princeps permisit
50 in prouincia proprie assidere † dicuntur abesse Reipub. causa, & propterea restitutione digni sunt. Et hæc satis quo ad hanc quæstionem. Nam de alijs speciebus absentiarum dicetur in seq. quæst. quæ cum multum longa futura sit, nimis grauasset istam, vel ab hac grauata fuisset, si vtreque simul iunctæ fuissent. Nunc ad secundam speciem absentiarum accedamus.

SVMMARIVM.

1 *Transfuga an ex capite sua absentia restituatur in integrum.*
2 *Excommunicationis causa absens an restituatur in integrum.*
3 *Excommunicatus, & bannitus æquiparantur.*
4 *Quid si fuisset negligens in petenda absolutione ab excommunicatione.*
5 *Restitutio non datur, vbi non adest læsio.*
7 *Bannitus an ex capite sue absentie restituatur in integrum.*
8 *Pœnam & premium quis ex eodem facto consequi non debet.*
9 *Banniti sunt hostes ciuitatis, sed quando procedat. numero 17.*
10 *Bannitis bellum indicitur, quando impune occidi possunt.*
11 *Bannitus non retinet bona, & ideo testari nequit.*
12 *Banniti æquiparantur deportatis regulariter in materia indifferenti.*
13 *Bannitus habetur pro mortuo, sicut deportatus.*
14 *Mater non petens tutorem filio dum est in banno, excusatur.*
15 *Banniti non perdunt ea quę concernunt publicam vtilitatem.*
17 *Bannitus & transfuga quomodo differant inter se.*
18 *Transfuga quare sit ita exosus, & quare non restituatur. 19.*
20 *Restitutio non est superflua etiam ei qui bona nulla habet.*
21 *Bannitus qui potest ad libitum suum reuerti, an restituatur.*
22 *Et quid in bannito propter delictum pecuniarium.*
23 *Bannitus an restituatur in integrum durante banno.*
24 *Excommunicatus non potest restitutionem petere ante quam absoluatur.*
25 *Ad triremes condemnatus, an restituatur ex capite huius absentia.*
26 *Relegatus an ex capite sua absentia restituatur in integrum.*
26 *Et quid si procuratorem dimittere non potuit nisi difficulter.*
27 *Relegatus an restituatur ex clausula generali, an ex speciali capite absentię.*
28 *Carceratus an restituatur in integr. ex capite huius absentia.*
29 *Sub fideiussoribus detentus, an restituatur vt carceratus.*
30 *Et quid si exire possunt, sed non sine pudore in publicum.*
31 *Pudore impediti exire in publicum qui dicantur.*
32 *Et quid si timore infamię de carcere exire nolit, nisi absolutus. & num. 33.*
34 *Cæsar Oddus frater germanus Authoris adolescens laudatur.*

35 Pater

35 Pater audiatur ipse excusari vt legitime impeditus obcarcerationem filij.
36 Carceratio etiā citato an & quando sententia nulla sit, si iudex sciat impedimentum.
38 Iuramento qui detinetur vt redire possit, an restituatur.
39 Et quid si fidem suam dumtaxat obligasset.
40 Carceratus crimine falsi, an restituatur ex capite huius absentiæ.
41 Carceratus dolose, & affectate, an restituatur ex hoc capite.
42 Carceratus ob delictum proprium, an restituatur.
43 Carceratus ad perpetuum carcerem, an restituatur.
44 Captiuitatis causa impeditus an restituatur in integrum.
46 Obsidatus causa absens, an restituatur in integrum.
47 Obsides possunt dici absentes Reip. causa, & ob bonum publicum.
49 Fideiussionis alibi facta causa detentus, an restituatur in integrum.
50 Iuramentum de non discedendo de aliquo loco, an sit iusta causa absentiæ.
51 Pistorij metus, iustus metus est.
52 Represaliarum causa alibi detentus, an restituatur in integrum.
53 Represaliæ, quare concessæ.
54 Captus ab hostibus non vt seruus fiat, sed vt soluat taleam, an restituatur.
56 Captus ab hostibus vt seruus eorum fiat, an restituatur in integrum.
57 Restitutionem non habet, qui bona aliqua in ciuitate non habet.
58 Seruus nulla bona retinet.
59 Seruitus personalis triplex, vera, ficta, & nec vera, nec ficta.
61 Bona fide seruiens nec vere nec ficte seruit, & restituitur.
62 Captus ab hostibus cum spe reditus ficte seruit, & restituitur.
63 Seruus naturalis, vere seruus est, & non restituitur.
65 A latrunculis captus an restituatur ex capite huius absentiæ.
66 Detentus & clausus quomodolibet, vt redire nequeat, an restituatur.
67 Et quid si captiuus vel detentus libere exire potest.
68 Metus causa absens, an restituatur.
69 Metus iustus quis dicatur, & non supernacaneus.
70 Metus an fuerit iustus vel ne, an remitti debeat arbitrio Iudicis.
71 Iudicis arbitrium circa hoc in quo consistere debeat.
3 In metu tria considerantur, malum quod timetur, causa timoris, & persona quæ timetur.
4 Mala quæ rationabiliter timeri debent.
5 Mors an sit malum timendum, & an quilibet cruciatus corporis.
5 Vincula an iuste metuantur.
Carceres an iuste metuantur.
In carceribus con rabere dicitur metu contrahere.
Bonorum, & fortunarum amissio omnium, vel maioris partis iuste timetur.
Honoris, & pudicitiæ amissio iuste timetur.
Status & libertatis amissio iuste timetur.
Mala hæc si timeantur, non in persona nostra, sed filiorum nostrorum an sint iusta causa metus.
84 Metus iusta causa, quæ sint, siue inditia iusta ex quib. malum timeatur.
85 Expulsio a ciuitate, an sit sufficiens indicium metuendi.
86 Regis præceptum, vel Iudicis, an satis sit.
87 Iudicis metus an a contumacia excuset.
88 Preces Principum, an iustum ingerant timorem, si contradicendum sit.
89 Preces potentiorum dicuntur violentia.
90 Inimicitia potentiorum dicitur iusta causa timendi futurum malum.
91 Tiranni mali mores idem operantur.
92 Bellum quoque ciuile idem efficit.
93 Consanguineorum mala tractatio an idem operetur.
94 Pestis dicitur iustissima causa timoris.
95 Aeris intemperies est iusta causa non morandi in aliquo loca, & iusta absentia.
96 Metus an sit iustus uel ne, ex qualitate quoque personæ discerni debet.
97 Pestis vel bellū vt excusent a cōtumacia, an requirant, quod in eo loco ita grassentur, vt ius ibi non reddatur. & nu. seq.
100 Metus quanda a persona perficiscitur, ex affectu eius discerni debet.
101 Intellectus. l. 3. ff. ex quibus caus. maio. ibi, & affectus & cæt.
102 Minæ quando faciant iustum metum. & sequentibus.
104 Minæ eius timendæ sunt, qui solitus est exequi.
105 Minæ timentur quandoque magis, quandoque minus, prout meticulosus est is cui inferuntur.
106 Metus minor sufficit in muliere, quam in viro.
107 Maioritas est iusta causa timorem inferendi, & timendi.
108 Metus catenus excusat absentem, quatenus durat causa timendi.
109 Litigij causa absens an restitutionem mereatur.
110 Infirmitatis purgandæ causa absens an restitutionem mereatur.
111 Ad balnea famosa qui iuit, & ibi abest, an restituatur.
112 Morbosus, infectus &c. absens ex hac causa an restituatur.
113 Peregrinationis causa absens an restituatur. & seqq.
114 Peregrinationis causa absentia suscepta an dicatur necessaria.
118 Absentia vt dicatur necessaria, non requiritur coactio precisa.
119 Peregrini & Romipetæ, an vagabundorum appellatione veniant, an vero collaudandi sint. ad finem, et seq.
121 Studiorum causa absentes, siue Scholares, an restituantur in integrum ex capite absentiæ.
122 Scholarium absentia, audicatur probabilis, & prærogatiua digna, & quare. nu. 123.
124 Doctorum, & Iurisconsultorum scientia illustrauit patrias eorum.
125 Cum Scholaribus facillime dispensatur, præsertim in beneficialibus.
126 Scholarium absentia an dicatur non solum probabilis, sed etiam necessaria.
128 Scholaribus studij causa absentibus competunt ea priuilegia, quæ competunt absentibus causa sui principis.

QVAESTIO VII.

De alijs speciebus absentia, qua scilicet sint iusta causa restitutionis in integrum, & qua non,

IVxta ordinem arboris absentiarum supra positæ, sequitur de absentijs alijs necessarijs non laude vel prærogatiua dignis, sed quæ vel pœnam & vituperationem merentur, vel neutri generis sunt, quia si non laude, non tamen pœna vel vituperatione dignæ sunt, demumque de voluntarijs iuxta eiusdem arboris ordinem pertractare. Quod infrascriptis Articulis sufficienter expediri posse videtur.

Primò, An transfuga restituatur in integrum, ex capite suæ absentiæ.

Secundo, an excommunicatus.

Tertio, an bannitus.

Quarto, an relegatus.

Quinto, an carceratus.

Sextò, an captiuus, vel in vinculis quomodocunque detentus.

Septimo, an represaliarum causa detentus.

Octauo, an obses, vel fideiussionis, vel æris alieni causa alibi retentus.

Nono, an metu absens, & hic plene, quæ sint causæ iusti timoris.

Decimo, an litigij causa absens.

Vndecimo, an infirmitatis purgandæ, & medicamentorum causa ad balnea aliqua absens.

Duodecimo, an infectus, & morbosus, hac de causa expulsus, & absens.

Tertiodecimo, an peregrinationis causa absens.

Decimoquarto, an studiorum causa absens.

Decimoquinto, an otij, & voluptatis causa absens.

Decimosexto, an mercaturæ causa absens.

Articulus I.

1 AD primum, an scilicet transfuga in integrum restituatur ex capite suæ absentiæ.†

Videtur quod sic.

Quia etiam bannitus restituitur ex causa suæ absentiæ in casibus, vt dicam infra tertio articulo, & tamen illa quoque absentia pena, & vituperatione digna est, vt ibi dicam, ergo &c.

Contra est text. in l. item ej. ff. ex quibus caus. maior. & ibi omnes, & ita sine scrupulo tenendum est. Et extendendum est ad rebelles, qui inuidia & rabie compulsi Principis celsitudinem in patria videre & ferre non valentes, voluntarium sumunt exilium, & alio se conferūt, vt plurimum ad principem, vel populum suæ patriæ, vel sui principis inimicum.

Dummodo tamen hac de causa tantum, iustum & magnanimū Principem odio habeant, & ferre non possint, secus tamen si odio tirannidis, & patriæ miseriam videre nolentes, & simul timore extorsionum tirannicarum absunt, quia tunc restituerentur, vt dicam infra ead. quæst. artic. 9.

Ad contrarium resp. quod diuersa ratio differentiæ est inter bannitum & transfugam, vt dicam plene art. seq. de bannito.

Articulus II.

2 AD secundum, An scilicet excommunicatus †ex causa suæ absentiæ ab excommunicatione causatæ restituatur in integrum.

Videtur quod non,

Ex eo quia non debet quis consequi commodum ex culpa sua, & quia ex eodem pacto præmium & pœnam quis consequi non pōt, vt per glos. in l. si cui, in fine. ff. ex quib. caus. maio. & per alias etiam rationes, de quibus dicam proxime in bannitis, pro dubitandi ratione.

Contrarium concludendum est secundum Doctō. in capi. cum inter. de excep. & Abba. in cap. 1. de prescript. colum. quarta. prout refert & regulam hanc ponit Fely. in ca. significauerunt, nu. 4. de excep. & voluerunt Bal. & Alb. in iam alleg. and. l.

Et ratio clara est, quia excommunicatus & bannitus 3 æquiparantur †secundum Bal. in lege item succurritur. ff. eod. tit. ex quib. caus. maio. & Alb. in lege sed & si per prætorem. §. actio exempta, in fine. ff. eod. Quod autem bannitus restituatur ex causa absentiæ a banno causatæ communis conclusio est, vt dicam plene articul. sequen. ergo &c. Quo retento ad contrarium resp. vt dicam artic. seq.

Limitari autem a doctoribus videtur aliquibus modis.

Et primò, nisi fuisset negligens in petenda absolutio 4 ne ab excommunicatione, †Felyn. præall. dicens ita tenere Cardin, Imol. & Abb. in d. capit. cum inter. Et facit optime pro hoc, quia neque etiam bannitus ex hoc capite restituitur, quando potuit redire in gratiam principis faciliter & negligenter hoc facere omisit, vt dicam infra art. seq. in 1. lim.

Limitatur secundo nisi intersit ipsius impediti lapsū fuisse tempus, & sic non sit læsus ex tali absentia. Ita ex Felyn. dicto cap. cum inter, cum exemplo, post Cardin, in cap. exceptionem, de excep.

Sed mihi nō placet, quia ista limitatio est superflua, sēper. n. in qualibet constitutione necessarium est, quod 5 is qui restitutionem petit, læsus sit, †alias non restituitur, quia non datur restitutio, vbi non adest læsio, l. nam

& postea

& postea, §.quod si minor.ff.de iureiur.l.nō omnia.ff.de min.cum sim.vt dixi supra q.4.art.1.

Limitatur tertio per Felyn. præalleg. ex intentione Card.in d.cap.exceptionem,nisi tempus ab homine præfixum fuerit.Sed Felyn.non placet limitatio.

Et bene, quia idem procedit,quando tempus ab ho-
6 mine est præfixum † vt practicatur,secundum Abb.in c. ex ratione, num.10.& ibi Dec.num.49.50.& 51. per totum de appellat. & dicam plene infra de restit. aduers. lapsu fatalium in fine,infra 2.part.q.40.

Articulus III.

7 AD tertium. An scilicet bannitus, † ex causa absentiæ a banno causatæ restituatur.

Videtur quod non.

Primo quia non debet quis ex eodem facto pœnam
8 & præmium consequi, † lege siue.ff.de nego.gest.cū cō cord.per gl.in l.si cui,in princ.ff.eod.

9 Secundo, quia banniti sunt hostes ciuitatis,† tāquam ij qui inquietum reddunt statum, & territorium illius,secundum Bart.in l.vt vim, ff.de iust.& iure, col.1.& leg. amissione.§.qui deficiunt.num.2. ff.de cap.dim.& ideo eis potest bellum indici,& disponi quod vbicunque re-
10 periuntur,impune occidantur,† vt hostes, vel ad hostes transfacti,vt per Bartol.præalleg.Sed transfugæ, siue qui pro hostibus declarati sunt,non restituuntur ex causa talis absentiæ propter dictam hostilitatem secutæ, vt d. l.item ei.ff.ex quib.caus.maio. & dixi supra ead.quæst. art.1.ergo &c.

Tertio,quia qui bona non habent restitutionem non possunt petere, l.recte Labeo.ff.eod.tit.sed bannitus nō
11 retinet bona, & ideo testari nequit, † lege ei qui,§.primo.ff.de testam.& de communi Imol.in cap.quia ingredientibus, extra de testam.post numerum 30. de testamen.& Natta in l.hac consultissima §. ex imperfecto. num.51.C.eod.ergo &c.

Quarto quia ita tenent plures maximæ authoritatis doctores,Alber.in rubr.ff.eod.tit.nostro,num.5.& clare etiam firmat in l.item ei.ff.eod.& idem videtur velle Ang.in l.1.C.quib.non ob.long.temp.præscript.dum vult quòd hæc non dicatur iusta absentia, allegans l.Papinianus ff.de minor.& in hanc videtur inclinare Calcan.consilio.26.in princ.dum vult generaliter,quod absentes ex causa non probabili,etiam si necessario absint, non restituuntur.

Contrarium tenent doct. magis communiter,glos. in l.si quā militi.§.1.secundum verum intellectum, & secundum Bald.ibi sing.& egregium, quod ille text. non loquatur in relegato simpliciter,ff.eod.tit.nostro, & sequuntur Bart.& Bald.ibi clare exprimit, quòd bannitus restitui debet ex eo capite.idem Bald.in l.deniq. ff.eod. dum æquiparat bannitum reuerso ab hostibus, quo ad restitutionē,ille autem restituitur omni modo, l.ab hostibus.in princ.ff.eod.ergo &c.Idem Bal. in l.is qui pro Rep.in 2.lect.in fine.ff.eo.Bal.in l.nec quicquam. §.vbi decretum, col.6.versic.quo ad quartum. ff.de off.proc. Sign.de Homod.in l.nam & postea.§.si minor, num.7. ff.de iureiu.Ant.Canar.in tract.de excus.in 2.par.nu.8.

Et pro hac opinione est text.clarus in l.si qua militi. §.1. ff.eo. secundū intellectum quē approbant ibi Bart. & Bald.scilicet,quod loquatur ille tex.de deportato, nō de relegato,propter illa verba,in insula,& iungendo cōmunem conclusionem, quòd banniti nostri temporis æquiparentur regulariter deportatis in materia indifferenti,† vt per Bartol.met in d.l.vt vim,vbi omnes. ff.de iust.& iure.

Secūdo probatur, quia bānitus habetur pro mortuo, sicut & deportatus, † l.1. §.quidam.ff.de bon.poss.contra tab.cum concord.ibi in gl. Bal.in l.si qua pœna. nu. 2.ff.de his qui sunt sui &c.& alibi passim.

Tertio facit,quia alias mater,vel is ad quē spectat petere tutorem filio,si non petat interim, dum est in ban-
14 no, excusatur † secundum Bart. in l.plane, in fin. ff.de excus.tut.& cur.

Quarto accedat, quòd banniti non perdunt ea quæ
15 concernunt publicam vtilitatem, † vt post Bart.Bal. & Alex.in l.cum mulier. ff.ad Velleian. tradit Benintend. decis.21.num.22. Sed restitutio in integrum concernit
16 publicam vtilitatem,† vt supra dixi in 1.q.Ergo &c.

Et ita teneo propter prædicta,limitando tamen vt infra post responsionem ad contra. Quo retento,

Ad primū resp.quòd bannitus non consequitur præmium restitutionis ex delicto suo, quia non est causa delictum quod ipse restituatur, sed absentia quæ ei inuito indicitur,arg.l.Papinianus.ff.de minor.& ita post Abb. in c.quia diuersitatem.de concess.præbend.clare sentit Felyn.in c.cum inter.nu.20.vers.limita 3.de excep.videlicet,quòd culpa hæc non fuit ordinata ad hoc, & sic nō est causa immediata huius impedimenti,vt dicam etiam infra in alio proposito simili.

Ad secundum resp.quod non est verum, quòd bannitus simplex,de quo nos loquimur, dicatur transfuga,
17 † nec quod verè sit transfuga,licet dicatur ad hostes trāsire,& tanquam hosti ei bellū indicitur.In primis enim,
18 trāsfugæ ex speciali odio,† exosi sunt in iure ciuili,quod est propter reuelationem secretorum ciuitatis, & exercitus suæ patriæ vel principis, & fidei violatæ crimen turpissimum quæ in bannitis simplicibus non possunt con
19 siderari.Præterea ex eo non restituitur transfuga, † quia culpa sua propria est causa immediata suæ absentiæ: ex eo enim abest quia transfuga est, & est transfuga, quia abest, & sic ipsummet transfugere est causa immediata absentiæ suæ,non autem pœna ipsius legis sicut in bannito. Vnde si restitueretur transfuga, bene dici posset, quòd ipse allegaret pro impedimento, & sic pro causa suæ restitutionis ipsammet turpitudinem delicti sui, & consequenter ex eodem facto ex quo pœnam debet reportare, præmium consequeretur, quod non accidit in bannitis, & relegatis, quia ipsi non absunt immediate propter delictum, sed propter pœnam a lege impositā illi delicto, non enim abessent si non adesset pęna banni imposita,transfugæ verò abessent etiam si nulla pœna eis imponeretur,quia in ipso abesse consistit illorum delictum, & hanc subtilem rationem differentiæ, peregrine posuit Abb.in d.c.quia diuersitatem.nu.11.de cōcess.preben.& fuit de mente gl.in c.imputari. de reg.iur. in 6. & adde tu pro hoc tex.notab. in l.si cui.in princip. ff.ex quib.caus.maio.& facit ratio,quia alias duplici pęna quis grauaretur,vt sentit Abb. ibi num.13.quod est contra c.at si clerici.de iudic.cum simil.

Ad tertium respond.quòd licet bannitus interim per
20 dat bona,non tamen superflua † erit ei restitutio.

Primo propter bona, non incorporata fisco, vt vult Bar.in l.si qua militi § primo.ff.eodem.

Secundo,propter bona quæ iudex forte reseruauit ipsi bannito, vt vult Bal.ibid. tenendo intellectum gloss. sing.vt ipse inquit.

Tertio erit vtilis propter ea loca,vbi bannitorum bona non confiscantur,vt accidit in Regno Neapolitano, vbi non proceditur ad confiscationem bonorū,nisi propter crimen læsæ maiestatis humanæ,vel diuinæ.

Quarto erit vtilis, propter bona postea acquisita ab ipso bannito, secundum alium intellectum Baldi, in d. §.1.vers.item nota.

Ad quartum respond.quòd contra sententiam prædictorum adest communis opinio, vt visum est & rationes meliores, vnde curanda non est pauciorum horum autho-

authoritas. Vel potest procedere opinio istorum in ca-
sibus limitationum subsequentium. Retenta igitur regu
lariter communi opinione.

21 Limitatur primo, vt procedat quidem in eo † bannito
vel excommunicato, qui non possunt ad libitum in gra-
tiam principis reuerti, secus vero si possunt, modica, vel
mediocri eisque possibili pecuniarum quantitate solu-
ta, & tamen nolunt soluere nec rebanniri, tunc enim tā-
quam ij qui potuerunt impedimentum huius absentiæ
remouere, & non remouerunt, non sunt restitutione di-
gni, & ita colligitur ex Bald. in l. item succurritur. ff. eod.
& Alber. in l. in eadem causa, vbi latius de hoc. ff. eod. &
ibi etiam Bald. de excommunicato. Et facit pro hoc ra-
tio differentiæ, de qua per Abb. in d. c. quia diuersitatē.
num. 11. & illud quod plene dicam infra de impedimen
tis affectatis, vel quæ potuerunt remoueri, & non fuerūt
ex negligentia, vel malitia remota.

Limitatur secundo, vt bene procedat, & indistinctè
in bannito, qui omnino pro mortuo habetur, vt regula-
22 riter sunt banniti, secus vero in quantitate pecuniæ † vel
bonorum, nam cum huiusmodi banniti æquiparentur
potius relegatis quam deportatis, d. c. in eis vt infra pro
xim. art. dicam in relegatis. & ita potest procedere glos.
in c. imputari. versic. in contrarium. de reg. iur. in 6. dum
vult quòd deportatus excusetur ita demum si potuit
procuratorem dimittere, nam indistinctè restituitur ve-
rus deportatus, vt l. ab hostibus. in prin. ff. ex quib. caus.
maio. ibi, aut ibi mortuis, iuncta l. 1. §. quidā. ff. de bon.
poss. contra tabul. vnde in relegato, siue in bannito, qui
relegato æquiparatur, intelligetur, qui non restituitur, si
procuratorem dimittere potuit, & non dimisit, vt di-
cam proxime.

Limitatur tertiò, ut propterea restituatur in integrū
23 dum est † bannitus, quia interim omnes exceptiones &
defensiones, & iuris ciuilis, remedia omnia dicitur ami-
sisse, vt tradit Nell. in tract. ban. in 1. par. 2. temp. nu. 69.
qui ita intelligendus est, dum inquit bannitis restitutio-
nem in integrum denegari, idest dum sunt banniti, alias
secus est, quando in gratiā restitutus est, & ita intelligen
da est communis opinio de qua supra. Et facit pro hac
24 declaratione, quia neque excommunicatus † potest pe-
tere interim restitutionem in integrum, etiam ratione
ætatis vel alia, & hoc defectu audientiæ quæ ei interim
denegatur, vt dicam infra q. 31. artic. 2. & 3. Hæc omnia
quæ dicta sunt in bannito puto quòd procedere possint
in condemnato ad triremes. De quo, & si doctores nul-
libi verum dicant, quòd uiderim, ego tamen arbitror, il-
los post tempus istius pœnæ completum, si temporali-
ter damnati fuerant, reuertentes restitutionem consecu
tos ex capite huius absentię, sicut bānitos, si vero perpe
tuò damnati fuerint, & casu liberationem consecuti fue
rint, vel quomodocunque in patriam reuersi sint, si in-
terim læsi fuerint, restitui debebunt in integrum eadem
æquitate, qua bannitos, seu deportatos restituēdos esse,
suprascriptū & conclusum fuit, vel enim deportatis vel
in metallum damnatis interim æquiparentur, vel mor-
tuis etiam penitus assimilentur, non tamen deneganda
restitutio est, quia nec mortuis, si reuiuiscerent, denegan
da esset, vt dicam infra de clausula generali. Neque mo-
uet, quod culpa propria damnati fuerint, quia culpa hęc
non fuit præordinata ad casum, vt dixi plene supra eod.
art. vers. ad secundum respondetur, post Alb. in c. quia
diuersitatem. num. 11. de concess. præbend.

Articulus IIII.

25 AD quartum, an scilicet relegatus † ex causa suæ ab-
sentiæ à relegatione causatæ restituatur in integ.
Omissis rationibus dubitandi, quæ possunt colligi ex
dictis supra circa bannitum art. præced. Communis rē-
solutio est ista. Aut relegatus potuit dimittere procura-
torem, & non dimisit, & non restituitur. Aut non potuit
dimittere, vel dimisit, & mortuus est, & restituitur, vt est
tex. formalis in l. sed & si per prætorē, §. 1. ff. ex qb. caus.
maio. & ibi notat Bart. Bal. Alber. & alij omnes post gl.
ibi, & idem Alber. in l. inter. nu. 10. ff. de restit. in integ.
& est etiam pro hoc alius text. pulcher in l. Papinianus.
ff. de min.

Et ratio est, quia ipse procuratorem habere potest,
& commodè illum sibi constituere valet, cum in capien
do exilio vt plurimum tempus habeat, & etiam in exi-
lio non sit ei interdictum commercium, vt bannitis &c.

Qua conclusione iuris & doctorum retenta.

Ampliatur, vt procedat hoc de missione procurato-
26 ris, etiam si illum difficulter † dimittere possit, nam ni-
hilominus tenetur, alias non excusatur, nec restituitur,
ita Petr. & Cyn. in l. 1. in fine. C. de restit. milit.

Sed contra sensisse Iacob. referunt præall. Et hoc mi
hi rationabilius videtur. Quia vltra illam regulam, quod
non dicitur posse, qui commodè non potest. l. nepos Pro
culo. ff. de verb. sign. Facit quod vult in proposito Bald.
in d. l. sed & si per prætorem. §. 1. vers. adde &c. vbi dicit
quod hoc de missione procuratoris debet intelligi, dum
modo non fiat cum præiudicio absentis, videlicet quan-
do causa est nimis ardua, & non est confidenda in ma
nibus procratorum, & ita intelligo posse euenire casum,
quod difficile sit ipsi relegato procuratorem constitue-
re. Alias. n. quæ difficultas est procuratorem creare, qui
per literas etiam absens creatur, vt leg. 1. in fine. ff. de
procurat. & præsertim ad interrumpendam duntaxat
præscriptionem, vel aliquid aliud faciendum, ne genera
liter aliquod tempus currat. Ex quibus dicerem potius
esse limitandam conclusionē in proposito casu, & stan-
te ea pro limitatione, non pro ampliatione.

Limitatur secundò, vt restitutio ista videatur potius
27 ex generali clausula competere, † quàm ex speciali causa
absentiæ, vt sentit I. C. in d. l. sed & si per prætorem. §. 1.
ibi, ex generali clausula &c. & ibi clarius, ex causa tamen
puto ei succurrendū, & exēplificat gl. puta si procurator
dimissus fuerit mortuus, tunc. n. propriè mors procurato
ris, & sic casus fortuitus, erit causa suæ læsionis, non ab-
sentia, nisi mediate. Idem dici posset, si ipse procurato-
rem dimittere non potuit, quia impedimentum aliud
quam absentia erit causa suæ læsionis, ex eo enim quòd
ius ciuile non vult, vt sola absentia sine alio impedimen
to sit iusta causa restitutionis delegati, sequitur, q. aliud
impedimentum immediate causat iustam causam resti
tutionis, non absentia, & consequenter non ex speciali
capite absentiæ, sed ex generali clausula fundata super
æquitate aliorum impedimentorum dicitur restitui. Sed
aduerte, quia in casu quo propter grauitatem & magni-
tudinem causæ ipse non potuit procuratorem dimittere
(vt ego supra dixi) debere intelligi regulariter hanc im-
potentiam, restitutio immediate causabitur propter ab-
sentiam, vt manifestum, quo casu ex speciali capite ab-
sentiæ competet restitutio.

Articulus. V.

28 AD quintum, an scilicet carceratus, † propter absen-
tiam eius, a carceratione causatam, ex hoc capite
iustæ absentiæ restituatur in integrum?

Videtur quòd non.

Quia cum hic non de carceratione priuata, sed publi-
ca ob delictum, vel inuestigationem illius facta tracte-
tur (de priuata enim agetur art. seq. inter species captiui
tatis) sequitur qd ex culpa & delicto proprio huiusmo-
di absentia causetur, vnde restitutione digna non est, l. si

cuiu

cui in prouincia, in princ. ff. ex quib. cauf. maior.

Sed breuiter contra est regula, & conclusio vera, & cõmunis iuris & doctorum. text. est in l. fuccurritur. ff. eod. & in l. vinculorum. & in l. verum est. ff. de verb. sign. & ita notant omnes in l. 2. C. ex quib. cauf. maior. Bar. Bal. Ang. Fulg. Paul. de Castr. & alij Bart. in tract. de carcer. num. 7. Gigas de pension. q. 35. num. 4.

Ad contrarium respondetur, vt dictum fuit supra circa bannitorum restitutionem. artic. 3. & infra eod. Quo stante.

Ampliatur primò, vt procedat non solum si detineatur intra clausuram, & carcerum mœnia, sed etiam si sub 29 fideiussoribus † dũtaxat, vt est text. clarus in l. nec non. §. si quis. ff. eo. ex quib. cauf. maio. & ibi notat Bal. quòd paria sunt sub custodia, & sub fideiussoribus teneri per l. 3. de custod. reorum, cum simil.

Et ratio esse potest, quia nõ magis iste, quam qui intra carceres detinetur, rebus suis superesse potest, & ideo & c. l. non enim. & l. in eadem. ff. ex quib. cauf. maio.

Ampliatur secundò, vt procedat non solum in his, sed etiam in ijs qui huiusmodi quidem impedimentis 30 soluti sunt, in publicum tamen, † & in conspectu hominum sine pudore prodire non possunt. Vt dicit text. ad literam in d. l. in eadem causa. in fi. ff. eod. & tradit Bart. in auth. de his qui ingred. ad appell. num. 5.

31 Quo autem in statu, † & conditione esse debeant homines, vt hoc pudore iuste impediti dicantur, colligo primò ex glos. ibi, vnum exemplum, videlicet si nodi essẽt, & ob egestatem sibi prouidere non possent. Secundo melius colligo ex alia gloss. notab. quod nobiles ad paupertatem redacti, qui ideo domi latent, & propter sui ipsius erubescentiam in publicum prodire nõ posse dicuntur. Ista est glos. in c. si quis testium. in verbo, paupertatem, extra de testibus, quam sequitur Ias. in §. rursus. Instit. de actio. num. 49.

Ampliatur tertio, etiam si quis de carcere vel alia cu-32 stodia, publica tamen, exire posset, † nemine prohibente, sed propter timorem pœnæ fracti carceris, vel suspicionis incurrendæ propter arreptam fugam nollet exire, nam excusaretur, & restitutione dignus esset, ac si sub obscuris carceribus, ac clauibus plurib. detentus fuisset. gl. in d. l. succurrit. & ibi Bal. & Alb. latius verò per Bart. in tractat. de carcer. habetur de pœna & periculis fracti carceris.

Ego extendo hanc ampliationem, vt procedat etiam 33 in casu quo nulla immineret pœna corporalis, † vel pecuniaria propter fractum carcerem, putà quia iudex absque alia cognitione, vel absolutione, illum abire permitteret, nam si non vult egredi carcerem, donec absolutoriam sententiam non habet, excusatur, quia fama cæteris rebus omnibus præferenda est, ll. vulg. & ideo dicatur abesse quodammodo metu amissionis honoris & famæ, quæ est iusta causa restitutionis, vt dicam infra ead. quæst. art. 9.

Et ita mihi alias in facto contigit non adhoc decem anni sunt, quo tempore scholaris existens Parmam ad-34 nentaui, vbi Cæsar Oddus frater meus minor natu dilectissimus, quẽ mibi & mæstissimæ matri Gallicũ bellũ paucis diebus post gloriosissimam contra Hereticos victoriam consecutam, nimis acerba morte subripuit, non agentem adbuc 22. annum, sed manus quidem promptitudine & in Mathematicis, & vrbium propugnationib. & oppugnationibus ingenij fœlicitate maxime pullulantem, tunc temporis ab Excellentissimo & Illustriss. Principe Parmense, cuius aulæ seruiebat, in carcerem cõiectus fuerat, acri suspicione cõpulso, ne Cæsarem quendam eiusdem aulæ ministrum poculorum percussi ligneis baculis fecisset, & facto processu, dum pro sententia absolutoria, & innocentiæ illius declaratoria, & pro gratiæ ipsius Principis recuperatione potissimum instabam, quam ab initio carcerationis (si de innocentia constitisset) pollicitus fuerat, natus fuit eidem Excellentissimo Principi filius cum tanta totius illius ciuitatis, tamque effusa lætitia, vt carceribus omnibus de consensu magnanimi & heroici Ducis Octauij refectis, omnes carcerati libere quocunque voluerit, exiuerint, Cæsare præfato excepto, cui non placuit gratia illa vti, sed omninò iudiciariam sententiam & absolutionẽ expectare, quod intantum etiam ipsimet generoso Principi placuit, vt secuta paucis post diebus absolutoria, eundem Cæsarem in altiorem & gratiæ & aulæ suæ locum receperit.

Ampliatur quarto, vt procedat non solum, quando quis ipsemet personaliter carcere vel aliqua alia custo-35 dia publica detineretur, sed etiam quando filius † eius duntaxat vel carceratus vel pro obside datus esset. Quia hoc casu ipse pater diceretur carceratus quodammodo, & tanquam nimis impeditus rebus suis superesse, propter filij carcerationem, in integrum restitueretur ex hoc eodem capite, vt post Card. consi. 137. & Dec. consi. 119. col. 4. (licet Dec. ibi non reperiã) notab. tradit Boss. in tit. de carcerat. num. 3. Morus per regulam l. isti quidem. ff. quod met. cau. Vbi etiam remissiue docet de singulari paterni amoris affectu, & exemplo, ad Marsil. in l. 1. col. 16. in fi. ff. de quæst.

Ampliatur quinto vt procedat in tantum, quod si car-36 ceratus vel alia publica custodia impeditus, citetur † a iudice aliquo ad aliquem actum, vel sentẽtiam, qui iudex sciat, quod ille ita impeditus est, non solum contra illum actum restituatur, sed imò actus ille sit ipso iure nullus, si vero nesciat, teneat quidem actus, sed ope restitutionis rescindatur, vt post Bart. in pluribus locis tradit Pau. de Castr. in d. l. 2. C. ex quib. cauf. maio. addens hanc cau-37 telã, † quod omnino fiat notificari ipsi iudici, quod reus est in carceribus, quia si hoc nõ obstante iudex vlterius processerit, actus erit ipso iure nullus. Et ita etiam Paul. Alex. & alij in l. 2. ff. si quis cautio. Sublimitãdo tamen, vt per Alex. in l. quæsitum. ff. de re iud. Non insisto latius hic, quia pendet ab his quæ dicam infra circa missionem procuratoris ab impeditis faciendam.

Ampliatur sexto, vt procedat etiã, si quis nullo alio im-38 pedimento detineretur, quam iuramento, † videlicet, quia iurauerit non recedere de loco, nam & iste diceretur vinculis detentus, ita singul. Gui. Papæ sing. 437.

Quod nota, quia idem esset, si obligasset fidem suam, 39 † iuxta c. iuramẽti. 22. q. 4. & dicam plenissime in tract. iuram. in 1. par.

Limitatur autem e contra supradicta conclusio aliquot modis. Et primo, vt non procedat in carceratis cri-40 mine falsi, † qui cum omni priuilegio exclusi dicantur, secundum Bart. in l. pen. in fin. per illum tex. ff. ad Turpill. ab hoc quoque excludi erunt, propter delicti turpitudinem, sed tu intellige, vt dicam proxime in tertia limitatione. Quia obstat dict. leg. Papinianus. in fine. ff. de minor.

Limitatur secundo, nisi ista carceratio, vel alia custo-41 dia publica cum dolo fieret † ab ipso magistratu & ex consensu ipsius carcerati vt aduersarium eluderet, quia tunc nulla daretur restitutio, vt tradit Ant. de Canar. in pract. de excus. in 2. part. num. 8.

Limitatur tertio secundum quosdam, quando quis 42 ob delictum carceratus † fuisset, voluit enim quod tunc non restituatur. ita voluit Bart. in l. 2. §. si. ad finem. ff. si quis cautio. & ibi Paul. de Cast. nu. 2. & idem voluit Bar. in tract. de carcer. numer. 7. & ita potest vno modo resp. ad rationem dubitandi supra in princ. huius articuli adductam.

Sed tamen obstant huic limitationi, quæ diximus supra cir-

pra circa bannitos, quia si culpa impeditorum propter pœnam illius culpæ deberet impedire restitutionem in integrum, vtique neque relegati, neque banniti in aliquo casu indistincte restituerentur, & tamen restituuntur, vt ibi dixi.

Et propterea ego dicerem, q̃ si potuit carceratus vel alia publica custodia detentus mitere procuratorem, & non misit, non excusetur, nec restituatur, alias sic, vt in re legato superius dictum fuit, & declarando vt ibi, & hoc per d.l.Papinianus.§.1.ff.de min.& facit pene in terminis elegans distinctio Bossij in tit.de remed.ex sola cte. principis.nu.65. Et ita mihi videtur securius, quam tenere simpliciter opinionem Bar.& Paul.de Cast.in d.l.2. §.fina. Vel contrarium indistincte, vt tenuit Soc.iun.in cons.70.num.7.lib.1.motus authoritate Ant.de But.in c.significante.in 4.notab.de pignor.& Ias.in l.a.nu.62. C.de iur.emphyt.qui si bene inspiciantur, hoc de missione procuratoris non dicunt. Vel demum, si vis tenere etiã in aliquo casu sententiam istorũ cõtra Bart.& Pau. potes tenere illam in casu quo carcerario esset facta ob debitum ciuile, contractum ab ipso carcerato non culpa & delicto proprio, sed infortunio, vel incarcerato ob delictum, & sic ob criminalem causam, sed qui à tali imputatione innocens postea repertus fuit. Quo casu, cum dici possit istũ pro iustitia, & veritate interim passum fuisse pœnam & absentiam huiusmodi carceris pro publico bono absuisse, & consequenter etiã si procuratorem non miserit, restitutione dignum esse, vt per Dec.consil. 138.num.7.in fi.& dicam infra plene circa missionem procuratoris. Extra casus autem istos distingue, vt in relegato, cuius absentia pœnalis, & huius carcerati, pari passu ambulare debent, quo ad restitutionẽ obtinendã, cum vtraq; ob delictum proprium causata sit, vnde &c. d.l. Papinianus.

43 Limitari demum posse videtur in carceratis † ad penã vel perpetuo, vel ad tẽpus, quales sunt illi quos Serenissimus Dux Hetruriæ in illis carcerib. detinet, quos Stinchos vocãt, quia isti cum difficulter possi dici quod ab sint à ciuitate, & negocijs suis non incommode nimiũ superesse possint propter omnium rerum & personarũ copiam quam in illis carceribus habent, restitutione digni ex hoc capite necessariæ absentiæ non videntur propter prædicta. Ex capite vero ignorantiæ putarem arbitrio iudicis relinquendum, nam quandoque tanto dolore cruciãtur ij qui huiusmodi carceratione interim detinentur, vt propria negocia & iura quælibet vel obliuiscantur, vel nimin animi dolore depressi, prosequi nequeant, vt pretermittãt, qui fit vt ex clausula generali restituendos esse, iudex nõ male ageret, si iudicaret, hoc tamen eius arbitrio committerem, faciunt autem pro prædictis, quæ dicam infra circa iustum dolorem.q.12.

Articulus VI.VII & VIII.

44 AD sextum, septimum, & octauum, an scilicet absens captiuitatis † causa, vel alterius cuiuslibet violentæ detentionis in vinculis, quę causa licet nõ sit laudabilis, non tamẽ sit improbabilis vel vituperabilis, restituatur in integrum ex causa huius absentiæ. Et quoniam multæ sunt vinculorum & detentionum species distinctione subalternorum articulorum procedendum est.

Dico igitur, qđ aut ista captiuitas; seu detentio facta est iure medio, ad iustitiæ scilicet executionem. Aut iniuria facta est.

45 Primo casu, rursus aut facta est ab executore † iustitiæ. Aut ab ipsismet priuatis ius suum ita prosequi, & nõ aliter valentibus.

Et Primo quidẽ casu absque dubio concludendũ est restitutionem dandam ex hoc edicto, quod absentibus succurrit, vt ex appositis exemplis constabit, & authoritatibus ibi adductis fundabitur.

46 Obsidatus † causa igitur qui detenti alibi diutius fueriot, & exinde aliquod damnum in ciuitate passi sunt, iustissime in integrum restituentur ex hoc edicto, text.est licet non in indiuiduo, tamen idem in ratione sui, & quod etiam magis est, in literæ generalitate, in l.succurritur, in princip.ff.ex quib.caus.maior.& in l.in eadem causa, ibi adseruantur, & in l.nec non, in princip.ibi, itẽ si quis, ff.eod.

Quinimò hoc in tantum verum videtur, vt possint dici huiusmodi, hac de causa capti homines, & detenti, 47 Reipublicæ causa capti esse, † & tum ratione ipsa manifestum est, tum etiam authoritate Bald.in l.ob æs.C.de actio.& obligat. versic.4.oppono, & præsertim si propter pactum ineundæ pacis detineantur obsides, vt regulariter fieri assolet, tunc enim iuste detinentur, & ob pu 48 blicum bonũ, † vt colligitur ex Innoc.in c.ex rescripto. de iureiur.& dicetur plene infra in materia restitutionis granosæ.

49 Fideiussionis etiam alibi factæ causa, † si quis longo tempore ibi captus, & detentus fuerit, restituetur in integrum ex hoc edicto, si læsus sit hac de causa.text.est in l.nec non §.1.ff.eo.& ibi Bal.inquit paria esse sub fide iussoribus, & sub vinculis detineri.

50 Iuramentum etiam factum de non discedendo † de aliquo loco, potest dici iusta causa, si quis ibi vinculo hoc sacramẽti detentus, & captus quodammodo abest, & in patriam redire nequit, & ideo eadem æquitate restituendus erit vel saltem ex generali clausula.

Licet ego putem posse etiam ex hoc edicto restitui. Tum ex eo, quia absens hac de causa æquiparatur absenti ex causa obsidatus, vt per Innoc.in cap.ex rescripto, de iureiur.

Tum ex eo, quod iustus metus propter, quem quis abesse cogitur, est iusta causa restitutionis ex hoc edicto, l.2.§.1.ex quib.caus.maior. Et vtique iustus est metus 51 periurij, † argum.l.[illegible].eod.iuncta regula, quòd anima cunctis bonis præferenda est, l.sancimus.C.de sacros.ec clesi.& alia, quod metus amissionis rerum suarum, vel omnium vel maioris partis, est iusta causa restitutionis in integ.vt dicam infra circa metum art.seq.

In secundo quoque casu idem concludendum omnino videtur, si medio iure suo priuati quempiam detinuerint, vt eis satisfiat.

Exemplumque notabile est, licet doctores nullibi ponant.

52 In represaliarum † causa alicubi capto, & detento. Hunc enim ex eodem hoc edicto, ex illisque verbis specialibus, inve vinculis &c.restituendum esse omnino teneo, idque ex pluribus.

Primo, quia quælibet carceratio, & in vinculis detentio excusat, licet ex delicto carcerati subsecuta fuerit, vt supra visum est, ergo magis hæc.

Secundo quia hæc absentia quodammodo causa sue ciuitatis suscipiatur, non dico quòd sit vtilis Reip. Sed ex causa debiti à sua ciuitate contracti sit, & quodãmodo ad luendam obligationem illius & pro obsidatu quodam, donec sua ciuitas promissa impleat, detentio eiusmodi fieri dicitur.

53 Tertio quia repræsaliæ sunt concessæ, vt indicantur sicut bellum quoddam ciuile propter iniustitiam ab illa ciuitate non redditam, vt eleganter docet Bartol.in tract.repræsal.in 1.q.princ.vers.ad secundum, sed capti bus apud hostes ex causa belli, in quo captus fuerit, omnem meretur restitutionem, vt prox me dicam, merito &c.

Secũdo casu principali, quãdo scilicet quis capitur & detinetur non ratione iustitiæ prosequẽdæ, & exequendæ.

dæ. Sed iure proprio priuatorum, quam iniuriam dixi.
Et hic rursus duplex adest inspectio.
54 Prima est, quando quis captus fuit ab hostibus † & in
seruitute detentus.
55 Secunda est, quando quis captus fuit a latrunculis, †
vel aliter violenter ab aliquo eius inimico detentus.
Circa primam rursus aduerte, quandoque enim quis
55 capitur ab hostib. † non vt fiat seruus illorum, sed vt soluat aliquid si liberari vult, vel retineatur donec fiat pax,
vel cum alijs captiuis permutetur, vt accidit vt plurimū
in bellis quæ inter christianos fiunt.
Et hoc casu nulla dubitatio adest quin restitui debeat
aduersus damnum quod interim in ciuitate passus fuit,
tex. est in l. 1. in princip. ff. eod. ibi, inve hostium potestate esset.
Tex. est etiam in l. item ei succurritur ff. eo. & in l. ait
prætor. §. is autem. ff. eod.
Quandoque vero capitur quis ab hostibus vt seruus
56 illorum fiat, † vt accidit in prælijs quæ inter christianos
& infideles fiunt, & dubitari potest.
57 Nam qui bona aliqua † in ciuitate non retinet, restitutionem non habet, l. recte, ff. eod. ibi, quia nec bona habet. Et ratio esse potest, quia si non habet bona, nullum
damnum diminutionéve in ijs pati potest: ergo nec restitutionem petere, arg. d. l. 1. ff. eod.
58 Sed seruus nulla bona retinet, † §. item nobis. inst. per
quas person. nob. acquir. ergo restitutionē non habebit.
In contrarium est text. expressus in l. 1. §. 1. ibi in seruitute. ff. eo. & in d. l. item ei. in fine, & in l. ei quoque, ibi
siue detentus, & ll. seqq. ff. eod.
59 Ego puto sic dicendum. Quædam est seruitus † nec
vera nec ficta, eorum scilicet qui bona fide seruiunt.
60 Quædam est ficta tantum, † vt eorum qui sunt capti-
61 ui apud hostes. Quædam est vera seruitus, † quæ alias
naturalis dicitur, vt eorum qui nati sunt ex ancillis nostris, vel qui se ipsos vendiderunt &c.
Prima species restitutionem habet, vt est expressum
in d. l. ei quoque. & ratio est, quia bona interim retinet,
§. idem placet. inst. per quas pers. nob. acquir.
Secūda species pariter restitutionem habet, vt d. l. 1.
§. 1. ff. eod. quæ ita debet intelligi propter l. item ei succurritur. §. poterat. ff. eod. Et ratio est, quia isti captiui,
62 bona retinere finguntur sub spe futuri postliminij, vnde
si redeant illa nunquam amisisse finguntur, & propterea
potuerunt damnum pati in illis, & consequenter restitutionem mereri, dict. l. prima.
63 Tertia species, restitutionem non habet, † vt l. is autem. & l. recte. ff. eod. tit. nostro. Quæ de hac specie seruitutis intelligi debent, alias directo contradicerent d. l. a.
in §. 1. Et ratio est, quòd non debeant restitui, si quando
manumittantur, quia interim nihil amittere potuerunt,
64 † qui nihil habuerunt. Neque etiam abesse dici potuerunt, qui nunquam vllibi præsentes fuerunt, neque patriam habuerunt.
An vero seruis huiusmodi detur restitutio si in aliquo
læsi sunt circa peculium eorum, dicetur infra q. 26. ar. 1.
vbi agetur, an esse seruum impediat restitutionis beneficium.
65 Circa secundam. †
Videtur quòd non restituatur is, qui hac de causa abfuit. Nam habet actionem in factum contra eum, qui
interim eum detinuit pro restitutione totius dāni, & interesse quod interim passus est, l. 2. in fi. iuncta l. seq. ff. si
quis caut.
Et ita in terminis tenet Roffr. de libellis, in tit. de resciss. act. §. 4. & Spec. libro 4. titul. de in inte. rest. el 2. sub
num. 16. & hoc ratione de qua supra ex d. l. 2. in fin.
Sed in contrarium est text. expressus in l. succurritur.
ff. eod. tit. ex quib. caus. maio.

Ego puto sic dicendum. Aut is qui captus, vel detentus fuit ab aliquo priuato latrunculis scilicet, vel inimicis, vel alijs huiusmodi, hoc nullo iure penitus facientibus, potest habere regressum, & actione media prosequi
damnum suum contra huiusmodi detētores, & interim
restitutio ei denegabitur, & ita procedit d. l. 2. in fi. & authoritas Roffr. & Spec. & ratio est quæ sumitur ex regula generali, l. in causæ. ff. de minor. quæ denegat restitutionem, donec adest remedium ordinarium, vt dicitur
plene infra q. 22. per totum.
Aut iste non potest habere regressum, & actionem
contra illos, & tunc restitutio in subsidium deneganda
non est, vt dict. l. succurritur, quæ sic potest procedere.
Et tunc dicitur iste læsus non posse habere regressum
contra ipsum detentorem, quando eius copia haberi
non possit, vel soluendo non sit, vt l. arbitrio. §. si cuius
dolo. & ibi gloss. in verbo dolo, ff. de dolo, quæ est in terminis pro hac distinctione. Idem dicerem si iste a quo
quis detentus, & vinculatus fuit, esset homo potens, &
terribilis, & contra quem experiri pro suo interesse magis periculosum esset, quam vtile, & sic omnino magis
vtilis, secura, & pinguis esset restitutio in integrū, quam
actio ordinaria contra illum, vt pro hoc est plenum cōsilium Rim. 163. lib. 1. per totum.
Et ex hoc est responsum ad contraria.
Amplia autem prædicta, vt procedant non solum si
quis in vinculis detentus fuit, prout proprie loquuntur
verba edicti, vt d. l. 1. ff. ex quib. caus. maio. & prout stricte accipienda videntur, vt l. verum est. ff. de verb. signi.
vbi pro vinculis solum compedes significari dicitur. Verum etiam, si qualiber alia detentione, & clausura, quis
66 detinetur. text. est in d. l. succurritur. vbi † appellatione
vinculorum, latumias, parietibusque constructos carceres, nō minus quam cōpedes venire inquit, quo ad hanc
iustam restitutionis causam.
Limita vero e contra, vt non procedat si quis ex dictis vinculis, vel carceribus priuatis libere exire potest,
67 † sine vitæ periculo, nam si non exiret, nec in patriam reuerteretur, cum posset, non excusaretur, fraudi enim potius quam necessitati adscribēdum esset, si priuatum carcerem, & consequenter iniustum frangere posset, & nō
fregit, & hoc vult glos. in d. l. succurritur. & ratione clara
conuincitur, quia non excusat impedimentum illud, qđ
remoueri facile potest, vt l. quibus diebus. ff. de cond. &
dem. quæ lex est multum notab. pro hoc. & dicam plene infra q...

Articulus IX.

AD nonum, An scilicet absens ex causa iusti metus,
68 † restitutionem ex hoc edicto habeat?
Conclusio quidem in se dubitationem non habet, nā
text. in l. 2. in §. hoc autem capite, ad literam inquit, ex
illo capite edicti in primis succurri illis, qui metus causa abfuissent.
Sed dubitatio exoritur, quoniam text. ibidem subdit,
scilicet si nō superuacaneo timore deterriti abfuissent.
Vnde principaliter hoc loco illud agendum est, quis sci-
69 licet dicatur iustus metus, † nam omnis metus, qui iustus
nō erit, superuacuus dicetur. Et quidem ipsemet I. C. ibi
in l. seq. statim incipit declarare, quis metus sit ille qui
reddit absentiam ita necessariam, vt prætextu illius restitutio peti possit. Quia verò minus sufficienter hoc declaratur ibi plenius agendo, nos aliter hoc tractabimus,
duo capita distinguendo.
70 Primum erit, an hoc arbitrio † iudicis remitti debeat
regulariter.
71 Secundum erit in quo hoc arbitrium consistere, †
& quomodo in hoc iudex gerere se debeat.

Quo

Quo igitur ad primum attinet, breuiter omni dubita
tione omiſſa, communis omnium ſententia illa eſt, vt
72 hoc ipſũ, an metus allegatus fuerit iuſtus, † ſiue iuſta cau
ſa ſe abſentandi, vel ne, arbitrio iudicis remittatur. Bar-
tol. in l. hæc autem. ff. ſi cui plus quam per l. Falcid. Inn.
in ca. cum dilectus, ſuper verbo, mortis, extra quod met.
cauſ. Pariſ. conſil. 5. num. 162. lib. 4. Dec. in l. in omnib.
num. 7. de reg. iur. cum concord. per eum, & pleniſsime
Menoch. ad quem habeatur relatio pro concord. & cõ-
muni. de arb. iud. lib. 2. caſu. 35. num. 3.

Et eſt text. in indiuiduo in leg. 3. in fine. ff. ex quibus
cauſ. maio. ibi, ſed huius rei diſpoſitio iudicis eſt, & lo-
quitur de metu ex quo quis abfuit, an fuerit iuſta cauſa
abſentiæ, vel ne.

Quoad ſecundum autẽ, cõſiderandom eſt. quod tria
73 cadunt in metu † de quo agitur. Illud quod timetur, id-
eſt ipſum malum, cauſa timoris, propter quam timetur
illud malum, & perſona tam eius qui metum infert, quã
eius qui timet, & ideo de tribus agendom eſt. Primum
erit, de malis quæ iuſte & rationabiliter quilibet time-
re ſolet, & debet.

Secundum de cauſis, ex quibus malum imminebat,
vel imminet, an iuſte ſint & quæ.

Tertium, de perſonis in quibus cadit, vel a quibus ti-
mor iſte proficiſcitur.

74 Circa primum, mala † quæ rationabiliter timeri de-
bent, iudex arbitrari poterit eſſe infraſcripta, vel ſimilia.
75 Mortem, vel cruciatum corporis. † Tex. eſt in l. ſi per
vim. C. quod me. cau. & in d. c. cum dilectus. vbi Innoc.
& alij extra eod.
76 Vincula, quæ quilibet rationabiliter † fugere & time
re dicitur, l. nec timorem. ff. eod.
77 Carcerem quoque addit † Abb. in cap. accedens. nu.
2. de procurat. & Mauric. de reſtitutio in integ. cap. 40.
78 Et hinc eſt, quod cõtrahens in carcere † dicitur poſſe
reſcindere cõtractum in carcere factũ, ex eo quia cauſa
euitandi carceris, qui iuſte timetur, feciſſe creditur, vt
plene per Menoch. præalleg. libr. 2. caſu 136. numer. 5.
cum congeſtis per eum.
79 Bonorum quoque & fortunarum omnium † amiſsio
nem, etiam malum quod timeri debeat, dicitur in cap. 2.
extra quod met. cauſ. Iac. Aemil. in conſil. 73. num. 11. &
12 Menoch. in dict. tract. de arbitr. iud. lib. 2. caſu 135.
numer. 9. cum concord. per eum. Quinimò amiſsio ma-
80 ioris partis † bonorum eſt iuſta cauſa timoris, ſiue ma-
lum quod rationabiliter timeri ſolet, §. propter litem. In
ſtit. de excuſat. tut. & tradit in propoſito noſtro Bart.
in l. ſi ob turpem. num. 6. ff. de cond. ob turp. cauſam. &
Iac. Aemil. d. conſil. 73. num. 11. & 12.
81 Honoris etiam, † & pudicitiæ amiſsionem, malum ti-
mendum etiam eſt. text. in l. metum. la 2. ff. quod met.
cauſ. & ibi Bart. item.
82 Status, † & libertatis, ſimiliter gl. in d. ca. penult. in ver
bo metum mortis, extra quod met. cauſ.

Quæ omnia amplia procedere non ſolum ſi in perſo
83 na noſtra timeantur, ſed etiam † filiorum noſtrorum, vt
poſt multos, vbi ibi, Menoc. de arb. iud. d. lib. 2. caſu 135.
num. 6. & ſeq.

Horum igitur malorũ timore abſentia ſuſcepta, iuſta
erit cauſa reſtitutionis, dummodo iuſtam quoque & pro
babilem cauſam huius timoris ſe habuiſſe probauerit
is, qui reſtitutionẽ petit, & ideo ſubintrat alia inſpectio,
quam iudex conſiderare debebit.

Circa ſecundum igitur. Cauſæ huius timoris, quæ de-
beant a iudice admitti pro legitimis, infraſcriptæ vel ſi-
miles eſſe poterunt.
84 Expulſio a ciuitate. † Nam qui expulſus eſt a ciuitate
ſua, iuſte timet ad illam redire, vt voluit Maur. in ſuo
tract. reſt. in integ. cap. 342.

85 Præceptum Regis † de aliqua re facienda, quæ iuſte
fieri nequeat, nã qui abeſt vt illud non faciat, & propter
inobedientiam periculum vitæ non incurrat, dicetur iu-
ſtam cauſam timoris habere, vt latiſsime deducit Dec.
in conſil. 219. col. 1. & 2. & idem Dec. in l. in omnibus.
num. 4. de reg. iur. Vbi declarat hoc procedere ſi præce
ptum Regis cõminatorium ſit, & Rex ſit ſolitus exequi
minas contra inobedientes, alias ſecus, poſt Ioan. Andr.
& Abb. in ca. fin. qui cler. vel vou. & Alexand. in conſil.
16. põderatur, lib. 3. & Anch. 290. alias 300. viſa, & alios
vt per eum. ego de minis dicam paulo infra eodem art.
86 Metus iudicis † eodem modo dicitur iuſta cauſa me-
tus, ſi aliquid præcipiat iniuſtum, vel comminetur in ca-
ſu quo ab eius ſententia appelletur, nam ſi quis appella
uerit, vt ius ſuum indefenſum non relinquat, & propte-
rea timens iram iudicis ſe abſentet, dicetur iuſtam cau-
ſam timendi habuiſſe, & reſtituetur &c. vt per Abb. &
alios in cap. fin. de appellat. & Spec. de appellatio. §. pri-
mo. & §. ſequitur; vbi videndum, & Bart. plene in l. de
pupillo. §. ſi quis. ff. de nou. oper. nunciatio. num. 15. 16.
& 17. Et facit etiam, quia metus iudicis excuſat a contu-
87 macia. † Menoch. dict. lib. 2. de arbit. iud. in caſu 153.
numer. 6.
88 Præces † quoque principum dicuntur eſſe iuſta cauſa
timoris, vt ait Barbat. conſ. 45. num. 9. lib. 4. argum. not.
in l. 1. C. ſi rect. prouinc. in verbo pignora. & facit, quia
89 preces importunæ † eorũ quib. reuerẽtia debetur, dicũtur
eſſe violentia, ſecundum Innoc. in cap. petitio. in princ.
de iure iurand. & Mandell. in conſil. 77. num. 10. & di-
cam plenius in tract. iuramenti, cum de metu reueren-
tiali agam.
90 Inimicitia † quoque potentiorum in ea ciuitate, ſiue
partialitates, & factiones iuſtam cauſam timoris, & ab-
ſentiæ præbent, vt probat text. in c. ad ſupplicationem.
extra de renunc. & facit quod notat Bar. in l. ſciendum.
§. accuſatio. ff. de lega. & ille etiam text. bene facit. Item
notata per gloſſ. in cap. fi. de cler. non reſiden. & Franc.
Marc. decil. 881. num. 4. & eſt pulcher text. in ſimilli in
cap ex parte. el primo. de appellatio.
91 Tyranni mali mores, † quos compati quis nequeat,
& in ſeipſo timeat, erũt quoque iuſta cauſa huius metus,
Bart. in l. inter minor. num. 9. ff. de reſtit. in integ. Felyn.
in cap. accedens. el ſecundo. num. 4. vt lit. non conteſtat.
& pulchre Afflict. deciſ. 29. per totum, & deciſum in eo
ſacro conſilio dicit.
92 Bellum † quoque, vel ciuile, vel externum, dummodo
non ſit ſecurum in patria commorari, vel eo redire, di-
cetur iuſta cauſa huius timoris, & abſentię. Pau. de Caſt.
in conſ. 135. in cauſa deſertionis. colum. fina. libr. ſecun-
do. Felyn. in dict. cap. accedens. el 2. num. 4. vt lit. non
conteſta. Alexan in l. recuſare. §. fin. nu. 6. & ſeqq. ff. ad
Trebellian. Afflict. deciſ. 50. & aliqua per Bouium de
ſtat. vrb. præſcrip. gl. 21. num. 54. & ſeqq. & pleniſsime
Menoch. dict. libr. 2. de arbit. iudic. caſu 153. numer. 12.
vbi videndi ſunt concord. & ampliatio. vt per eum.
93 Mala quoque † tractatio conſanguineorum præbet ſi
militer iuſtã cauſam timoris & abſentiæ, vt probat text.
elegans in clem. 1. §. 1. verſic. ſeruitores quoque. de ex-
ceſſ. præla. Felyn. in cap. eccleſia Sanctæ Mariæ, verſic.
13. quæro. ſub num. 99. de conſtit. Bar. idem prius voluit
in leg. de pupillo. §. ſi quis ipſi. num. 18. ff. de oper. noui
nunciat. allegantur quoque ad idem Card. in d. clem. 1.
§. 1. & Ang. in conſ. 17. alias 56. num. 69. & plenius per
Felyn. præall.
94 Peſtis † demum dicitur etiam iuſtiſsima cauſa timo-
ris, & abſentię a loco contagioſo. Roman. conſ. 263. nu.
2. cum concord. per eum. Io. de Imol. poſt gl. in c. fin. de
cler. non reſid. Mauri. in ſuo tract. de reſtit. in inte. c. 367.
Ripa. in tractat. de peſte, in titu. de priuileg. iudic. cauſa
peſtis.

pestis.num.36.Vallascus in repetit.l.imperium,nu.188. ff.de iurisdict.omn.iudic.Parif.consil.28.colū.1.libr.4. Rol.a Valle consil.81.num.23.lib.1.Neuizan.cons 51. num.13.Franc.Marci.decis.883.num.4.& idem decis. 82.numer.1.& Menoch. de arbitr.iud.libr.2.casu 153. numer.10.

Et pro hoc est text.cum gloss.in cap.ad supplicationem.de renunc.Et facit etiam c.communis filius.23.distin. Et quia pestis est acerrima contagio,& periculosissima omnium labes,vt late deducit Roland.d.cons.81. num.34.& seqq.& Bart.in authen.de his qui ingred.ad appell.num.4.inquit, quod † aeris intemperies est iusta causa non morandi in aliquo loco,ad quod etiam vidēdus est Felv.in d.c.accedens,el 2.vers.6.conclusio, vt lit. non contest.

Limitari posset hęc conclusio de peste,sed dicam proxime in seq.inspect.

Limitantur autem omnes istæ causæ timoris generaliter, vt dicantur facere iustum metum, quandiu durant, alias secus,vt dicam plenè infra q.seq.principali.

Circa tertium igitur. Quo ad qualitatem † personarum considerandam, Iudex ita arbitrium suum regulare debebit.

Vt primò consideret causas timoris allegatas, deinde personam eius, qui metum allegat, an scilicet illæ timendæ regulariter sint, & an ab hoc homine in specie, qui metum allegat.

Et propterea, quantum ad ipsas causas timoris, considerare debebit iudex, an timor procedat a re, vel persona, & si procedat ab ipsa re, exempli gratia a peste, vel bello, an pestis vel bellum talia fuerint,quòd timeri debuerint, & in hoc reperio quod doctores cōmuniter
97 istam afferunt regulam, quod pestis, † vel bellum ita demum excusant a contumacia, vel iustā absentiæ causam præbent, quando in loco de quo agitur propter tale bel
98 lum vel pestem, † communiter,& publice non redditur ius omnibus, si verò communiter ius omnibus redderetur,secus,ita passim omnes, & de communi testatur Bouius de statut.vrb.præscript.gl.21 num.86.

Sed limitandum est hoc dupliciter. Primo nisi perso
99 na † quæ timorem pestis allegat, sit facilis ad contagionem recipiendam,nā excusaretur, etiamsi ius cōiter redderetur,&c.secundū eundē Bouiū n.88.post Io. And.in c.si verò.de iureiur. & Alex.plenius,loco infra citando.

Secundò limitari debet ex intentione Abb.in cap.ex transmissa. num.7. versic.plus tamen. de præscript.vt si sæuiente peste aliquis reperiretur absens, & timore pestis noluisset redire, excusaretur, licet ibi communiter ius redderetur, tunc enim inquit ipse curriт præscriptio, sed hac de causa dabitur restitutio, & consequenter sentit Abb.ibi iuncto vers.præced.quòd si ius ibi communiter non redderetur,præscriptio non curreret, & sic absens ipso iure illæsus conseruatus fuisset, & restitutione non indigeret, quoniam sicut tempore belli non currit præscriptio,si non redditur ius in eo loco,vt d.c.ex trāsmissa,& ibi omnes,ita nec tempore pestis,si pariter non reddatur ius,quæ notanda sunt.

99 Tertio limitari potest, nisi aeris † salubritas nimis iā corrupta esset, adeo quod periculosus esset accessus ad dictum locū, licet enim ibi redderetur ius communiter, excusaretur absens iusto timore mortis,præsertim si cōplexio eius esset facilis ad cōtagiones recipiendas. Alex. in l.recusare.§.fina.num.7. ff.ad Trebellia.post Abb.& alios,vbi ibi.

Ex quib. omnibus habes,quod probato rumore belli,vel pestis tempore dictæ absentiæ,vel ius redditū fuerit cōiter ibi, vel non,eo tēpore, semper succurretur ipsi absenti,si quidem ius nō reddebatur ipso iure, si reddebatur ope restitutionis,& hoc puto verum.& securum.

100 Si verò timor processerit a persona † aliquā, vti in casu comminationis Regiæ, vel tyrannicæ, vel inimicorū potentiorum, vel Iudicis &c.de quibus dixi in secunda inspectione. Tunc habemus text.quem iudex ante omnia considerare debebit in dicta l.3. ff.ex quib.caus.maior.dicēdum, quod hoc ex effectu eius intelligitur, alias autem legitur ex affectu.

101 Et secundum vtramque lecturam, † quomodo practicari debeat a iudice arbitrium suum, de quo in illo text.videamus.

Stante igitur prima lectura, dicit glos.quod text.vult dicere hoc,scilicet ex eo quod secutum est,iudex cognoscere poterit an absens iustam timendi causam habuerit, & pro hac lectura habemus text.pulchrum in proposito in c.fin.qui cler.vel vou.matr.Sed tamen illa sane intelliganda est, nam si ita prout iacet intelligeretur glossa,obstaret text.fortis in l.si quis fumo,in fine.ff.ad l.aquil.vbi licet nō sequatur effectus eius periculi, quod quis timuit, tamē id quod propterea fecit cum dāno tertij,vt illud periculū euitaret, excusatur. Vnde debet intelligi tex.& gl. (licet ipsa male hunc sensum explicet) quod ex effectu eius intelligitur, idest an causa quæ timorem intulit, soleat effectum illius mali quod quis timuit producere. Et exemplum est in ipsamet gloss.sequen. in verbo quolibet. in metu causato a minis alicuius dūntaxat,nam dicit gl.quòd minę sufficientes faciūt
102 iustum metum,& ibi Bart. subdit,quod tunc † minæ faciunt iustum metum quando a persona tali proficiscuntur,quæ timeri verisimiliter debeat, vt Tyrannus &c.& doct. addunt, quòd illas exequi solitus sit, vt statim dicam,vnde text.hoc ipsum vult in d.verbo effectus.Cir-
103 ca quod exemplum minarum, † an sint iusta causa dicti timoris iudex maxime,& diligenter perpendere debebit.

Quod enim indistincte sint iusta causa timoris, videtur velle gloss.in d.l.3.& Bart. in l.ad vindictā. C.quod met.causa.

Et pro hoc facit c.accedens.ibi, se ipsam asserens dimissuram.extra de conuers.coniug.

Et c.fuerunt.& ibi gloss.7.distin. & concord iura per gloss.in cap.pen. in verbo mortis.in princip.extra quod met.causa.

Et clarius facit l.penult. §.plerique. ff.de extraordin. crimin.

In contrarium tamen, quod minæ solæ non sint iusta causa timoris, videtur velle gl.in d.cap.penult.extra qđ met.cau.in verbo, violentia.ibi. forte aliqua verba incurrerant &c.& Alber.in l.3.ff.ex quib.caus.maior.

Et pro hoc facit primo,lex metum.la 2.ff.quod met. causa.vbi dicitur,suspicionem inferendi metum non esse attendendam, & minæ nil aliud esse videntur quàm hoc,& in hoc distare a metu, quia illæ significāt periculum futurum, metus verò instans,secundum Bart.in l.si donationis.post glos.ibi.C.eodem.

Secundò,melius facit text.in l.metum.la 2. C.eo.ibi, non iactationibus,& protestationibus &c.

Tertio,optime facit text. in l.hæc autem.in prin.ff.si cui plus quam per l.Falcid.ibi, elusoriæ minæ,& ibi glo. & Bart.

Vnde ego puto illam esse veritatem ex intĕrinne omnium,quod si quidem homo iste qui minatus fuit,est so
104 litus † exequi minas suas, & facere (vt dici solet) plura facta,quam verba,minæ dicātur fuisse iusta causa timoris,si autem sit gloriosus aliquis Thraso,secus.& ita voluit originaliter glos.in l.metum. C.quod metus causa, & ibi sequitur Bart.numer.1. & idem Bart. in l.famosi. §.primo.num.2.ff.ad l.iul.maiest.& Bart.in d.l.3.ff.ex quibus causis maio.& idem Bar.in l.de pupillo.§.si quis ipsi. num.14. & seqq. ff.de noui oper.nunc.& Abb.in cap.si.

cap.fi.de appellat.num.4.& idem in consil.36.quæstio. lib.2.Bald in l.nullus. C.de summa trinit.& fide cathol. Mauric.in suo tract.de restit.in integ.cap.330. Aymon in consil.49.lib.1.num.1.

Et pro hac distinctione facit l.Fulcinius.§.1.ff.ex quibus causis in poss.eatur.& in l.1.in fine.C.si quis imper. maled.ibi,ex personis hominum dicta pensemus &c.Et ita intelligo text.in d.l.3.secũdum primam lecturam.

Stante autem secunda lectura, quòd scilicet legatur affectu,non autem effectu, tunc dicit gloss.quod potest dupliciter intelligi. Primò,idest nõ affectate,& tunc clara erit & indubitabilis conclusio, per text.in l.& qui data opera.ff.eodem.vbi absentia affectata regulariter nõ excusat. Sed talis interpretatio minus generalis est,quia vt dixi impedimentum quodlibet affectatum non excusat, vt dicam etiam infra suo loco.

Secundò exponit.gloss.dicens, ab afficio, afficis, &c. Sed quid est hoc? Tu dic quod gloss.habuit bonum sensum,voluit enim dicere ꝙ iudex debet aduertere, quod quidam homines sunt qui magis timore afficiuntur., quidam qui minus, & ideo inuestigare debebit, an iste
105 qui timore compulsum se absuisse ait, sit homo † alias meticulosus nimis in huiusmodi periculis, an verò secus, & ita intelligit gl.istam Richard.& sequitur Alber. ibi.Et puto verissimum sensum.

Nec non & conclusionem in se verissimã puto.Quòd enim iudex in hoc debeat præcipuè qualitatem personarum considerare,doct.vbique dicunt,& supra ego posui pro constantia. Consideratio autem iudicis in proposito circa hoc consistere debebit: An s.is qui timoré intulit sit forte impotentior quam is qui illũ timuit, & sic qui potius timere, quã timeri debuit,vel e cõtra,& hoc, vel ratione sexus,vt post Abb.& alios in c.si.de cond.ap pos.& in c.locum.de sponsal.Paris.cons.26.nu.64.lib.3. cons.65.nu.21.lib.4.& alibi qui dicunt quòd minor me
106 tus sufficit † in muliere quam in viro. Vel ratione maio
107 ritatis,vel minoritatis,vt est text.elegans in can.Lotharius.31.q.2.& ibi glos.dum dicitur ibi, ꝙ nõ debet Rex timere vnum priuatum hominem, & gloss.inquit,quod paruitas personæ non arguit metum &c.Et ad hæc adde bene loquentem Rebuff.de benefic.car.376.num.11.& Menoch.d.lib.2.casu 135.num.4.5.

Prędicta aũt oĩa de iusto metu,& de absentia eius causa suscepta,intellige vt procedant, dummodo metus du-
108 rauit,† alias secus. durare autem dicitur, donec durat ipsa causa timoris, Bal.in l.2.n.10.C.quod metus causa,& in l.2.C.de his qui ob met.iudic. non appell.circa finẽ. & alii passim, quos plene cõgeram infra q.seq. dum agam, quanto tempore dicantur durare absentia, & causæ illius.

Articulus X.

109 AD decimum, an scilicet absens causa litigij,† ita iusta de causa abesse dicatur, vt ex hoc edicto restitutionem habeat.

Videtur quod non, quia non necessaria,sed voluntaria videtur hæc absentia. C.vt nemo inuit.ag.&c. Aut enim est actor,& nõ habet necessitatem litigandi, d.tit. C.vt nemo &c.Aut est reus,& non potest cogi se defendere extra prouinciam vel ciuitatem suam, l.iuris ordinem.C.de iur.om.iud.

In contrarium est text.expressus in l.sed etsi per prętorem.§.si.ff.eod.ex quib.caus.maio. & c.1.de cler.peregr.cum sua materia.

Ego puto sic dicendum. Aut iste qui alibi litigat, id cogitur facere,vel quia (si actor sit) debeat sequi forum alienum rei,vel quia in patria ius consequi non possit,& interim sibi currat, tempus non prosequendi ius suum, vel quia (si reus sit) cogatur sequi forum actoris, in casibus a iure,vel statutis, vel consuetudinibus exceptis,de quibus habetur per Barb.So.in regula actor,in suis fallentijs, & tunc bene procedat tex.in d.l.sed & si per prætorem. §.fi.quæ licet simpliciter dicat quòd absens causa cognitionis vel appellationis restituitur, tamen subdit quod generaliter subueniendum est his qui necessitatis causa absunt, non qui voluntarie. Sic etiam procedet cap.1.de cler.peregr. Aut litigium extra patriam est voluntarie susceptũ,& tunc puto quod non sit iusta causa absentiæ, & consequenter nec restitutionis, sicut nec mercaturæ, de qua dicam infra art.vlt.huius quæstionis. Et ita potest procedere id quod in contrarium adductũ fuit. Et hoc satis quo ad peregrinationem quæ suscipitur ex causa saluandi res, & patrimonium, & iura sua. Nunc non ineleganter videndum est, de ea quæ suscipitur causa saluandi salutem corporis.

Articulus XI.& XII.

AD vndecimum, & duodecimum simul. An scilicet
110 absens ex causa infirmitatis, † restituatur ex hoc edicto. Dico quod articulus põt duob. modis intelligi.

Primo si absit, vt propriæ saluti consulat, opportuna remedia & medicamina quærendo.

Secũdo,si absit,ne suo morbo alijs noceat, puta si pestilenti, & contagioso morbo laboret,& propterea a ciuitate expulsus sit.

Circa primum, sine aliquo scrupulo concludendum est, quod huiusmodi absentia est iusta causa restitutionis in integrum, & hoc (licet in terminis decisum non reperêrim) probatur tamen a maioritate rationis regulæ de qua in l. sed & si per prætorem. §.fin.ff.ex quibus caus.maio. vbi subueniendum esse dicitur omnibus qui necessitate absunt,& negari non potest, quin necessitate ablis qui, vt periculũ mortis, vel perpetui morbi cruciatum euitet, se absentat, quando necessario abesse,& restitutione dignus esse dicitur is, qui vt periculũ amissionis litis,& bonorum euitet,longe abest,vt dixi in art. præced. per d.§.fin.

Exemplum autem erit frequentissimum eorum qui
111 ad balnea famosa,† vel ad famosum aliquem medicum accesserunt, vt inde sanitatem recipiant,quam eodẽ modo,vel alio in patria recuperare non possunt.& hoc per regulam d.§.fi.

Circa secundum, pariter sine scrupulo concludendũ videtur,quod si infectus,vel morbosus aliquo morbo cõ
112 tagioso, veluti peste,lepra † &c.expulsus fuerit a ciuitate,deinde post tempus aliquod recepta sanitate,reuersus fuerit,& interim iura sua perierint, debeat in integrum restitui.Ea saltẽ ratione,quia si bãnitus restituitur in integrũ vt supra dictũ est, quãuis eius absentia culpata sit, licet non præordinata ad casum,vt supra ibidem, multo magis restitui debeant isti,qui ex nulla culpa propria absunt. Et quamuis credatur huiusmodi infectos,occulto Dei iudicio propter eorũ demerita ita castigari, vt scriptum est,tamem non est nostrum illa iudicare, iuxta illud. Quam incomprehẽsibilia iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius &c. Quinimò etiam sit culpa propria accidisse credendum esset, tamen absentia etiam culposa, si tamen necessaria est,vt in bannito,relegato,damnato ad triremes &c. est iusta causa restit.in int.vt dixi supra ar.3.4.& seqq.Nunc de absentia propter salutẽ animæ.

Articulus XIII.

AD decimumtertium, An scilicet absens ex causa pe
113 regrinationis † pro implemento voti alicuius, vel deuotionis peragendæ, vel ad indulgentiam peccatorũ alicubi recipiendam, restituatur ex hoc edicto,quod ex causa necessarie absentes restituit.

Duo

Duo capita facienda sunt.

Primum est, an huiusmodi absentia sit necessaria, vel voluntaria.

114 † Secundum est, an (qualis illa sit) restitutionem mereatur.

Circa primum. Videtur quod sit voluntaria.

Primò, q a æquiparatur absentiæ, quæ studiorũ causa suscipitur, secundũ Bal. in l. ab eo. C. quom. & quãdo iudex. Sed illa ponitur inter species volũtarias absentiæ, secundũ Bar. & omnes in l. inter. ff. de rest. in int. ergo &c.

Secundò, per text. in cap. consultationibus. de offic. delegat.

Tertio quia ita tenent gloss. in l. 9. ff. de procur. Curt. in l. 1. num. 68. ff. de offic. eius, & idem placet Gomes. in §. rursus. num. 4. Instit. de acti. per cap. sicut, & cap. apostolicam, de regular.

In cõtrarium est fortis ratio, quia peregrinatio causa cognitionis vel appellationis, pro absentia necessaria po
115 nitur, † in d. l. sed & si per prętorẽ. §. fi. ff. ex quib. caus. maior. Ergo multo magis peregrinatio causa religionis, & deuotionis suscepta, arg. l. iubemus. C. de sacr. eccles.

Præterea secundum Alber. in l. qui mittuntur. in prin. ff. ex quib. caus. maio. ista absentia æquiparatur absentiæ Reip. causa, sed illa necessaria dicitur, vt supra visum est, ergo & ista.

Ego puto sic dicendum. Aut loquimur de peregrinatione causa simplicis deuotionis, & credo Bal. in d. l. ab eo. bene posuisse eam inter absentias voluntarias, & ita loquũtur gl. in d. l. 9. ff. de procur. & Cur. præal. in eo qui accedit ad videndum vultum sanctũ Romæ, potest etiã exemplum poni in ijs qui vadunt anno Iubilæi Romã.
116 Aut loquimur de peregrinatione causa voti † implendi, ego tũc puto debere poni inter species absentię neces
117 sariæ. Votum enim † postquam emissum est, dicitur necessitate astringere ad implementum illius, vnde inquit August. in epist. ad Armentarium, quia iam vouisti, iam te obstrinxisti, aliud facere tibi non licet.

Et si dixeris, q haec necessitas non est coactiua præci
118 se. Resp. qđ coactio † præcisa non requiritur ad hoc vt absentia dicatur necessaria, vt apparet in absentia susceptu causa litigij, fideiussionis, & huiusmodi. Quinimò in ipsa met absentia causa Reipublicæ cum possit homo se exponere periculo rerum, vel obedientię & ciuilitatis, & ommittere utramque, sicut & hic cũ periculo animæ ommittere implementum voti. Tanto enim miserior (subdit Aug.) eris si Deo fidem fregeris, quantum beatior si impleueris.

Circa secundum. Videtur quòd hæc absentia in nullo casu sit iusta causa restitutionis.

119 † Primo, quia quacunq; de causa suscepta sit, vel deuõtionis, vel voti causa, dabitur occasiõ deludendi præsentes. Quilibet enim abesse posset ad libitum dicendo, ego voui ire ad S. Iacobum, qui iuisset suæ voluntatis gratia in Hispaniã, vel qui iuisset vltra mare vt videret partes orientis, vel alicuius lucri gratia, posset dicere voui ire ad S. Sepulchrum & iui. Vel qui vellet aliqua de causa voluptuosa vel lucrosa Anconã aduettare, posset dicere se ex voto ad tẽplũ Sacratissimæ Virginis Lauretanæ iuisse, qui tamen inde ex simplici deuotione transiuisset, & sic de similibus. Et propter hæc Mauric. in suo tract. rest. in int. c. 346. est in opinione, quòd sit necessarium procuratorem mittere, alias isti sic absentes non excusentur.

Secundo, quia Ang. in l. cum in longi. num. 3. C. de lõgi temp. præscript. appellat istos peregrinos vagabundos, & quod vbiq; conueniri possunt, tanquam præsentes &c. ergo &c.

Contra est communis sententia, quam tenent Roffr. de libell. in rub. de actio. in rem rescis. §. 5. actor autem, sub nu. 1. in fi. Spec. in tit. de rest. in int. in fi. lib. 4. Faber Inst. de action. §. rursus. nu. 20. in fi. Bal. in l. ab eo. C. quomod. & quando iudex. Alber. in l. qui mittuntur. in prin. ff. eod. tit. nostro. Ang. in cons. 169. nu... Mauric. (excepto tamen causa doli) in d. c. 346. Bellam. in c. constitutus. nu. 14. extra de rest. in int. Io. a Prato in l. filium. §. qui procuratorem. ff. de procurat. & Vallascus in l. imperiũ. num. 188. ff. de iur. omn. iud.

Pro qua communi facit primo d. l. sed & si per prætorem. in §. fin. iuncta l. iubemus. C. de sacros. eccles.

Secundo facit id quod vult Boer. notabiliter in 17. decis. num. 6. post Bal. in l. si ea. C. de cond. insert. & glo. in l. hac lege, iuncto text. C. de prox. sacr. scrin. lib. 12. Scilicet, quod absentes causa pregrinationis percipiunt interim fructus, quos non percipiunt nisi præsentes, vel qui absunt gratia sui capituli, vel principis, vel Episcopi, vt in cap. pen. extra de cler. non resid. ergo patet quod hæc absentia æquiparatur iustissimis absentijs, de quibus supra q. præced.

Tertio, quia si excusantur, qui faciunt hoc causa studiorum, & sic corporis, ergo magis causa animæ secundum Roffr. præall. & Spec. sub num. 19.

Quarto, quia daretur alias magna occasio frangendi vota, & sic delinquendi, quod omnino absurdum est. ll. vulg.

Ego puto sic dicendum. Quòd aut peregrinatio sumpta est intẽpestiue, & dolo malo, vt occasione hac fraudentur aliqui ex hoc, & dico qđ talis absentia nõ excusabit absentẽ, ex hoc, quia absentia dolose & effectate sumpta nũquam excusat, l. & qui data opera. ff. eod. ex quib. caus. maio. Et ita in indiuiduo vult Maur. d. c. 346. Aut non fuit sumpta in tempestiue, sed bono religioso ac pio animo. Et tũc aut dimisit procuratorem & excusabitur absens, aut nõ, & tunc ego dicerẽ per omnia quod doct. dicunt in eo qui abest studiorum causa, de quo dicã infra art. 15. Ea ratione, quia non debet esse peioris conditionis iste, quam is qui studiorũ causa abest, vt dixi. hoc ergo casu, dicunt ibi & ita intelligo procedere, & nõ aliter, sed quod dicit Mauric. d. c. 346. de missione procuratoris faciẽda ab istis qui peregrinationis causa se absentãt. Practica autem interrogandi eum qui ab hac absentia redit, & restitutionem petit, ad hoc vt cognoscatur an affectate, & dolo malo absuerit, vel an re vera peregrinationẽ fecerit, & religionis causa aliquo iuerit, docet Spec. in d. tit. de rest. in int. lib. 4. ad finem. Ex quibus patet solutio ad contraria.

Ad primum enim resp. quod in casu huius affectatæ vel dolosæ absentiæ non dabitur restitutio.

Ad secundum resp. quod aliqui peregrinantes reperiuntur, qui vagantur per orbem, non ex causa pænitentiæ uel religionis, sed ex causa turpis quæstus, de quibus loquitur Ang. & etiam Mauric. d. c. 346. & in his ego cõcurro, q non mereantur restitutionem, per ea quæ dixi paulo ante. Ex quo habes limitationẽ ad prædicta. Nos autẽ loquimur de peregrinationibus, de quib. loquitur c. si quis Romipetas. 23. quęst. 3. vbi nõ solum non vi-
120 tuperantur, sed laudantur, † & priuilegijs condonantur, quod si appellatione vagabundorum venirent, reprobarentur. De peregrinantibus autem causa litis, vel appellationis, de quibus loquitur tit. extra de cler. pereg. diximus sup. eod. art. 10. Et hæc satis quoad absentias necessarias uel improbabiles, vel neque probabiles, neque improbabiles. Nunc de uoluntarijs agamus pro complemento residui huius quæstionis.

Articulus XIV.

121 **A**D decimumquartum, an scilicet absentia † studiorum causa suscepta præbeat iustam causam restitutionis in integrum.

De tribus videndum est.

Primò, an hęc absentia dicatur probabilis, & prerogatiua digna, & quæ ratio sit?

Secundo, an dici posit etiam necessaria, sicut illa quæ militiæ causa suscipitur,

Tertiò, an regulariter sit iusta causa restitutionis in integrum,

122 Circa primum. † Quod dicatur probabilis, & prærogatiua digna, omnes doctores vbique fatentur, & est tex. expressus in l. neç non. ff. eod. tit. ex quib. caus. maio, vbi omnes.

123 Quare autem sic dicatur. † Respondeo, quòd propter publicam vtilitatem quam potissime cõtinet, vt dicunt Bald. in l. sed & si per prætorem. in prin. ff. eo. & ibi Alb. num. 3. Dec. in cap. ex literis. numer. 9. extra de constit. Boer. consil. 16. num. 20. & 22. & Ant. Vrsillus in §. rursus. Instit. de act. num. 5. & bene.

Probatur enim in primis hoc in §. fin. Inst. in proem, & clarius in cap. cum ex eo, de elect. in 6. & est text. expressus in l. 1. C. qui ætate exe. lib. 10.

Secundò, quia re vera Illustrium Doctorum scientiã,
124 † & aliorum peritorum in quacunque liberali disciplina peritia atque excellentia, adeo illustrauit ciuitates vnde nati sunt, vel floruerunt, vt reperiatur traditum sæpe duces exercituum pepercisse illis propter memoriam illorum ciuium,

Tertio, quia ex hoc ipso fit, vt studij ratione dispen-
125 setur multipliciter & faciliter cum scholaribus, † vt per Rebuff. in tract. dispens. tit. de disp. ratione ætatis, vesic, Ac in vniuersitate Parisien. & tamen notum est, quòd, dispensationes præsertim in beneficialibus, non fiunt nisi propter publicam vtilitatem &c.

126 Circa secundum. † Videtur, quòd absentia ista posit dici non solum probabilis, sed etiam necessaria.

Primò, quia publice vtilis est, vt supra dictũ est ex sententia prædictorum, ergo necessaria, arguendo a militia.

Secundò, quia nõ minus defendimus fortunas nostras literarum pericia quam armorum, l. nemini. C. de adu. diu. iudi. Quinimò fortius dicit text. in l. aduocati. C. eo, quod causarum patroni non minus sunt vtiles imperio, & Reip. quam milites.

Tertio, per d. l. aduocati. iũcta l. fi. C. de palat. sacr. larg. lib. 12. vbi dicitur quod doctorum & militum par est militia, & quod paria quoque debent esse priuilegia.

Quarto, quia ita videtur velle clare Gomes. Hisp. in d. §. rursus. num. 4. Instit. de actio.

In cõtrarium vero facit fortiter l. sed & per si prætorem. in fin. iuncta d. l. nec non. quæ postea subsequitur. ff. ex quib. caus. maio.

Et ita tenet Vrsillus in d. §. rursus. in princ.

Ego puto sic dicendum. Aut consideramus hanc necessitatem, non quidem respectu ipsius exercitij an sit necessario sumatur, vel voluntarie, sed respectu effectus, & finis. Et puto quod non minus necessarium dici posit hoc studium Reipublicæ, quam militaris scientia, quia sine literarum & præsertim legalium peritia, male ciuitates gubernari possunt, & ciuium opes, iuraque defendi, & ita puto bene procedere primam sentẽtiam, & in specie d. l. aduocati, iuncta d. l. fin. & mihi videtur verius hoc ita simpliciter dictum, quàm quod militiæ studium dicatur vtile principaliter ipsi Reipublicæ, studium vero literarum secundario, vt voluit Bart. in l. 1. ff. sol. matr. vt aduertit etiam Gomes. in d. §. rursus. num. 5.

Aut consideramus hanc necessitatem respectu ipsius exercitij literarij, idest quod suscipi debeat a ciuib. etiam inuitis, sicut a militibus quandoq. militia suscipitur. Et hic aduertendũ est. Nam aut intelligimus sic, an s. quis posit cogi a suo principe vel Republica dare operam literis, vel armis, & in hoc neque vnum, neque alterum istorum studiorum dicatur necessarium. Aut vero intelligimus sic, an scilicet postqaam quis est habilis ad arma, vel ad ciuitatem in parte aliqua gubernandam peritia eius literaria, & in hoc vtrunq. dicetur necessariũ, nã tam miles quã doctor cogi poterit quilibet ad suum pro Republica studium & peritiam exponendam. Aut vero demum intelligimus sic, an s. ita posint cogi ciues iuuenes ad absentãdum se alienaque Gymnasia perquirere, ibique literis nauare operam, sicut poterunt iuuenes in casu necessitatis imminentis pro sua Republica cogi ad arma sumenda, vel in bellum extra patriam prodeundũ, & tunc itaque nõ dicetur necessaria absentia scholariũ, & studij causa, sicut militum militiæ causa. Termini tamen non dicentur pares, & propterea ita singula perpẽdẽdo, apparet quod regulariter terminis parib. existẽtibus, ita dicetur necessaria hęc absentia, vel respectu sui finis, vel respectu coactionis, sicut absentia militiæ causa.

127 Circa tertiũ. † Breuiter regula est, quod absens studiorum causa restitutionem ex hoc edicto habeat, si reuersus quid diminutum de bonis, vel iuribus suis huius absentiæ causa reperiat,

Text. est in d. l. nec non. ff. ex quib. caus. maio. Et passim omnes doct. admittũt, quos plene colliges ex sequẽtibus ampliationibus, & limitationibus, & ex art. seq.

128 Et facit pro hoc, quia scholaribus † in studio existentibus illa competunt priuilegia, quæ competunt ijs, qui absunt causa sui principis vel vniuersitatis, c. ad audientiam. in fine, extra de cler. non resid. iuncta l. Seiæ. §. Pamphilæ. ff. de fundo instruct. & instrum. legat.

Propterea fortius facit æquiparatio inter hanc absentiam, & militarem tum ratione finis, tum vtilitatis, tum sæpe etiam modi, vt supra declaraui. Vnde & c. tex. sing. in l. fi. C. de palat. sacr. larg.

129 Ampliatur aũt, vt procedat etiã fauore patris † ipsius filij absentis, qui si abest, vt visitet filium in studio, & in aliquo ei noceat, absentia ista restituitur, vt dixit glos. singul. in lege secunda, §. legatis. in verbo, venerit. ff. de iudic. quam sequitur Galp. Vallasc. in l. imperium. num. 188. ff. de iur. om. iud. & mihi placet, per ea quæ dicam infra de restitutione in integrum ex causa infirmitatis, in quinta ampliatione.

Limitatur e contra primo, vt procedat in scholaribus
130 † vagabundis, Alber. in l. nec non. in princ. ff. ex quib. caus. maior. & bene, quia talis absentia vitiosa est, vt dicam infra art. 16. & vlt.

Limitatur secundo, vt non procedat in scholaribus
131 † qui quamuis intrent scholas, tamen non studeut, sed otiose viuunt, hoc sensit Abb. in c. fi. numer. 6. extra de mag. & exprese dicit Alb. in l. fi. C. de restit. milit. & idẽ Alber. in l. & qui data opera. ff. eod. vbi loquitur contra
132 eos, qui eunt ad studium, vt consequantur fructus † beneficiorum sine labore residẽtiæ. idem tenuit Roffr. de libell. in rubr. de act. rescis. in §. quando quis abest ex causa probabili, ponẽs practicã replicãdi talib. scholaribus.
133 Limitatur tertio in scholaribus † nõ studentib. in studijs approbatis, & habẽtibus priuilegia studij, vt voluit Alber. in d. l. nec non. in princ. & Panor. in c. fi. n. 6. extra de mag. & ibi Fely. iuncto ca. antepen. de cler. nõ resid.

Et facit §. hæc autem. in prima const. ff. orum, cum simil. per Alb. prealleg.

Limitari etiam posse videbatur in ijs, qui habent stu-
134 dium & Gymnasium approbatum in patria, † & ibidem præceptores florentes, & doctrina, & fama habere possunt, & tamẽ se absentant, ut in Gymnasijs studeant alienis, ut plerunq. fecerunt quidã ex nostris nobilib. adolescentib. Perusinis, qui Bononiæ, vel Paduæ studuerũt, & ex Bononiensibus, & Patauinis, qui hic Perusiæ meo tẽpore per plures etiã annos studium eorum vel auspicati vel prosecuti sunt, & ita uidebatur quibusdã dicendum

ex eo

ex eo, quia nullam causam habent absentandi se, cum in
patria studêre possint, ergo &c. d. l. nec non. in fin. Mihi
135 contrarium placuit, & placet. Causa † enim absentiæ il
lorum, nõ defectus preceptorum in patria, sed copia de
liciarum domesticarum, precipua fuit, cui accedat, quòd
qui aliena sequitur Gymnasia, alacriori, & breuiori stu-
dio laborem suum explicat, vt quandoque in patriam re
uertatur, neq. inceptam deserit prouinciam (vt plerun-
que faciunt qui in patrijs Gymnasijs student) ne se in
fecta quodammodo & inhonoratus domum redeat. Et,
quod magis est, non modicum interest Reipublicæ, vt
ciues alienos quoque labores, eximiasque doctrinas ali-
bi, apium more quasi flores alienos carpant, inque patet
has ecllulas Gymnasiumque reportent. Quod quidē ho
nestissimum furtum licitum esse, & tanto magis quanto
ab remotioribus, & incognitis nobis populis contrecta
tur, exemplo est quod legitur 3. Exodi de præcepto Do
136 mini ad Iudæos, vt expoliarent Aegyptios, † quo ad
propositum traditur in can. legimus. el 1. 37. dist.

Quid autem dicendum sit in ijs qui Gymnasium pa-
trium relinquentes, non aliena Gymnasia, sed solitudnē
137 † aliquam propriæ vel alienæ villæ sequuntur, vt ibi to
tos se studijs dedant, videtur q non sit legitima absen-
tia ista, quia in studijs approbatis non student, & ita quā
doque ab amicis meis mihi comprobatum & exproba-
tum sensi, dum scholaris existens omnem pene studio-
rum meorum cursum sine voce magistra ruri, vel solus,
vel cum nobilissimis scholaribus amicis, quandoq. etiā
non adhuc doctor eos (lubentissime audientes) docens
perfeci.

Mihi autē visum semper est, & videtur, quòd si quis-
piam habilis & instructus ita vt per se ipsum interpretū
nostrorum commētarios intelligere queat, sanctū hoc,
& nobile exilium ruri sibi præscribat, vt ibi vehemen-
tius, & acutius studeat, & cōtempletur, & perfectior eua-
dat, dicatur interim ex iusta studiorum causa abesse, &
in terminis quòd scholaris huiusmodi studium ruri a-
gens gaudeat priuilegijs scholariū, concludit Petrus Re
buff. in tract. de priuil. scholar. priuil. 64. dicēs se ita pro
138 fecisse. Quin etiam & si quispiam doctor † existens hoc
faceret, vt a forensibus negocijs liberatus, animoq. quie-
tiori opus aliquod perficeret, eadem iusta absentia dice-
retur abesse a ciuitate, quoniam hoc publice interest ci-
uitatis suæ ciues illustriores hunc in modum quotidie
fieri, quando præsertim non desint in eadem qui & ca-
thedras maiorum honorificentissime sustineant, & in
foro causas defendant. Vt mihi causa eiusdem copiæ tā
interpretum, quam aduocatorum hisce annis proximis
accidit, qui propterea ruri absens pene continuam agēs
139 vitam, opus hoc restitutionis in integrum perfeci † &
aliud de iuramento compilaui, licet adhuc non expoli-
uerim. Quæ quidem opera si vllam vnquam, & si modi-
cam, studiosis viris, & forensibus, & ius ciuile interpre-
tantibus vtilitatē afferent, & patriæ meæ gloriosissimæ
particulam aliquam minimam splendoris addere pote-
runt, non ciuitatis, & Gymnasiorū strepitus, sed Mū-
140 rulanæ † villæ meæ solitudo attulisse, & addidisse di-
cetur.

Limitari denique videtur à quibusdam, vt non pro-
141 cedat conclusio supra facta, si scholaris † potuit domi
procuratorem dimittere, & non dimisit, vt tenuit gl. in
l. fi. in gl. magna, ff. de rest. in integ. & Paul. de Castr. in
l. 1. num. 5. C. de rest. mil. & alij.

Sed quoniam cōtrouersi iuris est hæc limitatio, ideo
reseruo dicendum infra in sua q. speciali de missione
procuratoris facienda ab impeditis, vt excusationē me-
reantur, ibi plene dicam de hoc.

Articulus XV.

142 AD decimumquintum, An scilicet † otij, siue volupta
tis causa absens, ex capite huius absentiæ in inte-
grum restitui possit. Nulla prorsus cadit dubitatio.

Conclusio. n. clara est, quòd non sunt ex hac causa re
stitutione digni, text. sunt clari in l. non vere, & in l. non
enim. & in l. sed & si per prætorem. §. fin. & l. reip. causa.
in fine ff. ex quib. caus. maior.

Et passim doctores ita dicunt, in specie verò gl. in d.
l. fin. ff. de resti. in integ. & ibi Bart. & alij. glos. & Alber.
in d. l. non vere. Doct. omnes in l. fi. per illum tex. C. de
rest. mil. Paul. de Cast. in l. 1. num. 5. C. eod. Socin. senior
in l. qui duos. nu. 25. ff. de reb. dub. Mauric. cap. 340. Go
mes. Instit. de action. §. rursus. num. 32. & ibi Ias. & alij;
& in specie Vrsill. nu. 11. Paris. cons. 99. num. 11. libr. 4.
& hi satis superq. sint pro rudioribus iudicib. Quia tex.
& ratio clara est in d. l. nō enim, in princ. & d. l. sed si per
prætorem. in fine.

143 Et ampliatur hæc conclusio, vt procedat, † vel po-
tuerit vel non potuerit ab isto absente procurator in ci-
uitate dimitti, vt omnes præall. sentiunt, & ego dicam
infra suo loco circa q. de missione procuratoris.

Articulus XVI.

144 AD decimumsextum, An scilicet mercaturæ † causa
absens ex capite huius absentiæ in integrum resti-
tutione dignus sit, dubitari potest.

Videtur autem quod non.

Primo per regulam d. l. sed & si per prætorem, in fine
ff. ex quib. caus. maio. & l. item hi, & l. seq. ff. eod.

Secundo, quia ita tenent gloss. in d. l. fi. & ibi Bart. &
Vallasc. in repet. l. imperium. num. 188. in fin. & Vrsill.
in præall. §. rursus, de action. & ibi Gomes. num. 31. &
si aduertatur hoc idem voluit glossa ibi.

In contrarium videtur velle doct. magis communi-
ter dum dicunt mercaturam esse probabilem absentiā,
145 † Alber. in d. l. sed & si per prætorē. §. 1. in fine. & Paul.
de Castr. in l. 1. numer. 3. C. de rest. mil. Alber. in l. inter.
num. 7. ff. de rest. in integ. Ang. in l. 1. C. quib. non obst.
long. temp. præscript. & in indiuiduo hoc tenent Rof-
fred. de libell. in rubr. de rescis. act. §. actor autem. num.
1. & illius verba ponit & sequitur Spec. lib. 4. tit. de rest.
in integ. num. 19. & fac. de S. Georgio in l. si infanti. sub
num. 14. C. de iur. delib.

Et pro hac sententia facit, quia mercatores dicuntur
146 vtiles ciuitatibus, † quæ sine illis commode non possunt
sustineri. Bal. in fin. C. ad macedon. Bart. in l. ambitiosa.
ff. de decret. ab ord. fac. num. 23. Alber. in rub. C. de com
commer. & merc. & voluit Plato in secundo dialog. de re-
publ. siue de iusto, & post eum I. C. in l. 2. ff. de nundinis.
Et est text. clarus in l. semper. §. negociatores. ff. de iur.
immun. vbi, quod magis est, dicuntur abesse reipub. cau-
sa: & quāuis ibi loquatur tex. in negociatorib. præpositis
annonæ asportandæ in vrbem vel exercitum, ratio tamē
text. videtur generalis ibi, nā remunerāda pericula &c.
& in cap. si quis Romipetas. 34. quæst. 3. ibi, & merca-
tores &c.

Et ratio clara est, quia nulla ciuitas, nulla cuinimo re-
147 gio talis est, vt multis rebus alienis † non indigeat, Vnde
Verg. inquit.

India mittit ebur molles sua thura Sabæi.
At Chalibes nudi ferrum, virosaq; pontus
Castorea, et adum palmas epirus equarum.

Ego puto sic dicendum. Aut sumus in quibusdā ne-
gociatoribus, & reuēditorib. potius earū mercium, quas
mercatores veri in ciuitatem deferunt, quive nullo

periculo se exponunt, sed tantum lucro, & primam sententiã omnino veram puto, isti.n.si causa huiusmodi negocij & cõmercij quandoq. ablint, non dicãtur abesse tali absentia, quæsit iusta causa restitutionis in integrum.

Aut loquimur de his qui peregre proficiscuntur, vel vltra mare, vel mõtes, vel vltra ẽt ad nundinas publicas, & solennes, vt inde asportent in ciuitatem suam ea quibus ciuitas indiget, pro victu, vel vestitu, vel artibus, & scientiis alijs exercendis, & puto secundam sentẽtiam magis communem veram, & æquiorem in hoc casu omnino tenendam, licet lucri causa hoc faciant, & forte principaliter hac & nõ intentione patriæ charitatis faciant. Et hoc ea ratione, quia satis est, quod sine ipsis ciuitas sustineri non posset, & consequẽter eorum absentia vtilis in omnibus, in plerisque etiam necessaria est ciuitati suæ, ideoque restitutione digna, toto tit. ff. ex quib. causis maior. Modificando tamen hoc, dummodo in negocijs cœptis ante discessum procuratorẽ dimittere neglexerint, quia non restituentur, per ea quæ dicam infra circa missionẽ procuratoris.

Ad contraria resp. ex prædictis.

Ad primum, quòd intelliguntur illæ leges de voluntaria absentia odiosa.

Ad secundum, quòd contra istos est communis opinio, vel distinguendi sunt, vt supra.

S V M M A R I V M.

1 *Clausula illa generalis, si qua mihi iusta causa videbitur quid contineat.*
2 *Clausula ista quo iure introducta fuerit.*
3 *Intellectus l. 2. ff. ex quib. caus. maior.*
4 *Clausula hac generalis, an necessaria fuerit.*
5 *Restitutio qua datur ex hac generali clausula, an sit remedium penitus subsidiarium, an vero extraordinarium vt alia restitutione.*
6 *Clausula huius regula an sit permissiua, uel prohibitiua.*
7 *Intellectus l. 1. in fin. ff. ex quib. caus. maio.*
8 *Intellectus l. 2. ibi, quod eis. ff. eod.*
9 *Clausula prædicta & restitutionis, quæ ex ea datur restrictio, vel extensio, an hodie Iudicis arbitrio remissa sit.*
10 *Error iuris, vel facti an sit iusta causa restitutionis. & infra.*
11 *Impeditus rebus suis superesse, quomodocunque restituitur ex hac clausula generali.*
12 *Impedimentorum species distinguuntur plene, & methodice.*
13 *Error, & ignorantia omnis aut circa ius, aut circa factum consistit.*
14 *Error quid sit, & quomodo accipiendus ut differat ab ignorantia.*
15 *Ignorantia facti qua proprie dicatur, vt differat ab errore facti.*
Error facti an sit iusta causa restitutionis.
16 *Quid quando consistit circa factum alienum, & sumus ante sententiam & rem indicatam.*
18 *Et quid si sumus post sententiã, & rem indicatã et 19.*
20 *Positionem aduersarij qui per errorem confitetur, restituitur.*
21 *Appellans ad iudicem incompetentem, quem competentem putauit, iusto errore ductus restituitur.*
22 *In inuentario, qui apposuit res, quæ apponẽda non erãt, restituitur, vt inde tollere possit.*
23 *Cãtans vnum pro alio per errorem, an restituatur.*
24 *Error in facto proprio an & quando sit iusta causa restitutionis, quando sumus ante sententiam.*
26 *Erranti in facto proprio quando ipso iure alicui succurratur.*
27 *Erranti in facto proprio, obscuro & implicito, & antiquo succurritur.*
28 *Error in facto proprio an excuset post rem iudicatam.*
29 *Actiones duas qui habet, & inutilem intentat, & vtilem omittit, an restituatur ad vtilem rursus intentandam.*
31 *Erranti in transigendo iusta ignorantia testamentorum vel codicillorum &c. an succurratur ope restitutionis vel ipso iure.*
32 *Restitutio ei qui habebat duas actiones de qua dictũ est, & de qua in d. l. si mater. ff. de re iudic. qua ratione concedatur.*
33 *Error qui reddit iudicium nullum an etiam post sententiam reuocetur.*
34 *Error in prima instantia, an possit ipso iure reuocari in secunda.*
35 *Error quando non directe, sed indistincte impugnat sententiam, an post rem iudicatam reuocari possit.*
36 *Error fauore libertatis non reuocatur aliquo iure.*
37 *Error commissus post sententiam reuocari potest.*
38 *Erroris reuocatio ante & post sententiã regulatur, vt reuocatio erroris ante vel post conclusionẽ in causa.*
39 *Error iuris an sit iusta causa restitutionis.*
40 *Ignorare ius est lata culpa.*
41 *Error iuris iustus quandoque est.*
42 *Error iuris iustus est, quando quis peritiores consulere nõ potuit, vel consuluit, sed malũ cõsilium reportauit.*
43 *Vel ius est obscurum & implicitum.*
45 *Ignorantia facti an sit iusta causa restitutionis in integrum.*
46 *Et quid si non sit vera ignorantia, sed dubitatio.*
47 *Dubius & ignorans, an æquiparentur.*
48 *Et quid si impedimentum hoc ignorantia facile tolli poterat.*
49 *Ignorantia vbi tolli potest, dicitur habere mixtam negligentiam.*
50 *Cum tutore qui litem prosecutus est nesciens mortuum pupillum, an ex hoc restituatur aduersus nullitatem iudicij.*
51 *Ignorantia in committendo consistens, an sit iusta causa restitutionis.*
51 *Testatoris præcepto qui contrauenit illud ignorans, an restituatur.*
52 *Restitutio ex capite ignorantiæ fauorabilis uidetur magis quam ex causa ætatis.*
54 *Testatoris præceptum si erat prohibitiuum eorum quæ sunt de genere prohibitorum, an detur restitutio, si ignoranter violatum est.*
55 *Ignorantia an sit iusta causa restitutionis, quãdo agitur de lucro captando.*
56 *Ignorantia supina & crassa an sit iusta causa restitutionis.*
57 *Ignorantia supina quæ dicatur, vix regula tradi potest.*
59 *Ignorantia ibi dicitur supina, vbi scientia præsumitur.*
60 *Scientia non præsumitur, nisi probetur regulariter, sed fallit, vt infra.*
61 *Scientia præsumitur in facto proprio.*
62 *Scientia in facto vicinorum, præsumitur.*
63 *Intelligitur tamen, dummodo sit factum, quod palam fieri soleat.*
64 *Scientia eorum quæ concernunt negocia pupilli præsumitur in tutore.*

65 Scien-

65 *Scientia præsumitur ex diuturnitate temporis.*
66 *Scientia præsumitur in factis notorijs.*
68 *Scientia præsumitur vbi adfuit præsentia.*
69 *Scientia præsumitur, vbi factum ex officio suo quis scire tenebatur.*
70 *Scientie præsumitur in eo qui partem facti nouit.*
71 *Scientia præsumitur in eo qui habuit aliquo tempore scripturas.*
72 *Scientia quando præsumatur, generaliter ponitur, remissiue tamen.*
73 *Ignorantia iuris an sit iusta causa restitutionis in integrum.*
74 *Ignorantia iuris vbi prodest, vel non nocet, restitutio non est nec ßaria.*
75 *Ignorantia iuris quando prosit, vel non prosit, vel noceat, vel non noceat. & num. seqq.*
80 *Error iuris naturalis non excusat, quia ignorare illud non licet.*
81 *Indebitum ratione legis* Falcidiæ *solutum non repetitur, neque etiam ope restitutionis, quia naturaliter debebatur.*
82 *Lucrum amißum, & dãnum incursum, quomodo intelligatur, vide nu. 77. & 82.*
83 *Actiones & iura sua qui præscribi patitur, dicitur dãnum potius, quàm lucrum amittere, vt num. 77. 82. 87. & 88.*
84 *Vsucapionem omittere qua incæpit, & non complere, est lucrum non captare.*
Præscriptionem pati iurium suorum, est damnum sentiri.
85 *Vsucapionem vel præscriptionem non complens iuris ignorantia, an restituatur.*
89 *Minoribus licet ius ignorare, sic & mulieribus, & rusticis.*
90 *Militibus licet ius ignorare.*
92 *Statuta ignorare licet forensibus.*
94 *Iuris communis ignorantia excusatur, quando peritiores consuli non potuerunt.*
95 *Ius commune ignorans dicitur stultus, si scire potest, & non quærit scire.*
96 *Forensis restituitur propter iuris municipalis ignorantiam.*
97 *Communitas, siue vniuersitas vna restituitur contra aliam, si iura illius municipalia ignorauit.*
98 *Et quid si tale ius municipale vbique adesset, vel frequentius.*
99 *Statutum excludens fœminas propter masculos vbiq. viget.*
100 *Statutum quod communiter viget in alijs ciuitatibus, mihi licet ignorare, si non vigeat in ciuitate mea. & 103.*
103 *Armorum delatio regulariter prohibetur.*
104 *Forensis continue degens in ciuitate præsumitur scire iura illius.*
105 *Contrahens cum aliquo conditionem illius scire debet, & si nescit non excusatur.*

QVAESTIO VIII.

De alijs causis ex quibus competit restitutio maioribus. Et in primis de illa clausula generali, si qua mihi iusta causa &c. multa disserun tur, deinde incipit specialiter de errore, & ignorantia.

DE prima, & speciali causa, ex qua maiores etiam 25. annis in integrum restituuntur, & quæ a prætore in suo edicto nominatim expressa fuit, hoc est, de absentia satis visum est. Nunc igitur de alijs causis quib. maiores restituuntur, & de quibus specialiter a prætore mentio non fit, videndum est. Et quoniam sub generali clausula, ex omni alia iusta causa se restitutionem daturum prætor pollicitus est, dicendo: Et si qua alia mihi iusta causa videbitur in integrum restituam, vt in l. 1. in fi. ff. ex quib. caus. maio. Primo nonnulla de hac generali clausula disserenda breuiter excutientur. De inde deueniendo ad speciales causas, ex quibus datur restitutio, ex capite d. generalis clausulæ exordiemur primum ab illis, quæ ex persona ipsius læsi proficiscuntur, & inter illas in primis de ijs, quæ propter impedimentum animi causatæ sunt. Et quoniam illæ quoque multæ sunt, ante omnia de errore, & ignorantia, tanquam frequentioribus impedimẽtis agemus, Infrascriptis Articulis omnia prædicta complectentes.

Primo, Quid contineat ista clausula?
Secundo, Quo iure fuerit introducta?
Tertio, An fuerit necessaria, & ad quid.
Quarto, An sit extraordinarium remedium, vel penitus subsidiarium?
Quinto, An regula istius clausulæ sit permissiua, vel prohibitiua?
Sexto, An Iudicis arbitrio permissa sit hodie extensio, vel restrictio illius?
Septimo, An error facti sit iusta causa restitutionis in integrum?
Octauo An error iuris?
Nono, An ignorantia facti?
Decimo, An supina ignorantia, vel alias inexcusabilis, & quæ istæ sint?
Vndecimo, An ignorantia iuris?
Duodecimo, Quid in forensibus?

Articulus I.

1 AD primum, Quid scilicet contineat † ista clausula, facilis est responsio. Namque supra non semel diximus, quòd prætor postquam specialiter pollicitus fuit se restituturum in integrũ omnes, qui ex causa propriæ vel alienæ absentiæ læsi fuissent, & in indiuiduo etiam multas species iustæ absentiæ enumerauit, vt in l. prima ff. ex quib. caus. maio. promisit etiam generaliter se restituturum & alios, si iusta causa eorum restituendorũ sibi adesse videbitur, vt in d. l. prima. in fi. & hoc proprie, & in summa continet d. clausula generalis, si qua mihi alia iusta causa videbitur, de qua vbique per doctores, Et sit hæc declaratio pro tyronibus.

Articulus II.

2 AD secundum, Quo scilicet iure introducta † fuerit, dubitari potest.

Videtur enim quod iure prætorio. Ipse enim in suo edicto proposuit, vt in d. l. 1. in fine.

In contrarium facit lex secunda ff. eod. vers. & huiusmodi. iunctis l. legatis. ff. eod. & l. diuus, & l. imperatores. ff. de re iud. & l. admonendi. ff. de iureiur. & in lege secunda. C. de inst. & substit. in quibus locis extra ordinẽ a principibus varijs de causis maiores restituuntur. Et consequenter iure ciuili dicetur introducta. § sed quod principi. Inst. de iur. nat.

Ego puto sic dicẽdum. Aut loquimur de restitutione eorum, qui læsi sunt in aliquo casu expresso in legibus, constitutionibus principum, plebiscitis &c. Et tunc licet

peratur restitutio ex hac generali clausula, re vera tamē de iure ciuili debeatur. Quia quo ad illos casus extra ordinem dicitur ius ex Senatusconsultis, principum constitutionibus &c. & quo ad illos dicta clausula generalis non est in vsu, vt dicitur in dict. leg. 2. ff. ex quibus caus. maior.

Aut loquimur de restitutione eorum qui læsi sunt in aliquo casu non expresso in aliqua parte iuris ciuilis scripti, sed quæ tamē ex manifesta æquitate debetur, & hāc virtute d. clausulæ impatrari de iure prætorio, & maxime in vsu esse dico, vt patet ex l. sed & si per prætorem. §. final. versic. hæc clausula, cum ll. seqq. & dicetur prætor in hoc casu ampliando ius ciuile dictā regulam generalem constituere, quòd scilicet vbicunque æquitas suggerit maiores quoque in integrum restituantur, vt d. versic. hæc clausula.

3 Et ita intelligo † dict. l. 2. ff. ex quib. caus. maio, & legem primam ff. eod. & dict. l. diuus. & dict. l. imperatores. ff. de re iud. licet Specul. in tit. de arb. §. differt autem numero decimoquarto videatur intelligere in restitutione maiorum aduersus sententias arbitrorū inique latas, quod nō placet sic stricte intelligere, vt ex prædictis patet, posse generalius, & verius distinctionem constitui.

Articulus III.

4 AD tertium, An scilicet necessaria † fuerit dicta generalis clausula?

Videtur quod non, vt est expressum in d. l. 2. in princ. ff. ex quib. caus. maio.

In contrarium est tex. ad literam in l. sed & si per prætorem. §. fi. vers. hæc clausula. ff. eod.

Ego dico sic. Aut loquimur quo ad casus speciales in quibus constitutionibus principum permittitur restitutio in integrum etiam maioribus, de quibus in d. l. diuus. in d. l. Imperator. in d. l. legatis. & in d. l. 2. C. de instit. & subst. & alibi, sicubi reperiuntur, & certe quo ad illos parum in vsu est, vt inquit tex. in d. l. 2. ff. ex quib. caus. maior. quæ quo ad hos specialiter debet intelligi.

Aut loquimur de alijs casibus in iure non expressis, & tunc omnino necessaria fuit, & ita loquitur d. l. sed & si per prætorem. §. fi. vers. hæc clausula.

Et facit pro hac distinctione l. doli clausula. ff. de verbor. obl. & ratio est in d. vers. hæc clausula. Multi enim casus interuenire possunt (inquit tex. ibi) qui deferrent restitutionis auxiliū, nec sigillatim edicto numerari potuerunt. Vnde quoties æquitas suggerit &c.

Articulus IV.

5 AD quartum, An scilicet hæc restitutio sit remediū subsidiarium, an vero † extraordinarium, sicut aliæ.

Vtilitas est maxima, propter ea quæ dicam statim in fine articuli.

Videtur autem quod sit remedium extraordinarium, sicut sunt cæteræ restitutiones, per d. l. 2. ff. ex quib. caus. maio. ibi, extra ordinē ius dicitur &c. & in l. 2. C. de inst. & subst. iuncta declaratione Alciat. libr. 7. parerg. capit. 26. vbi clare nuncupat hoc remedium extraordinarium, dict. l. 2.

Contrariū firmat Corn. in cōs. 87. nu. 2. lib. 1. & Alc. in l. filiusfam. §. in hac. in. fi. ff. de verb. oblig. & hæc est communis omnium opinio, si dicamus, quod illi qui tenēt, quod nō detur hæc restitutio minori vel pupillo, donec haberet recursum contra tutorem vel curatorē, qui quidem sunt pene omnes doct. in toto iure, vt proxime dicam, fundent se in hac sola ratione, quia in subsidium datur, quando minori vel pupillo nullum aliud remediū competit, prout re vera se fundant, per regulam l. fi. ff. de eo per quem fact. erit. & l. plane la seconda. §. 1. ff. de lega. 1.

Et ita teneo, stante (vt dixi) prædicta communi sententia, de qua testatur Ruin. cons. 120. lib. 5. col. fi. per totum, & Franc. Bursat. consi. 87. nu. 1. in fin. & nu. 2. & dicam plene infra circa coucursum restitutionis in integrum, & aliorum remediorum, & contra tutorem, vel curatorem in specie.

Articulus V.

6 AD quintum, An scilicet regula istius clausulæ generalis sit permissiua, † vel prohibitiua?

Videtur, quòd sit prohibitiua, idest, quod non detur restitutio, nisi expressè caueatur aliqua lege, vel constitutione, vel plebiscito, vel S. C. &c. vt dicitur in d. l. 1. in fi. iuncta l. seq. in princ. ff. ex quib. caus. maior. & intelligendo verbum, quod, restrictiue, prout regulariter intelligitur, l. ea tamen adiectio. ff. de legat. 3. cum simil.

Et ita determinat Alber. in d. l. 2. dicens, quod aberrant, qui putant permitti iudicibus restituere in casibus non expressis &c.

In contrarium est tex. ad literam in l. nec non. §. quod eis. ff. eo. vbi I. C. exponens hāc clausulam in illis verbis, quod eis per leges &c. inquit non illum polliceri prætorem se restituturum, si leges permittant, sed si leges non prohibeant. Et ita est tenendum omnino, & ipsemet Alber. melius sentiens in d. §. quod eis. ita tenet, & gl. met in dict. lege prima in fin. & idem Alber. in l. sed & si per prætorem. in fin. ff. eod. inquit, quod in omnibus casibus siue expressis, siue similibus iudex restituere potest, si ita ei videatur, vt dicam etiam art. seq. & ita teneo.

7 Ad contrarium resp. quod † finis d. l. 1. debet intelligi sic, quod licebit per leges &c. idest quod legib. non prohibebitur, vt exponit ibi glos.

8 Nec vim facit † l. 2. in princ. in verbo, quod, quasi restrictiue ponatur. Quia ponitur ibi pro quantum, idest quantū attinet, vt est elegans modus loquendi, & intelligendo verbum, eis, non prout facit gl. & male, idest verbis edicti, est enim hoc absurdum & insulsum, propter ea quæ conclusi supra in 2. & 3. art. Sed eis, idest constitutionibus, legib. &c. ista expositio est omnino necessaria, vt euitetur saltem omnimoda contrarietas. d. l. sed & si per prætorem. §. final. ibi est necessaria. ff. eod. in quo tex. expresso fundata est conclusio ista, vt prędictum est.

Articulus VI.

9 AD sextum, An scilicet Iudicis arbitrio † hodie permissa sit extensio, vel restrictio dictæ clausulæ generalis, prout ei æquitas suggerit.

Videtur quod non, ut tenet Alber. in d. l. 1. in fine per illum text. & dicit quod errant, qui aliter credunt.

Contrarium tenet ipsemet Alber. in d. l. sed & si per prætorem. §. fi. in fin. ff. eod. ex quib. caus. maio. per regulam l. illud. ff. ad l. aquil. cum sim. & clarius in l. nec non. §. quod eis. ff. eod.

Et ego ita teneo, quòd scilicet vbicunque ęquitas suggerit, & non reperitur specialitee iure prohibitū Iudex arbitrio suo restituere possit, & vi, & potestate d. clausulæ generalis.

Et hoc per duo iura simul iuncta, videlicet d. §. quod eis, & d. §. fi. vers. hæc clausula.

Articulus VII.

10 AD septimum, An scilicet error iuris † vel facti sit iusta causa restitutionis in integrum maioribus.

Antequam accipiam hunc primum articulum siue

causam

causam specialem restitutionis ex hac clausula genera-
li, necessariũ est & hanc & alias speciales causas restitu-
tionis, (quæ pene infinitæ sunt)sub aliqua methodo cõ-
plecti, & separatim singula capita principalia, tã in hac
quàm in sequentibus quæstionibus expedire.

Dico igitur, quod æquitas huius generalis clausulæ
11 consistit in hoc solo,† quod quilibet impeditus superes-
se reb.suis, si propter hoc impedimẽtum læsus sit,debet
restitui in integrum aduersus damnum proptera incur-
sum, & hoc impedimentum necessarium esse debet, vt
l.non enim.ff.ex quib.caus.maio.

12 Procedit autem quodlibet † impedimentum, aut a se
seipso. Aut a persona aduersarij. Aut a persona iudicis.
Aut a persona alicuius tertij. Aut a casu fortuito.

Primo igitur ab ijs quæ a persona ipsius læsi procedũt
exordiendum est. Sunt autem duorum generum. Aut.n.
ab animo procedunt & ex defectu eius, aut defectu cor
poris. Et in primis ab animi impedimentis incipiendo.
Quia error & ignorantia ceteris frequẽtiores casus sunt,
ex quib. quis in damnum incidit,& auxilium propterea
petit. Ante omnia de his plane agendum est. Et quoniã
13 omnis & res † & ignorantia, aut circa factum, aut circa
ius consistunt. Primo de errore & ignorantia facti tra-
14 ctandum est. Et intelligo(aduerte)† errorem,quando is
qui labitur,putat rem se habere vno modo, & alio mo-
15 do se habet,vt differat ab † ignorãtia facti, quæ proprie
dr, quando quis aliquid agit, vel aliquid agere omittit,
quia ignorat id quod sibi agendum esset,vel id qđ agen
dũ nõ esset, licet vix esse posiit vt in errore,aliqua igno
rãtia nõ adsit, & in ignorantia aliquis error: pro hoc est
text.sing.in l.fin.in fine. ff.pro suo. Distinguam tamẽ ar
ticulos sequentes in prædictis, vt quæ doctores dicũt de
errore, non inculcem cum ijs quæ dicunt de ignorantia.

16 Dum quæritur igitur,an error † facti sit iusta causa rē
stitutionis in integrum.

Omissa disputatione, quia plus obscuritatis continet,
quam difficultatis,distinguo duos casus.

17 Primus est, quãdo error consistit in facto alieno,† Et
concludo sic. Aut sumus ante sententiam & rem iudica
18 tam, † & tunc non est necessaria restitutio in integrum,
quia error huiusmodi tanquam iustissimus emendari,&
reuocari potest, l.error. C.de iur.& fact.ignorant.secun
dum communem intellectum.

19 Aut sumus post sententiam, † & rem iudicatam, &
tunc regulariter reuocari error non potest ipso iure, sed
bene cõcedenda est restitutio in integrum ex hac clausu
la,ad illum reuocandum,ita voluit gl.in l.2.ff.de confes-
sis. Quam ad hoc expresse ponderat,& sequitur Bar.in
fine.& Ang.in fine,post Petr.in d.l.error. & ibi Bartol.
num.7. Fulgos.num.3. Paul. de Castr.num.6. & Alber.
num.3. idem vnanimiter tenet Franc.Marc. decis.516.
num.6.Card.Albanus in l.de ætate.§.ex causa. num.2.
ff.de interr.act.& ita possunt intelligi Bart.& alij in l.in
ter stipulantem.§.1.num.2.ff.de verb.oblig.

Et primum exemplum afferri potest in d.l.2.ff.de re
stit.in integ.

Secundum exemplum afferri potest,quando quis per
20 errorem confitetur † positionem aduersarij, nam ad
illam reuocandam ope restitutionis ex hac clausula au-
diendus esset, Bart.in d.l.error.num.7.& ibi Fulg.num.
3.cum concord.in add.ad Bart.ibidem, quos videre po
tes,ego dicam suo loco.

21 Tertium exemplum esse potest,quando quis † appel
lauit ad vnum iudicem, quem iusto errore ductus com-
petentem esse putauit, qui non erat, nam restituitur qui
propterea victus est, vt intromittere posit adhuc appel
lationem apud iudicem competentem.Mauric.ca.384.
& ita inquit, in Senatu Dolano iudicatum fuisse. Et ra-
tionabile videtur.

Quartum exemplum afferri potest in eo, qui appo-
22 suit in inuentario † res, quæ apponendæ non erant,quia
scilicet non erãt hæreditariæ,nã restituitur ex hac clau-
sula, vt illas de inuentario detrahat.ita post Ang.in tra-
ctar.de inuent.hæred.quod posuit sub tit.si cui plus quã
per leg.Falcid.tradit Mauric.cap.386.& hoc etiam æqui
tatem continet.

Quintum exemplum colligitur ex Mauric.capit.395.
23 & melius cap.414.In eo, qui † citauit vnũ pro alio,quia
restituitur secundum eum.Sed aduerte,quia videtur er-
ror multum supinus.iste,& in facto proprio,non in alie
no consistens.Nisi salues Mauricium,quando citasset ali
quem ratione interesse quod in causa pretendere posset,
& tunc notabilis erit decisio illius.

Secundus casus est, quando error fuit in facto pro-
24 prio,† & tunc subdistinguendo,vt in casu præcedenti,di
co sic. Aut enim sumus ante sententiam,& rem iudica-
tam,& vbi non reuocatur ipso iure, secundum terminos
prædictos d.l.error. C.de iur.& fact.ignor.non reuoca-
tur, nec per restitutionem in integrũ,& ita colligitur ex
distinctione Bart.in d.l.2.num.9. & consequenter resti-
tutio aut non est necessaria, aut non debet dari, quia æ-
25 quum non est. Et ratio est clara.† Quia quãdo hoc casu
non reuocatur ipso iure,euenit,quia non est excusabilis
propter nimiam negligentiam,quæ erroris præsumptio
nẽ excludit & malitiæ potius indicium præbet, ad not.
per Bar.in l.quod Nerua.ff.depos.Atqui eadẽ ratio mili
tat in deneganda restitutione,quia non datur negligen-
tibus, sed necessitate rerũ impeditis, l.non.n.ff.ex quib.
caus.maio.ergo &c.Et ita Bar.in d.l.2.fere per totum &
in specie sub nu.9.ff.de confess. Quando autem reuoce-
26 tur ipso iure ante sententiã error in facto proprio,† po-
test constitui regula infallibilis ex Bar.in d.l.2. sub.n.9.
& 10.& etiam sub nu.2. Quãdo eadem ratio cadit in eo,
27 quæ in facto alieno. Illud autem † accidit in specie & ca
su multum notab.& frequenti, quando illud factum,li-
cet proprium,est tamen valde implicitum & obscurum,
28 puta si nimis † antiquum,vel intricatum,& ita in specie
exemplificat Bart.in l.si res.nu.1.ff.de leg.1.& Paul.de
Cast.post Bart.in d.l.2.& Dyn.& alios in d.l.si res.

Aut sumus post sententiam & rem iudicatam, & tũc
si ante sententiam fuisset tutus ipso iure,& post senten-
tiam ope restitutionis adiuuatur, vt in facto alieno dixi-
mus,& istam regulam pro firma & irrefragabili colligo
ex Bart.in d.l.2.num.9.& 10.& Bart.in l.cum fideicom
missum. num.4.& gloss.ibi in fine. ff.eod. & alijs supra
alleg. in casu præced.

Per d.l.cum fideicommissum, vbi casus, secundum
Paul.& alios omnes.

Et pro hoc est aliud exemplum,& tex.notab.In l.2.
ff.de except.rei iud.& l.qui cum hæred.ff.de act.& obli
gat.& in l.si mater. §.1.ff.de except.rei iud. Vbi vnifor-
29 miter habetur, quòd si quis habens duas actiones, † vnã
ex qua putabat se agere posse,& obtinere, & aliam erro
neam,ex qua putabat se non posse agere & sibi non cõ-
petere,quę tamen re vera competebat,ex prima egerit,
& succubuerit, restituitur, non obstante re iudicata, vt
ex alia agere posit & obtinere.

Dubitatur autem circa hoc de duobus.

30 Primum est, an ipso iure † an verò ope restitutionis
succurratur ipsi actori lapso. Et cõclude,quòd aut iudex
absoluit reum simpliciter ab omni petitione actoris, &
restitutio est necessaria, aut non simpliciter, sed allegãs
causam istã specialẽ,quia actor actionẽ non habuerit,&
tunc, tanquã erronea causa existente,ipso iure dr actori
succursum,nec restitutione indiget. Ita voluit Bar.in d.
l.2.in prin.& sequitur ibi Ang. in princ. ff.de confess.&
idem Ang, in d.l.si mater.circa finem. ff.de except.rei
judic.& in dict.l.qui cum hærede. ff.de actio. & oblig.

Limita tamen hanc conclusionem, vt non procedat in transactione facta iusto errore vel ignorantia testamentorum, vel codicillorum &c.quia tunc semper erit tutus ipso iure, nec restitutione indigebit is, qui ex ea læsus fuit, etiam si simpliciter cócepta sit transactio, & sine expressione causæ, tex.est in l.3.§.1.vbi omnes ff de trásact. & ibi gl.in verbo debere, vbi plene hoc declarat, & simpliciter sequuntur Bal.Bart.Ange.& clare Alber. in ver.oppono, & Iaf.ita firmat, licet non ita declaret differentiam inter transactionem, & sententiam,

31 Secundum, de quo dubitatur, est. Quæ sit causa † huius restitutionis in dictis legibus, an scilicet iustus error in facto proprio, an vero speciale priuilegiũ matris actricis? Quod videtur, vt d.l.si mater, & d.l.qui cum heredis,

Sed tamen preallegat.communiter, volunt quòd iustissimus error sit causa restitutionis in dictis iuribus, & q̃ detur ex æquitate huius clausulæ generalis. Ita in specie Bart.in d.l.si mater.& Ang. in d.l.qui cum hæred.ff.de act.& obligatio.

Limitatur autem supradicta conclusio principalis de auxilio aduersus errorem in facto proprio post senten-
33 tiam aliquibus modis. Et primò, nisi esset talis † error, qui redderet judicium nullum, quia tunc etiam post sententiam ipso iure reuocaretur, secundum Barto, in dicta leg. a num.3. ff.de conf. Quod etiam procedere potest in errore in facto alieno, eadémet ratione de qua supra.

Exemplificat autem Bart.in l.si per errorem.ff.de iurisd.om.iud, Et in exceptione falsi procuratoris, vt l.licet. C.de procur.& C.si a non compe.iud.per totum.

34 Limitatur secundo, nisi simus in instantia † appellationis, quia ipso iure secundæ instantiæ reuocari potest error absque restitutione. ita notab.dixit Ang.in d.leg. cum fideicommissum, numer.4.ff.de confess.dicens ita esse glos.in d.l.error.

Sublimitando tamen nisi esset talis error, qui corrigi non posset post litem contestatam etiã in prima instantia. Alber.in d.l error.num.6.

Limitatur tertiò ex intentione Bart.in d.l.cum fideicommissum, vt ponderat ibi Ang.num.4.vt procedat,
35 quando erroris † reuocatio directò impugnaret sententiam, sicut indirectò, & ita summant doct. d.l.cum fideicommissum.

36 Limitatur quartò fauore libertatis, † quia tunc nõ reuocatur aliquo iure. Ang d.l.cũ fideicommissum. nu.4. post Io.And.vbi ibi.

Per l.2. C.si aduers.libe.ego dixi plene infra in secunda parte, in restitutione aduersus libertatem, de ratione specialitatis.

37 Limitatur quintò, nisi essemus † in errore commisso post sententiam, Ang.d.l.cum fideicommissum, in fine, post Innoc.in cap.sollicitudinem, verbo reuocare, vers. argum.contra, extra de appellatio.

Hæc autem omnia quæ diximus de reuocatione erroris ante vel post sententiã, intellige procedere, ante, vel
38 post conclusionem in causa, † secundum Bald, in d.l.error.num.8.versic.aduerte. Cuius dictum non habere cõtradictorem inquit Rom.consil.346.num.7. Quod tamen ego non puto verum per omnia, quando error nõ consisteret circa probationes, cum conclusio in causa nil aliud sit, quàm renunciatio probationum. Quo casu reuocabilem putarem errorem semper vsque ad sententiam.

Articulus VIII.

39 AD octauum, An scilicet error † iuris sit iusta causa restitutionis ex clausula generali?

Fac regulam negatiuam. Bart.in l.diuus.num.2. ff.de re jud.Bar.in l.cum fideicommissum. num.4.ff.de conf, & idem vult Bart.vbicunque dicit quod errans in facto culpa lata non meretur restitutionem, vt pluries repetit in l.2.versic.1.casu.num.2.& num 9. vers.si cadit in culpam latam.ff.eod. Alex.conf.165.num.10.lib.6.

40 Et ratio clara est, quia ignorare † ius est culpa lata, & culpa lata, & negligentia idem sunt, Ergo restitutio dari non debet.l.non enim.ff.ex quibus caus.maior.

Limitatur primo in his personis, quibus errantibus in iure parcitur, saltem in aliquibus casibus, de quibus dicam prox.quæst,

41 Limitatur secũdo, nisi error iuris iustus † fuisset. Hoc probat l.secunda. ff.de restitutio. in integ. & Fulgos.in l.cum quis.num.23.C.de iur.& fact.ignor, inquit, quod id quod præstat minoribus ætas, præstat maioribus iustus error.& Alexand, dicit in consil.165.numero 10.libro 6.post Bart.in l.1.numer.2. ff.de separ. quod ex iustissima causa restituatur quis etiam aduersus errorem iuris,

Sed quæ sit hæc iusta causa errandi in iure, dubitari potest,

Ego habeo duo exempla, Primum est, quando is qui
42 errauit, non potuit cõsulere peritiores, † vt l.iuris. C.qui adm, cum ibi not.per omnes, & dicam infra q.seq.circa rusticos,

Vel si consulere potuit, consuluit tamen, & malum er-
43 roneumque consilium reportauit, † succurritur ei ope restitutionis illius, secundum Bart, in l.bonorũ.la 2.ff.de bon.pos.per illum text, & sequitur Alex, in consil.184. ad finem lib.2, & plenius idem Alex.in conf.76.nu. 11. lib.7, vbi pluribus rationibus hoc firmatur.

44 Vel si ius esset obscurum, & implicitum, † & quilibet etiam peritissimus errare posset, vel saltem subsistere, vt diximus in facto proprio antiquo, & implicito, cuius vera cognitio vix haberi potest,

Articulus IX.

45 AD nonum, An scilicet ignorantia † facti sit iusta causa restitutionis in integrum, ita vt ex hac clausula generali detur?

Videtur quod non,

Primo, per tex. In l.vnica.C.de vsuc.transfor.vbi quedam iniquitas, vt præscriberetur contra absentes & ignorantes breui quodam spatio temporis in rebus Italicis, tollitur quidem quo ad breue spacium temporis, sed nõ quo ad ignorantiam, ergo &c. & dicebat Soc.senior inter consilia Ruini consil.26.nu.32.lib.... quod iste text, est fortis pro hoc.

Secundo, per text.in authen malæfidei.C.de præscript.long.tempor.ibi, nulla scientia vel ignorantia expectanda &c,

Tertio ex alijs, quæ in hác sententiam occasione alterius articuli cõgerũtur a Fern. Vasquio lib.2.c.65.col.2, versic.contrarium, in tract.de contr.illustr. De quib.dicam plenius infra in 2.par. dũ agam de restitutione aduersus præscriptionem ex hoc capite ignorantiæ.

Contrarium breuiter tenent omnes doctor.communiter vbique, quorum (qui infiniti sunt) nonnullos referam ad eum modum consulentium, & aduocatorũ. Ita originaliter Bart.in l.1.§.si quis.ff.de itiner.actuq.priu, & ibi omnes.Bart.& alij in l.filiusfa.§.in hac.ff.de verb, obligat. Bart.& alij in l.Aemilius. ff.de minor.nu.5.gl, in l.si partem. §.1.in verbo vtendo, ff.quemadmo.seruit.amit.gloss.in l.Attilicinus.in verbo, restitui.ff.de seruit.rustic.prædiorum. Fulgos.in l.si sic.ff.quemadmod, seruit.amit. & in dict.l.Aemilius, numer.9. Alexand.in dict.§.in hac.numer.4.& 7.cum multis concord. & in consil.169.numer.10.libr.2.& consil.8.num.27.libr.3. & consil.3.numero 12.libr.5. vbi de magis communi

& con-

& consilio 51.numer.10.eodem libr.& cum concord. &
de magis communi & idem de cōmuni in consil.87.nu.
6.libr.6.Loffr.consi.16.nume.11.cum multis concord.
Corne.consil.219. numer.12.per totum, & in fine cum
concord.innumeris lib.2.& consi.198.numer.9.cum cō
cord.lib.3.Cuman.consil.147.nu.4.Fulgos.214.ante fi-
nem.Barbar.plene in conf.nono.num.tertio & 4.& seq.
plene lib.1.Honofr.de Perul.inter.consi.vltim. volunta
tum, consil.41.ad finem.Bertr. consi.201.nu.4.lib.4.&
consil.179.num.5.eodem libr.& consil.325.num 3.eo.
& consilio 81.numer.5.libr.6.& consil.28.num.6.lib.8.
Gozadin.consil.56.numer.10.& 11.Grat.consi.91.nu.
53.lib.1.de communi Hippol.de Marsil.consil.99. nu.
13.Alexand.de Neuo consil.22.num.2.& consil.23.in
fin.& de communi omnium doctorum Ruyn.consilio
26.numer.19.& 32.libr.3.& de communi Guid. Papæ
consil.137.numer.4.& consil.191.num.3.& consi.88.
nume.6. & ita innumeri alij quos tædium esset referre.
Et licet ex prædictis nonnulli in præscriptione speciali
ter loquantur, tamen maior pars simpliciter facit con-
clusionem, quod ex capite ignorantię detur restitutio ex
clausula generali. Alios innumeros loquentes specialiter
de restitutione ex hoc capite aduersus præscriptionem,
habebis plenissimę infra in secunda parte, in restitutio-
ne aduersus præscriptionem, ad quos recurras, si plures
velis. Satis est, quod omnes hoc tenent, vt testatur Alc.
in d.§.in hac.in fin. Probatur autem hæc conclusio pri-
mo per l.1.§.fi.ff.quod fal.tut.gest. esse dic. &c.

Secundo, quia eadem æquitas patitur, vt succurratur
ignoranti, quæ patitur, vt succurratur absenti, vt probat
text.in dicta leg.vnica.C.de vsuca.transf. Et quia absen
tes, & ignorantes æquiparantur &c. sed absenti succurri
tur ope restitutionis l.1.ff.ex quib. causis maio. & supra
dictum est per totam q. 6. & 7.& certe hæc ratio tollit
multa fundamenta aduersariorum, vt dicam cum de prę
scriptione loquar.

Tertio potes adducere plura iura, quæ adduci solent
in restitutione aduersus præscriptionem, videlicet l. 1.
§.1.ff.de itin.actuque priua.l.secunda cum gloss.C.qui-
bus non obst.long.tempo.præscrip. l. Attilicinus. ff. de
seruit.rust.præd.cum alijs.vt ibi dicam.

Ego igitur ita & verius & æquius esse, & tenendum
puto. Limitando tamen & declarando multipliciter, vt
statim dicam.

Ampliatur autem in primis, vt procedat etiam in eo,
46 qui dubitat, nam dubitans & ignorans æquiparantur, †
ita Tiraq. in tracta. de vtr.retr.in 1.parte.§.36. gloss. 2.
num.31.per l.vltimam.§.sin autem nescius, & ibi Bart.
& Ang.ff.de furt.

Sed hoc mihi dubium videtur, Nā licet dubius & i-
47 gnorans æquiparentur, † hoc tamen non procedit, quan
do is qui dubitat, dubitat de facto ad se spectāte, & quod
scire sua interest, tunc enim non nisi sibimet imputare
potest, quare se certiorē non reddidit, vel saltem vt se
certioraret diligentiā non adhibuit, vt post Bal.in c.1.
§.personam.in titu.per quos fiat inuest. in vsib. feud. &
Bald.in l.manifestissimi. §. sin autem nescius.C.de furt.
in 3.colum.versi.vlterius, quæro, tradit Ias.in l.quandiu.
num.7.C. qui adm. Vnde non puto verā ampliationem,
nisi is qui dubitauit, diligentiam prædictam fecerit,
quia alias sibi imputare debet &c.vt dicam etiam in seq.
limit.

Limitatur autem primo, vt non procedat, quando
48 impedimentum hoc ignorantiæ de facili tolli † poterat,
& is qui ignorabat, tenebatur inuestigare & inqui-
rere rei veritatem, nam hoc casu, si non fecit diligen-
tiam vt se certiorem redderet, non excusatur, nec resti-
tuitur. Ita late concludit Aym.consil.222.numer.8. lib.
2.per l.3.§.sed si sic. ff. de in rem verso, & l.qui homi-
nem.§.si nullo.ff.de solut.

49 Et facit, quia talis ignorantia † dicitur habere mix-
tam negligentiam, præsuppositus in ea facilitate scientię
& interesse in facto, vt supra dicebam in præcedenti am
pliatione, & ita etiam intelligit Aym.præall.post Paul.
de Cast.vbi ibi, & ita est intelligendum, nam si non esset
facilis scientia, vel eo tempore non potuisset prætendi
interesse in causa, negligentia opponi non posset, vt con
stat ex his quæ dicam art.seq.circa supinam ignorantiā.
Nam potius laudatur dissimulatio in factis alienis, quā
curiositas, l.doli. in fin.ff.de solut. Et ideo, iunge hanc li
mitationem cum ampliatione præcedenti, & fac ex vtra
que vnam, cum doctrinis ibi adductis, & habebis melio
rem theoricam, quam prout simpliciter vel Tiraquel.in
dicto §.36.num.31. vel Aymon in dicto consilio 222.
tradant circa hoc & facit pro prædictis l. plurimū. ff.de
iur.& fact.ignor.

Limitatur secundo, singu. ex his quæ tradit Mauric.
capit.361.dum vult, quod qui prosecutus est litem cum
50 tutore † nesciens mortuum etiam pupillum interim, nō
restituatur ad conualidandum processum, ac si pupillus
mortuus non esset, quia (inquit) quod nullum est, nō po-
test aliquid reddi.

Circa quod tamen puto, quod si propterea in damnū
aliquod incidisset, vel expensarum, vel alterius, aduersus
illud ei succurri deberet, per regulā, quod id qđ præstat
minoribus ætas, præstat maioribus iustum impedimen-
tum, vt dixi supra quæst.5.articu.1.& millies infra repe-
tetur.

Limitatur tertio, vt non procedat, quando quis com-
51 mittendo errasset, † puta quod fecisset aliquid contra
prohibitionem defuncti, quam ignorauit, & propterea
incidit in pœnam a defuncto impositam in casu contra
uentionis, nam non esse restituendum hæredem hoc ca
su, et si ignorantiam illius prohibitionis alleget, determi
nat Petr.Ant.Anguſciola consil.5.nume.5.& seq lib.3.
post Bart. Paul.& Zas.in d.l.cum filiusfam. §.in hac. ff.
de verbo.obl.

Sed mihi non videtur vera hæc limitatio aliquo mo-
do, quia si succurritur ei qui committit contra disposi-
tionem legis, quam ignorat, vt dicam artic.seq.quare nō
est succurrendum ei qui committit contra dispositio-
nem hominis, si eam ignorat? Quinimo fortius succurri
deberet. Ecce enim, minor non restituitur aduersus di-
spositionem hominis aliquo casu, licet restituatur aduer
sus dispositionem legis, vt l.Aemilius.ff. de mino.cū ibi
not. & tamen maior ex capite ignorantiæ restituitur in
illo casu tam aduersus dispositionem conuentionalem
quam legalē, vt per Bar.in d.l.Aemilius. nu.5.& plenis-
sime dicā infra in 2.parte, in restitutione aduersus præ-
52 scriptionem conuentionalem, & sic † fauorabilior vide-
tur restitutio ex capite ignorantiæ, quam ætatis aduer-
sus dispositiones defunctorum, sed minor restituitur ex
capite ætatis aduersus spretum præceptum defuncti, vt
per Ruin.in consi.199.num.4.lib.1. post Aretin.consi.
67.& Dec.consil.349. in 1.& 2.col.& dicam infra in 2.
parte, in restitutione aduersus spretum præceptum te-
statoris: ergo multo magis ex capite ignorantię.

Propterea tene contra Anguſciolam, præ ferim cum
Bar.Pau.& Zas.non dicant hoc quod Anguſciola ita re
solute determinat, vt apud eos est videre. & (quicquid
dicat) ratione clara recōuincitur limitatio hæc, vt osten
sum est. Quo stante, redditur falsum multo magis illud
quod ipsemet Anguſciol.concludit in consi.1.num. 23.
24.& 25.vt scilicet idem dicendum sit, si quis omitten-
53 do † contrauenerit præcepto & dispositioni testatoris,
nam non obstante quod ignoranter omiserit, vult eum
non debere restitui. & dicit ita doctores communiter te
nere in d.§.in hac. Nam quod imo contra hoc sit ma-
gis

gis communis sententia, plene ostendam infra in q. de
restitutione aduersus spretum præceptum defuncti. Pu-
54 to bene saluari posse limitationem in casu, quo hæres †
aliquid commisisset, vel omisisset de iis, quæ sunt de ge-
nere prohibitorum regulariter, vnde ignorantia consi-
steret circa ea, quæ fieri non debent, etiam si a testato-
ribus sub pœna priuationis ipsius lucri non prohibean-
tur. Verbi gratia, si disposuisset, vt filius eius caderet ab
omni eius hæreditate si male tractasset matrem &c. Et
pro hoc faciunt clare quæ dicam prox. art. sequen. de i-
gnorantia iuris.

Limitatur quarto vt non procedat, quando iste igno-
55 rans tractaret de lucro captando, † tunc enim non pro-
desse ignorantiam propriam cum damno alterius, cōclu
dit Mar. Angusciola consi. 3. num. 8. & seq. libr. 5. & alle
gat Bart. in l. si duo. ff. de acquir. hæred. ex quo hoc nota
biliter colligitur. & idem tener, & communem dicit idē
Angusciola consi. 205. libr. 1. Et bene facit, quia ignoran
tia nō prodest in lucris, vt l. iuris ignorātia &c. ff. de iur.
& facti ignor. Villab. commu. opin. verb. restitu. nu. 40.

Sed aduertendum est, quod tam Bar. in d. l. si duo. quā
d. l. iuris. cum regula communi doctorum loquuntur in
ignorantia iuris, quam dicunt in lucris non prodesse. In
ignorantia. vero facti potius contrarium dicunt d. l. iuris
ignorantia. la prima. & l. error facti. ff. eod.

Vnde ego contrarium puto omnino verius, tum per
regulam prædictorum iurium: Tum per tex. in materia
de qua agimus in l. si quis Titio. & in l. si quis ita stipula
tus. ff. ex quibus caus. maio. Vbi ex capite absentiæ re-
stituitur quis ad lucrum hæreditaris vel legati, propter
absentiam omissum. Vnde si absens iusta absentia, & iu
sta in ignorantia existens æquiparantur quo ad æquita
tem huius beneficij cōcedendi, vt supra conclusum fuit
in princ. art. Ergo ex capite ignorantiæ iustæ dabitur re
stitutio, etiam ad lucrum prosequendum. Intellige tamē
nisi cum damno tertij &c.

56 Limitatur quinto, vt non procedat in ignorantia † su
pina, & crassa, illa enim neminem excusat, l. nec supina.
ff. de iur. & fact. ignor. & dicam plene infra art. seq.

Articulus. X.

57 AD decimum, An scilicet supina † ignorantia sit iu-
sta causa restitutionis in integrū, licet in facto con-
sistat.

Et breuiter, fac regulam quod non. text. est in l. nec su
pina. ff. de iur. & fact. ignor. iuncta l. regula. §. sed facti i-
gnorantia. ff. eo. ibi negligentia, & l. non enim. ff. ex qui
bus caus. malo. ex quibus ratio manifeste colligitur.

58 Quæ autem dicatur supina † ignorantia, hoc solum
dubitabile est, quia vix certa regula tradi potest. Tamen
per aliam regulam potest dici, quod ibi ignorantia est su
59 pina, & inexcusabilis, vbi scientia præsumitur, † non pos
sunt enim simul stare hæc duo, quod eodem tempore
& scientia præsumatur, & ignorantia verisimilis sit.
60 Quando autem præsumatur scientia, † regula quidē est,
quod non præsumitur, nisi probetur. l. si tutor petitus. v-
bi notat Bald. C. de per. tut. & ideo inquit lex, quod igno
rantia præsumitur, nisi probetur. c. præsumitur ignoran-
tia, de reg. iur. in 6. Sed multipliciter limitantur istæ duæ
regulæ, quæ idem in effectu significant. Ego hic ponam
aliquot casus in quibus præsumitur scientia, & ignoran-
tia non est verisimilis, pro exemplo casuum similium,
non quod profitear velle hic congerere omnes casus in
quibus fallit d. c. præsumitur. &c.

61 Primo igitur præsumitur † scientia, nec verisimilis est
ignorantia in facto proprio. l. plurimum. & ibi glo. in
verbo, de iur. ff. de iur. & fact. igno. sentit gl. in l. regula,
in glo. magna, in versic. facti. ff. de iur. & fact. igno. Ang.
in l. Labeo scribit. §. causa. ff. de ædil. edic. Bald. in l. qui-
cunque. num. 2. C. de seru. fug. per l. fin. ff. pro suo. & Ay
mō in consil. 225. numer. 8. Et idem virtualiter volunt
illi quos citauimus in articulo de errore & facto ꝓprio,
& plene etiam tradit hoc Soci. in tract. fallen. reg. 175.
vbi sublimitat hoc pluribus modis. & in specie quando
factum est obscurum, antiquum, & intricatum, de quo
dixi supra art. 8.

62 Secundo præsumitur scientia † de facto vicinorum,
domesticorum, & consanguineorum. Bal. d. l. quicunq;
numer. 2. per l. domus. ff. loc. & l. de tutela. C. de restit. in
int. & l. consensu. §. super seruis. C. de rep. Bellam. consi.
46. num. 17.

Intelligo tamen dummodo sit factum aliquod, quod
63 palam fieri soleat, † & scientibus vicinis, non autem si
domesticum aliquid esset, & clā fieri solitū. Etenim neq;
inter ipsosmet eiusdem familiæ & domus homines po-
test præsumi scientia eorum, quæ in abscondito fieri so
lent, vt notum est.

64 Tertio præsumitur scientia † eorum, quæ spectant ad
pupillum, & sic in tutore non erit excusabilis ignoran-
tia quo ad facta pupilli, quia cum ex ratione officij sui
teneatur illa inuestigare, creditur quod inuestigauerit, &
notitiam habuerit, capit. penultim. vbi Abb. de reg. iur.
cap. innotuit. §. habito ergo, & ibi glo. in vers. ignoran-
tiam. de elect. Alba in consil. 18. num. 1. vers. & tu hic,
& sub num. 3. cum concord.

65 Quarto præsumitur scientia, † quando agitur de facto
consanguinei, & coiuncti alicuius, l. de tutela. C. de res. in
int. Bald. vbi supra in 2. casu. Cephal. consil. 354. nume.
59. lib. 3. Rolan. à Valle plene consil. 3. numer. 99. lib. 1.
& Balb. de præscripr. parte 4. q. 29. numer. 8. cum con-
cord. Benintend. decis. 69. num. 5. & decis. 21. num. 7. Li
mitatur tamen in hoc, nisi essemus in successionibus in
ius alterius, quia tunc cessat hæc præsumptio, ita in hac
specie Natta consil. 162. num. 41. in fi.

66 Quinto præsumitur † scientia ex diuturnitate tempo
ris, & intantū quod nō sufficiat iuramētū eius qui igno
rantiam prætendit, ad illam iustificandam, ita singu. di-
cit Aymō de antiq. temp. in 4. parte. §. materia. nume-
ro 62.

67 Sexto præsumitur scientia, † quando est aliquod fa-
ctum notorium, glo. & postea Bal. ibi, in d. l. si tutor peti
tus. C. de peri. tuto. qui dicit idem notari in l. 1. C. de re-
cept. & in l. 1. C. qui & adu. quos, Soci. regu. 176. Limita
tamen, nisi factum in aliquo instrumento contineatur,
quod reperiri nequeat, Nat. consi. 162. num. 44. lib. 1.

68 Septimo præsumitur scientia † in eo, qui facto de quo
agitur præsens fuit, Bald. post glo. in d. l. si tutor petitus.
C. de peric. tut. & plenius Bald. in dict. leg. quicunque.
num. 2.

69 Octauō præsumitur scientia, † siue non excusatur i-
gnorantia in eo qui factum illud ex officio suo scire, vel
saltem peruestigare tenetur, Bald. in d. l. si tutor. & Alba
in d. consil. 18. num. 1. & 3. & faciunt in terminis quæ di
ximus supra in tertia præsumptione, & in art. præced. in
prima ampliat. & iura ibi adducta.

70 Nono præsumitur scientia † in eo, qui partem ipsius
facti nouit, creditur enim quod totius notitiam habue-
rit. tex. est in l. non est ferendus. ff. de transact. Bal. in d.
l. si tutor peritus. C. de peric. tuto. Soc. reg. 176. fall. 6. Al-
ba d. cons. 18. nu. 3.

71 Decimo præsumitur scientia in eo, † qui habuit ali-
quo tempore scripturas in manibus, Bertran. consi. 579.
numer. 5. lib. 4. & loquitur de his qui habent scripturas
suorum defunctorum in capsa. Benintend. decis. 69. nu.
5. & decis. 71. num. 6. Aret. consi. 15. in fine.

Quos decem casus satis sint simpliciter attigisse, ne
72 nimis extra materiam vagemur, alios colligere † potes
ex Socin,

ex Socin.d.reg.175. per totum.& ex Dec. in conſi.303,
num.5.conſil.474.nu.14.Aym.de antiq.temp,in 4.par-
te.§.materia.nume.71.verſ.ſimiliter.Rol.a Valle in con
ſil.3.nu.99. & ſeqq. Benintend. d. deciſ.69.& cum iſtis
remiſsionibus in reliquis caſibus pertranſeo.

Articulus XI.

73 AD Vndecimum, An ſcilicet ignorantia † iuris ſit iu
ſta cauſa reſtitutionis in integrum.
In primis præmittendum eſt, quod in caſibus in qui-
bus iuris ignorantia prodeſt, vel ſaltem non nocet, reſti-
74 tutio non eſt neceſſaria, † quia iure communi cautum
eſt in illis caſibus non lædi eum qui ius ignorauit, igitur
reſtitutio non poteſt locum habere, vbi læſio non adeſt,
vt ſupra dictum eſt millies.
In caſibus vero in quibus iuris ignorantia non pro-
deſt, vel nocet, in ijs reſtitutio neceſſaria eſt, dummodo
æquitas patiatur, quod dari debeat.
Igitur breuiter tradenda eſt regula, in quibus caſibus
75 iuris ignorantia † proſit vel non proſit, vel noceat vel
non noceat.
Et quidem quo ad hoc habemus plures text. claros
tradentes varias theoricas ſuper hoc, & in ſpecie l.regu-
la, per totum.ff.de iur.& fac.ignor.& in can.turbatur.1.
q.4.Ego autem ex mente illorum, & aliorum iurium d.
tituli.ff.& C.de iur.& fact. ign. & quatenus ſufficit ad
propoſitum noſtrum, dicerem ſic.
76 Aut agimus de lucro captando, † aut de damno ui-
tando.
Primo caſu (quo dicitur proprie prodeſſe non proceſ
ſe iuris ignorantia) regula eſt, quod non proſit, ita quod
lucrum omiſſum per iuris ignorantiam, non poſsit recu
perari prætextu huius, vt eſt text. ad literam in l.iuris i-
gnorantia.la ſecunda.ff. eo.
77 Quæ tamen ita intelligi debet, † vt hoc lucrum quod
omiſſum ſit, nō fuerit vnquam noſtrum per viam actio
nis, quia tunc diceretur agi de damno vitando, ſi quis re
cuperare intenderet, & eſt exemplum in omnibus, actio
nib. & iuribus ad aliquid proſequēdū cōpetentib. nō ꝓ
poſitis intra legitima tempora, & ſic amiſſis, per iuris ta
men non facti ignorantiam, vt plura affert exempla I.
C. in l.prima.ff.eod. Sed intelligitur vt hoc lucrum nun-
quam fuerit noſtrum, ſed futurum erat, niſi propter iu-
ris ignorantiam illius acquiſitio omiſſa fuiſſet, vt eſt exē
plum in vſucapionibus, ſecundum gloſſ.in d.l.iuris igno
rantia.in princ.glo magnæ.ff. eo.
Secundo caſu (quo proprie dicitur nocere vel non no
cere iuris ignorantia) regula eſt, quod non noceat iuris
78 ignorantia, † ita dicit ſimpliciter text.in d.l.regula, & in
d.l.iuris ignorantia, & in d.c.turbatur.
Et exemplum affertur a glo.in d.l.iuris, in ſolutione
79 indebiti per iuris † errorem, ſeu ignorantiam.
80 Quam regulam † limita primo, vt non procedat in er
rore iuris naturalis, nam illud ignorare non permittitur,
vnde neque etiam in damnis vitandis releuat allegatio
huius ignorantiæ, vt dicitur in dict.capit.turbatur, & ſic
poteſt intelligi dict. l.regula.in §.ſi quis ius ignorans.ff.
eod. Vbi ſumus in damno vitando, & tamen deciditur
quod noceat iuris ignorantia, & quod plus eſt, ſumus in
ſolutione indebiti per errorem. Sed quoniam illud inde
81 bitum ratione † legis Falcidiæ, quæ competebat de iure
ciuili, erat debitum de iure naturali, vt l.1.C.ad l.Fal.&
ibi doct.
Secundo limita, vt procedat quidem, quando ſumus
in vero damno vitando, ideſt quia aliquid per iuris erro
rem de noſtro, dedimus, & alienauimus, vt in d.exemplo
82 indebiti ſoluti. Si vero † ſimus in damno, quod conſiſtit
in non proſecutis noſtris iuribus & actionibus intra le-
gitima tempora, & tunc, ſi potuit conſuluere peritiores,
is qui errauit in iure, & non conſuluit, & ſic damnum
paſſus eſt, nocet ei iuris ignorantia, & ita dicit tex.in d.l.
regula, in verſi.ſed iuris ignorantiam &c. quem tex. cum
ſua glo. ita intelligo quatenus de lucro captando loquun
tur, ideſt in lucro iam quæſito quo ad actionem, amiſſo
per iuris ignorantiam, non autem in lucro vſucapionis,
ideſt non omiſſa vſucapionis proſecutione, & comple-
mento, nam in eo tanquam in odioſo lucro nunquam
iuris ignorantia prodeſt, vt dicam infra in reſtitutione
aduerſus non completam vſucapionem.
Si autem peritiores conſulere non potuit, d.text.in
d.§.ſed iuris. nil aliud dicit, nec text.in l.in bonorum. ff.
de bon.poſſ. nec in l.2.§.fi.ff.quis ord.in bon.poſſ. ſeru.
quæ iura loquuntur de capiendo conſilio a peritis pro
ſcientia eorum quæ in iure conſiſtunt. Vnde dubitari
83 poteſt, an tunc † noceat iuris ignorantia nec ne, & ſi no-
cet, an remedio reſtitutionis ſuccurri debeat. Sed ex di-
cendis ſtatim apparebit in ſequent. q.
His præmiſsis quæritur, an in caſibus prædictis in qui
bus iuris ignorantia non prodeſt, vel nocet, ope ſaltem
reſtitutionis in integrum, lucrum illud recuperari, vel dā
num reſarciri poſsit,
Et diſtingue eoſdem duos caſus, de quibus ſupra.
84 Aut enim ſumus in lucro mero † capiando, videlicet
85 in non completa vſucapione † propter iuris ignorantiā,
& conclude quod non detur reſtitutio.
86 Primo, quia non datur minoribus † hoc caſu, qui pro
pter ætatis fragilitatem & lapſum præſcribere prætermā
ſerunt, vt notant glo. Bar. Pa. de Caſtr. Iaſ. & alii omnes
communiter in l.3.§.Labeo.ff.de acq. poſſ. per illū text.
& tradit Balb. in tract. de præſcrip. in 2.parte princ. in 3.
partic. in princip. numer. 10. cum concord. de quibus di-
xi ſupra in q. an minor reſtituatur aduerſus lucrum o-
miſſum, & dicam infra in ea ſpeciali q. an minor reſtitu-
atur aduerſus præſcriptionem non completam.
Secundo, & fortius quia neque etiam maioribus, ex
87 capite iuſtæ abſentiæ † vel alterius impedimenti datur
reſtitutio hoc caſu, vt eſt text. in l.ſciendum.& l.deniq;
cum l.ſeq.ff.ex quibus cauſ.maio, & ibi omnes, & dicam
infra in 2.parte.in d.q. an aduerſus præſcriptionem non
completam. Vnde multo minus debet dari reſtitutio ex
capite ignorantiæ iuris, quæ regulariter negligentiam
contineat, ob copiam peritorum, a quibus conſilium pe
ti poteſt, vt dicam plene infra q.ſeq.
Aut ſumus in damno vitando, & tunc aut loquimur
88 de mero damno recuperando, † quia aliquid perperam
propter iuris errorem & ignorantiam de proprio datū
89 eſt, vt in indebito per errorem ſoluto, † & regulariter re
ſtitutio non eſt neceſſaria, quia datur remedium ordina
rium condictionis indebiti. In caſibus vero, in quibus
condictio non daretur propter aliquam ſpecialem ratio
nem, vel iuris diſpoſitionem, & tunc ſiquidem cōdictio
non detur, quia æquitas naturalis non patiatur, tunc ne-
que reſtitutio dabitur, vt l.1.C.ad l.Fal.& ibi doct. & er
go dicam in 2.part. in q. de reſtitutione aduerſus ſolutio
nem indebitè factam. Et ratio eſt clara, quia non datur
reſtitutio ex clauſula generali, niſi vbi æquitas ita ſugge
rit, text. eſt in l. ſed & ſi per prætorem.§.quoties.ff.qui-
bus cauſ. maio.
Si vero non detur condictio propter aliquem iuris ri-
gorem, reſtitutionē dandam puto, vt dicam in dict. quæ
ſtio. de reſtitutione aduerſus ſolutionem indebite fa-
ctam.
90 Aut vero loquimur de damno † mixto cum lucro, vi-
delicet de actionibus & iuribus amiſsis curſu tempor pro
pter iuris ignorantiam, quæ nocet in tali caſu, vt l.1. ff.
de iur.& fact.ignor. cum exemplis de quibus ibi. Et tūc
91 aut ſumus in ſpeciali caſu ſimplicitatis † iuuenilis, ideſt
iplorum

ipſorum minorum, & ſuccurritur illis, vt dicit text. ex-
preſſus in d.l.regula.in prin.ff. de iur. & facti ignor. Vel
ſimplicitatis ruſticanæ, vel muliebris, vel militaris, & tūc
dic, vt plene dicam in duabus quęſtionibus ſequentibus,
vbi agetur an & quando & quatenus excuſet vel ipſo
iure vel ope reſtitutionis, ruſticitas, vel ſexus, vel milita-
ris profeſsio ab ignorantia iuris. Aut ſumus extra iſtos
caſus ſpeciales ſimplicitatis, & tūc aut loquimur de igno
91 rantia iuris ſtatutarij, † & tunc ſi quidem agatur de ſuc-
92 currendo forenſibus, † & dic quod regulariter ſuccurri-
tur, vt plene dicam artic.ſeq. Si vero agatur de ſuccurrē-
do ciuibus vel comprouincialibus, vt in comitatu exiſtē
tibus, & dic vt in ſeq.membro.

93 Aut igitur loquimur de iuris communis † ignorantia,
& tunc, aut potuit conſulere peritiores is, qui lapſus eſt,
& puto non reſtituendum, quia dicitur eſſe in ſupina
negligentia is, qui non curat ſcire id quod ad ſe ſpectat,
& commode ſciri poteſt, vt dixi ſupra ex communi art.
nono.in prima ampliat.& artic. 10.in 2.3.8.9.& 10.prę
ſumptione. ſed ſupine negligentibus non datur reſtitu-
tio ex clauſula iſta vel alia, vt l.non enim. ff. ex quibus
cauſ. maio. ergo &c. Quinimo ſtultos vocat lex iſtos i-
94 gnorantes † Ius, vbi ſcire poſſunt, in d. l. regula.§.ſi quis
ius ignorans, in fine.& ibi glo.notat. Aut non potuit cō
95 ſulere peritiores, † iuſta abſentia, vel alio impedimento
iuſto impeditus, & puto reſtituendum eadem æquitate,
qua reſtituitur quis propter ignorantiam facti, iuncta re
gula d.l.non enim.& arg.a contrario ſenſu in d.l. regu-
la.§.ſed iuris, & in l.in bonorum.ff.de bon. poſſ.& dicā
plene inf.in ſeq.quæſt.& alia.

Et ita placet pertranſire in hoc inuoluto articulo &
difficultate reſtitutionis, & auxilij in caſibus, quibus læ-
ſus eſt quis propter iuris municipalis, vel communis i-
gnorantiam.

Articulus XII.

96 AD duodecimum, An ſcilicet forenſis † reſtituatur
propter ignorantiam iuris muncipalis alicuius loci,
a quo quidem iure læſus fuerit.

Fac concluſionem, quod ſic. prout omnes communi-
ter tenēt. Inn. Ioa. Andr. Compoſt.& alii in rubr. extra
de donat.& poſt eos Ale.in conſi. 378.n.33.lib.2.Hipp.
de Marſil.in l.fin.nume.78.ff.de iur.omn.iud.cum con-
cord.vt per eum. Gaſpar Caball.in tract.de vſur.nume.
747.verſ.tum quia.Ioſſr.decıſ.376. cent.4.Zillett.inter
conſil.criminal.57.Rol.a Valle conſil. 42.nume.26.lib.
3.Cephal.conſi.146.numer.29.lib.1.Gabr.in tit.de con
ſuet.concl.2.nu.18.& ita regulariter tenendum eſt. Et
ratio clara eſt, quia ignorantia quæ etiā prudentiſſimos
fallit, non dubium eſt, quod eſt iuſta cauſa reſtitutionis,
d.l.1.§.1.ff.de itin.actuque priu.& ibi Bart. & ſupra di-
ctum eſt art.9. Sed talis eſt hęc ignorantia, vt c.1.vbi ex
preſſum, de conſtit.lib.6.ergo idem quod in ea.

97 Amplia, vt communitas † reſtituatur aduerſus com-
munitatem propter Ignorantiam ſtatutorum illius, Put.
deciſ.330.

Limita primo, niſi tale ius, & diſpoſitio ſtatutaria
98 vbique regulariter † adeſſet, quia ignorantia talis iuris
non eſſet excuſabilis, per not. a doct. communiter in l.
omnes populi.ff.de iuſt.& iure, & in l. cunctos pop.C.
de ſumm.trin.Rol.a Valle conſi.42.nu.26.lib.3.& Ay-
mo conſi.215.num.4.& 5.

99 Exemplum ſumi poteſt in ſtatuto excludente † fœ-
minas propter maſculos &c. vel quod nemo poſsit irę
de nocte ſine lumine &c. Nam ſi Peruſinus habens fra-
trem Florentiæ habitantem & ibi bona habentem et
ſororem, & cognita morte fratris agnoſceret bon. poſſ.
tantum pro ſua virili portione putans ad ſe non totam
ſucceſſionem, ſed dimidium dumtaxat ſpectare, & inte-
rim tempus agnoſcendi vel adeundi laberetur, non eſſet
audiendus eo prætextu, quod ius Florentinum in hoc
ignoraſſet, quia eſſet hæc quædam ignorantia iuris com
munis, cum communiter per totam Italiam talia ſtatu-
ta reperiantur excludentia fœminas, donec adſunt fra-
tres maſculi. vt doct. vbique teſtantur, & ſic de ſimilib.

100 Ego tamen modificandum puto, dummodo † tale ſta
tutum adſit quoque in ciuitate ipſius forenſis, alias ſe-
cus, quia poſſet veriſimiliter credere, quod neque etiam
alibi adeſſet, ſed ſeruaretur ius commune, quemadmo-
dum in ciuitate ſua ſeruatur in eo caſu, per ea quæ dicam
ſtatim.

Limita ſecundo, vt procedat dummodo forenſis alle
101 garet iuſtam cauſam credulitatis, quod ibi non adeſſet
tale ſtatutum, alias nō excuſaretur, ita expreſſe vult Rol.
in tracta.de lucr.dot q.14.num.6.& 17.& idem vult Ga
briel.titu.de conſuet.concluſ.2.nume.18. Et iuſta cauſa
102 inter alias eſſet, † quod in ciuitate ſua tale ſtatutum non
adeſſet. Vel quod nimis tale ſtatutum exorbitaret a iure
103 communi. Verbi gratia, quod pro delatione † armorum
etiam equitando eſſet impoſita pęna vitæ in aliqua ciui
tate, & arma illa non eſſent ex communi conſuetudine
prohibita, videlicet enſis, archibuſium lōgū & huiuſmo
di, & ſimilia poſſent dici iuſtæ cauſæ ignorantiæ illius
iuris, ideſt quod veriſimiliter credendum erat tale ſtatu
tum non adeſſe.

104 Limitatur tertiò ſingul. vt non procedat quando † fo
renſis continue negociaretur in illa ciuitate, quia non re
ſtitueretur prætextu ignorantiæ ſtatutorum illius ciuita
tis. Barbat.in conſi.56.nu. 16.& 17.libr.2.& verum pu-
to, quia tum veriſimile non eſt, quod neſciuerit, tum ex-
105 cuſabile non eſt, quia † qui cum aliquo contrahit, de-
bet ſcire conditionem illius, alias ſibi imputet, l. qui cum
alio.ff.de reg iur. Vnde qui alibi contrahit, debet loci
conditionem noſſe, quia ſcit ſe ſortiori forum ratione
contractus, & ſecundum iura illius loci iudicandum fo-
re. Quod nota.

S V M M A R I V M.

1 *De ruſticis quæ dicūtur in hac materia reſtitutionis in integrum an habeant locum regulariter in mulier. h. & militibus.*

2 *Cum ruſticis fauorabilius agitur quam cum mulierib.*

3 *In ruſticis an facilius præſumatur iuris ignorantia quā in ciuibus.*

4 *Ruſticis an ſuccurratur aduerſus iuris naturalis vel ciuilis ignorantiam.*

5 *Ignorantia iuris non poteſt a iure præſumi, nec ſi allegetur credi.*

6 *Lex naturæ ſcripta eſt in cordibus noſtris.*

7 *Reſtitutio ex clauſula generali non datur vbi adeſt negligentia ſupina.*

8 *Ruſticis an ſuccurratur aduerſus iuris ciuilis ignorantiam, quando fundatur in ratione naturali manifeſta.*

9 *Et quid quando ius ciuile poſitiuum ſit notorium & indubitatum.*

10 *Et quid in his quæ ſunt de genere prohibitorum.*

11 *Et quid in his quæ habent in ſe ſpeciem honeſtatis.*

12 *Ruſticis an ſuccurratur aduerſus ignorantiam iuris ciuilis mere poſitiui.*

13 *Ruſticis in quibus caſibus ſpecialiter prohibeatur ſuccurri.*

Quid ſi ignorantia ſit circa ius publicum.

14 *Quid ſi concernat ius priuatum, ſed quod contineat formam iudicariam.*

15 Ruſti.

15 Rusticus non mutat libellum sine refectione expensarum sicut nec quilibet.

16 Rusticus post dicta testificata non potest nouos testes producere, neque in hoc ei subuenitur.

17 Rusticus & mulier excusantur a dolo præsumpto etiã de futuro, quando damnum imminet tam de præsenti.

18 Rusticus non excusatur si per errorem aduocati non produxit concordiam intra octauum diem, dictante hoc statuto.

19 Rusticus si omiserit formam testamentariam non excusatur.

20 Rusticus vel mulier non possunt emendare libellum sine refectione expensarum.

21 Rusticus vel mulier non excusantur, si errauerint in proponendis suis exceptionibus præter iuris ordinem.

22 Rusticus, vel mulier si non fecerunt inuentarium intra legitimum tempus non excusantur.

23 Rusticus non recuperat tenutam ex primo decreto amissã nisi refectis expensis, sicut nec quilibet maior.

24 Rusticus an excusetur in prædictis casibus, si agatur de damno euitando.

25 Rusticis an succurratur in prædictis casibus, saltem ope restitutionis ex clausula generali.

26 Et an iusta causa sit ignorantia iuris circa formam iudiciariam.

27 Et an si non potest consulere peritiores, ex hoc ipso restituatur.

28 Rusticus quo iure succurratur, quando specialiter cauetur, quod eis succurrendum sit.
Et qui casus isti sint?

29 Rusticus an excusetur si ius ignorans non se detulit.

30 Rusticus an excusetur, si album deleuerit.

31 Rusticus, vel mulier an excusentur, si non ediderunt id quod edere debebant.

32 Rusticus an excusetur a vera contumacia, & mulcta.

33 Rusticus si citatus existens & verus contumax compareat, non auditur appellans, licet non comparuerit iudice pro tribunali sedente.

34 Rusticus si rem suam violenter occupauerit, an excusetur, quia ignorauit pœnam l. si quis in tantam. C. vn. de vi.

35 Rusticus an excusetur a præsumpta fraude vsurarum propter ignorantiam iuris.

36 Rusticus an excusetur quando contraxit contra leges pœnales, & contrauentio non potuit præuideri ob simplicitatem rusticanam.

37 Rusticus an releuetur ab onere probandi se indebitum soluisse.

38 Rusticus si non opposuit declinatoriam ante litis contestationem, vel dilatoriam ante consensum in iudicem.

39 Rusticus an excusetur, si non illico reuocauit erroneam confessionem aduocati.

40 Rusticus an excusetur si inciderit in pœnam Senatuscõsulti Syllaniani.

41 Rustica mulier si non petijt tutorem filio, antequam ad secunda vota conuolaret, an excusetur.

42 Rusticus an excusetur si obtemperauit præcepto iudicis.

43 Rusticus si renunciauit iuri suo per ignorantiam, & non fuit certioratus, an excusetur.

44 Rusticus si contrauenerit dispositioni l. si quis maior. C. de transact.

45 Rusticus an excusetur si intra statuta tempora non petijt bonorum possessionem.

46 Et quid si non potuit rusticus consulere peritiores.

47 Rusticus si ignorans iustum valorẽ rei suæ illam vendidit viliori precio, an excusetur.

48 Rusticus an puniatur, pœna de qua ibi, si sua solita arma deferat.

49 Rusticus si variauit in testimonio reddendo, vel sibi cõtrarius fuit in scripturis producendis. & nume. 50. 51. & 52.

53 Et quid si contrarietas sit manifesta.

54 Et quid si contrarietas nõ tãgat ipsum negociũ principale, sed aliquod extraneum sine quo ipsum principale optime stare possit.

55 Et quid si rusticus malitiose fecerit.

56 Et quid si ex tali contrarietate veniat imponenda pœna.

57 Et an iudex in prædictis debeat considerare qualitatẽ facti & personæ ipsius rustici.

58 Rusticis an succurratur ex solo capite simplicitatis, quando non est specialiter eis prohibitum vel permissum succurri.

59 Rusticis an succurratur aduersus incursionem pœnæ ob ignorantiam l. pœnalis.

60 Et quid si sumus extra iura pœnalia, & sic regulariter.

61 Rusticis an succurratur ex clausula generali, in casu quo non est neque specialiter prohibitum, neq; specialiter permissum eis succurri.

62 In rusticis an præsumatur imprudentia quædam naturalis in rebus suis agendis, magis quam in alijs.

63 Malitiam super malitiam rusticorum non reperiri, quomodo intelligatur.

64 Rusticis an succurratur quando male res suas agunt, ex capite huius clausulæ generalis, sicut minoribus ex capite ætatis.

65 Rustico sagaci an succurratur, vbi alias rusticis succurri solet.

66 Rustici sagaces non excusantur a tutela, sicut simplices.

67 Rusticus hodie in dubio præsumitur sagax, & non simplex.

68 Rusticus quando actu clandestino aliquod gessit, an excusetur, etiam si alias excusaretur.

69 Rusticus an excusetur aduersus ignorantiam iuris statutarij, etiam vbi alias excusari solet.

70 Ius ciuile municipale iuris ciuilis portio est.

71 Ius statutarium videtur magis recedere a iure naturali, & fundari in positiua ratione, quam ius commune.

QVAESTIO IX.

De simplicitate rusticana, an & quando sit iusta causa restitutionis in integrum ex capite & causa ignorantia iuris, vel imprudentia in rebus agendis.

PRædictorum occasione in pen. artic. quæst. præced. Sequitur hic commodissime agere de quibusdam personis, quæ vel regulariter vel vt plurimũ a iuris ignorantia excusantur vel ipso iure, vel ope restitutionis in integrum, cuiusmodi sunt rustici, mulieres, & milites, quibus propter præsumptam eorum simplicitatem succurritur. Et quoniam de rusticis potissimum agitur a docto-

ribus,

ribus, quinimo multis visum est, quod ea quæ de rusticis dicuntur, in mulieribus & militibus etiam locum habeant, vt proxime dicam art. 1. ideo in primis & principaliter de hac simplicitate rusticana tractandum est per totam hanc quæstionem, & de mulieribus & militibus in alia sequenti. De rusticis autem quantum ad nostram materiam attinet, sequentes quatuordecim Articuli resoluandi sunt.

Primo, De rusticorum simplicitate & auxilio quæ dicentur, an mulieribus, & militibus communia esse debeant.

Secundo, An in rusticis facilius præsumatur iuris ignorantia, quam in alijs?

Tertio, An rusticis succurratur aduersus ignorantiam iuris naturalis, vel gentium?

Quarto, An aduersus iuris ciuilis ignorantiam, quando specialiter prohibitum est eis succurri, & qui sint isti casus in iure ciuili?

Quinto, An in ijs casibus succurratur eisdem, si non ipso iure, saltem ope restitutionis ex hac generali clausula?

Sexto, Quomodo, seu quo iure succurratur eisdem quando specialiter prouisum reperitur, quod eis succurratur, & qui sint isti casus?

Septimo, In specie, an succurratur rusticis, quando variauerunt in testimonio reddendo?

Octauo, An succurratur regulariter rusticis ipso iure, quando non reperitur neque expresse prohibitum, neque expresse permissum?

Nono, An saltem ope restitutionis in integrum, ex hac generali clausula, saltem quis non potuerunt consulere peritiores?

Decimo, An facilius præsumatur lapsus in rustico circa res agendas, quam in alijs?

Vndecimo, An imprudentia rusticana in rebus suis agendis ipso iure excusetur, vel saltem ope restitutionis in integrum, ex hac generali clausula?

Duodecimo, Quid in rustico sagaci, an prædicta procedant?

Decimotertio, Quid si actum clam fecit?

Decimoquarto, Quid si de iure statutario agatur?

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet quæ de rusticis dicuntur in mulieribus, † & militibus procedant?

Videtur quod sic, prout post disputationem concludit Ias. in l. quicunque, num. 4. C. qui adm. & idem Ias. in l. iuria. nu. 3. C. eo. & Dec. in l. quicunque. in fine & Cur. in l. si quis id quod. num. 36. ff. de iur. omn. iud.

2 In contrarium, quod imo fauorabilius agatur cum rustico, † quam cum muliere, Boss. cart. 78. numero 44. & clarius Zilett. inter consil. criminal. consil. 162. num. 12. & Tiraq. in l. si vnquam, in procem. nu. 102. C. de reuoc. donat.

Et facit pro hoc d. l. quicunque. licet Ias. præall. intelligat illam in hac præsumptione, an potuerint vel non potuerint consulere peritiores; in quo facilius præsumi pro rusticis quam pro mulieribus ait.

Ego ad euitandas istas ambages, feci hanc, & seque, quæstionem separatim istam de rusticis, illam de mulieribus & militibus ad hoc, vt quod reperitur specialiter scriptum & decisum in mulieribus, vel militibus sciri possit, absque eo quod ab exemplo rusticorum decisio desumatur. In ijs vero, quæ specialiter non erunt determinata in illis, rusticorum exemplum ita demum allegari posse puto, si eadem ratio adsit, & ita loquuntur Ias. Dec. & Cur. alias secus, vt exemplo d. l. quicunque. & ita loquuntur Tiraq. & alij. Quantum autem ad hoc an adsit vel non adsit eadem ratio. Auderti debebit regulariter an agatur de ignorantia iuris, vel de imprudentia in rebus agendis.

Primo enim casu magis excusabuntur regulariter rustici, quam milites, vel mulieres, quia absint a locis vbi periti adesse solent.

Secundo casu, quæ qualitas negocij sit, & an magis communis vni illorum quam alteri, vel an ab omnibus ipsis aliena, vt dicetur infra articul. 10. & 11.

Articulus II.

3 AD secundum, An scilicet facilius præsumatur iuris ignorantia in rusticis, † quam in ciuibus.

Breuiter conclusio est, quod sic. Bal. in l. 2. C. de fideicom. Alexand. in l. iuste. ff. de acq. hære. num. 36. & in consil. 1. num. 5. lib. 6. & in consil. 127. num. 2. lib. 2. Dec. in l. fœminæ. num. 82. de reg. iur. & in l. si quis id quod. nu. 35. ff. de iurisdi. omn. iudi. & Cur. ibi nu. 36. & idē Curt. in l. fi. num. fi. C. de iur. cal. Dec. in c. pastoralis. num. 68. de excep. Bouius de stat. vbr. præscrip. car. 78. num. 44. Hippol. singu. 450. Capic. decis. 159. num. 22. & Grammat. decis. 76. num. 10. & 11.

Tex. est in l. cum de indebito. §. 1. ff. de probat. vbi in hoc æquiparantur minores, mulieres, milites, & rustici. Facit etiam l. 2. in fi. ff. de iur. fisci. & in l. fi. in princip. ff. de dol. excep. & quantum ad hoc non adest difficultas.

Articulus III.

4 AD tertium, An scilicet succurratur rusticis † aduersus iuris naturalis vel gentium ignorantiam? Nulla pariter adest difficultas.

Conclusio enim indubitata est, quod nullatenus excusantur rustici hoc pretextu, nec ipso iure nec ope restitutionis. Bart. in l. 1. nu. 6. C. vnde vi. Alber. in l. 1. C. de in ius voc. & in l. vtili. C. de defens. ciuit. Cyn. in l. 1. C. de interdict. matr. Alber. in l. & ab antiqua. num. 2. C. de testam. Alexan. in l. venia. num. 3. cum concord. C. de in ius voc. & ibi Ias. num. 3 Ias. in l. si quis id quod. numer. 32. ff. de iur. omn. iud. & ibi Zas. nu. 21. 29. & 30. & Cur. ibi num. 35. qui de communi. Tiraquel. in tract. de pœn. moll. & rem. causa 14. numer. 7. cum concord. & numer. 10. cum concord. & Menoch. de recup. poss. remed. 9. nume. 21. & 22. Text. est expressus in can. turbatur. §. item ignorantia. 1. quæst. 4. & in indiuiduo, in l. 2. C. de in ius voc.

5 Ratio quoque clara est. Quia talis ignorantia † non potest a lege præsumi, nec si allegetur credi, cum in cor
6 hominis non cadat. Inquit enim August. quod lex † naturæ scripta est in cordibus nostris, ita vt inde nulla ætas tempus, vel obliuio amouere possit.

Quæ ratio probat, quod idem sit dicendum in ignorantia iuris gentium, (licet doc. supra al. pene omnes loquuntur de ignorantia iuris naturalis) & hoc ex eo, quia ius gentium omnes gentes scire dicuntur. §. ius autem gentium. Inst. de iur. natu. & ignorare id quod omnes sciūt, culpa lata est, l. culpæ. ff. de regul. iur. vnde non potest agi de auxilio restitutionis ex hac clausula, vbi adest ne-
7 gligentia † supina, d. l. non enim. ff. ex quibus caus. maio. & ita in specie in iuris gentium ignorantia inquit Tiraquel. in d. causa 11. nu. 8. exemplificans in l. si quis in tantam. C. vnde vi.

8 Amplianturque prædicta, vt procedant etiam in iure † ciuili positiuo, fundato tamen in ratione naturali manifesta, Cur. in d. l. veniat, num. 2. C. de in ius voc. & latius ibi num. 12. vbi affert tria vel quatuor exempla, quæ videre potes, & idem Deci. in c. super literis. nu. 23. & 24. de rescript.

Am-

Ampliantur ſecundo etiam in iure ciuili mere poſiti-
9 uo, quod tamen vniuerſaliter † notorium ſit & indubi
tatũ, Ang. in l. ex cõſenſu. §. fin. ff. de appel. & ibi Imol.
Alex. conſil. 103. col. 1. lib. 1. & Tiraquel. de pœn. cauſa
11. num. 9.
10 Ampliantur tertio in ſimili in his quæ ſunt † de gene
re prohibitorum, Iaſ. in d. l. ſi quis id quod, nume. 32. ff.
de iur. omn. iud.
Ampliantur quarto etiam in his, quæ habent in ſe ſpe
11 ciem honeſtatis. † Iaſ. in dicta l. ſi quis id quod. numer.
32. & Tiraquell. dicta cauſa vndecima numero decimo.

Articulus IV.

AD quartum, An ſcilicet aduerſus iuris ciuilis igno
12 rantiam ſuccurratur ruſticis, † eſt aduertendum,
quod viſum fuit commode hanc implicitam difficulta-
tem diuidere in tria capita, Et primo videre quid iuris,
quando expreſſe prohibentur ruſtici auxilium aliquod
petere. Secundo, quando expreſſe eis permittitur auxi-
lium petere. Tertio quando non prohibetur nec permit
titur, & ſic ſumus in dubio.

Et in hoc articulo accipiendo primum membrum
difficultas aliqua non eſt in hoc an eis ſuccurri debeat,
clarum enim eſt, quod ſi eis ius denegat auxilium ſpecia
liter, non eſt tractandum de hoc generali an ſit verum
vel ne. Sed de duobus tantum agendum eſt, ſcilicet qui
ſint iſti caſus ſpeciales, in quibus ius ciuile denegat hoc
auxilium ipſis ruſticis. Et an in illis ſuccurratur ſaltem
ope reſtitutionis in integrum ex hac clauſula generali.

Et expediendo hoc primum in hoc articulo.

Primus caſus ſpecialis, in quo nõ ſuccurritur ruſtico ad
uerſus iuris ignorantiam eſt, ſi ignorauit aliquid quod
13 ſpectet ad ius † publicum, quia ne confundatur publica
vtilitas propter priuatam vtilitatem non excuſatur, ita
Paul. de Caſtr. in l. iuris ignorantia. C. qui adm. & ibi Ale
xand. numer. 4. & Iaſ. num. 7.

Secundus caſus eſt, quando licet ignorantia ſit circa
14 ius priuatum, tamẽ eſt circa ea quæ concernunt rigorẽ †
iudiciorum, ſiue formam, & ſolennitatẽ iudiciariam, nã
in hoc caſu regulariter non excuſantur ruſtici, & quoniã
caſus frequens eſt, & magni momenti comprobabo re-
gulam plene, deinde exempla & illationes particulares
annectam. Hanc igitur concluſionem firmant in primis
omnes communiter in d. l. iuris. C. qui adm. Bal. ibi nu. 3.
Paul. de Caſt. col. 1. Alexand. num. 4. Pau. de Caſt. col. 1.
Iac. a S. Georg. nu. 5. cum concord. ibi per Alex. d. nu. 4.
& 5. idem Bar. in d. l. 1. §. nunciatio. nu. 35. & ibi Cur. nu.
90. & Crot. nu. 90. ff. de op. noui nunc. idem Cur. in l. ſi
per errorem. nu. 16. ff. de iur. om. iud. & cõnẽ dicit tam
in muliere quã ruſtico, & idem in l. venia. nu. 3. C. de in
ius voc. Iaſ. in d. l. ſi quis id quod. nu. 32. & in d. l. iuris. nu.
7. & Cur. in d. l. ſi per errorẽ. nu. 6. & idẽ Curt. in l. ſi quis
maior. nu. 11. C. de tranſact. Io. Anibal in l. nemo. num.
67. ff. de lega. 1. Sebaſt. Sapia in l. precib. nu. 1. C. de in
imp. Alc. in l. edita. in fine C. de edend. & in d. l. venia. n.
12. Bal. in c. ex parte. nu. 15. de conſ. qui de forma actus
loquitur, Dec. in c. paſtoralis. nu. 68. de except. & in c. ſu-
per literis. nu. 28. de reſcrip. Tiraq. tract. de vir. retr. in 2.
parte §. 4. gloſa 4. num. 15. & 16. Soc. in regula 349. nu.
4. Brun. in tract. de forma, tit. quas res, perſonas & caſus,
&c. col. 24. verſ. ruſticus autem. Menoch. in tract. de re-
cuper. in 9. remed. nu. 27. Mod. Fiulza in tract. de tut. &
cur. in princ. nume. 132. cum concord. Ripa in tract. de
remed. præſer. contra peſtem. nu. 246. in fine, & nu. 247.
Tiraq. in tract. de pœnis, cauſa 11. nu. 18. & 19. cum con
cord. Ale. conſ. 165. nu. 6. lib. 6. & con. 7. n. 19. lib. 9. Nat
ta conſ. 575. nu. 23. & conſi. 574. nu. 20. & conſ. 564. nu.
fin. & conſi. 586. num. 8. Bero. conſil. 130. num. 27. lib. 1.
Barbat. d. c. ſuper literis. num. 69. de reſcrip. Pedem. de-
ciſ. 87. num. 4.

Per tex. in §. pupillus. in Authen. de hær. & falc. & per
l. properandum. §. fi. C. de iud.

Ex qua communi concluſione infertur ad plura. Et
15 primo, quod ruſticus non mutat † libellum ſine refectio
ne expenſarum, ſicut nec quilibet maior. Alc. in d. l. edi-
ta. in fi. C. de edendo.
16 Secundo infertur, quod ruſticus poſt didicita † teſtifi-
cata non poteſt nouos teſtes producere, neque ei ſubue
nitur in hoc. Bart. in d. §. nunciatio. nume. 35. Paul. de Ca
ſtr. in l. vbi. nume. 3. ff. de edendo. Iac. de S. Georg. in d. l.
vbi. nu. 7. poſt Ang. ibi, Alex. in d. §. nunciatio. num. 35.
ibique Crot. numer. 90. Socin. ſenior in tract. de teſtib.
nume. 177. Alexan. conſi. 165. numer. 7. libr. 6. & Guid.
Papæ deciſ. 124. num. 2.

Sed aduertendum eſt, quia ſi hoc accidit ratione doli
præſumpti de futuro, illatio non eſt in propoſito.
17 Præterea excuſantur mulier & ruſticus † etiã a dolo
præſumpto de futuro, quando damnum imminet iam
de præſenti, ſecundũ Crot. in d. §. nunciatio. no. 90. ff. de
ope. noui nunc. Cagnol. in d. l. ſi quis maior. nu. 6. C. de
tranſact. Quamobrẽ ſi ex nõ productione horum teſtiũ
ruſticus manifeſtum dãnũ ſentiret iam de præſenti, con
cluſio Bart. & aliorum in hoc exemplo redderetur mul-
tum dubitabilis, & foret omnino limitanda in caſu dam
ni imminentis de præſenti, & hoc ego arbitrio iudicis re
linquerem, vt faciendum eſſe regulariter in huiuſmodi
lapſibus ruſticorum vult Alciat. in d. l. venia. num. 12. &
Zillet. inter conſil. criminal. 162. colum. pen. nu. 16.
18 Tertio infertur, quod ſi ſtet † ſtatutum, quod niſi con
cordia producatur infra octauam diem non valeat, ruſti
cus ſi per errorem aduocati non produxit, non excuſa-
bitur. Bald. in d. l. iuris. & ibi Alex. in conſilio 165. num.
6. lib. 6.
19 Quarto infertur, quod ſi ruſticus omiſerit † formam
teſtamentariam non excuſatur. Pau. de Caſt. in d. l. iuris.
& ibi Alexand. numer. 4. Rol. a Valle in conſil. 30. num.
8. lib. 3. & Socin. ſenior in reg. 349. nume. 4. Forma autẽ
iſta traditur ruſticis in l. fin. C. de teſtam.

Quinto infertur, quod ſi ruſticus vel mulier velit e-
20 mendare libellũ, † tenetur reficere expenſas, quia ſumus
in ordine iudiciario, ſecundum Bart. Alex. & alios in d.
l. edita. in fine.

Sed contrarium tenet glo. Bal. Raph. & Cur. ibi, per
rationem de qua per Curt. ibi. niſi reſp. quod hic ſumus
in iudicialibus, propter quorum iudiciorum rigorem,
ſtantibus aliis illationibus, hæc quoque tenenda eſt, per
d. §. pupillus. cum ſimil.

Sexto infertur, quod ſi ruſticus vel mulier errauerit
21 in proponendis † ſuis exceptionibus ſecundum iuris or-
dinem, non excuſabitur. Iac. de S. Georgio in d. l. iuris.
num. 6. poſt Bar. in l. 1. C. de iuris & fact. ignor.

Septimo infertur, quod ſi ruſticus vel mulier nõ fece-
22 runt inuentariũ † intra ſtatutum tempus, non excuſantur.
Bal. in l. fi. in. 3. q. in prin. C. de iur. delib. Ale. in d. l. iuris.
num. 6. C. qui adm. & in d. conſ. 165. nu. 6. lib. 6. & Natt.
in conſil. 575. nu. 23. Beninca. Inſtit. de act. §. omnium.
num. 377. cum multis cõcord. Tiraq. de vir. retract. in 2.
parte, §. 4. gloſ. 4. nu. 16. qui dicit hanc eſſe communem
practicam, quib. adde Alex. in l. ſcimus, num. 2. C. de iur.
deliber. & Alc. in d. l. venia, nu. 12. C. de in ius vocan. So
cin. ſenior reg. 348. nu. 3. Hercu. de caut. de nõ offend. c.
42. num. 13. Borgn. de tuto. & cura. numer. 104. cum
concord.

Contrarium tamen in hoc voluit Marian. ſenior con
ſil. 39. viſis, lib. 1. & refert idem tenuiſſe Pau. de Caſt. &
Honofr. de Peruſio.

Pro concordia D. Ripa in tract. de peſte, in tit. de re-
med.

med. præseru. contra pestem, num. 240. saluat hanc secũdam opinionem in casu quo tractemus de damno vitando, quod æquitatem habet.

Sed tamen contra hanc concordiam facit id quod dicam proxime post istas illationes, in vers. amplius iur prædicta, vnde securius erit tenere primam opinionem.

23 Octauo infertur, quod rusticus non recuperatt tenutam quam amisit ex primo decreto, nisi refectis expensis, sicut quilibet maior. Alber. in l. terminato. num. 5. C. de fruct. & lit. expens.

24 Ampliantur prædicta, vt procedant etiam si agatur de damno vitando,† glo. in c. ignorãtia. 38. distinct. Bar. in l. 1. nu... C. de iur. & fact. ign. Ale. in d. l. iuris. num. 6. Crot. in l. 1. §. nunciatio. nu. 90. ff. de oper. noui nunc. Et videtur verisimum, quia alias non esset differentia inter casus istos in quibus agitur de non violanda forma a iure tradita, & alios regulariter, vbi quilibet si agatur de damno vitando excusatur ab ignorantia iuris ciuilis, vt dixi in præced. q. art. pen. & reperio quod etiam ita firmat Brunus in tract. de forma, tit. quas person. & casus, col. 14. versi. rusticus autem.

Articulus V.

25 AD quintum, An scilicet in † casibus prædictis, in quibus ipso iure succurri rusticis specialiter prohibitum est.

Succurratur eisdem saltem ope restitutionis in integrum ex hac generali clausula, & quæ iusta causa sit.

Breuiter conclusio est, quod succurritur ope restitutionis ex hac clausula, propter iustam iuris ignorantiã, vt omnes statim allegandi vnanimiter tenent, & illi ijdẽ dicunt iustam causam esse probabilem iuris ciuilis, & formularum solemnitatumque iudicialium ignorantiã,

26 † Ant. de Butr. in cõsi. 72. num. 2. Ias. in d. §. nunciatio. colum. fin. ff. de ope. noui nun. Crot. ibi nu. 90. post concord. de quibus per eum. Iac. de S. Georg. in d. l. iuris. nu. 6. C. qui adm. Corne. in colum. 2. versicu. 2. videtur velle Bal. &c. Brunus in tract. de forma, tit. quas personas, & causas &c. colum. 24. versi. rusticis autem.

Et facit id quod tradit Natta consil. 586. numero octauo. Exemplum autem huius probabilis ignorantiæ, secundum Anton. de Butr. prælleg. consilio 72. & alios prællega. est, quando iste ordo iudicarius esset inductus per aliquam constitutionem non insertam in legum, vel statutorum voluminibus ordinariis, sed extrauagans esset.

Sed hoc exemplum mihi non placet, quia cum potuerit rusticus consulere periciores, non excusatur, si non fecit, neque etiam ope restitutionis, quæ negligentibus nõ datur. l. nec non. ff. ex quibus caus. maio. Et profecto quo ad rusticos attinet non minus dicuntur esse in probabili, & iusta ignorantia iuris ciuilis, quo ad formulas iudiciorum nsertas in corpore iuris vel statutorum, quam quo ad nõ insertas, quia neq. has neq. illas sciũt, neq. a seipsis verisimiliter scire possunt, quæ etiã prudentes ciues vt plurimum latent; & ideo hæc causa per se sola non erit iusta causa restitutionis illorum in dictis casibus.

27 Alterum igitur exemplum frequẽtius receptum est, † si non potuit rusticus consulere peritiores, † ita colligitur ex mente Bar. in l. 1. nu. 10. C. de iur. & facti ignor. & clarius ex mente Salyc. & Franc. de Rip. ibi firmat, Ale. in §. nunciatio. nu. 36. Pau. de Cast. Salyc. & Alex. in d. l. iuris. Bal. in l. scripturæ. nu. 8. C. de fid. instru. Ias. in l. qui cunq. nu. 4. C. qui adm. & in d. l. iuris. nu. 8. in fi. & ibi Iacob. de S. Georg. nu. 6. Rip. in tract. de remed. præseru. cõtra pestẽ. nu. 247. Marsta de ord. iud. in 6. parte. vers. & quãdoq. appellatur. nu. 91. Alc. in d. l. venia. in fi. C. de in ius voc. Balb. de præscrip. par. 6. prin. prima partic. ca fu 23. & 33. Borgn. de tut. & curato. num. 104. in fi.

Contrarium tamen voluit Bal. in l. 1. C. de iur. & fact. ign. num. 9. & in l. fin. in princ. in 3. q. C. de iur. delib. Alexand. in consi. 165. num. 6. Bero. in consi. 120. nu. 27. li br. 1. Dec. in d. l. iuris. num. 15. & Brun. in tract. de form. in d. versi. rusticus autem. & Borg. etiam sibi contrarius d. tract. de tut. & cur. numer. 132.

Moti ex eo, quia alias nunquam haberet locum conclusio communis omnium facta supra in præceden. art.

Sed hoc nihil est, quia habebit locum quoties potuit consuluere periciores, & nõ cõsuluit. Quinimo cũ raro eueniat, quod consulere nequeat, vt inquit text. & ibi gl. in l. regula. §. sed iuris. ff. de iur. & fact. ignor. vt plurimũ locum habebit dict. conclusio communis, & raro hæc.

Ego igitur teneo cum prima sententia, quæ est etiam magis communis, vt apparet. Et pro ea etiam adduco quod tradit Cur. in l. fi. in fin. C. de iur. cal. scilicet, quod dandum est tempus rusticis, mulieribus &c. vt consulãt peritos, antequam positionibus respondeant. plene Menoch. de arbit. iud. lib. 2. casu 194. num. 77.

Et facit etiam quod post Abb. in c. pastoralis. in fi. de iud. & alios Mod. tradit Neuiz. in cons. 61. numer. 43. & hoc puto verius & æquius, ne, vbi magis ius ciuile captiosum est, & obscurum, & magis a naturali recedit, quale est in ordinibus & formulis iudiciarijs, ibi minus succurratur ægrotantibus contra can. turbatur. 1. q. 4. & alia dicta supra artic. 3.

De consilio autem a peritis capiendo plene agam infra q. seq. circa finem.

Articulus VI.

28 AD sextum, quo scilicet iure † succurratur rusticis in casibus, in quibus specialiter iure cauetur, vt eis succurratur & qui casus isti sint?

Breuiter cõcludendũ est, quod ipso iure succurritur, neque aliqua restitutione opus est, secundum Dec. in d. l. iuris. Sed, qui sint isti casus, cursim attingamus, licet paulo extra propositam restitutionis materiam videatur.

29 Primus est in l. 2. ff. de iure fisci, in fi. vbi rusticus excusatur, † si ius ignorans non se detulit.

30 Secundus est in l. si quis id quod. & ibi Bart. in §. fer. ui. numer. 7. ff. de iurisdict. omn. iud. vbi excusatur si album deleuerit. † Menoc. de arbitr. iudic. li. 2. c. casu 194. numer. 33.

31 Tertius est in l. 1. in fi. ff. de edendo, vbi excusantur rustici, & mulieres † si non ediderint id quod edere debebant. Sed ope restitutionis secundum Menoch. præal. nume. 40.

32 Quartus est in l. 2. ff. si quis in ius voc. nõ ierit, & ibi Bar. nu. 13. vbi excusatur a vera cõtumacia, † & mulcta ipse rusticus, & sequitur Rip. in tract. de remed. præseruat. contra pestem. nume. 229. Alex. in l. ex quacunque. num. 5. ff. si quis ius dic. non obtempe. Rolan. in consil. 47. num. 42. lib. 2. & faciunt etiam authoritates adductæ in sequenti casu. Menoch. d. casu 194. nu. 49.

33 Quintus est, si citatus † existens, & verus contumax compareat, nam auditur appellans, licet non comparuerit iudice pro tribunali sedente, iuxta l. diuus. ff. de resti. in integ. ita Bald. in l. 2. ff. si quis in ius voc. non ierit. & in l. 1. §. 1. ff. de edendo. Ias. in l. si quis id quod. num. 32. ff. de iurisf. om. iud. cum concord. plurib. vt per eum. Rip. præall. nu. 231. Alex. in l. ex quacunq. nu. 4. ff. si quis ius dic. non obtempe. Ias. in d. l. si quis id quod. num. 25. Bart. in l. fin. ff. de rest. in int. col. fi. Alc. in l. venia. num. 15. C. de in ius voc. Soc. senior in d. l. ex quacunque nu. 9. & seq. Zillet. inter con. crim. con. 162. nu. 7. Natta cons. 586. num.

386.num.4.Rol.consi.47.num.42.lib.2.Menoch.d.casu 194.num.49. & 50.

34 Sextus est, si rem suam violenter occupauerit, † ignorans pœnam.l.si quis in tantam.C.vnde vi, nam excusatur a pęna illius legis.Bart. ibi num.6. Soc. senior in d.l. ex quacunque.nu.12.Menoch.de recupet.poss.in 9. remed.num.9.& seqq.

Contrarium tamen tenet Ang.in l.sed & si lege.§. scire.ff.de pet.hæred.cum concord. per Menoch. qui ipse etiam tenet hanc sententiam, & aliquibus fundamentis etiam corroborat, vt per eum, quæ nõ refero, quia in his extra materiam non est locus disputationi, vide eum in d.9.remed.sub num.31.

Ego aũt teneo, quod excusetur, vt tenet Bar. quia hoc ratione positiua iuris ciuilis inductũ est, cũ alias de iure gentium sit, vt vnusquisque rem suam recuperare licite possit etiam armata manu, ad not.communiter in l. vt vim.ff.de iust.& iure.

Sublimitando tamen nisi ex causa iudici contrarium visum fuerit. Et in hoc casu puto procedere posse opinionem Ang.Menoc.& aliorum. Causa autem erit multiplex.

Primo, si rusticus non in casu repentino hoc fecit, sed consulto & re bene pensata, nam cum præsupponatur hoc casu, quod potuerit petere consilium a peritis, an ei hoc liceret, vel non, potius malitiæ quam simplicitati adscribendum erit.

Secundo, si rusticus in cęteris sit sagax, & astutus, secũdum Menoch. præall. ego dicam de hoc plene & generaliter infra eo.art.12.

Tertio, si in modo inuadendi de malitia argui potest puta quia non palam, sed clam ingressus fuerit. & hoc ipsemet Menoch. plene vult in d.remed.9. num.31.32. & seq.

Quarto, si non suam, sed rem alienam inuasit, secundum Bar.in d.l.si quis in tantum.num.6.& quidem quo ad hoc de amissione dominij ipsius rei non est dubium, quia amitti non poterit, cum aliena præsupponatur res, sed quo ad alias pęnas d. l. bene procedit dictum Bart. Quia non caret culpa qui alienę rei se immiscet, l.culpa. ff.de regul.iur.

Septimus est, quod rusticus excusatur à præsumpta
35 fraude † vsurarũ, propter ignorantiã iuris, Ias. post alios & cũ exẽplis, in d.l.si quis id qđ.nu. 32.ff.de iurisd omni.iud.Natta latius in terminis in con.186. nu.64. Ripa cum exẽplis pulchris in d.tract.de reme.præser.cõtra pestem.nu.233.Petr.Gerar.sing.18.num.7.Io.de Arnono singu.91.Tiraq.de vtr.retr.par.2.in præfat.nume.34.& fuit sententia glosæ, & ibi Bal.in 4.oppos.& Fulgo.post eum in l.cum allegas.C. de vsur. & sequuntur etiam Zilett.d.cons.crim.62.colum.pen.& Menoch.d.casu 194. num.47.Et facit pro ratione casus sequens.

Octauus est, quando contra leges pœnales positiuas
36 contraxit, † quæ contrauẽtio non potuit præuideri a simplicitate rusticana, puta, quia non sit de regulariter prohibitis, siue de genere prohibitorum. ita intelligo gl. in l.1.C. non lic. hab. Metrop. libro 10. Corne. in consilio 147.colum. 2. libr. 2.& Rip.d. tract.de remed. pręser.contra pestem, nume.233. & Menoch.post eos in d. casu 194.num.53.

Nonus casus est in l.cum de indebito.ff.de proba. vbi
37 releuatur rusticus † ab onere probandi se indebitum soluisse, a quo non releuantur alij, in quibus non cadit similis simplicitas, vt ibi, & plene prosequitur Menoch. d. casu 194.num.41.

38 Decimus est, si rusticus non opposuit † dilatoriam ante litis contestationem, vel declinatoriam ante consensũ in iudicem, quia præsumitur per ignorantiam iuris omisisse, & ab hac ignorantia excusatur, Ang.in l.fi.C.de except.Specul.de compet.iud.§.1.versi. sed nũquid. Ripa de reme.præser.contra pest.num.231.Laud.in l.si conuenerit.ff.de iur.om.iud.Alcia.in d.l.venia.nu.12.C.de in ius voc.Socin.in l.de die.§.si seruus.nu.3. ff. qui satis. cog.Deci.& Paris.in c.pastoralis.de excep.nu.19. & 39. post eos Menoch.d.casu 194.num.63.

39 Vndecimus est, si non reuocauit illico † erroneam cõfessionem aduocati, non pręsumitur ob iuris ignorantiã fecisse, & quandocunque reuocare potest, Bal.in c.fi.col. 6.de cons.& in c.si cautio.de fide.instr. & post eũ Rip. præall.nu.239.& Menoch.d.casu 194.numer.64.

40 Duodecimus est, si inciderit rusticus † in pœnam Senatusconsulti Syllaniani ob non habitam quæstionem mortis testatoris ante apertas tabulas illius &c. excusatur ab illa pœna, secundum Alexand.in l.1.nume.10. C. eod.& Alc.de præsump.regul.3.præsump. 3. numero 1. & Menoch.d.casu 194.numer.46.& pro hoc est text.in l.3.§.si quis ignorans.ff.ad Syll.ibi, per imperitiam, vel rusticitatem &c.

Contrarium tenere Paulum de Castr. in d. l. fi. C. ad Syllania.refert Alexand.præall.sed ego non reperio.

Vnde tum per authoritatem prædictorum sine contradictore, tum per d.§. si quis ignorans. tenet sententiã Alexand. & Alci. & Menoch. & adde quod idem accidit in minore, vt dicam infra in 2.par.ergo &c.vt d. l. 1. in fi.ff.de edendo.

Et in muliere rustica in pęna priuationis propter nõ petitum tutorem filio, vt dicam in casu seq.vnde non videtur posse dari rationem differentiæ sufficientem, quare etiam in casu Syllaniani non debeat succurri.

41 Duodecimus est, si muliér rustica † nõ petijt tutorem filio antequã ad secũda vota cõuolaret, vt l.2.§.idoneos. & §.seq.ff.ad Tertul.Plotus in l.si quando.nu.251.C.vnde vi, post Calcan.cõsi.93.col.vlt.& Marian. senior.consi.39.col.6.lib.1.post Cast. & alios vbi ibi, & Menoc.in d.casu 194.nu.66.Qui resp. et cuidã obiectioni, & bene vt p eũ.Cui accedat quod illud de confectione inuẽtarij ideo accidere potest dici, quia spectat ad rigorem ordinis, & sollennitatis, siue formæ a iure traditæ, ergo &c. vt dictum est plene supra artic.4.versi.7.infertur.

Decimustertius est, si rusticus nõ obtemperauit pręce
42 pto iudicis, † quia excusatur a pœna. Natta consil. 598. numer.7.consilio crim.Ziletti, numer.162.numer.7.per l.2.§.1.in fi.ff.si quis in ius voc. non ierit. & l. 1. in fi.ff. de edendo.

43 Decimusquartus est, si rusticus renunciauit † iuri suo per ignorantiam, & non fuerit certioratus. Tiraquell. plene in l.si vnquam. in præfat.numer.102. & est notabile.& Marsil.sing.17.cum concord.& Menoch.præal. num.76.

Decimusquintus est, si rusticus contrauenerit deposi
44 tioni, l.si quis maior.C.de tranlactio. a pœnis illius constitutionis excusabitur. Cagnol.in d.l. si quis maior. nu. 16.24.& 25.& nu. 16.idem dicit in mulierem.

Declarans tamen vt procedat, si omittendo peieraret non committendo, vt per eum.

Decimussextus est, si rusticus intra statuta tẽpora nõ
45 petijt † bon.possessionem, vt l.pen. C. qui adm. vbi est expressum.& Rip.& Alc.præall.& Menoch.d.casu 194. num.62.

Sed dubitant doct.an hoc procedat indistincte, an ve
46 ro ita demum si non potuerunt consulere peritiores, † alias secus. Et quidam dicunt, vt Bald. Salycet. & Paul. de Castr. in dict. leg. iuris.& Fulgos.in dict.l. penult.& ibi Alexã.quod non procedat, si potuerunt consulere peritiores.

Sed contrarium tenent gl.in d.l.pen.& Fulgo.& Roman.in d.l.iuris. non distinguentes an potuerit vel non potuerit peritiores consulere.

Mihi videtur verior prima opinio, quia ista ignoran
tia iuris est circa ea quæ verisimiliter etiam a rusticis ex
cogitari possunt, quia verisimiliter tempus aliquod præ
stitutum adesse iuribus suis prosequendis excogitare de
bent, vnde si de temporis quaotitate non sunt certi, sibi
imputare debent quare peritiores non consulunt.

47 Decimusseptimus est, si rusticus † ignorans verisimili
ter valorem rei suæ illam vẽdit minori precio, nam ad
iuuatur donec non probatur contra eum, quod ipse sci
uerit, & satis est priuilegiatus in hoc, qđ ius præsumit eũ
ignorare, ita Bald. in l. 2. C. de rescind. vend. & Cagn. ibi
nume. 125. & Alexand. consil. 1. numer. 4. lib. 6. quos ita
intelligit Menoch. & bene declarat Menoch. dict. casu
194. num. 45. & concilia cum contraria opinione Salyc.
ibi. quæstion. septima. & Imola in c. cum contingat. de
iureiur. & Alexaod. in coosi. 42. numer. 18. libr. 1. vt per
d. Menoch.

48 Decimusoctauus est, rusticus † arma sua solita defe
rens non puniatur pœna d. cap. 1. §. si quis rusticor. de
pace tenenda. vt per Bald. ibi, & Capoll. consil. 32. num.
5. & Iac. Nouell. in tract. ad defensã. in tit. de indit. pro
reo danda. nume. 70. & post eos præalleg. Menoch. d. ca
su 194. num. 75.

49 Decimus nonus † est, qui colligitur ex art. præced. in
vers. ego igitur teneo.

50 Vigesimus est, si rusticus variauit † in testimonio red
dendo, vel sibi contrarius fuit in scripturis producendis,
sed quia dubius est, plene agam de eo artic. sequent.

Articulus VII.

AD septimum, An scilicet succurratur rusticis qui va
51 riauerunt in testimonio † reddendo, vel sibi inuicẽ
contraria producendo?

Fac duas inspectiones.

Prima est, quando iste testis rusticus variauit circa te
stimonium reddendum. Et in hac concludendum est ne
mine discrepante, quod non excusatur. Io. And. in c. cũ
Io. extra de fid. instru. Bal. in l. scripturæ C. eo. nu, 8. Ale.
in l. si quis id quod. num. 10. & ibi Ias. num. 32. ff. de iur.
om. iudi. Dec. in l. vbi repugnantia. num. 1. ff. de reg. iur.
Cur. iun. in l. veoia. numer. 3. C. de in ius vocan. Rip. in
dict. tract. de remed præseruа. contra pestem. num. 254.
Natta cons. 585. num. 5. & concord. habes per Tiraq. in
tract. de pœn. remitt. causa 11. num. 15.

Et pro hoc est tex. in auth. de test. §. si vero ignoti. &
ita verius omnino videtur, quia in mendacio nemini
succurrendum est, ne detur occasio delinquendi &c. Et
quia oon potest simplicitas esse, vbi est cootrarietas, vt
dicit in hoc proposito Barb. in c. super literis, nume. 69.
de rescrip.

Secunda inspectio est, quãdo rusticus variauit in pro
52 ductione † scripturarum.

Videtur quod succurratur, vt tenuit Bal. in d. leg. scri
pturæ. num. 8. C. de fid. instru.

Et facit, quia cessat hoc casu illud de mendacio, & il
lud de cõtrarietate opposita simplicitati, quia nõ põt in
telligi ista contrarietas scripturarum a rustico, quod non
potest intelligi in testimooio reddendo.

Contrarium tamen communiter tenent doct. prout
indistinctè tenuit Io. And. in d. c. cum Ioan. & Salyc. in
d. l. scripturæ, & videtur sequi Rip. præal. numer. 235. &
Dec. in d. l. vbi repugnantia. num. 1.

Et verius ego puto, quia vix dari potest casus, quin ru
sticus iste potuerit peritiores consulere, cum huiusmodi
productiones in foro fiant, non io syluis.

Quod si daretur casus, quod non potuisset cum consi
lio peritorum producere, sententiam Bal. æquiorem pu
tarem, cum rustici (vt prædixi) non iotelligant scriptura
rum pugnantiam, sicut eorum quæ ore proprio loquun
tur, ex quo remanet solutum contrarium, & limitata
communis opinio.

Retenta igitur communi regulariter in vtroque casu,

Limitatur primo, vt procedat ita demum, si contra
53 rietas sit manifesta, † alias secus. Dec. in c. super literis,
oum. 27. de rescrip. num. 1, quod nota.

54 Limitatur secundo, vt procedat si contrarietas † tan
gat ipsum negocium principale de quo agitur, non si
aliquid accessorium, vel extraneum sine quo veritas ne
gocij principalis optime stare possit. Dec. in c, ex parte,
el 2. num. 26. de offic. delega. & facit in terminis doctri
na Bal. in l. si ex falsis. ad finem. C. de transact.

55 Limitatur tertio, vt procedat dummodo appareat †
quod rusticus malitiose fecerit, alias secus. Zilett. inter
consilia crimin. dict. consi. 162. num. 15.

Sed dic quod non est necessarius dolus, sed sufficit
etiam supina negligentia, circa scripturarum productio
nem, propter quam excluditur ab omni beneficio iuris.
In testimonij igitur contrarietate poterit procedere li
mitatio, sed oon sic in contrarietate scripturarum, quia
potuit informare se a peritis, & non incidere io illam,
vnde &c.

Limitatur quarto, vt si ex tali contrarietate veniat im
56 ponenda pœna † quo ad pœnę solutionem non debebit
condemnari rusticus, nisi probetur quod malitiose in cõ
tradictionem incidit. Natta in d, cons. 586. nume. 4. & 5.
& Alc. in d. l. venia. num. 11. quod notandum est.

Limitatur quinto generaliter, vt discretus & prudens
57 Iudex † debeat considerare qualitatem facti, & personæ
ipsius rustici. Natt. d. consi. 586. num. 4. & 5. Rip. præal.
num. 234. Zilett. d. consi. 162. nu. 14. & 16. Tiraq. d. cau
sa 11. num. 16. in fin. Alc. in d. l. veniat. num. 11. & dice
tur plenius infra art. 12.

Articulus VIII.

AD octauum, An scilicet vbi non est specialiter pro
hibitum, vel permissum rusticis succurri, illis succur
ri debeat aduersus iuris ignoraotiam, ex solo capite sim
58 plicitatis † rusticanæ.

Et distingue duo capita.

Primum est, quando agitur de ignorantia iuris pœna
lis, & sic de excusandis rusticis ab incursione illius pœ
59 nę, † vbi non in detrimentum alterius, sed in contemp
tum duntaxat, & non dolosum, ipsios constitutionis fece
runt, videlicet ex socordia rusticali, & dic quod regula
riter excusantur. Bal. in l. 1. C. de inter. matrim. Pau. in l.
si quis id quod. num. 15. ff. de iuris. omn. iud. Cyn. in d. l.
1. Alcia. in d. l. venia. nu. 12. C. de in ius voc. Crauett. con
sil. 28. nume. 1, & cons. 2. nu. 10. Menoc. de recup. poss. re
med. 9. oumer. 24. vbi de communi & facit d. l. si quis id
quod. in terminis

Limita tamen, vt procedat, si in delicto dolus requiri
tur, secus si non requiritur, & agitur de lucro captaodo
ipsius rustici, tunc enim non excusatur, Cyn. & Bald. in
d. l. 1. Aym. dicto consil. 2. nume. 15. Zilett. d. consi. 162.
num. 7. & ratio pulchre colligitur ex his quæ tradit Ti
raq. in tract. de pœn. causa 11. num. 3.

60 Secundum caput est, quando somus † extra constitu
tiones & iura pœnalia.

Et videtur, quod regulariter ipso iure excusẽtur, pro
ut voluit Affl. in §. item sacramenta. in 3, notab. nu. 25.
tit. de pac. iur. firm. & idem simpliciter inquit Rip. d. tit.
de remed. præser. contra pestem. num. 244. & prius vo
luit idem gl. fin. in c. super literis. & ibi Abb. de rescript.
& idem vult Iacob. de Sanct. Georg. in l. si quis id quod.
num. 25. ff. de iuris. omn. iud.

Et pro hoc faciunt omnia illa iura quæ alleganiur
supra in art. 6. & 7. in illis casibus specialibus.

Contra-

Contrarium tamen determinant doct.communiter. Fulgos.in d.l.Iuris.& ibi Alexan.in fin.C.qui adm.idem Alex.hoc clare sentit in l.1.§.nunciatio.num. pen. ff.de oper.noui nunciat.& in d.l.si quis id quod.nu.10. & ibi Ias.nu.32.in fi.& Soci.senior.nu.22.ff.de iurisd.omn.iud. & Ias.in l.si conuenerit.nu.7.ff.eod.& in d.l.iuris.nu.3.C. qui adm.Dec.in l.2.nu.93.ff.de reg.iur.& in c.super literis.nu.29.de rescript.& in l.veniat.nu.3.C.de in ius voc. & ibi Cur.nu.5.Io.Annibal in l. nemo potest. nu.66.ff. de leg.1.Dec.in c.pastoralis.nu. 69.de excep. Tiraq. de vtr.retractu in 2.part.§.4.gl.4.nu.13.cum concor.ibid.& idem in tract.de pœn.remir.causa 11.num.23.Ias.in l. 1. num.6.C.de iur.& facti ignor.& Curt.in l.si quis maior. num.15.C.de transactio.Bald.in cap.ex parte.num.15. extra eo.de constitu.& fuit prius sententia glos.in c.fin. 1.q.4.& sequitur Alex.in cons.165.num.6.lib.6.& iudicando Pedem.decis.87.num.4.& decis.77.num.2.Bero. cons.120.num.27.lib.1.Ant.de Prato veteri inter consilia Martianesij consi.70.nu.10.Iacob.de S. Georgio in l.quicunque.num.3.C.qui adm.Borgn.in tract.de vsufr. mulieri relicto, nu.120.late cum concord.& voluit etiã Barbat.consi.56.num.17.libr.2.

Et pro hac communi sententia adducitur regula fin. C.de iur. & fact.ign. quæ licet loquatur in muliere, tamen intelligitur communiter etiam in rustico. Et ita mihi videtur securius, & ita teneo cum communi regulariter.

Et ad contraria respondetur, quod illæ leges quę specialiter rusticos excusari volũt, sunt proprij casus speciales, extra quos cum eis seruandum est commune ius, sicut cum cæteris ciuibus.

Articulus IX.

AD nonum, An.s. si non ipso iure succurritur rusti-
61 cis in casibus non expressis, † succurratur tamen ope restitutionis in integrum, ex hac generali clausula?

Videtur aũt quod nõ, quia rusticitas sola non videtur iusta causa restitutionis, sicut nec sexus, l. 1. C.si min.se maior.dix.& dicetur infra q. seque.

Secundo quia nullibi scriptum est, quod succurratur rusticis ope restitutionis, ex proprio priuilegio personali, si quid ignorauerunt, sicut minoribus succurritur, vnde &c.

Sed contrarium volunt Alex.consi.14.nume. 14. lib. 2.post Cyn.& Bart.in l.1.C.de iur.& facti igno. Alcia. in d.l.venia.in fine.& egregie Rip.in dicto tit.de reme. præser.contra pestem nume.146.& Bouius in tracta.de stat.vrb.præscrip.car.78.num.44. in fi. Et reperio licet ab istis non allegetur, quod ita in terminis consuluit Petr.de Ancha.cons.393.numer.4.

Ego puto quod si rusticus non potuit consulere [illegible]tiores, omnino ei subueniendum est, per ea quæ [illegible] fortioribus terminis dixi ex communi sententia [illegible] eadẽ q.art.5. vers.alterum igitur exemplum &c.

Si vero potuit consulere, & per negli[illegible]ntiam omisit, & tunc in ciue quidem nullum dare[illegible] auxilium, l.regula.§.sed Labeo.ff.de iur.& fact.i[illegible]uncta l.nec non.ff. ex quib. caus. maio. In rustic[illegible]utem licet eadem ratio negligentiæ militet, tamen [illegible]osset dubitari ad fauorem eius, quia vtique aliquid [illegible]ondonandum videtur simplicitati rusticanæ, vt in [illegible]t casibus enumeratis supra art.7. ius facit. Et propterea putarẽ, quod nisi probetur, quod talis rusticus sit in cęteris callidus, & sagax, & in rebus suis agendis multum prudens, succurrendum ei esset, & hoc ratione simplicitatis rusticanæ, de qua pulchre in l. cum de indebito.ff.de probat.& ita æquum puto.

Articulus X.

AD decimum, An scilicet in rusticis facilius præsumatur imprudentia & desidia quędam naturalis in
62 rebus suis agendis, quam in alijs. †

Aduertendum est, quod articulus iste & sequentes non pertinent ad iuris ignorantiam, sed occasione materiæ istius simplicitatis rusticanæ annexi sunt, quia nullibi nisi hic commode de hoc agi poterat.

Et in eo breuiter concludendum est, quod sic.ita Alc. in d.l.venia.nu.10.C.de in ius voc.Soc.iun.cõs.116.nu. 13.lib.2.Capic.decis.159.nu.23.Gram.decis.76.nu.10. & 11.Et licet nihil allegẽt, tñ dic quod facit bene tex.in d.l.cũ de indebito.§.1.ff.de probat.iuncta illa determinatione, qđ minor qñ labitur p̄sumatur potius labi ætatis, & cõsilij imbecillitate, quam malitia, de quo inf.in q. de malitia minorum impediente restitutionem.

Neque moueat illud, quod non reperitur malitia, su-
63 per malitiam † rusticorum, & quod hodie omnes rustici sunt tales, vt per Alber.in l.venia.nu.1.C. de in ius voc. & in l.terminato.C.de fruct.& lit.expen.

Quia intelligi debet de rusticis sagacibus, nam peior & acutior est calliditas in rusticis, quando adest, quam in alijs, tum quia minus cauetur, tum quia animus eorum ignobilis, subtilitatem in rebus agendis de prudentia in calliditatem, & astum, fraudemque vt plurimum conuertit. In huiusmodi autem rusticis non habere locum [illegible] quid ex prædictis infra dicetur.

Articulus XI.

AD vndecimum, An scilicet succurratur rusticis ma-
64 le res suas † agentibus ope restitutionis, [illegible] hac clausula, sicut minoribus ex capite ætatis.

Videtur quod sic.

Primo, per l.1.§.fi.& ibi gloss. in verb. iusta.ff.de edendo, vbi expresse iuncta gloss.æquip[illegible]antur istę causæ, ætas, rusticitas, & iusta absentia, [illegible] impedimentum. Illæ autem sunt iusta causa restitu[illegible]nis in integrum, ergo & ista.

Secundo facit l.pater pro filia [illegible] prin. ff. de doli mal. except.& ibi glo.in verbo per [illegible]rorem.

Tertio facit pulchra deci[illegible]o Senatus Dolani, quam refert Mau[illegible]c.400.egregi[illegible]aue, & multum ad propositum.

Qua[illegible]to, quia argue[illegible] a minore ad rusticum, videtur licita [illegible]gumentatio, p[illegible] Alex.in l.1.num.10.C.de his qui [illegible] vt ind.

In contrarium tamen tenet Alex. in consi.165. num. 11.& 12.lib.6.loquẽs etiã de mulieribus, & dicẽs, quod rustici, & mulieres errãtes in rebus suis agendis, & obligationibus contrahẽdis, vel ipso iure adiuuãtur, vbi specialiter ita cautum est, & nullo iure eis succurratur.

Ego puto sic dicendum. Aut errat rusticus in ijs negocijs quæ spectant ad eius peritiã rusticanam, videlicet in perperã vẽdẽdo, vel permutãdo boues, asinos, prędiũ aliquod, nouale aliquod &c.& nullo iure ei succurri debet, in huiusmodi.n.negocijs agendis ipsi rustici aliorũ doctores quodãmodo esse deberẽt, vnde &c.ad nota.cõmuniter in l.1.C.qui, & adu.quos. Aut errat in alijs conuentionibus, obligationibus, pactis, & actis ciuilibus potius quam rusticanis, & sic, Aut potuit consulere peritiores, & idem, quod nullo iure excusetur, per supradicta pluries. Aut nõ potuit consulere peritiores, & tunc arbitrio Iudicis committendum puto, qui considerata qualitate negocij & personæ, cum qua rusticus aliquid contraxit, restituat eum in integrum, si simplicitatem in rustico. & calliditatem in aduersario, & læsionem grauem adesse repererit, & facit d.l.cum de indebito. §. 1.ff.de probat.

Ex qua distinctione patet responsio & conciliatio contrariorum.

Articulus XII.

AD duodecimũ, An scilicet prędicta conclusa ad fa-
65 uorem rusticorũ habeant locum in rustico sagaci.†
Conclusio est, quod rustico sagaci non succurritur vel ipso iure, vel ope restitutionis aliquo modo. Bal. in l. 1. in fi. C. de inter. mat. Bal. in l. 1. C. de priuil. dot. Bal. & Pau. de Cast. in l. 2. nu. 6. ff. si quis in ius voc. non ierit, Alex. in l. ex quacunque. num. 4. ff. si quis ius dic. non obtemp. Soc. senior in reg. 348. n. 1. & seq. & reg. seq. n. 2. Afft. in tit. quę sint regal. in verbo vectigalia. nu. 198. Ias. in l. si quis id quod. num. 32. & ibi Alex. nu. 10. Soc. nu. 20. Zas. num. 27. Curt. num. 36. & Dec. nu. 34. ff. de iurisd. omn. iud. Curt. in l. venia. num. 3. C. de in ius voc. exemplificãs in rusticis Papiensibus. Rip. in d. tract. de remed. præseru. contra pestem. nu. 249. Iacob. de S. Georg. in l. quicũque. nu. 3. C. qui adm. Dec. in d. c. super literis. nu. 26. Tiraq. in tra. de pœnis, caus. 11. nu. 17. Pet. Gerard. sing. 18. nu. 7. Bouius de stat. vrb. præscript. car. 78. nu. 44. Natta consi. 497. num. 9. Cephal. consil. 138. num. 12. libr. 1. & Menoch. nouissime in d. reme. 9. nu. 32. de recuper. poss. Text. esse dicunt in l. Athletæ. §. de rusticis. ff. de excus. tut. in verbo interdum, iuncta ibi glo. & Aldobr. Instit. q excusat. tuto. §. similiter. nu. 9. vbi inquit, quod rustici
66 † sagaces non excusantur a tutela, sicut simplices.
67 Et est aduertendum, quod in dubio † rusticus hodie præsumetur sagax non simplex, quia hodie omnes regulariter sunt sagaces, vt dicit Albe. in d. l. venia. num. 1. C. de in ius voc. & in l. terminato. C. de pœn. iud. qui male iud. & sentiunt etiam Bald. & Pau. in l. 2. ff. si quis in ius voc. non ierit.

Articulus XIII.

AD decimumtertium, An scilicet prædicta ad fauorem rusticorum procedant, quando actus fuit a ru-
68 stico clandestine celebratus? & sic an propter hoc rustico auxilium denegetur?

Videtur quod non impediatur propterea eorum auxilium. Quia multi actus fieri solent potius in abscondito, quam coram omnibus ab ipsis rusticis, vt in specie si vendant aliquid non requisito æquo vicino potentiori, quo casu nõ videtur malitiosè sed consulto facere, ne impediantur ad libitum distrahere, & sic de similibus.

Contrarium concludunt doct. communiter. Bal. Salyce. Martin. Syllim. & alij post glos. ibi in l. 1. C. de inter. matr. Alex. in l. si quis id quod. numero decimo. cum pulchra addit. in marg. quam vide, & ibi etiam Zas. nu. 28. Curt. in dicta leg. venia. nume. 3. C. de in ius voc. & ibid. Iason num. 3. Tiraquel. de pœnis, causa 11. nu. 11. Rom. cons. 506. colum. 1. num. 5. Crauett. cons. 36. nu. 12. Soci. senior consi. 349. num. 3. Menoc. præall. remed. nume. 9. num. 32.

Per d. l. 1. C. de interd. matr. secundum communem intellectum, licet alij aliter allegent, vt per eosdem Bal. Salyc. & alios.

Facit etiam in arg. leg. fi. ff. de rit. nupt. Et dico esse pulchrum tex. in c. fi. vers. si quis vero. extra de clan. despons. ibi, cum taliter contrahentes affectatores ignorantiæ videantur.

Ego puto sic dicendum. Aut sunt actus tales qui solẽt & debent fieri in publico, & vera sit communis sententia, & in hoc casu vere loquuntur iura præalle. Aut vero actus solet etiam fieri priuate, & occulte, vt in exemplo supra adducto, & tunc non video quare non debeat succurri ipsi rustico, si alias ei succurrendum est aliqua de causa. Cessat enim omnis præsumptio malitiæ & sagacitatis, quando actus celebratus est prout celebrari solet.

Articulus XIV.

AD decimumquartum, An scilicet ea quæ conclusa sunt circa iuris ignorantiam in rusticis, procedant
69 etiam in ignorantia iuris † statutarij.

Iste articulus cõmodius tractandus fuisset sup. q. præced. in fine. artic. 11. vt ibi in ea distinctione apparet, sed quoniam non poterat breuiter resolui sub illa distinctione, reseruaui hic dicere de eo.

Videtur autem quod ab ignorantia iuris statutarij debeant excusari rustici, eodem modo quo excusantur vel ipso iure, vel ope restitutionis ab ignorantia iuris ciuilis communis.

70 Primo, quia ius ciuile † municipale, iuris ciuilis portio est, vt inst. ius autem ciuile. inst. de iur. natu. & in l. omnes pop. ff. de iust. & iure, Quinimo minus regulariter notum esse solet ius statutarium, quam commune, quia cõmune quod est magis notũ, esse verisimile est, ijs qui neutrius peritiam vel notionem vt plurimum habent, vt sunt rustici.

71 Secundò, quia ius † statutarium videtur magis recedere a iure naturali, & in positiua ratione fundari, quam ius cõmune. Nã ius commune in multis est ipsum ius naturale, vel gentium, vel additamẽtũ iuris naturalis vel gentiũ, l. ius ciuile. ff. de iusti. & iure. & cõsequẽter quatenus congruit cũ iure naturali vel gentium immutabile est, §. sed ea. Inst. eod. Si igitur iure proprio huius vel illius ciuitatis est immutatũ ius ciuile cõmune, certum est, quod non est in hoc portio iuris naturalis, vel gentium.

In contrarium tenent Mauric. de rest. in int. ca. 91. & 92. quem sequitur Add. ad Marant. versic. & quandoq; appellatur. nu. 96. cum concord. vbi ibi, & sine scrupulo hoc admittẽdũ esse, quãdo in ipso statuto nominãtur ipsi rustici, plene tradit Alex. in consi. 165. num. 4. & 5. versic. superest &c. lib. 6. & Mod. Pipizan. in tract. de tut. & cura. in princ. num. 132. cum concord. dicentes non restitui rusticum ignorantem ius statutarium.

Per rationem illam vulgarem, quod neque ipsi minores restituuntur, quando in statuto de eis specialis comprehensio facta est, vt per eos.

Ego puto sic dicendum. Aut istud ius statutarium nõ est ipsius ciuitatis, sed proprium & peculiare ipsius villę, vel castri, vnde oriundus est rusticus de quo agitur, & dico veram esse sententiam Mauric. & aliorum.

Quia vtique supina est in illo ignorantia iurium suæ villæ, vel castri, sicut & cõsuetudinis illius loci, vnde & c. l. latæ culpæ. ff. de regu. iur. & l. nec non. ff. ex quibus cau. maio. Aut non est ius peculiare illius villæ vel castri, sed ius statutariũ ipsius ciuitatis commune toti territorio, & tunc aut tale statutum specialiter prohibet rusticis in tali casu non succurri, & idem per ea quæ dicta sunt art. 5. huius quæst. aut specialiter nõ prohibet, & tũc dico quod vel de rusticis faciat mentionem statutum vel non, restitutio non erit ei denegãda, quatenus alias ei ex causa concedenda venia, de quibus causis supra dictum est. Et hoc ex eo quia illius ius est ius ciuile positiuum ipsis rusticis non magis notum, quam ius ciuile commune, neque specialis comprehensio rusticorum, aufert beneficium restitutionis, vt ex cõmuni & vera opinione deducã inf. q. 15. art. 7. vbi plene de hoc dicam tam in minoribus, quam maioribus, An & quando scilicet ex eo, quod de minoribus est facta comprehensio specialis in statuto, dicatur propterea ablatum beneficium restitutionis.

Et hæc satis, quo ad rusticanam simplicitatem.

SVMMARIVM.

1 In mulieribus an facilius præsumatur ignorantia eorum quæ sciri debent, quam in maribus.
2 Et an facilius in rustico, quam in muliere.
3 Mulieribus in quibus casibus succurratur vel ipso iure vel ope restitutionis.
4 Mulieri parcitur aduersus ignorantiam iuris sibi competentis.
5 Mulieri succurritur, quando ob iuris ignorantiam omisit opponere dilatorias exceptiones ante litis contestationem.
6 Mulieri succurritur, quando se subscripsit in testamento.
7 Mulieri succurritur, si destitit ab accusatione quam ob nimium dolorem instituerat.
8 Mulieri parcitur si in eius domo fuit excussa falsa moneta, ea ignorante, licet alias non parceretur maribus scilicet si scire potuissent.
9 Mulier dans licentiam marito, vt ingrediatur monasterium, si ignorauit quod ipsa propter hoc intelligitur vouisse castitatem, excusatur ab hac ignorantia iuris.
10 Mulier, rusticus, & miles excusantur a vera contumacia.
Mulier inuadens violenter rem propriam excusatur a pœna l. si quis in tantam. C. vnde vi.
13 Mulier non probans accusationem institutam non incidit in Turpillianum.
14 Mulieres regulariter vel excusantur vel mitius saltem puniuntur in pœnis iuris positiui.
15 Mulieribus in quibus casibus specialiter auxilium denegetur.
16 Mulier post dicicta testificata non potest producere nouos testes super eisdem vel directo contrarijs.
17 Et quid si damnum immineret de præsenti ipsi mulieri.
18 Mulieri non succurritur si non petijt inuestituram seu intra debita tempora.
19 Mulieri quæ non petijt tutorem filio intra tempora debita, non succurritur.
20 Mulier quæ vult mutare libellum male conceptum non potest sine refectione expensarum.
21 Mulieri an succurratur ope restitutionis ex generali clausula in prædictis casibus, in quibus specialiter ei succurri prohibitum est.
22 Et an iusta causa sit ipsa simplicitas muliebris.
24 Mulier præsumitur non potuisse consulere peritiores.
25 Sed contrarium facile probari posse dicitur.
26 Mulieribus an succurratur vel ipso iure, vel ope restitutionis in casibus, in quibus nec specialiter prohibetur, nec specialiter permittitur succurri.
27 Mulieribus errantibus in negocijs suis peragendis succurritur, sicut minoribus succurritur.
28 Mulieres quando prohibentur aliquid facere contrahendo sine solemnitatibus &c. intelligantur prohiberi ob fragilitatem sexus.
29 Fœminarum consilium semper laborat contra propria commoda.
30 Mulieres licet dicantur habere perfectius consilium, quam minores, non tamen validum consilium habere dicuntur.
31 Mulieres dicuntur consilij fragilis donec viuunt.
32 Mulieres & minores quo ad imbecillitatem consilij æquiparantur.
33 Sed non propterea eodem beneficio digni ambo dicuntur.
34 Mulieres miserabiles restituuntur in integrum, sicut minores.
35 Mulieres licet non restituantur regulariter ob sexum solum, facilius tamen restituuntur quam ipsi mares.
36 Mulieres restituuntur, quando litigant in curia ecclesiastica, & non examinauerunt testes examinandos.
37 Mulieres restituuntur in integrum in Regno Neap. licet maiores.
38 Et an hoc procedat in iudicialibus tantum.
39 Et an procedat quo ad ipsam sententiam.
40 Mulieres restituuntur in constitutione dotis, vel in alio pacto circa illam apposito.
41 Militibus in quibus casibus succurratur, vel ipso iure vel ope restitutionis in integrum.
42 Milites an iura ignorare dicantur facilius quam Pagani.
43 Milites an facilius præsumantur imprudentes in rebus agendis, quam Pagani.
44 Militibus in quibus casibus succurratur ipso iure vel ope restitutionis in integrum.
45 Miles qui se legatarium scripsit in testamento, excusatur.
46 Miles post sententiam potest opponere peremptoriam.
47 Miles excusatur a pœna legis si quis in tantam. C. vnde vi.
48 Militibus ipso iure non currunt tempora petendæ restitutionis, dum sunt in castris.
49 Militibus parcitur si propter imperitiam non edunt.
50 Milites excusantur a vera contumacia.
51 Miles non incidit in pœnam confiscationis bonorum propter nuptias illicite contractas.
52 Miles restituitur aduersus aditam hæreditatem ob græ de ęs alienum.
53 Militibus an succurratur aduersus iuris ignorantiam in casibus specialiter non promissis.
54 Militaris simplicitas an sit iusta causa restitutionis in integrum aduersus male gesta per eos.
55 De militibus quæ dicta sunt, an procedant in militibus non creatis cum solemnitatibus antiquis.
56 Et an in militibus calestis militię.
57 Et an in militibus iuris peritis.
58 Et an si miles potuit consulere peritiores.
59 Peritiores consuli regulariter an debeant a militibus, rusticis, vel mulieribus, & si non consulantur, an eis succurratur, & nu. seq.
61 Et quid in alijs non priuilegiatis, an excusentur, si consulere non potuerunt.
62 Peritiores quando quis dicatur potuisse consulere.
63 Peritiorum copia in quibus ciuitatibus, vel castris adesse dicatur.
64 In Comitatibus an hac procedant.
65 Rustici sicut sciunt ire ad syluam pro lignis, ita scire debent ire ad ciuitatem pro consilijs.
66 Quid si sint in loco vicino, vbi sunt iuris periti.
67 Et quid si accessus ad talem locum eo tempore non sit securus.
68 Rustici occupati circa messes, vel vindemias an excusentur &c.
69 Ciues vero an excusentur, quia habent inimicos in eo loco.

70 Peritum vnum tantum consuluisse an sufficiat, si sit excellens admodum.

71 Et an virum vnum vel plures imperitos qui consuluit, excusetur.

72 Et quid si iste vnus Excellentissimus sit aduocatus illius.

73 Et quid si praeceptorem suum quis consuluit.

74 Perusini Doctores, quod sint hodie tales, vt a peritis dicatur petitum consilium.

75 Peritiores consuli potuisse vel non potuisse cuius sit onus probandi.

QVAESTIO. X.

De muliebri sexu, an & quando sit iusta causa restitutionis in integr. ex capite ignorantiæ iuri, vel naturalis imprudentiæ in rebus agendis. Et idem de simplicitate militari. Et de consilio peritiorum petendo a prædictis rusticis, mulieribus, & militibus.

LIcet ea, quæ de rusticis in proposita materia, de qua agimus, dicta sunt, in mulieribus, & militibus passim locum habere doct. dicant. Mihi tamen specialem quæstionem de muliere & milite constituere placuit, in cæteris, quæ in eis specialiter decisa non ponam, admittendo argumentũ a rusticis ad illos, quatenus admittendum esse dixi supra quæst. præced. arti. 1. Et quoniam de consilio peritorum petendo ab huiusmodi generibus personarum pluries supra dictum est, & dicetur etiam infra circa mulieres, & milites, ideo demum quosdam speciales articulos annectere visum est, circa peritorum consilium expetendum, qui communes esse debeãt tam huic quam præcedenti quæstioni.

Hæc autem omnia hisce sequentibus articulis complecti possunt.

Primo, An in mulieribus facilius præsumatur ignorãtia eorum quæ sciri debent, quam in maribus.

Secundo, In quibus casib. specialiter succurratur mulieribus in iure errantibus, vel ipso iure vel ope restitutionis.

Tertio In quibus casibus specialiter eis denegetur auxilium ipso iure?

Quartò, An in ijs casibus detur saltem restitutio ex hac generali clausula, si causa adsit?

Quinto, An in casibus in quibus specialiter prouisum non est, regulariter succurratur mulieribus errantibus in iure propter ignorantiam eius.

Sexto, An mulieribus errantibus in negocijs suis agẽdis succurratur ope restitutionis in integrum ad similitudinem minorum, ob imbecillitatem consilij.

Septimo, An & in quibus casibus succurratur militib. vel ipso iure, vel ope restitutionis?

Octauo, An si consilium peritiorum a prædictis petitum non fuit, quando peti potuit, priuentur beneficijs iuris, vel restitutionis in integrum?

Nono, Quando dicantur isti potuisse consulere peritiores, & neglexisse?

Decimo, An sufficiat cõsuluisse vnum, vel necesse sit plures consuluisse, & cuius doctrinæ viros?

Vndecimo, Quorum doctorum Perusinorum hodie viuentium, & consulentibus de iure respondentium consilium peti potest, vt dicatur a perito consilium petitum fuisse.

Duodecimo, Cuius sit onus prubandi, non potuisse vel potuisse consuli peritiores.

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet in mulieribus, † facilius præsumatur ignorantia eorum quæ sciri debent, quam in maribus?

Communis omnium conclusio est, quod sic. Bart. in l. fin. C. de iur. & fact. ignor. vbi inquit hoc esse indistincte verum, & Fulgo. ibi idem sequitur. Affl. io cap. 1. §. item sacramenta. in tertio notab. num. 24. titu. de pac. iura. firm. Dec. in l. fœminæ. num. 32. ff. de reg. iur. Cur. in l. si quis id quod. nu. 36. ff. de iurisd. omn. iud. Curt. in l. fi. §. fina. in fin. C. de iuramen. calum. Hipp. sing. 450. Alex. consil. 127. num. 2. lib. 2. Capyc. decis. 159. numer. 22. & 23. Grammat. decis. 76. num. 10. & 11. Addit. ad Alcia. de præsumpt. regula prima. præsumpt. 32. in princ. cum doct. & ll. concord. vt per eum.

Adducitur autem in specie l. si adulterium cum incestu. §. fratres. ff. de adulter. vbi in hoc æquiparantur minoribus. & ad idem facit l. cum de indebito. §. 1. ff. de proba. vbi eadem æquiparatio fit. Facit etiam l. 2. in fin. ff. de iure fisci.

Limita tamen prędictam conclusionem, vt non ita de
2 facili præsumatur ignorantia iuris in muliere, † sicut præsumitur in rustico, & facilius subuenitur aduersus illam ipsi rustico, quam mulieri. Tiraq. in l. si vnquam. in præfat. num. 102. per l. iuris. iuncta l. quicunque. C. qui adm. & ego verum puto, quia facilius possunt consulere peritiores quam rustici, vt dixi supra quæst. præced. artic. 1. in fine.

Articulus II.

AD secundum, In quibus scilicet casibus specialiter
3 succurratur † mulieribus aduersus iuris ignorantiã,
vel ipso iure, vel ope restitutionis? Quia determinata regula de illis afferri non potest, aliquot illorum enumerabo.

Primus est in l. 2. §. fi. ff. de iur. fisci. Vbi parcitur mulie
4 ribus, † propter ignorantiam sui iuris sibi competentis.
Secundus est in l. de die. §. si seruus. ff. qui satis. cogan.
5 Vbi succurritur mulieri † sicut minori propter iuris imperitiam, vt ibi gloss. inquit, & est exemplum. Quando propter iuris ignorantiam omiserunt opponere dilatorias ante litis contestationem, vt per Socin. ibi. numer. 3. & 4. & Iacob. de S. Georg. nu. 3.
Tertius est in l. diuus. §. quod tamẽ. ff. ad l. Cor. de fals.
6 vbi subscripserat † mulier in testamẽto &c. Bar. in d. l. fi. in fi. C. de iur. & fact. igno.
Quartus est in l. 1. §. accusationem. ff. ad Turpil. & l.
7 mulier. & ibi glo. vbi destiterat mulier † ab accusatione, quam ob nimium dolorem intulerat, vt per Bart. d. l. fin.
Quintus est in l. 1. §. vidua. ff. de fals. mon. vbi parcitur
8 viduæ, † in cuius domo ignorante ea fuerat excussa falsa moneta, quo casu maribus non ignosceretur, si tamẽ scire potuissent, vt ibi, & Fulg. in dict. l. fin.
Sextus est in l. 1. §. fin. ff. de edend. vt diximus supra quoque in rusticis. Quinimo per hunc tex. Ripa in cons.
9 vnico sub tit. de senten. dicit mulieres regulariter † excusari debere propter ignorantiam iuris, de quo dicam infra art. 5.
10 Septimus est quod mulier dans † licentiam marito vt ingrediatur monasterium, non propterea ipsa intelligitur vouisse castitatem, nisi probetur ipsa sciuisse hanc dispositionem iuris media certioratione. Abb. in capit. 1. numer. 5. & in c. veniens. nume. 3. de conuers. coniug. qui notat hoc pro vno casu in quo mulier excusatur ab errore iuris.
11 Octauus est, quod mulier, rusticus, † & miles excusantur a

tur a uera contumacia,& in ſpecie ab omiſſa appellatio
ne,vt poſt Ange.in l.fin.ff.de edendo,& Alex.in l.2.ff.
ſi quis caut.tradit Roll.a Valle conſ.47.num.42.lib.2.
12 Nonus eſt,quod mulier † innadens rem propriam pu
tans hoc ſibi de iure licere,non incidit in pænam conſti
tutionis l.ſi quis in tantam. C. vnde vi.vt docet Bart. in
d.l.1.num.6.C.vnde vi.
Sed quid mihi videatur circa hoc,dixi ſupra q. præc.
in ruſtico,arti.6.in 6.caſu, vbi vide.
13 Decimus eſt, quod mulier † non probans accuſatio-
nem inſtitutam, non incidit in Turpillianum. Menoch.
in tract.de arb.iud.lib.2.cent.4.num.32.
Sed contrarium in hoc tenet Ale.conſ.11.num.4.lib.
2.licet male,ſecundum Menoch.præall.
Mihi tamen magis placet ſententia Ale. per. d.l.1.§.
accuſationem.ff.ad Turpill.arguendo a ſpeciali, quia ſi
ibi parcitur mulieri,quia præ dolore nimio temere accu
ſationem inſtituerat, ergo regulariter excepto hoc caſu
doloris, non parcitur, & in eo caſu (de quo etiam di-
xi ſupra eod.caſu 4.) poſſet procedere opinio Menoch.
& credo quod frequenter accidet,quia vt plurimum mu
lieres non ſpe præmij pecuniarii vel zelo iuſtitiæ publi
cæ,ſed propter iuſtum dolorem accuſationes inſtituũt,
& coram iudicibus exclamant.
14 Vndecimus generalis eſt in pœnis, † quia in eis vel
regulariter penitus excuſantur mulieres, vel mitius pu-
niuntur,vt latiſsime Tiraq.in tracta.de pęnis remitt.cau
ſa 9.& profecto in ſex de prædictis 11.caſibus ſumus in
pęnis mulieri remittendis.& ita etiam accidit in ruſticis,
vt dixi ſupra q.pręced.art.6.

Articulus III.

AD tertium, in quibus ſcilicet caſibus ſpecialiter eis
15 auxilium denegetur.†
Poteſt pene ſecure conſtitui hæc regula,quod in caſi-
bus in quibus agitur de conſumando rigore iudiciorũ,
& formæ illorum,non excuſantur mulieres ab ignoran-
tia iuris. Quod per infraſcriptas quatuor illationes facile
comprobatur.
16 Primo igitur infertur, quod mulier poſt didicita † te-
ſtificata non poteſt producere teſtes ſuper eiſdem vel
directo contrariis,ſecundum Bar.in l.1.§.nunciatio. nu.
55.ff.de op.noui nunc.Paul.de Caſt.in l. vbi.num. 3. ff.
de edendo. & in ruſticis idem concluſum fuit ſupra q.
præced.artic.5.
Sed limitandum eſt hoc,niſi damnum immineret de
17 præſenti ipſi mulieri,† nam licet non excuſetur mulier,
neque etiã minor a dolo præſumpto futuro,regulariter
excuſatur tamen,quando damnum iam imminet de pręſenti,ſicut a dolo de præterito,vt tradit Cag. in l. ſi quis
maior.num. 6. C. de tranſactio.
18 Infertur ſecundo,quod ſi mulier † non petijt inueſti-
turam feudi intra debita tempora, non ſuecurritur ei
ad iterum petendum. Tiraq.poſt concord.plures, in tra.
de vir.retr.in 2.part.§.4.gloſa 4.numer. 17.poſt.Bal .&
alios in c.1.§ præterea,de prohib.alie. feud.
19 Infertur tertio, quod ſi mulier non petijt † tutorem
filio intra terminum ſi eſt maior annis 25. non excuſa-
tur, vt de communi omnium teſtatur Pedem. deciſ. 87.
num.5.apud quem vide concord.quam plures.
20 Infertur quarto, quod mulier † quæ vult mutare libel
lum male conceptum, non excuſatur, nec releuatur ab
expenſis.Bart.in l.edita.numer.53.C.de edendo, & ibi
omnes.
Sed quoniam quæſtio eſt diſputabilis, vide quæ dixi
infra in reſtitutione minorum, aduerſus libellum male
conceptum.

Articulus IV.

AD quartum,An ſcilicet in caſibus in quibus in præ
cedenti articulo dictum eſt ſpecialiter prohibitum
21 eſſe ſuccurri ipſo iure † mulieri, ſuccurratur ſaltem ope
reſtitutionis ex hac generali clauſula.
Et breuiter vt in ruſticis dictum fuit, ſi quidem iuſta
cauſa adſit, ſuccurrendum erit, videlicet ſi per imperitiã
22 errauerint,& ſimplicitatem muliebrem,† vt dicit Fulgo.
in l.de die.§.qui mulierem.ff.qui ſatiſd. cog.
23 Subintelligendo † tñ,dũmodo peritiores cõſulere nõ
potuerit,& hæc dicitur vere iuſta cauſa,nam ſolus ſexus
non eſt iuſta cauſa reſtitutionis,vt dixi etiam ſupra in ru
ſticis q.præced.& ita intelligo procedere communẽ opi
nionẽ,de qua teſtatur Iacob.de Guid.de Accumulo.in-
ter conſilia vlt.vol.conſ.159.nu.37. quod ſcilicet nõ de-
tur reſtitutio in his caſibus, intelligo. n. dummodo non
adſit alia cauſa quam ſexus fragilitas. & faciunt quæ tra
dit in propoſito Petr. Pechius in tract. de teſtam. c. 6.
num.4.& ponit in terminis Aret.in l.1.C.ſi adu.del.
Neque dicatur,quod etiam maribus ſuccurratur, quã
do non potuerunt conſulere peritiores,vt l.regula.§.ſed
Labeo att.ff.de iu.& fact.ignor.& ibi glo. Quia ſpeciali
ter prohibitum eſt mulieribus ſuccurri, videlicet in con
cernentibus rigorem iudiciorum.
Item in alio, quia in dubio præſumetur mulier nõ po
24 tuiſſe conſulere peritiores, † quod in maribus non præ-
ſumeretur, & hoc propter domeſticũ impedimẽtũ mu-
lierũ,& imprudentiã illarum naturalem,& modicam fo
ri conſuetudinem,vel forte nullam,quod ſatis eſt in con
ſideratione in iure noſtro,vt l.cũ de indebito.§.fin autẽ.
is.ibi,forẽſium rerũ expers &c.ff. de probat. & ita tenet
Salyc.in l.iuris.C. qui adm. licet te vera facile probetur
contrarium,quando ſcilicet vere potuerunt conſuli peri
25 tiores,ſatis † enim eſt probare, quod in illa ciuitate ade-
ſſent &c.vt dicit Bened.de Vadis in add.ad Aretin.in d.
l.iuris.vt dicam infra artic. 12.

Articulus V.

AD quintum, An ſcilicet in caſibus in quibus non
eſt ſpecialiter prohibitum vel permiſſum mulieri-
26 bus ſuccurri, † ſuccurratur eiſdem vel ipſo iure vel ope
reſtitutionis regulariter, propter iuris ignorantiam? &
quicquid dicat Rip.in conſi. 1.tit.de ſentent.
Ego breuiter dico ſic. Aut quærimus an ſuccurratur
ipſo iure,& nõ ſuccurritur,text.eſt expreſſus in l.fi.C.de
iur.& fact.ignoran.ſecũdum intellectũ gl.ibi, quem do
ctores cõmuniter ſequuntur,Bar.Bal.Fulg.Pau.de Caſt.
& alij,& Curt.in l.exigere.num.vndecimo. ff.de iud. &
idem omnes loquentes in ruſtico circa hoc.Text.etiam
eſt optimus in l.quamuis.C.de iur.& fac.ignor.Aut quę
rimus an ope reſtitu. ſuccurratur, & dico quod ſi nõ alia
cauſa adſit quã ſexus,nõ dabitur reſtitutio. Et moueor,
q a fœminis nõ prodeſt iuris error, ſicut nec marib.vt l.
error facti.ff.de iu.& fact.ignoran.item non nocet eiſdẽ
in damnis vitãdis ſicut nec maribus. Vnde in caſu quo
non nocet iuris error, ſuperfluũ eſt agere de reſtitutio-
ne,l.in cauſæ.ff.de minor. In caſu vero quo non prodeſt
ratio,quare non prodſit,eſt talis,quod per eam beneficiũ
quoque reſtitutionis impeditur, videlicet quia damno
tertij daretur reſtitutio, quæ ex hac clauſula non datur
cum præiudicio iuris alterius,vt l.ſciendum.ff.ex quibus
cauſ.maio & ſupra dixi etiam quæſt. 8.
Nec dicatur quod poſſet dari reſtitutio ex alio capi-
te quam ex generali clauſula, qua maioribus tantum
ſuccurritur, ſcilicet ex capite naturalis imprudentiæ &
facilitatis propter ſexum, ſicut datur ex eodẽ capite mi-

noribus propter ætatem. Quia resp. quod hoc nullibi in iure cautum reperitur, & in contrarium est, quod minoribus non nocet iuris ignorantia, etiā vbi maioribus nocet, vt l. regula. post prin. ff. de iur. & fact. igno. fœminis autem non nocet, vt l. fi. C. eod. & sic non æquiparantur in hoc, vnde neq. in restitutione consequēda, & probatur consequentia, quia minoribus non nocet, propter ætatis beneficium, ergo si nocet feminis, sexus, & ætas nō pari passu ambulant. Quinimo de hoc videtur mihi tex. expressus in l. 1. C. de restit. in int. vbi denegatur cuidam mulieri plorianæ restitutio, quæ minoribus ob ætatem datur.

Et hæc bene procedunt vbi agitur de mero lucro captando, videlicet de vsucapione complenda. Secus vero si de præscriptione euitanda, quod diximus sup. q. 8. art. 11. esse medium quoddam inter merum lucrum, & merum damnum, quando scilicet indebite aliquod solutū est. Nam si agatur de succurrēdo mulierib. aduers. amissum ius eorum ob aliquem temporis lapsum, dubitari posset ne forte aliquid indulgeretur sexui, si non ipso iure, vt l. iuris. C. qui adm. saltem ope restitutionis. Quando scilicet læsio procederet non propter aliquid male gestum mulieribus, sed male emissum ob iuris ignorantiam. Ne autem irrenide in hoc pertransisse videamur, puto secure dici posse, quod iudicis arbitrio committendum sit, qui attenta qualitate ipsius mulieris, an scilicet ob meram simplicitatem, non autem ob negligentiam crassam omiserit se informare a peritis de iure suo, concedat ex hac generali claulula restitutionem, ad similitudinem quodam modo minorum, non autem maiorum iusto impedimento impeditorum.

Articulus VI.

27 AD sextum, An scilicet mulieribus † errantibus in negociis suis peragendis, & se obligandis, &c. succurratur ope restitutionis in integrum, sicuti minoribus succurritur?

Videtur quod sic.

Primo, per l. 2. ff. ad Vell. & l. si sine. C. eod. vbi idem dicitur de sexu muliebri quo ad imbecillitatem, & infirmitatem consilii, & quo ad hoc quod fallaciis & captionibus suppositæ sint, quod dicitur de minori ætate in l. 1. ff. de minor.

Secundo facit l. de die. §. si seruus. ff. qui sat. cog. licet glos. ibi intelligat pro vno casu speciali in quo mulierib. succurritur aduersus iuris ignorantiam.

Tertio facit l. si cum dotem. §. mulier. ff. sol. matr. & ibi gl. dum dubitat an mulieri succurratur ipso iure vel ope restitutionis eo casu.

Quarto per l. 1. C. de fal. mon. inducendo vt supra ea. quæst. articul. 10. sed melius aptatur huic membro secūdum Fulg. in l. fi. C. de iur. & fac. ignor.

Quinto, quia quando mulieres prohibentur aliquam obligationē contrahere sine consensu propinquorū vel iure municipali, vel alias iure cōmuni, sine decreto iudi-
28 cis, vel alia solennitate prohibētur propter sexus † fragilitatem, vt dicit Bar. in l. mutū. §. eū qui leg. ff. de acquir. hæred. Sed eadē de causa prohibentur minores distrahere &c. l. 1. ff. de min. & tamen etiam si consensus eorum, qui pro forma requiruntur accedat, restitutio non denegatur eisdem, vt dicam infra q. 22. arti. 1. & 2. ergo nec mulieribus denegari debet.

29 Sexto, quia consilium fœminarum † semper laborat contra propria commoda, l. si pater. C. de spōsal. & ideo dicitur preceps, fragile, & varium, Mysing. in §. sed si res. Instit. de tutelis. & captionibus hominum suppositum, vt latissime per Tiraquell. cum pulchris auctoritatibus & exēplis in tract. de lege cōnub. l. prima a nu. 69. vsq. ad num. 78. & Cassan. super consuetud. Burgund. cart. 173. num. 41. Dec. in l. fœminæ. nume. 46. ff. de regu. iur. ergo eisdē beneficiū restitutionis concedi debet, cum eadem ratione minoribus concedatur, l. 1. ff. de min.

Septimo, quia licet fœminæ non dicantur habere con-
30 silium ita imperfectum sicut minores, † tamen inualidū habere dicuntur, vt post Host. inquit Bal. in rub. C. de rer. permut, & notat pro sing. Hipp. de Marsi. sing. 450. num. 3. & 4. & dicit esse notandum ad hoc, ne mulieres ita efficaciter ligentur, sicut alij, exemplo minorum.

Octauo quia mulieres dicuntur eiusdem consilij fra-
31 gilis donec viuunt, † vt post alios vbi ibi, dicit Soc. iun. in consi. 50. num. 4. lib. 3. Ergo si per superuenientiam maioris ætatis, non perficitur nec crescit earum prudentia, restitutio quæ ante maiorem ætatem dabatur, postea etiam dari debet ex perpetuo defectu sexus.

Nono, quia in specie, quo ad ipsam fragilitatem con-
32 silij, † minores, & mulieres æquiparantur, & in specie etiam quo ad deceptionē, vt post Cor. consi. 114. libr.... & Imol. in c. cum contingat. de iureiu. tradit Soc. iun. d. consi. 50. num. 4.

Decimo, quia in indiuiduo ita videtur firmare Bart. in l. fi. C. de iur. & fact. ignor. & ibi clare determinat Ful. Idem sentit Socin. iun. consi. 116. num. 12. lib. 2. & Mantua consi. 14. num. 29. & seqq. & Rebuff. in tit. de rest. in int. artic. 1. glo. 10. & voluit gloss. si bene ponderetur in l. 1. C. de restit. in int. & hanc opinionem seruari in Regno Neapolitano, testatur Annibal Trogsius super ritibus magnæ cur. ritu 71. num. 6. & 288. ad finem.

Contra tamē est magis cōis sententia. Nam quod pp solam sexus fragilitatem non detur restitutio, in indiuiduo tenet Bald. in rubr. extra de cohab. cler. & mul. & idem vult Fulgos. in l. generaliter. numero 5. C. ad Velle. & exploratissimum esse ait Socin. iun. consi. 55. numer. 17. libro 2. & dicit ita voluisse glo. in l. si ex causa. §. 1. ff. de minor. & idem vult Alexand. in consi. 165. num. 11. libro sexto. Affl. super constitu. Regni libr. 2. rub. 40. in princ. & num. 3. & in fi. Alc. in l. 1. §. nunciatio. num. 75. post Aret. ibi. ff. de ope. noui nun. & Iac. de Guidon. de Accumulo inter consilia vlt. volunt. consi. 159. nu. 37. & ibi de communi.

Et ego verius puto regulariter de iure communi per text. expressum in l. 1. C. si aduer. dotem. l. 1. C. de rest. in int. & in l. 1. & in l. 3. C. si min. se mai. dix. & ita regulariter tenendum est per iura prædicta, cum quibus etiam concorda. l. mulier. l. 2. ibi, perfectæ ætatis, C. ad Vellcian. iuncta gl. ibi.

Ad contraria resp. ex doctorum intentione, vnica responsione, quod scilicet iura illa in casibus specialibus loquuntur, & vtique nō negatur quin in pluribus casib. specialiter prouisum sit succurri mulieribus vel ope restitutionis, vel ipso iure, sicut & rusticis, vt supra dictum est, sed regulariter contra vt d. l. 1. C. de restitu. in integ. cum concord. de quibus dixi statim.

Et ad rationes omnes quibus probatum est mulieres
33 † esse fragilis consilij sicut minores, resp. quod non propterea sequitur, ergo eodem beneficio restitutionis eisdem prouisum est, quo prouisum est minoribus, vt dicit Salyc. l. fi. ff. ad Vell. & Tiraq. in l. si vnquam. in prefat. n. 101. C. de reuoc. donat. & pro hoc facit, quia rustici quoque regulariter sunt fragilis consilij in rebus prudenter agendis, & fauorabiliores quam mulieres quo ad hoc, vt per Tiraq. in d. l. si vnquam. nume. 102.

Vel rationes & opinionem contrarias intellige procedere in casibus sequentium limitationum.

Retenta igitur secunda communi limitatur multipliciter.

34 Et primo, nisi essent mulieres † miserabiles, quia tūc

restitue-

restituerentur, sicut quilibet miserabilis, & egenus: ita Mauric.capi.375.& exemplificans in vidua egena. Ego dixi supra q.2.

Limitatur secundo, vt licet nõ restituantur regulariter
35 mulieres ob sexum solum, † tamen cæteris paribus facilius restituuntur, quam ipsi mares, ita Tiraq.de leg.connub.l.1.nu.77. in fin.post Petr.de Ancb.cons.231.in fi. & per hoc soluuntur multæ rationes contrariæ

Limitatur tertio, vt specialiter restituantur, quãdo liti
36 gant in curia ecclesiastica; † & non examinauerunt testes examinandos, nam tunc etiam post didicita testificata restituuntur ad examinandum, Affl.super const.regni lib.2.rub.37.nu.4.

37 Limitatur quarto, vt non procedat in † Regno Neapolitano, vbi mulieres etiam maiores 25.annis restituũtur in integrum, vt post Andr.de Iser.in c.obscuritatis super consti.regni, inquit Maranta in suo speculo, in 6. parte.versicul.& quandoque appellatur.num.101.& in tit.de conclus.in causa num.3.

Sublimita tamen hoc primo, vt procedat quo ad læsionem mulierum in iudicio contingentem, non alias in
38 extraiudicialibus, † ita declarat Affl. super illa consti.regni libr.2.rubr.40.in prin.& in fin.& rationem differentiæ affert, quia in contractibus adhibet suum cõsensum expressum, qui quidem in minore est imperfectus, in ea autem secus, vt per eum.

Sublimita etiã secundo, vt licet restituatur in iudicia-
39 libus, non tamen restituitur † in sententia. Affl.ibi nu.3. post Andr.de Iser.ibi, & de consuetudine, & obseruantia testatur.

Limitatur etiam singu.quinto, vt non procedat in cõ-
40 stitutione dotis, † vel alio pacto circa illam apposito, nã restituitur mulier etiam maior, si in hoc lædatur, vt per Affl.præalleg rub.40.nu.29. vt alias in l.si cum dotem. §.si muler. ff.solut.matr.euenit fauore dotis. & ita etiã considerat & deducit esse fauore dotis Bald.nouellus in repet.l.1.num.316 ff.sol.matr.

Articulus VII.

AD septimum, An & in quibus casibus succurratur
41 militibus † vel ipso iure, vel ope restitutionis in integrum.

Dico, quod quamuis ea quæ dicta sunt de rusticis, & mulieribus habeant locum regulariter in militibus, tã quo ad omissionem formæ iudiciariæ, quam quo ad cõsilium peritorum petendum, & alia, secundum Tiraq.in tract.de vtr.retr.in 2.par.gl.4.§.4.nu.13.& seqq. Tamen quia de ipsis aliqua specialiter tradita reperiuntur, omnia sub hoc articulo subijciam, conclusiue singula referendo.

42 Et primo, quo ad illud † an iuris ignorãtia facilius præsumatur in militibus, quam in Paganis, dic quod sic, vt supra in rusticis & mulieribus, ita in specie Bald.in l.penul.C.de his qui sibi ascrib.in testa.Curt.in l.fin.in fin. C.de iur.cal.Alexand.cons.127.num.2.lib.2.Bald.in c. ex parte.num.15.de cons.Aymo.in cons.144.num.19. text.est expressus in l.scimus.in princip.C.de iur.delib. & ibi omnes notant post Bart.text.est etiam in l.cũ de indebito.§.1.ff.de probat.qui æquiparat in hoc milites minoribus, & mulieribus.

43 Secũdo, quo ad illud, an facilius imprudentia † & simplicitas in rebus agendis præsumatur in militibus, quam in Paganis, dic quod sic, ita probant mihi simul iunctæ l.fi.C.locat.& d.l.cum de indebito.§.1.

44 Tertio, in quibus casibus specialiter subueniatur † militib.ipso iure, vel ope restitutionis, dico quòd quamplures sunt.

45 Primus est in milite, † qui se legatarium scripsit in testamẽto, nam ei subuenitur, vt l.pen.& ibi Bal.C.de his qui se in test.scrips.Rom.in cons.506.num.2.

46 Secundus est, quod miles † post sententiam potest opponere peremptoriã, l.1.& ibi omnes. C.de iur.& fact. igno.& hoc ipso iure & sine ope restitutionis, secundũ communem intellectum ad d.l.1. de qua communi testatur Fulgos.ibi num.6. Cyn.num.8.& Bart.num.10. quod in rustico locum non habet, vt ibi per Bart.qui de communi.

47 Tertius est, † quod miles excusatur a pœna, l.si quis in tantum. C.vnde vi.intelligendo tamen vt per Bartol. ibi num.6.

48 Quartus est, † quod militibus ipso iure non currunt tẽpora petendæ restitutionis, dum sunt in castris. Fulg.in l.si intra.per illum text.C.de temp.in integ.rest.

49 Quintus est, † quod militi parcitur, si propter imperitiam non edidit. Paul.de Cast.in l.vbi.num.3. per illum text.ff.de edendo.

50 Sextus est, quod miles † excusatur a vera cõtumacia, & ideo appellat &c.vt post Alexan.in l.2.ff.si quis caut. & Ang.in l.fin ff.de edendo, tradit Rolan.a Valle in cõsil.47.num.42. lib.2.

51 Septimus est, quod miles non cadit in pœnam † confiscationis bonorum propter nuptias illicite contractas, secundum gloss.in leg. sed & si. C.de donat. inter vir. & vxorem.

Contrariũ tamen in hoc firmat Rom. consil.506.in primo dubio, ex eo, quia iste videtur error iuris naturalis. Sed ego dicerem, quod aut gradus consanguinitatis est talis, quod apud omnes gẽtes prohibitus semper fuerit, & sic qui a natura ipsa in coniugio abhorreatur, videlicet ascendentium & descendẽtium in infinitum, & trãsuersalium in primo & secundo gradu, & verior est opinio Romani, quia in erroribus contra ius naturale, neque etiam minoribus parcitur, vt leg.auxilium. ff.de minor. Aut est gradus vlterior, videlicet inter secundum & tertium, vel tertium, & tertium &c.& tũc credo quod excusetur miles ab ignorantia huius prohibitionis iuris, sicut & minor etiam excusatur, vt in l.si adulterium cum incestu. §.fratres.ff.de adult. & ibi gloss.in verbo ætate, hanc distinctionem in minoribus, & mulierib. egregie ponit, vnde idem in militibus dico esse tenendum, quicquid Rom.simpliciter teneat, vt prædixi &c.

52 Octauus est, quòd miles † ab adita hæreditate restituitur ob grande æs alienum, iste est specialis, & sing.casus in §.extraneis. Inst.de hæred.qual.& d.ff.& ibi notant omnes communiter, & in l.scimus.C.de iur.delib. in princip.

Quarto, quo ad illud, an in casibus non prouisis spe-
53 cialiter succurratur † militibus regulariter aduersus iuris ignorantiam, an vero secus, vt in rusticis, & mulieribus?

Et videtur, quòd regulariter succurratur ope restitutionis, per l.de die.§.qui mulierem. ff.qui satisd.cog.nã dicitur ibi, quòd non reputantur idonei fideiussores mulier, minor, & miles. At in muliere hoc accidit propter beneficium Velleiani quo tueri se potest, in minore propter beneficium restitutionis, ergo cũ in milite propter beneficium Velleiani accidere non possit, beneficio restitutionis contingere dicendum est.

Præterea dicit Vasq. in lib. de success.progress.lib.2. §.20.in fin. Restitutionem quæ Paganis denegatur, militibus & ecclesiæ concedi, ergo &c,

Præterea hoc vult clare Cephal. in consil.110. num. 2.lib.1.

Contrarium tamen tenent Dec. in l.quanquam.in fi. C.de rest.mil.& in l.seq.num.3.C.eod & ego verius puto per l.in fraudem. §.fin ff.de mil.testam.& l.si Ruffinus.C.eod.ibi, nec militibus quidem remissa est. Et videtur

detur deuique expreſſum io l.fin. C.de reſt.mil.vbi Bal.
notat in terminis,dicens,quod nō militia ſola, ſad occu-
patio circa res militares eſt iuſta cauſa reſtitutionis in
integrum,& ita teneas.declarando tamen(& hoc deſer-
uiat pro ſolutione contrariorum) vt declaraui hanc ean
dem inſpectionem ſupra in ruſticis & mulieribus.

54 Quinto,& vltimo quoad illud, † an militaris ſimpli-
tas ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integrum,aduerſus ma-
le geſta,vel omiſſa?

Et breuiter dic quod non. Bald.in l.ſancimus. C.de
reſt.mil. & Alber.in l.ab hoſtibus. num.5. ff.ex quibus
cauſ.maio.& Bart.& alij in d.l.fin.vbi eſt text.

Practica omnia, in quibus cōcluſum eſt militibus ſuc
55 curri,Amplia,vt procedāt etiam ſi non ſint milites † fa-
cti cum ſolemnitatibus antiquis,ſecundum Bart.in con
ſil.506.num.3.

Limita vero e contra primo, vt non procedat in cœ-
56 leſtis militiæ † militibus, quia illis non ſuccuritur, Abb.
in c.1.de cler.ægrot. & volunt doct. communiter in l.1.
C.de iur.& fact.ignor. & notat add.ad Matheſ. ſingul.
61.num.6.

57 Limita ſecundo, niſi ſit miles iuris † peritus,quòdque
audiuerit iura in ſcholis. Bald.in l.1.num.7.C.de iur.&
fact.ignor.& in conſ.263.num.5. lib.1.

58 Et idem limitat,ſi miles potuit † conſulere peritiores,
per l.ſi auiam.C.de ing.man.

Sed tu dic circa hoc vt dixi ſupra in muliere, & ruſti-
co,& dicam etiam in art.ſeq.

Articulus VIII.

59 AD octauum, An ſcilicet in caſibus, † in quibus ſuc-
currendum eſſe ruſticis, vel mulieribus, vel militi-
tibus ſupra diximus, neceſſarium ſit ſemper quod non
potuerint cōſulere peritiores,ita quod ſi non conſulue
rint,cum potuerunt,nullatenus excuſentur?

Reſolutio breuis & clara neceſſaria eſt, quia centies
ſupra tactū fuit hoc, ſed incidenter, & nunquam magi-
ſtraliter.

Videtur autē, quòd hoc ſemper neceſſarium ſit, alias
non ſuccurratur etiam vbi alias ſuccurreretur.

Primo,per l.ſi auiam. C.de ingen.manum.in fin.quā-
uis in muliere duntaxat loquatur.

Secundo per l.regula. §.ſed Labeo. ff.de iur.& facti
ignor.cum ſimil.adductis ſupra alias circa ruſticos.

Tertio, quia ita diſtinguendo totam hanc materiam
ruſticorum, mulierum &c.docet Alexan.in l.iuſte.ff.de
acq.poſſ.& volunt Bal.Salyc.Paul.de Caſt. & alij in l.iu
ris.C.qui adm.Ang.in l.ſed & ſi lege.§.ſcire.ff.de petit.
hær.Bald.in c.ex parte. num.15.de conſ.Tiraq.de pœn.
cauſa 11.num.20.& in tract.de retr.conuent.§.4.gloſſ.
4.num.18.cum concord.Menoch.de recup.poſſ.remed.
9.nu.28.& nouiſsime Mod.Fiuiza.in libr.de tut.& cur.
in princ.num.172.in fin. & hoc per d.l.ſi auiam. quem
text.prius allegauit Bald.in conſil.263.num.5.lib.1.

Sed ego puto aduertendum eſſe, quod articulus iſte
frequentiſsimus duob.modis intelligi poteſt,vno modo,
an in caſibus in quibus reperitur ſpecialiter conſtitutum
vt perſonis prædictis ſuccurratur neceſſe ſit quòd non
60 potuerint conſulere peritiores,† alias ſi potuerunt, & ne
glexerunt, non ſuccurratur.

Alio modo, an in caſibus alijs in quibus regulariter
non ſuccurritur prædictis,ſi in iure vel rebus agendis la-
bantur, ſuccurri debeat ex hoc tantum, quia peritiores
conſulere non potuerunt.

Primo modo intelligendo dico, quòd hoc impedi-
mentum, quòd non potuerint conſulere peritiores,non
eſt neceſſarium, & ſic, quod vbi ſpecialiter eis vel ipſo
iure, vel ope reſtitutionis ſuccurritur ſpeciali fauore &
beneficio ſuccurri omnino debeat, non aliter diſtincto
an potuerint vel non potuerint conſulere peritiores. Et
moueor, tum quia leges in illis caſibus indiſtincte auxi-
lium concedunt ergo, &c.ll.vulg. Tum quia hoc impe-
dimentum quod quis non potuerit cōſulere peritiores,
excuſat quemlibet ab ignorantia iuris etiam in lucris ca
piandis,vt d.l.regula.§.ſed Labeo.ff.de iur.& fact.ign.
ergo ne dicamus quòd ſuperfluæ fuerint tot ſpeciales
conſtitutiones iuris ciuilis factæ ſpecialiter fauore ruſti-
corum,mulierum,vel militum,cogimur dicere,quod ſi-
ne hoc impedimento eis ſuccurri debeat in prædictis
caſibus.

61 Secundo modo vero intelligendo,† dico quòd ſic, &
intantum,quod ſi,etiam alijs non priuilegiatis hoc impe
dimentum tribuit auxilium,vt vel non lædantur tempo
re,vel ſi læſi fuerint,reſtituantur,vt d.l.regula.§.ſed La-
beo.Multo magis ipſis ruſticis mulieribus,vel militibus,
hoc auxilium hac de cauſa cōdonetur. Et hoc plus ego
puto conſiſtere in hoc,quòd alij non priuilegiati nun-
quam præſumentur non potuiſſe conſulere peritiores,&
ſi voluerint hoc allegare, vix audientur,niſi euidentiſsi-
me hoc probent,& ratio erit,quia raro euenit,quod hu-
iuſmodi non poſsint peritos conſulere, vt dicit tex.in d.
§.ſed Labeo,quem ita intelligo in illis verbis,quod raro
accipiendum eſt,hæc enim verba in ruſticis,mulieribus,
& militibus non eſſent vera,qui vt plurimum impediun
tur occupationibus ruſticanis,domeſticis,vel bellicis,vt
ad conſulendū peritos accedere nequeant. Vnde iſti pri
uilegiati fauorem huius præſumptionis habebunt vltra
alios. Et ita ego inteligo hanc male a doctoribus,quos
viderim,explicatam difficultatem,& puto ita tenendū
omnino, & quòd docto.ſupra allegati poſt Alex.non
ita ſimpliciter & frigide allegarentur, ſi bene inſpecti
fuiſſent,nam & ipſis puto fuiſſe notas rationes quas mo
do dixi,& hanc fuiſſe quoque eorum mentem, licet cla-
re non explicauerint.

Articulus XI.

62 AD nonum,Quando ſcilicet dicatur † quis potuiſſe
conſulere peritiores.

Concludendo dico,quod omnes concordant in hoc,
quod illi qui ſunt in ciuitate,vel terra, vel caſtro tali, in
quo eſt copia peritorum,dicantur potuiſſe conſulere pe
ritiores.ita vult Bar.in l.in bonorum.ff.de bon.poſſ.&
ibi alij.Saly.& alij in l.iuris C.qui adm.& clarius Pau.de
Caſt.& Dec.ibi nu.16.cum concor.& multo magis te-
nent hoc, qui idem firmant in fortioribus terminis ſe-
quentium limitationum.

63 Quæ autem dicatur † ciuitas,vel terra caſtrum &c.in
quibus copia peritorum adeſſe dicatur, reperio, quod
Corn.in d.l.iuris.in ſi verſic.præſertim,dicit eſſe eas,vel
illud,in quibus cognoſcuntur cauſæ meri,& mixti impe
rij,& dicit quòd hoc dictum communiter tenetur.

Sed aduertendum eſt,quòd in quibuſdam caſtris, vel
terris domicellorū cauſæ meri & mixti imperij cogno-
ſcuntur,& tamen in eis non adeſt copia peritorum, ſe-
cundum Raphael.d.l.iuris.

Et ego ita quoque ſentio,quòd ſcilicet non ſolum in
ea ciuitate vel terra adſit tribunal potentia, ſed etiam
actu ipſo,ſcilicet, quòd adſint aduocati & periti docto-
res, & cauſidici, qui cauſas omnes etiam meri & mixti
imperij actualiter dicant,& defendāt,alias non dicatur
ibi adeſſe copia peritorum.

Ampliaturque concluſio prædicta, vt procedat non
64 ſolum † in ea ciuitate,ſed etiam in comitatu illius, nam
ruſtici illius comitatus dicentur potuiſſe conſulere peri-
tiores,ſi illi in ciuitate adſint.Bal.in d.l.iuris.C.qui adm.
65 dicens † quòd ſicut ſciunt ruſtici ire ad ſyluam pro li-
gnis,

gnis, ita ſcire debent accedere ad ciuitatem pro cõſilijs, & idẽ Salyc.& Paul.de Caſt.ibi.Alexand.cum concord, & de communi ibi.num.2.& Dec.num.16. & Corn.col. fin.verſic.licet & de communi. Tiraq.de pœn.cauſa 11.num.22.

Et facit pro hoc l.1.§.ſi quando.ff.de mag.conuen. & l.diuus.ff.de tut.& cur.datis ab his.

Facit etiam l.ſi duo.ff.de acquir.hær.& leg.4.§.ſi tam vicinum.ff.de damno inf.& notata per Bald.in l.qui inſulam.ff.de verb.oblig.

66 Ampliatur ſecundo, vt indiſtincte procedat, † ſi quis ſit in loco vicino, vbi ſunt iuris periti. Alex.in d.l.iuris. num.2.Dec.ibi num.16.dicens ita velle Bal.ibi, & alios vbi per eum,& ſequitur Tiraq. d.tract.de retr.conuent. §.4.gloſſ.4.num.20.

Sublimitantur tamẽ iſtæ duæ ampliationes, vt nõ pro
67 cedant, ſi acceſſus † a tali loco vicino ad ciuitatem non fuiſſet eo tempore ſecurus, vel propter fluminum irruptiones, vel hoſtium, vel bãnitorum incurſiones, Rom. in l.ſi duo.ff.de acquired.hær.Alexand.in d.l.iuris.num. 2.& plenius Dec.ibi num.16.cum concord.& eſt æquiſſimum. & facit gloſ.d.l.ſi duo. Et ideo puto extendendum hoc ad quodlibet aliud impedimentum iuſtum; propter quod non fuiſſet commode datus acceſſus ad peritos conſulendos.

68 Et pro exemplo in ruſticis ſit occupatio, † circa meſſes, vel vindemias, iam maturas &c.a quibus ruſticos diſtrahi nimis reip.intereſt.

69 In ciuibus vero pro exemplo ſit inimicitia † aliqua, propter quam non daretur acceſſus ad peritos illos quorum conſilium bonum reputari ſolet in ea ciuitate, & hoc, vel adeſſet inter doctorem,& eum qui petere deberet conſilium, vel inter eum,& coniunctos, vel maxime amicos ipſius doctoris &c.

In omnibus vero tam ruri quam in ciuitate morantibus, communiter pro exemplo erit infirmitas vel nimia paupertas,& egeſtas, vel aliud neceſſarium impedimentum ſimile, de quibus dicetur infra q.ſequen.

Articulus X.

70 AD decimum, An ſcilicet ſufficiat † petijſſe conſiliũ ab vno tantum perito, an vero a pluribus peti debeat, & a cuius doctrinæ viris.

Videtur, quod non ſufficiat conſuluiſſe vnum, vt ſentit Fulg.in d.l.iuris.& clare ibi firmat Bald.& Iaſ.in leg. cum ex filio, num.2.ff.de vulg.& pup.& ibi Aret.num. 2.& Iaſ.num.4.in fine.

Et facit l.bonorum. ff.de bon.poſſ.põderando quòd loquitur in plurali, & ſimpliciter l.regula. §.ſed Labeo. ff.de iur.& fact.ign.

Tertio facit l.ſi auiam. C.de ingen.manum. & d.l.cũ ex filio.prout Iaſ.adducit.

Contrarium tenet Bart.in d.l.in bonorum. prout allegari ſolet, ſed re vera ipſe occaſionaliter ibi loquitur in numero ſingulari, non autem ponit hunc articulum, nec etiam hoc decidendo alicubi in ea lege determinat. Videntur tamen ſequi Paul.de Caſt.& Salyc.in d.l.iuris.

Ego vero pro concordia ita dicendum puto, & omnia reſoluentur, quæ in articulo ſunt propoſita.

Aut in illa ciuitate vel loco non aderat niſi vnus doctor, aut plures. Primo caſu, excuſabitur is qui non niſi vnum peritum conſuluit, quia plures conſulere non potuit. Rom.in d.l.iuris. & ibi Alex,num.3. & Aretin.nu. 2.& Iac.de S.Georgio, & Corn.col.2.& communem dicit Dec.ibi num.21.& facit in arg. §.quod autem.in auth.de non alien.cum ſimil.per Alex.prælleg.

Secundo caſu dico, quod aut conſuluit aliquem malum doctorem, cuius fama non bene ſonaret in auribus & linguis hominum eius loci, ita quod notorium eſſet de eius imperitia, vt faciunt nonnulli qui gratia expendendi minus, vel nihil, nolunt accedere ad viros doctos, & famoſos, ne teneantur æqualem peritiæ mercedem retribuere, & non excuſabitur a tali temeritate,& auaritia, vel ſaltem ſupina ignorãtia, vel ineptia in rebus ſuis agendis, ſed ſolum a dolo præſumpto. ſecundum Angel. in l.ſi plagij, C.ad l.Flau.de plag.Fulg.Alex.in d.l.iuris. num.3,& Dec.num.22.& num.fin.vt ibi Iaſ.num.9. de communi omnium. Bologn.in auth.habita.nu.42.C.ne fil.pro patre.Iac.de S. Georgio in d.l.iuris. num.7.8.& Corn.ibi col.2.

71 Et ampliatur hoc, quod etiam ſi conſuluiſſet † plures, omnes tamen malos, non excuſaretur, vt poſt Angel.in l.qui luminibus.in princip.ff.de ſeruit.vrb.præd.& alios concord. ampliat Dec.in d.l.iuris. numer.27.& bene, quia credendum eſt, quòd noluerit ſcire veritatem, ſi circumeundo riuulos, fontem adire neglexerit ad illam exhauriendam.

Aut conſuluit aliquem bonum doctorem, & de cuius reſponſis publica vox, & communis ciuitatis opinio bene ſentit,& ciuitas communiter confidit,& tunc ſatisfeciſſe legi dicetur, ſi illum tantum vnum conſuluit.& dicetur peritiores conſuluiſſe, etiam ſi ab illo contra communem ciuium opinionem, & ipſius Doctoris conſuetudinem, non ſanum ſed erroneum conſilium reportaſſet. ita Docto.præall.in d.l.iuris. Alexand.nu.3.Dec. num.26.Iaſ.num.9.& Corn.ibi col.2.qui poſt Io.Andr.de Monte Sperello inquit, quòd qui ſequitur cõmendationẽ & famam alicuius, excuſatur, per l.pignus. cum ſua gloſſ.ff.de pign.actio.

Limitatur tamen hoc a Iaſ.in dict. l.iuris. in fin.niſi
72 iſte Excellentiſsimus doctor eſſet Aduocatus † illius. Quia inquit, debuit ſuſpicari ne aduocatus eius affectione motus aliquid contra veritatem in conſulto reſponderet, & idem volunt Alexand. & Iac.de S.Georgio in d.l.iuris.num.3.

Sed temperanda tamen eſt hæc limitatio ſecundum Alexand.num.3.vt procedat, ſi quidem erat aduocatus in illa cauſa, cuius iã patrocinium ſuſceperat, ſecus ſi ſuper alia conſilium petijſſet.

Et mihi placet, quia primo caſu non eſt inueriſimile, quòd doctor, qui ſemel aliquam cauſam defendendam ſuſcepit, in omnibus incidentibus articulis illius ita reſpõdeat ipſi clienti, vt pro victoria faciat.& iuſtam cauſam ab initio defendendam ſuſcepiſſe videatur. In ſecũdo vero caſu, Aduocatus doctus,& vir bonus non conſuleret amico & clienti eius antiquo quippiam inaduertenter contra iuſtitiam.

73 Sublimitabat etiam Old.prædicta, niſi quis † ſuum præceptorem conſuluiſſet, tunc enim omnimodo excuſaretur, ita ipſe in l.quæſitum.§.1 ff.de fund.inſtr.

Sed non puto verum, niſi quatenus iſte præceptor eſſet de bonis doctoribus, & ita reperio tenentem Iacob. de S.Georgio in d.l.iuris.num.9.& facit, quia magis ſcire poteſt ipſe ſcholaris quàm alij imperitiam illius ſui præceptoris. Nec mouet, quòd amor erga præceptorem eum decipiat, quia hoc ipſum aduertere debuit, ne ſcilicet amor & obſequium erga præceptorem eum deciperet, & ideo potius alium etiam, quam ſolum præceptorem conſulere.

Articulus XI.

AD vndecimum, A quibus ſcilicet Doctoribus ho-
74 diernis Peruſinis, † tanquam a bonis peritis viris conſilium peti poſsit, ita vt legi in prædictis ſatisfiat. Et licet omnes huius ciuitatis ciues cœleſti munere & gratia quadam in legum peritia maxime floreant, ſi illi

opeťam

operam dent, & in hac fęlicissime aeris temperie videā tur non minus nasci quam creari Iurisconsulti, tamen quia non omnes(licet alias peritissimi, & responsis reddendis aptissimi sint) de iure respondere nolunt, aliò nobilissimum huius studij finem applicantes, de iis tantum aliqua breuissime attingam, qui vel simul quidem & actu ipso iura publice interpretantur in hoc gymnasio, & etiam in foro hoc de iure respondent, & patrocinium præstant, vel saltem hoc vltimum præclare frequentant.

Sunt autem inter cæteros infrascripti.

Ioannes Paulus Lancelottus, eius doctissimus, & ingeniosissimis operibus, non solum intra Italiæ terminos notus, sed maxime vltra montes præclarissimus.

M. Antonius Eugenius doctissimus, & in praxi, & in responsis reddendis, Antesignanus meritissimus.

Ranaldus Ridolfius, interpres iuris celeberrimus & facundissimus, scribendique ac dicendi genere expletissimo, omnium huius ætatis Iurisconsultorum facile princeps.

Io. Baptista Fidelis in responsis & allegationibus eius fidelissimus.

Cornelius Benincasius propriis operibus, & libris ab eo præclare editis omnibus notissimus.

Bernardinus Alfanus progenitoris eius Bartoli omnium magistri, hæres & doctrina & integritate insignis, & propriorum pariter laborum testimonio probatissimus.

Cęsar Fiumagiolius in consulendo doctrina, & copia rerum egregius, & ferme omnium in hac ciuitate idem exercentium oculatissimus.

Fuluius Cōstantinus Illustris eius pręceptoris Domini Tobiæ Nonij, & doctrina & legendi, scribendiq. stylo, vt constat ex eius operibus, simillimus.

M. Antonius Seuerus, gratia, grauitateque in legendo, & ingenij perspicacia in differendo consulendoque laudatissimus.

Galiffus Baclalla, acumine ingenij, clientum frequentia, causarumque patrocinijs exercitatissimus.

Petrus de Vbaldis, eruditionis elegantia, morum suauitate, & ingenij facilitate in iuris ciuilis difficultatibus enucleandis, Petri, Angeli, & Baldi de Vbaldis fratrū, Iurisconsultorumq́ue Illustissimorum vera propago.

Valerius Arigutius, licet ætate omnibus supradictis, doctrina tamen illorum nemini secundus.

Non desunt etiam & alij inter prædictos, qui scientia & ingenio illis pares, vt optimi doctores pro consilijs accersiri possent, sed quoniam, vt prædixi in hoc lucroso quidem sed laborioso consulendi campo exercere se nolunt, fœlicius ad suauiorem huius facultatis finem tendentes, eos non retuli.

Sunt etiam & alij iuniores prædictis, & me ipso, quorum ætas nimium florens vna mecum non patitur collaudari adhuc, sed illustriorem laudationem, & præconium ab alio fœliciori calamo expectabit. Interim verò & iuniores isti, & ego simul operam demus, vt seniorum horum vestigia nobilissima sequentes eorum quoque laudes quandoque consequamur. Quod eò breuius fiet, quo frequentius studio simul, & religioni vacabitur, sine qua nulla vera laus comparari potest.

Articulus XII.

75 AD duodecimum, Cuius scilicet sit onus † probandi, potuisse, vel non potuisse consuli peritiores.

Videtur quòd sit eius qui ait iuxta regulam l. 2. & l. ab ea parte, cum sim. ff. de probat. & consequenter si rusticus, vel mulier, vel miles, vel etiā alter allegauerit iuris ignorantiam, & excipitur, quòd debebant consulere peritiores quos consulere potuerunt, & replicetur ab eis quòd non potuerunt consulere, onus probandi erit eius qui ait potuisse consuli, & sic non rustici vel aliorū, &c. & ita post Salyc. & Corn. in d. l. iuris. C. qui adm. tenet Tiraquell. in tract. de retract. conuent. §. 4. gl. 7. nu. 20. ad finem.

In contrarium videtur potius inclinare Salycet. in d. l. iuris. & facit, quia quando negatiua est fundamentum intentionis ipsius negātis, debet ab illo probari, vt l. ab ea parte. §. idem qui. ff. de probatio. Bart. in l. cū te. C. de prob. & in l. 1. num. 12. de except. & per doct. passim.

Ego puto dicendum sic. Aut loquimur de personis non priuilegiatis, idest non de rusticis, mulieribus, vel militibus. Et puto quòd ipsi qui aiunt se non potuisse cōsulere peritiores hoc probare debeāt, & moueor, quia hoc ipsum, quod peritiores consulere non possit quis, raro euenire dicit lex, vt in l. regula. §. sed Labeo. ff. de iur. & fact. ignor. ergo præsumptio legis est, quod in dubio quis consulere potuerit, donec nō probatur istud ipsum rarum & insolitum, scilicet quod peritiores cōsulere nō potuerit. Erit igitur fundata intentio eius qui dicet potuisse consuli in iure scripto, quia credit lex, quod cōtrarium raro euenire possit, & casum istum rarū probabit is qui euenisse illum ait.

Aut loquimur de rusticis, mulieribus, & militibus, & in istis personis, puto quod pręsumptio prædicta cesset, quia ipsi vt plurimum non possunt consulere peritiores, vel rusticanis, vel domesticis, vel militaribus impedimentis occupati, & ideo, quòd aduersarijs eorum onus probandi contrarium incumbat, & in hoc puto esse priuilegiatos prædictos, vt dixi supra art. 8. in fin. & ita potest procedere opinio Tiraq. præalleg. post Corn. & Salyc. quatenus hoc dicant. & Bened. de Vadis in addit. ad Aret. in d. l. iuris.

Limitando tamen hoc vltimum membrum, vt non procedat quo ad qualitatem consilij habiti, nam si quis allegaret se habuisse erroneum consilium a perito, debet ipse probare, alias non creditur, & ita vere loquitur Salyc. in d. l. iuris. in fine. & hoc procedit in rusticis, & alijs priuilegiatis indistincte. Et ratio clara est, quia aut allegant se malum doctorem consuluisse, & non excusantur, nec quicquam eos releuat, vt dictum est supra art. 10. Aut allegant, se bonum doctorem consuluisse, & tunc contra eos præsumptio est, neque verisimile est, quod bonus doctor erroneum consilium reddiderit, & propterea ipsis contrarium asserentibus onus probandi incumbit.

Et ex his remanent expeditæ istæ intricatæ quæstiones, de restitutione, & remedio aduersus iuris ignorantiam.

SVMMARIVM.

1 *Furor, & ebrietas, an sint iusta causa restitutionis in integrum.*

2 *Et an hac restitutio detur ex hac clausula generali, an vero ex hoc edicto maiorum.*

3 *Somnus, vel mors, an sint iusta causa restitutionis in integrum.*

4 *Mortuus restituitur in integrum si reuiuiscit.*

5 *Resuscitati dicuntur interim dormiuisse. &*
Mors dicitur somnus, in ijs, qui vt resuscitentur mortui sunt.

6 *Occupatio circa plura negocia, & rerum suarum periculum an sit iusta causa restitutionis.*

7 *Prodigalitas an sit iusta causa restitutionis in integrum.*

8 *Et quid si huic prodigo fuit bonis interdictum, & per curatorem regitur.*

9 *Et quid ſi non fuit bonis interdictum, tamen notorie prodigus non eſt.*
10 *Dolor iuſtus, vel iracundia, an ſint iuſta cauſa reſtitutionis in integrum.*
11 *Iracundia mente alienat ipſum iratum, in tantum vt a ſe ipſo abeſſe dicatur.*
12 *Infirmitas an ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integrum.*
13 *Infirmus impeditur ſupereſſe rebus ſuis.*
14 *Infirmus præſumitur ignorare ea, quæ fiunt vel facta ſunt.*
15 *Infirmitatis ratione quis reſtituitur ab omnibus.*
16 *Infirmitatis impedimentum comprehenditur ſub impedimento neceſſariæ abſentiæ.*
17 *Infirmitas excuſat multò magis ſi extra patriam accidat.*
18 *Infirmitatis impedimentum æquiparatur impedimento Reipublicæ cauſa.*
19 *Neceſſitas, quæ imponitur nobis ab hominibus excuſat & multo magis, quæ imponitur a Deo.*
20 *Infirmitas omnis a Deo eſt.*
21 *Infirmitates quare Deus hominibus inferat.*
22 *Infirmitas litigatoris ſciente iudice facit eſſe nullum actum contra talem infirmum factum.*
23 *Infirmus ſi procuratorem dimittere potuit, & non dimiſit, excuſatur nihilominus, ſecus ſi excuſatorem.*
24 *Infirmus præſumitur mente vexatus, et potius non ſanus, quam aliter.*
25 *Infirmitas etiam conſanguineorum excuſat, quando eorum curam conſanguineus ſuſcepit.*
26 *Infirmus ſi non fuerit defenſus in iudicio, reſtituitur ad totam cauſam.*
27 *Infirmitas leuis an ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integrum.*
28 *Febrem tertianam, ſiue quartanam habentes non dicuntur ſani, etiam diebus quibus febris quieſcit.*
29 *Beneficiorum reſignatio vitiatur ob quamlibet etiam leuem infirmitatem ipſius reſignantis.*
30 *Morbus ſonticus, ſiue febris grauis eſt illa quæ excuſat impeditum.*
31 *Alteratio modica non dicitur infirmitas.*
32 *Intellectus l. qui tertiana. ff. de adil. edict. in verbo recte.*
33 *Infirmitas diuerſimode accipitur in caſu reſignationis & diuerſimode in d. l. quæſitum.*
33 *Infirmitas an ſit leuis, vel grauis, cuius arbitrio remittendum ſit.*
36 *Et a quo iudex debeat informare motum animi ſui in hoc.*
38 *Medicus dicitur poſſe deponere ſecurius quam aliquis alius ſuper infirmitate infirmi.*
39 *Infirmus an grauiter laboret, ex aſpectu quoque iudicari poteſt.*
40 *Infirmus an grauiter laborauerit, vel laboret, ab aſſiſtentibus eius ſciri poteſt.*
41 *Infirmus an infirmitatem ſuam iuramento proprio probare poſſit.*
42 *Infirmitas quomodo probetur, remiſſiue.*
43 *Infirmitatis probationes colluntur ex contrarijs præſumptionibus manifeſtis, & ibi exempla.*
44 *Paupertatis impedimentum an ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integrum.*
45 *Paupertas regulariter excuſat, vbi alias quis non excuſaretur.*
46 *Paupertas excuſat a mora.*
47 *Paupertas excuſat a periurio.*
48 *Abſentia & paupertas æquiparantur quo ad excuſandum impedimentum.*
49 *Legatarius ex eo non excuſatur ab onere implementi prætextu paupertatis, quia creditur teſtator caſum illum cogitaſſe, & illum liberum eſſe noluiſſe.*
50 *Paupertas an excuſet, quando ſumus in ijs, quæ ſine impenſa aliqua fieri queunt.*
51 *Appellationis omiſſio non excuſatur prætextu paupertatis eius qui non appellauit.*
52 *Paupertas an excuſet aduerſus lapſum fatalium.*
53 *Paupertatis prætextu an quis reſtituendus ſit, arbitrio iudicis relinquitur, qui iudicare debet, an paupertas ſit tanta vt excuſare poſſit.*
54 *Paupertas in quam quis incidit culpa propria, an excuſet?*
55 *Ex culpa propria nemo præmium vel fauorem reportare debet.*
56 *Carceratis ob propria crimina denegari non debet, remiſſiue.*
57 *Eccleſiæ res alienari poſſunt cauſa carceratorum, vel captiuorum redimendorum.*
58 *In paupertatem incidere conſulto & ex propoſito quomodo quis velle dicatur, & an caſus dari poſſit.*

QVAESTIO XI.

De alijs impedimentis prouenientibus ex perſona ipſius impediti, tam ab animo quàm a corpore.

VLtra impedimentum ignorantiæ, vel erroris, quod ab animo proficiſcitur; adſunt etiam quædam alia, licet non ita frequentia. Quæ breuiter expedienda ſunt, deinde ad impedimenta corporis condeſcendam. Et infraſcriptis articulis breuiter omnia perſtringam.

Primò, An furor, & ebrietas.

Secundò, An ſomnus, & mors?

Tertiò, An occupatio animi circa plura negotia.

Quarto, An prodigalitas ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integrum.

Quintò, An iuſtus dolor, & iracundia?

Sextò, An infirmitas.

Septimo, An quælibet infirmitas etiam leuis?

Octauò, Quomodo & a quo de infirmitate iudicandum ſit.

Nonò, An paupertas.

Decimò, An ea paupertas, in quàm quis incidit culpa propria.

Articulus I.

1 AD primum, An ſcilicet furor, † ebrietaſve ſint iuſta cauſa reſtitutionis in integrum.

Quo ad fauorem, clarum eſt quod ſic. Bart. in l. ergo. ff. eod. tit. noſtro, & idem clare determinat Bal. in l. Marcellus. ff. de fideiuſſ. Bart. in l. ſi infanti. num. 6. C. de iure delib. & in l. 1. ff. de bono. poſſeſ. inf. del. num. 5. cum cõcord. quos cogeſsi ſupra q. 5. art. 1. & eſt text. expreſſus in d. l. ergo. ff. ex quib. cauſ. maio. Vnde quo ad hoc nulla cadit dubitatio.

Sed bene dubitabilis eſt articulus quo ad hoc, an iſta
2 reſtitutio detur † ex hoc edicto maiorum ex generali clauſula, an vero ex edicto minorum.

Circa quod ego diſtinxi plene ſupra d. q. 3. art. 1. ver. ego puto. Et quàmuis ibi nihil dixerim de ebrietate, tamen

men cum & ipsa mentis alienatio sit, non tamen perpetua, capi. primo, & c. sane. 15. q. 1. dic vt dixi dict. artic. 1. de furiosis habentib. dilucida interualla, licet D. Mauric. in suo tractat. de rest. in int. simpliciter dicat dari restitutionem ebrijs, vt per eum c. 594. tu vero dic, vt dixi de furiosis d. art. 1,

Et quod dixi ibi de surdis, & mutis artic. secundo. dicas etiam hic, si quis hoc loco quæreret de impedimento hoc.

Articulus II.

3 AD Secundũ, An scilicet somnus, † vel mors sint iusta causa restitutionis in integrum?

Puto quod resolutio clara sit, licet casus rarus & insolitus. Dico igitur, quod si casus eueniret, quod quispiam dormiret somnum aliquem longissimum, vt fertur dormiuisse illos septem sanctos tempore Decij Imperatoris, & habetur per Plin. lib. 7. cap. 52. proptereaq. quippiã de bonis eius diminutum interim fuisset, restitui in integrum deberet ex hac generali clausula exemplo eorum qui longo tempore absunt, & hoc saltem exẽplo furiosorum, quibus æquiparantur dormientes, cap. maiores in fine de baptismo, & notant glo. & alii in cle. 1. in 6. q. de homicid.

4 Itẽ si casus eueniret, quod quispiã mortuus, † postea reuiuisceret diuino miraculo, iste restitui deberet aduersus damnum quod interim incurrisset propter mortem, quia mors & absentia æquiparantur, Bart. & Bal. in l. 2. C. de temp. in integ. rest. Cassa. super consuet. Burgund. rubr. 3. §. 1. versic. quilibet, num. 4. Præterea huiusmodi
5 reuiuiscentes interim dormire dicuntur, † vt habetur in Euang. ibi, Lazarus amicus noster dormit: venite eamus vt a somno excitemus eum, & ibi: non est mortua puella, sed dormit, & ibi, multa corpora quæ dormierant surrexerunt. Sed somnus est iusta causa restitutionis &c. vt prædictum est, ergo & mors.

Articulus III.

6 AD Tertium, An scilicet occupatio † circa plura negocia, & rerum suarum periculum sit iusta causa restitutionis in integrum.

Videtur quod non.

Quia hoc ipsum quod quis solicitus sit erga plurima est signum, quod nõ est impeditus rebus suis superesse. Qui vero rebus suis superesse potest, non restituitur ex hac clausula. l. in eadem. ff. ex quib. causis maio.

In contrarium facit, quia huiusmodi impedimẽtum ęquiparatur absentię reip. causa, & infirmitati in multis, ergo &c. Primo enim ęquiparatur in mutatione, siue subrogatione iudicis. text. est pulcher in l. si longius. in fine princ. ff. de iud. Secundo æquiparatur in arbitro excusando, quominus cogatur sententiam dicere, vt est expressum in l. licet autem. ff. de arb. Tertio æquiparatur in excusando aliquem ab accessu ad synodum. can. si ęgrotans. 5. quæst. 3. & ibi gl. clare dicit de occupatione pręfata.

Ego puto sic dicendum. Aut occupatio talis nõ est, vt quis nõ possit alijs rebus suis superesse, & prima opinio vera est, per d. l. si eadem.

Aut occupatio talis est, vt quis alijs suis rebus superesse nequeat, & tunc aut id quod omittitur erat negociũ grauius quam illud circa quod occupatio versatur, ita quod potius debebat omitti hoc minoris ponderis & vtilitatis quam illud, & idem, Quia impedimentum hoc commodius remoueri poterat quam in eo persisti, & impedimentum quod commode remoueri potest, non excusat, vt dicam infra quæst. 27. art. 8. Aut erat negocium leuius id quod omittitur, quam illud circa quod occupatio se habet, & secus, per text. in l. contumacia. ff. de re iud. ibi, vel maioris causæ occupatio defendit &cæt.

Aut erat negocium æque graue, vel paulo plus minus, & dic quod hoc etiam excusabit, & iustam restitutionis causam præbebit, argum. text. notab. in l. 3. §. si cũ omnes. ff. ad Sylian. & glossæ in l. si vt certo. §. 2. in verbo saluas faceret, in fin. ff. commod.

Articulus IV.

7 AD quartum, An scilicet prodigalitas † sit iusta causa restitutionis in integrum?

Est aduertendum quod ego dixi de hoc sub restitutione cõcedenda furiosis, supra q. 3. art. 1. ponendo quæstionem coniunctim de furiosis & prodigis.

Sed hic separatim aliquid de hoc agendo, distinguo breuiter duos casus.

8 Primus est, quando huic prodigo fuit bonis † interdictum, & per curatorem regitur, & hoc casu sine hæsitatione aliqua concludendum est, quod restitutio danda est. ita determinat Ioan. Andr. in add. ad Spec. super rubric. de præscript. versic. habeatur etiam quæstio, & Bald. in l. si curatorem habens. C. de restit. in integ. Barbatia in cap. ex parte. num. 8. de consu. & alij qui ponunt regulas sequentes.

Et facit pro hoc primo regula quam tradit Bald. in l. Marcellus. ff. de fideiuss. quæ est, quod quicunque nõn potest aliquid facere, nec se ad aliquid obligare sine authoritate alterius, a quo regatur, si lædatur in integrum, restitui debet, non quidem per tit. de minor. sed ex hac generali clausula, & idem vult Bart. in l. si infanti. num. 6. C. de iur. deliber. ibi, quia per alium regitur &c. & plenius per Paul. de Cast. in d. l. Marcellus in fine. & ad hoc allegatur ab omnibus gloss. in l. secunda. C. de curat. furios. & dicit Bald. in d. l. Marcellus. quod de hac gl. non fuit recordatus Bartolus.

Secundo facit regula quam ponit Aret. in d. l. si curatorem. col. 1. vers. in secunda. C. de restit. in integ. & Creme. in suis sing. 119. in additio. quæ est, quod priuilegia omnia concessa minoribus concessa quoque intelliguntur istis qui per alios regulat iter reguntur.

9 Secundus casus est, quando licet prodigus † iste notorie prodigus sit, non tamen ei bonis interdictum est. Et hoc casu reperio solum Paul. de Cast. in consil. 248. visis & ponderatis. col. fin. vers. vlterius quæro. lib. 2. qui hoc determinat, dicens non debere restitui in integrũ prodigum nisi ei bonis interdictum sit, & mouetur, quia non aliter restituitur nisi quia minori æquiparatur, sed minori non æquiparatur nisi ei interdicta sit administratio bonorum, ergo &c. Et hoc securius est.

Articulus V.

10 AD quintum, An scilicet iustus dolor, vel † iracũdia sit iusta causa restitutionis in integrum?

De hoc neminem tangentem reperi. Sed breuiter quantum ad iustum dolorẽ attinet, puto quod ea æquitate concedenda est restitutio illis, qui iusto dolore vel amissionis filiorum vel alterius notabilis infortunij aliquibus diebus pene mœrore confecti, & mente alienati iacuerunt.

Et pro hoc facit, quia alias hac eadem de causa dantur dilationes plures quam alias darentur, vt in l. interdum. ff. de iudic. Et quod magis est, quia glos. ibi æquiparat tale infortunium ægritudini, & infirmitati. At ratione infirmitatis datur restitutio, vt dicam art. sequen. ergo &c.

Quan-

11 Quantum verò ad iracundiam, † dico idem, quia ni-
hil aliud facit iracundia, nisi quòd mente alienat ipsum
iratum, in tantum, vt a se ipso abesse dicatur. Vnde Te-
rent. io Adelphis.

Reprime iracundiam, & ad te redi.

Et in iure nostro quod fit calore iracundiæ non ha-
betur ratum, nisi perseuerantia subsequatur, l. quicquid
calore. ff. de reg. iur. & in l. locatio. ff. de publicao. in prin
cip. & gl. vtrobique.

Articulus VI.

12 AD sextum, An scilicet infirmitas † sit iusta causa re-
stitutionis in integrum?

Conclusio clara est, quòd sic. Text. est in l. quæsitum.
ff. de re iud. & in l. 1. ibi, aduerso casu laborent, ff. ex qui
bus caus. maior. iũcto §. item propter aduersam. Inst. de
excus. tut. & in l. si cui, §. plane. ff. eod. tit. ex quib. caus.

Et rationes claræ sunt.

13 Primò, quia infirmus † impeditur superesse reb. suis,
d. l. quæsitum. ibi, porrò quid magis impedimento est
&c. & ibi gloss. in verbo sonticus. & tale impedimentũ
necessarium est, l. scire. §. consequens. ff. de excusat. tut. in
vers. si enim, & in l. 2. §. si quis in iudicio. ff. si quis caut.
ergo iustam causam restitutionis præbet, l. in eadem,
ff. ex quib. caus. maio.

Secundò, quia ex capite ignorantiæ restitutio datur,
vt supra conclusum est ex communi omnium sententia,
14 sed infirmus præsumitur † ignorare ea quæ fiunt, vel fa
cta sunt, Bart. in l. si potest. num. 17. ff. de acquir. hæred.
ergo &c.

Tertiò, quia regulariter quis excusatur ab omnibus
15 † ratione infirmitatis, cano. episcopus. distin. 3. cum alijs
per Alber. in d. l. quæsitum num. 12. & ratione infirmita-
tis, receditur a regulis iuris communis. Alex. consil. 209.
num. 11. lib. 6.

Quartò fortius, quia impedimentum infirmitatis
16 † comprehenditur sub impedimento necessariæ absen-
tiæ. Afflict. super constit. Regni libr. 1. rubr. 71. num. 8.

Et ita doctores omnes passim concludunt, quos cita-
bo proxime in ampliationibus huius conclusionis. In
specie verò tradunt communiter glos. Bart. & omnes in
dict. leg. quæsitum. ff. de re iudic. Bart. in l. fin. numer. 4.
ff. de restitut. in integ. Bartol. in l. 2. §. si quis in iudicio.
ff. si quis caut. Inn. & alij omnes in cap. ex ratione. de ap-
pellat. Mauric. capit. 339. Ioseph Ludou. in decis. Perus.
decis. 36. num. 11. lib. 2. & isti satis sint.

17 Ampliatur primò, vt procedat nõ solum si quis † infir
matur domi, sed ẽt & multo magis si extra patriã. Quo
casu infirmitas dicitur iustificare absentiam eius, qui a-
lias non iuste abesset. text. est in l. si cui. §. tandiu. versic.
plane. ff. ex quib. caus. maio. & ibi Bald.

18 Quinimò extenditur hoc, etiam si non ipsemet † de
quo agitur sed eius socius in itinere vel legatione illa
vel eius collega infirmaretur, non solum enim restitue-
retur iste, si ratione huius infirmitatis non fuit non redis-
set, sed etiam laudaretur, secundum Bald. in d. §. tandiu.
& ibid. Albet. & idem Alber. in rub. ff. eod. num. 11. Ad-
dentes etiam, quod debeat interim habere salarium iste,
qui causa infirmitatis sui collegæ abest, quod nota.

19 Ampliatur secundò, vt hoc impedimentum † æqui-
paretur impedimento Reipub. causa, & in specie absen-
tiæ necessariæ & probabili. gloss. in l. quæsitum. in ver-
bo iudicata. ff. de re iud. & Bart. ibi num. 1. & idẽ Bart.
in l. fin. num. 4. ff. de rest. in integ. Ias. in §. rursus. Inst. de
act. Gaspat. Vallasc. in leg. imperium. numer. 188. ff. de
iur. omn. iud. & est multum notandum propterea quæ
dicenda sunt infra circa missionem procuratoris.

Facit autem pro hac ampliatione text. elegans in argu
in l. 2. §. furiosus. ff. de iur. codicil. Item text. in l. si lo ngius.
in princ. ff. de iud. & in l. aut si valetudinem. ff. de procur.
& in d. l. quæsitum. ibi, etiam inuitis, iuncta ratione se-
quenti, ff. de re iud.

20 Et ratio pulchra est, quia si excusat necessitas, † quæ
imponitur nobis ab hominibus, videlicet a Principe, vel
Republica, multò magis excusare debet ea quæ nobis
21 imponitur a Deo, cum omnis infirmitas † a Deo sit, se-
cundum Bart. io d. l. fin. & est text. vbi omnes notant,
22 quare Deus det hominibus infirmitates, † io c. cum infir
mitas. extra de pœnit. & remis. & pulcherrime congerit
sub duobus versibus Cassa. super consuet. Burgund. car.
10. in verbo mala die, io fin.

Ampliatur tertiò, vt in tantum succurri debeat dam-
no quod quis ob infirmitatem passus est, quòd si quid fa
23 ctum fuerit † a Iudice altero ex litigatoribus ægrotante,
& hoc scienter & prudenter, sit ipso iure nullũ, nec ope
restitutionis necesse habet rescindi, gloss. in d. l. quæsitũ.
verbo, iudicata, Bart. ibi num. 2. & 3. Mauric. c. 339. Fel.
in cap. in nomine Domini. nu. 19. ff. de testib. Vant. de
nullit. in tit. ex def. iud. ordin. nu. 161. qui de communi.

Et facit tex. in d. l. quæsitũ. ibi, res non videtur iudica-
ta. ff. de re iud.

Et ita potest intelligi quod dicit Albe. in l. 1. §. dies
autem. ff. quando appell. sit. Videlicet quod ipso iure nõ
currunt tempora infirmo.

Ampliatur quartò, vt procedat, etiam si procuratorẽ
24 † dimittere potuit, & non dimisit, nã excusari debet om-
nimodo, vt vult glo. in d. l. quæsitum. in verbo, iudicata,
& ibi Barto. ad eam se remittit, & Mauric. c. 339. hoc cla-
re firmat.

Hac ratione, quia infirmitas nimis perturbat mẽtem
& memoriã, & ita vt quis non facile recordetur ea, quæ
facere debet, & pro hoc facit dict. l. quæsitum. ibi, quæ
cuique rei gerendæ impedimento est.

25 Et quia infirmus potius præsumitur † nõ sanus mente
quam aliter, secundũ Alber. in l. sanũ mente. C. de trans-
act. arg. l. fin. ff. de iniust. rupt. & irr. test. melius in l. quo
niam indignum. C. de testam.

Sublimita tamen, vt saltem teneatur mittere excusato
26 rem, † Alb. in d. l. quæsitum. vers. sed quid si patiebatur.
ff. de re iudica. & facit cano. placuit. 18. distinct.

Ampliatur quintò, vt procedant hæc omnia, non so-
lum in infirmitate propria, sed etiam in infirmitate suo-
27 rum consanguineorum. † glos. in can. cõmunis filius. 23.
distin. in verbo, suorum, quam totus mundus allegat. &
in specie sequuntur Albe. in d. l. quæsitum. nu. 1. in fi. &
ibi Alex. nu. 7. Idem Alber. in l. 2. §. si quis in iudicio.
num. 6. ff. si quis caut. & ibi Alex. num. 3. Ias. in l. 1. num.
4. ff. de in ius voc. Maranta in sexta part. in verbo contu
macia. num. 3. Cassa. præall. loco nu. 1.

Et facit text. in d. can. communis filius. 23. distin. &
clement. 1. §. 1. in verbo, seruitores. de excess. prælat.

28 Ampliatur sexto, vt infirmus † nisi fuerit defensus in
iudicio, restituatur ad totam causam. Iacob. de Aret. in
d. l. quæsitum. nu. 2. ff. de damn. inf.

Articulus VII.

29 AD Septimũ, An scilicet † quælibet infirmitas etiam
leuis sit iusta causa restitutionis in integrum.

Videtur quòd sic.

30 Primo, quia habentes febrem tertianam, † seu quarta-
nam, non dicuntur sani, sed infirmi, etiam in diebus qui
bus febris quiescit, vt l. qui tertiana. ff. de ædil. edicto, &
tamẽ ijs diebus vel modica vel nulla infirmitas eos tenet a
31 Secundo, quia in resignatione † beneficiorum, quæ li-
bet leuis infirmitas sufficit ad illam inualidandã, vt in re
gul. de resig.

Contra

Contra tamen est communis sententia. glo. in c. placuit. 18. dist. Bal. in l. si quis ita instituatur. §. fi. ff. de hæred. instit. Abb. in c. tenor. num. 1. de re iudic. & in cap. 2. num. 1. de procur. Dec. in l. 1. nu. 75. ff. de offic. eius. cũ multis concord. ibi Mauric. cap. 339. Mantua singul. 10. nu. 3. exemplificantes communiter in quartana, vel tertiana, quam leuem febrẽ vocant, & volentes quod solus
32 morbus sonticus, † qui est febris grauis exagitans & debilitans ægrotum, & mouens contra naturam humores eius.

Et probantur hæc clarissime in d. l. quæsitum. ff. de re iud. Et ita tenendum est.

33 Et confirmatur, quia modica alteratio † non dicitur infirmitas, gl. in c. querelam. in verbo infirmitas. de procur. Tiraq. in tract. de iud. in reb. exig. &c. pag. 3. vers. 20. est tex. Aldobr. in §. item propter. nu. 7. Inst. de excus. tut. Pau. Grilland. in tit. de tortura, quæst. 4. num. 4. & facit l. qui clauum. §. fi. ff. de ædil. edict. & in l. prima. §. sed sciendum. ff. eodem. versicul. proinde leuis febricula &c. vbi est expressum. Et sic tenendo.

Ad primũ resp. glos. in d. l. quæsitum. in glos. fi. quod
34 verbum recte † positum in d. l. qui tertiana. tollit contrarium, & idem simpliciter sequitur Cæpoll. ibi nu. 5. Quasi non impediatur quis superesse negocijs suis, ex eo qđ non recte sanus sit, sed ita demum si sit infirmus, & pro hoc facit d. l. 1. §. sed sciendum. ff. de ædil. edic.

Ad secundum respondet Rebuff. in sua pract. benefic. cart. 338. num. 15. secundum paruam impressionem,
25 quod diuersimode accipitur infirmitas † in casu resignationis, & diuersimode in d. l. quæsitum. Credo quod velit dicere, quod ibi agitur de suspicione tantũ infirmitatis, & sic mortis, hic vero de impedimento, quod vere impediat negociari. Et ratio diuersitatis est, quia ibi purgatur postea suspicio si non moriatur infra 20. dies, & sic non vitiatur resignatio. Sed hic agitur de inualidando actu, in infirmitate facto, vel moriatur quis ex illa infirmitate, vel non.

Articulus VIII.

AD octauum, An & quomodo cuiusve iudicis arbi-
36 trio remittendum sit hic de leui, † vel non leui infirmitate.

Dicunt doctor. omnes communiter quod Iudicis arbitrio remittendum est, vt per Aldobr. in d. §. item propter. Instit. de excusa. tuto. & cæteros statim allegandos.

37 Sed dubium est a quo debeat iudex † informare motum animi sui, vt hoc recte iudicare possit?

Et quidem variæ afferuntur practicæ.

38 Primo, quod a medicis, † & hæc pro securiori traditur a doctor. communiter. Bart. in d. l. quæsitum. num. 6. & idem in l. contumaciam. §. pœna. ff. eodem. num. 1. Alb. in l. si longius. num. 1. ff. de iudic. Mauric. d. cap. 339. in fine. adducentes in argum. l. semel. C. de re milit. lib. 10. & facit illud vulgatum, quod in arte peritis credendum est, ad not. communiter in l. prima. ff. si cert. peta.

39 Secundo ex aspectu ipsius infirmi, † qui si extenuatam faciem habeat, & iuramento proprio coadiuuet indicium illud, satis erit iudici, vt credat illum non leuiter ægrotasse, secundum Bart. in d. l. quæsitum. numer. 6. & Abb. in d. cap. tenor. num. 2. de re iudic. & facit l. minor ex aspectu. ff. de minor. secundum addit. ad Bar. in dict. l. contumacia. §. pœnam.

Tertio optime poterit scire hoc iudex ab ijs, qui infir-
40 mitati eius præsentes fuerunt, † Bart. in d. l. quæsitum. num. fin. in fi. Ang. in l. 2. §. quod diximus. ff. si quis caut. & facit. text. in c. querelam, de procur.

41 Quarto, dicunt aliqui, quod ex solo iuramento † ipsius infirmi iudex se informare poterit. Ita dicit gloss. notab. in can. fin. 4. q. 5. per multa iura de quibus ibi.

Sed contrarium tenent alij frequentius, Iac. Butr. & Alber. in l. in exceptionibus. ff. de probatio. per regulam d. l. in exceptionib. §. 1. & per l. 3. §. si ad diem, ff. de remil. cum sim.

Ego puto, quod si infirmus habet aliquam aliam semiplenam probationem, seu indicium vehemens ad fauorem suum, puta pallorem vultus, corporisve debilitationem, eius iuramento credendũ sit, & sic possent procedere gloss. in d. can. fi. 4. q. 5. & concordabit cum sententia Bart. in d. l. quæsitum. num. 6. & Abb. in d. c. tenor. num. 2. de re iud. de qua dixi supra eod. vers. 2. ex aspectu &c. Alias teneo quod nudum iuramentum non sufficiat, per d. l. in exceptionibus, cum sim.

42 De probatione autem infirmitatis, † vide Bertr. in consil. 144. lib. 5.

43 Et limita omnia prædicta, de indicijs † probantibus infirmitatem, vt non procedãt quando adest præsumptio in contrarium, quæ colligatur ex actu incompatibili ad infirmitatem, videlicet ex coitu cum vxore, vt est text. & ibi Abb. notanter in d. cap. tenor. numer. 2. de re iud.

Articulus IX.

44 AD nonum, An scilicet paupertatis † impedimentũ sit iusta causa restitutionis in integrum?

Videtur quod non, per l. fi. C. de cond. insert. in verbo conditionem, iũcta ibi glossa, ad quod etiam Bal. ibi est ponderat, dum paupertas non excusat ibi legatarium ab impedimento conditionis.

Facit secundò, l. cum hæres. §. 1. ff. de statu liber. vbi similis decisio adest.

Contrarium determinant omnes doct. vbique, ita originaliter voluit Innoc. in c. ex ratione, de appell. Gul. in l. eos. C. de appell. Bal. in l. 2. §. si quis in iudicio, in fine ff. si quis caut. dicẽs ꝙ paupertas æquiparatur morbo. idẽ Bal. in l. fin. nu. 5. C. de cond. insert. & in l. accepta. C. de vsur. idem voluit Bart. in l. inuitus. num. 6. & 7. de proc. cur. Rom. in l. si verò. §. de viro, in fals. propter paupertatem. ff. sol. matr. Alex. in l. inuitus. nume. 31. C. de pro. & ibi Curt. num. 37. Abb. in c. ex ratione. nu. 5. cum concord. in marg. & Felyn. num. 1. cum concord. & Dec. nu. 19. Alex. d. l. 2. §. si quis iudicio. nu. 2. Aldobr. in d. §. item propter. num. 14. & 15. Inst. de exc. tut. & in §. licet autẽ. num. 26. Inst. quibus caus. man. non licet. Mathes. sing. vlt. & ibi add. magna. Cremẽs. sing. 122. Mãtua sing. 31. num. 4. Mauric. cap. 362. Bald. cons. 5. num. 1. lib. 1. & in cons. 381. nu. 3. lib. 1. Dec. cõs. 436. nu. 2. & nu. 22. Card. cons. 187. num. 5. Syluan. late cons. 69. num. 17. cum concord. Gargias plenissime cons. 57. per totum. Et Rota in decis. Fastoli antiquioribus causa 17. dubio 37. in fi. Cassad. decis. 6. tit. de appell. vbi plene, & Bellam. decis. 44. in fi. & demum copiosè, & de communi Excell. D. Cornel. Benincas. affinis meus in tract. de paupertate. q. 4. num. 18. & cum concord. per eum.

Text. est clarus in l. si procuratorem. §. ignorantes. ff. de mand. in fine. quem pene omnes allegant. facit etiã text. in aut. de his qui ingred. ad appell. §. alij. & in c. ex ratione. ibi per impotentiam. & ibi gloss. de appell.

45 Ratio autem est, quia paupertas † regulariter excusat vbi quispiam alias non excusaretur. Hinc est, quòd ex-
46 cusat a mora, † gl. in l. vinum. ff. si cert. pet. cum concord. per Caccialup. in l. omnes populi, num. 150. ff. de iust. &
47 iure. Item a periurio, † glos. in c. breui. & in cap. querelam. de iureiur. Afflict. tit. quæ fuit prima causa. §. sed nec est alia nume. 84. & sequen. Item alia multa priuilegia similia tribuit, de quibus plenissime per præall. D. Cor. Benincasam, in d. tract.

Et

48 Et facit pro hoc, quia absentia, † & paupertas æquiparantur, secundum Bald. in auth. hoc ita. num. 2. in fin. C. de duobus reis. Item quia æquiparantur minori ætati. Bald. consil. 381. num. 3. lib. 3. & Gargiar. præall. dict. cons. 57. & quia habet priuilegia ecclesiarum, ergo &c. c. 1. de rest. in integ.

Ad contrarium resp. quod ideò paupertas non excu-
49 sat legatarium libertatis † ab onere implementi, quia intelligitur testator casum illum cogitasse, & illum liberũ esse noluisse, vt est text. elegans in l. cum hæres. §. 1. ff. de statu lib. ibi, quia nec animus dandæ libertatis est &c.

Conclusio est igitur, quod impedimentum paupertatis est iusta causa restitutionis in integ. Quã limita pluribus modis.

Primò, vt procedat quidem in his quæ sine expensis,
50 † & sumptibus fieri nequeũt, alias secus, ita nota ex Bar. in l. inuitus. C. de procur. num. 6. vbi exemplum.

Et ideò omnes præall. penè, semper loquuntur de impedimento paupertatis ad prosequendam appellationẽ,
51 † non autem ad illam interponendam, quia vnico verbo interponi potest.

Sed ego benè credo veram limitationẽ, quia optima ratione nititur, vt ad sensum patet.

Sed non puto verum hoc simpliciter de interpositione appellationis, quia potest esse, quod vel propter formas statutarias obseruandas, requiratur expensa aliqua grauis, vel, quòd victus non audeat in publicum prodire, cum sit persona nobilis, & non audeat in publicum prodire propter paupertatem & ne fiat ludibrio ipsis curialibus. Vnde totum hoc remitterem arbitrio iudicis, vt prox. dicam.

52 Limitatur secundo, vt non procedat in cursu † fatalium, nam primus non currit ipso iure ex causa paupertatis, secundus verò currit, sed ope restitutionis restauratur, vt est text. in d. §. alij. auth. de his qui ingr. ad appell. & est communis doctorum declaratio, vt per Sylua. nouissimè cons. 69. num. 20. & plene dicam infra de restitutione aduersus lapsum fatalium.

53 Limitatur tertio, vt non nisi arbitrio † iudicis medio concedi debeat hæc restitutio, cognito. s. an iste pauper sit talis quod illa paupertas eum non excuset, vt per Bal. in consil. 5. numer. 2. libr. 5. per l. paupertas. iuncta gloss. ff. de excus. tut.

Articulus X.

AD decimum, An scilicet prædicta procedant etiam
54 in ea paupertate, † in quam quis incidit culpa propria.

Videtur quod non.

55 Primo quia nemo ex culpa propria præmium, † vel fauorem expectare debet, ll. vulg.

Secundo, per pulchrum responsum Alfonsi Regis de quo per Rodo. in tract. de reb. eccles. nõ alien. tit. de causa pia, num. 70.

Tertio, quia ita voluerunt Bal. in cap. quæ in ecclesiarum. num. 3. de constit. Mantua sing. 31. numer. 5. & Ant. Trig. sing. 33. num. 4. cum concord. per eum vide.

In contrarium tenent Io. And. & Imol. in d. cap. quæ in ecclesiarum. in 3. col. de constit. & sequitur Felyn. in cap. si quis testium. nu. 11. de testib. Rodoan. de reb. eccles. non alien. d. tit. de causa pia, num. 71. post gl. in can. sacrorum. 12. q. 2. & plene pro multis concord. D. Cornel. præall. tract. de paupert. quæst. 4. num. 46. quos addas hic si placet. Per text. quem dicunt optimum, in cap. quiescamus. 42. dist.

56 Et facit etiam, quia restitutio non denegatur † carceratis ob ꝓpria crimina, vt diximus supra in restitutione
57 ob carceratonẽ. Item alienatio † rerum ecclesiasticarũ; ita permittitur pro ijs qui in carcerib. detinentur ob propria crimina, sicut pro alijs qui iniuste detinentur, secundum communem sententiam, de qua per Rodoan. præalleg. d. tit. de causa pia. num. 71.

Ego dico quod communis quidẽ distinctio est ista, quod si culpa fuit præordinata ad casum, non prosit, nec excuset paupertas, alias sic, vt per Dec. d. c. quæ in ecclesiarum. nu. 137. & nu. 138. Aldobr. in d. §. item propter. nu. 7. Inst. de excus. tut. Ant. Canar. de excusatore in 2. parte nu. 8. & Benincas. præall. in tract. de paupert. d. q. 4. nu. 48. cum concor. per eum. Et hanc puto verissimam in se per distinctionẽ Bartoli, quæ generaliter loquitur, in d. l. 2. §. fin. ff. si quis caut. quem cæteri sequuntur. Sed
58 non intelligo, † quomodo possit dari casus qui facile euenire possit, vt quis ex proposito & cõsulto velit esse pauper, & hoc ex culpa & non virtute eueniat, vel qđ magis est, vt quis velit esse pauper, vt habeat in specie beneficiũ restitutionis, multum. n. stolidi hominis essent prędicta cõsilia, & hoc ipsum faceret eum dignũ restitutione, ex capite furoris, & notoriæ prodigalitatis simul. Vnde potius vera, quàm contingibilis videtur hæc distinctio, quam in cæteris tenendam puto, eueniente casu.

Et per eam patet responsio ad contraria, & dixi etiã plene supra circa absentiam trãsfugarum, & bannitorũ &c. vbi declaraui hoc de culpa præordinata ad casum.

SVMMARIVM.

1 *Impedimentum dolo aduersarij proficiscens, an sit iusta causa restitutionis in integrum.*
2 *Doli actio non datur vbi in integrum restitutio competit.*
3 *Restitutio in integrum subsidiaria non datur, vbi remediũ ordinarium actionis competit.*
4 *Intellectus c. ex literis. de rest. in integ.*
5 *Restitutio quæ datur ob impedimentum causatum dolo aduersarij datur nõ solum aduersus damnum emergẽs, sed etiam aduersus lucrum cessans, & sic ad omne interesse.*
6 *Restitutio ista datur etiam aduersus minores et pupillos, si ipsi, vel eorum administratores dolum præfatum adhibuerint.*
7 *Dolus proprius nemini prodesse debet.*
8 *Restitutio ista, quæ ex causa doli aduersarij conceditur, datur etiam aduersus male gesta a maioribus.*
9 *Soluens simplicitate bona, ad suasionem aduersarij, indebitum repetit ope huius remedij.*
10 *Credens alicui fallaci viro id quod verisimile sit, excusatur, & si inde patiatur damnum, restituitur.*
11 *Dolus aduersarij, si non in committendo, sed in omittendo duntaxat consistat, an prædicta procedant.*
12 *Restitutio cessat, vbi adest remedium ordinarium.*
13 *Et an procedat, quando vtrunque remedium est extraordinarium, & hic de limita. l. in causa. ff. de mino.*
14 *Missionis ex primo decreto remedium dicitur extraordinarium sicut restitutio, quia per illud nõ finitur lis, nec quis ius suum plenè consequitur.*
15 *Missio ex secundo decreto ius tribuit, & remedium originarium dici potest.*
16 *Remedium extraordinarium quando est plenius quàm ordinarium, non tollitur per illud.*
17 *Missio non est plenum remedium sicut restitutio, quia per missionem non interrumpitur præscriptio.*
18 *Restitutio in integrum præscriptionem interrumpit, & completam tollit.*
19 *Missio ex secundo decreto præscriptionem impedit, imò ius præscribendi tribuit.*
20 *Mitti in possessionem non semper sufficit, & qui sint isti casus.*
21 *Actione personali si agatur, an sufficiat mitti actorem in possessionem bonorum rei conuenti.*

22 Et quid si reus non habeat bona.
23 Vel si habeat, non tamen sint bona stabilia, & missio in bonis mobilibus fieri non possit.
24 Vel stabilia habeat, non tamen sint capibilia, neque a misso ex primo custodiri queant, vel a misso ex secundo possideri.
25 Vel si manuteneri non possint.
26 Vel si sufficientia non sint.
27 Missio ex primo, vel secundo decreto si plenè prouideat ipsi misso, an propterea impediatur restitutio in integrum.
28 Latitare, & frustrari iudicium & aduersarium iocis, & verbis, idem operatur quo ad prædicta.
29 Latitare dicitur, qui iudicium frustratur, tergiuersando iudicem & aduersarium.
30 Latitare dicitur non solum qui profugit, sed etiam qui sciens agendi potestatem non facit.
31 Instantia iudicii ipso iure non currit aduersario latitante, sed contra alibi, remissiuè.
32 Per missionem ex secundo decreto, quando plenius prouideretur, quàm per restitutionem in integrum, cessat remedium restitutionis.
33 Impedimentum aduersarij causa proficiscens, sed sine dolo eius, an sit iusta causa restitutionis in integrum.
34 Magistratus functio ipsius aduersarij, propter quam in iudicium vocari nequeat, an sit iusta causa restitutionis.
35 Ob magistratum quæ personæ in iudicium vocari nequeāt remissiuè.
36 Et an procedant in iis personis, quæ vocari sine venia non possunt, petita autem venia sic.
37 Et an procedant in ijs personis quæ enumerantur in leg. 2. ff. de in ius voc.
38 Minor ætas aduersarij est iusta causa restitutionis ipsi actori, si propter priuilegium ætatis aduersarij aliquod dānum passus est.
39 Aduersarij factum quodlibet propter quod damnum eius aduersario illatum sit, est iusta causa restitutionis in integrum.
40 Dilatione concessa reo, si ius actoris perimatur, vel è contra, detur ob hoc damnum restitutio.
41 Absentia aduersarij an sit hodie iusta causa restitutionis in integrum.
42 Impedimentum quando quis remouere potest, & non remouet, non excusatur.
43 Per citationem quamlibet etiam simplicem potest interrumpi præscriptio.
44 Præscriptionum interrumpendarum formam in casu absentiæ aduersarij possidentis, dat l. vt perfectius. C. de ann. except.
45 Actor potest petere dari curatorem bonis absentis, cum quo agi, & ad diffinitiuam perueniri poterit.
46 Restitutio hoc casu concurrit cum iure interrumpendi, nō autem agendi, & ius suum perfectè consequendi.
47 Iuris deliberandi remedium non excludit aliud remediū antiquius.
48 Remedia ad præscriptionem interrumpendam constituta, non sunt ita plena sicut restitutio.
49 Remediorum duorum extraordinariorum regula an procedat, quando se compatiuntur.
50 Absens non potest imputare negligentiam absenti, quia ex culpa sua lucrum consequeretur, & non est conueniens, quòd quando quis culpa sua damnum accusat, ex hoc lucrum consequatur.
51 Et quomodo hæc regula procedat, declaratur.
52 Absens dum culpare vult præsentem, quòd non interruperit, se ipsum culpat, cum ipse absentiam causauerit.
53 Intellectus l. vt perfectius, quòd loquatur in absentia ordinaria, an sit verus.
54 Præscriptio merè odiosa, vel merè fauorabilis, vel mixta quæ.
55 Præsens quando potuit ius suum plenè consequi, an restituatur ex capite absentiæ aduersarij.
56 Præsens an restituatur hoc casu, si tantum potest præscriptionem interrumpere.
57 Præscriptio quando fiat irreuocabilis, noua consideratio.
58 Præscriptionem si quis noluit interrumpere, non sequitur, ergo noluit ius suum consequi, & ex aduerso, & nu. seq.
61 Absentia qualibet aduersarij etiam ficta, an sit iusta causa restitutionis ipsi præsenti, regula quod sic.
63 Infantia, furor, vel ætas, vel fictio personæ aduersarij, idest quòd sit ciuitas, vel ecclesia &c. sunt iusta causa restitutionis ipsi aduersario, & ratio quia.
64 Absentia, & furor, & infantia, &c. æquiparantur.
65 Absens quādo reliquit per quem defenderetur, an præsens restituatur.
66 Personaliter nemo cogitur in ciuilibus comparere, sed per procuratorem defendere quilibet se potest.
67 Præsens debet inuestigare an absens procuratorem reliquerit.
68 Præsens an debeat inuestigare an absens qui procuratorē non reliquit, habeat in ciuitate amicos, qui eum defendere velint.
70 Et requisitio ista an particulariter fieri debeat, vel sufficiat generalis monitio.
71 Et generalis ista monitio, quomodo practicari debeat.
72 Absentis defensioni qui se offert, quid facere debeat.
73 An sufficiat quod vltro se offerat, an vero quod requiri debeat.
74 An sufficiat, quod simpliciter defensioni se offerat, an aliud facere debeat.
75 Requisitio ista an fieri debeat vbi absens domiciliū habet, an etiam alibi.
76 Testatio de ista requisitione quæ fieri debeat, secundum l. ergo. ff. ex quib. caus. maio. &c.
77 Testatio ista an sit simpliciter de essentia huius requisitionis.
78 Absente reo contumaciter, an prædicta diligentia sit necessaria. Et quid si vterque Romæ reperitur.
79 Et an vbi publicum præconium non requiritur requiratur edictum publicum ad valuas ipsius absentis.
80 Romæ quando tam actor, quam reus reperitur, non dicitur reus sui copiam denegare.
81 Et quid si reus haberet ius reuocandi domum.
82 Absentes causa probabili tantum, etiam habent ius reuocandi domum.
83 Impedimenta procedentia ex persona tam actoris quam rei, an sint iusta causa restitutionis in integrum.
84 Concordiæ & transactionis tractatus currere fatalia suspendit.
85 Et quid si partes non possunt prorogare fatalia.

QVAESTIO XII.

De impedimentis procedentib. ex persona aduersarij, propter quæ succurritur ipsi impedito ex hac clausula generali. Et in fine aliquid de impedimentis procedentibus ex persona vtriusq.

EXplicitis Impedimentis, quæ ex persona ipsiusmet impediti proficiscuntur, nunc videndum est de ijs, quæ vel ex persona ipsius aduersarij, vel ex personis vtriusq. descendunt. Et quoniam quandoque dolo malo, vel culpa aduersarii causantur, quandoque vero secus.

Primum videbimus de iis, quæ dolo aduersarij, vel in committendo, vel in omittendo consistente oriuntur. Deinde de ijs, quæ vel culpa tantum, vel etiam ex iusta causa & absentia aduersarij proueniunt disceptabimus. Et demum articulum de ijs quæ ex persona vtriusq. nescuntur,

ſcuntur, ſubijciemus. Quæ omnia in his articulis concludi poſſunt.

Primo, An propter impedimentum dolo aduerſarij proficiſcens detur reſtitutio ex hac generali clauſula.

Secundo, An idem ſit, ſi dolus non in committendo, ſed omittendo duntaxat fuit.

Tertio, Quid ſi nullo dolo prorſus aduerſarij interueniente fuit quis ab eo impeditus?

Quarto, An abſentia aduerſarij ſit iuſtum impedimẽtum, ex quo cauſetur hæc reſtitutio.

Quinto, An omnis abſentia, vel iuſta vel iniuſta, vel proprie abſentia, vel improprie.

Sexto, An hæc procedant, ſi aduerſarius reliquit aliquem in ciuitate, qui eum defenderet.

Septimo, Et quid ſi non ſpecialiter ipſe aliquem reliquit, ſed tamen habet amicos, vel conſanguineos, qui eũ defendãt, an requiri debuerint, & ſi non defenderint, neceſſe ſit vt detur hæc reſtitutio.

Octauo, Si neceſſarium eſt hoc, quomodo fieri debeat, vt inde ſequi poſsit iuſta cauſa reſtitutionis.

Nono, An prædicta de requiſitione, & diligentia facienda procedant, quando aduerſarius contumaciter abeſt.

Decimo, De impedimentis ex perſona vtriuſque an &c.

Articulus I.

1 AD primum, An ſcilicet propter impedimentum dolo † aduerſarij proficiſcens ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integrum ex hac clauſula?

Videtur quòd non.

Per l.arbitrio. §.ſi cuius dolo.ff.de dolo, vbi in tali caſu datur actio de dolo, ſed actio de dolo non datur, vbi
2 reſtitutionis remedium competit, † l.diuus. ff.de reſtit. in integ.ergo &c.

Præterea licet daretur reſtitutio, hoc caſu non daretur niſi in ſubſidium, l.3.in prin.ff.de eo per quem fact.
3 erit &c. Sed reſtitutio ſubſidiaria † non datur, vbi remedium actionis ordinarium cõpetit, vt hic in factum ad intereſſe, l.in cauſæ.ff.de minor.ergo &c.

Sed contra eſt tex. in c.ex literis.de reſt.in integ.& in l.diuus. ff.eod.& ibi eſt ratio quare non detur hoc caſu actio de dolo, ſed reſtitutio, quia ſcilicet illa famoſa eſt, & non concedenda niſi ceſſantibus demum omnibus aliis remedijs. Et ita tenendum ſine ſcrupulo.

Ad contraria autem reſp.ſic. Ad primum, quòd in d. §.ſi cuius dolo. agitur de dolo tertii, non ipſius aduerſarii, vt ibi gloſſ.notat, quo caſu intrat diſtinctio I.C.& gl.in l.3.in fine principii.ff.de eo per quem fact.erit. Ratio autem differentię tangetur a me inferius, dum de dolo tertii agam infra q.14.

Ad ſecundum quoque hac eadem reſponſione ſatisfieri ſolet. Sed contra ſolutionem vtriuſque obſtat, quia
4 in dict.capit. ex literis. † vbi fundatur concluſio ſupra facta, illæ falſæ literæ veriſimiliter præſentari non potuerunt ab ipſo aduerſario, ſed ab aliquo tertio, qui ipſi aduerſario itqui per eas citabatur, non credidiſſet, & ſentit gloſſ.ibi, quod ille præſentator fuerit aliquit tertius. Poteſt tamen ſatisfieri ſic, quod fuerit quidam tertius ille qui literas nomine Abbatis præſentauit, miſſas tamẽ falſo ab ipſo aduerſario, & ſic quòd fuerit nudus miniſter, & nuncius ipſe tertius, &, quod plus eſt, nõ amplius forte reperiebatur, quo caſu datur reſtitutio contra principalem aduerſarium, omiſſo remedio actionis doli contra illum tertium ſimplicẽ miniſtrũ, vt dicã infra d.q.14.

Cõncluſio igitur firma eſt, propter impedimentum dolo aduerſarii cauſatum datur reſtitutio ex hac generali clauſula &c.

Ampliaturque primo, vt detur reſtitutio non ſolum
5 aduerſus damnum emergens, † ſed etiam aduerſus lucrum ceſſans, & ſic ad omne intereſſe. Fulg.in l.ſi maior.num.2.C.de dolo. Et facit notab.d.l.fi.in prin.ff.de eo per quem fact.erit. Item d.§.ſi cuius dolo, arguẽdo a maioritate rationis, quia ibi nihil lucraretur aduerſarius ex dolo ſuo, ſed tertii, hic vero ex dolo proprio, quod eſt contra ll.vulgares. Ex qua ratione tollitur ratio, & deciſio l.ſciendum.ff.ex quibus cauſ.maior.quæ obſteſe videbatur huic ampliationi.

Ampliatur ſecundo, vt detur hæc reſtitutio ex hac
6 cauſa etiam aduerſus minores, † & pupillos, ſi ipſi, vel eorum adminiſtratores dolũ præfatum adhibuerint, Mauric.c.416. & eſt veriſsimũ, quia dolus proprius nemini
7 prodeſſe debet &c. etiam minoribus &c. vt l.auxilium. ff.de minor.l.3.C.ſi minor ſe maio.dix.cum ſim.

Ampliatur tertio notabiliter, vt non ſolum detur reſtitutio aduerſus omiſſa hoc caſu, ſed etiã aduerſus male
8 geſta † ex cauſe doli ab aduerſario cõmiſsi, licet ex hoc edicto maiorum non detur regulariter reſtitutio aduerſus male geſta, ſed tantum aduerſus male omiſſa, text. & ibi Bar.& alii in l.fi.C.de teſt.mil.

Et poteſt probari primo hæc ampliatio, per id quod voluit Bald.in l.1.num.1. C.ne fil.pro patre. videlicet
9 quod ſimplices homines ſoluentes ſuaſionibus † aduerſarii repetunt, vbi alias non repeterent.

Secundo melius per regulam Bartol.in l.non ſolum. §.morte.nu.36.ff.de op.noui nunc.& in l.1.§.dolũ.ff.de eo per quem fact.erit. videlicet, quod quando quit credit
10 alicui fallaci † viro, quod in ſe veriſimile ſit, ſi ex facto inde ſecuto, in damnum credentit aliquid reſultet, datur reſtitutio per d.l.1.§.dolum. Et per hoc potuerunt reſcindi quamplures contractus perperam facti a maioribus propter dolum ab aduerſario adhibitum, ita tamẽ caute, quod non dederit cauſam contractui ipſe dolut, quo caſu eſſet nullus ipſo iure l.2.vbi oẽs.C.de fid.min.

Articulus II.

AD ſecundum, An idem ſit, ſi dolus iſte aduerſarii
11 non in committendo, † ſed in omittendo duntaxat conſiſtat. Verbi gratia, ſi per ſubterfugia, & latitationes aduerſarii non potuerit quis cum eo agere, vnde inſtantiæ dilatio, vel aliquod tempus perierit.

Videtur quòd non.

12 Nam vbi adeſt remedium ordinarium ceſſat † reſtitutio l.in cauſæ.ff.de minor. Sed hic adeſt remedium miſſionis ex primo vel ſecundo decreto, quæ fiunt contra latitantes, l.1.& toto titulo.ff.de bo.auth.iud.poſſ.ergo reſtitutio vt ſuperflua ceſſare debet. Et eſt fortis ratio pro hac parte.

Contra tamen eſt veritas. text.eſt in leg.ait prætor. §.fi.ff.ex quib.cauſ.ma. & in l.ſeq. vbi expreſſum & ibi per omnes. ſola difficultas eſt ad contrarium reſpondere.

Ad contrarium igitur prædictum plures efferuntur ſolutiones.

13 Et primo, quod regula l.in cauſæ † non procedat, quãdo vtrunque remedium eſt extraordinarium. l.quemadmodum. §.magiſtratus.ff.ad l.aquil.& in l.de pecoribus. C.eod. In quibus locis & Aquiliæ actio & in factum datur, & tradit pro regula Alber. in l.in prouinciali. ff.de oper.noui nun. & plene dicam infra ſuo loco. Sed reme-
14 dium miſsionis eſt remedium extraordinarium † ſicut reſtitutio. Quia non finitur lis per illud, nec aliquis ius ſuum plene conſequitur, Bal.in l. is qui reip.ff.ex quib. cauſ.maio. circa fin.ergo &c.

Sed aduertendum eſt, quod hoc poſſet procedere in miſsione ex primo decreto, ſed in miſsione ex ſecundo
15 ſecut, cum illa ius † tribuere ſoleat. l.3.§.fi.ff.de acquir.

poss. præsertim, si missus erat prius dominus, vt l. prætoris. ff. de dam. inf. secus.

Secunda igitur sol. est, quod regula dict. l. in causæ
non procedat, quando remedium extraordinarium est
26 plenius, † & pinguius, quam ordinarium, gloss. in l. fin.
C. si aduers. rem iud. Bart. in l. Aemilius, in fi. ff. de minor. de communi Alex. in consil. 107. num. 10. libr. 7. &
dicam plene infra suo loco. q. 17. art. 2.

Sed missio nō est remedium ita plenum sicut restitu
27 tio, quia per missionem quis non interrumpit † præscriptionem, per restitutionē verò sic, vt toto tit. ff. ex quib.
27 caus. maio. quinimo præscriptio iam completa † tollitur
per restitutionem d. l. is qui reip. & toto tit. ff. eo. & per
missionem nedum interrumpitur, l. 3. §. fi. de acq. poss.
ergo &c. Et hanc solutionem tenent Bartol. in dict.
l. is qui reip. & ibi Alber. num. 2. in fi.

Sed aduertendum est, quod hæc quoque bene procederet in missione ex primo decreto, sed non in ea quæ
fit ex secundo, contra persistentem in contumacia, quia
29 imo ista nedum præscriptionem impedit, † sed imò ius
præscribendi affert vna cum possessione, d. §. fin. in fi.
& d. l. prætoris. in princ.

Tertia igitur solutio, & securior ea videtur, quam sentit I. C. in l. ait prætor. §. fin. ibi, nec enim sufficit semper
&c. ff. eod. tit. ex quib. cau. ma. videlicet, quod non sufficit semper quem mitti in possessionem bonorum illius
qui latitat, quia interdum ea species esse potest, vt mitti
non possit, & hanc tene, quę est de expressa mente iuris.

20 Sola difficultas est, quæ sint iustæ species, † siue casus,
de quibus ibi loquitur I. C. & quidem glos. ibi exemplificat multipliciter.

21 Vel quod agatur ex personali actione, † ita glos. in d.
l. is qui reipub. gloss. mag. in fi. Sed contra hoc facit. l.
3. §. fi. ff. de acquir. poss. Vbi mittitur etiam is, qui agit ex
contractu.

22 Vel quia non habeat bona is qui latitat, † glos. in dict.
l. ait prætor. §. fi. & hæc bona, & pro ea est l. quamuis.
ff. de bon. auth. iud. possid.

23 Vel si habeat, non tamen sint stabilia, † & missio in
mobilibus fieri non potest.

Vel si habeat etiam stabilia, non tamen sint captibi-
24 lia, † & custodiri a misso ex primo decreto nequeant, neque a misso ex secundo possideri. tex. est in l. cum vnus.
§. fi. ff. eod. de bon. auth. iud. poss.

25 Vel si captibilia sint, tamen sine controuersia † manuteneri & possideri nequeant, l. quamuis. ff. eod.

26 Vel si hæc vitia non habeant, tamen † sufficientia nō
sint, Alb. in d. l. ait prætor. §. fin.

Sed dubitari adhuc potest, posito quod bona essent
talia, ex quorum custodia seu possessione seuere prouideretur ipsi creditori, an hoc casu danda sit restitutio?
27 † Nam I. C. videtur omittere hunc casum in d. §. fin.

Ego breuiter puto sic dicendum. Aut loquimur de
missione ex primo decreto, & puto quod restitutio non
propterea denegari debeat, quia non ita plene prouidet
talis missio, sicut prouidet restitutio.

Aut loquimur de missione ex secundo decreto, & puto restitutionem non dandam, si plene per talem missionem prouideri potest indemnitati ipsius læsi, quod eueniet, si bona debitoris latitantis adsint, sintque stabilia,
captibilia, & quæ sine molestia conseruari possint, & manuteneri. Nam qui eam peteret inepte faceret, cum eo
ipso quod fit missi ex secundo decreto non solum præsciptio interrumpatur & reponatur in pristino statu læsus, sed detur ei ius præscribendi, & cōsequenter plenius
prouideatur hoc casu per remedium ordinarium missionis, quam extraordinarium restitutionis, vnde &c. d.
l. in causæ. ff. de minor.

Ex quibus habes vnam limitationem ad conclusionē
prædictam, vt proxime dicam.

Ampliatur autem d. conclusio, vt procedat non solū
28 si aduersarius iste omnino latitet, † sed etiam si subterfugiat iudicium, frustrando actorem verbis, & iocis, & iudicium tergiuersationibus differendo, tex. est in iure ciuili ad literam, in l. sed & ad eos. ff. eod. tit. nostro, & in iure canonico in cap. penult. vbi gl. extra de iudic.

29 Et ratio est, quia isti quoque latitare † dicuntur, l. si
qui. in 2. ff. de priuileg. cred. vbi in fine dicitur, (nihil
30 enim interest (quo ad latitandum attinet) † an quis profugiat, an vero secum agendi copiam nō faciat. & in his
ita concludit Alex. in cons. 42. num. 12. lib. 3. & Mauric.
cap. 355. & ratio eadem est in vtroque, vt patet &c.

Limitatur è contra primo, vt nō procedat in instantia
31 Iudicij, † quia illa ipso iure non currit hoc casu. gl. in l. &
si per prætorem. in prin. & Paul. de Cast. in terminis in
l. eius ex socijs. §. si fons, nu. 5. in fi. de seruit. rust. præd.

Sed contrarium tenent aliæ glosæ cum quibus sentit
late defendens Rom. cons. 120. nu. 9. vsque ad finē. Sed
ego dicam quid sentiam infra de restitutione speciali aduersus lapsum instantiæ iudicialis.

Limitatur secundo vt non procedat, quando missio
32 ex secundo decreto in bonis latitantis † ita fieri posset,
vt per eam sufficientius prouideretur creditori, quam p
remedium restitutionis in integrum, per ea quæ dixi in
3. sol. contrarij in illa distinctione, quod verissimum puto stante d. pleniori prouisione &c. casus tamen rarò eueniet, vt puto quia vix erit quod is qui petit restitutionē,
& eam obtinere vult, aliquid non alleget contra bonorū
latitantis idoneitatem, & sufficientiam &c.

Articulus III.

AD tertium, An scilicet detur restitutio in casu quo
impedimentum procedat ex persona ipsius aduer-
33 sarij, sed nullo eius † dolo interueniente.

Conclusio indubitata est, quod quomodocunque, &
quacunque de causa reus sui copiam non faciat, ita vt cū
eo agi nequeat, & propterea tempus actori lapsum sit,
datur actori restitutio in integrum ad illud tempus, tex.
est in l. 1. vers. secum ve agendi potestatem non faceret,
ff. eod. Quod I. C. late repetit, & declarat in l. ait prætor.
in princ. & in l. item ait. §. 1. ff. eo. tit. ex quib. caus. maior.

Et vtilitatis gratia subijciamus exempla aliqua.

33 Et primo, magistratus † functio ipsius aduersarij, propter quam ipse in iudicium vocari nequeat, erit impedimentum iustum ad restitutionem cōsequendam. Vt est
expressum in l. sed & si per prætorem. §. hæc clausula.
ff. eo. & in d. l. 1. ibi, aut eum in ius vocare.

Ad idemq. facit l. vt perfectius. in princ. ibi, vel potentia, vbi gl. notat. C. de an. except.

Quæ autem sint personæ istæ quæ propter magistra-
35 tū in ius † vocari nequeunt, habes in l. 2. ff. de in ius voc.

Limita tamen hæc vt procedant in ijs qui nullatenus
possunt in ius vocari, & si vocantur, sine fraude. l. sine pœna vocatio nō prætāsit, quales sunt magistratus prędicti.

Secus vero in his, qui vocari quidē nō possunt sine ve-
36 nia, sed venia petita sic. † Quia tunc excusaretur actor,
si reum tali reuerentia dignum non citauit, & secum nō
egit petita prius venia quam petere potuit. text. est ad literam in d. §. hæc clausula. vers. sed nec ad eos. ff. eod. Et
ratio esse potest, quia imputet sibi actor, quare veniam
non petijt cum posset &c. Impedimentum enim quod
facile remoueri potest, non excusat &c.

Limitanda videntur præterea hæc de magistratibus
37 in ijs personis, † quæ enumerātur in l. 2. ff. de in ius voc.
vers. neq. pontificem &c. & fortius ibi, præterea qui vxorem duxit, & ll. seqq. vsque ad vers. prætor ait &c.

Sed breuiter in quibusdam ita breue impedimentum
est, vt vix esse possit, quod ea hora tempus effluat vel
ea die.

ea die. Et si casus euenerit, videtur imputandum actori,
quare ita se arctauit, & ad extraneam diem horáque se
deduxit, arg. tex. notab. in l. 2. §. si quis iudicio. ver. si quis
tamen cum posset &c. ff. si quis caut. & faciunt quæ notã
ter tradit Bald. in l. 2. §. fin. num. 4 C. de temp. appell. & &
dicam etiam infra circa impedimentum feriarum. Vnde
si casus repentinus fuisset, & in eo qui funus seruat, cui
nouem dierum induciæ dantur, d. l. 2. ff. de in ius voc. pu
to quod actori succurri per hanc clausulam generalem
debeat. Quia præuidere non potuit, si vero potuit, & se
arctauit, secus.

Secundo etiam potest exemplum afferri in eo, qui cũ
38 minore aduersario litigat, † nam si facta conclusione in
causa, postea minor restitueretur ad alia producenda
instrumenta, Maior quoque restitui posset ad idem fa-
ciendum, ex hac clausula, vt in simili tradit Mauric. cap.
363. & cap. 388. & colligitur ex Spec. in tit. de dilat. §. fi.
in fine. & facit regula d. l. item ait. vers. & est notandum.
ff. ex quib. caus. maio. in sui generalitate. Videlicet, quòd
39 quodlibet factum aduersarij † per quod impeditur actor
cum illo agere vel aliud quippiam facere cuius omissio
illi damnum attulerit, est iusta causa restitutionis contra
illud damnum.

Tertio illud exemplum afferri potest, ex l. 1. §. si quis
propter. versic. præterea sciendum est. ff. de itin. actuque
priua. & ibi notant Bart. & Ang. videlicet, quod si pro-
40 pter dilationem † concessam reo actoris ius perimatur,
datur restitutio actori, vel è contra.

Intelligendo tamen omnia prædicta cum grano salis
eorum, quæ dicam infra de effectu restitutionis in inte-
grum ad fauorem aduersarij. Vbi distinguitur plenissi-
me, an & quando propter datas dilationes minori, vel
admissionem eiusdem ad nouos testes producendos, vel
instrumenta, dentur quoq. maiori eius aduersario, vel
ipse quoque ad idem admittatur, & in specie distingui-
tur an causa sit connexa vel diuisa, vt ibi dicam.

Articulus IV.

41 AD quartum, An scilicet absentia † aduersarij sit iu-
sta causa restitutionis in integrum?

Videtur q non. Propter hanc fortem rationem, quan
42 do enim quis potuit impedimentum † remouere, & non
remouit, sibi imputare debet, & restitutione dignus non
est. Bar. in l. sed si per prætorem. §. 1. ff. ex quib. caus. ma-
ior. & in l. quib. diebus. ff. de condit. & dem. & per illum
text. & per c. fin. de elect. Dec. in c. in nomine Domini.
num. 9. de testib. dicam plene infra suo loco. Sed præsen
ti competũt plura remedia quibus euitare potest vulnus
præscriptionis procedens ab aduersarij absentia, ergo si
præscribi contra se permittat, restitutione dignus nõ est.

Modi autem præcipui, & notissimi tres sunt.

Primo per citationem quamlibet etiam simplicem.
43 † tex. est expressus in d. l. cum notissimi. in prin. ib. per so
lã etiam citationem, C. de præscrip. 10. vel 20. annorum.

Secundo, quia tex. de iure nouo dat formam interrum
pendi præscriptiones facillime stante absentia aduersa-
44 rij, † in l. vt perfectius. C. de ann. except. ergo negligen-
tia est non impotentia, vel impedimentum, non inter-
rumpere &c.

45 Tertio, quia actor potest petere dari curatorem † bo
nis ipsius absentis per quem defendatur, cum quo lis pe-
ragi poterit, ad diffinitiuamque sententiam perueniri,
Bart. in l. ignorare. C. de rest. mil. & ibi Bald. nu. 3. & Ful
glos. Bald. in l. ab hostib. in princ. ff. eod. tit. nostro, per il
lum text. & facit dictum glos. si bene ponderetur, in l. cũ
qui. ff. de priuileg. cred. iuncta l. Fulcinius. §. adeo, & ple
ne per Bald. consil. 172. in princ. vsque ad versic. secun-
do &c. Bart. in l. 2. princip. ff. de cur. bon. dando. Deci.
consil. 575. numer. 2. & est text. etiam & ibi gloss. ff. de
priuil. cred.

Sed contra est veritas, & communis conclusio, tex. est
enim in l. 1. ibi aut absens non defenderetur. ff. ex quib.
caus. maio. Et clarius aperiens in l. item ait. §. quã clausu
lam. ff. eod. Et ratio elegans est, quia sicut inconueniens
est vt qui absens est, non sentiat incommodum ex ipsa
absentia, ita nec commodum, vt d. l. 1. ibi, ne prosit, vel
obsit, & l. videlicet. ff. eod. & facit l. eum qui. ff. de iureiu.

Et ita per prædicta & alia, licet leuia determinant
doct. communiter nemine discrepãte, gl. in l. is qui reip.
ff. eod. ex quib. caus. maio. & glo. in l. item prętor, in ver-
bo, inquietari, ff. eod. & gl. in d. l. vt perfectius. in verbo
triennij, vers. itẽm quæro. & glossas illas sequuntur do-
ctores omnes vbiq. Bald. in d. l. is qui reip. in prima lect.
in fine, & in secunda latius, vt per eum, & ibi Bart. nu. 1.
vbi dat regulam, quod restitutio impediatur ita demũ,
si absens reliquit per quem defenderetur, non autem
per facultatem interrumpendi præscriptionem, & ibi
46 Bald. in fine lecturæ inquit, quod restitutio † hoc casu
concurrit cum iure interrumpendi, non autem cum iure
agendi, & perfecte ius suum consequendi, & Alber. nu.
2. ibi de communi testatur, idem tenent omnes in d. l. vt
perfectius. Cyn. Bart. Bald. & Ang. in fin. verbis. & Al-
ber. num. 1. & Salyc. plenius quam alij ibi, in vlt. quæstio
ne, & Gomes. in §. rursus. num. 12. per totum. dum niti-
tur respondere ad d. l. vt perfectius. Et ita tenendum est
omnino.

Et confirmatur per simile l. fi. §. sin autem. versic. tũc
enim gemini. C. de iur. delib. vbi Imperator non vult ex
47 cludi remedium præcedens iuris deliberandi, † per reme
dium a se tunc nouiter introductum beneficij conficien
di inuentarium per hæredem.

Difficultas sola est ad contraria respondere, & cum
plures afferantur solutiones, Aduertẽdum est, quòd plu-
res tendunt ad hoc quod remedia supradicta non sint
ita plena & pinguia sicut restitutio, & propterea restitu
tio denegari hac de causa nõ debeat, & has omnes prius
afferam, quia licet bonæ forte in se sint, non tamen eli-
dunt vim argumenti.

48 Prima igitur solu. est, † quod remedia prædicta non
sunt ita plena sicut restitutio, ita videtur velle Bartol. in
vers. hoc probo ratione, & expresse tenet Alb. ibi nu. 2.
in fi. & allegat Bart. l. item ait. §. cæterum. ibi eo potius.
ff. ex quib. caus. mai. Sed obstat inprimis l. vt perfectius.
præall. ponderando verbum perfectius. Itẽ obstat, quia
supponit Alber. quod per restitutionem quis consequa-
tur ius suum plene, quòd tamen videtur error in termi-
nis, non. n. plus potest restitutio afferre, quã læsio abstule
rit, vt supra dixi millies. Item obstat, quia vis argumenti
non est in hoc, an tollatur restitutio propter concursum
alterius remedij, sed an competat propter negligentiã,
vt dicam prox.

Secunda sol. est Baldi in dict. leg. is qui reip. in fi. quòd
scilicet remedium d. l. vt perfectius. extraordinariũ est,
ergo concurrere debet & potest cum restitutione, quæ
etiam est remedium extraordinarium. Et probat primũ
assumptum, quia per illud non potest peragi lis, ita vt ad
finem perducatur.

Sed hæc quoque easdem paritur difficultates quas pa
titur sol. præcedens vt manifestum est.

Et vlterius dici potest, quod regula duorum reme-
49 diorum extraordinariorum † procedit, quando illa ad
inuicem se compatiuntur, neque vnum illorum excludit
causam finalẽ alterius prout hic, quia excluditur iusta cã
impedimenti, pp commoditatem condonatam præsen
tibus per d. l. vt perfectius. quod non accidit in l. si cum
exceptione. §. eũ qui. ff. quòd met. causa. per Bal. & alios
in d. l. is qui reip. adducta. Tanquam impertinentes igi-

tur istas & similes solutiones refellere possumus,præser
tim quia donec non est completa prælcriptio,& interrũ
pi potelt remedijs de quibus supra,non potest agi de re
stitutioue in integrum,quia non adest læsio.Necesse est
igitur tollere obicem negligentiæ ipsius præsentis pro-
pter remedia sibi competentia ad hoc ne præscriptio
contra eum compleatur.Et ad hoc ipsum congruentius
afferuntur duæ aliæ sol.

50 Tertia igitur sol.est, quod absens non potest istam
culpam imputare ipsi præsenti, quod scilicet habuerit
commoditatem interrumpendi,& non fecerit,quia ipse
ex hac culpa lucrum consequeretur,vt patet,& non est
conueniẽs,vt quando quis est causa culpe, ipse ex ea cul
pa lucrum consequatur,iuxta notab. dictum glosæ in l.
cum in fundo. §. & si quidem.in verbo ex hoc ipso lu-
crum.ff.de iur.dot.per illum tex.& ita soluit maior pars
præallegatorum.

Sed aduertendum est,quod dictum illius glosæ proce
51 dit,quando is qui culpam negligẽti † imputare vult, est
actor,& consequenter vult consequi bis id quod ipse iã
habet solo prætextu culpę,& negligentię ipsius rei,hoc
enim ei non licet,& ita loquitur expresse ille tex.in quo
glo.fundat regulam prædictam.

Quinimò glosamet se ipsam declarat quod in istis
terminis loquatur,nam subdit,quod aliàs sequeretur qđ
nulla præscriptio allegari posset, cum omnis præscrip-
tionis exceptio culpã domini prioris præsupponat pro
fundamento præscriptionis,& lucrum ex hac culpa qui
eam allegat consequatur. At in casu nostro, non adest
inconueniens bis idem lucrum consequendi,vt constat,
igitur &c.

52 Quarta ideo sol.est,quod absens † dum alium culpa-
re vult,se ipsum culpat,cum absentia eius in caula fuerit
quare ipse præsens ius suum non potuerit consequi. ita
Salyc. præalle.

Sed aduertendum est,quòd non sufficit impedimen-
tum ab alio causatum fuisse,sine dolo tamen eius,sed ne
cesse est quod ab ipso impedito remoueri nõ potuerit,
vt dixi supra in arg.Et hinc est quod, si absens procura
torem dimiserit,præsens non excusatur, vt dicam infra
ead.q.art.6.quia tunc præsens potest remouere impedi
mentum absentiæ aduersarij,experiendo cum procura-
tore illius ad hoc relicto.Cum igitur nõ videatur adhuc
afferri consideratio aliqua,quæ excludat hanc præsentis
negligentiam, contrarium apud me difficile remanet:

Quintam etiam sol.reperio ex mente Bal.in d l.cum
notissimi.§.imò.C.de præscript.30.vel 40.annorum in
53 fine,videlicet,quod l.vt perfectius † loquitur in absenti
bus absentia ordinaria,& sic in non habentibus domi-
cilium in ciuitate,vbi is est præsens, contra quem præ-
scribitur,& refert etiam hanc Gomes.institut.de act.§.
rursus.n.12.& 13.per totũ vbi semper ad hoc respõdit.

Sed aduertendum est, quòd ista solutio in primis nõ
videtur vera,nam dicitur ibi,quòd is contra quem præ-
scribitur,põt publicè proponere voluntatẽ suam cũ ta-
bulariorum testatione,vbi possessor domicilium habet,
& ibi glosa notat dicens,sufficit domi ipsius possessoris
apposuisse,licet ad eius notitiam nõ deuenerit, ergo nõ
de habentibus alibi domicilium loquitur text.Nec dica
tur,quod illa verba, vbi possessor domicilium habeat,
possunt intelligi de domicilio alibi existente non autem
in ea ciuitate.Quia hoc ineptum est dicere,cum aliàs de
iure communi cõpetat actori persequi forum rei, & ibi
eum citare,& conuenire, & ridicula fuisset prouisio illa
noua Iustiniani,in hoc,si ita intelligeretur.

Præterea nõ facit in proposito dicta solutio,quia præ
allegati volunt euitare per hanc solutionem obstaculũ
remedij ordinarij,quasi hic non adsit concursus, quia
non datur restitutio præsenti,quando absens abest ab-
sentia ordinaria,vt dicam infra ead.qu & dixi etiã supra
inter species absentiæ,& nos dicimus,quod debet euita
ri obex negligentiæ ipsius præsentis.Et ideo Gomes.in
d.§.rursus.num.23. videtur semper vim facere in hoc,
quod l.vt perfectius. non loquatur in casibus in quibus
dari potest restitutio, quasi velit quod non debeat dari
restitutio illi qui nõ fuit vsus remedio d.l.vt perfectius.
tanquàm negligenti, sed quod remedia illa competant
duntaxat in casu absentiæ ordinariæ per translationem
domicilij alio, quod tamen non est verum, ex illo met.
text.vt ostendi.

Præterea non est satisfactum etiam tertiæ corrobora
tioni ipsius argumenti,de curatore scilicet bonis dando
de quo doct.nihil dicunt,tantum insistentes,& laboran
tes circa d.l.vt perfectius.

54 Ego † igitur huic duro cõtrario ita satisfieri posse pu
to,& conclusionem supra factam ex communi omniũ,
vtiliter & terminaliter declarari.

Præmitto autem pro intelligentia, quod præsens cu-
ius res pręscribitur ab absente,potest se cõtra dictã præ
scriptionẽ tueri duobus modis.Primò illam interrumpẽ
do.Secundò ius suum integraliter prosequendo.

Rursus circa primũ est præsciendum, quòd aliter iu-
re antiquo,aliter iure nouo prouisum est,iure enim anti
55 quo ita eueniebat,quòd præscriptio † merè odiosa,qua
lis est prælcriptio 30.vel 40.annorum, interrumpi pote
rat per simplicem etiam citationem,l.cum notissimi. in
prin.ibi,per solam conuentionem.C.de pręscrip.30.vel
40.Præscriptio verò mixta,idest partim odiosa, partim
fauorabilis,quę currit partim fauore possidentis,partim
odio negligentis qualis est præscriptio 10.& 20. anno-
rum,& hæc interrumpi non poterat per citationem sim
plicem,sed per litis contestationem coram iudice com-
petente factam.l.more.C.de rei vend.

Pręscriptio autem merè fauorabilis,idest eius qui pos
sidet rem cum titulo & bona fide,ista nõ interrumpitur
etiam per litis contestationem illo iure.Iure autem no-
uo d.l.vt perfectius,indifferenter cõstitutum est, vt quę
libet præscriptio interrumpi possit modis & formis, de
quibus ibi,& ita colligitur ex communi intẽtione doct.
in l.sicut in rem.C.de præscriptio.30.vel 40. annorum.
& de communi testatur Balb.in tract.præscrip.in 6.par
te,in 3.q.prin.nu.6.in fin.

Quo autem ad secundum potest se tueri præsens pe
tendo dari curatorem bonis absentis,vel experiendo cũ
procuratore eius,si eum reliquit in ciuitate,vel inquiren
do,qui eum defendant,amicos, vel consanguineos, vt l.
1.ff.ex quib.caus.mai.vers.vel cum absens non defende
retur &c.Hoc præmisso.

Aut quærimus an cum potuit præsens ius suum plenè
consequi,& consequi neglexit, propter hanc negligẽtiã
56 indignus sit beneficio restitutionis, † & dico quòd sic,
per d.l.1.ff.ex quib.caus. maio. Quando autem accidat
hoc,& quomodo dicatur quis posse plenè consequi ius
suum,absente aduersario,dicã infra ead.q.art. 6. & seq.
Et hoc modo potest procedere contrarium.

Aut quærimus,an cum potuit præsens præscriptionẽ
contra se currentem interrumpere,hoc facere neglexit,
57 indignus sit restitutione,† & dico qđ non. Et pro hoc
ostendendo dico esse aduertendum,ꝙ negligẽtia domi
ni est causa præscriptionis irreuocabilis,quia cum possit
ius suum prosequi,& nolit,præsumitur iuris pręsumptio
ne quod donare velit,siue remittere, vnde præscriptio
species alienationis dici solet,l.alienationis.ff. de verb.
sig.Quo fit,vt qñ quis impeditur prosequi ius suũ, nõ di
catur constare per hanc præscriptionem de aĩo dñi,qđ
alienare rem suã velit, & licet nõ impediatur præscrip-
tionem interrumpere, tñ non potest dici propterea no-
luisse ius suum prosequi,quia noluit præscriptionem in-
terrum-

58 terrumpere. Nam præscriptio † non ex eo simpliciter
fit irreuocabilis, quod nõ interrumpatur, cum interrum
pi potest, sed ex eo quod quis ius suum prosequi nolue-
59 rit cum potuerit, & ratio rationis esse potest, quia † sicut
non sequitur hoc quis voluit interrumpere, ergo voluit
ius suum prosequi, potest enim esse quod interrumpat,
quia nolit præscribi, non autem quia intendat rem suã
recuperare, ita e contra, neque hoc, noluit quis ius suum
consequi, quia noluit interrumpere. Neque mouet l.non
enim.ff.ex quib.caus.maior.vbi potuisse contestari litẽ
& contestatam non fuisse facit denegari beneficium re
stitutionis, quia ibi præsuponitur quod ille posset etiam
ius suum plene consequi, vnde non contestando litem
merito præsumitur facere hoc. quia ius suum prosequi
nolit, ad quem finem vt plurimum litis contestatio fieri
solet. Hic vero, vbi præsupponimus, quod non possit
præsens ius suum consequi, non sequitur noluit contesta
ri, ergo noluit ius suum prosequi, quia non sunt termini
pares in vtroque voluntaris & potentiæ, & qui non po-
test non dicitur nolle, l.pater Seuerinam.ff.de cond.&
demon.cum mille simil. Et hanc solutionem reperi po-
stea quod solitarie sen sit Bapt. a S. Blasio in trac.de act.
& eius natura, nu.24. licet non clare. Et sic secundum ter
minos huius secundi membri potest procedere commu
nis conclusio.

Vnde concludendo, illam limitabis, vt procedat qui-
dem, quando præsens non potuit ius suum plene conse-
60 qui propter absentiam aduersarij, † tunc.n.absentia eius
erit iusta causa restitutionis ipsius præsentis, licet præ-
sens potuerit interrumpere præscriptionem. Secus vero
si ius suum plene consequi potuit, vt dixi in primo mem
bro, & plene declarabo infra ar.6. quomodo contingat.

Articulus V.

61 AD Quintum, An scilicet qualibet † absentia aduer
sarij sit iusta causa restitutionis in integrum ipsi
præsenti, vel iuste, vel iniuste aduersarius absit: vel pro-
prie & vere, vel ficte.

Et quo ad hoc, an sit constituenda differentia inter
iustam vel iniustam absentiam aduersarij.

Videtur quod sic. Quia quando agitur de præscri-
bendo contra absentem & sic agitur de damno vitando
quo ad ipsum absentẽ, requiritur quod absentia eius sit
iusta causa, vel saltem non improbabilis, vel necessaria,
alias non datur absenti restitutio, vt supra plenissime di
ctum est. Ergo multo magis quando agitur de lucro ca-
ptando quo ad ipsum absentem, vt hic.

Præterea, quando absens abest ex iusta causa puta
Reipublicæ, non potest contra eum in ciuitate procedi
aliquo modo, vnde excusatur præsens ratione impoten-
tiæ si ius suum prosequi non potuit. Si vero ex non iu-
sta causa absit, secus, quia cum contra eum procedi pos-
sit, vt dicetur infra artic. seq. non excusabitur præsens,
& sic magis proderit absenti absentia sua iniusta, quam
iusta, quod tamen mirabile videtur.

Sed contra est tex. expressus in l.item ait pretor. §.1.
ff.eod. vbi I.C. dicit esse notandum hoc, quod in absen-
tia rei non distinxit prætor personas vel causas, sed in-
distincte omnes absentes comprehendit, & ideo gl.ibi,
in verbo, absentes, & post eam Bal.ibi, & Mysing.in §.
rursus.nu.13.Insti.de actio. dicunt, quod in hoc non di-
stinguuntur causæ absentiæ, & profecto in se non habet
ampliatio difficultatem, quo ad iuris authoritatem. Sed
ad contraria respondendum est.

Ad primum igitur dico, quod fallacia est in argumẽ
tatione, nã vno casu ipse absens est actor, alio casu reus,
& ratio differentiæ quoque adest inter casum & casum.
Nã quando is qui abest est actor, agitur ne sua absentia
ipsimet noceat, & cum ab ipsomet impedimentum pro
cedat, attenditur an si non remouet illud, excusari de-
beat, cũ remouere ad ipsummet pertineat, quando verò
est reus, agetur ne sua absentia noceat alteri, idest ipsi
actori in ciuitate existenti, quo casu, cum impedimentũ
actoris de cuius nocumento agitur, non procedat a se ip
so, sed ab hac absentia rei, non attenditur, an si illud non
remouet excusari debeat, cum remouere nõ possit, cum
ab ipso non dependeat. Et ideò cum indistincte noceat
præsenti absentia rei, vel iusta, vel iniusta sit, quia ipse il
lam euitare non potest, indistincte quoque restitui de-
bet, cum omni casu pariformiter necessitate eadem im-
pediatur, l.non enim.ff.ex quib.caus.maio.

Ad secundum dico, quòd aut nos quærimus, an possit
præsens magis vel minus remouere impedimentũ iustæ
absentiæ aduersarij, quam iniustæ, & in hoc nulla diffe-
rentia est inter iustam, vel iniustam absentiam aduersa-
rij, quia pariformiter neutrũ remouere potest, vt ita iam
dixi ad præcedens arg. & ita loquitur conclusio supra fa
cta, & tex.in d.l.item ait prætor. §.1. vbi fundatur con-
clusio.

Aut quærimus, an possit præsens magis vel minus
sibi prouidere alio iuris remedio, quo ad ius suum prose
quendum, si reus iuste absit, quam si iniuste, & vtique
in hoc differentia est inter iustam, & iniustam absentiã
rei, quia facilius procedi poterit contra iniuste absentẽ
quam contra absentem puta Reipubl.causa, vt dicam ar
ticulis seqq. & si non procedetur contra eũ ab ipso præ-
sente vbi procedi potest, ipsi præsenti imputabitur. Nec
propterea dici poterit, quod ipsi absenti magis prosit
hoc modo iniusta absentia, quam iusta, quia hoc accidit
non fauore eius, & absentiæ suæ, sed odio ipsius præsen-
tis agere contra eum valentis, & negligentis, quod in ca
su iustæ absentiæ non contingit. Et sic vera est cõclusio
supra facta intelligendo, vt iam declaratum est.

Quo ad illud vero de propria, vel impropria absen-
62 tia. Dico breuiter, quod quodlibet † impedimentum ad
uersarij, quod absentiæ eius æquiparetur, est iusta causa re-
stitutionis ipsius præsentis, sicut propria. & vera absen-
tia ipsius aduersarij, & exemplum affertur in aduersario
63 furioso, † infante, vel ciuitate, vel minore &c. vt est tex.
in l.ergo. in fine. ff.ex quibus caus.maio.

64 Et facit optime, quia æquiparãtur absentia, † & furor,
vel infantia, vel impedimentum aliud simile aduersarij,
propter quod actor ius suum prosequi nequeat, quo ad
prouidendum ipsi actori, vt est text. ad literã in l.vt per-
fectius. C.de ann. excep. & hæc conclusio licet a doct.
nullibi pene tangatur quòd viderim, est tamen notabi-
lissima, quia infinita pene possunt esse impedimẽta pro
uenientia ex persona aduersarij, propter priuilegium
sibi iure concessum, propter quæ nõ possit actor ius suũ
tempestiue consequi, & sic damnum patiatur, nam resti
tui eum debere ex hac clausula, certi iuris est per d.l.er-
go. & arg.d.l.vt præfectus.

Articulus VI.

65 AD sextum, An prædicta procedãt, † si aduersarius
reliquit aliquem in ciuitate, qui eum defenderet.
An verò per hoc dicatur fecisse sui copiã, ita vt præsenti
non detur restitutio ex capite huius impedimenti.

Conclusio indubitata est, quod si reliquit qui eum
defenderet, nõ datur restitutio præsenti, quia habuit quẽ
conueniret, & cum quo experiretur, & suum ius prose-
queretur. Text. est in l.1. versic. cum absens non defende
retur, & in l.is qui reip.ff.eod.tit. nostro. Et ad literam
in l.item ait prætor. §. hæc autem restitutio. ff.eod. ex
quib.caus.maio.

66 Et ratio esse potest, quia cũ nemo † cogatur in ciuili-

bus personaliter comparere ad se defendendum, sed per procuratorem potuit se defendere, l.1.§.nunc autẽ.ff.de procur. Satis dicitur sui copiã facere, si procuratorem relinquat.

67 Ampliaturque conclusio, vt in tantum procedat, † ꝙ ad illum qui præsens est spectet inuestigare, an is qui abest, procuratorem reliquerit, nec ne, nec excusabitur, si dicat se nesciuisse quòd aduersarius procuratorem reliquisset, l.ergo.in princ.ff.eod.ex quib.caus.maio.arguẽdo a maiori. Si enim tenetur inuestigare an habeat aliquem amicum vel consanguineum, qui eum defendat, multo magis an procuratorem reliquerit,

Articulus VII.& VIII.

68 AD septimum, & octauũ, An scilicet † si aduersarius absens procuratorem non reliquit, debeant tamen inuestigari amici, & cõsanguinei, an quis adsit, qui eum defendere velit? & si præsens non fecerit hanc diligentiam, an restitutionis beneficio priuetur?

Videtur, ꝙ necessaria non sit hæc diligens inuestigatio. Nam contra absentes procedi potest alias absque
69 tanta præhabita diligentia, † vt voluerunt Pet.& Cyn.in l.cum proponas. C.de bo.auth.iudic.pos.Bal.in aut.sed cum testator.C.ad l.Falcid.& in rub.C.de success.ed.ad finem.Abb.in c.cum causam.num.14. vbi in marg.concord.extra de dolo & contum. & quamuis Bart.in l.hęc autem.ff.ex quib.caus.in poss.eatur, non firmet, ibi tamẽ in marg.notatur, & ostenditur hanc esse communẽ sententiam, & magis communem esse testatur Dec.in cap.consultationibus.de off.de leg.

Sed contra est text. expressus in l.item ait prætor. in fi.iuncta l.seq.quæ incipit, ergo &c. ff.ex quibus causis maior.& similis text.est in l.hæc autem. ff.ex quib. causis in possess.eatur.

Et ratio esse potest, per quam tolli potest ratio dubitandi, quia cum ista prouisio facta sit ad fauorem ipsius pręsentis, non autem absentis, vt.s.aliquis relictus sit qui absentẽ defendat, & sic pręsens posit prosequi ius suũ, debet omni respectu fauorabilis ei esse, & non in damnum retorqueri, quod euenire facile posset, nisi ista diligentia ipsi præsenti imposita esset.

Posset enim absens dicere, quòd ipse procuratorem dimiserat, etiam si clam vel per literas, vel coram testib. amicis dimisisset, quo casu amitteret ipse præsens beneficium restitutionis sæpe sæpius per fraudem ipsius absentis. Vnde cum facta hac diligentia inquirendi amicos & consanguineos ipsius absentis, & illis non defendentibus velit lex, ꝙ absens non dicatur sui copiam facere, & succurrat ipsi præsenti, apparet quod hæc constitutio quæ prima facie videtur onerosa ipsi præsenti, in merũ eius fauorem resultat. Et per hoc patet responsio ad contrarium.

Conclusio igitur est, quòd omnino præsens debet facere hanc diligentiam requirendi amicos, & consanguineos absentis, an velint eum defendere. d.l.ergo &c.

Circa quam conclusionem pro practica illius, de aliquibus quærendum est, & hæc sint pro octauo articulo.

Primò igitur circa hoc quæro, an requisitio istorum
70 † amicorum, siue consanguineorum absentis, debeat fieri sigillatim de singulis, ita vt omnes particulatim requirantur, an verò sufficiat generalis monitio, & requisitio per aliquem actum publicum?

Et quo ad hoc ex intentione allegandorum statim respondeo, ꝙ sufficiat actus generalis, in specie verò ita concludit Alber.in d.l.ergo.num.1.per quasdam leges, vbi per eum. Et bene, quia alias nũquam fieri posset ita inquisitio, quin posit adhuc dicere ipse absens, quod aderat alius, qui eum defendisset, qui non fuit specialiter requisitus. Et sic non bene euitaretur fraudis prædictæ periculum, & maxima nimisq. grauis imponeretur actori præsenti difficultas, si teneretur particulariter inquirere.

71 Secundo igitur quæro, quomodo faciendus sit † iste actus publicus, & quæ sit practica in hoc?

Communis autem praxis secundum scribentes ea est quod fiat pręconium publicum, quod si quis vult defendere talem qui abest, offerat se defensioni intra tot dies, alias habebitur pro eo qui sui copiam nõ faciat, ita Bar. in d.l.ergo.in princ.& clarius Bald. in d.l.item ait, in 1.lect.& Alber. ibi num.1. & dicit Bart. in l.hæc autem. num.4.ff.ex quib.caus.in poss.eatur, quod ita de consuetudine seruatur. Idem vult Abb.in c.causam. num.14. de dolo & contum. & facit hæc practica glossæ in dict. l.hæc autem.in verbo cognati, in fi.& illam quoque sentit Inno.in c.si aduersarius, post princ.de eo qui mitt.in poss.&c.

72 Quæro tertiò, quid debeat facere ille † qui defensioni se offert?

73 Et primò, an sufficiat quod vltra se offerat, † an verò requiri debeat ab actore? glos.in d.l.ergo.dicit, ꝙ etiam si ingerit se defensor, sufficit, & est idoneus defensor.

Contrarium dicit Alber.ibi in §.defendi.num.4.

Ego dico, quod facto præconio necessarium est, ꝙ defensor vltro se offerat. Nõ enim actor ad aliquid amplius tenetur facto pręconio, quam ad expectandum, an aliquis compareat pro defensione absentis, & sic intelligo gloss.& Alber. præall. nam non dicetur proprie vltro se offerre quando pręconium præcesit, & sic vterq.
74 bene dicet. Item an debeat se simpliciter † offerre defensioni, an vero etiam aliud facere?

Et quod debeat promittere de stando iuri, & indicatum soluendo alias non dicatur legitimus defensor, est text. in d.l.item ait.in fin. & ibi notat Bald. ff.ex quib. caus.maior. vers.dicetur, quòd in proposito nostro non dicetur legitima defensio nisi sit plena defensio, & ibi colligit gl.quòd non dicetur desensus absens, nisi in tota causa defendatur, quod Alber.ibi notat.

75 Quæro quarto, † an istud pręconium debeat fieri tantum vbi absens domicilium habet, an etiam alibi? Dic ꝙ tantum ibi vbi absens domicilium habet, adeo vt perueniat ad aures eorum qui ibi prope sunt. Alber.in dict. l.ergo.Bart.in d.l.hæc autem. §.non defendi. nu.3. ff.ex quib.caus.in poss.eatur. Abb.in c.causam. nu.4.ante finem, de dolo. Et facit secundum Alb.in l.sed hæ.§.non solum.ff.de transact.& l.præsens.ff.de procur.

76 Quæro quinto, † dicit text.in d.l.ergo.quod debet fieri testatio de hac requisitione & præconio.

Quid est ista testatio? & coram quo fieri debet? gloss. ibi dicit, quòd debet exponi sic, idest denũciatio & protestatio coram illis amicis facta, vt eum defendant, sed non placet, quia tex.loquitur quando nemo comparet. Quomodo ergo coram illis, si non comparent?

Ego igitur dico, quod debet intelligi de protestatione facienda coram iudice in casu quo nemo compareat pro absente. Et videtur text.in l.1.ibi, cum ve ea de re magistratus appellatus esset, quamuis gloss.ibi aliter nitatur exponere.

77 Intelligo tamen, quod non sit necessaria † d.protestatio simpliciter ad essentiam, & naturam huius restitutionis in casu isto, sed secundum quid, idest propter probatione, sicut alias in l.si duo.ff.de test.tut.ibi deficit probatio non ius, destitueretur enim facillime actor probatione diligentiæ a se factæ nisi de eo coram iudice protestaretur, & de præconio facto, & de non comparitione alicuius nomine absentis, & ita faciat cautus aduocatus.

Arti-

Articulus IX.

78 AD nonum, An scilicet prædicta † diligentia necessaria sit, quando reus contumaciter abest? Et è contra an nihil releuat, & frustra fiat, quando vterque Romæ reperitur.

Hæc duo quæ continent duas limitationes conclusionis præcedentis, breuiter, & conclusiue resoluam.

Quo ad primum igitur dico, quod pro eo qui contumaciter abest, non est necessaria huiusmodi diligentia, requisitionis scilicet & præconij. Ita dicit Alber. in d. l. ergo. num. 1. & est glo. in c. perlatum, in verbo parentibus, extra qui fil. sint leg. idem vult gl. in l. 2. ff. quib. caus. in poss. eatur, & gl. in c. consultationibus. de offi. delega. & Abb. in cap. causam. de dol. & contum. num. 14.

Sublimitatur hoc secundum quosdam, vt licet non re-
79 quiratur hoc casu dictum præconium † publicum, tamẽ publicum edictum ad valuas domus ipsius absentis affixum requiratur, ita vult gloss. in d. verbo parentibus, & sentit Dec. in d. cap. consultationibus. numer. 21. in fi. de off. deleg. & videtur pro hoc tex. clarus in c. quoniam. §. porrò, vt lit. non cont.

Sed ego aduertendum puto, quod melius esset, si iudex in hoc distingueret species contumaciæ, quas distinguit Bart. in l. fin. post glo. ibi plenissimam. ff. de restitu. in integ. Et si in alijs speciebus forte procedere posset id, quod glo. & Dec. præall. volunt, tamen in contumace apparenter, & existenter, idest quãdo dixit se nolle venire, non crederem necessarium.

80 Quo ad secundum dico, quod quando † tam reus quã actor Romæ adsunt, non dicetur reus sui copiam non facere, cum ibi conueniri possit vsque ad finem litis, & ideo non excusabitur actor, si faciat quamcunque diligentiam velit in patria sua, quando sic reum in patria communi conuenire potuit. text. est in l. si cum in prouincia. ff. eo. tit. nostro. ex quibus causis maior. Qui licet proprie loquatur in cursu anni vtilis ad petendam restitutionem, tamen in ratione sui probat etiam hoc aperte, quod scilicet cum is qui Romæ est, non dicatur absens sed præsens, non dicetur sui copiam denegare, ergo &c.

81 Sublimitatur tamen hoc, nisi haberet ius † reuocandi domum, vt dicitur in eo tex. & ibi glo. exponit hoc in legatis, & alijs absentibus Reip. causa, per l. 2. §. legatis. ff. de iud.

82 Quod extendi potest etiam ad eos qui absunt † ex causa probabili tantum, licet non necessaria, quia & ipsi quoque haberent ius reuocandi domum, secundum Ang. in d. §. legatis. num. 2. & in §. in omnibus. nume. 3. eiusdem legis.

Articulus X.

83 AD decimum, An scilicet impedimenta † præcedentia ex persona vtriusque tam actoris scilicet quam rei sint iusta causa restitutionis in integrũ, & quomodo.

Quantum attinet ad conclusionem ipsius articuli, facilis est resolutio, cui enim dubium est, quod si vterque abest in diuersis locis, & ex causa puta, restitutio danda est illi, qui ex huiusmodi absentijs læsus est. Similiter, quid impediet vtrunque restitui, si vterque infirmatus fuerit? per ea quæ supra dicta sunt, circa personas speciales alterius illorum in quolibet impedimento iusto eorundem.

Sed vtilius quæri potest de aliquo notabili, & dubitabili exemplo. Inter cætera autem habemus, quòd quan-
84 do interim pendente † cursu temporis, puta biennij ad prosequendam appellationem dati, vel præsumptionis, vel instantiæ &c. partes de communi concordia, vel ab amicis requisitæ, vel motu proprio vtroque tractarent de concordia, & de compromisso agendo, tempus illis interim non curreret, secundum Bald. in cap. ex ratione. numer. 4. de appell. Spec. de appel. §. nunc videndum. nume. 8. Alexand. consi. 63. nume. 4. in fine. libr. 3. & est expressũ in iure ciuili in §. 1. in auth. de appel. & in iure canonum, in c. quãdiu. de appell. in clem. & dicam infra in restitutione aduersus lapsum fatalium.

85 Modo habemus, quod hoc non procedit, † quando partes etiam si expresse vellent, non possunt tamen tempus dilationis currentis prorogare, vt est in prima instantia iudicij, & etiam in casu quo idem a statuto disponeretur etiam in secunda instantia, appellationumque temporibus fatalibus, vt concludit pluribus rationibus Anchar. in consilio 284. versic. subtilius, & de succurrendo ipsi læso interim nihil dicit, erit ne interim succurrẽdũ?

Ego intrepide dico quod sic. Tum quia hoc beneficium est de permissis, ideo &c. vt est expressum in l. nec non. §. quod ait. ff. ex quibus cau. s. maio.

Tum quia posset alias vna pars maligne & dolose se gerere in hoc, & lucrari ex dolo suo, deludendo scilicet interim falsa spe concordiæ illum cui currunt tempora irreparabiliter, & noceret alteri parti, id quod laudabiliter quæsisset, idest agere de concordia, & pace.

Et ideo si per eum non steterit, quin iusta, & rationabilis concordia secuta fuerit, putarem illum omnino restituendum. Qua in re Iudicis arbitrium multum operari posset, in discernendis dolo, & fraudibus aduersarij, quod omnino faciendum suadeo.

SVMMARIVM.

1 *Impedimentum proueniens ex persona iudicis, an regulariter sit iusta causa restitutionis in integrum?*
2 *Venditor si non fuit admissus a iudice, quando voluit deponere pecunias pro retractu fundi, restituitur.*
3 *Testes si quidam fuerunt tempestiue producti, sed a iudice intempestiue examinati, possunt examinari ope restitutionis.*
4 *Iudex si non per odium actoris, sed per sordes iudicium distulit, an detur restitutio ipsi læso.*
5 *Iudicium venale ipso iure nullum est.*
6 *Sordes quid significent in iudicibus.*
7 *Iudex si non per dolum, vel sordes, sed negligentiam in iudicando præiudicauit, an ipsi misero ope restitutionis succurratur.*
8 *Practica circa hoc, vt cognoscatur quando iudex facit iniustitiam, & quando non facit iustitiam.*
9 *Iudex quando per imperitiam errauit, an succurratur ipsi læso ope restitutionis in integrum.*
10 *Et quid si iudex errauit scienter.*
11 *Et quid si de dolo eius præsumptiue tantum constet.*
13 *Et quid in sententia, quando hac de causa sit nulla ipso iure.*
14 *Et quid si neque verus neque præsumptus dolus interuenit.*
15 *Iudex quando neque dolo, neque sordibus, neque negligentia, neque imperitia errauit, sed ex accidenti, an succurratur læso.*
16 *Iudex si dilationem nimis breuem concessit, & læsus est actor vel reus, datur restitutio.*
17 *Cardinales in eorum curia nunquam patiuntur angustia temporis & dilationum causas perire.*
18 *Iudex si denegauit sui copiam ob culpam partis, an detur restitutio ipsi læso.*
19 *Actoris inobedientia ne noceat reo, succurritur.*
Et quid si iudex aliquid iniustum præcepisset.

20 Iudex

20 *Iudex quando iniustum aliquid præcipit, & appellatur, & non admittitur appellatio, dicitur iustus metus iudicis si exinde non aditur.*

21 *Et quid si iudex denegauit audientiam propter actionis carentiam.*

22 *Actor quando frustratur iudicium, & hoc nocet reo, succurritur reo.*

23 *Reus si offert se paratum coram quocunque iudice litigare dummodo competens sit, elidit protestationem actoris qui vt frustretur iudicium protestatur quod per eum non stat, sed per iudicem.*

24 *Iudex si præiudicat parti in instantia iudiciali, an succurratur ipsi parti in casibus supradictis.*

25 *Dispositio l. properandum. C. de iud. publice interest ne circumueniatur.*

26 *Instantia interitus modicum damnum actori afferre dicitur, secus in secunda instantia.*

27 *Per iudicem stare dicitur quominus causa expediatur, quando post conclusionem in causa vltra duos menses moratur, antequam causam expediat, non obstante instantia partium.*

28 *Aduocati, Procuratoris, Notarij, Executoris, vel Baiuli, seu cursoris vel alterius persona, quæ in iudicio interuenit impedimentum, an sit iusta causa restitutionis in integrum.*

29 *Notarius si non potuit habere instrumentum tempestiue, legitime impeditus, succurritur ipsi qui læsus est ex hoc.*

30 *Aduocatum qui tempestiue reperire non potuit, restituitur.*

31 *Examinatoris negligentia qui læsus est, restitui debet ad examen perficiendum.*

32 *Infirmitas, vel absentia procuratoris, vel aduocati, vel alterius personarum prædictarum est iusta causa restitutionis.*

33 *Error procuratoris, vel aduocati, vel notarij, vel alterius prædictorum, an sit iusta causa restitutionis.*

34 *Et quid si non ex hoc iudex motus fuit sed ex alio.*

35 *Sententia ita demum retractanda venit prætextu falsarum probationum, quãdo iudex eas secutus fuit, aliàs secus.*

36 *Et quo remedio succurratur ipsi victo, quando propter errorem alicuius ex prædictis personis victus est & 37.*

38 *Sententia vt sit nulla prætextu præuaricationis aduocati, vel procuratoris, tria requiruntur copulatiue, & quæ.*

39 *Intellectus l. consistit. C. de pœn. iudicis qui mal. iudi.*

40 *Iudicium stare potest sine procuratore, vel aduocato, sed non sine iudice.*

41 *Restitutio hæc an detur, si victus habeat regressum cõtra prædictas personas.*

42 *Et quid si iudicium fundatur in persona procuratoris, vel aduocati.*

43 *Procuratoris, vel aduocati error an sit iusta causa restitutionis in integrum, etiam vbi dolus partis non interuenit.*

44 *Sententia lata ex falsis probationibus, etiam sine dolo partis, rescinditur.*

45 *Et quid si procurator, vel aduocatus falsitatem allegãdo commiserint.*

46 *Procuratoris vel aduocati dolus præsumptus, an idem quod verus operetur.*

47 *Procuratoris vel aduocati negligentia an sit iusta causa restitutionis.*

48 *Et quid si esset nimis supina negligentia.*

49 *Et quid si dominus aduertisset ipsos de eo quod facere debebant.*

50 *Et an hoc procedat si procurator sit soluendo.*

51 *Et quid si cum errore prædictorum concurreret causæ magnitudo.*

52 *Et quid si intra triduum de errore dictorum conqueretur victus.*

53 *Procurator vel aduocatus tenentur reficere damnum ipsi læso, quando ipsi aliter succurri non potest.*

54 *Notarij errore læsus an restituatur.*

55 *Notarius si publicare, vel subscribere omisit scripturã quam in processu apposuit, si ob id victus est actor, an restituatur.*

56 *Notarij errore qui lapsus est in compromissis iudicialibus, de quibus hic Perusiæ adest vigorosum statutum, an restituatur.*

57 *An hoc casu ius actoris omnino perire debeat.*

58 *Arbitro erranti hoc casu, an succurri debeat.*

59 *Apparitoris errore qui lapsus est, an restituatur.*

60 *Apparitore proclamata omittente, succurritur læso.*

61 *Apparitore non notificante ipsi parti diem comparendi, succurritur.*

62 *Impedimentum causatum ab aliquo tertio, an sit iusta causa restitutionis.*

63 *Instrumenta si quis amisit dolo tertij an restituatur.*

64 *Succurri an debeat regulariter ei, qui sine culpa sua damnum sentit.*

65 *Et quid si contra tertium non adest facilis regressus.*

66 *Et quid si iste tertius non nisi culpa leui damnum dedit, & sic pœnam non meretur, neque etiam ipse.*

Vel est Tyrannus, vel potens aliqua persona.

67 *Vel si procurator læsit dominum ex ignorantia aliorum ab alijs.*

QVAESTIO XIII.

De impedimentis procedentibus ex persona Iudicis, propter quæ succurritur ipsi impedito restitutione in integrum ex hac generali clausula. Et idem de impedimentis procedentibus ex persona aliorum in iudicio interuenientium, videlicet, Aduocati, Procuratoris, Notarij, Baiuli, & similium.

SEquitur nunc de impedimentis procedentibus ex persona ipsius iudicis vel alterius personæ in iudicio interuenientis. De quibus breuiter disserendum est, an, quæ, & quando sint iusta causa restitutionis in integrũ, & agendo prius specialiter de persona iudicis, vt digniori, deinde aliorum, infrascriptis Articulis quæstio hæc absolui potest.

Primo, An quodlibet impedimentum iudicis sit iusta causa restitutionis in integrum?

Secundo, An si per sordes distulit iudicium?

Tertio, An si per negligentiam?

Quarto, An si per imprudentiam tantum?

Quinto, An si casualiter ex facto iudicis læsa fuit aliqua partium.

Sexto, An si denegauit audientiam actori eo quia actionem non haberet, vel alia iusta causa.

Septimo, An hæc procedant in instantia iudiciali?

Octauo, An impedimentum Aduocati, Procuratoris,

vel

vel Notarij, vel Executoris, vel Baiuli, sint iusta causa re
stitutionis in integrum?

Nono, An error alicuius prædictarum personarum,
sit iusta causa restitutionis?

Decimo, An impedimentum præstitum a quolibet
alio tertio.

Articulus I.

AD primum, An scilicet impedimenta prouenien-
1 tia ex persona iudicis † regulariter sint iusta causa
restitutionis in integrum?

Cóclusio est clara, quod sic. Tex. enim est expressus in
l. 1. §. 1. vers. siue cui per magistratum &c. ff. ex quibus
causis maio. & in l. sed & si per prætorem, in prin. ff. eod.

Exempla autem habes in primis duo ex Mauri. de re
stit. in integ. ca. 354. & c. 403. Primum est de iudice, qui
2 deponentem pecunias † pro retractu fundi vel iure san-
guinis, vel conuentionis, noluit admittere, vel sui copiá
non facit, vt intimari posit depositum parti.

Alterum est multum notab. & in eo ita fuisse iudica-
3 tum ait, in testibus tempestiue † quidem a parte produ-
ctis, sed per iudicem non examinatis. dicit enim quod
non obstante quadam re iudicata de quarta dilatione
pro illorum examine non concedendo, Senatus tamen
censuit concedendam ex æquitate huius clausulæ gene
ralis, propter impedimentum necessarium a iudice cau-
satum, & sic potes dicere de similibus.

Articulus II.

4 AD secundum, An procedat d. conclusio, si iudex †
non per odium actoris, vel gratiam aduersarij, sed
per sordes tátú iudiciú distulit, & damnum actori dedit?
5 Videtur quod non. Quia venale † iudicium ipso iure
nullum est, l. venales. C. quando prouoc. non est necesse.
6 Et vtique sordes in iudice † significant hoc, vt notat
glo. in l. 2. §. nunc videamus, in verbo sordes. ff. de susp.
tut. & Archid. in ca. 2. in verbo sordes. ff. de re iud. in 6.
ergo restitutione opus non erit. C. in quibus caus. rest. in
int. non est neces. per totum.

Sed contra est text. expressus in d. l. sed si per præto-
rem. §. ait prætor. ff. ex quibus causis maio. & tenet Bar.
ibi & allegatur etiam l. seruo inuito. §. cum prætor. ff. ad
Trebell.

Ego puto sic dicendum. Aut sumus in sententia per
sordes a iudice lata, & tunc loquitur contrarium, quia ip
so iure nulla est, vt d. l. venales.

Aut sumus in alijs partibus iudicij in quibus in aliquo
damnificatus est actor, puta non facto iudicis, & hoc
per sordes, & tunc puto procedere conclusionem d. §.
ait prætor. Tunc enim cum non agatur de rescissione
alicuius facti iniqui a iudice perpetrati, sed de non facto
eius in præiudicium partis, nó potest agi de nullo dicen
do quod factum non est, sed agitur vt rescindatur iudi-
cialis præscriptio, quæ interim completa est, & sic opus
est restitutione, quæ non potest impediri per concur-
sum alicuius nullitatis, quia nullitas aliqua in hoc adesse
non potest, vbi nihil factum est, sed fieri omissum.

Et sic ad contrarium satisfactum puto, & firmatam
conclusionem.

Articulus III.

AD tertium, An procedat conclusio supra facta in
7 primo articulo, si iudicis † impedimentum nec do-
lo nec per sordes, sed propter negligentiam eius dunta-
xat processit, vel veram, vel velatam, & simulatam?

Et dic breuiter quod sic. Vt vult text. in d. l. sed & si
per prætorem §. 1. seu §. ait prætor, ibi, si per dilationes
iudicis. ff. eod. ex quib. caus. maio. & ibi Alber. & Rom.
consil. 58. num. 4.

Hoc tamen sublimitando, vt procedat practicando
8 † caute in hunc modum, vt quando scilicet impedimen
tum nascitur a iudice, non quia ipse sit impeditus vere,
sed quia simulate seu negligenter differat iustitiá facere.
Tunc quia negligendo reddere ius, non dicitur fieri iniu
stitia proprie, sed proprie nó fieri iustitia, nó poterit ap-
pellari, sed debebit iudex superior adiri, & per modum
simplicis querelę exponere sui iudicis negligentiá, qui ei
mandabit, vt audiat, procedat, & iustitiam faciat. Quod
si postea non fiet ab eo cui mandatú hoc fuerit, vel cau-
sa ad superiorem deuoluetur, vel excusabitur læsus iure
optimo. Hæc colliguntur ex Alber. in d. §. ait prętor. nu.
7. per iura quæ ibi, & Bald. docet hanc eandem practi-
cam in l. fi. §. illo. num. 4. C. de tem. appell. cum concord.
ibi in marg. quæ notet practicus, & prudens aduocatus.

Articulus IV.

AD quartum, An d. conclusio procedat, quando im-
9 pedimentum processit † a iudice ob imperitiam,
& imprudentiam eius duntaxat.

Et quia quoties agitur de imperitia iudicis necesse
est quod de errore eius agatur, consequenter hic disse-
rendú cadit, an aduersus errorem iudicis propter quem
pars læsa est, detur restitutio ipsi læso ex hac clausula.

Duo casus distinguendi sunt.

10 Primus est, quando iudex errauit scienter, † idest quia
dolum adhibuit, & præuaricatus est, & sine scrupulo có
cludendum est, quod restitutio dari debet, gloss. sing. in
l. seruo inuito. §. vt prætor. ff. ad Trebell. quam sequun-
tur omnes ibi cómuniter Bart. Ang. Paul. Alber. & alij,
& Bal. in l. 1. C. quomod. & quando iudex. Ant. de Butr.
in consil. 17. ad finem, & omnes allegandi in seq. casu.
per d. §. cum prætor.

11 Ampliaturque vt procedat, etiam si † non expresse
constet de dolo eius, sed præsumptiue tantú, & in specie
si enormissime læserit ipsam partem, quæ restitutionē
petit, ita Paul. de Cast. d. §. cú prætor. num. 7. & in fine.

12 Limita autem in sententia, † quæ si per dolosam im-
peritiam lata sit in pluribus casibus, nulla est ipso iure,
quos notabo infra in 2. parte, in restitutione aduersus
rem iudicatam, ex capite falsæ causæ.

Secundus casus est, & proprius noster, quando non
13 interuenit dolus iudicis † verus, vel præsumptus, sed per
imperitiam, vel imprudentiam duntaxat errauit iudex.

Et videtur quod detur restitutio ipsi læso aduersus
húc errorem iudicis, prout tenet Gul. de Cú. in l. fi. ff. de
restit. in integ. & Bald. in l. 1. C. quom. & quan. iudex, &
voluit gl. in d. §. cum prætor. quam si diligenter ponde-
res, in verbo maxime, de quo in ea, hoc aperte sentit.

Contrarium tenet Bart. in d. §. cum prætor, post Inn.
in c. quoniam contra de. probat. & idem expresse firmat
Bar. in d. l. diuus. numer. 2. ff. de re iud. Quia inquit, læsus
hoc casu appellare potest, ergo sibi imputet, qui non
appellauit, quia cum sit in lata culpa, excusationem non
meretur. l. non enim. ff. ex quib. caus. maio.

Ego puto quod sententia Bar. verior sit, quando non
interuenit aliquo modo vere vel præsumptiue dolus ip-
sius iudicis, vt clare voluit Paul. de Cast. in d. §. cú præ-
tor. nu. 7. ex cuius intentione sublimitari potest, & con-
cordari sententia glossę, Gul. & Bal. cum ista dupliciter.
Primo, vt dixi, nisi saltem præsumptiue dolus iudicis in-
teruenit. Secundo, nisi pars læsa, non per negligentiam
omiserit appellare, sed p.p necessariú impedimentú, vt
vult Paul. pręall. d. §. cú prætor. In fi. & rationabile est, &
tenédú licet restitutio non dicatur hoc casu dari ob fa-
ctum iudicis, sed ob impedimentú proficiscens ex per-
sona

sona ipsius læsi de quo non agimus in præsenti. Facit ta
mé pro limitatione l.si fundus.§.si plures.ff. de pignor.

Articulus V.

AD quintum, An dicta conclusio procedat, si impe-
14 dimentum ex persona † quidem iudicis, & facto,
vel non facto eius, sed non eius dolo, fordibus, negligen
tia, vel imperitia, sed ex accidenti, & casu proueniat.

Et reperio vnum exemplú, ex quo similia decidi po
tuerunt, apud Mauri.de rest.in int.cap.355. Quando sci
15 licet iudex adeo breuem dilationem dedit † ad aliquid
agendum, vt intra illud tempus non potuerit actor inté
tionem suam deducere, hoc autem fecerit iudex, quia pu
tauerit illam sufficere, & forte verisimile erat.

Quo casu restitutionem dandam esse, tenet Mauric.
præalleg.& ad l.ait prætor.in fi.ff.tit.nostro, respondet,
quod ibi agitur de plectenda negligentia partium, vel
inobedientia, hic secus, vt dicam artic.sequen.

Ego puto sententiam Mauric.æquissimam, & ita ser
uari in Rom.Curia, & præsertim coram Illustrissimis
& Reuerendissimis Cardinalibus, audiui quandoque ab
16 eisdem dicentibus, se nunquam pati perire causas † ob
temporum, & dilationum angustias.

Articulus VI.

AD sextum, An scilicet supradicta conclusio proce-
17 dat, si iudex † denegauit copiam sui, ob culpam ip-
sius partis?

Est clara quidem resolutio, quod non, & quod impu-
tatur parti, quæ causam dedit iudici, vt ita faceret, & est
text.in d.l.sed & si per prætorem.§.ait prætor.ff. ex qui
bus caus.maio.ad finem, vbi expressum.

Sed quędam exempla referenda sunt, quæ vel ponit
ille tex.vel doctores.

18 Primum igitur exemplum erit, si † ob inobedientiam
ipsius actoris hoc prouenisse, puta quia noluisset obté-
perare iudicis decreto, ex quo Iudex audientiam suam
ei denegasset, ita exemplificat I.C.in d.§. ait prætor. ad
fi.& ibi gl.& alii communiter exemplificant, & notant.

19 Sed sublimita, nisi iudex † aliquid iniustum præcepis-
set, a quo actor iusta de causa appellasset, & iudex ira-
tus propterea, eidem audientiam denegasset, quia túc re
stit.dignus esset, ita colligo ex Bald.in §.ait prætor.ante
finem, & clarius ex Alb.ibi in vers.actio, dum dicit, quod
licet possit iudex audientiam denegare, non debet tamé
hoc prætextu in iustitiam facere. Et cóprobo hoc clara
20 ratione. Ná si iudex aliquid iniustum præcepit † & quia
appellatum est à grauamine, audientiam exinde denega
uit, dicitur iustus metus iudicis, per ea quæ tradunt Bar.
& alij in l.de pupillo.§.si quis ipsi.ff.de ope.no.nunc. &
dixi etiam supra circa metum q.7. art.9.

Vnde per iudicem stare dicitur.

21 Secundum exemplum est, quando iudex † denegauit
audientiam, & iurisdictionem suam actori, ex eo quia
non habebat actionem illam, ad quam nunc vellet resti
tui, quia tunc ad illam non restituitur.tex.est in d. §. ait
prætor.vers.per magistratum.ibi, alioquin &c. & ibi in
fine illius tex.in illis verbis, vel alia iusta causa.

Et ratio esse potest, quia potuit appellare actor ab il-
la interlocutoria, quę totum ius eius absorbebat, si sentie
bat se grauatum, vnde si nunc vult restitui, est velle resti
tui aduersus omissam appellationem, quod maiori non
licet sine iusta causa. Vnde sublimitari posset in casu quo
impeditus fuisset ab eodem Iudice appellare.

22 Tertium exemplum esse potest, † quando actor có-
ram sequenti Iudice nimis agere distulisset, & frustrare-
tur, tex.est in d.§.ait prætor.versic.proinde.

Quod est notandum diligenter, quia gl.& doct. nihil
dicunt super hoc text.& mihi videtur sing.hoc pro reis
ad imputandum negligentiam actoribus, quando alle-
garent impedimentum ex persona Iudicis. Vnde si reus
23 † obtulit se paratum coram quocunque iudice litigare,
qui competens esset, & hoc fecit quando actor protesta
batur de diligentia, vt quod per eum non staret &c.con
stituet actorem in neglig̃etia, ita vt restitutione dignus
non sit ex hoc capite impedimenti &c.

Articulus VII.

24 AD septimum, An scilicet prædicta conclusio † pro
cedat in instantia iudiciali?

Videtur quod sic.

Primo per tex.in d.l.sed & si per prætorem. in §. ait
prætor.ff.eo. qui indistincte loquitur quomodocunque
actio culpa iudicis exempta sit.

Secundo, quia ita tenet gloss.in l.properandum.§. fin
autem vtraque.in verbo, trium librarum, & ibi Bar. &
Bal.& gloss.in §.hoc quoque.in auth.de his qui ingred.
ad appell.

Quinimo, quidam tenent, quod restitutione opus nó
sit, dicentes quod Instantia ipso iure non currit hoc ca-
su.ita gl.in d.l.sed & si per prætorem.in princip.& gl.in
§.1.in verbo a recitatione.in auth.de his qui ingred. ad
appell.ibi, item est necesse, & sequútur Petr.Cyn.Ray.
Fulg.& Saly.in d.§. fin auté vtraq. vt per Alexand. ibi.

In contrarium facit primo l. properandum.in fi.ar-
guendo a speciali.C.de iud.

25 Secundo, quia publice vtile est † ne circumueniatur
dispositio d. l. properandum.

26 Tertio, quia modicum damnum affertur actori † per
interitú instátię primę iudicialis, quia nó perit actio pro
pterea; sicut per interitum secundæ instantiæ. Et ita te-
net Bart.in auth.quæ supplicatio. num.3.C. de appella.
& ibi concord.in marg.Bal.ibi, num.1.cum concord. &
ibid.Bar.in l.arbitrio.§.si dolo.ff.de dolo.

Communis resolutio illa videtur, quod si aliter suc-
curri nó potest ipsi actori, detur in subsidium restitutio
ex hac clausula, & in hoc omnes cócordant. Si vero pos
sit aliter succurri, secus, secúdum doct.magis cóiter, vt
testatur Alex.d.§.fin aút vtraque.nu.2. Salyc.in auth.si
tamen.in 2.oppos.C.de temp.appell.& Rom.con.220.
num.9. Prout plenius ego dicam infra in 2. parte in re-
stitutione aduersus lapsum instantiæ, ad quæ pro sanio-
ri, & diligentiori distinctione te interim remitto.

27 Notandum etiam interea est, quod per iudicem † sta
re dicitur quo minus causa expediatur, quando post có
clusionem in causa amplius duobus mensibus moratur,
antequam causam expediat, non obstante instantia fa-
cta a parte, vt causa expediatur, sing.Io.de Amic.in con
sil.139.num.7.

Articulus VIII.

28 AD octauum, An scilicet impedimentum † aduoca
ti, procuratoris, notarij, executoris, vel baiuli sit iu
sta causa restitutionis in integrum?

Videtur quod non, per id quod notat Fulg.in l.1.nu.
2.C.de rep.bon.pos.per gl.ibi, videlicet, quod si quis fuit
læsus propter absentiam aduocati, non datur ei restitu-
tio, sed noua assignatur dilatio.

In contrarium videtur tex.clarus in l.ait prætor.in fi.
& ibi gl.ff.ex quib.caus.ma.& ibi idem Ful.notat, quod
non interuenire aduocatum est iusta causa restitutionis
aduersus lapsum temporis. & ita regulariter tenendum
est, & teneo. Et ex hac conclusione infero ad nonnulla,
ex quibus ipsa conclusio etiam confirmatur.

Et primo infertur, quod quando propter impedimen
29 tum legitimum notarij, † quis non potuit habere instru

mentum

mentum,& tempestiue producere, restitui debet, Inn.
in c.præterea.de dilat. Cuma. consil. 556.visa serie, sub
num.4.in fin.Paul.de Cast.consilio 135.in causa deser-
tionis,colum.fin.vers.additur,libr. 2. & tradunt Bart.&
doctor.communiter in l.argentarius.§.cum autem.ff.de
edendo.& post eos Ant. Nicellus in tractã.de concord.
glosarum,num.362.

30 Secundò infertur,quod non interuenire tempestiue †
aduocatum est iusta causa restitutionis in integrum, si
debita diligentia facta fuit. Fulgos.in d.l.ait prætor.§.de
inde.qui est §.fi.l.ait prætor.ff.ex quib.caus. maio.

31 Tertio infertur, quod si quis desidia examinatoris,†
qui opportune non examinauit, læsus est in causa, resti-
tui debet ad examen perficiendum. Mauric. plene in d.
tract.nostro cap. 408.

Infertur quarto generaliter, quod impedimentum in
32 firmitatis,† vel absentiæ,vel aliud quod accessorium fue-
rit ipsius procuratoris,vel aduocati,vel alterius in causa
necessarij,& sine quo expediri non poterat, iustam rest.
causã præbeat,vt ex prædictis constat,& magis in specie
determinat Oldr. in cons.incip.quoniam ex parte,vers.
fin. prout allegatur ab add.ad Alex.in l.quæsitum.ff. de
re iud.licet ego(omnibus Oldradi consilijs excursis) nõ
reppererim nisi vnum eius consilium sic incipiens, & ni-
hil de hoc agens.Quæras diligentius, Interim mihi pla-
cet conlusio hæc singulariter proposita.

Et ad contrarium quod colligitur ex Fulg.in d.l.1.nu
mer.2.C.de rep.poss.bon. Dicas quod sententia Fulgo-
sij vel est,vel debet esse ista,vt scilicet non restituatur læ
sus propterea ad totã causam,sed ad dilationem aliã cõ
sequẽdam intra quam illud expedire possit, quod expe-
dire potuisset,si eius aduocatus non fuisset absens,vel ali
ter legitime impeditus. Et hoc est verius, & æquius.

Articulus IX.

33 AD nonum, An scilicet error † alicuius ex prædictis,
scilicet aduocati,procuratoris,vel notarij &c. sit iu
sta causa restitutionis in integrum? Articulus iste pro par
te non est dubius, pro parte vero sic. Ideo distinguo ca-
sus, & dico sic.

Aut dolus tam istorum, vel alicuius illorum, quam
etiam ipsius aduersarij interuenit.

Aut dolus alicuius istorum duntaxat.

Aut negligentia tantum aliquis istorum errauit.

34 Primo casu,† quantum ad hoc an succurri debeat ipsi
læso aliquo iuris remedio;clara conclusio est,quod sic,vt
omnes proxime allegandi communiter tenent.

35 Limitando tamẽ,vt procedat † si iudex motus fuit ex
præuaricatione procuratoris ad fundandam sententiam
contra ipsum læsum, nam si vel non ex hoc principa-
liter, sed ex alio sufficienti per se ad ferendam eodem
modo & tenore sententiã motus fuit,secus. Ita sing.limi
tat Fulgos.in d.l.i.nu.4.C.de pœn.iud.qui mal.iud.& i-
dem voluit prius Cyn.ibi nume.4.& Paul. de Cast.nu.5.
& est notatu dignũ. Et comprobatur per cõẽ cõclusio
36 nem in simili,quæ habet,quod licet sententia debeat † il-
lius retractanda ope restitutionis in int.si ex falsis proba
tionibus lata fuit,l.diuus.ff.de re iud. & ibi omnes,si ta-
men iudex nõ ex illis falsis probationibus,quibus victor
vsus est,motus fuit,sed ex alijs veris,non retractatur sen
tentia,vel ope restitutionis,vel ipso iure. Innoc.in c.cum
I.& A.de re iud.& in c. licet causam. de probat.in prin.
& ibi Bald.nume.27. Abb nume.22.Felyn. nume.28.&
Dec.nume.155 gl.Salyc.Paul.& alij in l.1.C.si ex fals.in
stru.& alij communiter in l. si ex falsis. C.de transact.&
dicam infra in 2.parte.

37 Quantum vero ad hoc, quo remedio † huic læso suc-
curri debeat,an scilicet ipso iure, an vero restitutio in in
tegrum necessaria sit. Rursus subdistinguendum est.

Aut enim aduocatus,seu procurator,notarius &c.fuit
corruptus precibus tãtum,& tunc licet Cyn.in l. 1. C.de
aduoc.diuers.iud. teneat, quod ipso iure.

Magis tamen communis sententia est, quod restitu-
tio in integrum necessaria sit, vti tenent in primis in for
tioribus terminis omnes illi qui sic tenẽt in seq.casu pro
ximo,& in specie glos.in d.l.1.per l.seruo inuito.§.si præ
tor.ff.ad Trebell.& l. minor autem magistratus.§. 1.ff.
de minor.

Aut fuit corruptus pecunia quoque,& tunc magis du
bitabile videtur.

Videtur enim,quod ipso iure tutus sit ipse læsus, vt te
nuit glos.in d. l. 1. secundum vnum intellectum quem
ita demum sequitur, & Alber.ibi numer.1. & Bald.nu-
mer.4. versicul. tu dic.& multo magis dicetur idem te-
nuisse Cyn.ibi,qui idem tenuit in præcedẽti casu. Et pro
hoc faciunt d.l.1.ibi,ex integro causam agere.& l.consi
stit.C.de pœn.iud.qui mal.iud.& l.si prætor.§. Marcel-
lus.ff.de iudic.

Sed in contrarium est magis communis sententia etiã
in hoc casu,quod tenuit in primis glos.secundum alium
intellectum in dict.l.1.quem doct. communiter sequun
tur,Bart. ibi numer. 1. qui de communi testatur in rep.
in princip.Ang.ibi numer. 1. dicens ita tenere moder-
nos,& bene. Fulgos.ibi numer.3. per totum, & in fin.
Ang.in dict.l.seruo inuito.§.cum prætor.numer.4.ff ad
Trebell.Hostien.in capitu.2. col.5. in vers. restituimus.
de restitutione in integrum & antiquitus voluit idem
Ioann.de Deo,libr.5.capit.3.numer.7. Et ego puto ve-
rius,& securius per dict.l.diuus.ff.de re iud. quæ indistin
cte loquitur, & ibi & alibi doct. communiter conclu-
38 dunt, quod ad hoc vt sententia † sit ipso iure nulla ex
defectu præuaricationis procuratoris, vel aduocati &c.
tria requiruntur copulatiue, videlicet dolus aduersarij,
corruptio procuratoris, vel aduocati, & absentia partis
læsæ,vt plenius dicam infra in secunda parte,in ea quæ-
stione, an & quando sententia retractetur ope restitu-
tionis ob productionem falsorum testium, vel instru-
mentorum?

Ad contraria resp.sic. Ad d.l. 1. quod non distinguit
tex. an ipso iure,an ope restitutionis, vt per d.l.diuus.di-
stingui debet.

Ad dict.l. consistit. resp. quod ibi loquitur de præ-
39 uaricatione iudicis,† in quo consistit substantia iudicij,
sine procuratore autem vel aduocato iudicium stare po
40 test,† c.forus de verb.sing.ex quo colligitur limitatio ad
hanc comunem, vt dicam proxime.

Ad l.si prætor.§.Marcellus.ff.de iud.resp.quod ibi ab-
sente parte commissa fuit præuaricatio, vnde concur-
runt illa tria requisita,de quibus diximus supra proxi-
me.

Conclusio ergo est,quod restitutio in integrum in v-
troque casu necessaria est,& dari debet. Quam

41 Amplia, vt procedat etiam si ipse læsus habeat † re-
gressum contra procuratorem, vel aduocatum,secundũ
Bald.& alios in d.l. 1.C.de adu.diu.iud.& Bart.in l.1.C.
de pæn.iud.qui mal.iud. vbi alij. Idẽ sensit,licet in contra
ria,glo.in cap.2.in verbo,restituimus. in fi. extra de rest.
in int.

42 Limita vero è contra nisi in persona † procuratoris,
vel aduocati fundaretur substantia iudicij, vt colligitur
ex intentione Ang.in d.l.1.nu.1. Et probatur per intel-
lectũ doctorũ ad d.l.1. C.de pœn.iud.qui mal.iud. quod
scilicet ibi speciale sit in iudice, quia in eo fundatur sub-
stantia iudicij,& dict.cap.forus.

43 Secundo casu, dubitari solet, an succurratur ipsi læso
saltem ope restitutionis in int.ex hac clausula.

Et videtur quod sic.

Primo

Primo, quia ita euenit quando sententia est lata pre-
44 textu falsorum testium, vel instrumentorum, † nam non
requiritur quod dolo aduersarij producta sint, ad hoc vt
ope restitutionis rescindatur. gl. Bart. & alii in d.l. diuus.
ff. de re iud. vbi Angel. in princ. communem dicit, & idē
testatur ibi Iason num. 18. Ergo idem in casu nostro di-
cendum est, quia eadem adesse videtur æquitas succur-
rendi.

Secūdo per d.l.1. C. de adu. diuer. iud. qui simpliciter
causam retractari vult ex integro, nec aduersarij dolum
requirere videtur.

Tertio eodem modo facit d.l. minor autem magistra
tus. §. 1. ff. de minor. quam in his terminis intelligit Cy.
in d.l. 1. nume. 4.

Quarto, quia ita doct. plures firmiter tenent, Iac. de
Rau. quem sequitur Fulg. in d.l. 1. nume. 3. in princ. & in
fi. vers. sed vidistis, & Cyn. num. 4. & Raph. in l. cum mi-
norem. in fi. C. si adu. rem iud. & Mauric. capitu. 380. vbi
exemplum.

Contrariū tenent alij magis cōiter, & in primis ita sē
tit gl. in d.l. 1. ibi, dummodo calliditas aduersarij interue
nerit, idē tenet expresse Alber. ibi nu. 3. & Paul. de Cast.
ibi nu. 4. Host. in c. 1. col. 5. verbo, restituimus. de rest. in
int. Bellam. cum pluribus concord. tit. de capell. decis. 5.
nu. 1. vbi ita practicari testatur. Spec. in tit. de appell. §.
nūc autem. nu. 18. & in tit. de excut. sent. §. sequitur vide
re. nu. 7. Et allegantur etiam Ang. & Imo. in l. ab execu-
tore. in fi. de appell. & Anto. Abb. & Franc. in c. ex ratio-
ne. de appell. Idem quoq; tenet Peregr. decis. 2. 126. Et
in summa hæc opinio magis communiter tenetur.

Et pro ea adducitur l. 1. ff. de præuaric. & d.l. seruo in
tuito. § Marcellus.

Et vulgaris illa ratio, quia imputare sibi debet, is qui
talem aduocatum elegit.

Ego sic distinguēdū puto. Aut iste aduocatus vel pro
curator, vel notarius &c. est soluendo, & procedit secun
da opinio magis cōmunis. Aut non est soluendo, & tunc
puto verius quod in subsidium debeat ope restitutionis
succurri, iuxta l. fi. ff. de eo per quē fact. erit &c. & nota-
ta per glos. in l. elegāter. §. si dolo. & in l. arbitrio. §. si cu-
ius dolo. ff. de dolo. Et ita reperio qđ restringūt opinio
nē cōem Alber. in d.l. 1. nu. 3. & Pau. de Cast. ibi nu. 4. &
5. ante finē. Cur. iun. in repe. l. si quis ex fallis. nu. 3. C. de
transact. Bellam. decis. 5. nu. 3. Crescent. decis. 2. nu. 12.
& ita teneo tanquā æquius, & verius, quicquid contra sē
tiat Fulgos. in d.l. 1. nu. 3. quo ad primum membrum hu
ius distinctionis, aliter intelligens d. §. si dolo.

Et sic tenendo patet responsio ad cōtraria, quia pro
cedunt in secundo casu huius distinctionis.

45 Secundo etiam possunt procedere, & sic † limitabitur
alio modo communis opinio, quando procurator, vel ad
uocatus falsitatem aliquam commisissent allegando, vel
producendo, tunc enim victus hac de causa restitueren-
tur, vt declarat Paul. de Cas. in dict. l. 1. num. 5. C. de adu.
diu. iud.

46 Prædicta quoque omnia de dolo procuratoris, † vel
aduocati &c. vel etiam aduersarij, non solum procedunt
si dolus sit verus, sed etiam si præsumptus tantum, idest
resultans ex enormi læsione, vt tradit Mauric. in tract. re
stit. in int. c. 380. cum exemplo in contingentia facti.

Sed ego dicam de hoc in sequen. quæstio. in illo arti-
culo sexto, an enormis læsio per se sola sit iusta causa re
stitutionis in integrum.

47 Tertio casu, † quando scilicet negligentia duntaxat
procuratoris, vel aduocati, quis lapsus, & læsus est, dubita
tur an succurratur eidem saltem ope restitutionis? &

Videtur quod sic, prout voluit Mauric. cap. 393. cum
exemplo, vt per eum, & cap. 405. & cap. 407. & 413. &
vlt. in quibus etiam habes exempla, & in specie quando
procurator negligentia propria omisisset examinare
testes tempestiue.

Et facit etiam quia lata culpa æquiparatur dolo &c.

Contrarium tenent doct. communiter, Alb. in d. l. 1.
num. 4. C. de adu. diu. iud. & ibi Cyn. num. 5. & Ful. num.
6. Alb. in l. illicitas. §. sicut medico. nu. 5. ff. de offic. præ-
sid. Spec. titu. de appel. §. nunc videndum. nu. 18. Rot. in
add. nouis Papazzon. tit. de rest. in int. decis. 5. cum exem
plo. Bellam. tit. de appella. decis. 5. nu. 1. cum concor. Et
ego sic tenendum puto regulariter.

Et vltra d. §. sicut medico, & d. regulam, quod impu-
tare debet sibimet, qui talem elegit patronum, quibus
doct. præalleg. mouentur, & etiam Ang. l. 2. ff. quod quis
que iuris. Dico esse gl. de hoc in terminis in c. 2. in ver-
bo restituimus, in fin. extra eodem. de rest. in int.

Limitando tamen multipliciter, ex quibus contrariæ
Mauricij decisiones concordabuntur.

48 Et primo, nisi esset nimis supina † negligentia, & quæ
dolo æquiparetur omni modo, quæ restitutio daretur,
prout & in casibus de quibus ibi, vt sentit Paul. de Cast.
in d. §. cum prætor. nume. 7. in fine.

49 Secundo, nisi dominus † ipsum procuratorem aduer
tisset de eo, quod facere debebat, tunc enim succurritur
ipsi læso secundum Mauric. d. c. 407.

Mihi placet hoc, quia arguitur manifestus dolus pro-
curatoris. Sed quia Mauric. ampliat, vt procedat etiam
50 si procurator soluendo fuerit, † in hoc non consentio
propter d.l. fi. ff. de eo per quem fact. erit, & glos. ibi, & in
d.l. arbitrio. §. si cuius. ff. de dolo. & dicam prox. artic.
sequenti.

51 Tertio limita, nisi cum negligentia † & errore istorū
concurreret quoque causæ magnitudo, aduersarij modi
cum, vel nullum damnum, refectio expensarum eius, &
purgatio moræ, vt eleganter per Mauric. ca. 365. & per
exempla eius latius.

52 Quarto etiam limita, † vt non procedat intra triduū,
a die commissi erroris, nam tunc reuocari potest ipso iu
re ante sententiam, vel post ope appellationis, l. fi. cum
ibi not. C. de erro. aduoc. & tradit in materia nostra re-
stitutionis in terminis Rebuf. titu. de restitut. in int. ar-
tic. 1. glos. 1. num. 28.

53 Limita etiam & vltimo † generaliter omnia prædi-
cta, vt saltem ipse procurator, vel aduocatus &c. teneau-
tur reficere damnum & expensas ipsi læso, vel dolo vel
negligentia errauerint, Specul. de exec. sent. §. sequitur
videre, numer. 7. Bart. in l. cum quid. ff. si cert. pet. Card.
in clem. sæpe. in fine princ. ff. de verb. sing. Ant. de Butr.
in c. ad aures. in rep. de ætat. & qual.

54 Infertur ex prædictis omnibus, quo ad notariorum †
errores, quod succurrendum est ipsis litigatoribus, si pro
pter errorem aliquem notarij pereat ius ipsorum.

Exemplum vnum affertur a Mauric. d. tract. nostro,
55 c. 396. dum vult quod succuratur ei, cuius scripturas † no
tarius non signauit, nec subscripsit, & sic publicare omi
sit, & interim morte præuentus fuit, refert enim ipse
qđ ipso iure fuit seruatus illæsus ipse victus hac de cau-
sa, licet addat, quod potuisset etiam per restitutionem
ei succurri, & euenit iste casus hic Perusiæ.

Exemplum aliud afferi potest in alio casu, qui pariter
56 hic Perusiæ contigit, † adest enim statutū super compro
missis iudicialibus faciēdis, cuius forma omni modo est
in viridi obseruantia, licet sit admodum rigorosa, & peri
culosa ipsis cōpromittētibus, est tamē optima pro litib.
breuiter finiendis. Et inter cætera disponitur, quod si
arbiter intra 90. dies non fert suam sententiam, actor
amittit omnem actionem suam, & arbiter soluit pœ-
nam florenorum cētum, modo accidit, quod arbiter abs
que eo quod curaret videre diem celebrati compromis
si, informauit se de hoc a notario causæ, qui dixit, errore
ductus

ductus, quod aderant adhuc duo dies pro complemen-
to dictorum 90. dierum & re vera non aderat nisi vnus,
quo factum est vt arbiter intra tempus prædictum non
pronunciauerit, & inciderit ipse in dictam pœnã, & ius
ipsius actoris perire fecerit, propter quem errorẽ nota-
rij de duobus contigit dubitari inter quosdam Excellen
tiss. doctores Perusinos me præsente & audiente. Quo-
57 rum vnum erat, an deberet succurri ipsi actori † saltem
ope restitutionis in integrum aduersus amissionẽ actio
nis non culpa sua &c. Alterum, an ipsi arbitro aduersus
d. pœnam incursam. Ad primum dicebant, quòd puta-
bant debere succurri, non quidẽ, vt causã posset amplius
ab eo arbitro vel alio decidi per laudum iudiciale, sed vt
posset saltem ordinariè cognosci, & in hoc ego consen-
tiebam, si nec contra notarium, nec contra arbitrum re-
gressus dabatur, vel soluendo non erant, per ea quæ su-
pra dixi, & arg. l. sed & si per prætorem. §. h. ff. ex quib.
58 caus. maio. Ad secundum dicebant, † quòd arbitro suc-
currendum non erat, quia sibi imputare debebat, quare
notario credere voluit, & non ipsemet diem celebrati
compromissi inspicere. Et in hoc quoque inclinabam,
sed postea reperi in contrarium pulchram decisionem
Soc iun. cons. 104. nu. 15. lib. 3. præsupposito, quòd in il-
lo casu Socini venditor posset se certiorem reddere per
inspectionem ipsius instrumenti venditionis, quam per
auditum illius testis, vel inspectionem sui domestici
memorialis.

Puto tamen hoc non obstante, quod recte senserint
præfati doctores, quia negligentia ipsius arbitri in re tã
graui excusari non debet, dum poterat maxime ita ad in-
strumenti inspectionem se conferre, sicut ad nota-
rium.

59 Infertur etiam ex prædictis, quo ad ipsum † apparito
rem, quod si per eius errorem læsus fuerit aliquis ex liti-
gatoribus, succuri debeat, vt tenet Mauric. præall. c. 377.
vbi dicit fuisse restitutum in integrum quendam rusti-
cum, cuius apparitor fuerat negligens in exequenda qua
dam appellatione.

Aliud exemplum est apud eundem c. 383. de appari-
60 tore, † qui proclamata quæ subhastationi præcedere de
bent, facere omisit.

61 Aliud exemplum, apud eundem cap. 415. de † appari
tore, qui non notificauit ipsi parti diem comparendi, in
casu quo spectabat ad ipsum apparitorem hoc notifica
re, vt per eum.

Articulus X.

AD decimum, An scilicet impedimentum causatum
62 ab aliquo alio tertio, † sit iusta causa restitutionis
in integrum ipsius impediti?

Videtur quod non. Per id quod scribit Fulgos. in l. si,
§. fin. nume. 3. ff. de edendo. dum inquit, quod si quis a-
63 miserit instrumenta dolo tertij, † quia abscondit, & po-
stea reperit dolo detecto, sed non tempestiue quo ad
causam, non potest tamen restitui in integrum ex hac
generali clausula.

64 In contrarium facit, quia iniquum est, † vt non succu
ratur ei, qui absque vlla eius culpa in damnum incidit, l.
sed & si per prætorem. §. si feriæ. ff. ex quib. caus. maior.

Breuiter veritas videtur hæc. Quod si iste tertius est
soluendo, & contra eum regressus dari põt, cesset restitu
tio in int. & detur huic læso actio in facto aduersus istũ
tertium, text. est in l. arbitrio. §. si cuius dolo, ff. de dolo.
Si vero soluendo non est, vel etiam si soluendo sit, non
tamen contra eum facilis datur regressus ipsi læso, Resti
tutio in subsidium danda erit. Ista est gl. in d. l. arbitrio.
§. si cuius dolo, in fin. glossæ magnę. ff. de dolo, & ibi om
nes glo. in authen. si appellatione. in fin. C. de temp. ap-
pel. Paul. de Cast. in l. vnus. §. si fons. num. 5. ff. de seruit.
rust. præd. Barto. & alij in d. auth. si appellatione. Et est
text. in l. fin. ff. de eo per quem factum erit, &c. & etiam
in §. fi. l. properandum. C. de iud.

Et amplia conclusionem istam, vt dixi, etiam si esset
soluendo iste tertius, non tamen contra eum adesset fa-
65 cilis regressus. † Et accipe vnum exemplum, si iste ter-
tius non dolo sed culpa etiam leui damnum dedit.

66 Vel si est aliquis potens, vel bannitus, vel tirnus, † vel
vagabundus quive aliqua alia de causa sui copiam non
faciat, & pro hoc est text. sing. secundum vnum intelle-
ctum in c. ex literis. de rest. in int.

67 Vel si puta, procurator † læsit dominum ex ignoran
tia actorum ab aliis, vt per Benintend. decis. 26. nume. 7.
& sic de similibus. quæ sufficiant pro complemento
huius quæstionis.

SVMMARIVM.

1 *Casus fortuitus an sit iusta causa restitutionis in integrum.*
2 *Restitio in integrum ex edicto minorum an sit fauorabilior quam alia.*
3 *Minor quare non restituatur aduersus damnum fortuito contingens, maior sic.*
4 *Procuratoris mors est iusta causa restitutionis aduersus sententiam.*
5 *Actuarius si amisit libellum an detur restitutio ad nouam oblationem.*
6 *Et quidem si instrumentum amisit dolo, vel culpa. 7. et 8.*
9 *Instrumenta si incendio vel aliter casu perierunt, datur restitutio.*
10 *Citatio si amissa sit, & probari possit quod emanauit, an succurratur.*
11 *Restitutio ex clausula generali non datur in odium & necem aduersarij.*
12 *Impedimentum procedens ex necessitate iuris, an sit iusta causa restitutionis.*
13 *Minor non restituitur, quando læditur iure communi.*
14 *Impeditis impedimento iuris non currit præscriptio. & quomodo procedat. 15.*
16 *Feriarum impedimentum est iusta causa restitutionis. & num. 21. latè.*
18 *Impedimentum procedens ob prærogatiuam aduersarij est causa restitutionis.*
19 *Iudex si refrænat numerum testium, & ex hoc actor læditur, restituitur.*
20 *Venditor si casu vel necessitate amisit pecuniam, quam pro retractu prædij paratam habebat, & tempus redimẽdi labatur, restituitur.*
22 *Feriarum impedimentum, an sit iusta causa restitutionis, si feriæ sint ordinariæ.*
23 *Ferias qui præuidere potest, & non præuidet, sibi imputet.*
24 *Euenire quod potest, qui non præcauet, sibi imputet.*
25 *Feriarum extraordinariarum impedimentum an sit iusta causa restitutionis.*
26 *Et quid si feriæ essent inductæ ab eo, qui inducere non potuisset.*
27 *Iudex si ius non dixit, succurritur, nec refert ex qua causa fecerit.*
28 *Feriæ si incidant in vltimam diem dilationis, an detur restitutio.*
29 *Et quid si illud in ea vltima die expediri non poterat.*

30 *Et quid*

30 *Et quid si feriæ istæ licet extraordinariæ tamen præuideri potuissent.*
31 *Et quid si essent feriæ breuissimæ.*
32 *Actor quod se nimis astrinxit, sibi imputare debet.*
33 *Aduersarij priuilegium, vel prærogatiua, an sit iusta causa restitutionis.*
34 *Minoris causa si læsus fuit maior, ipse quoque cum minore restituitur.*
35 *Et quomodo hæc causa mediate, vel immediate consideretur. & 36.*
37 *Mutui instrumentum si actor nõ produxit, excusatur reus, si nec ipse solutionem.*
38 *Impedimentum naturale, siue vi superiori procedens, an sit causa iusta restitutionis.*
39 *Fluminis cursu qui seruitute vti impeditus fuit, restituetur.*
40 *Fontis ob crescentiam seruitute qui vti non potuit, restituitur.*
41 *Et quid si ob causam istam seruitus præscriptione amissa fuerit.*
42 *Restitutio de qua in l. Attilicinus. ff. de seruit. rust. præd. quæ sit.*
43 *Ecclesia destructa si restauretur ab homine, quæ restitutio ista sit.*
44 *Restitutionis prædictę auxilio quomodo iura prescripta recuperentur.*
46 *Cum impedimento naturali si mixta sit negligentia impediti, an detur restitutio.*
47 *Molendinum suum superius molendino meo qui habet, & per annum aquam habere nõ potuit ob irruptionem, an restitui possit in præiudicium meum.*
49 *Læsio enormis, an sit iusta causa restitutionis ex hoc edicto maiorum.*
50 *Læsio enormis vbi adest, ibi dolus aduersarij adsit necesse est.*
51 *Remedium extraordinarium, vbi pinguius est quam ordinarium, nõ cessat extraordinarium propter concursum ordinarij.*
52 *Læsio enormis, si cum ea concurrat personæ qualitas, quæ læsa est, puta vidua, rusticus, miles &c. est iusta causa restitutionis.*
53 *Intellectus l. In contractibus. C. ex quibus. caus. maior.*
54 *Læsio quæ procedit ab alio facilius causat restitutionem, quam quæ procedit ab ipsomet læso, & num. 56.*
57 *Dotis fauor specialis an sit iusta causa restitutionis in integrum.*
58 *In nouatione debitoris dotalis qui læditur, restituitur.*
60 *Minor non restituitur aduersus pariter priuilegiatum.*
61 *In dotalibus pactis & conuentionibus, si grauiter etiam quilibet maior læditur, restituendus est fauore dotis.*
62 *Mulier etiam maior restituitur, si perperam nouauit suum debitorem dotalem.*
63 *Maritus quoque si idem faceret, restitueretur fauore dotis.*
64 *Restitutio in integrum ex clausula generali, an detur singulariter ex aliquo speciali casu, qui sub regula cadere non possit.*
65 *Actiones duas qui habere se putabat, & vnam tantum habebat, & instituit illam quam vere non habebat, an restituatur ad aliam quæ vere competebat instituendum, de quo in l. si mater. §. 1. de exc. rei iud.*
66 *Et hoc casu an succurratur ipso iure vel ope restitutionis.*
67 *Sententia ipso iure retractatur, quando causa eius redit ad non causam.*
68 *Transactio facta iusto errore testamenti, vel codicillorum ipso iure retractatur.*
69 *Restitutionis huius de qua in dicta leg. si mater. quæ causa sit.*
70 *Error iustissimus quod in causa sit, communiter tenetur, non quod fauor matris.*
71 *Restitutio in integrum datur ex specialissima ratione in casu l. fin. C. de rep. hered.*
72 *Beneficium qui ad impetrandum procuratorem mittit, & ille moriatur, an restituatur.*
73 *Vxor quando circumuẽta est a marito in constitutione dotis restituitur.*
74 *Hæreditate iacente damnum qui passus est, restituitur.*
75 *Sententia quæ manifeste est contra ius litigatoris, rescindetur ope restitutionis, licet in rem iudicatam transiuerit.*
76 *Credens verisimilia, restituitur, si deceptus sit.*
77 *Homo simplicitatis naturalis, & rudis, restituitur, si decipiatur.*
78 *Sententia in causa matrimoniali lata, rescinditur ope restitutionis si lædat.*
79 *Forenses restituuntur aduersus pœnas statutorum, si in illas ignoranter inciderunt.*
80 *Restitutio ex quibus causis deneganda sit, incipit quæstio. 15.*

QVAESTIO XIV.

De impedimentis alijs, quæ casu fortuito contingunt, vel iuris, vel naturæ necessitate, ex quibus datur restitutio in integrum ex hac generali clausula. Et de alijs etiam casibus specialibus, in quibus restitutio in integrum speciali iuris dispositione conceditur, quorum vix ratio reddi, & consequenter regula constitui non commode potest.

SVperest, Vt de cæteris omnibus impedimentis quæ casu fortuito, vel iuris, vel naturæ necessitate contingunt, videamus, an sit iusta causa restitutionis in integrũm, & denique aliquot articulos annectamus de alijs casibus specialibus, in quibus datur restitutio in integrum ex speciali iuris dispositione, absque eo quod ratio concludens reddi possit, & ideo sub certa regula comprehendi non potuerunt. Hæc omnia autem breuiter expedientur, septem vel octo articulis sequentibus, multa sub illis per modum illationis complectendo.

Primo, An casu fortuito impeditus restituatur?

Secundo, An casus proueniens ex necessitate dispositionis alicuius iuris, vel statuti, vel principis, sit iusta causa restitutionis?

Tertio, An feriæ superuenientes sint iusta causa restitutionis?

Quarto, An aduersarij prærogatiua, vel priuilegium sibi competens ex dispositione iuris, propter quam lędatur quis, sit iustum impedimentum, & causa restitutionis.

Quinto, An impedimentum naturaliter, seu ex necessitate naturæ contingens sit iusta causa restitutionis?

Sexto, An enormis læsio, sit iusta causa restitutionis, etiam maioribus, ex hac generali clausula?

Septimo,

Septimo, An fauor dotis, ſit iuſ a cauſa reſtitutionis in aliquo caſu?

Octauo, An in aliquibus alijs caſibus detur reſtitutio in integrum, ex ſpeciali iuris diſpoſitione? & qui caſus iſti ſint?

Articulus I.

1 AD primum, An ſcilicet caſus fortuitus, † ſiue impedimentum, & damnum, inde reſultans, fortuito contingens, ſit iuſta cauſa reſtitutionis ex hac clauſula?

Videtur quod non.

Quia non eſt magis priuilegiatum hoc edictum maiorum, & reſtitutio quæ inde datur, quam edictum, & re
2 ſtitutio minorum. Quinimo minus, † ſecundum magis communem ſententiam, de qua dixi ſupra q.5.artic.1. ſub num.3.verſic in contrarium. Sed minor non reſtituitur aduerſus damnum in quod incidat caſu, & fortuna, vt eſt expreſſum in l.verum.§.ſciendum.ff.de minor.& in l.fin.ſecundum communem intellectum.C.de reſt.in int.& ibi omnes.& Bar.& Bal.in d.§.ſciendum. & Bal. in l.ait prætor. §. hodie. ff.de minor. & dixi ſupra q.4. art.5.num.23.verſ.in contrarium.ergo &c.

In contrarium eſt text.in l.ſi cu .in fi.ibi, & cæterorũ quæ caſu contingunt &c.Et facit clare ratio, & regula.l. non enim.ff.ex quib.cauſ.maio.

Et ita tenendum eſt, & facienda concluſio, quæ confirmabitur clarius illationibus, & articulis ſequentibus.

3 Ad contrarium reſp.quod non reſtituitur minor † aduerſus damnum caſu fortuito contingens, ex edicto, & ex cauſa ætatis, illa enim ſpecies reſtitutionis requirit ętatem minorem, & læſionem ex illius fragilitate & lapſu procedentem. Non autem negatur, quin reſtitui poſſit vt quilibet maior, vbi maioribus ſuccurrendum eſſe aduerſus caſus fortuitos conſtitutũ eſt, & ratio vtriuſque dicti eſt, quia læſio procedens a caſu fortuito, non lædit minorem vt minorẽ, magis, q̃ vt quemlibet maiorẽ, ſed præſupponitur quod quilibet etiam maior huiuſmodi caſum euitare non potuiſſet. Et in tantum, quod ſi præſupponamus q̃ minor potuiſſet euitare, & præuidere, & non fecerit, datur ei reſtitutio ex capite ætatis. quia inconſulto & imprudenter ſe geſsit, Bal.in d.l verum.§. ſi locupleti.ff.de min.& Natt.conſ.548.num.41. & Mauric.c.178.in fi. Si verò maior potuerit præuidere, & euitare, & non fecerit, nõ ſuccuritur ei, tex. eſt expreſſus in l.ſed & ſi per prætorem.§.ſi feriæ.ff.ex quib.cauſ.maior. & ratio eſt in d.l.non.n.ff.eod. Ex quibus apparet ratio diuerſitatis concedendi vel illam reſtitutionem ex capite ætatis, vel iſtam ex clauſula generali, & ex ratione diuerſitatis clara diſſolutio argumentationis.

Concluſio ergo eſt, quod impedimentum fortuito contingens eſt iuſta cauſa reſtitutionis ex hac generali clauſula.

4 Inferturq. ad plura. Et primo, quòd † mors procuratoris eſt iuſta cauſa reſtitutionis aduerſus rem iudicatã, dummodo conſtet de læſione, vt habetur in deciſ. diuerſorum deciſ. 271.

5 Ampliatur, vt dicatur † iure communi concedi, & cõſequenter dari etiam in ſpolio, & impedire executionẽ, vt dicit Cotta deciſ.289.

6 Infertur ſecundo, quòd ſi actuarius † amiſerit libellum, debeat reſtitui actor ad nouum libelli oblationem faciendam, vt concludit Maurici.cap.364.

7 Infertur tertiò quòd ſi actuarius † fortuito amiſerit inſtrumentum, quod ante litis conteſtationem produci debebat, debet ſuccurri ipſi læſo ex hoc ope reſtitutionis, vt idem Mauric.cap.378.

8 Limitando tamen, niſi actuarius dolo hoc † feciſſet, ſiue perdi permiſiſſet, nam tunc ſi ſoluendo quidem nõ eſſet, datur reſtitutio, aliàs actio in factum aduerſus eũ ad intereſſe, vt dicit idem Mauric.c.264.& eſt tex. cum gl.in l.3.in princip. ff. de eo per quem fact. erit.& per l. arbitrio.§.is cuius.ff.de dolo, & ibi glo.& doct. Dixi plene ſupra q.præced.art.fin.

9 Infertur quartò, quod ſi proceſſus, † vel inſtrumenta alia incendio perierint, ſuccurri debat ei, qui ius aliquod hac de cauſa amiſit. Mauric.cap.399.

Infertur etiam quinto, ſecundum Mauric.prælle.ca.
10 268.quod ſi citatio facta fuerit, † & quod à notario emanauerit, probari poſsit, ſi deperdita ſit caſu fortuito, & non negligentia, ſuccurri debet ope reſtitutionis ei qui ex hoc ius aliquod amiſit, ita vt habeatur pro facta & non deperdita, & actus dicatur cum citatione factus. Mihi placet iſta illatio & concluſio Mauricij in caſibus, in quibus citatio pro forma magis, quam propter neceſſarium & notorium præiudicium quod alias fieret ipſi parti requiritur, ſed ſi ad hoc requireretur, vt abſenti aliquid notificaretur, vt contradicere poſſet, ſi quid haberet quod opponeret, prout accidit vt plurimum. l. nam ita diuus.ff.de adoptio. iniqua mihi videretur iſta con-
11 cluſio Mauricij. Daretur enim reſtitutio † in manifeſtã necem iurium & intereſſe ipſius aduerſarij, quod eſt cõtra l.ſciendum.ff.ex quib. cauſ.maio.

Articulus II.

12 AD Secundum, An ſcilicet impedimentum † proueniens ex neceſsitate iuris ſit iuſta cauſa reſtitutionis, & idem, an ſi ex diſpoſitione ſtatuti, vel iuſſu principis &c.

Videtur, quod vel danda non ſit reſtitutio, vel non ſit neceſſaria, quatenus ſuccurri deberet.

Quod enim dari non debeat, ſuadetur vt ſupra in artic.præcedenti, arguendo a maiori, nam ſi minori non
13 datur reſtitutio, quando læditur iure communi, † vt l.fi. C.de reſt.in int.& ibi omnes, & declaraui ſupra q.4.art. 5.ergo multo minus maiori, per ea quæ dixi ex magis communi ſententia ſupra.q.5.art.1.

Quod autem ſuperflua ſit (quatenus ſuccurrendum eſſet læſis hac de cauſa) probatur ex eo, quia impeditis
14 impedimento iuris agere, non currit præſcriptio, † l. 1.in fine. C. de ann.except.ergo nulla læſio contingit, conſequenter neque aliqua reſtitutio neceſſaria eſt.

In contrarium eſt veritas, vt conſtat ex d.l. ſed & ſi per prætorem.§.ſi feriæ.ff.ex quib.cauſ.maio. & ex illationibus ſequentibus in articulis proximis.

Ad contrarium reſpondetur facile in vtroque membro. In primo dicitur, vt dixi ſupra art.præceden.ad cõtrarium ibi formatum.

In ſecundo dicitur, quando illa propoſitio non valen
15 ti agere † non currit præſcriptio, procedit quando ius directo impedit perſonam actoris ne agere poſsit, vt impedit filiumfa.in d.l.1.in fi.C.de ann. excep. item mulierem in rebus dotalibus ſtante matrimonio; l.in rebus, C.de iur.dot. Secus vero quando ius non immediate impedit perſonam ipſius actoris agere, ſed opponit ei quodãmodo obicem ne agere poſsit, ideſt quod iudex aditus ab eo ius ei non dicet, & prout accidit hic in articulo propoſito, & ita eſt ex mente Abb. in capi. ex tranſmiſſa. numer. 14. de præſcript. & ibi Felyn. in fin. & Gom.ita ſoluit in §.rurſus.num.14.verſ. & ideo. Inſt.de act.& ibi Vrſil.n. 39.de communi, quod eſt notandum.

16 Cõcluſio ergo eſt, quod dabitur reſtitutio † ex cauſa impedimenti, à neceſsitate diſpoſitionis iuris, vel ſtatutorum, vel principis prouenientis.

17 Infertur one ex ea ad plura. Et primò, † quòd feriarũ
impedimentum est iusta causa restitutionis in integrum
d.§.si feriæ.vt dicam plenè infra art.seq.
Infertur secundò, quòd impedimentum procedens
18 † à priuilegio & prærogatiua aduersarij est iusta causa re
stitutionis, vt dicam infra art.4.
19 Infertur tertiò, quòd si iudex refrænasset † numerum
testium, quia ita sibi de iure videbatur faciendum, & ita
iure faciendum erat, & ex hoc postea appareret, quòd is
qui volebat plures examinare, non potuit probare incũ-
bentia, quæ probare potuisset, nisi fuisset refrænatus nu-
merus testium, debeat dari restitutio in integrum ipsi læ
so ex hoc, vt rursus illos examinere possit, etiam post di
dicita testificata, si probetur quòd damnum eius ex hoc
ipso de quo agimus, processerit. Et ratio est, ne vnde iura
nascuntur, inde iniquitas & iniustitia resultet &c. & ita
audiui quandoque seruatum à iudicibus habita æquita-
te præ oculis. Sed reperi postea Mauric. præall.c. 390.
tenentem contrarium, & non sine admiratione, cum ip-
se aliàs in hac materia semper inclinet, vt ex æquitate re
stitutio detur, vbi æquitas suggerit. Lubet igitur eius ra-
tiones referre, an bene recesserit ab hac æquitate pro-
pter illas.
Primò ait, quia imputare sibi debet is, qui se læsum di-
cit, quare prius non benè discusserit, an illi testes, quos so
los admittere voluit iudex, probarent incumbentia, nec-
ne, & si animaduertit quòd non sufficiebant, quare non
fuerit protestatus.
Secundò, quia cum de hoc nõ possit constare nisi post
dicita testificata, meritò non licebit amplius &c.
Sed pace eius ego persisto in priori sententia. Aut.n.
iudex fecit hoc eius mero arbitrio, à iure concesso, & cũ
erroneum postea appareat, debet dari restitutio per ea
quæ dicta fuerunt supra circa impedimenta proceden-
tia ex persona iudicis. Aut fecit sic lege, vel statuto iubẽ-
te, & tunc debet dari restitutio, per ea quæ dicta sunt in
conclusione, & dicam articulis sequentibus.
Et ad primam rationẽ Mauric. respondeo dupliciter.
Primò, quòd satis excusatur læsus ex hoc, quia dubi-
tans de hac insufficientia, volebat plures examinare.
Secundò, quia difficulter potest quis certificare se de
hac sufficientia, cum, vt plurimum testes examinãdi, plu-
ra se dicturos polliceantur pro veritate, quæ postea non
deponunt.
Ad secundam resp. quod prohibitio iuris, ne post di
dicita testificata super iisdem &c. facta est timore subor
nationis, vt per doct. in locis vulgatis. Qui timor cessat
hic, vbi iam prius iste læsus volebat illos testes examina
re, & iudex noluit.
20 Infertur quartò, quòd si is qui habebat † pecuniã pa-
ratam, & in promptu vt prædium redimeret, & princeps
petiit ab eo pecuniam istam pro necessitatibus suis, vel
Reipublicæ, & propterea non potuit tempestiuè redime
re prædium, an possit ope restitutionis ex hac clausula
aduersus tempus redimendi hac de causa lapsum, se iuua
re, & redimere. Vt colligitur nota. ex his quæ tradit Mau
ric. c.198. & idem c.232. vers. sed & hoc exemplum.
Et idem puto, si quis expendisset pecuniã hac de cau-
sa paratam in redemptione patris vel filiorum ab hosti-
bus, vt dicam plenius infra in 2. parte, in qu. an aduersus
præscriptionem conuentionalem detur restitutio &c.

Articulus III.

21 AD tertium An scilicet impedimẽtum feriarum † su-
peruenientium sit iusta causa restitutionis in inte-
grum?
Fac duos casus.
22 Primus est, quando istæ feriæ erant ordinariæ, † quæ
si quolibet anno solent indici tali tempore, vti sunt feriæ
messium, vindemiarum, vel festorum, & solennitatum
ordinariarum, & hoc casu conclude, quòd non datur re-
stitutio. Tex. est in d.l. sed & si per prætorem. § si feriæ.
ff. ex quib. caus. maior. & ibi omnes, & alibi, vt citabo in-
fra casu seq.
Et ratio est, de qua in d.§. si feriæ. Quia (inquit ibi
text.) imputet sibi actor qui illas præuidere potuit, & in
23 eas non incidere, & facere noluit, † & facit alia regula ge
24 neralis, quod non excusatur qui non prospicit † id quod
prospicere potuit, & debuit, l. si quis domum. §. idẽ quæ-
ret. ff. loc. & ibi gl. cum multis concord.
25 Secundus casus est, quando istæ feriæ † extraordina-
riè inciderunt, quæ repentinæ dicuntur. Et hoc casu con-
clude, quòd restitutio datur. tex. est in d.§. si feriæ. & ita
passim doct. notant, Abb. in cap. fi. nu.8. de fer. Bal. in c.
ex ratione. nu.3. de appell. & ibi Francus nu. 55, & Præ-
pos. Alexander nu.25. Boich in c. ex transmissa. nu.2. de
præscrip. Bald. in l.2. §. fi. nu.4. C. de tempor. appell. Zas.
in summa tit. ff. ex quib. caus. maio. nu.8. Feret. de gabel.
nu.306. Et nemo discrepat.
26 Ampliaturque primò, vt procedat etiam si feriæ † es-
sent inductæ ab eo, qui inducere non potuisset, & de iu-
re non tenerent, nam nihilominus restitutio daretur, ita
Alb. in d.§. si feriæ.
Ratio est, quia satis est, quod iudex ius non dixit, nec
27 distingui debet, qua de causa iudex hoc fecerit, † vt dixi
mus supra circa impedimenta ex persona iudicis.
Ampliatur secundò, vt procedat, etiam si feriæ incide
28 rent † in diem vltimam dilationis. Spec. in tit. de fer. §. fi.
ad finem, daretur enim nihilominus secundum eum re-
stitutio ex æquitate.
Sed sublimita hoc, nisi id quod faciendum supererat,
29 † illa vltima die expediri non potuisset, etiam si feriæ in-
dictæ non fuissent, l.2. §. si quis iudicio, vers. si tamẽ cum
posset, ff. si quis caut. & dicam infra q.27. art.6.
30 Limitatur è contra primò vt non procedat † quando
istæ feriæ, licet extraordinariæ non tamen penitus repẽ
tinæ sunt, ita quod præuideri facile potuerunt, videlicet
si princeps multis ante diebus illas futuras ferias pro-
mulgasset, Alb. in d.§. si feriæ. post Iac. de Rau. & placet
per rationem de qua ibi, & dixi supra in primo casu.
31 Limitatur secũdò nisi istæ feriæ repẽtinæ essent † bre
uissimæ, puta vnius diei, vel duorum ad summum, quia
tunc nisi esset causa ardua, puta quia in illa die esset fi-
nienda tota causa, non daretur restitutio, Bal. in d.l.2. §.
fi. nu.4. C. de temp. appell.
32 Et facit ratio clara, quia imputare sibi debet † qui ita
se astrinxit, vt dicitur in d.l.2. §. si cum tamen posset, ff.
si quis caut.

Articulus IV.

33 AD Quartum, An scilicet prærogatiua, † & priuile-
gium aduersarij sibi iure communi competens, vel
speciali, sit iusta causa restitutionis?
34 Et communiter affertur exemplum illud, si † minor
paucis testibus examinatis post conclusionem in causa
restitueretur ad alios examinandos, & aduersarius eius
maior læsus fuerit ex hoc, quia si minor ab initio plures
examinasset, ipse quoq; idem fecisset, & si non fecit, in
causa fuit quia attentis testibus ipsius minoris testes sui
satis superque erant ad eius intentionem probandam,
hodie verò non sunt, propter nouos testes ad quos exa-
minandos minor admissus fuit; similiterque si idem ac-
cidisset in productione scripturarum.
Et breuiter cõmunis resolutio est, quòd si dãnũ hoc
imme-

immediate processit causa priuilegij ipsius minoris, de-
tur ipsi maiori quoque restitutio, alias secus. Bart. in l. 1.
§. nunciatio. in fine. ff. de op. noui nunc. & ibi alij omnes,
& doct. in c. audiuis. tit. nostro.

Soc. in tract. de testib. num. 127. & alij alibi commu-
niter, quos retuli plenius infra circa effectus restitutionis
in integrum. q. 47.

35 Immediate † autem ita procedere intelligitur, verbi
36 gratia si minore actore † nihil probante, maior qui ve-
niebat absoluendus iuxta l. qui accusare. C. de ed. non la
borauit testes examinare ad exceptiones suas compro-
bandas &c.

37 Vel quia minor non produxerat† instrumentum mu
tui, maior eius aduersarius non curauit producere instru
mentum solutionis, vel refutationis, vel pacti de non pe-
tendo, vel liquidæ compensationis &c.

Articulus V.

38 AD quintum, An impedimentum † naturale, seu ex
vi cœlesti, quæ vis maior dicitur, contingens sit iu-
sta causa restitutionis in integrum ex hac clausula?

Dubitari posset propter ea quæ adducebantur pro ra-
tione dubitandi supra in 1. art.

Sed breuiter in contrarium est veritas, vt est text. cũ
exemplo in l. & Attilicinus ait. & ibi gloss. ff. de seruit.
rust. præd. & in l. si boues. §. 1. ff. quemad. seruit. amitt. &
ibi Alber. vt plene apparebit ex sequentib. illationibus.

Infertur igitur ex hac conclusione, quod si quis non
39 potuit vti sua seruitute † propter cursum fluminis, qui
eam impediuit, puta si fontis haustum occupauit, & po-
stea recessit, debet ei succurri ex hac clausula generali &
dari restitutio, ita vt non dicatur interruptus vsus & qua
si possessio seruitutis, ita dixit gl. in l. hoc iure. §. si aquã.
in verbo, interrupta. ff. de aqua quot. & æstiu. Cæpol. de
seru. rust. præd. c. 4. n. 38. Rip. in l. quominus. n. 119. ff. de
flumi. Menoch. de retin. poss. remed. 6. n. 147. Et proba-
tur hoc per tex. in d. l. & Attilicinus. vbi dicitur (iuncta
40 gl.) quod si propter arescentiam fontis† quis non potuit
vti seruitute aquæ illius, si postea reuertatur fons ad pri-
stinam vbertatem, debet restitui in pristinum statum
ipse quoque, & hoc ope restitutionis, & non ipso iure,
vt glo. ibi dicit. Et ibi Alber. in terminis infert ad illatio
nem a me supra factam.

Ampliaturque ista illatio, vt procedat etiam si impe-
41 dimentum tanto tempore durauerit, † quod amissa fue-
rit seruitus præscriptione. ita post Cõnan. lib. 4. commẽ.
iur. ciui. c. 12. ait Menoch. remed. 6. num. 149. Quicquid
contra senserit Cæpol. præall.

Sed aduertendum est, quod si recte & fundamentali-
ter consideretur hæc materia, possunt concordari istæ
authoritates, & debent intelligi prout dicam. Restitutio
42 †. n. in integrum de qua in d. l. & Attilicinus. non est illa
restitutio quæ datur ex edicto prætoris ex generali clausu
la, sed alia restitutio quæ fit naturaliter per restauratio-
nem ipsius rei, hoc modo videlicet, vt per restaurationẽ
rei, siue reditũ naturalem illius ad pristinum statum, dica
tur ipsa res in eo statu in quo erat ante destructionem
eius cum omnibus suis iuribus, & priuilegijs antiquis, &
43 hinc euenit, quod si ecclesia † destructa restauretur ab ho-
mine, seu aliud ædificiũ vel locus a flumine destruatur,
vel occupetur, & recedẽte flumine locus redeat in statũ
pristinum, pristina iura loci quoque restaurata, & rein-
tegrata dicuntur, vt dicit notab. Fulg. in l. seruitutes. §. 1.
ff. de seruit. vrb. præd. Paul. de Cast. in l. vnus. §. si fons. in
fin ff. de seruit. rust. præd. Brun. in tract. de refect. in eo-
dem statu. vers. nona conclusio, per dict. l. & Attilicinus.
cum sua glo. ibi.
44 Quod si tanto tempore destructio, vel occupatio, † vel
amissio, vel non vsus huiusmodi loci vel seruitutis duret, vt
præscripta sint iura & seruitutes illius loci, per restaura
tionem illius non intelliguntur recuperari pristina iura
ope restitutionis prædictæ naturalis, & quæ absque mi-
nisterio iudicis dicitur cõcedi, & ita intelligitur opinio,
& dictum Cæpoll. præall. Sed si a prætore petatur ex æ-
quitate huius clausulę generalis, quæ occurit læsis absq.
aliqua eorum culpa vel negligentia debebit concedi ad-
uersus dictam præscriptionem, & ita debet intelligi illa
tio a me supra facta, & ampliatio Menochij.
45 Quinimo ego dico, quod restitutio † propria, de qua
nunc nos agimus ex hoc edicto maiorum, non dabitur
hoc casu nisi in casu amissionis iurium, & seruitutum pro-
pter non vsum & impedimentum prædictum, vbi enim
amissio iuris alicuius nõ adesset, de qua restitutione tra-
ctari posset? quæ læsionem necessario præsupponit, &
nota hæc, quia nullibi reperi ita declarata.
46 Limitatur econtra prædicta illatio, † dummodo ne-
gligentia ipsius impediti nõ sit mixta cum d. impedimẽ
to naturali, tunc non succurreretur eidem. Exemplumq.
47 affertur, si quis molendinum † suum superius molendi-
no meo, & cuius aquam debeo expectare præoccupatio
nis, & superioritatis causa, destructum ab impetu flumi-
nis infra annum non refecerit, cum reficere posset, non
dabitur ei restitutio in integrum ad illud reficiẽdum in
præiudicium molendini mei, cui per anni cursum acqui
situm fuit ius ducendi aquam ad molendinum meum
primo & ante omnia alia molendina sequentia. Ita no-
tab. post Bart. in d. l. quominus. num. 26. & Ias. ibi n. 97.
& Papien. in forma libelli super seruitu. aquæductus. nu.
10. tradit Menoch. præall. remed. 6. nu. 149. & 150.

Ex quibus habes etiam aliam illationẽ in proposito
48 molendinorum, & iuris aquæ ducendæ, † in casu quo ne
gligentia prædicta non adfuisset, & sic deberet dari re-
stitutio ex hac clausula ratione necessarij impedimenti,
si infra annum refici non potuisset, iusta & rationabili
de causa, quod etiam nota.

Articulus VI.

49 AD Sextum, An scilicet enormis læsio † sit iusta cã
restitutionis ex hac clausula, etiã ipsis maioribus?
Videtur, quòd sic.

Primo quidem per text. in l. in contractibus. C. ex qui
bus caus. maio. ponderando quòd est sub rubr. illa quæ
de remedio restitutionis in integrum tractat, & non iu-
ris communis.

50 Secundo, quia vbi adest enormis læsio, † ibi adest do
lus aduersarij, l. si superstite. C. de dolo. & per l. 2. C. de
præd. min. iuncta l. 1. C. si aduers. vend. pigno. & ita doct.
communiter vbique tradunt, & de communi Cagno. in
l. si quis maior. num. 109. C. de transact. Ripa in cons. 4.
nu. 8. tit. de donat. Neuiza. plenissime cons. 22. a nu. 18.
vsque ad finem. Sed vbi adest dolus hic aduersarij, ibi
datur restitutio ex hac clausula, vt per Mauric. c. 380. qui
loquitur de dolo præsumpto resultante ex hac enormi
læsione de qua agimus, ergo &c.

Tertio, quia ita tenet Mauric. præall. c. 381. vers. sed
hoc. & voluit Pet. in d. l. in contractibus. C. ex quib. cau.
maio. & Mant. cons. 118. num. 16.

Contrarium determinãt docto. omnes communiter
in d. l. in contractibus. C. ex quib. caus. maio. Dicẽtes quod
in contractibus licitum est maioribus inuicem se decipe-
re iure ciuili, vsque ad dimidiam iusti precij, abinde au-
tem supra datur remedium ordinariũ, l. 2. C. de rescind.
vend. ergo dicunt ipsi, quod vtroq. casu cessat restitutio.

Ego puto aduertendum, & dicendum sic. Aut læsio
est vltra dimidiam, & tũc dubiũ est an propter remediũ

ordinarium d. l. 2. cesset extraordinarium restitutionis
ex hac clausula,& quòd imò non cesset,tenent Bal.& Sa
lyc.in l. 1. C. si adu,fiscum. Pantal.de Crem.in rep d.l.
2.nu.55.Abb.in ca. cum dilecti nu 4.in fi.& nu.5.extra
de emp. & vend.& alij quos plenius congeram infra q.
17.art.14.& intantum quòd istam esse communem sen
tentiam,dicit Iaco.de.S.Georg.in l 1.nu.5.C. si adu. fi-
scum.& ratio fortis est pro hac sententia,quia vbi reme
51 dium † extraordinarium est plenius & pinguius quàm
ordinarium,non cessat extraordinarium propter concur
sum ordinarii,Bar.Ang Cum.Albe.& Alij in d.l.in pro
tin iali.ff.de oper.noui nun.& dicam infra d q.17. arti.
3.sed plenius est hoc remedium restitutionis in casu no-
stro,quàm d.l.2 vt deducunt Abb in d.c dilecti.nu.5.&
Pant.d.rep.l.2.nu.55.ergo &c Et ideo hoc casu ego cõ-
cluderem quod omnino detur restitutio,ex hac clausula
ad libitum ipsius lesi vltra dimidiam, si magis ei expe-
diat,quàm remedium d l. 2 & multò magis si aliqua de
causa cessaret in tali casu remedium d.l.2. de quibus ha-
betur plenè per Mod. ibi.

Aut læsio est infra dimidiam,& tũc puto regulariter
non dari restitutionem maioribus ex hoc capite, ea ra-
tione potissimum, quia non datur restitutio minoribus
aduersus contractus nisi enormiter in eis læsi fuerint,a-
deò quòd læsio mediocris non sufficit eis ad restitutio-
nem obtinendam,vt est magis communis hodie senten
tia,vt plenissimè ostendi supra q 4.art.12.nu 105.versi.
in contrarium ergo necesse est fateri quod si in hoc con
stituenda est differentia aliqua inter eos, propter hanc
læsionem solam non detur maioribus restitutio. Limitã
52 do † tamen,nisi concurreret aliqua alia iusta causa æqui-
tatis,concedendi restitutionem istam, puta si mulier in
contractu læsa enormiter fuisset,vel rusticus,vel miles,
vel alijs in summa in quo facilius præsumatur fragilitas
consilij,quàm in cæteris hominibus,de quibus dixi sup.
q 9.& 10 Hoc enim casu concurrentibus enormitate le
sionis,& alia qualitate personæ succurrendum putarem
& reperio quod singul. hoc voluit Mauric.c.298. & ca.
275.vers.præter hæc.vbi etiam de vidua hoc modo læ-
sa restituenda,etiam si sit maior.

Et sic tenendo, & distinguendo patet responsio ad
contraria Nam

Ad l.in contractibus,resp. quod loquitur quando læ-
53 sio est enormissima † vltra dimidiam,& secundum ea tẽ
pora, quibus non erat adhuc introductum remedium
d.l.2 & iniquum videbatur Imperatoribus non succur-
rere etiam maioribus in tali casu.

54 Ad secundum resp. quòd illud de dolo † aduersarij
procedit, quando læsio causatur ab alio quam ab ipso-
met læso,s.quando ab aduocato, vel procuratore, cum
quo dolose se gesserit aduersarius.licet non verè,sed p̃-
sumptiuè,& in hoc casu loquitur Mauric.d.cap. 281. &
hoc casu adest ratio differentiæ,quia facilius succurritur
55 † illi qui per alium læditur, quam illi qui à seipso labi-
tur,vt tradit Bar.in l.si societatem.§ arbitrorum.ff.pro
soc & alibi omnes passim.& ita potest saluari vno mo-
do opinio Maur.præal & Petri,& Mant. & alio modò,
si concurrat alia coniectura ex qualitate personæ,vt prę
dixi. Et sic.

Ad tertium quoque satisfactum erit ex prædictis in
vers.limitando tamen &c.

Articulus VII.

56 AD Septimum, An scilicet † specialis fauor dotis sit
iusta causa restitutionis in integrum.

Videtur quòd sic.

Primò,per tex.in l iure.ad finem ff.de iur.dot Vbi e-
tiam maior deceptus non dolo aduersarij, sed re ipsa
58 tantum restituitur aduersus damnum fauore dotis. †

Secundo,per l.si cum dotem.§ si mulier.ff.solut.mat.
59 Vbi ei qui sibi præiudicauit in nouatione † debitoris do
talis,succurritur,& dicit glo.ibi ex clausula generali,l. 1.
ff.ex quib.caus.maio.

In contrarium est expressum in l.2.C. si adu. dotem,
& in l.si ex causa.§.1.ff de min. Vbi datur restitutio mu-
lieribus minoribus aduersus excessiuam dotis constitu-
tionem.

At qui minor non restituitur in casu quo aduersus ali
60 quem pariter priuilegiatum restituendus veniret, † l. mi
nori filiofamil.& in l.verum.§.sciendum.ff de minor.er
go fauor dotis non est talis qui restitutionem mereatur,
quia aduersus eam non daretur restitutio,sicut non da-
tur minori contra minorem,vel ecclesiã in re pari, vt in
dictis iuribus,& tradit Azo C.si adu.fisc ũ.Paul.de Cast.
in consil.37.nu.5.lib.2.& indubitatam dicit Cepb.con-
sil.116.nu.6.lib.1.

Ego puto sic dicendum.Aut quærimus an ita sit fauo
rabilis causa dotis in ista materia restitutionis in inte-
grum,sicut causa minoris,& dic quòd non,& ita loqui-
tur dict.l.1.& d.§.1.& secunda opinio. Aut quærimus,
an saltem causa dotis per se sit fauorabilis, ita vt restitu-
tionem mereatur saltem ex hac clausula,vbi ęquitas nul
la alia subest,quàm causa & fauor dotis. Et licet durum
videatur constituere regulam quod sic, tamen putò in-
trepidè dici posse, quòd vbi non repugnat aliqua iuris
vel doctorum manifesta decisio, iudex debeat concede
re restitutionem ex generali clausula,fauore solo dotis,
ne scilicet illa pereat, vel diminutionem pariatur cum
locupletatione,& lucro alterius,& hoc vbi adest enor-
mis læsio omnino æquius,& etiam verius puto, per dã
leg iure.ad finem,& per dictam l.si cum dotem.§.si mu
lier.ff.sol.matr.

Et sic tenendo satisfactum est vtrique opinioni,& cõ
trarijs d.l.iure.& d §.si mulier.

61 Inferturq; primò,quòd quilibet † etiam maior si læ-
detur grauiter in conuentionibus circa res dotales factis
& in præiudicium ipsius dotis,debeat restitui ex hac ge
nerali clausula,licet de dolo aduersarij nõ cõstet, ita pro
batur in d.l iure,& tenet Bal.nouellus in tract.de dote,
priui.52.in fi.aliàs par. 12.nu.35.in fi.& Ruin cons. 26.
nu.20. lib.3.& Pau.de Citad.in trac.de iure patro in 3.
parte in secunda causa nu.33.pro sing.notat. Et extẽdit
notab ad dotes ecclesiarũ,& iura patronatus illarum,vt
scilicet detur restitutio fauore talium dotium & iuris pa
tronatuũ,etiam si aliàs iure ecclesiæ danda nõ veniret.

62 Infertur secundò, quòd succurritur † mulieri etiam
maiori,si nouauit debitorem suum dotalem,cum sui prę
iudicio ita quod seruatur ei actio pristina ex hac clausu-
la generali.vt est expressum in dict.l si cum dotem.§.si
mulier.& ibi gl.& doct.& Bald.nouellus d.tract.de do-
te d.parte 12 nu.35.

Infertur etiam tertiò, quòd si maritus idem faceret,
63 † eidem succurritur.Et ratio omnium istorum esse po-
test,quia multum interest reip.dotes conseruari, & vti-
que restitutio in integrum facillimè datur, vbi publicè
interest illam dari,saltem secundariò,per ea quæ dixi su
pra q.2.circa Respublicas,Ciuitates vniuersalitates.&c.

Articulus VIII.

64 AD Octauum,An scilicet † in aliquibus aliis casibus
detur restitutio in integrum ex speciali iuris dispo
sitione?& qui casus isti sint?

Conclusio est,quòd sic,vt ex sequentibus casibus con
gestis apparebit.

Primus igitur casus specialis est in l.2. ff. de exceptio.
rei

rei iud. & l. qui cum hærede.ff.de actio.& oblig.& in l.
si mater.§.1. ff. de excep.rei iud. In quibus locis habe-
65 tur,† quòd si is qui habet duas actiones,vnam ex qua pu
tabat se posse obtinere,& iusto errore decipiebatur, &
aliam ex qua nullum sibi ius competere arbitrabatur,
& re vera competebat,primam proposuit,& succubuit,
potest audiri rursus non obstante exceptione rei iudica
tæ,vt in dictis locis dicitur.

Circa hũc primũ casum de duobus cõtingit dubitari.

66 Primum est,an succurratur † læso in hoc casu ipso iu
re vel ope restitutionis? Et quidem communis resolutio
est, quod si quidem sententia fuit lata simpliciter,idest
simpliciter fuit reus absolutus ab omni petitione acto-
ris,actori succurratur nõ ipso iure,sed ope restitutionis.
Si verò non simpliciter sed expressa causa, quæ postea
reperta falsa fuit,videlicet quia dicimus Titium non ha-
buisse nec habere actionem contra Caium &c. Ideo Ca
ium absoluimus & Titio silentium imponimus &c. &
tunc actor ipso iure tutus est, nec restitutione indiget.
ita voluit Bart.in dict.le.2.in princ.& sequitur ibi Ang.
in prin.& idem Ang.in d.l.si mater.circa finem,& An-
ge.in d.l.qui cum hærede.nu.1.ff.de act.& oblig.

Et facit,quia sententia ipso iure retractatur, quando
67 causa de qua in ea redit ad non causam, † nec tunc resti
tutione opus est,vt dicam infra in secunda parte,in resti
tutione aduersus rem iudicatam.q... art...

Limita tamen hanc conclusionem, vt non procedat
68 † in transactione facta hoc modo iusto errore & igno-
rantia testamenti,vel codicillorum, quia tunc ipso iure
semper retractatur,nec est necessaria restitutio,quomo
documque vel simpliciter, vel non simpliciter sit cõcep-
ta causa transactionis,vel refutatio eius.tex.est vbi om-
nes in l.3.§.1.ff.de transa.& ibi gl.in verbo, debere,vbi
plenè hoc declarat & simpliciter sequuntur Bart. Bald.
& Angel.& clarè Alberic.ibi in versicu. oppono, & fir
mat Ias. ibi,licet non ita declaret differentiam inter trã
sactionem & sententiam.

69 Secundum dubium est, † quæ sit causa huius auxilij
hoc casu,an fauor matris,vt in d.l.si mater.in fi. princip.
vel priuilegium actoris,indistinctè, & an iustus error?

Et licet quidam dixerint, quòd priuilegium actoris,
vt d.l.si mater,& d.l.qui cum hærede, tamen prææalleg.
70 communiter volunt,quòd iustissimus error† sit causa re
stitutionis in dictis iuribus.ita Bar.in d.l.si mater,& An
ge.in d.l.qui cum hærede.ff.de act.& oblig.

Et sic re vera iste casus nõ erit specialis in sui ratione.

Sed fundabitur,& stabit sub regula de qua infra circa
restitutionem ex capite iusti erroris.

71 Secundus casus specialis est † in l.fi.C.de repud.hær.
vers. sin autem minor, & ibi pro mirabili notat Alber.
post princip & idem Alber. in rub. C.de temp. in inte.
rest. quem singularissimum casum circa tempora adeũ-
dæ & petendæ hæreditatis,vide per te.

72 Tertius casus specialis est, † si impetrans beneficium
mittat procuratorem ad acceptandum illud intra men-
sem,& procurator moriatur inscio domino intra men-
sem,antequam acceptet, dominus habet restitutionem
in integrum aduersus lapsum mensis,si res est integra,vi
delicet,quod beneficium non sit alteri collatum,aliàs.n.
non daretur eidem restitutio,sed tantum conseruaretur
illæsus quo ad hoc,vt posset aliud consequi,& de alio si-
bi prouidendum est omnimodo in tali casu.Card.clem.
1.§.fin.in 8.q.de concess.præb.quod est notab.

73 Quartus casus specialis reperitur † in l.si mulier.ff.de
iur.dot.& ibi notat Salyc.quòd scilicet quando vxor est
circumuenta à marito circa constitutionem dotis magis
in vna re,quàm in alia,restituitur.

Sed casus iste cadit sub regula à me firmata supra ar.
præced. & satis illam confirmat.

74 Quintus casus specialis est, † quando quis passus est
damnum ob iacentem hæreditatem, vel dum conficie-
batur inuentarium,vel non aderat qui eam defenderet,
vnde agi non potuit &c. restituitur enim aduersus dam
num hac de causa passum &c.Put.dec.3.186.

75 Sextus casus specialis est,† quando sententia transiuit
in rem iudicatam,& manifeste apparet,quod est contra
ius litigatoris, nam potest retractare ope restitutionis
ex hac generali clausula,si cõstet de iustitia ipsius victi.
Marant.in 5.parte,§.post omnia aduertatur,nu.61.Di-
cam plenè infra in 2.parte de restitutione aduersus rem
iudicatam.

76 Septimus casus specialis est, † quãdo credidi aliquod
alicui verisimiliter credendum, nam si deceptus rema-
neo,datur mihi restitutio,Bar.in l non solum.§.morte.
nu.17.ff.de op.noui nun.per l.fi.ff.de eo per quem fa-
ctum erit &c.

77 Octauus casus specialis est,† quando esset aliquis ma
ior ita rudis,simplex,& à forensibus negocijs adeo alie
nus,vt ne quid amplius.Nam daretur ei restitutio in ca
su læsionis ex hac clausula, ratione nimiæ simplicitatis,
vt sing. dicit Mant. consil.118.num.17.& pro hoc al-
lego tex. vnicum in l.cum de indebito, §.sin autem lis,
ff.de probar.

78 Nonus casus specialis est, † quando quis esset læsus p
sententiam in causa matrimoniali latam, nam succurri
tur ei beneficio supplicationis ex iusta causa,vt est casus
peregrinus secundum communem lecturam in ca. ex li-
teris.de rest.in int.vt post Ioan.And.intelligunt alij ibi.

79 Decimus casus specialis est, † in forensibus qui resti-
tuuntur aduersus pœnas statutorum alicuius loci, si in il
las inciderunt ignoranter. Ias.in l.quandiu.nu.12.C.qui
adm.post Io.And.D.Anton.Ioan.Fabr.& alios,vbi ibi.

Ego dixi plene supra q.8.artic.12.vbi vide. Interim
hæc satis sint,quo ad causas ex quibus competit restitu-
tio in integrum ex vtroque edicto minorum,& maiorũ.
Nunc ad causas ex quibus restitutio in integrum dene-
80 gatur † etiam vbi adesset causa ex qua dari solet,viden
dum est,& merito,quia viso de armis ipsius actoris, de
defensionibus rei contra quem petitur restitutio, dispi-
ciendum est. Quod totidem penè quæstionibus expe-
dietur.

SVMMARIVM.

1 *Restitutio in integrum an possit tolli aliqua lege, vel statuto.*

2 *Aetatis & piæ causæ priuilegia æquiparantur.*

3 *Piæ causæ priuilegia non possunt lege vel statuto tolli.*

4 *Restitutionis in integrum beneficium dicitur fundatum in naturali æquitate.*

5 *Restitutio in integrum pro maiori parte iure prætorio inducta fuit.*

6 *Veniæ ætatis impetratio tollit beneficium restitutionis.*

7 *Aetatis terminus & meta variabilis est apud gentes.*

8 *Pia causa licet æquiparetur ætati, non tamen è contra.*

9 *Naturalia iura immutari non possunt, quomodo procedat.*

10 *Prætoria remedia in æquitate naturali fundata sunt.*

11 *Prætoria iura tolli possunt & immutari.*

12 *Naturalis iuris æquitas non est ipsum ius siuè necessitas naturalis.*

13 *Restitutio in integrum tolli potest à statuto tam directè, quàm indirectè.*

14 *Restitutio non conceditur aduersus id quod directè restitutionem extinguit.*

15 *Restitutio vbicunque non datur aduersus aliquem actum, non datur etiam aduersus alium actum, si per illum actum*

præiudicatur actui illi aduersus quem lex prohibet restitutionem dari.

16 Statutum vel consuetudo prohibens restitutionem, dicitur correctoria iuris communis.

17 Restitutio ex vno edicto si prohibeatur, non intelligitur prohibita ex alio.

18 Restitutio si prohibetur in principali, non dicitur prohibita in incidenti.

19 Restitutio prohibita aduersus diffinitiuam non dicitur prohibita aduersus interlocutoriam.

20 Restitutio vbi in aliquo casu prohibita est, exceptio nullitatis non dicitur sublata.

21 Restitutio ita demum tollitur à statuto, si concurrant ea omnia, per quæ statutũ vult esse sublatũ hoc remedium.

22 Restitutio non potest auferri à recognoscẽtibus superiorẽ.

23 Venia ætatis ab inferiore à supremo principe concedi non potest.

24 Restitutio pupillorum doli incapacium non potest statuto tolli.

25 Princeps non potest dispensare super tali defectu pupillaris ætatis.

26 Restitutio à statuto prohibita, non intelligitur prohibita incidenter peti.

Et quomodo hoc procedat, declaratur nu. 27.

28 Restitutio à statuto simpliciter prohibita, non dicitur prohibita, si minor agat de damno vitando.

29 Restitutio non potest prohiberi in casu enormissimæ læsionis, nec valet tale statutum propter dolum præsumptum.

30 Restitutionis prohibitio statutaria, non extenditur extra territorium.

31 Appellatione prohibita in aliquo casu, an restitutio in integrum prohibita sit.

32 Ordinarium remedium vbi prohibetur, multo magis videtur prohibitum extraordinarium.

33 Restitutio in integrum non eadem de causa conceditur, qua appellatio.

34 Exceptione prohibita in aliquo casu, an restitutio prohibita dicatur.

35 Restitutio in integrum exceptio est.

36 Restitutio non potest proponi per viam exceptionis nisi incidenter.

37 Restitutio non intelligitur prohibita, licet prohibitum sit aliquod remedium, sub quo generaliter loquendo compræhendatur restitutionis remedium.

38 Actione prohibita in aliquo casu, an prohibita dicatur restitutio in integrum.

39 Restitutionem petens dicitur actor, & rei forũ sequitur.

40 Bannitorum querelæ si statuto prohibeantur recipi, bannitus restitutionem petere non poterit, & in fine articuli clarius.

41 Bannito agenti si ius reddi statuto prohibeatur, restitutionem in integrum petere an possit bannitus.

42 Securitatem plenissimam vbi lex vel statutum promittit, an restitutionem in integrum prohibere dicatur.

43 Restitutio in integrum datur aduersus 40. annorum præscriptionem, secundum magis communem sententiam modernorum.

44 Restitutio in integrum, an dicatur prohibita ex eo, quod prohibetur appellari, reclamari, supplicari, recurri, vel alio modo cõtrauenire, per verba clausulæ prægnãtissima.

45 Restitutio nunquam prohibita censetur, nisi cum specialiter prohibita est.

46 Restitutio in integrum est beneficium speciale, sed à iure communi concessum.

47 Statutum prohibens generaliter omnia remedia, intelligitur de remedijs iuris cõmunis, non autẽ iuris specialis.

48 In compromissis quoque procedunt prædicta de illa clausula prægnanti.

49 Restitutio an dicatur prohibita, quando in illa clausula adsunt verba, nullusve regressus &c.

50 Et an dicatur prohibita, quando adsunt illa, neque alio quopiam prætextu.

51 Et quid si inter remedia iuris communis esset prohibitum quoque aliquod speciale.

52 Et quid si statutum adderet, quod minores & pupilli quoque comprehendantur.

53 Et quid si auxilium omne generaliter prohibitum esset.

54 Et quid si omnia alia remedia essent specificata, & demum esset addita illa clausula generalis.

54 Restitutio in integrum an dicatur prohibita ex eo, quod statutũ in sua dispositione minores quoque cõprehendi iubet.

55 Minor non restituitur contra legem vel statutum.

56 Instãtia si dicitur perẽpta, etiã si litigator impeditus fuerit, restitutio aduersus lapsũ instãtiæ an dicatur prohibita.

57 Restitutio non dicitur prohibita, etiam si statuto caueatur, quòd actus non vitietur ratione ætatis.

58 Restitutio non dicitur prohibita, etiam quod statutum in tali casu velit minores haberi maiores.

59 Minor non dicitur restitui contra statutum, licet a statuto comprehendatur.

60 Statutum quòd causæ compromittantur, & quod minores etiam comprehendantur, quomodo nõ auferat minoribus beneficium restitutionis, declaratur.

61 Intellectus l. si. C. de rest. in int.

62 Statutum generaliter loquens comprehendit etiam minores, regula.

63 Et amplia etiam si minor faceret id quod minores ex consuetudine solent.

64 Limita nisi statutum exorbitaret à iure communi, & æquitate simul.

65 Et idem, si statutum puniret aliquid quod de iure communi non esset punibile.

66 Et idem in statutis super præscriptionibus factis.

67 Restitutio prohibita in casu enormis læsionis, an dicatur prohibita in casu enormissimæ.

68 Statutum Perusinum de compromissis, declaratur in casu enormissimæ læsionis. & sub nu. 72.

69 Restitutioni si quis renuntiauit in casu enormis, restituetur in casu enormissimæ.

70 Læsio enormissima includit dolum aduersarij. Quimmo enormis tantum.

71 Statutum non est interpretandum, vt velit dare occasionem delinquendi.

73 Restitutio an dicatur prohibita, si statutum velit, vt minor habeatur pro maiori.

74 Nullitatis beneficium hoc casu cessat, si ex capite ætatis proficiscat. r. & 76.

75 Restitutio vbi cessat, plerunque nullitas non cessat.

75 In omnibus & per omnia, hæc clausula multũ operatur.

76 Minor an possit fingi maior à statuto.

77 Minor qui a statuto fingitur maior, non fingitur quo ad alia nationem b. normis

78 Restitutio prohibita dicitur, si statutum ætatem minorem abbreuiet.

79 Venia ætatis impetratio est abbreuiatio ætatis minoris.

81 Restitutio an dicatur prohibita, si statutũ cauet quòd contractus facti a maiore 18. valeant.

82 Et quid si actus alius fuisset validus de iure communi.

83 Et quid

QVAESTIO XV.

Incipit hic de cauſis ex quibus ceſſat, & impeditur beneficium reſtitutionis in integrum, etiã ſi ex aliqua cauſarum hucuſq. dictarum concedenda veniret. Et in primis in hac quæſtione agitur de ceſſatione & impedimẽto reſtitutionis, ex eo quod à lege vel ſtatuto prohibita eſt.

POſtquam plenè actum eſt de cauſis ex quibus competit beneficium reſtitutionis in integrum minoribus, vel maioribus. Nunc videndum eſt de cauſis ex quibus eiſdem deneganda eſt, non quia non competat, & cauſa aliqua ſuperius dictorum non adſit, ſed quia obſtet aliqua exceptio ipſi reo contra volentem petere reſtitutionem, propter quam illam impedire poſſit. Et cõſequenter poſtquàm viſum eſt de armis ipſorum actorum in materia iſta, videndum eſt de armis reorum. Vnde cautus aduocatus qui intẽdit petere reſtitutionem in integrum ad fauorem alicuius minoris, vel maioris læſi, non ſolum inſpicere debet, an adſit cauſa aliqua ex qua concedenda veniat, ſed etiam, an obſtet aliquod impedimentum propter quod deneganda veniret ad fauorẽ rei, & quia iſta quoque particula huius tractatus vtiliſſima eſt præſertim pro reis, continuabitur vſque ad qu. 31. & ordinatè procedendo, primò agam de impedimẽtis & obſtaculis reſtitutionis, quæ ſunt cõmunia tam reſtitutioni minorum, quàm maiorum. Deinde accipiam de iis quæ ſpecialiter impediunt reſtitutionem ipſorum minorum. Denique de iis quæ impediunt reſtitutionem ipſorum maiorum. Et redeundo ad primam ſpeciẽ prædictorum impedimentorum, quæ reſtitutionis beneficium tollunt. Primo in hac quæſt. agam de iis quæ procedunt à lege vel ſtatuto, prohibente ipſam reſtitutionẽ in integrum. Et illam quatuordecim hiſce articulis ſequentibus expediam.

Primo, an reſtitutionis in integrum beneficium tolli poſſit aliqua lege, vel ſtatuto, vel conſuetudine?

Secundo, An per prohibitionem appellationis intelligatur prohibita reſtitutio in integrum?

Tertio, An per prohibitionem exceptionis?

Quarto, An per prohibitionem actionis?

Quinto, An ex eo, quod ſtatutum pleniſſimam ſecuritatem polliceatur,

Sexto, An prohibito generaliter omni remedio & auxilio iuris, videlicet quòd non poſſit reclamari, appellari, ſupplicari, vel aliquo alio modo contrauenire, dicatur prohibita reſtitutio in integrum?

Septimo, An ex eo, quòd ſtatutum vel lex ab eius diſpoſitione non debere eximi minores, vel abſentes, vel aliter impeditos, diſponat.

Octauo, An ſi ſtatutum prohibeat reſtitutionem in integrum, in caſu etiam enormis læſionis, dicatur prohibita etiam in caſu enormiſſimæ?

Nono, An & quando dicatur prohibita reſtitutio ex eo, quod lex vel ſtatutum vult vt minor habeatur pro maiori?

Decimo, An reſtitutione in integrum indefinite prohibita, intelligatur prohibita reſtitutio ex edicto minorum tantum, an alia tantum ex edicto maiorum, an vtraque.

Articulus I.

AD primum, An ſcilicet beneficium reſtitutionis in
1 integrum poſſit tolli † aliqua lege, vel ſtatuto, vel conſuetudine.

Videtur, quòd non.

2 Primo, quia priuilegia ætatis, † & piæ cauſæ æquiparantur, Bald. conſil. 465. lib. 1. num. 1. & 2. ſed priuilegia
3 † piæ cauſæ non poſſunt tolli aliqua lege vel ſtatuto, auth. caſſa. C. de ſacroſ. eccleſ. cum ibi not. ergo nec priuilegia ætatis, & conſequenter nec reſtitutio ex edicto maiorum, quæ magis in iure communi fundatur, quàm reſtitutio minorum, quæ magis in iure ſpeciali, ergo &c. l. eius militis. §. militia miſſus. ff. de mil. teſt.

4 Secundo, quia beneficium reſtitutionis † in integrum dicitur fundatum in naturali æquitate ſecundum Bald. in addit. ad Specul. eodem tit. noſtro, col. fi. verſicu. item illud. Sed iura naturalia nõ poſſunt tolli aliqua lege, vel ſtatuto. §. ſed ea. Inſtit. de iur. nat. ergo &c.

In contrarium determinant doctores. Bart. in l. cum his. §. ſi cum, in fine. ff. de tranſa. Bal. in ſua Marga. in verbo legatus. Aret. in l. more, nu. 3. ff. de acquiren. hær. poſt Dominum ſuum, & ibi Ang. & alij paſſim nemine diſcrepante, quos congeras ex limitationibus ſequẽtibus. Et ita puto regulariter tenendum eſſe.

5 Et clare facit, quia reſtitutio in integrũ † de iure prætorio pro maiori parte fuit introducta, & conſequenter fuit introductio ipſius iuris ciuilis ſcripti, & ideo tolli, & mutari poteſt. d. §. ſed ea.

6 Præterea per conceſſionem veniæ † ætatis tollitur reſtitutio in integrũ l. 1. C. de his qui ven. ætat. ſed illa iure ciuili inducta eſt, & à Principe concedi ſolet, ergo &c.

7 Præterea variabilis eſt terminus, † & meta huius ætatis, cuius fauore conceditur reſtitutio, vt dixi ſupra quæſtio. 2. art. . . . ergo variabilis quoq; iuxta placita ſtatuẽtium erit ipſius reſtitutionis in integrum ſtatus. Et ita tenendo.

8 Ad primum reſp. quòd licet pia cauſa † æquiparetur ætati, non tamen è contra, nec præterea per omnia æquiparantur, vt per Bal. conſi. 465.

9 Ad ſecundũ reſp. quòd ea quæ ſunt iuris † naturalis tolli nõ poſſunt, vel immutari, ſi tamen ſecundũ neceſſitatẽ naturalis inſtinctus ſint, nõ ſi ſecundũ æquitatẽ naturalem tantum, & ita loquitur d. §. ſed ea. Quo fit, vt re
10 media prætoria † licet in æquitate naturali fundata ſint, l. 1. ff. de pact. l. 3. ff. eo. tit. noſtro l. 1. ff. quod met. cauſa
11 cum ſimil. tamen tolli † & mutari poſſunt, vt quotidie, tolli & mutari per ſtatuta locorum videmus.
12 Et ratio eſt, quia æquitas † legis naturalis non eſt ius naturale, id eſt illud bonũ illaque ordinatio, ſine qua natura hominis ſtare nõ poteſt, ſed quoddam bonum applaudens inſtinctui naturali, quod variabile eſt plerunque ex cauſa iuxta tempora & locorum viciſſitudines.

Conclusio ergo est quòd restitutionis in integrũ beneficium potest à lege, vel statuto, vel consuetudine mutari, limitari, vel in totum tolli, etiam si aliàs iure cõmuni concedenda veniret.

Ampliarique potest, vt possit tolli, nõ solum directè,
13 † sed etiam indirectè. Nam habemus duas regulas in proposito multum notab. quæ hanc ampliationem probant.

Prima est, quia restitutio non conceditur aduersus id
14 quod directe restitutionem extinguit. † Card. in cap. fi. in 1. q. eod. tit. nostro.

15 Altera est, quia vbicunque nõ datur † restitutio aduersus aliquem actum, non datur etiam aduersus alium actum, si per illum actum præiudicatur actui illi aduersus quem lex prohibet restitutionem dari. Ita post Bar. in l. si ab hostibus. §. sed quod simpliciter. versi. 9. restitutio. ff. ex quib. causis maio. dicit Capic. decis. 152. numero 2.

16 Limitatur autem primo, vt tale statutum, † vel consuetudo impediens vel prohibens restitutionem dicatur correctorium iuris communis, stricti iuris, & nullatenus extendendum extra proprium casum in quo loquitur Paris. consil. 13. nu. 43. 44. & 45. lib. 1. Pet. Ant. Augus. consi. 38. nu. 8. lib. 2.

Ex quo infertur primo, quòd si tollit restitutionem
17 in integrum ex vno edicto, † non intelligitur tollere ex alio, Paris. d. consi. 13. nu. 45. & dicam infra art. fi.

18 Secundo quòd si tollit illam in principali dubio † nõ intelligitur sustulisse in incidenti, & emergenti, Præpos. in c. ex ratione. nu. 71. de appell.

19 Tertio quod si lex prohibet illam aduersus † sententiam diffinitiuam, non intelligitur prohibere aduersus interlocutoriam, Præpos. d. nu. 71.

20 Quarto quod vbi in aliquo casu indiuiduo † lex prohibet illam, non intelligitur ibidem tollere exceptionẽ nullitatis. Paris. dict. consi. 13. nu. 44. lib. 1.

Limitatur secundo, vt procedat ita demum si concur
21 rant † omnia ea, per quæ statutum vult esse sublatum dictum remedium restitutionis, aliàs non. Alc. consil. 312. nu. 2. vbi exemplum.

Limitatur tertio, vt non procedat, quando statuentes
22 † vel consuetudinis inductores superiorem recognoscerent, ita colligitur ex Aret. in d. l. more. ff. de acqu. hære.

Et facit pro eo quod dicit Bar. in l. 3. ff. de mino. dum inquit, quòd nõ potest per statutum dari administratio generalis minoribus, nisi statuentes superiorem non recognoscant, cum hoc dicatur vnũ de reseruatis principi.

Sed contrarium videtur velle Ant. Boid. in repe. rub. C. noua vectig. impo. non posse &c. nu. 40. dum inquit, quòd habentes arbitrium super pacifico statu ciuitatis, possunt etiam restitutionem in integrum tollere.

Ego puto, quod si à Principe supremo sit confirmatũ statutum, vel tolerata consuetudo, possit etiam ab inferioribus ab eo tolli vel prohiberi restitutio in integrũ.
23 Aliàs secus, cum in impetratione † veniæ ætatis videamus, quòd non permittit lex, quòd à quolibet, & sine debitis solemnitatibus concedatur, sed à principe tantum, & iuxta formam de qua in l. 2. C. de his qui ven. ætat.

24 Limitatur quarto, vt non procedat † in pupillis doli incapacibus, ita Aretin. in d. l. more. num. 3. ff. de acquir. hæred. Motus, quia princeps non potest dispensare su-
25 per tali defectu, † vt scilicet fingatur pupillus bene nosse id quod agit. Quod confirmatur per ea quę plene tradit Gul. de Bened. in cap. Raynutius. in ver. Adiectæ impuberi. nu. 63. in fi. in 1. par.

Sed non puto veram hanc limitationem. Quia non fingit hoc casu princeps, quod pupillus bene negocium suum gesserit, sed tutor eius, & iudex qui decretum interposuit, vbi interponendum erat. Contra quem tutorem si malè se gesserit, dabitur pupillo regressus, vnde non omnino iniqua erit dispositio ista, quæ restitutionẽ tollit pupillo, qui alio remedio tutus erit contra tutorem.

26 Limitatur quinto, vt procedat † quo ad petendam restitutionem principaliter, non autem incidenter super emergentibus, ita notab. Bald. per illum text. in l. si ex causa. §. nunc vidẽdum. ff. de minor. prout citat eum Deci. in l. si quis cõscribendo. nu. 35. C. de pact. qđ est sing.

27 Sed tu intellige cautè sic, vt scilicet prohibitio † restitutionis super principali non se extẽdat ad restitutionẽ competentem super incidentibus, & emergentibus, & hoc ex eo, quia statutum hoc est correctorium, & odiosum, vt dixi supra limita. 1. vbi in 2. illatione fuit dictum hoc ipsum, post Præpos. d. c. ex ratione nu. 71. Non autem intelligas quòd statutum vel lex prohibere nõ possint restitutionem super incidenti, vbi super principali prohibere possunt. Hoc enim ridiculum esset attentare.

28 Limitatur sexto, vt procedat † quidem simpliciter, & indistinctè in ea restitutione in integrum, quæ datur ex edicto maiorum. Sed in ea quæ datur ex edicto minorum, si minor tractet de damno vitando, secus. Nam qđ hoc casu non obstante statuto denegari non debeat minori restitutio, tenuit singul. Anto. Boidius in repe. dict. rub. C. noua vectig. &c. nu. 40.

Sed ego dico, quòd aut quærimus, an statutum, vel lex disponere possint, vt minor nõ restituatur etiam si agat de damno vitando, & puto quod sic, & quòd in hoc limitatio non sit vera, nam tam quo ad damnum euitandum, quàm quo ad lucrum captandum beneficium restitutionis in integrum est iuris prætorij, & sic positiui mera inuentio, vnde nihil prohibet quin cõtraria dispositione iuris ciuilis tolli possit. Aut quærimus, an restitutio prohibita minori in casu quo agitur de lucro, intelligatur prohibita eidem, si in eodem casu ipse agat de dãno vitando, & tunc bene credo procedere hanc limitationem, per ea quæ dixi statim ad limit. præc. & supra in prima limit.

29 Limitatur septimo, vt non procedat † quando statutum prohiberet restitutionem in casu etiam enormissimæ læsionis, quia tunc propter præsumptum dolum aduersarij, qui continetur in tali læsione & casu, non valeret statutum, tanquàm præbens causam doli committendi, & sic peccati. Ita colligo ex Cæpoll. consil. 17. in fi. Qui licet loquatur in consuetudine, idem tamen in statuto dicendum est ll. vulg. & ratio in promptu est.

30 Limitatur octauo, vt hoc statutum † extra territoriũ statuentium nullatenus nullove respectu locum habeat propter eius exorbitantiam, Sigismund. in lib. statutorũ Baldi, in verbo contrahere, nu. 2. post Bal. vbi ibi.

Articulus II.

AD secundum, An scilicet prohibita appellatione
31 † à statuto, vel lege communi in aliquo casu, intelligatur prohibita quoque restitutio in integrum.

Videtur quod sic.

32 Primò, quia vbi prohibitum est † remedium ordinarium, multo magis debet dici esse prohibitum extraordinarium, argum. l. eius militis. §. militiæ missus. ff. de mil. test. Alex. in l. 4. §. condemnatum. ff. de re iud. Iaso. in l. postquam liti. C. de pact.

Secundo, quia ita voluit Bald. cons. 148 nu. 10. & 11. lib. 1. & tenuit Barbat. consi. 44. lib. 3.

Sed contra est magis cõmunis sententia glo. & doct. in l. vni. C. si de mom. poss. fuer. appell. Paul. de Cast. in l. si finita. §. postea quàm. ff. de damn. infe. Put. de synd. §. an si statuto, nu. 4. car. 55. Marsil. in l. vnica. nu. 168. C. de rap. virg. Iac. de S. Georg. in l. arbitrio, nu. 6. ff. qui sat. cog. Ale. consi. 87. Rom. consi. 90. Rebuff. tit. de rest. in integ.

integ.art.1.gl.1.in fi.& art.2.glo.4.nu.16.Alban.in addit.ad Barto.in l.minor antem.§. fed & Percennio.ff.de min.& alij plures quos habes iufra art.6. in fortioribus terminis.Et ita tenendum eſt.

33 Et elara ratione confirmatur,quia † reſtitutio non eadem de cauſa datur,qua appellatio,vt dicit tex.ad literã in l. præfecti. ff. de minor. vnde ſi ab identitate etiam rationis non extenditur ſtatutum prohibitiuum reſtitutionis,vt ſupra dictum eſt ar.præced. multo minus ſi rationes diuerſæ ſint, vltra vulgatam l.Papinianus. ff.de mino.

Ad primum reſp. quòd illa conſequentia non tenet propter fauorem maximum reſtitutionis in integrum, quæ non niſi ſpecialiter prohiberi poteſt, nec aliàs prohibita intelligitur.

Ad ſecundum reſp. quòd prædictorum ſententia eſt communis omnium opinio, vt ex ſupra adductis cõſtat, & clarius conſtabit infra tertio articulo in fortioribus terminis,ergo &c.

Articulus III.

34 AD tertium, An ſcilicet † prohibita à lege vel ſtatuto exceptione, intelligatur prohibita reſtitutio in integrum?

Videtur,quòd ſic.

35 Primo,quia reſtitutio in integrũ exceptio eſt † reſpectu actionis competentis aduerſario contra quem reſtitutio datur,arg.l.2.ff.de excep. Præſertim quando per viam exceptionis proponenda venit, vt l. exceptiones. la 2.ff.de except.in fi. Et exceptionem vocat illam tex. in l.nam & poſtea.§.ſi minor.verſic.præterea excep. ff. de iureiur.

Secũdo,quia ita in terminis tenet Iac.de San.Georg. in l.arbitrio.nu.7.ff.qui ſat.cog. & dicit ita tenere Bald. in addit.ad Specul.in tit.de arb.in 9.col.& idem quoque tenere Bal.in l.in cauſæ.ff.de mino.doctores paſsim aiunt,& idem in executione inſtrumentorum danda abſque eo quod aliqua exceptio contra inſtrumentum opponi poſsit,tradit Benedict.de Barzis in tract.de Guar. inſt.q.21.quæ eſt penul.ad finem.

In contrarium eſt magis communis ſententia. Quam tenuit originaliter & vere Bald.in dict.l.in cauſæ. ff. de minor. Licet in contrarium allegetur à quibuſdam, vt aduertit Neuizan.conſil.17.ſub nume.7.lib.1.& inquit quòd ſi Bald. aliter diceret, falſum diceret.& idem ſequitur Soc.ſenior conſil.299.capio primum,col.fi.lib. 2.& Iaſ.in l.1.ff.de iuriſdict.omn.iud.vt plene refert & tenet Marſil.in ſua pract.crimin.§.opportune.num.58.& 59. vbi plenè.& Alexan. in add.ad Bar. in l.1.§.& parui.ff. quod vi aut clam.

Ego dico ſic. Aut reſtitutio venit proponenda p viã actionis,vel replicationis,& omnino vera eſt hæc poſterior ſententia communis,vt aperte in hoc cõſentit Bal. in d.l.in cauſæ.Et ratio clara eſt,quia non ſequitur, prohibita eſt exceptio,ergo & actio,& replicatio. Aut venit proponenda per viam exceptionis, & tunc dubitari profecto poteſt.Sed ego ſecuriorem puto communem, primo ex communi concluſione, de qua infra in 6. arti. quæ probat hoc in fortioribus terminis.Secundo,quia p
36 viam exceptionis non poteſt proponi † reſtitutio niſi incidenter,ſed reſtitutio incidenter petenda non intelligitur prohibita,niſi ſpecialiter prohibita ſit incidenter peti,vt dixi ſupra ar.1 limit.5.poſt Bald.in l.ſi ex cauſa.§. nunc videndum.ff.de mino.& Dec.in l.ſi quis in conſcribendo.C.de pact.nu.35.ergo &c.

Ad primum autem reſp.quod in hac materia non ſe-
37 quitur † prohibitũ eſt generaliter aliquid ſub cuius nomine comprehenditur etiam remedium reſtitutionis,ergo reſtitutio quoque prohibita eſt,vt patet ex communi concluſione,de qua infra art. 6.

Ad ſecundum reſpondetur, quòd contra eos eſt communis ſententia,& rationes meliores,vt viſum eſt. Ideo &c.& ita tenendum eſt &c.

Articulus IV.

38 AD Quartum, An ſcilicet prohibita † actione, intelligatur prohibita in eo caſu reſtitutio in integrum.

Videtur quod ſic.

39 Primo,quia qui reſtitutionem petit † actor eſt, quo fit quod forum rei ſequitur. l.2.C.vbi & apud quem.& ibi Alber.& dicam infra q.32.art.13.

Secundo,quia ſtante ſtatuto, quod querelæ bannito-
40 rum non audiantur, † ſi bannitus petat reſtitutionem in integrum,non audietur,ſecundum Bal.in l. 2.in fine. C. ſi pend.appell.vt mihi quandoque allegatus fuit.

Tertio,quia in terminis hoc decidit Alber.lib.4.ſtatu-
41 torum,q.42.dicens,quòd ſtante ſtatuto,† quod bannito agenti non fiat ratio,ſi bannitus petat reſtitutionem in integrum,audiri non debet.

In contrarium mihi videtur eſſe communis ſentẽtia. Quam in terminis tenet Nell. in tract. de bannitis in 4. parte,primi temp.poſt Bal.ſed non dicit vbi, ſed tu dic, quòd eſt in d.l.2.in fin.C.ſi pend.appell. vbi clare tenet reſtitutionem non denegari ei, qui nõ poteſt querelam aliquam opponere, licet aliqui allegent in contrarium, & male.Idem Rom.in l.3.§.ſi ſeruus.ff.de acqui.poſſ.& Soc.ſen.d.conſil.299.nu.7.lib.2. & idem vult clarè Bal. in l.1.ad finem.C.de requir.reis.

Ego puto ſic dicendum. Aut reſtitutio petenda venit aduerſus id propter quod actio denegata eſt,& non dubium eſt,quod reſtitutio deneganda non eſt, & eſt exemplum in bannito, qui vult reſtitui aduerſus bannum,nam iniquiſsimum eſſet hoc ei denegare, ſi illam peteret,vel ex gratia,iuxta terminos tit.C.de ſent.paſſis & reſt. Vel ex iuſtitia,ſi ſe bannitum iniuſtè diceret, vel in contumacia ipſo exiſtente infirmo, quo caſu ex clauſula generali omnino ei ſuccurrendum eſſet, vt in indiuiduo tenet Bal. in d.l.1.ad finem.C.de requirẽ. reis,& in hunc modum quæſtio hæc non habet dubitationem.

Aut vero reſtitutio petenda venit loco actionis denegatæ,& hoc caſu aduertendum puto.

Aut enim denegata eſt actio à ſtatuto vel à lege odio actoris tantum,cui in tali caſu lex noluit cõpetere actionem,& tunc puto quòd reſtitutio in integrum non intelligatur denegata,ex eo,quia reſtitutio in integrum non eſt actio,& ideo competit in infinitis caſibus in quibus actor eſt deſtitutus omni alia actione.Imo vbi actio ordinaria cõpetit,reſtitutio ceſſat.l.in cauſæ.ff.de mino.& dicam plenè quæ.ſequen.

Aut denegata eſt actio non odio actoris tantum, ſed etiam principaliter fauore rei,quem noluit lex in tali caſu moleſtari poſſe,& tunc, Aut ſtatutum ſimpliciter prohibet agi contra aliquem fauore eius,& crederem quod nihilominus reſtitutio concedenda eſſet per ea quæ dicta ſunt ſupra toties artic.1.2.& 3. Aut vero huiuſmodi verbis vſus eſt,quibus pleniſsimam ſecuritatem ipſi reo concedere voluerit contra quamlibet actoris aggreſsionem,& tunc dico quod quæſtio eſt dubitabilis, & decidi debet per ea quæ dicam ſtatim art.ſeq.

Ex quibus patet reſp. ad contraria.

Ad primũ enim dicas vt ſupra in 2.& 3.ar.ad primũ.

Ad ſecũdum dic quòd Bal.male allegatur pro ea ſententia,cum contrarium clare dicat.

Ad tertium dic, quòd opinio Alber. erronea eſt, niſi eo modo quo ipſe format quæſtionem,intelligat illam, vt dixi ſtatim in diſtinctione mea in vltimo membro.

Arti-

Articulus V.

AD quintum, An scilicet prohibitum intelligatur be
2 neficium restitutionis † in integrum, ex eo quod
aduersatio plenissima securitas a lege promissa est.

Videtur quod sic.

Prout tenuit in terminis glos.in §.fin. in verbo, solui-
tur. Instit.quib.alie.licet vel non, glo.in l.1.in verbo po-
test.C.si adu.solut.& glos.in l.ait prætor. in §. 1.in ver-
bo imputandum.ff.de minor.& sequitur Io.Ign.in l. ne-
cessarios.§.non alias.num.186. ff. ad Syll. & dicit latius
tenere Aret.cons. 104.breuiter,& Felyn. in c. vigilanti.
circa princ.de præscrip.

Et pro hac sententia facit tex.in l.omnem. in fi. C.de
præscrip. 30.vel 40.annorum, iuncta communi illa opi-
43 nione, quæ habet quòd aduersus præscriptionem † 40.
annorum non datur restitutio etiam ex capite ignoran-
tiæ, de qua communi attestantur plures moderni, de qui-
bus plene dicam infra in 2.par.q.90 art.pen.

In contrarium facit fortiter d.l.omnem, in fi.C de pre-
scrip.30.vel 40.annorum. Vbi promittitur plenissima se-
curitas illi qui possedit 40.annis, & tamen contra eum
datur restitutio in integrum ex capite ignorantiæ secun
dum magis communem sententiam modernorum, de
qua fideliorii scholæ authores modernissimi attestan-
tur, & etiam verior opinio est, vt dicam ad saturitatem
d.quæst.90.art.pen.

Ego interim puto sic dicendum. Aut data est ista ple
nissima securitas alicui in casu, quo cum minore contra-
hat vel pupillo, vel aduersus absentem &c.& sic assicura
tus est specialiter ab eo qui potuisset alias restitutionem
in integrum petere, & puto veram primam sententiam
glossarum, & in his terminis loquitur tex. in d.l.ait præ-
tor.§.1.& ratio est, quia non esset plenissime assecura-
tus, si non esset redditus securus etiam ab extraordinaria
molestia restitutionis in integrum.

Aut data est ista plenissima securitas alias generali-
ter, vt in d.l.oēs.C.de præscrip. 30. vel 40. annorum, &
tunc dico quòd pendet resolutio a resolutione illius ar-
duæ quæstionis, an aduersus præscriptionem 40.annorū
detur restitutio in integrum? Et quoniam in ea quæstio-
ne magis communis sententia est hodie, quòd sic, vt di-
cam infra d.q.90.art.pen. Quinimo qđ ex capite ætatis
detur restitutio aduersus huiusmodi præscriptionem, est
sine controuersia receptum, non obstante quòd d.l.om
nes.polliceatur plenissimam securitatem illi, qui 40.an-
nis pacifice possedit. Ideo tene secundam opinionem de
qua supra in hoc casu. Et ita in vtraq. sententia procedi
potest, & patet responsio ad contrarium.

Articulus VI.

AD Sextum, An s.prohibitum dicatur restitutionis
in integrum remedium si prohibitum sit appella-
44 ri,† reclamari, supplicari, recurri, vel alio modo contraue
niri &c.& sic multis enumeratis iuris remedijs illisq. spe
cialiter prohibitis, additum quoq. sit generaliter, & qđ
omne iuris remedium prohibitum sit in tali casu?

Videtur quod sic.

Primo, quia apparet de mente expressa ipsius legis, cū
præsupponatur quòd enumeret plura remedia, & illa
tollat, deinde vt omnia alia comprehendantur quæ spe
cificata non sunt, quòd addat clausulam illam genera-
lem &c.quæ alias non operaretur aliquid, si ad specifica
ta tantum referretur.

Secundo, quia ita tenent Soc.sen.cons.242.nu... li.2.
vt refert, & sequitur Cephal.cons.33.nu.23.lib. 1.& al-
legatur etiam Bart.in l.nemo.C.de tempo.appell.Aret.
cons.104.& Ruin.cons.123.nu. 11.lib. 2. & alij omnes
qui in fortioribus tenent prohibitam etiam restitutionē
in integrum in casibus secundi, tertij, & quarti attic. præ
cedentium.

Sed contra est magis communis sententia. Cyn. in l.
2.C.si pend.appell.gl.in l.4.in fi.C.de pact. & ibi Ias.n.
25.& 16.& Dec.nu.31.& 32.cum concor.Curt.in l.ne-
mo potest.col.26.ff.de lega.1.Alc. in l. cum filius. §. in
hac.nu.15.ff.de verb.oblig.Curt.in repet.auth.sacramē
ta.nu.70.cum concord.C.si adu.ven.Hippol.de Marsil.
in repet.rubr.C.de fideiuss.num.228.Francus in c.fi.nu.
169.de appell.Fulg.in l.1.in fi.C.quando imp.inter vid.
& pup.in fi.Guliel.de Bene.in repe.c.Raynutius. in ver
bo mortuo itaque testatore.el 2.nu.180.de testam.Mau
ric.cap.296.Boss.tit.si adu.rem iud.num.24. Tiraq.tra-
cta.de vtr.retr.in 1.par.§.35.in gl.4.num. 42.cum con-
cor.Rebuff.tit.de rest.in int.ar.2.gloss.4.nu.23.cum cō-
cord.Grammat.super constit.regni, tit.de rest. min. nu-
12.Mars.in sua pract.crim.in §.opportune.nu. 58.Bor-
gnin.in tract.de tut.& cur.num.99.vbi de communi. Et
consulendo firmant Bal.cons.96.num.3. lib.5. & cons.
148.in casu.num. 11.& cons.236.per totum lib. 1.& cō
sil.268.num.1.lib.1.Signo.de Homod.cons.254.perto
tum.Soc.sen.cons.299.n.4.lib.2.Aret.cons. 161.nu....
Barbat.cons.9.num.5.lib.1.Gozad.cons.68. sub nu. 12.
Rimin.cons.87.nu.18.lib.1.& cons.261.num. 38.lib.2.
Soc.iun.cons.138.nu. 160.lib.1.Alc. plene cons. 87. per
totum, cum concord.& Soc.iun.cons.48.num.55. lib.1.
Ruin.cons.54. num. 12.lib.5.& cons.35. nu.35.lib.1.&
cons.143.n.16.in fi.& cons.138.in fi.lib. 5.Aymō cons.
203. nu.25.cum concord.Rolan.a Valle cons.68. n. 31.
& seqq.lib.3.D.Thob.cons.97.num.2.& seqq.& etiam
sub nu.6.vbi plene cum ratione.Cephal.cons. 40. n.62.
& cons.3.nu.129.lib.1.& sine dubio ista est ab omnibus
vbiq. recepta sententia, & ita regulariter tenendum est.
Et pro hoc adducitur glo.in l.decurionibus.C.de silent.
&c.lib. 12.cum glo.concord.per Ias.in d.l. postquam li-
ti.num. 15.C.de pact. Et facit etiam regula Bal. in cons.
236.statuto ciuitatis, ad finem.lib.1. quod scilicet restitutio
45 † in integrum nunquam intelligitur prohibita, nisi cum
specialiter prohibita est, quam sequitur Socin.sen.cons.
153.col.10.& d.cons.209.col.pen.lib.2.& Aym.d.cons.
201.nu.35.lib.2.& D.Thob.d.cons.87.n. 4.& fuit sen-
tentia glosæ in c.1.§.præterea liquis.in verbo annis.tit.
de prohib.alien.feud.per Feder.cum concord.per Boer.
decis.140.num.3.

Et ratio prædictorum esse potest, quia restitutio in in
46 tegrum est beneficium † speciale a iure communi con-
cessum, vnde per generalem legis dispositionem auferri
non dicitur.glo.in c.coram felicis, de restit.in integ.Are
cons.160.col.2.ante finem.& D.Thob.d.cons.87. nu.6.
Et ex hoc.

Ad contraria patet responsio, quia mens legis & statu
ti, ita generaliter & prægnanter loquentis est, tollere om
nia remedia competentia iure communi,† non autem
47 competentia iure speciali, vt prædictum est, & quam-
uis subdat postea clausulam generalem de omni alio iu
ris remedio, intelligitur tamen de simili illis quæ spe-
cificata sunt, sicut dicunt doctor. alias, quòd clausula ge-
neralis apposita in legitimatione de alijs defectibus legi
timandi, & natiuitatis illius restringitur ad specificatos,
vel similes, non maiores, Ruin.cons.88.nu.10.lib.2.& in
cons.66.num.27.vers.& quamuis.Ceph. cons. 410. sub
nu.25.& sic tenendo, & respondendo.

48 Amplia vt procedat etiam in compromissis.† Nam
licet renunciatum sit ita prægnanter, videlicet & promi-
sit non appellare, supplicare, recurrere, vel alio modo
contrauenire de iure vel de facto &c. non tamen intelli
gitur renunciatum remedio restitutionis in integrum

Bald.

Bal.in conſ.225.nu.1.lib.2.Ful.conſ.235. per totum. de
communi Socin.iun.conſ 48.num.55.lib.1.& poſt cum
Chirco.in ſuis communibus.opi. cent.4.num.16.
Limitatur autem e contra pluribus modis.
49 Et primo,vt non procedat.quando additum eſſet, †
nullus regreſſus alius, nullumve aliud remedium detur,
tunc enim diceretur prohibita reſtitutio quoque, prout
late concludit Mar.Aug.ſ.in conſ.1.num.11.12.& 13.
& conſ.254.col.2.per c.quamuis.de pactis in 6.
Sed mihi non placet per rationem ſupradictam, niſi
ſecundum terminos penul.& vlt.limit.per rationem de
qua ibi,quæ facit ceſſare eo caſu rationem de qua ſupra
in concluſione.
Limitatur ſecundo in ſimili,niſi dictum eſſet, neque
50 alio † quopiam prætextu.Boſſ.tit.de appo.num.19.allo
gans Bart.l.nemo.C.de temp.appell.& Dec.in d.l.ſi quis
in conſcribendo.C.de pact.col.fin.per d.l.nemo.& ibi
not.per Bart.num.2.
Sed pace illorum contrarium puto,quia hæc verba,
& ſimilia generalia,ſemper reſtinguntur ſecundum ſpe
cificata,vt ſupra dixi in ratione concluſionis. Neq. ob
ſtat d.l.nemo.& Bar.ibi nu.2. Quia imo retorqueretur
tex.ille manifeſte in contrarium,præſupponit enim Bar.
ꝙ etiam ſi adeſſet iuſta cauſa impedimenti non daretur
reſtitutio aduerſus curſum,omnium fatalium,& hoc no
tat ex illo tex.quia dicit, neq.alio quopiam prætextu,
& ſic generaliter prohibet reparationem fatalium de-
curſorum.Sed hoc eſt manifeſte erroneum, vt dicā ple-
niſſime infra in 2.part.de reſtitutione aduerſus lapſum
fatalium,q.70.Ergo iuncta communi opin. contra hoc
dictum Bartoli ibi,cum illo tex.ibi clare probatur con-
trarium.
Limitatur tertio,vt non procedat,quando inter reme
51 dia ſpecialiter prohibita, † eſſet prohibitum aliquod re
medium iure ſpeciali competens, ſicut reſtitutio in inte-
grum,deinde eſſet adiecta clauſula generalis prohibiti-
ua omnium aliorum remediorum. Quia tunc intelligere
tur prohibita quoque reſtitutio,ceſſante illa ratione, ꝙ
lex generaliter diſponens non intelligeretur diſponere ſu
per iure ſpeciali,vt ſupra dicebatur,& ita eleganter limi
tabat Bal.in conſ.143.num.1.lib.1.& in l.in cauſæ. la 1.
in prin.ff.de minor.& exemplificat in ſupplicationis,&
exceptionis ſpeciali prohibitione.
Sed contrarium tenet in terminis idem Bal. in conſ.
236.lib.1.& ſecurius puto. Tum ex eo,quia Bal.in d.cō-
ſil.236.dicit ſe quandoque crediſſe ſeu dubitaſſe ne re
ſtitutio intelligatur ſublata hoc caſu,ſed quod maturius
nunc cogitando,verius,& æquius putat non intelligi ꝓ
hibitam,& ſic ex profeſſo mutauit ſententiam. Tum ex
eo,quia in melius mutaſſe mihi videtur, nam non in ea
ſola ratione fundatur concluſio,quòd diſpoſitio genera
lis non porrigatur ad ius ſpecialiter competens,ſed etiā
in alia regula,quod.ſ.reſtitutio in integrum non intelli-
gitur prohibita,niſi ſpecialiter prohibita reperiatur, vt
ſupra dictum fuit.& per ea quæ congerit Iaſ. in d.l.poſt
quam lit.nu.18.C.de pac.
52 Limitatur quarto,vt non procedat,† quando ſtatutū
adderet etiam aliam clauſulā,videlicet quod in d.ſtatu-
to & diſpoſitione intelligantur comprehenſi quoq.mi-
nores,& pupilli &c. Are.conſ.104.nu.6.vbi plene. Sed
veritas huius dicti pendet ex his quæ dicam infra artic.
ſequen.
Limitatur quinto,vt non procedat, quando prohibi-
53 tum eſſet generaliter omne auxilium,† Mandoſ. in add.
ad L.ap.in al eg.53.in fi.per not.per Bart. in ſimili in l.
1.§ & parui.ff.quod vi aut clam.
Sed non placet,per ea quæ diximus ſupra in rationi-
bus communis concluſionis,& doct. allegati ſupra pro
communi pro maiori parte præſupponunt, quòd adſit
clauſula generalis tollens omne iuris auxilium, & re-
medium.
Limitatur ſexto,vt non procedat,quando omnia alia
54 remedia iuris eſſent ſpecificata,& † demum addita eſſet
d.generalis prohibitio. Quia tunc cum ſub ea nō poſſit
comprehendi aliud remedium quam reſtitutionis, de
eo intelligi debet,ac ſi nominatim prohibita eſſet.Mār.
conſ.15.num.7.Sign.de Homod.conſ.224. nu.1.& ad-
mittit,licet non in caſu ſuo D.Thob.conſil 87. num.5.
Ego puto veram limitationem in ſe, ſaltem per regulā
l.2.ff.de lib.& poſt hum.Sed difficilem, qđ in practica
deduci poſſit. Nam vix erit vt nullum aliud remedium
vltra ſpecificata remanſerit, de quo mentio facta non
fuerit,& illud fuerit remedium reſtitutionis in integrū,
ita notū,& frequens,& ſæpiſſime competēs,tam mino-
ribus,quam maioribus.
Quinimo propter illius remedij frequentiam, & co-
gnitionem,quæ omnibus ſtatuentibus innoteſcit,crede
rem quod ſi omnibus alijs ſpecialiter enumeratis, & nō
hoc,factum fuerit potius,quia comprehendi ſtatuentes
noluerint,quam quod ſub generali illa clauſula contine
ri & prohiberi voluerint. Et propterea, non ſolum dif-
ficiliter practicabilis,ſed etiam dubitabilis videtur mihi
hæc limitatio ex mente diſponentium. Sed propter au-
thoritatem prædictorum puto eſſe tenendam in contin
gentia facti.

Articulus VII.

54 AD ſeptimum, An.ſ.prohibita intelligatur † reſtitu
tio in integ.ex eo quod lex vel ſtatutum in ſua di-
ſpoſitione minores quoque comprehendi iubet?
Videtur quòd ſic.
55 Primo,quia minor non reſtituitur† contra legem vel
ſtatutum a quo ligatus fuit,Anch.conſ.170. in c.princi-
paliter. Alex.conſ.165.num.5.lib.6.Tiraq.de vtr.retr.
par.1.§.35 gl.2.num.6.cum concord.Iacob.de Aret.in
l.ſi ſine. §.qui interpoſito.ff.de adm.tut.ergo.&c.
Secundo,per l.fin.C.de reſt.in int. vbi dicitur, quod
non dicitur circumſpectus qui iure communi vſus eſt, ſi
igitur læſus eſt minor propter diſpoſitionem iuris com
munis,quæ eum comprehendi voluit in ſua diſpoſitio-
ne,non reſtituetur ea ſaltem ratione, quia non dicetur
læſus.
Tertio,quia in terminis hoc voluit Aret.in conſ.104.
nu.6.vbi plene deducit, quod concluſio facta ſupra art.
præced.limitetur in caſu,quo ſtatutum ſpecialiter mino
res & pupillos comprehendi iuſſerit.
Quarto facit,quod voluit Aemilia.conſ.56.n.4. & 5.
videlicet,quod ſi ſtatutum diſponat,ꝙ perempta intel
56 ligatur inſtantia,† quomodocunq; perempta fuerit etiā
ſi litigator impeditus fuerit iuſta de cauſa proſequi, per
hæc verba dicatur prohibita reſtitutio aduerſus lapſum
inſtantiæ,& quod plus eſt,quia inquit ꝙ prohibita dice
tur etiam reſtitutio ex capite ætatis,nedum illa quæ da-
tur ex capite clauſulæ generalis propter iuſtum impedi
mentum.
In contrarium facit,quia ſi ſtatuto caueatur, ꝙ actus
57 nō vitietur ratione minoris ætatis,reſtitutio† in integrū
non intelligitur prohibita aduerſus ipſum actum,etiam
ex capite ætatis, ſecundum Corn.conſ.198.nu.7.lib.3.
58 Itē facit fortius,quia regula eſt, † ꝙ etiā ſi lex vel ſta
tutum diſponat, quod in tali actu minores habeantur
pro maioribus,nihilominus reſtitutio in int.non intelli
gitur eis prohibita,glo.Bar.& omnes in l.vnica, C.ſi de
mom.poſſ.appel.fuerit.& dicam infra art.9.
Ego dico, quod veritas eſt, reſtitutionem non impedi
ri, neque prohibitam intelligi hoc caſu,& quòd hęc eſt
communis opin.deducendo hoc modo. Nam ſi minor,
non

non comprehĕderet in legis vel statuti dispositione, nõ opus esset tractare de restitutione in integrum, quia ad aliquam obligationem vel pœnam nõ astringeretur, & consequenter nullum damnum, nullamve læsionem sentiret, & cessaret restitutio, l.nam & postea. §. si minor.ff.de iureiur.vbi omnes, & dixi plene supra q.4.art. 1.Ex hoc ipso igitur, quod lex vel statutum conprehendat minores, causatur quod ipsi minoret in integrum restituantur, si occasione talis statuti lædantur, qui si in eo non comprehenderentur, non læderentur, & consequenter non restituerentur. Neque obstat quod hoc modo contra statutum restituerentur, quod non debet admitti.
59 Quia resp. (& hoc aduertatur) † quod non restituitur contra statutum minor licet a statuto comprehendatur, sed aduersus obligationem in quam incidit vigore statuti, ex fragilitate & imprudentia propria. Et tolle exemplũ, stat statutũ quod causæ inter consanguineos compromittantur, & quòd in tali statuto comprehendantur etiã
60 minores, † si minor compromittat, non dicetur amplius hoc ipso læsus quia compromisit, sicut alias diceretur absq. alia probatione læsionis, secundum Bar.& ali. in l. si minor filiofam.§.1.ff.de min.per illum tex.Curt. iun. in l.transactionis.num.12.C.de transact.& cons. 29.nu. 18.& Rolan.cons.53.nu.23.lib.5. & dicam plene infra in 2.parte, de restitutione aduersus compromissum. Et hoc accidit, quia cum statuto iubente fecerit, non dicitur imprudenter & iuueniliter se gessisse, nec circumscri ptus in hoc ipso fuisse, quia compromisit.l.fi. C. de rest.
61 in int.quæ ita loquitur. † Si vero in compromittẽdo imprudenter se gerat, quia scilicet consentiat in arbitrum eius inimicum, vel alias virum indiscretum, & parum iustitiæ vel æquitatis amatorem, vel quod in ipsa sententia lædatur non modice, vtique restitutio in integrum ei nõ denegabitur, & hoc modo non dicetur sublata, nec prohibita in casu de quo agimus, & si concedatur, non dicetur restitui minor contra statutum, quia vtique statuto acquieuit, & acquiescit, quando non petit restitutionem aduersus actum quem fecit iure cogente. et sic prudenter, sed dicetur restitui aduersus actum illum implicitũ a se, vel aduersus læsionem quam sensit non ex actu illo immediate, sed ab homine in illo actu interueniente. Et ita colligo quòd est communis sententia, & declaratio doctorum vbique, licet non ita clare explicent, in specie vero in terminis videntur hoc ita resoluere Alex.cons. vlt.nu.9.at 12.lib.6.Rim.cons.87.nu.18.libr.1. et cons. 427.num.46.& 62.lib.3.Roch.de Curt.c.fi. de consuet. sect.9.num.33.Iacob.de S. Georgio. in l. transactionis. num.2.C.de transact.& in terminis in l.fi. num. 8. C.de rest.in in int.Afflict.super const.regni lib.2.rub. 86.numer. 18.Rol.a Valle in tract.de lucr.dotis.q.46. nu.4.et nouissime Octau.Simon.in tract.de decretis. lib.2.tit 6. nu.78.79.et 80.vbi late.& in terminis etiam Gozad.cõsil.33.num.24.cum concord.& Borgnin.in tract.de tut. & cur.nu.79.Adeo quod sine scrupulo et ista declaratio et cõclusio communis omnium nemine pene discrepante dici potest, & ita teneas.

Ad contraria autem ex prædictis patet responsio, cõsiderando vt plene supra declaratum est.

Occasione autem prædictorũ cadit breuiter resolutio eius articuli. An & quando lex vel statutum dicatur cõprehendere minores, quem cum sit paulo extra materiã, tamen quia quandoque deseruire potest etiam in materia hac rudioribus, conclusiue per regulam cum suis fallentijs expediam.

Regula igitur est, quòd statutum generaliter loquẽs
62 comprehendit etiam minores. † Alber.in l.si fine.§.fin. ff.de adm.tut.Alb.in tract.stat.q.32.Rom.sing.816.cũ concord.ibi in addit.Alex.cons.119.nu.35.lib.6.vbi late de communi.Natt.plene in cons.542.num.16.& seq. lib.3.Boer.decis.140.num.1.in fi.et n.2.plene cum concor.Tiraq.de legib.connub.glo.8.num.191.Iac Nouel. in addit.ad regulas. Duen.reg.198.2.ampliat.et doct.cõmuniter in d.l.fi.C.de rest.in integ.

63 Amplia etiam si minor faceret id quod minores † ex consuetudine facere solent.Capi.late decis.159.nu.38.

Limita autem primo, vt non procedat, quando lex vel statutum esset exorbitans a iure communi & æquitate,
64 † Natt.consilio 542.numer.13.versic.fit iterum, & numer.seqq.plene libr.3.& vide plene Rom.d. sing. 816. in add.

Limita secundo, nisi statutum loqueretur de aliquo actu, qui non conueniret fragilitati, & imprudentiæ minorum, videlicet quod in contractibus mulierum, vel minorum requiratur præsentia consanguineorum. Nam si isti consanguinei erũt minores, nõ extenderetur ad eos statutum, cum illorum consensus sit defectiuus, & non plenus, vt plene per Tiraq. de leg. connub.in vers.de summari.gl.8.nu.42.cum concord.

Limita tertio, nisi statum induceret aliquid, quod de
65 iure communi non esset punibile. † Rom.d.sin.816. exẽplificans vtiliter in statuto prohibente ne aliquis extrahat biadum de comitatu, nam in tali statuto non comprehendentur minores, vt per eum, qui inquit hoc perpetuo not.

Limitatur quarto, etiam in statutis super præscriptio
66 nibus conditis, † in quibus minores non cõprehẽdentur, vt post Bar.in d.l.etiam.ff.de min. & Bald. in d.l.fin.C. in quib.rest.in int.non est nec.& Fel. in c. placuit.col. 2. de præscrip.& doct.in c. constitutus.tradit Nic. Pignol. in add. ad sing Rom. 816.

Ex quo etiam colliguntur aliæ limitationes, sed reincidunt in supra relatas. Vel si placeat, vide alias d.additionem, quæ saltem prædicta comprobabit, si plenius allegare malueris.

Articulus VIII.

67 AD octauum, An scilicet statutum prohibens † restitutionem in integrum in casu enormis læsionis, intelligatur prohibuisse etiam in casu enormissimæ?

Quæstio multum vtilis videtur præsertim hic Peru-
68 siæ, vbi contra laudum iudiciale † nullus recursus datur, nullave appellatio, vel reclamatio, & in specie prohibetur etiam restitutio in integ. prætextu ætatis, & enormis læsionis. Quid enim si in laudo hoc iudiciali quis enormissimè læsus esset? Doct. tamen pauci, & modicum tangunt.

Videtur autem, quod prohibita sit restitutio etiam in casu enormissimæ læsionis. Statutum enim hoc factũ ad finiendas omnes lites, & ad omnem omnino reclamationem tollendam, præcludere intendit omnem viam nouæ litis, & vtique noua lit inciperetur, si super deducẽda enormissima læsione rursus ageretur. Præterea statutum nostrum prædictum præcludit viam nouæ litis alio modo, videlicet, prohibendo iudicibus ne audiant vel admittant appellationes, reclamationes, vel recursus prædictos cõtra laudum prædictum, vt in eo legitur. Igitur in specie quo ad casum statuti nostri Perusini, vel similium videtur expeditum saltem propter hoc impedimentum denegatæ audientiæ.

Sed contrarium puto verius, & æquius. Et imprimis quo ad conclusionẽ generaliter ponendã in statutis cæteris prout in artic. formatur q. Reperio quod sic in terminis determinat Bero.in c.1.nu.12.de rest.in int.& idẽ Bero.in consi.127.num.6.& 7.lib.3.Et mouetur per gl. fin.in cap.1.de rest.in int.in 6.deducendo sic.Prohibita est enim restitutio in integrum post elapsum quadriennium, vt in d.c.1, & in l.fi.C.de temp. in int. rest.sed di-

cit

cit illa glo. quod non erit prohibita, quando damnum
eminentissimum adest, ergo ratione enormissimę læsio
nis non cessat restitutio, vbi alias cessaret. Et profecto
quantum ad dictum illius glosę non est dubitandum,
quia cum glo. docto. ibi, & alibi communiter transeunt,
vt plene di. á infr. q. 19. art. 11. Sed dubitabilis videtur il
latio & argumentatio Beroi, nam ille tex. dicit, ꝙ etiam
post quadriennium datur restitutio, si adsit causa, & gl.
inter alias causas affert istam, si enormissima lęsio adsit.
Nos aũt nõ præsupponimus. ꝙ statutum reseruet arbi-
trium iudicis ex causa, sed ꝙ simpliciter restitutionem
in integrum prohibet, etiam si quis enormiter læsus sit.

Fortius autem igitur comprobari potest hæc conclu-
sio, alia ratione quæ est, quod quando quis renunciauit
69 restitutioni in integ. ex capite enormis læsionis, † si ip-
se enormissime læsus sit, restitutionem petere poterit,
Affl. in §. item sacramenta, in prin. nu. 47. Cagno. in l. si
quis maior. nu. 37. C. de transf. in l. 2. num. 110. C. de re-
scin. ven. Paul. de Cast. in cons. 255. col. fi. lib. 2. Ripa cõ
sil. 4. n. 14. de donat. Boer cons. 28. n. 3. & cons. 39. num.
4. & 5. Rol. cons. 59. lib. 1. & Aym. cons. 7. n. 4. Vnde idẽ
dicendum videtur, qñ statuto prohibita est restitutio ex
capite enormis lęsionis duntaxat. Et corroboratur, quia
cum in enormissima læsione necessario includatur do-
lus ex aduerso, qui includitur etiam in enormi simplici,
70 † secundũ magis cõmunẽ sniam, de qua testantur Aluar.
in d. §. item sacramenta. nu. 4 in fi. & Cagn. in d. l. si quis
maior nu. 109. & plenissime Neuiz. cons. 22. a n. 18. vsq.
ad finem, & est tex. in l. qui superstitis. C. de dolo. Sed vi
detur absurdum, quòd statutum velit admittere, quini-
71 mo dare occasiona dolo de futuro, & quatenus ita † ex-
presse faceret, concedendo scilicet in actibus & conuen
tionibus humanis etiam enormissimam læsionem, non
valeret, vt in terminis videtur colligi ex Barth. Cæpoll.
cons. 17. in fi. & & ratio clara est, quia esset cõtra bones
mores naturales, dando occasionem manifestam delin-
quendi, ergo & c ll. vulg.

72 Quantum vero ad statutum nostrum attinet, † dubi-
tabilior videtur conclusio propter prædicta supra pro
ratione dubitandi. Et quoniam statutum hoc est in ma-
gna reuerentia in ciuitate mea, & quilibet bonus ciuis de
bet esse propugnator illius, ego non determinarem ali-
quid, quo ad nouam hanc causam cõtraueniendi laudis
iudicialibus. Sed bene consulerem ipsi enormissime læ-
so, quod per remedium denunciationis Euangelicæ dã-
no suo occurreret, ostensa ipsa manifestissima iniquita-
te laudi, & notoria turpitudine aduersarij in retinendo
siue petendo aliquid ex d. laudo contra conscientiam, iu
xta plene tradita per doct. in c. nouit ille. de iud. & puto
quod iudex ecclesiasticus non deberet denegare audiẽ-
tiam ipsi læso, quia statutum nostrum non potest ligare
manus iudicibus ecclesiasticis, qñ agitur maxime de cor
rectione peccatorum, prout agitur per viam denuncia-
tionis Euangelicæ.

Articulus IX.

AD Nonum, An & quando. s. dicatur prohibita re-
stitutio in integrum ex eo quod lex, vel statutum
73 disponit, quod minor habeatur † pro maiori. Est aduer
tendum diligenter, quia circa hoc contingit de quatuor
vel quinque separatim dubitare.

Et primo, quid si statutum, vel lex simpliciter habet
minorem pro maiori in aliquo actu, vel in omnibus?

Videtur, quòd restitutio prohibita sit ipsi minori in
eo casu, vel in omnibus casibus prout statutum de ali-
quo vel de omnibus loquitur.

74 Primo, quia hoc casu cessat beneficium nullitatis, † se
cundum multos doct. vt dicit Corn. cõs. 188. per totum.
lib. 3. & Card. Alba in add. ad Bar. in l. magis puto. §. si
pupillus. ff. de reb. eorum &c. Sed in casibus in quibus re
75 stitutio cessare solet, † nullitas non cessat, l. 3. & l. 1. C. de
his qui ven. æt. impet. ergo multo magis cessabit hic, vbi
nullitas cessat.

Secundo, quia maior non restituitur ex edicto mino-
rum, ergo necesse est, quòd si minor pro maiori ha-
betur, ex hoc edicto (de quo in art. quęritur) non resti-
tuatur.

Tertio, quia hoc fertur tenuisse Affl. super constit. re
gni in rubr. de rest. min. col. 3. & Paul. de Cast. & Iacob.
de S. Georgio in l. ea quæ. C. de temp. rest. in inte. & vere
hoc firmat Grammat. super præall. constit. regni in tit.
de rest. min. col. 1 nu. 2.

Sed contra est cõis sententia, Quam tenuit originali-
ter gl. in l. vnica, C. si de momen. poss. appel. fuerit & ibi
Bal. Bar. & alij oẽs, Pau. de Cas. in l. 2 nu. 4. C. qui legit.
pers. Bal. in l. exigendi. nu. 6. C. de proc. Matthes. in d. l.
vnica. in fi. & Curt. iun. in auth. sacrameta. nu. 125. C. si
adu. vend. Didac. lib. 1. var. resol. c. 5. nu. 8. Pau. de Cast.
cons. 161. vers. non aũt censetur, lib. 7. vbi plene & pul-
chre Rom. cons. 90. Rebuff. tit. de rest. in int. art. 2. gl. 2.
vers. ego tamen. Affl. (quicquid in præcitato loco dixe-
rit) hoc clare firmat in 2. lib. constit. regni, rubr. 28. nu.
15. & loquitur fortius, ẽt si dictum esset, ꝙ minor in om
nibus pro maiori habeatur. Tiraq. in tract. de nobil. ca.
20 nu. 41. vers. quin & maior. vbi habes ẽt illationem.
& idem nouissime tenent, & de cõi testantur Boer. de-
cis. 350. nu. 4. vers. hæc autem conclusio. & Borgnin. de
tut. & cur. n. 99 & loquitur in statuto Florentino.

Et ita tenendum censeo tum propter authoritatem
prædictorum communemque sententiam, tum quia
supra pluries repetitum est, quod restitutio licet sub ge-
nerali dispositione prohibita dici posset, tñ si specialiter
non sit prohibita, & dispositio possit intelligi, & verifi-
cari in alio remedio ordinario, non intelligitur ipsa pro
hibita quæ est remedium extraordinarium. Sed ita est
hic, quia licet hæc verba quod minor censeatur maior,
possint etiam includere sub se qđ non potuit restitutio-
nẽ petere, sicuti nec maior põt, tamẽ quia potest intelli-
gi quo ad validitatem actus, & nullitatis remedium, &
quo ad habendam legitimã personam standi in iudicio,
de restitutione in integrum prohibenda non intelligen-
tur. Et sic tenendo, ad contraria patet responsio.

Ad primum enim dicimus. quòd hoc casu beneficiũ
74 nullitatis † non intelligitur sublatum, prout magis com
muniter teneri copiose deducit Octau. Simonc. in tra-
cta. de decret. libr. 3. titu. 8. num. 24. & 26.

Ad secundum respon. quòd non sufficit generalis cõ-
prehensio, sed specialis mentio restitutionis in integrũ,
vt dicatur prohibita, vt prædixi in ratione conclusio-
nis.

Ad tertium resp. quod contra est magis communis
sententia sine aliquo scrupulo, vnde vnius vel duorum
authoritas attendi non debet.

Conclusio ergo est in hoc primo dubio, quod resti-
tutio in integrum non intelligitur prohibita ex eo tan-
tum quod minor a lege vel statuto pro maiori habea-
tur.

Limitaturque secundum quosdam, vt non procedat,
75 quando. statutum diceret in omnibus † & per omnia, si-
ue quo ad omnia, vt plene tradit Boe. decis. 350. col. 4.
vers. tamen. Bald. Ang. Alber. post præalleg. Bald Ang.
& Alber. in dict. l. vnica. & alios alibi. restringentes d. gl.
l. vnicæ. quando aliquis minor in aliquo actu particula-
ri pro maiori haberetur, secus vero si in omnibus eius a-
ctibus, & negocijs, vel in omnibus & per omnia, vt est
Florentiæ, & alibi secundum eum.

Contrarium in hoc voluit Afflic. super constit. regni

lib. 2.

lib.2.rubr.38.num.15.qui tenet communem sententiã
de qua supra etiam in casu quo statutum diceret, in om-
nibus pro maiori habeatur, & Matthes.in l.1.in fin.C.
si de mom.poss.

Ego puto quod verior sit sententia Afflicti per ratio
nem adductam supra in conclusione, & per ea quæ di-
cta sunt abundanter & ex communi supra ea.q.art. 6.

Nisi saluando & opinionem Boer. & præal. diceres,
quod quando dicitur in statuto, in omnibus & per om-
nia, illa posiit procedere, propter verbum, per omnia,
ad not. per doct. in l. prima ff de leg. 1. Sed mihi (vt dixi)
securior videtur communis conclusio etiã in casu huius
limitationis, quia in omnibus istis casibus, & clausulis
statuti militat nihilominus ratio præall.

76 An autem statutum possit † minorem fingere maio-
rẽ. Bal.in cõs.103.quæritur. lib. 4.admittit sine scrupulo
φ sic.& allegat gl.in l.2.ff.de eo quod certo loco, & eũ
& alios congerit Tiraq.in tract.de nobil.c.20 nu 42.

Limitatur tamen notabil. vt non intelligatur factus
77 † maior quo ad alienationem bonorum, vt per Tiraq.
præall.n.42 post Pau.de Cast.& alios vbi ibi & per tex.
in l.2 C.de his qui ven.ætat.imp.vers.ita autem.

Secundo dubitatur. Quid si statutum vel lex disponũt
78 super ipsa ætate illam abbreuiando, † videlicet quod mi
nor ætas quæ de iure communi est 25.annorum, sit 20.
annorum puta, & non vlterius? an a 20.annis supra dice
tur prohibita restitutio in integrum?

Et sine scrupulo videtur concludendũ quod sic, prout
in terminis concludunt Bald. in auth. si captiui.nu. 4.C.
de ep.& Bald. Nouellus in tractat.de dote parte 6.pri
uile.63.in fi.& Ruy.consil.126.sub num.4. & 5.libr.5.
& ratio clara videtur, quia hoc ipsum idem operatur qđ
impetratio veniæ ætatis, vt manifestum est, cum impe-
79 tratio illius, nil aliud sit quam abbreuiatio † siue antici-
patio minoris ætatis, vt l.2.C.de his qui ven.ætа. impet.
80 Sed per impetrationem veniæ † ætatis restitutionis be-
neficium amittitur secundum veriorem sententiam d. l.
3.& infra dicam q.23.art.9.ergo &c.

81 Tertio dubitatur. Quid si statutum dicat, † φ contra
ctus facti a maioribus 18.annis, sint validi? An per hoc
dicetur prohibita restitutio in integrum aduersus illos
contractus, si maior 18.annis, minor autem 25.annis, in
illis læsus sit? &

Videtur quod sic, prout simpliciter tenuit Ioan.And.
in addit.ad Specul.titu.de rest.in integ.§. si quis autem,
vers. 1.

In contrarium facit clara ratio, quia restitutio in inte-
grum non impedit quin contractus sit validus. Quini-
mo non est necessaria restitutio, vbi contractus est de p
se ipso iure nullus, l.in causæ, la seconda.ff de min. & di-
cam infra quæst 17.art.7.& ita tenent Bald.in l.si capti-
ui.C.de episc.& cler.& refert, & sequitur Petrus Duen.
pro sing.reg.682 & Ruyn.consil.126.nu.4.lib. 5.& ita
quoq. ego tenendum puto per rationem prædictam.

Qua retenta.

Limitatur primo, vt procedat, quando actus fuisset alias
81 ipso iure nullus, † secus vero si de iure commoni validus
fuisset & si a minore factus esset, quia tunc cum non pos
sit verificari statutum nisi in validitate hac effectuali,
quæ resultat per prohibitionem restitutionis, de illa in-
telligendum est, & consequenter restitutio dicetur pro-
hibita, ne statutum superfluum sit. Ita sing. limit. Soci.
sen.conf.57.nu.15.lib.4. Et puto verum, quando actus
omni alio respectu validus esset de iure cõmuni, & non
nisi vulnus restitutionis peti posset, alias si de aliqua in-
ualiditate intelligi posset statutum, secus, per ea quæ di-
xi supra art.6.ad finem.

83 Limitatur secundo nisi statutum diceret, † quod actus
factus a maioribus 18. annis validus sit, ita φ effectum
sortiri debeat, nam per hæc verba vltima dicetur restitu
tio in integrum sublata, secundum Petr.Anto. Angusc.
consil.5.col.1.lib.3.per auth. sacramenta, in verbo inuio
labiliter custodiantur.C.si aduer.vendit.& idem in ter-
minis tenet Giamma.super constit.regni, tit. de rest.mi
no.nu.3.cum concord.vbi ibi. Et facit etiam l.nemo; ff.
de restit.in integ.

Ego puto veram limitationem, quia non alio respe-
ctu quam restitutionis in integrum possunt esse apposi
ta illa verba, ita quod effectum sortiri deberet, argumẽ.
d.l.nemo.& l.nihil interest.ff.de reg.iur. & l. & elegan-
ter.§.seruus pactionis.ff.de dolo.

84 Quarto dubitatur, quid si statutum dicit, † quod ma-
ior 20.annis possit ea omnia facere, quæ potest facere
maior 25.

An propterea dicetur prohibita restitutio maiorib.
20 minoribus autem 25.

Videtur quod sic, refert enim Curt.in l. si quis maior.
nu.5.C.de transact.quod ita tenent Bar.& Iaco.Butrig.
in l.cum lege.ff.de arb.

Sed contrarium verius puto per ea, quæ diximus su-
pra millies in hac quæstione, quod non intelligitur pro-
hibita restitutio per verba generalia, quæ possunt im-
portare prohibitionem restitutionis in genere tantum,
sed specialis prohibitio necessaria est, vel talis quæ ne-
cessario ad illam quoque extendatur, alias verificari nõ
posiit, quod hic nullatenus procedit.

Quin imo, non videtur etiam generaliter posse infer
ri ad restitutionis prohibitionem ex verbis prædictis,
quia aliud est posse facere ea quæ possunt facere maio-
res, aliud non posse petere restitutionem sicut possunt
maiores. Potest enim minor 25. annis alienare mo-
bilia sicut quilibet maior a, præsertim si perirent tem
pore, & tamen potest aduersus huiusmodi alienationẽ
petere restitutionem, si lædatur, potest etiam & alia plu
ra facere, contra quæ potest restitutionem petere, vt ple
nius me apparebit infra ex 2.parte per totum.

Neque mouet authoritas Bartoli in contrarium ad-
ducta, quia si bene legatur Bart. hoc non dicit, nec ipse-
met Cur. aliter firmat id ad quod Bartolum allegat, &
Aret.ibi dicit illud dictum esse periculosum. Tene igi-
tur, vt dixi, & securius est, & clara in ratione fundatum.

85 Quinto dubitatur, quid si lex vel † statutum disponit
quod maior decem octo annis posiit contrahere sine
interuentu curatoris? An propterea dicetur eidem pro-
hibita restitutio in integrum, si lædatur?

Et breuiter veritas est quod non. Ita tenet Bald. vt in
libro statutorum Baldi constructo per Sigism. in vers.
maior. per gl. quam vnicam in iure ad hoc dicit Bald. in
d.l.vnica.C.si de mom. poss.fuerit appel. ratio patet ex
millies supra repetitis in hac quæstione.

86 Sexto dubitatur, quid si statutum † vel lex ratum ha
beat quod à minore gestum fuerit, dummodo sit maior
18.annis &c. An per hoc dicetur prohibita restitutio ex
edicto minorũ si ledatᵉ maior 18.minor verò 25.annis?

87 Et videtur quod sic. Quia prætor † ratum non debet
quod per in integrum restitutionem rescindi debere si-
bi visum est, arg.l.1.ibi, siue metu.ff. de rest. in int. iun-
cta l.1.in princ ff.quod met.causa.

Contra tenet Hieron. Butrig.l.in l.is cui bonis. n. 20.
ff.de verb.oblig.& ego verissimum puto.

88 Ex eo quia ratificatio actus † non excludit restitu-
tionem in integrum, vt est expressum in l. 3.ff. rem ra
tam haberi.

Quinimo, ex eo quod lex ratum habet quod a mino-
re factum est, necessaria est restitutio, quæ necessaria nõ
esset si lex ratum non haberet.

Nec obstat contrarium, quia in metus causa gestis be
ne inquit prætor, ratum non habebo sed in gestis a mi-
noribus

noribus, inquit, quæ ea res fuerit animaduertam, vt l. 1. ff. de min.

Præterea, licet a contrario sensu dicatur, quòd prætor ratum habeat quod a minore gestum est, non tamen se quitur, ergo restitutionem denegat, vt prædixi. Quinimo necesse est vt ratum habeat quod a minore geritur, alias restitutio non est necessaria, d. l. in causa. §. 2. ff. de mino.

89 Infertur que ex hoc, quod princeps quoque † si ex certa scientia confirmet aliquid quod a minore factum sit, non tamen intelligitur auferre ei beneficium restitutionis in integrum, vt sing. dicit Præpos. in c. ex ratione. n. 72. de appell.

Articulus X.

90 Ad decimum, An scilicet † prohibita restitutione in integrum specialiter, intelligatur prohibita illa tantum, quæ datur ex edicto minorum, an illa quæ ex edicto maiorum, an vtraque?

Videtur, quod illa tantum quæ ex edicto minorum descendit, vt per Parif. conf. 13. num. 45. lib. 1.

In contrarium, quod etiam alia, Marius Angusc. con. 61. num. 14. & seqq.

Sed quod imo illa tantum quæ ex edicto maiorum descendit, Riminald. sen. conf. 404. sub num. 3. vers. nec obstat. & num. seq.

Ego vero distinguendo casus dico sic.

Quandoque † prohibetur restitutio in integrum ex clausula generali, verbi gratia, quòd non obstantibus quibuscunque impedimentis non possit ope restitutionis præscriptio rescindi, quo casu dicitur specialiter prohibita restitutio ex edicto maiorum, vt per Bart. in l. nemo arbitretur. C. de temp. appella. & Iacob. Aemilian. cons. 56. nu. 4. & 5.

Et hoc casu reperio Aemilia. præall. quod vult prohibitam intelligi etiam restitutionem ex edicto minorũ. Sed ego dico, quod aut non simpliciter, vt casum proposui, sed prohibita fuit restitutio cum additione illorum verborum, vel alio quocunque prætextu, & tunc bene possunt intelligi illa verba de restitutione ex causa ætatis, cum de restitutione ex edicto maiorum non possint intelligi, quæ specialiter prohibita fuit, & sic potest procedere eius opinio. Aut vero simpliciter prohibita fuit, vt proposui, & contrarium puto ea ratione, quia secundum magis communem sententiam, magis fauorabilis est restitutio ex causa ætatis, quam alia, vt dixi supra q. 5. art. 3. Vnde non licet argumentari a prohibitione alterius ad prohibitionem illius affirmatiue, prout fieret hoc casu ll. vulg.

92 Quandoque prohibetur † specialiter restitutio in integrum, ex causa ætatis, verbi gratia, ne possit quispiam prætextu minoris ætatis restitutionem in integrum petere, vel aliter contrauenire, & sic in summa prohibita sit contrauentio, et rescisio actus prætextu minoris ætatis.

Et hoc casu reperio duas opiniones.

Prima est, quod prohibita intelligetur restitutio ex edicto minorũ duntaxat, non etiam alia, ita tenet Paris. d. cõs. 13. n. 45. lib. 1. Quia odiosa est dispositio hæc &c.

Altera est, quod imo etiam alia prohibita dicetur, & ita tenet Aret. in consil. 104. num. 8. & 9. & plenissime Mar. Angusciola cons. 1. nu. 14. & seqq. Quia (inquit) restitutio ex edicto minorum, quæ secundum magis cõmunem sententiam fauorabilior est, quam restitutio ex edicto maiorum, multo magis & ista prohibita dicetur.

Sed ego dico, quod aut addita sunt etiam illa alia verba, vel alio quopiam prætextu, & tunc cum de restitutione ex causa ætatis sit facta specialis mētio, necessarium est quod de alia restitutione ex edicto maiorum intelligantur, vt manifestum est, & dixi supra art. 6. in vltimis, & hoc modo procedet opinio Aret. & Angusciolæ.

Aut non sunt addita verba illa, sed tantum ex causa ætatis fuit prohibita restitutio, & tunc puto sententiam Parisij veriorem, tum ex ratione sua, quæ vera est, vt dixi supra art. 1. Tum ex eo, quia ita accidit in prohibita restitutione ex causa ætatis aduersus præscriptionem conuentionalem, vt l. Aemilius. ff. de minor. ex qua prohibitione non intelligitur prohibita etiam alia ex clausula generali, secundum Bar. ibi nu. 6. & est magis communis opinio, vt ostendam infra in secunda parte, in q. 86. vbi plene de hoc agetur.

93 Quandoque demum prohibita est restitutio in integrum indefinite, & non est dictum magis de vna quam de alia, neque addita sunt verba aliqua, quæ vel ad ætatem minorem, vel ad impedimenta specialiter adaptari debeant.

Et hoc casu reperio, quod Riminald. senior consil. 404. sub nu. 3. & seq. tenet quòd prohibita intelligatur tantum restitutio ex edicto maiorem, non autem restitutio ex causa ætatis, & hoc per gl. in d. l. nec non. ff. ex quib. caus. maio. quæ communiter approbata est, quòd scilicet fauorabilior sit causa ætatis quam impedimentorum. & per alia iura, & similia, vt per eum.

Sed ego dico quòd aut adsunt verba generalia, videlicet prætextu alicuius restitutionis in integrum, vel restitutio in integrum omnis prohibita censeatur, vel nulla restitutio peti possit, & similia, & tunc omnis restitutio etiam ex causa ætatis prohibita censeatur, aut simpliciter dictum est, quòd restitutio in integrum prohibita sit, & tunc si simus in nostra indifferente, quæ non magis scilicet maioribus quam minoribus conuenit, neque vni capiti istarum restitutionum magis quam alteri, & tunc fauore ætatis, cui omnino succurrendum esse volunt iura, cum adest læsio, tenerem opinionem Riminaldi,

Pro qua facit, quia restitutio ex hoc edicto minorum non intelligitur prohibita nisi specialiter prohibeatur, vt per Bar. in l. ambiguosa, ff. de decre. ab ordi. facien. & refert & sequitur Rimin. conf. 417. nu. 48. lib. 3.

Vltimo pro complemento istius quæstionis nota quędam singularia, quę sub aliquo articulo cõmode aptari non potuerunt.

94 Primo nota, quòd contra † statutum legis, vel naturę non datur restitutio, ita dicit Bal. in l. si infanti. nu. 16. C. de iur. delib. per l. fi. C. de rest. in integ. & l. verum. ff. de minor. Sed tu vide circa hoc not. quod dixi sup. art. 7.

95 Secundo nota, quod statutum † prohibitiuum restitutionis in integrum non ligat minores forenses, quando disponit non circa actum, sed circa personas minorum, videlicet quòd maiores 20. annis quo ad omnia habeantur pro maiorib. ; & ita Iaso. conf. 59. col. 2. vers. nec habet obstare. lib. 3.

96 Tertio not. quòd statutum hoc prohibitiuum restitutionis in integrum non extendit vires suas extra territorium, vt scilicet liget subditos minores alibi contrahẽtes &c. Petr. Anto. Angusciola conf. 38. col. 1. & a. lib. a.

SVMMARIVM.

1 *Restitutio in integrum an ex eo denegetur, quod aliàs petita & denegata attendit fuerit.*

2 *Appellare licet bis, & ter, & ideo videtur multo magis bis, & ter restitutio peti posse.*

3 *Restitutio facilius conceditur videtur quam appellatio.*

4 *Restitutio ad restitutionem petendam peti nõ potest, ob circuitum euitandum.*

5 *Resti-*

5 Restitutio non datur nisi vbi adest læsio.
6 Ordinarium remedium facilius perditur quàm extraordinarium.
7 Restitutio an denegetur ex eo quod alias &c. vt supra dictum est, tam si petatur contra contractum quam contra sententiam.
8 Restitutio an denegetur si non expresse denegata fuit, sed nõ fuit concessa.
9 Et quid si denegata fuit restitutio non ex defectu existentis læsionis, sed ætatis vel causæ.
10 Et quid si adest noua causa.
11 Restitutio licet non detur quando fuit denegata semel, datur tamen appellatio aduersus denegatam restitutionem.
12 Appellatio an detur aduersus denegatam restitutionem. vel &c. num. 13.
13 Appellari si omissum fuerit à denegata restitutione, an detur restitutio aduersus lapsum huius temporis & num. 14.
15 Restitutio in integrum potest peti nõ solum aduersus omissam appellationem à sententia denegatoria restitutionis, sed etiam contra quam, vt peteretur restitutio fuit omissa appellatio.
16 Restitutio potest peti non solum aduersus omissam appellationem à denegata restitutione, sed etiam aduersus non prosecutionem huius appellationis.
17 Appellationis interpositæ a denegata restitutione quis erit iudex.
18 Iudex superior ad quem debet alias appellari, an sit iudex huius restitutionis.
19 Restitutionis petitæ aduersus omissam appellationem a denegata restitutione, quis erit iudex.
20 Restitutio semel denegata non super eodem, sed super alijs capitulis, an impediat restitutionem in integrum.
21 Minor quando restituitur in causa quæ habeat connexa capitula plura, restituitur etiam aduersarius ratione connexionis.
22 Et quid si essent plures articuli, vnum tamen & idem respicientes.
23 Restitutio in integrum semel denegata, an ex noua causa peti possit.
24 Intellectus l. per hanc. C. de temp. appell.
25 Appellare posse, non impedit posse petere restitutionem in integrum.
26 Noua causa in hac materia an intelligatur tantum ea quæ aderat quidem, sed iudici allegata non fuit, an vero etiam quæ de nouo omnino emersit.
27 Tutor si fiat ex post facto non soluendo, an dicatur noua causa.
28 Et quid si procurator efficiatur non soluendo.
29 Casus fortuitus potest facere minorem dignum restitutione, licet regulariter contra sit.
30 Noua causa quando detegit grauamen ab initio latens, an sit iusta causa restitutionis.
31 Noua causa in hac materia an dicatur si quidem fuit allegata prima vice, sed non probata.
32 Nouitas causæ in hac materia consistit, non in allegatione eius, sed in iustificatione illius. & num. 33.
34 Restitutio in integrum an denegetur ex eo quod semel obtenta fuit in eadem causa & articulo.
35 Restitutio an hoc casu peti possit eo prætextu, quia prima concessio non sufficiat.
36 Restitutio an hoc casu peti possit eo prætextu, quod prima concessione non obstante, rursus læsus sit actor eadem læsione qua prima vice læsus fuerat.
37 Restitutus semel in integrum vigore pacis vniuersalis ad omnia bona quibus spoliatus fuerat tempore discordiæ, si postea perueniant ad manus eius, an restitutio rursus concedi debeat.
38 Minor semel negligens in testibus producendis, & restitutus, an si rursus neglige, restituendus sit.
39 Impeditus bis, ter, & pluries eodem impedimento, an pluries quoque restituendus sit.
40 Minor persistens in eadem negligentia ob quam semel restitutus fuit, an restituendus amplius sit.
41 Non appellare, & appellationem non prosequi eadem negligentia videtur.
42 Minor semel restitutus aduersus diffinitiuam, si rursus in alia diffinitiua succumbat in eadem causa, an restituatur.
43 Restitutio an denegetur si petatur contra restitutionem iã obtentam.
44 Leges ludibrio esse non debent, quod declaratur. num. 45.
46 Inter restitutionem denegatam, & obtentam adest diuersitatis ratio, quo ad rursus illam concedendam.
47 Restitutio contra restitutionem obtentam denegari debet in casu speciali, l. fin. §. vbi autem puerilis. C. de bon. quæ liber.
48 Paterna reuerentia an sit causa huius specialitatis.
49 Restitutio in integrum an denegetur ex eo quòd contra petentem adsit præsumptio iuris & de iure.
50 Ecclesia si contraxit cum authoritate Papæ, & cum expeditione, si in euidentem &c. non admittitur amplius ad probationem læsionis.
51 Præscriptio immemorabilis dicitur facere veritatem et an aduersus illam detur restitutio.

QVAESTIO XVI.

De cessatione, & impedimento restitutionis in integrum, ex eo, quia alias semel petita & denegata, vel concessa fuit a iudice.

CVm de impedimento restitutionis in integrum quod à lege, vel statuto, vel cõsuetudine causatur, visum fuerit, nunc sequitur videre de impedimento, & cessatione illius, quod causatur a Iudice. Et ideo tractãdum est hic, an & quando cesset restitutio in integrum, ex eo, quia fuit alias denegata, vel concessa a iudice, vel contra petentem illam sit præscriptio iuris, & de iure. Quod hisce decem articulis expediri potest.

Primo, An restitutio in integrum impediatur ex eo, quod alias semel petita, & denegata a iudice fuit?

Secundo, An denegetur appellatio a sententia denegatoria restitutionis, vel restitutio ad appellandum a prædicta denegatione.

Tertio, Coram quo iudice appellatio, seu restitutio ad appellandum prædictæ introduci debent.

Quarto, An restitutio prædicta de causa impediatur, si non super eodem articulo, sed super diuersis petatur.

Quinto, Et quid si ex noua causa petatur?

Sexto, An noua causa intelligatur etiam ea, quæ nouiter emersit, & tempore denegatæ restitutionis non aderat.

Septimo, An dicatur noua causa, si a petente restitutionem fuit allegata, sed non probata?

Octauo, An restitutio in integrum ex eo denegetur, quod semel concessa fuit contra id, contra quod hodie rursus petitur.

Nono, An denegetur, si petatur contra restitutionem obtentam.

Decimo, An denegetur, si contra petentem sit præsumptio iuris, & de iure.

Arti-

Articulus I.

1 AD primum, An ſcilicet reſtitutio † in Integrum impediatur ex eo, quòd aliàs petita, & denegata a iudice fuerit.

Videtur quod non.

2 Quia ſi licet ab eadem † ſententia bis, & ter appellare, multo magis videtur licitum reſtitutionem bis, & amplius petere, ita arguit Car. in c. fi. de reſt. in int. & vi-
3 detur tenere ſequela, quia reſtitutio † facilius concedi videtur quàm appellatio, cum detur reſtitutio etiam in caſibus in quibus denegatur appellatio, vt in l. vnica, vbi gloſ. & doct. C. ſi de mom. poſſ. fuer. appella. & toto tit. C. ſi aduerſ. rem iud. cum ſimil.

Cõtra eſt veritas, Tex. in l. 1. & l. fi. C. ſi ſęp. reſt. poſt. fuerit, & ibi gloſ. Bart. & omnes communiter notant, & alij de quibus infra art. ſeqq.

Ratio vna eſt ſecundum Cy. ibi, vt circuitus euitetur
4 ne quis ſcilicet ad reſtituendum reſtituatur, † contra l. interdum. ff. de minor. Sed hæc ratio videtur confundi in ſimili, in l. ſed & ſi ſine. §. reſtitutus. ff. de minor. & dicetur infra art. 8.

Aliam igitur rationem aſsignant Butr. in c. fi. nu. 13. de reſt. in int. & Card. ibi in 1. quæſt. & Bellã. ibi nu. 15. Io. And. colum. 3. verſ. ad quæſtiones veniens. videlicet, vt ſit litium finis. Sed hæc quoque puerilis videtur.

5 Vndè dico ſic. Quod reſtitutio † non datur niſi vbi adeſt læſio, l. nã & poſtea. §. ſi minor. ff. de iureiur. & ſup. dictum fuit plene q. 4. art. 1. Læſio autem non põt prætẽdi niſi, vel in ipſo negocio principali contra quod fuit ſemel petita reſtitutio, vel in ipſomet iudicio reſciſſorio in quo fuit petita. Si igitur fuit denegata eo prætextu quod non adeſſet in negocio principali, vel iuſtè, vel iniuſtè, ſi iuſtè, vel ex eo fuit quia non aderat læſio quæ reſtitutio nẽmereretur, vel ex eo quia non fuit deducta. Primo caſu facit eadem ratio, vt iterum denegari debeat. Secũdo caſu non denegatur reſtitutio prætextu nouæ cauſæ, l. fi. C. ſi ſæp. reſt. poſt. vt dicam inf. art. 5. Si verò iniuſtè denegata fuit, tunc appellari põt, vnde ad remediũ extraordinarium recurri non debet, d. l. 1. ibi (appellare enim debuiſtis &c.) Et quàmuis vbi datur appellatio, cõcedatur etiam reſtitutio, ſecundum glo. in l. fin. C. ſi aduer. rem iud quam cõmunem inquit Albe. in l. in cauſæ. la ſeconda nu. 2. ff. de minor. hoc tamen ſpecialiter limitatur in caſu noſtro, in quo reſtitueretur quis ad reſtitutionem petendam, quod abſurdum eſt in iure, vt d. l. interdum. ff. de min. Et ſic tenendo.

6 Ad contrarium reſp. quod facilius perditur † remedium extraordinarium, quam ordinarium, l. antiquæ. C. ad Vell. c. cum veniſſent. de conſtit. ita reſpon. communiter Card. Hoſt. Bellam. Io. And. Ancha. & alij, in c. fi. de reſt. in int.

Concluſio igitur eſt, quod reſtitutio non amplius conceditur, vbi ſemel denegata fuit.

7 Ampliatur, vt procedat, vel petatur † reſtitutio contra contractum, vel contra ſententiam; Ioan. Andr. in d. c. fi. colum. 3. verſi. 3. quæritur. Butr. ibi num. 15. Card. in 3. & 4. q. Bellam. num. 17. Anch. nume. 5.

Limitatur autem primo, vt procedat quando expreſ-
8 ſe denegata fuit reſtitutio, † ſecus vero ſi non denegata licet conceſſa non fuerit. Io. And. d. c. fi. col. 3. verſ. 2. quęro. Anchar. num. 5. Card. q. 2. Bellam. nũ. 26.

9 Limitatur ſecundo, vt procedat † quando fuit denegata ratione non exiſtentis læſionis, ſecus vero ſi ex defectu ætatis, vel cauſæ puta quia iudex nõ dixit, q̃a nõ cõſtat nobis talem fuiſſe læſum, ſed dixit, quia non conſtat nobis talem fuiſſe vel eſſe minorem, vel impeditum &c. Ita Bartol in l. 1. C. ſi min. ſe maio. dix. Sed Aretin. ibi intelligit hoc, quando interlocutorie iudex ita pronunciaſſet, ſecus vero ſi diffinitiue. Et mihi videtur verius, & gl. in d. l. cum circa. expreſſè hoc voluit in glo. fin. dum inquit quòd in hoc caſu reſtituitur minor ad appellandũ, ſi falſa præſumptione maioris ætatis fuit denegata ipſi reſtitutio: Nec d. l. cum circa. inquit, quod reſtituatur minor aduerſus denegatam reſtitutionẽ. Nec adeſt bona ratio differentiæ inter vnum & alterum iſtorum caſuum, vt manifeſtum eſt.

10 Limitatur tertio, niſi adſit noua cauſa, † ſed quoniam hæc limitatio eſt multum plena, & dubitabilis in aliquibus, dicam principaliter de ea infra art. 5. & ſeq.

11 Limitatur quarto, vt licet non detur reſtitutio, † vbi ſemel denegata eſt, per uiam reſtitutionis ad reſtitutionem conſequendam iterum, datur tamen appellatio contra denegatam reſtitutionem, vt dicam plene artic. ſeq. Quæ appellatio, ſi ſententiam denegatoriam reſtitutionis reſcindit, facit vt reſtitutio conceſſa dicatur, quę ſemel denegata fuit, & ſic virtualiter idem operatur hæc appellatio, quod operaretur ſi rurſus eadem reſtitutio peteretur, quæ denegata fuit. Quod nota.

Articulus II.

12 AD ſecundum, An † ſcilicet detur ſaltem appellatio a denegata reſtitutione in integrum, vel, ſi tempus appellandi lapſum fuit, detur reſtitutio ad appellandum?

Et breuiter in vtroque ſine dubitatione conclude, & dic.

13 Quo ad primum, quod poteſt appellari † a denegata reſtitutione in integrum. gloſ. & doct. omnes in d. l. 1. C. ſi ſæp. reſt. poſt. Doctores etiam omnes communiter in c. fi. de reſt. in int. Hoſt. ibi col. 1. Bellam. nu. 21. Car. q. 6. Io. And. in c. ex literis. col. 2. verſi. 5. quæro, & ver. 7. quero. eo. tit. glo. ſuper conſtit. Marchię. lib. 6. c. 13. nu. 8. tex. eſt in d. l. 1. ibi, appellare enim debuiſtis. C. ſi ſæp. reſtit. poſt. Et ratio clare elicitur ex his quæ dixi in ratione concluſionis in præced. art.

14 Quo ad ſecundum quoque concludendum dic, † quod ob omiſſam appellationem a denegata reſtitutione in integrum datur reſtitutio in integrum ipſi quidem minori ex cauſa iuuenilis imprudentiæ, cum in ſui præiudicium negligenter appellare omiſerit. Maiori vero ex iuſta cauſa impedimenti, propter quod appellare non potuit. ita gl. Bartol. & omnes communiter in d. l. 1. C. ſi ſęp. reſt. poſtul. & canoniſtæ præall. omnes in d. c. fi. extra de reſt. in int. gloſ. in d. l. cum circa. in fi. C. ſi min. ſe maio. dix. Rebuff. in tit. de reſt. in int. art. 2. ad finem. Et eſt tex. clarus in d. l. 1. & in d. c. fi.

Et ſic habes concluſionem, quod licet denegata ſemel reſtitutione illa amplius peti non poſsit, poteſt tamen a tali denegatione appellari, & ſi appellatum tempeſtiue non fuerit ex cauſa ætatis, vel impedimenti, poteſt peti reſtitutio aduerſus dict. omiſsionem appellationis.

Quam concluſionem amplia dupliciter.

15 Primo, vt † poſsit peti reſtitutio in integrum ob omiſſam appellationem non ſolum a ſententia denegatoria reſtitutionis, ſed etiam a ſententia, contra quam vt peteretur reſtitutio, fuit omiſſa appellatio quæ (puta) iuſtius & congruentius poterat interponi, quam reſtitutio peti. Ita intelligitur dict. leg. 1. C. ſi ſæp. reſtitut. poſtu. vt volunt gloſ. & Bar. ibi, & Bellam. d. capit. fi. colum. fin.

Subintelligendo tamen, vt non eodem tempore vtraque petatur, quia non eſt neceſſarium, vt docet ibi Pau.

in fi.& hoc notabiliter declarando, vt per Abb. in dict, cap.fi.in fi.

16 Ampliatur secundo, vt non solum posit peti † restitutio aduersus omissam appellationem ad sententia denegatoria restitutionis, sed etiam aduersus non prosecutionem illius. Bellam.d.c.fin.num.22. Vt plenius dicam infra in 2. parte de restitutione aduersus non prosecutã appellationem.

Articulus III.

17 AD tertium, Quis scilicet iudex † erit huius appellationis a denegata restitutione in integrum, & quis restitutionis petitæ aduersus omissionem d. appellationis?

Quò ad primum dico, quòd erit aliusiudex superior,
18 † ad quem debet alias appellari, & hoc non habet difficultatem, verę enim sunt regulæ iuris ordinarij in hoc,

19 Quo ad secundum vero, dubitari potest.†

Videtur enim quod restitutio aduersus omissam, appellationem prædictam debeat peti coram iudice ad quem appellandum erat, vt est tex.in l.præses. C.de appell.& ita simpliciter volunt Card.in c.ex ratione.in fi. de appell.Franc.nu.57.Præpos.nu.34. Vestr.lib.8. ca.3, nu.13. Milius in suo repert.in vers.iudex.

Contrarium tenet in terminis Butr.in d.c.fi.nu.17.de restit.in int.Io.Andr.ibi col.fi.vers.6.quæro.Bellam.nu. 20.videlicet quòd iudex a quo &c.

Ego dico, quòd vtraque opinio in casu suo bene procedit.

Aut enim loquimur de restitutione aduersus omissam appellationem prædictam, & bene loquutur Butr, Io.And.& Bell.in d.c.fi. quòd scilicet petetur coram Iudice a quo appellandum est, ipse enim admittere debet appellationem, & ideo prius vt admittere posit, peti debet restitutio aduersus obstaculum quod impediret appellationis interpositionem, vt de se patet.

Aut loquimur de restitutione aduersus non prosecutam appellationem iam interpositam, & tunc bene loquuntur Card.Præpos.Francus, & Vestrius præalleg. & ita in casu non prosecutæ appellationis loquitur d. l.præses.C.de appella. vt bene aduertit Butrius præalle. Et ratio est, quia cessante ratione præcedentis casus, in hoc casu subintrat alia regula, quæ est, quòd aduersus male gesta, vel omissa in prima instantia restituit iudex a quo, aduersus vero male gesta, vel omissa in secunda Instantia restituit iudex ad quem, vt notat Bar.Bald.& Cyn.in d.l.præses.& post eos plene decclarat Ruin.in cons.120. num.17.lib.5. Et ita teneas.

Et ad contrarium d. l. præses. ex prædictis patet responsio.

Articulus IIII.

20 AD quartum, An † impediatur restitutio semel denegata, si non super eodem, sed super alijs capitulis petitur, vel articulis?

Breuiter conclude quòd non. Vt post Iac. Baldui.& Oldr. tenet Bal.in d.l.1.C.si sæp.rest. post. & Alb.in d. l.fi.eo.tit.nu.1.Inn.in d.c.fin.in prin.eod. Dum inquiũt quod potest sæpius in eadem causa restitutio peti, si cõtra diuersos articulos, vel interlocutorias petatur ante diffinitiuam sententiam, per l.minorib.C.si tut. vel cur. & per l.intra vtile.ff.de min.& l.& si fine.§.pen. ff.eod. Sed melius cæteris probatur in d.l.minoribus.

21 Et facit bonum simile, nam† quando minor restituitur in aliqua causa, quæ non habeat diuersa capitula, restitutio eius prodest etiam aduersario, Capic.decis.170. nu.2.Gabriel.in tit.de testib.conclus.21.nu.48.cum concord. Quia eadẽ restitutio dicitur propter interesse indiuiduum. Si vero diuersa contineat capitula, quorum vnum non dependeat ab alio, secus. Bar.in l.1.§. nunciatio.nu.36.ff.de oper.noui nuncia. cum concord. ibi per Alex.in fi.Marian.de testi.nu.127.Anch.ca. auditis.de rest.in int.in fi.Bal.in l.per hanc.nu.17.C.de temp.appell.& dicam plenius infra circa effectus restitutionis in integrum.q.47.artic.11.

Et per hoc simile limitari potest conclusio ista, vt non procedat si essent plures articuli vnum tamen & idem respicientes, tunc enim solus princeps restituere posset, vt post Oldrad. vbi ibi declarat Alber. in d.l.fin. C.si sæp. rest. postul. &cæt. per l. minor autem magistratus.§.fin.ff.de minor. Sed dic quòd ibi nihil de hoc, sed bene in arg.facit §.pen. eiusdem legis.

Articulus V.

23 AD quintum, An scilicet restitutione † semel denegata ex noua causa peti posit?

Videtur quod non.

Quia si adest noua causa petendi adesse videtur quoque remedium ordinarium, vt c.fi.de caus. poss.& proprie.& l.cũ quæritur.ff.de excep.rei iudic. & facit l. per hanc.C.de temp.appell.iuncta d.l.1.C.si sæp.rest.post. ibi, appellare enim debuistis.

Contra est veritas. Tex.est. expressus in l. 2. in fine, & in l.fi.C.si sæp.rest.postul.& in cap.fin.eod.tit.de restit.in int.& in illis locis doctores communiter notant. Text.etiam est in l.final.C.si minor se maior.dix. & ibi gloss.Cyn.Barto.Bald.Alb.Ang.Fulgos.Paul. de Castr. Fed.de Sen.in cons.285.col.4.vers.item restitutio.

Ratio est secundum doct.quia ex noua causa potest eadem res pluries peti, d.l.cum quæritur.& l. sequen.ita Abb.d.c.fi.in prin.

Vel dic, quòd ex eo ita fit, quia noua causa præsupponit nouam læsionem, vt apparebit ex art.seq.ergo restitutio denegari non debet, cæteris concurrentibus.l.1.ff. de rest.in int.

Ad contrarium resp.quòd præsupponẽdum est, hoc nouum remedium nõ aliud esse posse quam ipsummet remedium restitutionis in integrum, quia dicitur in d. l.2.& l.fi.& cap.fin.nisi adsit noua causa petendæ restitutionis, & sic remedium idem erit sed in noua causa fundatum.

24 Ad l.per hanc, † respon.quòd posse appellare non im
25 pedit † posse petere restitutionem in integrum, secundũ glos.communiter receptam in l.fin.C.si adu. rem iudic. vt dixi supra ar.1.vers.vnde dico sic. Nec obstat d.l.1. ibi. appellare enim debuistis &c, quia præsupponitur ibi, quod sententia denegatoria restitutionis fuerit iniusta, quod non potest præsupponi, quando restitutio ex noua causa petitur, quia illa licet tribuat nouum ius petenti restitutionem, non tamen facit quod iudex inique se gesserit, qui secundum acta & causas restitutionis veteres iusta iudicauit. Nec te moueat quòd hoc quoq. casu posit appellari, vt d.gl.l.per hanc, quia per hoc non impeditur restitutio, vt d.gl.l.fi.C. si adu.rẽ iud.quæ est communis secundum Alber.in l.in causæ, la 2. nu. 1.& 3.ff.de minor.& si diceretur, & quare impeditur quando potest appellare propter iniustitiam sentẽtiæ ex causa veteri? Resp.& aduerte, quia tunc cum restitutio ad hoc competat ex causa veteri, si daretur restitutio aduersus sententiam denegatoriam illius, daretur restitutio ad restitutionem petendam contra dict. l. interdum. ff. de mino. hoc autem casu non dabitur restitutio aduersus sententiam restitutionis denegatoriam, sed aduersus pristinam

pristinam obligationem vel sententiam, cui petitioni non obstabit exceptio rei iudicatæ & denegatæ semel restitutionis, quia quando ex noua causa agitur, huiusmodi exceptio non obstat, d.l.cum quæritur.& l. seq. ff. de excep.rei iud.& d.c.final. extra de causa poss.& propriet.& ita tollas hoc difficile contrarium, quod doctores non gustauerunt, quos viderim.

Conclusio ergo est, quod restitutio semel denegata ex noua causa peti potest.

24 Ampliaturque vt prætextu huius nouæ † causæ possit etiam bis & tertio peti, etiam si semel & bis denegata fuerit.ita notab.dicit Alb.in d.l.1.nu.1.C.si sæp. rest. post.& dicit idem dixisse in rubri.C.si adu.rem.iud.vbi de restitutione aduersus tres sententias loquitur.

25 Limita autem † iuxta ea quæ dixi in responsione ad contrariũ, vt procedat quo ad petendam restitutionẽ de nouo ex noua causa, quod licet, per regulam d.l. cũ quæritur.& d.c.fi. non aũt quo ad petendam restitutionem aduersus denegatam restitutionem, quia hoc nõ licet, vt d.l.interdum, sed eius loco (si quis sententiam denegatoriam restitutionis infringere velit) appellari debet.d.l.1. ibi appellare enim debuistis, C.si sæp. rest.post. Quod licitum est, etiam si ex noua tantum causa impugnanda ueniat, iuxta sing.dispositionẽ d.l.per hãc.C.de temp.appel.& ita intelligo hæc omnia iura quoad hanc materiã.

Articulus VI.

26 AD sextum, An † scilicet noua causa intelligatur tantum ea quæ aderat quidem sed iudici allegata non fuit, an vero etiam quæ de nouo omnino emersit.

Videtur quod tantum ea, quæ ab initio aderat, sed iudici allegata non fuit, ut voluit gloss. & Innoc. in d.c. final.de rest.in int & Put.3.decis.79. & 279.ex eo, quia dicunt esse impossibile, quod huiusmodi causæ penitus de nouo emergant, vt per eos.

Præterea si penitus de nouo emergunt, & agamus de restitutione minorum, de qua loquitur text.d.l.fin. non videtur concedenda restitutio, quia vixerit, vt non ex casu fortuito euenerit, quo casu restitutio non detur ex hoc edicto, l.verum.§.si locupleti. vbi exemplum. ff. de minor.

Sed contra est cõis sententia.glo. in d. l. fi. C. si sepe rest.post.& antiqui omnes, Azo, Odofre.Iaco.de Aren. Pet.de Bella pertica, & Cyn.prout refert, & sequitur & communem dicit Fulgos.in l.2.C.eo.& idem Fulgos.Alber.Paul.de Castr.& alij in fin.C.si min.se maio. dix.& idem Alber. in l. si apud. ff. de minor.& communem et dicit Alb.in d.l.fin.C.si sæp.rest.& idem denique sentit Butr.in d.c.fi.eod.tit.& Card.ibi in §.q. vbi de communi.& Host.colum.fin.versi.nouis defensionibus.& Bellam.in c.auditis.num.6.in fi.eo.& in d.c.fin.nu.21.vers. 8.eod.tit.Io. And.ibi ad finem & idem tenuit gl.in l. & si sine.§.restitutus.in verbo restitui, in fin. ff.de min.& illam dicit communem ibi Fulg.& sequitur Peregr.2.decil.232.& ita tenendum est.

Exemplumque vnum est secundum præalle.in l.fi.C. si min. se maio. dix.

27 Exemplum secundum etiam affertur, quando tutor † fieret ex postfacto non soluendo, vt latius per eos in d. l.fin.vbi etiam Iacob.de Aren.Spec.originaliter in §. 1. num.6.de rest.in int. Vbi etiam habes aliud exemplum.

Aliud etiam exemplum in simili affert Ant.de Butr.
28 in c.fi.in fi.eod.tit.videlicet quando procurator † efficeretur non soluendo.

Aliud etiam exemplum per Alber. in l. si apud. ff. de min.& in d.l.fi.& ibi Fulg. latius.

Ad contraria resp. ex prædictis.

Ad primum enim dicimus, quod non est impossibile reperire ista exempla, vt præuisum est.

Ad secundum resp. quòd licet minor non restituatur aliquo casu ab initio, si superueniret casus etiam for-
29 tuitus † potest facere eum dignum restitutione, licet regulariter propter læsionem casu fortuito procedentem non detur minori restitutio, vt d.§.si locupleti, iste autẽ casus erit, quando causa superueniens detegit grauamẽ ab initio latens, vt in exemplis prædictis, ex quo habes limitationem ad communem, vt statim dicam.

Conclusio ergo est, quod noua causa ad restitutionẽ obtinendam sufficiens in materia de qua agimus, dicetur non solum quæ ab initio aderat, sed allegata iudici non fuit, sed etiam quæ de nouo penitus emersit.

30 Quam limita, vt procedat, quando ista † causa de nouo emergens detegit grauamen ab initio latens, secus vero si grauamen de nouo induceret, & ita procedere opinionem glosę & Innocent.in d.c.final.dixit Abb.ibi numer.4. Et ratio est, secundum eum, quia hoc casu minor restitueretur aduersus casum omnino fortuitum, contra d.§.si locupleti.

Vnde sublimitabis hanc limitationem in omnibus casibus, in quibus limitatur regula d.§.si locupleti.quos ego tetuli supra, quæst.4.art.5.num.30. & seqq.

Articulus VII.

31 AD septimum, An scilicet dicatur † noua causa, si a petente restitutionem prima vice fuit allegata, sed non probata?

Videtur, quod non. Vt tenuerunt Pet.& Cyn.in d.l.2. in fin.C.si sæp.rest.post.Moti quia d. l. fi. in causa penitus noua loquitur, non dubium autem est, quod si ab initio adfuit, & allegata fuit, & non probata amplius noua dici non potest, vt de se patet.

Præterea facit in simili, quod licet restitutio in integrum ex generali clausula detur aduersus sententiam prætextu falsorum instrumentorũ, vel testiũ repertorũ, & sic falsitatis nouiter detectæ, non tamen datur, quando de hac falsitate semel cognitũ fuerit, vt per Bar.in l. diuus.nu.1 .ff.de re iud.& ibi Paul.de Cast.num.2.Alex. nu.4.& Ias.nu.4.Doctores cõiter in l.1.C.si ex falsis. & de communi testatur Boer.decis. 207.post princip.

Sed contra est communis sententia. Quam tenent gl. & Bart.in d.l.2.C.si sæp.rest.postul.& glo.& doct.communiter in d.l.fi. C. si min. se maio. dix. & ibi Bal. numer.2.Aufre.in add.ad capell. Tholos. decis.fi.num. 4. & communem & sequendam dicit Fulg. in d. l.fi. in fi. C.si sæp.rest.post.per d.l.per hanc.C.de temp.appell.& per d.l.fi.C.si min.se maio.dix. Et ita tenendũ est per d. l.per hanc.iuncta regula l.præses.ff.de minor. Et ea ra-
32 tione, quia nouitas † causæ consistit non in allegatione eius, sed in iustificatione illius, non enim datur restitutio ob causam simpliciter, sed ob iustam causam, vnde iustitia vel iniustitia causæ allegatæ, prout innotuit ab initio ipsi iudici, vel non facit causam dici veterem, vel nouã. Et sic tenendo.

33 Ad primum respondetur, quod noua dicitur causa † vel vetus non attenta allegatione eius, sed iustificatione, vt prædixi statim.

Ad secundũ resp. qđ præsupponitur qđ causa falsitatis sopita, & terminata fuerit. Præterea licet non præsupponeretur hoc, tamen est aduertendũ, ꝙ ex eo datur restitutio in integrum aduersus rem iudicatam propter falsitatẽ probationũ postea detectã, quia creditur quod si iudex illas falsas sciuisset, vel dubitasset, non ita pronunciasset, quod constat ex eo, quia si iudex ex alijs quoque probationibus motus fuisse dicatur, non retractatur res iudicata prætextu prædicto, Innoc.in c.cum I. & A.de re iud.& in c.cum causam.de probat & ibi Bal.nu. 23.Abb.nu.22.Fely.nu.28.& Dec.nu.155.& dicã plene

infra in 2. parte. q... ar... Quo fit, vt si oppositũ fuerit coram iudice, & cognitum ante sententiam de falsitate testium, vel instrumentorum, & hoc non obstante secundum illas probationes iudicetur, cessat ratio introductiua restitutionis in eo casu. Quod hic non accidit, cum iudex ex eo denegauerit restitutionem, quia causa eius allegata, probata, & iustificata non fuit, quod si veram credidisset, prout postea reperitur, nunquam restitutionem denegasset, vnde hodie denegari non debet, & sic adest ex opposito contraria ratio in casu nostro, a casu prædicto.

Conclusio ergo est, quod noua causa dicetur etiam si allegata fuerit in prima petitione restitutionis, probata tamen non fuerit.

Articulus VIII.

34 AD octauum, An scilicet restitutio † in integrum denegetur ex eo quod semel obtenta fuit in eadem causa & articulo?

Aduerte in primis, quod articulus duobus modis potest intelligi.

35 Primo, an rursus † peti possit, quasi prima concessio non sufficiat.

36 Secundo, an peti possit, † quia prima concessione nõ obstante rursus læsus sit actor eadem læsione, qua prima vice læsus fuerat, puta si minor persistat adhuc in eadem negligentia &c. &

Quo ad primum conclusio clara est, quòd non est amplius concedenda restitutio, si semel vere concessa fuit, & fuit repositus minor in pristino statu per omnia.

Vel enim prima restitutio non fuisset sufficiens, vt nõ posset dici restitutus, vel secunda restitutio esset superflua si prima fuit sufficiens. Vel is qui semel restitutus fuit aliquid plus consequi vellet, quod pariter absurdum est, vt de se patet. Ideo &c. & ita procedit communis conclusio, de qua testatur Villalobos comm. opin. vers. restitutio nu. 56. post Mauric. cap. 258.

37 Inferturque ex hoc, quod semel restitutus † in integrum vigore pacis vniuersalis ad omnia bona quibus spoliatus fuerat tempore discordiæ, si postea bona eius, vel aliquid eorum rursus perueniat ad manus eius qui primo occupauerat, non potest rursus vigore restitutionis recuperari & obtineri. Ita notab. concludit Sign. de Homod. consilio 72. per totum, per multa de quib. per eum plene.

38 Quo ad secundum, † exemplum afferri potest in eo minore, qui semel restitutus fuit ad nouos testes producendos quos ob negligentiam producere omiserat, & postea nihilominus negligens fuit in illis producendis, vel examinandis, vnde rursus vult restitui ad idem beneficium. Item in eo, qui semel restitutus fuit ad appellandũ, vel ad prosequendam appellationem, & postea rursus negligens fuit in appellando, vel in appellatione prosequendã. Vel in eo maiore qui semel ex causa absentiæ, vel infirmitatis, vel alia restitutus fuit ad prædicta facienda, deinde ex eadem causa impeditus fuit, & facere non potuit, vnde rursus restitui vult. Et in hoc dubio duo casus distinguendi sunt.

39 Primus casus est, quando sumus † in maiore qui semel ex iusta causa impedimenti impeditus fuit, & propterea restitutus, deinde rursus eodem vel alio iusto impedimento impeditus restitui rursus vult ad supradicta vel similia facienda. Et concludo quod rursus semel bis & pluries restituendus est, prout necessaria, & iusta causa impedimenti & restitutionis subest. Et quamuis authorem hoc decidentem in specie non repererim, mouet tamen me manifesta ratio Nam certum est, quod lex iubet restitui eum qui non negligentia, sed necessitate impeditus fuit, l. non. n. ff. ex quib. caus. maio. cum sim. Sed qñ lex iubet aliquid fieri, non intelligitur satisfactum legi si semel actus fiat, effectum tamen non habeat, & eadem causa rursus faciendi subsit, vt tradunt Spec. in tit. de arbitr. §. excipitur. vers. sed quid si loquens. & clarius explicuit Bal in l. si vt proponis. la 1. sub n. 14. C. quom. & quando iudex. & idem Bal. in l. 1. nu. 40. in 4. q. C. de his quæ pœn. nom. & alij de quibus per Blancum in d. tract. comprom. q. 7. vers. ex se finitur. n. 7. ibi, limita præmissam conclusionem &c. prout accideret hic, si non rursus restitueretur donec impedimentũ cessaret, ergo &c.

40 Secundus casus est, quando sumus † in minore, persistente in eadem negligentia, aduersus quam ipse semel restitutus fuit, vt proxime exemplificaui. Et hoc casu dubius est articulus.

Videtur enim ꝙ adhuc minor restitui debeat.

Primo per rationem prædictã in præcedenti casu, quę videtur militare etiam in isto, stante illa communi opinione, quod fauorabilior sit restitutio ex edicto minorũ, quam illa quæ ex edicto maiorum, vel saltem æque fauorabilis, vt plene dixi supra q. 5. art. 1.

41 Secundo, quia eadem vr̃ negligentia † non appellare, vel appellare sed appellationẽ nõ prosequi, qa vtrunq. istorum facit transire sententiã in iudicatũ, sed minor restitutus ad appellandum, & appellans nõ prosequens appellationem, restituitur rursus ad illam prosequendã, vt per Cardin. in clem. 1. de rest. in int. q. 8. & in clem. ex ratione. de appell. ergo &c.

Tertio, quia in terminis hanc opinionem tenet Ioan. Fabri l. 2. in fin. C. si sæp. rest. post. & Affl. super constit. regni lib. 2. rubr. 40. nu. 11. & 12. vbi concedunt minorẽ bis restitui debere aduersus eãdem negligentiam in probando, vt per eos.

In contrarium est magis cõis opin. Guid. Papæ cons. 182. num.... Dec. cons. 436. 1. & 2. col. qui dicit ita etiam tenere Oldradum. & Alber. in d. l. fi. C. si sæp. rest. postu. Mauric. cap. 257. & c. 258. Affl. decis. 114. num. 2. Tiraq. in rep. l. boues. §. hoc sermone. numer. 137. ff. de verbo. signif. cum concord. Pet. Ant. Angustio. cons. 56. in fin. lib. 2.

Moti per regulam. l. 1. C. si sæp. rest. postu. Sed ibi agitur de restitutione aduersus denegatam restitutionem, quæ denegatur ex eo, quia restitueretur quis ad restitutionem petendam, quod est absurdum, vt d. l. interdum. ff. de min.

Vnde dubius hucusque apud me fuit semper iste articulus.

Ego tamen in præsenti puto sic distinguendum. Aut minor in contemptũ partis, vel Iudicis omittit vti beneficio restitutionis, & postea vult rursus restitui, & puto cõem sententiam verissimam esse, ex eo saltem, quia minor non restituitur, quando malitiose se gessit, vt infra dicam q. 23. art. 2. & in terminis ita Rebuff. in tit. de restit. in int. in si. per l. fi. §. vbi autem puerilis. C. de bon. quæ lib. & per ea quæ notat Mauric. cap. 132. & seqq. Aut ex mera negligentia, & imprudẽtia omittit minor, & tunc puto æquiorem sententiam primam contra cõmunem, tum rationibus de quibus in ea, tum ex eo, quia si minor expresse renunciat beneficio restitutionis obtinendo, & in minori ætate constitutus est quando renunciat, hoc non obstante restitutionem petere potest, vt tenet glo. in l. si iudex. in verbo vnicuique. ff. de minor. & ibi Bart. & Alb. & communis omnium sententia, vt dicam infra. q. 30. multo magis restituetur, si tacite & per socordiam renunciet beneficio restitutionis iam obtento, quia magis læditur, ibi enim ius quærendũ amiserat, hic ius quæsitum.

Conclusio igitur sit, quòd rursus restituatur minor, nisi

nisi malitiosè & in contemptum partis vel iudicis, primam restitutionem neglexerit.

Retenta tamen communi sententia indistinctè. Limi
42 ta † vt non procedat, quando minor semel restitutus fuisset contra vnam sententiam diffinitiuam, & cum rursus in alia diffinitiua succubuisset, vellet iterum aduersus illam restitui, non audiatur. ita expressè tenet Host. in capit. fin. in princ. de restit. io integ. & ibi ad verbum sequitur Bellam. nume. 21. in fin. post Innoc. & Collect. vbi ibi.

Articulus IX.

43 AD nonum, An scilicet restitutio † in integrum denegetur si petatur contra restitutionem in integrum iam obtentam. iste articulus propriè veniret tractandus infra in 2. parte circa restitutiones speciales aduersus varios actus &c. Sed postquam hic quoque incidit non incongruè hic aliquid de hoc dicamus, & etiam ibi.

Videtur autem quòd denegari debeat restitutio aduersus restitutionem semel obtentam.

44 Primò, quia hoc modo leges videntur † esse ludibrio &c. quòd est absurdum, l. fi. C. de bon. quæ lib. §. vbi autem puerilis. & l. 2. C. sent. resc. non poss.

Secundo, quia si denegatur restitutio ad restitutionẽ obtinendam, d. l. interdum. ff. de minor. multò magis videtur deneganda ad obtentã amittendã, vel saltẽ non videtur assignari posse diuersitas rationis inter vnum & alterum.

Tertiò, quia aut petitur à minore in maiori ætate, & ei non dabitur, quia tunc ex hoc capite ætatis restitui non poterit. Aut petitur in minori ætate, & tunc non videtur concedenda, quia si læditur ex hoc, rursus erit restituendus ad pristinam restitutionem recuperandam, quod videtur magis absurdum, ne iste actus in infinitum trahatur in dispendium aduersarij & contemptum legis.

Sed contra est ueritas. Text. est in l. & si sine. §. restitutus. ff. de minor. & ibi doct. & ibi Bald. in specie vocăt eam restitutionem restitutionis.

Text. est etiam expressus in l. si iudex circumuento. ff. de minor. & ibi reddit rationem tex. Quia scilicet quilibet renunciare potest fauori suo &c. facit l. si quis in conscibendo. C. de pact. cum simil. Et sic tenendo.

45 Ad primum resp. quòd quando lex † aliquid introducit ad fauorem partis, non potest dici quòd in legis ludibrium fiat, si pars nolit vti beneficio illo, quilibet enim potest renunciare fauori suo &c. vt bene dicit tex. in d. l. si iudex. &c.

Ad secundum respond. quòd imò adest diuersitas rationis inter casum, & casum, & plures afferuntur, si quæ verior sit videamus.

Primò igitur inquit glo. in d. l. fi. C. si sæp. rest. postul. quod restitutio ad restitutionem obtinendam denegatur, ne leges ludibrio fiant &c. Quod non accidit, quando petitur contra restitutionem iam obtentam.

Sed pace glosæ, mihi videtur potius dicendum contrarium, quia istud ludibrium videtur potius considerari posse in d. l. si iudex. & in d. §. restitutus. vbi minor vult cõtrariũ eius quod semel voluit, quam in d. l. 1. C. si sæp. rest. post. vbi semper vult idẽ, idest restitui in int. Et ideo Petrus non iniuria glosam prædictã in hoc reprehendit, quicquid pro defensione eius dicat Bart. ibid.

Secundò igitur dicit quidam quod speciale sit in sententia, quia bis de meritis aduersarij constat, secus in cõtractibus, vt in d. §. restitutus &c.

Sed hęc quoq; ridicula est, secundum Paul. de Cast. in d. l. 1. nu. 3. C. si sæp. rest. postul. & bene, vt ibi per eum.

Quinimò, si specialitas aliqua in sententia considerari posset, illa esset, ne authoritas iudicialis despiciatur, quo fieret, vt prima ratio glosæ defendi fortè posset.

Tertio igitur mihi placet ratio alia, quam reperi po-
46 strea quod doctores communiter tenẽt, videlicet † quod inter rest. denegatam, & restitutionem obtentam adsit diuersitatis ratio. Præsupponitur enim in dic. §. restitutus. quòd minor ex eo possit obtinere restitutionem contra restitutionem sibi concessam, quia reperiatur læsus ex restitutione priori obtenta, & sic ex noua causa contraria primæ restitui dicetur. Atqui ex noua causa non denegatur restitutio contra restitutionem deoegatam, sed ex veteri taotum, vt supra dictum est artic. 5. & seq. ergo nouitas causæ facit differentiam istam, quando in vno istorum casuum adest, in alio non. Et ita subtiliter voluit Petr. io d. tit. C. si sæp. restitut. post. & sequuntur Alber. in d. l. fin. C. eod. in princ. & Fulg. ibi, & Cyn. in l. 1. C. eo.

Ad tertium resp. quod possunt dari termini habiles, videlicet, quod minor petat hanc restitutionem in maiori ætate, videlicet infra quadriennium de eo, quod gessit in minore ætate circa hoc.

Conclusio ergo est, quod restitutio contra restitutionem semel obtentam denegari non debet. Limitaturq. vt non procedat in casu l. fin. §. vbi autem puerilis. C. de
47 boo. quæ lib. † Quando scilicet obstat reuerentia paterna, quam dicũt esse rationẽ specialitatis, gl. Cyn. Pet. & alij in d. l. fi. C. si sæp. rest. postul. & in d. §. restitutus. & gl. in c. fi. extra eo. & Mauric. latius c. 132. in fin. & idem notat Rebuff. tit. de rest. in int. in fi. Sed quod hæc ratio reuerentiæ paternæ sit causa specialitatis, videtur dubium, quia hoc stante, minor nõ restitueretur etiam prima uice in casu illius legis, & tamẽ restituitur, ad not. in l. fi. C. qui & adu. quos. & dicam infra q. 18. art. 1.

Nec dicatur, quod ibi prima vice restituitur aduersus factum proprium, quia resp. quòd imò aditio illa & factum illud patris fuisse præsupponitur, dum dicitur ibi in vers. si enim, quod si filius patris factum ratum non habuit, & propter hoc restitutus est, quomodo ferendus est &c.

48 Potest ergo defendi, quòd propter paternam † reuerentiam accidat illa specialitas, sed paterna reuerentia consideretur sic, ne scilicet minores assuescant impugnare iudicium patris ex delectu, & sic contra facta parentum venire, denegatur eisdem recursus ad beneficium illud quo vti ab initio noluerunt, sed impugnauerunt. Et bene tunc procedit illud inconueniens, ne leges ludibrio fiant, quia licet aliàs non restituatur minor contra factum patris. d. l. 1. C. qui & adu. quos, tamen speciali fauore in aditiona hæreditatis reseruata est minori restitutio etiam aduersus factum patris. Vnde si minor vult postea abuti hoc beneficio & redire ad iudicium patris quod impugnauit, non est audiendus.

Articulus X.

49 AD decimum, An scilicet denegetur † restitutio in integrum ex eo, quod contra petentem illam adsit præsumptio iuris & de jure?

Videtur quod sic. Vt simplicitet voluit Abb. in c. constitutus. de rest. in int. Gozad. consi. 8. col. fin. vers. non obstat. Iacob. in l. 1. C. qui & adu. quos.

Et facit id quod voluit Ruin. cons. 35. nu. 37. vers. &
50 insuper. & nume. seq. lib.... dum concludit quod si † ecclesia contraxit cum authoritate Papæ & cum solenni expeditione illius conditionis, si in euidentem &c. non admittitur amplius ad probandam læsionem, & consequenter nec ad restitutionem obtinendam, quæ non datur ubi non probatur læsio, ut supra millies dictũ est.

Tertiò facit, quod inquiunt Aym.cons.5.nu.2.& Cephal.369.num.135.libr.3. Quod quando princeps fuit præsens contractui cessat præsumptio læsionis, & non datur restitutio.

In contrarium videntur ponere conclusionem doctores, Bart.in l. inter stipulantem.§.1.num.2.ff.de verbo.obligatio.& in l.si mater.ff.de re.iudic.Alexan in l.si in fanti.nu 9.C.de iur.de libe. & ibi Iacobin.de S.Geor.in fine. Socin.iun cons. 104. num.16.lib.3.Ruin.consi.68.nume.10.lib.1.& consi.103.in fine.lib.5.Bouius de stat.vrb.præscript.glo.26.in fine.Alc.de præsumpt.secunda part.num.18.

Per l.si mater.ff.de excep. rei iudi. cum omnibus similibus, quæ dicunt, quod res iudicata facit veritatem secundum præsumptionem iuris, & de iure, & tamē datur restitutio aduersus rem iudicatam ex clausula generali, vt dicam infra in 2. part.

Ego puto sic dicendum. Aut ista præsumptio iuris & de iure facit & inducit veritatem in hoc ipso, quod quis non dicatur læsus, & tunc bene procedūt prima opinio, & allegata pro ea, & si diligenter inspiciantur Abb. & Iacobinus, in hoc casu proprie loquuntur. Et ratio est hoc casu, quia si non adest læsio, restitutio concedi non potest, si igitur læsio probari non potest, quia cōtra præsumptionem iuris, & de iure non admittitur probatio in contrarium, læsio adesse non dicetur, & sic non poterit dari restitutio. Ex quo sequitur, quòd si contra talem præsumptionem iuris & de iure admitteretur probatio in contrarium, probata hoc modo læsione, daretur postmodum restitutio, ad quod aduertat prudens aduocatus. Aut ista præsumptio iuris & de iure inducit veritatem in hoc, quod facit aliquem debitorem vel obligatum qui non est, vel abstulit alicui ius suum, & inducit amissionem illius ex cursu temporis &c. & tunc procedit secunda opinio, & regula doctorum, & exemplum omnium allegatorum pro ea, adducitur in re iudicata, quæ dicitur facere veritatem, & constituere debitorem victum, vel absoluere victorem, & tamen ex clausula generali datur restitutio ipsi victo aduersus rem iudicatam, si constet de errore iudicis manifesto; vt d.l.si mater secundum communem intellectum, & dicam infra plenissimè in secunda parte, in restitutionē aduersus rem iudicatam ex capite iustę ignorantiæ, vel erroris.

51 Aliud quoque exemplum est, in præscriptione † immemorabili, quæ dicitur facere veritatē, & dare titulū possessori, & tamen aduersus illam ex capite iustæ ignōrantiæ restitutio ex clausula generali datur, secundum Ruyn.in his proprijs terminis, consil.68.nu.20.lib.1.& consil. 103. numer. fina.libr. 5. & licet Clozad. in hoc exemplo contrarium velit in d.consil. 8.col.fin.tamen tenendo opinionem illam, quod detur restitutio ex clausula generali aduersus præsumptionem etiam immemorabilē quam puto me defensurum post multos alios, infra in 2.part.q.90.artic.fin. Tenendum quoque erit hoc exemplum in proposito, & sententia Ruyni. Ex quibus distinctio prædicta firma remanet, & opiniones contrariæ cum suis argumentis oppositis conciliatæ.

S V M M A R I V M.

1 *Remedia duo extraordinaria, quando simul concurrant.*
2 *Et quid si vnum illorum esset potius subsidiarium quam extraordinarium.*
3 *Intellectus l. si filius.ff. de inoffic. testam remissiuè. infra nume.*
4 *Remedium subsidiarium duplex, vnum compatitur se cum alijs, aliud nunquam, vt actio de dolo.*
5 *Et quid si vnum remedium extraordinarium esset famosum, aliud vero non.*
6 *Restitutio ex clausula generali, an tollatur per actionē de dolo.*
7 *Et quid si remedium famosum competeret per viam exceptionis.*
8 *Et quid si vnum remedium extraordinarium esset antiquius altero.*
9 *Restitutio quæ datur præsenti contra absentem, concurrit cum remedio illius l.vt perfectius.C.de ann.excep.*
10 *Querela inofficiosi quare cedat remedio restitutionis in integrum.*
11 *Et quid si hæc duo remedia extraordinaria competunt contra eundem.*
12 *Et quid si contra diuersos.*
12 *Remedium ordinarium, an & quando faciat cessare extraordinarium.*
Regula quod sic.
14 *An procedat hæc regula, quando hæc remedia dantur contra diuersos.*
15 *Et quid si extraordinarium esset famosum.*
16 *Et quid si in necessitatem quis vltro se conecisset.*
17 *Et quid si ordinarium sumeret originem ab actu voluntario.*
18 *Et quid si peteretur subueniri ob modicum præiudicium.*
19 *Minor an restituatur contra venditorem, quoties habet regressum in coheredes.*
20 *An procedat etiam regula, quando hæc remedia competerent quidem contra eundem, sed tamen ad diuersa.*
21 *Et an hoc intelligatur electiue, vel cumulatiue.*
22 *An procedat hæc regula, quando remedium ordinarium esset facti, extraordinarium vero iuris.*
23 *Restitutio non datur ei, qui de facto potest sibi prouidere, & ideo.*
24 *Restitutio non datur aduersus testamentum, quia mutari potest.*
25 *An procedat regula, quando remedium ordinarium esset generale, extraordinarium vero speciale.*
26 *Generi per speciem derogatur.*
26 *An procedat regula, si remedium ordinarium esset inane propter inopiam debitoris.*
27 *An procedat regula, si extraordinarium non est mere subsidiarium.*
28 *Remedium subsidiarium dupliciter accipi potest, & quomodo.*
29 *Actio de dolo est remedium mere subsidiarium.*
30 *Actiones in factum dicuntur remedia extraordinaria nō subsidiaria.*
31 *An procedat regula, quando extraordinarium remedium tenderet ad coadiuuandum ordinarium.*
32 *Restitutio quomodo dicatur contra regulas iuris communis, & quomodo non.*
33 *An procedat regula, quomodo extraordinarium esset vtilius, quam ordinarium, & per illud plenius prouideretur, quam per ordinarium remedium.*
34 *Et quid si non plenius prouideretur per illud, sed æque plene.*
35 *Et an sublimitetur alijs modis, remissiuè.*
36 *An procedat regula in exceptionibus ordinarijs, & an illę tollant remedia extraordinaria.*
37 *Remedium extraordinariū quādo est odiosum, vel famosū nunquam concurrit cum ordinario etiam si alias concurreret.*
38 *Extraordinarium remedium nunquam concurrit cum ordinaro cumulatiuè, sed electiue tantum.*
39 *Et quid si contra diuersos, & ad diuersa competeret.*
40 *Restitutio ex clausula generali, an impediatur per concursum restitutionis ex edicto minorum.*
42 *Clausula generalis, & specialis licet regulariter non concurrant*

currant in dispositione hominis, secus tamen in dispositione legis.

43 *Intellectus l. 2. ff. ex quibus caus. maio.*
44 *Restitutio quælibet an impediatur propter concursum ordinarii remedii.*
45 *Restitutio ex edicto maiorum an sit remedium ordinariū.*
46 *Appellationis remedium est remedium ordinarium.*
47 *Exceptionis remedium est remedium ordinarium.*
48 *Remedium l. 2. C. de rescind. ven. est remedium ordinariū.*
49 *Intellectus l. 2. ff. ex quib. caus. maio.*
50 *Appellatio est debilius remedium, quam restitutio.*
51 *Restitutio in integrum an impediatur ex eo, quia per ipsum actum nullum præiudicium factum sit ipsi læso.*
52 *Læsio nulla adest, vbi nullum præiudicium factum est ipsi læso.*
53 *Testamentum qui facit, non restituitur aduersus illud, quia mutare potest.*
54 *Minor quando mandato alterius aliquid gerit, & læditur, non restituitur.*
55 *Defensori sine mandato non datur restitutio.*
56 *Minor non restituitur aduersus obligationem, quam in se suscepit eius administrator.*
58 *Aduersus præscriptionem non completam non datur restitutio.*
59 *Præscriptio quando completa est contra eum qui non voluit agere ob impedimentum iuris, non datur restitutio.*
60 *Fatalis secundus datur ipso iure sine ope restitutionis, quando quis non fuit negligens in primo.*
62 *Restitutio an cesset, quando actus licet præiudicialis sit, est tamen nullus.*
63 *Pupillus quando sine tutoris authoritate contraxit, non restituitur.*
64 *Minor curatorem habens, si sine curatore contraxit, non restituitur.*
65 *Curator si non fecerit facienda, scilicet si non satisdederit et c. an detur restitutio.*
66 *Minor quando non fuit defensus in iudicio an restituatur.*
67 *Et quid si in vna parte iudicii tantum indefensus fuerit.*
68 *Et quid si in litis contestatione læsus fuerit.*
69 *Et quid in casu primi, vel secundi decreti.*
70 *Sententia nulla non indiget restitutione.*
71 *Actus quando rectè gestus est, non tamen ritè, an restitutio detur aduersus illum.*
72 *Restitutio an cesset ex eo, quod competat ipsi læso actio aliqua.*
73 *Restitutio in integrum quoque dicitur actio.*
74 *Restitutio per concursum remedii ordinarii quare impediatur.*
75 *Restitutio in integrum non est propriè actio, sed officium iudicis.*
76 *Doli actio specialiter cessat ob concursum restitutionis.*
78 *Doli actio est remedium penitus subsidiarium. & nu. 101.*
79 *Doli actio est remedium odiosum, & famosum.*
80 *Doli actio non excluditur per concursum restitutionis in integrum ex clausula generali.*
81 *Restitutio in integrū an cesset ex eo, quia appellari potest.*
82 *Appellatio est remedium ordinarium.*
83 *Remedium non ordinarium quando est pinguius, quam ordinarium non cessat propter concursum illius.*
84 *Restitutio in integrum est remedium longioris temporis quam appellatio.*
85 *Appellare qui vult debet prosequi causam coram iudice superiore.*
86 *Restitutio in integrum potest corā eodem iudice cognosci.*
87 *Cautela, si quis velit vt causa reuideatur ab eodem iudice, vel a superiore illius.*
88 *Intellectus princ. Insti. canonicis, tit. de restitutio. in integrum.*
89 *Qui appellauit, potest nihilominus restitutionem petere.*
90 *Restitutio in integrum ad appellandum, non potest peti, donec appellari potest.*
91 *Appellare posse, & appellationem prosequi posse, sunt incompatibilia.*
92 *Restitutio in integrum an peti possit ab eo, qui potest moram purgare.*
93 *Moræ purgatio est remedium ordinarium.*
94 *Moram qui purgare potest, est tutus ipso iure.*
95 *Restitutio in integrum an cesset ex eo, quod læsus est tutus ope exceptionis.*
96 *Macedoniani exceptio vbi competit, non datur restitutio.*
97 *Minor restitui debet quoties est positus in aliquo periculo etiam accidentali.*
98 *Restitutionem petere plenius remediū est, quam excipere.*
99 *Restitutio an cesset, vbi exceptio non est odiosa sed fauorabilis.*
100 *Intellectus l. 2. C. de filiofam. min.*
102 *Minor quando est tutus Macedoniano, quare non restituatur.*
103 *Exceptio Macedoniani est talis exceptio, quæ reddit omnino inefficacem actionem.*
104 *Aetatis ratio fauorabilior est, quam Senatusconsulti.*
105 *Restitutio in integrum non cessat, quando pleno per eam prouidetur, sicut per remedium ordinarium. & 108.*
106 *Restitutio in integrum an cesset ex eo, quod ipse læsus ope replicationis tutus sit.*
107 *Replicatio sapit naturam ipsius actionis.*
109 *Restitutio in integrum an cesset ex eo quod competat remedium supplicationis.*
110 *Supplicationis remedium non est formum, sicut restitutionis.*
111 *Restitutio in integrum an cesset ex eo, quod competat beneficium l. 2. C. de rescind. vend.*
112 *Restitutio in integrū est pinguius remediū l. 2. C. de rescin.*
113 *Libellus in remedio l. 2. C. de rescin. vend. & restitutione petita sustinetur, si minor male libellauerit circa quantitatem precii.*
114 *Restitutio in integrum an cesset ex eo, quod competat remedium missionis ex primo, vel secundo decreto.*
115 *Missio ex primo decreto non interrumpit præscriptionem.*
116 *Per missionem ex secundo decreto non prosequitur quis plenè ius suum.*
117 *Restitutio in integrum vbi cessat propter concursum remedii ordinarii, an possit saltem cum illo cumulari.*
118 *Cumulatio simpliciter, & conditionaliter quomodo fieri dicatur.*
119 *Restitutio non cessat propter concursum ordinarij remedij, quia non competat, sed quia superflua est.*
120 *Restitutionem in integrum qui intentat, an dicatur approbare contractum alias nullum.*
121 *Restitutionem in integrum an intentare possit, qui elegit remedium ordinarium & succubuit.*
122 *In casu l. properandum. C. de iudi. an prædicta procedant.*

QVAESTIO XVII.

De cessatione & impedimento restitutionis in integrum ex eo quia superflua sit propter concursum alterius remedij ordinarij, vel extraordinarij.

Accidit autem sæpe numero, quod licet restitutio in integrum non prohibeatur a lege, vel a iudice, tamen vel nullam affert vtilitatem ipsi læso, vel si affert, potest tamen læsus alio remedio sibi prouidere absque eo, quod deueniatur ad

remedium restitutionis in integrum. In quibus casibus opportune nunc videndum est, an cesset beneficium restitutionis in integrum. Et quoniam clarissimum est, quando restitutio nullá affert vtilitatem vel commodũ ipsi læso, non debet audiri qui illam petit, vt per Grat. consi.4.numer. 78.lib.1. & exemplum per eum, omisso hoc quod de indubitabili est, videamus de concursu alterius remedij ordinarij, vel extraordinarij, & an & quã do propter talem concursum impediatur beneficium restitutionis in integrum. Quę vtilis quæstio potest infra scriptis 17. Articulis expediri.

Primo, An & quando duo remedia extraordinaria simul concurrant? regula cum fallentijs.

Secundo, An & quando remedium ordinariũ, & extraordinarium concurrant? Regula cum fallentijs.

Tertio, Restitutio ex clausula generali, an impediatur propter concursum restitutionis in integrum ex edicto minorum?

Quarto, An restitutio ex clausula generali impediatur propter concursum restitutionis ex edicto maiorum ex speciali capite absentiæ?

Quinto, An restitutio in integrum regulariter impediatur propter competentiam ordinarij remedij?

Sexto, An in specie impediatur ex eo qui læsus ipso iure tutus sit? idest quod ei nullũ fiat præiudicium ex tali actu?

Septimo, An ex eo, quia, licet actus sit præiudicialis, tamen nullus sit, & de se inualidus?

Octauo, An ex eo quod læsus habet actionem aliquã ordinariam sibi competentem.

Nono, An ex eo quod appellare potest?

Decimo, An ex eo, quod potest moram purgare.

Vndecimo, An ex eo quod exceptionem habet?

Duodecimo, An ex eo quod replicationem habet?

Decimotertio, An quia competat ei supplicandi remedium?

Decimoquarto, An quia competit remedium l. 2. C. de rescind.vend.

Decimoquinto, An quia cõpetat beneficium missionis ex primo, vel secundo decreto? vel remedium. l. vt perfectius. C.de ann.except.

Decimosexto, An in casibus in quibus propter concursum remedij ordinarij impeditur restitutio in integrum, possit tamen in eodem libello vna cum ordinario remedio cumulari?

Decimo-septimo, An in casibus in quibus non obstã te concursu remedij ordinarij competit beneficium restitutionis in integrum, si læsus elegerit remedium ordinarium, & succubuerit, possit postea extraordinarium restitutionis eligere?

Articulus I.

1 AD primum, An & quando † scilicet duo remedia extraordinaria simul concurrant.

Regula est, quod sic, adeo quod vnum per alterum non impeditur. ita firmat Alber. colligens multorum opiniones in l. in prouinciali. per totũ. ff.de no.ope.nunc. ostendens quod in hoc omnes cõcordant. & ibi Zas.nu. 8. Bart. in l.fin.nu.2.C. si min. se maio.dix. Paul.de Cast. in l.circa.in fi. C.eo. post gl.ibi, & ibi Zas. num.2. & 7. Ant de Butr. in c.cum ex literis.nu.20.de rest.in integr. Anch.ibi nu.5. Zas.in tra.singul. intell.cap.20.nu.15.& ante istos Iac.de Arena in d.l.in prouinciali.nu.3.versi. in 2.text.est in l.de pupillo.§.meminisse. ff.de ope.noui nunc.dum ibi concurrunt vtrunque interdictũ, & quod vi aut clam, & vti possidetis. & l.qui bona.§.si quis opus. ff. de damn. infect. vbi cautio de damno inf. concurrit cum alio extraordinario, scilicet cum nunciatione noui operis, & cum, quod vi aut clam.

Et in l.de pecoribus.C.ad l.aqui.& in l.quemadmodum.§.magistratus.ff.ad l.aquil.in quibus locis concurrunt actio l.aquiliæ, & in factum.

Et in l.si cum except. §.eum. ff.de eo quod met. cau. vbi actio doli subsidiaria, & extraordinaria melius concurrunt. Et ideo ita tene firmiter regulam quicquid videatur in contrarium ponere Crot. in l. 1. §. hoc autem edictum.num.21.ff.de oper.noui nuncia.

2 Limitatur primo, nisi † vnum istorum remediorum esset penitus subsidiarium, & alterum simpliciter extraordinarium, nam illud quod est mere subsidiarium, tollitur per aliud non subsidiarium. Ale.in d.l.in prouinciali.ita intelligens dictum Baldi ibi in fi. & Ias. ibi nu. 9. Zas.d.c.20.num. 17.& idem vult Tiraq.ad l.si vnquam. in verbo libertis.C.de reuoc.donat.num.213. & omnes concordant per text.sing.in proposito in l.si filius. ff.de inoff.test.secundum vnum intellectum.

Sed contrarium puto securius, per l. si cum exceptione.§.eum qui.ff.de eo quod met.causa. Et ad d.l.si filius.
3 † respond.quod ibi ex alio excluditur querela inofficiosi per remedium restitutionis, vt in sequen. limit.

Tenendo tamen communem limitationem. Sublimi
4 ta † declarando, quod duplex est subsidiarium remediũ, vnum quod compatitur se cum alio, si detur contra diuersos. Aliud quod nunquam cum alio cõcurrit, quomodocunque, & contra quoscunque detur, vt est actio de dolo. Alb.in l.quoties.num.18. ff.de præscript. verbis. & hoc ex eo est, quia famosum est, & odiosum.

5 Limita secundo, † nisi vnum istorum remediorum esset famosum, alterum vero non, quia tunc illud quod est famosum tollitur per alterum. Bart. in d.l.in prouinciali.num.1. Pau.& sequitur in d.l.in prouinciali.nu.9. Zas. nu.8. Tiraq.d.num.114.per tex. expressum in l.fin.ff.de rest.in int. Vbi actio de dolo cessat per concursum restitutionis in integrum. Facit etiam regula l. 1.§.ait pretor. ff.de dolo, vbi actio de dolo excluditur ab omni alio remedio ciuili, vel pretorio.

Sed in contrarium facit d.l.si cum exceptione.§.eum qui.ff.quod met.causa.& ibi gl. Nisi dicas quod ibi vtraque odiosa est, & ex famosa causa descendit, & ex codẽ actu, idest ex metu illato necessario vtraque oritur.

Item contra est, quod inquit Bart. in l.1.§.1.ff.de dolo.& sequitur Mil.in suo repertorio, in verbo restitutio 6. scilicet quod restitutio ex clausula generali tollitur per actionem de dolo.

Sed põt dici quod restitutio ex clausula generali est remedium subsidiarium ipsa quoque, vt dixi supra q.1.

Præterea non puto verum, quod restitutio ex clausu-
6 la generali tollatur † per actionem de dolo, vt dicam infra eod.

7 Tenendo igitur cõmunem limitationem, sublimita † nisi alterum remedium famosum competeret per viam exceptionis, nam tunc non tolleretur per restitutionem in integrum, sed concurreret, & sic exceptio doli concurret cum restitutione in integrum. Cuman.in l.exceptione.num.4.& 5.ff.de except.

8 Limita tertio, nisi † alterum illorum esset antiquitus productum, quia tunc minus antiquum tollitur per antiquius. Ale.d.l.in prouinciali. in fine. post Bald. Salyc. & Albe.in d.l.si filius, & sequitur Ias.ibi.nu.9.tex. est in d. l.si filius. secundum aliorum intellectum.

Sed confunditur hæc limitatio per l. vt perfectus. C. de annal.excep.iuncta communi conclusione glosæ, & doctorum.ibi, & in l.is qui Reip.ff.ex quib. caus. maior.
9 videlicet quod restitutio quæ datur præsenti † contra absentem, concurrit cum remedio illius legis, licet illud quoque extraordinarium sit, & recentius quam restitutio in integrum. Et profecto videtur mirũ, quod remedium

dium postea introductum super eodem casu, frustatoriè ab introductoribus fuerit allatú, si debeat per antiquius remedium tolli in tali concursu.

10 Et ad d.l.si filius.resp.potest, quòd ratio quare † querelæ remedium cedit restitutioni in integrum, est propter odium ipsius querelæ, & notam quam testatori infert &c.Bald.l.1.C.de restit.in integ.Mauric.capit.149. in fin.

11 Limita quartò, vt procedat † quidem simpliciter regula, quando hæc duo remedia competerent contra diuersos, si verò contra eundem, tunc licet quo ad natiuitatem inuicem se non impediant, in cæteris tamen se impediunt, quia vnum tollitur electione alterius. Iacob.de Aren.in l.in prouinciali numer.3.versic.in 2.ff.de oper. noui nunc.

12 Sublimitantur autem omnes † prædictæ quatuor limitationes, vt non procedant, quando ista duo remedia competerent contra diuersos. Tunc enim vnum non tollitur per alterum quo ad aliquid. ita colligitur ex Alber.in omnibus opinionibus quas refert, quia semper in hoc omnes concordant, & in specie idem firmat Paul. de Castr.ibi numer.7.per leg.qui bona. §.si quis opus. ff.de damno infect.& per l.etiam. C.si tut.vel cura. interuen. & plenè dicam etiam infra art.seq.limit.1.

Articulus II.

13 AD secundum, An & quando † scilicet remedium ordinarium & extraordinarium concurrant, vel vnum per aliud tollatur?

Regula est ab omnibus approbata, quòd ordinariũ remedium facit regulariter cessare extraordinarium, ita omnes vbique quos ad nauseam habes infra in limitationibus sequentibus. Text.est expressus in l.in causæ là seconda.in princ.ff.de minor, & ibi Bart.Bald.Alber.& omnes.in dict.leg.in prouinciali. §.1.& ibi omnes post Bart.ff.de oper. noui nunc.& breuiter per hæc & alia ira indubitatam conclusionem esse ait Rol. a Valle consil.59.num.2.lib.1. Quæ limitatur pluribus modis.

14 Primò, vt non procedat † quando hæc remedia dantur contra diuersos, quia tunc vnum non tollitur per aliud. Bart.Bald.& Paul.de Castr.in d.l.etiam.post Cyn. ibi num.1. C.si tut.vel cur.Iacob.de Aren.in d.l.in prouinciali.num.4.& ibi Cuman. §.1.num.6.& Alber.nu. 19.Paul.in fin.Ias.num.fin.Ioan.Fabri, & Petr.de Bella pert.in l.fi.C.si tut.vel cur.& Aret.in l.2.C.eod.in fin.& ibi Iacob.de S.Georgio num.6.Bart.in l.si minoris.nu. 1.ff.de adm.tut.post gl.ibi. Alber. l.quotiens. num.18. ff.de præscript.verbis. Roffr.de libel. part.5.tit.de off. iud.quo datur rest.num.5.Barbat.in c.ex parte.num.91. Bero.consil.117. num.10.versic.sed tamen.lib.3. Alex. consil.103. num.21.lib.8.text.est in d.l.etiam. C.si tut. vel cur.vbi exemplum.

15 Limitatur tamen hæc limitatio † aliquibus modis.

Et primò, In extraordinario famoso, quod excluditur ab ordinario, etiam si contra diuersos competant, & agatur, l.1.§.ait prætor.ff.de dolo.Zas.in dic. lib.singul. intell.cap.20.num.43.

16 Secundò sublimitatur, † nisi in necessitatem quis vltrò se coniecisset, tunc enim extra ordinem ei non subuenitur. Zas.præalleg.num.24.arg.l.cum mandato.ff.de minor.& bonus text.in l.damni. §.emptor.ibi, & quod alia actione.ff.de damn.infecto.

17 Sublimitatur tertio pene eodem modo, † sed diuersis verbis, & exemplis a doctoribus, vt non procedat quando ordinarium sumeret originem ab actu voluntario & exemplificatur in tutore & in procuratore, nam dict. leg.etiam loquitur in tutore, qui necessario assumitur, in procuratore autem qui voluntarie constituitur secus est, secundum docto. qui volunt quòd hoc casu etiam si contra diuersos competant hæc remedia, tamen per ordinarium impeditur extraordinariũ. Bart.in d.l.in prouinciali. §.1.in fine.Ang.ibi nu.4. Cuman.num.6. Zas. in fine versic. fallit.5.Bar.in l.damni.§.emptor. num.1. ff.de dam.inf. Cyn.in dict. l.etiam.numer.1.& ibi Bart. num.2.Berò.consil.117.in fine lib.3.& Soc.iun. consil. 46.nu.46.lib.4. per d.l.etiã. & d.l.cum mandato. ff.de minor.& ibi est gl.expressa, quæ ponit hanc differentiã actus voluntarij, & necessarij.

18 Sublimitatur † quarto nisi propter rem modici præiudicij peteretur subueniri extra ordinem, vt pote quod perijsset instantia pupillo seu minori, quia tunc via ordinaria pro expensis agitur contra tutores, vel curatores, l.procurandum.in fine.C.de iud.

19 Sublimitatur † quinto in casu sing. de quo per Grat. in consil.67. in fine lib.1. qui est, quod si cohæredes aliqui committerent stipulationem indiuiduam propter quod facerent incidere in pœnam aliquem cohæredem minorem, iste minor nõ poterit restitui aduersus ipsum creditorem, quousque potest habere regressum contra cohæredes, per remedium ordinarium. Quod est multum sing.

20 Secundo limitatur † principalis regula, quando hæc remedia competerent quidem contra eundem sed tamen ad diuersa, vel principaliter, vel in consequent iam Secundum exemplum de quo per Bal.in d.l.etiam.C.si tut.vel cur. Iacob.de Arena in d.l.in prouinciali. nu.4. & Bart.ibi num.4.in fine Ang.num.4. Paul.in fine.Cuman.num.6. Ias.in fine, Guid.de Suzzar. & Alber.in d. l.in causæ.num.5. Paul.de Castr.in l.1.num.3. C.si tut. vel cur.Zas.d.cap.20.num.23.& d.l.in prouinciali.num. 36.ver.2.fallit.Hormã Detus in repet.l.hoc edicto.§.ex hoc edicto.num.18. ff.eod.de oper.noui nunc. & Crot. in l.1. §.hoc autem edictum.ff.eod. Ruyn. consil.138. num.7.lib.5.

Per l.pupillo.§.meminisse.ff.de op.noui nunc.

21 Ampliaturque hæc limitatio † vt procedat non solum electiue sed etiam cumulatiue, vt per Zas.d.cap.20. num.2?. quod est contra regulam, de qua dicam infra in sublimatione generali omnium istarum limitationũ.

22 Tertio, principaliter limitatur, † vt non procedat, quando remedium ordinarium esset facti, extraordinarium vero iuris. Bart.in d.l.in prouinciali. §.1.numer.4. Ang.ibi num.4.Ias.in fine. Cum.num.6.Zas.in fine. & Paul.de Castr.in l.de pupillo. §.meminisse.num.8.post gloss.ibi, quam ad hoc semper allegari inquit.ff.de op. noui nunc. Et exemplum est ibi, si quis posit authoritate propria eijcere aliquem de possessione &c.

Et hoc per text. in d.§.meminisse.cum sua glossa.

Sed aduertendum est, quod quando is qui læsus est potest de facto sibi prouidere, non datur ei restitutio,
23 † tanquam frustratoria, vt quando quis peteret restitutionem in integrum aduersus testamentum a se factum, quod potest ad libitum reuocare, non datur ei huiusmodi restitutio, Bart.in l.verba contraxerunt, ff.de verbor. sign.& dicam infra in 2.par.q....art. ...

Item quando posset per lapilli iactum impedire ædificium &c.

Nisi dixeris, quod quia honestius est medio iudice facere aliquid, licet de facto fieri posit, ideo prodita sunt remedia extraordinaria etiam iuris &c. multa enim licent quæ non tamen honestè fiunt &c.

24 Quarto limitatur principalis regula, † nisi remedium ordinarium esset generale, extraordinarium vero speciale. Quia tunc non tollitur speciale per generale. Bart. d.l.in prouinciali, num.4.& Ang.ibid. & Paul.& Ias.ibi num.fin.& Zas.in fine. & Cum.num.6.& dixit gloss.in d.l.in causæ.la 2.ff.de min.

Et

25 Et probatur tum per regulā generalem, † q per speciem derogatur generi, l. in toto. ff. de reg. iur. cum sim.
Tum in specie per l. si legatarius. ff. de dolo. & ibi gl. in prima solut. & per l. prætor. §. nonnulli. ff. de oper. noui nunc. & per gloss. in l. 2. C. de dolo.

26 Quinto principaliter limitatur † nisi remedium ordinarium esset inane propter inopiam debitoris, Bald. in l. cum mandato. per illum text. ff. de minor. & latius notat hoc Zas. in l. si me & Titium. nu. 5. ff. si cert. pet. vbi refert exemplum notab. ex decisione illius text.

27 Sexto limitatur, † vt procedat, quando remedium extraordinarium esset mere subsidiarium, sed si esset simpliciter extraordinarium, secus. Bald. in d. l. in prouinciali. §. 1. & ibi Zas. in fine, in 4. fallent. & Iac. de Aren. ibi, & in l. qui bona. §. si quis opus, in fine. ff. de dam. infect.

Sed aduertendum est, quod restitutio in integrū impeditur per concursum remedij ordinarii, l. in causæ, l. 2. ff de min. & dicam infra hac eadē q. in pluribus articulis, & tamen illa non est remedium mere subsidiarium semper, sed regulariter est simpliciter extraordinarium, quandoque vero subsidiarium, & in specie restitutio ex edicto minorum est remedium extraordinarium, non subsidiarium, de quo in d. l. in causæ. secundum doct. communiter, licet excellen. D. Alfan. in suis collect. nu. 755. videatur ponere pro remedio subsidiario siue pro remedio extraordinario in subsidium introducto.

Non video quomodo possimus defendere sententiā Bald. & sequacium, nisi dicamus quòd remedium sub-
28 sidiarium dupliciter † accipi potest, vno modo respectu remedij ordinarij deficientis, quo casu bene potest dici subsidiarium, quia in subsidium introductum est, & hoc modo restitutio in integrū ex edicto quoq. minorū dici poterit remediū subsidiariū, siue extraordinariū in subsidiū introductum, vt dicebat præall. D. Bernard. Alfan. d. num. 755. Alio modo respectu remedij etiam extraordinarii deficientis, quo casu mere subsidiarium dicetur, postquam actor omni remedio tam ordinario, quā extraordinario destitutus est, quale est remedium actio-
29 nis de dolo. † Item ipsamet restitutio in integrum quæ datur in subsidium, quando procurator, vel alius tertius non est soluendo, de quibus in d. l. cum mandato. ff. de min. & in l. arbitrio, §. si cuius dolo, & ibi gl. ff. de dolo, & in l. 3. ff. de eo per quem fact. erit, quo minus quis in iud. sistat. Modo dico, quòd si accipiamus hoc 2. modo verbum hoc, limitatio prædicta stare non poterit, vt manifestum est propter obiectum supra factum, si primo modo accipiamus bene procedet limitatio, sed qualia dicentur remedia extraordinaria non subsidiaria? Pos-
30 sumus dicere quod erunt actiones † in factum, & aliæ quæ extra ordinem dantur, & sæpenumero non in defectum iuris ordinarij, sed pro pleniori & expeditiori auxilio iuris ordinarij sublatis formulis antiquis, vt pulchre declarat hanc speciem extraordinariorum remediorum Zas. d. cap. 20. sing. responsorum. num. 10. & 12.

31 Septimo limitatur principaliter, † vt non procedat, quando remedium extraordinarium tenderet ad coadiuuandum remedium ordinarium, Bart. in d. l. in prouinciali. §. 1. num. 4. Cum. num. 6. Ang. num. 4. Alber. nu. 29. Paul. in fin. Ias. in fi. Cyn. in l. etiam. num. 1. C. si tut. vel. cur. Bald. in d. l. in causæ. in princ. ita intelligēs glossam in l. 1. §. per hanc. in fine. ff. de rei ven. quam secundum hanc declarationem dicit esse singularem Bart. in l. 1. §. vnde quæritur. num. 1. ff. de public. & ibi Ang. nu. 2. & Paul. ibi in §. dixerit aliquis. num. 3. Abb. in cap. ex parte. num. 9. de rescrip. Zas. in rubr. ff. de min num. 14. & in d. l. in prouinciali. num. 10. vers. iam accipio. & ibi Iac. de Arena num. 4. & seq. Iac. de Nigris in repet. l. si prætor. ff. de off. eius. num. 13. Qui dicunt quod quando remedium extraordinarium est secundum regulas, & non contra regulas iuris communis, non tollitur per remedium ordinarium. & hoc per d. l. per hanc. ff. de rei vendi. & d. l. 1. §. cum quæritur. & ibi Bart. ff. de publ.

Sed aduertendum est, quod præalli. doct. præsupponunt, quod remedium restitutionis in integrum, & similia, quæ tolluntur per cōcursum remedij ordinarij, sint remedia introducta contra, & non secundum ius commune, quod tamen non videtur verum, cum imo dicatur remedium iuris prætorij, quod est ius commune scriptum sicut ius ciuile, & in specie hoc notat pro communi errore scribentium Zas. d. c. 20. num. 8.

Pro defensione tamen communis limitationis ego dico, quòd licet restitutio in integrum & similia remedia rescissoria alicuius obligationis, vel actus dicantur hodie remedia iuris communis & propterea non possint
32 dici contra regulas † iuris communis introducta, quia omne regnum in se diuisum &c. Tamen hoc procedit attento iure communi in genere, quod est ars boni & æqui, & omnes regulæ cuiuscunque dispositionis & iuris communis particularis debent conuenire, & nō contrauenire huiusmodi regulæ iuris communis in genere, attento verò iure communi in specie, idest hac vel illa dispositione iuris communis secus est, quia plerunque regulæ vnius dispositionis repugnant regulis alterius, & in specie quādo vna in rigore, alia in æquitate fundata est, vt declaraui supra in 1. quæst. artic. 14. plenius. Restitutio autem in integrum repugnat quidem regulis iuris communis in specie, videlicet illius particulæ, pacta seruabo, sed non alteri regulæ, quòd dolis & falacijs minorum debeat occurri succurrendo minoribus ab eis circumuentis, & quod nemo fraudetur iure suo, neq. alius cum alterius iactura locupletetur. Limitatio igitur prædicta intelligenda est de dispositionibus & remedijs extraordinarijs, quæ non exorbitant a regulis iuris communis, neque in genere, neque in specie.

33 Octauo principaliter limitatur, † vt non procedat, quando vtilius esset remedium extraordinarium, quàm ordinarium, vel (vt alij dicunt) plenius prouideret extraordinarium, quam ordinarium, & ita omnes communiter limitant gl. in l. fi. C. si aduer. rem iud. & ibi Bart. num. 3. Bald. nu. 5. Aret. in versic. in gl. Iacob. de S. Georgio num. 5. & Petr. de Bellapert. in l. fin. Cyn. in l. etiam. C. si tut. vel cur. & Petr. de Bellapert. in l. fin. C. eo. Bart. in d. l. in prouinciali, §. 1. num. 4. Angel. num. 4. Cuman. num. 6. Alber. numer. 19. Paul. de Castr. in fin. Ias. in fin. Bart. in d. l. Aemilius. ff. de min. in fin. & ibi Alber. num. 2. & idem Alber. in l. & ita. nu. 1. ff. nautę, caup. & stabul. Bar. in l. 1. §. hoc autem edictum. vbi Crot. late nu. 19. & seq. ff. de ope. no. nunc. & ibi Hormā. Detius super l. hoc edicto. §. hoc autem edicto. nu. 18. ff. eod. Sebast. Sapia in l. in testamento. nu. 9. C. de impub. Tyraq. in d. l. si vnquā. in verbo libertis. nu. 114. in fi. C. de reuo. don. Dyn. in l. 1. in fi. ff. de oper. noui nunc. Abb. in c. cum dilecti. num. 5. de emp. & vend. Abb. & Anch. in c. cum literis. num. 5. de rest. in integ. Zas. lib. 1. sing. resp. cap. 20. nu. 18. Mauric. cap. 12. add. ad Matthesil. sing. 57. nu. 1. D. Octau. Simoncell. de decret. lib. 3. tit. 7. num. 5. & consulendo Alexan. consil. 207. num. 16. libr. 7. vbi communem dicit, & Rim. plenè consil. 163. per totū. lib. 1. & decidit Capic. decis. 96. in fine. & Franc. Marc. decis. 53. num. 1. & 2. text. est in l. & si forte. §. 1. ff. si seru. vend. & in l. item. §. hæc autem, & ibi Alb. ff. ex quib. caus. maio.

34 Ampliaturque vt procedat † etiam si non plenius sed æquè plenè prouideretur per extraordinarium, ita loquitur Bart. in d. l. Aemilius. num. 3. ff. de mino. & idem voluit Zas. in l. 1. §. hoc autem edictum. ff. de oper. noui nunc. dum dixit, quòd quando hæc duo remedia symbolizant possunt concurrere, allegans glo. magnam in l. 3. ff. de rei vend.

Sed

Sed contrarium in hoc pro regula ponit Zaſ.in dict. cap.20.in fine.licet limitet poſtea quatuor modis, adeo vt in idem penè reincidat.

35 Limitatur quoque pluribus † de quibus per Zaſ.in d. c.20.num.21.verſic.fallit primo &c.vbi colligit 6.limitationes,quæ (excepta prima) ſunt multum ſing.& caſus multũ ſpeciales, ideo ibi vide, prima autem eius limitatio tangetur a me paulo infra in limitationibus generalibus harum limitationum.

37 Nono principaliter limitatur † regula, vt non procedat in exceptionibus ordinarijs,nam illæ non tollunt remedia extraordinaria.ita Zaſ.dict.cap.20.& in dict.l.in prouinciali.in fine,verſic.tertio fallit.per gl.in d.l.in cauſæ.la ſeconda.in fi.dicam infra eod.art.11.

37 Prædictæ omnes limitationes ſublimitantur † dupliciter.

Primo vt non procedant,quando remedium extraordinarium eſſet famoſum & odioſum,nam nunquam eo caſu concurrit cum ordinario, ſed ab illo tollitur.Zaſ.d. cap.20.num 21, Ego dixi in fortioribus terminis ſupra art.præced. verſ.limita 2.&c. vbi conclusum fuit, quòd huiuſmodi remedia famoſa & odioſa ceſſant etiam in concurſu remedij extraordinarij, vt leg.fin.ff.de reſtit. in integ.

38 Sublimitatur ſecundo, vt procedant electiue, † non autem cumulatiue, id eſt quòd poſsit actor proponere quod voluerit, non autem quòd vtrunque ſimul cumulare poſsit.ita Zaſ.d.cap.20.a num.13. vſque ad finem.

39 Niſi vtrunque remedium ad diuerſos † fines tenderet,vt per Zaſ. præall.num.23. Sed ego dicam ſpecialiter de hoc articulo infra eodem art.pen.& fi.vbi vide.

Articulus III.

40 AD tertium, An ſcilicet reſtitutio † in integrum ex clauſula generali impediatur ex eo, quia competit reſtitutio ex edicto minorum?

Videtur,quòd impediatur reſtitutio ex clauſula generali. Ex eo quia remedium etiam ordinarium generale tamen,tollitur per extraordinarium ſpeciale, per l.in toto.ff.de reg.iur.& ita tenent Cyn. & Alber.in l.fin.C.ſi min.ſe maio.dix.

Contrarium tenet gloſſ.in d.l.fin. in verbo cum circa. verſic. vel aliter pone.& Iacob.de S.Georgio ibi nu. 1.C.eod.& ego verum puto, quòd ſcilicet concurrant, & quòd poſsit minor intentare quam ſpeciem voluerit reſtitutionis.

Et pro hoc eſt regula de qua ſupra in primo art.& facit text.expreſſus in l.ſed & ſi ſine .§.fi. ff.de minor.ibi omnis ætatis &c.ibi, ſi ſe ex iuſta cauſa abfuiſſe dicant.

Ad contrarium autem reſp.quod licet reſtitutio prædicta dicatur dari ex clauſula generali, tamen vere ad cauſam ſpecialem deuenitur in illa proponenda, videlicet vel propter infirmitatem, vel iuſtam ignorantiam, & ſic dabitur in effectu hæc quoque ex cauſa ſpeciali, ſicut datur illa ex cauſa ætatis.

Præterea non dicunt doct. quod per remedium ſpeciale tollatur generale, ſed quod vtrunque competit,licet alias illud ſpeciale eſſet tale de ſui natura, quod in concurſu ipſius remedij generalis ceſſaret,vt per Bar.in d.l.in prouinciali.num.4.& ibi Ang.Paul.de Caſtr.Iaſ. & alij,vt dixi ſupra art.præced.limit.5.

Articulus IV.

41 AD quartũ, An ſcilicet reſtitutio † ex clauſula generali impediatur propter concurſum reſtitutionis ex ſpeciali capite abſentiæ?

Videtur,quòd non impediatur.

Primo, quia clauſula generalis & ſpecialis, licet non
42 concurrant regulariter in diſpoſitione hominis, † ſecus tamen eſt in diſpoſitione legis, vt per Zaſ in l.doli clauſula.num.8.in fin.ff.de verb.oblig.per l.1.§.hoc edictũ. ff.de oper.noui nunc.

Secundo,quia vtrunque remediũ eſt extraordinariũ, ergo &c.vt diximus ſupra in regul.art.primi.

Tertio,quia ita ſenſit Bald.in l.denique.ff.de min.Et facit demum id quod dixi ſtatim in reſp.ad contrarium art.præced.

In contrarium tenent Bart. in l.1.§.idem Pompon. num.3. ff.de dolo.& Alber.in l.ſed & ſi per prætorem. §.fin.in princ.ff.tit.noſtro.

Per l.doli clauſula.ff.de verbor.oblig. & melius mihi videtur facere d.l.ſed & ſi per prætorem. §.hæc clauſula.ibi, quoniam plenè de eo ſupra cautum eſt &c.

Confirmarique poteſt per text.ſing.ad hoc in iure ſe-
43 cundum intellectum qui mihi † placet in l.2.ff.ex quib. cauſ.maior.referendo, videlicet verbum illud, eis, non vt gloſſa facit,ideſt verbis clauſulæ generalis,ſed eis,ideſt verbis prætoris quibus enumerat cauſas ſpeciales reſtitutionis in integrum, & tunc bene conſonat cũ d.l.2. text.in d.l.ſed & ſi per prætorem. §.quoties.verſic.hæc clauſula,qui text.alias directo contrariaretur d.l.2.vt tu ipſe videbis.

Demum facit pro hoc regula Bart. in l.1.§.hoc autem . num.6. ff.de oper.noui nunc.videlicet,quod quando vtrunque remedium eſt in eodem edicto , non concurrunt.

Ego autem puto ſic dicendum. Aut iſta reſtitutio ex clauſula generali datur ex quadam æquitate in genere conſiderata, & quæ non habet ſpecialem cauſam ſubſiſtentem in qua fundari poſsit,de qua loquitur text. in d. l.ſed & ſi per prætorem .§.quoties.verſic.hæc clauſula, & tunc puto poſſe teneri ſecundam opinionem , & ita loqui rationes,& iura pro ea adducta.

Aut datur ex aliqua cauſa ſpeciali , puta ex cauſa iuſtæ ignorantiæ , vel grauis infirmitatis &c. & tunc ego puto tenẽdum omnino primam ſententiam. Quia non video quare ſi quis fuit ſimul abſens & infirmus, non poſsit pro iuſtificatione reſtitutionis quam petit,allegare & cumulare cauſas tam abſentiæ , quàm infirmitatis, & ignorantiæ &c.cum iſtæ ſimul iunctæ faciant illum magis reſtitutione dignum,& quia forte iudex magis iudicabit eum reſtituendum ex vna illarum cauſarum, quàm ex alia,quia melius probata,vel magis iuſta cauſa impedimenti ſibi videbitur quam altera. Vnde non ſolum puto admittendum eſſe concurſum hoc caſu electiue,ſed etiam cumulatiuè , & ita puto æquius,& nunquã reſpicerem talem libellum ſi eſſem iudex.

Et facit pro hoc d.l.ſed ſi per prætorem. §.ait prætor. ibi,& hæc pars locum habebit, nec non & ſuperior, & loquutus fuerat I. C. de prætore qui ius non dixit , vel quia non potuit,vel quia per ſordes,aut gratiam noluit, quorum impedimentorum primo reſtitutio ſpecialiter ex edicto maiorum datur, vt l.1.ff.eod.ex ſecundo datur ex clauſula generali,vt docto.in l.cũ prætor.§.Marcellus.ff.de iud.& in l.ſeruo inuito. §.cum prætor.ff.ad Trebell.

Articulus V.

44 AD quintum, An ſcilicet † reſtitutio quælibet in integrum impediatur propter concurſum ordinarij remedij?

Videtur, quòd non.

Primò,per l.2.ff.ex quib.cauſ.maio.vbi videtur probari quòd reſtitutio ex edicto maiorũ ſpecialiter in edi-
45 cto inſerto ſit remedium † ordinarium, cum quando

I.C.de

l.C. de alia loquitur, quæ ex clausula generali prætoris datur, dicat quod circa eam extra ordinem ius dicatur.

46 Secundo, quia remedium appellationis † est remediũ
ordinarium, vt constat, & tamen non facit cessare restitutionis remedium, glo. in l.fi.C.si adu.rem iudic. & est cõmunis opinio, vt dicam infra eadem, art. 9. Item reme-
47 dium exceptionis est remedium ordinarium, † & tamen
restitutio non cessat, si competat & exceptio secundum glossas magis communiter approbatas in l. in causæ. in verbo, competere. ff. de min. & in l. si minor. §. minores. in verbo, desiderant. ff. de min. & in auth. de temp. non sol. dot. §. generaliter. in verbo restitutionem. de quibus
48 dicam infra ead. art. 11. Item † remediũ l. 2. C. de rescin.
vend. est ordinarium, & tamen non excludit restitutionem in integrum, vt dicam infra art. 14. secundum vnã communem opinionem. Similiter, nec remedium l. vt perfectius. C. de ann. excep. nec beneficium primi, vel secundi decreti illam excludunt, vt dicam infra eod. artic. 15.

Sed in contrarium est veritas regulariter. tex. est in l. in causæ. la 2. ff. de minor. gl. Bar. & alij in l. 1. C. si adu. fiscum. Corn. cons. 72. col. 3. lib. 4. Bero. cons. 120. num. 15. lib. 1. & indubitatam iuris conclusionem dicit Rol. a Valle cons. 59. num. 2. lib. 1. & tradunt docto. in l. 2. C. ex quib. caus. maior. & concordantes alios habes ex art. sequentibus, & ita regulariter tenendum est, &

Ad contraria resp. sic. Ad primum, quod in d. l. 2. non dicitur quòd restitutio in integrum sit remedium ordi-
49 narium. Nec illa verba † extra ordinem, probant hoc secundum inductionem a contratio sensu de qua supra. Quia debent exponi, idest extra ordinem verborum edicti, & sic ad arbitrium iudicis, si ei ita æquum videbitur, vt d. l. sed si per prætorem. §. quotiens. versic. hæc clausula. & l. nec non. §. quod eis. ff. eod. ex quibus causis maio.

Ad secundum resp. quod in concursu illorum remediorum ordinariorum adest specialis ratio, quare non cesset restitutio in integrum, & incidit in aliquam limi-
50 tationem de quibus supra art. 2. Quod enim attinet † ad
appellationem, ex eo accidit, quia appellatio est debilius remedium, quam restitutio, & plenius per restitutionem quam appellationem prouidetur ipsi victo, vt dicam infra dict. art. 9. ergo &c. per communem sententiam de qua supra eo art. 2. limit. 8.

Quod attinet ad exceptionem multæ sunt rationes quare admittatur concursus ille, vt dicam infra artic. 11. Quo ad l. 2. C. de rescind. vend. dico, quòd controuersi iuris est quæstio illa, an restitutio in integrum cesset ex eo, quia competat remedium d. l. 2. sed retenta opinione negatiua quæ etiam mihi placet, accidit illud quia pinguius prouidet restitutio quam remedium dict. l. 2. vt dicam infra artic. 14. ergo &c. & sic responde ad illud de l. vt perfectius. vel vide quæ dicam infra artic. 15.

Conclusio est igitur, quòd vbi remedium ordinarium competit, non datur restitutio in integrum ex aliquo edicto.

Quam limita in casibus prædicti secundi argumenti, de quibus dicam infra art. præall.

Articulus VI.

51 AD sextum, An scilicet † restitutio in integrum ex
eo impediatur, quia nullum præiudicium factum sit ipsi actori per actum illum, aduersus quem restitutionem petere intendit?

Breuiter conclusio indubitata est, quòd restitutio cessat tum ex eo, quod conclusum est statim ar. præced. Tũ clarius ex eo, quod non datur restitutio, vbi non adest læsio, l. nam & postea. §. si minor. ff. de fur. cum simil. sed
52 † vbi nullum præiudicium actori factum esse præsup-
ponitur, nulla læsio eius adesse potest, vt de se patet, ergo &c.

Illud igitur solum agendum est, vt aliqua exempla, & pro confirmatione conclusionis, & pro commodo consulentium afferantur.

53 Primum exemplum est, quando minor fecit † testa-
mentum, imprudenter aliquem hæredem instituendo, vel maior fecit illud dolo inductus, vel ignorans quòd hæres quem instituit, moliretur insidias vitæ vel honori eius, vel vxoris suæ &c. & sic volũt reuocare. Nã possunt illud mutare ad libitum suum, cum ambulatoria sit voluntas &c. vnde si peterent restitutionem aduersus testamentum ad hoc, vt rescindere possent, non audirentur tanquam non læsi. Barto. in l. verba contraxerunt, ff. de verbo. sig. cum con. cord. infra in 2. par. q... art... & per Mauric. cap. 229. Quod tamen dictum potest limitari, vt ibi dicam, & per ibi dicta restringi aliqualiter hæc conclusio.

54 Secundum exemplum est, quando ipsi minori † non
fit præiudicium aliquod ex actu cum eo gesto, sed præiudicatur alteri maiori. Vti accidit, quando minor mandato alicuius aliquid gerit, & tanquam procurator interuenit, vt est expressum in l. cum mandato. ff. de minor.

Et aliud exemplum in eodem casu habes in l. cum qui. ff. eod. scilicet quod restitutio in integrum non com-
55 petit † defensori sine mandato, cui nullum factum est
præiudicium per sententiam.

Aliud in l. pen. C. si tut. vel cur. scilicet quod minor
56 nõ restituitur aduersus obligationem † quam in se susce-
pit eius administrator.

57 Aliud in l. verum. §. ex facto. ff. de minor. † intelligen-
do literam prout iacet. Vel si vis intelligere quòd ibi sententia fuerit ipso iure nulla, vt Bar. in summario præsupponit, erit exemplum pro conclusione seq. articuli.

58 Tertium exemplum est, † quando is qui restitutionẽ
aduersus præscriptionem petit, ex longa possessione adhuc præiudicium præscriptionis non sensit, quia non est completa, ita post Corn. cons. 45. numer. 4. lib. 4. Cephal. consil. 215. numer. 26. lib. 2. & Mandel. in add. ad Ioan. Firmanum in suo magno repertorio in verbo restitutio.

59 Quartum exemplum est, † quando is contra quem
tempora præscribendi transierunt, non valuit agere impedimento iuris, tunc enim contra eum non currunt tempora, nec præscriptio compleri potest, ideo &c. vt in exemplo præcedenti.

Sed in hoc Mauric. c. 313. contrarium vult. Quia inquit pinguius prouideri ipsi domino per restitutionẽm, quam per actionem pristinam, quia poterit & debitores & tertios possessores conuenire; quod facere forte non posset actione pristina.

Sed tene quod restitutio non detur, quia deficit fundamentũ eius, idest ipsa læsio. & ad illud, quod pinguius &c. Resp. quòd posito, quòd adesse posit ista facilior via recuperandi possessionem, quam per actionem pristinam, tamen ista non erit vnquam restitutio aduersus præscriptionem quæ non potest adesse. Sed erit restitutio aduersus amissam possessionẽ, si in hoc ipso minor læsum se esse asserat, quod possessio eius non posit per actionem eius pristinam de manibus possessoris recuperari. De qua restitutione aduersus possessorium præiudicium dicetur infra in 2. par. q... art...

60 Quintum exemplum est, † quando quis fuit negli-
gens in primo anno fatali, excepto modico aliquo tem-
61 pore in quo fuit impeditus, tunc enim cum ipso † iure
conseruetur illæsus, & detur ei secundus annus fatalis,

nulla

nulla indiget reſtitutione aduerſus lapſum d.primi fatalis,ſecundum communes traditiones ſcrib.in cap.ex ratione, de appell.& dicã infra in 2.parte.quæſt...artic... adeo quòd ſi petatur, non debet audiri petens,& ſi detur inutiliter conceditur,ſecundum Neuiz.conſil.41.nu. 19.& ſeqq.

Sextum etiam exemplum afferri poteſt ex l.fin. C.in quib caſib.reſt.in int.non eſt neceſſ. Sed vel incidit in exemplum ſecundum de quo ſupra, vel in regulam ſeq. articuli.Hæc igitur ſatis ſint pro concluſione iſta.

Articulus VII.

62 AD ſeptimum, An † ſcilicet reſtitutio in integrum ceſſet ex eo ꝙ actus(licet in ſe præiudicialis ſit)tamen eſt inualidus,& ipſo iure nullus.

Et concluſio indubitata eſt,quod reſtitutio ceſſat hoc caſu. Tex.eſt expreſſus & a nemine non allegatus in l.in cauſæ.la 2.ff.de minor.cum ſimil.allegandis ſtatim in ſequẽtib. exemplis, & habes etiam per Roffred.de libell. par.5.tit. de off.iud.quu datur reſtitutio minori num.3. Menoch. conſ. 100.nu.300.Bero.conſil.89. in fine libr. 1.text.etiam eſt in l.2.ex quib.cauſ.maio.

63 Exemplum primum eſt, ſi pupillus ſine tutoris † authoritate contraxerit, quia actus eius nullus eſt,nec indiget pupillus reſtitutione, eique non competit. Text. eſt in d.l.in cauſæ, in princ.vbi expreſſum. & tradit D. Octau. Simoncell.in tract. de decretis libr.1.titul.1. numero 46.

Quod tamen limita in caſibus in quibus actus a pupillo geſtus ſine tutore, aliquo reſpectu teneret,quos caſus colliges ex Henr.Boich in c.conſtitutus,num.32.de reſt.in integ.& in quibus aduerſus talem actum dicas reſtitutionem competere &c.

64 Exemplum ſecundum eſt in ſimili,† ſi minor curatorem habens ſine curatore cõtraxit,quia tunc talis actus, cum ſit ipſo iure nullus, reſtitutione non indiget,l.ſi curatorem habens. C.de reſt.in integ. vbi expreſſum, & ibi omnes notant poſt gloſſ.ibi,in verbo,non oportere, ibi,vnde nec reſtituendus &c.

65 Circa quod nota vnum ſing. Quod ſi curator † non fecerit facienda,puta, quia non ſatiſdederit, vel inuentarium non fecerit &c.etiam ſi interuenerit ipſi actui, tamen erit actus nullus,& reſtitutione non indigebit,ſi ita expediet minori,vt poſt Vber.de Bobio,& Alber.ibi,dicit ſing. Iacob.de S.Georgio in d.l.ſi curatorem habẽs. num.3.& ſubdit quod pluries euenit in praxi.

66 Exemplum tertium eſt,quando minor † non fuit defenſus in iudicio, tunc enim iudicium erit ipſo iure nullum,& reſtitutio tanquam ſuperflua non dabitur. Tex. eſt expreſſus in l.cum & minores. C.ſi adu.rem iud. & ibi gloſſ.& doctores late declarant, quando minor dicatur,& quando non defenſus in iudicio.

Text.etiam eſt in l.præſes.vbi gl.& doct. C.quom.& quando iudex.& in l.verum.§.ex facto.ff.de minor.ponderando ibi illa verba,ijs abſentibus.quam ponderationem reperi poſtea factam quoque a Mauric.cap.251.

67 Ampliaturque etiam ſi minor † in vna tantum parte iudicij & proceſſus indefenſus fuiſſet,puta,in litis conteſtatione, concluſione in cauſa &c. Ita ampliant Bart.& alij in d.l.cum & minores, & Mauric.cap.198.& c.200. dicam ego plene infra in 2.parte in reſtitutione aduerſus ſententiam.

68 Sublimmitat † hoc Mauric. d.cap.200. ſpecialiter in litis conteſtatione,in qua ſi minor fuerit indefenſus non ſemper proceſſus eſt ipſo iure nullus, vti eſt quando iudex perſonam curatoris abſentis aſſumpſerit, quod ſecundũ eum facere poteſt,& dicit pro hoc redargui poſſe Bald.in d.l.cum & minores,cum contrarium dixit, & hoc per l.fideicommiſſa. §.ſi res.ff.de leg.3.& per notata per Bart.in d.l.cum & minores.

Sed iſtæ authoritates non video quomodo hoc probent contra Baldum. Nec Baldus ipſe aliud dicit, niſi quòd ſi curator non fuerit præſens conteſtationi litis, neque in hoc minorem defenderit,iudicium eſt nullum, quia deficit in primis ſubſtantialibus iudicij Neque vero hoc Mauric.negat. & quod Maur.ſubdit,poſſe iudicem quandoque partes ſeu perſonã curatoris aſſumere, Bald.in hoc caſu non loquitur,vnde redarguendus non eſt.

69 Sublimitatur ſecundo hoc exemplum,† vt non procedat in caſu primi & ſecundi decreti, nam cum etiam contra minorem indefenſum fieri ſoleant,neceſſaria eſt minori reſtitutio in integrum, & probata læſione reſtituetur, vt l.ſi minor.ff.de bon.auth.iud.poſſid.& Bart. Bald.& Alber.in l.fin.ff.de reſt.in integ.& dicam plene infra in ſecũda parte, in reſtitutione aduerſus primum, vel ſecundum decretum.

70 Exemplum quartum affertur,† quãdo ſententia fuit nulliter lata contra minorem, quia tunc neque appellatione indiget, neque reſtitutione. Text.eſt in l.pen.C.ſi ad.rem iud.& in l. verum. §.ex facto.ff.de minor.& de hoc quoque dicam infra in 2.parte, de reſt.in integ.aduer.ſententiam.

71 Prædicta omnia amplia † vt procedant, non ſolum ſi actus nec recte nec rite geſtus eſſet, ſed etiam ſi recte quidem geſtus eſſet, non tamen rite, & ſic non exiſtenter,ſed apparenter,duntaxat eſſet nullus ipſe actus,nam nihilominus reſtitutio tanquam ſuperflua non competit.ita poſt gl.in can.in ſumma.12.q.2.& alias gloſſ.alibi,& Aret.in c.1.de reſt.in inte. tradit Rodoan.de reb. eccl.non alien.in q.de reſt.in integ.§.3.num.2.

Articulus VIII.

72 AD octauum, An ſcilicet reſtitutio † in integrũ ceſſet ex eo,quod cumpetat ipſi læſo actio aliqua ordinaria?& in ſpecie quid ſi competit actio doli?

Videtur quòd nõ impediatur reſtitutio propter concurſum alicuius ordinariæ actionis.

73 Primò, quia reſtitutio in integrum † quoque dicitur actio,vt l.in cauſæ.la 2.ff.de min.ponderando verbum, alia.&

Secundo per d.l.fi. ff.de reſt.in integ.iuncta l.1.§.idẽ Pomponius.ff.de dolo.

Tertiò,quia aut præſupponimus quod actus fuerit ipſo iure nullus,& tunc nõ poteſt loqui quæſtio hæc,quia eſſet de indubitabili propter ea quæ diximus ſtatim articulo præcedenti. Aut præſupponimus quòd actus va-
74 leat, & tunc per concurſum alterius actionis † & remedij ordinarij reſtitutio impediri non debet, vt inquit in terminis Fulgoſ.in d.l.in cauſæ.§.Pomponius.ad finem. ff.de in integ.ita intelligens ſing.illum text.

In contrarium eſt text.in d.l.in cauſæ.la 2.in prin.vbi expreſsè dicitur quòd ceſſat reſtitutio in integrũ, ſi alia actio competat circa remedium reſtitutionis, ergo &c. Et per hunc text. ſecundum quod ſonat litera, & communiter intelligitur,ita conſtituerunt regulam Bulg.Io. & Pet.vt refert Roffr.de libell.part.5.tit.de off.iud.quo detur reſtit.min.nu.5.& Bart. & omnes notant in d.l.in cauſæ,& alibi paſſim,et tu ita tene regulariter.

Ad contraria ſic reſp.

Ad primum, quòd non eſt verum,quòd reſtitutio in
75 integrum actio dicatur, ſed officium iudicis eſt, † vt eſt magis communis opinio, de qua dicam infra quæſt.35. artic.6.

Ad ſecundum reſp.quòd ſpeciale eſt in doli actione,
76 † quæ non ſolum non tollit reſtitutionem in integrum,

ſed

sed ab illa excluditur, propter odium eius, vt dicam proxime in t.limit.

Ad tertium resp. quòd singularis illa opinio Fulgosij non est attendenda, tum propter communem sententiã quæ est contra, tum propter tex.in d.l.in causæ, quæ simpliciter loquitur, nec distinguit an actus nullus sit, vel ne.

Præterea si de actu nullo intelligi posset, esset de indubitabili, quia quod nullum est, rescindi nõ potest &c.

Retenta igitur communi.

77 Limita vt non procedat in † actione doli, quæ si con
currat cum extraordinario remedio restitutionis, non
solum non facit illud cessare, sed ab illo tollitur, vt est
tex.in d.l.fin.ff.de rest.in int.

78 Et ratio est, quia actio doli † est remedium penitus
subsidiarium, idest quod non datur, nisi vbi omnia allia
remedia cessant, vt l.1.§.idem Pomponius. ff. de dolo.

79 Et ratio rationis est, quia † famosum, & odiosum est,
& propterea non potest concurrere cum alijs remedijs
etiam extraordinarijs, vt dixi supra articulo primo vers.
limita 2.

80 Sublimita tamen notab. hoc, vt procedat, † quo ad
alias species restitutionis in integrum quæ dãtur ex spe
ciali aliquo capite, sed quo ad restitutionem in integrũ,
quæ datur ex generali clausula, secus, quia per illam nõ
excluditur actio doli, vt docet pulchre Barto.in d. l.1.§.
idem Pomponius.ff.de dolo.ad finem. Et rationem red
dit, quia clausula generalis non habet locum in ijs casi-
bus, in quibus specialiter prouisum est, vt per eum. Sed
ego dixi sententiam meam circa hoc, supra eod.art.3.in
resp.ad contrarium, & art.4.vers.ego autem.

Sublimita secundo, vt per Bart.in d. §.idem Pomponius.circa intellectum illius §.ibi, nisi in hoc quoque dolus malus admissus sit.

Articulus IX.

81 AD nonum, An scilicet † restitutio in integrum ces-
set, ex eo quod victus & læsus appellare potest?

Videtur, quòd sic.

82 Primo, quia appellatio † est remedium ordinarium
&c.ergo &c.vt d.l.in causæ.la 2.& dictum fuit supra ge
neraliter art.2.& specialiter art.5.

Secundo, per tex.qui videtur expressus ad hoc, in stit. canonic.in tit.de rest.in int.in prin.ibi, & appellandi tẽpora iam effluxerint.

In contrarium est veritas, & communis opinio. ita gl. in l.fin.C.si aduer.rem iud. Alber.in d.l.in causæ. la 2.n.1.& 3.ff.de min.& cum concord. antiquis, & communem dicit glo.in l.præses.ff. eod. Iacob. de Aren.in l. & si sine.§. & si non prouocauit. ff. eod. Petr. de Bellapertica in d.l. fin.C.si aduer.rem iudic. & ibi Iacob. de S.Georg.num.6.Alber.in d.l.in prouinciali. nu. 19. D. Anto.in c.ex literis.num.20.& ibi Ioan.Aod. colum. 2. in marg.& Anchar.num.5. de rest.in integ. Rot. decis. 4.de rest.in integ.in antiquis.Franc.Marci, decis.55.nu.1.& 2.vbi plene, & ita teneas regulariter.

Et probatur hæc conclusio clara ratione. Quia quan
83 do remedium extraordinarium est pinguius † quam or
dinarium, non cessat propter concursum ordinarij, vt
plene conclusum fuit supra art.2. limita 8. Sed plenior
est restitutio, vt bene deducit Ancha. d.c.fin.num. 3.ad
finem, de rest.in integ.& deducam statim, ergo &c. De-
84 ducitur autem dupliciter. Primo, quia † in longius tem
pus producitur reuisio causæ per viam restitutionis,
quam appellationis, illa enim quadriennio durat, vt l.
fin.C.de temp.restitut.in integ.ista autem anno, vel biẽ
nio ad summum, auth.ei qui. C. de tempo. appella. Se-
85 cundo, quia is qui appellare † vult, necesse habet coram
alio iudice superiore causam prosequi, nec potest in cau
sa appellationis super eisdem articulis nouos testes pro-
86 ducere. Qui vero restitutionem petit, † potest coram eo
dem iudice prosequi, & super eisdem nouos testes pro-
ducere, vt pulchre deducit Bald in l. cum & minores. n.
5.C.si adu.rem iudic.& dicit, quòd elapso tempore ap-
87 pellandi, † si is qui victus est, desiderat vt causa cogno-
scatur a superiore iudice, petat restitutionem ad appel-
landum, qua obtenta causa intromissæ appellationis a
superiori iudice cognoscetur. Si vero desideret, vt ab
eodem iudice cognoscatur petat restitutionem ad to-
tam causam, quia tunc coram eodem iudice expedietur,
vt plene dicam infra quæst. 32. artic. 16. Et nota bene
hanc cautelam. Ex quibus clare patet responsio ad con
traria.

Ad primum scilicet, q̃ non procedit regula d. l.in causæ.quando remedium extraordinarium est pinguius, quam ordinarium, vt prædixi, & ostendi esse remedium restitutionis in integrum.

88 Ad secundum resp.quod ille tex.debet † intelligi de
restitutione in integrum ad appellandum, quæ vtique
non datur donec durat decendium, quod ad appellan-
dum datur, vt in terminis dicit Rot.in nouis in tit.de ap
pell.decis. 34.si contra absentem.& dicam plene infra
eod.vers.limita.

Præterea resp.potest, quòd etiam si intelligeretur de restitutione in integrum ad totam causam, non tamen dicit ille tex.quod non possit peti nisi effluxerint tempora appellandi, sed quoniam frequentius accidit, vt dũ appellari non potest, appelletur, dum vero amplius appellari non potest, petatur restitutio ad id quod ipsi victo magis expedit, vt docebat Bal.in d. l.cum & minores.num. 5. ideo &c. Et credo quòd ista fuerit mens illius excellentissimi & oculatissimi patris & Domini mei, qui opus istud egregium & admirabile Institutionum iuris Canonici ita fœliciter in omnibus absoluit, cuius iudicio saniori (cum adhuc viuat) suppono prædictas, & alias responsiones.

Conclusio igitur est, q̃ restitutio in integrum non cessat ex eo, quod adhuc appellari possit.

89 Ampliaturque, † vt procedat, etiam si victus iam ap
pellasset, potest enim nihilominus adhuc restitutionem
petere, omissa prosecutione appellationis, vt dixit Bal.
in l.3.in fi.C.de appella.& sequuntur alij plures. Saly.in
l.appellatione.C.de appella.refert & sequitur Guid. Pa
pæ sing.995.vers.si pendente. & notauit prius glosa in
l.1.& pen.C.si adu.rem iud. vt refert & ipse etiam sequi
tur antiquus doctor Albertus Galeotus in sua Margari
ta, c.26.nu.23.Ancha.in c.cum ex literis.nu.5.de rest.in
integ.& Spec.de rest.in integ.§.qualiter.num.8.vbi hoc
dicit Specul.non autem in d.§.qualiter. sub titu. de ap-
pellat.vt allegabat Bald.

Sed contrarium magis placet Bellam.in c.auditis. nu. 15.in fi.de rest. in int.& Vestrio lib.8.cap.3.& Cepha. cons.315.nu.43.lib.3.

Tu considera & distingue vt dicam infra eod. artic. vlt.vbi tractatur iste articulus præuentionis istorum remediorum in genere.

90 Limita vero conclusionem principalem, † vt non
procedat in restitutione in integrum ad appellandum,
quia illa non potest peti, dum potest appellari, vt dixit
Rota in tit.de appell.in nouis, prealle.decis. 34. & ratio
clara est, quia læsio adesse prius non potest quam tem-
pora appellandi effluxerint, vt de se patet, ergo non
prius potest competere restitutio, l. nam & postea. §. si
minor. ff. de iureiurand. & pulchre & plene deducit
Paul. de Castr. consil. 281. sub numer. 4. vbi vocat in
compatibilia hæc duo, quòd quis prosequi possit appel
91 lationem † vel appellare, & simul possit restitui ad ap-
pellandũ, & quod propterea non dr̃ data electio illi q̃

appel-

appellauit,& nulliter,vt ſ.vel proſequatur appellationẽ, vel reſtitutionem in int. ſed quod ſi appellatio tenet, appellationem omnino proſequatur, ſin minus tunc petat reſtitutionem ad appellandum, & antea non audiatur, & ſic verbum, audiat, in ſignatura intelligitur ſic, ideſt reſtituendo prius ad audientiam,poſtea audiat.

Articulus X.

92 AD decimum, An ſcilicet † reſtitutio in integrum ex eo ceſſet, quia lęſus poſsit adhuc moram purgare? Iſtum articulum doct.non tangunt quos viderim, & Iaſ.qui allegatur quod tractet illum in l.cum filius. §.in hac.nu.8.de verb.oblig.nihil de eo dicit. ego igitur breuiter expediam.

Videtur autem quòd non impediatur reſtitutio ex hoc. Per id quod tradit Marius Anguſciol.conſil.1.nu.22.dum inquit,quòd vbi conceditur purgatio moræ,ibi & reſtitutio, & è contra, vbi non conceditur purgatio moræ ibidem neque reſtitutio,& hoc ex mente gloſſ.in l.magnam.C.de cõtrah.ſtipul.dum allegat l.Aemilius, ff.de min.in materia purgationis moræ. ergo &c.

93 In contrarium facit, quia purgatio moræ † eſt remedium ordinarium, l.ſi inſulam. ff.de verbor.oblig.l.vin. ff.ſi cert.petat.cum ſimil.& facilius & eſt magis expeditum remedium,quàm petitio reſtitutionis in integrũ, vt de ſe conſtat, ergo interim ceſſat reſtitutio, quæ eſt extraordinarium &c.

94 Præterea qui poteſt purgare † moram eſt tutus ipſo iure, vt manifeſtum eſt, ſed reſtitutio non competit illi qui eſt tutus ipſo iure,vt dixi plene ſupra art.7.ergo &c.

Ego pro concordia dico ſic. Aut moroſus fuit in tali culpa propter quam auferatur ei beneficium reſtitutionis in integrum, de quo habes exemplum in l.ſi ex cauſa.§.ſi in commiſſum. ff.de minor.& dicam infra in ſecunda parte.& tunc fruſtra quæritur an reſtitutio impediatur ex concurſu prædicto purgationis moræ, quia neque ipſa mora purgari poterit, & ita poteſt procedere dictum Anguſciolæ,& argumentum eius negatiuũ,alias autem non video quomodo. Aut moroſus non fuit in culpa tali, & ſic poteſt reſtitui in integrum aduerſus moram a ſe commiſſam, & tunc teneo, quòd reſtitutio ei non competat,donec poteſt moram purgare. Et hoc, tum ex adductis ſupra pro hac ſecunda opinione. Tum ex eo quia interim non poteſt dici læſus, cum ipſo iure tutus ſit faciendo id quod facere tenetur. Tum demum, quia reſtitutio in integrum hoc caſu non concederetur ei niſi in ſubſidium,videlicet,ſi non poſſet habere recurſum contra tutorem vel curatorem, vt determinat Io. Faber in l.3.in fin. C.in quib.cauſ. reſtit.non eſt neceſſ. & Alber.l.mora.num.33. ff.de appell.& dicam plenius infra in 2.parte.Sed vtique remedium ſubſidiarium omnino ceſſat per concurſum alterius remedij etiam extraordinarij.vt dictum eſt ſupra ar.1.& 2.ergo donec alius recurſus adeſt,aduerſus moram commiſſam nõ competit reſtitutio,Et per hæc eſt reſpoſum ad contraria.

Articulus XI.

95 AD vndecimum,† An ſcilicet reſtitutio in integrum ceſſet ex eo, quòd læſus eſt tutus etiam ope exceptionis.

Videtur, quòd ſic.

Primò,per l.1.§.idem Pomponius.ff.de dolo,vt doct. allegant,licet non dicant, quomodo faciat, niſi forte in fine.

Secundò,per l.1.§.ſi reus.ff.de eo per quem fact.erit, vbi melius hoc probatur,dum dicitur,quòd exceptione contentus eſſe debet.

Tertiò, per text.fortiſsimum in l.2. C.de filiofamil.
96 min. vbi donec datur filiofa. † exceptio Macedoniani,
non cõpetit reſtitutio in integrũ aduerſus mutuum &c.

Quartò, & vltimò,per authoritatem gloſſarum, & doctorum, qui hoc tenent.gloſſ.in d.l.2. C.de filiofam. min. & fuit opinio Ioannis contra Martinũ,& ibi Ray. & Paul.de Caſtr.& Bart.quoque inclinat,& Bald.ſequitur, & Iac.de S.Georgio poſt eum,& Aret.ibi,idẽ Bald. in d.l.in cauſæ. la 2.ff.de min.& Fulgol.in l.1.C.ſi adu. fiſcum.in fin.

In contrarium eſt magis communis ſententia.

Quam in primis tenuerunt gloſſæ ſibi contrariæ, gl. in l.in cauſæ. in verbo competere, in fine. & in eadem l.§.Pomponius. in verbo, non enim.verſic.ſed non ne habet exceptionem? & gloſſ.in l.ſi minor.§.minores.in verbo deſiderant. ff.de minor.gl.in auth.de tempor.nõ ſol.dot.l.generaliter.in verbo reſtitutionem, poſt Azo. gloſſ.in l.cum poſt mortem. in verbo non quærat.ff.de adm.tu.Bart.in d.§.generaliter. & in d.l.in cauſæ.num. 3.dicens ita quoq.tenere Iacob.de Belu. Per. & Cyn.in l.2.C.de fideiuſſ.min.& videtur ſequi Alb.ibid.& Cyn. & Alber. in l.2.C.ex quib.cauſ.maior. Alb.in l.3. §.ſed verum.numer.11. ff. de min.dum tranſit cum opinione gloſſæ in d.l.in cauſæ. Fulg.d.l.2.C.eod.Alex.in l.admonendi.num.4. ff.de iureiur.& in l.de tutela.num.9.C.de reſt.in integ.& in l.diuus.num.18.ff.de re iudic.vbi cõmunem dicit Zaſ.in d.l.in prouinciali.in fin.verſic.3.fallit.ff.de oper.noui nunc.Pet.Rauennas ſing.185.

Et pro hoc adducunt primo d.l.in cauſæ.ponderando, quòd loquitur in actione tantum,non autem in exceptione.

Sed poteſt dici, quod eadem ratione debet intelligi etiam de exceptione,quia ratio illius legis eſt, Quòd remedium aliud ordinarium competat.

Secundò, quia quando minor dolo aduerſarij læditur, tunc datur reſtitutio ipſi fideiuſſori quoque, vt l.2. C.de fid.min. & tamen fideiuſſor habet exceptionem, vt ibi dicitur in gloſſa,ergo &c.

Sed reſp.poteſt,quod dolo eius qui dolum adhibuit, hoc factum eſt, vt dicit gloſſa, ſicut euenit alias in §.ſic itaq. diſcretis,verſ.plane odio furum &c.Inſtit.de act.

Tertiò, pro hoc adducit alias rationes Cyn.in d.l.2. Sed leues mihi videntur.Quid igitur tenendum?

Pro concordia Fulgol.in l.3. §.ſed vtrum. nu.6. ff.de minor.ita diſtinguit.Aut exceptio competit minori alia ratione quàm minoris ætatis, & talis exceptio obligationem perimens efficit,vt non competat reſtitutio minori, Aut competit minori ex eodem fonte æquitatis, & tunc ſecus, vt leg.metum autem. §.ſed quod. ff.quod met.cau.

Sed aduertendum eſt, quòd diuerſitas perſonarum, vel finis in hac materia potius includit, quam excludit concurſum remediorum iſtorum,vt dixi ſupra ead.q.ar. 2.in 1.& 2.limit.vt dicam etiam proxime verſ.2.&c.

Ego breuiter puto ſecundam ſententiam magis communem,eſſe quoque magis veram,& moueor ex plurib.

97 Primo enim, quando minor † eſt poſitus in periculo aliquo etiam accidentali, debet reſtitui,etiam ſi ſit ipſo iure tutus,vt l.cũ mandato. ff.de mino.Sed quando minor vel alius læſus habet exceptionẽ & ſi alio remedio ordinario tutus ſit, non tamen penitus ſecurus eſt, quia poſſet eſſe talis exceptio,quod ſi ipſe ſolueret,non poſſet repetere, vt euenit in exceptione Macedoniani &c. vel quid ſimile,vt per Petr.Rauen.d.ſing.278.ergo &c.

Secundo, & aduerte. Aut volumus, quod exceptio quæ competit læſo, ſit alia diuerſa ex cauſa procedens, quam læſionis, & tunc non debet impediri reſtitutio in integrum, per ea quæ dicta ſunt ſupra in d.art.2.in 1.& 2.limit.Item quia non debet quis prohiberi vti pluribus

defen-

defensionibus diuersis, & si pluribus actionibus vti non
possit, l.nemo ex his.ff.de regul.iur. Aut volumus quod
exceptio competat non ex diuersa causa, sed eadem, ex
qua competit restitutio, idest quia minor est circumscri-
ptus, vel maior legitime impeditus, & tunc eadem e-
rit cum restitutione, quæ nil aliud est, quàm exceptio,
quando proponitur ad elidendam intentionem credi-
toris, cum non tollat actionem ipso iure competentis
restitutionis, sed exceptionem inducat, vt dicam infra
in effectibus restitutionis, quæst.47.artic.9. Vnde ces-
sare non debet propter sui ipsius essentiam, & natu-
ram.

Tertiò negari non potest, quin plenius remedium
98 sit, posse restitutionem petere, † quam excipere, ex eo
saltem, quia per restitutionem in integrum occurritur
ante tempus malo futuro, per exceptionem vero neces-
sario expectari debet quod actor agat, & sic post vulnus re
medium quæritur, quod quidem minus securum, & mi-
nus bonum est, vt l.fin.C.in quib.caus.rest.non est ne-
cess.ergo &c. per communem sententiam de qua supra
art.2.limit.8. Et pro hoc facit quod dicit Ang.in l.me-
tum.§.sed quod prætor.ff.quod met.caus.num.a,

Quartò, & vltimò. Quia si detur casus, quòd aduersa-
rius ipsius læsi possideat rem ipsius, impossibile est, quod
læsus recuperare possit illam, nisi proponat hoc iudicis
officium rescindens, & rescissorium. Vel si rem suam pe
tat, & excipiatur iure pacti quod alienauit, replicet de
læsione, quæ replicatio fungitur vice actionis in actore,
vt in proposito nostro dicit Alexand. in l.admonendi,
numer.4. ff.de iur.impossibile quoque est, quin restitu-
tio proponi possit, etiam vbi alia remedia ordinaria cō-
petunt dummodo per eam plenius prouideatur, vt hoc
casu.

Qua communi & veriori opinione retenta.

99 Limitatur secundum quosdam, vt procedat † quādo
exceptio esset odiosa, secus si fauorabilis & perpetua,
quia tunc cessaret restitutio in integrum, vt post Gu-
liel.de Cun.concludit Alber.in d.l.in causæ.nu.2.& Bal.
in rubr.extra eod.num.8.

Et hoc arg.in l.qui exceptionem habet. ff.de condit.
indeb.& in l.si cum exceptione, in princip.ff.quòd met.
causa. Et stringitur, quia hoc casu solet haberi magis
ratio ætatis, quam odiosæ exceptionis. l.verum.in fin.
ff.de minor.

100 Sed contra eos vrget ineuitabiliter tex.† in d.l.2.C.de
fil.fam.min. Nisi respondeatur, quòd ibi est speciale pro
pter fragilitatem actionis.

Et si dicatur cum Bald.quod potest euenire, quod
minor soluerit, & sic repetere non possit, iuxta d.l.qui
exceptionem. & consequenter plenius prouideretur mi
nori, si possit per officium iudicis releuare se obligatio-
ne prædicta. Respondeo, quod si tu præsupponis mino-
rem restiturum quod vere recepit, præsupponis quo-
que facturum id, quod quilibet diligens, & bonus pa-
terfamil.faceret, & consequenter (attenta iurisgentium
æquitate contra quam restitutio non datur vt supra a-
liàs dixi) non præsupponis damnum aliquod in perso-
na eius affuturum, quod restitutionem mereatur. Qui-
nimo si aliter faceret, præsupponeret eum locupleta-
tum aliena cum iactura. Quo ergo ad hoc inconueniēs,
& periculum, dico non esse habendam rationem eius.

Ex quibus habes conclusionem, quòd exceptionis re
medium ordinarium non excludit regulariter remediū
restitutionis in integrum. Et ad contraria quæ obstant,
respondetur.

Et primo ad primum, quod ille text. nihil facit, &
non meruit allegari.

Ad secundum respon. quòd ideo denegatur ibi actio
101 doli, † quia actio doli est subsidiaria, & famosa, vnde nō
mirum si cesset etiam propter concursum exceptionis,
l.1. §.idem Pomponius.ff.de dolo.& dixi supra artic.1.
limit.2.

Ad tertium resp.potest dupliciter.

Primo, quòd in casu l.2.minor est tutus ipso iure ex
102 eo, † quia Senatusconsultum in tantum resistit mutuo
facto ipsi filiofamilias, quod denegat mutuanti actio-
nem vel petitionem, l.1.in princ.ff.ad Maced.& l.Iulia-
nus.§.non solum.ff.eod. Et quamuis dicatur, quòd filio-
103 fam.datur † exceptio, est tamen talis exceptio, quæ red-
dit omnino inefficacem actionem creditoris, antequam
proponatur, quia ei non competit.d l.1.& d.§.non so-
lum, & etiam postquam proposita est, gl.in princ.Instit.
de oblig.in verbo necessitate.

104 Secundo potest dici, quòd fauorabilior † est ratio æta
tis, quàm Senatusconsulti, vt d.l.verum.in fin.ff.de min.
ergo.&c.per glossam.in l.fin. C.si adu.rem iud.cum ple
ne congestis supra art.2.limit.8.

Et in summa quācunque opinionem teneas, & quocūq.
105 te vertas, quotiescunque † restitutio in integrum ple-
nius, vel æquè prouidet, quàm exceptio, non cessat pro-
pter concursum illius, & in specie ita declarat Iac.de S.
Georgio in d.l.2.num.2.C.de filiofam.minor.

Articulus XII.

106 AD duodecimum, An restitutio † in integrum ces-
set ex eo, quod ipse læsus ope replicationis tu-
tus sit.

Videtur, quòd non cesset, vt tenet Alex.in l.admo-
nendi.num.4 ff.de iureiur.

Et facit quia replicatio est actoris exceptio, l.2.versic.
replicationes. ff.de except.

In contrarium est glossa in l.de tutela. C.de restit.in
integ. quam ibi ad hoc ponderat Alex. sibi contrarius,
sub num.9.

107 Et pro hoc facit, quia replicatio sapit † naturam ip-
sius actionis, cum sit auxilium actoris. Instit.de replic.
in princip. Sed actio vbi competit non datur restitutio,
dict.l.in causæ. la seconda.ff.de minor.& dixi supra art.
8.ergo &c.

Ego putò veriorem hanc secundam opinionem, per
rationem a me prædictam, & quia id quod dixi supra
art.præced.circa exceptionem, non procedunt in repli-
catione.

Limitando tamen, nisi beneficium restitutionis
108 † plenius esset ipsa replicatione, vel saltem æque ple-
ne prouideret, vt forte regulariter accidet, si bene ad-
uerteretur.

Articulus XIII.

109 AD decimumtertium, An s.† supplicationis remediū
faciat cessare restitutionem in integrum.

Doctores modicum tangunt, & non immerito, quia
res non habet difficultatem.

110 Conclusio ergo indubitata sit, quòd non cessat pro-
pterea restitutio, vt in primis pro claro præsupponunt
Abb.in c.ex literis.de rest.in integ.& Mauric.eod.tract.
cap.54. post Goffred. dum quærunt an simul in libello
cumulari possint, frustra enim agerēt de cumulatione il
lorum, si vnum propter aliud cessaret, neque simul com
petere posset, saltem electiue. Deinde ita in specie de-
terminant Anch.in d.c.ex literia. nu.5.& Franc. Marc.
decis.55.num.4.

110 Et verissimum puto, quia omnino securius † est reme
dium restitutionis, quàm supplicationis accipiendo sci-
licet supplicationem in specie, prout accipi debet in pro
posito, secundum declarationem, quam supra feci in
1.quæst.

1.quæſt.artic.7.& ratio clara eſt, quia reſtitutio iuſtitiç de qua agitur in præſenti, non pendet a mera gratia principis, ſicut pendet ſuplicatio, vt de ſe patet, & dicam infra ad finem tractatus circa reſtitutionem gratioſam.

Articulus XIV.

111 AD decimumquartum, An ſcilicet † reſtitutio in integrum ceſſet ex eo, quòd competat beneficium l.2.C.de reſcind.vend.

Videtur quòd ſic.

Primò, per l.ſi res.§.1.ff.de iur.dot.& in l.iure ſuccurſum.ff.eodem. Inducendo ex eo, ꝙ ibi eſt in electione aduerſarij vel pretium ſupplere, vel rem reſtituere, quãdo minor eſt deceptus in precio tantum, non etiam in eo ipſo ꝙ vendidit. At (inquiunt proximè allegandi) ſi daretur reſtitutio, totus contractus reſcinderetur, & fieret contra diſpoſitionem d.§.1. auferendo electionem ipſi reo, ergo reſtitutio dari non debet, donec eſt locus d.remedio.

Secundò, quia ita videntur tenere doct.communiter. gloſſ.in l.1.C.ſi adu.fiſcum.in verbo, minore, & ibi Bar. & Ang. Abb.in c.conſtitutus.in fin.extra de reſt. in int. prout adducitur a Crau.conſ.7.nu.2. & 15. Sed Abbas non dicit hoc quòd viderim, hanc tamen firmat Aym. conſ.151.num.8. Rol.a Valle conſil.59.in princ.libr.1. Tob.Nonius conſ.67.nu.7. cum concord.Menoch.cõſ. 100.num.202.cum concord.Ant.Gabriell.lib.3.concluſionum, tit.de emptio.& vend.concl.1.nu.11.Guid.Papæ ſing.351.in princ. Rodoan.in tract.de reb.eccl.non alien.in quæ.de reſt.in integ.in princ.num.1. & 2.& idẽ vult Borgn.de tut.& cur.num.78.

In contrarium videtur eſſe magis communis opinio. Bald.in l.1.C.ſi adu.fiſcum.Salyc.in l.fi.C.ſi tut.vel cur. Abb.in c.cum dilecti.nu.4.in fin & nu.5.extra de empt. & vend.& inclinat in effectu Bero.ibi num.55.Mauric. c.289.Pãtal.de Crema in repet.d.l.2.n.55.C.de reſcind. vend.Maranta partic.6.§.& quandoq.appellatur.num. 82.& Foller.in add.ibi, qui allegat etiam Alex.conſ.77. lib.1.prout allegat etiam eum Mauric.præall.ſed non reperio.idem tamen ſequitur & de communi teſtatur Iac. de S.Georg.in l.1.num.5.C.ſi adu.fiſcum.

Et adducitur hæc fortis ratio. Quia quando remedium extraordinarium eſt pinguius, & vtilius quàm ordinarium, non ceſſat extraordinarium propter concurſum illus, vt dixi ex communi, ſupra articul.2.lim.8.

112 Sed reſtitutio † in integrum eſt pinguius remedium, quàm remedium d.l.2.vt plene oſtendit Abb.præall.ca. cum dilecti.nu.5. & Pantal.de Crema in d.l.2.nu.55. & ſatis conſtat ex eo, quia minor facilius probabit læſionem infra dimidiam, quæ ſufficit ad reſtitutionem obtinendam, vt dixi ſupra q.4.artic. 12. quam læſionem vltra dimidiam, quæ neceſſaria eſt ad obtinendum dict. remedium, d.l.2.ergo &c. Quid dicendum?

Ego puto ſic probabiliter diſtingui poſſe. Aut minor læſus eſt non in precio, ſed ex hoc ipſo, quia vendidit, cum vendere ei non expediret, imo noceret, & tunc omnino dabitur reſtitutio, quicquid ſit de dicto remedio l.2.vt colligitur, ex Aym.dict.conſ.7.num.12. & conſil. 151.num.6. & ratio eſt, quia hoc caſu dicitur læſus minor inæſtimabili læſione, vt dixi ſupra d.q.4.artic.10. & tali læſione quæ non poteſt dici eſſe vltra vel citra dimidiam, cum ſit quodammodo in toto, quando eſt in hoc ipſo quia vendidit minor quod vendere non debebat. vt dicam etiam infra in 2.parte, in reſtitutione aduerſus venditionem &c. q.57.art.4. Aut læſus eſt minor in quantitate precij, & tunc, aut aduerſarius non vult reſtituere precium defectiuum, illudque ſupplere vſque ad verum valorem rei, & omninò reſtitutionem dari debere puto, licet cõpetat remediũ d.l.2.quia tunc ceſſat potiſsima ratio aduerſariorum de qua ſupra in prima opinione. Et ita poſt multos, quos congerit ibi tradit Emã.Coſta in rep.l.Gallus.§.& quid ſi tantum.in 2. part.num.72.& 73.vbi teſtatur de communi praxi Hiſpaniæ, licet ipſe nõ probet. Ego tamen probo, quia nihil ſuper eſt hoc caſu pro defenſione primæ opin.

Aut aduerſarius vult reſtituere precium ſi minor carius emit, vel ſupplere, ſi vilius forte vendidit, & tunc dubia quidem diſceptatio eſt. Sed reperio ꝙ Bero.in dict. cap.cum dilecti.num.55. ſic inquit pro concordia. Aut læſus ſimpliciter proponit ſe læſum eſſe vltra dimidiam iuſti precij, & tunc non poteſt concludere libellum, intentando remedium reſtitutionis in integ. Sed debet cõcludere intentando remedium d.l.2. Aut dicit ſe enormiter læſum, nec exprimit an vltra vel citra dimidiam, & tunc dicit, quod non refert, quod remedium in concluſione intentet. ex eo quia propter futuram probationem, apparet ſecurius fuiſſe ei intentare remedium reſtitutionis, quàm d.l.2.per id quod dixi proxime pro 2. opinione. Sed ego omiſſa hac ſcrupuloſa diſtinctione, & verbali potius, quàm reali, concludo, quòd ſuſtineatur

113 libellus, † quomodocunque minor dicat ſe eſſe læſum, vel vltra vel citra dimidiam, dummodo concludat, quod cum læſus ſit enormiter, & lapſu ætatis, & conſilij, ideo petit reſtitui in integ.&c.& ideo ꝙ iſtud remedium eſt ei vtilius & ſecurius, quia dabitur ei reſtitutio, etiam ſi propoſuerit de læſione vltra dimidiam, & non probauerit niſi infra dimidiam, quo caſu non daretur ei remedium dict.leg.2. Præterea obtinebit reſtitutionem, etiam ſi probetur contra eum, quòd ipſe ſciebat verum valorem rei, quia imò ex hoc ipſo dabitur, cum ex hoc ipſo conſtet de lapſu eius iuuenili, quo caſu non daretur remedium d.l.2.vt per doct.ibi, & dicam infra dict.q.53.art.3.& ita teneo, & conſequenter ſecũda opinio in omnibus caſibus prædictis mihi verior, æquior, & magis communis videtur. Et

Ad argumentum pro prima adductum reſp.ꝙ etiam in reſtitutione in integrum datur electio ipſi aduerſario, an velit reſtituere vel ſupplere precium, an non, ſed a toto contractu diſcedere, ſecundum Bart.Bald. Salyc. poſt gloſſ.ibi, in l.ſi quidem. C.de præd.min.& eſt communis opinio, vt teſtatur Gozad.in conſil.44.num.12. & ſeqq.per totum, & dicam pleniſsime infra in 2.part. d.q.57.art.4.

Articulus XV.

114 AD decimumquintum, An ſcilicet † reſtitutio in integrum ceſſet ex eo, quod competat beneficium miſsionis ex primo, vel ſecundo decreto, vel remediũ l.vt perfectius.C.de ann.excep.

Dico, quòd quantum attinet ad remedium d.l.vt perfectius. dixi plene ſupra q.12. art.4. vbi multæ rationes relatæ fuerunt, quibus comprobatum fuit non ceſſare remedium reſtitutionis in integ.propter concurſum d. remedij, d.l.vt perfectius.licet in ſe facillimum, & expeditiſsimum ſit.

Quantum verò attinet ad beneficium miſsionis ex primo vel ſecundo decreto, dico ꝙ diſtinguenda ſunt tempora pro faciliori reſolutione. Et de iure Codicis dic vt dixi ad d.l.vt perfectius.

Secundo igitur quæritur. Quid de iure fforum?

Et videtur, quòd ſuperflua ſit reſtitutio in integ.aduerſus abſentes, cum poſsit mitti in poſſeſsionem bonorum eius ipſe præſens, vt ff.de bon.auth.iud.poſsid. per totum.& ſic competat beneficium ordinarium, & conſequenter ceſſet extraordinarium reſtitutionis &c.dict. l.in cauſæ.

Sed contra est veritas.

Text. est in l. item ait prætor. ante finem, versi, eo potius. ff. ex quibus caus. maio. Quinimo text. ille videtur velle, quòd tanto magis debeat concedi restitutio, quia potest mitti in possessionem bonorum absentis.

Ratio autem, per quam etiam ad contrarium resp. adducitur alibi a I.C in l. ait prætor. §. fin ff. eod. dum inquit. Non enim semper sufficit in possessionem bonorum mitti, & glosa ibi ponit multos casus vltra text. ibi, videlicet si ea species rei sit, vt missio fieri nequeat. Quod accidit secundum glosam quando prædia vel bona absentis inundata sunt, vel res illa, quæ vsucapitur, non appareat, vt l. cum vnus. §. fi. ff de bo. autho. iud. possid. vel non habeat absens bona aliqua quæ missionem patiantur. Quibus stantibus subintrat communis illa limitatio d. l. in causæ. de qua supra artic. 2. limit. 8. videlicet, quod quando pinguius est remedium restitutionis &c.

115 Præterea potest addi, quod per missionem † ex primo decreto non interrumpitur præscriptio. Quia missus non possidet sed custodit, secundum Bart. in l. is qui reip. ff. ex quibus caus. maio. text. est in l. 3. §. fi. ff. de acquir. poss.

Sed aduertendum est, quod istæ rationes sunt defectiuæ. Quid enim si missio fieri possit tam ex primo, quam ex secundo decreto, puta quia reus latitet & bona eius possideri possint? Tunc enim ratio, de qua in d. l. ait prætor. in fine, cessat, & alia de interruptione præscriptionis, quæ licet non per primum, per secundum tamen decretum interrumpitur, secundum Bald. in l. is qui reip. ff. ex quibus caus. ma. Vnde videtur dicendum, quòd quando potest deueniri ad missionem ex secundo decreto, non sit necessarium ad restitutionem in integrum deueniri.

Contrarium tamen in hoc quoque exprimit I. C. in d. l. item ait prætor. §. cæterum, ibi, vt si res exegerit, etiã distrahatur &c.

Vnde pro solut. contrarij, dic, vt plene dixi supra dic. q. 12. art. 4. quo ad difficultatem illam an dicatur cessare restitutio ex eo, quia ipse præsens potuit interrumpere præscriptionem, & non fecit., quia ibi cadit quæstio hæc quo ad hoc caput.

Quo verò ad id de quo agimus, an scilicet sit superfluum remedium restitutionis propter missionem ex primo vel secundo decreto, dico quod quo ad missionem ex primo patet ex prædictis non esse superfluum propter multas vtilitates quas affert, quas non affert ipsa missio ex primo. Quo vero ad missionem ex secundo dico, quòd licet dubitabilior sit articulus, tamen standum est authoritati I. C. indistincte loquentis, in d. §. cæterum. & ad absurdum superfluitatis, respondeo,
116 † quod non prosequitur propterea ius suum creditor per missionem ex secundo decreto, sicut per restitutionem in integrum, quo ad id, ad quod petitur restitutio in tali casu. Nam per missionem ex secundo prouidetur indemnitati ipsius præsentis contra latitantem ad hoc vt possit hac via consequi ius suum, quod alias consequi non posset. Per restitutionem autem prouidetur, vt ius suum iam amissum ipse præsens recuperet. Et sic ad diuersa competunt hæc remedia, & propterea concursus eorum non impeditur nec electiuè, nec cumulatiue, vt dixi supra art. 2. limit. 2.

Conclusio igitur sit, quod non cessat restitutio in integrum, ex eo quod competierit, vel competat remedium missionis ex primo vel secundo decreto, & hoc neque ratione negligentiæ, neque ratione superfluitatis, sed concursus admittitur tam electiue, quam cumulatiue.

Articulus XVI.

117 AD decimumsextum, An scilicet † in casibus in quibus supra conclusum est restitutionem in integrum cessare propter concursum remedii ordinarii possit illa vna cum alio remedio ordinario saltem cumulari?

Videtur quod non.

Primò, quia si restitutio non competit, quomodo cumulari poterit? cum cumulatio sit plurium actionum eodem tempore competentium simultanea intentatio, vt volunt docto. in l. edita. C. de edend.

Secundò, quia hoc in specie voluit Bero. in consilio 102. numer. 32. lib. 3 dum dicit quòd non possunt simul intentari appellationis & restitutionis remediũ. Quod si hoc non licet in casu quo remedium restitutionis competit, non obstante quòd competat remedium ordinarium, quantò minus licebit in casu, quo remedium restitutionis cessat propter concursum remedij ordinarii?

In contrarium facit, quod dicitur de supplicatione & restitutione, quæ duo remedia cumulari posse colligitur ex mente doctorum, vt per Mauric. cap. 34.

Breuiter ego puto, tenendam esse communem distinctionem, quæ ex doctoribus passim colligitur, & est illa, quòd aut quærimus an possint cumulari sim-
118 pliciter & purè, videlicet dico sententiam nullam, †
& aduersus eam restitutionem in integrum imploro, & vtique talis cumulatio non admittitur, quia hæc duo simul stare non possunt, neque his similia. Aut quærimus an possint cumulari conditionaliter, seu alternatiuè, videlicet dico sententiam nullam, & si qua est, aduersus eam restitutionem imploro, videlicet appello, & si appellare non licet, restitutionem in integrum peto, & tunc licita est cumulatio indistincte, tã in casu quo remedium restitutionis concurrit cum ordinario, quam in casu quo non concurrit, sed cessat propter concursum remedii ordinarii, vt in exemplo nullitatis. Et ita formaliter hanc practicam alternatiue cumulandi restitutionem in integrum, cum alio remedio ordinario, tradit originaliter Oldr. consilio 108. in vlt. dubio. & Barto. in l. si expressim. numer. 9. ff. de appell. vbi dicit ita seruari de consuetudine, idem Barto. in l. cum & minores. numer. 6. C. si adu. rem iud. & in l. Carmelia. numer. 3. ff. de iure patr. Innoc. in c. ex literis. extra de restitutione in integrum. Bald. in repet. l. edita. numer. 86. C. de edendo. Alber. magnus practicus in l. in causæ. la 2. numer. 3. ff. de minor. Rota decis. 8. in tit. de restitu. spo. in nouis. D. Ant. in capit. cum olim. nu. 16. de priuil. Ancha. in d. capit. constitutus. numer. 3. de rest. in inte. & ibi Bella. sub numer 4. Francus in capit. fin. nume. 57. de appell. Bero. in d. cap. ex literis. num. 7. Mauric. capi. 279. Guid. Papæ sing. 220. nullitas. Mant. sing. 360. Ioa. Ferrar. de appell. lib. 4. capit. 10. in fi. Cæpoll. tit. de vsucap. pro empt. num. 13. Rom. consi. 392. nume. 18. Ancha. consi. 330. num. 9. Pet. Ant. Angusciola consi. 3. nu. 20. lib. 4. Port. cons. 121. num. 100. inter consilia vltimarum voluntatum, & hæc est re vera communis resolutio, & tenenda omnino in practica.

Pro qua tex. sin. & expressus in c. constitutus. de rest. in int. & ad idem pondero tex. in l. 1. C. si sæp. rest. in integ. iunctis notatis ibi per Fulgos.

Qua retenta ad contraria responsio patet. Non enim
119 cessat restitutio † propter concursum, ordinarii remedii
ita ut nõ dicatur dignus restitutione is qui læsus est, sed quia ei non est necessaria dum competit remedium ordinarium. Quo fit, vt si alternatiue proponatur, bene procedat libellus, quia nihil aliud est dicere,

nisi

nisi quod remedium ordinarium nullitatis propono, quod si mihi non competat remedium restitutionis imploro, & sic imploratur in casu quo futura ē necessaria, & non aliàs, quo casu non dicitur cessare sed effectualiter competere.

120 Ampliaturque, vt procedat in tantum, † quod etiam si minor vel maior beneficium restitutionis intentent, non tamen dicantur approbare contractum alias nullum, sed quatenus teneret, dicuntur petijsse illum rescidi, secundum Bald. in l. causæ. in 2. lect. nume. 2. de minor.

Sed ipsemet in ead. l. in 3. lectura, videtur approbare contrarium, per l. filio præterito. ff. de iniusto testam. Sed tene primam, pro qua facit l. quos retrahi. C. si adu. libe. & quia iniquum videtur, vt quis amittat actionem, & ius quod habet propter hoc, quia intentauit ius & actionem quam non habebat, contra l. 2. & l. si mater. §. 1. ff. de except. rei iud.

Et ad l. filio præterito. resp. quòd (vltra quod habet varios intellectus) ibi expresse filius approbauit voluntatem defuncti faciendo ea, quæ necessario illam approbationem inducebant, quod hic non accidit, quando conditionaliter intentatur. Si vero pure intentaretur, dubitari posset. Tamen idem est in casu nostro, vt dicam statim articulo sequenti.

Articulus XVII.

121 AD decimum septimum, An † si læsus remedium ordinarium elegerit & succubuerit, possit postea remedium restitutionis extraordinarium intentare?

Videtur, quod non.

Primo, per id quod scribit Bero. consil. 86. numer. 5. lib. 1. videlicet, quod qui intentauit remedium nullitatis, & non potuit probare quæ de læsione probare poterat, si succumbat, non potest remedium restitutionis intentare.

Secundo, per id quod colligitur ex Bald. in cap. irrefragabili. numer. 7. in fi. de offic. ordi. licet ipse loquatur de eo qui prius remedium extraordinarium restitutionis intentauit, & succubuit, & facit l. fin. C. si tuto. vel curat. &c.

In contrarium determinat in terminis Bellam. in ca. constitutus. sub num. 24. de rest. in int.

Ex eo quia ista remedia sunt compatibilia, neque vnum præsupponit contrarium alterius.

Ego puto sic dicendum. Aut interim dum fuit discussum super remedio ordinario transiuit tempus petendi restitutionem in integrum, & illa amplius intentari non potest, ita Bellam. præalleg. numer. 24. Sublimitando nisi minor ignorasset sibi competere beneficium restitutionis, quia tunc tēpus non cucurrisset, Bald. in l. falsam. numer... C. si ex falsis. & omnes vbique, vt dicam plene infra quæstio... articu. 4. Aut non transiuit tempus, & tunc, Aut restitutio poterat peti ab initio, & potest & hodie, non obstante quod minor succubuerit in primo iudicio remedij ordinarij, Bellam. præalleg. numero 24. & facit pro hoc membro dict. l. 2. & dict. l. si mater. §. 1. ff. de except. rei iud. Aut non poterat ab initio peti, & tunc, Aut ex alia causa quam ex concursu remedij ordinarij, & tūc neq. hodie peti poterit, & ita poterit procedere vno modo sententia Bal. in d. ca. irrefragabili. & ratio per se clara est, quia idem impedimentum & obstaculum adest & hodie, ergo &c. Aut ex hoc tantum non poterat intentari tunc, quia competebat remedium ordinarium, & hoc casu puto quod hodie intentari possit. Et ratio clara mihi videtur, quia constat quod non amplius competit huic læso remedium ordinarium, & sic cessat obstaculum propter quod restitutio peti non poterat, vnde & cæt. & profecto alias sequetur hoc absurdum, quod vtile per inutile vitiaretur, contra ll. vulgares.

Nec obstat quod ex Baldo desumebatur in argumentum in dict. capit. irrefragabili. quia ipse loquitur, quando fuit prius intentatum remedium extraordinarium, quo casu adest diuersa ratio, nam videtur approbasse contractum ipse actor, vel saltem videtur tacite renunciasse fauori suo remedij ordinarij, quod ante omnia competebat, quod non videtur fecisse hic, vbi non potest cadere tacita renunciatio restitutionis in integrum per intentationem remedij ordinarij, quia adhuc non poterat intentari, & nemo vtique renunciat iuri non competenti, & qui non facit aliquid quia non potest, non dicitur non facere, quia non vult. &c.

Ad authoritatem Bero. dict. consilio 86. numero 5. libr. 1. Respon. quod est intelligendum, vt non possit obtinere ex eo, quod probauit circa læsionem, quando restitutionem non petiit, quasi vnum petierit, & aliud probauerit, & bene sic procedere potest eius conclusio, alias videtur erronea, vt ex prædictis manifestum est.

Et pro complemento huius quæstionis, limitari de-
122 bent prædicta omnia in casu † l. properandum. in fine. C. de iud.

Quamuis enim alias concurrerent diuersa remedia ordinaria, & extraordinaria, ibi tamen non concurrunt propter authoritatem iudiciorum, & modicum præiudicium eius, de quo restituendo agitur, secundum Bart. Paul. Ange. & Alexand in dict. l. in prouinciali. §. 1. ff. de ope. noui nunc. glo. Pet. Cyn. Bartol. Bald. Albe. & omnes in l. etiam. C. si tut. vel cur. & in l. fin. C. eod. Alber. in l. cum mandato. ff. de minor. Bartol. in l. Imperatores. ff. de minor. Roland. a Valle consilio 40. numer. 14. libr. 3. Et dicam de hoc etiam infra in 2. parte, in restitutione aduersus præscriptionem legalem. quæstio... art...

Interim hæc satis sint pro præsenti quæstione decimaseptima, & omnibus dicendis in ea.

SVMMARIVM.

1 *Restitutio in integrum an detur contra personas, quibus debetur reuerentia?*
2 *Actiones subsidiariæ in factum contra personas istas dantur.*
3 *Minor restituitur aduersus consensum adhibitum alienationi factæ à patre, licet tertius possessor habeat regressum contra patrem.*
4 *Restitutio in integrum præsupponit hoc necessarium, quòd læsus sit enormiter.*
5 *Restitutio datur ex quadam vrbanitate, & æquitate.*
6 *Restitutio contra patrem in consequentiam quandam, & sic indistinctè concedi solet.*
7 *Restitutio in integrum an detur contra patriam.*
8 *Patria, & parentes æquiparantur.*
9 *Restitutio in integrum qua ratione prohibita sit dari contra personas istas, quibus debetur reuerentia.*
10 *Restitutio non datur contra aliquem, qui habet regressum contra personas quibus debetur reuerentia.*
11 *Fideiussori minoris datur restitutio, quando aliàs haberet regressum contra minorem.*
12 *Restitutio datur contra tertium possessorem.*

13 *Restitutio ut impediatur propter reuerentiam aduersarij, qua concurrere debeant.*
14 *Minor si restitui velit contra aditionem factam à patre, potest.*
15 *Restitutio datur, contra factum patris, licet non contra patrem.*
16 *Restitutio datur contra patrem indirecte, directe vero contra alios.*
17 *Minor si restitutus sit semel contra aditionem factam a patre, non potest amplius restitui, ut adire possit.*
18 *Minor restituitur contra patrem in causa status inter eos vertente.*
19 *Et quæ sit ratio. & num. 24.*
20 *Minor restituitur contra donationem factã a patre consensu ipsius minoris.*
21 *Minor restitui potest contra eum contractum factum ab eo cui pater eius successit.*
22 *Restitutio datur contra patrem, quando non officio iudicis, sed iure actionis competit.*
23 *Restitutio datur contra patrem in Francia.*
25 *Status causa dicitur causa grauis.*
26 *Restitutio vbi alias denegaretur, non denegatur, si causa sit nimis grauis.*
27 *Restitutio ex edicto maiorum, an detur contra eos quibus debetur reuerentia.*
28 *Restitutio ex edicto minorum est de iure ciuili ex priuilegio speciali.*
29 *Restitutio ex causa ætatis quoque ob naturalem æquitatem conceditur.*
31 *Priuilegiatus an utatur priuilegio suo contra priuilegiatum.*
32 *Et quid si priuilegia sint diuersa.*
33 *Et quid si vnus ex priuilegiatis tractat de lucro, alter de damno.*
34 *Et quid si vnus ex priuilegiatis esset priuilegiatus in genere, alius vero in specie.*
35 *Minor an restituatur contra alium minorem.*
36 *De lucro quando dicatur tractare ipse minor, & aduersarius de damno, vel è contra.*
37 *Et quando vterque de damno.*
38 *Minor quando mutuauit pecuniam minori, & ille ludendo perdidit, an restituatur, & latius num. 41.*
39 *Minor absens restituitur contra minorem absentem.*
40 *Ecclesia contra Ecclesiam an restituatur eodem modo & regulis, quibus restituitur minor contra minorem.*
42 *Minor an restituatur contra filiumfamilias, qui habet exceptionem Macedonianam.*
43 *Ciuitas vtitur iure minorum quo ad restitutionem in integrum.*
Ciuitas non restituitur, si mutuet filiofamilias.
44 *Macedoniani priuilegium est odiosum, ætatis vero fauorabile.*
45 *Priuilegium fauorabile est potentius, quàm odiosum.*
46 *Intellectus l. nihil, ff. ad Macedon.*
47 *Minor an restituatur contra mulierem, & sic, an præualeat.*
48 *Priuilegium sexus, vel ætatis.*
49 *Mulier si non prætendat aliud priuilegium quàm sexus, an præualeat priuilegio ætatis.*
50 *Et quid si mulier habeat beneficium Velleiani, & sic an præualeat beneficium restitutionis, an Velleiani.*
51 *Minor an habeat plus fauoris circa beneficium restitutionis, quam mulier circa beneficium Velleiani.*
52 *Fauor publicus maior, præualet minori fauori publico.*
53 *Velleiani beneficium est speciale quoad quasdam mulierum obligationes, non generaliter quo ad omnes. Restitutio secus.*
54 *Macedonianum Senatusconsultum est odiosum.*
55 *Minor restituitur etiam contra mulierem, quando aduersarius minoris non est soluendo.*
56 *Et quid si ab initio ipse debitor principalis non fuisset soluendo.*
57 *Minor an restituatur contra ecclesiam.*
58 *Ecclesia an restituatur contra ecclesiam, vel contra minorem.*
59 *Ecclesia restituitur contra ecclesiam, sicut minor contra minorem.*
60 *In restitutionibus istis ecclesiæ contra ecclesiam, vel contra minorem, vel minoris contra ecclesiam intellige, dummodo fiat restitutio hinc inde, si hinc inde adsit læsio.*
61 *Minor quomodo restitui possit, quando litigat cum ecclesia.*
62 *Minor an restituatur contra Communitatem, Vniuersitatem, Rempublicam &c. vel è contra.*
64 *Communitas contra communitatem restituitur, sicut minor contra minorem.*
65 *Minor an restituatur contra fiscum.*
66 *Et an post dispositionem nouam, l. bene a Zenone. C. de quadr. præscrip.*
67 *Et an talis restitutio minoris contra fiscum possit peti coram quocunque iudice, & quid seruari, quisve vocari debeat.*
68 *Princeps solus hodie restituit contra fiscum.*
69 *Minor an teneatur vocare procuratorem Cæsaris, seu fisci, quando restitutionem petit contra fiscum.*
70 *Et quid si procurator Cæsaris, & patronus fisci essent in diuersis locis, & faciliter adunari non possent.*
71 *Et quid si fiscus rem ipsius minori solemniter alienauit.*
72 *Minor an restituatur contra fiscum qui rem eius alienauit solemniter, stãte hodie dispositione l. bene a Zenone. C. de quadrienn. præscriptio.*
73 *Fiscus quando olim vendebat solemniter iure creditoris rem alterius tunc non poterat reuocari alienatio, & emptor statim tutus erat.*
74 *Fiscus hoc casu restitutionem ipse non poterat petere.*
75 *Fiscus si olim minus solemniter vendebat rem alterius iure creditoris, venditio erat nulla ipso iure.*
76 *Fiscus quando olim alienabat rem alterius vt suam, poterat euinci ab emptore vsque ad quadriennium.*
77 *Hodie vero emptor fisci est securus statim per d. l. bene a Zenone.*
78 *Restitutio in integrum minoris, an sit sublata per d. l. bene a Zenone.*
79 *Et quid si fiscus alienauit ipsam rem iure creditoris.*
80 *Et quid si alienauit fiscus rem alterius vt suam, ardua quæstio.*
81 *Minores sicut maiores sub generali dispositione comprehenduntur.*
82 *Ecclesia an restituatur contra fiscum, sine aliquo scrupulo.*

83 Lex

83 *Lex noua interpretans debet intelligi secundum antiquam interpretatam.*

84 *Quid si ad fiscum res deuoluta esset ob non solutum canonem.*

85 *Minor vbi non restituitur aduersus fiscum, quid si non fuit interpellatus.*

86 *Et quid si minor prætenderet intereße affectionis.*

QVAESTIO XVIII.

De impedimento, & cessatione restitutionis in integrum propter prærogatiuam & priuilegium aduersarij, contra cuius personam propterea læsus restitui nequeat.

IMpeditur quoque sæpenumero restitutio in integrũ, & cessat remedium eius propter priuilegium, & prærogatiuam duntaxat aduersarij, vel quia talis persona sit cui debeatur reuerentia, vel quia sit priuilegiata eodem priuilegio, quo læsus vti vult in restitutione obtinenda. De hoc igitur videamus opportune hic, vbi proprie cadit. & infrascriptis his 12. articulis expediri commode potest.

Primò, An restitutio in integrum detur contra personas, quibus debetur reuerentia? qualis est pater, patronus &c. patria &c.

Secundò, Quid si non veniat concedenda contra eos directe, sed contra factum ab eis? vel è contra?

Tertiò, Quid in restitutione maiorum.

Quartò, Priuilegiatus an & quando vtatur priuilegio suo contra priuilegiatum.

Quintò, Minor an restituatur contra minorem, vel ecclesia contra ecclesiam.

Sextò, Minor mutuans minori, an restituatur aduersus amissionem pecuniæ in ludo factam.

Septimò, An minor restituatur contra filiumfamilias.

Octauò, An minor restituatur contra fœminam.

Nonò, An minor restituatur contra ecclesiam, vel ecclesia contra minorem.

Decimò, An minor restituatur contra communitatem, vel vniuersitatem aliquam.

Vndecimo, An minor restituatur contra fiscum.

Duodecimò, Et quid in alienatione facta a fisco secundum l. bene a Zenone. C. de quadr. præscriptio.

Articulus I. & II.

1 AD primum, & secundum, An scilicet † restitutio in integrum detur contra personas, quibus debetur reuerentia? Quales sunt pater, patria, patronus & cæt.

Videtur quòd sic.

Primò, quia contra has personas dantur actiones
2 † subsidiariæ in factum, quæ continent restitutionem in integrum iure actionis competentem, leg. qui superstiti. C. de dolo.

Secundò per l. fi. C. si adu. don. vbi restituitur minor
3 aduersus consensum adhibitum alienationi † factæ a patre, licet tertius possessor propter hoc habeat regressum contra patrem.

In contrarium est veritas.

Text. est expressus, vbi omnes notant in l. fin. C. qui & adu. quos, & in l. patri. §. fin. ff. de min. & ibi quoque doct. Card. in c. constitutus. in fine. eod. tit. nostro, & ibi Io. And. col. pen. princ. & ita ponit regulam Duen. reg. 375. in princ. cum concord.

4 Ratio autem esse potest, quia restitutio † in integrum includit in se præsuppositum hoc necessarium, quod minor læsus sit enormiter, vt dictum fuit supra in 4. q. principali, hoc autem præsupponit aliud quod in consequentiam aduersarius eius fuerit in dolo præsumpto. l. qui superstiti. C. de dolo, atqui non præsumitur hoc in huiusmodi personis, fieret enim eisdem nimis magna iniuria, si præsumerentur dolose se gessisse, quando cum filio, vel liberto &c. contraxerunt, vel passos fuisse enormem læsionem filij, vel liberti &c. ergo &c.

Ad contraria respondetur sic.

Ad primum, quod illud procedit in ijs quæ competunt iure actionis, quæ dantur de rigore iuris. Pet. d. l. r. C. qui & adu. quos. Et ratio differentiæ est, quia restitu-
5 tio in integrum † datur ex æquitate, & vrbanitate quadam, quæ cessat quando veniret concedenda contra eos quibus reuerentia & pietas debetur.

Ad secundum resp. quòd ibi indirecte datur restitu-
6 tio contra patrem, † idest in consequentiam quandam restitutio affert damnum ipsi patri, non autem contra eum conceditur, quo casu cessat regula supra posita, vt dicam infra in limit.

Conclusio ergo est, quod non restituitur quis contra eos, quibus reuerentia debetur ab ipso læso. Et ita semper pone regulam. Circa quam tria facias.

Primò exemplifica. Secundò ampliat. Tertiò limita.

Exempla igitur harum personarum sunt secundum omnes, parentes, & patroni. Ita ponitur in d. l. 1. C. qui & adu. quos. ab Imperatore & a doctor. ibi, in quibus nemo discrepat.

Sed pulchra & peregrina inuestigatio videtur, quid
7 in patria? † doct. in specie non tractant.

Et videtur quod idem quod in parentibus. Cum enim
8 æquiparentur patria, † & parentes regulariter, & in specie quo ad pietatem ei exhibendam a ciuibus, & reuerentiam obsequiumque præstandum, ab eisdem non minus quam a filijs vel libertis erga parentes, vel patronos. l. veluti. ff de iust. & iure, vbi pulchre Moder. de laudibus charitatis in patriam disserunt. Meritò non magis videtur danda restitutio contra patriam, quam contra parentes vel patronos.

In contrarium tenet Card. Albanus in add. ad Bart. in dict. l. veluti. num. 4. ff. de iustit. & iure, allegans gloss. & Bart. in l. fin. ff. de rest. in integ. Qui re vera non considerant hoc de restitutione aduersus patriam, sed tantum notant ex illo text. quod restituitur læsus contra rempublicam, & hoc probatur expresse in illo text. sed an illa Respublica sit patria illius læsi, non dicitur in eo textu, nec tãgitur a glossa vel Bartolo. Bene tamen est hoc de mente Bart. Alber. in d. l. fin. C. qui & aduer. quos, dum vult quod illa lex non loquatur in patre ficto. Quid igitur?

Ego puto opinionem huius Illustrissimi & doctissimi viri esse veram, & tenendam. Primò, quia sumus in restrictione huius fauorabilis beneficij, propter cuius fauorem, & æquitatem maximam non est fienda extensio a casu legis expresso, ad casum omissum, tum per ea quæ dixi supra in 1. quæst. circa extensionem, vel restrictionem huius beneficij. Tum per id quod magis ad propositum dicam infra ead. q art. 3.

Secundò, quia imo videtur de hoc tex. in d. l. fin. ff de rest. in integ. intelligendo illam generaliter, prout loquitur de quacunque Republica, vel sit vel non sit patria ipsius læsi.

9 Tertiò per hanc clarã rationem, quia prohibitio † restitutionis in integrum aduersus personas quibus debetur reuerentia, inducta est ab Imperat. ne fiat iniuria huiusmodi personis, præsupponendo per huiusmodi que-

relam, quod illæ captiosè se gesserint cum filio, vel liber
to, minore, & quòd illum lædi passi fuerint, vt dixi sup.
in ratione cõclusionis principalis, & est de mẽte d.l. fin.
C. qui & adu. quos. Sed ista ratio non militat in patria,
quia illa non potest per se quatenus est quid in abstra-
cto, & personam cũ qua negocium gerit particulariter
non habet lædere, nec lædi facere ipsum ciuem, sed cum
per administratores regatur, per administratores incon
ueniens hoc causari contingit, vt manifestum est, in qui-
bus cum non cadat ratio præallegata magis, quam in
aliquo alio priuato, neque dispositio d.l. fin. locum ha-
bere debet. Et sic tenendo.

Ad contrarium resp. quod licet alias æquiparentur
9 parentes & patria, quo ad reuerentiam debendam, † ta-
men in hoc adest specialis disparitas rationis, quare ma-
gis contra vnum denegari debeat restitutio, quam con-
tra alterum, ... [illegible]

Ampliatur conclusio principalis, de qua supra, vt pro
cedat non solum si restitutio petatur contra ipsum pa-
30 trem, sed etiam contra alium qui regressum habeat †
contra patrem vel patronum &c. ita ampliant glo. & Al
ber. in l. 2. C. si adu. donat. & facit notab. pro hoc id, qđ
dicam infra circa effectus restitutionis in integrum de
31 fideiussore † minoris, quando ei concedatur restitutio
ex eo, ne habeat regressum contra minorem, post Bar. in
l. Stichum. §. quod vulgo. num. 2. ff. de sol. & Ang. in l. 1.
C. de fid. min. & alios, de quibus infra præall. loco.

Sed in contrariũ facit d. l. 2. C. si adu. don. & ibi glo. se
cundum vltimum intellectum. Et hoc mihi magis pla-
32 cet, quia restitutio datur contra tertium possessorem, †
& sic cessat inconueniens, & ratio d. l. fin. C. qui & adu.
quos &c. de qua dixi supra eo pluries. Nec obstat quod
contra eum detur regressus, & sic demum in damnum
ipsius patris resultet hæc restitutio. Quia hoc non at-
tenditur cum actione ordinaria detur iste regressus
contra eum, quæ actio ordinaria in patrem, vel patro-
num non est prohibita, neque etiam ipsi filio, vel liber-
to ex causa læsionis, vt est expressum in l. si superstiti. C.
de dolo, dummodo non sit famosa, & quæ reueren-
tiam paternam offendat, vt ibi dicitur. & ita tene om-
nino.

Limitatur è contra dicta principalis conclusio aliqui
33 bus modis. Et primo, † vt procedat quando concurrunt
ista duo copulatiue, quod scilicet restitutio veniat con-
cedenda contra personam patris, vel patroni, & contra
factum eorum simul. Nam si contra personas sed non
contra factum eorum concedenda veniret, vel è con-
tra, non per hoc denegari debet, ita declarant, & restrin-
gunt d. l. fin. docto. ibi communiter Bart. Bald. Ang.
Fulg. & Pau. de Cast. vnanimiter consentientes in hoc.
Duen. reg. 357. num. 3. in 4. limit.

Et probatur pluribus iuribus, ex quibus variæ illatio
nes & exempla eliciuntur, quæ statim subijciam.

34 Infertur igitur primò ex hac limitatione, quòd † si
minor velit restitui contra aditionem factam a patre,
potest. Tex. est expressus in l. fina. §. vbi autem puerilis,
& in §. fin autem, in fine. C. de bon. quæ libr. Azo in tit.
C. qui & adu. quos. nu. 3. Et hoc ideo, quia dicunt doct.
restitui minorem hoc casu non contra patrem, sed con
35 tra factum patris tantum, † idest contra creditores &
prætendentes interesse propter aditionem a patre fa-
ctam, iuxta auth. si omnes. C. si min. ab hær. se abstin.

Et hinc Cor. in d. l. fi. §. sin autem aliquis. in finalibus
verbis ponit limitationem prædictam, dicens quod mi-
nor debet audiri, quando venit restituendus contra pa-
36 trem indirecte, directe vero contra alios, † & approbat
in hoc secundam solutionem glosæ in d. l. 2. C. si adu. do
nat. post Salyc. ibi.

Sublimita tamen hanc illationem, vt minor semel
17 restitutus contra aditionem factam a patre, † non potest
amplius restitui vt adire possit, sicut aliàs potuisset, ne le
ges sint ludibrio, Azo in rubr. C. si mino. ab hæred. se
abst num. 1. in fin. & est text. in d. §. sin autem puerilis.
18 Infertur secundò, quod si minor velit restitui † con-
tra sententiam latam in fauorem patris sui super causa
status inter eos vertẽte, audiri debet. Tex. est expressus
in l. 2. C. si aduer. rem iud. & ita notat Azo. C. qui &
adu quos. nu. 3. & Iacob. de S. Georg. in d. l. 2. dicẽs hoc
esse speciale.
19 Et ratio secundum præall. quia licet minor † contra
personam patris petat rescindi sententiam illam, & sic
illum habeat aduersarium in hoc, tamen nõ petit rescin
di aliquid factum a patre, sed a iudice. & hæc sol. ad d. l.
2. vt concordet cum d. l. fin. C. qui & adu. quos. est mul-
tum notab. secundum Bart. & Bald. ibi ex quibus colli-
ges istam esse communem solutionem. & ita tene, quic-
quid displiceat glos. & Cyn. ibi, & Mauric. ca. 234. Non
enim respondent ad d. §. sin autem, & ad d. l. 2.
20 Infertur tertiò, quod si minor velit restitui † contra
donationem factam a patre consensu tamen ipsius mi-
noris de aliqua eius re, audiri debet. Text. est expressus
in d. l. 2. C. si adu. don.

Et ideo, quia (vt dicunt præall.) quamuis contra fa-
ctum patris veniat minor restituendus, non tamen con-
tra patrem directo petitur restitutio, sed contra donata
rium, vt per Petr. in d. l. 1. C. qui & aduer. quos.
21 Infertur quartò, quòd si minor † velit restitui contra
contractum factum ab eo cui pater eius successerit, vel
eis quibus ipsi successerunt, quia possunt huiusmodi re-
stitutiones procedere. Ita notab. post Vber. & Albe. Pa-
pien. notat Alb. in d. l. fin. in fine. C. qui & adu. quos. Spe
cul. tit. de rest. in int. §. 1. numer. 4. Mauric. cap. 306. licet
prædictos non alleget. & Bellam. in capit. auditis. num.
15. de rest. in int.

Et facit l. si pater. §. qui duos. ff. de adopt. & l. si filius.
ff. de inoff. testam. dum dicitur in vtroque loco, quòd li-
cet alicui facere aliquid non tanquam is qui est, sed tan
quam alius.

Limita secundo principalem conclusionem, vt proce
22 dat in restitutione † quæ datur officio iudicis, vt est ea
de qua agimus, non autem in ea quæ datur iure actionis.
Ita notat glo. in l. si superstiti. C. de dolo, & ibi doct. &
Bart. Alber. Bald. Fulg. & alij in d. l. fin. C. qui & adu.
quos. Duenn. reg. 357. in 2. limit. Per d. l. si superstiti &
vocant doct. hanc restitutionem de iure communi &
de modo libellandi in ea habetur ibi per doct.
23 Limita tertio, in Francia, vbi contra patrem † datur
regulariter restitutio, secundum Rebuff. de rest. in int.
art. 2. glos. 6. num. 2.
24 Limitatur quarto specialiter, ut nõ procedat † in cau
sa status, in qua minor restituitur contra patrem. Text.
est cum exemplo in d. l. 2. C. si adu. rem iudi. & dixi su-
pra in 1. limit. ver. infertur. 2. Ang. Pau. Pet. & Alb. in d.
l. 2. in fine. & Ang. & Fulg. in d. l. fin. in princ. & fine, &
dixi de alijs supra dicto loco.
25 Ratio est secundum aliquos, quia causa status † est
causa grauis, & propterea immodice læditur filius. Vn-
26 de non debet denegari restitutio † etiam alias denega-
bilis, arg. l. si ex cau. §. fi. & l. seq. ff. de minor. Sed obstat,
d. l. fi. ibi, nisi magna causa &c.

Articulus III.

27 AD tertium, An scilicet prædicta † de reuerentia pa
terna, vel patronali, quo ad impedimentum rest. in
integ. habeant locum in restitutione ex edicto maiorũ,
videlicet ex capite absentiæ &c.

Videtur quod sic. Vt tenuit Mauric. cap. 224. & incli
nat etiam Alber. in dict. l. fin. per generalitatem illius
legis

legis, quæ videtur indistinctè loqui.

Contrarium tenent doct. communiter, Iacob. de Arena & post eum Cyn. & Bartol. in d. l. fin. Angel. Paul. & Fulgos. ibi, qui dicunt esse notandum. Duen. regul. 357. in 1. limit.

Primò, quia contrarium non reperitur iure cautum, ergo &c. Sed friuolum est, vt dicit Mauric. cap. 224. in fi. Quia inquit, quo maior est filius, maiorem debet reuerentiam patri, & sic a maioritate rationis, dicit esse extendendam d. l. fin.

28 Secundò, quia restitutio ex causa ætatis † est de iure ciuili, ex speciali priuilegio, vnde nõ est mirum si cedit reuerentiæ & obsequio paterno, quod est de iure gentium, d. l. veluti. ff. de iust. & iur. Sed restitutio ex causa absentiæ vel alio iusto impedimento est de iure gentiũ, siue ex æquitate naturali, quæ non patitur, vt absentes non defensi damnum patiantur, l. 1. §. fin. ff. ex quibus caus. maio. & ita arguit Paul. de Castr. in d. l. fin. num. 1.

29 Sed potest respon. quod restitutio ex causa ætatis † quoque est de naturali æquitate, l. 1. ff. de minor. & publicã propter vtilitatem inuenta, secundum Bart. in d. l. 1. ff. de rest. in integ. vt dixi supra in 1. quæst. Quinimo restitutio ex causa ætatis est magis fauorabilis, quam restitutio ex edicto maiorum, secundum magis communẽ sententiam de qua dixi supra q. 5. art. 1. Quamobrem si prohibetur illa fauore paternæ reuerentiæ, multo magis ista prohiberi debet, vt manifestum est, ll. vulg. Quid igitur dicendum?

Ego teneo intrepide hanc secundam sententiam cõmunem, motus ex eo, quia ratio in qua fundatur d. l. fin. quæ est, ne paternæ reuerẽtiæ iniuria fiat, præsupponendo quod pater vel patronus passi fuerint filium, vel libertum ab eis lædi, cessat in hac specie restitutionis, in qua læsio non causatur ab imprudentia iuuenili, vel dolo patris, vel patroni, sed a iusto, & necessario impedimento ipsius læsi, quod potest præsupponere iustam causam restaurationis dãni ex parte ipsius filij, vel liberti, absq. eo quod dãnũ & læsio hæc fuerit aliquo modo causata ab ipso patre, vel patrono. Si enim filius vel libertus fuit absens, vel infirmus, vel alio modo impeditus, æquum est ei succurri, sed tamen damnum ex nulla culpa patris vel patroni processit. Ex qua ratione patet responsio ad contrarium. Et conclusio firmata, quòd restitutio ex edicto maiorum non impeditur prætextu alicuius reuerentialis respectus. &c.

30 Quam limita † ex ijs, quæ dixi statim in ratione, quã adduxi, vt non procedat, si causa huius læsionis in maiori fuisset præsumpta calliditas, & fraus patris, vel patroni, & ex hoc solo capite prætendi posset restitutio. Tunc enim militaret omnimodo eadem ratio, quæ in restitutione minorum, ergo eadem dispositio &c. l. illud. ad l. Aquil. &c.

Articulus IV.

31 AD quartum An scilicet priuilegiatus † vtatur priuilegio suo contra priuilegiatum?

Aduertendum est, quòd iste articulus est necessarius pro solutione sequentium, & ideo (licet extra materiam videatur) non potuit tamen penitus omitti. Et propterea ponam breuiter circa illum regulam cum fallentijs, remittendo te ad pleniorem discussionem illius, si placeat, per Bart. in auth. quas actiones. col. 2. C. de sacr. eccles. & per Dec. in c. in præsentia. nu. 170. & seqq. late, deprobat. & tradit etiam plene ex antiquis Alber. in l. fin. C. ex quib. caus. maio. Ex quorum intentione.

Regula est, quòd priuilegiatus non vtitur priuilegio suo contra priuilegiatũ. §. sed & hoc in præsenti. Auth. de sanct. episc.

32 Limitatur primo, † vt non procedat quando priuilegia essent diuersa & imparia, quia tunc potentius priuilegium præfertur inferiori. Caccialup. in l. omnes populi, num. 122. ff. de iust. & iure. Crot. in l. 1. num. 2a. ff. sol. matr. ex quo habes iura quæ pro hoc adducuntur, & cõmunem esse colligitur ex Dec. in d. cap. in præsentia. qui etiam multipliciter exponit, quomodo vnum priuilegiũ possit dici potentius altero, vide per eum.

33 Limitatur † secundo, vt non procedat, quando priuilegiati (licet eodẽ priuilegio priuilegiati sint) vnus eorũ tamẽ tractat de lucro captando, alter de damno vitãdo. Quia tunc, qui de damno certat, præfertur alteri, qui de lucro. Bart. d. auth. quas actiones. Dec. in d. c. in præsentia. nu. 172. Anch. in c. auditis, in fi. de rest. in integ. Barbat. in repetit. l. cum acutissimi. nu. 69. C. de fideicõmiss. cum concord. per eum. Io. de Platea in §. rursus. Instit. de actio. num. 59. & ibi Zas. num. 17. & Gomes. nu. 27. vers. & ideo. Bapt. a S. Blasio in tract. de action. & eius natura. num. 10. Card. Albanus in addit. ad Bart. ad l. verum. §. item quæritur. ff. de minor. num. 1. Roman. cons. 166. num. 14. Cephal. cons. 7. per totum, & consil. 116. nu. 62. libr. 1. Text. est apertus pro hoc in l. verum. §. fin. ff. de min. & in l. si ff. ex quib. caus. maio.

34 Limitatur tertio, † vt non procedat quando vnus esset priuilegiatus in genere, alius in specie, eodem tamen priuilegio (cuius concursus habes exempla per Crot. in l. si constante. num. 145. ff. sol. matr.) Nam hoc casu speciale derogat generali. Ita dixit Bart. in d. authen. quas actiones. col. 2. quem omnes allegant. Pet. de Anchar. in c. auditis. in fi. de rest. in integ. Crot. in l. 1. §. nunciatio. num. 29. ff de oper. nou. nunc. Dec. in d. c. in præsentia. num. 176. Felyn. ibi. num. 30. Mar. Ant. Natta in repet. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. num. 113. C. de testam. Visitar. in rep. l. 1. num. 154. ff. sol. matr. & ita se habet (vt cõstat) communis theorica. Licet contrarium in hoc videatur defendere pulchris rationibus Gomes. in d. §. rursus. num. 27. versic. sed aduerte. Instit. de action. vbi vide si placet. non insisto, quia extra materiam hæc pauca dixisse satis visum est. Vide etiam aliam limit. ex Gomes. præallat. si vnus in habitu, alter in actu priuilegiatus sit.

Articulus V.

35 AD quintum, An scilicet minor † restituatur contra minorem?

Videtur quod sic, indistinctè, vt tenuit Petr. in l. in minorum. col. 3. vers. ponamus. C. in quib. caus. restit. non est necess. dũ inquit, quod minor qui a minore mutuum recepit, & ludendo amisit restituitur aduersus mutuum, ita quod non tenetur.

In contrarium videtur text. in l. verum §. fi. ff. de min. Et facit etiam quia licet alias minor constituat debitorem in mora absque interpellatione, si tamen debitor est alius minor, secus est, Paul. de Cast. cons. 125. libr. 1. vt citat, & post eum tradit Card. Albanus in d. authen. quas actiones. num. 3. C. de sacr. eccles.

Breuiter vera opinio & conclusio illa est, quòd si is, qui restitutionem petit, tractet de damno, & illa contra quem petitur, tractet de lucro, non impeditur restitutio ex eo quod contra minorem concedenda veniat. Si è contra is qui petit restitutionem tractet de lucro, alter de damno, non datur restitutio, & hoc per secundam limit. communem, de qua supra articu. præced. Si vero vterque tractat de damno, tunc dubitari potuit per id quòd dixit Petr. in dict. l. in minorum. colum. 3. vt supra proxime retuli. Sed tamen communis cõclusio, & verior illa est, quòd impediatur restitutio ex eo duntaxat, quia is contra quem petitur ipse quoq. minor est.

tex.est formalis in l.minor filiofam.ff.de min.& in l.verum.§.fi.ff.eo.& indubitanter tenuit Bald.in l.pupillorum.in fi.C.de rep. hæred. post docto. in d.auth. quas actiones.C.de sacr.eccles.& in d.cap.in præsentia.Paul. de Cast.consi.37.num.5.lib.2.& voluit prius Azo in rubr.C.si adu.fiscum.& Fely.in d.c.in præsentia.num.30. Rom.consi.166.num.14.Riminald.consi.447.nu. 23.& 25.Crot.cons.198.num.18.lib.1.Cephal.consi.7.per totum.lib.1.Annibal Troysius super ritibus magnæ curię 71.in fine, vbi ita formaliter distinguit. Ad idem Rodoanus in tract.de reb.eccle.non alie.in quæst.de rest.in int.§.fin. nu. 7. & ita procedit etiam decis. Perusina D. Iosephi de Ludouic.decis.54.nu.8.lib.2.

Exemplum autem illius casus, quando is contra quē
6 petitur restitutio,tractat de lucro,† affertur in omnibus
casibus,in quibus ipse remaneret locupletatus cum damno ipsius petentis restitutionem, si restitutio non concederetur.

Exemplum vero illius,quando minor petens restitutionem tractaret de lucro,& alter de damno, potest assumi ex omnibus casibus congestis supra q.4.art. 8. vbi de restitutione aduersus lucrum omissum concedenda tractatum fuit, ibi eos collige.

37 Exemplum demum illius casus, † quando vterque
tractat de damno vitando,ponunt pene omnes commu
niter in eo casu,quo minor mutuauit pecuniam minori,
38 & ille † ludendo perdidit,vt in specie ponit Ant.de Bu-
tr.in d.c.auditis.num.20.& 23.in fin.de rest.in inte.Sed
quoniam hoc aliqua discusione indiget,dicam infra ar
tic. seq. in specie de hoc. Ita igitur exemplificata hæc
conclusio.

Ampliatur primo, vt restituatur minor absens con-
39 tra minorem absentem,† vt dicit Azo in rubr.C.si adu.
fiscum,in fi.& sic quādo adest duplex priuilegium eiusdem speciei hinc inde.

Ampliatur secundo, vt idem quod dictum est in mi-
40 nore contra minorem, procedat etiam in ecclesia † con
tra ecclesiam. Et enim quod ecclesia contra ecclesiam restituatur, sicut minor contra minorem, ait Maran. in 6.parte.§.& quando appellatur.numer.88. & Vestr. lib.8.ca.3.num. 21.in add. & est tex.expressus pro hoc, Inst.Canonicis,de rest.in int.§.1.in fi. & in cap. auditis extra eod.

Articulus VI.

41 AD sextum, An scilicet restituatur † minor aduersus mutuum a se receptum ab alio minore,quando pecuniam mutuatam ludēdo perdidit. Quæstio implicita est, & ideo distingue sic. Aut pecuniam istam ludendo amissam non amplius recuperauit, & vtique audietur minor qui pecuniam dissipauit, vt non teneatur tantundem restituere,licet is qui mutuauit ipse quoque minor sit,& in hoc omnes allegati, & allegandi proxime concordant. Et probatur per limit. secundam de qua supra artic.4.quæ est, quod qui agit de damno vitando inter duos priuilegiatos,is obtinere debeat,& melius per conclusionem communem,de qua supra art. præceden. quæ est, quod quando vterque priuilegiatus agit de damno vitando,is cui pecunia mutuata est,præualeat in concurrentia priuilegij ętatis.d.l. si minor filiofam.ff.de min.& d.l.verum.§.fin.

Aut pecuniam ludendo amissam,ludendo pariter recuperauit,& tunc subdistingue. Aut recuperauit eodem ludo,& instanti, idest antequam a ludo discederet, & omnes concludunt, quod dicatur adhuc esse locupletior, & non perdidisse pecuniam illam,& consequenter quod restiture teneatur, & ita teneas, cum proxime allegandis. Quicquid in contrarium velit gl. in supra d.l. si minor filiofam. argu.l.3. ff.ad l. Falcid.& l.venditor. ff.de hær.uel act.uend.cum sim.quia resp.patet ex ratione alleganda in seq.casu in 2.opinione.

Aut recuperauit ex post facto, in alio actu ludendi, & tunc dubitari potest.

Videtur enim quod quo ad pecuniam illam semel amissam dicatur pauperior,& licet postea recuperauerit aliam seu tantundem,non tamen dicatur locupletior ex ea,& sic quod in hoc casu quoque loquatur d. l. filiofa. & ita tenent Vltramontani, ut refert,& sequitur Bart. ibi.per l.plerique. ff. de rit. nup. & l.quamuis. ff. de iure dot.

Contrarium tenet Iac.dē Arena, & refert & sequitur Alb.in d.l.si minor filiofam.in fin.

Ea ratione, quia etiam si diligentia propria redierit iste ad priorem statum,& non eandem, sed aliam pecuniam recuperauerit, tamen non est iniquum quod hæc diligentia prosit illi,cui non fuit iniquum, ut non noceret negligētia,argu. l. secundumnaturam.ff. de reg. iur.

Ego puto sic dicendum. Aut iste minor recuperauit tantundem eandemque quantitatem pecuniæ diuerso genere negociationis,puta quia amiserat ludendo, & recuperauit faciendo aliquod commissum, vel aliter exponendo pecuniam alicui casui fortunæ diuerso ab eo in quo amisit pecuniam sibi mutuatam, & hoc casu puto quòd non dicatur locupletior, & non teneatur ad restitutionem illius, & sic quòd adhuc loquatur dispositio d. l. si minor filiofam. Aut recuperauit eodem genere negociationis,idest ludendo rursus, vel si amiserat,exponendo alicui lucro fortuito,rursus recuperet exponendo eidem casui fortuito,& tunc puto æquius dicere sic,quod si a die qua recepit mutuo pecuniam, in eo genere negociationis cui illam exposuit, licet pluries negociatus fuerit, tamen probatur quod non est factus pauperior, sed adhuc est in illo capitali quantitatis mutuatæ,teneatur restituere, nec possit se iuuare beneficio, d. l. si minor filiofam.licet illam pecuniæ speciem quæ sibi mutuata fuerit, amiserit pēr rationem de qua supra per Alber. Et

Ad contrarium resp.quod non est facienda vis in eo, quod pecunia recuperata non sit eadem corpore cum pecunia,quæ mutuata & perdita fuit. Quia lex non simpliciter considerat hoc, an sit eadem corpore, sed an minor ex pecunia sibi mutuata fuerit factus locupletior vel ne, & locupletiorem eum factum ait, quando illam adhuc habet,vel tantundem ex ea emptum, vel alio titulo quæsitum, vt plene dixi infra in 2.parte,circa restitutionem aduersus mutuum,quæst.51.articu. 1. & facit ad hoc in terminis d.l. si minor filiofamil. ponderando præsertim in ea verbum illud, ex hoc &c.

Articulus VII.

42 AD septimum,An scilicet † minor restituatur,si aduersarius est filiusfamilias, qui habet exceptionem Macedoniani?

43 Videtur quòd non. Ex eo quia ciuitas † vtitur iure minorum, quo ad restitutionem in integrum, vt est communis omnium sententia de qua dixi supra, quæst. 3.art. 9. vers.in contrarium. Sed ciuitas non restituitur, si mutuet filiofam. vt l. nihil. ff.ad maced. ergo nec minor.

Contra est veritas.tex.est expressus in l.verum.§.fi.ff. de mino.& ibi notant gl.Bart.& omnes,& Azo in rubr. C.de filiofam.min.

Et ratio est vna,quæ colligitur ex d.l.verum. §. fi. A-
44 lia est,quia priuilegium Macedoniani est odiosum,† ętatis vero fauorabile,secundum Alb.& Bald.in d.§.fi.sed

poten-

45 potentius dicitur eſſe priuilegium fauorabile, † quam
odioſum. Dec.in c.in præſentia.nu.78.de probatio.per
l.ſi hominem.§.quoties.ff.depoſ.cum ſim.per eum, er-
go &c.

46 Ad contrarium reſp.quòd in d.l.nihil.non † dicitur,
quod ciuitas non reſtituatur,ſed q; cenſetur ſicut quili-
bet priuatus, quo ad exceptionem Macedoniani.Hoc
autem non denegat ipſi ciuitati reſtitutionem in inte-
grum, nam & minor cenſetur ſicut quilibet priuatus
quo ad ipſam exceptionem Macedoniani, quia contra
eum quoque opponi poteſt, ſed reſtituitur in integrum,
ad hoc vt cum effectu exceptionem illam non patiatur,
vt d.l.verũ. §.fi. quinimo ſi eſſet tutus ipſo iure a dicta
exceptione,non indigeret reſtitutione in integrũ, quia
ſufficeret ſibi actio priſtina condictionis certi,quæ tolle
ret concurſu remedium reſtitutionis in integrum,vt d.l.
in cauſa.in 2.ff.de min.& dixi ſupra q.præced.

Articulus VIII.

47 AD octauum, An ſcilicet reſtituatur † minor, quan-
do aduerſarius eius eſt aliqua mulier. Et ſic an præ
ualeat priuilegium ſexus, vel ætatis?

Diſtingue duos caſus.

48 Primus eſt, quando † mulier non prætendit aliquod
priuilegium particulare, ſed illud tantum, quia mulier
eſt,& concludit hoc caſu, quod non denegabitur pro
pterea ipſi minori reſtitutio,ita in ſpecie concludit Bal.
in l.ſi apud.ff.de minor.dum inquit, quòd potior eſt ra
tio ætatis,quam ſexus.& clara ratio eſt,quia quo ad reſti
49 tutionis in integrum beneficium,ſexus mulie bris† nõ eſt
iuſta cauſa reſtitutionis, vt concluſum fuit ſupra q. 10.
artic.6.verſ.contra tamen.vbi de communi.ergo non pa
ris priuilegij cum minori ætate, & conſequenter vinci
debet a priuilegio minoris ætatis, per ea quæ dixi ſuprà
q.præced.artic.4.limit. 1.& ideo in propoſito bene dice
bat Cagnol.in l.ſiquis maior.numer. 16.C. de tranſact.
quod non ſunt æqualia priuilegia vtriuſque fragilitatis,
& loquitur de iſtis.

Secundus caſus eſt,quando mulier ipſa quoque ſpe-
cialiter priuilegiata eſt,vti eſt quando ipſa habet bene-
50 ficium Velleiani,† & tunc dubitari poteſt.

Videtur enim, quòd reſtitutio in integrum minoris
non propterea impediatur.

Primo,per d.l.verum.§.fin.ff.de minor. dum ibi dici-
tur,quod maior debet haberi ratio ætatis, quam Sena-
tuſconſulti, ſed beneficium Velleiani ex S. C. eſt, er-
go &c.

51 Secundo,quia magis priuilegiatus eſt,& plus † fauo-
ris habet minor circa beneficium reſtitutionis in inte-
grum,quã mulier circa beneficium Velleiani, vt eſt e-
xemplum in l.fin.& ibi notat Salyce. ff. ad Velle. & in
l.ſi apud minorem. ff. de minor.& per not. per Bald.in
c.cum contingat.verſic.quando mulier. de iur. & tradit
etiam additio ad Alciat. in tractat.de præſumptio. præ-
ſumpt. 32.regul.primæ.in princip. Sed maior fauor pu-
52 blicus præponderat & præualet † minori fauori pu-
blico, vt l.cætera. §. ſed & ſi quis. & ibi notat Paul. de
Caſt.ff.de leg. 1.in prin.ergo &c.

Sed contra eſt tex.expreſſus in l.ſi apud.ff.de minor.
ibi,perinde atque cæteri,& ibi notant omnes. & Azo in
rub.C.de filioſ.minor.in fin.& ita tenendum eſt,tũ pp
legis authoritatem. Tum etiam ratione,nam priuilegiũ
53 mulieris † circa Velleianum eſt ſpeciale quo ad interceſ
ſiones illarum, non generale quo ad omnes actus ipſa-
rum mulierum in quibus ipſæ decipiantur, priuilegium
autem ætatis circa reſtitutionem in integrum eſt gene-
rale quo ad omnes actus ipſorum minorum, in quibus
ipſi damnum patiuntur,l. non omnia.ff. de mino.vnde
ſubintrat limitatio illa communis, de qua ſupra ead. q.
art.4.verſ.limitatur tertio &c.Ex qua ratione patebit re
ſponſio ad contraria.

Ad primũ enim reſp.quòd ibi agitur de Senatuſcon
54 ſulto odioſo,quale eſt Macedonianum, † ſed S.C. hoc
Velleiani eſt fauorabile,vt dicitur in l.1. ff.ad Velleian.
vnde &c.

Ad ſecundum reſp.quod aut volumus priuilegia iſta
eſſe de diuerſo genere, & non facit ad propoſitum ra-
tio in contrarium adducta, quia ſi in aliquo eſt magis
fauorabile vnum priuilegium quam aliud,non ſequitur,
ergo in omnibus. Aut volumus, quòd ſint ſub eodem
genere,ideſt propter fragilitatem, & ad ſuccurrendum
lapſibus ſimplicitatis, & tunc ſubintrat limitatio prædi
cta,quòd ſcilicet quando vnus eſt priuilegiatus in gene
re,alius in ſpecie,præualet ille, qui eſt priuilegiatus in
ſpecie,vt prædixi.

Concluſio ergo eſt,quod regulariter præualet bene-
ficium Velleiani beneficio reſtitutionis in integrum.

55 Limitaturq. hæc concluſio,† vt non procedat, quan-
do ipſe principalis debitor non eſſet ſoluendo, quia tũc
in ſubſidium reſtituitur minor etiam contra mulierem,
quæ pro eo interceſſit,ita limitat tex.in d.l.ſi apud.in fi.

Sed dubitatur circa hanc limitationem,an procedat
56 † etiam ſi ab initio debitor principalis non fuiſſet ſol-
uendo. Et quod non procedat,tenuit Hugo, & Iaco.Bu
trig.& refert,& ſequitur Alber.in d.l.ſi apud.

Et primo adducitur pro hoc,quia non debet eſſe du
rior cauſa fideiuſſoris quam principalis.ll. vulgarib.&c.

Secũdo,quia minor nõ dicitur læſus ex tali fideiuſſio
ne,cum ipſemet debitor non fuerit ſoluendo tunc ſicuti
nunc,& ſic interceſſio mulieris non fuerit cauſa huius
læſionis &c.

Contrarium tenet gl.in d.l.ſi apud. & ſequitur Bart.
ibi,& Mauric.cap.284.

Et probatur forti ratione, quia minor ſciens hoc,nõ
contraxiſſet cum tali debitore, niſi ea ſpe,quod indem-
nitati eius eſſet prouiſum per interceſſionem mulieris,
vt per Bar.in d.l.ſi apud. Quid igitur?

Pro concordia dicit Rayn. quod ſi ſciuit mulier ſuũ
principalem non eſſe ſoluendo,& nihilominus interceſ
ſit,ſibi imputetur,& minori contra eam ſuccurratur. Si
vero neſciuit,tunc verior ſit opinio Hugonis,quod po-
tius mulieri ſuccurratur, & hanc diſtinctionem videtur
amplecti etiam Alber.in d.l.ſi apud. Et facit pro hoc
quia propter iuſtam ignorantiam ipſi quoque mulieri
videtur eſſe ſuccurrendum in ſubſidium, & ſic mulier
quoque erit munita beneficio reſtitutionis ex clauſula
generali,& ſic duobus priuilegijs, vnde &c. Et facit in
argum.l.inter cauſas.§.abeſſe.ff.mand.

Sed aduertendum eſt,quod licet non poſſit dici eſſe
in dolo mulier,quando neſcit illum principalem non eſ
ſe ſoluendo,ſicut quando ſcit. Tamen ſatis eſt, quod ex
tali aſſecuratione minor remanet læſus. Quia non refert
quod dolo aduerſarij, vel imprudentia ſua tantum læ-
ſus fuerit minor,ad hoc vt reſtitui poſſit. l. minoribus.
C.de reſt.in int.& dixi ſupra q.4.art.2.

Aliter igitur pro concordia inquit Fulgoſ.in d.l.ſi a-
pud.dum dicit,quod aut interceſſiſſet alius, ſi mulier ip
ſa non ſe obtuliſſet huic interceſſioni, & vera ſit opinio
ſecunda gloſæ & Bartoli. Aut nemo alius intercedere
volebat,& tunc ſecus.

Sed iſta quoq. laborat eadem difficultate,nam ſi ne-
mo alius interceſſiſſet, neque etiam ipſa mulier, minor
non contraxiſſet cũ illo debitore inope, vt dicebat Bar-
tolus,& ſic adhuc ſubſiſtit eadem ratio Bartoli.

Ego igitur non diſcederem a dicta ſecunda opinio-
ne gloſæ,Bartoli, & Mauricij, tum propter eorum au

thorita-

thoritatem,quæ maxima est.Tum propter d.l.si apud,
quæ simpliciter loquitur.Tum denique propter ratio-
nem prædictam cui non potest adaptari commoda res-
ponsio,

Articulus IX.

57 AD nonum,An † scilicet minor restituatur si aduer
sarius est ecclesia aliqua, vel alius locus pius?& sic
an minor restituatur aduersus ecclesiam, vel e contra
58 ecclesia † contra minorem, vel ecclesia contra eccle-
siam?

Non.adest aliqua difficultas noua, nam cum ecclesia
fungatur per omnia vice minorum, cap. 1. vbi expres-
sum, de rest. in inte.per omnia quoque concludendum
est,vt conclusum fuit supra ead.quæst.art.5. Et est text.
pro hac æquiparatione in proposito nostro in c. audi-
tis.& ibi glo.in verbo contra reliquam, extra de eod. &.
idem tenet Bal.in l.pupillorum.in fin.C.de rep. hæred.
& communem omnium dicit Roman.cons.176.num.
fina.per docto.in authent.quas actiones.C.de sacrosan.
eccles.

59 Et in specie quod ecclesia † contra ecclesiam restitui
tur sicut minor contra minorē,est tex.Instit.cano. in tit.
de rest.in int.in princ.& §.1.per D.Io.Pau.Lancell.edi-
tis.& tradit Marant.in 6. par.§. & quandoque appella
tur.nu.88.Vestr.lib.8.cap.3.nu.21.in add. Grau.Felyn,
in c.in præsentia.n.30.Ant.in d.c.auditis.n.11.& Card.
ibi in 4.oppos.& ita proprie loquitur tex.in d.c.auditis.

Item in specie notandum est circa hanc æquiparatio
nem,quòd sicut minor non restituitur cōtra minorem,
quando cæteris paribus,minor contra quem petitur re-
stitutio,est priuilegiatus in specie, vt supra dictum est,
ita neque hoc casu ecclesia contra ecclesiam, vt aduer-
tit Fely.d.c.in præsentia.num.30.

Prædicta omnia, vel de restitutione minoris contra
ecclesiam,vel ecclesiæ contra ecclesiam, vel ecclesiæ cō
60 tra minorem, Amplia,& declara simul, † vt semper re-
stitui debeant hinc inde,si vtrinque est læsio. Innoc. &
Abb.in d.c.auditis,in fi.& ibi Ant.præalle.& est tex. ibi
de hoc si aduertatur vers.fin. & si vis exemplum elegās
& notab.vide Tiraq.in tracta.de vtr.retr.in 1. parte.§.
ad finem tituli.nu.51.Vide etiam cautelam Bartoli cir-
61 ca hoc,quomodo scilicet minor restitui possit,† quando
litigat cum ecclesia, in l.si ex causa. §. nunc videndum,
num.2.ff.de mino.De qua ego dicam infra in 2. parte,
circa restitutionem aduersus transactionem, vbi vide.

Articulus X.

62 AD decimum, An scilicet † minor restituatur aduer-
sus Vniuersitatem,Communitatem,Rempublicā,
Ciuitatem &c. Vel istæ personæ fictæ restituantur con
tra minorem,vel ipsæ contra se ipsas ad inuicem?

In hoc quoque conclusio plana est, per ea quæ dicta
sunt proxime in præced.ar.circa æquiparationē minoris
& ecclesiæ. Vnde cum æquiparentur quoque hæc loca
ipsis minorib. quo ad fauorem restitutionis in integrū,
vt plene conclusum fuit supra q.3.per totum,dicendum
erit per omnia idem,quod dictum est supra d. artic.præ
ceden.& artic.5.vbi de restitutione minoris contra mi-
norem.

63 In specie vero,quod minor † contra communitatem,
non restituatur nisi quatenus restituitur contra minorē
tradit Grat.cons.67.nu.19.& seq.

64 Item, ꝙ communitas † contra communitatem, seu
ciuitas contra ciuitatem restituatur sicut minor contra
minorem,tradit Mauric.cap.420.& colligitur ex Ant.
Vrsillo in §.rursus.num.53.& seqq. Institu. de action,
nam loquitur in casu quo agebatur de damno vitando,
& dicit ita fuisse seruatum in sua ciuitate. Vnde &c.

Articulus XI.

65 AD vndecimum, An scilicet † minor restituatur
contra fiscum?

Conclusio indubitata est,quòd sic.
Tex.est in l.1.& 2.C.si adu.fiscum.vbi ad literam.& ibi
Azo in rubr.& de communi obseruantia testatur Mau-
ric.cap.217.

66 Ampliaturq. ista conclusio,† vt procedat etiam post
iura noua,& dispositionem l.bene à Zenone.C.de qua-
drien.præscript.Nam licet dubitetur maxime, an post
dispositionem d.l. restituatur minor aduersus emptorē
rei suæ alienatæ in eum à fisco,vt plene dicam statim ar
tic. seq. quo tamen attinet ad ipsum fiscum, datur mi-
nori restitutio contra eum etiam post quadriennium il-
lud quod assecurat emptores fisci ab omni molestia, &
sic minor absque dubitatione aliqua habet regressum
contra fiscum ope restitutionis in integrum,non obstan
te noua dispositione d.l.bene à Zenone.& hoc, tū quia
non reperitur quòd d.l.bene a Zenone. corrigat d. l. 1.
& 2.C.si adu.fiscum.Tum quia ita in specie Petr.de Bel
laper.in l.neque.per illum tex.C.de rest.mil.

Limitatur vero e contra dupliciter.

67 Primò,† vt non possit peti talis restitutio coram quo
cunque iudice,sed in cognitione causæ debet adesse pa-
tronus fisci, & procurator Cæsaris. secundum Impe.in
dict.l.2.C.si adu.fiscum.Sed hodie solus princeps resti-
68 tuit,† contra fiscum,vt ibi inquit Accurs.in verbo, vna.
per auth.vt omnes obed.§.fin.

69 Sed iuxta hoc dubitari potest, † cum dicatur quod
principis,seu Cæsaris procurator,& patronus fisci, con-
ueniri debeat in concessione huius restitutionis, an mi-
nor teneatur in illos ad hoc vnire?& quòd sic,est tex.in
l.2.C.si adu.fisc.& ibi glo.& docto.& Iaco.de S.Georg.
num.4.

70 Limitando,vt per Salycet.ibi,nisi isti duo iudices es-
sent in diuersis locis,& sic esset difficilis adunatio illo-
rum,tunc enim daretur minori electio quem ex illis cō
ueniat,& sequitur Iacob.præall.l.2.nu.4.vers. limitat.

71 Limitatur secundo solenniter,† vt non procedat quā
do fiscus rem minoris alienauit, Sed quia ista limitatio
maxime dubia est,de iure nouo præsertim,ideo dicam
ar.seq vbi plene hoc discutitur.

Articulus XII.

72 AD duodecimum, An scilicet † procedant prædi-
cta quando fiscus rem minoris alienauit, stante
hodie dispositione l.bene a Zenone.C.de quadr.
prescrip.

Dico quod quæstio inuoluta est, & difficilis, & ideo
præmittendum est. Quod de iure veteri, quando fiscus
vendebat rem alicuius,aut vendebat iure creditoris,aut
vt rem suam propriam.

73 Primo casu,† si quidem vendebat solemniter, idest
factis prius legitimis subhastationibus, & reliquis adhi-
bitis,de quibus per glo.in glosa ordin.& solemni in l.1.
in verbo omni ordine.C.de fid.instrumen.& iure hastæ
fiscal.lib.10.tunc non poterat reuocari alienatio aliquo
modo,sed statim erant securi tam fiscus, quam emptor,
& hoc etiam in re minoris vēdita locum habebat,vt est
tex.& ibi gloss.& docto.in l.quicunque. C. eod. de fid.
instrumen.

74 Hoc tamen addito, quod neq. † ipse fiscus hoc casu
posset queri,nec restitutionem petere quasi minus vtili
ter rem illam vendidisset,vt tradit Boss.in tit.si adu.rem
ind.

75 iud.nu. 18.post multos,vbi ibi. Si vero † minus solem-
niter vendebat, ipso iure non valebat alienatio, sed po-
terat reuocari soluto & refuso precio emptori quando-
cunque,glosa & doct.in l.fi.C.si adu. fiscum. gl.in d.ver
bo omni ordine. Bal.in l.1.col.1.C.de hær.vel act.vend.
Aret.in §.fi.Instit.de vsucap,Riminal.in prin.Inst. qui-
bus alien.licet vel non.n.75.Balb de præscrip.in 2. par
te.5.partis prin.q.8.vers.7.limita &c.Curt.iun.cős.143,
num.3.& cons.vlt.num.80,Socin.iun.cons.46. num.26.
lib.4.Menoch.cons.2.num.333.Grammat.decis. 65,n,
78.& est text.in l.1.& 2.C.de fid.instr.lib. 10.
76 Secundo casu,† quãdo scilicet alienabat rem aliquã,
vt suam,quæ tamen erat alterius, eo casu poterat euinci
ab emptore vsq; ad quadriennium, postea vero non,
sed dominus, si volebat, debebat fiscum conuenire, vt
not.in l.fin.C.si adu.fiscum.
Ab hac autem lege in hoc secundo casu excepti fue-
runt minores per edictum diui Marci,qui perpetuo po-
terant saltem ope restitutionis etiam ab emptore rem
suam recuperare,vt legitur,& notatur in d.l. fin. & hæc
de iure antiquo.
77 Superuenit postea † ius nouum Zenonis Imper.qui
disposuit,vt hoc secundo casu emptor esset securus sta-
tim,fiscus vero intra quadriennium tantum pòsset à do-
mino molestiam pro ea re pati,vt est text. in l. omnes,
C.de quadr.præscript. quod fuit ampliatum a Iustinia-
no in Augusta,& in procuratore iam illius quam Cæsa
ris,vt d.l.bene a Zenone. C.eodem. Quæ quidem leges
generaliter,& indistincte assecurant ipsum emptorem
statim,& fiscum post quadriennium, neq. vero aliquid
specialiter dicunt circa personam minorum. Vnde or-
78 ta est ardua quæstio inter doctores,an per d. ll. nouas †
Zenonis & Iustiniani sit sublatum priuilegium mino-
rum concessum eis prius a diuo Marco, vel alijs legibus
precedentibus? Pro cuius dissolutione.
Distingue duos casus,vt supra in præmissis.&
79 Primus sit,quando sumus in primo casu,† idest quo
fiscus alienat aliquam rem iure creditoris, idest tãquam
ad ipsum deuolutam ratione tributi non soluti, vel de-
biti,vel canonis &c.& tunc per omnia stat ius vetus, nè-
que in aliquo mutatum est. Nam si solemniter & cum
debitis formis vendidit fiscus, securus est & ipse & em-
ptor statim,etiam a molestia minori, & a restitutione
in integ.etiam hodie,vt est text.& ibi doct.in d.l.quicũ
que.C.de iur.hast. fisc.lib.10.Si vero sine debitis solem
nitatibus illam vendidit,venditio ipso iure corruit, & re
uocari potest etiam hodie à quocunq; maiori, vel mi-
nori,vt per Iac.de S.Georg.in d.l.fi.nu.5.C.si aduer.fi-
scum,vbi recenset etiam solemnitates istas,de quibus in
d.l.1.C.de fid,instrum.libr.10 & in l.1.C.si propter pu-
blic.pens.eod.lib.
80 Secundus casus,† quando sumus in secũdo casu superio
ri,idest quo fiscus alienat rem aliquam vt suam,quæ ta-
men est alterius.& hoc casu dubitari maxime potest.
Videtur enim,quod per d.ll.nouas sint assecurati ip-
si emptores statim,& fiscus post quadriennium à resti-
tutione in integrum ipsorum minorum,& sic,quod edi
ctum diui Marci abrogatum sit vna cum d.l.fin.C.si ad
uer.fiscum.
Primo,quia illæ leges indistincte loquũtur, ergo &c.
Secundo,quia sub generali dispositione etiam læsio-
81 nem inducente † minores sicut maiores comprehendũ
tur.l.sine hærede.§.Lucius.ff.de admini.tut. Alex.cons.
fi.col.6.& seq lib.6.cum concord,per Riminal. in dict.
princ.Instit.quib.alien.licet.nu.82.& 83.
Tertio,quia ita videtur esse communis doctorũ sen-
tentia.Ita enim tenent Petr Cyn.Bald.& videtur etiam
inclinare Paul.de Cast.in d.l.fina.C.si aduer. fiscum. &
dicit ita tenere doctores, & clarius hanc esse communẽ
opinionem,dicit Riminald,in prin.Instit.quib. alien.li-
cet vel non,num.83. Iacob.de S.Georgio in d.l. fin. nu.
4.& 6.C.si aduer.fiscum. vbi etiam de communi.
Contrarium tenent alij doct.& re vera magis com-
muniter.glo.in d.l.fin.C.si adu.fiscum.glo.in d.§. fin.in
verbo quadriennium,& in verbo emit, Inst. de vsucap,
Iacob.de S.Georgio,& Vbert.de Bobio in d.l. fi. prout
refert ibi Alber.& in l.neque,C de rest.mil. Idem simpli
citer cum glos.tenet Bart. in dict.l. fin. & ibi Fulgos, &
in dict.l.neque.vbi etiam Paul de Castr. clare sequitur
hanc opinionem. Ange.in l.1.C.de fid.instr. lib.10.Bar
tol.in l.quicunque.nu.2.C.eod. Balb.in tract.præscript.
in 2.parte quintæ par.princ.q. 8. vers. 10. limita Socin.
sen.reg.342.limit.7.Petr.Duen.regula 238.nu.10.Por-
tius Imolens.lib.2.conclusionum,conclus.42. vers. 8,li-
mita. Riminald d.princip.num.83.vers credo ego, Inst.
quibus alien.licet.vel non. & idem simpliciter sequitur
Gabriell.tit.de acquir.posses.conclus.2.num.24. & non
esse ab hac discedendum,inquit Fulgos. in d.l. fin. & æ-
quiorem dicit præall. Riminald.& nouissime ita consu-
luit egregius Menoch.cons.2.nu.333.
Et mihi magis placet,prout etiam alias consulendo
sequutus sum in quadam causa Tudertina.
Primo,quia illud quod specialiter nõ corrigitur,quare
stare prohibetur? ll.vulg.
82 Secundo, quia idem communiter teneri † in ecclesia,
attestatur plene Petr.Duen.d.reg.238.nu.2. & Port. d.
concl.42.ex quib.concord.habebis.Ergo idem in mino
re.c.1.de rest.in int.vbi æquiparãtur ecclesia,& minor.
Ad contraria resp sic.
83 Ad primum,quod lex noua † interpretãs,debet intel
ligi secundum legem antiquam interpretatam, princ.
Auth.de fil.ante dot.instr natis.
Ad secundũ resp.vt dixi supra late q. 15. art... vbi a-
ctum fuit,an & quando restitueretur minor etiam si sub
dispositione legis comprehensus diceretur.
Ad tertium resp.quod imo magis communis opinio
est in contrarium,vt deduxi proxime? Vel intelligo il-
lam primam sententiam etiam communem, procedere
in casibus sequentium limitationum, Retenta ergo se-
cunda magis communi regulariter.
84 Limita primo,vt non procedat,† quãdo fiscus non vẽ-
didisset rem, sed tantum ad se deuoluta esset propter
non soluta tributa,vel canonem &c. quia aduersus talẽ
deuolutionem restitueretur minor,Iaco. de S. Georgio
in d.l.fin.nu.7.per l.si ex causa §.si in commissum. ff.de
min.& dicam plene infra in 2.par.in restitutione aduer
sus caducitatem & commissum &c.
Limita secundo prædicta omnia, in quibus conclu
sum est,minorem non restitui aduersus fiscũ, vt proce-
85 dant,quando minor fuisset interpellatus † cum authori
tate curatoris,alias non,Iacob præall nu.6.vers. limita-
bitis.allegans Bal.in l.1.C.de int.hast.fisc lib.10.
Limitant etiam aliqui generaliter,vt non procedant
86 quando minor † prætenderet interesse affectionis, ita
post Iacob Butrig.Bald.in l.fin. in fine. C si aduer. fisc.
Mauric.c 219.
Sed in hoc quoque communem esse in contrarium,
ait Iacob.de S.Georgio in l.fin.num.6.C.si adu.fiscum.
Et verius puto,quia in casibus quibus denegatur minori
restitutio aduersus fiscum,eadem ratio militat,si minor
prætendat interesse affectionis,quæ militaret si præten
deret interesse veritatis. Potes bene sustinere opinio-
nem Bald.in casu quo tibi placeret magis prima opinio
in hoc vltimo casu,nam tunc bene omnino esset tenen-
da secunda magis communis, prætextu huius interes-
se,quod inestimabile est, & facilius admittit minorem
ad restitutionem obtinendam, quã alia læsio ordinaria,
vt dixi plene supra q.4. artic. 10.

SY M.

SVMMARIVM.

1 *Tempus restitutionis petendæ quotuplex sit.*
2 *Tempus ad quod petitur restitutio, quod sit.*
3 *Tempus intra quod petitur restitutio, quod sit.*
4 *Tempus intra quod petitur restitutio quod fuerit olim &c.*
5 *Tempus ad quod petitur restitutio, an sit semper vniforme.*
7 *Restitutio plus non restituit, quam læsio abstulerit.*
8 *Restitutio ad minus tempus fieri non debet.*
9 *Tempus ad quod petitur restitutio an sit quandoque minus quadriennio.*
10 *Et quid si tempus lapsum fuerit pluribus interruptis vicibus.*
11 *Tempus ad quod si excedat quadriennium an totum restituatur.*
12 *Tempus intra quod petitur restitutio, quod fuerit olim, & quod sit hodie.*
13 *Tempus aliud continuum aliud vtile.*
14 *Continuum tempus est quod continue currit, & nulla dies excipitur.*
15 *Vtile tempus quod dicitur.*
16 *Vtile tempus duplex est, aliud ab initio tantum, aliud semper.*
17 *Vtile tempus aliud quo ad omnia dicitur vtile, aliud quo ad quædam.*
18 *Tempus restitutionis olim erat vnus annus vtilis.*
19 *Tempus hoc quare ad quadriennium continuum redactum fuerit.*
20 *Feriæ ex consuetudine alterari possunt.*
21 *Locorum varietas iuris varietatem inducere non debet.*
22 *Tempus restitutionis an quo ad ecclesias mutatum fuerit.*
23 *Intellectus capitul. primi. de restit. in integrum.*
24 *Tempus restitutionis an in ciuitatibus &c. mutatum fuerit.*
26 *Infinitas, & circuitus euitandus.*
27 *Tempus restitutionis ex edicto maiorum, an ad quadriennium redactum fuerit.*
28 *Tempus restitutionis ex causa doli, vel metus, est biennium.*
29 *Tempus restitutionis aduersus confessionem dotis non numeratæ, quod sit.*
30 *Intellectus authen. si minor. C. de tempo. in integ. restit.*
31 *Tempus restitutionis quæ datur loco appellationis, quod sit.*
32 *Tempus restitutionis aduersus non bene aditam hæreditatem, quantum sit.*
33 *Tempus restitutionis in Francia quantum sit.*
34 *Tempus quadriennij an sit hodie semper vniforme.*
36 *Præscriptiones temporales hodie non currunt contra minores.*
37 *Fallit nisi sint præscriptiones iudiciales, & statutariæ.*
38 *Restitutio in integrum, intra quantum tempus terminari debeat.*
39 *Restitutio in integrum intra quod tempus peti debeat, quando læsio est in minori tempore quadriennij.*
40 *Restitutio in integrum concedi debet ita vt non sit, neque damno neque lucro.*
41 *Intellectus clem. 1. de rest. in int.*
42 *Intellectus l. 1. C. de rest. mil.*
43 *Restituendus ex clausula generali ad adeundam hæreditatem quam ob ignorantiam defuncti adire non potuit intra annum deliberationis, poterit infra illum annum petere restitutionem in integrum.*
44 *Restitutio intra vnam diem peti debebit, si in vna tantum die læsio consistat.*
45 *Sed aliquod temporis præambulum concedi debebit ipsi læso ad se præparandum.*
46 *Restitutio ad appellandum debet peti infra decem dies.*
47 *Restitutio quæ datur ecclesiæ semper intra quadriennium peti poterit.*
48 *Restitutio quæ datur ex misericordia à principe, potest peti intra tantum tempus quantum visum fuerit principi.*
49 *Restitutio in integrum, an elapso quadriennio ita exclusa dicatur, vt nullatenus amplius peti possit. Regula quòd sic.*
50 *Et quid si per viam exceptionis petenda veniat.*
51 *Et an procedat in illa restitutione quæ petitur ex clausula generali.*
52 *Sententia lata super restitutione in integrum post elapsum quadriennium est ipso iure nulla.*
53 *Et an procedat quando quis omisisset probationes faciendas intra vltimum terminum peremptorium, & post illud transiuisset quadriennium.*
54 *Et an procedat quo ad expeditionem causæ restitutionis in integrum.*
55 *Et an procedat si læsus fuerit quis culpa aduersarij.*
56 *Et an procedat si adsit iusta causa concedendi illan.*
57 *Et an procedat in ijs, quæ periculum animæ concernunt.*
58 *Et an procedat si princeps restitutionem concederet motu proprio, etiam post quadriennium transactum.*
60 *Et an procedat quando sententia fuit lata sub conditione, & conditio est in suspenso, & sic quoque læsio, & interim transit quadriennium.*
61 *Et an procedat in casu speciali, l. final. C. de repud. hæred.*
62 *Et an procedat in casu læsionis commissæ in donatione.*
63 *Et quid in renunciationibus, & alijs gratuitis remissionibus & renunciationibus iurium.*
64 *Quadriennium lapsum quando restitui petitur, debet omnino in precibus fieri mentio illius, vide praxim.*
65 *Tempus hoc petendæ restitutionis, an possit a lege vel a statuto prorogari.*
66 *Restitutio an possit peti post quadriennium ab ecclesia, vbi adest enormissima læsio.*
67 *Læsio enormissima quæ dicatur in proposito, opiniones plures referuntur, & demum opinio authoris, vsq. ad n. 71.*
71 *Læsio enormis an sufficiat ad hoc vt ecclesia restituatur in integrum, etiam post quadriennium elapsum.*
72 *Et quid si ecclesia de lucro captando tractat.*
73 *Minor & ecclesia licet æquiparentur in materia restitutionis, tamen in hoc de lapsu quadriennij non æquiparãtur.*
74 *In ecclesia quæ dicta sunt circa lapsum quadriennij, ampliantur in ciuitatibus, communitatibus. &c.*
75 *Prælati vita qui ecclesiam læsit, an sit iusta causa, vt restitutio etiam post quadriennium concedatur.*
76 *Et quid in iudice? idest si viuat iudex qui læsit ipsam ecclesiam.*
77 *Prælatorum frequens, & repentina mutatio, an sit iusta causa, quòd detur restitutio etiam post quadriennium elapsum.*
78 *Prælatorum continua mutatio facit præsumi ignorantiam eorum quæ acta sunt.*
79 *Et quid si sequens prælatus diu viuit?*
80 *Et quid in ciuitatibus, & communitatibus alijs?*
81 *Et quid si aliquod iustum impedimentum interim adfuisset.*
82 *Tempus restitutionis in integrum an iudex possit ex arbitrio prorogare.*

83 *Arbitrium iudicis in hoc, an ex aliqua iusta causa regulari possit.*
84 *Sententia nulla est, quæ post hoc tempus super restitutione conceditur.*
85 *Iudex appellationis tempus prorogare non potest.*
86 *Tempus quadriennij ex consensu partium prorogari potest.*
87 *Appellationis tempus potest ex consensu partium prorogari.*
88 *Et an procedat si tantum ex tacito consensu partis prorogaretur.*
89 *Tempus hoc quadriēnij an a iudice prorogari possit ex hoc, quòd ei manifeste constat de læsione.*
90 *Tempore quadriennij elapso, quando restitutio conceditur, intra quantum tempus cōcedenda sit, maxime dubitatur.*
92 *Tempus hoc vltra quadrienniū debet quandoq. terminari.*
93 *Quadriennium hoc, an contestatione litis prorogari possit.*
95 *Sententia lata super restitutione in integrum, lapso quadriennio est nulla ipso iure.*
96 *Quadriennio elapso culpa iudicis, vel aduersarij, an restitutio ad hoc concedenda sit.*
97 *Et quid si ipsi aduersario placeret, vt differatur iudicium restitutionis in integrum.*
98 *Et quid si testes examinandi in hoc iudicio ex longinquis partibus euocandi essent.*
99 *Et quid si adfuerit aliquod iustum impedimentum.*

QVAESTIO XIX.

De impedimento restitutionis in integrum, ex eo quia transactum est tempus petendi illam. Et in primis agitur hic de tēporibus in integrum restitutionis quot, & quæ sint, quantum durent, & an ex causa etiam extendantur &c.

TEmporis quoque lapsu impeditur & cessat beneficium restitutionis in integrum. Qui enim non petijt illam intra tempora, quæ ad illam petendam a lege præfinita sunt, non amplius petere potest, quia præscriptum dicitur huic beneficio. Vnde merito subijcitur hic de hoc impedimento restitutionis in integrum. Quæ materia cum late tractanda sit, prout late etiam tractatur ab Imp. C. de tempor. in integr. restitut. in tres quæstiones diuidenda est, & in prima agendum erit. Quot modis considerentur tempora restitutionis in integrum, & quatenus durent & se extendant, antequam læsus exclusus dicatur ab hoc beneficio implorādi illam. Quod commode duodecim his articulis absolui potest.

Primo, Quotuplex sit tempus petendæ restitutionis in integrum, & quod.

Secundo, An tempus petēdi restitutionē in integrum, semper sit vniforme, quatenus consideratur vt tempus ad quod petitur restitutio.

Tertio, Tempus intra quod petitur restitutio, quod fuerit olim, & quod sit hodie.

Quarto, An tempus hoc, intra quod petitur restitutio, sit semper vniforme quo ad hoc, vt semper tantumdem temporis concedatur, licet læsio fuerit in minori tempore.

Quinto, An tempus hoc, intra quod petitur restitutio, sit semper vniforme quo ad hoc, vt non posit peti aliquo casu restitutio transacto hoc tempore, regula.

Sexto, An a lege vel statuto posit hoc tempus prolōgari? & præsertim si causa adsit, an prolongatum aliquibus casibus dicatur?

Septimo, An enormissima sit iusta causa a iure permissa, propter quam restitutio in integrum, etiam post hoc tempus transactum peti posit?

Octauo, An prælati mors, vel vita sit iusta causa, qd' ecclesia posit restitui etiam post hoc tēpus transactū.

Nono, An mutatio frequens & repentina prælatorū sit iusta causa huius prolongationis in ecclesia?

Decimo, An iudex posit alijs de causis si sibi videatur, admittere minorem vel maiorem, vel ecclesiam ad beneficium restitutionis etiam post hoc tempus transactum?

Vndecimo, An ex eo saltem quia sibi manifeste constaret de læsione, & bono iure ipsius læsi.

Duodecimo, An contestatione litis, vel alio consensu partium posit hoc tempus perpetuari, & extendi?

Articulus I.

1 AD primum, Quotuplex † scilicet & quod sit tempus petendæ restitutionis in integrum?

Breuis est resolutio, omnes enim doct. concordant, quod duplex sit, aliud ad quod petitur restitutio, aliud intra quod petitur.

2 Primum consideratur, † quando aliquis fuit læsus in aliquo cursu, vel lapsu tēporis, ad quod tēpus vult restitui, & tantundem sibi restitui vult, quantum abstulit vel imprudentia iuuenilis, vel impedimentum, de quo in l. fin. ff. de mino.

3 Secundum consideratur, † in omni casu restitutionis petendæ, est enim illud spacium temporis, quod datur ipsi læso ad petendam restitutionem in integrum. Voluerunt enim iura ciuilia, quod non perpetuo posset læsus conqueri de læsione, & hoc restitutionis beneficium implorare, sed vsque ad præfinitum tempus ad hoc, & hoc dicitur tempus intra quod. & sic semper inferius vocabo illud.

4 Hoc autem tempus rursus duplex est, † aliud secundum iura antiqua, aliud secundum iura hodierna, quod enim de iure veteri erat annus vtilis, hodie est quadriennium continuum, vt l. fi. C. de temp. in int. rest. vt dicam plene infra artic. 3.

Articulus II.

5 AD secundum, An scilicet tempus † ad quod petitur restitutio in integrum sit semper vniforme, idest neque plus neque minus quam id quod abstulit læsio.

6 Breuiter regula est, quòd regulariter vniforme † est, & non datur restitutio ad plus vel minus quam læsio abstulerit, l. fin. ff. de minor. & ita vult Io. de Plat. in §. rursus. Inst. de action. nu. 53. & Card. in clem. 1. nume. 4. de rest. in int. doct. omnes communiter in c. ex ratione. de appell. vt dicam plene infra in 2. parte. in restitutione. aduersus lapsum fatalium.

7 Ratio clara est, quia nō plus reddit restitutio, † quam abstulerit læsio, & est tex. expressus (iudicio meo) in l. sed & si per pretorem. §. si feriæ. ff. ex quib. causis maior. ibi, sed cum feriæ tempus eximunt. ipsorum dierum tantum restitutio facienda est, non totius temporis.

Et istæ authoritate probāt primam partem regulæ, quòd scilicet ad non plus temporis fiat restitutio. Ad secundam autem partem, quòd scilicet neq. ad minus tē-
8 pus fiat restituto, † facit d. l. sed & si §. quoties. ff. eod. tit. nostro. ibi, vnius diei, & facit etiam regula l. 1. ibi ne noceat. & l. videlicet, ibi, vel damno. ff. eo. & tradit Bald. in d. §. si quis sæpius. ibi, nota ꝙ omne tempus absentiæ restituitur.

Ampliaturq. hæc regula in prima sui parte, vt pro-
9 cedat etiam sic, vt licet tempus † intra quod petitur restitutio hodie regulariter sit quadriennium, si tamen re-

stitutio

stitutio veniat petenda ad aliquod spatium temporis re staurandum quod breuius sit ipso quadriennio, voluerunt plures, quod restitutio non posit peti intra totum quadriennium. vt est glos. in l. sed & si. §. quoties, in verbo, verius. ff. eod. & alij quos citabo infra art. 4. pro hac opinione. Vbi quatenus vera apparebit illa opinio, vera quoque erit ista ampliatio, & non aliter.

30 Ampliatur autem in secunda parte dupliciter. †
Primo, vt procedat etiam si tempus lapsum fuerit pluribus interruptis vicibus, videlicet si quis sæpius abfuerit, dum interim tempus currebat, nam restituitur non solũ ad illud tempus quod vltima absentia abstulit, sed totum illud quod omnes absentię simul iũctę colligunt, tex. est formalis in l. nec non. §. si quis sæpius, ff. eod.

31 Ampliatur secundo etiam si hoc tempus † excederet tempus quadriennij, intra quod petitur restitutio, totum enim tempus nihilominus restitui debet. gl. & Bar. in d. §. si quis sæpius, & ibi Bal. & in d. §. quoties.

Articulus III.

32 AD tertium, Quod fuerit † scilicet olim tempus, intra quod petitur restitutio, & quod sit hodie.
Pro huius articuli faciliori explanatione, præmitte
33 quod in iure nostro duplex tempus † reperitur, aliud
34 continuum, aliud vtile. Continuum dicitur, † quod continue currit, nec excipitur ab eo aliqua dies, prætextu feriarum, absentiæ, infirmitatis, vel alterius etiam instissimi impedimenti, vt l. fina. C. de præscrip. long. tem.
35 Vtile dicitur, † quod non ita continue, neque vnaquaque die computata fuit, sed aliqua etiam non computata ex aliqua iusta causa, vel impedimento. Adeo quod non currit nisi hæc tria habilia concurrant, videlicet, actori copia agendi, reo se defendendi, & iudici iudicandi. l. 1. ff. de diuer. & tẽp. præscrip. tradit gl. in l. fi. in verbo vtilis. C. de temp. in int. rest.
36 Hoc autem tempus vtile duplex est, † aliud est vtile ab initio tantum, & postea quando incipit currere semper est continuum, aliud est semper vtile. De primo est text. in l. annus. ff. de calumniat.
37 Secundum autem rursus subdiuiditur, aliud enim est vtile quo ad omnia semper, aliud quo ad quædam tantum. Primum est illud quod regulariter, & proprie dicitur vtile, de quo intelligit d. glos. in d. verbo, vtilis. Secundum est illud, in quo non habetur ratio feriarum & huiusmodi impedimentorum iudicialium, sed tantum absentiarum, de quo loquitur l. fin. C. de temp. in int. rest. & in specie M. Ant. Bardus in tract. de temp. vtil. & contin. cap. 3. sub nu. 7. vers. hoc tamen intelligendo. Et istam magistralem diuisionem & theoricam collegi ex glo. in d. l. fin. in verbo superuacuam. C. de temp. in inte. rest. & ibi Cyn. nu. 4. Bal nu. 7 Bart. nu. 7. glos. ad verbum idẽ ponens in clem. 1. in verbo continuum, eod. tit. de rest. in int & glos. in l. nec non. in §. si cum in prouincia, in verbo potuit. ff. ex quib. caus. maio. & tradit etiam Aret. in d. §. rursus. Instit. de act. nu. 6.
Hoc præmisso. Dico quod secundum omnes doctores vbiq. tẽpus istud aliud fuit olim, & aliud est hodie.
38 Olim enim erat vnus annus vtilis, † vt l. interdum. ff. de min. Hodie vero est quadriennium continuum. l. fi. C. de temp. in int. rest. & in c. 1. eod. in 6. & vbique notant glosæ, & doctores, Bal. cons. 390. n. 5. libr. 5. Capyc. decis. 109. nu. 5. lib. 5. Soc. iun. cons. 128. num. 156. lib. 1. Cephal. cons. 3. nu. 130. lib. 1. & alibi passim in mille locis. tex. est expressus in d. l. fin.
39 Ratio autem quare ita mutatum fuerit ea est, † quia propter diuersum morem, & stylum feriarum iste annus vtilis alicubi foret longior, alicubi vero breuior, feriæ enim ex consuetudine alteri possunt † gloss. in l. quadraginta. C. de fer. Bal. in l. milites. col. fin. C. de mil. testam. cum sim.
Hoc autem absurdum esset quod varietas locorum,
21 † varietatem iuris induceret, l. cum interdum. ff. de inst. action. merito &c. & ita est de mente text. in d. l. fin. & ibi notat Bal. in princ.
Ampliatur primo hæc conclusio, vt procedat etiam
22 in restitutione in integrũ quæ datur ecclesijs † ita (quicquid fuerit antiquitus dubitatum) determinat Papa in cap. 1. & 2. de rest. in int. in 6. & in clem. 1. eo. & gloss. ibi in c. 1. in vers admittenda. Specul. eod. tit. §. intra quantum tempus. nu. 2. in fi. Alc. cons. 203. n. 33. Soc. iun. cõs. 115. num. 41. lib. 2. & Ias. cum concord. in auth. quas actiones. num. 35. C. de sacr. eccles. vbi hanc esse communem dicit.
23 Neque obstat text. in d. cap. 1. † extra eo. tit. nostro, ibi ecclesia semper illæsa manere debet, per quem text. aliqui opinati fuerunt, quod ecclesiæ nullum præscriberetur tempus ad petendam restitutionem in integrum. Quia resp. quòd illa verba debent intelligi, idest omni casu, vt declarat Specul. præall. & hoc notatur ex multis legibus, vbi perpetuo, significat, idest indistincte, siue generaliter, vt l. cognitionum. vbi gloss. in verbo, perpetuum. Inst. de satisd tut. l. edita. vbi glos. & doct. C. de edendo. gloss. etiam l. 1. ff. pro socio. & in l. Nesennius. §. tractatum. ff. de nego. gest. cum simi. Et sic tenendo sine scrupulo,
24 Amplia etiam in † ciuitatibus, Specul. eod. tit. nostro. intra quantum. nu. 2. in fi. glo. Bar. & alij in l. rempublicam. nu. 3. C. de iur reip. lib. 11. & Lucas de Penna in l. 3. vers. hæc opinio. C. de adm. rer. public. lib. 11. & sic dices quoque in alijs vniuersitatibus quibus competit restitutio iure minorum, vel ex clausula generali, de quib. dixi supra q. 3. per totum.
Amplia etiam hanc ampliationem, vt non solum ec-
25 clesiæ, † & prædictæ vniuersitates vel piæ, vel profanæ, vltra tempus prædictum, non amplius restituantur, sed non posint etiam aduersus lapsum huius quadriennij restitui ad restitutionem petendam, vt dixit Felyn. in c. 1. num. 12. vbi Abb. de præscr. & post eos Pet. Ant. Angusciola cons. 9. num. 6. lib. 7. & ratio est, quia res in infi-
26 nitum † traheretur, & adeo, vt qui cum ecclesia vel alijs vniuersitatibus prædictis contraxisset, vel aliter negociũ habuisset nunquam neque ipse, neque hæredes eius securi esse possent, cum ecclesiæ & vniuersitates cæteræ nunquam moriantur, quod tamen absurdissimum esset. Et per hanc rationem tollitur etiam id quod dubitationem faciebat, quod scilicet semper sunt tales huiusmodi vniuersitates, ergo semper iure minorum funguntur, ergo semper debent restitui. Quia, vt dixi, sequeretur absurdum adeo graue, vt fauor iste restitutionis eisdẽ met noceret ecclesijs, & vniuersitatibus, cum quibus propterea nemo vellet vnquam negocium aliquod habere, vt alias de ipsismet minoribus dicitur in l. quod si minor. §. non semper. ff. de min.
27 Ampliatur secundo principaliter, † vt procedat etiam in restitutione in integrum, quæ cõpetit ex edicto maiorum. glo. in l. 1. in verbo intra annum. ff. ex quibus caus. maio, Bar. in l. ab hostibus. § sed quid simpliciter. num. 12. in prin. ff. eod. Petrus de Bellaper. in repet. l. quod tẽpore. n. 2. C. de rest. mil. gl. in l. cum quis pro reo. in verbo annus. in princ. ff. de solut. Socin. sen. in l. qui agnitis. num. 17. ff. de except. vbi communem dicit Coras. in §. rursus. num. 17. in verbo intra annum. Insti. de act. & ibi Zas. num. 20. Et est tex. expræssus in d. l. fin. C. de temp. in integ. rest. ibi, sed etiam in maiorum restitutionibus hoc idem adhiberi sancimus &c. & ibi omnes notant, & Card. & alij in c. cum ex literis. eod. tit. nostro. & de cõmuni Vestr. lib. 8. c. 3. nu. 14. Reprobantes vnanimiter

Host.

Hostiensem in d. c. cum ex literis. qui inconsulte con trarium dixit,& miror de tanto viro,q non viderit d.l. fin. hoc expresse dicentem.

28 Limitatur autem e contra multipliciter,† & primo,vt non procedat hæc tempora in illa restitutione,quæ datur ex causa doli,vel metus,cuius tempus est biennium, secundum glo.in d.l.fin.in verbo maiorum, & ibi Cyn. n.5.Bar.n.9.& est tex.in l.fi.C.de dolo & in l. si p vim. C. q met. cauf.Sed aduertendum est, quod hæc limitatio nõ proprie est de regula supradicta,quia in dictis locis agitur de actione doli,vel metus,non autem de restitutionib.quæ dantur officio iudicis,de quib.nos agimus.

29 Limitatur igitur secundo in restitutione † quæ datur minori contra confessionem dotis caute non numeratę, de qua in auth.si minor.C.de temp.in integ.restit. Nam

30 ille tex. † specialiter disponit (vt ibi omnes notant) q ius huius restitutionis petendæ durat 12.annis.& de hoc speciali plene agit Azo super d.rub.num. 2. & seqq.vbi enumerat septem specialia minorum,& restitutionis eorum aduersus confessionem dotis non numeratæ, quæ alias vide,& nota, ego forte dicam infra congruentius: ponit etiam gloss.ibi in verbo hæredi, & Doct. cum ea transeunt.

Quæ autem fuerit ratio huius dispositionis, doct. ibi non explicant,quinimo addunt, quòd Impe. positiua voluntate motus fuit.

Sed dic,quod potest esse vna ratio illa,quia cum grauentur minores in vno circa dicta tempora , debent in alto releuari.Grauantur autem in hoc , quod licet aliæ præscriptiones temporales non currant contra ipsos minores,l.fin.C.in quib.cauf.rest.non est necess. hæc tamẽ fauore dotis currit contra minores,vt dicitur in d. auth. si minor.æquum igitur fuit vt releuarentur in hoc alio , quod restitutio quæ eis cõceditur aduersus dict. cursum biennij non duret quadriennio solo , sed vlterius,prout disponitur in d.authen.si minor.

31 Limitatur tertio , vt non procedat in restitutione † quæ datur loco appellationis ,idest quæ datur aduersus illam sententiam,a qua non potest appellari,nam illa intra decem dies peti debet, allegatur ad hoc Gui.Papæ sing.358.vers.si quis non possit.

Sed ego non reperi hoc apud eum.Sed bene dixi alibi de hoc, circa restitutionem aduersus appellationem omissam,& dicam etiam infra suo loco in 2.parte.

32 Limitatur quarto,nisi minor adiuisset † hæreditatem imperfecte,& minus solenniter, nam posset infra quinquenium à die maioris ætatis restitutionem petere, ita inquit Borgn.de tuto.& cur.nu. 105.per l.fi.C. si maior fact.alien.rat.hab.& dicit ita tenere Barto.in l. fin.C.in quib cauf.rest.non est necess.nu.4.

33 Limitatur quinto ex consuetudine † Franciæ,vbi vsque ad 35.annos interdum releuari minores à male gestis per eos,inquit Rebuff.de restit.in integ. in princip. num.25.

Articulus IIII.

34 AD quartum. An † scilicet tempus hoc quadriennij intra quod hodie restitutio peti debet, sit semper vniforme,idest quod aliquando non integrum quadriennium detur,& in specie quando petitur restitutio aduersus lapsum temporis minoris quam quadriennij.

Quæstio hæc solet reputari difficilis . Ideo prius ponamus exemplum. Et quidem doct. exemplificant communiter in vsucapione. Nam si biennio ipsius fuerit,

35 † puta,quia lapsum fuerit minori ætate,vel absentia,infra biennium dicunt tantum posse peti, non autem postea,etiam si de quadriennio adhuc aliquid superesset.

Sed certe quantum ad hoc exemplum attinet,ego nõ

36 video quomodo stare posit, cum hodie temporales † præscriptiones,qualis est vsucapio triennalis, non currunt ipso iure ipsis minorib.in minoritate l.fin.C.in quibus cauf.rest.in int.non est necess.

Ego igitur puto,q quæstio locũ habeat hodie in illis præscriptionibus temporalibus tantum, quæ ipso iure

37 currunt etiam contra minores,† quales sunt præscriptiones iudiciales, & statutariæ,de quibus dicam infra in secunda parte,in ea quæst.de rest.aduerf. præscript. temporales.Hoc stante, venio ad quæstionem.

Quæ potest dupliciter intelligi.

38 Primo quidem,† intra quantum tempus debeat terminari hæc restitutio,& in hoc non est aliquod dubiũ, q semper & vniformiter intra quadrienniũ terminari debet, & quod litis contestatione non perpetuatur, d.l. fi.& d clem.1.de resti.in inte.& in hoc omnes concordant, vt inquit Zas.in §.rursus.nu.69.Instit. de action. iuncto eo quod dicit ibi nu.67.in fine. Vide tamen quæ dixi infra eod.art.12.vbi plenius de hoc.

39 Secundo intelligi potest, intra q debeat † peti restitutio hoc casu.& hic adest difficultas.

Videtur enim , quod intra totum quadriennium peti possit,etiam si læsio sit in minori spatio temporis.

Primo, per text expressum de iure canonico in clem. 1.eod.tit.de rest.in int.

Secundo, per text.de iure ciuili in l.1.C.de restit. milit.

Tertio,quia dicunt,quod sequeretur absurdum hoc, vt si in vna tantum die læsio consisteret, in vna tantum die expediri deberet petitio processus,& sententia restitutionis in integrũ,quod quidem neque iuri,neque æquitati vllo modo consonum est.

Quarto,quia ita tenẽt canonistæ omnes,vt attestantur Bar.& alij allegandi in seq.opinione, in specie vero ita firmant glosa & alij in d.clem.1.de rest.in int.vbi Card.nu.9.per totum, & vers.ex prædictis.& in fi.de communi testatur,& idem in e.ex ratione.in 8.q.de appel. & Bellam. in c.coram.nu.3.in fi. eod. titul.nostro. Imol.in d.clem.1.nu.21.& 22.eod.per totũ, disputans per tres columnas,& tandem concludens,& dicens q in practica in foro canonico teneretur hæc opinio, & Bonif.de Vital.ibi nu.4.& nu.53.& Abb.in d.cap..n.6. eo.tit.& idem etiam tenent plures doctores iuris ciuilis.Mart.Iac.Balduini, Iac.de Rau.Cyn.in d.l.fin.num. 7.& Alber.ibi nu.6.& Io.Fabri ibi,in verf.& per illam. & idem in §.rursus.nu.14.Inst.de action. Bal.in l.sed & si per prætorẽ.§.quoties.in princ.ff.eod.tit.nostro.Vlg. in l.1.nu.4.C. de rest. mil. Affl.super const. regni rubr. 38.nu.2.hbr.2.qui attestatur,quòd hæc opinio canonistarum est in viridi obseruantia,quicquid teneant legistæ,& idem firmat decis.175. Mauric.cap.42.qui indubitabilem dicit. Alex.conf.31.n.4.lib.5.dum voluit q ad 30.dies concessos minori ad purgandam commissũ in quod incidit, possit restitui minor intra quadrienniũ spacium. Ruyn.conf.36.nu.9.lib.5. Rodoan.de rebus ecclef.non alien.in q.de rest.in int.§.1.num.1.Gomes. in tracta.var.resolu.tom.2.cap.13.num.8.vbi de communi.Vestr.lib.8.cap.3.num.23.dicens, q licet sit magna altercatio inter doct.super hoc , tamen communis opinio est hæc.Michael Crass. comm.opin.lib.1.cap.4. q.1.testatur de communi,& de quæstione iam decisa p d.clem.1.& idem de communi Villalob.comm.opin.in verbo , ablens.nu.6.& 7.& communem , & in vtroque foro seruandam , ait Ruyn.conf.36.num.9.lib.5.& ita seruari vidisse, inquit Cappell.Tholof.decis.178.num. 2.& Affl.d.decis.175.inquit ita votatũ suisse per totum consilium Neapolitanum.

In contrarium est alia communis opinio Legistarum.Azo in rubr.C.de temp.in int.rest.num. 11. & 12. Specu.

Specu.in tit.de rest.in int.§.intra quod.in fine.gl. plene in l.sed & si per prætorē.§.si feriæ.vers. vnius.ff. ex quibus caus.maio. & Alb nume.11.& dē communi in d.§. quoties.glo.in l.diuus.ff.de rest. in inte.glo.in l.interdū.ff.de minor.glo.in l.fin.in glo.magna.in prin.ff. de rest. in int.Bar.in l.fin.nu.8.C.de temp.in int.rest.& ibi Bal. num.9.Ang.nu.4.Fulgos.nume.4. Iacob.de S.Georgio nume.15.& Iac.de Arena nu.2.Bar.in l. ab hostibus.§. sed quod simpliciter.numer. 12.ff. ex quib caus. maior. Bar.in l.ait prætor.§.cōditionales ff.q̄ in frau.cred. Bar. in l.sancimus.C.in quib.cau.rest.nō est necess.n.4.& ibi Ful.nu.2.Bar.in l.nec non.§.si quis sæpius.n.2.ff. ex quibus caus.maio.Bar.in l.quod tempore.& ibi Pau.de Castr.num.4.C.de rest.mil.Ang.ibi num.3.& in fine.Ale. in l.in pecuniarijs.numero 7.de ferijs.vbi de communi. Aretin.post Dyn.in d.§.rursus.numer.10.& ibi Ias.numer.69.cum concord. & de communi, & ibi Ioann.de Platea nume.52.& num.55. Fulgo.in l.ergo. §.quoties. num.1.ff.ex quib.caus.maio.Tiraq.de vtr. retr.1.parte. §.35.gl.2.nu.12.& 13.Balb.de præscri.part.6.nu.27.& 28.Bapt.a S.Blasio de actione& eius nat.nu.25.& hanc firmat Franc.ab Ecclesia inter consilia feudalia con.26. nu.7.qui de communi testatur,post Ias.preal.Adeo quoque hæc opinio apud Iuristas videtur magis communiter recepta. & pondero, quòd ex canonistis ita tenuit glos.in c.1.in verbo,continuum,eod.tit.in 6.

Pro qua primo adducitur†, quia restitutio in integ.ita demum concedi debet,vt fragilitas,absentia,error,igno
40 rantia,& reliqua non sint alicui nec danno,nec lucro.† l. 1.& l.videlicet.ff.ex quibus caus.maio.Sed hic est lucro, si plus temporis concederetur , ergo &c.

Sed ad hoc resp.potest,quod hoc procedit,quantum ad id,ad quod datur restitutio,& ita loquitur d.l.1.& ita vult glo.in d.clem. 1.

Secundo,quia aliàs melioris conditionis esset,qui non vsucepisset quàm qui vsucepisset, vt patet, hoc autem absurdum est , ergo &c.

Sed respond.potest,secundum Cyn.in d.l.fin.nume. 6. vers. respondere. post glo. in d.clemen.1.in verbo a tempore, quod non propterea est melioris conditionis, qui non vsucepit, quia breuiori tempore possit rescindi vsucapio eius a Domino, quam eius , qui vsucepit,nam si potest fieri breuiori tempore, potest tamen faciliori via fieri quam ab eo, cuius res iam vsucapta est , nam antequam vsucapta sit res , potest per simplicem interruptionem præscriptionis impediri vsucapio, vt notum est , & est text. in l. vt perfectius. C.de ann. except. Sed postquam vsucapta est , non potest rescindi vsucapio, nisi probata ætate & fragilitate , vel iusto impedimento &c. quæ requirunt altiorem indaginem , & probationem,quam simplex interruptio , vt manifestum est, ergo &c.

Tertio adducitur l.sed & si per prætorem. §. si feriæ. ff.ex quib.caus. maio.

Sed resp. quod ibi loquitur de tempore ad quod fit restitutio, non de tempore , intra quod , de quo nos agimus.

Quarto adducitur l.nec non.§.si quis sæpius.ff.ex quibus caus.maio.a contrario sensu.

Sed respon.secundum Cyn.præalleg. & glo. d. cl. 1. quòd ibi quoque agitur de tempore ad quod, vt in præcedenti.

Verum mihi non videtur tutum hoc. Vnde dic fortè melius , quod ibi ita est, quia attenditur nouissima absentia duntaxat , secundum regulas Labeonis ibi, quasi alias sequeretur hoc absurdum , quod pro qualibet absentia deberet dari annus , hodie quadriennia totidem, quot essent absentiæ,quod nullatenus dicendum est , & sic retorquebitur tex.

Quinto adducitur l.ait prætor.§.conditionalis.ff.quæ in fraud.cred. inducendo iuncta l.qui autem.§.fin.ff.eo. tit.& eodem modo l.cum post.in princ.ff.quando actio de pecul.ann. sit.

Sed resp.secundum glo.in d.clem. 1. in gl.magna , in fi.quod eo casu non mirum est,si non datur integer annus ad reuocandum &c. quia per contestationem litis potest perpetuari actio reuocatoria, secundum Bar.Bal. Cyn.Fulg. Alber.& Pau.de Castr.in d.l.fin. & Faber in d.§.rursus.nu.17.dicit ita omnes tenere , & infra dicam q.21.artic.5.Secus vero restitutio in integ. vt dicam infra eod.art.fin.Et quamuis gl.illa non clare ponat hanc solut.tamen Cyn. in d.l.fi.numer.7. in fi.clare ita soluit.

Sexto adducitur , quia illud tempus , quod fuit ablatum per læsionem corroditur a tempore, quod datur ad restitutionem impetrandam. ita Bartol. Fulgos.& alij in d.l.fin.

Sed respon.quòd non probant isti iure aliquo, quòd hæc corrosio vnius temporis per aliud fieri debeat , & posset forte procedere, quando tantundem illud temporis,e quadriennio concessi curreret cum eadem facilitate impediendi vsucapionem, cum qua lapsum fuit illud,quod per læsionem fuit ablatum , sed non currit vtrunque eodem modo. Difficilius enim restitutio obtinetur,quam interrūpatur vsucapio , vt supra dixi. Quid dicendum?

Ego puto sic distinguendum esse.

Aut quærimus,an causa restitutionis in integrum non solum peti,sed etiam fieri debeat intra illud tempus , in quo consistit læsio,etiam si sit multo minus quadriennio,& dico quòd prima opinio omnino verior est,& æquior. Et profecto maximum absurdum esset,quod si læsio consisteret in vna , vel duabus , vel tribus diebus,vel circa,deberet non solum peti , sed etiam expediri causa restitutionis intra hos paucos dies,cum cognitio eius,& iudicium quod desuper ordinari debet, non summariū, sed ordinarium esse, & non cum simplici & summaria sed cum plena causæ cognitione expediri debeat.l.3.vbi glos.& doct.ff.eod.tit.nostro.& l.1.§.causa cognita. ff de min. & in l.verum. §.sciendum. ff. de mino. & dicam infra q.34.artic. 5.& facit pulchre l. quinquaginta. cum l.seq.ff.de excus.tut. & per hunc text. reperi quod in hoc casu ita in indiuiduo volunt Pet.& Cyn.in l.petendæ. nu.1.C.de tem.in int.rest.

Aut quærimus,an restitutio in integrum peti debeat intra tantum tempus in quanto læsio consistit, & tunc licet videatur dubitabilis multum articulus , ego tamen puto,quòd si potuit læsus,& negligenter interim petere omisit,sibi imputare debeat, & quòd tempus , ad quod veniebat facienda restitutio ex iusta causa ætatis vel alia,corrodatur & compensetur ob negligentiam subsequentem,quæ vtique maxima est posse petere, & nolle per negligentiam A prosecutione enim huius remedij , cum multæ expensæ interueniant ac labores, excusabiliter quis terreri & auerti pro aliquo tempore potest , vt interim deliberet,consulat,prouideat &c. sed a petitione,quæ sine aliqua difficultate fit, non est quod auertere possit excusabiliter , & ideo in hoc casu ego tenerem opinionem Legistarum,per rationem vltimam supra pro ea adductam,cum non repugnet in hoc secundo casu responsio ad illam allata , vt tute ipse videre potes. Et sic tenendo in hoc secundo casu,

Ad contraria sic responde.

Ad primum, quòd est speciale in ecclesia , vt inquit Bar.in d.§.sed quod simpliciter.& rationem differentiæ ipse late affert, vt ibi per eum.num. 12.

Sed,securior responsio mihi videtur illa, quòd in d.
41 clem. 1.tex.loquatur de tempore intra quod † finiri debet restitutio. & ibi , & causa restitutionis finiri debet

intra

intra quadriennium continuum a tempore læsionis, etiam si læsionis tempus minus tempore quadriennij existat, & sic non de tempore quo peti debet, ponderando verbum, finiri. & iste tex. sic consideratus confirmat primum membrum distinctionis a me supra factæ, & non obstat secundo membro, & communi opinioni legistarum, & reperi postea quod Paul. de Cast. in l. 1. num. 2. C. de rest. mil. & Fulg. in l. ergo. §. quoties. nu. 1. ff. ex quibus caus. maio. idem volunt.

42 Ad secundum de l. 1. C. de rest. mil † resp. Fulg. in d. l. fin. prope finem, quod illa verba post exactos dies, intelligi debent, idest post annum, quasi ibi loquatur inter ascendentes, & descendentes, non autem collaterales, quibus datur centum dies duntaxat.

Sed hæc quoq. dubia est, quia non distinguit text. an de ascendentium hæreditate an vero collateralium loquatur.

Vnde dico, quòd ibi tex. non dicit simpliciter de petitione restitutionis, sed dicit ꝙ intra annũ vtilem implorari debet, quod ad effectualem consecutionem illius refertur, & sic loquitur de primo casu, in quo istam sententiam canonistarum admisimus.

Ad tertium patet responsio ex supra dicta distinctione, per quam tollitur absurdum illud &c.

Retenta igitur secunda opinione legistarum, quo ad ipsam petitionem restitutionis, non autem quo ad prosecutionem, & expeditionem eius.

43 Inferas notab. ad hoc, † quod restituendus ex clausula generali ad adeundam hæreditatem, quam defunctus adire ob ignorantiam intra annum deliberationis non potuit, poterit tamen infra illum annum petere hanc restitutionem in integrum. Paul. de Cast. cons. 405. libr. 2. vbi etiam dat cautelam aduersario, vide.

44 Amplia, vt procedat etiam si in vna die † tantum læsio consisteret, quia vna tantum dies dabitur ad restitutionem petendam, Spec. de rest. in int. §. intra quod. in fine.

Sed mitiga duritiem huius ampliationis, vt procedat
45 † sic, quòd debeant dari ipsi læso aliqui dies, quibus ipse præparet se postquam nouit se esse læsum, vel postquam maior factus est, vel redijt, vel læsio completa est, vt possit cõsulere peritos aduocatũ q̃rere &c. iuxta l. ab hostibus. § sed quod simpliciter. ff. ex quib. caus. maior. & ita colligitur in hoc proposito nostro ex Bart. in d. §. sed quod simpliciter. nu. 12. in fin. dicam infra, circa cursum huius quadriennij, in q. seq.

Limita e contra multipliciter.

46 Primo, vt procedat † in restitutione aduersus † appellationem omissam, quæ debet peti infra decem dies, intra quos debebat appellari, non autem in restitutione aduersus ipsam sententiam, quæ intra quadriennium integrum peti potest. Ruin. consil. 36. num. 9. vers. 2. resp. lib. 5.

47 Limita secũdo, vt non procedat in restitutione † in integrum quæ datur ecclesiæ, quia erit quadriennium continuum indifferẽter. ita ex Bar. in d. §. sed quod simpliciter. num. 12. & ratio ibi per eum. & latissime hoc prosequitur, & tenet Iacob. de S. Georgio in d. l. fin. nu. 13. & 14. C. de temp. in int. restit. & ampliat, dicens idem esse in ciuitate, & Republica, quod nota.

48 Limita tertio, vt non procedat in restitutione † facta ex misericordia ab ipso superiore, quia illa potest peti intra tantum tempus quantum visum fuerit superiori. Specul. in d. §. intra quod. in fi. eo. tit. nostro.

Limita quarto, vt non procedat in casu l. nec non. §. si quis sæpius. ff. eo ex quib. caus. maio. & rationem specialitatis & absurdi vide supra eod. art. in resp. ad quartũ argumentum secundæ opinionis.

Articulus V.

49 AD quintum, An restitutio † in integrum transacto hoc quadriennio ita exclusa dicatur, vt amplius peti non possit? Et breuiter.

Regula est, quòd non amplius potest peti. text. est in l. fi. C. de temp. in int. rest. & in c. 1. & 2. eo. tit. de rest. in int. in 6. & in clem. 1. eo. & oẽs passim, qui allegandi sunt infra eod. art. in ampliat. & limit. & ẽt per oẽs articulos sequentes, qui veniunt ampliatiue, vel limitatiue ad hãc tritam, & vulgatam iuris conclusionem.

Ampliatur primo, vt procedat ẽt per viam exceptio-
50 nis, † nam neque per viam exceptionis peti poterit restitutio post quadriennium transactum. Alber. in l. si quis libertatẽ. n. 4 ff. de pet. hær. Dyn. in d. l. fi. C. de tẽp. in int. rest. & ibi Cyn. in fi. q. & Alber. n. 4. & Capella Tholos. decis. 239. dicit ita fuisse determinatũ in illo Senatu.

Ratio autem per quam tollitur etiam ratio dubitandi, est quia exceptiones tunc sunt perpetuæ, quando nõ est in potestate ipsius rei agere, alias sunt temporales, vt per Cyn. præall. & ita est hic, vt ego plene deducam infra suo loco q... art... interim vide Cy. qui hoc deducit.

Ampliatur secundo, vt procedat etiam in restitutione
51 ex illa clausula † generali, si qua mihi iusta causa &c. Bar. in l. fi. nu. 11. C. ex quib. caus. maio. Bald. Card. & Abb. in c. cum ex literis. num. 12. extra eod.

Et ita teneas per d. l. fina. quæ loquitur indistincte in vtraq. specie restitutionis, tam maiorum, quam minorũ. Nec moueat ꝙ Host. contrarium teneat. Quia Abb. præalleg. plene satisfacit, & potes etiam intelligere opinionem Hostiensis, nisi ex causa aliud faciendum sit, vt d. clem. 1. & dicam infra art. seq.

52 Ampliatur tertio, vt in tantum procedant prædicta, † ꝙ si post prædictũ tp̃s lata sit sñia super restitutione in integ. sit nulla ipso iure. Bal. in l. fi. n. 3. C. de tẽp. in int. rest. & post eum Pet. Ant. Angusc. cons. 48. in fi. lib. 3.

53 Ampliatur quarto, vt procedat † non solum quo ad petitionem restitutionis, sed etiam quoad expeditionem illius, quia non solum peti, sed etiam finiri & terminari debet infra quadriennium, clemen. 1. de restitut. in int. ibi, finiri intra quadrienniũ &c. & dicam plene infra art. fi. dum concludam, ꝙ per contestationem litis non perpetuatur hæc instantia quadriennalis &c.

54 Ampliatur quinto, vt procedat † etiam in casu, quo quis amisisset probationes faciendas ab eo intra vltimũ terminum peremptorium, & post illum transiuisset quadriennium, nam licet postea sequatur sententia, & appareat lata contra minorem ex eius imprudentia, & culpa, & sic videatur rescindẽda beneficio ætatis, & restitutionis, tamen non datur restitutio propter lapsum quadriẽnij, Rot. in addit. p Papazzon. tit. de rest. in int. decis. 2.

55 Intellige tamen præsuppositis † terminis habilibus, idest quod minor sit interim factus maior, nã in minori ætate non agitur de causa huius quadriennij, d. l. fi. & dicam q. seq.

56 Limitatur e contra quoque multipliciter. †

Primo, nisi læsus fuerit impeditus culpa aduersarij, quo minus expediatur causa restitutionis intra quadriẽnium, & ita post multos vbi ibi, Paris. cons. 65. num. 60. lib. 3. cum pulchro exemplo minarum, & illati timoris ab aduersario, & cum regula generali omnium impedimentorum procedentium culpa & facto aduersarij dicit Cassad. tit. de rest. in int. decis. 2. dicens quòd omnes Dñi in hoc inclinauerunt, & qđ æquitate maxima moti restitutionẽ concesserunt, nõ obstante lapsu quadriẽnij.

57 Limitatur secundo nisi adsit iusta causa † concedendi illam etiam post quadriennium, c. 1. eod. tit. in 6. Sed de hoc plene agam inf. ead. q. articulis sequentibus.

58 Limitatur tertio vt non procedat in his, † quæ anime

periculum concernunt, nam quadriennium in huiusmo di calibus non attenditur. Aragon.decif.19.

59 Limitatur quarto nisi princeps † motu proprio man daret restitutionem concedi etiam post lapsum quadrié nij. Butr.conf.41.39 & 40.

60 Limitatur † quinto per id quod Bartol.tradit, licet demum cogitandú relinquat in l. 1.§.biduum.nu.fin.ff. quando appell.sit.videlicet, quod si obligatio sit sub có ditione, vel sententia sub conditione lata sit,& conditio nalis sit,quæ post multum tempus impleri debeat,dubi tat Bart.an si conditio ex qua læsio denique perficitur, contingat post quadriennium, restitutio peti amplius possit? & ipse non determinat,sed cogitandú relinquit, & videtur quod non dicatur læsus prius quam conditio euenerit,& consequenter,quòd restitutio prius peti nó possit, quę non datur nisi vbi læsio adest, & sic ꝗpost quadriennium etiam possit implorari,si post illud con ditio eueniat,quæ grauamen affert.

Sed in contrarium facit, quod decidit Bal.in l.Caius. ff.de adm.tut.vbi determinat, quod si alicui mandatú sit aliquid a iudice,cum clausula,& si senseris te grauatú intra mensem compareas, recepturus iustitiæ complementum , istud tempus vnius mensis currit a die præcepti,& non expectatur euentus conditionis,& grauaminis.

Et ego puto quòd securius sit tenere, quòd non possit post quadriennium restitutio peti,per d.l.1.§.biduú. in fine.vbi idem deciditur verbaliter in tempore dato ad appellandum ab huiusmodi sententia conditionali, vnde cum idem præstet appellatio maioribus,quod restitutio in integrum minoribus, & in hoc non reperiatur specialis differentia,vel differentiæ ratio,ideo &c.l. præter.ff.de min.

Et ad illud,quod non prius læsus dicatur minor, quá conditio eueniret,respondeo,quod imo ab initio læsus est, propter periculum conditionis extituræ,vt notab.di cit Fulg.in l.nam & postea.§.si minor.ff.de iur.nu.4.

61 Limitatur sexto † vt non procedat in casu speciali l. fi.C.de rep.hæred.vbi in restitutione aduersus omissam seu repudiatá hæreditatem suus habet triennium, post transactum quadriennium ad restitutionem huiusmodi petendam,dicit Azo in summ.rub.C.si vt omiss.hæred. quod hoc triennium datur ex æquitate,& Fulg.ibi dicit esse casum singularissimum,& idem Iacob.de S. Geor. glo.in d.l.fi.nu.2.& ibi alij omnes.& pro singu.notat Bar.vt inter eius singularia nu.80.hæres suus.

62 Limitatur septimo † etiam specialiter , in casu læsionis commissæ in donatione , vt est tex.sing.in l.fina.in fine.C.si min.ma fa&.alien.ratá hab.& Soc.iun.in con fil.8.nu.7.lib.4 hoc notat,& declarat, quòd hoc lógius tempus non detur ad restitutionem petendam , sed ad dicendum de nullitate contractus ex defectu non interpositi decreti.Ad quod aduerte.

Et amplia vt procedat etiam in renunciationibus,

63 † & alijs gratuitis concessionibus,& remissionibus iuriú acceptilationibus,pactis de non petendo &c.nam si huiusmodi fecerint,quæ requirunt decretum iudicis,& minor illud non adhibuerit,dantur 10.anni ad huiusmodi renunciationes &c. rescindendas, vt dict.l.fin.licet ope restitutionis non nisi intra quadriennium rescindi possent.

64 Nota vnum in praxi.† Quod quando in precibus nar ratur lapsus quadrié nij, & ex iusto impedimento & cau sa petitur restitutio,tunc omnino in precibus debet fieri specialis mentio de lapsu quadriennij,& de causa impedimenti, & signatura super omnibus rescribit, & có mittit,prout de iure.Vestr.lib.4.c.4.nu.11.

Articulus VI.

65 AD sextum, An scilicet † hoc tempus quadriennij possit a lege, vel statuto prorogari, adeo vt etiam post quadriennium possit restitutio in integrum peti.

Videtur quòd non,vt tenet quidam incertus author in tracta.de modo proced.contra apost. nu.17.allegans ea quæ habétur in c.anteriorum,& in c.fi.de rest.in int.

In contrarium videtur veritas, quia ista constitutio est iuris ciuilis,vt constat,ergo mutabilis est, sicut cæteræ cóstitutiones iuris positiui.§.sed ea,Inst.de iur.nat.& sicut cæterarú præscriptionum tempora specialiter mutabilia sunt, cum iuris ciuilis sint, in prin.Insti.de vsucap.& in indiuiduo,tempus hoc restitutionis in integrú quod mutabile sit, constat ex eo, quod iure ueteri erat annus vtilis,hodie vero est quadriennium continuum.l. fin.C.de tempo.in int.rest.

Ego igitur dico sic.

Aut quærimus,an hoc tempus possit prolongari noua lege,vel statuto,& dico quòd sine dubio potest, per ea quæ statim dixi,vnde posset hodie per statuta terrarum disponi,quòd tempus petendæ restitutionis in integrum esset quinquennium vel decennium &cæt.sicut etiam posset minui, scilicet quod non esset nisi biennium &c.

Aut quærimus, an si non prouidetur hoc specialiter & exprese,dicatur tamen a lege prolongatum hoc tépus in aliquibus casibus,ita vt iudex non quidem ex arbitrio tantum possit,sed teneatur etiam de iure tempus hoc restitutionis longius admittere, & post quadriennium audire ipsum læsum?& dico ꝗ ex causa in aliquibus casibus hoc facere tenetur, ac si specialiter a iure hoc prouisum esset, quia lex generaliter cauet , vt ex causa etiam post quadriennium debeat quis in integrum restitui, c.s.eod.tit.in 6.Sed quæ causæ istæ sint , & intra quantum tempus post transactum quadriennium quis restitutionem petere possit, lex aliqua specialiter non exprimit,nisi vnica l.fi.C.de rep. hære. in illo casu sing. & specialissimo,de quo dixi supra art.præce.limi.6. Quę igitur sint,& quantum tempus competat in illis casibus dicam specialiter, & plene in seqq.articulis. Aut demú aliqua causa non adest,& prolongari non potest, & ita loquitur contrarium,& saluari potest.

Articulus VII.

66 AD septimum, An scilicet enormissima † læsio sit iusta causa,propter quam etiam post quadriennium transactum concedi debeat restitutio in integrum ipsi ecclesiæ?

Videtur quòd non.

Primo,quia si hoc admitti debet ratione ipsius quan titatis,non videtur adesse ratio differentiæ,quare magis in hoc casu propter maiorem summam longius tempus concedi debeat, quam in aliis propter minorem, cum non ipsum damnum passum sit causa principalis restitutionis in integrum,sed vel ætas minor, vel iustum impedimentum.Si vero ex eo admitti debet,quia vbi adest enormissima læsio, omnino dolus adesse præsumitur (quo casu videtur iniquum,vt temporis lapsus patrocinari debeat malitiæ aduersarii) pariter admitti deberet regulariter et in qualibet læsione, propter quam datur restitutio,cum enim secundum magis communem sententiá non detur restitutio ob modicam læsionem, sed ob enormé duntaxat, vt dixi supra q.4.art.pen.iste dolus præsumptus semper adsuisse dici poterit,l.qui super stite.C.de dolo.& consequenter semper prolongari debebit hoc quadriennium,quod tamen absurdum est.

Secundo,quia ita fuit de intentione Bal.in conl. 455. nu.2.

num.2.lib.4.& clare tenet Cephal.conſil.3. num. 130. lib 1.

In contrar um eſt cōis omnium ſententia. Quá tenuit
70 originaliter gl.in c.1.in fin.de reſt.in int.in 6.& ibi omnes.Io.And.in c.ad noſtram,de reb.eccleſ.non allenan. & idem in cap.cum ex literis.de reſtitut. in integ. & ibi Hoſt.col.4.& ibi Bellam.num.2.& doct.in cap.1.extra eod.vbi Bero.num.11.Bapt.a S. Blaſio de contrad. notab.199.Didac.var.reſolut.c.3.num.10. cum innumeris concord.quos vide apud eum.Caſſan.ſuper conſuetud. Burgun.rub.7.§.52.verſic.conſiderari.Rodoan.de reb. eccleſ.non alien.in quæſt.de reſtit.in int.in princ. num. 15.& 9.1.in fi.& conſuluerunt paſsim alij, Rom. conſ. 123.nu.5.& conſ.369.nu.22.Corne.conſ.181.num.52. iuncto nu.68.lib.2.Soc.ſenior conſ.266.col. 12. libr. 2. vbi de communi.Alex.conſ.47.in fin.libr.5. & in conſ. 150.num.6.lib.7.Anch.conſ.136.nu.3.Iaſ.conſ.54.nu. 3.lib.1.& conſ.55.num.2.Soc.iun.conſ.84.num. 10.lib.
71 2.Natta conſ.525.nu.50.lib.3.Marius Anguſc.conſ.79. num.70.lib.1.Bero.conſ.36 nu.14.lib.2.Brun.conſ.41. nu.37.& 38.Riminal.conſ.430.nu 49.lib 3. Theb.cōſ. 28.n. 17.& de communi teſtatur Turz.de com.opin n. 109.cum concord.per eum.

Et ita tenendum puto propter authoritatem tantorum patrum,& quia æquior ſententia eſt, & licet iſti nō afferant rationem (quam viderim.) Puto tamen ex eo confirmari poſſe,quia in enormiſsima læſione impoſsibile eſt, quin contineatur dolus aduerſarij, qui quidem non debet lapſu temporis adiuuari, cap.fin. de conſuet. in princip.& hinc eſt,quòd tex.in d.cap.1.de reſtitut. in inte.in 6.in caſu præuaricationis admittit prorogationē quadriennij, propter odium captioſorum hominum, vt dicam prox.art.ſeqq.

Ad contraria autem reſp.ſic.
72 Ad primum,quòd quantum attinet ad quantitatem damni,vtique vbi maius eſt damnum, & conſequenter maius periculum,ibi cautius agendum eſt,& in præſcriptionibus ſpecialiter,in quibus videmus quòd mobilia, quæ regulariter ſunt minoris valoris, quam ſtabilia bona breuiori tempore præſcribuntur &c. Quantum vero ad dolum, præſumptum, pariter negari non poteſt, quin clarius dicatur præſumptio doli ex enormiſsima læſione quam ex enormi ſimpliciter. Præterea illa opinio,quòd reſtitutio non detur niſi pro enormi læſione, non fuit ſupra admiſſa pro vera ſimpliciter. Demum dici poteſt,quòd articulus formatus eſt ſpecialiter de reſtitutione in integrum ipſius eccleſiæ,quæ quidem eccleſia per alios regitur,& læditur,vt notum eſt, & quando quis læſus eſt a ſuis adminiſtratoribus, non autem a ſe ipſo ſimpliciter, reſtituitur etiam pro modico damno
73 vt notab.dicit Iacob.de S.Georg.in l.2.C. ſi adu. vend. Sed obſtante ea quæ dixi ſupra.q.4.ar.12.nu. 107. Dic igitur,ꝙ vbi adeſt tam grauis læſio,ibi præuaricatio prę ſumitur,ideo &c.vt d.c.1.de reſt.in int.in 6.

67 Et ſic tenendo. Quæritur pro practica† huius reſolutionis,quæ dicatur in propoſito enormiſsima læſio, in qua reperio quaſdam opiniones.

Primo enim inquit Natta in d.conſ.525.nu. 50. libr. 3.ꝙ in hoc non attenditur valor rei de qua agitur, ſed
68 correſpectiue facultates eccleſiæ, † ſed hoc non ſatisfacit per ea quæ dixi ſupra q.4.art.12.

Secundo plenius inquit Didac.in d.tracta. var. reſol. cap.3.num.13.verſ.ſecundo ex his, quòd attendi debet quantitas læſionis reſpectiue ad facultates eccleſiæ, &
69 ꝙ totum hoc debet remitti arbitrio iudicis, † & idem vult Brun.d.conſ.41.num. 38 addens,quod debet conſiderari quantitas redditiuum ipſius eccleſię,& ſubdit ꝙ dicetur enormiſsima læſio,etiam ſi in modica quantitate ſit,tamen perpetuo duratura ſit, vt accidere poteſt in ſolutione aliqua quotannis facienda, quod eſt notandum.Sed tamen neque hoc perpetuum eſt, vt dixi d.q. art. 12.

Tertio inquiunt alij,ꝙ dicetur enormiſsima† læſio quando eſt vltra dimidiam.Iaſ.conſ.55.nu.3. libr. 1.dicens ita dicere Aret.& Imol.in c.1.de reſt.in integ. Hęc quoque opinio ſtare poteſt,ſed non regulariter.Et ideo quo ad hoc ego dico totum arbitrio iudicis remittēdū, attenta in primis quantitate læſionis & patrimonij, vt dicebant præalle.Didac.& Natta,& ſimul etiam qualitate & forma contractus,vt plene dixi in d.art.12. & in diſtinguenda enormiſsima læſione ab enormi ſimpliciter,puto pro nunc, ꝙ quando apparebit iudici ꝙ læſio ſit talis,quam nemo pati voluiſſet,ſi ſciuiſſet, poſsit dici enormiſsima,ſicut in latiſsima culpa,quæ eſt non intelligere quod omnes homines intelligunt, enormis vero, quam maior pars hominum pati noluiſſet.Dicam tamē plenius in tract.iuramenti.

Quæritur etiam iuxta hoc,an ſufficiat enormis† læſio ſimpliciter ad hoc,vt eccleſia reſtituatur in integrū etiam poſt quadriennium elapſum?

Et reperio quòd Coſta in l.Gallus.§. & quid ſi tantum.nu.82.in 2.par.dicit, ꝙ enorme damnum tantum ſufficiet. Quia alias modicum ſufficit ad reſtitutionem obtinendam,nec enorme requiritur.

Sed non puto verum hoc dictum, quia magis communis opinio eſt,quòd imo regulariter requiratur enorme damnum,vt apparet ex his quæ congeſsi d. art. 12. & in ſpecie procedit hoc etiam in eccleſia vt ibi dixi in prima ampliat.nu.107.Vnde recurrendum erit ad arbitrium iudicis etiam in hoc, cum neceſſarium ſit recurrere ad illud etiam in alio, quæ ſcilicet dicatur enormis, & quæ enormiſsima læſio.

Limita autem ſupradictam † concluſionem, vt procedat,quando eccleſia tractat de damno vitando, tunc enim ex cauſa enormiſsimæ læſionis etiam poſt quadriennium reſtituitur, ſecus vero ſi de lucro captando agit,nam eo caſu etiam propter eminentiſsimum lucrū, quod omiſiſſet eccleſia non reſtituitur quadriennio elapſo,ita ſing.limitat Iaſ.conſ.54.nu.5.lib.4. Sed ego diſtinguerem ſic.Aut agit de mero lucro odioſo,videlicet præſcriptionis,puta, ſi omiſit poſsidere, & pręſcribere aliquod maximum prædium, vel aliquam iuriſdictionem,& bene loquitur Iaſ.Aut vero de lucro mere fauorabili,& quod neq. principaliter,neque incidenter, neque in conſequentiam in odium alterius inductum eſt, & tunc non puto veram eius limitationem, quia non video rationem differentię probabilem inter caſum vnum,& alterum.Et pro hoc vide,quæ plene ſcripſi ſupra q.4.art.9.verſ.ego puto &c.nu.67.& ſeqq.

Limitatur etiam ex intentione † pręallegatorum, vt non ſic procedat in minore, ſicut in eccleſia, licet alias minor & eccleſia æquiparentur,quoad reſtitutionem in integrum,& hoc ex eo,quia d.c.1.de reſtit. in inte. in 6. loquitur ſpecialiter in eccleſia.

Sed aduertendum eſt,ꝙ ratio in qua fundatur ſupraſcripta communis concluſio ita militat in minore, ſicut in eccleſia, videlicet quod præſumatur dolus ex parte aduerſarij,vt ſupra dictum eſt.Niſi dicamus ꝙ hoc quadriēnium currit minori poſtquam eſt factus maior,vnde videtur compēſanda negligētia ipſius læſi iam maioris facti, cum dolo præſumpto ipſius aduerſarij: Quod in eccleſia non ita procedit, quæ nunquam fit maior, ſed ſemper fingitur minor, & ideo facilius excuſatur ab hac negligentia,& perpetratur quodammodo in ea hoc quadriennium,cū ipſa perpetuo eodē modo minor ſit, quo fuit quando contraxit & læſa fuit,& non inſubtiliter dici pōt,ꝙ ratio rationis eſt, quia in minore inductum eſt,quòd hoc quadriennium currat a die maioris

ætatis, odi n ciui negligentis petere restitutionem in integrum, vnde non attenditur an aduersarius ipsius sit dignus fauore vel non, quia non fauore aduersarij, sed odio ipsius minoris iam maioris facti inductum est, vt dixi, in ecclesia vero inductum est, quod hoc quadriennium currat statim a die læsionis, et si ecclesia semper eodem modo minor esse fingatur, fauore mero ipsius aduersarij, vt quandoq. tutus sit ab hac exceptione restitutionis in integrum, non autem odio ecclesiæ quę semper venia digna esset, cum semper eodem modo minor sit. Quo fit, vt in casu enormissimæ læsionis, in quo aduersarius præsumitur fuisse in dolo, iste fauor non debeat attendi, ne quis ex delicto suo fauorem consequatur &c. Quod nota, licet Grauat. in add. ad Vestr. lib. 4. c. 4. aliter teneat.

74 Amplia prædicta omnia, † quæ dicta sunt in ecclesiis, vt habeant locum etiam in ciuitatib. reb. pub. communitatibus &c. Didac. var. resol. c. 3. nu. 13.

Articulus VIII.

75 AD octauum, An scilicet † ex eo, quia prælatus a quo ecclesia læsa fuit, viuit, sit iusta causa quòd ecclesia possit petere restitutionem post quadriennium transactum viuente dicto prælato?

Videtur quod non.

Primo, quia aut iste prælatus præuaricatus est, & collusit cum aduersario ipsius ecclesiæ, & tunc non ex hoc, quia prælatus viuat, vel mortuus sit, prorogabitur hoc quadriennium, sed ex causa præuaricationis, vt est expressum in d. c. 1. de rest. in int. in 6. aut prælatus nullam præuaricationem, vel collusionem fecit, & quare vita eius impedimento esse debet, quare non possit peti restitutio interim, & si non petatur, quare quadriennio hoc finiri non debeat?

Secundo, per quædam alia, quæ pro hac parte latius adducit Bero. in c. 1. nu. 16. de rest. in int.

Tertio, quia ita tenet Corn. in cons. 57. sub nu. 10. lib. 3. post Io. And. & quosdam alios, vbi ibi. & Bero. in d. c. 1. n. 16 multum nititur defendere in puncto iuris hãc sententiam.

In contrarium est communis sententia. Innoc. in ca. cum ex literis. de rest. in int. Io. Fabri in l. fi. in fi. C. in quibus caus. rest. in int. non est necess. & in l. respublica. in fi. C. ex quib. caus. maio. Gemin. in c. 1. de rest. in int. in 6. nu. 10. Card. in clem. 1. eo. tit. nu. 31. Bero. in c. 1. extra eod. nu. 14. & in c. de quarta. nu. 7. de præscript. Card. in c. cum ex literis. in 2. opp. in vlt. fol. eo. tit. de rest. in int. Bal. de præscript. part. 1. quintæ p. prin. q. 2. n. 4. Rodoã. de reb. eccl. non alien. in q. de rest. in integ. in princip. nu. 15. & 16. Grauat. in addit. ad Vestr. li. 4. c. 4. num. 35. vbi de communi. & consuluerunt Rom. cons. 407. n. 6. & idem notat sing. 172. Alex. cõs. 47. n. 7. libr. 5. & cons. 81. in fin. eod. lib. & cons. 150. num. 6. lib. 7. Bellam. consil. 46. num. 18. Mar. Angus. cons. 79. num. 69. lib. 1. cum concord. Bero. cons. 33. num. 10. lib. 1. Rimin. cons. 430. nu. 48. lib. 3. cum concord. Brun. cons. 41. nu. 37. Cassan. cons. 4. nu. 11. & Natt. cons. 525. nu. 45. vers. obijcitur. & seq. & nouissime gl. const. Marchiæ lib. 6. cap. 12. nu. 16. dicentes quod viuente prælato isto non currit hoc quadriennium.

Et ratio est secundum præall. Quia creditur quod prælatus iste dum viuet, conabitur quantum poterit defendere facta per eum, & trahet clerum in sentẽtiam suam, ad hoc vt non contradicant actui ab eo facto, etiam si sit præiudicialis ipsi ecclesiæ. Et per hanc rationem ego securiorẽ puto hanc cõem sententiã. Limitãdo illam nisi iste prælatus notorie pro miti & bono pastore haberetur, & qui neque obstinationis neque ambitionis notam sentiret.

Ad contraria facile respondetur.

Ad primum enim dico, quod ratio apparet ex prædictis, & per illam cessat obiectum.

Ad secundum respon. eodem modo, ꝙ scilicet non ex causa præuaricationis tantum prorogatio ista permittitur, vt constat est præceden. art. & etiam ex sequenti, ideo non est speciale in d. cap. 1. de rest. in integ. in 6. ex quo cessat ratio Cornei & aliorum tenentium contrarium, contra quos est fortior ratio & magis communis opinio, vt constat &c.

76 Amplia conclusionem supradictam, † vt procedat etiam in iudice, idest si viueret iudex ille qui læsit ipsam ecclesiam. Card. in d. c. cum ex literis. in 2. oppos. in vlt. fol. de rest. in int.

Articulus IX.

77 AD nonum, An scilicet frequens † & repentina mutatio prælatorum sit iusta causa quod detur restitutio in integrum ecclesiæ, etiam post quadriennium elapsum?

Videtur, quod non. Quia si vita prælati qui lęsit ecclesiam est iusta causa quod etiam post quadriennium prędictum detur restitutio, quemodo mors illius & mutatio alterius prælati potest esse causa eiusdem prorogationis? impossibile enim est quod ex duabus contrarijs causis idem effectus oriatur.

In contrarium est communis sententia. Brun. cons. 41. num. 37. Cassan. cons. 4. num. 11. Natt. cons. 525. nu. 45. vers. obijcitur &c. Riminald. cons. 430. nu. 48. lib. 3. Dec. cons. 36. col. fin. Bero. c. 1. nu. 18. da rest. in int. Rodoan. de reb. eccles. non alie. in quæst. de rest. in integ. in princ. num. 15. & ita tenendum est.

78 Et ratio est, quia ex tali repentina † prælatorum mutatione præsumitur ignorantia eorum quæ a prælatis mortuis gesta fuerunt, vt inquit Dec. præalleg. & vtique verisimile est, quia non potest statim prælatus nouus habere notitiam iurium & actionum ipsius ecclesiæ. Quo fit, vt cum quadriennium hoc non currat nisi à die scientiæ, vt dicetur infra q. seq. artic. 4. ratione huius ignorantiæ præsumptæ, & iusti impedimenti simul prorogatio ista fieri debeat.

Ex quo patet responsio ad contrarium. Nam non mors prælati sola est causa huius prorogationis, sed aliorum prælatorũ repentina mutatio, & præsumptio ignorantiæ quæ inde resultat, vt dictum est.

Et ex prædictis resultant duæ limitationes ad hanc communem conclusionem.

79 Prima est, quod non procedat, † quando mortuo Primo prælato qui læsit ius ecclesiæ, sequens prælatus diu viuit, adeo vt informare se potuerit de gestis ab alio prælato, & aduersus illa petere restitutionem, & præsertim quando multo plus quadriennio viuente hoc secundo prælato effluxit.

80 Secunda est, vt non procedat, quando sumus † in ciuitatibus, & communitatibus alijs, quæ quotannis, vel mẽsibus, vel semestribus, vel trimestribus viuunt sub diuersis syndicis, & magistratibus, & mutant illos, nam talis mutatio non operabitur hoc, quod operatur mutatio prælatorum, per rationem prædictam, quia ignorantia non præsumetur, cum isti in assumptione temporalis huius officij informent se de statu regiminis, & iuribus ipsius communitatis, & ita in terminis limitat Natt. d. cons. 525. nu. 45. vers. obijcitur, & seqq.

Prædicta omnia de impedimento hoc præsumptæ ignorantiæ.

Amplia

81 Amplia vt multò † magis procedant, quando ali-
quod iustum impedimentum clare adesset, propter
quod restitutio in integrum peti & obtinere intra qua-
driennium non potuisset, vt in specie tradit Soc. sen. con
sil. 66. num. 16. lib. 4. & Balb. de præscrip. prima. p. 4. par.
prin. nume. 3. & cum ista declaratio communis sit etiam
minoribus & maioribus alijs, dicam plene de ea infra q.
seq. circa cursum quadriennij.

Articulus X.

82 AD decimum, An scilicet † iudex possit alijs de cau-
sis si ita sibi ex arbitrio suo videtur, restitutionem
concedere etiam post quadriennium transactum?
Circa hoc, quia potius distinctione, quàm dubitatio-
ne in aliquibus indiget articulus, dicito sic.
Aut quærimus an iudex possit ex arbitrio suo resti-
tuere ad maius vel minus tempus, quam quod læsio ab-
stulit, & dic quòd non regulariter, per ea quæ dixi supra
articul. 1. & 2. Quod limita, nisi tempus in quo fuit læsio,
fuisset arbitrarium, quia tūc ad tempus arbitrarium quo
que fiet restitutio, ita sing. notat Cardin. in clemen. 1.
in fine. de restitutione in integrum. & ibi Vital. nume-
ro 46.
Aut quærimus an possit infra longius tempus quam
quadriennij restituere, & dicas, quòd aut vult facere hoc
ex causa, & potest, Alber. in d. l. fin. num. 3. C. de temp.
in integr. rest. Mauric. capit. 48. Bart. in d. l. 2. num. 4. Ale
xand. Bod. a. Iac. nume. 28. Bald. in l. 2. ff. de re iud. vt re-
fert & sequitur Vasq. q. Illustr. lib. 1. cap. 31. numer. 25.
allegans etiam Io. Andr. in d. c. 1. de rest. in int. seu de re-
stit. spolia. & tu dic quòd est text. expressus pro hoc in
d. c. 1. de rest. in int. in 6.
Sed quæ dicatur iusta causa, ex qua moueri debeat iu-
83 dex, † regula certa tradi non potest, quia (vt dixi) arbi-
trio eius committi debet, sed tamen dici potest, quòd
quoties apparebit iudici quòd læsus iusto impedimento
detentus non potuit restitutionem in integrum petere,
vel expedire infra quadriennium, concedet eidem etiam
post quadriennium, per l. non enim. ff. ex quibus caus.
maio. huiusmodi autem impedimenta sunt, infirmitas,
absentia, furor, paupertas &c. de quibus supra plene quę
stio. 11. art. 1. & seq. & dicam etiam infra q. seq. vbi age-
tur an & quando currat impeditis hoc tempus, Aut iu-
dex vult facere sine causa, & tunc fac regulam, quod nō,
& clarum est per d. l. fin. C. de temp. in inte. rest. & ratio
est, quia non potest iudex sine causa mutare formam a
lege datam &c. & concord. ad hanc regulam collige ex
ampliat. seq.
84 Amplia hanc conclusionem † vt procedat etiam si de
facto iudex post hoc tempus quadriennij restitutionem
concessisset, nam talis concessio & sententia restituto-
ria nulla est, gl. in cle. 1. verbo finiri. eod. tit. & ibi Imol.
nume. 15. in fin. Cyn. in l. fin. num. 8. C. de temp. in int. re
stit. & ibi Bald. numer. 3. & Alber. num. 3. Aret. in §. rur-
sus. Instit. de action. Faber ibi num. 15. Ias. num. 70. Zas.
num. 19. Io. de Platea num. 57. vers. 7. quęro. & idem Io.
Fabri in l. superuacuam. C. de temp. rest. in inte. vers. sed
quid si datur, post Alber. in l. scire. §. consequens. nume.
3. ff. de excus. tut. & in tracta. statutorum libr. 1. q. 56. nu
me. 7. Bellam. in c. coram. numer. 5. licet demum potius
dubitare videatur, quàm resoluere. Rebuff. in titu. de
rest. in int. art. 2. glo. 5. nu. 1. Rodoan. de reb. eccles. non
alie. in q. de rest. in int. §. 1. nume. 7. & in fin.
Et facit secundum Tiraq. in tract. de ver. retr. par. 1. §.
85 8. glo. 2. nu. 14. Quia iudex † sicut non potest prorogare
tempus appellationis, ita nec restitutionis, per l. nemo.
C. de temp. appella. & gl. in c. cum sit Romana. in verbo
recisus. de appell. Facit etiam l. scire. §. consequens. ff. de
excu. tut. & notata in l. properandum. in prin. C. de iud.
& clem. si appella. de appell.
86 Limita autem è contra conclusionem, † vt non pro-
cedat si aduersarius consentiret, ex consensu enim partiū
hoc quadriennium prorogari potest. Mauri. c. 47. Iacob.
de S. Geor. in d. l. fina. nu. 16. C. de temp. in inte. rest. vbi
de communi. Ruyn. cons. 143. num. 15. lib. 4. & cons. 36.
in fin. libr. 5. Menoch. de recup. poss. remed. 15. numer.
117.
87 Et facit clara ratio, nam sicut tempus † appellationis
potest ex consensu partium prorogari, secundum verio-
rem opinionem quam defendit egregie Marant. in suo
speculo, part. 6. §. & quandoque appellatur. numer. 136.
vers. in ista tamen, quę etiam forte magis communis est,
vt per eum ibi, ita quoque & tempus restitutionis peten
dæ, & finiendæ.
Sublimita tamen hoc, vt procedat, dummodo expres
88 se aduersarius consentiat, † nam si tacente eo post qua-
driennium concederetur sententia restitutoria, nulla es-
set. Iacob. de Sancto Georgio in l. fin. numer. 24. C. de
temp. in integ. rest. & confirmatur hoc per idem exem-
plum appellationis & fatalium, nam sicut illa tempora
(licet expresso consensu partium possint firmari ne cur-
rant, vt omnes concordant, & est text. in clemen. quan-
diu. de appel. & etiā prorogari, secundū opinionem su-
pra relatam proximè,) tamen tacite non possunt firma
ri ne labantur, vt post disputationem concludit Pedem.
decis. 28. per totum. ita & hæc quoq. tempora restitutio
nis in integrum, licet expresso consensu partium firma-
ri possint ne interim currant, secūdum omnium senten
tiam, vel etiam prorogari, secūdum opinionē quam Ma
rant. præalleg. defendit, non tamen tacito consensu dun
taxat, dicentur firmari aliquo modo, adeo quòd nulliter
post hæc tempora concedetur restitutio, licet aduersa-
rius taceat, & non reclamet.

Articulus XI.

89 AD vndecimum, An † scilicet iudex possit etiam
post quadriennium concedere restitutionē in inte-
grum, si ei manifeste constaret de læsione post hoc tem
pus elapsum?
Videtur quòd sic. Vt singulariter defendit Rebuff. in
tit. de rest. in int. art. 2. glos. 1. num. 4. 5. & 6. vbi ita pra-
cticari in Francia ait, & dicit quòd clemen. 1. de rest. in
int. vbi legitur finiri, debet legi iniri, & ita etiam d. l. fi.
C. de temp. in int. rest. procedit.
Contrarium tenet Alex. cons. 30. lib. 5. (vt allegatur)
sed apud me non dicit hoc. Sed bene hoc tenet Natta
in consi. 524. num. 8. & Peregr. 2. decis. 232. & in recolle
ctis diuersorum, decis. 215. & Put. 1. decis. 64. & 65. &
2. 379.
Per c. 1. eo. tit. nostro, & per l. 1. C. si adu. fiscum, & no
tata in l. rempubl. C. ex quib. caus. maio.
Ego breuiter sic dicendum puto.
Aut adest alia iusta causa hoc faciendi vltra notorie-
tatem ipsius læsionis, & puto quod sic, vt dixi supra præ
ced. art.
Aut nulla alia causa adest, quam ista, & tunc, aut quæ
rimus, an si non fuit petita intra quadriennium, possit
amplius peti hoc prætextu, & puto quòd non possit ex
eo, quia læsionis notorietas est necessaria in omni peti-
tione restitutionis in integrum, & sic hoc prætextu solo
posset peti etiam post quadriennium, vel semper peti
posset post quadriennium quando de læsione constaret,
vel nunquam peti posset, etiam intra quadriennium,
quando de læsione non constaret.
Aut vero quęrimus, an si fuit petita inf. quadriēniū sed
nō finita, & lapso quadriēnio cōstat de notoria lęsione,

hoc p̄ ętextu cōcedi debeat,& tūc dubitabilior est punctus Sed puto sic dicendū, Aut ex negligentia mera ipse minor, vel aliter læsus neglexit causam suæ restitutionis petitę expediri intra quadriennium,& non amplius post quadrienniū cōcedetur,d.l.non enim. ff.ex quibus caus. maio.

Aut non ex culpa propria, sed aliena, scilicet iudicis vel aduersarij,vel etiam impedimento proprio, & tunc secus,per ea quæ dixi supra artic. præced. vers. sed quæ dicatur iusta causa &c. & quæ dicam infra prox. artic. sequen.

Aut demum casu fortuito, puta quia superuenit hæc notorietas læsionis post lapsum quadriennij, quæ interim non potuit ab eo probari legitime, ex defectu vel ignorantia testiū,vel scripturarū,& tunc æquius puto ꝙ restitutio etiam post quadriennium hac de causa concedatur. Et reperio ꝙ in hoc vltimo hoc sing.voluit Io.Fabri in l.petendæ.C.de temp. in int. restit. propter cuius authoritatem maximam,& æquitatem huius distinctionis ita teneo.

90 Sed iuxta prædicta omnia, † in quibus cōclusum est, ꝙ etiam post quadriennium elapsum restitutio concedi debet: Quæritur intra quantum tempus post quadriēnium elapsum peti debeat, & concedi, & quo tempore deniq. huic auxilio p̄scribatur? duas opiniones reperio.

Vna est, ꝙ intra aliud quadriennium peti possit, & non vlterius, ita Ludou.Suarez alleg.21.num.4.per glo. in l.fin.C.de tempo.in int.rest.quæ dicit vtilem rescissoriam quadriennio finiri.

Sed hæc reprehenditur acriter à Costa in d.l.Gallus. §.& quid si tantum.in 2.parte.nu.83.ff.de lib. & posth. Et profecto inculta ratio videtur,cum hic agatur de remedio rescindenti,non autem de vtili rescissorio.

Alia opinio est, quod intra triginta annos. Bero. cons. 177.num.40.libr.1.Costa in dict.§.& quid si tantum.d. num.83.Rebuff.in tit.de restitut. in integr. num. 26. & Didac.in libr.variarum resolutio.capit. 3.num. 10.cum concord.& de communi.

91 Et pro hoc adducitur,quia cuilibet actioni,† vel officio iudicis præscribitur spatio 30.annorum l.omnes, C. de præscript.30.annorum.

92 Et quod non debeat esse immemorabile† hoc tempus in his proprijs terminis defendit Bero. cons. 84. nu.21. lib.1. Quicquid dixerit Rimin.cons.430.nu 49. libr.3. dum inquit perpetuo peti posse,nam intelligi debet,idest intra 30.annos,illud enim tempus dicitur perpetuū in materia actionum & temporum illarum, Instit.de perpet.& temp.act.in prin.

Sed ista quoque opinio non est perpetuo vera, nam in casibus, in quibus quadriennium lapsum est durante impedimento aliquo propter quod non potuit peti restitutio,verius erit quòd debeat dari restitutio intra aliud quadriennium tantum,vel forte intra tantum tempus quanto durauit impedimentum, quam intra triginta annos. Quid igitur?

Ego puto sic dicendum.

Aut causa propter quam conceditur restitutio post quadriennium,est specialis, velut illa, quando ecclesia enormissime læsa est,& tunc vera est opinio illa communis,quòd intra 30.annos peti poterit,& reuera pene omnes præalle.loquuntur in hoc speciali casu. Et ratio illorum in hoc casu bene procedit, quia cuilibet remedio regulariter præscribitur hoc tempore.

Aut est causa alia ęque cōis tā ecclesię,quā minorib. & maiorib.& tunc. Aut est causa consistens in aliquo tēpore incerto,& indeterminato, puta quod viuente prælato a quo ecclesia læsa est,si ecclesia non petat restitutionem in integrū,excusetur, & dico quod durabit quoque hoc tempus petendi illam tempore incerto & indeterminato, idest quandiu viuet prælatus ille, & postea alio quadriennio ordinario,quod incipiat currere a die mortis dicti prelati. Aut est tempus alicuius impedimenti,quod possit esse breuius vel longius quadriennio, & tunc,si longius est quadriennio, cessante impedimento illo quadriennio dabitur, vel tantundem, quantum de quadriennio supererat, quando impedimentum superuenit,vt dicam infra q.seq.circa cursum huius quadriennij. Et hoc modo in pluribus casibus poterit procedere opinio illa Ludou.Suarez de alio quadriēnio, quia si ab initio quo quis læsus fuit impedimentum recepit,illo durante nihil de quadriennio cucurrit,& illo cessante quadriennium integrum dabitur. Item poterit quoque verificari opinio illa Riminald.in casibus in quibus impedimentum durat tempore immemorabili,idest cētum annis, quo casu etiam post centum annos restitutionem peti posse intra quadriennium tamen verum erit, vt dicam infra circa cursum huius quadriennij. Ex quibus habes conclusionem, quòd vbicunque datur restitutio post quadriennium elapsum ex causa alicuius impedimenti, propter quod nō potuit peti intra quadrenniū, hoc tempus variatur,prout durauit ipsum impedimentum,vt prædictum est. Vbi vero datur post quadriennium elapsum ex causa illa speciali enormissimæ læsionis,vel præuaricationis aduersarii, de quibus in d.ca.1. de rest.in int.in 6.& ibi in glo.tunc dabitur intra triginta annos in totum,quo tēpore præscribetur huic remedio,sicut omnibus aliis,d.l.omnes.cum sim.& sic intelligo,& declaro hunc articulum.

Articulus XII.

93 AD duodecimū, † An scilicet contestatione litis vel alio consensu partium possit perpetuari,vel prorogari vel suspendi hoc quadriennium?

Et quo ad consensum partium, dictum fuit supra eo. art.decimo,vers.limita &c. quòd suspendi quidem potest ex communi sententia omnium, consentiendo scilicet,quòd iudex pronunciet interim tempus hoc non currere. Prorogari autem potest secundum vnam opinionem,secundum aliam non,& verior visa fuit illa, ꝙ etiam prorogari possit, quia principaliter ob priuatam vtilitatem fuit inductum hoc tempus, & in priuatum commodum illorum,inter quos cadit hæc causa restitutionis in integrum,vt clare colligitur ex l.fi.C. de temp. in integr. restitutio.& plene habetur per Maran.allegatum in dict.vers.limita.

94 Quo vero ad contestationem litis, † dubitari potest.

Videtur autem ꝙ sic,vt defendit Rebuff.in tit.de restit.in integ.art.2.glo.1.num.4.5.& 6.vbi in Francia ita practicari ait,& dicunt,ꝙ clem.1.de restit.in inte. dum dicit finiri,debet legi iniri.

Contra est text.in d.clem.1,legendo finiri,& non iniri,prout doct.communiter legunt & intelligunt,& communiter quoque concludunt,quod intra quadriennium debet terminari causa petitæ restitutionis in integrum, neque sufficit litem esse contestatam super ea intra quadriennium,quia non propterea illud perpetuatur,gloss. in l.Papinianus.in fi.ff.de mi.& ibi Alber.in summario, glos.in d.l.fin.in verbo finiendam.in princ. C.de temp. in integrum restitut.Cyn. ibi num.7. Fulgos. numer.2. Bald.num.2.& Alber.in fin.gloss.in dict. clemen. 1.in verbo finiri. gloss. in l. final. C.de dolo. & in l. sed & si per prætorem.§.si feriæ.in verbo, vnius. in fin.Faber in §.rursus.Instiut.de action.num.17.Mauric.de restitut. in integ.capit.41. vbi communem dicit Alciat. consil. 160.num.17.cum concord. & Corn. consil. 181. num. 69.libr.2.& Guid. Papæ decis.143.num. 2. & Cephal. cons.304.num.40.lib.3. et fuit sententia etiam Spec. in

pic.

tit.de rest.in integ.§.fi.nu.12.& Card.in d.clem. 1.& ibi Imol.num.15.& Bellam.in cap.coram.num.6.extra eodem.

Et est tex.de iure canonico in d.clem.1. ibi finiri, & de iure ciuili in d.clem.1.ibi finiendamque litem, C. de temp.in int.rest.& ita tenendum est, quia ita constitutū est, quicquid àliter legat hæc iura Rebuff.prælleg.

95 Ampliaturque hæc conclusio,† vt si sententia lata sit super restitutione in integrum post lapsum quadriennium, nulla sit ipso iure. Bal.d.l.fin.n.3.& post eum Pet. Ant.Angusciol.cons.48.in fin.lib.3.

96 Limitatur autem primo, † vt non procedat in casu quo steterit per iudicem vel aduersarium, quo minus ipse læsus prosequeretur litem & iudicium hoc rescindēs, Host.in cap.1.in verbo quadrienij, eodem titul.in cap. cum ex literis.col.3.glos.in d.clem.1.in verbo finiri, & ibi Vitalin.num.37.Imol.numer.15.eod. Vestr.lib. 8.c. 3.num.14.ad finem, Rodoan.de reb.eccles.non alien.in q.de rest.in integ.§.1.nu.12. Vasq.de success. resol. libr. 2.§.3.nu.104.Ancharan.in d.c.cum ex literis.num.4.& nu.9.glo.in d l.intra in glos. magna. ff. de minor. & ibi est text. clarus pro hoc. & Bald. per illum in dict.l.fin. num.2.

97 Limitari potest secundo,† vt nō procedat, si ipsi reo contra quem restitutio in integrum peti debet, placeret vt differretur iudicium restitutionis, gloss. in d. l. fin. in verbo finiendam.C.de temp.in integ. rest. & in terminis Ruy.cons.36.n.10.lib.5.& de hoc dixi supra in priñ. articuli circa consensum partis expressum.

98 Limitari potest etiam tertio,† nisi testes examinandi in hoc iudicio ex longinquis partibus euocandi essent. Io.Fabri in d.l.petendæ, C.de temp.in int.rest.

99 Et extende hanc limitationem,† vt procedat in omni alio casu iusti impedimenti, propter quod non potuerit expediri iudicium hoc intra quadriennium, per dict. l.intra vtile.iuncta dict.l.sed & si per prætorem &c.& dixi supra artic. 10.in fin.

SVMMARIVM.

1 *Tempus quadriennii, quod datur ad petendam restitutionem in integrum, an incipiat currere minoribus, antequā fiant maiores. Regula quòd non.*

2 *Circuitus euitandus est, vt non veniat petenda restitutio ad restitutionem obtinendam.*

3 *Aetatis minoris beneficium non extinguitur superueniense maiori ætate.*

4 *Pueri excommunicati propter iniectionem manuum in clericos veniunt absoluendi, etiam si ante absolutionem fiāt puberes.*

5 *Regula supra facta an procedat si minor impetrauit veniam ætatis.*

6 *Et hoc casu quomodo currat hoc tempus, & a qua die.*

7 *Et an hoc de venia ætatis procedat in immobilibus.*

8 *Et an quando impetratio veniæ venit facienda a lege, non autem ab homine.*

9 *Et an regula procedat in restitutione aduersus non confectum inuentarium.*

10 *Inuentarii conficiendi tempus currit etiam contra minores.*

11 *Præscriptio temporalis non solet currere contra minores.*

12 *Restitutio aduersus vsucapiones breues potest peti regulariter, post minorem ætatem autem tantum lapsu quadriēnii, secundum magis communem sententiam.*

13 *Tempus hoc quadriennij currit statim à die læsionis ipsis ciuitatibus, ecclesiis &c. licet fungantur vice minorum.*

14 *Et an regula prædicta procedat, si aliquid occurreret quod interim retardaret cursum huius quadriennij.*

15 *Quadriennium hoc an incipiat currere completa minori ætate, sed non completa adhuc læsione, ardua quæstio.*

16 *Et exemplum eius est, si contra minorem incipiat currere præscriptio 30. vel 40. annorum, vt latius num. 16.*

17 *Minor donec tutus est ipso iure, vel remedio ordinario non habet restitutionem in integrum.*

18 *Restitutionem iam competentem id quod potest tollere, multo magis tollere potest restitutionem competituram.*

19 *Negligentia adhibita in vno, quando tollit id quod est causa beneficij in altero, an tollit etiam illud aliud beneficiū.*

20 *Restitutio non datur ei, in cuius potestate fuit ne læderetur, & tamen passus fuit se lædi.*

22 *Præscriptionem qui non interrumpit, etiam si possit, tamen restituitur aduersus huiusmodi præscriptionem.*

23 *Negligentia maior non debet esse melioris conditionis, quam negligentia minor.*

24 *Læsionis complementum quando non habet necessariam cōsequentiam ad suum principium non datur restitutio ad illud principium.*

25 *Intellectus ad l.ab hostibus. §.fin. ff.ex quibus caus. maio.*

26 *Restitutio an detur aduersus præscriptionem, quæ partim contra impeditum, partim contra negligentem currit.*

27 *Quadriennium hoc an & quando incipiat currere ipsi ecclesiæ, ciuitati, Reipublicæ &c. cæterisve minoribus fictis.*

28 *Cum ecclesia, ciuitate, vel vniuersitate alia qualibet nemo vnquam contrahere vellet, si semper restitutio daretur.*

29 *A restitutionis molestia quòd nemo vnquam tutus sit, inciuile est.*

30 *Intellectus c.1.de rest.in int.in ver.semper.*

31 *Semper, hæc dictio exponitur quandoq. idest omni casu.*

32 *Quadriennium hoc an currat ecclesiæ interim dum viuit prælatus ille qui ecclesiam læsit.*

33 *Quadriennium hoc an currat contra ecclesiam enormissime læsam.*

34 *Et an quando ecclesia passa fuit repentinam prælatorum mutationem.*

35 *Et an quando ecclesia caret prælato, vel est scismaticus.*

36 *Et an de medio subduci debeat tempus iudicis male sententiantis.*

37 *Quadriennium hoc an nunquam currat nisi a die scientiæ.*

38 *Et an si in infinitum protrahatur hæc ignorantia, in infinitum quoque hæc restitutio protrahi debeat.*

39 *Quadriennium hoc quòd non currat, etiam si centum anni currerent a die læsionis sine scientia illius.*

40 *Quinimo si mille anni currerent, secundum aliquos.*

41 *In Francia hoc de ignorantia an obseruetur.*

42 *Et an procedat, quando minor haberet regressum contra tutorem vel curatorem.*

43 *Et an procedat in restitutione doli.*

44 *Actionis de dolo odio inductum est, quod illa cito pereat.*

45 *Ignorantia ista, quando esset supina, & crassa, an hoc de retardatione quadriennij procedat.*

46 *Ignorantia supina & crassa, quæ dicatur in proposito.*

47 *Scientiæ præsumptio an faciat ignorantiam supinam in proposito.*

48. *Quadriennij huius cursus, an retardetur propter alia impedimenta iusta interim superuenientia. Regula quòd sic.*

49 *Quadriennij tempus hoc respectu dicitur vtile.*

50 *Impeditus regulariter dicitur in proposito is, cui non fuit copia agendi.*

51 *Absentia Reipubl. causa dicitur iustum impedimentum in proposito.*

52 *Impeditus quoque impedimento aliquo, quod æquiparetur absentiæ.*

53 *Iudicis copiam qui habere non potuit, dicetur iuste impeditus in proposito.*
54 *Impeditus quoque dicatur legitime quis, quando culpa aduersarij restitutionem impetrare non poterit.*
55 *Feriæ repentinæ quoque excusant interim si non petatur restitutio.*
56 *Potentia quoque aduersarij est iusta causa impedimenti hoc casu.*
57 *Prælatorum mutatio frequens est iusta causa retardationis huius quadriennij in ecclesia.*
53 *Et idem sede vacante, nam in vrbe sede vacante quadriennium hoc non currit.*
59 *Quadriennium non currit regulariter, vbi interim subest talis causa impedimenti, propter quam quis restitueretur aduersus præscriptionem aliquam.*
60 *Et quid si impedimentum ex causa necessaria tantum causetur.*
61 *Et quid in impedimento paupertatis.*
62 *Quadriennium hoc an currat, quando læsio est in pendenti.*
63 *Sententia conditionaliter lata, tempus restitutionis petendæ aduersus illam interim non currit.*
64 *Obligatione conditionaliter contracta à minore, tempus restitutionis aduersus illam interim non currit.*
65 *Et an restitutio detur hoc casu aduersus ipsam obligationē conditionalem, elapso quadriennio.*
66 *Sententiæ plures quando latæ sint, quadriennium hoc currit a die vltimæ sententiæ.*
67 *In restitutione aduersus terminum peremptorium quadriēnium currit à die sententiæ, non a die lapsi termini peremptorij.*
68 *Et quid si quis restitui velit aduersus probationes omissas.*
69 *Quadriennium non currit, dum interim disceptatur de nullitate sententiæ.*
70 *Quadriennium hoc quando semel incepit currere, an ex aliqua causa retardetur.*
71 *Feriarum impedimentum an sit iusta causa retardationis illius.*
72 *Prælatorum mutatio frequens an retardet cursum istum.*
73 *Agendi copia vbicunque non datur, cursus iste retardatur.*
74 *De sententiæ nullitate dum disputatur, non currit quadriēnium.*
75 *Appellatio aduersarij interposita an sit iusta causa retardandi cursum huius quadriennij.*
76 *Quadriennium hoc quomodo, & in quantum transeat ad hæredes ipsius læsi. Regula, quòd tantum quantum competebat defuncto.*
77 *Restitutionis in integrum instantia inchoata contra defunctum transit contra hæredes eius.*
78 *An regula prædicta procedat, quando ipse quoque hæres esset minor.*
79 *Minor hæres minoris in minori ætate habet tempus hoc ex persona sua, postea vero ex persona defuncti id quod superérat.*
80 *Quadriennium non currit hæredi minoris, quando hæres est minor.*
81 *Et an procedant prædicta in casu speciali auth. si minor. C. de temp. in integ. rest.*
82 *Quadriennium hoc an currat hæredi hæreditate ipsa iacēte.*
83 *Præscriptio non currit non valenti agere.*
84 *Impedimentum quodlibet iustum cursum huius quadriennij retardat.*
85 *Per debitorem vel hæredem eius quando stat, pœna committitur etiam hæreditate iacente.*
86 *Hæres quando dolose distulisset adire, an currat interim hoc quadriennium.*
87 *Et quid si sine dolo distulisset, tamen negligenter, & scienter.*
88 *Et quid si quadriennium hoc incæpisset currere contra defunctum.*
89 *Quadriennium hoc quomodo currat hęredi post aditam hęreditatem.*
90 *Et quid quando hæres non est impeditus aliquo iusto impedimento.*
91 *Et quid si impeditus legitime sit.*
92 *Et quid in maiori tempore quadriennij, vt l. fina. C. de rep. hæred.*

QVAESTIO XX.

De cursu ipsius quadriennij, quod datur ad restitutionem in integrum petendam, & finiendam.

QVomodo autem currat hoc tempus quadrienij, quod ad petendam & finiendam restitutionem in integrum datur, nunc videndum est, & quomodo ab initio vtile sit, vel expost facto, postquam currere cępit, quomodo currat, & quæ impedimenta retardent cursū huius temporis diligenter explanandum est. Quæ omnia infrascriptis his decem articulis expediri possunt.

Primo, An quadriennium hoc incipiat currere ipsis minoribus antequam fiant maiores.

Secundo, An statim postquam facti sint maiores incipiat currere si læsio non adhuc completa sit?

Tertio, An & quando incipiat currere ipsi ecclesiæ, ciuitati &c.

Quarto, An incipiat currere ipsis maioribus ignorantibus se esse læsos.

Quinto, An si aliter sint impediti petere restitutionem in integrum interim currat hoc quadriennium.

Sexto, An aliquo casu tam in maioribus, quam in minoribus, & ecclesijs &c. incipiat currere hoc quadriennium si læsio in pendenti, & suspenso sit?

Septimo, postquam semel incepit currere hoc quadriennium, quomodo postea currat, & an aliqua de causa retardetur cursus illius?

Octauo, quantum temporis huius quadriennij transeat ad hæredes ipsius læsi.

Nono, quomodo currat hæredibus hoc tempus ante aditam hæreditatem.

Decimo, quomodo currat post aditam hæreditatem.

Articulus I.

1 AD primum. An scilicet † quadriennium hoc incipiat currere ipsis minoribus antequam fiant maiores?

Regula breuiter est, quod non.

Tex. est in l. fi. C. de temp. in int. rest. vbi expressum. & ibi docto. communiter notant. & Vestr. in sua praxi lib. 8. cap. 3. nu. 14.

Et ratio vna quæ affertur, est, quæ colligitur ex l. interdum. ff. de minor. Si enim curreret hoc tempus ipsis minoribus, eo ipso quod labi sinerent illud, dicerentur lædi, & sic nihilominus restitui deberent, vt dicitur in d.
2 l. interdum. Vt igitur euitetur circuitus † iste restitutionis ad non petitam restitutionem, ita melius & elegantius constitutum est, secundum gloss. & alios in d. l. interdum. & gl. Bar. Cyn. Bal. & alios in l. ea quæ. C. de tem. in int. rest. & hanc rationem affert et Paul. de Cast.

conf.

consil.299.in fine lib.1. & loquitur in casu quo propter
ignorantiam quadriennium istud non currit. & idem
Paul.de Castr.cons.323.lib.2.in fine.

Aliam etiam rationem afferre potes ex Abb. in ca.1.
de sent.excomm.per illum text.videlicet, quod benefi-
cium minoris ætatis, siue concessum minoribus ex causa
ætatis, non extinguitur superueniente maiori ætate.
3 † per illud simile quod pueri excommunicati † propter
4 iniectionem manuum in clericos, veniunt absoluendi,
et si ante absolutionẽ obtentam facti fuissent puberes.

5 Limitatur hæc regula vt non procedat, si minor † im
petrauit veniam ætatis, nam tunc currit ei hoc quadrien
nium etiam intra 25.annum, sed hoc modo, videlicet vt
si impetrata est venia ita cito & mature, vt a die impe-
tratæ veniæ vsque ad 25.annum, intercedant plus quàm
quattuor anni, nihilominus durat hoc tempus petendi
restitutionem vsque ad finem 25. anni.& sic vel est tem
pus longius quadriennio, vel quadriennium non incipit
currere statim a die impetratæ veniæ & sic maioris æta
tis impetratæ. Ita dixit Azo in tit.C.de temp.in integ.re
stit.in princ. & colligitur ex Bald.in d.l.ea quæ. num.1.
C.eod.& ibi Fulg.num.2.& Paul.de Cast.num.4.qui ita
se consuluisse dicit, & idem Paul.in l.2. C.de his qui ven.
æt.imp. & Alber.in d.l.ea quæ. dicit hanc esse commu-
nem, text.est in dict.l.ea quæ in princ.versic.ita tamen,
vbi expressum videtur.

Sublimita tamen aliquibus modis.

6 Et primò, † vt currat hoc tempus & si non ex die im-
petratæ veniæ, tamen ex die intimationis factæ ipsi iudi
ci.secundum Bald.& Fulg.in d.l.ea quæ.num.2.

7 Secundo, vt non procedat in immobilibus, † nam ve-
nia ætatis non abbreuiat hoc tempus & cursum huius
quadriennij. Azo in d.tit.C.de temp.in integ.rest.num.
3.per d.l.ea quæ, & l.penul.C.de his qui ven.ætat.imp.

Tertio, vt procedat, quando sumus in impetratione
8 † veniæ ætatis ab homine factæ, secus vero si a lege. Pu-
ta quod lex abbreuiet minorem ętatem, & restringat ad
18.annos nam tunc quadriennium hoc incipit currere a
18.anno completo, & non durabit nisi vsque ad 22.an-
num completum. ita sing. declarat Paul.de Castr. in d.
l.ea quæ.& aduertit Afflict. super const.regni lib.2.rub.
38.num.4.dicens ita concordari opiniones quorundam,
qui tenent contra limitationem prædictam, quos vide
apud eum ibi.

Limitatur secundò principaliter regula, vt non pro-
cedat in restitutione aduersus non confectum inuenta-
9 rium, † quia tunc quadriennium currit statim a die læsio
nis etiam in minori ætate. Ita Alex.de Næuo consil.38.
in fin. allegans ad hoc text. & gloss.in §.fi.auth.de hæ-
red.& falc. Sed tu aduerte quia illa gloss.loquitur de cur
su pręscriptionum contra minores de quibus in l.fi.C.in
quibus cas.rest.non est necess.

Contrarium igitur ego puto verius, & reperio quòd
ita tenet Bero. cons.68.num. 83. lib.1. & ratio clara est
10 quia tempus datum ad conficiendum inuentariũ † cur
rit etiam contra minorem, vt disponitur in d.§.fin.auth.
11 de hær. & falc.etiam si sit præscriptio tẽporalis † quę nõ
soleat currere contra minores, & in hoc est specialitas d.
§.fin.sed non propterea sequitur, ergo restitutio quæ da
tur minori aduersum hanc præscriptionem temporalẽ,
currit etiam in minori ætate, neque aliquid dicitur de
hoc in d.§.fi.vel in gloss.ibi, & in contrarium est com-
12 munis conclusio, quòd restitutio aduersus † vsucapiones
alias breues quæ currunt contra minores etiam in mino
ri ætate possunt peti post minorem ætatem intra qua-
driennium, vt dixi supra q.præceden.art.4. secundum
vtranque opinionem, de quibus ibi.

13 Limitatur tertio vt non procedat in ecclesijs, † ciui-
tatibus, & alijs personis fictis, quæ funguntur vice mino
rum, nam licet semper in minori ætate esse fingantur, &
nunquàm fiant maiores, quadriennium tamen statim
currit a die perfectæ læsionis, vt dicam infra art.3.

Limitatur etiam quarto secundum Ruyn. cons.122.
14 num.17.lib.5.in casibus, in quibus quadriennium † hoc
curreret ipso iure, sed aliquid occurreret quod cursum
eius retardaret seu quod impediret restitutionẽ peti tũc
.n.restitutionẽ aduersus nõ petitã restitutionẽ peti pos-
se vult iste doctor, quod an verum sit, dicam infra art.7.

Articulus II.

15 AD secundum, An scilicet completa † minori ætate,
sed non completa adhuc læsione incipiat currere
hoc quadriennium?

16 Exemplem est secundum omnes, si contra † minorẽ
incipiat currere vsucapio annorũ 30.in 18. anno ætatis
suæ, adeò vt pręscriptio 30.annorũ non possit dici com
pleta vsque ad annum 49. An debeat expectari quod
iste habeat annos 49.antequam incipiat sibi currere tẽ-
pus petendi restitutionem in integrum aduersus tem-
pus quod sibi lapsum est in minori ætate, an verò cur-
rat statim post 25. annum, etiam si præscriptio non sit
adhuc completa, nec possit dici læsus minor ex ea, &c.

Videtur, quòd quadriennium non incipiat currere nĩ
si a die completæ læsionis & præscriptionis.

Primò per regulam l.in causæ. la 2.ff.de min.quę est,
17 quòd donec minor † est tutus remedio ordinario, non
habet restitutionis beneficium, & consequenter nõ po-
test currere hoc quadriennium, si restitutio non compe
tit, priuatio enim habitum præsupponit &c.& tradit in
terminis proprijs quando scilicet competit ordinarium
remedium, Soc.senior in l.qui agnitis.num.15.versic.ta-
men.ff.de except.

Secundò, per l.nec non.§.si quis sæpius. ff.ex quibus
caus. maior. in int.rest. prout cõiter adducitur ad hoc.

Tertiò, quia tenent omnes glossæ communiter, glos.
in d.l.fin.in verbo illuxerit.C.de tempor.in integ.restit.
gloss.in l.ab hostibus.§.sed quod simpliciter, in verbo re
stitutionis, in fin. ff.ex quib.caus.maio.& gloss.in §.rur-
sus.in verbo, rescissa. Instit.de action.Alber.in d.l.fi.nu.
5.Dyn.in d.§.rursus.num.6. & 7.& Mauric.in suo tract.
rest.in integ.cap 44.& communem dicit.

In contrarium est re vera magis communis opinio
doctorum, quam contra glossas præalleg. tenent Bart.
in d.l.fi.nu.10.& ibi Bal.in fi.Fulg.col.2.Paul.de Castr.
in l.quod tempore.col.pen. in princ.& Bald.ibi num.3.
C.de rest.mil.Bart.in d.l.ab hostibus.§.sed quod simpli
citer. num.11. & in d.§.si quis sæpius. num.1. Io.Fabri
in d.l.superuacuam.C.de tempor.in integ.restit.col.pe-
nult.& col.fin.per totum, & idem placet Bellam.in ca.
coram.num.2. sub vers.sed pone.extra de rest.in integ.
& in ca.fin.num.9.idem firmat & Gomez.in tract.var.
resol.tom.2.cap.13. num.3.Bertrand. consil.8. num.3.
libr.8.Bero.consil.56.num.53. lib.3. & idem in effectu
volunt, si bene aduertantur, Corn.consil.338.numer.8.
lib.1. & Boich in cap.fin.num.8.9.de rest.in integ.post
Petr. & Cyn.in d.l.fin.& hanc communem ait Bald. in
d.l.fin.num.3.

Pro qua sententia adducuntur plures rationes.

Primò, quia si quadriennium hoc quod datur regu-
lariter post minorem ætatem completam est potens
18 tollere restitutionem † iã competentem & in esse dedu
ctam, multo magis tollet restitutionem competituram,
& in esse deducendam.arg.l.patre furioso.ff.de his qui
sunt sui &c.

Sed ad hoc posset dici, quòd regula d.l.patre furioso
non procedit quando adest diuersa ratio, vt colligitur
ex Bart.& doct.ibi ad 1.in vlt.q.ff.de vulg.& pupil.hic
autem adest, quia antequam compleatur præscriptio,
non

non adest negligentia petendi restitutionem, quia non competit adhuc, & vtique quadriennium non currit ija qui impedirentur petere restitutionem in integrum, sed illis tantum, qui negligunt petere, vt dictum fuit supra art. præced. & dicetur infra art. 4.

19 Secundò adducitur, quia quando † negligentia adhibita in vno tollit id quod est causa alterius beneficij in altero, tunc si adhibeatur, tollit etiam illud aliud beneficium. l. fin. C. de his qui a non dom. glo. in l. item si res. in princ. ff. de alien. judi. mut. causa facta. Sed ita est hic, quia causa restitutionis est fragilitas ætatis, & tollitur quando quis est maior per patientiam & negligentiam ipsius, dum patitur adhuc rem suam præscribi, ergo, &c. & huc etiam tendit id quod dicebat Bartol. in d. §. sed quod simpliciter, scilicet quod negligentia adhibita in maiori ætate corrodit tempus negligentiæ lapsum in minori ætate. Quod tanto magis videtur procedere, quia etiam alias eadem negligentia subsequens corrodit tempus impedimenti præcedentis, vt dicam infra pluries, in 2. par. in q. de rest. aduers. præscrip. & in q. aduer. lapsum fatal. & alibi.

Sed ad hoc quoque dici potest, quòd negligentia nõ petendi quod suum est, quæ respicit actionem pristinam competentem non habet aliquid commune cum negligentia petendi restitutionem in integrum, quæ adhuc non competit. Neque mouet, quòd negligentia sit causa restitutionis, quia non illa sola, sed etiam læsio, l. nam & postea. §. si minor. ff. de iur.

Præterea non est verum, quòd negligentia adhibita in maiori ætate tendat ad corrodendum tempus negligentiæ adhibitæ in minori ætate, sed imo ad illud firmandum ita, vt actio pristina tollatur per præscriptionẽ, quia negligẽtia & negligẽtia nõ possunt inuicẽ se corrodere, sicut negligentia & impedimentũ, quæ sunt duo contraria, adeo quod in hac subtili ratione doctorum adest fallacia, vt constabit etiam ex his quæ dicam in fin. art. in mea opinione

20 Tertiò adducitur. Quia quando est in potestate † alicuius ne lædatur, non restituitur si læditur, exemplo filij instituti sub conditione potestatiua, l. suus quoque. §. 1. & 2. ff. de cond. instit. Sed ita est hic, quia potest ille jam factus maior interrumpere præscriptionem, & sic facere, ne id quod neglexit in minori ætate, sibi noceat, ergo &c.

Sed resp. potest, quòd prima propositio non est vera, nam quando aliquis potest interrumpere præscriptionem iuxta dispositionem l. vt perfectius. C. de ann. ex-

22 cept. si tamen non interrumpit, † non propterea amittit beneficiũ restitutionis in integrum ex iusto impedimẽto sibi competenti, vt dixi plene supra q. 12. artic. 4. & in specie sub versicul. ego igitur &c.

Quartò adducitur, quia aliàs esset peioris conditionis

23 ille qui minus † negligeret, quàm qui plus, contra l. scire oportet. §. aliud. ff. de excus. tut.

Sed respon. potest, quòd tempus ætatis minoris non computatur pro tempore negligentiæ veræ & propriæ, quæque alicui ascribi possit vt negligentia & culpa, sed tanquam ætatis illius cõditio, & vicissitudo, & quodam modo necessitas. l. diuus. ibi, sine culpa sua, ff. de rest. in int. iuncta l. verum. §. sciendum. ff. de minor.

Quintò adducitur, quia quando complementum læ-

24 sionis, † & tempus illius non habet necessariam consequentiam ad suum principium, non datur restitutio ad illud principium, l. 1. C. si aduer. rem iudi. Sed hic non habet, quia potest interrumpi præscriptio, & tolli omne damnum quod principium huius læsionis attulit, vt patet, ergo &c.

Sed dici potest primò, vt dixi ad argumentum tertium.

Secundò dici potest, quòd in d. l. 1. non accidit illud ex eo, quod complementum illius læsionis habeat, vel non habeat necessariam consequentiam ad principiũ, sed quia imo tota & integra læsio accidit in maiori ætate, hic vero etiam in minori, quod constat ex eo, quia attenditur solum an sententia sit lata contra maiorem vel contra minorem, quo ad hoc an detur restitutio aduersus rem iudicatam ex hoc solo, quia contra minorem lata sit, vt dicam infra in quæst. de rest. aduers. rem iud. in 2. part.

25 Sextò adducitur fortis text. † in l. ab hostibus. §. fin. cum l. seq. ff. ex quibus caus. maio.

Sed aduertendum est, quia ab intellectu huius legis pendet veritas huius articuli. Primò igitur inquiunt glossæ ibi, quòd illa verba, qui restitutionem differt, tollunt contrarium, nam in casu nostro non potest dici quòd differat ille qui petere non potest, cum ei adhuc non competat.

Sed iuxta hunc sensum nullam prorsus dubitationẽ habuissent verba illa prætoris, posteave.

Dico igitur quòd ille text. non videtur aliquo modo posse intelligi, prout Bart. & sequaces intelligunt, quia si secundum illum tex. debet peti restitutio statim intra modicum tempus, etiam in casu perfectæ læsionis, vt præsupponit tex. ibi, illa petitio facienda intra modicum tempus excludit quòd possit fieri infra quadriennium siue annum vtilem qui tunc temporis dabatur, vt ad sensum patet, quia exemplificatur illud modicum tempus in tanto tempore, quod sufficiat ad sarcinulas componendas, parandum aduocatum &c. & sic ridiculum esset quod de anno vtili verificari possit, & tamen tex. præsupponit ibi quòd illud cõcedatur ratione iusti impedimenti, vt ibi in fine legis, & in l. seq. vnde apparet quòd alia speciali ratione quam ratione negligentiæ illud accidit, eo enim casu restitutio nullatenus dari deberet, & non negligentia sed iustum impedimentum esset in causa ibi quòd detur restitutio intra illud modicum tempus, non vtique infra illud modicum tempus, sed intra annum vtilem daretur restitutio; per ea quæ dicam infra art. 4. & propterea multi doct. intelligunt illum text. non in tempore intra quod debet peti restitutio, sed in tempore ad quod. Sed quomodocunq. sit, satis est quòd non est in proposito q. nostræ vt ex prædictis patet.

Quid igitur dicendum?

Ego puto dicendum esse sic. Aut nos quærimus, an negligẽtia subsequens in maiori ætate per quã perficitur & completur læsio, sit causa quòd non debeat dari restitutio aduersus tempus lapsum in minori ætate, statim quadriennio transacto, & dico quòd non, quia aliqua restitutio non cõpetit ipsi minori maiori facto, cum adhuc læsus nõ sit. Aut quærimus, an sit causa, quòd in fine præscriptionis completæ nõ possit dari restitutio aduersus tempus lapsum in minori ætate, quod quidem tempus iunctum cum subsequenti fuit in causa huius læsionis, & dico quòd sic, & hoc ex eo quia ex subsequẽti negligẽtia constat, q; si iste noluit rem suam recuperare, ad quam recuperandam restitutio competijsset, si læsio perfecta fuisset vna cum ætate minori, multo minus voluit restitui, quæ restitutio non ad aliud desiderata ab eo fuisset, quam pro re sua recuperanda media rescissoria actione per regulam auth. multo magis. C. de sacr. eccles. Sublimitando tamen & declarando, vt plene colligitur infra

26 in 2. parte q. 9. ex illo art. an restitutio † detur aduersus præscriptionem, quando partim contra impeditum, partim contra negligentem cucurrit, quæ quidem ibi plenissime dicta confirmãt, & declarant notab. conclusionem supra factam.

Ex quibus patet etiam responsio ad contraria, & in specie,

Ad primum resp. quòd illa negligentia in non vtendo remedio ordinario est causa quòd quando incipit competere extraordinarium etiam illud denegetur, p p tationem dict. authen. multo magis, vt proxime dixi.

Ad secundum resp. quòd in d. §. si quis f p vs. tracta. tur de abbreuiãdo isto tempore intra quod, ratione breuioris temporis ad quod, & sic de alia quæstione de qua dixi supra quæst. præced. art. 4.

26 Ad tertium resp. quod imo magis † communis opinio est in contrarium, & quod fortioribus rationib. munita est, & considerando vt supra feci in opinione mea, rationes quæ pro prima illa opinione adducuntur non afficiunt articulum proprium nostrum. Quia non agitur proprie & effectualiter de quadriẽnij cursu impediẽdo, sed de restitutione non danda illi qui ob eius negligentiam subsequẽtem illa indignũ se redddidit, & ita te neo quicquid sentiat pro concordia Petr. de Bellapert. in d. l. fin. col. pen. C. in quib. caus. rest. in integrum non est necess.

Articulus III.

27 AD tertium, † An & quando scilicet incipiat currere hoc quadriennium ipsi ecclesiæ ciuitati, vniuersitati &c. cæterisue personis huiusmodi fictis, quibus competit restitutio iure minorum, de quibus dixi supra q. 3. per totum.

Videtur quòd nunquam incipiat currere hoc quadriennium huiusmodi personis fictis.

Primò, quia isti semper funguntur vice minorum, & nunquam fiunt maiores, ergo nunquam potest incipere cursus huius quadriennij, d. l. interdum. ff. de minor. vbi ratio rationis adest, ne scilicet detur infinitas restitutionis, ſ ex negligentia propria intra dictum tempus restitutionem non petant.

Secundò, quia non defuerunt qui ita tenuerunt, videlicet Ala. & Goffr. vt refert Ant. de Butr. d. cap. 1. num. 4. de rest. in integ. per d. c. 1. ponderando verbum, semper, de quo ibi.

Sed contra est veritas, & communis omnium opinio. Est enim text. expressus de hoc in capit. 1. & 2. de restit. in integ. in 6. & in d. clem. 1. in verbo a tempore læsionis. eod. tit.

Et ita tenent passim omnes, gloss. in d. clem. 1. in verbo a tempore. in princ. eod. tit. Innoc. in cap. 1. extra eo. & ibi Cyn. num. 17. vbi de communi, & in cap. cum ex literis. num. 24. versic. tu dic, eod. tit. Bellám. plene cap. auditis. num. 14. eod. & Imol. in d. clem. 1. num. 9. & Iuristæ etiam passim, Cyn. in l. rempublicam. in fine. C. ex quib. caus. maio. Bald. in l. fin. num. 2. & ibi Alber. nu. 4. C. de temp. in integ. rest. & Albec. in d. l. interdum. in fi. ff. de minor. Specin tit. de emphyt. num. 27. Rodoan. de reb. eccles. non alien. in q. de rest. in integ. in princ. num. 8. 9. & 10. & Simon de Pretis cons. 74. nu. 18. qui loquitur specialiter in vniuersitate, & in summa hæc est communis omnium sententia, & ita tenendum est.

28 Et bona ratione firmari potest. Quia nemo † vnquã cum ecclesia contrahere vellet, si nunquam a restitutione illius securus esset, ita etiam & cum ciuitatibus &c. Quod ipsum esset nociuum ipsis ecclesijs & ciuitatibus, vt dicitur alias de minore in l. quòd si minor. §. non semper. ff. de minor.

Et quia inciuile videtur, vt nullo vnquam tempore 29 † quis tutus esse potsit a molestia alterius, ad quod euitandum præscriptiones inuentæ sunt &c. Vt per Cyn. & Bald. præall.

Ad contrarium resp. facillime.

Ad primum, quòd licet hoc non fuerit inducendum odio ipsius ecclesiæ & negligentiæ ipsius, quia semper fingitur eodem modo minor & negligens, tamen fuit inducendum fauore aduersarij, qui alias semper fuisset in incerto, & nunquam fuisset tutus a molestia & periculo retractationis eorum quæ cum ecclesia, vel vniuersitate contraxisset &c. Quod quidem est multum vtile scire, vt constat ex his, quæ dixi supra quæst. præceden. artic. 7. vers. sed aduertendum est.

Ad secundum, quòd opinio dictorum antiquorum 30 fundata in d. c. 1. in verbo, semper, † extra eod. erronea est, per d. c. 1. & 2. eod. tit. in 6 & d clem. 1. eod. & ad il-31 lud verbum semper, † respondetur, quòd intelligi debet, idest omni casu, vt plene declarat Bero. in d. c. 1. num. 3. extra eod. & Rodoan. præalleg. num. 9 & 10.

Conclusio ergo est, quòd ecclesiæ & ciuitati & cæteris id genus &c. quadriennium hoc incipit currere statim a die perfectæ læsionis, nec aliter expectatur, quod fiant maiores.

32 Quam limita notab. vt non procedat † quamdiu viuit prælatus qui læsit ecclesiam, quia interim non currit quadriennium hoc, vt dixit Bald. in c. 2. num. 4. de præscript. Abb. in c. 1. de rest. in integ. & in cap. pen. num. 5. in fin. de reb. eccles. non alien. Card. in clem. 1. q. 26. de rest. in integ. Rom. sing. 272. & ibi Gabr. Saray. & Fel. in d. c. 1. num. 10. de præscript. Bellam. in c. fin. num. 14. & Rom. consil. 407. num. 6. & idem volunt omnes illi, qui tenent, ꝙ restitutio detur ecclesiæ vltra quadriennium, quando viuit prælatus qui ecclesiam læsit, de quibus plene dixi supra q præcedenti, art. 8.

Et facit c. sacerdotes. 16. q. 1.

Sed aduertendum est, quòd contrarium communiter tenetur ab Archi. & alijs in d. cap. 1. de rest. in integ. inquit Io. Bapt. Castellion. in add. ad sing. Rom. 272. per d. cap. 1. eod. tit. in 6. & clem. 1. eod. quæ indistinctè loquuntur.

Ego puto quòd quantum ad hoc, an quadriennium hoc currat vel ne, satisfieri possit opinioni Archid. & Io. And. & aliorum tenentium contra hanc limitationem, quòd scilicet currat, sed quantum ad hoc an non obstante lapsu huius temporis debeat audiri ecclesia petens restitutionem in integrum etiam post hoc tempus, puto tenendam limitationem omnimodo, prout communiter tenetur, & plene dixi supra dict. quæst. præced. art. 8. vbi adest etiam ratio illius.

33 Limita etiã secundo in simili, vt non procedat † quando ecclesia fuisset enormiter læsa. gloss. in d. c. 1. lib. 6. & Felyn. cum plurib. concord. c. 1. num. 9. de præscrip. & Tob. consil. 28. num. 17.

Sed tu dic, vt dixi statim ad limitationem præcedentem. & eodem modo intelligendo hanc limitationem quoque, poteris pro ea adducere communem sententiã, de qua dixi supra quæst. præced. art. 7.

34 Limitare etiam poteris, eodem modo declarando, † quando ecclesia passa fuit repentinam pralatorum mutationem, per ea quæ dixi supra q. præced. art. 8.

35 Limitare potes demum eodem modo † in casu quo ecclesia caret prælato, vel fit scismaticus, vel fit tempus belli vel hostilitatis, vt per Bellam. dict. c. fin. sing. 14. sed dicam infra art. seq.

36 Limitari etiam potest sic, † vt subducatur de medio tẽpus iudicis male sententiantis, Ant. de Butr. in cap. cum ex literis, num. 24. versic. tu dic, de rest. in integ.

Articulus IV.

37 AD quartum, † An scilicet ipsis maioribus incipiat statim currere si ignoret se esse læsos, an verò non, nisi a die scientiæ.

Videtur quòd statim currat. Quia cæteræ quoq; præscriptiones currunt cõtra ignorantes, licet postea detur restitu-

restitutio aduersus cursum illarum, vt plene dictum fuit supra q.8.art.9.

Præterea si non curreret nisi a die scientiæ posset da ri casus, quòd etiam post 40.60.vel etiam 100.annos pe ti posit restitutio, si non nisi post hoc tempus immemo rabile scientia superueniret, sed hoc est contra sententiam plurium, videlicet Socin.iun.consil.22.num.27.lib. 1.Didaci in c.alma mater, in 3.part.§.3.in fi.de sent.ex-com.in 6.& Corn.cons.244.num.3.versic.his tamen,& num.4.lib.4.ergo &c.

In contrarium est communis omnium sententia, ita dixit originaliter Bal.in l.falsam.num.3. C.si ex fals. instr.Paul.de Cast.in l.fin.C.de dolo, Socin.senior in l.qui agnitis.num.17.ff.de excep.& in l.filiusfam. §.diui.nu. 141.ff.de leg.1.Ias.in auth.quas actiones.cum concord. per eum ibi sub num.35. C.de sacr.eccles.& in §.rursus. num.74. Instit.de action.& Iacob.de Sanct.Georgio in l.fin.num.7. & num. 18. C.de temp.in integ.rest. Crot. in d.§.diui.num.145. & ex canonistis Archid.in c.2.eo. tit. libr.6.Cardin.Zenzell.& Ioan. de Lign. in d.clem. 1.eod.Abb.in c.1.in fin.de rescript.& in c.1.num. 12.& ibi Felyn.num.9.de præscript. Gomes.in ca.2. num.51. de consti.& alibi sparsim, Io.Dil.de arte testandi, in tit. de acquir.hæred.caut.6.num.5.Balb.de præscrip.par.6. num.28.& parte 4.q.29.num. 10.Aym.de antiquit.tēp. parte 4.§.materiæ.num.45.Tiraq. de ver.retr.§.35.glo. 4.num.11.& 44.Bouius de stat.vrb.prælcr.gloss.19.nu. 18.Hippol.de Marsil.sing.572.vbi concord. innumeri. Ioan.Dilect.prælleg.tit.12.caut.1.num.4.vbi de communi. Octau.Simoncell.in tract.de decret.lib.3.titul.9. num.6.cum concord.pluribus. Rebuff.tit.de rest.in integ.art.2.gloss.1.nu.3.Rodoan.de reb.eccles.non alien. in q.de rest.in integ.§.1.num.10.Borg.in tract.de tut.& cur.num.73. cum concord.& num.142. vbi concord.& de communi M. Anton. de Bardis in tract.de tempor. vtil.& cont.cap.3.sub num.7.vers.verum est. Io.Ferrar. in tract.de appell.lib.4.cap.8.num.310.Villabol.in tractat.commun.opin. in verbo absens, num.5.vbi de communi.idem Socin.sen.in cap.2.num.85.de crim.falsi. Et consulendo tenent Bal.consil.92.num.1.lib.1.Alexand. consil.32.num.fin.lib.1.& consil.4.num.19 in fi.libr.2. & consil.116.num.3.lib.5.& consil.71.col.fin.lib.1.nu. 7.& consil.207.num.9. lib.7.& consil.63.num.15. libr. 4.Socin.senior consil. 66.num.16.libr.4. Gratus consil. 54.num.91.lib.1.& consil.143.num.5.lib.2. Hippol.de Marsil.consil.87.num.13. Crot.consil.332.nu.39.libr. 3.Alexand.consil.169. num.fin.lib.2.& consil.1.num. 14.lib.4.& consil.81.num.10.lib.5. & consil.150. num. 5.lib.7.Dec.consil.41.in fin.& consil.303.nu.5. & cōs. 436. num.9. & consil.474.num.13. & consil.36.col. fin. vbi de communi. Abb.consil.32.in fi. Bertrand.d.cons. 301.nu.3.& 4.lib.3.Sylan.cons.4.in fin.lib.1.Socin.iun. consil.22.num.27.lib.1.& consil.145.num.21.eod.lib.& consil. 36.num.32. lib.2.& consil.76.numer.31.lib.1. & consil.128.num. 166.& seqq.eod.lib.vbi dicit, quòd ita tenetur communiter in scholis & palatiis, & quòd ab hac non est in iudicando & consulendo recedendum. Curt.iun.consil.110.num.14.de communi. & inter diuersa consilia feudalia, consil.1.num.207. Ruyn.consil. 110.in fin. lib.1.& consil.33.in fin.versic.quia ergo. lib. 3.Cassan.consil.63.num.28.Alciat.consil.203.num.33. Roland.a Valle in consil.3.num.21.libr. 1.& consil.59. nu.6.iuncto num.19. lib.4. Tob. Nonius consil.39.nu. 23.Io.Bapt.Ferret.consil.41.num.3.Marius Anguscio. consil.21.num.2.Sim.de Pretis consil.75.in fin.& de cō muni etiam Soc.iun.in d.consil.36. & cons.70.num. 30. & d.consil.128.num.166.vbi plene. Adeo quòd temerarium esset velle contrarium attentare in iudicando & consulendo, & ideo ita teneas, & confirmes bona ratione quam attulit ad hoc in terminis Paul.de Cast.in consil.299.num. 3.libr.1.videlicet, quòd si curreret interim hoc quadriennium, opus esset nihilominus dare restitutionem ex clausula generali propter iustam ignorantiā aduersus lapsum huius quadriennii, & sic daretur restitutio ad restitutionem petendam, quod esse non debet, l.interdum.cum ibi no. ff.de minor.Ex quibus patet responsio ad contraria.

Ad primum enim dicitur, quòd ex hoc nō currit ista præscriptio, ne incidamus in absurdum prædictum, d. l.interdum.

Ad secundum dico, quòd opinio præalleg.reprobatur magis communiter, vt dicam statim in sequen.lim.

38 Limitatur igitur hæc communis † conclusio aliquibus modis.

Et primò, vt non procedat in infinitum ista suspensio ex capite ignorantiæ, sed quòd quandoque præscribatur huic iuri, & facultati petendi restitutionem in integrum, & ita limitant multi non leuis authoritatis, & ita Corn.consil.244.num.3.versic.ex his tamen.libr.4. dicens quòd triginta annorum spacio debet finiri hoc, cum vnicuique iuri, actioni officioque iudicis hoc annorum cursu præscribatur.& Soc.iun.consil.22.numer.17. lib.1.qui dicit, quòd ad summum quadraginta annis finiri debet hoc tempus, etiam in casu ignorantiæ, ne immortale fiat.& idem Socin.iun.in l.filiusfam.§.diu.num. 141.& 142.ff.de legat.1. vbi testatur de communi, & magis communi.& idem Soc.iun.consil.54. num.8.lib. 1.& Didac.in c.alma mater, de sent.excommun.in 6.in 3.par.§.3. in fin.vbi sub numer.4.versic.notandum est, vult quod triginta annorum spatio tollatur hoc ius petendi restitutionem in integrum etiam ignoranti.

Contrarium tamen in hoc quoque tenent doct. magis communiter dicentes, quòd etiam si centum anni
39 † & vltra currerent a die læsionis, quod nihilominus quadriennium hoc non curreret nisi a die scientiæ, vt dixit Bal.d.l.falsam. num.3. C.si ex fals.& in hoc de centum annis specifice, & in terminis sequuntur Rebuff. tit. de rest.in integ.glos.1.num.3.Gomes.in d.c.2.num.51.de consl. Bald.de præscript. par.6.num.28.& part.4.q.29. num.10. Dec.consil.36.colum.fin.& de communi.& in consil.303.num.5.Socin.senior c.2.num.85.de crim.falsi.M.Anton.de Bardis in d.tract.de temp.vtil.& continuo.cap.3.num.7.versic.verum est.Borgnin.de tuto.& cur.num.73.cum concord. & num.142. vbi concord.& de communi.Alex.consil.116.num.3.lib.5. & cons.63. num.15.lib.4.& consil.89.num.10.lib.2.& idem Socin. iun.consil.70. num.30.lib.1.& consil.76. num.31. eod. lib.& consil.145.num.22.in princ.& Rolan.d.consil.3. nu.11.libr. 1.& concord.alij quamplures, quos colliges ex congestis plene a Tiraq. in tract. de vtr.retract.in 1. parte.§.35.gloss.4.num.44. ex quibus constabit, quòd hæc in effectu est communis & magis communis opinio. Quinimò, non defuerunt, qui idem dixerunt de mil
49 le annis,† videlicet Crot.in d.consil.332.num.39.lib.3. & Io.Ferrar.in d.tract. de appell. lib.4.cap.8.num.310. & dixit Alex.d.l.qui agnitis.num.17.

Et profecto quantum attinet ad rationē, in qua fundatur communis conclusio in dubio principali, ita procedit in centum & mille annis, sicut in 30.& 40. Vnde securior est opinio ista, et authoritate, et ratione, & erit ampliatio. Neque obstat, quòd cuique actioni, & iuri competenti præscribatur spatio 30. vel 40. annorum. Quia est verum, quando tempus currit, nulla enim præscriptio currit, si tempus non currat, & quare tempus nō currat dictum est, ne reincidamus in hoc, quòd debeat dari restitutio ad restitutionem petendam.

41 Limitatur secundò, vt non procedat † ex consuetudine in Francia, vt attestatur Rebuff.d.art.2.gloss.1.nu.

to.& gloss.2.qui idem dicit euenire etiam in légitime impeditis, vt per eum ibi in gl.5. nu.4.

42 Limitatur tertiò, nisi adsit † tutor vel curator contra quem detur regressus, quia tunc statim currit quadriennium etiam contra ignorantem. Rol.conf.10.num.8.& 20.lib.2.& Borgn.in tract.de tut. & cur.num. 73.qui ad hoc citat ipsum Rol.a Valle.

Tu autem aduerte diligenter, nam si restitutio in integrum principalis de qua agitur veniret concedenda ex clausula generali, bene procederet hoc dictum, quia tunc est verum quod non conceditur illa quando adest recursus contra tutorem, vel curatorem, vt dicam plenè infra q.22.arti.1.

Sed quando veniret concedẽda ex edicto minorum, vel ex speciali capite absentiæ &c.tunc videtur contrarium dicendum, quia ipsa restitutio principalis concedenda venit, etiam si adesset recursus contra tutorem, vel curatorem, l.1. C.etiam si tu. vel cur. & dicam infra d.q.22.art.1.

Sed quicquid sit, verior videtur mihi omnino limitatio ex eo, quia ista suspensio quadriennij propter iustã ignorantiam admittitur ne veniat danda restitutio ad restitutionem obtinendam, vt dictum est; igitur eiusdẽ naturæ esse debet & conditionis ista suspensio, siue non cursus quadriennij, cuius esset ipsa restitutio aduersus cursum illius, per regulam quòd subrogatum &c. Et facit pro hac opinione in terminis id quod scribit Corn. in cons. 144.in fi.lib.4. videlicet, quòd scientia tutoris, curatoris, syndici, procuratoris &c. nocet ipsi pupillo, minori, vniuersitati, domino &c. quo ad cursum huius quadriennij, & quoad excludendum istos a remedio restitutionis in integrum.

43 Limitatur quartò, vt non procedat † in restitutione doli, & ita sing.dixit Paul.de Castr.in l.fi. C.de dolo, vbi notant etiam Salyc.& Alex.per illum tex.licet de ignorantia nihil re vera loquatur.

44 Tu potes dicere, quòd odio huius famosę actionis † siue restitutionis ea dolo procedentis hoc accidat, arg. l. diuus.ff.de rest.in int. Et hinc potes sublimitare, vt quãuis actio doli, vel restitutio denegetur ex hac causa, tamen ne dolum passus danno iniuste afficiatur, & is qui dolum adhibuit ex delicto suum præmium consequatur, debeat dari restitutio ex clausula generali, vt colligitur ex eodem Paul.de Castr.in d.l. fi. & æquissimum puto.

45 Limitatur quintò, vt non procedat † quando ignorantia ista esset supina & crassa. Dec.consi.436. num.9. & consi.564.in fi.& cons.474. nume.14.Soc.iun.consil. 128.num.156.lib.1. Tiraq.de ver.retr.in 1.par.§.35.gl. 4.num.34.& seqq.& Borgnin.in tract.de tut. cur. num. 73.& dixi etiam supra circa restitutionem ex capite iustæ ignorantiæ q.8.art.10.

46 Quæ autem dicatur ignorantia supina † & crassa, & non verisimilis, & consequenter improbabilis, vide apud Dec.cons.303.num.5.& cons.436.num.9.& d.consil.474.nu.14.& Aym.in tract.de antiq.tẽp.in 4. par. §. materia.nu.71.vers.similiter.& Rol.d.cons.3.nu.99.& seq. lib.1. & Aret. consi. 15. vt per Fely.in c.vigilanti. num. 4.de pręscri.qui multum extollit verba eius & Alba in cõ.19.per totum, & ego dixi supra d.q.8.ar.10.vbi circiter decẽ casus retuli, in quib ignorantia nõ præsumitur, vnde si non clare probatur ab eo, qui in ea se fundat dicit supina, & non verisimilis, & non creditur.

47 In specie vero notandum est, quòd quo † ad cursum huius quadriennii, sufficit præsumpta scientia, ad hoc vt currat, nec prætextu ignorantiæ retardari possit, vt dixit Soc.iun.cons.37.num. 18.lib. 4. vt refert, simpliciter que sequitur Menoc.de recup.poss. remed.15, nu. 116. Quod est visu dignũ, quia in omnibus illis casibus, quos notaui in præcitata q.8.art.10.præsumitur scientia contra allegantem ignorantiam, Vnde in omnibus illis casibus non impedietur cursus quadriennij hoc prætextu.

Articulus V.

48 AD quintum, An scilicet † cætera impedimenta propter quæ non potuit quis petere restitutionem in integrum, donec durant, impediant cursum quadriennij, sicut ignorantia?

49 Breuiter fac regulam quòd sic. Et propterea dicitur † vtile hoc quadriennium ab initio, nec incipit vnquam currere donec læsus non potest restitutionem in integrum petere, ita notant omnes in l.fi. C. de temp.in int. rest.glo.& doct.communiter in l.interdum.ff.de minor. Et est tex.tam in d.l.fin.& in d.l.interdum.

50 Sed quæ sint ista impedimenta, † quæ non sinunt ab initio hoc tempus currere, videndum est. Circa quod fac in primis regulam ex intentione præall. quòd quoties & quandiu ipsi lęso nõ fuerit copia agendi siue facultas petendi restitutionem in integrum, quadriennium hoc non currit, sed dormit. Qua premissa.

51 In primis dicitur iustum impedimentum si læsus † absit Reip.causa.tex.est expressus in d.l.fi.in fi.& in d.l.interdum.vbi omnes.

52 Secundò, si detineatur † aliquo alio impedimento, quod æquiparetur absentiæ in tit.ff.ex quib.caus. maio. vt per gl.& doct.in d.l.interdũ.& in d.l.1.& seqq.C.de temp.in int.rest.cuiusmodi sunt absentia ex causa infirmitatis, captiuitatis &c.de quib.dixi supra q.11.item infirmitas, paupertas &c.

53 Tertiò, si copia iudicis † haberi non possit, Archi.in d.c.1.eo.tit.in 6.Fely.in ca.1.nu.11.de præscript.Rom. consi.58.num.4.

54 Quartò, si dolo aduersarij † factum est, quo minus læsus possit petere restitutionem in integrum, nam non currit tempus donec durat causa ab aduersario comissa. gl.in d.l.fi.in gl.pen.in fi.C.de temp.in int.restitu. & ibi Cyn.nu.3.Bar.num.9.Arch.d.cap.1.in 6.per tex.notab. in d.l.intra.ff.de minor & in d.c.1.

55 Quintò, si fortuito † hoc impedimentum fuerit caussatum, puta propter ferias repentinas, vel ordinarias, Ang.in dict.l.fin.numer.3 & Paul. de Castr.ibi in summario, & intelligas hoc ab. initio, nam postquam semel cæpit currere, feriæ ordinariæ non dicerentur retardare cursum illius, aliàs enim semper esset vtile quadriennium, & nunquam continuum, cuius contrarium dicitur in d.l.fi.sed bene feriæ repentinæ, tam ex post facto, quam ab initio diceremus retardare cursum illius, tanquam iustum impedimentum incidens, vt dicam infra art.7.

56 Sextò, si viuat aduersarius † & talis sit, vt eius timore iusto non potuerit peti restitutio in integrum, durante enim iusta causa huiusmodi timoris, quadriennium non currit. Abb.in c. tum ex literis.num.10.eod.tit. Fely. in c.1.num.11.de pręscrip.

57 Septimò, si ecclesia mutasset † varies prælatos, glo.in c.2.eod.titu.in 6.Aym.de antiq. temp.4.part.§.materia num.71.

Octauo, si interim sit sedes vacans, † nã in vrbe tem
58 pore sedis vacantis hoc quadriennium nõ currit. Vral. 1.decis.85.

59 Et generaliter potes dicere, quòd † vbicũque datetur restitutio in integrum ob aliquam causam iustã ex clausula generali, ob eandem iustam causam hoc quadriennium ab initio non currit. Socin.senior con.266. nu.21. lib.2. Et ratio clara est. quia aliàs deberet dari restitutio ad restitutionem obtinendam, contra dict.l.interdum. & notatur communiter in l.1.C.si sæp.rest.postul. & dixi supra pluries.

Limi-

Limitari posset hoc dupliciter ex intentione quorundam.

60 Primò,in impedimento procedente † ex causa necessaria tantum, quia eo non obstante curreret hoc quadrienniũ, voluit Fulg. in l.Papinianus.in prin.ff.de min. Sed ego puto hoc male dictũ esse admissa pro communi opinione illa,quòd ex causa necessariæ absentiæ duntaxat etiam improbabilis,detur restitutio in integrum, de qua dixi plene supra q.7.artic.1.& seq. Quia tunc ita militat ratio d.l.interdum.de qua proxime dixi,in huiusmodi impedimento necessario duntaxat, sicut in alijs etiam laudabilibus, vt manifestum est.

61 Secundò in impedimento paupertatis, † Put.2.decis. 446.Sed ex prædictis statim pace eius non puto verum, firmiter teneo regulam supra factam in omni specie impedimenti, & quo quis meretur habere restitutionem in integrum ex clausula generali per rationem dictam supra in princip. articu. & supra versicul. & generaliter. & sic etiam ex his reprobes aliud dictum inaduertenter a Bapt. de S. Blasio in tracta. action.numer.17.dum dicebat,quòd non obstantibus huiusmodi impedimentis,currit hoc quadriennium, falsum est, vt ex iam dictis patet.

Articulus VI.

62 AD sextum,† An scilicet tam maioribus, quam minoribus,& ecclesijs,currat hoc quadriennium, quãdo læsio est in suspenso & in pendenti.

Fac regulam quòd interim non currit quadriennium, donec læsio non perficitur, & certitudinarie non contingit, vt ex sequentibus exemplis & illationibus constabit.

63 Primò igitur infertur, quòd si sententia † conditionalis lata sit contra minorem, tempus petendæ restitutionis currit minori non a die latæ sententiæ, sed a die euenientis conditionis præiudicialis,per id quod concludit, & plene probat Vasqu.in tract.de successi. resol.lib. 2. §. 18.nume.100. Vbi concludit, & ex eius conclusione infertur.

Secundò, quod si minor celebrauerit sub conditione
64 † obligationem aliquam sibi præiudicialem,tempus petendi restitutionem currit a die euenientis conditionis, non autem a die celebrati contractus. Sed aduertite, quia

Contrarium vult Barto.in d. §. sed quod simpliciter. & Ange.in l.1.§. biduum.ff.quando appell.sit. & postea Præpos.in cap.ex ratione. nu. 70. versicul.item nota.de appellatio.de quibus Vasqu.non fuit recordatus.

Sed ego puto veriorem,& æquiorem sententiam Vasquij.Quia non potest imputari ipsi minori,quare restitutionem non petijt ante euẽtum conditionis, & sic præiudicij consumati,cum prius esse posset,quòd ipse restitutione non indigeret,quia esse poterat,quod non læderetur,si conditio non eueniebat.

Bene saluari potest opinio etiam præallegatorum in
65 casu † quo minor vellet restitui aduersus obligationẽ cõditionalem, & sic aduersus periculum imminens propter conditionem pendentem, quod quidem potest minor facere,vt dixi supra quæst.4.artic.6.Hoc enim casu si post completam minorem ætatem quadriennium curreret, adhuc conditione nõ impleta,si quidem vellet minor restitui aduersus huiusmodi conditionalem obligationẽ pp periculũ futuri euentus, nõ posset amplius, quia in hoc ipso fuit ab initio perfecte læsus, vt cõsideraui in d.q.4.art.6. & consequenter quadriennium statim post minorem ætatem cõpletã currere incæpit. Et nota diligenter hanc concordiam, alias opinio Vasquij omnino verior & æquior est,& illam in alio casu teneo.

Tertiò infertur, quòd quando plures sententiæ latæ
66 sunt, tempus † currit a die vltimæ sententiæ, non aliarum.Mil.in repertorio,in verbo,restitutio. num.4. Rota ibi in nouis, & post eam Vestr.lib.8.cap.3.nu. 14. & Grauat.in addit.24.

Quarto infertur,quòd in restitutione aduersus termi-
67 num peremptorium elapsi m † quadriennium currit a die sententiæ,non a die lapsi termini peremptorij,& ita dicebant quidam antiqui.

Sed contrarium in hoc tenet Innoc.& sequitur Card. in c.coram.in 1.q.eod.tit.& allegat c.1.eod. titu.nostro in 6.& Host.in prin.Bellam.numer.2. & Io. And.ibi in princ.Imol. in clem.1. eod.tit.nu.20. dicit quòd est ipsa veritas.Rodoã.in trac.de reb.eccl.non alie.in q. de rest. in int.§. 1. num.4.& sequitur etiam simpliciter Ancha. in d.c. coram. Adeo quòd hæc opinio in contrarium est communis.Mihi placet vt dicamus sic,

Aut petitur restitutio aduersus sententiam, & a die sententię,& non prius quadrienniũ hoc currit,quia non prius per sententiam læsus dici potest minor vel alius, si sententia adhuc lata non est.

Aut petitur aduersus terminum peremptorium lapsum,propter quod non possit amplius aliquid probari, & tunc. Aut licet in prima instantia non posit probari amplius, potest tamẽ in secunda,& idem,quia non per lapsum huiusmodi termini, sed per sententiam dicetur causata læsio. Aut non potest probari aliquid etiã in secunda.non quia sententia transiuit in iudicatum aliam ob causam,& tunc secus quia læsio dicitur perfecta fuisse statim elapso vltimo peremptorio, vt colligitur ex But.in c.coram.de rest.in int.num. 9 & dicam statim in seq.illatione quæ ibi dicta iunge cum his.

68 Quintò infertur † quòd si quis restitui velit aduersus omissas probationes, quadriennium hoc incipiet currere a die,qua irrecuperabiliter lapsum est tempus probãdi in prima,vel secunda instantia, vt tradit But. in d.c. coram.nume.9.cuius sententia est ista,quòd si lapsus termini est talis, per quem irrecuperabiliter facultas probandi amissa est, tam in prima quam in secunda istantia,quadriennium incipit currere a die lapsi termini. Si vero non est amissa irrecuperabiliter, tunc si quidem læsus vult restitui ad probandum in prima instantia, currit hoc tempus statim a die lapsi termini, si vero vult restitui ad probandum in secunda, quia puta sententia trãsiuit in rem iudicatam, & tunc a die sententiæ currere incipiet, vt latius per eum.

69 Nota etiam vnum,quod cadit † supra in fine art. præced. Quod scilicet hæc tempora non currunt interim dum disceptatur de nullitate sententiæ,vt dixit Achil.decis.288.& dicam etiam infra eod.art.seq.

Articulus VII.

70 AD septimum, An † & quomodo currat hoc quadriennium postquam semel incepit currere, videlicet, an cursus eius aliqua iusta causa quandoque retardetur?

Breuiter conclusio est, quod quadriennium hoc ita retardatur, & suspenditur propter iustum aliquod impedimentum,postquàm incepit currere contingens, sicut ab initio,ita colligitur ex glo. in d.l. fina.in fine. C. de temp.in integ.rest. quam ibi communiter sequuntur Cyn.Bar.& alii.

Et quamuis loquatur in impedimento absentiæ tantum,idem tamen dicendum est in omnibus altis,ratione de qua plene dixi supra ead.q.art.5. Facit text. notab.in d.l.intra.ff.de min.

Limitatur autem dupliciter.

Primo,

71 Primò, † in impedimento feriarum, nam illud ſi ſuperueniat in medio curſus iſtius, ſi quidem ſint feriæ repentinæ bene excuſabunt, ſecus vero ſi ordinariæ, quia alias diceretur hoc quadriennium vtile non cõtinuum, contra d.l.fin.

72 Limitatur ſecundò, † vt non procedat in illo impedimento mutationis variorum prælatorum eccleſiæ. Et ratio eſt, quia cum illud retardet ab initio curſum huius quadriennij ex eo, quia præſumitur ꝙ noui prælati, & repentine renouati, ignorent iura eccleſiæ, & conſequẽter præſumptam iſtam ignorantiam, vt ſupra dixi pluries, ſequitur ꝙ ſi ab initio incepit currere hoc quadriẽnium, vt præſupponimus, iſta præſumptio ignorantiæ non adfuerit, ſi ſciuerit eccleſia ſibi competere reſtitutionem in integrum, alias quadriennium currere nõ incepiſſet, vnde ex poſt facto non amplius præſumi poterit, vt manifeſtum eſt. Niſi forte prælatus qui ab initio quadriennij vixit, duobus vel tribus annis vixiſſet, & ſic ſciuerit iura eccleſiæ, & ante lapſum quadriẽnij obierit, & alij ſequentes repentine mutati fuerint, in eis enim bene poterit præſumi adhuc ignorantia prædicta, & ſic retardabitur hoc caſu curſus huius temporis.

Ex quibus conclude, quòd vbicunque minor factus
73 maior, † vel eccleſia, vel ciuitas, vel alius quilibet læſus, in medio curſus huius temporis impeditur quominus expediri poſsit, & reſtitutionẽ petere, vel proſequi, omne tempus impedimentorum huiuſmodi de medio ſubducitur. Quod ſit ibi generale, per doctrinam gloſſ. & doctorum in d.l.fin.

Et ex ea inferas etiam in ſpecie ad id, quod dicebat Achill. in præall. deciſ. 288. videlicet, quòd interim dum
74 diſceptatur de nullitate ſententiæ, † non currit hoc quadriennium.

Inferre etiam potes notab. ꝙ ob appellationem ad-
75 uerſarij † interpoſitam, ob quam non potuerit in cauſa reſtitutionis in integrum procedi, quadrienniũ hoc interea non currit, ſed ſuſpenditur, vt dixit Alexand. conſ. 223. per totum. lib 6. & Bero. in c. 1. num. 9. de reſt. in integ. Et pro hoc eſt text. apertus in dict. l. intra vtile. ff. de minor.

Articulus VIII.

76 AD octauum, Quantum ſcilicet huius † temporis tranſeat ad hæredes ipſius læſi?

77 Præmitte primum, ꝙ inſtantia † reſtitutionis in integrum inchoata contra defunctum tranſit cõtra eius hæredem. Iacob. de S. Georgio in l. minoribus. C. de reſt. in integ. Hoc præmiſſo.

Fac regulam, quòd tantum temporis ſupereſt hæredi ipſius læſi ad petendam reſtitutionem in integrum ex perſona illius, quantũ ſupererat ipſi læſo tempore mortis eius. text. eſt ad literam in l. interdum. ff. de minor. & in l. ea quæ. C. de temp. in integ. reſt. & omnes in dictis locis. Et facit ratio, quia nemo plus iuris in alium transfert &c.

Limita hanc regulam dupliciter.

78 Primò, vt non procedat, quãdo ipſe † quoque hæres eſſet minor, nam illud reſiduum quadriennii, vel etiam totum quadriennium quod competebat ipſi authori defuncto, non currit hæredi minori in minori ætate, ſed poſt 25. annum, adeo quòd hæres habebit quandoque plus temporis, quam haberet defunctus tempore eius, ſcilicet omne tempus quo minor extiterit, deinde omne tẽpus quod defuncto ſuperfuit. Azo plene in rubr. C. de temp. in integ. reſtit. col. 1. in fi. verſic. ſi autem deceſſerit. Et ad idem Alber. in d.l. ea quæ. num. 4. & ibi etiam Per. & gl. & doct. in d.l. interdum.

79 Quod tamen ita intelligas, † vt illud tempus quod hæres minor habet in minori ætate, habeat ex perſona ſua, quia interim ſi non petit reſtitutionem ex perſona ſui authoris, in hoc ipſo decipitur, & reſtitui deberet, vnde ne ad reſtitutionem obtinendam reſtituatur, tempus hoc ei conceditur illibatum. Reſiduum vero, quod habet poſt 25. annum, ex perſona ipſius defuncti habet, vnde non integrum quadriennium ſemper habet, ſed vel integrum, vel minus, prout habebat ipſe defunctus, & ſic non fallificatur regula, quòd nemo plus iuris &c.

80 Ex qua declaratione notare potes, † quòd tempus minoris ætatis huius hæredis non poteſt dici ꝙ currat cũ ſpe reſtitutionis, ſed debet dici quòd non currit ei in illa ætate reſiduum illud quadrienij, quod defuncto competebat, ſi enim curreret cum ſpe tamen reſtitutionis poſt 25. annum, daretur huic hæredi minori quadriennium, etiam poſt minorem ætatem ex perſona ſua, quia ætate lapſus reſtitutionem non petijt.

81 Limita ſecundò, † vt non procedat in caſu ſpeciali, auth. ſi minor. C. de temp. in integ. reſtit. vbi hæres habet quinquennium tantũ, licet defunctus habuiſſet 12. annos ſi vixiſſet, & hoc ſi hæres ipſe quoque ſit minor, ſi vero ſit maior, habet tantum annum vtilem ad petendam reſtitutionem in integrum aduerſus dotem, cautæ non numeratam.

Et quòd plus habet ſpecialitatis ille text. eſt, quòd concurrunt ſex alia ſpecialia, quæ enumerat gloſſa ibi, quæ vide per te, quia doct. ſimpliciter illa admittunt, nec circa ea aliquid addunt.

Articulus IX.

82 AD nonum, † An ſcilicet currat hoc reſiduum temporis ipſi hæredi, hæreditate adhuc non adita ſed iacente?

Videtur quòd currat etiam hæreditate iacente. per l. ad diem, & l. cum filius. ff. de verbor. oblig. Per quæ iura ità reſoluerunt DD. de Rota, vt refert Bellam. deciſ. 652. in princ. & idem etiam voluit Petr. in d.l. ea quæ. ad finem. C. de temp. in integ. reſt. licet non allegetur in d. deciſ. Rotæ.

In contrarium tenent alij doctores communiter, Bar. in d.l. ea quæ. num. 4. Bald. ibid. num. 5. Ang. nu. 2. Fulg. num. 2. & in fine. ad idem Bal. conſil. 48. libr. 1. & Paul. de Caſt. conſil. 161. verſic. nec inceperat. lib. 2. & Capra conſil. 140. num. 4. & ita tenebant Bellam. præall. & D. Gulielm. vt ipſe refert in d. deciſ. 652. contra alios DD. Rotæ per fortes rationes, vt ibi.

Et pro hac opinione eſt text. in d.l. ea quæ. §. fi. C. de temp. in integ. reſt. ibi, mox cum fuerit adita hæreditas, vel bonorum poſſeſsio &c.

Et facit ratio fortis Bellameræ, quia præſcriptio non
83 currit non † valenti agere, ſi impeditur impedimento iuris, l. 1. in fi. C. de annal. except. & l. 1. C. de bo. matern. prout hic.

Mihi placet iſta opinio communis doctorum, per d.
84 l. ea quæ. in fin. vbi eſt expreſſum, & quia quodlibet † iuſtum impedimentum retardat curſum huius quadriennij, vt dixi ſupra art. præced. negari autem non poteſt, quin ſit iuſtum hoc impedimentum non aditæ hæreditatis, cum enim petere reſtitutionem non poſsit, niſi vt hæres, & hęres adhuc non ſit, ſequitur qđ petere impediatur propter non aditam hæreditatem, quo retento.

Ad contrarium d.l. ad diem. facile reſp. quod ſcilicet
85 quando per debitorem ſtaret, † ſiue per hęredem eius quo minus ſoluerent, pœna committitur etiam iacente hæreditate, ſi vero per eos non ſtaret, ſecus, quia ope exceptionis ſuccurreretur debitori, & hæredi eius, vt per gl. in d.l. ad diem, quod denique gl. firmare videtur, per l. Thais. §. Stichum. ff. de fideicom. lib. a gloſ. allegata ibi in fine.

7 *An rescissoria actio ad exemplum restitutionis in integrũ, non amplius vtili anno, vt olim, sed hodie quadriẽnio continuo duret post obtentam restitutionem.*

8 *Rescissorium iudicium donec adhuc necessarium est pro recuperatione rei, non potest dici lis finita.*

9 *Feriarum varietas quod causa it quo ad emendationem anni vtilis in restitutione in integrum, causare debet in rescissoria actione.*

10 *Prætoris remedium circa annum vtilem restitutionis in integrum tantum reperitur.*

11 *Intellectus l.fi.C.de temp.in integ.restit.in illis verbis, finiendamque litem.*

12 *Correctio legum etiam ab identitate rationis induci minime debet.*

13 *Prætoris remedium circa hæc iudicia duplex fuit, vnum vnius anni vtilis quo ad iudicium rescindens restitutionis in integrum, aliud alterius anni vtilis, quo ad iudicium rescissorium.*

14 *Restitutione in integrum obtenta, an rescissoriæ actionis tẽpus duret isto anno vtili, vel quadriennio tantum secundum supradictas opiniones, an vero plus vel minus, prout plus vel minus temporis recuperatum fuit per restitutionem in integrum.*

15 *Rescissoria actio an duret plus quadriennio, seu anno vtili?*

16 *Actiones prætoriæ quæ dantur ad rem persequendam, sunt perpetuæ.*

17 *Restitutio in integrum restituit actionem pristinam pro toto eo tempore, quo competijsset, si non fuisset impedimentum.*

18 *Actiones prætoriæ tunc sunt perpetuæ, quando dantur secundum ius ciuile, vel illius adiuuandi gratia, non autem quando contra ius ciuile, quia tunc sunt annales.*

19 *Prætoris imperium annuum est, sic & creaturæ illius,*

20 *Possessionis apprehensio quandoque habetur pro litis contestatione, vt in l.is cuius.ff.ex quib.caus.maio.*

21 *Rescissoria actio an duret plus quadriennio, quando sumus in casu d.l.is cuius.*

22 *Et quid si per viam exceptionis proponendæ veniret ipsa rescissoria?*

23 *Et quid si prima actio non fuit penitus per præscriptionem sublata?*

24 *Et quid si restitutio competijt iure actionis, videlicet doli, vel metus &c.*

25 *Rescissoria actio an duret minus quadriennio, vel anno vtili, quando tempus ad quod facta fuit restitutio est minus ipso quadriennio, vel anno vtili.*

26 *Rescissoria actio an perpetuetur litis contestatione, cum restitutio in integrum non perpetuetur.*

27 *Actiones omnes regulariter perpetuantur per litis contestationem.*

28 *A restitutionis in integrum exemplo ad rescissoriam actionem consequentia non tenet, quo ad perpetuandas illas, quia diuersa inest ratio. nam*

Restitutio in integrum non aliud facit nisi quòd obstaculum remouet, vt actio pristina exerceri possit, sicut prius poterat.

29 *Rescissoria actio an perpetuetur litis contestatione, quando lis fuit contestata non in hoc iudicio rescissorio, sed in iudicio rescindenti tantum.*

30 *Et quid si actio pristina non erat penitus sublata, videlicet quando per præscriptionem fuit debilitata.*

31 *Et quid in rescissoria institutoria, de qua in text.singul.l.si quis Titio, & in leg.si quis stipulatus.ff.ex quibus caus.maior.*

32 *Et quid si rescissoria per viam exceptionis proponenda veniret.*

33 *Rescissoria actio perpetuata nunquid dicatur eo ipso, quòd est petita restitutio in integrum.*

34 *Testamentum de falso qui accusauit, dicitur agnoscere ab intestato.*

35 *Intellectus l.cum quadam.ff.de bon.poss.*

QVÆSTIO XXI.

De rescissoria actione, quomodo, & quanto scilicet tempore tollatur, & illius tempora quomodo currant.

ETsi quæstio ista paulo extra materiam restitutionis in integrum videatur, tamen quia rescissoria actio est creatura restitutionis in integrum (vt notum est, & explicabo infra pluribus in locis circa effectus restitutionis in integrum, & etiam alibi) nõ ab re visum fuit de lapsu temporis huius actionis agere, postquàm plene actum fuit de lapsu illius, quo ad ipsam restitutionem in integrum. Quandoque enim non sufficit tempestiue restitutionem in integrum obtinuisse, nisi quoque tempestiue hæc actio rescissoria ad rem persequendam proponatur. Ideo subijciendi sunt quo ad propositum, de quo agitur, infrascripti sex articuli, qui satis erunt.

Primò, A quo tempore nascatur rescissoria actio?

Secundò, An & quanto tempore duret, antequàm restitutio in integrum obtineatur.

Tertiò, An rescissoria actio, post impetratam restitutionem duret anno vtili tantum, vt olim durabat, an vero quadriennio continuo, vt hodie restitutionis in integrum tempus durat.

Quartò, An postquam obtenta est restitutio in integrum, duret tempus rescissoriæ actionis anno vtili, vel quadriennio tantum continuo, an vero toto illo tempore quod per restitutionem in integrum recuperatum fuit?

Quintò, An rescissoria actio perpetuetur litis contestatione?

Sextò, An per petitionem restitutionis in integrum perpetuetur rescissoria actio?

Articulus I.

1 AD primum, A quo † scilicet tempore nascatur actio rescissoria?

Præmittendum est, quòd secundum magis commu-
2 nes traditiones per vsucapionem † acquiritur dominiũ directum, per præscriptionem verò vtile tantum, quo fit vt per vsucapionem antiqua actio penitus extinguatur, per præscriptionem vero nõ sic, sed remaneat, adeo tñ debilis, & sine spiritu, vt si proponatur statim elidatur, & perimatur exceptione præscriptionis, vt suis locis communiter traditur. Quo præmisso.

Fac duos casus.

3 Primus est, quando res fuit vsucapta. † & secundum omnium sententiam conclude, quòd non prius oriatur rescissoria, quàm restitutio in integrum obtenta sit. Ita omnes in §.rursus. Instit.de action.& in l.fin. C.ex quibus caus.maio.

Qui doct. dicunt, quòd propterea in casu isto rescissoria actio, cum sit penitus noua creatura prætoris, vtilis actio dicetur, non directa, & circa hunc primum casum non adest dubitatio.

4 Secundus casus est, † quando res fuit præscripta. Quo

casu potest probabilius dubitari.

Videtur enim quòd statim a reditu ipsius absentis, vel a cessatione ipsius impedimenti nascatur, prout tenet Ludouic. M17. Druidas in tract. action. lib. 2. cap. 7. versic. competit autem. per l. ab hostibus. ff. ex quibus caus. maior.

Sed contra est communis omnium pene sententia. gloss. in l. honorarijs, in verbo redditur. ff. de action. & oblig. Petr. in l. fin. C. ex quib. caus. maior. num. 21. & ibi Cyn. num. 7. & idem Cyn. in l. sciendum. §. sed alio, nu. 6. ff.... Bart. in d. l. fin. nu. 6. Ang. ibi ante finem. Bald. nu. 5. vbi pulchre, Alber. num. 7. in fine Dyn. in d. §. rursus. nu.... & ibi Ias. num. 82. & Faber num. 15. & Io. de Blanasc. in 4. q. Io. de Plat. num. 54. Card. in c. cum ex literis. §. quo circa, in 5. quæst. de rest. in integ. & Bellam. ibi num. 26. ad finem. & de communi testatur Ias. in d. §. rursus. num. 82.

Et pro hac opinione est text. in d. l. honorarijs, §. sed cum rescissa. ff. de action.

Et intelligendo recte sententiam præallegatorum,
5 omnes opiniones concordantur, † nam volunt quòd ante restitutionem obtentam, rescissoria aliqua non dicatur nata, idest actio aliqua, quæ habet hoc nomen vt dicebat quoque Ang. sed non dicunt propterea, quod actio quæ post obtentam restitutionem rescissoria incipit nuncupari, tunc nascatur, quia prius iure ciuili competebat licet sine effectu, & per restitutionem in integrum prætor (vt dicunt præall.) insufflat in eam spiritum vitæ, & propter hunc effectum quem recuperat ope iudicij rescindentis, idest restitutionis in integrum dicitur rescissoria, quo igitur ad naturalem originem. prius quidem competit quàm restitutio obtineatur, quo vero ad nomen & effectum recuperandi rem amissam non competit nisi obtenta restitutione in integrum, & ita intelligendi sunt doctor. præall. & concordantur omnes opiniones, & contraria.

Articulus II.

6 AD secundum, An † scilicet ista actio antiqua directa, quæ viuit quidem, sed sine effectu, & non adhuc rescissoria dicitur, sed actio in rem directa, an & quanto tempore duret antequam restitutio in integrũ obtineatur?

Videtur quòd viuat suo tempore ordinario, & naturali, nec extinguatur per lapsum temporis petendi restitutionem in integrum, aut enim quærimus de actione ista postquàm restitutio obtenta est, & non est quæstio nostra. Aut de illa quæ ante obtentam restitutionẽ nomen suum antiquũ habet actionis in rem, licet sine spiritu, & effectu, & vtique non potest dici quod extinguatur per lapsum quadriennij dati ad petendam restitutionem in integrum, quia agetur de ea proponenda sine aliquo auxilio prætoris, & restitutionis in integrum, sed solum prout a iure ciuili somentum habet, quod quidem non potest tolli per ius vtile prætorium, a quo in hoc casu nullum somentum habet.

Sed contra tenent doct. communiter. Quod scilicet durent tanto tempore, quanto durat facultas petendi restitutio. in integrum. gl. in d. l. in honorarijs, in verbo redditur. ff. de action. gloss. in d. l. fi. in verbo, quæsisti. C. ex quib. caus. maio. & ibi Petr. num. 2. in fine. Bart. num. 11. in fine. Paul. de Cast. num. 5. Roffr. de libell. in tit. de resciss. action. §. 6. Card. in ca. cum ex literis. §. quo circa. in quæst. de restit. in integ. Monticul. in §. rursus num. 17. Instit. de action. qui de magis communi testatur.

Ego puto aduertẽdum esse, quòd hec communis opinio non potest saluari, nisi intelligendo sic, vt rescissoria ista quam dicunt doctores præallegati tolli per lapsum quadriennij dati ad restitutionem petendam nihil aliud sit, quam ius & habilitas, & spes petendi illam postquam petita fuerit & obtenta restitutio in integrũ, & sic spes quodammodo renascendi ipsam rescissoriã, re vera enim ista spes tollitur lapsu quadriennij prædicti, quia si non potest rescissoria intentari nisi prius obtenta restitutione, & restitutio tollitur lapsu quadriennij huius, ipsam quoque rescissoriam spe tantum interea competentem tolli necesse est. & ita intelligo hanc communem conclusionem, & contrario satisfactum est.

Articulus III.

7 AD tertium, † An scilicet vt restitutio in integrum, ita quoque rescissoria actio, non amplius vtili anno vt olim, sed quadriennio cõtinuo duret, postquam restitutio obtenta fuerit.

Videtur quòd quadriennio continuo duret, sicut & restitutio in integrum.

Primò, per d. l. fin. C. de temp. in integ. rest. quę simpliciter & indistincte loquitur, quo ad finiendam litem, at
8 lis non potest dici finita, † quando necessaria est adhuc rescissoriæ actionis iudicium, vt manifestum est, ergo quo ad illam quoque reductio illius anni vtilis ad quadriennium continuum facta fuit.

Secundò, quia eadem ratio mouet ad idem dicẽdum quo ad tempus rescissoriæ, quæ mouit Imperatorem ad disponendum hoc de quadriennio continuo, quo ad tẽ
9 pus restitutionis in integrum, videlicet varietas † feriarũ, & dierum vtiliũ in omnib. pene locis vbi redditur ius, ergo &c. Quinimo dicit Gomes. in dict. §. rursus. sub numer. 37. quòd tota ista disceptatio anni vtilis erat in iudicio rescissorio, ergo fuit sublata necessario per dict. leg. fin.

Tertiò, quia d. l. fi. subrogata est in locum remedij data a prætore, vt dicit Ias. post Castell. in l. admonendi. in
20 5. col. ff. de iureiur. Sed remedium prætoris † non reperitur aliud quàm istud anni vtilis, de quo in d. §. rursus. ergo illud fuit innouatum per subrogationem quadriennij, per d. l. fin.

Quarto, quia videtur esse communis doctorum opinio, ita enim tenet gloss. in d. l. in honorarijs. §. sed cum rescissa. in verbo redditur, in fin. & glos. in d. l. sed & si per prætorem. §. quoties. in verbo, vnius. in fine, licet non firmet, sed Bald. in d. l. fi. num. 6. dicit ita tenere omnes glos. & idem in effectu vult Cyn. in d. l. fin. num. 8. C. ex quib. caus. maior. & Alber. in l. de pupillo. §. si in plurib. ff. de oper. noui nunciatio. & demum ita firmat Gomes. in d. §. rursus. num. 37. versic. vnde concludo. & Ludou. May. Druidas, in tract. actio. lib. 2. c. 7. versic. superest. & dicit ita suadere simplicitatem legum, æquitatem iuris, & vsum fori.

Sed cõtrarium tenent alij doctores magis communiter. Ang. in d. l. fin. col. fin. ante finem. C. eod. & ibi Fulg. num. 6. & in fine. Bart. nu. 11. post Petr. & Paul. de Cast. num. 5. Bal. in l. cum miles. ff. eod. & Mysing. in d. §. rursus. num. 17. & ibi Zas. num. 20. & num. 37. & Faber ibi num. 16. firmiter tenendam esse ait, & ibi Dyn. num. 5. & Vrsill. num. 29. qui etiam de communi testatur. & de communi etiam Ludouic. Druidas d. cap. 7. Ioan. de Platea ibi num. 55. & nu. 61. Ioan. Fabri in l. superuacuam. ad finem. C. de temp. in integ. rest. Iacob. de S. Georgio in l. ex hoc edicto. num. 21. ff. de eo, per quem fact. erit &c. Zas. in l. nam & postea. ff. si minor. num. 7. circa finẽ, de iureiur. Imol. in clem. 1. nu. 16. de rest. in integ. & Bellam. in c. coram, sub num. 4. eod. tit. & in summa ista est magis communis opinio, tam ex calculo, quam ex attestationibus præallegatorum.

Et fundatur in d.l.fi. & in d.§. sed cum rescissa, iuncta regula, quòd id quod nô mutatur, quare stare prohibetur? &c. l. præcipimus. C. de appella. cum similib.

Ego puto quòd sanius faciet iudex qui practicabit primã opinionem propter rationem d.l.fin.C. de temp. in int.rest. & vtique æquior, planior, & simplicitati legali amicabilior est, vt dicebat Druidas præall. licet in rei veritate non reperiatur correctũ in indiuiduo ius antiquum in rescissoria actione, sicut est correctum in restitutione in integrum, & propterea scrupulosis magis de stricto iure vera videbitur communis sententia, licet mihi attenta ratione eius prima magis placeat, vt prædiai. Retenta vero secunda communiori.

Ad contraria sia satisfacere potes.

11 Ad primum, quòd verba illa, † finiendamque litem, intelliguntur quo ad restitutionis in integrum iudicium, quod intra quadriennium non solum proponi, sed etiã finiri, & terminari debet, nec litis contestatione perpetuatur, cap. 1. de restitut. in integrum in 6. & dixi sup. q. 19. art. fin.

12 Ad secundum resp. per vulgatum dictum, † quòd legum correctio etiam ab identitate rationis induci non debet. glo. & doct. in auth. quas actiones. C. de sacr. eccl. Paul. de Castr. in l. neque. C. de legib. cum simil.

13 Ad tertium, quòd remedium prætoris † erat duorum annorum vtilium, vnius respectu iudicij rescindentis, alterius respectu rescissorij. Vnde si subrogatum est quadriennium loco anni vtilis quo ad iudicium rescindens, non sequitur, ergo idem quo ad iudicium rescisorium.

Ad quartum resp. quòd opinio contraria est magis communis, vnde &c.

Articulus IV.

14 AD quartum, An † postquàm obtenta est restitutio in integrum, tempus rescissoriæ actionis duret isto anno vtili, vel quadriennio tantum, secundum supradictas opiniones, an vero plus vel minus prout plus vel minus temporis recuperatum fuit per restitutionem in integrum?

Duo capita distinguenda sunt.

15 Primum est, an rescissoria † duret plus quadriennio, seu anno vtili, quando restitutio in integrum fuit ad maius tempus, vt si fuit ad decem annos elapsos durante impedimento, vel minori ætate &c.

Et videtur, quòd duret toto tempore quo durauit læsio, & sic plus quam dictus annus vtilis, vel quadriennium.

Primò, quia restitutio non restituisset id quod læsio abstulisset, si secus fieret, vt de se patet. contra naturam restitutionis in integrum, vt dicam infra, circa effectus illius.

16 Secũdò, quia actiones prætoriæ, † quę dantur ad rem persequendam sunt perpetuæ, Instit. de perpet. & temp. actio. in prin.

Tertiò per tex. qui clarius videtur in l. si is cuius. ff. ex quib. caus. maio.

Quartò, quia ita tenent plures, adeo vt hæc videatur communis sententia. Petr. in l. fi. nume. 22. C. eod. & ibi Cyn. nume. 8. in fi. Alber. num. 8. Dyn. in d. §. rursus. nu. 14. Bald. in l. cum miles. ff. eod. tit. ex quibus cau. ma. Io. de Blanasco in ti. u. de resciss. actio. q. pen. vbi pulchre. Bapt. a S. Blasio in tracta. de action. nu. 25. ad finem. Bellam. in c. coram. num. 4. versic. ego credo. extra de resti. in int.

Contrarium tenet gl. in l. in honorarijs. in verbo redditur. ff. de actio. & oblig. Zal. in d. §. rursus. nume. 31. & Io. Faber ibi num. 16. & Monticul. numer. 17. & omnes qui simpliciter tenent, quòd duret vel anno vtili, vel alij qui tenent quod quadriennio continuo, impossibile enim esset, quod duraret hoc tempore in aliquo casu, quia vix esset, quòd illud quod per restitutionem fuisset restitutum, esset semper quadriennium, & non plus nec minus; adeo quòd ita ponderando potest defendi, quòd ista sit magis communis sententia, illi enim sunt in magno numero, vt visum est supra art. præced.

Et pro hoc est text. expressus in d.l. in honorarijs. §. sed cum rescissa. ibi, anno finitur, & non potest commode responderi, præsertim attenta ratione de qua ibi. &

Ego per hunc text. teneo hanc posteriorem sententiam, quæ potest etiam dici magis communis vt prædixi, & consideraui proxime. Et pondero etiam ad idem tex. in d.l. fin. ibi, cum annuæ exceptionis &c. C. ex quibus causis. &

Ad contraria resp. sic.

17 Ad primum, † quòd restitutio in integrum restituit actionem pristinam quo ad originem pro toto quidem tempore, quo competijsset si non fuisset impedimentum, sed hæc non potest obtineri nisi per uiam replicationis, quæ quidem replicatio quia a prætore proficiscitur, & contra legem ciuilem datur, annua est, non perpetua, vt dicam proxime, & ita voluit Bart. in l. fin. num. 13.

18 Ad secundum resp. quod actiones † prætoriæ tunc sunt perpetuæ, quando dantur secundum ius ciuile, vel illius adiuuandi gratia, non autem quando contra ius ciuile dantur, quia tunc sunt annales, vt dict. §. sed cum rescissa.

19 Et ratio forte est, quia cum prætoris † imperium annuum sit, & non possint a se ipsis esse perpetuæ creaturæ eius nisi a iure ciuili fomentum hoc recipiant, impossibile est, quod recipiant, quando sunt contra ipsum ius ciuile, quia foueret ius ciuile id, quod esset ipsius fouentis correctorium, quòd est absurdum ll. vulg.

20 Ad tertium respon. quòd in d.l. si is cuius. † apprehensio possessionis habetur pro litis contestatione, & consequenter non est mirum si rescissoria perpetua ibi est, quia litis contestatione perpetuatur, vt dicam infra articulo seq. Et ratio pulchra est, quia si perpetuata fuisset actio ante præscriptionem completam per litis contestationem, vel loco eius per interruptionem possessionis, quòd plus est, quare & non idem postea, cum restitutio reponat omnia in pristinum statum? vt per Alb. ibi.

Et per hanc solutionem confunditur vel limitatur saltem illa conclusio de qua dixi supra circa tempora restitutionis in integrum, videlicet, quòd replicari non potest post quadriennium transactum de restitutione in integrum ab eo qui nactus fuit possessionem rei suæ vsucaptæ ab alio, nam intelligi debebit hoc modo, vt licet vtilis rescissoria non duret nisi anno vtili vel quadriennio, sicut & ipsa restitutio in integrum, tamen non ex eo, quòd excludit a remedio restitutionis in integrum, sed transacto tempore rescissoriæ excludetur a facultate intentandi actionem rescissoriam, sed illa perpetua erit ex eo, quia loco litis contestationis per apprehensionem possessionis perpetuata erit.

Conclusio ergo est, quòd rescissoria actio non durat nisi anno vtili, vel quadriennio continuo tantum, etiam si tempus ad quod fuit facta restitutio, sit plus.

Quam limita aliquibus modis.

21 Et primò, ex prædicta vltima † solutione, idest quando restitutus possessionem rei suæ nactus fuit, per d.l. si is cuius. intelligendo illam in casu isto, prout ex intentione communi scribentium intelligitur, & idem

tenet Alexand. in leg. nam & postea. §. si minor. in fin. ff. de iur.

Limita secundo, & est pene idem cum præcedenti,
22 vt non procedat, quando per viam † exceptionis proponenda veniret ipsa rescissoria, videlicet, si restitutus rem possideret: tunc enim perpetua erit exceptio rescissoria, ita dixit Dyn. & post eum Ioan. Fabri in dict. §. rursus, refert, & pro rationabili sequitur Bellam. in cap. suscitata. num. 15. vers. Dynus vero, de rest. in integ. Quod est notab. pro confirmatione præcedentis limitationis, & intellectus dict. l. si is cuius.

23 Limitant tertio quidam, † vt non procedat, quando prima actio non fuisset penitus per præscriptionem sublata, sed tantum elisa, vt accidit quando præscriptione eliditur, vt supra præmissum fuit art. 1. in princip. vt tacito nomine dicit tenuisse quosdam Bapt. a S. Blasio in tract. act. d. numer. 22. & forte fuit Ioan. Fabri in d. l. superuacuam. in fin. C. eod. tit. nostro.

Sed contrarium firmat Bapt. a S. Blasio in d. loco, versic. mihi autem, & puto verius, quia licet actio pristina duret, tamen non potest nisi ope replicationis intentari ita vt effectum habeat, replicatio vero a prætore duntaxat suum fomentum & vitam recipit, ergo annuam tantum, non perpetuam, vt dicebam supra in respon. ad primum.

24 Limitatur etiam quartò in restitutione † quæ competit iure actionis, videlicet doli, vel metus causa &c. nam durat perpetuo actio rescissoria, quæ inde oritur, vt tradit idem Bapt. a S. Blasio in tract. de actio. num. 23.

25 Secundum caput est, † an rescissoria ista duret minus quadriennio, vel anno vtili, quando tempus ad quod facta fuit restitutio, est minus ipso quadriennio, vel anno vtili?

Et videtur quod duret integro quadriennio, seu anno vtili, vt voluerunt omnes allegati supra in præced. art. dicentes simpliciter, quod integrum quadriennium datur, vel annus vtilis integer, secundum aliam opinionem.

Et facit pro hoc d. §. sed eum rescissa. Et videtur absurdum dicere contrarium, videlicet, quòd si ad vnam tantum diem facta fuisset restitutio, intra illam tantum diem deberet expediri iudicium rescissorium, & opinio canonistarum, de qua supra q. 19. art. 4.

Sed contra sentiunt doct. communiter, Roffr. de libell. in rubr. de actio. resciss. §. 6. num. 4. & idem videtur velle Io. And. in add. ad Spec. lib. 4. tit. de rest. in integ. & pro hac opinione adest magis communis opinio legistarum in d. q. 19. art. 4.

Ego vero distinguo, vt dixi ibi. Aut quærimus intra quantum tempus debeat proponi actio ista, & dic quòd infra tantum tempus duntaxat, in quanto fuit læsio, Aut quærimus intra quantum tempus debeat expediri & terminari, & clarum est, quòd intra tantum tempus quanto duraret alias, quia perpetuata dicetur per contestationem litis, quando proposita fuerit intra tempus ad quod fuit facta restitutio, vt præsupponitur.

Articulus V.

26 AD quintum, † An rescissoria perpetuetur litis contestatione?

Videtur, quod non. Vt tenuit Ioan. antiquus glossator, & refert Alberic. in l. sed & si per prætorem. §. quoties. sub num. 12.

Exemplo restitutionis in integrum, quæ non perpetuatur per contestationem litis, vt dixi supra quæst. 19. art. fin.

In contrarium est communis omnium doctorum resolutio. Azo C. de temp. in integ. rest. in fine. gloss. in d. l. in honorarijs. §. sed cum rescissa. in verbo, redditur, in fin. ff. de actio. & per Dyn. in dict. §. rursus. numer. 17. Cyn. in dict. l. fin. numer. 6. & ibi Alberic. numer. 8. Fulgos. in fin. & Paul. de Castr. num. 5. Alberic. in d. §. quoties. numer. 12. & ibi gloss. expressa. Ioan. Andr. in add. ad Spec. tit. de rest. in integ. in 4. lib. Ioan. de Plat. in dict. §. rursus. num. 56. & ibi Zas. num. 38. & Ioan. Faber ibi numer. 17. dicit omnes doctores ita tenere, & Mysing. ibi num. 18. Ioan. de Blanasco eo. tit. cap. de act. rescis. q. pen. in fi. Alex. in l. nam & postea. §. si minor. in fin. de iu reiur. Iacob. de S. Georgio in l. ex hoc edicto. num. 21. ff. de eo per quem fact. erit. Ioan. Fabri in l. superuacuã. ad finem. C. de tempor. in integ. rest. Bellam. in cap. coram. num. 6. de rest. in integ. Bapt. a S. Blasio in tract. de actio. num. 22.

27 Et pro hoc adducunt, quia regulariter † actiones omnes perpetuantur per contestationem litis, l. fin. C. de præscrip. 30. vel 40. annorum, at in hoc reperitur specialiter prohibitum, merito &c.

Ego dico tenendam esse hanc communem sententiam per text. clarum in d. l. is cuius. ff. ex quib. causis maior. secundum doct. ibi. Et ratio est, quia si antequam restitutio petatur, & per præscriptionem amittatur actio, potest perpetuari per contestationem læsio, quare non idem post restitutionem in integrum, quæ reponit omnia in pristinum statum? &c.

28 Ad contrarium respondetur, quòd consequentia † a simili restitutionis non tenet, quia diuersa inest ratio. Restitutio enim siue officium iudicis rescindens est separatum penitus à iudicio rescissorio, nec potest per viã restitutionis in integrum peti restitutio rei, si in illius amissione possessionis læsio non contigit, vt dicam in secunda parte, quia ad vnum restitutio datur, ad aliud rescissoria. Restitutio igitur non aliud facit, nisi quòd obstaculum remouet, vt actio pristina exerceri possit, sicut prius poterat. Si igitur rescissoria, quæ est actio pristina restituta, perpetuari potest litis contestatione, non est mirum, quia actio pristina poterat perpetuari eodẽ modo ante completam præscriptionem. Si autem restitutio perpetuari non potest bene factum est, quia tunc nõ fungeretur officio iudicis rescindenti, scilicet remouendo obstaculum simpliciter, sed rescissoriæ actionis naturam assumeret contra naturam restitutionis in integrum.

Conclusio ergo est, quòd rescissoria actio perpetuatur litis contestatione, Quam limitant aliquibus modis doct.

29 Primò limitant, † vt procedat, quando fuit contestata in hoc iudicio rescissorio, non autem si in iudicio rescindenti tantum, Ioan. Fabri in l. superuacuam. versic. sed an perpetuetur. C. de temp. rest. in integ. dicens ita etiam tenere Dyn. & alios doctores, sed ego dicam infra art. seq.

30 Limitant secundò, † vt procedat, quando actio pristina non erat penitus sublata, videlicet, quando per præscriptionem elisa fuit, secus vero si penitus sublata, videlicet per vsucapionem. Dicunt enim nonnulli quod hæc actio rescissoria datiua non perpetuatur per contestationem litis magis quàm restitutio in integrum. ita Alber. in d. §. quoties. d. l. & si per prætorem. num. 12.

Sed contrarium in hoc indiuiduo tenent Bal. in dict. §. quoties. & Bapt. a S. Blasio in tract. de actio. num. 22. per l. si is cuius. ff. eod. tit. ex quib. caus. maior. ponderando quòd text. dicit, vsucapio, & sic loquitur in actione rescissoria datiua.

Sed quantum attinet ad hunc text. posset defendi Alber. per id quod ipsemet Bal. inquit ibi, videlicet, quòd ibi possessio ad antiquum dominum peruenit, nõ de facto, sed prætore authore, & sic iuste, vnde propter nouam

tum rei vendicationē, quę ex hac apprehensione noua quęsita ab eo fuit, dicitur habere perpetuam non temporalem actionem.

Quantum vero attinet ad veritatem limitationis puto veriorem sententiam Baldi, quia etiam hoc casu quo actio directa, pristina erat penitus sublata, rescissoria, qua a prætore introducitur, detur loco illius pristinæ actionis deficientis, & dicitur antiqua actio de nouo redi di, vt dicit text. in dict. §. sed cum rescissa. vbi text. vti ur verbo redditur, nam alias restitutio in integrum non reponeret per omnia læsum in pristino statu quo erat ante læsionem, vnde quemadmodum ante læsionem poterat illa actio perpetuari litis contestatione, ita & nunc rescissoria loco illius data, siue illa antiqua reddita eodē modo perpetuari poterit.

31 Limitat tertiò † institutoria, de qua loquitur text. sing. in l. si quis Titio. & in l. si quis stipulatus. ff. ex quib. caus. maio. vult enim Gul. quòd hæc non perpetuetur contestatione litis, eadem ratione, qua Alberic. nolebat perpetuari datiuam, in præcedenti limitatione.

Sed contrarium tenet Bald. in d. §. quoties, & idem in l. cum miles. ff. eod. per d. l. is cuius, quæ loquitur indistinctè.

Ego dico idem per omnia, vt dixi in limit. præcedēti.

32 Limitatur quartò † nisi rescissoria per viam exceptionis proponenda veniret, tunc enim perpetua est, nec per petuatione indiget, secūdū Zas. qui ponit etiā exempla in d. §. rursus. numer. 39. & 40. Sed ego dixi supra articulo præcedenti versic. limita secundò. vbi proprie cadit hæc limitatio.

Articulus VI.

33 AD sextum. † An scilicet rescissoria perpetuata dicatur eo ipso quòd est petita restitutio in integrum? Videtur quòd sic. Vt tenuit Ioan. antiquus glossator & mirabilem eius opinionem appellat Dyn. in d. §. rursus. num. 17.

Et probatur pulchro simili in l. cum quidam. ff. de 34 bon. poss. vbi consanguineus, † qui accusauit testamentum de falso propter hanc rescissionem testamenti peti tam dicitur agnouisse successionem ab intestato.

Sed contra est communis doctorum conclusio.

Ita determinat Dyn. in d. §. rursus. nu. 17. & Bal. in d. l. sed & si per pretorē. §. quoties. dicēs ita tenere doctores, & hoc verius esse ait Cyn. in l. fin. num. 10. C. de temp. in integ. rest. & Faber in d. § rursus. num. 18. & Bellam. in d. c. cutam. num. 6. de rest. in integ.

Primò per d. l. in honorarijs. §. sed cum rescissa. ff. de actio. & oblig. ponderando participium rescissa.

Secundò, quia rescissoria vtilis tollitur anno &c. vt supra dictum est, ergo si eo ipso perpetuaretur, quòd resti tutio esset obtenta, nunquam tolleretur anno vtili, & sic contra d. §. sed cum rescissa. Et per hoc ita cum doct. communiter teneas.

Tertio addetur, quòd si per restitutionem in integrū perpetuaretur rescissoria, restitutio plus restitueret, quā læsio abstulisset, vt manifestum est, ergo &c.

35 Ad contrarium resp. Dyn. † quòd ibi delata erat iam bonorum possessio ab intestato, sed hic non erat in esse d. actio ante positam restitutionē in Integrum. Sed aduerte, quia ista solutio bene procederet in rescissione vsucapionis, non autem præscriptionis, vt patet ex ijs quæ præmisi supra art. 1. in princip.

Neque mouet, quod in præscriptione, licet remaneat illa actio pristina, remanet tamen sine spiritu, quia & illa bon. poss. quoq; sine affectu erat stante obstaculo testamenti, per regulam l. quandiu. la 2. ff. de acquir. hæred.

Præterea aduertendum est, quòd d. l. quandiu, loquitur generaliter, attenta ratione in qua fundat se I. C. dū inquit. Attamen quia hoc proposito accusationem instituit, vt ius suum sibi seruet, dicitur bonorum possessionem agnouisse. Quæ quidem ratio directò afficit communem sententiam, nam certum est, quòd qui petit restitutionem in integrum in casu isto, petit vt rescissa vsucapione ius suum prosequi possit, vnde adhuc vrget iste text. a Io. allegatus.

Potest forte dici, sustinendo responsionem Dyni, & communem conclusionem, quod in d. l. cum quidam. durat adhuc ius petendi bonorum possessionem, quod ex eo patet, quia gloss. ibi in fin. dicit, quod per expugnationem testamenti intentatā postea quàm transiuerat tempus petendi bonorum possessionem, non operatur, vt quis dicatur agnouisse bonorum possessionem, quam agnoscere amplius non poterat. Quo stante potest dari differentiæ ratio, vt scilicet testamentum ibi non tollat successionem ab intestato, sed illi obstat tanquàm præcipua, & prior in successione, hic vero præscriptio sustulit actionem pristinam, vel saltem efficaciam eius, vnde eius obstaculum non est simpliciter anterioritate, sed extinctione ipsius actionis. Igitur restitutio non amplius operatur, quam vt actio pro non extincta habeatur, non autem quòd proposita, & intentata dicatur.

SVMMARIVM.

1 *Restitutio an cesset ex eo, quòd actui interuenit tutor vel curator.*
2 *Pupillo melius est rem suam restitui, quàm expectare in certum cautions.*
3 *Restitutio ecclesiæ an cesset ex eo, quòd actui prælatus interuenerit.*
4 *Et quid si non cum pupillo vel ecclesia, sed cum tutore, vel prælato contractum est.*
5 *Et quid si tutor vel prælatus bona fide, puta creditoribus vrgentibus contraxerint.*
6 *Tutoris bona fides non debet nocere pupillo, si ipsi tutori non nocet.*
7 *Et quid si tutor pupilli fuit ipsemet pater pupilli.*
8 *Patris præsentia actui filij videtur tollere omnem suspicionem læsionis.*
9 *Et quid si iste tutor vel curator non essent necessarij, sed voluntary.*
10 *Et quid si per procuratorem aliquid minor gessisset.*
11 *Et quid in ecclesia læsa a suo procuratore.*
12 *Et quid si adsit statutum, quòd minor potuit contrahere sine consensu alicuius.*
13 *Et quid si minor vnum istorum remediorum elegerit, an alterum tollatur.*
14 *Et quid si minor habet regressum contra tutorem vel curatorem.*
15 *Restitutio an cesset ex eo, quòd pupillus falso tutore contraxit.*
16 *Restitutio an cesset ex eo, quòd minor contra tutorem, vel curatorem agere potest.*
17 *Et quid in ecclesia, si habet regressum contra prælatum.*
18 *Et an minor per electionem sibi pra udicet.*
19 *Et an minor possit vtrumque iudicium simul experiri.*
20 *Et quid si tutor credidit iudici circa ætatem minoris.*
21 *Et quid si tutor coactus a creditoribus bona fide contraxit.*
22 *Et an prædicta conclusio procedat in casu l. properandum. §. fin. C. de iud.*

23 *Et quid si minor per peremptionẽ instantiæ sentiret damnum totius causæ.*
24 *Et quid in restitutione mulierum, quando eis alicubi concedatur iure minorum.*
25 *Et an prædicta conclusio procedat in restitutione ex clausula generali?*
26 *Pupillum non habere tutorem, & habere, sed ex negligentia non petere bonor. possessionem, æquiparantur.*
27 *Restitutio ex clausula generali an penitus subsidiaria sit.*
28 *Restitutio ex capite absentiæ non datur priuilegio personæ.*
30 *Et quid si tutori vel curatori deberetur reuerentia.*
31 *Et quid si per remedium contra tutorem non impediretur executio.*
32 *Et quid si pinguius prouideatur per restitutionem, quàm per actionem contra tutorem.*
33 *Et quid si tutor vel curator essent illegitime constituti.*
34 *Restitutio an cesset ex eo, quòd minor contraxit per procuratorem.*
35 *Cautela pro eo, qui vult secure litigare cum minore.*
36 *Administrator an sit voluntarius, vel necessarius, quid referat.*
37 *Tutoris vel curatoris maior vel minor fauor non attenditur in proposito restitutionis concedendæ magis vel minus.*
38 *Procurator quando excessit fines mandati, an procedat conclusio proxima.*
39 *Et an procedat, si procurator non sit soluendo.*
40 *Et quæ restitutio concedatur minori, quando procurator non est soluendo.*
41 *Et an procedat in procuratore iuris necessario, & ibi exemplum.*
42 *Restitutio an cesset ex eo, quod actui consanguineorum præsentia interuenit.*
43 *Et quid si iussu consanguineorum & ipsiusmet patris contraxerit minor?*
44 *Et quid si vna cũ patris præsentia iudicis decretum interuenerit.*
45 *Pater quatenus præiudicare possit filijs in aduentitijs.*
46 *Et quid si simus in mutuo suscepto iussu patris?*
47 *Restitutio an cesset ex eo, quòd actui amicorum præsentia interuenit.*
48 *Amicitia effectus magni, remissiue.*
49 *Restitutio an cesset ex eo, quòd actui principis præsentia interuenit.*
50 *Et quid si contractus nulliter fuit celebratus cum ecclesia hoc casu.*
51 *Et quid si cum minore inualide celebratus fuit.*
52 *Restitutio an cesset ex eo, quòd actui iudicis præsentia interuenit.*
53 *Decretum iudicis omnem suspicionem tollit.*
54 *Restitutio aduersus cessionem iurium & actionum factam cum decreto non datur.*
55 *Et an procedat conclusio in ecclesia.*
56 *Et quid si vna cum decreto cæteræ omnes solemnitates interuenerunt.*
57 *Et an procedat in datione libertatis.*
58 *Et an procedat si minor fuit læsus in quantitate precij.*
59 *Et quid si manifeste constaret de iniustitia precij.*
60 *Decreti interpositio quando facit cessare restitutionem, debet esse interpositum cum plena causæ cognitione.*
63 *Restitutio an cesset, quando decretum fuit interpositum super ætate minoris.*
64 *Sententia lata super ætate facit ius inter omnes.*
65 *Et quid si minor vellet probare euidenter se esse minorem?*
66 *Et quid si aduersarij scienter cum ipso minore contraxerunt.*
67 *Sed quid probet hanc scientiam, dubitatur.*
68 *Restitutio an cesset, quando decretum fuit interpositum super solutione facta ab ipso minore.*
69 *Decretum quando interponitur super alienationibus quare interponatur.*
70 *Minoris debitor vt secure soluat minori, cautela est, vt protestetur, quòd non vult soluere, & quòd iudex eum cogat.*
71 *Restitutio an cesset ex eo, quòd minor fuit legitime defensus in iudicio.*
72 *Et quid si minor per procuratorem legitimum litigasset?*
73 *Et quid si ipse procurator soluendo sit.*
74 *Et quid si minor alia de causa nõ haberet regressum contra procuratorem.*
75 *Et quid si procurator dolosè egisset.*
76 *Et quid in ecclesia, quæ per procuratorem litigauit?*

QVAESTIO XXII.

De cessatione & impedimento restitutionis in integrum propter solemnitates adhibitas in ipso actu a minore celebrato.

VSque huc actum fuit de impedimentis restitutionis in integrum communibus, tam restitutioni minorum quam maiorum. Nunc sequitur videre de impedimentis specialibus ipsius restitutionis minorum.

Et in primis agendum est de illo, quod procedit ex causa solemnitatum adhibitarum in ipso actu a minore celebrato. Quod quidem hisce duodecim articulis complecti potest multa sub illis dicta accommodãdo in ampliationibus vel limitationibus, quę controuersiam non habent.

Primò, An restitutio in integrum deneganda veniat ex eo, quod actui a minore celebrato tutor vel curator interuenit?

Secundo, Et quid si falso tutore contraxit minor.

Tertio, Et quid si minor habet regressum contra tutorem, vel curatorem?

Quarto, Et an hæc procedant in restitutione ex clausula generali.

Quinto, An restitutio cesset ex eo, quod minor per procuratorem egit, vel contraxit, & læsus fuit.

Sexto, An pręsentia consanguineorum in actu a minore explicato, adhibita faciat cessare restitutionis beneficium.

Septimo, An pręsentia amicorum adhibita hoc operetur.

Octauo, An præsentia principis faciat cessare pręsumptionem lęsionis, & consequenter beneficium restitutionis.

Nono, An præsentia iudicis, & interpositio decreti tollat beneficium restitutionis.

Decimo, Et quid si decretum fuit interpositum super ætate ipsius minoris.

Vndecimo, Et quid si super solutione facienda ipsi minori.

Duodecimo, An ex eo, quod minor fuit defensus legitime in iudicio, tollatur ei beneficium restitutionis.

Articulus

Articulus I.

1 AD primum, An ſcilicet præſentia, † & interuentus tutoris, & curatoris faciat ceſſare reſtitutionẽ in int.

Videtur quod ſic. Quia non eſt veriſimile eo caſu, quod minor læſus ſit, ſed quod imo tutor, vel curator pupilli vel adulti bene geſſerit, & ita dubitabat Iacob. de S.Georg. in l. 1. num. 1. C. ſi tut. vel cur.

Præterea non videtur aliquid geſtum cum minore, ergo &c. l. Aemilius. ff. de min. cum ſim. & ita dubitabat Mant. conſ. 197. num. 7.

Sed contra eſt veritas. tex. eſt in l. 2. C. ſi tut. vel cur. & in l. fi. ff. de reſt. in int. & textus & authoritates concordantes habebis infra ex limit. & ampliat.

Ratio vna colligitur ex l. pupilli. ff. qđ ſalſ. tut. Quia
2 ſcilicet melius eſt pupillo † rẽ ſuam reſtitui, quam quod ipſe expectet incertum euentum cautionis, ſi neceſſe haberet regreſſum contra tutorem accipere.

Alia ratio etiam colligitur ex Iacobin. de S.Georgio in l. 2. num. 2. C. ſi tuto. vel curat. videlicet, quia plus ſapit ſtultus de facto ſuo, quam ſapiens de alieno.

Ad contraria reſpondetur ſic:

Ad primum, vt per Paul. de Caſtr. in l. 1. C. ſi tut. vel cur.

Ad ſecundum, per l. fin. C. adu. rem ind.

Ampliatur hæc concluſio multipliciter.

3 Primò, vt idem habeat locum in eccleſia, † etiam ſi in actu ab ea celebrato interueniret præſentia prælati, vel ſyndici &c. ca. 2. de reſt. in int. & ibi Card. in §. nos tua. col. 1.

4 Ampliatur ſecundò, † etiam ſi non principaliter cum ipſo pupillo, ſed cum ipſo tutore res geſta fuiſſet, nomine tamen pupilli. tex. eſt in l. fi. C. adu. rem iud. & ibi notant omnes, & Iacob. in d. l. 1. num. 4. C. ſi tut. vel cur.

5 Ampliatur † tertiò, etiam ſi tutor bona fide (puta) vrgentibus creditoribus bona pupilli diſtraxerit, quia nihilominus reſtituitur pupillus. text. eſt ad literam in l. tutor. in prin. ff. de minor. & notant Inn. in c. ſuſcitata. de reſt. in integrum. Pau. de Caſt. in l. 1. num. 1. C. ſi tut. vel
6 cura. & Mauric. c. 146. Et ratio eſt, quia † bona fides tutoris non debet nocere indemnitati pupilli, dum ipſi tutori prodeſt. Paul. in d. l. 1. nume. 5. C. ſi tut. vel cur.

7 Ampliatur † quartò, vt procedat etiam ſi tutor vel curator pupilli, vel adulti fuiſſet ipſemet pater qui eum
8 emancipauit. Etenim licet præſentia † patris videretur tollere omnem præſumptionem læſionis ipſius filij, vt per Iacobin. & Alber. in d. l. etiam. ff. de min. tamen nihilominus reſtitutio conceditur. Iacobin. de S. Georgio in d. l. 2. C. ſi tut. vel cur. & ibi eſt text. clarus, & in dict. l. etiam. ff. de minor.

9 Ampliatur † quintò, vt procedat etiam ſi iſte tutor vel curator non eſſet neceſſarius, ſed voluntarius, vti mater, vel auia. Nam licet alias in voluntario adminiſtratore non ita procedat ſicut in neceſſario, vt l. cum mandato. ff. de minor. & dicam etiam infra, tamen hoc caſu ita procedit in voluntario tutore, vel curatore, ſicut in neceſſario. ita in terminis diſputat, & plene concludit Riminal. conſ. 143. num. 14 lib. 1.

10 Ampliatur † ſextò vt procedat etiam ſi per procuratorem aliquid geſsiſſet minor & ſic voluntarie. text. eſt in l. cum & minores. C. ſi adu. rem. iud.

11 Ampliatur ſeptimò, † vt hoc procedat etiam in eccleſia, ſi læſa ſit a procuratore ſuo, glo. in cap. cum veniſſent. in verbo, reſtituimus. in fi. & ibi Alber. & in cap. 2. vbi Card. in §. nos vero. col. 1. extra eod. & dixi ſupra in prima ampliat.

12 Ampliatur † octauò, vt procedat etiã ſi adeſſet ſtatutum dictans quod minor poſsit contrahere ſine conſenſu alicuius, quia etiam ſi curatorem adhibeat, reſtituitur Bald. in l. 1. in fi. C. ſi de mom. poſſ. fuer. appell. & ibi Salyc. in fine.

13 Ampliatur † nonò, vt ſi minor elegerit vnum iſtorũ remediorum, alterum non tollatur, ſi forte in primo ſuccubuerit, Iacob. de S. Georg. in d. l. 2 C. ſi tuto. vel cur.

14 Ampliatur † decimò, etiam ſi habeat regreſſum contra tutorem vel curatorem, l. etiam. C. ſi tuto. vel cur. & dicam plene infra in 3. artic.

Articulus II.

15 AD ſecundum, † An ſcilicet detur reſtitutio minori, ſi cum falſi tutoris præſentia contraxerit.

Videtur, quod non.

Primò, quia hoc caſu minor eſt tutus ipſo iure ex eo, quia actus ſit ipſo iure nullus, & ſic vult Nico. de Neap. l. nouiſsime. ff. quod falſ. tut. &c.

Secundò, quia ita videtur expreſſum in l. plane. eod. & ibi glo.

In contrarium videtur velle Cum. in l. 1. ff. eod. & pro eo facit l. pupilli ſcientia. ff. eod.

Mihi videtur ſic dicendum. Aut quærimus an qui cũ falſo tutore pupilli contraxerit, reſtituatur, & tunc diſtinguo vt in d. l. 1. §. fin. cum ll. ſeqq. ff. eod. videlicet, quòd ſi ignorauit illum non eſſe verum tutorem reſtituitur, ſi vero ſciuit, regulariter non reſtituitur, ſed fallit in caſu quo compulſus a prætore cum eo contraxit, vt l. interdum. ff. eod.

Aut quærimus, an ipſe pupillus reſtitutionem habeat, & tunc, aut dubium eſt an ipſe auxilium hoc mereatur ex eo, quia alia via ei ſuccurritur contra tutorem, & dic quòd hoc non impedit reſtitutionem, per regulam, & rationem d. l. pupilli ſcientia. ff. eod. & ibi gl. fin. expreſſe notat. Aut dubium eſt, an ipſi auxilium hoc ſit neceſſarium ex eo, quia eſt tutus ipſo iure, & verius puto, quòd ei non ſit neceſſarium, per d. l. plane.

Et ad l. pupilli ſcientia. reſpon. quòd nõ dicit melius eſſe reſtitui pupillũ in int. quã incertũ cautionis euentũ expectare, ſed melius eſſe reſtitui rem ipſi pupillo, quod vtiq. fieri poteſt abſque auxilio, & remedio prætoris vi reſtitutionis in integrum, ſed ipſo iure, vt d. l. plane.

Articulus III.

16 AD tertium, † An ſcilicet reſtitutio minori denegetur ex eo, quia habet regreſſum contra tutorem, vel curatorem, & contra eos agere poteſt?

Videtur, quod deneganda ſit. Ita enim in eccleſia tenet Alc. conſ. 160. nu. 19. & in conſ. 513. nu. 5. & vtique eccleſia non minus priuilegiata eſſe debet, quo ad beneficiũ reſtitutionis, quã minor, c. 1. & ibi omnes extra de reſt. in int. ergo idem in minore dicendum eſt. Et mouetur Alciat. quia reſtitutionis auxiliũ datur in ſubſidiũ, ergo &c. & idem Montic. de ino. hæred. c. fin. num. 97.

Sed breuiter contra eſt veritas. Text. eſt expreſſus in l. etiam. & in l. fin. C. ſi tut. vel cur. & in l. 2. C. ſi adu. pig. & in l. in Imperatores. ff. de minor. Et p hæc iura doct. paſsim tradunt, & in ſpecie oẽs ſcribentes notant in citatis legibus, & alibi. Cuman. in l. ſi minoris. nu. 2. ff. de adm. tut. & in l. 1. §. fin. nume. 7. ff. quod falſ. tut. &c. Riminald. conſ. 161. num. 5. Pariſ. conſ. 100. nu. 65. libr. 1. Monticel. in tracta. de inuent. hæred. ad tit. de hæred & falcid. num. 210. & 211. & Ioſeph Ludou. in decis. Peruſin. deciſ. 33. nume. 21. vbi de communi, & certe vanum eſt dubitare, & plures congerere, cum habeamus iura expreſſa in prædi. locis.

Vnde ita firmes concluſionem. Et ad contraria dicas ſic. Quod Alcia (pace eius) decipitur, & Mõtic. ſtudio cõtradicendi Phanucio variauit contra terminos iuris.

17 Ampliatur † primò, vt procedat etiam in ecclesia. Ita in terminis Riminal.in consi. 315.in fin. lib.2.nume.20. Et quamuis Alciat.in d.consi 160.nume.19.& in consi. 513.num.5.contrarium tenens (vt supra dixi) loquatur in ecclesia, & sic possit forte saluari eius opinio tenendo contra hanc ampliationem, & limitando communem conclusinnem. Tamen verius puto, quòd etiam in ecclesia hoc procedat, vt tenuit Riminald. ex eo præsertim, quia nõ cessat remedium extraordinarium restitutionis propter concur sum ordinarij, quando contra diuersas personas competit, vt dixi sup.q.16.art.2.& prout competit hic, quæ ratio ita militat in ecclesia sicut in minore, vt de se patet, nec reperitur quòd sit magis subsidiaria restitutio quæ datur ecclesiæ, quam ea, quæ datur minori. Nec est verum quòd restitutio quæ datur minori ex capite & priuilegio minoris ætatis, sit subsidiaria, sed hoc est verũ in illa quæ datur ex clausula generali, si qua mihi iusta causa &c. vt dixi supra quæst.8.art.4. vnde ita teneas in ecclesia, sicut in minore.

18 Ampliatur † secundò, vt in tantum procedat, quòd minor sibi per electionem non præiudicat, vt dicitur ad literam in d.l.fina.& si in vno succubuerit, non prohibetur aliud remedium intentare, Iacobin.de Sanct.Georgio in l.secunda.num.6.C.si tuto.vel curato.

19 Sublimita † tamen hoc, vt non possit minor contra vtrunque venire, & tutelæ iudicio, & restitutionis auxilio in tantum, vt bis idem exigat, & plus quam ius suum pristinum cõsequatur. Sed bene poterit indemnitati suæ prospicere agendo contra eosdem, non tamen ad idem sed ad diuersa, videlicet vt ab aduersario rem ipsam, a tutore damna & interesse consequatur, & ita communiter declarant docto.in d. l. etiam. Bald.numer.1. Alber. in fin.& Paul.de Cast.num.2.

Hoc etiam quod contra tutorem minor regressum
20 habeat, intellige dupliciter & sublimita.†

Primò, vt nõ procedat si tutor decreto seu præcepto iudicis credens circa ætatem minoris, illum maiorem arbitratus est, & propterea non defendit, & idem in curatore.tex.est in l.minor adita. ff.de min.

21 Secundò, † vt non procedat, quando coactus a creditoribus tutor bona fide contraxit, & alienauit, l. 1. C.si adu.liber.alias in l.tutor.ff.de min. vbi ad literam.

22 Limitatur † autem supradicta conclusio principalis, vt non procedat in casu l.properandum.§.fina.C.de iudic. Vbi omnes dicunt, quòd speciale est ibi, vt minor passus damnum peremptionis primæ istantiæ, non possit restitui aduersus illud, nisi prius conuentus fuerit tutor, vel curator, & discussi fuerint num sint soluendo, quibus demum soluere non valentibus, datur restitutio minori, & hoc propter authoritatem iudiciorum, secundũ Bart.& alios communiter in d. l. etiam. & concord. per Roland.à Valle consi.40.numer.14.lib. 3.& inter alios & vltra eum Pet.de Bellapertica in l.fi.in fi. C.si tut. vel cur. Bellam.in c.fin.nu.6.de rest.in int. Vital.in cle.1.eo. tit.num.16.& Boich d.c.fin.Bero.in consil.120. nu. 23. lib. 1.Petr.Ant.Anguisciola con.56.nu.3.lib. 2.Turzan. comm opin.nu.60.vers.quamuis.vbi concord.& de cõmuni. & Montic.in d. tract. de inuentar.hæred.in titu. de hær.& falcid.nu.210.& seqq. Qui etiam affert rationem, inquiens, quòd per hoc minor parum læditur, amittit enim iustitiam solum, non autem causam.

Sed tu aduerte ad hanc rationem, quia ea stante non daretur minori restitutio, neq. etiam in subsidium, quia illa quoque debet præsupponere læsionem non modicam, vt est natura omnium restitutionum, vt propter modicum damnum non concedantur, l. scio.ff.de rest. in int.& est magis communis opinio, vt dixi supra plene q.4.art.pen.

Securior ergo videtur ratio specialitatis, quæ communiter affertur, scilicet propter authoritatem iudiciorum.

Qua retenta. Amplia hanc limitationem, vt procedat in quolibet lapsu temporis iudicialis, quas præscriptiones iudiciales vocant, de quo dicam infra in 2.par.quæst. 88.art...

23 Sublimita † vero è contra, vt non procedat, quando minor propter hanc peremptionem instantiæ sentiret etiam damnum totius litis, & causæ, tunc enim etiam si haberet recursum contra tutorem, vel curatorem, daretur restitutio nihilominus. ita sing. limitat Io.de Amic. consi.33.num.25.quod nota.

Sed tamen aduertendum puto, quia hoc procederet, quando ratio specialitatis d.l.properandum.§.fin. consisteret in modicitate damni, quod resultat ex peremptione primę instantiæ, sed quoniam (vt dixi statim) non potest consistere in hoc, quia instante modicitate læsionis nunquam regulariter datur restitutio, ideo non puto veram hanc limitationem stante dicta communi opinione, quod læsio modica non sufficiat ad restitutionem obtinendam. Sed tenendo, vt ego dixi in d.q.4.art. pen.vers.ego &c. optime defendi potest hæc limitatio. Potest etiam defendi, secureque teneri, quando adesset læsio minoris enormissima, videlicet totius litis & causę, propter lapsum primæ instantiæ, vt accidit hic Perusiæ in compromissis iudicialibus, & ita æquius videtur in tali casu.

24 Limitatur † secũdò conclusio principalis, vt nõ procedat in restitutione mulierum, quæ eis conceditur iure minorum in aliquibus locis, non enim conceditur donec habent recursum contra earum curatorem, siue Mundualdum, ita Gramm. super const.regni, tit.de rest.numer.2.per tex.ibi, iure regio expressum.

Articulus IV.

25 AD quartum, † An scilicet prædicta conclusio procedat in restitutione ex clausula generali?

Videtur, quòd sic.

Primò, per d.l. etiam, quæ indistincte loquitur, ergo non debet restringi ad solam restitutionem minorum.

26 Secundò, quia absenti datur † recursus contra procuratorem, qui propter negligentiam non appellauit, l. 1. in fin. C. quando appell.sit, & ibi notat glosa, & tamen datur restitutio ex prædicta æquitate etiam contra sententiam, vt notat gl.in l. is qui reipublicæ. ff. ex quibus caus.maior.in 2.solut.quam communiter approbari testatur Aret.in l.Pantonius.ff.de acquir.hęred.

Tertiò, per l.si infanti.C.de iur.deliber.vbi parificatur
26 † pupillum non habere tutorem, & habere, & illum ex negligentia non petere bonorum possessionem. Sed primo casu datur restitutio, secundum Bart. & omnes ibi, ergo & in secundo.

Quartò, quia ita tenet Aret. in d. l. Pantonius. & in consi.161.& sequitur Rol.in cons.70.num.46.& 47.lib. 3.vbi etiam allegat Ang.in §.illud.in auth.de hęr.& falc. & Affl.super const.regni, in rubr.de rest.min.nu.19.

In contrarium est magis communis sententia. Bart. in l.qui duos.num.7.ff. de rebus dubijs & ibi Soc.sen.illum late defendit. Paul.de Cast.in l.2.in fi.C. si adu.ven. pign. Guid.Papę sing.700.si fuerit. Alciat.in l cum filiusfam.§.in hac.in fin.ff.de verb.oblig. Corn.consi.87. nu. 1.in fi.& num. 2. lib.2.Bero. con.121.num.18.in fin.& seqq.lib.3.Bertran.in consi.93.in fi.lib.5.Socin.iun.consil.46.num.45.& seqq.vsque ad finem lib.4.Ruin.cons. 120.col.fi.per totum lib.3.vbi de communi. Natta consil.492.num.9.Rolan.a Valle cons.10.num.20.& seqq. vers.nõ obstat.lib.2.qui late defendit hãc sententiã, licet aliter voluerit alias in d.cons.70.lib.3.Bursat.cons.8.nume.4.& con.61.nu.5. vbi de communi.& Borg.in trac. de tut.

de tut.& curat.nu.120.verſ. & ſolum minor, cum concord.& Ioſeph Ludou.in deciſ.Peruſ. deciſ.55.nu. 22. lib.2.qui etiam de communi.

Pro qua communi adducitur regula l.fin.ff.de eo per quem ſact.erit &c.& l.plane.la 2.§.1.ff.de lega. 1.Item l.2.C.ſi adu.vend.pigno.iuncta l.1.eiuſdem tituli.

27 Adducitur etiam pro ratione,quia huiuſmodi † reſti tutio penitus ſubſidiaria eſt,ergo &c. ita Alc. in d. §. in hac.Sed aduerte,quia non ſemper ſubſidiaria eſt.

Item alia ratio. Quia huiuſmodi reſtitutio datur non priuilegio perſonæ, ſed ex mera & abundanti æquitate iuſtæ cauſæ,vt ſupra dictum eſt ſuo loco, ergo vbi poteſt prouideri ipſi leſio aliter,quam per hoc remedium, æquitas & neceſsitas iſta non ſubeſt,ex qua concedi debeat,ita Ruyn.conſil.110.col.fi.lib.5.

28 Sed aduertendum eſt,quòd reſtitutio ex capite † abſentiæ non datur priuilegio perſonæ, ſed ex iuſta cauſa abſentiæ, & tamen non eſt ſubſidiaria, nec reperitur ꝙ debeat impediri per regreſſum competentem contra tutorem vel curatorem.

Ego puto ſic dicendum. Quandoque reſtitutio ex clauſula generali datur ex iuſta cauſa ſpecialiter in corpore iuris clauſa,vel per doctores communiter admiſſa, pro iuſta & neceſſaria,vti eſt infirmitas,paupertas, ignorantia &c.& tunc puto veriorem ſententiam, quod detur reſtitutio,etiam ſi læſus habeat regreſſum contra tutorem,vel curatorem,& ratio eſt,quia huiuſmodi reſtitutio non eſt mere ſubſidiaria, ſed ad ſimilitudinem reſtitutionis ex cauſa abſentiæ in edicto propoſitæ fuit a prætore promiſſa.

Quandoque vero datur ex hac clauſula generali,non ex aliqua ſpeciali iuſta cauſa,ſed ex hac penitus generali.Quia æquitas ita ſuadet,vt quis non remaneat in damno ſine culpa ſua,vel ne aduerſarius ex dolo tertij aliqd lucretur cum dãno ipſius læſi,vt in d.l.fi.& in d.l.Pattonius.cum ſim.&tunc puto veram communem ſententiam.Quòd non detur quoties adeſt aliud remedium ordinarium contra tutorem,vel curatorem,vel alium tertium.Et ratio eſt in hoc caſu, quia nulla alia cauſa concedendi reſtitutionem adeſt,quam hoc ipſum, quia iniquum eſt,quòd damnum quis patiatur, nec adeſt remedium quomodo ei ſuccurratur,vnde ceſſante hoc abſurdo, propter exiſtentiam alterius remedij, non erit neceſſarium deuenire ad hanc reſtitutionem. Et ita tenendo, patet reſponſio hinc inde ad contraria.

Communi tamen retenta, ad ea quæ primo loco adducebantur ita ſatisfacias.

Ad primum,quòd in d.l.etiam. non poteſt loqui tex. de hac reſtitutione ſubſidiaria, quia minor non indiget ea in illo caſu,vnde de ea tractari non poteſt,quia neceſſitas concedendi non adeſt,ita doct.in d.l.etiam.

Ad ſecundum dicit Ruin.in d.conſ. 120. & Roland.
29 in d.conſ.10.in fi.quod illa gloſ. † intelligitur, quando
non datur regreſſus contra procuratorem, contra quem
regulariter non datur ſecundum communem ſententiã,
docto.in l.inuitus.C.de procur.

Cuius concluſionis ratio eſt, quia ſi procurator non appellat,imputari ei non poteſt,quia potuit credere illã iuſtam eſſe,cum in dubio pro ea præſumatur,per Ruyn. in d.conſ.120.in fin.

Ad tertium reſp. quod primo caſu, quando pupillus non habet tutorem,dabitur reſtitutio, quia non habet tutorem contra quem detur regreſſus: ſecundo caſu dabitur quoque ſi tutor non erit ſoluendo, vel non fuerit in tali negligentia quæ imputari illi poſsit, & ſic vtroq. caſu parificatio fieri poterit,& tamen non obſtabit argumentum concluſioni ſupra firmatæ.

Qua communi ita defenſata,& retenta:

30 Limita † primo,vt non procedat,quando huiuſmodi tutor vel curator eſſet talis perſona,cui deberetur reuerentia,& non poſſet in iudicio ſine venia vocari,& conſequenter non poſſet conueniri niſi in quantum facere poſſet. Quia tunc datur reſtitutio etiam ſubſidiaria,tam quam pinguius remedium,ita Rimin.conſ. 163.num.7. 8.& 9.lib.1.

31 Limita † ſecundo,vt non procedat,quando per remedium ordinarium quod competeret contra tutorem,vel curatorem, non impediretur executio relaxata contra minorem,ſed p reſtitutionem ſic.Riminal.d.conſ.163. num.10.libr.2.& ratio eſt, quia pinguius &c. ergo &c.

32 Limita † tertio generalius, vt non procedat, quoties pinguius ſuccurreretur ipſi minori vel pupillo per reſtitutionem in integrum,quam per regreſſum contra tutorem vel curatorem,ita Riminald.in d.conſ. 163. plene per totum.

33 Limita† quarto,vt non procedat, quando iſte tutor, vel curator eſſent illegitime conſtituti,quia tunc nullatenus potuiſſent præiudicare ipſi minori.Borgnin. in tracta.de tut.& cur.nu.102.allegans Boer.deciſ.53.num.5. Roland.conſ.76.num.4.lib.1.Ruyn.conſ. 29. num.10. libr. 5. Ioſeph Ludou.in deciſ.Peruſ.deciſ. 55.num.25. lib.2.

Articulus V.

34 AD quintum,An ſclicet ceſſet reſtitutio† in integrũ minoris ex eo,quòd ipſe egit vel contraxit per interuentum procuratoris, & eius facto læſus fuit?

Videtur quod non.

Primo,quia minor videtur reſtituendus ex hoc ipſo, quia procuratorem ſibi damnoſum,& malum elegit.

Secundo,quia ſi reſtituitur quando facto tutoris vel curatoris læditur, quorum officium eſt neceſſarium, & ſibi imputari non poteſt,quare huiuſmodi tutori negocia ſua commiſerit,multo magis reſtitui deber ex capite ætatis, quando facto procuratoris læditur,cum illum voluntarie elegerit,& ſic culpa propria læſus fuit, quæ quidem fragilitas & imprudentia ætatis eſt neceſſaria in reſtitutione minoris,& in tantum, vt non reſtituatur minor ex edicto minorum, quando prudenter quidem ipſe ſe geſsit,ſed caſu fortuito læſus fuit.l.verum.§.ſciẽdum.ff.de minor.& dixi ſupra.

35 Tertio,quia ſi datur † cautela, vt quando quis vult litigare cum minore,& eſſe ſecurus a reſtitutione in integrum, faciat quod ille litiget per procuratorem medio iuramento,vt docet Bar.in l.minor.num.1. ff. de mino. & Marant.cum concord.de ord.iud.in 6.par.6. & quandoque appellatur.num. 104.& dicam in tractatu iuramenti,ergo ſignum eſt,quòd ceſſante virtute iuramenti,daretur reſtitutio minori litiganti per procuratorem ſimpliciter conſtitutum.

Sed contra eſt tex.in l.cum mandato.ff.de minor.vbi I.C.vult quod ſuccurratur minori ope reſtitutionis, ita demum ſi procurator non ſit ſoluendo,ergo non ſic regulariter.Et per hunc tex.ita tenent Azo in rubr. C. de reſt.in int.nu.5.Card.in c.2. §.nos vero.extra eod. & Iacob.de S.Georgio in l.2.nu.7.C.ſi tut. vel cur. & alij de quibus infra in limitationibus huius concluſionis,& eſt de hoc gl.expreſſa in d.l.cum mandato.in verbo, audiri,& in verbo poſsit.Et profecto quantum ad diſpoſitionem iuris,& doctorum authoritatem, non eſt dubitandũ,quin hæc ſententia tenenda ſit, & ita firmes regulã.

Sed difficultas eſt,quæ ſit ratio differentiæ inter hu-
36 iuſmodi adminiſtratores† voluntarios, & neceſſarios,
quales ſunt tutores,vel curatores,quia ea inuenta firma
bitur concluſio,& ad contraria quæ ſatis vrgent, patebit reſponſio.

In qua

In qua difficultate glosa in d.l.cum mandato.in verbo audiri,inquit,quod cum tutor ex necessitate sui officij faciat ea quæ facit, ita & curator,procurator vero nõ sic, sed voluntarie,æquum est,vt mitius agatur cum tutore & curatore,quàm cum procuratore;& consequenter detur restitutio in integrum minori, ad hoc vt etiam p aliam viam, & sine molestia tutoris consulat indemnitati suæ,quod non disponitur ad fauoré procuratoris &c.

Sed aduertendum est, quòd in primis ista ratio fauo-
37 ris maioris † vel minoris tutoris & curatoris,quam procuratoris,nõ debet esse in causa,ꝙ auferatur ipsi minori beneficiũ restitutionis in integrum, quod quidé datur eidem fauore eius proprio nõ tutoris,vel curatoris & ꝙ ita sit,constat ex eo, quia datur ei,etiam si contra tutoré vel curatorem possit agere,& suæ indemnitati consulere.Præterea, quando pinguius succurritur minori per restitutionem in integrum,quàm per remedium ordinarium contra tutorem,vel curatorem,vel etiam procuratorem,datur restitutio minori, etiam si alias non daretur durante recursu contra prædictas personas,vt plene per Riminald.d.cons.163.per totum, & dixi supra art. præced.in.1.2.& 3.limit.ergo manifestum est, quod nõ datur vel tollitur minori hoc auxilium restitutionis,considerato fauore maiori vel minori ipsorum administratorum illius, sed fauore eius proprio, vnde Iacob.de S. Georgio in d.l.2.sub nu.7.C.si tut.vel curator.laborat pro inuenienda hac ratione differentiæ.

Ego puto posse dici sic. Quòd cum minor restituatur aduersus gesta per procuratorem suum, quando procurator non excessit fines mandati,sed gessit illud,quod sibi mandatum fuit à minore, quando vero excessit, & aliter rem gessit quàm minor mandauerit, tunc non restituatur minor,nisi in subsidium procuratore non existente soluendo,vt dicam proxime in limit.& etiam infra in 2.parte, in q.de restitutione aduersus mandatum.Ratio ex hac ipsa diuersitate colligitur.Nam constat ex hoc, quòd si læsio processit ab eo,quod fecit minor, siue ex facto eius,consentaneum est,vt detur restitutio, si vero non culpa vel facto minoris, sed procuratoris, non detur restitutio, quia minor culpa & imprudentia propria læsus non est, prout necessarium est in restitutione hac ex capite ætatis,& de qua nos agimus.

Et si dixeris,at quare nõ idem in tutore, & curatore? Resp.quòd cum id quod faciunt tutor vel curator authorizantes actui ipsius minoris,fiat principaliter ab ipso minore, si male agitur, ab ipso minore male agi dicitur,cum persona tutoris & curatoris, tanquàm ex necessitate officij adhibita, non consideretur vt principalis, sed vt authoritatem præstans actui ipsius minoris persona vero procuratoris principalis quidem est in agendo, dominus vero vt ratificans postmodum actum ab eius procuratore gestum consideretur:Et sic non est qđ gestum cum minore, & si rursus instes, at satis constat, quòd minor læsus est ex hoc ipso, quòd talem procuratoré constituit,qui male eius negocia gereret,ergo propter hoc saltem restitui deberet.Resp.quòd hoc non est gestum cum illo tertio, contra quem veniret danda restitutio,si minor hoc casu restituendus esset, & si minor vellet restitui aduersus hoc ipsum, deberet restitui aduersus mandatum factum huiusmodi procuratori, quatènus non posset ad libitum reuocari,vt dicam infra q.de restitutione aduersus mandatum.

Conclusio igitur sit, quod minor non restituitur aduersus ea quæ gessit procurator eius, & hoc sit verum regulariter,sed limitatur multipliciter.

38 Limitatur primò, † vt procedat quando procurator excessit fines mandati,& aliter rem gessit,quàm à minore ei mandatum fuerit.Secus vero, si ita gessit vt minor ei mandauit,& male mandauerit, tunc enim restituitur minor,glo: Alber.& alij in d.l.cum mandato. Ant.de Butr.in c.a.nu.43.de rest.in integ.Affl.super consti.regni, rubr.38.nu.19.& rubr.40.nu.16.Grat.cons.119. nu.52.lib.1.& ratio patet ex prædictis.

39 Limitatur † secundo, vt procedat, si procurator sit soluendo, secus vero si soluendo non sit, tunc enim in subsidium succurritur ipsi minori.tex.est, & ibi omnes in d.l.cum mandato.& Ant.Affl.& Grat.præall.

40 Sed dubitari potest, quæ † restitutio concedatur minori hoc casu, an scilicet ex edicto minorum, an vero ex clausula generali, & in subsidium vt cuilibet maiori?

Et quidem dubitabilis videtur articulus. Sed breuiter ego puto sic dicendum.Aut iste procurator dolose se gessit,& puto quod ex clausula generali, quia nulla potest imputari imprudentia ipsi minori, neque iste dolus processit ab eius aduersario,sed ab hoc tertio,vnde subintrat,ꝙ vt minori non potest ei succuri,propter l.si.C. de rest.in integ.vt maiori vero succurri non potest ex æquitate dictæ clausulæ generalis, vt l.final.ff.de eo per quem factum erit &c.

Aut procurator non dolose se gessit sed imprudenter, & parum consulte.& tunc maiori non succurreretur aliquo modo,quia sibi imputare deberet,quare talem procuratorem elegisset,vt dixi supra circa restitutionem ex causa erroris,q.8.art. 7. Sed minori succurreretur, non autem ex clausula generali, quia ei imputari potest &c. vnde ex tali clausula non succurritur, l.non enim. ff. ex quib.caus.maior.sed ex capite ætatis, & non quidem vt ordinarie fieri solet,sed in subsidium tantum,vt dictum est.Neque sit tibi nouum,quod hæc restitutio ex edicto minorum sit quandoq; subsidiaria, quia idem est alias in l.properandum.in fi.C.de iudic.& in §.pupillus. auth. de hære.& falc.

41 Limitatur † tertio,nisi esset procurator iuris necessarius.Exemplum est in creditore pignoris, qui in distractione pignoris censetur a iure vt procurator ipsius debitoris. Qui quidem si dolose distrahat pignus minoris, restituitur minor aduersus hanc distractionem pignoris,& tertium possessorem,etiam si habeat regressum cõtra ipsum creditorem,& sit soluendo,vt singul. tradit Iacob. de S.Georgio in l.secunda.nu.fi.C.si tutor vel curato.per l.secundam. C.si aduers.vend.pign.

Articulus VI.

42 AD sextum, † An scilicet præsentia consanguineorum adhibita actui a minore celebrato impediat beneficium restitutionis sibi competentis?

Videtur quòd sic. Vt clare voluit Soc.iun.in cons.672. nu.31.lib.2.vbi concludit, quod minor amittat beneficium restitutionis propter nõ obseruatã formam statuti suæ ciuitatis,circa consanguineorum præsentiam adhibitam &c.

Et pro eo facit l.transactione.C. de transactio. & qđ ibi notatur, videlicet.quod præsentia consanguineorum facit cessare præsumptionem metus.

Sed contra est veritas.Text.est in l.etiam si patre.ff. de minor.& ibi gl.& omnes communiter admittunt, vt testatur Mauric.c.145.& ita teneas.

Et ratio clara est,quia non plus operari potest præsentia amicorum,vel consanguineorum,quam decretum iudicis,quo ad exclusionem præsumptionis metus, vel læsionis,vt per Panthal.de Crema in repet.l. 2.num. 108. C.de rescin. vend.sed decretum iudicis non facit cessare beneficium restitutionis in integrum, vt dicam proxime art.8.ergo &c.

43 Amplia † hanc conclusionem vt procedat, etiam si iussu consanguineorum,& in specie ipsiusmet patris cõ-

traheret

traheret minor, quia nihilominus restituitur, si ex hoc damnum patiatur.tex.est in l.3.§.sed vtrum & ibi omnes. ff.de minor.& in l.1.& ibi notat Aret. C. de filiofamil. minor.

43 Amplia hoc,† vt procedat etiam si cum præsentia patris iudicis decretum interuenisset, Bero. conf.59.num. 20.lib.3.sed dic vt infra art.sequen.in limit.

44 Sublimita † vero, vt non restituatur minor aduersus gesta a patre vt legitimo administratore filij in bonis eius aduentitijs,ita Celsus Hugo conf.101. num.4.Ex eo quia pater potest præiudicare filio in aduentitijs &c. Sed ego puto verum eatenus quatenus hodie potest præ

45 iudicare ipsis filijs,† videlicet in vsufructu &c.alias secus, & hoc per eundem §.sed vtrum.

46 Sublimita † secundo in mutuo, quod contraxit filius fam.minor.iussu patris, nam aduersus illud non restituitur, vt d.§.sed vtrum.quæ autem ratio sit, dicetur plene infra in 2.par.q.51.art.6.

Ad contraria,dic vt art.8.

Articulus VII.

47 AD septimum,† An scilicet præsentia amicorũ quæ interuenit actui à minore celebrato, faciat cessare beneficium restitutionis?

48 Videtur quòd sic. Per ea quæ de magno † effectu amicitiæ,quo ad iuris dispositiones, congerit Tiraq.in tracta.de pœn.remitt.causa 22.Et in specie,dum sub num.50.inquit quod suspicio fraudis,& metus ita cessat propter præsentiam amicorum actui adhibitam, sicuti ipsorum consanguineorum, post docto.in d.l.transactionem.C.de transa.& Bal.in §.item sacramenta.col. 4.de pac.iur.fir.in vsib.feud.& Bart.in l.1.C.de præd. decur.lib.10.Vnde cessabit præsumptio læsionis ipsius minoris.

Sed contrarium puto verius, vt conclusum fuit supra artic.præced.& reperio quòd ita tenet Rebuff.in tit.de rest.in int.art.2.glo 4.nu.31.

Ad contraria respondeo,quòd licet propter præsentiam amicorum excludatur præsumptio metus, non tñ sequitur quod propterea minor læsus non fuerit, potest enim esse quòd sit læsus,sed non metu neque dolo inductus,sed propria imprudentia,vt manifestũ est, & vtiq. talis læsio sufficit ad restitutionẽ obtinendam, vt dictũ fuit supra q.4.ex quo sequitur, ꝙ licet cesset p̃sumptio fraudis,vel metus,non tamen cessat p̃sumptio læsionis.

Preterea si cessaret, non tamen debet excludi minor ab hoc beneficio,si illam probare intendit,prout probare debet,si restitui vult.operabitur igitur hoc, vt præsumptio sit contra minorem illum non fuisse læsum,puta,quia amici eius non passi fuissent illum lædi, sed non erit talis præsum ptio hæc,vt contra eum non admittatur probatio in contrarium, si minor voluerit contrarium probare , quod nota propter dicenda etiam infra eo.art.in limit.seq.& pro art.seq.

Qua conclusione retenta,limitatur secundum quosdam,vt non procedat quando vna cum præsentia amicorum, iudicis interuenisset etiam decretum ,ita limitat Aret.ex glos.ibi,in §.rursus autem.nu. 10. Instit.de iure personarum.

Sed contrarium vult aperte in fortioribus terminis Bero.conf.59.num.20.lib.3.vt dixi supra art.præceden. versic.amplia hoc.& ego puto verius considerando vt dixi supra proxime in respon.ad contrarium, & confirmo per ea quæ dicam proxime art.8.in 2.ampliat.

Articulus VIII.

49 AD octauum,† An scilicet præsentia principis,quæ interuenit actui a minore celebrato faciat cessare restitutionem in integrum?

Videtur quod sic.

Primo,per id quod voluit Abb.in conf.36.col.2.lib.2. ꝙ scilicet præsentia principis facit cessare præsumptionem læsionis.

Secundo,quia ita tenuerunt Archid.& Io.And.in ca. 1.de pact.in 6.& Alex.conf.240.ad finem.lib. 6. vt refert & sequitur Aym.in conf.5.num... lib. 1. & nouiter Bursat.conf.78.nu.1.& 2.

Contrarium tenet Alciat.conf.369.nu.6. & 7.vbi de restitutione Lanthgrauij aduersus consensum præstitũ in sui præiudicium dum esset minor decimoseptimo anno.

Et pro Alciato faciunt, quæ conclusa fuerunt supra in duobus articulis præcedentibus.

Ego puto sic dicendum. Aut in contractu cui principis præsentia interuenit,agitur de interesse ipsius principis, & puto , quòd non solum non tollat præsumptionẽ læsionis,sed quòd accrescat, & ꝙ multo magis debeat dari restitutio minori ex eo,quod creditur minor timore ductus non contradixisse principi, cuius desiderium dicitur iussus,& cuius preces dicuntur præcepta, & minæ,vt dixi supra circa metum.

Aut non agitur de aliquo interesse ipsius principis, sed ipse interuenit actui a minore celebrato, vt illi præstaret authoritatẽ,& tunc.Aut quærimus,an inducatur p̃ hoc præsumptio quod minor non sit læsus, & certe hoc inducitur propter huiusmodi præsentiam, & ita intelligo procedere opinionem Archid.& Alex.& Aym.Aut quærimus an propterea impediatur minor petere restitutionem in integ.si velit probare se fuisse læsum, non obstante præsentia principis, & dico, ꝙ audietur minor,quia huiusmodi præsumptio non ita est iuris. & de iure,vt non admittat probationem in contrarium,vnde probata læsione dabitur restitutio , vt dixi supra q. 16. art.10.& ita teneo firmiter per prædicta supra in præce. articulis,& hoc modo potest procedere opinio Alciati, & conciliata erunt contraria.

50 Et † amplia, vt etiam si contractus inualide celebratus à principe ex gratia confirmatus fuisset. Restitutio tamen ecclesiæ læsæ ex illo non denegetur, vt sing.dixit.Bellam.decis.502.

51 Idem in contractu minoris inualido† & a principe confirmato,determinat sing.Curt.iun.in l.more. nume. 43. ff.de iur.omn.iud.per l.si quidem.C.de præd.min.& ad de pro prædictis,quæ dicam infra art.seq.vers. ratio.

Si tamen placeat tenere simpliciter opinionem Archid.Ioan.And.& Alex.Ad consilium Alciati dic,quòd ibi princeps voluerat vti suprema potestate in illo contractu.

Articulus IX.

52 AD nonum,† An scilicet præsentia iudicis,& interpositio decreti super actu a minore celebrato faciat cessare beneficium restitutionis aduersus actum illum?

Videtur quòd sic.

53 Primo quia decretum iudicis † omnem suspicionem tollit.l.1.C.de præd.decur.lib.10.cum sim.

Secundo facit fortiter Lait prętor.§.permittitur.ff.de minor.

Tertio per id quod inquit Ioan.à Grassis in titul. de cess.iur.& act.§.2.nu.5.alias num.30.& Iac.de Aren.in

54 eod.tract.rubr.3.num.30.videlicet ꝙ non datur † restitutio minori aduersus cessionem iuris & actionem quã do cum decreto iudicis illis cessit & renunciauit.

Quarto,quia ita tenuit Fab. de Monte in tractat. de empt.

empt.& vend.l.in quinta quæst.princip.titu.de sol.in al. min.num.95. in fine.

Sed contra est veritas.

Text. est expressus in l.si quidem. C. de præd. min. & in l.2.C.si adu.donat.& in l.2.C.de fideiuss.min.& in l.si res.ff.de mino. doctores passim & communiter admittunt, in specie vero gloss.in l.ait prætor.§. permittitur.ff.de minor. Bart. Paul.de Cast.Bald.& Fulg.in l. 2. C.de fid.min. Alexand.in l.si quis cum aliter.oume. 15. ff.de verb.oblig.Aret.in l.1.C.de fid.min.Iacob.de Sancto Georgio in l.1.num.4.C.si tut.vel cur. Ias. in l. exigendi.oum.25.C.de procura.& in auth.sacramenta.nu. 2.C.si adu.vend.Sebast.Sapia in l.de ætate.num.9. ff.de minoribus.Butigell.in l.is cui bonis.num.20.ff.de verb. obl.Affl.super constit.regni lib.2.rubr. 38. nume.23.& ex canonistis Abb.in c.cum causa.numer.6.de empt. & vend.& in c.constitutus.nu. 8.de rest.in int.Io.de Amicis cons.33.num.26.Gozad.cons 41.num.4.vbi de communi.Cret.in cons.198.num.6 & seqq.lib.2.Bero.cons. 32.num.42.lib.1. Bertran.consi.293.num.12.lib. 2.& nouissime copiose D. Oct. Simoncell.in tract.de decretis lib.3.titu.7.nume.3.ad quem reuertas pro alijs concord.

Ratio autem esse potest, quia (licet pro decreto iudicis præsumatur) quia tamen prolatio læsionis, ad quam tenetur minor si vult restitui, est fortior, tolletur talis præsumptio, quæ pro decreto adest, & hanc rationem reperi postea tactam a Soc.iun.in cons.59.num.4. lib.1.dum inquit, quod licet non præsumatur deceptio in transactione, in qua decretum iudicis interuenit, si tamen de ea aliter constare potest, iudicis decretum & præsumptio pro eo nihil operatur.

Et pulchrius reperi hoc idem apud Abb. in d.ca.constitutus nu.8.vbi inquit quod decretum iudicis iuris tantum præsumptionem inducit, quod minor læsus non sit, non autem iuris & de iure, vnde probatio in contrariũ admitti potest, & debet, & sequitur Alc. in tract. præsumpt.part.2.in fine nu. 19. Quæ notes diligenter quia multum corroborant omnes conclusiones quas feci supra ead.q. art. 1. 6. 7. & 8. Qua conclusione ita firmata hac ratione, patet responsio ad contraria.

Ad primum enim dic, vt dixi in ratione conclusionis, argumento regulæ, l.diuus. ff.de rest.in int.

Ad secundum, dic quod speciale est in solutione quã facit minor iussu, & decreto iudicis, vt dicam, & rationẽ specialitatis afferam infra art. 11.

Ad tertium, & quartum dic, quod contra præfatorum opinionem adest communis omnium sententia, & text.clari in d.l.si quidem. C. de præd.mi. & alibi vt supra adduxi.

Quam conclusionem amplia dupliciter.

55 Primò, vt procedat etiam in ecclesia, † quæ si alienauit cum debitis solemnitatibus, tamen læsa fuerit, restituitur. Guid.Papę decis.159.& ibi in add.plene.Gemin. in c.si.in princ.num.7.extra de reb.eccles. non alien.

56 Amplia secundò † vt procedat etiam si omnes solemnitates, quæ requiruntur in alienatione rerum minoris, vel ecclesiæ, interuenerint, ita Alb.ad l.magis puto.§.pupillus.num.8.ff.de reb.eorum.

57 Limita † quoque e contra aliquibus modis.

Et primò, vt nõ procedat in datione libertatis, nam aduersus eam non restituitur minor si decretum iudicis interuenit.l.quos retrahi.C.si adu. lib. Quamuis, si non interueniat libertas, ipso iure non teneat vt ibi.

58 Limita † secundò vt non procedat, quando minor prætendit se esse læsum in quantitate precij, quia si taxatio precij fuit facta a iudice medio eius decreto, intantum præsumetur pro iustitia precij, quòd minor non audietur petendo restitutionem hoc prætextu. Ita post gloss.& Bartol.in l.ait prætor. §. permittitur. ff.de min. & glo.Bartol.& alios in d.l.si quidem, C. de præd.min. tenet D. Octauius Simoncell. præalle. tract. de decret. libr. 3.titu.7. numer. 6.7. & vbi plene & cumulatissime more suo pro sing.& notab.refert, & infert, quòd si iudex ipsemet precium taxauerit, licet tutor vilius vendiderit, quia tamen secutus fuit taxationem iudicis, excusetur per l.vlt.iuncta glos.ibi.C.de magistr. conueoien. & Bart.qui ibi eam extollit, & ibi Bal.in 6.notab.& Ias. in §.plus autem.num.8.Inst. de act.

Ista limitatio egregia est, & in maximis authoritatibus fundata, tamen ego firmiter adhæreo conclusioni etiam in hoc casu, supposito quòd minor velit clare docere de iniustitia precij, per id quod dixi supra in conclusione, quæ ratio militat etiam in casu huius limitationis. Qua retento, ad d.l.si.facile resp.quod ibi æstimatio illa authoritate publica dicebatur facta, sicut alias quando statur mensuræ mensoris &c.

Sed quomodocunque sit, Bart. met.ibi & prælle. D.

59 Oct.d.nu. 7. † sublimitant, nisi manifeste constaret de iniustitia præcij, vel per famã viciniæ vel locorum circũstantiũ, quod in effectu est illud, quod ego sẽper dixi & in hoc, & in præcedentibus articulis, videlicet, quòd per huiusmodi solemnitates bene inducitur præsumptio ꝙ minor læsus non fuerit. Sed huiusmodi pręsumptio iuris tollitur per fortiorem probationẽ lęsionis, cuius onus dicimus incũbere minori multo magis in huiusmodi casibus, quam in alijs, propter huiusmodi præsumptionem contra eum facientem. Quinimo vbi minor restituendus veniret absque probatione læsionis, vt in pluribus casibus accidit, quos ponam infra q. 36. artic. 3. & seq. non restituetur nisi læsionem probet, vbi præsumptio adest, quòd ipse læsus non fuerit, vt accidit in omnibus præcedentibus articulis, & in isto multo magis. Quod nota pro declaratione generali omnium prædictorum.

60 Limita tertio, † vt non procedat in casu l.minor adit. §.fin.ff.de minor. De quo dicam plene infra art.seq.

61 Limita † quarto, vt non procedat in casu d.l. ait prætor.§.permittitur.ff. de min. De quo dicam plene infra artic.11.

62 Quas omnes limitationes, † & conclusiones, in quib. concluditur, quod decreti interpositio impediat restitutionem in integrum minoris Sublimita, vt procedant dũmodo decretum interpositum fuerit plena causæ cognitione præcedente, non autem sit perfunctorie, & repentine, vt fieri solet passim a iudicibus in huiusmodi interpositionibus decretorum, & præsertim hic Perusia, & ita singu.declarat Corn.io cons.98. num.2. lib.1. Quod omnino teneas, & in practica inuiolabiliter serues, vt scilicet non deneges restitutionem minoris prætextu interpositionis decreti, nisi constet sibi, quod cum causæ cognitione præcedente, & matura animi deliberatione ipsius iudicis interpositum fuit.

Articulus X.

63 AD decimum, † An scilicet decreti interpositio super ætate ipsius minoris impediat restitutionem in integrum.

Videtur quòd non. Per ea quæ supra proximé pluries repetita sunt, scilicet quòd præsumptio quam facit decretum iudicis contra minorem, vt hoc casu maior censeatur, & tunc quod restitutionẽ ex hoc capite cõsequi non possit, non est talis pręsumptio, quæ contraria probatione minoris ætatis (quæ necessaria erit ad restitutionem obtinendam) elidi non possit, vt per Abb.d.c.constitutus.sub num. 8.de rest.in int.ergo &c.l.diuus.ff.eo.

Sed contra est tex.clarus in l.minor adita.§.fi.ff.de minor.& ibi notant doct.cõmuniter.& Sapia in repet.l.de

ætate.

ætate.num.9.ff.eod.& D.Octau.Simoncell. in d. tract. de decret.lib.3.tit.7.num.10.

64 Et pro hoc facit, quia huiusmodi † sententia super ætate minoris lata, quòd scilicet ipse maior sit, facit ius inter omnes, vt docet Bart. in d.l.de ætate.col.fi. & ego dicam infra q.37.artic.17. Vnde iniquum esset, q omnes deciperentur authoritate iudicis, qui credentes propterea minorem, esse maiorem cum eo contraxerunt, arg. l. Barbarius.ff.de off.præt.& l.si quis patremfamil. ff. ad Macedon. & l.1.ff.de iniur.cum simil.

Ego puto sic dicendum. Aut minor vult clarius probare minorem ætatem suam, quam probata fuerit corã iudice, puta quia per aspectum iudex illum maiorem esse pronunciauit, & minor vult probare testibus, vel scripturis, quod ipse est minor, & tunc dico quòd debet audiri minor, & q talis sententia nunquam facit transitũ in iudicatum, cum super peritia & iudicio ipsius iudicis fundata sit, non super alia veritate ex actis resultante, vt dicam infra in 2.parte. Aut non potest clarius probare, puta quia fuit lata sententia super ætate eius medijs legitimis probationibus testium, vel instrumentorum, & tunc dico, quod minor deficiet in petitione restitutionis in integrum, nec audietur ex eo, quia non poterit venire contra rem iudicatam super ætate eius existentem, & sine probatione minoris ætatis, necessario excludetur a petitione restitutionis, & ita procedet communis sententia. Et ex hoc remanet solutum cõtrarium, procedet enim in casu primi membri huius distinctionis, & limit.seq.

65 Limita † communem regulam, vt procedat, si minor vellet plene, & clare probare se esse minorem, & sic perperam fuisse latam sententiam super eius ætate. Alber. in d.l.minor adita.in fine, & dicit ita se vidisse seruare, & obtinuisse, per l.fina.C.si mino.se maio.dix.& alia, vt per eum. Quæ ego intelligo secundum distinctionem præcedentem.

66 Limita secundo, † nisi aduersarij scientes hunc esse minorem non obstante tali sententia super ætate eius lata, cum illo contrahere vti cum maiore declarato voluerunt, ita colligitur ex dict.l.minor adita & ibi scrib. aduertunt.

67 Sed dubium est, quis probabit † hanc scientiam? Dic vna cum Bart.ibi. Aut erunt consanguinei ipsius minoris, & præsumptio est contra eos, vnde ipsi ignorantiam probare tenebuntur. Aut non erunt tales, & secus. arg.l. de tutela.C.de rest.in int.& l.octaui.ff.de grad.

Articulus XI.

68 AD vndecimum, † An scilicet decretum iudicis interpositum super solutione ipsi minori facta impediat restitutionem in integrum minoris aduersus d.solutionem sibi factam?

Videtur quòd non.

Quia non magis tollitur læsio minoris in hoc casu p huiusmodi decreti interpositionem, quam in alijs alienationibus rerum illius, vt de se patet, vnde non magis debet impedire restitutionem eiusdem in hoc casu quam in alijs, in quibus regulariter non impedit, vt d.l.si quidem.C.de præd.min.& dictum est supra art.9. cum concord.ibi.

Sed contra est veritas.text.est in d.l.ait prætor.§.permittitur.ff.de mino.& ibi notant omnes. & etiam alibi Bar.in l.2.C.de fid.min.& gl.in l.iusiurandum. §. 1. in verbo debet.ff.de iniur.

Et confirmatur per l.constitutionem.& l. sancimus. C.de adm.tut.& l.pen.in fi.C.ad Trebell.

Et ratio differentiæ, per quam patet etiam responsio

69 ad contrarium, illa est. Quia quando † decretum interponitur super alienationibus, & alijs actibus minorum, interponitur tanquam a iudice qui decernit, & pronunciat rem sine damno minoris alienari posse, non aũt illã iubet alienari, nec emptori illam accipere, vnde non obstante illo decreto minor restitui potest, quia potest apparere de veritate quod minori damnum est alienasse, quinimo nisi appareat, minor non restituitur. Ideoque aduersarius non excusatur, quia decretum iudicis non coegit illum emere, neque credere minori eiusmodi alienationem proficuam esse. Secus vero in casu d.§ permittitur. nam præsidis decretum continet præceptum, & imponit necessitatem aduersario minoris, vt illi soluat, vnde minus iniquum esset, si rursus posset molestari & ad solutionem cogi, & si non excusaretur ob iussum iudicis, cui resistere non potuit. Et pro hac differentia actus voluntarij, & necessarij ipsius aduersarij facit text. in l.quod si minor. §. restitutio. ff. de minor. & sentit glosa in dict.§. permittitur. licet non ita clare deducat.

70 Et propterea † cautela est, quòd debitor minoris protestetur coram iudice, q minor dissipabit illam pecuniam, & quòd ideo non vult soluere, nisi minor de illa rem stabilem emat, vel ipse soluens assecuretur a molestia restitutionis in integrum, alias non esset securus ipse debitor nisi hac protestatione præuia solueret, vt docent Bar.& alii in d.§.permittitur. Pau.de Cast.in l.1.n. 3.C.si adu.sul.Card.Alban.in rub.de minor.n. 13.& est communis theorica, vt per Gomes. in libr. variar.resol. tom.2.cap.13.num.4. Quod notet practicus aduocatus, & dicam infra in 2.par.q...art..

Articulus XII.

71 AD duodecimum, † An scilicet ex eo, q minor fuit legitime defensus in iudicio, cesset restitutio in integrum minoris?

Videtur, quòd sic.

Ratio, quia non potest esse læsus, nisi vel negligentia procuratoris, vel iniustitia iudicis, sed si præsupponimus, quòd legitime defensus fuerit, negligentia adesse non potuit. Si vero iniustitia iudicis adfuit per appellationem succurrendum erit, quæ est remedium ordinarium.

Sed contra est veritas, tex. est ad literam, vbi omnes notant.ff.de rest.in int.l.fin.& Ias. in l. cum quidam. ff. de acq.hæred.& Boer.decis.79.nu.5.

Ratio est, quia aliud est minorem fuisse legitime defensum, aliud esse læsum, non enim legitima defensio p eo adhibita tollit, quin possit esse q læsus sit, vel incuria propria non deducendo iura sua, quæ deducere poterat, vel per iudicis perfidiam & iniustitiam, & licet appellari possit, non tamen concursus appellationis tollit beneficium restitutionis in integrum, vt dixi supra q... art... Ex quibus patet responsio ad contrarium.

Conclusio igitur est, q licet minor legitime defensus fuerit in iudicio, non tamen cessat beneficium restitutionis, si in illo iudicio, vel per sententiam desuper subsecutam, læsus fuerit.

71 Ampliaturque † vt procedat, etiam si minor per procuratorem legitime constitutum litigasset. Text.est in l. cum & minores.C.si adu.rem iud.vbi expressum.

72 Sed dubitari potest, an hoc procedat etiam † in casu quo ipse procurator soluendo sit?

Et quòd non restituatur minor nisi facta prius discussione, an procurator eius soluendo sit, vel nõ, tenet simpliciter glos.in l.cum mandato.in verbo audiri. ff.de minor.& gloss.,in l.eum qui.ff. eod.& Bartol. Bald.& Alber.in d.l.cum mandato.in fine.

Moueor, quia cum procurator voluntarie susceperit negocium non est dignus tanto beneficio, quanto est dignus

gnus tutor, vel curator, arg. l. procurator qui pro euictione. ff. de procur.

Ego vero contrarium puto verius in procuratore ad iudicia de quo nunc agimus, & hoc per id quod sing. dicit Fulg. in d. l. cum & minores. nu. 3. vbi ait q procurator ad iudicia, non tenetur Domino de male gestis sicut tenetur procurator ad negocia, de quo loquitur d. l. procurator qui pro euictione. Si igitor non tenetur, ergo restitutio dari debet, quia vel soluendo sit procurator, vel non contra eum non aderit recursus.

Nec mouent authoritates pædictæ glosarum, Bart. & aliorum, quia debent intelligi in procuratore ad negocia, prout loqitur d. l. procurator, & de quo loquitur tex. in d. l. cum mandato, cum sua materia, de qua dixi supra eod. art.

73 Præterea addo vnum, quòd etiam † in procuratore ad negocia fere regulariter dabitur restitutio, nam quãdo pinguius prouidetur per remedium restitutionis, quam per recursum contra aliud, datur restitutio, vt dixi sup. q. art. Sed ita est hic, vt in terminis vult Ant. in c. suscitata. nu. 7. ad finem. de rest. in int. & Card. ibi in 1. quæst. & fuit sententia antiquiorũ ibid. Hostiensis post prioc. & Io. Andr. col. fi. ergo &c. Quæ nota diligenter. Nec obstat d. l. procurator. quia vt dixi loquitur in procuratore ad negocia, & ita quoque d. l. cum mandato. Secus est in procuratore ad iudicia, qui non tenetur domino de male gestis, vt l. Plautius. ff. de procura. & consequenter iste recursus contra eum deficiet, & dabitur restitutio. Vnde firmiter ita teneo.

74 Et amplia, vt procedat † idẽ esse, si minor alia de causa non haberet regressum contra procuratorem, puta quia procurator diligenter se gessisset, nec aliquid ei imputari posset. Alber. in d. l. cum mandato. in fi. Ratio clara est, quia tunc nullus regressus contra eum competeret, ergo &c. d. l. in causæ. &c. ff. de minor.

75 Item extende † si procurator dolose egisset. tũc enim omnino datur electio ecclesiæ vel minori. Abb. in cap. cum venissent. nu. 19. eod. tit. nostro, & sic limitabitur sententia prææallegatorum in d. l. cum mandato. posito quòd loquerentur etiam de procuratore ad iudicia.

76 Quæ limitari etiã poterit, † vt non procedat in ecclesia, in qua esset speciale, vt restituatur, etiam si procurator à quo læsa est, soluendo sit, firmat glo. in c. 2. de resti. in integ. & pro notab. denique sequitur D. Ant. ibi, & hoc fauore ecclesiæ.

SVMMARIVM.

1 *Seruis minoribus an denegetur restitutio in integrum ex eo, quòd serui sint.*

2 *Et quid si iste seruus esset impubes.*

3 *Et quid si iste seruus deceptus esset circa peculium.*

4 *Seruus id quod gerit domini voluntate gerere dicitur.*

5 *Et an prædicta procedant in filijs familias circa res peculiares ipsius patris.*

6 *Seruus restituitur quando deceptus est circa libertatis consecutionem.*

7 *Seruus restituitur quando deceptus est circa hæreditatem ei cum libertate relictam.*

8 *Et quid si sine libertate hæreditas ei relicta esset.*

9 *Restitutio an minori denegetur ex eo, quòd malitia suppleat ætatem.*

10 *Minori an denegetur restitutio in integrum ex eo, quòd industria eius notoria est, sed non redacta publice in actis.*

11 *Aetatis venia non conceditur nisi adolescentibus huiusmodi industriosis.*

12 *Minori an denegetur restitutio in integrum, quando eius industria publice in actis redacta est.*

12 *Matriculatus in aliqua arte, in illa non præsumitur decipi ætatis defectu.*

14 *Publica authoritate quis decipi non debet.*

15 *Minorum non interest commercio priuari, quo priuaretur, si passim ob quamlibet causam restituerentur.*

16 *Minor an restituatur, si enormiter deceptus est, etiam si q alias sit notorie industriosus.*

17 *Restitutio in integrum ex clausula generaliter datur etiam minoribus industriosis, & peritis.*

18 *Contra præsumptionem iuris & de iure licet non admittatur probatio in contrarium, admittitur tamen restitutio ex clausula generali.*

19 *Minori perito in aliqua arte an denegetur restitutio, si sit deceptus circa illam artem.*

20 *Artium præcepta sunt diuersa, & separata.*

21 *Mercator, notarius, vel alius matriculatus in aliqua arte an restituatur, si decipiatur circa illam artem.*

22 *Mercator si decipiatur circa mercaturam, non restituitur in integrum.*

23 *Notarius, si decipiatur circa ea, quæ spectant ad artem notariatus, non restituitur, etiam si sit minor.*

24 *Doctor minor an restituatur in integrum ex capite ætatis.*

25 *Turpitudinem suam allegans non auditur, sicut Doctor allegaret, si se circa iuris scientiam deceptum diceret.*

26 *Iuuenes iudicantur prout regulariter, & naturaliter esse solent in illa ætate, non prout raro sunt.*

27 *Restitutio in integrum datur non ex eo tantum, quòd quis minor sit, sed etiam quia læsus, & facilitate sui vel aduersarij læsus sit.*

28 *Scholaris minor annis an restituatur in integrum.*

29 *Doctor ob necessitatem creatus an restituatur in integrum.*

30 *Minor assumptus ad officium publicum non in subsidium, sed ob eius merita non restituetur in integrum.*

31 *Doctor si erraret circa negotia vertentia extra peritiam iuris restituitur.*

32 *Iuris periti antiqui non solum de iure respondebant, verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, agro colendo &c.*

33 *Doctores excellentes in iure in negotijs gerendis vt plurimum inepti sunt.*

34 *Doctor minor, si errasset in suscipiendo causam inconsulte, an restituatur.*

35 *Scholaris emens libros malæ impressionis restituitur.*

36 *Minor an restituatur in casibus in quibus a lege pro maiori habetur.*

37 *Aetatis veniæ impetratio an auferat beneficium restitutionis in integrum ipsis minoribus.*

38 *Nullitatis beneficium facilius tollitur, quam restitutionis.*

39 *Aetatis veniam impetrare non potest, nisi qui prius pro sapiente habetur.*

40 *Iudicis authoritate decipi quis non debet.*

41 *Quadriennium incipit currere minori post impetrationem veniæ.*

42 *Aetatis venia impedit restitutionem, si solenniter impetrata fuerit, alias secus.*

43 *Aetatis veniam qui impetrauit, an incidat in pœnam, l. si quis maior. C. de transact.*

44 *Aetatis veniam qui impetrauit, non dicitur naturaliter perfectæ ætatis.*

45 *Minor an restituatur aduersus impetrationem veniæ ætatis.*

46 *Restitutio ab impetratione veniæ non trahitur ad actus post factos.*

QVAESTIO XXIII.

De impedimentis reſtitutionis in integrum minoris ex qualitate perſonæ eius procedentibus, puta, quòd malitia, vel induſtria, vel ſapientia propria ſuperet ætatem.

VEniamus nunc ad impedimenta reſtitutionis in integrum minoris quæ procedunt ex qualitate perſonæ ipſius minoris, puta, qđ ita malitioſus, induſtrius, peritus, & ſapiens ſit, vt malitia, induſtria, peritia, & ſapientia eius ſuperet ætatem. Vel quod ita conſtet per acta publica, vel quia veniam ætatis impetrauerit, vel quia actum ſapientem & pium egerit. Quæ omnia infraſcriptis tredecim articulis complecti poſſunt.

Primo, An ſeruis minoribus denegetur reſtitutio in integrum ex hoc edicto ex eo, quod ſerui ſunt?

Secundò, An denegetur minori, quando malitia ſupplet ætatem.

Tertio, An induſtria minoris ſimplex, ideſt non publice in actis redacta, impediat reſtitutionem in integrũ?

Quartò, An induſtria minoris notoria, ideſt publice in actis redacta hoc operetur?

Quinto, An peritia minoris in aliqua arte impediat reſtitutionem in integrum circa pertinentia ad illam artem?

Sexto, An mercator, notarius, vel alius in alia arte ex hoc capite ætatis reſtituatur?

Septimo, An Doctor minor reſtituatur in integrum ex hoc capite ætatis?

Octauò, An minor reſtituatur in caſibus, in quibus à lege pro maiori habetur?

Nono, An impetratio veniæ ætatis impediat beneficium reſtitutionis ex hoc edicto?

Decimò, An reſtituatur minor aduerſus ipſum actũ impetrationis veniæ ætatis?

Vndecimo, Et quid in ijs, quæ requirunt decreti interpoſitionem?

Duodecimo, An reſtituatur minor, quando prudenter ſe geſsit & actum pium atque laudabilem, licet ſibi præiudicialem fecit.

Decimotertio, An numerus liberorum impediat reſtitutionem in integrum minoris? Vel quia ipſe minor princeps ſit?

Articulus I.

1 AD primum, An ſcilicet † ſeruis minoribus denegetur reſtitutionis beneficium, ex eo tantum, quòd ſerui ſunt?

Videtur quòd non, l.3.§.fin.cum ll.ſeqq.ff.de minor. vbi adeſt ratio, & hanc regulam, quod ſerui non habeant reſtitutionem in integrum ex hoc edicto regulariter ponit Azo in rubr.C.de reſt.in int.& Io.de Deo lib.7.cap.3.nu.3.& Specu.in tit.de reſt.in int.§.1.n.3.

In contrarium eſt tex.in l.ait prætor.§.non ſolum.ff. eod.de minor.& tenet Mauric.in ſuo tract.reſt.in int. cap.232.& doct.notant in d.§.non ſolum.

Ego breuiter ſic dicendum puto. Aut minor ſeruus deceptus eſt circa negocia domini, & ex tali deceptione non ipſe, ſed dominus eius principaliter damnificatus eſt, non datur ei reſtitutio, vt d.l.3.§.fina.cum ll.ſeqq. quæ ita loquuntur, & ratio bene procedit, de qua in illo tex. Imputare enim ſibi debet dominus, qui tali negocia ſua commiſit, & concordat cum hoc, quod ita eſt etiam in alijs non ſeruis, quando effectus reſtitutionis prodeſſet ipſi maiori, non autem minori, l.cum mandato.ff.de min.l.3.§.ſed vtrum.ff.eod.cum ſimil.

2 Et propterea ampliatur † hoc vt procedat, etiam ſi
ſeruus iſte qui deceptus eſt, eſſet impubes, vt d.l.3.§.fi.
3 verſ.& ſi impuberes. Item ampliatur, † vt procedat, etiã
ſi ſeruus deceptus eſſet circa pertinentia ad peculium, vt
d.l.3.§.fin.verſ.& ſi forte, vbi loquitur tex. etiam ſi ſeruus habeat liberam peculij adminiſtrationem, & ratio
redditur ibi in l.ſeq. Quia (inquit text.) creditur quòd
4 voluntate domini † fiat, quod ſeruus gerit, & confirmatur, quòd idem quoq. eſt in filiofa.decepto circa res pe-
5 culiares, † & dicunt hæc iura, quod ſi ſuccurreretur huiuſmodi caſibus, maioribus magis quàm minoribus prodeſſet beneficium reſtitutionis, quod abſurdum eſt, vt ibi dicitur, & ſecundum hæc procedit prima opinio.

Aut minor ſeruus deceptus eſt circa negocia eius propria, & tunc ſecus, quia reſtituetur, ſicut quilibet liber, & ita procedit ſecunda opinio.

Quæ autem poſsint eſſe negocia propria minoris ſerui, dic quòd in iure habemus duo exempla.

6 Primum eſt quando ſeruo libertas † relicta eſt, nam
ſi deceptus eſt in ea conſequenda, reſtitui debet ex hoc edicto ſicut quilibet liber, l.ſi tamen ſeruus.ff.de mino. vbi expreſſum, & doctores ſupra alleg. videlicet Specu. & Ioann. de Deo hunc caſum libertatis relictæ excipiunt.

7 Secundum eſt, quando ipſi ſeruo † minori hæreditas
cum libertate relicta eſt, nam ſi captus eſt lapſu ætatis, circa illius immixtionem reſtituitur, tex.eſt ſingu.in d. l.ait prætor.§.non ſolum.ff.de minor.

8 Quod intellige, quando hæreditas † cum libertate re
licta eſt, alias enim cum commodum hæreditatis peruenturum eſſet ad dominum ſerui inſtituti, non reſtitueretur ſeruus, per regulam d.l.3.§.fi.cum ll.ſeqq.& rationem de qua ibi.

Articulus II.

9 AD ſecundum, † An ſcilicet denegetur reſtitutio mi
nori ex eo quia malitia ſupplet ætatem?

Videtur, quòd non.

Quia habemus quòd minor reſtituitur aduerſus men

dacium

QVAESTIO XXII.

De cessatione & impedimento restitutionis in integrum propter solemnitates adhibitas in ipso actu a minore celebrato.

Vsque huc actum fuit de impedimentis restitutionis in integrum communibus, tam restitutioni minorum quam maiorum. Nunc sequitur videre de impedimentis specialibus ipsius restitutionis minorum.

Et in primis agendum est de illo, quod procedit ex causa solemnitatum adhibitarum in ipso actu a minore celebrato. Quod quidem hisce duodecim articulis complecti potest multa sub illis dicta accommodādo in ampliationibus vel limitationibus, quę contrcuersiam non habent.

Primò, An restitutio in integrum deneganda veniat ex eo, quod actui a minore celebrato tutor vel curator interuenit?

Secundo, Et quid si falso tutore contraxit minor.

Tertio, Et quid si minor habet regressum contra tutorem, vel curatorem?

Quarto, Et an hæc procedant in restitutione ex clausula generali.

Quinto, An restitutio cesset ex eo, quod minor per procuratorem egit, vel contraxit, & læsus fuit.

Sexto, An pręsentia consanguineorum in actu a minore explicato, adhibita faciat cessare restitutionis beneficium.

Septimo, An pręsentia amicorum adhibita hoc operetur.

Octauo, An præsentia principis faciat cessare pręsumptionem lęsionis, & consequenter beneficium restitutionis.

Nono, An præsentia iudicis, & interpositio decreti tollat beneficium restitutionis.

Decimo, Et quid si decretum fuit interpositum super ætate ipsius minoris.

Vndecimo, Et quid si super solutione facienda ipsi minori.

Duodecimo, An ex eo, quod minor fuit defensus legitime in iudicio, tollatur ei beneficium restitutionis.

Articulus

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet præsentia, † & interuentus tutoris, & curatoris faciat cessare restitutionē in int.

Videtur quod sic. Quia non est verisimile eo casu, quod minor læsus sit, sed quod imo tutor, vel curator pupilli vel adulti bene gesserit, & ita dubitabat Iacob. de S.Georg. in l.1.num.1.C.si tut. vel cur.

Præterea non videtur aliquid gestum cum minore, ergo &c.l. Aemilius. ff.de min. cum sim. & ita dubitabat Mant.consil.197.num.7.

Sed contra est veritas.tex.est in l.2.C.si tut.vel cur.& in l.fi.ff.de rest.in.int.& textus & authoritates concordantes habebis infra ex limit. & ampliat.

Ratio vna colligitur ex l.pupilli ff.qđ falsi. tut. Quia
2 scilicet melius est pupillo † rē suam restitui, quam quod
ipse expectet incertum euentum cautionis, si necesse haberet regressum contra tutorem accipere.

Alia ratio etiam colligitur ex Iacobin. de S.Georgio in l.2.num.2.C.si tuto.vel curat.videlicet, quia plus sapit stultus de facto suo, quam sapiens de alieno.

Ad contraria respondetur sic:

Ad primum, vt per Paul.de Castr.in l.1. C. si tut. vel cur.

Ad secundum, per l.fin.C. adu rem iud.

Ampliatur hæc conclusio multipliciter.

3 Primò, vt idem habeat locum in ecclesia, † etiam si in actu ab ea celebrato interueniret præsentia prælati, vel syndici &c. ca.2.de rest.in int.& ibi Card. in §.nos tua. col.1.

4 Ampliatur secundò, † etiam si non principaliter cum ipso pupillo, sed cum ipso tutore res gesta fuisset, nomine tamen pupilli.text.est in l.fi.C.adu.rem iud.& ibi notant omnes, & Iacob. in d.l.1.num.4.C.si tut.vel cur.

5 Ampliatur † tertiò, etiam si tutor bona fide (puta) vrgentibus creditoribus bona pupilli distraxerit, quia nihilominus restituitur pupillus.text.est ad literam in l. tutor.in prin.ff.de minor.& notant Inn.in c.suscitata.de rest.in integrum.Pau.de Cast.in l.1.num.1.C.si tut. vel
6 cura. & Mauric.c.146.Et ratio est, quia † bona fides tutoris non debet nocere indemnitati pupilli, dum ipsi tutori prodest.Paul.in d.l.1.nume.5.C.si tut.vel cur.

7 Ampliatur † quartò, vt procedat etiam si tutor vel curator pupilli, vel adulti fuisset ipsemet pater qui eum
8 emancipauit. Etenim licet præsentia † patris videretur
tollere omnem præsumptionem læsionis ipsius filij, vt per Iacobin.& Alber. in d.l.etiam. ff.de min.tamen nihilominus restitutio conceditur.Iacobin.de S. Georgio in d.l.2.C.si tut.vel cur.& ibi est text.clarus, & in dict.l. etiam.ff.de minor.

9 Ampliatur † quintò, vt procedat etiam si iste tutor vel curator non esset necessarius, sed voluntarius, vti mater, vel auia. Nam licet alias in voluntario administratore non ita procedat sicut in necessario, vt l.cum mandato. ff. de minor. & dicam etiam infra, tamen hoc casu ita procedit in voluntario tutore, vel curatore, sicut in necessario.ita in terminis disputat, & plene concludit Riminal.consil. 143.num.14.lib.1.

10 Ampliatur † sextò vt procedat etiam si per procuratorem aliquid gessisset minor & sic voluntarie. text. est in l.cum & minores.C.si adu.rem.iud.

11 Ampliatur septimò, † vt hoc procedat etiam in ecclesia, si læsa sit a procuratore suo, glo.in cap.cum venissent.in verbo, restituimus.in fi. & ibi Alber.& in cap.1. vbi Card in §.nos vero.col.1. extra eod. & dixi supra in prima ampliat.

12 Ampliatur † octauò, vt procedat etiā si adesset statutum dictans quod minor possit contrahere sine consensu alicuius, quia etiam si curatorem adhibeat, restituitur Bald.in l.1.in fi.C.si de mom.poss.fuer.appell.& ibi Salyc. in fine.

13 Ampliatur † nonò, vt si minor elegerit vnum istorū remediorum, alterum non tollatur, si forte in primo succubuerit, Iacob.de S.Georg.in d.l.2 C.si tuto.vel cur.

14 Ampliatur † decimò, etiam si habeat regressum contra tutorem vel curatorem, l.etiam.C. si tuto.vel cur. & dicam plene infra in 3.artic.

Articulus II.

15 AD secundum, † An scilicet detur restitutio minori, si cum falsi tutoris præsentia contraxerit.

Videtur, quod non.

Primò, quia hoc casu minor est tutus ipso iure ex eo, quia actus sit ipso iure nullus, & sic vult Nico.de Neap. l.nouissime.ff.quod fals. tut. &c.

Secundò, quia ita videtur expressum in l. plane. eod. & ibi glo.

In contrarium videtur velle Cum.in l. 1. ff. eod. & pro eo facit l.pupilli scientia. ff. eod.

Mihi videtur sic dicendum. Aut quærimus an qui cū falso tutore pupilli contraxerit, restituatur, & tunc distinguo vt in d. l. 1. §. fin. cum ll.seqq.ff.eod. videlicet, quòd si ignorauit illum non esse verum tutorem restituitur, si vero sciuit, regulariter non restituitur, sed fallit in casu quo compulsus a prætore cum eo contraxit, vt l. interdum.ff.eod.

Aut quærimus, an ipse pupillus restitutionem habeat, & tunc, aut dubium est an ipse auxilium hoc mereatur ex eo, quia alia via ei succurritur contra tutorem, & dic quòd hoc non impedit restitutionem, per regulam, & rationem d.l.pupilli scientia.ff. eod. & ibi gl.fin. expresse notat. Aut dubium est, an ipsi auxilium hoc sit necessarium ex eo, quia est tutus ipso iure, & verius puto, quòd ei non sit necessarium, per d.l.plane.

Et ad l.pupilli scientia. respon. quòd nō dicit melius esse restitui pupillū in int. quā incertū cautionis euentū expectare, sed melius esse restitui rem ipsi pupillo, quod vtiq.fieri potest absque auxilio, & remedio prætoris vi restitutionis in integrum, sed ipso iure, vt d.l.plane.

Articulus III.

16 AD tertium, † An scilicet restitutio minori denegetur ex eo, quia habet regressum contra tutorem, vel curatorem, & contra eos agere potest?

Videtur, quod deneganda sit. Ita enim in ecclesia tenet Alc.consil.160.nu.19.& in consil.533.nu. 5.& vtique ecclesia non minus priuilegiata esse debet, quo ad beneficiū restitutionis, quā minor, c.1. & ibi omnes extra de rest.in int.ergo idem in minore dicendum est. Et mouetur Alciat. quia restitutionis auxiliū datur in subsidiū, ergo &c.& idem Montic.de inu.hæred.c. fin.num.97.

Sed breuiter contra est veritas. Text. est expressus in l.etiam.& in l.fin.C.si tut.vel cur.& in l.2. C.si adu.pig. & in l.in Imperatores.ff. de minor. Et p hæc iura doct. passim tradunt, & in specie oēs scribentes notant in citatis legibus, & alibi.Cuman.in l. si minoris. nu. 2. ff. de adm.tut.& in l.1.§.fin.nume.7.ff.quod fal.tut.&c. Riminald.consil.163.num.5.Paris.consil. 100.nu. 65.libr. 1. Monticel.in tracta.de inuent.hæred. ad tit.de hæred & falcid.num.210.& 211.& Ioseph Ludou.in decis.Perusin.decis.55.nume. 21.vbi de communi, & certe vanum est dubitare, & plures congerere, cum habeamus iura expressa in prædi.locis.

Vnde ita firmes conclusionem. Et ad contraria dicas sic. Quod Alcia.(pace eius) decipitur, & Mōtic.studio cōtradicendi Phanuccio variauit contra terminos iuris.

17 Ampliatur † primò, vt procedat etiam in ecclesia. Ita in terminis Riminal.in cons. 315.in fin. lib.2.nume.20. Et quamuis Alciat.in d.consi 160.nume. 19. & in consi. 513.num. 5.contrarium tenens (vt supra dixi) loquatur in ecclesia, & sic possit forte saluari eius opinio tenendo contra hanc ampliationem, & limitando communem conclusionem. Tamen verius puto, quòd etiam in ecclesia hoc procedat, vt tenuit Riminald. ex eo præsertim, quia nõ cessat remedium extraordinarium restitutionis propter concursum ordinarij, quando contra diuersas personas competit, vt dixi sup.q.16.art.2.& prout compertis hic, quæ ratio ita militat in ecclesia sicut in minore, vt de se patet, nec reperitur quòd sit magis subsidiaria restitutio quæ datur ecclesiæ, quam ea, quæ datur minori. Nec est verum quòd restitutio quæ datur minori ex capite & priuilegio minoris ætatis, sit subsidiaria, sed hoc est verũ in illa quæ datur ex clausula generali, si qua mihi iusta causa &c. vt dixi supra quæst.8.art.4.vnde ita teneas in ecclesia, sicut in minore.

18 Ampliatur † secundò, vt in tantum procedat, quòd minor sibi per electionem non præiudicat, vt dicitur ad literam in d.l.fina.& si in vno succubuerit, non prohibetur aliud remedium intentare, Iacobin.de Sanct.Georgio in l.secunda.num.6.C, si tuto.vel curato.

19 Sublimita † tamen hoc, vt non possit minor contra vtrunque venire, & tutelæ iudicio, & restitutionis auxilio in tantum, vt bis idem exigat, & plus quam ius suum pristinum cõsequatur. Sed bene poterit indemnitati suæ prospicere agendo contra eosdem, non tamen ad idem sed ad diuersa, videlicet vt ab aduersario rem ipsam, à tutore damna & interesse consequatur, & ita communiter declarant docto.in d. l. etiam. Bald.numer.1. Alber. in fin.& Paul.de Cast.num.2.

Hoc etiam quod contra tutorem minor regressum
20 habeat, intellige dupliciter & sublimita.†

Primò, vt nõ procedat si tutor decreto seu præcepto iudicis credens circa ætatem minoris, illum maiorem arbitratus est, & propterea non defendit, & idem in curatore. tex.est in l.minor adita. ff.de min.

21 Secundò, † vt non procedat, quando coactus a creditoribus tutor bona fide contraxit, & alienauit, l. 1. C. si adu.liber.alias in l.tutor.ff.de min. vbi ad literam.

22 Limitatur † autem supradicta conclusio principalis, vt non procedat in casu l.properandum.§.fina.C. de iudic. Vbi omnes dicunt, quòd speciale est ibi, vt minor passus damnum peremptionis primæ istantiæ, non possit restitui aduersus illud, nisi prius conuentus fuerit tutor, vel curator, & discussi fuerint num sint soluendo, quibus demum soluere non valentibus, datur restitutio minori, & hoc propter authoritatem iudiciorum, secundũ Bart.& alios communiter in d. l. etiam. & concord. per Roland.à Valle consi.40.numer.14.lib. 3. & inter alios & vltra eum Pet.de Bellapertica in l.fi.in fi. C. si tut. vel cur. Bellam.in c.fin.nu.6.de rest.in int. Vital.in cle.1.eo. tit.num.16.& Boich d.c.fin. Bero.in consil.120. nu. 23. lib. 1. Petr. Ant. Angusciola con.56.nu.3.lib. 2. Turzan. comm opin.nu.60.vers.quamuis.vbi concord.& de cõmuni. & Montic.in d. tract. de inuentar.hæred.in titu. de hær.& falcid.nu.210.& seqq. Qui etiam affert rationem, inquiens, quòd per hoc minor parum læditur, amittit enim iustitiam solum, non autem causam.

Sed tu aduerte ad hanc rationem, quia ea stante non daretur minori restitutio, neq. etiam in subsidium, quia illa quoque debet præsupponere læsionem non modicam, vt est natura omnium restitutionum, vt propter modicum damnum non concedantur, l. scio.ff.de rest. in int.& est magis communis opinio, vt dixi supra plene q.4.art.pen.

Securior ergo videtur ratio specialitatis, quæ communiter affertur, scilicet propter authoritatem iudiciorum.

Qua retenta. Amplia hanc limitationem, vt procedat in quolibet lapsu temporis iudicialis, quas præscriptiones iudiciales vocant, de quo dicam infra in 2.par.quæst. 88.art...

23 Sublimita † vero è contra, vt non procedat, quando minor propter hanc peremptionem instantiæ sentiret etiam damnum totius litis, & causæ, tunc enim etiam si haberet recursum contra tutorem, vel curatorem, daretur restitutio nihilominus.ita sing. limitat Io.de Amic. consi.33.num.25.quod nota.

Sed tamen aduertendum puto, quia hoc procederet, quando ratio specialitatis d.l.properandum.§.fin. consisteret in modicitate damni, quod resultat ex peremptione primę instantiæ, sed quoniam (vt dixi statim) non potest consistere in hoc, quia instante modicitate læsionis nunquam regulariter datur restitutio, ideo non puto veram hanc limitationem stante dicta communi opinione, quod læsio modica non sufficiat ad restitutionem obtinendam. Sed tenendo, vt ego dixi in d.q.4.art. pen.vers.ego &c. optime defendi potest hæc limitatio. Potest etiam defendi, secureque teneri, quando adesset læsio minoris enormissima, videlicet totius litis & causę, propter lapsum primæ instantiæ, vt accidit hic Perusiæ in compromissis iudicialibus, & ita æquius videtur in tali casu.

24 Limitatur † secũdò conclusio principalis, vt nõ procedat in restitutione mulierum, quæ eis conceditur iure minorum in aliquibus locis, non enim conceditur donec habent recursum contra earum curatorem, siue Mundualdum, ita Gramm. super const.regni, tit.de rest.numer.2.per tex.ibi, iure regio expressum.

Articulus IV.

25 AD quartum, † An scilicet prædicta conclusio procedat in restitutione ex clausula generali?

Videtur, quòd sic.

Primò, per d.l. etiam. quæ indistincte loquitur, ergo non debet restringi ad solam restitutionem minorum.

26 Secundò, quia absenti datur † recursus contra procuratorem, qui propter negligentiam non appellauit, l.1. in fin.C.quando appell.sit, & ibi notat glosa, & tamen datur restitutio ex prædicta æquitate etiam contra sententiam, vt notat gl.in l. is qui reipublicæ. ff. ex quibus caus.maior.in 2.solut.quam communiter approbari testatur Aret.in l.Pantonius.ff.de acquir.hęred.

Tertiò, per l.si infanti.C.de iur.deliber.vbi parificantur
26 † pupillum non habere tutorem, & habere, & illum ex negligentia non petere bonorum possessionem. Sed primo casu datur restitutio, secundum Bart. & omnes ibi, ergo & in secundo.

Quartò, quia ita tenet Aret. in d. l. Pantonius. & in cons.161.& sequitur Rol.in cons.70.num.46.& 47.lib. 3.vbi etiam allegat Ang.in §.illud.in auth.de hęr.& falc. & Affl.super const.regni, in rubr.de rest.min.nu.19.

In contrarium est magis communis sententia. Bart. in l.qui duos.num.7.ff. de rebus dubijs & ibi Soc.sen.illum late defendit. Paul.de Cast.in l.2.in fi.C. si adu.ven. pign. Guid.Papę sing.700.si fuerit. Alciat.in l cum filiusfam.§.in hac.in fin.ff.de verb.oblig. Corn.consi.87. nu. 1.in fi.& num. 2. lib.2.Bero. con.121.num.18.in fin.& seqq.lib.3. Bertran.in consi.93.in fi.lib.5. Socin.iun.consil.46.num.45.& seqq. vsque ad finem lib.4. Ruin.cons. 120.col.fi.per totum lib.5.vbi de communi. Natta consil.491.num.9. Rolan.a Valle cons.10.num.20.& seqq. vers.nõ obstat.lib.2.qui late defendit hãc sentẽtiã, licet aliter voluerit alias in d.cons.70.lib.3. Bursat.cons.8.nume.4.& con.61.nu.5. vbi de communi.& Borg.in trac. de tut.

de tut.& curat.nu.120.verſ. & ſolum minor, cum concord.& Ioſeph Ludou.in deciſ.Peruſ. deciſ.55.nu.22. lib.2.qui etiam de communi.

Pro qua communi adducitur regula l.fin.ff.de eo per quem fact.erit &c.& l.plane.la 2.§.1.ff.de lega. 1.Item l.2.C.ſi adu.vend.pigno.iuncta l.s.eiuſdem tituli.

27 Adducitur etiam pro ratione, quia huiuſmodi † reſtitutio penitus ſubſidiaria eſt, ergo &c. ita Alc. in d. §. in hac. Sed aduerte, quia non ſemper ſubſidiaria eſt.

Item alia ratio. Quia huiuſmodi reſtitutio datur non priuilegio perſonæ, ſed ex mera & abundanti æquitate iuſtæ cauſæ, vt ſupra dictum eſt ſuo loco, ergo vbi poteſt prouideri ipſi læſio aliter, quam per hoc remedium, æquitas & neceſsitas iſta non ſubeſt, ex qua concedi debeat, ita Ruyn.conſil.120.col.fi.lib.5.

28 Sed aduertendum eſt, quòd reſtitutio ex capite † abſentiæ non datur priuilegio perſonæ, ſed ex iuſta cauſa abſentiæ, & tamen non eſt ſubſidiaria, nec reperitur quod debeat impediri per regreſſum competentem contra tutorem vel curatorem.

Ego puto ſic dicendum. Quandoque reſtitutio ex clauſula generali datur ex iuſta cauſa ſpecialiter in corpore iuris clauſa, vel per doctores communiter admiſſa, pro iuſta & neceſſaria, vti eſt infirmitas, paupertas, ignorantia &c.& tunc puto veriorem ſententiam, quod detur reſtitutio, etiam ſi læſus habeat regreſſum contra tutorem, vel curatorem, & ratio eſt, quia huiuſmodi reſtitutio non eſt mere ſubſidiaria, ſed ad ſimilitudinem reſtitutionis ex cauſa abſentiæ in edicto propoſitæ fuit a prætore promiſſa.

Quandoque vero datur ex hac clauſula generali, non ex aliqua ſpeciali iuſta cauſa, ſed ex hac penitus generali. Quia æquitas ita ſuadet, vt quis non remaneat in damno ſine culpa ſua, vel ne aduerſarius ex dolo tertij aliqd lucretur cum dãno ipſius læſi, vt in d.l.fi.& in d.l.Pantonius.cum ſim.& tunc puto veram communem ſententiam. Quòd non detur quoties adeſt aliud remedium ordinarium contra tutorem, vel curatorem, vel alium tertium. Et ratio eſt in hoc caſu, quia nulla alia cauſa concedendi reſtitutionem adeſt, quam hoc ipſum, quia iniquum eſt, quòd damnum quis patiatur, nec adeſt remedium quomodo ei ſuccurratur, vnde ceſſante hoc abſurdo, propter exiſtentiam alterius remedij, non erit neceſſarium deuenire ad hanc reſtitutionem. Et ita tenendo, patet reſponſio hinc inde ad contraria.

Communi tamen retenta, ad ea quæ primo loco adducebantur ita ſatisfacias.

Ad primum, quòd in d.l.etiam.non poteſt loqui tex. de hac reſtitutione ſubſidiaria, quia minor non indiget ea in illo caſu, vnde de ea tractari non poteſt, quia neceſſitas concedendi non adeſt, ita doct.in d.l.etiam.

Ad ſecundum dicit Ruin.in d.conſ. 120. & Roland.
29 in d.conſ.10.in fi.quod illa gloſſ. † intelligitur, quando non datur regreſſus contra procuratorem, contra quem regulariter non datur ſecundum communem ſententiã, doct.in l.inuitus.C.de procur.

Cuius concluſionis ratio eſt, quia ſi procurator non appellat, imputari ei non poteſt, quia potuit credere illã iuſtam eſſe, cum in dubio pro ea præſumatur, per Ruyn. in d.conſ.120.in fin.

Ad tertium reſp. quod primo caſu, quando pupillus non habet tutorem, dabitur reſtitutio, quia non habet tutorem contra quem detur regreſſus: ſecundo caſu dabitur quoque ſi tutor non erit ſoluendo; vel non fuerit in tali negligentia quæ imputari illi poſsit, & ſic vtroq. caſu parificatio fieri poterit, & tamen non obſtabit argumentum concluſioni ſupra firmatæ.

Qua communi ita defenſata, & retenta.

30 Limita † primo, vt non procedat, quando huiuſmodi tutor vel curator eſſet talis perſona, cui deberetur reuerentia, & non poſſet in iudicio ſine venia vocari, & conſequenter non poſſet conueniri niſi in quantum facere poſſet. Quia tunc datur reſtitutio etiam ſubſidiaria, tanquam pinguius remedium, ita Rimin.conſ.163.num.7.8.& 9.lib.5.

31 Limita † ſecundo, vt non procedat, quando per remedium ordinarium quod competeret contra tutorem, vel curatorem, non impediretur executio relaxata contra minorem, ſed per reſtitutionem ſic.Riminal.d.conſ.163. num.10.libr.2.& ratio eſt, quia pinguius &c. ergo &c.

32 Limita † tertio generalius, vt non procedat, quoties pinguius ſuccurreretur ipſi minori vel pupillo per reſtitutionem in integrum, quam per regreſſum contra tutorem vel curatorem, ita Riminald.in d.conſ. 163. plene per totum.

33 Limita† quarto, vt non procedat, quando iſte tutor, vel curator eſſent illegitime conſtituti, quia tunc nullatenus potuiſſent præiudicare ipſi minori. Borgnin. in tracta.de tut.& cur.nu.102.allegans Boer.deciſ.53.num.5. Roland.conſ.76.num.4.lib.1.Ruyn.conſ. 29. num.10. libr. 5. Ioſeph Ludou.in deciſ.Peruſ.deciſ. 55.num.25. lib.2.

Articulus V.

34 AD quintum, An ſcilicet ceſſet reſtitutio† in integrũ minoris ex eo, quòd ipſe egit vel contraxit per interuentum procuratoris, & eius facto læſus fuit?

Videtur quod non.

Primo, quia minor videtur reſtituendus ex hoc ipſo, quia procuratorem ſibi damnoſum, & malum elegit.

Secundo, quia ſi reſtituitur quando facto tutoris vel curatoris læditur, quorum officium eſt neceſſarium, & ſibi imputari non poteſt, quare huiuſmodi tutori negocia ſua commiſerit, multo magis reſtitui debet ex capite ætatis, quando facto procuratoris læditur, cum illum voluntarie elegerit, & ſic culpa propria læſus fuit, quæ quidem fragilitas & imprudentia ætatis eſt neceſſaria in reſtitutione minoris, & in tantum, vt non reſtituatur minor ex edicto minorum, quando prudenter quidem ipſe ſe geſsit, ſed caſu fortuito læſus fuit.l.verum.§.ſciẽdum.ff.de minor.& dixi ſupra.

35 Tertio, quia ſi datur † cautela, vt quando quis vult litigare cum minore, & eſſe ſecurus a reſtitutione in integrum, faciat quod ille litiget per procuratorem medio iuramento, vt docet Bar.in l.minor.num.1. ff. de mino. & Marant.cum concord.de ord.iud.in 6.par.6. & quandoque appellatur.num. 104. & dicam in tractatu iuramenti, ergo ſignum eſt, quòd ceſſante virtute iuramenti, daretur reſtitutio minori litiganti per procuratorem ſimpliciter conſtitutum.

Sed contra eſt tex.in l.cum mandato.ff.de minor.vbi I.C.vult quod ſuccurratur minori ope reſtitutionis, ita demum ſi procurator non ſit ſoluendo, ergo non ſic regulariter. Et per hunc tex.ita tenent Azo in rubr. C.de reſt.in int.nu.5.Card.in c.2. §.nos vero.extra eod. & Iacob.de S.Georgio in l.2.nu.7.C.ſi tut. vel cur. & alij de quibus infra in limitationibus huius concluſionis, & eſt de hoc gl.expreſſa in d.l.cum mandato.in verbo, audiri, & in verbo poſsit. Et profecto quantum ad diſpoſitionem iuris, & doctorum authoritatem, non eſt dubitandũ, quin hæc ſententia tenenda ſit, & ita firmes regulã.

Sed difficultas eſt, quæ ſit ratio differentiæ inter hu-
36 iuſmodi adminiſtratores† voluntarios, & neceſſarios, quales ſunt tutores, vel curatores, quia ea inuenta firmabitur concluſio, & ad contraria quæ ſatis vrgent, patebit reſponſio.

In qua

In qua difficultate glosa in d.l.cum mandato.in verbo audiri, inquit, quod cum tutor ex necessitate sui officij faciat ea quæ facit, ita & curator, procurator vero nō sic, sed voluntarie, æquum est, vt mitius agatur cum tutore & curatore, quàm cum procuratore; & consequenter detur restitutio in integrum minori, ad hoc vt etiam p aliam viam, & sine molestia tutoris consulat indemnitati suæ, quod non disponitur ad fauorē procuratoris &c.

Sed aduertendum est, quòd in primis ista ratio fauo-
37 ris maioris † vel minoris tutoris & curatoris, quam procuratoris, nō debet esse in causa, q auferatur ipsi minori beneficiū restitutionis in integrum, quod quidē datur eidem fauore eius proprio nō tutoris, vel curatoris & q ita sit, constat ex eo, quia datur ei, etiam si contra tutorē vel curatorem possit agere, & suæ indemnitati consulere. Præterea, quando pinguius succurritur minori per restitutionem in integrum, quàm per remedium ordinarium contra tutorem, vel curatorem, vel etiam procuratorem, datur restitutio minori, etiam si alias non daretur durante recursu contra prædictas personas, vt plene per Riminald.d.cons.163.per totum, & dixi supra art. præcedē in 1.2.& 3.limit. ergo manifestum est, quod nō datur vel tollitur minori hoc auxilium restitutionis, considerato fauore maiori vel minori ipsorum administratorum illius, sed fauore eius proprio, vnde Iacob.de S. Georgio in d.l.2.sub nu.7.C.si tut.vel curator.laborat pro inuenienda hac ratione differentiæ.

Ego puto posse dici sic. Quòd cum minor restituatur aduersus gesta per procuratorem suum, quando procurator non excessit fines mandati, sed gessit illud, quod sibi mandatum fuit à minore, quando vero excessit, & aliter rem gessit quàm minor mandauerit, tunc non restituatur minor, nisi in subsidium procuratore non existente soluendo, vt dicam proxime in limit.& & infra in 2.parte, in q.de restitutione aduersus mandatum. Ratio ex hac ipsa diuersitate colligitur. Nam constat ex hoc, quòd si læsio processit ab eo, quod fecit minor, siue ex facto eius, consentaneum est, vt detur restitutio, si vero non culpa vel facto minoris, sed procuratoris, non detur restitutio, quia minor culpa & imprudentia propria læsus non est, prout necessarium est in restitutione hac ex capite ætatis, & de qua nos agimus.

Et si dixeris, at quare nō idem in tutore, & curatore? Resp. quòd cum id quod faciunt tutor vel curator authorizantes actui ipsius minoris, fiat principaliter ab ipso minore, si male agitur, ab ipso minore male agi dicitur, cum persona tutoris & curatoris, tanquàm ex necessitate officij adhibita, non consideretur vt principalis, sed vt authoritatem præstans actui ipsius minoris persona vero procuratoris principalis quidem est in agendo, dominus vero vt ratificans postmodum actum ab eius procuratore gestum consideretur. Et sic non est qd' gestum cum minore, & si rursus instes, at satis constat, quòd minor læsus est ex hoc ipso, quòd talem procuratorē constituit, qui male eius negocia gereret, ergo propter hoc saltem restitui deberet. Resp. quòd hoc non est gestum cum illo tertio, contra quem veniret danda restitutio, si minor hoc casu restituendus esset, & si minor vellet restitui aduersus hoc ipsum, deberet restitui aduersus mandatum factum huiusmodi procuratori, quatènus non posset ad libitum reuocari, vt dicam infra q.de restitutione aduersus mandatum.

Conclusio igitur sit, quod minor non restituitur aduersus ea quæ gessit procurator eius, & hoc sit verum regulariter, sed limitatur multipliciter.

38 Limitatur primò, † vt procedat quando procurator excessit fines mandati, & aliter rem gessit, quàm à minore ei mandatum fuerit. Secus vero, si ita gessit vt minor ei mandauit, & male mandauerit, tunc enim restituitur minor, glo. Alber.& alij in d.l.cum mandato. Ant.de Butr.in c.2.nu.43.de rest.in integ. Affl.super consti.regni, rubr.38.nu.19.& rubr.40.nu.26.Grat.cons.119.nu.52.lib.1.& ratio patet ex prædictis.

39 Limitatur † secundo, vt procedat, si procurator sit soluendo, secus vero si soluendo non sit, tunc enim in subsidium succurritur ipsi minori.tex.est, & ibi omnes in d.l.cum mandato.& Ant.Affl.& Grat.præall.

40 Sed dubitari potest, quæ † restitutio concedatur minori hoc casu, an scilicet ex edicto minorum, an vero ex clausula generali, & in subsidium vt cuilibet maiori?

Et quidem dubitabilis videtur articulus. Sed breuiter ego puto sic dicendum. Aut iste procurator dolose se gessit, & puto quod ex clausula generali, quia nulla potest imputari imprudentia ipsi minori, neque iste dolus processit ab eius aduersario, sed ab hoc tertio, vnde sub intrat, q vt minori non potest ei succurri, propter l.fi.C. de rest.in integ. vt maiori vero succurri non potest ex æquitate dictæ clausulæ generalis, vt l.final.ff.de eo per quem fact.erit &c.

Aut procurator non dolose se gessit sed imprudenter, & parum consulte, & tunc maiori non succurreretur aliquo modo, quia sibi imputare deberet, quare talem procuratorem elegisset, vt dixi supra circa restitutionem ex causa erroris, q.8.art. 7. Sed minori succurreretur, non autem ex clausula generali, quia ei imputari potest &c. vnde ex tali clausula non succurritur, l.non enim. ff. ex quib.caus.maior. sed ex capite ætatis, & non quidem vt ordinarie fieri solet, sed in subsidium tantum, vt dictum est. Neque sit tibi nouum, quod hæc restitutio ex edicto minorum sit quandoq; subsidiaria, quia idem est alias in l.properandum.in fi.C.de iudic.& in §.pupillus. auth. de hære.& falc.

41 Limitatur † tertio, nisi esset procurator iuris necessarius. Exemplum est in creditore pignoris, qui in distractione pignoris censetur a iure vt procurator ipsius debitoris. Qui quidem si dolose distrahat pignus minoris, restituitur minor aduersus hanc distractionem pignoris, & tertium possessorem, etiam si habeat regressum cōtra ipsum creditorem, & sit soluendo, vt singul. tradit Iacob. de S.Georgio in l.secunda.nu.fi.C.si tutor vel curato.per l.secundam. C.si aduers.vend.pign.

Articulus VI.

42 AD sextum, † An scilicet præsentia consanguineorum adhibita actui a minore celebrato impediat beneficium restitutionis sibi competentis?

Videtur quòd sic. Vt clare voluit Soc.iun.in consil.72 nu.31.lib.2. vbi concludit, quod minor amittat beneficium restitutionis propter nō obseruatā formam statuti suæ ciuitatis, circa consanguineorum præsentiam adhibitam &c.

Et pro eo facit l.transactione.C.de transactio. & qd' ibi notatur, videlicet quod præsentia consanguineorum facit cessare præsumptionem metus.

Sed contra est veritas. Text.est in l.etiam si patre. ff. de minor.& ibi gl.& omnes communiter admittunt, vt testatur Mauric.c.145.& ita teneas.

Et ratio clara est, quia non plus operari potest præsentia amicorum, vel consanguineorum, quam decretum iudicis, quo ad exclusionem præsumptionis metus, vel læsionis, vt per Panthal.de Crema in repet.l.2.num. 108. C.de rescin. vend. sed decretum iudicis non facit cessare beneficium restitutionis in integrum, vt dicam proxime art.8. ergo &c.

43 Amplia † hanc conclusionem vt procedat, etiam si iussu consanguineorum, & in specie ipsiusmet patris cōtraheret

traberet

traheret minor, quia nihilominus reſtituitur, ſi ex hoc
damnum patitur.tex.eſt in l.3.§.ſed vtrum & ibi omnes.
ff.de minor.& in l.1.& ibi notat Aret. C.de filiofamil.
minor.

41 Amplia hoc,† vt procedat etiam ſi cum præſentia pa
tris iudicis decretum interueniſſet, Bero. conſ.59.num.
20.lib.3.ſed dic vt infra art.ſequen.in limit.

44 Sublimita 1 vero, vt non reſtituatur minor aduerſus
geſta a patre vt legitimo adminiſtratore filij in bonis
eius aduentitijs,ita Celſus Hugo conſ.101. num. 4.Ex
eo quia pater poteſt præiudicare filio in aduentitijs &c.
Sed ego puto verum eatenus quatenus hodie poteſt præ
45 iudicare ipſis filijs,† videlicet in vſufructu &c.alias ſecus,
& hoc per eundem §.ſed vtrum.

46 Sublimita † ſecundo in mutuo, quod contraxit filius
fam.minor.iuſſu patris, nam aduerſus illud non reſtitui
tur, vt d.§.ſed vtrum.quæ autem ratio ſit, dicetur ple-
ne infra in 2.par.q.51.art.6.

Ad contraria,dic vt art.8.

Articulus VII.

47 AD ſeptimum,† An ſcilicet præſentia amicorũ quæ
interuenit actui à minore celebrato, faciat ceſſare
beneficium reſtitutionis?

48 Videtur quòd ſic. Per ea quæ de magno † effectu
amicitiæ,quo ad iuris diſpoſitiones, congerit Tiraq.in
tracta.de pœn.remitt.cauſa 22. Et in ſpecie, dum ſub
num.50.inquit quod ſuſpicio fraudis,& metus ita ceſſat
propter præſentiam amicorum actui adhibitam, ſicuti
ipſorum conſanguineorum, poſt docto.in d.l.tranſa-
ctionem.C.de tranſa.& Bal.in §.item ſacramenta.col.
4.de pac.iur.fir.in vſib.feud.& Bart.in l.1.C.de præd.
decur.lib.10. Vnde ceſſabit præſumptio læſionis ipſius
minoris.

Sed contrarium puto verius, vt concluſum fuit ſupra
artic.præced.& reperio quòd ita tenet Rebuff.in tit.de
reſt in int.art.2.glo 4.nu.31.

Ad contraria reſpondeo,quòd licet propter præſen-
tiam amicorum excludatur præſumptio metus, non tñ
ſequitur quod propterea minor læſus non fuerit, poteſt
enim eſſe quòd ſit læſus, ſed non metu neque dolo indu
ctus,ſed propria imprudentia,vt manifeſtũ eſt, & vtiq.
talis læſio ſufficit ad reſtitutionẽ obtinendam, vt dictũ
fuit ſupra q.4.ex quo ſequitur, ꝙ licet ceſſet pſumptio
fraudis,vel metus,non tamen ceſſat pſumptio læſionis.

Preterea ſi ceſſaret, non tamen debet excludi minor
ab hoc beneficio,ſi illam probare intendit,prout proba
re debet,ſi reſtitui vult.operabitur igitur hoc, vt præ
ſumptio ſit contra minorem illum non fuiſſe læſum,pu
ta,quia amici eius non paſsi fuiſſent illum lædi, ſed non
erit talis præſumptio hæc,vt contra eum non admitta-
tur probatio in contrarium, ſi minor voluerit contra-
rium probare, quod nota propter dicenda etiam infra
eo.art.in limit.ſeq.& pro art.ſeq.

Qua concluſione retenta,limitatur ſecundum quoſ-
dam,vt non procedat quando vna cum præſentia ami-
corum, iudicis interueniſſet etiam decretum ,ita limitat
Aret.ex gloſ.ibi,in §.rurſus autem.nu. 10. Inſtit.de iu-
re perſonarum.

Sed contrarium vult aperte in fortioribus terminis
Bero.conſ.59.num.20.lib.3.vt dixi ſupra art.præceden.
verſic.amplia hoc.& ego puto verius conſiderando vt
dixi ſupra proxime in reſpon.ad contrarium, & confir-
mo per ea quæ dicam proxime art.8.in 2.ampliat.

Articulus VIII.

49 AD octauum,† An ſcilicet præſentia principis,quæ
interuenit actui a minore celebrato faciat ceſſare
reſtitutionem in integrum?

Videtur quod ſic.

Primo,per id quod voluit Abb.in conſ.36.col.2.lib.2.
ꝙ ſcilicet præſentia principis facit ceſſare preſumptio-
nem læſionis.

Secundo,quia ita tenuerunt Archid.& Io.And.in ca.
1.de pact.in 6.& Alex.conſ.240.ad finem.lib. 6. vt re-
fert & ſequitur Aym.in conſ.5.num... lib. 1. & nouiter
Burſat.conſ.78.nu.1.& 2.

Contrarium tenet Alciat.conſ.369.nu.6. & 7. vbi de
reſtitutione Lanthgrauij aduerſus conſenſum præſtitũ
in ſui præiudicium dum eſſet minor decimoſeptimo
anno.

Et pro Alciato faciunt, quæ concluſa fuerunt ſupra
in duobus articulis præcedentibus.

Ego puto ſic dicendum. Aut in contractu cui princi-
pis præſentia interuenit,agitur de intereſſe ipſius princi
pis, & puto, quòd non ſolum non tollat præſumptionẽ
læſionis,ſed quòd accreſcat, & ꝙ multo magis debeat
dari reſtitutio minori ex eo,quod creditur minor timo-
re ductus non contradixiſſe principi, cuius deſiderium
dicitur iuſſus,& cuius preces dicuntur præcepta, & mi-
næ,vt dixi ſupra circa metum.

Aut non agitur de aliquo intereſſe ipſius principis,
ſed ipſe interuenit actui a minore celebrato, vt illi præ-
ſtaret authoritatẽ,& tunc. Aut quærimus,an inducatur p
hoc præſumptio quod minor non ſit læſus, & certe hoc
inducitur propter huiuſmodi præſentiam, & ita intelli-
go procedere opinionem Archid.& Alex & Aym. Aut
quærimus an propterea impediatur minor petere reſti-
tutionem in integ.ſi velit probare ſe fuiſſe læſum, non
obſtante præſentia principis, & dico, ꝙ audietur mi-
nor,quia huiuſmodi præſumptio non ita eſt iuris. & de
iure,vt non admittat probationem in contrarium,vnde
probata læſione dabitur reſtitutio, vt dixi ſupra q. 16.
art.10.& ita teneo firmiter per prædicta ſupra in præce.
articulis,& hoc modo poteſt procedere opinio Alciati,
& conciliata erunt contraria.

50 Et † amplia, vt etiam ſi contractus inualide celebra-
tus à principe ex gratia confirmatus fuiſſet. Reſtitutio
tamen eccleſiæ læſæ ex illo non denegetur, vt ſing.di-
xit.Bellam.deciſ.502.

51 Idem in contractu minoris inualido † & a principe con
firmato,determinat ſing.Curt.iun.in l.more. nume. 43.
ff.de iur.omn.iud.per l.ſi quidem.C.de præd.min.& ad
de pro prædictis,quæ dicam infra art.ſeq.verſ. ratio.

Si tamen placeat tenere ſimpliciter opinionem Ar-
chid.Ioan.And.& Alex.Ad conſilium Alciati dic,quòd
ibi princeps voluerat vti ſuprema poteſtate in illo con
tractu.

Articulus IX.

52 AD nonum,† An ſcilicet præſentia iudicis,& inter-
poſitio decreti ſuper actu a minore celebrato fa-
ciat ceſſare beneficium reſtitutionis aduerſus actum il-
lum?

Videtur quòd ſic.

53 Primo quia decretum iudicis † omnem ſuſpicionem
tollit.l.1.C.de præd.decur.lib.10.cum ſim.

Secundo facit fortiter l.ait prętor.§.permittitur.ff.de
minor.

Tertio per id quod inquit Ioan.à Graſsis in titul.de
ceſſ.iur.& act.§.2.nu.5.alias num.30.& Iac.de Aren.in
54 eod.tract.rubr.3.num.30.videlicet ꝙ non datur † reſti
tutio minori aduerſus ceſsionem iuris & actionem quã
do cum decreto iudicis illis ceſsit & renunciauit.

Quarto,quia ita tenuit Fab.de Monte in tractat.de
empt.

empt.& vendi.in quinta quæst.princip.titu.de sol.in al. min.num.95. in fine.

Sed contra est veritas.

Text. est expressus in l.si quidem. C. de præd. min. & in l.2.C.si adu donat.& in l.2.C.de fideiuss.min.& in l.si res.ff.de mino. doctores passim & communiter admittunt,in specie vero gloss.in d.l.ait prætor.§. permittitur.ff.de minor.Bart.Paul.de Cast.Bald.& Fulg.in l. 2. C.de fid.min.Alexand.in l.si quis cum aliter.nume. 15. ff de verb.oblig.Aret in l.1.C.de fid.min.Iacob.de Sancto Georgio in l. 1.num.4.C.si tut.vel cur. Ias. in l. exigendi.num.25.C.de procura.& in auth.sacramenta.nu. 2.C.si adu.vend.Sebast.Sapia in l.de ætate.num.9. ff.de minoribus.Butigell.in l.is cui bonis.num.10.ff.de verb. obl.Affl.super constit.regni lib.2.rubr. 38. nume.23.& ex canonistis Abb.in c.cum causa.numer.6.de empt. & vend.& in c.constitutus.nu. 8.de rest in int.Io.de Amicis cons.23.num.26.Gozad.cons. 41.num 4.vbi de communi.Cret.in cons.198.num.6 & sequ.lib.2.Bero.cons. 32.num. 42.lib.2. Bertran.consi.295.num. 12.lib. 2.& nouissime copiose D. Oct. Simoncell.in tract.de decretis lib.3.titu.7.nume.3.ad quem reuertar pro alijs concord.

Ratio autem esse potest , quia (licet pro decreto iudicis præsumatur) quia tamen prolatio læsionis , ad quam tenetur minor si vult restitui,est fortior, tolletur talis præsumptio quæ pro decreto adest, & hanc rationem reperi postea tactam a Soc.iun.in cons. 59.num.4. lib. 1.dum inquit , quod licet non præsumatur deceptio in transactione,in qua decretum iudicis interuenit,si tamen de ea aliter constare potest, iudicis decretum & præsumptio pro eo nihil operatur.

Et pulchrius reperi hoc idem apud Abb. in d.ca.constitutus nu.8.vbi inquit quod decretum iudicis iuris tantum præsumptionem inducit,quod minor læsus non sit, non autem iuris & de iure , vnde probatio in contrariũ admitti potest,& debet, & sequitur Alc. in tract. præsumpt.part.2.in fine nu. 19. Quæ notes diligenter quia multum corroborant omnes conclusiones quas feci supra ead.q. art. 1. 6. 7. & 8. Qua conclusione ita firmata hac ratione, patet responsio ad contraria.

Ad primum enim dic,vt dixi in ratione conclusionis, argumento regulæ,l.diuus.ff.de rest.in int.

Ad secundum, dic quod speciale est in solutione quã facit minor iussu,& decreto iudicis,vt dicam,& rationẽ specialitatis afferam infra art. 11.

Ad tertium, & quartum dic , quod contra præfatorum opinionem adest communis omnium sententia, & text.clari in d.l.si quidem. C. de præd.mi.& alibi vt supra adduxi.

Quam conclusionem amplia dupliciter.

55 Primò,vt procedat etiam in ecclesia,† quæ si alienauit cum debitis solemnitatibus,tamen læsa fuerit, restituitur.Guid.Papę decis.159.& ibi in add.plene.Gemin. in c.fi.in princ.num.7.extra de reb.eccle.n.non alien.

56 Amplia secundò † vt procedat etiam si omnes solemnitates,quæ requiruntur in alienatione rerum minoris, vel ecclesiæ,interuenerint,ita Alb.ad l.magis puto.§.pupillus.num.8.ff.de reb.eorum.

57 Limita † quoque e contra aliquibus modis.

Et primò,vt nõ procedat in datione libertatis,nam ad uersus eam non restituitur minor si decretum iudicis interuenit.l.quod retrahi.C.si adu. lib. Quamuis,si non interueniat libertas,ipso iure non teneat vt ibi.

58 Limita † secundò vt non procedat, quando minor prætendit se esse læsum in quantitate precij,quia si taxatio precij fuit facta a iudice medio eius decreto , intantum præsumetur pro iustitia precij, quòd minor non audietur petendo restitutionem hoc prætextu.Ita post gloss.& Bartol.in l.ait prætor. §. permittitur. ff.de min. & glo.Bartol.& alios in d.l.si quidem. C. de præd.min. tenet D. Octauius Simoncell. in d.tract. de decret. lib. 3.titu.7. numer. 6.7. & vbi plene & cumulatissime more suo pro sing.& notab.refert, & infert, quòd si iudex ipse met precium taxauerit, licet tutor vilius vendiderit,quia tamen secutus fuit taxationem iudicii, excusetur per l.vlt.iuncta glos.ibi.C.de magistr. conuenien. & Bart.qui ibi eam extollit,& ibi Bal.in 6.notab.& Ias. in §.plus autem.num.8.Inst. de act.

Ista limitatio egregia est , & in maximis authoritatibus fundata , tamen ego firmiter adhæreo conclusioni etiam in hoc casu, supposito quòd minor velit clare docere de iniustitia precij , per id quod dixi supra in conclusione,quæ ratio militat etiam in casu huius limitationis.Quo retento,ad d.l.fi.facile resp.quod ibi æstimatio illa authoritate publica dicebatur facta, sicut alias quando statur mensuræ mensoris &c.

59 Sed quomodocunque sit,Bart. met.ibi & præalle. D. Oct.d.nu. 7. † sublimitant, nisi manifeste constaret de iniustitia præcij, vel per famã vicinię vel locorum circũstantiã,quod in effectu est illud, quod ego semper dixi & in hoc,& in præcedentibus articulis,videlicet,quòd per huiusmodi solemnitates bene inducitur præsumptio q̃ minor læsus non fuerit.Sed huiusmodi præsumptio iuris tollitur per fortiorem probationẽ læsionis,cuius onus dicimus incũbere minori multo magis in huiusmodi casibus,quam in alijs, propter huiusmodi præsumptionem contra eum facientem , Quinimo vbi minor restituendus veniret absque probatione læsionis, vt in pluribus casibus accidit,quos ponam infra q. 36.artic. 3. & seq. non restituetur nisi læsionem probet , vbi præsumptio adest, quòd ipse læsus non fuerit, vt accidit in omnibus præcedentibus articulis , & in isto multo magis. Quod nota pro declaratione generali omnium prædictorum.

60 Limita tertiò,† vt non procedat in casu l.minor adit. §.fin.ff.de minor.De quo dicam plene infra eit.seq.

61 Limita † quarto,vt non procedat in casu d.l. ait prætor.§.permittitur.ff. de min. De quo dicam plene infra artic. 11.

62 Quas omnes limitationes, † & conclusiones,in quib. concluditur,quod decreti interpositio impediat restitutionem in integrum minoris Sublimita,vt procedant dũ modo decretum interpositum fuerit plena causæ cognitione præcedente,non autem sit perfunctoriè,& repentine,vt fieri solet passim a iudicibus in huiusmodi interpositionibus decretorum , & præsertim hic Perusia, & ita singu.declarat Corn.in cons.98.num.2. lib. 1. Quod omnino teneat, & in practica inuiolabiliter serues, vt scilicet non deneges restitutionem minoris prætextu interpositionis decreti,nisi constet sibi,quod cum causæ cognitione præcedente, & matura animi deliberatione ipsius iudicis interpositum fuit.

Articulus X.

63 AD decimum , † An scilicet decreti interpositio super ætate ipsius minoris impediat restitutionem in integrum.

Videtur quòd non.Per ea quæ supra proximè pluries repetita sunt, scilicet quòd præsumptio quam facit decretum iudicis contra minorem,vt hoc casu maior censeatur,& tunc quod restitutionẽ ex hoc capite cõsequi non possit,non est talis præsumptio,quæ contraria probatione minoris ætatis(quæ necessaria erit ad restitutionem obtinendam)elidi non possit,vt per Abb.d.c.constitutus.sub num. 8.de rest.in int.ergo &c.l.diuus.ff.eo.

Sed contra est tex.clarus in l.minor adita.§.fi.ff.de minor.& ibi notant doct.cõmuniter.& Sapia in repet.l.de ætate.

ætate.num.9.ff.eod.& D.Octau.Simoncell. in d. tract. de decret.lib.3.tit.7.num.10.

64 Et pro hoc facit, quia huiusmodi † sententia super ætate minoris lata, quòd scilicet ipse maior sit, facit ius inter omnes, vt docet Bart. in d.l.de ætate.col.fi. & ego dicam infra q.37.artic.17. Vnde iniquum esset, ꝙ omnes deciperentur authoritate iudicis, qui credentes propterea minorem, esse maiorem cum eo contraxerunt, arg. l.Barbarius.ff.de off.præt.& l.si quis patremfamil. ff. ad Macedon. & l.s.ff.de iniur.cum l mil.

Ego puto sic dicendum. Aut minor vult clarius probare minorem ætatem suam, quam probata fuerit corã iudice, puta quia per aspectum iudex illum maiorem esse pronunciauit, & minor vult probare testibus, vel scripturis, quod ipse est minor, & tunc dico quòd debet audiri minor, & ꝙ talis sententia nunquam facit transitũ in iudicatum, cum super peritia & iudicio ipsius iudicis fundata sit, non super alia veritate ex actis resultante, vt dicam infra in 2.parte. Aut non potest clarius probare, puta quia fuit lata sententia super ætate eius medijs legitimis probationibus testium, vel instrumentorum, & tunc dico, quod minor deficiet in petitione restitutionis in integrum, nec audietur ex eo, quia non poterit venire contra rem iudicatam super ætate eius existentem, & sine probatione minoris ætatis, necessario excludetur a petitione restitutionis, & ita procedet communis sententia. Et ex hoc remanet solutum cõtrarium, procedet enim in casu primi membri huius distinctionis, & limit.seq.

65 Limita † communem regulam, vt procedat, si minor vellet plene, & clare probare se esse minorem, & sic perperam fuisse latam sententiam super eius ætate. Alber. in d.l.minor adita.in fine, & dicit ita se vidisse seruare, & obtinuisse, per l.fina.C.si mino.se maio.dix.& alia, vt per eum. Quæ ego intelligo secundum distinctionem præcedentem.

66 Limita secundo, † nisi aduersarij scientes hunc esse minorem non obstante tali sententia super ætate eius lata, cum illo contrahere vti cum maiore declarato voluerunt, ita colligitur ex dict.l.minor adita & ibi scrib. ad uertunt.

67 Sed dubium est, quis probabit † hanc scientiam? Dic vna cum Bart.ibi. Aut erunt consanguinei ipsius minoris, & præsumptio est contra eos, vnde ipsi ignorantiam probare tenebuntur. Aut non erunt tales, & secus. arg.l. de tutela.C.de rest.in int.& l.octaui.ff.de grad.

Articulus XI.

68 AD vndecimum, † An scilicet decretum iudicis interpolitum super solutione ipsi minori facta impediat restitutionem in integrum minoris aduersus d.l.solutionem sibi factam?

Videtur quòd non.

Quia non magis tollitur læsio minoris in hoc casu ꝑ huiusmodi decreti interpositionem, quam in alijs alienationibus rerum illius, vt de se patet, vnde non magis debet impedire restitutionem eiusdem in hoc casu quam in alijs, in quibus regulariter non impedit, vt d.l.si quidem.C.de præd.min.& dictum est supra art.9. cum concord.ibi.

Sed contra est veritas.text.est in d.l.ait prætor.§.permittitur.ff.de mino.& ibi notant omnes. & etiam alibi Bar.in l.2.C.de fid.min.& gl.in l.iusiurandum. §. 1. in verbo debet.ff.de iniur.

Et confirmatur per l.constitutionem.& l. sancimus. C.de adm.tut.& l.pen.in fi.C.ad Trebell.

Et ratio differentiæ, per quam patet etiam responsio
69 ad contrarium, illa est. Quia quando † decretum interponitur super alienationibus, & alijs actibus minorum, interponitur tanquam a iudice qui decernit, & pronunciat rem sine damno minoris alienari posse, non aũt illã iubet alienari, nec emptori illam accipere, vnde non obstante illo decreto minor restitui potest, quia potest apparere de veritate quod minori damnum est alienasse, quinimo nisi appareat, minor non restituitur. Ideoque aduersarius non excusatur, quia decretum iudicis non coegit illum emere, neque credere minori eiusmodi alienationem proficuam esse. Secus vero in casu d.§.permittitur. nam præsidis decretum continet præceptum, & imponit necessitatem aduersario minoris, vt illi soluat, vnde minus iniquum esset, si rursus posset molestari & ad solutionem cogi, & si non excusaretur ob iussum iudicis, cui resistere non potuit. Et pro hac differentia actus voluntarij, & necessarij ipsius aduersarij facit text. in l.quod si minor. §. restitutio. ff. de minor. & sentit glosa in dict.§. permittitur. licet non ita clare deducat.

70 Et propterea † cautela est, quòd debitor minoris protestetur coram iudice, ꝙ minor dissipabit illam pecuniam, & quòd ideo non vult soluere, nisi minor de illa rem stabilem emat, vel ipse soluens assecuretur a molestia restitutionis in integrum, alias non esset securus ipse debitor nisi hac protestatione præuia solueret, vt docent Bar.& alii in d.§.permittitur. Pau.de Cast.in l.1.n.3.C.si adu.sol.Card.Alban.in rub.de minor.n.13.& est communis theorica, vt per Gomes. in libr. variar.resol. tom.2.cap.13.num.4. Quod notet practicus aduocatus, & dicam infra in 2.par.q...art...

Articulus XII.

71 AD duodecimum, † An scilicet ex eo, ꝙ minor fuit legitime defensus in iudicio, cesset restitutio in integrum minoris?

Videtur, quòd sic.

Ratio, quia non potest esse læsus, nisi vel negligentia procuratoris, vel iniustitia iudicis, sed si præsupponimus, quòd legitime defensus fuerit, negligentia adesse non potuit. Si vero iniustitia iudicis adfuit per appellationem succurrendum erit, quæ est remedium ordinarium.

Sed contra est veritas, tex. est ad literam, vbi omnes notant.ff.de rest.in int.l.fin.& Ias. in l. cum quidam. ff. de acq.hæred.& Boer.decis.79.nu.5.

Ratio est, quia aliud est minorem fuisse legitime defensum, aliud esse læsum, non enim legitima defensio ꝓ eo adhibita tollit, quin possit esse ꝙ læsus sit, vel incuria propria non deducendo iura sua, quæ deducere poterat, vel per iudicis perfidiam & iniustitiam, & licet appellari posit, non tamen concursus appellationis tollit beneficium restitutionis in integrum, vt dixi supra q... art... Ex quibus patet responsio ad contrarium.

Conclusio igitur est, ꝙ licet minor legitime defensus fuerit in iudicio, non tamen cessat beneficium restitutionis, si in illo iudicio, vel per sententiam desuper subsecutam, læsus fuerit.

71 Ampliaturque † vt procedat, etiam si minor per procuratorem legitime constitutum litigasset. Text.est in l. cum & minores.C.si adu.rem iud.vbi expressum.

72 Sed dubitari potest, an hoc procedat etiam † in casu quo ipse procurator soluendo sit?

Et quòd non restituatur minor nisi facta prius discussione, an procurator eius soluendo sit, vel nõ, tenet simpliciter glos.in l.cum mandato.in verbo audiri. ff.de minor.& gloss., in l.eum qui.ff. eod.& Bartol.Bald.& Alber.in d.l.cum mandato.in fine.

Moueor, quia cum procurator voluntarie susceperit negocium non est dignus tanto beneficio, quanto est dignus

47 *Aetatis veniæ impetratio an aliquid operetur circa ea, quę decreti interpositionem requirant.*
48 *Intellectus l.3.C.de his qui ven.ætat.impetr.*
49 *Minor prohibitus contrahere sine aliqua certa solennitate, an restituatur, si sine illa contrahat, etiam qui veniam ætatis impetrauerit.*
50 *Et quid si statutum inet veniam ætatis concederet.*
51 *Minor an restituatur, quando actum laudabilem fecit, licet sibi damnosum.*
52 *Filiusfamilias si fideiusserit pro patre an restituatur.*
53 *Minor an repetat ope restitutionis legatum à se indebite solutum.*
54 *Minor non restituitur quando facit id quod quilibet prudens fecisset, licet ex hoc sequatur diminutio patrimonij.*
55 *Minor si donat omnia bona amore Dei, dicitur prudenter se gerere, & non restituitur.*
56 *Honor cunctis rebus præponendus est.*
57 *Minor donans aliquid mulieri ex causa dotis, non restituitur.*
58 *Restitutio minoris an impediatur ex eo quòd minor maximum numerum liberorum habet.*
59 *Minori an denegetur restitutio ex eo, quòd ipse princeps est.*
60 *Liberorum numerus dicitur supplere ętatem, sed intelligitur quo ad honores consequendos, non quo ad priuilegia sua amittenda.*

QVAESTIO XXIII.

De impedimentis restitutionis in integrum minoris ex qualitate personæ eius procedentibus, puta, quòd malitia, vel industria, vel sapientia propria superet ætatem.

VEniamus nunc ad impedimenta restitutionis in integrum minoris quæ procedunt ex qualitate personæ ipsius minoris, puta, qđ ita malitiosus, industrius, peritus, & sapiens sit, vt malitia, industria, peritia, & sapientia eius superet ætatem. Vel quod ita constet per acta publica, vel quia veniam ætatis impetrauerit, vel quia actum sapientem & pium egerit. Quæ omnia infrascriptis tredecim articulis complecti possunt.

Primo, An seruis minoribus denegetur restitutio in integrum ex hoc edicto ex eo, quod serui sunt?

Secundò, An denegetur minori, quando malitia supplet ætatem.

Tertio, An industria minoris simplex, idest non publice in actis redacta, impediat restitutionem in integrũ?

Quartò, An industria minoris notoria, idest publice in actis redacta hoc operetur?

Quinto, An peritia minoris in aliqua arte impediat restitutionem in integrum circa pertinentia ad illam artem?

Sexto, An mercator, notarius, vel alius in alia arte ex hoc capite ætatis restituatur?

Septimo, An Doctor minor restituatur in integrum ex hoc capite ætatis?

Octauò, An minor restituatur in casibus, in quibus à lege pro maiori habetur?

Nono, An impetratio veniæ ætatis impediat beneficium restitutionis ex hoc edicto?

Decimò, An restituatur minor aduersus ipsum actũ impetrationis veniæ ætatis?

Vndecimo, Et quid in ijs, quæ requirunt decreti interpositionem?

Duodecimo, An restituatur minor, quando prudenter se gessit & actum pium atque laudabilem, licet sibi præiudicialem fecit.

Decimotertio, An numerus liberorum impediat restitutionem in integrum minoris? Vel quia ipse minor princeps sit?

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet † seruis minoribus denegetur restitutionis beneficium, ex eo tantum, quòd serui sunt?

Videtur quòd non, l.3.§.fin.cum ll.seqq.ff.de minor. vbi adest ratio, & hanc regulam, quod serui non habeant restitutionem in integrum ex hoc edicto regulariter ponit Azo in rubr.C.de rest.in int.& Io.de Deo lib.7.cap.3.nu.3.& Specu.in tit.de rest.in int.§.1.n.3.

In contrarium est tex.in l.ait prætor.§.non solum.ff. eod.de minor.& tenet Mauric.in suo tract.rest.in int. cap.232.& doct.notant in d.§.non solum.

Ego breuiter sic dicendum puto. Aut minor seruus deceptus est circa negocia domini, & ex tali deceptione non ipse, sed dominus eius principaliter damnificatus est, non datur ei restitutio, vt d.l.3.§.fina.cum ll.seqq. quæ ita loquuntur, & ratio bene procedit, de qua in illo tex. Imputare enim sibi debet dominus, qui tali negocia sua commisit, & concordat cum hoc, quod ita est etiam in alijs non seruis, quando effectus restitutionis prodesset ipsi maiori, non autem minori, l.cum mandato.ff.de min.l.3.§.sed vtrum.ff.eod.cum simil.

2 Et propterea ampliatur † hoc vt procedat, etiam si seruus iste qui deceptus est, esset impubes, vt d.l. 3. §.fi.
3 vers.& si impuberes. Item ampliatur, † vt procedat, etiã si seruus deceptus esset circa pertinentia ad peculium, vt d.l.3.§.fin.vers.& si forte, vbi loquitur tex. etiam si seruus habeat liberam peculij administrationem, & ratio redditur ibi in l.seq. Quia (inquit text.) creditur quòd
4 voluntate domini † fiat, quod seruus gerit, & confirmatur, quòd idem quoq. est in filiosa.decepto circa res pe-
5 culiares, † & dicunt hæc iura, quod si succurreretur huiusmodi casibus, maioribus magis quàm minoribus prodesset beneficium restitutionis, quod absurdum est, vt ibi dicitur, & secundum hæc procedit prima opinio.

Aut minor seruus deceptus est circa negocia eius propria, & tunc secus, quia restituetur, sicut quilibet liber, & ita procedit secunda opinio.

Quæ autem possint esse negocia propria minoris serui, dic quòd in iure habemus duo exempla.

6 Primum est quando seruo libertas † relicta est, nam si deceptus est in ea consequenda, restitui debet ex hoc edicto sicut quilibet liber, l.si tamen seruus.ff.de mino. vbi expressum.& doctores supra alleg. videlicet Specu. & Ioann. de Deo hunc casum libertatis relictæ excipiunt.

7 Secundum est, quando ipsi seruo † minori hæreditas cum libertate relicta est, nam si captus est lapsu ætatis, circa illius immixtionem restituitur, tex.est singu.in d. l.ait prætor.§.non solum.ff. de minor.

8 Quod intellige, quando hæreditas † cum libertate relicta est, alias enim cum commodum hæreditatis peruenturum esset ad dominum serui instituti, non restitueretur seruus, per regulam d.l.3.§.fi.cum ll.seqq.& rationem de qua ibi.

Articulus II.

9 AD secundum, † An scilicet denegetur restitutio minori ex eo quia malitia supplet ætatem?

Videtur, quòd non.

Quia habemus quòd minor restituitur aduersus mendacium

dacium a se scienter dictum, vt est expressum in l. si ex causa. §. nunc videndum. vers. sed si cum. ff. de mino. & est communis opinio, vt dicam infra in secunda parte, in ea q. an aduersus negationem &c. Sed negari non potest, quin negare veritatem, sit malitiose se gerere, vt de se patet ergo &c.

Sed cōtra est veritas. Tex. est expressus in l. 3. in prin. C. si min. se maio. dix. dum ibi dicitur, quod vbi in minore malitia superat ætatem, restitutionis auxilium denegandum est.

Et facit ratio clara, quia beneficium hoc inductum fuit ratione imbecillitatis ætatis, & consilij l. 1. ff. de minor. quæ ratio hic ex aduerso pugnat.

Ad contrarium respondetur sic. Quod non agitur in præsenti, an minor restituatur aduersus actū ab eo malitiose gestum, de hoc enim agetur infra in secunda parte, in ea q. an aduersus dolum &c. & ibi soluetur iste obex de mēdatio. Sed agitur, an ex eo q̄ iste minor solet esse malitiosus & astutus, mereatur beneficiū restitutionis, qđ ex capite ætatis datur adolescentib. qui decipi, non q̄ decipere solent, & sic, non malitia illius actus de quo re. si. tendendo agitur, attenditur, sed vsus & consuetudo minoris in aliis actibus, & ideo dixit Grat. in cons. 46. nu. 16. 20. 21. & 22. lib. 1. quōd dicitur malitiam supetare ætatem, quando iste minor solitus esset alias decipere alios in contractibus, & conuentionibus secum initis. Quod nota, & remanebit ex hoc limitata vno modo ista regula, vt scilicet malitia ista non consideretur an absit, vel adsit in illo actu, aduersus quem petitur restitutio, sed an per prius in alijs actibus minor malitiosus esse soleat vltra vsum illius ætatis.

Articulus III.

10 AD tertium, † An scilicet industria minoris simplex, & non publice in actis redacta impediat beneficium restitutionis ex hoc capite. Exemplum est, quādo minor solet bene & cum singulari industria negocia sua gerere, sed non propterea est matriculatus in aliqua arte, vel collegio hominum, qui tales reputari solent, &c.

Videtur quòd sic.

Primo per tex. clarum, qui non distinguit inter industriam publice notoriam, vel non publice notoriam, in l. 3. C. qui & adver. quos. Sed simpliciter ibi vult, quod huiusmodi minores in integrum non restituantur.

Secundo, quia ita in hoc etiam casu tenet Ioan. de Anan. in rubr. de deli. puer. in fi. dum inquit q̄ isti iuuenes qui vadunt Florentiam pro incepta pannorum, non debent restitui.

In contrarium tenent doctores communiter, quos abundanter adducam in seq. casu, de quo in sequen. artic. In specie vero Petr. de Bellapertica in d. l. 1. C. qui & aduer. quos, col. 2. Et in hoc casu ego ita teneo.

Et moueor primò, per tex. elegantissimum in l. 2. in prin. C. de his qui ven. ætat. impetr. Dum ibi dicitur, qđ

11 † venia ætatis non conceditur, nisi huiusmodi adolescentibus industriosis, ergo cum antequam venia ætatis concedatur, restitutio non denegetur, vt ibi, & dicam infra eo. art. 9. sequitur quòd industria sola non sit impeditiua restitutionis in integrum, sed impetratio veniæ subsequens.

Secundo, moueor, quia aut minor non probabit se fuisse ipsius facilitate læsum, vel dolo alterius, & ex alio ei denegabitur restitutio, quia fortuito læsis ex capite ætatis non datur. l. verum. §. sciendum. ff. de minor.

Aut probabit se læsum dolo aduersarij, & dabitur restitutio, etiam si veniam ætatis impetrasset, vt dicam infra eod. art. 9. Aut sui facilitate, & imprudentia, & vtique si præsumptio orta fuerat ex eius industria præcedenti, qđ labi nesciret iste minor, si tū cōtrarium probatum erit tolletur fortiori probatione, l. diuus. ff. de rest. in int.

Articulus IV.

12 AD quartum, † An scilicet Industria minoris publice in actis redacta impediat beneficium restitutionis in integrum? Exemplum est, quando minor fuit in matricula eius artis descriptus, in qua nunc læsum sui facilitate prætendit. Et nihilominus.

Videtur, q̄ non impedietur restitutio. Prout tenent gloss. in d. l. 1. C. qui & adu. quot, in verbo non fit. & ibi Bald. num. 1. Iacob. Butrig. vt refert Bal. ibi num. 4. & 6. Paul. de Castr. num. 4. & 5. Fulgos. ante finem, Angel. in princip.

Et facit quod adduxi supra art. præced. in conclusione illius.

Contrarium tenent Pet. Cyn. & Bar. in d. l. 1. num. 2. & ibi Salyc. & glos. & Bart. in l. professio. C. de mu. patrim. & Bart. in l. sed & reprobari. ff. de excusa. tut. vt refert & sequitur egregius modernus D. Bēuenutus Stracha in tract. de mercat. in 3. parte, num. 26. Idem tenent Roma. in l. si vero. §. de viro. num. 37. ff. sol. matr. & Are. in l. minoribus. in fi. C. de rest. in integ. & Ang. in l ciuitas. ff. si cert. petat. & Hippol. de Marsil. in l. infans. nu. 4. ff. de sicar. Rom cons. 318. n. 2. Abb. in cap. constitutus. de rest. in integ. Alciat. in tracta. de præsumpt. part. 2. n. 17. & in summa est magis communis opinio, vt per Viuium in suis communibus opin. in verbo doctor. vers. t. in fine. & reperio, quod fuit opinio Azon. in rubr. C. de rest. in int. numer. 7.

Moui, ex eo, quia si minor audiretur hoc casu, audiretur dum turpitudinem suam allegaret, contra l. professio, vbi docto. notant. C. de mun. patr. & l. cum profitearis. C. de reuoca. donatio.

Ego puto veriorem hanc posteriorem sententiam.

Quia non est dubium, quin hæc sit præsumptio iuris

13 & de iure, quòd qui est matriculatus † in aliqua arte in illa ætatis defectu nō decipiatur, l. 1. C. qui & adu. quos, iunctis ijs quæ tradit Alciat. in d. 2. parte. nu. 3. sed contra talem præsumptionem non admittitur probatio in contrarium. l. fin. C. ad Maced. l. fi. C. ad Vell. l. fin. C. de arb. cum sim. ergo neque restitutio, quæ non datur nisi probata læsione ex fragilitate ætatis.

14 Et confirmatur, ne quis decipiatur † authoritate publica quodāmodo, propter eius publicam professionē. l. 1. C. de his qui ven. ætat. impetr. vel alias commer-

15 cium amittat, quod minoris † non interest. l. quod si minor. §. 1. ff. de minor. & sic securius est tenendum.

16 Bene poterit mitigari sic. Vt † si minor deceptus esset enormiter, & sic præsumpto dolo aduersarij, non deberet denegari restitutio, dum tamen læsionem suam non per semiplenam probationem probet, sed plene testibus vel scripturis, & ita singul. voluit. Iacob. de Sancto Georgio in d. l. 1. C. qui & aduer. quos, & ibi Aretin. in versic. notō primo. & secundum hanc limitationem potest procedere prima opinio, & ratio allegata pro ea.

17 Limitatur † secundo, vt non procedat in restitutione in integrum ex clausula generali, nam hoc casu cessat ratio communis conclusionis. Non enim dicetur minor allegare turpitudinem suam cum non fundet restitutionem suā in imbecillitate consilij, sed in æquitate facti.

18 Præterea, † licet contra præsumptionem supradictam non admittatur probatio in contrarium, admittitur tamen restitutio ex clausula generali contra præsumptionem iuris, & de iure, secundum notatā per Bart. & alios in l. inter stipulantem. §. 1. ff. de verb. obli. vt refert, & sequitur Alciat. in d. 2. p. præsum. n. 18. & dixi sup. q. art.

Articulus V.

19 AD quintum, † An scilicet peritia minoris in aliqua arte impediat restitutionem in integrum? Aduerte in primis, quia licet iste articulus videatur poni separatim a doctoribus ab articulo præcedenti, tamen eisdem pene conclusionibus diffiniri potest.

Dicas igitur breuiter sic, quod si minor lapsus sit circa negocia eius artis, quam publice profitetur, & cuius exercitium notorie, & palam facit non audiatur restitutionem petens, si vero sit deceptus in alia arte, quam ea, quam profitetur, nihil impediat quin restitui possit. Ita glos. in d. l. 1. & Bar. ibi. nu. 4. C. qui & adu. quos. & Roma. cons. 318. & hoc est, quod vult Sarmient. select. interpret. lib. 3. c. 12. dum inquit, quod non dabitur restitutio militi veterano si decipiatur in emptione equi, vel agricolæ si in emptione fundi &c. & ita verum puto. Et apparebit clarius ex his quæ dicam proxim. artic. seqq.

Limitando tamen secundum membrum distinctionis prædictæ vt non procedat, quando (licet esset deceptio & lapsus in diuersa arte) tamen industria & peritia minoris esset in aliqua arte ardua & difficili, & a cuius peritia penderet cognitio, & peritia in alijs facilioribus, & lapsus consisteret circa negociũ alterius artis facilioris, nam tunc non restitueretur minor. Quia qui est diligens in artibus & exercitijs maioribus præsumitur esse & in minoribus. ita Bald. in d. l. 1. C. qui & adu. quos. Quod ego puto verum; quatenus lapsus consistat circa emptiones & venditiones, vel mercium permutationes, vel pacta & obligationes initas circa artem vel propriam vel alienam, tunc enim bene procedat ratio Baldi, sed si circa peritiam ipsius exercitij consiste-
20 ret, secus puto, quia † artium præcepta sunt separata & diuersa, & sæpenumero mercator excellentissimus ignorabit aliquid spectans ad peritiam artis calceolariorum, vel sutorum &c. vel pictorum, vel sculptorum aliquis peritissimus ignorabit aliquid pertinens ad artem fabrorum lignariorum &c. & sic de similibus.

Articulus VI.

21 AD sextum, † An scilicet mercator, notarius vel alius in aliqua arte matriculatus &c. restituatur ex capite ætatis, si in arte mercaturæ vel notariatus decipiatur.

Iste articulus ponitur quoque a docto. aliquibus separatim, sed re vera pendet a præcedentium resolutione, & nil aliud continet, quam exempla præcedentium conclusionum.

22 Igitur quo ad † mercatorem in specie dic, quod si mercator decipiatur in ijs quæ pertinẽt ad mercaturam etiam si minor sit, non restituatur in integrum. Barto. in d. l. 1. num. 4. Bal. num. 4. C. qui & adu. quos. & Aret. ibi. in fin. Mant. sing. 520. & D. Benuen. Straccha præalleg. tract. de mercat. par. 3. num. 26. limita tamen hoc, vt nõ procedat si quis semel, vel bis tantum exercuisset mercaturam. Bero. q. 115. vbi sub num. 4. declarat, quis dicatur mercator, videlicet, qui maiorem partem fortunarũ suarum habet in mercantijs, vt ipse inquit.

23 Quo ad † notarium vero similiter dic, quod si notarius minor deceptus sit in ijs, quæ spectant ad artem notariatus, non restituetur, Bal. in d. l. 1. num. 4. & Bald. in l. professio. C. de mun. patrim. lib. 10. & Bartholomæus Bologn. in repet. auth. habita. num. 137. in fin. C. ne fil. pro patre.

Articulus VII.

24 AD septimum, An scilicet † Doctor minor annis 25. restituatur in integrum ex hoc capite ætatis. Videtur, quòd sic.

Primo, per l. 1. ff. de minor. in fin. ibi, licet rem suam bene gerentibus, arguendo sic quod sicut excessus prudentiæ vel malitiæ non facit finiri beneficium. tutelę ante 14. annum, vel curæ ante 25. ita nec restitutionis in integrum beneficium impedire debet.

Secundo, quia vt supra dictum est pluries, licet peritia vel professio alicuius artis arguant & præsumptionem inducant, quòd minor non sit læsus ætatis imbecillitate, si tamen minor contrarium probet, præsumptio ista cessare debet, in claris enim coniecturæ cessant. l. continuus. §. si ita. ff. de verb. obligat. Hoc autem ipsum quod minor contrarium probet, necessarium est si restitutionem obtinere vult, alias non restituitur, ergo præsumptio ista non impediet restitutionem; quando legitime concedenda veniat, probata læsione ex lapsu ætatis.

Tertio ponderatur l. 1. in fine. C. qui & adu. quos ibi, verum si causa cognita circumuentus reperiatur, propter hoc solum a solito auxilio remoueri debet, considerando quod dubitatio consistebat, quia ille minor fuerat creatus decurio ciuitatis &c.

Quarto, quia ita voluit Bald. & Iaco. Butr. & Raph. vt refert & tenet Pau. de Cast. in d. l. 1. in fine. & indistincte verum esse ait Cagnol. in procem. Digestorum nu. 5. & Dec. in l. iuris. nu. 19. C. qui admitti, quem ipse allegat, & nouissime hanc sententiam plene, & egregie defendit Sarmient. select. interpret. lib. 3. cap. 12. à num. 5. vers. hæc sunt, vsque ad finem, dicens, omnino esse erroneam opinionem contrariam.

Contrarium tamen tenent alij doctores magis communiter, gloss. in l. professio. C. de mun. patrim. libr. 10. & ibi Ioan. de Platea, & doctores communiter in d. l. 1. C. qui & adu. quos. Bart. ibi num... Bald. num. 3. Angel. num. 2. Alber. num. 3. Petr. de Bellapertica ibid. col. 2. vers. minor 25. annis. Bar. in l. sed & reprobari. num. 3. ff. de excus. tut. & ibi Nicol. de Neap. & post eum Ang. & ibi Ang. in l. 1. §. pueritia. num. 4. ff. de postul. Ioã. de Platea Inst. de fiduc. tut. in fine. Alex. in l. ciuitas. nu 13. ff. si cert. pet. Bal. in l. 2. nu. 49. C. de rescind. vend. Soc. iun. in l. centurio. nu. 54. ff. de vulg. & pupil. Iacob. de S. Geor. in l. hoc edictum. in 1. lect. ff. quod quisque iuris. Lancell. Galiaul. in d. l. centurio. nu. 33. Fulg. in l. 1 num. 3. ff. de postul. Io. Ign. in repet. l. necessarios. §. non alias. nu. 109. ff. ad Syllan. Port. Inst. de leg. patr. tut. num. 11. Ias. in add. ad eundem in tit. de fiduc. tutela, cũ concord. per eum, & in margin. ad fin. Bellam. c. auditis. sub num. 6. de rest. in int. Barbat. in ca. cum vigesimum. nu. 23. de off. deleg. dicens ita seruatum fuisse cum quodam filio Accursij doctore, cui propterea non fuit concessa restitutio. & idem Barbat. in clementinis, super procem. nu. 34. Card. Alban. in lucubr. ad Bar. in l. si societatem. §. arbitrorum. n. 8. & in rubr. ff. de mino. n. 19. Mantua sing. 520. in fin. Aluis. sing. 87. Euerard. in sua centuria, in loco a milit. arm. mil. ad mil. cæl. milit. in fine. D. Benuen. Straccha in d. tract. de mercat. in 3. par. num. 27. Ludou. Montanus de reprob. sen. Pilati. §. pen. nu. 69. Gomes. in tract. var. resol. tom. 2. cap. 13. num. 5. Mauric. de rest. in int. c. 223. Borgnin. de tut. & cur. n. 163. in fi. Monticul. de inuen. hæred. super tit. de hær. & falcid. nu. 207. Port. Imolen. consil. 70. num. 22. libr. 2. Guid. Papæ decisio. 88. numer. 4. Boer. decisio. 350. column. final. numer. 6. vbi de communi & Iaffred. decisio. 396. centuria 4. & pro communi demum Viuius in verbo doctor. numer. 1.

Pro sua communi sententia adducitur primo, quia minor petendo restitutionem in integrum, † turpitu-
25 dinem suam allegaret, vt d. l. professio, & sic audiri non debet.

Secundo facit §. quintus Mutius. in l. 2. ff. de orig. iuris, vbi illud vulgatum, turpe est patricio viro ius in quo versatur ignorare.

Tertio facit l. regula. §. sed & iuris. ff. de iur. & fact. ignor. ibi, vel sua prudentia instructus sit &c.

Ego dico quòd verior & æquior est illa opinio, quam supra pluries repetij, vt scilicet si ista præsumptio quæ oritur ex huiusmodi peritia non est talis, quæ non admittat probationem in contrarium, prout vere non est talis, quia non reperitur quod sit præsumptio iuris, & de iure, & si est, non est talis, quod si minor velit manifestam & enormem læsionem probare, audiri non debeat, non debeat propterea impediri beneficiũ restitutionis.

Sed quod ista præsumptio operetur hoc, quòd vbi alias minor præsumeretur læsus & imprudentia propria lapsus, absque alia probatione, vel sufficeret etiam semiplena probatio, hoc casu quando est doctor, non præsumatur hoc, nec sufficiat minori probare hoc semiplene, sed propter violentiam huius præsumptionis quæ contra eum ex eius peritia oritur, requiratur plenissima probatio, quod læsus & lapsus fuerit per imprudentiam, & vtique magnus, & notabilis effectus erit huius præsumptionis, & hanc puto meram veritatem in hoc articulo, & etiam in præcedentibus tam huius quam præcedentis quæstionis, vt pluries etiam supra innui.

Retenta tamen communi, contra quam sicut contra stimulum durum esset calcitrare, Ad contraria sic resp. potest.

Ad primum resp. potes, quod remedium & auxilium ordinarium tutelæ vel curæ non debet cessare propter excessum extraordinarium ætatis & naturæ quo ad malitiam, vel prudentiam excessiuam in illa ætate; attenditur enim id quod esse solet regulariter & naturaliter
26 † iuuenis in illa ætate, non quod ex accidenti est, quo ad hæc remedia ordinaria, vt l. qui habet. ff. de tute. Quod in restitutionis auxilio extraordinario non procedit;
27 † restitutio enim datur non ex eo simpliciter quod quis minor sit, sed quia læsus etiam sit, & non etiam simpliciter, quia læsus sit, sed quod vel dolo aduersarij, vel lapsu ætatis læsus sit. l. nam & postea. § si minor. ff. de iur & l. verum. §. sciendum. ff. de minor. In tutela autem attenditur quòd pupillus sit, in cura, quod adolescens, nec vltra quæritur.

Ad secundum respon. quòd procedat quando minor non excluderetur a limine huius iudicij per illud, professio & desiderium tuum repugnat, volunt enim doctores quod propterea dicatur præsumptio iuris & de iure contra minorem petentem restitutionem in integrum, quæ illum excludat a probatione læsionis & lapsus, quando est doctor.

Ad tertium resp. quòd ibi dicitur causa cognita denegari restitutionem, & non alias, quod & docto. admittunt, sed cognitio causæ consistet non in hoc, an minor læsus sit vel ne, sed an exceptio peritiæ & dignitatis oppositæ illum excludat ab hac petitione, & dicitur, quod si ex necessitate Patriæ fuerit decurio creatus, non impedit restitutionem, quod & nos admittimus in doctore, ex necessitate subrogato, vel creato, vt infra in limitationibus.

Ad quartum resp. quod contra istos est communis sententia. Vel quòd opinio ista potest verificari in casibus sequentium limitationum, licet in vera mihi magis placeat, intelligendo tamen vt dixi proxime in conclusione. Et retenta communi, Limita illam, & amplia &c.
28 Ampliatur vt procedat etiam † in scholaribus, vt amplia Borgnin. in tract. de tuto. & curato. num. 163. ad finem. Vbi plures allegat, quorum maior pars loquitur in doctoribus, siue in iurisperitis, scholaris autẽ non potest dici, iurisperitus notorie, donec non est doctor declaratus.

Et propterea non tenerem hanc ampliationem, aliquo modo, vt propter hanc solam præsumptionẽ quia iste minor iuri operam dat, excludatur a beneficio restitutionis, quia non propterea potest dici adhuc in iure peritus, & licet esset talis, non tamen est publicatus adhuc pro tali, vnde &c. vt dixi supra articul. 3. Bene puto aduertendum, quòd in his quæ ad iuris peritiam spectant, debeat clarius probare se læsum & lapsum esse minor qui iuri operam dat, quam alius iuris omnino expers, propter ea quæ dixi proxime in conclusione, in mea sententia.

Limita è contra pluribus modis.

29 Et primo, † vt non procedat in doctore ob necessitatem creato, vel subrogato in locum alterius, vel ad legẽdum, vel aduocandum, vel iudicandum &c. Barto. in d. l. 1. nume. 1. & num. 4. Bald. ibi in prin. Angel. numer. 5. Aret. in fine, Bellam. in c. auditis. sub num. 6. de restitu. in integ. & est tex. apertus in d. l. 1. in fi.

30 Et infertur notab. ex hac limitatione, † quòd si minor sit assumptus ad officium publicum non in subsidium, sed dispensatiue & principaliter ob eius merita cessabit restitutionis beneficium, si vero in subsidium, & sic ex necessitate, secus. ita Aretin. in dict. l. 1. & dicit esse mirabile.

31 Limitatur † secundo, solemniter, vt procedat in ijs quæ ad iuris peritiam spectant, si vero doctor minor erraret circa ea, quæ non concernunt iuris peritiam, tunc nihil obstaret ei doctoratus quo ad obtinendam restitutionem. Cyn. in dict. l. prima. versicul. ex his soluitur. Alber. ibi. nume. 3. Bartholom. Bolognin. in repet. authen. habita. C. ne fil. pro patre, numer. 137. Mantua singul. 120. Petrus de Bellapertica in dict. l. 1. column. 2. versic. minor. Rebuff. in tit. de priuile. schol. priuileg. 120. numer. 1. & plene Sarmient in 3. libr. select. interpret. cap. 12. & in specie sub num. 10.

Sed aduerte, quia contra facit id quod Cicero in 3. libr. de oratore inquit, & refert Budæus in l. secunda.
32 circa finem. ff. de origin. iur. videlicet, quod † iurisperiti non solum de iure respondebant, verum de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, & de omni denique officio, atque negocio consulebantur.

Sed non recedas ab hac limitatione, quæ verissima est, tum per ea quæ diximus supra articul. 3. 4. 5. & 6. & in specie articul. 5. Tum quia in prouerbio est, doctores
33 † in iure excellentes in negocijs cæteris esse admodum ineptos, secundum Cyn. in dict. l. prima. exceptis paucis qui etiam in re familiari bene gerenda inque negocijs alijs peragendis quoque felicissimi sunt. Sed vtcunque sit, si adhuc adolescentes sint, & in iure periti, mirum est, quòd etiã in reliquis prudentes esse queant, cum illucusque libris inuigilari soleat a scholaribus, cæteris omnibus negocijs posthabitis. Et ad illud Ciceronis respond. quòd de iuris peritis ætate maturis, & prudentibus loquitur, non de iuris peritis adolescentibus.

34 Qua limitatione retenta amplia, † vt procedat etiam, si doctor minor erraret in suscipienda causa inconsulte defendenda, quæ defensabilis non esset, & hoc vel calore iuuenilis ambitionis, vel amore, vel odio, quia restitueretur aduersus talem promissionem, & pactum, licet spectet ad ea, quæ iuris peritiam concernunt. Quia imprudenter fecit in non bene examinanda prius causa, an iusta esset vel ne, quod doctor senex & cautus non fecisset, & sic restitutio dabitur ob præceps

& in-

& inconsultum eius pactum, non ob ignorantiam iuris, & ita in terminis tradit Ias.in additio.ad Port..instit. de fid.·utela.ad finem.& ibi Io.de Platea.

35 Item in scholare † emente libros malæ impressionis vel cariori precio a bibliopula, licet hæc scholaris nosse deberet, quia inconsulto, & feruore habendi libros, plerunque currunt ad emptionem librorum inutilium vel malorum, & de hoc tradit Rebuff.in dict.tracta.de priuileg.scholar.priuileg.120.num.1.

Articulus VIII.

36 AD octauum, An scilicet minor † restituatur in casibus, in quibus a lege pro maiori habetur?

Dictum fuit supra plenissime quæstio. 15. articul. nono. Ideo hic, vbi etiam commode cadebat, missum facio.

Articulus IX.

37 AD nonum, An scilicet impetratio † veniæ ætatis impediat beneficium restitutionis in integrum ex hoc edicto?

Videtur, quòd non.

Primo, quia non propterea magis sanum consilium habere dicetur minor, quam ante impetrationem haberet. Quod ex eo constat, quia non obstante hac impetratione veniæ requiritur decretum iudicis si immobilia alienare velit, l.tertia.C.de his qui ven.ætat.& late deducit Domin. Octau. Simoncell. in tractat. de decret. libro tertio, titulo octauo, numer. 23. & sequent. Vbi infinitis authoritatibus comprobat hoc, quòd impetratio veniæ non tollit nullitatem, si decretum non interponatur super alienationibus minorum. Ergo multo magis dicendum est de restitutione in integrum, quòd non tollatur.

38 Nam facilius tollitur † nullitatis beneficium de actu minoris per huiusmodi fictiones, quam restitutionis, vt patet in casu quo minor a lege pro maiori habetur, nã secundum plures potest eo casu alienare sine decreto immobilia, non autem aufertur ei beneficium restitutionis, vt omnes communiter concludunt, & dixi supra d. q.22.artic.nono.

39 Præterea veniam † ætatis impetrare non potest nisi qui prius pro sani consilij viro habeatur, vt l. 2. C.eod. sed huiusmodi prudentia non tollit beneficium restitutionis, si solum in præsumptione consistat, & læsio manifeste constet, vt supra dictum est art.3. & seqq. ergo neque impetratio veniæ, auth. multo magis. C. de sacr. eccl.cum sim.

Sed contra est veritas. Text. est ad literam in l. 1. C. de his qui ven.ætat.& ibi Bar.Bal. & omnes & Gomes. in tract.var.resolut.c.13.nu.12.cum concord. quos colliges ex seqq.articulis, qui veniunt limitatiue ad istam conclusionem.

40 Ratio esse potest, ne † contrahentes decipiantur authoritate iudicis, qui alias non contraherent cum illo minore, nisi a principe per talẽ actũ assecurati fuissent.

Ad primum resp. quòd diuersa ratio adest inter beneficium nullitatis, & restitutionis in integrum, vt dicã in hoc proprio casu infra art.11.

Ad secundum resp. quòd præsumptio prudentiæ in minore tunc non tollit beneficium restitutionis, quando non est publice notoria, neque testimonio aliquo publico comprobata, secus vero si ita promulgata, & confirmata sit, vt dixi supra eod.art.4.& seqq. ex communi sententia. Sed vtique impetratio veniæ est quædam publicatio prudentiæ ipsius minoris, cum a principe declaratus sit minor pro tali, causæ cognitione præcedente, vt dict.l.2. ergo conueniens est, vt authoritate principis nemo decipiatur, vt supra dixi in ratione conclusionis.

Amplia hanc conclusionem, vt procedat etiam quo
41 † ad cursum quadriennij, nam ad petendam restitutionem eorum, quæ gessit minor ante impetrationem veniæ ætatis, incipit ei currere tempus petendi illam statim post impetrationem veniæ, idest post 20. annum. Pau.de Cast.in d.l....nu.8.C.eod. concord. habes supra q.20. art.2. vbi de cursu quadriennij etiam in hoc casu plene actum est.

42 Limita è contra, † vt procedat ita demum, si venia ætatis fuerit solemniter impetrata, alias secus. Cuius solẽnis impetrationis formã habes in d.l. 2. C. eod.& ad quam diligenter aduertat prudens aduocatus, an rite seruata sit, si vult conseruare minori beneficium restitutionis.

43 Limita † etiam (licet paulo extra materiam restitutionis, sed nõ impetrationis veniæ) vt non ꝓpterea is q̃ veniam impetrauit, pro maiori in tantum habeatur, vt incidat in pœnas l.si quis maior.C.de transactio, vt sing. dixit Cagnol.in d.l.si quis maior.nu.25.

44 Limita † tertio, vt quando mentio facta est de legitima ætate, intelligatur de ætate perfecta naturaliter 25. annorum, non de hac fictitia 20.per impetrationem veniæ, l.fin.C.de his qui ven.ætat.& per Azo. in rubr. C. eod.in fin.

Articulus X.

45 AD decimum, † An scilicet prædicta conclusio procedat quo ad ipsum actum impetrationis veniæ, id est an minor aduersus illum restitui posit?

Licet de hoc videatur dicendum infra in 2. parte.tamen quia agitur in præsenti de hac materia impetrationis veniæ, dicam hic.

Videtur autem, quòd vel non posit restitui minor aduersus hunc actum, vel quod non sit ei necessaria restitutio. Aut enim dignitas principis concedentis attendi debet, & ne ludibrio illa sit, restitutio danda non est, vt supra dixi alias. Aut huius contemptus ratio haberi non debet, ne minori in odium & damnum resultet, quod in fauorem ei concessum fuit, & tunc non est necessaria restitutio, quia ipso iure quilibet iuri suo renunciare potest.l.fin.C.de pact.cum simil. & ita tenet Iac. Butr.vt referunt, & sequi videntur Alber.& Bald.in d.l. 1.C.de his qui ven.æt.impetr.

Contrarium tenet glos.in d.l. 1.C.eod.& ibi Barto.& Ang.& Fulg.ibi communem dicit. Videlicet, quòd imo si minor non vult pro maiori censeri, necesse habeat petere restitutionem aduersus huiusmodi impetrationem veniæ.

Et facit d.l.2.C.si min.se maio.dix. secundum intellectum Fulg.de quo dicam proxime.

Ego puto posse dici sic. Aut facta est impetratio veniæ publice & palam, & procedit communis sententia glossæ & aliorum. Aut priuatim, & non notorie, & tunc procedat prima sententia, & ita colligo ex Pau.de Cast. in d.l.1.C.eod.

Et ratio elegans est. Quia si primo casu posset minor a seipso renunciare huic impetrationi, deciperentur contrahentes, qui publicam eius prudentiæ fidem secuti sunt, quod secundo casu non accidit, vt manifestum est.

Retento igitur, quòd restitutio sit necessaria, præsertim in primo casu, ex prædictis colligitur vna notab. limitatio, si tamen dubia non est.

46 Limita † igitur, vt ista restitutio ab impetratione veniæ non trahatur ad actus factos post impetrationem,

& ante res[...]ionem ab illa, Mauric.in tracta.restit.in integ.c.226.

Sed contra hanc limitationem facit, quia restitutio debet reponere omnia in pristinum statum quod non eueniret, si nõ extenderetur ad omnes actus factos post impetrationem, etiam ante restitutionem secutam.

Sed tene limitationem Mauric.in casu quo impetratio veniæ publice notoria esset, vt ipse præsupponit. Quia vtique daretur occasio decipiendi contrahentes, si esset licitum minori ad libitum suum restitui ab impetratione veniæ cum rescissione actuum, & contractuũ prius factorum. In secundo vero casu contra puto, per rationem distinctionis de qua supra, & in hoc secundo casu procedet obiectio, quod restitutio debeat reponere omnia in pristino statu. Quod in primo casu inciuile esset per rationem prædictam.

Articulus XI.

47 AD undecimum, † An scilicet impetratio veniæ aliquid operetur quo ad ea quæ decreti interpositionem requirunt, vt scilicet in ijs cesset beneficium restitutionis, sicut in alijs cessare supra dictum est?

Videtur, quòd in ijs quoque cesset beneficium restitutionis in integrum. Quia tex. in l.3.C.de his qui ven. æt.impet. specialiter disponit hoc, vt impetratio veniæ non tollat quin requiratur solemnitas decreti in alienationibus prædiorum minoris, & in fine inquit, quòd in hoc omnes minores eodem iure censeri debẽt. Ex quo colligitur, quod cum in l.præcedenti & in l.1.eod.tit. sit specialiter tractatum de restitutione eorum qui veniam ætatis impetrauerunt, & dictum sit, quòd restitutio illis non conceditur, exceptio facta in d.l.3.quo ad decreti solemnitatem, non pertineat ad restitutionis materiam, nec sit de regula facta in d.l.1.sed sit alia regula principalis in materia impetrationis veniæ, atqui à solẽnitate decreti ad restitutionem in integrum non reperitur validum argumentum, vt vbi decretum est necessarium, ibi restitutio concedenda sit, si minor lædatur, ergo &c.

Sed contra est communis doctorum conclusio. glo.in l.3.in verbo, similis. C.eodem. & communiter recipi ab omnibus, testatur ibi Alber.in fine. & Fulgo.in l.2, cum qua legit dict. l. 3. in fin. & communem quoque dicit Mauric.c.225.& Emãn.Costa in l.Gallus.§.& quid si tantum in 4.parte num.48.vbi concord.pro communi. & plenius D.Octau. Simoncellus in d.tract.de decret. lib.3.tit.8.n.23.& seq.& Gomes.in tract.variar. resolu. tom.2.cap.13.num.12. Et hæc in summa est communis, & vera.

Ratio est secundum Mauric.quia vbi maius est periculum, ibi cautius est agendum &c.

48 Et tex. clarus videtur in d.l.3.ad finem.† ponderando illa verba in ea parte, & intelligendo, idest in alienatione rerum immobilium, vel earum oppignerațione & obligatione, prout melius sic intelligenda veniunt, quam quod referantur ad illam specialem solemnitatem decreti. Ex quo patet responsio ad contrarium.

Nam licet specialiter de restitutione nihil dicatur in d.l.3.tamen habemus regulam ibi, quod quo ad alienationem prædiorum cum decreto omnes minores similes sint, vel impetrauerint, vel non impetrauerint veniam ætatis, sed alia regula habet, quod vbi decretum requiritur in alenatione minorum, ibi etiam si apponatur, si tamen minor lædatur, restituitur, ergo quo ad restitutionem quoque debet procedere similiundo de qua in d.l.3.in fin.

Qua conclusione retenta, sublimita dupliciter.

46 Limita primò, † vt non procedat, quando à statuto prohiberetur minor contrahere sine aliqua alia solemnitate, excepto enim casu alienationis prædiorum, si sine illa solemnitate contraheret minor qui veniam ætatis impetrasset, non restitueretur. Ita Paul.de Castr. in dict.l.2.nume.8.arguendo a speciali.C.de his qui ven. ætat.imp.

50 Limitat † secundo Paul.de Cast.in d.l.2.nu.9.vt non procedat, quando statutum met concederet veniam ætatis, vt scilicet maior 20.annis diceretur legitimæ ætatis, sicut maior 25.nam tunc ẽt quo ad alienationem immobilium idem esset, secundum Paul.præalle.

De hac limitatione dubitant præfati Mod.Callien.in d.tract.de decret.

Sed breuiter ego dico, quod quando statutum voluit expresse abbreuiare ætatem minorem, & redigere ad annos, puta 20.bene loquatur Paul.de Castr. Quia supra conclusum fuit q.15.artic.1.quod statutum potest abbreuiare ætatem minorem per omnia. Si vero voluit maiores 20.& minores 25.fingere maiores, quasi beneficium ætatis concedendo, vt solet facere princeps causa cognita, vt d.l.2.tunc idem dicendum sit, quod supra dictum est, per d.l.2.& d.l.3.si denique voluit fingere maiores ad eorum fauorem tantum, secundum ea quæ diximus supra q. 15.art.9.tunc nihil operatur quo ad præiudicandum minoribus circa beneficium restitutionis, vt ibi dixi.

Articulus XII.

51 AD duodecimum, † An scilicet ex eo, quod minor prudenter se gessit faciendo actum laudabilem, & pium, excludatur à beneficio restitutionis, licet ex huiusmodi actu grauiter læsus fuerit?

Videtur quòd non.

Per l.1.ff.de minor.ad finem, ibi, licet rem suam bene gerentibus &c.

Præterea ex hoc, ꝙ grauiter minor læsus fuit, dicetur imprudenter se gessisse, & actum impium contra se fecisse, cum prima charitas a se ipso incipiat, & a suis, l.præses.C.de seruit.& aqua.

In contrarium facit quod dicit Aret.in l.1. in fine. C.
52 de filiosamil.minor.videlicet, quòd si filiusfam. † minor
fideiusserit pro patre suo in carceribus existente, non restituetur, quia opus pium, & tale, quale quilibet prudens paterfam.& maior fecisset, fecit.

Item pro hoc facit quod notant Cyn.Bal.& Corn.
53 in l.1.C.ad l.Falcid.videlicet, quod licet † minor repetat ope restitutionis legatum a se indebite solutum, quia ex minus solemni voluntate præstandum veniebat, si tamen ex conscientia illud soluit, repetere non poterit etiam ope restitutionis in integrum, quia tunc fecit id quod quilibet diligens paterfam.fecisset, exonerando scilicet conscientiam defuncti.

Ego breuiter puto verius hoc vltimum. Et hoc clara ratione. Nam non sufficit minorem esse læsum & damnificatum ex actu quem fecit, ad hoc vt restituatur, sed requiritur, quòd vel dolo aduersarij, vel imprudentia propria damnificatus fuerit, vt dixi supra quæstio. 4.artic...

54 Adeo ꝙ si fecit † id quod quilibet prudens fecisset, licet ex hoc sequatur diminutio patrimonij sui, non tamen restituitur, l.verum. §. sciendum. ff. de minor. & l. fin.C.de restitut.in integ. Igitur si, vt præsupponimus, actum pium & laudabilem fecit, non restituetur. Quo retento.

Ad contraria respond.sic.

Ad primum, ꝙ non dicitur in dict.l.1.quod restituatur minor aduersus actum à se bene gestum, sed quod

minoribus.

minoribus datur curator, licet rem suam bene admini-
strent,& ratio differentiæ est inter dationem tutoris &
curatoris,& restitutionem in integrum,satis clara,quam
deduxi supra ead.q.artic.7.vers.ad primum.

Ad secundum respon. quòd si præsupponimus ꝙ mi
nor actum pium fecerit,& laudabilem, necesse est præ-
supponere,quòd non fecerit actum sibi præiudicialem,
quia impie,& imprudenter se gessisset, vt dictum est in
contrario,si tale quid fecisset. Neque mouet, quod pa-
tiendo diminutionem patrimonij damnum passus fue-
55 rit,quia si pro † anima fecit, etiam si omnia amore Dei
donasset, bene fecit, quia cunctis rebus preciosior est.
Quo factum est,vt neque etiam aduersus ingressum re-
ligionis restituatur minor hac de causa, licet hoc impor
tet personæ propriæ,ne dum rerum alienationem,vt di
cam infra q.6.artic.4.Si vero pro tuitione honoris, vel
acquisitione illius fecit,si fecit laudabiliter,vt præsuppo
56 nitur,idem est,quia † cunctis quoque rebus præponen-
dus est,l.isti quidē.§.quod si dederit ff.quod met. caus.
cū sim. Si vero imprudenter hoc fecisset, puta expendē
do pro tuitione honoris mille, vbi satis erat expendere
centum, tunc sumus extra propositum thema, quia a-
ctum laudabilem non fecit, non quidem ratione finis,
in hoc enim laudabilis est actus, sed ratione modi, in
quo imprudēter & iuueniliter se gessit,& hoc casu vtiq.
daretur restitutio, & pro exemplo sit. Quòd licet alias
57 non restituatur † minor donans aliquid mulieri ex cau-
sa dotis,quia ex causa pia agit,vt per Tiraq.in tract.piæ
causæ,in prælud.& ego dicam infra q.51.art.7.& q.59.
artic.5.Tamen, si nimis excessiuam,& non necessariam
ei dotem donauit,restituitur, non quidem ratione actus
in se,sed ratione modi & excessus,vt dicam d.artic.5.&
ita solutum est contrarium, & habes limitationem ad
conclusionem supra factam,quæ multo notab.illam de-
clarat.

Articulus XIII.

58 AD decimumtertium,† An scilicet impediatur resti
tutio minoris ex eo, quia maximum numerum li-
59 berorum habet,†vel quia ipse minor princeps est?

Neutrum horum difficultatem habet, ideo simul
posui.

Quod igitur ad primum attinet. Conclude quòd
non propterea impeditur restitutio.text.est, & ibi do-
ctor. omnes notant in l.secunda. C. de restitutio. in in-
tegrum.

60 Et ratio est,quia licet numerus † liberorum alias di-
catur supplere ætatem,vt l.prima.ff.de muner & hono.
& per Petr.de Bellapert.in d.l.secunda. tamen hoc pro-
cedit quo ad vtilitatem & honorem minoris, non dam-
num illius,vt declarauimus supra q 2.art.8.

Quo ad secundum conclude pariter, quòd non impeditur restitutio,licet illam debeat ipse princeps minor de consilio procerum suorum, & causa cognita, & sic de iuris honestate, non autem de potentia absoluta (vt dicitur) ita Zas.in l.princeps.nu.6.ff.de legibus.

SVMMARIVM.

1 *Minor an restituatur, quando se maiorem dixit, neque iurauit, neq; dolus ab eo, vel ab aduersario eius adhibitus est.*
2 *Mulieribus quę negant se esse nuptas, vel induunt habitus viriles, vel negant rem dotalem, succurritur si dolo non fecerint.*
3 *Minoris assertio se esse maiorem, ipso iure reuocatur.*
4 *Minor confessus in iudicio se esse maiorem non restituitur, & quare.*
6 *Et quid si minor iuramento firmauerit se esse maiorem.*
7 *Iuramentum assertorium non impedit restitutionem in integrum.*
8 *Iuramentum non debet esse causa mendacij.*
9 *Et quid si iuramentum à statuto annullaretur.*
10 *Et quid si iuratum tantum fuisset omnia & singula contenta in instrumento vera esse, & num.13.*
11 *Et quid si actus esset ipso iure nullus.*
12 *Et quid si expresse contrarium constaret.*
14 *Iuramentum idem operatur, si ponatur ante vel post contractum, quod operatur, si in ipsomet contractu adhibeatur.*
15 *Iuramentum debet nominatim, & specifice interponi.*
16 *Iurans omnia & singula contenta in instrumento vera esse, cuius intentionis sit.*
17 *Iurans omnia & singula &c. hęc clausula de stylo notariorum apponi solet, nec a partibus vt plurimum intelligitur.*
18 *Iuramentum non potest fingi adesse vigore consuetudinis, vbi non est.*
19 *Iuramentum ita interpretari debet, vt non extendatur ad non expressa.*
20 *Iuramentum extendere ad non expressa, est multum odiosum ob periurium.*
21 *Iuramentum debet obligare iurantem quominus possibile sit.*
22 *Expressum dicitur tribus modis, in genere, in specie, & in indiuiduo.*
23 *Iuramentum debet specifice super actu interponi, non autem generaliter sat est.*
24 *Dispositio l.si alterius.C.si mino. se maio. dix. an procedat quando actus est nullus.*
25 *Ad periurium euitandum fauorabilis interpretatio fieri debet.*
26 *Restitutionis beneficium est fauorabilius, quam nullitatis.*
27 *Nullitas nunquam intelligitur sublata de aliqua dispositione, quando notorie de ea constat.*
28 *Exceptiones omnes si statutum tollat, non tamen exceptionem nullitatis.*
29 *Intellectus d.l.si alterius.C.si mino. se maio. dixe. & nume.33.*
30 *Iuramentum promissorium, & assertorium, quomodo inter se differant, quo ad veritatis implementum. & numer.31.*
32 *Periurium committitur vno modo in assertorio, alio in promissorio.*
34 *Exceptioni nullitatis nunquam derogatum intelligitur, nisi nominatim factum sit.*
35 *Iuramentum debet stricte interpretari ad periurium euitandum.*
36 *Restitutionis fauor in quo consistat, & in quo nullitatis.*
37 *Dispositio d.l.si alterius. an procedat in alia nullitate quā ex causa ætatis.*
38 *Et an procedat de iure canonico, veritate inspecta.*
39 *Minor si offerat se paratum probare minorem ætatem, an audiri debeat non obstante dispositione d.l. si alterius.*
40 *Et an procedat quando adest vtrunque iuramentum.*
41 *Et an si minor dolose iurasset se esse minorem.*
42 *Minor si se maiorem dixit dolo aduersarij tantum, an restituatur.*
43 *Et quid si minor corporaliter tactis scripturis iurauit.*
44 *Iuramentum non debet dolum aduersarij purgare.*
45 *Filia si renunciat hereditati paternę, & iurat se esse maiorē, quę vere nō est, restituitur ob presumptū dolū patris.*

46 *Et quid si dolus aduersarij non adfuisset, tamen falsitas scripturæ ex alio appareret.*
47 *Minor si in hac assertione ipse tantum dolum adhibuit an restituatur.*
48 *Minor restituitur aduersus dolum de præterito.*
49 *Minor si hoc casu non restituitur, an habeat saltem recursum contra tutorem, vel curatorem.*
50 *Minor an hoc casu restituatur saltem aduersus alios extraneos.*
51 *Minor quando & ipse & aduersarius eius fuerunt in dolo in hac assertione maioris ætatis, an restituatur.*
52 *Dolus volenti non infertur, nec dicitur decipi qui volens decipitur.*
53 *Dolus cum dolo compensatur.*
54 *Et quid si is, qui cum minore contraxit dolum adhibuit non circa ipsam ætatem, sed circa ipsum contractum.*
55 *Et quid, si minor iurauit.*
56 *Minor an restituatur, quando dubium est quis ex eis, an ipse scilicet vel aduersarius dolum adhibuerit in hac assertione ætatis.*
57 *Et quid in casu quo contra minorem adesset aliqua presũptio scientię suę ętatis, & sic doli.*
58 *Minor licet non restitueretur aliàs, si tamen ad probandã ętatem admittatur, restituetur.*
59 *Minor restituitur, quando dolus iste circa ętatem in alio instrumento adhibitus fuit.*
60 *Minori in summa nocet bona fides aduersarij, & mala sui ipsius.*

QVAESTIO XXIIII.

De impedimento restitutionis in integrum ex eo, quia minor se maiorem dixit.

Accidit etiam quandoq. quod minores tanta sunt malitia pleni, vt ad alliciendum alios ad secum contrahendum, dicant & iurent etiam se esse maiores. Deinde vero velint in integrum restitui tanquam decepti, qui alios deceperunt. Et ideo factum est, vt plerunque in tali casu restitutio impediatur. Dixi autem plerunque, quia quandoque etiam si se maiores dixerint, restituuntur tamen, puta si sine dolo fecerint, vel non iurauerint se esse maiores. Quamobrem in sequentes octo articulos quæstio ista breuiter diuidenda & absoluenda est.

Primò, An si minor se maiorem dixit, neque ipse neque aduersarius eius dolum adhibuit, neque assertio ista iuramento vallata est, restitutio minoris impediatur?

Secundo, Quid si minor iuramento medio asseruit se esse maiorem?

Tertio, Quid si iuratum fuit tantum illud consuetum & generale, omnia & singula in instrumento contenta vera esse?

Quarto, An iuramentum hoc obstet restitutioni, si actus sit ipso iure nullus?

Quinto, An si minor se maiorem dixit dolo aduersarij duntaxat inductus, non autem proprio.

Sexto, An si minoris tantum dolus interuenit, non autem aduersarij?

Septimo, An si vtriusque dolus interuenit?

Octauo, An si dubium sit, cuius dolus interuenerit?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet vbi minor se maiorem dixit, neque ipse neque aduersarius eius dolum adhibuit, nec minor iurauit. Restitutio impediatur?

Breuiter conclusio est, quòd non impediatur. Text. est ad literam in l. 1. & in l. fin. C. si min. se maio. dix. tex. est etiam secundum verum intellectum in l. de tutela. C. de rest. in integ.

2 Et facit in simili, quod mulieres quæ negant † se esse nuptas, vel induunt habitus viriles, vel dicunt rem non esse dotalem, vel similia, si quidem dolo non faciant, subuenitur eisdem, alias secus, secundum Tiraq. in tract. de leg. connubial. glo. 8. num. 135.

Limita dupliciter.

3 Primo, † vt non procedat quo ad ipsam assertionem, qa illa ipso iure reuocatur, l. error. ff. de iur. & fact. igno. Sed quo ad contractum rescindendum, & si obiiciatur de minori ætate, replicabitur de errore, & ita declarat gl. in d. l. 1. & sequuntur ibi Bar. Bal. & Alber. n. 3. & Fulg. & Soc. iun cons. 3. num. 18. lib. 2.

4 Et hoc modo forte procedere potest, quod dicit Pet. de Bellapertica in d. l. 1. videlicet, † q̃ minor confessus in iudicio se esse maiorem, non restituitur, quia (inquit) restitueretur ad restitutionem petendam. Vult enim dicere, quòd ipso iure rescindetur assertio, sic petendo restitutionem aduersus actum præiudicialem minori, & si obijciatur, quod ipse confessus est si esse maiorem, replicabitur de errore.

5 Limita secundo, nisi minor † iuramento medio affirmauerit se esse maiorem, vt quidam simpliciter dicunt, sed tu plenius dic, vt infra artic. sequen.

Articulus. II.

6 AD secundum, † Quid scilicet si minor iuramento medio asseruit se esse maiorem?

Videtur, quòd iuramentum minoris quo ad hoc nihil operetur, nam iuramentum † assertorium non impedit alias restitutionem in integrum, vt constat in confessione iurata aduersus quam datur minori restitutio etiam si iuramento firmata sit, Bal. in cap. ex parte. nu. 11. de conf. & in l. vnica. nu. 25. C. eod. Igne. in auth. sacramenta. nu. 60. C. si aduers. vend. Mathes. singul. 164. Rolà Valle in cons. 51. num. 34. lib. 1. cum concord. de quibus infra in 2. part. in restitutione aduersus confessionem.

8 Præterea iuramentum alias esset † causa mendacii, si propter illius reuerentiam non posset detegi veritas ætatis ipsius minoris, vnde &c.

Sed contra est dispositio expressa, & distinctio, de qua in l. si alterius. C. si min. se maio. dix. Quæ est illa, quòd si minor præstitit hoc iuramẽtum corporaliter non amplius audiatur, etiam si clare probare vellet se esse minorem, si vero non corporaliter, sed verbotenus præstitit, & tunc aut minor vult probare testib. se esse minorem, & pariter non auditur, aut vero scripturis, & tunc secus. Ita omnes communiter intelligunt dict. l. 3. in fine. C. si min. se maio. dix. gloss. ibi in verbo testium, vers. distingue ergo. Bartol. in fine. & princ. dicens hanc esse veram lecturam, Bal. idem inquiens, Angel. nume. 2. dicens ita practicari, vt loquatur ille tex. quando neutrius dolus interuenit. Ruyn. cons. 194. num. 7. lib. 1. Grat. cons. 46. numer. 3. lib. 1.

Sed dubitari potest circa hanc theoricam, quare velit text. quòd posit in hoc vltimo casu probari contrarium scripturis, & non testibus? Bald. in d. l. 3. num. 2. dicit, quòd propter turpitudinem iuramenti violandi, & sic propter vim iuramenti accidit hoc, sed non deducit.

Alii dicunt, quia contra scripturam non admittitur probatio in contrarium nisi per scripturam, l. generaliter. C. de non num. pecun. l. cum de indebito. in fi. ff. de

probat.

probat.& ita dicunt Pet.& Fulgos.& hæc est melior.
Limitatur hoc tripliciter.
9 Primo,† nisi iuramentum à statutó annullaretur & lici
te, nam si confirmatorium annullaretur, neque etiam
assertorium aliquid operaretur,vt pulchré & plene de-
ducit Curt.cons.119.per totum.
Sed contrarium clare vult Abb.in cons.71. sub nu.7.
vers.venio nunc.lib.1.Et puto pro hoc verius p p diuer
sitatem fundamenti vtriusque iuramenti,vt dicam plé-
ne (Deo dante) in tractatu iuramenti in prima parte,
circa materiam iuramenti simulati.
10 Limitatur † secundo, vt non procedat quando iura-
tum esset duntaxat omnia & singula in instrumento cō
testa vera esse,sed quoniam hoc est dubium,dicam in-
fra art.seq.
11 Limitatur † tertio,vt non procedat,quando actus es-
set ipso iure nullus,vt per Alber.in d.l.si alterius.
Sed quoniam hoc etiam habet arduam difficultatem,
dicam principaliter de eo infra eo.art.4.
12 Item limita,nisi exp esse constaret† contrarium. Bal.
cons.1.nu.2.lib.4.

Articulus III.

13 AD tertium,† An hoc de iuramento procedat,quan
do minor non quidem specifice iurauit se esse ma-
iorem,sed tantum generaliter, omnia & singula in in-
strumento contenta vera esse?
Videtur quòd idem sit,ac si specifice iuratum fuisset.
Quia inter alia quæ continentur in instrumento conti-
netur assertio maioris ætatis, si igitur omnia, quæ in eo
continentur vera esse iuratum est, ergo & super ætate iu
ratum est,vt de se patet.
Præterea hoc tenet plenissimeque defendit Paris.con
sil.97.num.88.vers.istis tamen non obstantib. lib. 1.qui
allegat ad hoc cons.Anchar.226.
Præterea fortiter stringit pro hoc, secundum Paris.
præall.sub num.99.id quod dicit glos.communiter ap-
probata in auth.sacramenta.in verbo, super. C. si adu.
14 vend. Quæ vult, quòd iuramentum † idem operetur si
apponatur ante vel post contractum, quod operatur si
apponatur in ipsomet contractu.
Contrarium tenet Barba.cons.53. præclare.col. 1.&
2.lib.2.& sequitur Soc.iun.cons.3.nu.32.libr.2.& idem
Soc.iun.cons.8.nu.5.lib.4.& late defendit Curt. iun.con
sil.119.nu.8.& seqq.
15 Primo,quia † iuramentum debet specifice, & nomi-
natim interponi super aliqua obligatione,vel actu,alias
generale non ligat. Abb.in c.pen.nu.3.de iureiur. Ant.
de Petrut.in l.1.n.288.ff.de iureiur.Cagnol. in l. si quis
maior.num.73.C.de transact.& alij passim.
16 Secundo quia intentio iurantis † in illis verbis omnia
& singula,intelligitur de contentis in instrumento prin
cipaliter, idest de obligationibus & pactis præcipuis
ipsius instrumenti.Specul.in tit.de posit.§.7. vers. 11.vt
refert Aret.in l.gerit.colum.6.ff.de acquir. hære.versic.
& quia. Quid dicendum?
Ego puto quòd uerior sit hæc posterior opinio, &
præcipue ex ea ratione,quia intentio iurantis in hoc ca-
su est iurandi super principali obligatione, & obserua-
tione illius. Et quod magis me mouet, quia clarum est,
17 quòd illa clausula apponitur † à notarijs in instrumen-
tis omnibus ex communi eorum stylo & consuetudi-
ne,neque intelligunt partes vt plurimum, & præsertim
minores,quòd ad aliud extendatur de sui generalitate
quam ad principalem obligationem, & de consuetudi-
18 ne † non potest induci,vt intelligatur fuisse iuratum vbi
expresse iuratum nòn fuit,Cag.in d. l.si quis maior. nu.
74.C.de trans.& Galiaul.in l. 1.in fine.ff.de verb.oblig.

post alios vbi per eos.
19 Quinimo iuramentū† dēt interpretari ita, vt ad non
expressa nō extendatur, ēt si de illis cogitari potuerit.
Abb.in c.pen.num.3.de iur.& in c.1. in fine. de ecclesi.
ædif Dec.in rubr.de jud.in 1.lect.num.20. Bal.in cons.
20 436.quæritur.nu.1.per totum.lib.1.† & dicit etiam ali-
bi Abb.in c.clericus.nu.1.& 2.de iureiur. quòd extende
re iuramentum ad non expressa est multum odiosum,
propter timorem periurii,& idem inquiunt Bald. in d.
cons.436.num.1.& Zabarell.cons.92.num.14. Tabieu.
summa,in verbo alienatio,num.13. & ideo debet inter
pretari iuramentum vt minus obliget iurantem quam
21 sit possibile,†vt dicit Abb.in c.cum clerici.in finem,de
verbor.signific. Et sic tenendo.
Ad contraria resp.sic.
22 Ad primum,quòd † expressum dicitur tribus mödis,
in genere,in specie, & in indiuiduo,vt declarant Bart.&
cæteri communiter in l.1.ff.de vulg.& pup. expressio in
genere est ista de qua agitur, idest virtute illius clausulæ
generalis,& iurauerunt omnia & singula vera esse &c.
applicando bené exemplo Bartol.& aliorum in d.l. 1.
23 huic exemplo. Iuramentum autem debet specifice † in-
terponi super actu, non autem sufficit generaliter præ-
stari,vbi deficit intentio & consensus,quia iuramentum
non habet vim specifici consensus, vbi deficit intentio
iurantium,Ripa in l.1.num.70.de vulg. & pupill.& in l.
si vnquam.nu.8.C.de reuoc.don.& in tract. de peste in
1.parte.num.84.plene Alexā.& de communi cons. 28.
num.11.libr. 1. & alii innumeri quos congeram alias in
tract.iuramenti in prima parte.
Ad secundum resp. quòd opinio Anchar. & Parisij;
vel minus secura est,vt ex prædictis patet, vel potest sal
uari in casu,quo loquitur Paris.videlicet vbi adest clau-
sula illa, referendo singula singulis &c. quæ veré in ca-
su suo aderat, & in qua ipse facis magnum fundamen-
tum, & sic vno modo limitari poterit conclusio supra
facta,& ratio erit vt per Paris.ibi.
Ad tertium resp. quod bene vera est illa communis
doctrina glossæ & aliorum. Sed loquitur quando iura-
mentum illud fuit specifice pręstitum, non enim refert
an ante vel post promissionem iuretur, sed refert quo-
modo super quolibet capite iuretur &cæt. expresse sci-
licet in specie, & non in genere, propter rationes su-
pradictas.

Articulus IV.

24 AD quartum,† An scilicet dispositio d.l. si alterius.
C.si min.se maio.dix.de qua supra art.2.procedat
etiam quando actus est nullus.
Videtur quòd sic.
Primò,quia d.l.si alterius,in fine, dicit nullum supe-
resse auxilium minori,quando corporaliter iurauit &c.
ergo tam restitutionis, quam nullitatis remedium ei ab
latum esse dicetur, quia vniuersalis negatiua de qua ibi
si redderetur falsa in vno,in totum redderetur falsa, l.
si is qui ducenta.§.vtrum.ff.de reb. dub. & per Mod. in
c.nam concupiscentiam.de const.
Secundò, quia cum vtrunque remedium dependeat
à minori ætate, sublato vno, ratio suadet vt aliud quo
que sublatum censeatur, si ratio tollendi eadem est,id-
est religio iurisiurandi,l.illud.ad l.aquil.cum simil.
Tertiò, quia ita iurans nullum incommodum senti-
ret ex hac dispositione, si præseruaretur ei beneficium
nullitatis,quod quidem pinguius est,quàm restitutionis,
præsertim quo ad tempus, sed hoc non intendit impera
tor in d.l.si alterius,quando omne denegat auxilium ip-
si minori in casu iuramenti super ætate corporaliter pręs
stiti,ergo &c.

25 Quartò, quia in dubio † fauorabilis interpretatio fie-
ri debeat, ne periurium incurratur, secundum omnes in
d.auth sacramenta, vt attestatur Paris.d.consi.97.nume.
40.lib.1.

26 Quintò, quia fauorabilius † est beneficium restitutio
nis, quam nullitatis, cum illa præsupponat læsionem,
nullitas vero non sic, sed defectum solemnitatis tantum,
si igitur propter tale iuramentum tollitur beneficium re
stitutionis, multo magis & nullitatis.

Sextò, omissis alijs, de quibus per Paris. præalle. Quia
ita sentiunt multi doct. quos Paris. ibi deducit sub num.
50. videlicet Vbert. de Bobio, Bald. in d.l.si alterius, in
summario, & Salyc. col. 2. & Petr. de Anch. consil. 226.
colum. 2. vers. concludo inducendo istos, vt per Paris.
præall. latius. Idem clare tenuit prius Specul. titu. de rest.
in int. §. 1. num. 14. & Corn. in consil. 125. in fine, vol. 3.
& Paris. plenissime defendens suprascriptis & alijs ratio
nibus, quæ tamen ad illas reducuntur, in d. consi. 97. a nu.
33. vsque ad num. 49.

In contrarium est communis doctorum opinio. Ita
tenet Paul. de Castr. consi. 53. numer. 3. libr. 2. Alber. de
Rosa. in d.l.si alterius. Rom. consi. 12. viso facto. col. 2.
versic. ad duo. Soc. iun. consil. 3. numer. 26. lib. 2. & fuit
declaratio originalis Ioann. Andr. in add. ad Specul. in
tit. de sent. §. ait autem, in versic. incip. ad hæc. & sequitur
Curt. iun. consi. 159. col. 1. & 2. late defendens hanc sen
tentiam, Marsil. sing. 299. cum concord. & dicit menti
tenendum, Ant. de Canar. in tract. de execut. instr. quæst.
16. numer. 36. ad finem. Iac. de Sancto Georgio l. 1. nu-
mer. 4. C. si min. se maio. dix. & in l. si is qui. C. eod. Ang.
consi. 169. sub numer. 4. Beto. q. 43. numer. 3. Mandos. in
add. ad Lapum, allega. 24. in litera D. & hanc esse com-
munem dicit, & late firmat Riminald. Institu. quibus
alien. licet, vel non, num. 28. & seqq. §. 2. vbi diffuse re-
probat opinionem Parisij, de qua supra, & nouissime
Borgnin. in tract. de tuto. & cura. numer. 266. vbi etiam
concord. & de communi, & concor. etiam per Curt. præ
all. num. 1.

27 Primò adducitur, quia nullitas † nunquam intelligi-
tur sublata de aliqua dispositione, quando notorie ea
constat, per ea quæ tradit gloss. in cap. ex conquestione.
in glo. fin. de restit. spol. Oldr. consil. 106. & Inno. in c.
significasti, de diuor. Bartol. & Mod. in l. 1. in princ. ff. de
oper. noui nunc. Et confirmatur, quia licet per statutum
28 tollatur omnis exceptio, † & dicatur quòd nulla exce-
ptio opponi possit, non tamen prohibetur exceptio nul
litatis, Ang. in l. non erit. §. dato. ff. de iureiur. Felyn. la-
te in capit. ex parte. el 2. in vlt. limit. numero 17. de off.
deleg.

29 Secundò, ponderatur d. l. 3. in fin. † in verbo, autem.
nam illa aduersatiua aduersatur præcedentibus in iure
& in facto, sed ponitur inter duos casus, quorum vnus
sit de natura alterius siue de eodem genere ambo sint,
ita post glo. tradit Bart. in l. mariti. §. fina. ff. de adult. &
Bal. in l. omnes populi. col. 15. de iust. & iure. Boer. deci.
104. num. 10. cum concord. per Riminald. d. §. 2. nume.
32. Igitur cum in præcedentibus imperator ibi loquere
tur de restitutionis in integrum remedio tollendo, &
in aliquo casu dixerit tolli, in aliquo non, postea vero in
casu aduersatiuo sequenti dixerit, nullum superesse au-
xilium, intelligi debet, idest auxilium restitutio-
nis in nullo illorum casuum superesse, in quorum altero
supererat in præcedenti casu, & istum esse intellectum
communem illius text. dicunt Curt. Rimin. & cæteri
præalleg. vt retuli supra art. 2.

Facit etiam tertiò, quia ille titulus collocatus est inter
alios tractantes materiam restitutionis in integrum, &
non nullitatis. Quid dicendum?

Ego puto veriorem hanc posteriorem & magis com
munem sententiam, & vltra prædicta, dico quod aduer-
tendum est principaliter, quod non eadem est ratio ex-
tensionis in iuramento assertorio, quale est hoc, quæ est
in iuramento confirmatorio, sicut neque eadem est na-
tura istorum iuramentorum, sed diuersa omnino, imo
30 pene opposita causa periurij in vtroque. † Iuramentum
enim promissorium siue confirmatorium promissionis,
expectat veritatis implementum de futuro, ita vt non
incurratur periurium, nisi secuta inobseruantia promis-
31 sionis. † Iuramentum vero assertorium requirit veritatẽ
adesse de præsenti, non autem quod de futuro adsit.
32 Quo fit, vt † periurium in primo casu incurratur ex post
facto, in secundo vero casu statim. Et ideo in primo ca-
su, eo magis periurium crescat, quo minus obseruatur id
quod promissum fuit, in secundo vero casu eo magis
crescat, quo minus receditur ab eo quod dictum & as-
sertum est, vt de se patet. Quibus stantibus dico, quod
iuramentum assertorium de quo agimus, quo magis per
notorietatem ætatis ipsius minoris, detegitur esse erro-
nee præstitum, debet minus operari, & ab eo tanquam
a periurio recedi debet, quia quo minus ab eo receditur
magis minor perseuerat in periurio. Vnde impium &
iniquum videtur dicere, quod per tale iuramentum con
firmetur contractus alias nullus, quod quidem iuramen
tum ab initio fuit periurium, & non iuramentum. Sed
dices tu (& in hoc est vis) quomodo ergo in casibus de
quibus in d.l.si alterius. aufertur beneficium restitutio-
nis? cum vtrunque beneficium ab ætatis fauore proce-
dat? Puto, quòd ita dici possit, quòd cum iuramentum
hoc ab initio non possit validare contractum de se nul
lum, quia periurium fuit, non iuramentum, vt prædictũ
est, ex tali actu vel contractu non potuit oriri actio ad
fauorem aduersarij, qui cum minore nulliter contraxit.
Vnde statim ac opponitur de minori ætate, eliditur &
eradicatur penitus omnis intentio actoris exceptione
intentionis facti, & excludit illum a limine iudicij, neq.
potest replicare actor de periurio, quia vbi defecit peni-
tus actio constito notorie de minori ætate, vt præsuppo
nimus, replicatio dari non potest ad illam sustinendam,
quæ nullum habet fundamentum. Quod in casu quo
actus valeat, & restitutio competat, non procedit, quia
si minor vult excipere de minori ætate ad restitutionẽ
obtinendam, non per hoc denegabitur replicatio acto-
ri, quia actio eius ab initio competit & subsistit, nec eli-
ditur per exceptionem restitutionis, sicut per exceptio-
nem nullitatis. Et bene potest minor præcludere sibi
viam restitutionis in integrum per hoc iuramentum,
cum ad fauorem eius illa tendat, non autem formam ip-
sius contractus potest immutare, & facere medio hoc
periurio, quod actus valeat, vbi de se est nullus. Qua
conclusione ita firmata.

Ad contraria sic respondetur.

Ad primum, quòd verus intellectus illius text. est vt
33 dictum est proxime in versi. 2. ponderatur, videlicet, †
quod verba illa, nullum superest auxilium, referantur ad
diuersitatem & pluralitatẽ casuum, quos supra enume-
rauerat Imperator, non ad pluralitatem auxiliorum quæ
competunt minori, de quibus excepto auxilio restitutio
nis, neque in illo titulo, neque in illa lege aliquid dixe-
rat. Ita vt sensus sit, nullum superest auxilium, idest ne-
que in casu quo potest per testes probari ætas, neque in
eo quo potest per instrumenta, dabitur auxilium restitu
tionis.

34 Ad secundum, quòd exceptioni † nullitatis nunquam
intelligitur renunciatum, vel derogatum, nisi nomina-
tim factum sit, vt supra dictum est, versic. 1. adducitur,
vnde licet ab eodem fonte æquitatis descendant, per
probibitionem tamen vnius, non intelligitur prohibi-
tum & alterum.

Ad

Ad tertium resp. quòd in casu quo actus a minore est nulliter celebratus, si ipse non sentit incommodum non est inconueniens, quia neque hoc voluit imperator quòd sentiret in hoc casu, sed tantum in casu læsionis.

35 Ad quartum respon. quòd imo iuramentum debet † stricte interpretari, ne de facili declaretur quispiam periurium incurrisse, vt dicit Bald. in cons. 436. num. 1. lib. 5. Abb. in c. clericus. num. 1. & 2. de iureiur. & Cardin. in consi. 92. num. 14.

Ad quintum resp. quòd licet fauorabilior sit restitu-
36 tio, quam nullitas, tamen causa † fauoris in restitutione respicit personam minoris, de cuius turpitudine agitur in admittendo probationem contra assertionem eius iuratam; vnde merito cessare debet fauor restitutionis. Nullitatis vero fauor non solum personam minoris respicit, sed etiam formam iuris in actibus celebrandis, & subsistentiam ipsius contractus, cui quidem, cum minor non possit renunciare propter eius turpitudinem, non debet cessare. Quia non propterea actus conualidari potest, ita vt detur actio, & replicatio actori ex illo.

Ad sextum respon. quòd doctores præalle. non clare hoc explicant, excepto Specul. & Parisio, quorum authoritas cedere debet communi opinioni de qua supra, & melioribus rationibus, quas proxime adduxi. Vel forte potest saluari in casu limitationum sequentium. Retenta igitur communi.

37 Limitatur primò, † vt procedat quoad nullitatem, procedentem ex causa qualibet alia, quam minoris ætatis, secus vero quo ad nullitatem procedentem ex causa ætatis, puta propter non interpositionem decreti, ita Anch. consil. 226. sub num. 3. & late firmat, & comprobat Paris. consi. 97. num. 61. & seqq. & alibi circa finem, lib. 1.

Sed contrarium teneas, cum doc. pro communi adductis loquantur etiam de hac nullitate, & vtiq. ridiculum fuisset dubitare de aliis nullitatibus, quæ etiam maiorib. suffragantur, cum per iuramentum hoc assertorium nihil plus inducatur, quàm præscriptio sola, quòd minor sit maior; qui demum si vere esset maior, non amitteret tamen vnquam beneficium nullitatis sibi etiam vt maiori competentis. Et ex prædictis supra in vers. ego puto, colligitur, quomodo in nullitate ex causa ætatis procedente aderat dubitationis ratio maxima, & non in aliis.

38 Limitatur † secundò, vt communis opinio procedat de iure ciuili non autem de iure canonico. Paris. d. cons. 97. num. 59. lib. 1.

Sed contrarium teneas, quia ratio nulla religionis & periurii hoc suadet, cum imo periurium durare præsupponatur, donec contrarium non ostenditur, quando ostendi potest.

Et propterea ego dico vnum verbum, quod forte in practica admitteretur, & placeret iudicibus æquitatis a-
39 matoribus. Vt si scilicet offerret se paratum minor † probare euidenter minorem ætatem & ostendere suum periurium, iudex deberet illum omnino audire, & cognito hoc, admittere minorem ad audientiam in petitione restitutionis in integrum, saltem per viam denunciationis Euangelicæ, si illam prudens aduocatus minoris attentaret. Et ego, si essem iudex, cognita veritate ætatis minoris, & erroneo eius iuramento sine dolo interposito, omnino admitterem ad restitutionem petendam, non obstante rigore dictæ leg. si alterius. Quod nota pro limit. conclusionis factæ in præcedenti articul. 2.

40 Limitatur tertiò, † nisi vtrunque adesset iuramentum in hoc contractu, videlicet assertorium, & confirmatorium simul, ita Paris. d. consi. 97. numer. 60. & Bero. q. 43. num. 3.

Et hoc verum puto. Quia iuramentum confirmatorium contractus supplet etiam defectus nullitatis, secundum magis communem opinionem totius mundi hodie, in d. auth. sacramenta. C. si adu. vendit. & dicam infra in tract. iuramenti.

41 Limitatur † quartò, nisi minor dolose asseruisset & iurasset se esse maiorem. Ang. cons. 160. nu. 5. & Iacob. de S. Georgio in l. si is qui. in fi. C. si min. se maio. dixe. dicens dari actionem doli contra minorem hoc casu, licet actus non valeat.

Ego verum puto, per dicta supra proxime in prima limitatione.

Limitatur quintò, aliter ex mente Paris. præalle. sed ad supradicta quæ reprobaui, reducuntur, & ideo &c.

Articulus V.

42 AD quintum, † An si minor se maiorem dixit dolo aduersarii duntaxat inductus, non autem proprio excludatur a beneficio restitutionis propter hoc?

Et conclude sine scrupulo quòd non, text. est in d. l. 3. vers. quòd si per iniuriam. C. si mi. se maio. dix. & ibi omnes notant, & Myling. in suis sing. obseruat. cent. 4. obseru. 20.

43 Ampliaturque † vt procedat etiam si minor iuramento etiam corporaliter prestito asseruisset se esse maiorẽ. Bart. in d. l. 3. num. 2. & ibi Paul. de Cast. num. 5. & idem Pau. de Cast. consi. 455. num. 5. & 6. lib. 2. Mauric. capit. 170. Affl. decis. 393. Cur. iun. cons. 118. nume. 9. in fi. & Ceph. cons. 142. num. fin. lib. 1.

44 Facitque euidens ratio. Non enim † iuramentum alicuius debet dolum aduersarii purgare, qui dolus semper ab eo qui iurat excludi intelligitur. c. Quintauallis. cum ibi notatis per omnes, de iureiur. Bar. in l. si societatem. §. arbitrorum. col. fin. num. 32. ff. pro soc.

45 Inferturque ex hoc, † quòd si filia renunciat hæreditati paternæ, & iurat se esse maiorem, quæ vere non est, hoc nõ obstãte restitui poterit, vt dixit sing. Pau. de Castr. in cons. 455. num. 5. & 6. Præsumitur enim quinimo clare patet, quòd pater dolo fecit, qui eam ad ita iurandum induxit, cum melius scire posset ætatem illius, quã ipsamet filia.

46 Ampliatur, vt procedat, † etiam si non adfuisset dolus aduersarii, falsitas instrumentorum tamẽ appareret, Pau. de Castr. in d. l. 3. num. 5. C. si min. se maio. dix. per l. si ex falsis. C. de transact.

Articulus VI.

47 AD sextum, † An impediatur restitutio, si in hac assertione ipse minor tantum, non etiam aduersarius eius dolum adhibuit?

Videtur, quod non impediatur.

48 Restituitur † enim minor aduersus dolum de præterito, Bart. in l. auxilium. nume. 1. ff. de min. Bart. in l. 1. §. nunciatio. num. 31. ff. de oper. noui nunc. & in l. si ex causa. §. nunc videndum. in fine. ff. eod. & alii omnes communiter, vt deducam infra in 2. parte, in q. de restitutione aduersus dolum.

In contrarium est veritas. text. est expressus in l. 2. C. si min. se maio. dix. & doct. omnes vbique ita dicunt, vt plene p. Fran. Nicon. in rub. ff. solut. mat. n. 137. Myling. in suis obseruat. cent. 4. num. 20. & ratio est in d. l. 2. Iura enim deceptis, non decipientib. subueniunt, & in l. auxilium. ff. de minor. cum simil.

Ad contrarium resp. quòd restituitur minor aduersus dolum præteritum præsumptum, non aduersus dolum verum,

rum, vt plene dicam in 2.parte, in q.an aduersus dolum detur restitutio.

49 Limitatur hæc conclusio,† vt quamuis impediatur restitutio aduersus aduersarium, non tamen denegatur minori recursus contra tutorem vel curatorem, qui hoc scientes vel scire debentes fieri passi sunt.text.est in l.minor adito.ff.de minor.

50 Sed dubitari potest, † an hoc casu detur restitutio aduersus quemlibet alium,excepto aduersario? Et quòd sic tenet Bal.in d.l.3.num.2. Ang.ibi num.3. & Paul.de Cast.num.6.per d l.minor aditn. §.plane.ff.de min.

Contrarium voluit Mauric.cap.170. vers.accedit his aliud &c. ex eo quia non magis debet auxiliari lex ipsi minori contra alios,quàm contra aduersarium.

Potest defendi opinio Bal. Quia minor noluit decipere alios extraneos, & quo ad eos non potest dici q̀ si subueniatur minori,subueniatur minori decipienti,non autem decepto. Et ita teneo cum Bald.Ang.& Paul.de Cast. quia diuersa ratio adest nō succurrendi contra aduersarium, quia eum minor decipere voluit, dum fidem illius secutus & putans esse maiorem,cum eo contraxit, & succurrendi contra alios extraneos, quos minor decipere noluit, & qui non fuerunt secuti fidem illius, neque ab eo decepti sunt.

Articulus VII.

51 AD septimum,† An impediatur hæc restitutio,quando tam minor quàm aduersarius eius fuerūt in dolo,quia vterque sciebat minorem ætatem.

Videtur, quòd sic.

52 Primò, quia non dicitur decipi is, † cui volenti dolus infertur,l.cum donationis.cum cōcor.ibi in glossa. C.de transactio.& l.nemo videtur.ff.de regul.iuris.

Secundò, quia tenent glos.in d.l.3.in verbo probare. C.si min.se maio. dixe. & idem vult in l.de tutela. C.de rest.in integ.& Vbert.dum dicit meliorem esse conditionem possidentis, Mauric.c.172.in fi.Mysing.d.cent.4.obseruat.20.

Contrarium tenent alij doctor. magis communiter. Bart.in d.l.3.num.2.& ibi Ang.num.3.Pet.de Bellaper. col.1.versic.ego dico.& col.fin.vers.si vero dolo vtriusque.& Cyn.& Alber.ibi in princ.Fulgos.in fi.& Paul.de Cast.num.7.Iacob.de S.Georgio in d.l.de tutela. per illum text. & Afflict decis.393.num.2. & Grammat. decis.12. num.7. post Nico.de Mala.& Ioan.And.vbi ibi. Borgnin.de tut.& cur.num.299.

Et eadem ratione firmatur retorquendo, quia non infertur dolus scienti, & in re pari magis succurritur minori quàm aduersario, vt in seq.art.dicam.

53 Et facit etiam quia dolus † cum dolo compensatur. l.si duo.ff.de dolo.vt dicunt præall.

Et quia sibi imputet aduersarius qui hoc sciebat,dict. l.de tutela. C.de restitutio.in integ. Et per hæc,quæ satis vrgent, ego teneo hanc secundam sententiam communem.

Ad contrarium resp.retorquendo, vt dixi in prima ratione conclusionis.

54 Ampliaturque † hæc conclusio notab. etiam si maior,qui cum minore contraxit, dolum adhibuit,non circa ipsam ætatem, sed circa ipsum contractum, dolo inducendo minorem ad contrahendum. ita sing. Petr.de Bellapertica in d.l.3.col.2.

55 Ampliatur † secundò, vt procedat,etiam si minor iurasset, Paul.de Castr.in d.l.3.num.7. & puto verum,per ea quæ dixi supra art.4.ante finem.Nam non potest aduersarius minoris hoc casu obijcere illi turpitudinē propriam,quasi cōtra iuramentum veniat,dum in hac obiectione se ipsum culpat, qui sciebat minorem deierare, quando iurando asserebat se esse maiorem, per notata per singul.gl.in l.cum in fundum, in verbo ex quo ipsi lucrum.ff.de iur.dot.

Articulus VIII.

56 AD octauum, † An scilicet impediatur hæc restitutio,quando dubium est, quis fuerit in dolo, an minor,an aduersarius?

Et breuiter conclude,quòd non impeditur,ita (quicquid dicat glos.d.l.3.in verbo testium.C.si min.se maio. dix.)tenent ibi Cyn.& Bart.in fin.Ang.in fin.Alber.in princ.post Io.And.in addit.ad Spec. tit.nostro.§.1.vers. breuiter.Petr.de Bellapert.in d.l.3.colum.fin.& ibi Pau. num.7.& Iacob.de S.Georgio num.6. versic.sed restat adhuc. & ita inquit tenere doctores.Ioan. Fabri in l.1. C.eod.dicens, quòd nescit quo spiritu ducta glossa contrarium dixerit, & nouissime idem tenet Aymō consil. 221.num.9.dicens,quòd aduersarius minoris debet probare illum sciuisse se fuisse minorem, quando se maiorē esse asseruit.

Et pro hac communi sententia adducunt præallegati dict.l.3.in vers.adiuus quoque. Et facit regula l. quoties. §.qui dolo.ff.de probar.& quia dolus præsumptus de præterito non impedit restitutionem in integrum, vt diai supra proxime art.6.in princ.& plenius agam infra in 2.parte q...art.. Ex qua ratione potes extendere hāc

57 conclusionem, vt procedat etiam † in casu quo contra minorem adesset aliqua præsumptio scientiæ,& sic doli,quod nota, & aduerte diligenter, propter ea quæ dicit Aym.præalleg. His explicitis circa quæstionem hanc,& materiam tituli C.si min.se maio.dix.

58 Limita † generaliter omnes conclusiones in quibus conclu sum est minorem nō restitui ex eo, quia se minorem esse asseruit, vt non procedant in duobus casibus.

Primò,quando minor fuit admissus ad probandum, quòd ipse est minor, & ipse hoc probauit plene, tunc enim licet admitti non debuisset, tamen postquam constat de veritate,& de periurio, debet dari locus veritati, & audiri.ita sing.Bertrand.consil.177.nu.9.lib.2.per notata per Bald.in ijsdem pene terminis in l.fin. prope finem.C.de non num.pecun.& confirmo per ea,quę dixi supra art.4.ante finem.

59 Secundò limita, † quando iste dolus vel iuramentum fuisset adhibitus,& præstitum in alio instrumento, quā illo de quo agitur, nam non posset obijcere ipsi minori aduersarius, quòd alias ipse iurauerit se esse maiorem, vel scienter & dolosè hoc asseruerit &c. & propterea non impeditur restitutio.Bertrand.d.consil.177.nu.10. dicens ita fuisse de mente Paul.de Cast.& Salv.in d.l.3.

Ex quo apparet, quòd in summa minori nocet bona fides aduersarij, & mala sui ipsius, qui voluit decipere

60 eum, qui fidem eius sequutus fuit. † Quod nota pro corollario in hac materia.

SVMMARIVM.

1 *Minor an restituatur, quando approbauit actum in minori ætate.*

2 *Actus geminatio aliquid operari debet,sed contra in minore.num.9.*

3 *Minor dicitur lędi tam quando actum facit, quàm quando illum approbat.*

4 *Minor si renunciat restitutionis beneficio in minori ętate non sibi nocet.*

5 *Minori datur restitutio aduersus ratificationem a se factam.*

6 *Geminatio actus parum, vel nihil operatur.*

7 Minor

7 *Minor non potest ratificare quæ gessit in minori ætate, nisi cum curatore.*

8 *Tutoris authoritas non impedit beneficium restitutionis.*

10 *Minor si iuramento firmat suam ratificationem, non amplius restituitur.*

11 *Minor an amittat beneficium restitutionis, si coactus ab aduersario hoc fecit.*

12 *Minor restituitur contra reprobationem actus a se factam.*

13 *Minor restituitur, vel voluntarie, vel coactus lædatur.*

14 *Intellect..s l. Iulianus. §. si quis colludente. ff. de act. empt. & num. 16.*

15 *Confessionem factam coram iudice incompetenti, cogitur quis vel approbare vel reprobare coram competenti.*

17 *Restitutionem qu. petit, dicitur ex hoc approbare contractum.*

18 *Restit..tionem non amittit, qui communi iure vtitur, dum aliquid facit.*

20 *Minoris approbatio ei non nocet, nisi solemniter facta sit.*

21 *Et nisi iudex illam approbauerit.*

22 *Minoris approbatio licet ei noceat quo ad aduersarium, nõ tamen quo ad tutores &c.*

23 *Titulus C. si mino. maior fact. libr. secundo. & C. si maior fact. alt. libr. quinto in quo differant inter se. & declaratio illorum vsque ad numerum 32.*

26 *Ratificatio requirit consensum.*

27 *Decreti interpositio requirit scripturam, licet subscriptio in vsu non sit.*

28 *Diuisio prædiorum, si sine decreto fiat, nulla est.*

Ad contractum cõualidandum longius tempus requiritur, quàm ad irretractabilem faciendum.

31 *Restitutio minoris an cesset, quando actum inceptum in minori ætate perfecit in maiori.*

32 *Et quid si perfectio actus fuit protracta in maiorem ætatẽ dolo aduersarij.*

33 *Quid quando non dolo aduersarij, sed ex accidenti.*

34 *Quid quando non dolo aduersarij, neque ex accidenti, sed facto minoris. & subdistinguitur, si actus habeat necessariam consequentiam ad principium vel non, num. 35. & 36. cum exemplis. num. 36. & 37.*

38 *Et quid si actus qui in consequentiam venit, potuisset effugi a minore.*

39 *Restitutio minoris an cesset, quando actum perfectum in minori approbauit in maiori ætate.*

40 *Ratificatio triplex.*

42 *Ratificatio omnino tacita quæ sit, & quæ specialiter expressa, & quæ neque omnino tacita, neque omnino expressa. num. 42. & 43.*

44 *Ratificatio omnino tacita an tollat beneficium restitutionis minori.*

45 *Ratificatio specialiter expressa, an illud tollat? regula quòd sic.*

46 *Quid si fiat in communi eademque causa.*

47 *Quid in hærede ipsius minoris.*

48 *Ratificatio ista an operetur prout ex tunc.*

49 *Quid si minor obtineret a principe rescissionem actus primi.*

50 *An conclusio prædicta procedat in contractu simulato.*

51 *Contractus simulatus non est proprie contractus.*

52 *An procedat, quando restitutio veniret concedenda ex clausula generali.*

53 *An procedat, quãdo minor declararet se nolle ratificare primum actum.*

54 *An procedat quando paucis post diebus post 25. annum approbaret primum actum.*

55 *Adolescentes non saltu transeunt ab imprudentia ad prudentiam.*

56 *Testamentum si fiat vltima die 14. anni non valet, & in prima 15. sic.*

57 *An procedat d. regula, si minor dolo aduersarij fuisset læsus.*

58 *Ratificatio tacita an auferat beneficium restitutionis.*

59 *Hæreditatis aditionem approbat qui facit aliquid hæreditario nomine.*

61 *Beneficij permutationem an approbet minor per perceptionem fructuum.*

62 *Legata si soluat minor in maiori ætate, an approbet aditionem.*

63 *Transactionem an approbet minor, si maior factus aliquid obseruat.*

65 *Locationem an approbet minor, si maior factus pensionem recipiat.*

66 *Diuisio a minore facta an ratificetur per possessionem pro diuiso.*

68 *Venditio a minore facta an ratificetur per perceptionem precij.*

70 *Debitum an probetur a minore per petitionem dilationis ad soluendum.*

72 *Ratificatio quando aufert minori restitutionem, an aufert si dolus aduersarij adfuit.*

73 *Et quid si sciebat minor sibi dolum fieri. & num. 74. sublimitatur.*

75 *Et an procedat in dolo præsumpto, qui ex enormi læsione resultat.*

76 *Ratificatio minoris de actu nullo, an tollat etiam beneficiũ restitutionis.*

77 *Et quid si est nullus ex qualibet alia solemnitate.*

78 *Et quid si esset nullus ratione fictionis statutariæ.*

79 *Et quid si specialiter esset approbatus ra.i ne restitutionis in integrum.*

80 *Minor quando amittit restitutionis beneficium ob ratificationem a se factam, an amittat, si ignorabat se esse læsum. Et quid si dubitabat. & num. 81.*

QVAESTIO XXV.

De impedimento restitutionis in integrum minoris ex eo, quia minor approbauit, & ratificauit actum a se factum in minori ætate.

QVandoque etiam accidit, quod minor, ea quæ gessit in minori ætate, postea, vel adhuc minor existens, vel etiam (quod magis officit) iam maior factus approbat vel ratificat tacite vel expressè. Et propterea videtur ei deneganda restitutio in integrum. Igitur cõgruit vt hoc loco de hoc impedimento restitutionis agamus. Quod commode hisce octo Articulis expediri poterit.

Primò, An restitutio minoris impediatur ex eo, quod minor approbauit actum a se factum, & ratificauit illũ in minori ætate?

Secundò, An impediatur si minor coactus ab aduersario hoc fecit.

Tertiò, Quæ differentia sit inter titulum C. si mino. maior factus lib. 2. & C. si maior fact. lib. 5.

Quartò, An impediatur restitutio ex eo, quia minor iam factus maior approbauit actum inceptum in minori ætate, ex eo tantum scilicet, quia illum actum in maiori ætate compleuit.

Quintò, An impediatur, si actus fuit perfecte explicitus in minori ætate?

Sextò,

Sextò, An ista procedant in approbatione tacita, & quæ sint exempla approbationis tacitæ?

Septimò, An procedat si dolus aduersarij ab initio interuenit?

Octauò, An procedant si actus ab initio fuit nullus ipso iure?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet impediatur restitutio minoris ex eo, quòd minor actum a se factum approbauit, & ratificauit in eadem minori ætate?

Videtur, quòd sic.

Propter ipsius actus geminationem, quæ vtique ali-
2 quid operari debet. † Prout in terminis voluit Cephal. consil. 2. num. 132. lib. 1. allegans Bald. consi. 140. lib. 1. sed nil dicit; allegat etiam Aretin. con. 103. & Socin. consil 242. num. 2. lib. 2.

Sed breuiter contrarium est verius, & ita teneas, prout tenet Bald. vere in cons. 310. aut mulier. num. 2. libr. 1. vbi inquit, quòd quo pluries minor renunciet suo beneficio tanto magis læditur. & Roman. consil. 12. num. 6. & idem Cephal. cons. 142. nume. 54 & num. 55. lib. 1. post Dec. & alios vbi ibi.

Et confirmatur hæc conclusio primò, per id quod di-
3 cebat Bald. præall. quòd scilicet minor † vtraque vice læditur, & decipitur, vt de se patet.
4 Secundo, quia si minor non potest † renunciare beneficio restitutionis in integrum expresè in minori ætate. glo. in l. si iudex. in verbo vnicuique. ff. de min multo minus tacite poterit.
5 Tertiò, quia contra † ratificationem minoris datur illi restitutio, secundum Paul. de Cast. in l. cum minor. nu. 1. ff. rem rat. hab. per illum text. ergo ne veniat petenda restitutio ad restitutionem petendam, deneganda non est ipsi minori per ea, quæ notantur in l. interdum. ff. de minor.
6 Quartò, quia actus geminatus † minoris nihil operatur, vel parum, vt inquit Paris. consil. 13. numer. 71. libr. 1.
7 Quintò, quia minor non potest † ratificare quod gestum est suo nomine in minori ætate, nisi cum tutoris authoritate, glo. in l. si procurator. ff. de cond. indebit. &
8 ibi Ias. deducit numer. 19. Sed tutoris authoritas † vbi requiritur ad conualidandum actum ne sit nullus, non impedit restitutionem in integrum, vt l. 1. & seq. C. si tut. vel cur. & dixi supra plene q. 22. art. 1. ergo &c.
9 Ad contrarium resp. quòd † geminatio actus a minore facta parum operari potest, vt dicebat Paris. & intantum hoc est verum, quòd imo quo magis minor ratificat quod male gessit, eo magis læditur, vt dicebat Bald. in d. consi. 310. ergo restitutio multo magis concedenda est. Neque mouet authoritas Cephal. quia ipse melius sentiens contra tenuit in dict. consi. 142. Præsertim, quia Bald. & alij quos allegat non dicunt (quòd viderim) id quod ipse præsupponit. Tene igitur conclusionem supra factam.
10 Sublimita, † nisi iuramento medio firmasset minor hanc ratificationem. auth. sacramenta. C. si adu. vend. Sed dicam plene infra in tract. iur. & tangam etiam q. seq. art. fin.

Articulus II.

11 AD secundum, † An impediatur hoc casu restitutio, si minor coactus ab aduersario hoc fecit.

Videtur quod non.

Prout tenuit Mauric. capit. 267. & idem in terminis vult Capyc. decis. 110. & Rebuff. in titul. de restitutio. in integrum. art. 2. gloss. sexta num. 7.

Et primo pro hoc facit fortiter, quia negari non potest, quin si ista sit manifesta renunciatio restitutionis in integrum, non teneat talis renunciatio, vt est communis opinio, de qua dicam infra quæst. sequen. articu. 4. Si non est renunciatio restitutionis (vt posset defendi per l. cum minor. ff. rem rat. habe.) & proxime dicam, & tūc talis ratificatio illius petitionem non impediet.

Secundò, quia si minor reprobaret actum aliquem si-
12 bi tanquam præiudicialem, † posset restitui contra hanc reprobationem, cum aliàs restitui possit contra restitutionem obtentam, vt scilicet reponatur rursus in terminis iuris communis, l. & si fine. §. restitutus. ff. de minor. & l. iudex circumuento. ff. eodem. ergo idem si approbaret actum tanquam sibi proficuum, quia eadem est ratio læsionis in vtroque, & consequenter habet locum regula contrarium, de qua in rubr. ff. de acquirend. possess. & ibi traditis communiter.

Tertio, quia non requiritur, quòd minor non sit coactus, ad hoc vt restitui possit, quia voluntarie, vel non
13 voluntarie lædatur, † restituitur, non solum enim ob eius imprudentiam restituitur minor, sed etiam ob dolum vel metum aduersarij adhibitum, vt l. fin. ff. de rest. in integrum. & in auth. sacramenta. C. si adu. vend. vbi omnes.

Quarto, quia vltra Mauric. dict. cap. 267. Capyc. d. decis. 110. & Rebuff. dict. artic. secundo, glo. 6. num. 7. reperio quòd ita tenent Alexand. in additio. ad Bart. in l. Iulianus. §. si quis colludente. ff. de act. empti. Imol. in c. 1. num. 28. de restit. in integ. Pinell. subtiliter l. prima. num. 34. in 3. parte, C. de bon. mater. & idem Maur. cap. 264. & 265.

Contrarium tenent doctores alii communiter. Barto. Bal. Alber. Paul. de Cast. Salycet. & Fulgos. in d. §. si quis colludente Bald. in l. dolum. in fine, C. de pericu. & commod. rei vend. Ias. in §. actionum. numer. 42. Institu. de actio. Mil. in suo reperto. in verbo, minor. Tiraquel. in tracta de leg. connubial glo. 8. num. 91. cum concord. & idem in tracta. de vir. retra. ad finem tituli. numer. 151. cum concord. & Gabriell. Sarayna in additio. ad Matthesil. sing. 155. numer. 17. & seqq. vbi plenissime hunc articulum examinat, demum hanc partem firmat, & communem dicit. Et idem in ecclesia tenet Diaz a Luce reg. 147. in 7. limit. & concord. alios habebis ex addit. præall. ad Matthes. per discursum.
14 Pro qua communi adducitur text. sing. † in d. §. si quis colludente. secundum vtrunque intellectum, vel quod curator minoris vendiderit sine minore colludendo cū emptore, vel quod minor ipse vendiderit sine curature, in quorum vtroque casu dicitur ibi, quod emptor poterit agere ex empto hactenus, vt vel ab emptione discedatur, vel emptioni stetur. Et dicunt docto. quod facta hac declaratione per minorem, si minor adhuc restitui posset, frustratoria esset illa prouisio, quæ fit ibi ad fauorem emptoris. Quia postquam semel minor potuisset ab emptione discedere, & noluisset, posset iterum velle, & decipere emptorem, & vtique minori decipienti subueniendum non est, & huc tendunt in summa inductiones doctorum.

Et confirmatur hæc conclusio per doctrinam Bald.
15 in l. 4. C. de auth. præst. dum ibi vult, quòd † potest quis cogi reformare, vel infirmare confessionem factam coram iudice incompetenti, iterum coram iudice competenti.

Ego puto veriorem primam sententiam contra communem. Per primum fundamentum pro ea adductum. Considero enim, quòd aut ab initio contractus est nullus, & vtique per talem ratificationem minoris non poterit dici quòd firmetur, quia lex codicis inquit, si minor

maior

maior fact. alien. ratam habe. non enim poterit minor
supplere defectum solemnitatis, quam illa ætas pro for-
ma requirit, per suam ratificationem. Et si dixeris, quod
potest esse nullus ratione doli aduersarij, qui dedit forte
causam contractui, qui quidem dolus poterit purgari ꝑ
talem licitationem minoris, de discedendo, aut stando
16 contractui, & ꝙ hoc vere vult d. §. si quis colludente. †
ibi, circumuenerit. Resp. quòd licet dolus iste purgetur
per talem ratificationẽ, & stetur cõtractui, nõ tamen ꝓ
pterea excluditur beneficium restitutionis, quia qui
17 rest. † petit, dicitur ex hoc ipso approbare contractũ. l.
cum minor. in verbo, stipulationẽ. vbi glo. ad finem. ff.
rem ratam habe. Aut vero ab initio talis contractus va-
lebat quidem, sed poterat rescindi ope restitutionis, &
tunc magis dubitari posset. Sed tamen ego dico idem, &
moueor, quia in tali casu huiusmodi ratificatio facta a
minore coacto, nil aliud erit quã restitutionis renuncia-
tio, quę quidem si fiat in minori ætate nulla est, vt dicã
ex communi opinione, infra q. seq. Quinimo quo ma-
gis a minore hoc fit ex electione sibi data ab aduersario
eo magis dicitur lædi, & restitutione dignus esse.

Neq; mouet, ꝙ iure cogente fiat, & sic minor dicatur
vti iure cõmuni. l. fi. C. de rest. in int. & consequenter nõ
esset restituẽdus. Quia resp. quòd in primis hoc iure nõ
præcipitur minori, vt dum est minor teneatur vel appro
bare vel reprobare cõtractũ. Neq; in d. §. si quis colludẽ
te. dicit hoc, ꝙ illa actio detur emptori aduersus minorẽ
dum est minor, & ad hoc vt contractum de se validum
existentem, ratificet quo ad beneficij restitutorij exclu
sionem. Præterea quamuis id ipsũ ibi caueretur, non ta-
18 men qui communi † iure vtitur dũ aliquid facit, excludi
tur a beneficio restitutionis: Sed excluditur sic, vt scili-
cet non restituatur ex hoc ipso, quia acceptauit se factu-
rum id ad quòd de iure tenebatur, sed si male illud fecit,
restituitur contra hoc, vt declaraui plene supra q. 15. art.
7. ita in proposito non poterit conqueri minor quod illi
electioni se supposuerit, quia ad hoc de iure cogebatur,
sed de hoc quòd malum elegerit consilium, dum appro
bauit id, quod reprobare sibi magis expediebat, & quo
ad hoc non video quomodo posit ei denegari restitu-
tio. & ita firmiter teneo, & consulerem, & iudicarem, ni
19 si dolus minoris, & animus decipiendi † adfuisse probare
tur, quando contractum approbauit. Et ita satisfieri po-
test rationibus pro communi adductis.

Communi tamen retenta (si cui magis placeat) limita
illam aliquot modis.

20 Primò, † vt procedat ita demum, si minor approbat
actum cum ijs solemnitatibus, cum quibus ab initio ex-
plicare debuit, aliàs secus. Ita colligitur ex Gabriell. Sa-
rayn. in d. addit. ad Matthes. d. sin. 155. num. 20.

31 Secundò limita, † vt procedat ita demum si istam ap-
probationem minoris iudex approbaret, aliàs secus. Ita
post Mil. in suo repertor. in verb. minor. tradit Auffrer.
in additio. ad Capella. Tholosan. decis. 53. in fin. & addi
tio. ad Matthesil. d. sing. 155. num. 21.

22 Tertiò, † vt procedat hoc quo ad restitutionem petẽ
dam aduersus ipsum aduersarium principalem, contra
quem minor restitui non potest, non autem quo ad tuto
res vel curatores, quorum consilio actum approbauit,
contra quos habet recursum, & ideo si illi soluendo non
fuerint, dabitur restitutio in subsidium ipsi minori, etiã
aduersus ipsum aduersarium, ita ex d. addit. ad Matthesi.
sub nume. 25. Et ego puto verisimum (quicquid ille du-
bitet) vt alias accidit in l. properandum. ad finem. C. de
iudi. & in l. 5. ad finem. ff. de eo per quem fact. erit &c.

Articulus III.

23 AD tertium, † Quæ scilicet differentia sit inter titu-
lum C. si min. maior factus, libr. 2. & titulum C. si
maior fact. alien. rat. hab. lib. 5.

Prænotandum est, quòd articulus iste a doctoribus
tangitur, & hic optime cadit, quia sequitur videndum,
quando minor iam maior factus approbat ea, quæ fecit
in minori ætate, & propter hanc ratificationem eius
impeditur restitutio in integrum.

Prima igitur opinio est, quòd in tit. si maior fact. rat.
hab. lib. 2. agatur de expressa ratihabitione minoris per
aliquem actum exteriorem explicita, in titulo autem C.
si maior fact. lib. 5. agatur de tacita ratihabitione maio-
ris, per cursum temporis duntaxat inducta, & ita voluit
glo. in l. 1. C. si maior fact. lib. 2. & ibi Barto. sequitur &
Salyce. & Curt. iun. consi. 50. num. 8.

Sed reprehenditur hæc opinio a Menoch. & alijs per
eum, & deducit D. Octau. Simoncell. in tract. de decre.
lib. 3. tit. 9. in prin. col. 1. & 2. vbi tribus medijs illam op-
pugnat, & in specie placet ponderatio. l. 2. C. si maior
24 fact. alien. rat. hab. † ibi, speciali confirmatione, quæ ver
ba ad tacitam confirmationem ex cursu tantum tempo-
ris inducendam minime referri possunt, quia quod spe-
cialiter fit, expresse fieri dicitur, vt tradunt Bart. & alij
in l. 1. ff. de vulg. & pupill. in princ.

Secunda igitur opinio est, quòd titulus C. eo. lib. 2. lo
quatur, quando minor sciens ratum habuit, titulus vero
C. eod. lib. 5. loquatur, quando ignorans ratum habuit,
ita voluit Mauric. c. 312. Et pro ista opinione facit dict.
l. prima. ibi inconsulto errore. C. eodem. lib. 5.

Sed profecto hæc quoque leuis est, quia illud quin-
quennium, de quo in l. fin. C. eod. ab initio debet esse
vtile, sicut quadriennium, quod competit ad restitutio-
nem petendam, vtriusque enim temporis eadem est cau
sa originis, & effectus, ergo non curret ignoranti, vt dixi
sup. q. 20. art. 4.

Nec obstãt illa verba, inconsulto errore, quia referun
tur ad factum minoris in minori ætate.

Præterea si ignoranter fieret ista ratificatio, non esset
25 proprie ratificatio, † vt dixi, quia ratificatio requirit con
26 sensum, & consensus non potest † esse in errante, vel i-
gnorante, l. si per errorem. ff. de iurisdict. omn. iud. cum
similibus. Vnde sensus legitimus illius tex. est, quòd mi
nori precio vltra dimidiam fuerit distractum predium
illud in minori ætate, & postea in maiori fuerit ratifica-
ta distractio, dicitur ibi quod inconsulto errore fuit ra-
tificata venditio, quia fuit vltra dimidiam error in pre-
cio, ita vult glos. ibi, & bene quia datur ibi rescissio a
contractu, quæ alias non daretur sine restitutione ex
clausula generali ipsi maiori erranti inconsulte.

Tertia opinio est, quod titulus C. eodem lib. 2. lo-
quatur de ratificatione minoris quæ venit ad confir-
mandum contractum, ita vt non posit ope restitutio-
nis rescindi, titulus vero C. eod. lib. 5. de ratificatione a-
ctus inualidi, & sic quæ venit ad confirmandum contra
ctum, ita vt non posit nec de nullitate dici, nec de læsio
ne ope restitutionis. Paul. de Castr. in l. 1. in fine titu. C.
eodem libro 2. & eo tacito sequuntur Gomes. titu. de
contract. capitu. 14. numer. 11. & sensit Alban. consilio
11. num. 2. & tenet Menoch. de recuper. possess. remed.
15. sub numer. 106. & Dominus Octauia. Simoncell. in
dict. tract. de decret. lib. 3. titu. 9. in præfat. colum. 3. di-
cens se ita prius excogitasse antequam hoc videret, &
quod Paul. de Cast. ante omnes habuit hunc spiritum,
& post eum alij præall. eo non viso.

Et facit pro hoc secundum eum, conueniens mate-
ria titulorum præcedentium, & sequentium, agitur in
d. l. 2. de restitutione in integrum, & in d. lib. 5. de solem

nitatę

nitate decreti, & sic de nullitate conditionum ex defe-
ctu eius.

Sed ista quoque opinio dubia est, quia in l.1.C.eodẽ.
libr.2. agitur de diuisione prædiorum a minore facta cũ
scriptura vel sine,& consequenter cum decreto, vel sine,
27 quia decreti † interpositio scripturã requirit, licet subscri
ptio iudicis ex vsu & consuetudine nõ requiratur, vt ple
ne tradit D.Octau. Simoncell. præalleg. in tract.de de-
28 cret.lib.1.tit.1.num.61.& vtique † diuisio prædiorum si
sine decreto fiat nulla est regulariter, sicut aliæ aliena-
tiones prædiorũ,l.1.& per totũ. ff.de reb.eor.& toto tit.
C.de præd.minor. Bart.in l.si res pignori.nu.7. ff.famil.
ercifcun.& plene cum concord.& rationib. D.Octa.præ
all.lib.2.tit.4.in princ.num.2.& seq.

Quartam demum opinionem colligo ex Paul.de Ca-
str.in l.1,C.si min.maior fact.lib.2. Quòd scilicet ratifi-
catio minoris de qua in illo tit.intelligatur operari pro-
ut ex tunc, alia vero de qua in tit.C.eod.lib.5.intelliga
tur operari prout ex nunc. Et dicit quòd ita declarauit
cuidam doctori in examine,& ille respondit,quod nunc
intellexit, & prius non intelligebat.

Sed hæc quoque dubia est, propter text.in l.fin. C.eo
dem.lib.5.ibi,quasi ab initio, & sic prout ex tunc.

Ego breuiter (quia non multam continet vtilitatem
articulus) puto tertiam opinionem esse tum magis com-
munem, tum veriorem, & mihi semper placuit, saltem
ratione materiæ titulorum, & librorum, vt supra di-
ctum est.

Potes etiam addere, ꝙ alia differentia est effectualis
inter dictos titulos. Quia titulus C.eod.lib.5.inducit, vt
29 cursu † quinquennij præscribatur remedio nullitatis, &
remedio restitutionis in Integrum præscribitur quadriẽ-
nio tantum. Quæ autem ratio sit, potest dici, quia ad
30 † conualidandum contractum omnino nullum longius
tempus requiritur, quàm ad reddendum irretractabilem
contractum de se quidem validum, se ope restitutionis
retractabilem.

Articulus IV.

31 AD quartum,† An scilicet impediatur restitutio mi-
noris, quando actus fuit ab eo inceptus in minori
ætate & explicitus in maiori ex eo tantum, quòd actum
perfecit in maiori ætate?

Videtur, quòd sic. Text.ad literam in leg.3.§.1.ff.de
minor.

Et ratio clara videtur, quia explicando actum illum
adhuc imperfectum,& sibi non præiudicialem, in maio
ri ætate, dicitur omnino consentire ijs quæ gessit pro
initio illius in minori ætate.

In contrarium est text.in d.l.3.& in d.§.1.versic. sed
& si. Et ratio pro hac sententia esse potest,quia perfectio
istius actus habet necessariam dependentiam a suo prin
cipio, cum nullum finitum sine principio sit, vel conside
rari possit, & consequenter nullus finis separatus a suo
principio, & in præscriptione constat,cuius tempus non
separatum,sed simul totum vnitum consideratur ad prę
scriptionem ipsam complendam,nec potest ejus vltimũ
tempus auferre ius suum domino sine principio illius.

Igitur non ipsa perfectio actus sola, sed etiam inchoa
tio dicetur fuisse causa læsionis, atqui inchoatio in mi-
nori ætate facta præsupponitur, ergo respectu illius de-
bet restitutio dari. Quia quando non datur diuisio actus
datur restitutio etiam vbi dari non deberet, ne denege-
tur illi cui deneganda non est, vt dicam infra quæst.46.
artic.5.

Ego pro resolutione tres casus distinguendos esse
puto.

32 Primus est, † quando dolo aduersarij protracta fuit
perfectio actus in maiorem ætatem.

Et conclude in hoc casu, quòd restitutio in integrũ
non impeditur. text.est cum exemplo,& ibi notant om-
nes d.l.3.§.1.versic. sed & si. text.alius etiam elegans est
in l.intra vtile.ff.de minor.vbi vide exempla, quomodo
hoc potuerit euenire, & specialiter in sententia, quæ, vt
in maiori ætate ferretur, aduersarius operatus dolose
fuit, & multa exempla ponit ibi gloss.sed doctores ap-
probant tantum tertium & quartum, quod fuit etiam
Butrigarij.

33 Secundus est, † quando non dolo aduersarij, sed ex
accidẽti. Exemplum in promissione facta a minore sub
conditione casuali, quæ extitit in maiori ætate. Et con-
clude quòd pariter restitutio non impeditur. gloss.in d.
l.3.§.1.ff.de minor.& ibi sequitur Butrig.& ita per om-
nes fuisse votatum in sacro consilio Neapol.refert Affl.
decis.210.vbi habes exemplum.

44 Tertius est, † quando neque dolo aduersarij, neque
ex accidenti, sed facto,& voluntate ipsius minoris.

Exemplum est, si minor promisit aliquid sub condi-
tione potestatiua, quam adimpleuit iam maior factus,
vel id quod vendidit dum erat minor, tradidit iam fa-
ctus maior.

Et subdistingue duos alios casus.

35 Primus casus est, † quando actus postea factus non
habet necessariam consequentiam ad actum factum in
minori ętate, vt in exẽplo conditionis potestatiuæ,& im
peditur restitutio. gloss. Iacob.& Bart.in d.l.3.§.1.ff.de
minor.& ita loquitur dict.l.3.§.1.in fine. & l.filius. ff.ad
Macedon. cum l.sequen.& l.1. C.si aduers.rem iudica.
Cum exemplo voluntarij actus, intelligendo scilicet,
quod ibi in causa fuerit conclusum iam maiore existen-
te, vt dicam infra in secunda parte, circa restitutionem
aduersus sententiam.

36 Secundus casus est, † quãdo actus habet necessariam
consequentiã ad actum factum in minori ætate. Idest
quia minor ita fecit, qa ita cogebatur facere vigore eius
qđ fecerat in minori ætate, vt in exẽplo traditionis eius
rei, quam vendidit in minori ætate.

Et videtur, quòd pariter impediatur restitutio, vt te-
nuit gloss.in d.l.3.§.1.

In contrarium est communis doctorum conclusio.
Iacob. Butrig.& Bart. in dict.l.3.§.primo in fine. & ibi
Bald. & in d.§.scio. & communem esse contra glossam
attestatur Alber.ibidem. & ita etiam tenet Alexand.in
consil.141.num.10. lib.5. Ita intelligentes communiter
d.§.scio. & colligitur ex eisdem alia regula & doctrina
37 pro alijs exemplis, quòd scilicet † quando id quod fit in
maiori ætate, est quædam executio eius, quod fuit gestũ
in minori, non impediatur restitutio in integrum. Vt ac
cidit in exemplo, de quo in d.§.scio. videlicet eorum, quę
gesta sunt hæreditario nomine in maiori ætate, propter
aditionem hæreditatis in minori.

Et ita intellige illũ tex.& tene theoricam proxime re
latam. Quicquid circa illum text. Modern. Fiuizanen.
considerauerint pro nouo intellectu, quem eleganter re
ferunt, & sequuntur Moder. Callienses in d.tract.de de-
cret.lib.3.tit.9.sub num.7.ad finem.

38 Et ita tenendo. Limita,† vt nõ procedat, quãdo actus
qui in consequentiam venit, potuisset effugi a minore,
& sic non omnino cogeretur minor ita facere, vti esset
quando haberet exceptionem contra petentem obser-
uantiam contractus, non quidem expectandam ex of-
ficio & sententia iudicis, sed sibi iam de iure compe-
tentem. Alberic.in dict.leg.3. in principio.num.3.ff.de
minor.

Arti-

Articulus V.

39 AD quintum, † An scilicet impediatur restitutio
minoris, si actum ab eo perfectum in minori æta-
te approbauit in maiori?
Præmitte, quòd triplex species huius ratificationis
40 in proposito nostro reperitur. †
41 Prima est illa, quæ omnino tacita dicitur, quæ † sci-
licet per lapsum quadriennij inducitur, & de qua in l. fi.
C. de temp. in int. restit. & in l. fin. C. si maior fact. alien.
rat. hab. libr. 5. & de qua non est futurus sermo noster
hic, sed diximus supra quæst. 20. per totum.
42 Secunda species est, † quæ specialiter expressa dici
potest, quæ scilicet per approbationem specialem ip-
sius actus inducitur, l. 3. §. 1. & ibi gloss. in verbo, com-
probauerit. ff. de minor. & in l. 2. C. si maior factus alie. rat.
hab. ibi, speciali confirmatione, & de qua agetur in hoc
articulo.
43 Tertia species est, † quæ expressa quoque dici potest
respectu primæ speciei, sed respectu secundæ speciei
potest dici tacita, quæ quoque inducitur per aliquod fa-
ctum, subsecutum in maiori ætate, quod non fuisset fa-
ctum nisi adfuisset voluntas comprobandi id quod ge-
stum fuerat in minori ætate, de qua dicam infra art. seq.
Hoc præmisso.
44 Quo ad primam speciem, † clara conclusio est, quod
per talem tacitam ratificationem a lege inductam tolli-
tur beneficium restitutionis in integrum, & etiam nulli-
tatis, d. l. fin. C. eod. lib. 5. & C. de temp. in int. rest.
45 Quo ad secundã speciẽ, † conclude pariter, quòd resti
tutio impeditur. text. est in l. 2. C. si ma. fact. alie. rat. hab.
lib. 2. & ibi omnes notant. Text. est etiam in l. 1. C. eo-
dem. & in l. 2. C. si maior fact. alien. rat. hab. libro 5. &
elegans tex. in l. si filius. ff. de minor. & ibi notant Bar-
tol. & alij.
46 Ampliaturque vt procedat † etiam in communi ea-
demq. causa, tex. est in d. l. 1. C. si in comm. eademq. causa,
cum concord. pluribus, D. Octau. Simoncell. in d. tract.
de decret. lib. 3. tit. 9. nu. 2. & 3. intelligendo tamen dum
modo causa sit indiuidua, vt dixi inf. q. 47. art. 5.
47 Ampliatur † secundò, vt procedat etiam in hærede
ipsius minoris, qui si ratificet scienter id, quod minor
eius author gessit, non potest nomine minoris restitu-
tionem petere. Bald. consi. 184. ad intelligentiam. nu. 3.
& seqq. lib. 2. D. Octau. præall. lib. 3. titu. 9. nu. 19.
48 Ampliatur † tertiò, vt dicta ratificatio intelligatur
prout ex tunc, & sic actus ab initio inexpugnabilis fuis-
se, & valuisse censeatur, D. Octau. præall. tit. 9. cum con-
cord. innumeris de quibus per eum num. 16. quos cum
copiose referat, non transcribam.
49 Ampliatur † quartò, etiam si minor obtinet a Prin-
cipe vt rescindatur acta facta ab eo in minori ætate, vt
tradit eximius doctor bon. memoriæ, Restaurus Castal.
in tract. de impera. q. 3. vers. 4. quem citat præalleg. D.
Octau. d. tit. 9. num. 23. & dubitat circa hanc ampliatio-
nem, ad quem plene hoc considerantem me remitto.
50 Limitatur † è contra aliquot aliis modis.
Et primò, vt non procedat in contractu simulato, qui
quidem non confirmatur per ratificationem minoris fa-
ctam ab eo etiam in maiori ætate. Bald. in consil. 45.
quandoque. lib. 2. Natt. cons. 162. num. 24. & Iacob Me-
noch. de recuper. poss. remed. 15. nu. 182. vbi reddit ra-
tionem huius declarationis, & post eos D. Oct. præall.
titu. 9. nu. 40. Quia addit quòd ex eo fit, quia contractus
51 simulatus † non est contractus. l. simulatæ nuptiæ. ff. de
rit. nupt. cum concord. ibi per eum.
52 Limitatur † secundò, vt non procedat quando minor
approbaret actum contra quem daretur restitutio ex
clausula generali, videlicet, sententiam quæ notorie lata
esset contra ius litigatoris, nam tunc per talem approba
tionem non denegaretur propterea ei restitutio saltem
ex clausula generali, sed solum restitutio ex capite æta-
tis, ita colligo sin. ex iis quæ tradit Io. de Amic. consi. 33.
nu. 20. & 21. Quod est notandum.
53 Limitatur † tertio, vt non procedat quãdo minor de
clararet se nolle ratificare illud quod in minori ætate
gessit, ita Bart. in d. l. fin. C. si maior fact. & ibi Salyc.
Hipp. Riminald. cons. 5. num. 238. lib. 1. Anto. Gabriell.
tit. de minor. conclus. 4. in fin. & sequitur Dom. Octau.
præall. tit. 9. num. 49. & 50.
54 Limitatur † quartò, vt procedat quando minor pau-
cis diebus post completam minorem ætatem confirma-
ret actum a se in minori ætate factum, ita Mauric. c. 312.
in fine dicens ita limitatam fuisse ex æquitate regulam
prædictam a Senatu Dolano in quadam facti specie. Et
ratio est secundum eum, quia minor in tali statu adhuc
sapit iuuenilem fragilitatem.
Sed contrarium in terminis tenet D. Octa. in d. tit. 9.
num. 48. dicens esse fallissimam rationem Mauricij, &
contra eius sententiam stare generalitatem d. l. fi. C. si
maior fact. &c. Et regulam, quòd permissum in tempo-
re, post tempus censetur prohibitum, & è contra. l. pater
filium. §. fundum. ff. de leg. 3. Alex. consi. 17. col. 1. lib. 2.
cum alijs per eum adductis.
Et hoc mihi magis placet, cui alicet naturali cursu nõ
55 fiat iste saltus † ab imprudentia ad prudentiã, & ab inbe
cilli ad sanum consilium, tamẽ lex ita credit, vt istæ præ
sumptiones tollantur, & pro exẽplo est in transitu a pu-
56 pillari ætate ad pubertatem, nam si † testamentum fiat
in fine decimiquarti anni non valet, si fiat die sequenti
valet, quia lex vult, vt credamus illum ea die qua pubes
factus fuit, aptum fuisse factum ad testandum, & prius
non fuisse, vt l. qua ætate. ff. de testam. idem similiter ac-
cidit in tutela finienda, §. 1. Institut. quibus mod. tut. fin.
cum similibus.
Limitatur quintò, nisi minor dolo aduersarij fuisset
læsus, vt per Albe. d. l. fi. Sed ego dicam plene infra eod.
art. 7. ibi vide.
57 Limitatur † sexto, nisi actus ab initio fuisset nullus ip-
so iure, secundum quosdam. Sed de hoc dicam infra eo.
artic. 8.

Articulus VI.

58 AD sextum, † An scilicet approbatio & ratificatio
tacita ipsius minoris, quæ inducitur ex actis subse-
cutis, auferat ei beneficium restitutionis in integrum?
Videtur, quòd non.
59 Quia vtiq. est † approbare aditionem hæreditatis fa
cere aliquid hæreditario nomine in maiori ætate, vt de
se patet, & faciunt tradita communiter l. gerit. ff. de ac-
quiren. hære. Sed per huiusmodi actus subsecutos in ma
iori ætate, non dicitur confirmari aditio facta in minori
ætate, quin possit peti restitutio in integrum aduersus
illam, l. 3. §. scio. ff. de min. ergo &c.
60 Præterea si minor recipit fructus rei permutatæ post
quã est factus maior, dicitur vtique facere actum appro-
batorium ipsius permutationis, sicut is qui recipit pen-
sionem de domo locata, Bald. in consi. 184. ad intelli-
gentiam, num. 5. lib. 2. cum simil. de quibus proxime di-
61 cam. † Sed per huiusmodi receptionem fructuum non
dicitur minor approbare permutationem, ita vt restitui
non possit aduersus illam, vt tradit Rebuff. in tit. de re-
stit. in integr. art. 2. glos. vlt. num. 5. & dicit ita fuisse ser-
uatum in Francia, ergo &c.
In contrarium est communis opinio doctorum, qui
dicunt quod tit. C. si min. maior factus ratum hab. lib. 2.
non solum loquitur & procedit in ratihabitione & ap-
proba-

probatione expressa specialiter, quæ verbis fieri solet.
60 Sed e iam in ea quæ factis ipsis inducitur. glo.in l.1. C.
eod. & alij communiter vbique, quorum plures con-
gerit Paris.consi.33.numer.30 libr.4.plenius cons.49.a
num.14.vsque ad num.24.lib.1.& sequitur Alba cons.
21.num.19.

Ego breuiter puto veritatē esse istā. Aut istud factū
subsecutum est quædam executio necessaria actus fa-
cti in minori ætate, aut voluntaria penitus. Primo casu
dico quòd restitutio non impeditur, secundo sic. Exem-
plum in primo est, in aditione hæreditatis facta in mino
62 ri ætate, quia si in maiori ætate soluātur legata, † vel alia
debita hæreditaria, nō dicatur cōfirmari aditio sic, quin
rescindi adhuc possit intra quadriennium ope restitutio
nis vt d.l.3.§.scio. Exemplū in secundo est, in venditio-
ne facta in minori ætate, nam si in maiori soluatur pre-
cium: vel locationis factæ in minori, recipiatur pensio
vel census in maiori, impediatur restitutio, vt dicam pro
xime in illationibus. Et ratio vtriusque membri est ista.
Quia quando minor iam factus maior facit aliquid qđ
veniat faciendum necessario etiam si ipse nolit, sed iure
cogente propter id, ad quod se obligauit in minori æta-
te, nō pōt hoc casu dici, quòd velit propterea approbare
id qđ fecit in minori ætate, quia nō sponte hoc facit, sed
iure cogente facit. Quod nō procedit, quādo voluntarie
facit, vti est quando recepit pensionem vel censum rei
locatæ vel preciū rei venditæ, quia ad hoc nemo eū co-
gere potest, vnde si recipit facit, quia ita vult, & cōsequē
ter approbat sponte qđ in minori ætate gessit. Et si di-
catur, at pōt ēt in primo casu nō facere id ad qđ de iure
agitur puta, non soluere legata, petendo restitutionem
in integrum aduersus aditionem factam in minori æta-
te, vnde soluendo dicitur tacite renunciare suo benefi-
cio restitutionis. Resp. q̄ minor maior factus non cogi-
tur infra quadriennium anticipare iudicium restitutio-
nis, petendo illā maturius quàm sibi expediens videatur,
& ratio est, quia esse potest, quòd quādo soluit legatum
vnum in primo anno quadriennij, putet adhuc hæredita
tem lucrosam. Secundo vero anno cum soluit aliud, vel
aliquod aliud debitum hæreditarium, constet ei quod
inconsulte illam adiuit, dum erat minor, quia soluendo
non est &c. & propterea iniquum sit denegare ei resti-
tutionis beneficium. Et ita tenendo satisfactum est con-
trarijs. Et infertur ad plura.

53 Infertur primò, † quòd si minor transegit in minori
ætate & postea factus maior aliqua capitula transactio
nis adimpleuit, non amplius restitui potest, ita Alba in
64 d.conf.21.nume.19. Sed tu ex prædictis declara sic, † vt
si quidem minor maior factus ipsemet voluit adimple-
ri sibi capitula trāsactionis ad fauorem suum existentia,
procedat hoc dictum, si uero maior factus cogatur illa
adimplere, quia ipse dum erat minor voluit sibi impleri
alia, & impleta fuerunt ad fauorem suum, & hodie con-
stat, quòd præiudicialis ei est huiusmodi transactio, &
implementum illius, secus erit, ratione supradicta.

65 Infertur secundo, † quòd si minor locauit fundum,
vel domum; & postea factus maior ipse vel hæres eius
censum vel pensionem receperunt, amittunt beneficiū
restitutionis in integrum. Bald.cons.184.ad intelligen-
tiam.num.5.lib.2.Aret.consi.127.col.1.num... Bellon.
consi.58.num.17.& 18.Tiraq. de iure constit.possess.li
mit.30.numer.12.Osasc.decis.58.num.51.Rolan.post
eum cons.64.numer.39.lib.4.Menoch.de recupe.poss.
nu.518.remed.15.cum concord. Borg.de tut.& cur.nu.
147.cum alijs concord.

66 Infertur tertiò, † quod si minor diuisit bona cum fra-
trib. dū erat minor, & postea maior factus perseuerauit
possidendo sic bona pro diuiso, & percipiendo fru-
ctus suæ partis, ex hac tacita ratificatione excludatur a
beneficio restitutionis in integrum. Bal.consil.282.pro
ponitur.lib.2.vbi de communi.& consi.45.quandoque.
num.2.lib.2.& Bald.sequitur Crau.cons.19.nu.4.lib.1.

Sed contrarium vult Rebuff.in tit.de rest.in int. ar.2.
glos.vlt.numer.5.dicens ita fuisse seruatum in Francia.
Ego autem dico ex prædictis resultare concordiam,
nam si non aliud fecit minor quàm perseuerare in pos-
sessione pro diuiso & fructus suæ partis percipere, non
propterea beneficium restitutionis amittat, sicut neque
minor emptor amitteret, si factus maior aliquo tpe qua
driennij rē emptā detineret, & fructus ex ea perciperet,
quid enim impediret eum, quin ante lapsum quadrien-
nij posset restitutionem petere aduersus dictam emptio
nem? Si vero aliud fecit, puta conueniendo fratres ad ob
seruandum instrumentum diuisionis, & sibi aliquid as-
signandum, de quo conuentum fuerit in d. diuisione,
tunc secus, & ita loquatur & procedat opinio Bal.& alio
rū. Et hoc clare voluit glo.in l.1.C.si maior fact.ali.rat.
hab.libr.2.dum inquit, quòd per solam taciturnitatem
67 non ratificatur diuisio † ita vt restitutio impediatur, nisi
lapso quadriennio, vel quinquennio in l.fi.C.eod.lib.5.
& C.de temp.in int.rest. Sed bene ratificatur vel expres
se, vel tacite faciendo aliquid, per quod videatur habe-
ri ratum &c. & inter alia allegat glo.l.pen.ff.de leg.cō-
miss.vbi ponitur in terminis exemplum de quo dixi su-
pra, videlicet si ipse qui poterat a contractu recedere
precium ex illo contractu petat, dicitur enim ibi quòd
in tali casu fauori suo renunciare videtur.

68 Infertur † quartò idem esse, si maior factus petat pre-
cium rei alienatæ in minori ætate, ita post Calcan.cons.
22.in fi.& Crau. cons. 159. Menoch.præall.remed. 15.
num.113.

69 Intelligendo dummodo † maior factus hoc ex certa
scientia faciat, non autem ignoranter, vt ibi per eum. &
facit l 1.C.eod.lib.5.

70 Infertur † quinto idem esse, si maior factus dilationē
ad soluendum debitum petierit, ita post Grat. consil.
47.num.22.lib.1.Menoch.de recup.poss.remed.15.nu.
112.& seqq.

71 Sed tu intellige † iuxta prædicta, quod si scilicet mi-
nor effugere potuit aliter solutionem bene procedat,
alias non, per ea quæ dicta sunt in conclusione, & ita per
transeo in hoc articulo.

Articulus VII.

72 AD septimum, † An scilicet ratificatio, & appro-
batio minoris, quæ auferret ei alias beneficium re-
stitutionis in integrum, auferat ei, si dolo aduersarij læ-
sus fuit?

Videtur, quòd nihilominus amittat minor beneficiū
restitutionis. Nam volenti, & scienti dolus non infertur,
qui igitur approbat id in quo fuit dolo circumuentus, vi
detur vtique dolum illum remittere.

Contra determinant doctores communiter. gl.in d.l.
1.verbo dolo.C.eod.lib.5. Bar.ibi & alii post eum. Mau
ric.c.312.in fi.& Rol.a Valle consi.60.nu.41.lib.4. vbi
plene, & num.45. vbi plene cum authoritatibus, plene
etiam Menoch.de recuper.poss. remed.15. nume.132.
& seq.& D.Octau.Simoncell.de decret.tit.9.nume.32.
cum concord. Et ita tene regulariter.

Et ad contrarium dic, quòd conclusio non loquitur
quando dolus notus fuit ipsi maiori facto, vt dicam sta-
tim in prima limitatione.

73 Limitatur igitur † primò, vt non procedat, quando
ratificatio fuit facta ab eo, qui sciebat dolose se circum
uentum fuisse, & ita vere loquitur glo. in d.l. 1. & Bar.
ibi, & ita intelligi potest dictum Baldi in consilio 45.
libr.2.& latissime prosequitur, & firmat Paris.consi.49.
numer.

num.30.& seq.vsque ad finem.lib.1.& pro hoc facit l. si quis rationes.ff.de lib.leg.

Et ad l.Aurelius.§.Caius.ff. eod.resp. quod ibi ab ignorante fuit facta remissio.

74 Sublimitatur † hoc vt non procedat, quando iste dolus venit in notitiã ipsius minoris cũ nondum contraxit, sed postquam est factus maior, & actum probauit, & sic postquam non potest amplius restitui.ita sing.Cur.iun. cons.51.& Gabriell.Rom.tit.de mino.concl.4.num.11. & eximius aduocatus Romanus D.Hieronymus Gabr. in cons.13.num.17.

Contra hanc sublimitationem tenet D.Octa præalle.d.tit.9.nu.35.Sed pace eius,non discedas ab hac sublimitatione,quæ viua ratione munitur,ponendo vt ego posui, quòd scilicet dolus peruenerit ad notitiam post approbationem,quia vtique non potuit renunciari huic dolo per dictam approbationem, si doli notitia non habeatur tempore approbationis.

75 Limita † secundo,vt procedat in dolo vero, non autem in dolo præsumpto,qui ex enormi læsione resultat, vt post Paris.cons.49.col.4.lib.1.& Menoch.de recup. poss.remed.15.nume.179.& seqq. sequitur D. Octau. præall.d.tit 9.num.34.Contrarium voluit Barbat.cons. 42.num.14.in fine lib.1.& cons.70.col.3. lib.3.& facit pro eo illud idem,quod ex communi tradit idem D.Octau.d.tit.9.num.44.scilicet de remedio l.2.C.de rescin. vend.quod ratificatione non perditur. Facit etiam id quod D.Octau.præalleg.ibi numer.41.tenet post multos concor.de iure canonico,circa malã fidẽ aduersarij.

Ego puto quod in læsione vltra dimidiam bene procedat hæc 2.opinio Barbatiæ, circa dimidiam vero prima opinio.Quia in læsione vltra dimidiam approbatio actus non excludet remedium dict. l. 2. Sed in læsione citra dimidiam propter quam sola restitutio in integrum competit,excluditur restitutio per approbationem,neque dolus præsumptus obstat,quia ille est notus ab initio ipsi minori,cum inducatur per præsumptionẽ iuris, quod ipsi minori facto non præsumitur incognitum.

Articulus VIII.

76 AD octauum, † An scilicet ratificatione minoris maioris facti confirmetur contractus ipso iure nullus,etiam quo ad beneficium restitutionis in integrum?

Videtur quod sic.Vt voluit Bal.in cons.45. quandoque. lib.2.& Gomes.hoc firmat in tract.var.resol. tom.2.ca. 13.num.11.dicens quòd maioribus præseruatur hoc casu solum remedium l.2.C.de rescind.vend.

Contrarium tenet Alber.in l.final. C. si maior fact. alien.rat.hab.lib.5.& videtur sequi Bald.in l.1.C. eod. & Natt.cons.245.col.1.Ceph.51.num.45. Et facit pro hoc d.l.1.inducendo sing. vt per Bald.ibi. Facit etiam, quia læsio vbi non adest,non competit restitutio, sed læsio adesse non potest, antequam contractus teneat, quia nullum præiudicium interim affert, & vt dictum fuit supra q.17.art.7.vbi contractus est nullus, restitutio cessat ratione superfluitatis.Igitur si tempore quo fuit approbatus contractus,restitutio non competebat,non potest dici quòd illi renunciatum sit per approbationem huiusmodi.. Quinimo cum eo tempore incipiat valere contractus,& læsionem afferre, ab eo tempore dicetur adesse causa restitutionis.Et quia ista approbatio firmat contractum prout ex tunc,vt supra dictum fuit,dicetur ab initio læsus ipse minor. Et hæc secunda opin. videtur mihi securior,& æquior per prædicta, declarando tamen,vt dicam proxime propter contraria.

77 Ampliaque † vt procedat etiam non solum,quando contractus est nullus ratione omissionis decreti,sed etiã quando est nullus propter quamlibet aliam solemnitatem omissam,Ceph.cons.51.nu.45. libr. 1.dicens quòd omnes intelligunt d.titulum.C.si maior fact.&c. libr.5.

78 Limita è contra, † vt non procedat, quando contractus esset nullus ratione fictionis statutariæ, videlicet quia statutum fingeret contractum simulatum, nã tunc per approbationem subsecutam in maiori ætate fieret prorsus inexpugnabilis, & ita loquitur Bald. dict. consil.45.quæque, libr. 2. & cuius dictum ita procedere potest.

79 Limita † secundo nisi specialiter approbatus esset, quo respectu ipsius restitutionis in integrum, videlicet quod ratificauerit maior factus per factum ipsum, vel per verba specialiter renunciatoria restitutionis in integrum. Quo casu de se patet,quòd ab omni remedio erit exclusus tam nullitatis quam restitutionis, cum ratificatio ad vtrunq. referatur,vt præsupponitur.

80 Supradicta omnia,† in quibus conclusum est minorem amittere beneficium restitutionis propter non reclamationem factam intra quadriennium, vel propter contrarium actum factum, vel propter specificam approbationem, limita, vt procedant data scientia ipsius læsionis, alias si ignoraret maior factus sibi competere beneficium restitutionis,nulla prædictarum ratificationum,vel expressa vel tacita ei noceret,Soc.iun.cons. 39.num.5.lib.1.Paris.consil.49.lib.1.cum concord.per D.Octau.præall.tit.9.num.37. Quos non transcribo,
81 vide apud eum.Et amplia vt per eum ibi, quando† maior factus esset dubitans de iure sibi competente quo ad restitutionem in integrum,quia dubius, & ignorans æquiparantur,Bar.in l.manifestissimi.§.1.per illum tex. C.de furt.& Bald.in l.sacratissimæ.C.de leg. cum simil. & in summa vult iste elegans Mod. vt maior factus habeat notitiam sui iuris in specie,non autem sufficiat, quod habeat in genere,ad hoc vt approbatio eius ei noceat, vt post multos ibi deducit, & est notab. ampliatio. De cuius veritate tangam infra in tractat.iuramenti, in illa ardua q.an sufficiat in genere fuisse cogitatum de aliquo remedio minori competente, ad hoc vt per iuramentum ab illo exclusus dicatur.

SVMMARIVM.

1 *Restitutionis beneficio quibus verbis vel clausulis minor renunciare dicatur.*
2 *Restitutionis beneficio an intelligatur quis renunciare per illa verba, renuncians appellationi, reclamationi, & omni legum auxilio.*
3 *Restitutio in integrum est auxilium legis.*
4 *Remedijs iuris specialibus lex non intelligit derogare.*
6 *Minor renunciando beneficio minoris ætatis an dicatur renunciasse beneficio restitutionis in integrum.*
7 *Minori non denegatur restitutio ex eo tantum, quòd lex habeat eum pro maiori.*
8 *Restitutioni in integrum non intelligitur renunciatum, licet renunciatum sit beneficio ætatis cum iuramento.*
9 *Minor renunciando beneficio ætatis non dicitur renunciasse restitutioni in integrum, quando est enormissime læsus.*
10 *Minor an possit cogi vel approbare contractum, vel restitutioni renunciare.*
11 *Minor an possit cogi restitutionem petere.*
12 *Et an possit cogi alternatiue, scilicet vel illam petere vel illi renunciare.*
14 *Minor an possit cogi vt alius restituatur nomine suo.*
15 *Pater restitui potest nomine filij sui etiam inuito filio.*
16 *Fideiussor restitui põt nomine sui principalis ẽt inuito eo.*

17 *Minor factus maior si renunciat restitutioni, an sit omnino ab illa exclusus.*

18 *Publici iuris quæ sunt, non possunt pactis priuatorum tolli.*

19 *Tacite si aliquid recusari potest, multo magis expresse.*

20 *Publici iuris quæ sunt, non possunt a priuatis tolli, quando principaliter concernunt publicam vtilitatem, non si secundario.*

21 *Minor renuncians beneficio restit. in integ. in minori ætate an dicitur propterea ab illo exclusus.*

22 *Minor eadem facultate dicitur renunciare restitutioni in integrum, qua contraxit.*

23 *Minoris renunciatio restitutionis beneficio facta in minori ætate est nulla ipso iure.*

24 *Et an procedat si renunciatio facta fuit cum debitis solemnitatibus.*

25 *Restitutioni in integ. impetrandæ licet renunciari non possit a minore, potest tamen restitutioni impetratæ.*

26 *Restitutio iam impetrata licet expressè non renuncietur illi, si tamen expressè non acceptatur, non prodest.*

27 *Sed quomodo hoc procedat, declaratur num. 27.*

28 *Minor licet non possit renunciare beneficio restitutionis in integ. potest tamen alius pro eo.*

29 *Minor renuncians restitutioni in integrum cum authoritate iudicis, illam amittit.*

30 *Ecclesia renuncians beneficio restitutionis in integrum, an illud amittat in casu quo minor amittit.*

31 *Minor renuncians restitutioni in integrum cum iuramento, an illius beneficium amittat.*

32 *Auth. sacramenta puberum, loquitur non solum in contractibus reciprocis, sed etiam in alijs non reciprocis, qualis est donatio, fideiussio, renunciatio &c.*

33 *Iuramentum appositum a maioribus super contractibus ab eis celebratis, an regulariter impediat restitutionem in integrum.*

34 *Iuramenti minorum, & iuramenti promissorij tractatus ab authore specialiter & separatim compositus post editionem istius, de restitutione in integrum expolietur, & edetur.*

35 *Restitutionis beneficium an amitatur ex eo, quod res non sit amplius integra.*

36 *Intellectus l. 25. §. Scæuola. ff. de minor. quem author verissimum putat.*

QVAESTIO XXVI.

De impedimento restitutionis minoris ex eo, quia minor renunciauit beneficio restitutionis in integrum, vel ex alia qualibet causa, videlicet iuramenti &c.

BReuis superest absoluenda quæstio circa impedimenta restitutionis minorum. Quia quod integrũ pene tractatum requireret, iuraméti scilicet impedimentum, hic non nisi remissiue peragetur, cætera vero vel nullam, vel modicam continent difficultatem. Ideoque hisce octo articulis, breuissime absolui potest.

Primò, An & quomodo, quibusve clausulis dicatur minor renunciare beneficio restitutionis in integrum?

Secundò, An possit cogi minor vel approbare cõtractũ, & restitutioni renunciare, vel a cõtractu discedere?

Tertiò, An si minor iam maior factus renunciat beneficio restitutionis, sit perpetuo exclusus ab illo?

Quartò, An si minor in minori ætate renunciat huic beneficio, dicatur propterea exclusus ab illo?

Quintò, An hoc procedat in ecclesia?

Sextò, Et quid si iuramento medio minor renunciauit beneficio restitutionis?

Septimò, An iuramentum appositum in cõtractu minoris regulariter impediat restitutionem in integrum?

Octauò, An impediatur restitutio, quia res nõ sit amplius integra.

Articulus I.

1 AD primum, Quomodo scilicet, † quibusve verbis & clausulis dicatur minor renunciare beneficio restitutionis?

Circa hoc de duobus contingit dubitare.

2 Primum est, † an per illa verba generalia, & renunciãs appellationi, reclamationi, reductioni &c. & omni legũ auxilio &c. intelligatur quis renunciare beneficio restitutionis in integrum? &

Videtur quòd sic.

3 Quia vtique † restitutio in integrum est auxilium legis, & qui omne dicit nihil excludit &c.

Sed breuiter contrarium est verum. Et in primis in specie hoc notat pro sing. Petr. Rauen. sing. 179. per l. si minor. § minor. & ibi Bald. ff. de minor.

Præterea idem accidit in prohibitione & impedimẽto restitutionis in integrum a lege, vel statuto procedente, nam & si statuto caueatur, † quòd in aliquo casu non 4 possit reclamari, recurri, appellari, vel aliquo modo contrauenire &c. non tamen intelligitur prohibita restitutio in integrũ, vt est cõmunis omnium opinio, vt plene deduxi, & cumulaui supra q. 15. art. 6. vers. c. sed contra est. Et ratio quæ ibi affertur, & quæ hic etiam militat est, quia restitutio in integrũ nunquàm intelligitur prohibita, nisi cum specialiter prohibita est, Bald. cons. 236. statuto ciuitatis, num. 5. lib. 1. Aym. cum concord. cons. 201. num. 35. libr. 2. & Thob. cons. 87. num. 4. cum concord. per Boer. decis. 140. num. 3.

Ad contrarium respõ. quòd sicut mens legis non est 4 derogare beneficijs speciali iure cõpetentibus † per huiusmodi clausulas generales, vt dixi d. q. 15. art. 6. versic. ad contrarium. Ita præsumitur esse quoque mens cõtrahentium, hoc est, quòd sit conformis dispositioni, & menti ipsius iuris.

5 Quo retento † amplia, & limita vt dixi d. q. 15. art. 6. quia pene idem articulus est, applicando quæ ibi dicta sunt in prohibitione legis, prohibitioni, siue pacto contrahentium.

6 Secundò dubitatur, † an ex eo quod minor renunciauit beneficio minoris ætatis, dicatur renunciasse beneficio restitutionis in integrum?

Videtur quòd non.

Primò, quia potest intelligi hoc respectu nullitatis, propter non adhibitas solemnitates in contractu, vt patet. Quinimo quod de hoc & non de restitutionis beneficio intelligi debeat, facit illa conclusio, de qua su-
7 pra q. 15. artic. 9. videlicet, quòd si lex † vel statutum habeat minorem pro maiori, non intelligitur propterea auferre illi beneficium restitutionis, sed tantum legitimasse personam illius, & substulisse nullitates propter illam ætatem minorem resultantes, glos. & doctor. in leg. vnica. C. si de mom. poss. & de cõmuni Boer. decis. 310. num. 4. & Borgn. de tut. & cura. num. 99. & ego deduxi d. q. 15. art. 9.

8 Secundò, † quia in fortioribus terminis (quando scilicet renunciatum est beneficio ætatis cum iuramento) hoc tenet Angel. in §. idem iuris. num. 4. Instit. de except. & communiter teneri a Bart. & alijs in dict. l. sciendum. reprobata opinione Dyn. & aliorum, dicit Zas. ibi num. 16.

Sed imo in contrarium est expressa sententia Bart. in d. l. scien-

d.l.sciendum.nu.6. (quicquid dicat Zas.quẽ arbitror forte corruptum in meo codice) & cum Bart. est communis sententia, vt omnes vbique attestantur, & q; in istis terminis conclusio Bart. procedat colligitur ex Crot. in d.l sciendum.num.50. & Corn.in d.auth.sacramenta puberum. nu.30 & Cagn. in l.2.nu.107.C.de rescind.vẽd. & in terminis Corn. consſ.30 num.12.libr.3. Curt.iun. cons 18.nu.4. & Cæpoll.caut.199. num.3.

Moti, quia restitutio in integrum quoque est beneficium ætatis, & si posset peti, non posset dici renũciatum omni beneficio ætatis.

Ego puto sic dicendum. Aut contractus a minore celebratus, fuit solemniter celebratus, ita vt non posset alio beneficio rescindi quàm restitutionis in integrum, & verissimam puto secundam sententiam communem. Et ratio est, quia si non potest referri illa renũciatio ad aliud beneficium ætatis, quam restitutionis in integrum, ad illud referri debet, ac si nominatim illi renunciatum esset.l.2.ff.de lib.& posth.

Aut non fuit solemniter celebratus, ita vt posset etiã de nullitate dici. Et tunc puto veriorem primã sententiã, per illam regulam in summa cõmuniter receptam, quòd restitutio in integrum nunquam exclusa intelligitur, nisi quando specialiter de illa facta est mentio, vt dixi supra eod.art.vers.præterea.ad finem, & plenius d.q.15.art.6. & ita distinguendo satisfactum est contrarijs.

9 Limita tamen eandem sententiam (si placet illã simpliciter tenere) vt non procedat, quando minor fuisset enormissime læsus. Natta cons.631.num.11.lib.3.vt dicetur plenissime in materia iuramenti, suo loco.

Articulus II.

10 AD secundum, † An scilicet minor cogi posſit, vel approbare contractum, vel a contractu discedere, & restitutioni renunciare, vel illam petere?

Iste articulus potest multipliciter intelligi. Ideo breuiter distinguendo, & concludendo dico sic.

11 Aut quærimus, an † minor cogi posſit simpliciter restitutionem petere. Et dic quòd non.text.est in l.si iudex circumuẽtus.ff.de min.vbi est ratio, quia quilibet po-
12 test renunciare † fauori pro se introducto. & ita passim notatur, q; minor inuitus nõ restituitur.glos.in l.1. C.de filiofam.min.& ibi Cyn.Bal.& alij.Ang.in l.eam quam. num.21.C.de fid.

13 Aut quærimus, † an posſit cogi alternatiue, scilicet aut restitutionem petere, aut illi renunciare. Et quo ad hoc ego dixi supra q.præced.art.2.quod non, cum non reperiatur hoc iure cautum, neque probetur in l.Iulianus.§.si quis colludente. ff de act.empt. vbi a quibusdam dicebatur esse casum de hoc.

14 Aut quærimus, † an posſit cogi minor, vt patiatur q; alius restituatur nomine eius, siue quod vtatur beneficio restitutionis competenti ipsi minori, & dico quòd habemus duos casus quòd sic.

15 Primus † est in patre, qui potest restitui nomine filij sui, etiam inuito filio, quando interest sua restitutionem obtinere propter peculium, tex.expressus in l.patri.ff.de min.& ibi omnes.

16 Secundus casus est † in fideiussore, qui quidem in illis casibus, in quibus restitutio minoris sui principalis sibi quoque prodest (qui notantur in l.1. C.de fid.minor.& dicam infra circa effectus restitutionis, quæst.48.ar.1.& seqq.) potest restitui ex persona minoris, etiam si ipse minor restitui nolit, vt notat gl.in l.minor.ff.de proc.& glos.in l.3.§.sed vtrũ. ff.de min.& in l.1. C.de fid.min. & ibi Cyn. in fin.& Bart.num.8. & Bald.num.6.& alij, quos congeram infra d.q. 48.art.1. & ibi etiam ad contraria respondebo, & limitabo.

Articulus III.

17 AD tertium, † An si minor iam maior factus renunciat beneficio restitutionis in integrum, sit omnimodo ab illo exclusus?

Videtur, quòd non.

18 Quia quæ sunt † iuris publici non possunt pactis priuatorum tolli, l.priuatorum. C.de iur.omn.iudic.c.si diligenti.de for.comp.cum simil. Sed restitutio in integrũ propter publicam vtilitatẽ introducta est, vt dixi supra in præludijs q.1.art.12. ergo illi renunciari non potest, ita vt non amplius peti posſit.

Contra est veritas.glos.in l.si intra.C.de rest.in integ. Bart.in l.ius publicum.nu.3. ff.de pact. Alber.in l.si quis in conscribendo.numer.10.C.de episc.& cler. Celsus in tract.clausul.tit.an restit.benef.renũc.posſit.per totum. Riminald.consil.140.num.32.lib.1.

Et ratio clara est, quia si per approbationem actus hoc facere potest, vt dixi supra in præced.quæstione, ergo multo magis per expressam renunciationem, per regulam authen.multo magis.C.de sacrol.eccles.

19 Quinimò si tacite † hoc fieri potest, non petendo illam infra quadriennium, multo magis fieri poterit expresse renunciando illi, cum plus regulariter operetur expressum, quam tacitum, quando adest eadem ratio; prout hic, Bal.in l.si arrogator.col.3. de adopt.per iura diuersa, vt per eum.

20 Ad contrarium resp. q; † procedit quando publica vtilitas principaliter consideratur, non quãdo secundario, vt hic, vt per Bart.in d.l.ius publicum.num 3.ff.de pact. & dixi supra d.q.1.art.12.

Articulus IV.

21 AD quartum, † An si minor renunciat beneficio restitutionis in integrum in minori ætate, dicatur propterea ab illo exclusus?

Videtur, quòd sic.

Prout voluit Angel.Aret. in §.idem iuris.num.51.Instit.de except. per l.ait prætor. §.1.ff.de minor.cum ibi notatis.

Præterea facit, quia si minor audiri deberet aduersus hanc renunciationem, non posset nisi ope restitutionis, supponendo terminos habiles, videlicet, quòd cum debitis solemnitatibus renunciauerit, sed non restituitur quis ad restitutionem petendam, ad communiter notata in leg.interdum. ff.de minor.& dixi supra pluries.ergo &c.

Sed breuiter contra est veritas. gl.in l.si iudex. in verbo, vnicuique.ff.de minor.Bart.ibi.nu.2.Alber.in princ. gloſſ.in l.si intra. C.de rest. in integ. & ibi Alber. Bart. Paul.de Cast.& Fulg.Alber.in l.si quis in conscribendo. num.10. C.de epis.& cler. Bart.in l.cum minor. num.2. ff.rem ratam habe. & ibi Ang.nu.4.& Paul.de Cast.nu. 1.Bar.in l.doli.nu.3.ff.de nouat.& ibi Aug.n.7. & Alb. nu.12.Bar.in l.ius publicum.n.3.ff.de pactis, Bal.in l.cũ decurionatus.num.1.C.de decur.lib.10.Iac.de Arena in l.doli mali.num.1.ff.de nouat.Felyn.in c.si diligenti.nu. 25.cum concord.pluribus, & Abb.num.12.de for.compet.Bar.cons.88.num.4.lib.1.Io.de Amicis cons.33.nu. 59.Corn.cons.178.num.12.lib.3.Bal.cons.96.nu.2.lib. 5.Natta consil.458.numer.4. Aluis.de Alber.sing. 102. Celsus in tract.clausul. tit.an restit.benefic.renunc.poſſ. Grammat.super constit. regni tit.de restit.minorũ, nu. 1.Alban.in addit.ad Bart.in d.l.si quis.num.4.C.de pactis.Capyc.decis.110. in fin. & in summa ista est vera, & communis omnium sententia.

Et probatur per regulam l.interdum.ff.de min.Quia eo ipso videtur læsus quòd renunciat.& quia eadẽ facili-

22 tate renunciat † restitutioni, qua contraxit, secundũ Abba.d.c.si diligenti.& Bal.in d.l.cum decurionatus. Et sic tenendo.

Ad primum resp. quòd opinio Ang. si simpliciter accipiatur, omnino erronea est, vt ex prædictis patet, si vero accipiatur secundum terminos in quibus loquitur, potest in illis tantum teneri, vt dicam in vltima limitatione, licet dubitabilis sit, vt ibi dicam, vbi respond. etiã ad d.l.1.§.ait prætor.§.1.ff.de minor.

Ad secundum resp. quòd non dicimus nos, quòd minor indigeat restitutione aduersus dictam renunciationem, sed quòd renunciatio ipso iure non tenet, vt dicam statim in ampliat. proxima.

23 Amplia igitur † primò, vt intantum huiusmodi renunciatio non obstet minori, quinimo nulla ipso iure censeatur. Bartol.in d.l.cum minor.nume. 2. ff. rem rat. hab. & Pau.de Cast.in d.l.si intra.nu.2.C.eod.tit. de restit. in int.

24 Ampliatur † secundo, vt procedat etiam si renunciatio facta fuisset à minore cum debitis solemnitatibus, ita Borgn.in d.tract.de tut.& cur.nu.170.ad finem, per notata per Capycium d.decis.110.nu.2.& per text. in l. sed & si sine.§.restitutus.ff.de minor.

Sed videtur obstare quod dicitur infra eod. limit. vltima. Dic vt ibi.

25 Limitatur † e contra primo, vt procedat in restitutione impetranda, non autem in impetrata, quia huic potest renunciari.text.est & ibi Bart.& alij in l. si iudex. ff. de minor.& ita procedit gl.in c.ex literis, eo.tit. nostro, & Bal.in l.Papinianus.in fine.ff.de minor.& Affl.tit. de contr. feud. apud pares cu.sub nu. 67.

26 Quinimo ampliatur † hoc, vt & si expresse non renũcietur, si tamen expresse non acceptetur, non prosit restitutio iam impetrata. Afflict.decis.341.nu.3.licet re vera loquatur in restitutione gratiosa.

27 Sed tu aduerte, † quod hæc limitatio procedit quantum ad hoc, vt non posit cogi minor ad restitutionem in integrum petendam, vel petitam acceptandam, vt dixi etiam supra art. præced. & ità loquitur d.l.si iudex.& procedit ratio de qua ibi. Sed quantum ad hoc, quòd si minor læsus sit ex hac renunciatione restitutionis impetratæ, non debeat ei succurri, hoc necubi reperio cautũ, & æquitati repugnat, & eadem ratio, qua firmatur conclusio supra facta, suadet, vt si minor læsus sit ex huiusmodi repudiatione, & præiudicium afferat ei renunciatio huiusmodi, non teneat, & pro non facta haberi debeat. Quia eadem facilitate &c. vt ibi dixi.

28 Limitatur † secundò, vt quamuis ipse minor non possit renunciare, tamen alius pro eo facere posit promittendo pœnam, in casu, quo ipse minor restitui vellet, Ange.in d.l.cum minor.nu.4.ff.rem rat.haber.

29 Limitatur † tertiò, nisi minor cum authoritate iudicis renunciasset, Ang.Aret.in d.§.idem iuris.nu.51. Institu. de excep.per l.ait prætor.§.1.ff.de minor.

Sed obstat huic limitationi ampliatio secunda, de qua supra.

Ego puto, quòd sit verior ampliatio. Quia in summa hoc iudicis decretum nil aliud continere potest nisi vel quòd expediat minori magis non restitui quam restitui, vel quòd restitutionem non meretur, si continet primũ, non impedit restitutionem, quia licet pro decreto præsumatur, tamen probatio læsionis tollit hanc præsumptionem, vt dixi plene supra q.22.art.9. Si secundum, tunc nõ est renunciatio restitutionis, sed sententia iudicis restitutionem non esse dandam, contra quam non datur restitutio, sed appellatio, vel restitutio aduersus omissam appellationem à tali sentẽtia, & hoc ex alijs rationibus, de quibus dixi supra q.16.art.2.& seq.

Articulus V.

30 AD quintum, † An scilicet prædicta conclusio procedat in ecclesia?

Videtur, quòd non.

Primò quia ecclesia à die læsionis censetur maior cũ ei currat quadriennium statim à die læsionis, vt diximus supra q.20.artic.3. ergo statim ac læsa est, poterit renunciare beneficio restitutionis, licet iure minoris vtatur, quo ad illam obtinendam.

Secundò, quia non dubium est, quin eadem vel propria vel aliena vel facilitas vel fraus adsit semper ex post facto quæ adfuit tempore læsionis, vnde si hoc attendi deberet, prout in hoc fundatur communis conclusio supra dicta, in perpetuum esset secura ecclesia & restitutionem petere posset. Vel si propter quadriennij cursum quandoque ab hoc beneficio excluderetur, diceremus, quòd plus posset tacita renũciatio quàm expressa, si per tacitam approbationem actus amitteret beneficium restitutionis, & non per expressam renunciationem ipsiusmet beneficij restitutionis, contra regulam d.auth.multo magis &c.

Tertiò, quia ita communiter doct. tenere videntur. Albe. in d.l.si iudex, in prin.ff.de minor. dicens ꝙ ita tenent gl.& Inn.in c.cum ex literis extra eod. & Arch. in cap. ecclesia.eod. tit.in 6.& ad idem tendit Specul.in §. qualiter.nu.9.eod.tit.& expresse Alber. in l.si quis in cõscribendo.nu.10.C.de ep.& cler.

Sed in contrarium re vera est magis communis opinio.glo.in cap.si diligenti.in prima glo.vers.similiter, & ibi Abb.nu.13.cum glosis concord. de for. comp. & expresse hoc tenet Io.And. in add. ad Specul.d. §.qualiter. in verbo iudex. Petr.de Bellapertica, in l. si intra. C. de rest.in int.circa medium. Abb.in ca.1.de rest.in int. nu. 16. post glo. in d.c.1.in 6. eod. tit. Inclinat etiam Ang. in §.idem iuris.nu.51.Instit.de except.

Et pro hoc facit, quia excepto cursu quadriennij, cuius respectu ecclesia censetur maior, in cæteris regula est quod ecclesia fungitur iure minorum, cap.1.eod.titu. de rest. in int.

Ego puto veriorem hanc posteriorem sententiam. Et moueor, quia ista fictio iuris, quod ecclesia censeatur maior statim à die læsionis, procedit quo ad cursum quadriennij tantum, in cæteris vero constat, quòd semper il læsa manere debet, vt dicitur in c.1.e.tit.de rest.in int.& constat ex practica, quia si interim læderetur in aliquo, restitueretur, vnde si renunciatio sui beneficij esset illi damnosum, quare non esset restituendus aduersus d. renunciationem, vel melius inquam, quare non deberet restitui non obstante d. renunciatione?

Neque obstant contraria.

Ad primum enim resp. vt dixi statim, quòd fingitur maior quo ad cursum quadriennij tantum in cæteris vero secus, d.c.1.

Ad secundum resp. retorquendo, quòd ex eo quia eadem facilitate propria, vel aliena fraude læditur ecclesia, ita post læsionem renunciando restitutioni, sicut læsa fuit in ipso contractu, eadem quoque ratione ei succurri debet. Neque obstat, quòd plus operaretur tacita renunciatio per cursum temporis, quàm expressa. Quia aduertendum est, quòd cursus temporis non ex eo tantum aufert ecclesiæ beneficium restitutionis, quia ecclesia tacite renunciare videatur illi beneficio, sed quia lex ita disposuit, vt quandoque securi sint qui cum ecclesia contrahunt, qui aliàs in perpetuum securi non essent, cum ecclesia nunquàm moriatur, vt dixi supra quæstione 19.

Ad tertium dic, quòd licet Alber. alleget glos. Innoc. & Archid. pro sua opinione, non tamen hoc clare

deter-

determinant, neque etiam clare reſoluit Specul.præall. num.9.vnde ipſe ſolus expreſſe tenet,& contra eum adeſt communis opinio, & magis amica regulæ.d.c.1.eod. tit.noſtro, & rationi doctorum, vt prædictum eſt.

Articulus VI.

31 AD ſextum,† An ſcilicet noceat minori,quòd renunciauerit reſtitutioni in integrum, cum iuramento?

Breuiter concluſio eſt quòd ſic, vt in ſpecie dicunt gloſ.in §.extraneis. & ibi Myſing.in fine.Inſtit.de hær. qual. & diff.& Felyn.cum concord.innumeris, in d.ca.ſi diligenti,nu.15.de for.compet.Albanus in add.ad Bart. in l.ſi quis in conſcribendo.num.4.C.de pactis.

Et probatur per aliam claram iuris & doctorum con-
32 cluſiona, quæ † habet, ꝙ auth.ſacramenta.C.ſi adu.vēd.
auferat minori omne beneficium minoris ætatis, quādo
ipſe iurauit ſuper cōtractu ab eo celebrato, & ꝙ d.auth.
loquatur non ſolum in cōtractibus reciprocis, qualis eſt
venditio,ſed etiam in non reciprocis,qualis eſt donatio,
renunciatio, fideiuſſio &c.prout de communi teſtantur
ibi Alberic. num.14. Iaſ.num.71. Corn.num.24. Curt.
num.41. & Bertrand.conſil.175.nu.1. lib.1.& alij quos
plene congeram in tract.iuramenti.

Articulus VII.

33 AD ſeptimum,† An ſcilicet generaliter iuramentum appoſitum ſuper contractu minorum, ab ipſis minoribus impediat reſtitutionem in integrum?

Iſte articulus eſt adeo amplus, vt pleno tractatu, ne
dum vnica quæſtio.indigeat. Et propterea ego decreui
34 tractatum hunc ſeparare † a tractatu iſto reſtitutionis in
integrum, & de iuramento confirmatorio contractus
ſpecialem & plenum tractatum ſcribere, prout ſcripſi,
& quoniam ſuprema manus duntaxat ei imponenda ſupereſt, paucis menſibus poſt editionem iſtorum duorum voluminum de reſtitutione in integrum, Deo fauente, tertium volumen de iuramento prædicto in lucem prodire concedam, vt cum iſtis comparari illico queat, cum quibus propter iuramenta minorum, & impedimentum reſtitutionis in integrum illorum inde reſultans, germanam & connexam continet materiam. Interim lector benignus me excuſatum habeat.

Articulus VIII.

35 AD octauum, † An ſcilicet ex eo, quòd res non ſit amplius integra, auferatur minori beneficium reſtitutionis in integrum?

Videtur,quòd non.

Quia quo magis res diſtracta eſt, & negocium non eſt amplius integrum,eo magis minori præiudicium eſt, ergo maior ſubeſt cauſa illum reſtituendi in integrum. Et ita reperio,ꝙ ſimpliciter tenet Corn.conſ.229.num. 15.ver.nec obſtat, & idem tenet Crot.conſil.198.num. 21.verſic.non obſtat.lib.1.

Et facit etiam pro hoc l.fin.C.de rep.hæred.& l.ſi ex cauſæ,alias l.in cauſæ.§.interdum.ff.de minor.vbi videtur expreſſum.

In contrarium eſt text. in §. Scæuola. leg.25. ff.de minor.

Pro concordia quidam dicunt, quòd reſtitutio quidem non impeditur penitus, & ita loquitur prima opinio cum allegatis per ea, ſed tamen difficilius conceditur quando res non eſt amplius integra, & ita loquitur d.§.Scæuola. & hunc in modum ſoluunt Bombin. conſil.18. in fin.& Rebuff.tit.de reſtit.in integ.§.1.gloſſ.2. num.2. Qui dicit,quòd reſtitutio debet concedi quo magis poteſt ſine præiudicio tertij.

Alij dicunt, quòd quando minor agit de damno vitando procedunt prima opinio, & iura allegata pro ea, quando agit de lucro captando, procedit ſecunda, & d. §.Scæuola.Ita D.Abbas in c.ex parte. num.21.de reſtit. ſpoliat. & poſt eum latius Eman.Coſta in § & quid ſi tantum,in ſecunda parte,num.59.& ſeqq.

Ego puto ſtandū eſſe diſtinctioni, de qua in d.l.in cauſæ.§.interdum. ff.de minor.vbi tex.met diſtinguit,quando ſuccurratur minori re non integra.

36 Et ad §.Scæuola. Reſpon.† ꝙ ibi hæreditas,quando
fuit a minore repudiata damnoſa erat, & quod ſubſtitutus proprijs laboribus in diſtractione illius pecuniam acquiſiuerat ex ea,vt dicitur in text.& in gloſſ.in vlt. ſol. Quo caſu non immerito reſtitutio denegatur,quia minor non fuit læſus repudiando, quando hæreditas erat damnoſa,neque labor ſubſtituti debet ei prodeſſe,quia nihil commune habet cum cauſis ex quibus datur reſtitutio ex hoc edicto, videlicet, vel imprudentia propria minoris, vel dolus aduerſarij, & hunc intellectum ad d. §.Scæuola.veriſsimum puto,ponderando illud verbum, laboribus ſubſtituti, vt dicam infra in ſecunda parte.in quæſt,an aduerſus repudiatam hæreditatem detur reſtitutio.

Vnum ad hoc propoſitum incidenter nota, quod ſi dominus mittat procuratorem ad acceptandum beneficium infra menſem ſibi ad acceptandum aſsignatum,& mortuus ſit interim procurator ignorante domino, & tunc ſi quidem beneficium in alium collatum non eſt, dabitur ei reſtitutio ex clauſula generali, vt adhuc per alium procuratorem acceptare poſsit, ſin autem alteri collatum ſit, ſecus, ſed tantum reſeruabitur ſibi ius ad aliud beneficiū. Ita Card.in clem.1.§.ſi.8.q.de conceſſ. præb.refert Io. Firm.in verb.impetrans.num.35.vida.

SVMMARIVM.

1 *Impedimentum affectatum, ſiue dolo malo procuratum, an excuſet?*
2 *Abſentia affectata an excuſet?*
3 *Affectatio facit, vt id quod alias prodeſſet, non proſit.*
4 *Affectatio non nocet, ſi non continet malitiam. & num.5.*
6 *Intellectus & ſenſus legitimus l.voluntarie.C.de excuſat. tut.*
8 *Affectatio, & impedimentum affectatum quomodo cognoſcatur, quòd malitiam contineant.*
9 *In abſentia quomodo cognoſcatur affectatio, antequam incipiat quis abeſſe?*
10 *Et quomodo cognoſcatur, poſtquàm abſentia finita eſt, & ſic quando procraſtinatio incipit.*
12 *Abſentiam affectare dicitur, qui magiſtratum vel legationem procurat.*
13 *Munus publicum acceptari poteſt ſine vitio affectationis.*
14 *Vir egregius, & nobilis, quòd paruas ſe rebus ingerat, eſt præſumptio affectationis.*
15 *Abeſſe quando quis finxit reip.cauſa, & vere litis cauſa abfuit, dicitur affectata abſentia.*
16 *Abſentiam quando quis ſuſcepit maturius quàm neceſſarium eſſet, dicitur affectaſſe abſentiam.*
17 *Abſentia ſuſcepta ab eo, qui paulo ante citatus fuerat, dicitur affectata.*
19 *Et præſertim ſi is qui abfuit potuit relinquere, qui ſibi citationes notaret.*
20 *Abſentię impedimentum quando finitum dicatur, & incipiat fieri abſentia doloſa, & affectata.*

21 Absentia incipit esse iusta, quando incipit adesse iusta causa absentandi se.
22 Abesse dicitur quis non solum quando a loco incepit abesse, sed etiam antea per modicum aliquod tempus.
23 Tempus hoc modicum quomodo intelligatur.
24 Absentia finiri dicitur, quando non amplius durat, vnde vt finis illius cognoscatur, cognoscere necesse est, quando non amplius duret.
25 Absentia durare dicitur quandiu durat causa illius.
26 Absentia suscepta causa metus, dicitur durare quandiu durat metus.
27 Ambasiator non debet amplius habere salarium finita ambasiata.
28 Absentiæ tempus dicitur modicum tempus quod datur ad redeundum.
29 Nisi nimis otiose, & lente rediret quis.
30 Reditus quomodo iudicetur, an tarde, an mature explicitus sit.
31 Redeuntibus quantum tempus a lege assignetur.
32 Reditus quando ab infirmitate superueniente, vel alio impedimento retardatur, excusatur absens.
34 Reuersis datur adhuc modicum tempus ad res suas componendas, & interim dicuntur absentes.
35 Intellectus l.ab hostibus. §.si quod simpliciter.ff.ex quib. caus.maio.
36 Arbitrio iudicis remittitur hoc modicum tempus, quod reuersis datur.
37 Arbitrium hoc in quo consistit, & quòd in redeuntibus etiam attendi debeat.
39 Absentia finita an dicatur finita causa restitutionis.
40 Minor si non vltus sit mortem patris, non priuatur hæreditate.
41 Mater minor, si non petat tutorem filio, & postea sit facta maior, an noceat ei quo ad hæreditatem.
42 Filius minor si non redimat patrem ab hostibus excusatur, sed si fiat maior, & adhuc non redimat, non amplius excusatur.
43 Impedimentum an debeat esse immediatum, aliàs denegetur restitutio.
44 Impedimentum immediatum quando dicatur, & nu.45.
46 Læsio quando non obstante impedimento contigisset, impedimentum non dicitur immediatum, & quomodo dicatur quòd læsio nihilominus contigisset.
48 Impedimentum non dicitur immediatum, quando impeditus nihilominus ius suum prosecutus non fuisset.
49 Quòd impeditus etiam si non fuisset impedimentum, negligens tamen fuisset, quomodo probetur.
50 Probandi hoc cui incumbat hoc onus.
51 Et probandi modus quis sit.
52 Protestatio est optimus modus, vt probari possit hæc voluntas.
52 Practica alia probandi hanc voluntatem.
53 Impediti negligentia solita arguit quòd negligens nihilominus fuisset.
54 Impedimentum an releuet impeditum, quando is nimis se arctauit.
55 Intellectus l.qui commeatus.ff.de re milit.
56 Impedimentum quod de facili remoueri potuit, an excuset impeditum.
57 Et ampliatur etiam in impedimentis procedentib. a iudice.
58 Et quid si impedimentum possit remoueri, sed nõ faciliter.
59 Impedimentum qua diligentia debeat remoueri.
60 Impedimentum quoque leue excusat, dummodo remoueri nequeat.
61 Impeditus necessario si otiose degebat, an excusetur.
62 Et quid si impedimentum erat notorium, tam otiosis, quàm vigilantibus.
63 Et quid si non esset omnibus penitus notorium hoc impedimentum.
65 Et quid si impedimentum non potuit præuideri.
66 Omissio eius quod si factum fuisset non releuaret, nõ vitiat.
67 Intellectus l.qui commeatus. ff.de re mil.
68 Militaria præcepta ad vnguem seruari debent.
69 Intellectus alius ad d.l.qui commeatus.
70 Intellectus l.sed & si per prætorem. §. sed si feria.ff.ex quib.caus.ma.
71 Declaratio l.quibus diebus.ff.de cond.& dem.
72 Declaratio l.si Titius.ff.de condit.& demonst.
73 Declaratio cap. ex ratione.de appellat. in ver.per impotentiam.
74 Opinio authoris in prædicta quæstione.
75 Voluntas si non probatur, voluntas præsumitur.
76 Intellectus ad d.l.qui commeatus.ff.de re mil.
77 Impedimentum debet esse necessarium, ita vt si eo non obstãte potuisset nihilominus agi quod agendum erat, impedimentum non releuat, nec restitutionem præbet.

QVAESTIO XXVII.

De cessatione & impedimento restitutionis in integrum maiorum. Et in primis ex causa affectati impedimenti, vel dolo malo causati, vel ob negligentiam non remoti.

EXplicitis causis ex quibus denegatur restitutio minoribus, nunc specialiter agendum est de causis, ex quibus denegari solet ipsis maioribus. Et in primis tractandum est de affectatione & dolo malo adhibitis circa impedimenta allegata pro restitutione obtinenda, item & de negligentia, quando scilicet impeditus potuit remouere impedimentum, & remouere neglexit. Quæ si probetur a reo, non potest actor obtinere beneficium restitutionis ex hoc edicto maiorum. Quæ omnia possunt hisce octo articulis expediri.

Primò, An impedimentum affectatum excuset?

Secundo, Quomodo cognoscatur, quòd impedimentum fuerit affectatum, siue dolo malo procuratum?

Tertiò, Absentiæ impedimentum quando dicatur finitum, & incipiat absentia fieri dolosa, & affectata.

Quartò, An impedimentum debeat esse immediatũ, & quomodo hoc intelligatur?

Quintò, Voluntatem impediri, quod scilicet impedimento cessante non neglexisset, quis probet?

Sextò, Impedimentum an excuset, quando quis nimis se arctauit?

Septimò, An impedimentum quod de facili remoueri potuit, excuset?

Octauò, An quando impedimentum remoueri quidem non potuit, tamen is cui impedimentum superuenit otiose agebat & negligebat, noceat ei restitutionem postea petenti?

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet † impedimentum affectatum, siue dolo malo procuratum excuset?

Breuiter conclusio indubitabilis est, quod non excu-
2 sat. Et quidem in impedimento speciali † absentiæ est tex.in l.& qui data opera.in princ. ff.ex quib.caus.maio. Et facit lex pen.C.quom.& quando iudex, & ibi glos.&

l.vniuersi.

l.vniuersi.secundum vnam lecturam. C.de legatio.libr.
10.& l.qui libera. ff de legatio. secundum intellectum
Aldobr. Instit.de excus.tut. §.item tria. num.20. & demum
facit text.elegans in c.pastoralis. in princ.de offic.
deleg.ibi, dummodo exonerare se ipsum malitiose non
quærant, & tradunt Cassan.super consuet.Burgund.rub.
4.§.20.num 3. & Tiraq. de ret.retra. in prima parte.
§.35.gl.4.num. 29. Quo ad alia autem impedimenta,
idem Tiraquel.d.num.29. & notata per Ias.in l.si vero.
num.8.in fin.ff qui sat.cog.& Felyn. in ca.fin.num.3.de
testib. Summa Tabien.in verbo. absens.nu.1.Menoch.
consil.100 num. 4.lib.1.Ioseph Ludou.libr.2.decis.Perus.decis.
36.num.3.

Et confirmatur hæc pluribus exemplis, & conclusionibus
doctorum,quibus volũt, quod id quod alias prodes-
3 set,si affectetur,& procuretur minime prodest. Quorum
tresdecim congerit Io.Firm.in suo magno repert.in verbo,
ambasiatores. num.20. quibus adde & aliud per Felyn.
in c.fi.in fin.de testib.& alia congesta per Aldobr.in
d.§.item tria.num.13.& seqq.Instit.de excus.tut.

Limitatur autem hæc conclusio,vt procedat,dummo
4 do huiusmodi affectatio † contineat malitiam, aliàs nõ
ita vitiat impedimentum,vt impediat propterea restitutionem
in integrum. Ita Roland. a Valle consil.47.nu.
38.lib.2.

Et pro hoc dico esset tex.in l.voluntarie. C.de excus.
tut.qui text.fecit maius negocium, quàm forte par esset
ipsis antiquis,dicentibus,quòd voluntarium impedimẽ-
tũ non nocet restitutioni per istum text.& sic contra cõ
munem conclusionem de qua supra.Nam licet varias so
lutiones afferat Alberic.in dict.l.4.ff.ex quib.caus.maior.
Tamen mihi videtur, quòd stante hac limitatione
omnis difficultas cesset, dicimus enim, quòd requiritur
5 malitia in affectatione, † aliàs non nocet affectatio,
6 prout accidit vere in d.l.voluntariæ. † cuius legitimus
sensus ille videtur esse, quod ibi nulla fuit data opera,vt
illa tutela deferretur, sed cum posset recusare, quia ille
tutor erat oneratus onere trium aliarum tutelarum, fuit
voluntarie suscepta,& sic proprie dicitur voluntaria, respectu
illarum, quæ ab inuitis suscipiuntur,quando non
adsunt legitimæ causæ excusationis,toto tit.ff & C.cod.
de excusat.tuto.& hinc est, quòd non nocet illa voluntaria
susceptio illius tutele, quia non affectata fuit, sed
voluntarie suscepta.Et hoc modo in proposito, si impe
7 dimentum absentiæ superueniat, † quod in se legitimũ
sit,puta quia causa reipublicæ suscipiendum sit, sed possit
ab eo qui illud subiturus est recusari ex iustis causis,
dico quòd licet non recusetur, sed voluntarie suscipiatur,
huiusmodi voluntaria susceptio non noceat restitutioni
in integrum, sed ita demum noceat, si præuia affectationa,
& dolo malo procuratum fuerit, non amore
patriæ, sed ob proprium commodum, & interesse,
quod quemadmodum cognosci posit,sequenti articulo
demonstrabitur.

Articulus II.

8 AD secundum,Quomodo † scilicet cognosci posit,
quod absentia vel aliud impedimentum affectatũ
fuerit malitiose.

Dico, quod in alijs impedimentis raro contingit affectatio
malitiosa, in absentia vero sæpissime, & ideo leges
& doct.coniecturas huius affectationis ponunt tantum
quo ad impedimentum absentiæ, sic igitur faciemus &
prudens aduocatus cæteris impedimentis, prout res exegerit,
applicabit.

Circa absentiæ igitur affectationem duplex occurrit
dubitatio.

9 Prima est, † quomodo affectari dicatur, antequam
quis abesse incipiat,& sic ab initio, quomodo affectari
dicatur discessus.

10 Altera est,quomodo affectari † ex post facto dicatur
non reditus,seu procrastinatio malitiosa.De prima agatur
hic,de secunda in seq. art.

Quo ad primum igitur, coniecturas reperio traditas.
11 Prima coniectura est, † quam ponit tex.in l.& qui data
opera.ff.ex quib. caus. maior. videlicet,quãdo aliquis
12 data opera,& sine lucro † legationem,vel magistratum,
vel aliam se absentandi occasionem procurauit.Ita dicit
tex. ibi.

13 Circa quod aduertendum est, † quòd tex. dicit copulatiue,
data opera,& sine lucro,quia vnum sine altero dolum
necessario non includeret. Quid enim prohibet
quin ego posim dare operam vt destiner orator ad aliquem
principem pro ciuitate mea,vt re bene gesti inseruiam
in hoc patriæ meæ, & honorem ex fœlici expeditione
consequar? certe nulla in hoc malitiosa & improbabilis
affectatio subest. Item è contra nil prohibet,
14 quominus † munus publicum mihi non quærenti oblatum,
acceptare sine vitio affectationis posim,etiam si lucrum
maximum ex illo reportaturus sim, sed in summa
vtrunque copulatiue requiritur, ne affectatio rei bonorificæ
& pietatem continente noceat, dum abest lucri cupiditas,
& ne lucri commodum noceat, dum affectatio,
& turpitudo lucrandi nõ adest,& ita intelligo, quicquid
alij sentiant.

Secunda coniectura est multum singularis,quando a-
15 liquis egregius vir,† & in rebus magnis gerendis exercitatus,
abesset causa alicuius officij modici valoris & honoris,
& quod à quolibet ciue etiam minimo tractari &
expediri posset,præsumitur enim tunc quòd non principaliter
ob causam reipu. sed ob commodum proprium
absentiam illam procurauerit. Ita Roman. singu. 597.
tu habes,cum concord. in add. ad illum ibi, & Zuccar.
in addit. ad Abb. in c.exposuit,num.14.in verbo publica
vtilitate,de dilat. Summ. Angelica in verbo absens,
vers.& aduerte.

Per text. sing. ad hoc in l.spadonem. §. fi. in fine. ff.
de excusat.tuto.Et ratio est,quia nõ est verisimile quod
ciuitas huiusmodi virum insignem contemnere quodammodo
voluerit, huiusmodi ei onus imponendo,
quod à quolibet alio ciue etiam minimo expediri poterat.
argumen.eorum quæ not. in l. qui indignus. ff. de
senator.

16 Tertia coniectura est † similis, quando constat,quòd
litis propriæ gratia quis abesse cæpit,d.l.& qui data opera.
circa princ.

Circa quod glosa ibi exponit,idest litis effugiẽdæ causa,
non alibi exercendæ,& mouetur,quia in l.præcedenti
satis explicitum fuerat, ibi,alterius grandis commodi
captandi causa &c.

Et ego verum puto tum ex hoc,tum ex alio,quia litigium
alibi gerendum vt plurimum est iusta causa absentiæ
& restitutionis in integrum,vt dixi supra q.7.art.10.
vnde non debet præbere præsumptionem affectatæ &
malitiosæ absentiæ.

17 Quarta coniectura est,† quando quis,licet non constet
quòd procurauerit huiusmodi absentiam,tamen cõ
stat,quòd maturius profectus est, quàm ei necessarium
esset.tex.est in d.l.& qui data opera circa princ.

18 Quinta coniectura est,† quando eo tempore quo abesse
cæpit tenebatur aliquid facere,puta quia fuerat citatus
&c.creditur enim tunc maturasse fugam potius, quã
absentiam necessariam,secundum Innoc.in cap.fi & ibi
Abb. per discursum,extra de eo qui mitt. in possess. rei
seru.causa.& idem Abb. in c.ex tuæ.nu.11.de cler. non
resid.,Dec.in c.consultationibus. nũ.11. de offic. deleg.
& in cap.meminimus.nu.12.de appell.

19 Et extenditur in simili † si is, qui absuturus erat, potuit relinquere qui sibi citationes nunciaret, & non fecit, quia facere noluit, & affectauit propterea discessum, vt ignorantiam facilius prætendere posset. Cyn. in l. ab eo, in princ. C. quom. & quando iudex. & sensit Bal. ibi. nu. 7. & Guid. Papæ sing. 19.

Articulus III.

20 AD tertium, † quando scilicet absentiæ impedimentũ finitum dicatur, & incipiat fieri absentia dolosa, & affectata?

21 Prænotandum est, ꝙ absentia † dicitur incipere esse iusta, quando incipit adesse causa absentandi se, adeo ꝙ nõ refert an quis sit adhuc in loco quo destinauit iter sed etiam ante, & sic statim atque egressus est patriam & ciuitatem suam, vt est text. in l. abesse. ff. ex quib. caus. maior. Et quamuis ille text. loquatur de eo qui prouinciam egressus est, tamen Bart. ibi de ciuitate intelligit, & est etiam tex. in l. qui mittuntur. §. fin. ff. eod. & ibi ratio elegãs, quia scilicet necessarium est ire, & redire sicut stare.

22 Quinimo ampliatur hoc, vt dicatur † abesse aliquis non solum statim ac locum, vnde absuturus est, egreditur, sed etiã antea, per modicum tamẽ aliquod tempus, quo scilicet præparat se ad eundum, vt inquit Bar. in leg. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. num. 3. & 4. ff. eod. & dicit quod omnes concordant. & facit ille text. ab opposito, iuxta regulam l. fin. §. fin. ff. de l. 3. & l. penult. ff. de mil. testam.

Quomodo autem intelligatur hoc modicum tempus,
23 dic quod regulariter arbitrio iudicis, secundum † qualitatem personæ & muneris quod suscepit, vt in specie hoc tradit Menoch. de arbitr. iudic. libr. 2. centur. 1. casu 33. in fin.

Hoc præmisso, quo ad initium ipsius absentiæ, quo ad
24 finem clara erit regula, † quòd finiri dicetur, quando nõ durat amplius, vt naturaliter constat. Satis igitur erit videre quando absentia non amplius durare dicatur, vt inde cognoscatur quando finita sit.

25 Durare igitur absentia † dicetur regulariter, quandiu durat causa propter quam quis abesse cæpit, nam cessante illa causa propter quam quis abesse cæpit, finiri quoq; dicetur absentia illa, licet quis adhuc absit, & nõ redeat, dicetur enim finiri species illa absentiæ, licet ille adhuc absens sit, & alia absentia abesse dicetur. text. est in l. si cui in prouincia. §. tandiu. ff. eod. & in l. hi qui. ff. eodem. & facit etiam pulchre l. qui libera, iuncta glossa ibi. ff. de legation. & ita tradit Abb. in cap. exposuit. numer. 14. de dilatio.

26 Inferturque ex hoc, † & firmatur hæc regula, vt absentia suscepta ex causa metus tandiu durare dicatur quandiu durat causa metuendi, Abb. in cap. 1. num. 2. & 12. quod met. causa. Dec. consil. 119. per totum, & consil. 468. num. 23. & seqq. Grammat. consil. 40. numer. 14. Socin. iun. consil. 98. num. 37. lib. 2. cum concord. & dixi supra quæst. ... art. ... vbi latius de hoc.

27 Infertur secundò, † quòd Ambasciatores nõ dicuntur amplius frui priuilegio, nec debent habere salarium, finita ambasciata, vt dicunt Bart. & Bald. & in d. §. tandiu, & Bart. in l. fin. C. de commerc. & merca.

Quod ampliatur, vt exinde dicatur quis abesse dolo malo, text. est expressus in leg. 4. ff. eod. titul. ex quibus caus. maio.

28 Limitatur autem hæc conclusio, † vt debeat etiã computari ei tantum tempus, quo possit reddire in patriam, quod tempus dicetur iusta absentia, etiam si finitum sit officium, ac si non esset. text. est in dict. §. tandiu. & in dict. l. qui mittuntur. §. fin. ff. eodem.

29 Sublimitatur † tamen hoc, nisi nimis otiose, & lente rediret, neque conueniens iter quotidie faceret. gloss. in d. l. qui mittuntur, in fin. ff. eodem. & in l. 1. per illum tex. ff. de re militia. & idem notat Aretin. in l. continuus. §. cũ ita. num. 6. ff. de verbor. obligat. contra oratores qui nimis delicate & tarde incedunt. & idem Bart. in l. qui fiscales. num. 1. C. de nauic. lib. 10.

30 Quæ quidem tarditas † in itinere quomodo iudicanda sit, & sic quantum tempus ad redeundum dari debeat huiusmodi absentibus, videtur decidere text. in dict. §. tandiu. dicens, tantum debere assignari, quantum lex redeuntibus præstare solet, & gloss. ibi declarat in indiuiduo, vt pro qualibet die viginti miliaria assignentur, per l. primam. ff. si quis caut. & l. 3. ff. de verb. sing. vbi hoc expressum est, & ad ibi notata recurre cum occurret.

31 Limitatur secundo conclusio hæc, † nisi infirmitas, vel aliud necessarium impedimentum superueniens, vel antequam reditum arriperet, vel in ipsomet reditu, ipsum absentem in sua absentia retardaret. Nam dicetur adhuc durare absentia pristina ac si eadem causa absentiæ duraret. text. est in d. §. tandiu. vers. plane. & tradit Ro. in l. si vero. §. de viro. n. 230. ff. sol. mat. addens quod interim iste talis dicetur ex iusta causa abesse, Menoch. præall. casu 153.

34 Limitatur † tertiò, vt non procedat pro quodam modico tempore quod datur ipsis iam reuersis ad res suas componendas, nam illo modico tempore etiam si domi iam sint, tamen abesse dicentur, ita vult text. ad literam in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter, ff. quod met. causa, propter quędam verba prætoris quæ ibi refert Iurisc. videlicet, postea ve, quæ exponit, vt modicum tempus aliquod post reditum in patriam significent.

35 Et omisso an illa verba † fuerint prætoris an alicuius Iurisconsulti, ad illud edictum, cum in edicto nõ adsint, de quo contendit Bart. cum gloss. ibi.

Videamus quomodo intelligi debeat hoc modicum tempus.

Et quidem ipsemet text. pene aperit exemplificando in quibusdam, videlicet, dum ille, qui reuersus est, hospitium conducit, sarcinulas componit, aduocatum quærit &c.

Quod de Aduocato, videtur velle etiam tex. in l. ait prætor. §. si. in fine. Quibus addit Bal. in d. §. sed quod simpliciter. in secundo notabili, præparationem testiũ, scripturarum, peruestigationem, & similia.

36 Ego breuiter puto, quod totum hoc † arbitrio iudicis committi debebit, qui attendere debeat qualitatem personæ & facti de quibus agitur, vt sentit idem Bald. in dict. §. sed quod simpliciter. in secundo notab. & clare vult Aretin. in l. continuus. § cum ita. pene per totum. ff. de verbor. obligat. & in terminis Menoch. præall. lib. 2. centur. prima, casu 33. numer. 1. & 2. cum concord. per eum, quos alias omnino vide.

37 Quæ quidem qualitas personæ, † quod attendi debeat etiam in eo quod dicebamus paulo ante, de redeuntibus nimis otiose, & lente, in versic. quæ quidem tarditas, est text. clarus in d. l. continuus. §. cum ita. circa princ. & circa finem.

38 Limitari potest quartò vltra doctor. † vt procedat quando finito & explicito negotio publico propter quod quis aberat, adhuc tamen abesse vult, & absentiæ causam iustam affectat, vt puta, quia in eadem legatione durare procurat, ad hoc vt comodis proprijs & priuatis potius, quàm publicis inseruiat, hoc enim modo dicetur absentia dolo malo affectata ex post facto, & de hac proprie loquitur text. in dict. leg. quarta. ff. ex quibus causis maior. Secus vero si sine hac affectatione, sed proprijs vere negocijs impeditus quis differret reditum, quia tunc non diceretur absentia affectata,

ctata,& doloſa, & improbabilis, ſed diceretur volun
tarie mera reſpectu abſentiæ neceſſariæ & publica de
cauſa ſuſceptæ,vt conſideraui ſupra art.1.circa affecta
tionem ante abſentiam ſuſcepram.

An autem hoc caſu dicatur obeſſe reſtitutioni in inte
grum huiuſmodi voluntaria, ſed non doloſa procra-
ſtinatio,recurrendum eſt ad ea quæ dixi ſupra quæſt.
ſeptima.art.ı.decimo, & quinto decimo.circa abſen-
tiam ex cauſa negociorum propriorum.

Circa prædicta audiui ſimul congredientes quoſdam
39 ſuper hoc dubio an finita abſentia † deberet dici finita
cauſa reſtitutionis?

Quidā dicebant, quòd non. Moti illo exemplo, quia
40 ſi minor non eſt vltus † mortem patris non priuatur hę
reditate,ſi vero fiat maior,& ſic ceſſet minor ætas, non
tamen ceſſat cauſa reſtitutionis,ſiue indemnitatis ipſius
41 minoris. Similiter ſi mater minor † vigintiquinque an-
nis non petiit tutorem filio & poſtea facta eſt maior
non nocet ei quo ad hæreditatem filij, vt eſt communis
opinio, de qua teſtatur Capr.conſ.98.num.9.& Tiraq.
in tractat. ceſſ.cauſa,limit.4.num.7.& dicam ego infra
in ſecunda parte,q.2.art.3.

42 In contrarium adducebatur,quia ſi minor † non redi
mat patrem ab hoſtibus, excuſatur, ſed ſi fiat maior &
adhuc non redimat nō amplius excuſatur, vt dixit Bal.
in auth.ſi captiui.C.de epiſ.& cler.

Pro ſol.ego dicebam,quod quando reſtitutionis, ſi-
ue excuſationis cauſa finita ſtatim effectus conſum-
matus eſt,tunc non ceſſat cauſa reſtitutionis, quo ad re-
ſtitutionem obtinendam,vt in exemplis pro prima par
te adductis, ſed quando cauſa excuſationis ſeu reſtitu-
tionis finita adhuc tamen durat effectus, vt in exemplo
filij non redimentis patrem,ſecus, & reperio quod hoc
voluit Tiraq.in terminis in d.tracta.ceſſ.cauſa in 4.li-
mit.in princ & nu.6.& 7.& limit.11.nu.1.& 2.Ex qua
ſol.habes quo ad propoſitum dubium, quòd finita ab-
ſentia ſi interim effectus illius, ideſt læſio conſummata
eſt,ceſſante abſentia,& ſic cauſa illius læſionis, læſio nō
ceſſat, & conſequenter nec reſtitutio.Si vero finita ab-
ſentia,non eſt perfecta læſio, quia adhuc ſuperſit tem-
pus agendi id quod agendum erat durante abſentia,tūc
ſecus eſt, non tamen perpetuo, ſed ſecundum ea quæ di
cam in 2.part.in illa ardua q.An detur reſtitutio ex ca-
pite abſentiæ aduerſus præſcriptionem, quando præ-
ſcriptio fuit completa & perfecta poſt finitam abſen-
tiam,vbi vide.

Articulus IIII.

43 AD quartum,† An ſcilicet impedimentum debeat
eſſe immediatum,alias denegetur reſtitutio,& quo
modo dicatur impedimentum immediatum?

Quantum attinet ad hoc an immediatū eſſe debeat,
res non habet difficultatem.

Concluſio enim doctorum communis eſt,ꝙ ſic. Vo-
lunt enim proxime allegandi,quòd impedimentum al-
legatum ad reſtitutionem ex hoc edicto obtinendam
debeat fuiſſe cauſa immediata ipſius læſionis, adeo ꝙ
ſi etiā ceſſante illo impedimento, non ceſſaſſet tamen
læſio,allegatio impedimenti non ſit ſufficiens cauſa ad
reſtitutionem obtinendam,text.eſt expreſſus in l.ante-
pen.ff.ex quib.cau.maio. Et propterea concludunt, ꝙ
is,qui ſe impeditum fuiſſe allegat, debet non ſolum hoc
44 probare,ſed etiā,ꝙ ſi non fuiſſet impeditus,† ipſe egi-
ſſet id,quod propter impedimentum agere non potuit.
Quinimo addunt ꝙ hac ratione debet conſtare de dili
gentia ipſius impediti,videlicet,ꝙ nullatenus per eum
ſtetit,& exemplificant inter alia. Si, verbi gratia, is qui
rediturus erat intra viginti dies, alias haberetur exinde
pro abſente voluntario & otioſo, non rediit, quia (vt
dicebat ipſe) non potuit nauim aſcendere, propter ma
ris tempeſtatem,vel nō potuiſſe flumina pertranſiri eo
tenpore,non ſufficit ei iſta allegatio, ſed debet vlterius
allegare,& probare,quod ipſe iuit ad mare, & per eum
non ſtetit,quia iam paratus erat iter facere, alias enim il
li domi ſuæ otioſe degenti maris tempeſtas, vel flumi-
nis incrementum,vel aliud impedimentum ſimile nullā
affert excuſationem, vt docuit Bart.in l.2.§.quod dixi-
mus.nu.2.ff.ſi quis caution.& ibi doct.poſt eum.& ita
cōmuniter canoniſtæ in cap.ex tranſmiſſa.de præſcrip.
& de communi author in copioſo repertorio Felyni in
verbo, impeditus.num.1.cum concord.per Nat.conſ.
258.nu.6.lib.1.& Menoch.de arb.iud.lib.2.centur.2.ca
ſu 118.in fi.cum alijs concord.vbi ibi.Ceph.conſ.331.
nu.24.lib.3.& idem vult Ripa in l.quominus.nu.115.
ff.de flumin.

45 Quantum autem † attinet ad hoc quomodo cogno-
ſcatur quòd impedimentum fuerit immediatum. Dico
quòd ex hoc ipſo cognoſcetur.ſi illo ceſſante læſio cau
ſata non fuiſſet, ideſt quod ſi impeditus non fuiſſet
actor,actionem ſuam propoſuiſſet antequam illi præſcri
beretur. Si autem etiam ceſſante impedimento illo alle
gato,læſio nihilominus contigiſſet,tunc nō dicetur im-
mediatum ſed mediatum,& in hoc omnes concordant.

Sed tu diligentius declara,& dic,quod hoc ipſum ꝙ
ſcilicet læſio nihilominus contigiſſet, dupliciter contin
46 gere poteſt. † Vel quia alio impedimēto impeditus fuiſ
ſet actor,vel quia ex mera negligentia noluiſſet ius ſuū
proſequi.

47 Primo caſu, rurſus † aut impedimentum illud non
fuiſſet neceſſarium & ſufficiens ad reſtitutionem,& tūc
impedimentum principale allegatum non dicetur eſſe
immediatum nec proderit ad reſtitutionem,& ſic pro-
cedit l.antepen.& exempla ibi in gloſſ.ff.ex quib.cauſ.
maio. Aut illud impedimentum fuiſſet etiam ipſum p
ſe ſufficiens ad reſtitutionem obtinendam, ſed tamen
allegatum non fuit, & tunc poteſt ſubtiliter dubitari,an
ex impedimento allegato obtineri poſsit reſtitutio, ſed
ego dico ſic. Aut ſi illud impedimentum non fuiſſet, læ-
ſio non fuiſſet cauſata ab impedimento allegato, quē-
admodum ab illo cauſata fuit,& adhuc impedimentum
allegatum tanquam non immediatum,non proderit, &
ita proprie etiam procedit d.l.antep.ſecundum exem-
pla ibi per gloſam adducta.

Aut etiam ſi illud impedimentum & cauſa læſionis
non adfuiſſet, nihilominus ab impedimento allegato
cauſata fuiſſet,& tunc verum puto ꝙ dicatur immedia
tum,& ad reſtitutionem proſit impedimentum allega-
tum,etiam ſi non ab illo ſed ab alio læſio cauſata ſit. E-
xemplumque erit,ſi is qui abſuturus erat cauſa Reip. in
terim in itinere infirmetur, & poſt longam infirmita-
tem redeat,& ad reſtitutionem obtinendam alleget im
pedimentum infirmitatis. Item ſi dum reip.cauſa abeſt,
redire in patriam non poteſt ob metum iuſtum inimi-
corum,vel belli,vel peſtis &c.& ſic de ſimilibus impedi
mentis ſimul concurrentibus,nam allegatio vnius,ſuffi-
cit ad reſtitutionem,licet aliud magis immediate fuerit
cauſa læſionis.

48 Secundo vero caſu,† quando ſcilicet impeditus, etiā
ſi impeditus non fuiſſet tamen noluiſſet ius ſuum proſe
qui,& ſic læſio nihilominus à voluntate & negligentia
propria cauſata fuiſſet. Tunc vtiq; dicetur mediatum
hoc impedimentum,& non proderit ad reſtitutionem,
& hoc etiam modo loqui poteſt dict.l.antepenultim.&
hoc dubium non habet,per ea quæ tradit Ange. in l.pri
ma.§.ſi quis eum.num.3.ff.de dolo,& Dec. plene in ca.
ex ratione.num.61.de appellatio. Sed dubitatio eſt,quo
modo

modo probari poterit hæc voluntas prosequendi ius suum, vnde dic plene vt art. seq.

Articulus V.

49 AD quintum, † A quo scilicet & quomodo probabitur, quòd is qui impeditus fuit, etiam si impeditus non fuisset, negligens tamen fuisset in iure suo prosequendo.

Quo ad personam eius, qui hoc probare tenetur, resolutio clara est, quod hoc onus incumbit reo † hoc asserenti (supposito) q actor in allegatione impedimenti dixerit, prout dicere & articulare debet, q si non fuisset impedimentum, ipse ius suum prosecutus fuisset, vt docebo infra in modo petendi restitutionem. Et hoc clara ratione ostenditur, quia præsumptio iuris est ad fauorem eius, qui impedimentum allegat, nemo enim præsumitur ius suum indefensum relinquere velle, & quod suum est iactare, l. cum de indebito. ff. de prob. & in terminis dixit Bal. in l. is qui reipublicæ la 2. in fine. ff. ex quibus caus. maior. argum. l. 1. in fine. ff. si mul. ventr. nomine.

51 Quo vero ad modum probandi hoc, † reperio, quòd gloss. in d. l. antepen. ff. ex quibus caus. maior. docet duas practicas.

Prima est, quod reus probet, quod actor antequam impedimentum superueniret, protestatus fuerat, & voluntatem suam declarauerat, quòd non curabat, quòd si bi curreret & fugeret tempus agendi, quia non curabat actionem, & ius illud prosequi. Et ita colligitur ex glos. in d. l. antepen. in verbo passurus, & Bart. ibi simpliciter sequitur, dicens esse notandam, & Bal. idem ibi firmat, & etiã Mauric. ca. 358. propter regulam protestationis, quæ declarat animum protestantis, qualis futurus sit.

Contrarium tamen in hoc tenent Iacob. de Rau. & Dyn. in addit. ibi & Alber. simpliciter sequitur in d. l. antepenult.

Ex eo quia voluntas mutari potest. Sed resp. quòd non præsumitur mutata, nisi probetur. l. eum qui. ff. de probat.

Item quia protestatio debet prodesse, non nocere, vt per eos, & quòd non obligat protestantem, sed illius dũtaxat animum declarat, ll. vulg.

Sed ad vtrunque resp. quòd non nocet in hoc, quia non potest prætendi amplius, quòd ipse aliter voliturus

52 sit, & in hoc dicitur prodesse † protestanti, quia cum prius potuisset contrarium credi de animo eius, amplius non debet credi, si hoc ipsum iuuat protestatio, iuuat in hoc, etiam si hoc ipsum in se damnosum sit. Et si protestatio dum contrarium non declarat protestans, non noceret ei in hoc, quòd eius protestatio crediitur esse fides & declaratio animi sui, vel sit ei bonum, vel malum hoc, sequeretur quod non deberent accipi verba prout dicũtur, sed prout interius plerunque simulantur, quod est contra can. quacunque, & ca. humanæ aures. 22. q. 5. Ad aliud quòd non obligat &c. Resp. quod non obligat ad hoc, quin voluntatem mutare possit, potest enim, sed ad hoc, quod interim dum nõ protestatur se mutauisse voluntatem, patiatur præsumi de se quod id velit, quod semel se velle protestatus fuit. Quid igitur?

Ego in hoc sum huius sententiæ, quod opinio glo. regulariter tenenda sit, nisi adesset causa motandi voluntatem, puta quia ille qui protestatus fuit antequam impedimentum superueniret, se nolle agere, postquam impedimentum superuenit ex noua causa verisimile est, quòd voluntatem mutare debuerit, videlicet, si debitor eius prius erat magnus amicus, postea vero inter eos superuenerunt inimicitiæ, & hoc, & simili casu, prudens iudex amplecti posset, & æquius sententiam contra glossam.

52 Secunda practica, † quam glossa docet, quòd sufficiat quòd impeditus antequam impedimentum superueniret, dixerit se credere quod non aget contra talem. Et quòd per hæc verba dicatur constare de voluntate prædicta, & cum glos. Bart. simpliciter transit, Bald. vero nihil dicit.

Sed contrarium in hoc tenet Mauric. ca. 358. quia inquit quod verbum credo, est anceps, & non declarat firmam animi intentionem, & resolutionem, quando respicit factum proprium de futuro, vt ad sensum patet. Et hæc opinio mihi magis placet in hoc, quia non est quod futurum esse creditur, igitur voluntas non agendi adesse non potest, cum verba illa dicuntur, sed quod aderit creditur, dum igitur non probatur, quod adfuerit, non releuat.

Vltra hanc voluntatem ita probandam adde, q po-

53 terit probari, † q impeditus nihilominus negligens fuisset ex eo, quod ita esset solitus in alijs suis negociis huiusmodi negligens esse, etiam quando impeditus non fuit, vt est pulchrum simile apud Corsetum in suis singul. in verbo infirmus, vbi sing. dicit quod infirmus non residens ex causa infirmitatis ita demum percipiet fructus, si solitus erat residere quando non erat infirmus, alias non percipiet, argu. l. 4. §. Stichus. ff. de stat. lib.

Articulus VI.

54 AD sextum, † An scilicet impedimentum releuet impeditum, quando is nimis se arctauit.

Conclusio est ista, q quando impeditus ita se arctauit & astrinxit in illo modico tempore, quo impedimentum superuenit, vt vix potuisset (etiam cessante impedimento) in illo breui tempore expedire, & facere id ad quod faciendum restitui vult, & quodlibet etiam breuissimum impedimentum potuisset illum ab illa actione retardare, & illi nocere, videlicet si quia restrinxisset se ad redeundum in patriam vltima die termini, vel similia, non excusatur ob tale impedimentum superueniens. Ita in specie considerat Dec. in ca. ex ratione. nu. 68. de appell.

Et pro hoc adduci pro singu. l. qui commeatus. ff. de

55 re mil. ibi, dummodo † non tardius a loco se profectum probet, quam vt occurrere posset intra commeatum, restituendus est.

Et licet Dec. in progressu illius disputationis hunc intellectum non videatur omnino firmare, tamen ego verissimum puto, & forte illum sensit Paul. de Castr. in d. §. qd diximus. qñ pro solutione huius text. dicebat, quòd ita de facto contigit, non autem pro forma requiritur hæc diligentia, alias responsio tanti viri insulsa esset.

Et confirmo per regulam text. in l. hoc iure. ff. de verbo. oblig. secundum intellectum glosæ ibi in tertia solutione, quem approbant communiter Bart. Ang. Alex. & Ias. ibi, videlicet quia impedimentum consistebat, & dependebat à facto ipsius obligati, vt hic.

Et facit etiam text. sing. in l. si quis hæres. ff. de acquir. hære. & in terminis in l. 2. §. si quis iudicio, ver. si quis tamen cum posset &c. ff. si quis caut.

Articulus VII.

56 AD septimum, † An scilicet impedimentum quod de facili remoueri potuit, excuset impeditum, & prosit illi ad restitutionem ex hoc edicto obtinendam?

Conclusio omnium indubitabilis est ista, q tale impedimentum non excuset, nec prosit ad restitutionem obtinendã. Bal. in l. sed & si per prætorem. §. 1. ff. ex quibus caus. maio. & in l. quibus diebus. ff. de cond. & demo.

glo.Ant.& Abb.in c.quia diuerſitatem. de conceſſ.præben.Felyn.in cap.ex tranſmiſſa.colum.1.per totum, de præſcrip.Dec.in cap.fin.de elect.& in c.in nomine domini.num.9.de teſtib.& in l.qui poteſt,nu.1.de reg.iur.& in cap.cū ſit Romana.nu.4.de appell.Rub. Alexā.in rep.§.morte.ff.de op.noui nunc.nu.430.& in repet.l.fi.§.ad crimen.ff.de publ. iud.nu.205.Purpur.in l.is apud quem nu.54.C.de edendo.Rom.conſ.352.nu.10.Dec.conſ.677.nu.3.Soc.iun.conſ.76.nu.79.& ſeqq.lib.1.vbi concord.authoritates & regulas pro hoc reperies, & idem conſ.17.nu.10.lib.2.& num.8.& conſ.117.nu.7.& 9.eod.lib.Natta conſ.60.n.fin.lib.1.Riminald.conſ.200.num.8.& 9.lib.1.Syluan.conſ.69.nu.8.Nouell.in add.ad reg. Duenn.reg.25.in fine.Bouius de ſtat.vrb.præſcrip.in gl.21.nu.7.cum concord.per eum. Ioſeph Ludou.deciſion. Peruſ.36.n.8.lib.1.Vaſq.contr.illuſtr.lib.1.cap.60.num.10.vbi concord.& de communi & vera opinione.& plene etiam per Boer.deciſ.40.nu.4.& 5.& in ſumma nemo diſcrepat.

Et pro hoc eſt text. ſecundum omnes in d. l. quibus diebus.ff.de cond.& dem.& in d.l.qui poteſt.& d.c.fin. de elect.Quibus adde l.ſi Titius ff.de cond.& demō.& l.ſi ſeruus hæredis.§.imperator.ff.de ſtatu lib.& l.fi.§.illud.C.de temp.appell.

57 Ampliaturque † in ſpecie,quo ad impedimenta cauſata à iudice,nam niſi is qui illa allegat, probet etiam ꝙ fecerit omnem diligentiam vt illa remoueret, non excuſant,ſecundum Iaſ.in l.properandum.§.ſin autem vtraque.C.de iud.quem refert & ſequitur Crauet.conſ.270.col.2.verſ.4.in terminis &c.& conſ.125.nu.8.Syluan.d.conſ.69.nu.8.& Boer.d.deciſ.40.nu.4.& 5.Et pro hoc eſt proprie text.in d.l.fin.§.illud. ibi ſumma ope, & ibi Salyc.C.de temp.appell.de qua ſumma ope, ideſt de trina proteſtatione & conatu ſummo,quem doctor.requirunt hoc caſu,dicam infra q.ſeq.pleniſsime.

Limitatur autem concluſio.

58 Primo † vt procedat dummodo impedimentum potuerit cum facilitate remoueri,alias ſecus.Dec. in d.l.qui poteſt.ff.de reg.iur.nu.3.& facit l. nepos Proculo. ff. de verb.ſignif.vbi verbum poſſe non requirit omnem conatum.

59 Limitatur ſecundo † vt illa diligentia & conatus,quē doctores requirunt,conſiſtat in hoc ꝙ pluries quis proteſtetur,quòd per eum non ſtat, non autem quod omnem vim adhibere teneatur vt impedimentum remoueat,Salyc. in d.§.illud.col.pen.verſ.quæro.tex.dicit,ita intelligens tex ibi, in verbo ſumma ope &c.Sed ego dicam in ſeq.q.in materia proteſtationis.

60 Limitatur† tertio vt nō propterea fiat quo minus leue quoque impedimentum excuſet, dummodo impediat, & remoueri non poſsit.Ita Salyc.in d.§.illud.d.verſ.quæro &c.Potes tollere exemplum in infirmitate non graui,quæ tamen impediat aliquem rebus ſuis ſupereſſe.

Articulus VIII.

61 AD octauum,† An ſcilicet,quando impedimentum remoueri quidem non potuit, tamen is cui impedimentum ſuperuenit,otioſe agebat, & negligebat,noceat ei reſtitutionem poſtea petenti?

Duos caſus diſtingue.

62 Primus eſt, quando † impedimentum erat notorium omnibus tam domi otioſe degentibus,quam diligentiā facientibus. Et hoc caſu conclude,ꝙ etiam ſi nulla adhibeatur diligentia,tamen ad excuſationem, & reſtitutionem obtinendam ſatis erit,ita firmat Dec. in cap. ex ratione.num.68.de appell.& ego ſequor. Et pro hoc eſt text.in l.fin.ff.quis ordo in bon. poſ. ſer. quem text. adducebat Paul.de Caſt.pro hac eadem concluſione in ſeq.caſu contra Bartolum & ſequaces. Hoc enim caſu non in illo proprie procedit.vt dicam infra ſeq.caſu, dū ad illum tex. reſpondebo, videlicet quòd ibi aderat impedimentum iuris,quod ab initio illi filiofam.notum erat,& conſequenter ꝙ quælibet eius diligentia fruſtratoria erat.Et confirmo per tex.elegantē in l.1.in fi.verbis.C.de ann.except.ibi, quis enim incuſare eos poterit, vbi probatur optime illa vulgata regula, quòd omiſsio eius quod non releuat, etiam ſi fieret non vitiat, de qua per Bart.in l.1.§.1.ff.de ventr.inſpic.cum ſimilibus.

63 Ampliaturque,† vt procedat,etiam ſi iam impedimentum non eſſet cuilibet notorium,vti eſt impedimentum iuris de quo in d.l.fi.& in d.l.1.in fin.ſed eſſet tale,quod potuit veriſimiliter præuideri ab illo qui illud allegat, finge enim quod peritus aſtrologus vel nauta ſit iſte, de quo agimus,poterit enim noſſe etiam ſi ad mare nō accedat,quod iis diebus quib.illi nauigandum eſſet,tempeſtas futura erat,vel ſimile.Namque hoc etiam caſu ſine diligentia excuſaretur qui ſe impeditum diceret. Et ita colligo animaduertiſſe Dec.in d.c.ex ratione.nu.68.in fine,à contrario ſenſu.Et facit in arg.text.in l.ſi alius.§.eſt autem.verſ idem ait.ff.quod vi aut clam, quē Dec. prealle.allegat,ſi tamen iungas text.in l. ſi quis fumo.§.fi.ff.ad leg.aquil.Ex quo text.ego ampliatem ſecundo,

64 vt quando omnes in eo loco exiſtimarent futurum periculum maris, & tempeſtatem, & ideo ſecure iter fieri non poſſe,etiam ſi poſtea ſecutum non fuiſſet impedimentum,quia ii qui naues aſcēdiſſent, tuto nauigaſſent, tamen excuſari debeat,qui timore præfato non nauigauit.Iuſtus enim metus excuſari debet, vt d.§.fin.& l.3.ff.ex quib.cauſ.maio.

65 Secundus caſus eſt, † & hic dubius maxime, quando impedimentum non erat notorium, nec præuideri poterat,ſed caſualiter contigit, maxima enim adeſt controuerſia,an excuſet eos qui interim otioſe negligebāt.

Videtur enim, quòd nihilominus tale impedimentum excuſet,nec impediatur propterea reſtitutio in integrum.

Primo per text.fortem in l.fi.ff.quis ordo in bon.poſſeſſ.ſeruetur.

Secundo per text.in l.final.§.primo. ff.ad l.Rhod.de iactu.

66 Tertio per regulam in iure notiſsimam,† quòd omiſſio eius quod etiam ſi factum fuiſſet, fruſtatorium fuiſſet,non vitiat,per Bar.in l.1.§.1.ff.de ventre.inſpi & in l.fi.C.de iur.delib.& melius facit quam alibi d.l.1.in fi.C.de ann.except.& l.1.in princip. C.de rei vxor.actio.cum ſim.

Quarto,quia ita tenent Fulgoſ.in d.l.a.§.quod diximus,& ibi Paul.de Caſt.in §.fin.nu.3.& videtur reſidere in hoc etiam Cagn.in l. in omnibus.num. 9.ff.de regul.iuris.

Sed in contrarium eſt communis doctorum ſententia.Bar.in d.l.a.§.quod diximus.num. 2. ff. ſi quis caution.& ſequuntur eum ibi Ang.in fin.Alex.nu.6.Iaſ.nu.4.Bart.in l.præſes.C.de appell.& idem Bar. in l.qui cōmeatus.ff.de re milit.Iaſ.in l.properandum.§.pen.num.4.C.de iud.Innoc.in c. ex tranſmiſſa. & ibi Abb. nu.6.& Felyn.colum.1.per totum de præſcrip.Abb. in ca.ex ratione.num.12.in fine.& Dec.ibi num.68.in fine.poſt longam diſputationem,Francus in cap.cupientes.§ ꝙ ſi per viginti.col.1.de elect.in 6.Alex.conſ.49.num. 5.lib.2.Corn.conſ.109.col.fina.& conſil.209.col.9. libr. 2.& conſ.196.col.4.lib.3.& conſ.143.col.2. & conſ. 257.& conſ.313.col.1.lib.4.prout refert, & ſequitur Crauett.conſ.151.num.22.& conſ.179.num.9. Dec.conſ.454.nu.6.Ruyn.conſ.15.libr.4.& Boer.deciſ. 40.nu.4.& 5.cum aliis concord.quos inde colliges.& communem eſſe atteſtantur Dec.in dict.cap.ex ratione. numer. 68. in

prin.

princip.& Iaso.in d.§.quod diximus. nume. 4. bis idem repetens.

Mouenturque ex pluribus, sed tamen ad eorum fundamenta aduertendum est, quia facile tolluntur.

67 Primo enim adducitur † d.l. qui commeatus ff. de re milit.

Resp.Pau.de Cast.in d.§.quod diximus.nu.3.quòd ibi de facto ita contigit, non autem hoc præcipitur. Et licet doctor. dicant Paulum inepte sic respondisse, potest saluare, vt in simili dicit Salicet.de illo tex. in l. fina. §.illud.ibi summa ope.C.de tempo. appell.

Respondetur igitur Fulg.in d.§.quod diximus. ꝙ ibi ita accidit ob publicam vtilitatem. Sed hoc reprehenditur ab Alex. in prealle.§. quod diximus.quia inquit neque etiam diligentia proficua fuisset publicæ vtilitati. Et ideo forte Ias.ibi dicit quod responsio Fulg.nihil est dicere. Sed Dec.volens defendere Fulgos.in dict. capit.ex ratione.dicit ꝙ fauor Reip.est hoc ipsum delictum desertionis a milite illo non esse commissum.

Hoc stare potest, quia quo ad obedientiam præcepta
68 militaria † ad vnguem obseruanda sunt, alias nimis perniciosum esset.in exercitu, vt multis exemplia ostendit Iul.Ferrett.in titu.de obedien.milit.

69 Breuiter quicquid fit, † verior, & securior videtur responsio illa, quam affert Dec.in d. c. ex ratione. licet in ea non videatur subsistere, videlicet, ꝙ ibi ille impeditus nimis se astrinxerat, & amplius (licet impedimentũ cessasset) tempestiue, siue intra dies commeatus redire non potuisset, vt aperte vult text.in litera. Et firmatur per regulam l.hoc iure.ff.de verb.oblig.& quamuis obstet l.insula.& l.in illa.ff.eod. Tamen tertia solutio quam affert glo.in d.l.hoc iure.communiter tenetur ibi, & in d.l.insula.a Bart. Angel.Ias. & alijs, quæ facit ad propositum nostrum, vt per te videris.

70 Adducitur† secundo l.sed & si per prætorem. §. si feriæ.ff.ex quibus causia maior. in fine, ponderando ibi verbum, voluit, ita Alexan.præalleg.§.quod diximus.

Sed resp.quòd vtique fatemur non excusari impeditum, quando constat, quòd etiam si impeditus non fuisset tamen agere noluisset, l.antepenul.ff.ex quibus caus. maio. Sed negamus quod in dubio præsumatur noluisse agere, quinimo contrarium præsumitur, vt est glo. pro hoc in d.l.antepen.

71 Adducitur† tertio l.quibus diebus.ff.de cond. & demonst.

Sed respond.quòd ibi impedimentum erat remouibile in potentia humana, quia dependebat a facto hominia non a vi superiori, vt sentit text. ibi cum inquit, nec per te stetit, quominus illum summoueas, vnde loquitur in alijs terminis quam casus istius, de quo agitur.

Adducitur quarto l.si seruus hæredi. §.imperator.ff. de statuliber. ibi non enim libert.sufficit &c.& stringitur, quòd cum ibi simus in libertate, tanto magis procedet in casu extra libertatem.

Respond.quòd ibi quoque impedimentum à facto alterius pendebat, videlicet à rationum receptione facienda per hæredem, ideo &c. vt proxime dictum est.

72 Adducitur † quinto l.si Titius. ff.de cond. & demõ. ibi, si paratus est ponere.

Sed resp. quòd ibi diligentia erat necessaria propter qualitatem impedimenti, cum enim illud a voluntate mancipij penderet, opus erat, vt ad inuestigandum, an vellet dare locum pro statua ponenda, vel non, fieret diligentia, & peteretur.

73 Adducitur † sexto, d.c.ex ratione.de appellat.ibi dũmodo per impotentiam constiterit vos omisisse &c. ita ponderat Dec.ibi num.68.

Sed resp.ꝙ dicitur per impotentiam, ad differentiam volũtatis, vt egregie distinguit tex.in proposito nostro, scilicet iusti impedimenti vel non, in l.sed & si per prætorem.in fi. ff.ex quib.caus.maio. De voluntate autem constare non dicitur nisi expresse declaratũ fuerit, vt supra dixi, post gl.in d.l.antep.ff. eod. ergo de voluntate constat in dubio, nec necessaria est diligentia.

Adducitur septimo, d.l.antepen.ff.eod.

Sed responsio patet ex prædictis, quia glosa ibi communiter approbata est, & ipsa tollit contrarium.

Adducitur octauo, quod notant glos. Abb.& alij in c.fina.de cler.ægrot.dum volunt, quòd infirmitas non excuset clericum, qui etiam sanus non residet. & idem voluit notab.glo.in c.1.in verbo adfuerint.de cler.non resid.in 6.

Sed resp.quòd ibi constat de voluntate residendi & sic de negligentia futura ex vsu & consuetudine præcedenti, vt dixi supra eod.art.5.in fine.post Corset.singul. verb.infirmus.

Adducitur nono l.fin.§.illud.C.de temp. appell.

Sed resp.quòd ibi quoque pendebat impedimentum à facto hominis, ipsius scilicet iudicis, ergo &cæt. vt dixi supra.

Adducitur decimo, quod notatur à glos.in l.si decesserit.ff.qui sat.cog.

Sed resp.quòd ibi nimis se astrinxerat ille fideiussor, vnde &c. vt supra eod.art.6. Præterea re vera glosa ibi tenet contrarium, videlicet dispositionem l. si insulam. ff. de verb.oblig. Quid igitur dicendum?

74 Ego puto sic distinguendum esse. Aut † impeditus quando sciuit impedimentum superuenisse, ita se astrinxerat quo ad se, quòd non supererat ei tempus amplius agendi, etiam si impedimentum non superuenisset, & tunc ego dico verissimam esse hanc secundam sententiam communem, quia pro eo tempore quo nesciuit impedimentum, & neglexit, dicitur constare manifeste, quod noluit agere, eiusenim non agere, non ab impotentia quam nesciebat, sed à voluntate procedere necesse fuit, pro eo tempore vero quo sciuit impedimentum, etiam si constaret quod agere voluisset, tamen tempus agendi non amplius aderat, vt præsuponimus, igitur &c. & tanto magis hoc procedat, quando iste qui interim neglexit nullo vnquam tempore sciuit ipsum impedimentum, quia si neglexit, fecit, quia ita voluit.

Aut sciuit impedimentum, quando adhuc agere poterat, & tunc (præsupposito impedimento necessario, & insuperabili, prout præsupponimus) dico verius esse contrarium, videlicet quod negligentia istius impediti ei non noceat, nisi in casibus in quibus necessaria ei esset protestatio exterior, quos plene notabo, & distinguam infra quæst. sequenti, & moueor quia vbi de voluntate impediti constat quod agere voluisset, si potuisset, excusat impedimentum, at in dubio si non probatur
75 † voluntas, præsumitur voluntas, vt vult gl.in d.l.antep. & Bald.in l.is qui reip.in fine.ff.eod. & supra dixi artic. 5.& addi possunt idem sentientes Bartol. & Bald. in d. l.antepen.dum simpliciter approbant glossam, & Mauric.cap.358.& fortius Dyn.Iac.de Rau.& Alber.ibi, dũ practicam glosæ in probanda voluntate non admittũt. Ergo &c. Et quamuis in hoc contrarium voluerunt Menoch.consil.100.nu.119.per d. l. qui commeatus. ff. de re mil.& per Crau.cons. 151.nu.22.& cons. 179. num. 6.& idem velit in tracta.de arb. iud.centur. 2. casu 318. in fin. Tamen intelligendi sunt iuxta terminos dict.l. qui commeatus.vbi contra illum qui allegabat se non potuisse opportune redire propter impedimentum, excipiebatur quòd tardius à loco, vnde proficisci debebat, profectus fuit, vt ex eius allegatione constabat, & sic ni-
76 mis se astrinxerat, vt constat ex illis verbis † dũmodo non tardius a loco se profectum probet, quod ipsemet impedimentum allegans in probatione impedimenti

proba-

probauerat. quod tardius profectus fuit &c. non igitur de diligentia & de voluntatis probatione loquitur, sed de nimia restrictione ad temporis angustiam.

Prædictis omnibus addendum est in materia huius
77 quæstionis, quod impedimentum debet esse † necessarium ita, vt si eo non obstante potuisset nihilominus agi, quod agendum erat, impedimentum non releuat, nec restitutionem præbet. Felyn. in c. ex ratione. num. 8. vers. limita secundo. Anan. cons. 306. incip. in quæst. pro vt adducitur. Quod dictum in se verissimum est, vt de se patet, ideo non insisto, sed ad protestationis requisitum in hac materia pertransco.

SVMMARIVM.

1 *Protestatio an sit semper vtilis ipsi impedito, quòd scilicet per eum non stetit, quo minus rei suæ incumberet &c.*
2 *Protestationis prima vtilitas est, vt impedimentum ipsum postea facilius probari possit.*
3 *Impedimentum quando est notorium, protestatio non est necessaria.*
4 *Protestationis secunda vtilitas est, quod per eam probari postea poterit voluntas ipsius impediti, quod fuerit scilicet incumbendi negocio suo, nisi impedimentum obstasset.*
5 *Protestatio quandoque potius nociua, & ridicula est, quam vtilis, quando scilicet impedimentum est notorium, & à necessitate naturæ pendens.*
6 *Protestatio superflua est ipsi impedito post factum ipsum, vti accidit, quando fieret post illatum metum.*
7 *Protestatio an necessaria sit ipsi impedito. Et primo, an quando impedimentum procedit a necessitate naturæ, nō autem a facto vel voluntate alterius.*
8 *Protestatio nihil operatur quo ad iustificandum ipsum impedimentum, vt scilicet fiat magis iustum, quam alias esset.*
9 *Protestatio in hoc consistit, an is qui impeditur, prosequi ius suum vellet, si non impediretur.*
10 *Protestatio dicitur necessaria etiam quondo impedimentū procedit a necessitate naturæ, si tamen adest præsumptio contra ipsum impeditum, quòd nihilominus otiose degeret.*
11 *Protestatio an sit necessaria quando impedimentum procedit a voluntate, & facto alterius, videlicet quia iudex nō facit copiam, vel aduersarius non comparet &c.*
12 *Tempus quod ad appellandum datur, rigorosissime seruari debet, & fluit, etiā si stet per iudicem, vel aduersarium.*
13 *Præscriptiones temporales, quæ olim currebant contra minores, hodie ipso iure non currunt, sed*
14 *Præscriptiones iudiciariæ licet temporales sint, tamen currunt etiam hodie contra minores fauore iudiciorum.*
15 *Impedimentum si non est necessarium ad restitutionem in integrum non prodest.*
16 *Impedimentum debet esse causa immediata ipsius læsionis, alias nihil proficit ad restitutionem.*
17 *Protestatio ad iustificandum impedimentum, quòd scilicet sit necessarium quandoque nihil operatur, & exemplum num. 17. videlicet si procedat a naturæ necessitate, & vi superiori.*
18 *Protestatio quandoque potest non solum aliquid operari circa ipsum impedimentum necessarium, sed ipsum virtualiter, & per æquipollens remouere potest, & exemplum num. 18. in appellatione interponenda.*
19 *Protestatio quandoque impedimentum necessarium, non quidem remouere potest, sed ad remotionem eius aliquid operari potest, exemplum num. 19. in omnibus impedimentis, quæ procedunt culpa aduersarij, vel iudicis.*
20 *Protestatio non est necessaria pauperi, etiam vbi alias necessaria esset.*
21 *Protestatio licet aliquando sit necessaria, non tamen ita est necessaria, vt iudex teneatur pronunciare impedimentum esse legitimum.*
22 *Protestatio quando est necessaria, intelligitur circa tempus continuum, non circa tempus vtile.*
23 *Protestatio non est necessaria, quando statutum ponit exceptionem, nisi per iudicem steterit &c. ne exceptio ista sit frustratoria &c.*
24 *Protestatio licet omissa sit vbi fieri debet, an succrratur tamen ex æquitate clausulæ generalis.*
25 *Protestatio vbi alias necessaria esset, necessaria sit, si impedimentum sit notorium.*
26 *Protestatio vbi est necessaria, an sufficiat si simpliciter fiat, an vero debeat pluries iterato, & solenniter fieri.*
37 *Protestatio ad ostium principis magni quomodo instanter fieri dicatur.*
38 *Protestatio triplicari debet ad hoc, vt dicatur instanter facta.*
39 *Et quid si essemus in principe, & diligentia solita facta esset ad ostium.*
40 *Protestatio an triplicari debeat, quando ab huiusmodi triplicatione iustus metus ipsius iudicis vel aduersarij impediret, vel paupertas &c.*
41 *Et quid si iudex semel dixisset, quod nolebat illum amplius audire, vel similia verba.*
42 *Protestatio vltra triplicationem prædictam an requirat etiam quòd debeat solenniter & publice fieri.*
43 *Protestationis solenniter & publice facienda formā quis tradat, remissiue.*
44 *Protestatio an debeat publice & solenniter fieri, quando metus illatus esset ipsi impedito, quominus posset publice protestari.*
45 *In protestatione etiā requiritur, quod impeditus debeat dare querelam superiori ipsius iudicis a quo impedimentum procedit de tarditate ipsius, alias non excusatur impeditus.*
46 *Protestatio vbi requiritur simplex, vel triplicata, vel solennis, vel minus solennis, si omittatur, cesset omnino beneficium restitutionis in integrum, an vero succurratur ipsi impedito ex clausula generali.*
47 *Restitutio in integrum ex clausula generali non datur negligentibus, sed necessitate rerum impeditis.*
48 *Fatalis primus si labatur, si quidem protestatio facta fuerit, iuuat ad hoc, quòd ipso iure dabitur secūdus annus, sin minus nihilominus succurretur ope restitutionis ex clausula generali.*
49 *Protestatio quando ex mera negligentia omissa est, & operata fuisset cessationem impedimenti, nullo pacto succurritur ipsi impedito, secundum opinionem authoris.*
50 *Impedimentum quando processit culpa, & causa ipsius impediti, an impediatur restitutio ex edicto maiorum.*
51 *Carceratus, vel bannitus licet dici possint culpa propria impediti, tamen restituuntur prætextu eorum absentiæ.*
52 *Impediti culpa propria quando fuit præordinata ad casum, cessat restitutio, vt in transfuga.*
53 *Si vero culpa non fuit præordinata ad casum, secus.*
54 *Impedimentum quando processit ab ipso impedito immediate, & coacte, vt puta ab infirmitate, protestatio aliqua non est necessaria.*

QVÆ-

QVAESTIO XXVIII.

De protestatione an & quando sit vtilis, vel necessaria ipsi impedito ad hoc, vt impedimentum prosit ad restitutionem in integrum ex hoc edicto maiorum obtinendam, & quando omissio protestationis noceat restitutioni.

FVerunt nonnulli, qui arbitrati sunt, vltra supradicta requisita in præcedenti quæstione tractata, necessariam quoque esse ad restitutionem in integrum ex hoc edicto maiorum obtinendam, q impeditus protestatus fuerit durante impedimento, q per eum non stetit &c. alias q omissio protestationis istius impediat beneficium restitutionis ex hoc edicto. Alij vero putarũt, quod non sit præcise necessaria, sed vtilis tantum. Alij quòd vtilis quidem semper, necessaria vero aliquando sit, aliquando non. Ideo plene de hoc agendo, distinguẽdam censui hanc quæstionem in infrascriptos sex articulos.

Primo, An protestatio quod per eum nõ stat, sit semper vtilis ipsi impedito.

Secundo, An protestatio sit necessaria, quando impedimentum procedit à necessitate naturæ, non autem à voluntate alterius?

Tertio, An protestatio necessaria sit, quando impedimẽtum procedit à facto iudicis, per quem stat quin causa expediatur.

Quarto, An si hoc casu vel alio protestatio est necessaria, sit necessaria, si impedimentum est notorium?

Quinto, An vbi protestatio est necessaria, sufficiat si simpliciter fiat, an vero necesse sit quod instantissime fiat, & (secundum aliquos) triplicate.

Sexto, An vbi protestatio de rigore requiritur vel simplex, vel triplicata &c. si omittatur, cesset omnino beneficiũ restitutionis, an vero succurratur impedito ex æquitate clausulæ generalis?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet protestatio, quòd per eũ non stat, sit semper vtilis ipsi impedito.

Breuiter communis omnium resolutio est, quod protestatio sit semper vtilis ipsi impedito, quomodocunq. à quocunque, & quocunque casu fiat. Ita Io. And. in ca. fi. de appell. & ibi Dec. numer. 21. & late Boer. decis. 40. num. 8. & ideo illimet qui tenent, quòd non sit necessaria aliquo casu protestatio, de quibus dicam infra art. 2. consulunt tamen, vt semper fiat, vt facit Bartol. in l. 2. §. dies. ff. quando appell. sit. & pene omnes qui sequuntur Barto. ibi de quibus dicam d. artic. 3. in prima opinione. & propterea Bartol. in d. l. 2. §. quod diximus. ff. si quis caution. dicit quòd ita consuetum est fieri, & idẽ prius consuluit glosa, quam docto. non allegant. in c. imputari. de reg. iur. in 6. & idem dicunt Abb. in c. ex transmissa. num. 6. de præscriptio. Alex. in d. §. quod diximus. in fin. & in cons. 49. nu. 5. lib. 2. & alios hoc passim admittentes pro secura & optima cautela colliges ex Tiraq. in tract. de vtr. retr. part. 1. §. 9. num. 19. & seqq. vbi innumeri congesti sunt, licet in confuso quo ad hanc materiam relati.

Ratio autem huius conclusionis est, quia facilius probatur postea impedimentum, & animus agendi interim, & non negligendi, vt dicam statim.

Quæritur autem iuxta hoc. Ad quid vtilis sit protestatio ista? Et duas colligo ex doct. vtilitates.

2 Prima est, quia hac protestatione præcedente dum impedimentum fuit in esse, fit, vt facilius postea ipsum impedimentum probetur, vt dicunt Io. Andr. & Dec. in d. cap. fin. nu. 21. de appell. & Crau. cons. 253. nu. 5. plene cum concord.

Et facit pro hoc, quod voluit Affl. decis. 50. nu. 5. vi-
3 delicet, q quando impedimentum est † notorium, non requiritur protestatio, de quo dicam infra eod. art. 4.

4 Secunda † vtilitas est, quia vbi dubitaretur de animo ipsius impediti, videlicet, an etiam si impeditus non fuisset, agere tamen voluisset &c. & sic an haberet locum dispositio l. antepen. & ibi notatorum per glos. & alios. ff. ex quib. caus. maio. protestatio esset manifesta probatio ad fauorem impediti, & sic multum vtilis esset in d. casu, vt per Alexã. in d. l. 2. §. quod diximus. in fine, subdens q imo si aliter de animo impediti constare non posset, & præsumptio esset contra eum propter aliqua verba ab eo prius emissa, vel propter consuetam eius negligentiam de præcedenti esset eo casu præcisè necessaria, & idem vult Abb. in c. ex transmissa. nu. 6. de præscript. & Alex. cons. 49. num. 5. lib. 2. cum exemplo notab. & Præpos. in d. c. ex ratione. num. 9. de appellat. Et propterea ego consulerem, quod semper fieret huiusmodi protestatio, vbi non noceret propter aliquid.

5 Hoc autem puto quòd contingeret, † quando impedimentum esset notorium, & penderet præsertim a necessitate naturæ, tunc enim potius ridicula & nociua, quam vtilis vel discreta dici posset protestatio. Sublimitando tamen nisi de animo ipsius impediti potuisset aliqua de causa probabiliter dubitari, secundum prædicta.

6 Circa quæ nota vnum incidenter, quod protestatio † vtilis non esset in aliquo casu, si post factum fieret, & est casus, quando ad probandum metum facta esset, quia post illatum metum & obligationem initam non releuaret, vt plene per Paris. cons. 10. nu. 36. & seq. lib. 1.

Articulus II.

7 AD secundum, † An scilicet protestatio necessaria sit, quando impedimentum procedit a necessitate naturæ, non autem à facto & voluntate alterius. Puta si quis impeditus fuisset vel ob maris tẽpestatem, vel bellum, vel fluminum irruptiones, vel hostium, vel latronũ incursus, quominus in patriam rediret.

Communis omnium conclusio est, quod protestatio in tali casu non est necessaria: & breuiter ita esse communem & magis communem omnium attestantur Cagno. in l. in omnibus. n. 9. & 10. de reg. iur. & Pedem. decis. 175. numer. 12. & firmat Franc. in d. cap. ex ratione. sub num. 13. de appell.

Et ratio clara est, quia quantum ad iustificationem
8 ipsius impedimenti † nihil operari potest protestatio, iustificatio enim impedimenti in hoc consistit, an illud sapiat necessitatem, vel voluntatem, siue negligentiam, vt l. sed & si per prætorem. in fine. ff. ex quib. caus.
9 maio. Et protestatio † consistit in hoc, an is qui impeditur, prosequi ius suum vellet, si non impediretur. Vnde cum voluntas impediti non faciat impedimentum esse magis vel minus necessarium, quàm per se, & sui natura sit, protestatio non potest facere in hoc casu, quòd impedimentum sit magis vel minus iustum impedimentum in sui substantia.

Et si dicatur, quòd est necessaria saltem ad hoc, vt cõstet, an ipse impeditus ageret, si impeditus non esset, an vero negligeret, quo casu non restitueretur d. l. antepen. ff. eod.

Resp. primum, q hoc respectu non potest dici necessaria, nam impedimentum nihilominus in se erit excusatione dignum, sed alio respectu esse posset, scilicet vt constaret de hac voluntate.

Secundo dico, q neq. et hoc respectu est necessaria

regu-

regulariter,& præcise,sed secundum accidens,videlicet,
quando adesset præsumptio contra ipsum impeditum,
10 ꝙ etiam si non esset impeditus † nihilominus nihil age
ret,quæ præsumptio regulariter non adest, sed contra-
ria,vt supra dixi q.præced.art.5.& art.8.ante finem,vn-
de raro eueniet casus huius necessitatis, & tunc, vt dixi
non est necessaria quo ad iustificandum impedimen-
tum,sed propter id quod dixi, scilicet ad hanc declara-
tionem voluntatis.

Et secundum hæc poteris limitare communem sen-
tentiam in hoc casu.

Articulus III.

11 AD tertium, An protestatio † necessaria sit, quando
impedimentum pendet,& procedit à voluntate,&
arbitrio alterius? Videlicet,quia iudex non faciat sui co
piam,vel aduersarius non comparet,vel aduocatus non
potest tunc temporis studere, vel quid simile, est ardua
quæstio inter doctores.

Videtur enim,quòd neque etiam hoc casu protesta-
tio necessaria sit, prout tenuit Bart.in l.2.§.dies. ff.quan
do appell.sit.& Barto.sequuntur doctores communiter
Bart.met in d.l.2.§.quod diximus.num.2. ff.si quis cau.
& ibi Ias.n.7.cum concord.per eum,& Alex.ibi.& Dec.
in l.in omnibus.num.12.ff.de reg.iur.& ibi Cagnol. n.
12.qui dicit huic opinioni adhærendum esse, & quod est
communis & magis communis opinio.Ias.in d.l.prope-
randum.§.pen.ante finem.C.de iudi.dicens hoc esse æ-
quius,Curt.in add.ad Alex.in d.§. quod diximus. & ex
canonistis ita voluit Innoc.in c.ex ratione.in 1.col.vers.
imo plus dico,& dicit Felyn.in c.ex transmissa num. 7.
vers.vltimate.quòd DD. de Rota hanc opinionem se-
quuti sunt,& consuluerunt Anto. de Butr. in cons. 161.
nu.3.& etiam num.2.Io.Bapt.Ferret.post multos quos
allegat in consil.56.num.3. & seqq. vsque ad finem, &
Dec.cons.356.nu.3.col.... vers.3.respondetur, cum con
cord.Crau.cons.253.nu.5.vbi vult quod non sit neces-
saria ad probandum impedimentum, & iudicatum fuit
secundum hanc opinionem in sacro consilio Neapol. vt
refert Affl.decis.50.in fi.& Boer.decis.40.nu.6.de com
muni testatur.

Et pro hac sententia adducitur c. 1. extra quod met.
causa.

In contrarium est alia communis, & forte magis cō-
munis opinio.Bal.in c.ex ratione. de appel. & Imol.di-
cit se obtinuisse semel contra quendam, qui protestatus
non fuerat,& illum sequuntur & Salyc.in d.l.fi. §.illud.
C.de temp.appell.vers.quæro,tex.dicit &c.Bal.in l.pro
perandum,§.pen.nu.2.C.de iud.& ibi Alex. nu. 5. in fi.
& Zas.plene,nu.12.vers.tempora tamen.Alex.in l.de pu-
pillo.§.si quis ipsi pretori.ff.de ope.noui nunc.Hormā.
in l.4.§.Cato.n.386 ff.de verb.oblig.licet obiter.Franc.
expresse in d.c. ex ratione,num.13.de appel. & Præpos.
ibi num.9 cum hac pertransit.Nonell.in add.ad Duen.
reg.25.limit.1.Bouius de stat.vrb præscript.glo.21.nu.
90.& gloss.2.num.5. & consulendo sequuntur Alex.in
cons.164.num.5.lib.2.& in cons. 14.nu.3.& 4.libr. 5.&
in cons.200.in fi.lib.7.& cons.69.num.6.& 7. lib.7.vbi
communem dicit,& idem dicit in d.cons. 164. Crauett.
cons.151.num.23. Mar.Angusc, cons. 2.num. 3.& 4.&
hanc vere esse communem testatur Villalob.de comm.
opin.in verbo, impeditus. sob num.130. & Ioseph Lu-
dou.in decis.Perusin.in secunda parte,decis. 36. num.3.
vbi de communi licet indistincte loquatur, & genera-
liter.

Et pro hac sententia adducuntur plura,ad quę aduer
tendum est,an probent.

Primo adducitur regula glos.in c. 1. de rescript.& in
c.plerunque.eodem titu. quòd scilicet impeditus facere
actum intra tempus statutum sibi a lege vel homine nō
excusatur, si de impedimento non protestatur, & con-
cord.ad hoc ponit Afflic.decis.50.nu.4.

Sed resp.quòd potest intelligi in casibus prædictis, vi
delicet,quo aliter voluntas impediti probari non pote-
rat,vel quia sic per protestationem impedimentum re-
moueri poterat.

Secundo facit text.apertus in cap.fin.de appell.& ibi
notat glosa,& alius text.vnde illa decretalis sumpta est,
in l.secunda.C.de his qui p met.iud.non appella.vbi vi-
detur expressum,& idem in l.2. ff.de appellat. & in l.de
pupillo.§.si quia ipsi prætori. ff. de op. noui nunc.& in
istis locis pene omnes notant.

Sed aduertendum est,ꝙ in omnibus istis locis specia
12 le est in illo modico tempore concesso † ad appellandū,
in quo rigorosissime proceditur,& ratio potest esse pro
pter honorem, & respectum iudicij, cuius potissima
pars est ipsa res iudicata.

Et pro hoc facit,quia licet alias fauore minorum,pre
13 scriptiones † temporales quæ olim currebant ipso iure,
etiam contra minores,hodie tamen non currunt. l. fin.
C.in quib.caus.restit.non est necess. Tamen hoc non in
14 telligitur mutatum in præscriptionibus iudiciarijs, † vt
volunt glo.Cyn.Bar.Alber.& Pau.de Cast.& alij in d.l.
fi.& alij communiter ibi & alibi, vt dicam infra in 2.p.
in q.88.art.3.& in specie in præscriptione temporis ad
appellandum est text.in l.1.C.si sæp.rest. postul.

Præterea resp.quòd ex alio etiam in dicto casu appel
lationis interponendæ speciale est, quia per æquippol-
lens potest adimpleri, idest per ipsam protestationem
quam lex loco appellationis admittit, vt per doctor.in
præall. locis. Vnde sequitur quod non sit dignus excusa
tione appellator, si valens impedimentum remouere p
æquipollens, & sic per ipsammet protestationem sibi
indemnitatique suæ prouidere,non facit, & dicitur im-
pedimentum hoc casu non necessarium, cum possit co-
ram honestis viris facere notum suum impedimentum,
& protestari de illo,& appellare, & per hanc responsio
nem corruunt præcipua doctorum fundamenta.

Quid igitur dicendum?

Ego pro resolutione dico in primis considerandum
15 esse,ꝙ ante omnia impedimentum † debet esse necessa
rium,ad hoc vt ad restitutionē prosit,& ex hoc ipso iu-
stum dicitur,quia necessariū est,d.l.sed & si p pretorē.§.
16 fi.Item debet esse † causa immediata ipsius læsionis, d.
l.antepen.ff.eod.Quo præsupposito dico,ꝙ ad iustificā
dum impedimentum esse necessarium, protestatio ali-
quando nihil operari potest. Aliquando potest non so-
lum aliquid operari,sed ipsum impedimentum virtuali
ter,& per æquipollens remouere potest. Aliquādo vero
non remouere,sed ad remotionem eius aliquid operari
potest.

17 Primo casu,† tolle exemplum in omnibus impedimē
tis a necessitate naturæ prouenientibus vel a vi superio
ri,nec non etiam in procedentibus à facto alterius per
vim vel metum,in quo vltimo exemplo non solum pro
testatio non potest remouere impedimentum,sed si fiat,
maius vitæ periculum inducere potest. Et in hoc casu &
exemplis merito dicemus protestationem non esse ne-
cessariam ad iustificandum impedimentum,quia per il-
lam nullatenus remoueri impedimentum potest,nec oc
casio remotionis dari. Sed quoniam impedimentum vl-
tra necessitatem istam quòd remoueri non possit, re-
quirit etiam hoc quod sit causa immediata læsionis, vt
dict.l.antepen.declarando vt supra quæst.præced.prote
statio potest prodesse etiam in hoc casu, non quidem
quo ad iustificandum impedimentum, sed quo ad vo-
luntatem

luntatem impediti probandam, quòd scilicet ipse voluisset agere nisi impeditus fuisset.

18 Secundo casu † tolle exemplum vnicum appellationis interponendæ, etiam hoc casu & exemplo, dic quòd protestatio est omnino necessaria, quia ipsa intantum operatur circa remotionem impedimenti, quod imo illud virtualiter remouet. Quia (vt proxime dixi in resp. ad vltimum argumentum) ipsamet protestatio appellatio est, & sic qui potest protestari, dicitur posse appellare, & sic impedimentum dicitur ex hoc ipso sublatũ. Ex quo sequitur, quòd si non liceret impedito etiam protestari, venia, & restitutione dignus esset, si protestationem omitteret. Et casus illius impotentiæ causari posset, quando esset illatus metus mortis ipsi victo si appellauerit, reclamauerit, vel aliquo modo etiam coram honestis viris protestatus fuerit.

19 Tertio casu, † tolle exemplum in omnibus alijs impedimentis, quæ procedunt à negligentia, focordia, culpa, & dolo etiam partis, vel iudicis, quæve facile possent remoueri excitata eorum negligentia, & detecto dolo clamore protestationum, & hoc casu & exemplis puto veriorem et securiorem secundam opinionem, quæ etiam magis communis videtur, vt protestatio necessaria sit, & hanc in his proprie terminis vere esse communem testatur Villalob. in suis comm. opin. in verbo appellatio, sub num. 130. Et bona ratione probatur, quia impedimentum huiusmodi non est omnino necessarium respectu ipsius impediti, licet sit omnino voluntariũ, & negligentia plenũ in alio. Vnde per hmõdi protestationẽ, vel omnino remouetur, si aduersarius vel iudex sui copiam faciant, vel si perseuerent, redditur necessarium, quia impeditus non plus operari potest ad remotionem illius, quam hoc ipsum, quod exclamet, quòd per eos stat &c. Et hoc ipsum praxis obseruat, quæ est optima istarum ambiguitatem interpres. Et sic distinguendo opiniones supradictæ remanent conciliatæ, & ad contraria patet responsio.

Et in casibus in quibus vera est secunda opinio, qđ protestatio necessaria sit, multi etiam indiuidui & particulares casus occurrunt, in quibus non est necessaria, quos sub aliquot limitationibus comprehendam.

20 Limitantur † igitur prædictæ conclusiones affirmatiuæ.

Primo, vt non procedant in paupere qui excusatur, si de impedimento protestatus non fuit, ita Ferrantes Garz. in suis patrocin. patrocin... col. fi. vers. 2. allegans, Bal. in c. 3. de rescript. quem etiam allegat ad hoc Fely. in c. si quis test. & vtique Bald. dicit hoc non solũ quando quis ob paupertatem omitteret protestationem, sed etiam quando ob metum Tiranni, quod nota pro casibus similibus.

21 Limitatur † secundo, vt non propterea teneatur impeditus facere, & operari sic, vt iudex declaret, siue pronunciet impedimentum illud esse legitimum, & obstare sed satis est ꝙ quando postea agetur, si opponatur de præscriptione, replicabitur de impedimento. Dec. in d. c. ex ratione. num. 5.

22 Limitatur † tertio, vt procedat in tempore cõtinuo, secus autem in vtili, vt post Card. cons. 128. tradit Dec. cons. 356. col. 3. vers. non obstat. & Felin. in cap. intimauit. nu. 3. de testibus. & ratio esse potest, quia tempus vtile non currit impeditis, ideo protestatio non requiritur, vt per Fely. præalle. d. no. 3.

23 Limitatur † quarto, nisi statutum disponeret, quòd quis teneatur appellare intra tot dies nisi per iudicem steterit &c. Quia tunc, ne ista exceptio frustratoria sit, protestatio non erit necessaria, ita singu. dicit Dec. in d. cons. 356. column. 3. versicul. 4. respondetur. Per multa similia, de quibus ibi.

24 Limitatur † quinto, vt non procedat de æquitate clausulæ generalis, vt dicam infra eod. art. 6.

Articulus IIII.

25 AD quartum, † An scilicet protestatio vbi alias necessaria est, necessaria sit, si impedimentum sit notorium?

Videtur, quòd nihilominus necessaria sit protestatio. Quia notorietas impedimenti concernit probationem illius faciliorem, vel difficiliorem, vel probationem animi ipsius impediti, quia quando notorium est impedimentum non refert quòd sit negligens impeditus, quando vero ei notorium non est, secus est, vt dixi supra q. præced. Sed protestatio licet vtilis sit quo ad animi & voluntatis ipsius impediti declarationẽ, non tamen propterea est necessaria quo ad iustificationem impedimẽti, vt supra artic. 2. Ergo non habent aliquid commune notorietas impedimenti, & necessitas protestationis, & consequenter vbi protestatio propter impedimẽti iustificationem necessaria est, non dicetur minus necessaria, quia impedimentum sit notorium, vt de se patet, quia ex diuersis &c.

In contrarium est cõmunis doctorum conclusio. Dec. cons. 356. colum. 3. versi. non obstat. Cagnol. in l. in omnibus. num. 12. de reg. iur. Felyn. in cap. ex transmissa. n. 6. de præscript. Bouius de statut. vrbis præscript. gl. 21. nu. 91. Afflict. decis. 50. nu. 5. Pedem. decis. 9. num. 4. & decis. 175. num. 11. & 12. vbi communem & magis communem omnium dicit, & infinitos pene concord. allegat, quos alias vide, & idem Boer. decis. 40. nu. 7.

Ego puto sic dicendum.

Aut notorietas impedimenti consistit in hoc ipso ꝙ per iudicem, vel aduersarium stat &cæ. & tunc non ideo minus necessaria est protestatio, quia illa tendit non solum ad probandum impedimentum, sed etiam ad iustificandum, quia cum propter importunitatem protestantis possit excitari negligentia iudicis vel aduersarij, & sic remoueri impedimentum, si illa facta non remoueatur, impedimentum fit omnino necessarium, quia diligentia actoris superari non potest, & sic iustificatur.

Aut notorietas impedimenti consistit non solum in hoc, quòd stat, puta per iudicem vel aduersarium, sed in hoc etiam, quod impedimentum est necessarium, & insuperabile, puta quia iudex langueret in extremis, vel repentine se absentasset in faciem populi, nemine cogitãte, vel si aduersarius publice se absentasset vltra mare, vel simile, & tunc dico quòd procedit communis sententia, quòd scilicet protestatio non est necessaria, & ratio clara est, quia tunc nihil releuat, & frustra fit quo ad iustificandum impedimentum, de qua iustificatione agimus, & licet quo ad probandam voluntatem impediti deseruiat, propter ea quæ dicta sunt q. præced. artic. 5. tamen non necessaria sed vtilis tantum dicitur hoc respectu, vt dixi supra eod. artic. 1. Ex quibus patet responsio ad contrarium.

Articulus V.

26 AD quintum, † An scilicet vbi protestatio est necessaria, sufficiat si semel tantum, & simpliciter fiat, an vero debeat pluries, & iterato fieri, & solemniter, & publice.

Quantum ad hoc, resolutio communis est, quòd debeat fieri hæc protestatio, siue diligentia instanter, & instantissime, Alex. cons. 164. nu. 5. lib. 2. & ibi docet practicam procedendi, vbi iudex esset persona magna, videlicet

deacet Papa, Rex, vel alius princeps ſupremus, vt ſcili-
37 cet inſtetur † cum cubiculario, pulſetur etiam ad oſtium cameræ, & demum non habita copia eius, fiat proteſtatio coram amicis & perſonis honeſtis de tali impedimento, & idem Franc. in c. ex ratione num. 46. de appel la. & alii paſ im. Moti per d. l. fin. §. illud. ibi, ſumma ope &c. Sed Saly. e. ibi videtur intelligere d. rex. reſpectu nu meri, id eſt quod pluries debeat fieri proteſtatio, non au tem reſpectu tantæ diligentiæ.

Sed poſſunt concordari ſic. Quod Alex. & alij loquã tur in principibus, quorum copia non omnibus, neque paſsim conceditur, vnde non videtur ſufficere acceſsiſſe ſemel ad Pontificem, & modicam diligentiam colloquẽ di ſecum feciſſe. Salyc. vero loquatur in iudicibus minoribus cum quibus ſufficit minor diligentia & inſtantia, ſufficit enim quòd accedatur ad locum vbi iudex ordinarie reddere ius ſolet, vel audire litigatores, & accedatur hora ſolita, quod ibidem non reperiatur, ſecundum Bart. in l. de pupillo. §. ſi quis ipſi. nu. 27. ff. de op. no. nun. & ibi clarius per Alexan. & Iaſ. in fin. & Barto. in l. 2. §. dies. ff. quando appell. ſit.

38 Item requiritur, † quòd debeat triplicari huiuſmodi proteſtatio, ſecundum Bald. in dict. c. ex ratione. in fine. Salycet. in l. 6. §. illud. verſ. quæro dicit tex. C. de temp. ap. & hoc originaliter diſputauit, & tenuit glo. ſolemnis in cap. cupientes. §. q ſi per viginti. in verbo, propoſitis. de elect. in ſexto. per plura iura, vt ibi. Quibus adde d. §. illud. ibi ſumma ope.

Sed ſublimita hoc aliquibus modis.

39 Et † primo, vt non procedat, quando eſſemus in prin cipe, & diligentia enixe ſacta eſſet hora, & loco ſolitis, vbi princeps ſolet audire, quia tunc vnica ſufficeret pro teſtatio, ſecundum gloſ. præallega. per iura de quibus ibi, quam nota pro accedentibus ad Papam.

40 Secundo, vt non procedat, † quando à repetenda pro teſtatione iuſtus metus impediret ipſius iudicis vel alterius, vel nimia paupertas, Bald. in cap. 3. num. ſecundo. de reſcript. Subintelligendo tamen, quod tunc ſaltem clandeſtine fiat. Dec. in d. l. in omnibus. nu. 13. de regul. iur. per capit. 1. quod met. cauſa.

41 Tertio ſublimita, † vt non procedat, ſi iudex ſemel di xiſſet, quòd nolebat illũ amplius audire, vel ſimilia verba. Bald. in cap. ex ratione. in fine. de appell. Quæ declaratio confirmat ea quæ dixi ſupra art. 1. ad finem. Et faciunt quæ tradunt Bar. & alij in l. 6. ff. de reſt. in integ.

42 Item requiritur, † vt debeat etiam ſolemniter & publice fieri. tex. eſt in dict. l. 2. C. ſi per met. iudi. ibi, conteſtatione publice propoſita, & doctores qui tenent ſecundam opinionem principalem ſupra artic. 3. & formam
43 habebis ex illis, & in ſpecie † formam hanc tradit Bartol. Alexand. Iaſ. & alij in l. de pupillo. §. ſi quis ipſi. ff. de ope. noui nunc. Bart. in dict. §. dies. Boer. d. deciſ. 40. nu. 8. & Cagnol. in d. l. in omnibus. nu. 13.

44 Sublimita tamen hoc, † niſi metus illatus eſſet ipſi impedito, quominus poſſet publice proteſtari, tũc enim clandeſtina proteſtatio ſufficeret. Dec. in d. l. in omnibus. nu. 13. per cap. 1. quod metus cauſa.

45 Item & vltimo, † requiritur, quòd impeditus debeat dare querelam ſuperiori ipſius iudicis de tarditate eius alias non excuſetur impeditus. Franc. poſt plures in cap. ex ratione. nu. 59. & 60. de appellatio. vbi colliges hanc eſſe communem ſententiam.

Articulus VI.

46 AD ſextum, † An ſcilicet vbi proteſtatio, vel ſimplex, vel triplicata, vel quomodocunque requiritur ſi omittatur, ceſſet omnino beneficium reſtitutionis, an vero ſuccurratur ipſi impedito ex clauſula generali?

Videtur quòd non, hac forti ratione. Nam aut is qui proteſtationem omiſit, fecit: quia fuit impeditus à proteſtando alio impedimento, & tunc non eſt neceſſaria alia noua reſtitutio, quia ad reſtitutionem petendam daretur, & ideo ipſo iure ſuccurritur, l. interdum. ff. de minor.

Aut is qui proteſtationem omiſit, ex negligentia omi ſit, & tunc non dabitur ſuccurſus ex d. clauſula generali,
47 quia negligentibus † non datur, vt eſt expreſſum in l. non enim. ff. ex quib. cauſ. maio.

In contrarium reperio tenentem Afflict. in c. vnico in gloſ. num. 41. de pac. iuram. firm. allegant. Anto. in cõſ. 28. in fine, incipen. vilis præſentibus. & quoſdam alios, quos tamen non reperi hoc dicentes, ſed bene reperio quod idem voluit Ioan. Baptiſta Ferretus in conſ. 56. n. 7. & 8. Dum ibi vult, quod proteſtatio vbi requiritur, ad hoc requiritur, vt tempus ipſo iure non currat, adeo quod ſi omittatur, tempus quidem curret, ſed tamen ſuc curreret læſo vel ipſo iure, vel ope reſtitutionis, put in tali caſu a iure prouiſum eſt, & exemplificat in lapſu fa-
48 talium, inquiens quod ſi dum labitur † primus fatalis cul pa iudicis, ſi proteſtatio fiat, non curret aliquo modo, ſi vero omittatur, curret, ſed dabitur ſecundus annus ip ſo iure ex cauſa. Dum autem labitur ſecundus fatalis, ſi proteſtatio fiat, non curret, ſi omittatur curret quidem, ſed ſecundum vnam opinionem dabitur reſtitutio, ſecundum aliam ſuccurretur ipſo iure, de quibus dicetur infra in ſecunda parte, quæſt. 71. artic. 6. ex quibus conſtat, quod Ferret. in d. conſ. 56. tenet idem quod Affl. in fortioribus terminis.

49 Ego puto quod vbi proteſtatio † ex mera negligentia omiſſa eſt, non ſuccurratur ipſi impedito aduerſus dictam omiſſam proteſtationẽ, nulla enim adeſſet cauſa ſuccurrendi, & ſi reſtituendus eſſet ad hoc reſtitueretur ad reſtitutionem obtinendam. Sed quo ad læſionem principalem, puto quod ita æquius dici poſsit. Aut conſtat ex poſtfacto quod proteſtatio nil operata fuiſſet, & ſuccurratur ipſi qui proteſtationem omiſit, & ita loquatur opinio Afflict. Ferretti, & aliorum. Aut conſtat manifeſte, quod operata fuiſſet ceſſationem impedimẽ ti, & tunc ſecus, poteſt enim dici, quòd omiſsio proteſtationis læſionẽ cauſauerit, & ſic quòd culpa propria proceſſerit impedimentum, vel ſaltem quod per impeditũ ſteterit, qui non remouit impedimentum, quod ita faci le remoueri poterat, vnde & cæt. vt dixi ſupra quæſt. præceden.

Aut dubium eſt, an facta proteſtatione impedimentum ceſſaſſet, & tunc in dubio ſuccurrendum puto, quia iuſto errore ductus dicetur ipſe impeditus qui credidit forte proteſtationem eius nihil profuturam & c. & ita loquatur etiam Afflict. & alii præalleg.

POteſt inferi tam præcedenti quæſtioni, quam ſubſe quenti, quam etiam huic quidam communis huic
50 materiæ articulus videlicet, an reſtitutio † ex hoc edicto impediatur ex eo quod impedimentum proceſsit culpa & cauſa ipſius impediti ſed lubet ponere hic, ne forte in ſequentibus per incuriam omitteretur.

Videtur autem, quod ex hoc non debeat negari reſti tutio in integrum.

51 Nam carceratus, † vel bannitus vtique culpa & facto proprio dicuntur eſſe impediri ſupereſſe rebus ſuis, & tamen datur illis reſtitutio ex hoc edicto, vt dixi plene ſupra quæſt. ſeptima articul. 3. & articul. 5.

In contrarium reperio tenentem ſimpliciter Bouiũ in tract. de ſtatut. vrb. præſcriptio. glo. 21. num. 92.

Sed breuiter, vt ipſemet Boui us demum concludit, di ſtinctio vera iſta eſſe videtur, quam etiam alias retuli ſu pra d. art. 3. & art. 5.

52 Aut culpa fuit præordinata† ad casum,& vera est opinio illa, quod restitutio in integrum non detur, & est vnũ exemplum notabile in transfuga, de quo in l.item ei.ff.ex quib.cauf.maio.

53 Aut culpa non fuit † præordinata ad casum, & tunc tale impedimentum prodest ad restitutionem in integrum obtinendam,etiam si ex delicto & culpa ipsius impediti processerit,vt est exemplum in bannito, carcerato,relegato, & huiusmodi, & vltra allegatos per Bouiũ præalleg.hanc distinctionem sequuntur Abb.in capitu. cum inter.de except.post gloss.in capit. imputari. de regul. iur. Abb. in capitul. intelleximus. numer. quinto. versic.hoc corroboro,de iudic.vbi pulchre. Bald.in l. secunda.§.si quis in iudicio.nu.3. ff.si quis cautio. Fely.in c.ex transmissa.num.7.

Et pro hoc est text.pul. her in l.verum.ff.de furtis.

Et nota etiam incidenter ex prædictis per Felyn,præ
54 allega.q quando impedimentũ † processit a persona ipsius impediti immediate,puta quia est infirmus &c.Tũc non est necessaria protestatio aliqua, Et facit bona ratio,quia non propterea remoueretur impedimentum, si infirmus millies protestaretur, quòd per eum non stat, quin rebus suis superfit.

Bone verum est,quòd vtilis erit ad hoc,quòd facilius probabitur postea infirmitas,& etiam ad hoc,quia probatus & declaratus erit animus infirmi, quòd si non esset infirmus ageret quæ agere tenetur &c. quod quanti referat,visum est supra quæst.præcedenti.

S V M M A R I V M.

1 *Procuratoris dimissio facta ab ipso impedito, an impediat restitutionẽ in integrum contra eum competentem, ob læsionem causatam a sua absentia vel alio impedimento.*

2 *Impedito an denegetur restitutio in integrum ex eo, quòd procuratorem dimisit, per quem ageret & defenderetur, & ab eo non fuit recte defensus.*

3 *Procuratoris dimissio necessaria, & voluntaria, multum differunt inter se, & quomodo.*

4 *Rescissio an cesset hoc casu, si impeditus fuit legitime defensus, & sumus in actitatione causę.*

5 *Restitutio an detur hoc casu ad totam causam, sicut daretur si a procuratore defensus non fuisset.*

6 *Et an detur saltem ad appellandum.*

7 *Intellectus l. 1.§.fin.ff.quando appell.sit.*

8 *Restitutio an cesset, si absens vel aliter impeditus procuratorem dimisit, & sumus in alijs casibus extra actitationem causę.*

9 *Restitutio absentis contra pręsentem, si regulatur aliquo modo in vno casu, æquitas suadet vt in eodem casu eodem modo reguletur restitutio pręsentis contra absentem.*

10 *Absens non dicitur, qui procuratorem reliquit.*

11 *De absentis defensione legitime vel non legitime facta per procuratorem, quando tractatur, tractatur consequenter de actibus iudicialibus.*

12 *Intellectus multiplex ad l.is qui Reipublicæ.la 2.ff.ex quibus caus.maio.*

13 *An procedat conclusio facta supra num.8. si procurator sit soluendo, & possit dari recursus domino contra eum actione ordinaria.*

14 *Et quid in hoc casu si dominus non tenebatur dimittere procuratorem.*

15 *Restitutio ex clausula generali quando datur alicui, non datur nisi in subsidium cessante remedio ordinario.*

16 *Procuratorem qui dimisit non idoneum, quare restitui non debet, si restitutus fuisset, etiam si nullum procuratorem dimisisset? ne plus noceat diligentia licet non exquisita, quam mera negligentia.*

17 *Procuratore non existente soluendo, quod dominus in subsidium ex clausula generali restituatur, Rota non admittit nisi concurrat aliqua iusta causa ad fauorem impediti.*

18 *Et an hęc practica Rotæ procedet tam in procuratoris dimissione necessaria, quam voluntaria.*

19 *Procurator licet soluendo existat, si tamen contra eum non competit regressus, puta quia in culpa non fuit succurritur domino ex clausula generali, sicut si soluendo non esset.*

20 *Procurator si primæ instantię acta ignorauit, & dominus non potuit ei notificare, quia impeditus fuit, succurritur domino, etiam si ipse procurator soluendo sit.*

21 *Restitutio ad appellandum datur absque alia discussione an procurator qui appellare neglexit sit soluendo, vel ne.*

22 *Procurator si dimissus sit ante absentiam ex necessitate, puta quia lis cępta erat, restituitur absens omnimodo, si ab hoc procuratore lędatur.*

23 *In procuratore dimisso quę conclusa sunt, an procedant in curatore bonis dato.*

24 *Curator bonis non solum datur si bona sint defuncti, sed etiam si absentis.*

25 *Et quid si curatorem bonis ipsemet qui absuturus erat, dari petijt.*

26 *Et quid si curator iste datus est ab alijs ex necessitate.*

27 *Curatoris bonis dati pręsentia non impedit restitutionem in integrum ipsius absentis regulariter.*

Q V AESTIO XXIX.

De impedimento restitutionis in integrum ex hoc edicto maiorum ex eo, quia absens, vel aliter impeditus procuratorem dimisit, per quem & defendi, & agere posset.

PRocuratoris dimissio, vel non dimissio, multum operatur quoad obtinendam, vel non obtinendam restitutionem in integrum, vt constat ex ijs, quę vbique doctores tradunt circa hoc, sed tamen adeo in confuso, vt pro resolutione clara huius quæstionis plus ordinis, quam subtilitatis requiratur. Igitur diuidam hanc materiam in duas quæstiones, in hac dicam, an & quando dimissio procuratoris facta ab ipso absente, vel aliter impedito, impediat restitutionem in integrum? In sequenti quęstione latius tractabo, an & quando non dimissio procuratoris sit causa denegandi ipsi impedito restitutionem in integrum.

Et quoniam materia huius primæ inspectionis breuis est, hisce quinq. Articulis expediri potest.

Primo, An dimissio procuratoris facta ab ipso absente, vel aliter impedito, ad hoc vt per eum defenderetur, sit in causa, quòd præsens ex eo, quia habuit quem conueniret, non audiatur, si velit restitui contra ipsum absentem &c.

Secundo, An ipsemet absens, vel aliter impeditus, qui procuratorem dimisit, restitui posit, quando ab huiusmodi procuratore non fuit legitime defensus?

Tertio, An idem sit, si fuit legitime defensus, & agitur de actitatione causæ, & iudiciarijs actibus.

Quarto, Et quid si simus in alijs actibus & extra specialem casum actitationis causæ?

Quinto, An quæ dicta sunt de dimissione procuratoris, procedant quando datus est curator bonis?

Arti-

Articulus I.

1 AD primum,† An scilicet dimissio procuratoris facta ab absente vel aliter impedito impediat restitutionem in integrum contra eum petitam ab eo, qui ex tali absentia vel impedimento se laesum ait.

Videtur quod hoc non impediat restitutionem prædictam. Quia aut is qui præsens fuit, & restitui vult, egit cum hoc procuratore, & ille defendit ipsum absentem, & tunc non potest agi de restitutione, quia nulla læsio adesse potest, quando agere potuit, & egit. Aut egit, & ille dominũ suum non defendit, quem defendere debebat, & tunc non videtur deneganda restitutio. Quia iniquum est, vt cum domino agere nequeat propter impedimentum, & cum procuratore propter aliud impedimentum, vel contumaciam, & aduersus tale damnum restitui non possit. Quinimo prodesset absenti absentia eius & malitia simul, contra l. 1. ff. ex quibus causis maio. & l. videlicet. ff. eo.

Sed contra est text. expressus in l. 1. §. 1. ff. eod. ibi, vel absens non defenderetur, & in l. item cum prætor. ibi, qui absentes non defenduntur, ff. eod. & in l. is qui reip. la. 2. secundum vltimum intellectum, de quo ibi in glo. & de quo dicam infra eod. artic. 4.

Et ratio clara est, quia si qui præsens fuit, habuit quem conueniret, non potest alteri imputare quam sibi met quare eum non conuenit. Quod si procurator dimissus ad hoc non fecit sui copiam tunc excusabitur præsens.

Et per hoc ad contrarium respondetur, vt procedat quando procurator dimissus ab impedito illum non defendit, & ipsemet tex. in dict. l. 1. & in d. l. item cum prætor. & in d. l. is qui reipu ff. eod. hoc dicit, in illis verbis, cum non defenderentur &c.

Item procedet, quando cum hoc procuratore actum est, & fuit defensus ipse absens vel impeditus, secus vero quando ipse præsens negligens fuit in conueniendo ipsum procuratorem, & in his proprie terminis habebunt locum conclusio & leges allegatæ.

Articulus II.

2 AD secundum,† An scilicet ipsi absenti, vel aliter impedito restitutio in integrum denegetur ex eo quod procuratorem dimisit, per quem ageret, vel defenderetur, & ab eo non fuit legitime defensus.

Et videtur, quod deneganda restitutio sit, quia sibi imputet, quare talem procuratorem dimisit, l. cum mandato. ff. de minor. cum sim.

In contrarium est glo. ordinaria in l. fi. in verbo, defensi. ff. de restitutione in integrum. & ibi doctor. & ibi Bar. & alij, Innocen. in c. querelam. vers. sed melius. ff. de procura. & est text. pro hoc in d. l. fin. à contrario sensu & in l. qui absente. C. de procura. qui sic debet intelligi.

Ampliaturque, vt diligentia ipsius impediti in dimittendo procuratorem non solum non noceat ei hoc casu, sed aliquid plus operetur iuncta cum ipsa necessitate impedimenti, quod est, quia si is qui culpa sua necessario impedimento detinetur, & ideo propterea restitutione dignus non est, si procuratorem dimiserit ea dignus fit, si ab eo legitime non defendatur, l. sed & si per prætorem. §. 1. ff. ex quib. caus. ma. & dicam etiam infra q. seq.

Ad contrarium respondetur, ꝙ in primis in casibus in quibus procuratorem mittere non tenebatur clari iuris est, ꝙ negligentia illius sibi nocere non debet, per regulam l. 1. C. de rei vxor. act. cum sim. & in terminis nostris est tex. in l. sed & si per prætorem. §. fi. vers. & sæpissime. ff. eod. titul. ex quibus caus. maior. ibi, siue habuit procuratorem siue non. In casibus vero in quibus mittere tenetur, vt restitutionem obtinere possit, aduertendum est, quod licet potuisset dimittere virum prudentiorem, & magis diligentem, quia tamen non voluntarie, sed necessario dimisit excusatur, & d. l. cum mandato. loquitur, quando voluntarie fuit procurator ille constitu-

3 tus, & pro differentia voluntariæ † & necessariæ constitutionis ipsius procuratoris, faciunt in terminis quæ dixi supra de tutore, & procuratore, quæst. 22. artic. 5. quæ vide.

Articulus III.

4 AD tertium,† An idem sit, si absens vel aliter impeditus fuit legitime defensus, & sumus in actitatione causæ.

5 Dicas sic. Aut quærimus † an restituatur ad totam causam, sicut restitueretur si a procuratore defensus non fuisset, & clarum est, quod non restituitur, glo. f. Bart. & omnes in l. fin. ff. de restitutio. in integrum, per illum text.

6 Aut quærimus† an restituatur saltem ad appellandum.

Et videtur quod neque etiam ad appellandum restituatur, per l. 1. in fi. ff. quand. appell. fit.

Sed contra est tex. expressus in d. l. fi. ff. de restit. in integ. & ibi glo. Bar. & omnes.

Et ratio est quam nota, quia nemo tangit eam. Nam vt supra conclusum fuit q. 27. art. 5. ad hoc vt quis restituatur ex hoc edicto, requiritur ꝙ impedimentum non solum iustum vel necessarium sit, sed etiam quod sit causa immediata ipsius læsionis & quòd si illud cessasset, cessasset quoque læsio. l. antepen. ff. ex quib. caus. maio. Modo dico, quòd quando dominus absens, vel aliter legitime impeditus defenditur legitime à suo procuratore & bene, in tota causa vsque ad sententiam si sententiam contrariam reportet, euenit, vel quia iniustam causam foueat, vel iudex iniuste iudicauerit, sed neutrum istorum cessasset, etiam si impeditus dominus non fuisset, quia (vt credendum est in dubio) iustitiam causæ mutare non potuisset, neque iudicis perfidiam, vel imperitiam supplere. Igitur non mirum si non restituitur.

Dices tu. Quare ergo restituitur ad appellandum?

Resp. quia præsupponitur necessario, quod procurator appellare omiserit, (nam si appellasset, ad quid peteretur amplius restitutio ad appellandum?) & consequẽter præsupponitur quod dominus in hoc non fuerit legitime defensus, cum appellatio defensio sit & cæt. & quia dominus si præsens fuisset, omnino appellasset, vnde æquum est ei succurri, qui præsens esse ex iusta causa non potuit.

7 Ad contrarium d. l. 1. in fi. ff. quando appell. fit. Resp. quod non præsupponitur † ibi absentem de quo ibi, ex iusta causa abesse, prout præsupponimus hic, & ne iura abinuicem discrepent, necessarium est ita intelligere, & videtur mihi magis amicum literæ, quam id quod pro solutione illius text. glo. ibi dicit. Et si in se verum sit qđ Accursius ibi notat, vt dicam infra 2. parte. in q. de restitutione aduersus omissam appellationem.

Articulus IIII.

8 AD quartum,† An restituatur absens vel aliter impeditus, si procuratorem dimisit, & sumus in alijs casibus, quam in iudicialibus.

Videtur autem indistincte, quod non restituatur, vt est tex. expressus secundum vnam lecturam in l. is qui Reipubl. la. 2. ff. ex quib. caus. maio.

Præterea facit ratio pariformis æquitatis. Nam si ita

constitutum est, quando præsens vult restitui contra absentem, vt l. ait prætor. §. hæc restitutio. ff. eodem.

9 Quare non idem constitui debet, quãdo † absens vult restitui contra præsentem, arg. l. 1. in prin. ff. eo. ibi ne, vel obsit, vel prosit, quod euenit &c.

10 Præterea non dicitur absens † qui procuratorem reliquit, Ang. cõs. 270. statuto ciuitatis. Iacob. in l. qui a te. & in l. præced. C. de procura. & post illos Neuiz. consil. 70. num. 26. qui propterea dicit non debere dari huiusmodi absenti restitutionem.

Præterea si legitime defensus fuit ab illo, non potest dici læsus ipse absens, & sic de restitutione tractari nõn potest.

In contrarium est text. clarus in l. sed & si per prætorem. §. fin. vers. & sæpissime. ff. ex quib. caus. maior. ibi, siue habuit procuratorem siue non. Et facit etiam quia diligentia propria non debet cuipiam esse damnosa, & si iste non restitueretur melius ageretur cum negligente quo ad procuratoris dimissionem, quam cum diligenti, contra l. nec non. ff. eod.

11 Ego puto aduertendum, † quòd quando tractatur an absens fuerit legitime defensus vel non, necessario tractatur de actibus iudicialibus videlicet quia constitutus fuerit procurator absentis, & cum eo iudicium sttiirsrum fuerit, & sic non potest tractari de hoc nisi simus in iudicialibus & propterea quando dicetur quod absens fuit legitime defensus, non restituetur nisi ad appellandum, vt l. fin. ff. de restitut. in integ. & ibi omnes. Quando dicetur quod non fuit defensus aliquo modo, vel non legitime defensus, restituetur ad totam causam, l. 1. & ibi gl. & omnes. C. ex quib. caus. maio. & dixi sup. art. præced.

Extra hos casus igitur restat videre, quomodo absens, vel aliter impeditus læsus fuerit pp suum impedimentum, & negligentiam procuratoris dimissi, & an impeditur eius restitutio ob negligentiam hanc procuratoris. Et dico, quòd casus frequenter erit, quando procurator ad iudicia non egit tempestiue, vel ad negocia constitutus male egit illa, & negligenter omisit litem contestari, vnde ipse absens passus est damnum præscriptionis, vel quid simile. Et in istis casibus dic, quod regula est, quæ ponitur à I. C. in d. l. sed & si per prætorem. §. fi. ff. ex quib. caus. maio. Quam tu iunctis alijs iuribus declara plenius, & extende sic. Aut ille qui procuratorem dimisit, restitutus fuisset etiam si illum non dimisisset, & restitui debet etiam si dimisit, & diligentia propria ei non debet nocere, & sic procedunt d. §. fin. versic. & sæpissime, & ratio supra adducta pro secũda opinione.

Aut si procuratorem non dimisisset, restitutus non fuisset, & tunc regulariter restituatur iste quoque si dimisit, & ille passus est dominum suum ius suum amittere. Quia licet videatur imputandum ipsi impedito quare talem procuratorem dimisit, tamen quia ex necessitate non ex voluntate fecit, excusandus & restituẽdus est, vt dixi supra artic. præcedẽ. in fi. limitando tamen hoc secundum membrum, vt dicam post responsionem ad contraria. Igitur ita tenendo.

Ad contraria omnia patet responsio, præterquam ad primum, quia ille tex. varie intelligitur.

12 Ad primum igitur, pro solu. præmitto † quod ille textus sex modis intelligi potest secundum gloss. ibi, sed primi quatuor leues sunt, & saporem non habent, & vltimæ duæ lecturæ minus displicent doctoribus.

Sed nos videamus vtra illarum verior sit.

Prima est, quòd ibi agatur de restitutione absentis contra præsentem, de qua nos agimus, & hãc tenet Bal. ibi, & si hoc modo legitur, pugnat iste text. cũ d. l. sed si per prætorem §. final. Et quod hoc modo intelligi debeat, mouetur Bald. quia alias constructio literæ ibi staare non posset, illa enim verba, in integrum restitui volens, non haberent substantiuum, cum illud verbum is, ad verbum reliquerit, referatur.

Alia lectura est, quòd imo ibi agatur de restitutione præsentis contra absentem, & sic non pugnet cum d. l. sed & si per prætorem. in fi. quia diuersus casus, & diuersa est in eo ratio, vt dixi supra artic. 1. Et hanc tenet glosa cum pro vltima ponat, & in specie illam approbant Bal. ibi, & Albe. & alibi dicit Aretin. in l. Papinius. ff. de acquiren. hæred. quòd hæc lectura communiter approbatur. Et pro ea facit, quia alias verbum, defendens, in illo text. improprie staret, poneretur enim pro agi, & sic large, & improprie, vt alias in l. 1. C. de test. iuncta gloss. ibi in verbo, defendere, & ita sentit Alber. preallег.

Mihi placet omnimodo hæc vltima lectura, quam tenet glos. Bartol. & alij communiter. Et moueor, quia dicit tex. per quem defendi potuit, quæ verba si intelligerentur de restitutione absentis contra præsentem, sequeretur, quòd vbicunque potuisset defendi per procuratorem, restitutio ei denegari deberet. Sed hoc est falsum, quia imo requiritur, quòd omnino legitime defendatur, vt supra dictum est, articul. 2. per l. 1. C. ex quibus caus. maio. alias restitutio datur ad totam causam, vt ibi per gloss. Bartol. & alios, & in l. fin ff. de restitu. in integ. ergo necesse est, quòd de restitutione præsentis contra absentem loquatur, qui ex eo tantum quod absens procuratorem dimiserit, non restituitur contra eum, & ideo text. in dict. l. item ait. §. hæc autem restitutio, loquens de hac restitutione præsentis contra absentem dicit. Nam si fuerit procurator, cũ habueris quẽ conuenias, non debet inquietari, & per hanc rationem puto hanc secundam lecturam omnino veriorem esse, & illam teneo.

Qua retenta, non obstat ponderatio Baldi in contrarium, de qua supra, quia imo sensus talis erit, si is qui reipubl. causa absfuturus erat, procuratorem reliquerit per quem defendi potuit, & hucusque clausula per se optime stat, & postea separatim sequitur, volens restitui in integrum non audietur, & sic gratia locutionis, ne bis veniret repetendum verbum, is qui, dixit I. C. volens & cæt. & sic elegantius secundum lecturam secundam.

Et sic tenendo nulla superest difficultas propter contrarium d. l. is qui reipubl. cætera ex supradictis in conclusione sublata remanent.

13 Limitatur supradicta conclusio, † vt procedat ita demum si procurator non sit soluendo, alias si soluendo est, non restituitur dominus, sed datur ei recursus ordinarius contra procuratorem, ita glo. in d. l. is qui reip. & Benintend. decis. 26. num. 3. & 7. vers. tamen tutius &c. & Cassad. decis. 9. de appell.

Sed tu aduerte diligenter circa vtrunq. dictum huius
14 conclusionis. Quantum enim ad hoc, † quòd non restituatur dominus, si procurator soluendo est, ego intelligo vt procedat ita demum, si dominus tenebatur dimittere procuratorem, vti est quando abest ex causa necessaria tantum, non autem probabili, l. Papinianus. ff. de mino. l. sed & si per prætorem. §. 1. ff. ex quibus caus. maior. Et ratio est, quia tunc cum ex necessitate absit, indulgetur ei ex æquitate, vt si non idoneum procuratorem dimiserit, ei succurratur, vt dixi supra artic. 3. in fin. cui alias de rigore imputaretur quare non idoneum dimisisset, si sponte penitus per procuratorem agere vel defendi voluisset, l. cum mandato. ff. de minor.
15 Quando autem ex † æquitate clausulæ generalis succurritur alicui, nunquam succurritur, nisi in subsidium quando non adest recursus ordinarius; quando vero adest remedium ordinarium contra eum qui

læsit

læsit.& est soluendo l.3.in fin.princ. ff. de eo per quem
fact.erit,& dixi plene supra quæst.13.artic. 10.

Si autem dominus non tenebatur dimittere procura
torem,vt puta,quia ex causa necessaria,& probabili ab-
erat,tunc ego credo quòd restituatur indistincte , vel sit
vel non soluendo ipse procurator, vt l. sed & si per præ-
torem.§.fina.versic.sæpissime.ff. ex quibus caus. maior.
Et ratio mihi clara videtur , quia si restitutus fuisset ab-
10 sens † etiam si procuratorem non dimisisset , quare non
restitueretur,si dimiserit, licet non idoneum, argum.l.1.in
princ.ff.de rei vx.act.cum sim..& profecto alias plus no
ceret diligentia,quam negligentia,& pro hac distinctio
ne facit l.1.in fine iuncta glo.ibi.ff.quando appell.sit,&
Bald.in l.fi.ff.de rest.in int.in fin.

17 Quantum vero ad aliud dictum huius † limitationis
videlicet,quòd si procurator non est soluendo, restitua-
tur dominus in subsidium.Reperio ꝙ Rota hoc nõ ad-
mittit,neque ita practica eius obseruat , nisi aliqua alia
iusta causa concurrat ad fauorem impediti propter quã
moueatur iudex ad restitutionem concedendam, l.1.ff.
ex quib.caus.maior.prout refert verbatim Cassad.d.de-
cis.5.ad finem.titul.de appell.

Ego autem puto,quod practica & opinio Rotæ pro
cedat,quando sumus extra casum nostrũ,videlicet quan
18 do procurator non ex necessitate † dimittitur, & consti
tuitur sed mere voluntarie , & prædicta decisio Cassa-
dori non loquitur in casu nostro absentiæ, sed simplici-
ter quando dominus per procuratorem litigauit , & ille
negligenter aliquid omisit , & tunc bene facit pro opi-
nione Rotæ illa ratio,quia imputet sibi dominus quare
non idoneum procuratorem elegit,si per seipsum litiga
re nolebat Quæ ratio non militat in casu nostro, in quo
ex necessitate per procuratorem agere, vel se defendere
coactus fuit.

19 Sublimita modo † primum dictum huius limitatio-
nis,vt non procedat , quando procurator licet soluendo
esset, tamen contra eum non daretur regressus , quia pu
ta in culpa læsionis non esset,& pro exemplo est si acta
20 prioris instantiæ † ignorauit, & dominus qui potuisset
illa nota facere fuit impeditus , & sic quando neuter
est in culpa,tunc enim dabitur domino impedito resti-
tutio,etiam si procurator soluendo sit . Benintend. de-
cisio.26.in fin.dicens ita fuisse iudicatum , vt æquius, &
tutius.

21 Sublimitat † secundo Socin.senior hoc in l.qui duos.
nu. 19.de reb.dub.in restitutione ad appellandum , quã
dandam esse vult absque alia excussione procuratoris ,
per dict.glo.in d.l.is qui reipubl. Quæ hoc non dicit,ni-
si iungas primam solutionem,cum sexta .

22 Sublimitatur † tertio,vt non procedat in procuratore
dimisso,antequam quis abesse cœpit ex causa necessaria,
videlicet,quia lis erat iam cœpta,quo casu is qui absutu-
rus est,omnino defendi debet,vt inquit text.in l. eundẽ.
primo resp.ff.de legat.quia hoc casu nullatenus sibi im-
putari potest &c.ita Bal.in d.l.is qui reipub. in prima le
ctura.

Articulus V.

23 AD quintum, † An scilicet quę de dimissione pro-
curatoris conclusa sunt in hac quæstione proce-
dant,quando loco procuratoris curator bonis datus est?
24 Dari autem curatorem bonis, † non solum defuncti ,
sed etiam absentis probatur in l.2. ff. de cur. bon.dan-
do.in l.id priuilegium.ff.de priuil. cred. & l.si pupillus.
in fin ff.de tute.& ration.distr. Item dari ijs,qui ignora-
tur vbi sint,dicit Paul.de Cast.in l.si quis ita instituatur.
§.fin.numer.9.ff.de hæred.instit.Et non solum quando
procuratorem habere non potest,vt d.l.sed etiam quan
25 do potest,† sed ipsemet , puta absuturus curatorem bo-
nis suis dari petit,vt tradunt Gulielm.& Alber.in d.l.ab
hostibus. in princ. Quinimo a gestore dari potest , vt l.
1.ff.de neg.gest.in glo.

Hoc præmisso , in hoc articulo concludo breuiter
sic .

26 Aut curator iste datus est † ex necessitate ab alijs , &
non dubium est,quod restitutio in integrum hac de cau
sa non impeditur.quia non est quid imputetur ipsi ab-
senti vel impedito,quare non magis idoneum elegerit ,
& est tex.pro hoc ad literam in d. l. ab hostib.in princ.
vbi notant omnes.ff.ex quib.caus.maio.

27 Aut ab ipsomet absuturo , † vel aliter impedito peti-
tus est , & tunc licet dubitari possit propter rationem
statim dictam arguendo a contrario , & argu.l. de crea-
tionibus.in princ.C.de episc. aud. tamen conclude sic ,
quòd vbi procuratoris dimissio simpliciter non impe-
dit restitutionem in integrum,vel quatenus procurator
non est soluendo &c.eatenus,& multo magis non impe
dit illam datio curatoris bonorum, qui magis ex neces-
sitate datur,seu petitur , quam procurator constituatur,
& ita ex Bald.in dict.l.is qui reipu.ff. eod.ex quib.caus.
maio.& est text.in l.eundem.ff. de legation.

SVMMARIVM.

1 *Absens vel aliter impeditus an teneatur mittere excusatorem aliàs denegetur ei restitutio in integrum .*

2 *Impeditus si mittat excusatorem , & iudex nihilominus contra eum procedat,iudicium est ipso iure nullum .*

3 *Impeditus non tenetur mittere excusatorem, quando impedimentum repente occurrit .*

4 *Excusatorem mittere non sufficit, quando in citatione diceretur, vt non per excusatorem , sed per procuratorem compareat .*

5 *Excusator quando est necessarius, non admittitur sine mandato .*

6 *Absens vel aliter impeditus , an teneatur mittere procuratorem,quando abest ex causa necessaria , & probabili simul .*

7 *Absens ex causa necessaria & probabili simul melioris conditionis esse debet,quàm qui ex necessaria tantum,vel etiam improbabili simul .*

8 *Absentia,vel aliud impedimentum necessarium,& probabile simul,si incipiat ante litem contestatam,reddit iudicium ipso iure nullum .*

9 *Absens,vel aliter impeditus, tenetur mittere procuratorem quando impedimentum est laudabile tantum, non etiam necessarium .*

10 *Absens ex causa laudabili debet esse melioris conditionis , quàm absens ex causa necessaria,sed improbabili .*

11 *Intellectus l.nec non.in princip.ff.ex quibus causis maio.*

12 *Impeditus facere aliquid infra annum prout tenebatur , si excusetur,etiam si non mittat procuratorem , excusatur etiam si non mittat post annum .*

13 *Procuratoris dimissio an sit necessaria quando quis abest , vel aliter impedietur ex causa necessaria tantum .*

14 *Et quid si impedimentum hoc licet non sit laudabile , non tamen est pœna dignum .*

16 *Et quid si est improbabile, & pœna dignum .*

17 *Bannitus tenetur mittere procuratorem ex capite suæ absentiæ .*

18 *Et an procedat in bannito,qui habetur pro mortuo .*

19 *Excommunicatus an teneatur dimittere procuratorem,& num. 22*

20 Et an procedat in bannito, non ex suo delicto, sed propter seditionem.

21 Ius sibi reddi sperare non potest quis in ea ciuitate vnde expulsus est.

23 Relegatus an teneatur mittere procuratorem, alias non restituetur.

24 Carceratus ob suum delictum tenetur mittere procuratorē, alias &c.

25 Et quid si carceratio non culpa sua facta esset.

26 Carceratus quando procuratorem dimittere non valeat, remissiue.

27 Carceratus qui procuratorem dimittere non potest, excusatur.

28 Carceratus, cum quo nemo colloqui potest, non tenetur mittere procuratorem.

29 Absens voluntarie, non tamen culpabiliter, an teneatur mittere procuratorem.

30 Mercaturæ causa absens, dicitur voluntarie abesse.

31 Et quid si taliter absens procuratorem dimittere non valuit.

32 Procuratoris dimissio eatenus est necessaria absenti, quatenus cessat in eo prærogatiua publicæ vtilitatis.

33 Et quid si impedimentum superuenit, dum iste erat in absentia.

34 Vasallus qui erat absens pro suis negocijs, dum dominus interim mortuus est, & procuratorem dimittere nō valuit, excusatur si inuestituram non petijt.

35 Absens otiose an teneatur dimittere procuratorē, & quomodo dubium sit hoc.

36 Et quid si iste absens habet priuilegium non comparendi.

37 Et quid si istud priuilegium non est distinctum non comparendi, scilicet personaliter.

38 Absens quando non tenetur mittere procuratorem, an teneatur si impedimentum longo tempore duraturum est

39 Absuturus breui tempore, non dicitur abesse, & nu.4. declaratur.

40 Et quid si causa non sit cepta, sed præparata tantum.

42 Tempus longum vel breue quod dicatur in proposito.

43 Et quid si causa sit ardua & grauis.

44 Procuratoris dimissio non est necessaria, an sit necessaria si ipse absens, vel aliter impeditus sit actor.

45 Præscriptionis dies vtiles an currant ipsi actori impedito, quando procuratorem dimittere potest.

46 Præscriptionem non currere, & currere sed cum spe restitutionis, differunt.

47 Procuratoris dimissio an sit necessaria, quando reus citatus est, vt aut ipse personaliter compareat, aut per procuratorem.

48 Expressio eorum quæ tacite insunt, quandoque aliquid operatur.

49 Intellectus c.1. de iud. in 6.

50 Procuratoris dimissio an necessaria sit, vbi causa celeritatē desiderat, etiam si alias necessaria non esset.

51 Electionis causa celeritatem desiderat, & dimissio procuratoris necessaria est.

52 Feriato tempore quæ tractari possunt, procuratoris dimissionem requirunt.

53 Damni infecti causa procuratoris missionem requirit, & aliæ quæ dilationem non patiuntur, & quæ breui tempore perituræ essent.

55 Periculum vbi est in mora, procuratoris dimissio necessaria est.

56 Celeritatem causa quando desiderat, etiam si ardua sit, procurator dimitti debet.

57 Procuratoris dimissio non est necessaria, vbi non est eadem causa in procuratore quæ in domino, et an sit verum hoc.

58 Procuratoris dimissio an sit species necessaria, quando impedimentum est euitabile.

60 Procuratoris dimissio, an nunquam sit necessaria, quando culpa non fiat preordinata ad casum.

61 Mulier pregnans excusatur à dimissione procuratoris sicut ægra.

62 Coitus non dicitur simpliciter & indistincte culpabilis.

63 Coitus quomodo sit preordinatus ad grauidationem.

64 Procuratoris dimissio vbi est necessaria, an excusetur is qui eum dimisit & mortuus est, vel alio impedimento impeditus, num.65.

66 Regula l.boues.§.hoc sermone, quo casu non procedat.

67 Procuratoris dimissio vbi necessaria est, an necessaria sit, si impeditus tenetur personaliter comparere.

68 Fidelitatem qui domino iurare tenetur, excusatur si procuratorem non mittat, quia personaliter iurare tenetur.

69 Procuratorem qui commode habere non potest, non tenetur illum mittere.

70 Et quid si nullatenus habere potuit.

71 Et an procedat in eo qui otiose vel contumaciter abest.

72 Et quid si potuit dimittere procuratorem, sed non cōmode.

73 Procuratorem non habere, & minus idoneum habere, paria sunt.

74 Procuratorem inuenire non potuisse an quis presumatur, vel è contra.

75 Ciuitates, vbi præsumitur adesse copia procuratorum, quæ sint.

76 Procuratoris missio an necessaria sit, vbi per illius missionem non sufficienter prouideretur ipsi absenti, vel impedito.

77 Vel vbi causa ardua est & grauis, & maximi præiudicij ipsi impedito.

78 Causa ardua & grauis quæ dicatur in proposito.

79 Litis contestatio in omni causa dicitur causa ardua.

80 Sententia quoque multo magis ardua causa.

81 Status libertatis, vel magnarum rerum dicitur causa ardua.

82 Famæ causa, dicitur causa ardua, & grauis.

83 Matrimonialis causa dicitur causa ardua.

84 Patrimonium totum, vel pro maiori parte vbi vertitur, dicitur causa ardua.

85 Causa intricata, & inuoluta, dicitur causa ardua.

86 Causa ardua dicitur generaliter, quando iudex non potest se informare de meritis illius per procuratorem.

87 Causa ardua in proposito dicitur, quoties damnum ipsius causæ non potest ipsi domino per procuratorem resarciri.

88 Sub fideiussoribus non relaxatur carceratus, qui si culpabilis esset, veniret puniendus pœna corporis.

89 Causæ arduę quę dicantur, remissiue.

90 Electionis quoque causa ardua dicitur.

91 Intellectus c.querelam.de procur.

92 Argumentum à contrario sensu nō debet sumi vbi resultaret prauus intellectus.

93 Declaratio authoris ad d.c.querelam.

94 Infirmus an possit cogi dimittere procuratorem.

95 Impeditus ex causa necessaria, sed improbabili, an teneatur mittere procuratorem.

96 Intellectus ad c.cum olim.de testib.

97 In citationibus subintelligantur illa verba, ad locum securum & idoneum.

98 Procuratorem quando quis non tenetur mittere in aliqua

causa

causa propter grauitatem causæ, non tenetur neque etiam in aliquo articulo illius graui.

QVAESTIO XXX.

De impedimento restitutionis ex hoc edicto maiorum propter non dimissum procuratorem ab ipso absente, vel aliter impedito.

EX contrario nunc tractandum est, an & quando propter non dimissionem procuratoris, ab impedito faciendam, auferatur ei beneficium restitutionis in integrum ex hoc edicto maiorum. Quod quidem multa habet capita, & ideo infrascriptis octodecim Articulis absoluenda est quæstio ista.

Primo, An absens, vel aliter impeditus, ad hoc vt restitutionis istius beneficio dignus sit, necesse habeat mittere excusatorem?

Secundo, An teneatur dimittere procuratorem, quando est impeditus ex causa necessaria & probabili simul?

Tertio, An teneatur dimittere procuratorem, quando est impeditus impedimento probabili tantum, non autem necessario?

Quarto, An, quando impeditus est, impedimento necessario tantum?

Quinto, An quando impeditus est impedimento voluntario tantum, sed non improbabili?

Sexto, An quando contumaciter abest.

Septimo, An vbi procuratoris dimisio non est necessaria, reddatur necessaria ex eo, quia impedimentum lõgo tempore duraturum sit?

Octauo, An reddatur necessaria, vbi ipse impeditus est actor?

Nono, An quando ipse impeditus est reus, sed citatus est alternatiue, vt aut ipse personaliter compareat, aut procuratorem ad respondendum mittat?

Decimo, An vbi causa celeritatem desiderat? vel aliqua alia causa subest?

Vndecimo, An ẽ cõtra vbi dimisio procuratoris est necessaria, procedat si impedimentũ causatur ex bãno.

Duodecimo, An procedat si bannum non incidit ex culpa præordinata ad casum?

Decimotertio, Quid si procurator dimissus mortuus est, vel alio necessario impedimento impeditus?

Decimoquarto, Quid si citatus non tenetur personaliter comparere?

Decimoquinto, Quid si procurator commode haberi non potuit?

Decimosexto, Quid si impedito non potuit sufficienter prouideri de procuratore.

Decimoseptimo, Quid si causa ardua sit?

Decimooctauo, An ex æquitate saltẽ succurratur impedito, qñ procurator dimitti debeat, & dimissus nõ fuit?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet absens, vel impeditus, necesse habeat mittere excusatorem, alias denegetur ei restitutio hoc edicto maiorum?

Videtur quòd non sit necesse. Quia si legitime impeditus mittat excusatorem & notum faciat iudici impedimentum, si exinde procedatur contra eum, iudicium est
2 ipso iure nullum. † glos. & Barto. in l. quæsitum. ff. de re iud. Felyn. in cap. in nomine domini, num. 19. de testib. ergo si necessaria sit missio excusatoris, aut restitutio non erit vnquam necessaria si ille mittetur, aut si non mittatur, & restitutio propterea deneganda veniat, nunquam concedetur, & superfluus erit titulus ff. ex quib. caus. maio. Et ideo forte Alber. in l. 2. §. si quis iudicio. ff. si quis caution. dixit, quòd est vtilis non autem necessaria missio excusatoris.

In contrarium est communis opinio doctorum. Ita tenet clare glo. in ca. cum dilecti. in verbo responsalem. versic. ad hoc dixit Vinc. de dolo. & idem sentiunt Bar. in l. quæsitum. nu. 5. ff. de re iud. Bal. cap. querelam. nu. 2. de procur. Abb. in cap. bonæ. nu 21. de elect. idemque voluit glo. in ca. si ægrotans in glo. 1. in verbo melius post est dici, 5. quæst. 4. & Alber. in l. 1. vers. sed quid si patiebatur. ff. de diuer. & temp. præscrip. Idẽ etiam vult Bal. in cap. 1. nu. 7. de mil. vasall. in vsi. feud. licet re vera loquatur per verbum, potest. Et pro hac opinione est bonus tex. in can. placuit, 18. distinct. & melior in ca. querelam. de procur. & in ca. tenor. de re iud.

Ego puto sic dicendum. Aut quærimus, an necesse sit mittere excusatorem, ad hoc vt procedi non possit contra ipsum legitime absentem, vel impeditum, & si procedatur, sit ipso iure nullum iudicium, & dic quòd sic, & ita loquitur communis opinio, vel si aliqui ex præall. aliter intelligunt glosas supra adductas, ego puto hallucinari, per ratione supra adductam, & dicã etiam statim.

Aut quærimus, an necesse sit mittere excusatorem ad hoc vt competat restitutio in integrum, & si non mittatur, illa denegari debeat, & dico quod non per rationem adductam supra pro alia parte, cui non video quomodo aliter responderi possit, & reperio quòd ita in terminis tenet Alex. in l. recusare. §. fi. nu. 5. in fin. ff. ad Trebel.

3 Retenta tamen communi † limita nisi de improuiso occurreret casus necessitatis, & impedimenti, quia excusatur impeditus, si neque etiam excusatorem mittat. Bal. in d. cap. querelam. nu. 2.

4 Limita secundo, † vt non intelligatur sufficere excusator, quando in citatione diceretur, vt non per excusatorem, sed per procuratorem compareat, ita & glosa in dict. cap. cum dilecti, in verb. responsalem, per illum text.

Intellige tamen, quòd si non mittatur, non propterea noceat, vt dicam infra ead. q.

5 Nota præter hęc, † quod quando excusator est necessarius, non admittitur sine mandato, secundum doctor. communiter, vt testatur Rub. Alexand. in tract. de procur. in crimin. num. 315.

Articulus II.

6 AD secundum, † An scilicet absens, vel aliter impeditus teneatur mittere procuratorẽ, quando abest, & impeditus est ex causa necessaria & probabili simul.

Videtur quòd sic.

Imputandum enim sibi videtur, qui ab initio impedimenti non constituit aliquem qui sibi nunciaret quid agendum esset, & quæ in sui præiudicium fierent, vt videtur velle Cyn. in l. ab eo. C. quomod. & quando iud. & videtur sentire Bald. ibi nu. 7. & sing. esse dicit Guid. Papę sing. 29.

Sed contra est communis omnium & indubitata cõclusio.glosa in l.1.in verbo potestate.in fin.ff.de diuers. & temp.præscrip.& ibi Barto.num.4.gl.in l.2.§. si quis iudicio.& ibi Bart.num.2.& Alber.num.6.ff.si quis caution.glos. in l.fin.ff.de restit.in int.& ibi Bartol.& Alb. nu.5.& doctores in l.1.C.de rest.mil.Cyn.nu.2.Alber. nu.2.Bal nu.1.Fulgns.nu.7.Paol.de Cast.nu.5.glosa in d.cap.cum dilecti.in verbo responsalem, de dolo.& ibi Abb.in sua distinctione.num.13.Innocen.in cap. querelam.de procur.vers.sed melius.glos.in d.can.si ægrotans.in glos.1.glos.in l.interdum.ff.de iud.glos.in l.quæsitum.ff.de re iud.& ibi Alex.num.3.& 5.& nemo est qui in rei veritate alicubi discrepet.& pro regula ponit Nouell.in add.ad Duenn.regula 174.nu.5.& ita teneas sine scrupulo.

Et probatur clare in d.c.querelam.& in d.l.2.§.si quis iudicio.& d.l.sed & si per prætorē.§.fi.Et ratio clara est, 7 quia alias † non esset melioris conditionis is qui ex laudabili & necessaria absentia abest, quam is qui ex culpa sui delicti.Cum etiam relegati, si procuratorem miserint,restituātur,d.l.sed & si per prætorem.§.1.& dicam infra ead.quæst.artic.4.

Ad contrariū respond.quod potest procedere,quando dubitaretur de affectatione impedimenti,hæc enim coniectura esset maximi momenti contra impeditum, sed quando constat de necessitate & iustificatione impedimenti, prout nos præsupponimus cessant coniecturæ &c.ergo &c.

8 Declara prædictam conclusionem, † vt si quidem absentia, siue impedimentum aliud tale de quo agimus incæpisset post litem contestatam, bene procedāt prædicta,quia ad restitutionem deueniendum est, etiam si procurator dimissus non sit, sed si incæpisset ante litem contestatam,iudicium esset ipso iure nullum,& sic ad restitutionis remedium deueniendum non esset.Iacob.de S.Georgio in l.qui à te.nume.3.C.de procur.per l.fin.§. illud.C.de temp.appellat.& limita vt infra articul. 7.& sequent.

Articulus III.

9 AD tertium,† An scilicet teneatur dimittere procuratorem,quando est impeditus impedimento probabili & laudabili tantum,non etiam necessario?

Videtur quòd sic.

Primo per l.2.ff.eum qui app.in prouinc.def.&c.vbi tantum necessaria & probabilis absentia excipitur, quæ reip.causa suscipitur.

Secundo per l.nec non.ff.ex quib.caus.maio. Intelligendo text.prout iacet, qui tex.stringit fortissime pro hac sententia, iuncta l.sed & si per prætorem.§.1.ff. eod.& communi sententia omnium de quibus in sequēti casu,& articulo.

Tertio, quia ita videntur tenere doct.communiter, glos.in l.fina.ff.de rest in inte.secundum vnam opinionem, & cum hac videtur transire Bald.in d.l.fin.in fin. vbi excepto impedimento, de quo art.praced.in cæteris pariformiter concludendum esse inquit.& in puncto iuris idem approbare videtur Albér.in d.l.sed & si per prætorem.nu.3.& Fulg.ita clare tenet in l.1.C.de restit. mil.num.7.& Paul.de Cast.ibi nu.2.Iacob.de S.Georg. in l.qui a te.num.3.C.de procur.& Boich in cap. 1. nu. 3.de procur.& Curt.iun.in l.qui absente.numer. 4.C.de procur.vbi de communi.

In contrarium est alia opinio pariter communis, & quam aliæ glosæ magis communiter sequuntur, gl.in l. nec non in verbo,defuncto,glos.in d.l.sed & si per prætorem.§.1.& ibi Gul.Bal.& Alber.Bart.in d.l. fin.num. 5.Cyn.in l.1.num.2.C.de restit.mil.glosa in d.cap.cum dilecti.in verbo responsalem, extra de dolo, & gloss.in can.si ægrotans.5.q.3.& communem esse testatur Alber.in d.l.fin. bis idem repetens.numer.7.vers.sed hoc communiori &c. & idem plenius attestatur in d.l.sed & si per prætorem.§.1.num.3.& in l.nec non.num.1.ff.ex quib.cau.maio.

Et pro hac opinione adducuntur quædam, sed leuia.

Et primo dum dicit glosa, quòd hoc non reperitur prohibitum, ergo &c. propter regulam d. l. nec non.§. quod eis.Respon. quod imo hoc videtur clare decisum in d.l. necnon.in prin.vnde ad illum tex.est necesse respondere.

10 Secundo dum dicitur, quod alias non esset melioris conditionis absens ex causa laudabili quam absens ex causa improbabili ex delicto proprio. Respond. quod bene procedit hæc argumentatio in casu præcedentis articuli,quia ex vtraque parte præsupponitur necessitas, & ex vna adest etiā prærogatiua & laus, vnde non mirum si melioris conditionis esse debet &c.Sed hic licet laudabilis sit causa impedimenti, tamen non est necessarium, vnde non debet comparari cum impedimento necessario,sunt enim diuersa laudabile & necessarium, non cõtraria,sicut necessarium & non necessarium & laudabile,& vituperabile,vnde &c.l.Papinianus exuli.ff.de mino.cum simil.Ex quibus videtur verior prima sententia per d.tex.nec non.cui nulla ratio obstat.

Ego tamen teneo hanc secundam opinionem glossarum magis communem, & moueor, quia vt dixi supra q.7.artic.14.ista quoque absentia quæ laudabilis tantum dicitur,non etiam necessaria,dicitur vtilis reipublicæ & non ex alia causa dr̃ laudabilis, nisi quia reipublicæ vtilis est, vt ibi late deduxi. Quòd si reipubl. vtilis est, necessaria quoque dicitur, licet non præcise, sed fine & effectu inspecto, vt ibi dixi.

Neque moueat, quòd hęc necessitas debeat considerari præcise,quia in hac materia non est verum. Nam militia quęlibet etiam voluntarie pro patria suscepta dicitur absentia reip.causa,& dicitur necessaria, & probabilis,ratione prædicta ipsius finis, & effectus, vt in specie dixi supra q 6.articul.3.Et sic tenendo, ad contraria sic responderi potest.

Ad primum,quòd hæc absentia quoque dicitur Reipublicæ causa suscipi,inspecto fine,vt prædixi.

11 Ad secundum resp.† Quod in d. l. nec non. in princ. dicitur,quod debet restitui is qui abest ex causa probabili ne decipiatur ob iustissimam absentiam, causa igitur restitutionis sibi est iustificatio ipsius impedimenti, non autem mors procuratoris, vt doctores ex aduerso ponderant. Neque obstant illa verba, forte procuratore eius defuncto,quia non potest argui ex illis verbis a cõtrario sensu & dici, ergo procurator ab eo dimitti debet,qui abest probabili absentia, esset enim arguere & inferre ex diuersis ad diuersa.Nam licet iusta causa restitutionis sit,quod procurator dimissus defunctus sit,non tamen dicetur iniusta,si procurator dimissus nõ sit, quia non sunt contraria hæc duo,sed diuersa, sed bene dicetur,quòd si procurator dimissus defunctus non sit, non semper restitutio danda sit, quia potest esse, quod absens per illum legitime defensus fuerit,& sic quod restitutio deneganda veniat,vt dixi supra q.præceden.& in hunc modum procedere potest argumentatio ex illo text.

12 Prædictas conclusiones † in hoc, & in præcedenti articulo amplia, vt procedant sic. Videlicet, quòd si quis impeditus facere aliquid infra annum,excusetur etiam si non mittit procuratorem,si impedimentum duret etiam post annum, non propterea tenetur mittere procuratorem &c. ita Afflict.in titul.quo temp. miles. cap.1,

§.1.num.58. vbi exemplum in non petête inuestituram infra annum.

Ampliantur quoque & limitantur multipliciter prædictæ duæ conclusiones, prout colligitur infra ead.q.art.7.& seqq. vbi vide, & prosequere.

Articulus IV.

13 AD quartum, An dimissio † procuratoris necessaria sit, quando impedimentum est necessarium tantû, non etiam laudabile, siue prærogatiua dignum.

Duo casus distinguendi sunt.

14 Primus est, † quando impedimentum hoc licet non sit prærogatiua & priuilegio dignum, tamen non est vt superabile, puta quia casu & fortuna contigit non culpa propria, & est exemplum in captiuitate, infirmitate, represalijs, carceratione siue retentione ob fideiussionê, & similibus. Et in hoc casu.

Videtur, quod si impediti hoc impedimento procuratorem non dimittant, non restituantur.

Per l.1.& 2.ff.eum qui appell.in prou.def.& c. vbi dû taxat ijs qui reip. causa absunt, hoc priuilegium datur, vt dum absunt per procuratorem se defendere non cogantur.

Sed contrarium breuiter puto verius regulariter & in specie in impedimento infirmitatis, ita vult gl.in leg. quæ litum in verbo iudicata, & ibi Bart.ad eam se remittit. ff.de re iudic.& Mauric.capit.129. hoc clare firmat, & facit ratio clara, primò quia impedimentum infirmitatis æquiparatur impedimento Reip. causa suscepto, quo ad hoc vt ipsi impedito ex æquitate subueniêdum sit, gloss.præall. & Bart. ibi num.1. & Bart.in l.fin.num. 4.ff.de rest.in integ. Ias.in §.rursus.num.3. Instit.de act. Vallascus in l.imperium. numer.188. & 190. ff.de iur. omn.iud.

Item facit à fortiori, & generalius, quia impedimentum absentiæ pro Republ.susceptæ potest præuideri, & procurator dimitti, maturo etiam consilio plerunq. præhabito super industria eius qui dimittendus est, impedimenta vero prædicta, quæ casu & fortuna fere semper contingunt, siue (vt rectius loquamur) ita Deo disponente, per incomprehensibile iudicium & inuestigabiles vias eius, non possunt præuideri, & consequenter nec opportune potest de procuratore prouideri. Quo fit, vt regulariter sit magis excusatione dignus, si procuratorem non dimiserit is, qui impeditur aliquo horum impedimentorum, quàm qui Reipublicæ causa. Et ita teneas. Et ad contrarium d.l.1.& 2.respondeas quòd ibi loquitur I.C. de impedimento ex causa appellationis & peregrinationis suscepto, vnde non mirum si in prouincia defendi debet per procuratorem in alijs suis causis, quia is
15 qui † absuturus est causa peregrinationis propter appellationem alibi exercendam, vtique præuidere potest & prouidere id quod sibi necessarium est pro alijs causis & litibus in prouincia exercendis, & præsertim bonû procuratorem, qui eum defendat. Ex quibus habes limitationem ad conclusionem istam de qua tangam etiam infra eod.art.17.vers.ego dico. Vide.

16 Secundus casus est, † quando impedimentum hoc est improbabile, & pœna dignum, quia scilicet ob culpam & delictum proprium ipsius impediti ei contigit, vt est exemplum in bannito, relegato, carcerato &c. de quibus dicam proxime in illationibus. Et in hoc casu.

Videtur quòd dimissio procuratoris non sit necessaria, quia isti non absunt voluntarie, sed ex necessitate, & vtique excusatur qui dum non potest rebus suis superesse necessitate coactus, ius suum indefensum relinquit, d.l.sed & si per prætorem. in fine.ff.ex quib.caus.maio.cû l.seq. & præsertim, quia nemo cogitur per alium litigare, dum de aliorum diligentia non confidit, vt si ius suum perit, saltem ei succurrendum esse ex æquitate videtur.

Sed contra est vera iuris & doctorum conclusio. tex. est in l.Papinianus. ff.de minor.& in l.sed & si per prætorem.§.1.ff.ex quib.caus.maio. & doct. vbique tenent. glos in l.1.ff.de diuers.& temp. præscript.& ibi Bart.nu. 4.gloss.in l.fin.ff.de rest.in integ. & ibi Bart.num.7. Alber.num.5. glos. in d.l.sed & si per prætorem.§ 1.& ibi Bart. & Alber gloss.in d.l.nec non. in verbo defuncto, eod.tit.gloss.in l.2. §.si quis in iudicio.ff.si quis caution. & ibi Bart.Bal. Ang.in fine. Alberic.num.5. & Paul.de Cast.num.2. Bart.in l.Papinianus. ff.de minor. Alber.in l.si qua militi. §.1.num.1. ff.ex quib.caus.maio. Cyn.in l.1. C.de restit.mil.nu.2. Alber.ibi num.2. Fulgos.nu.7. Paul.de Cast.num.5. Zas.in d.l.quæsitum.num.10.de re iud. Afflict.in c.sancimus. num.89.tit.quo temp.miles, post And. ibi & alios, Innoc.in c.querelam.vers.sed melius, de procur.& ibi Abb.num.7.vers.2.casu. & in d.ca. cum dilecti. num.13. ante finem de dolo. Boich in c.1. num.4.de procur. Port.Imol.in cons.3.num.3.4.& seq. post Ang.consil.65.& Alex.alibi, vt ibi per eum, & in summa ista conclusio ab omnibus vbique recipitur, & nemo discrepat. Et iura præall.clara sunt.

Ad contrarium dic, quòd satis excusat eos ista necessitas, quòd si procurator ille negligenter se gerat, succurritur illis, vt dixi supra quæst.præced.art.... Quod si non releuat etiam eos a dimissione procuratoris iuri congruum est, ne nulla sit omnino differentia inter impedimentum istorum vituperabile, & impedimenta supradicta in præced.articulis quæ præmio digna sunt. Erit igitur ibi releuatio a dimissione procuratoris in præmium quoddam, siue saltem in executionem infortunij, hic autem necessitas dimittendi erit in pœnam quandam propriæ culpæ.

17 Infertur ex prædicta conclusione, quod bannitus † tenetur dimittere procuratorem, alias non restituitur ex capite suæ necessariæ absentiæ. Ias.in l.2.§.si quis iudicio. num.9. ff.si quis caut.cum concord. per eum. & ad idem Abb.in c.querelam.num.7.in princ.& alij quos citabo proxime in limit.huius illationis.

18 Limitatur autem hoc de bannito, † primò vt procedat in eo bannito, qui non habetur pro mortuo, qui quodammodo non differt a relegato, & ita loquitur l.Papinianus.ff de mino.& hoc vult glos in c.imputari. de reg. iur.in 6.a contrario sensu. Secus vero si esset bannitus qui haberetur pro mortuo, & similiter excômunicatus, cui penitus interdicta esset hominum consuetudo, quia isti procuratorem habere non possunt, vt est expressum in d.l.ab hostibus. in princ.ff.ex quib.caus maio. & ita intelligo côclusionem Abbatis, quam ipse communem dicit in cap.intelleximus.num.5.de iudic. dum inquit, q
19 † excommunicatus non tenetur procuratorem dimittere ex necessitate, quia non potest, & dicam etiam in seq. illatione.

20 Limitatur secundò, vt procedat † in bannito ex suo delicto & iuste, secus vero in expulso potius propter partialitates, & odia ciuilia, quam propter iustitiam, Ang.in leg.2.§.sed quod diximus. & ibi Ias.in §.si quis iudicio. num.9.cum concord. ff.si quis caut. Alexand.post Imol. in l.recusare.§.fin.ff.ad Trebell.& Afflict.decis.19.in fi.

Et probatur eleganti ratione, quæ colligitur ex Fely. in c.accedens.el 2.num.4.extra vt lite non contest.& ex Alexand. in d.§.fina. videlicet, quia hoc casu non est timor tantum circa personam, sed etiam circa causas & lites ipsius bâniti. Qua enim iustitia credendum est, quòd
21 eius lites expediantur in ea † ciuitate, a qua ipse per iniustitiam expulsus est? Qui enim illum deprimere voluerunt eijciendo, locupletari victoria litium nolle

quoque

quosque credendum est.

22 Infertur secundò, per omnia idem † in excommunicato, cum æquiparentur, vt dixi supra q.7.art.3.

23 Infertur tertiò, † quod relegatus tenetur dimittere procuratorem, aliàs non restituitur ex causa suę necessariæ absentiæ, l.Papinianus. vbi expressum. ff.de minor. Limitando, vt suprà in bannito in secunda limit.

24 Infertur quartò, † quod carceratus ob suum delictũ, tenetur mittere procuratorem, alias non prodest ei suum impedimentum ad restitutionem. Paul.de Castr.in dict. l.quęsitum.num.2.& ibi Alexand.num.5.post Imol.ibi. ff.de re iud.

25 Limita primò, nisi carceratio non ex culpa carcerati, sed ex alia causa iniusta facta fuisset, quod declaraui supra q.7.art.5.vbi de restitutione ob impedimentum carcerationis.

26 Limita † secundò in carcerato, qui procuratorem dimittere non potest, per d.l.ab hostibus.in princ.& dict. l.Papinianus. a contrario sensu. Qui autem carceratus

27 procuratorem dimittere non valeat, † vide pro nunc Bal.in l.ab eo.n.8. C.quom.& quando iudex. Ang.in l.si quis seruus.num.4.ff.de cust.reorum.& in l.miles.§.quidam.ff.ad l.Iul.de adult.

28 Limita tertio † in carcerato, cum quo nemo alloqui potest vt sunt ij qui in secretissimis carceribus custodiuntur, antequàm ad largam, (vt dicitur) ponantur, nam isti procuratorem dimittere non tenentur, Paul.de Castr.in d.l.quæsitum.& ibi Zas.num.10.ff.de re iud.

Et ratio est, quia dici possunt non potuisse procuratorem dimittere, vnde subintrat regula dict.l.ab hostibus. in princip.

Limitatur autem conclusio principalis, vt non procedat quando culpa non fuit præordinata ad casum. Sed de hoc, & de alijs limitationibus dicam infra ead.q.art. 11.& sequen.

Articulus V.

29 AD quintum, † An scilicet dimissio procuratoris sit necessaria, quando impedimentum est omnino voluntarium, sed tamen non improbabile.

30 Vti est quando quis abest ex causa † mercaturæ, vel voluntariæ litis, vel alterius domestici negocij, vel nuptiarum &c.

Et conclusio indubitabilis sit, quòd sic; Alias taliter impeditus nulla restitutione dignus est. gloss. & Bal.in d. l.sed & si per prætorem. §.1. & Alber.ibi, qui dicit ita quoque velle Petrum, Bart.in l.1.num.4. ff.de diu.& tēp. præscrip. Ang.in d.l.2.§.si quis iudicio. ante finem, & ibi Paul.de Cast.nu.2.ff.si quis caut. Alber.in l.diuus.nu. 11.ff.de rest.in integ. Abb.in d.c.querelam.num.7.& in d.c.cum dilecti.num.13.ante finem, Zas.in d.l.quæsitũ. num.9. exemplificans in eo qui nuptiarum causa abest, vel peregrinatur. Bal.in c.1.num.7. de mil. vasallo, Paris.consil.99.nu.4. lib.4.text.est clarus in l.1. ff.eum qui appell. in pro. Et ratio sumitur ex l.1.in fine.ff.de procurat.ibi vel non possunt, qui casus nunquam verificaretur.

Limitando, vt infra art.11.& seqq.generaliter.

31 Limitando † etiam in specie, primo vt non procedat si procuratorem dimittere non potuit, Bald.post Gul. & Petr.in dict.§.1.l.sed & si per pretorem.vel dimisit & mortuus est, vt d.§.1.legitur.

Sed aduerte, quia ibi in casu impedimenti necessarij sumus, videlicet relegationis, hic autem præsupponitur impedimentum penitus voluntarium.

Ego dico, quòd quando ista absentia præbet iustam causam restitutionis, (quod quando accidat dixi supra suo loco, q.7.artic.10.& 15.) procuratoris dimissio eatenus necessaria sit, quatenus cessat prærogatiua publicę

32 vtilitatis, quia quandoque † in mercatura adest, & tunc dico vt supra art.3. Quando vero necessaria est dico, quòd impedimentum propter quod non possunt dimitti, vel si procurator mortuus est, excusat ipsum impeditũ multo magis in hoc casu, quàm in casu præcedenti, quia non adest turpitudo ex parte impediti, licet non adsit necessitas, & plus operatur in hac materia, quòd impedimentum non sit culpabile, quàm quòd sit necessariũ, vt constat ex conclusione facta supra ead. q.art.3.& ar.4 in primo casu, iuncta conclusione facta ibid.in secundo casu.

33 Limita secundo † in specie, quando hoc damnum emergeret ipsi impedito existente iam in esse ipso impedimento, & ipso non valente prouidere de procuratore, vel propter absentiam, vel propter ignorantiam, vti in

34 casu, in quo † vasallo alibi pro suis negocijs immorante dominus eius moreretur, & necesse esset ei petere inuestituram, & opportune redire non possit, hoc enim casu restitueretur ad petendam illam, etiam si procuratorem non dimiserit, & ipse non redierit, vt not.per Afflict.in c.sancimus.num.90.tit.quo tempo.miles, cum iuribus & authoritatibus concordantibus, vbi ibi. Quod nota pro casibus simílib.

Articulus VI.

35 AD sextũ, An dimissio procuratoris necessaria † sit quãdo quis contumaciter abest? vel aliter otiose, & voluptuose alibi tempus conterit?

Et dubium quidem non est, quod non solum restitutione dignus non est, si procuratorem non dimittat, sed imo mulctari debet, text.est sing.in l.2.§.si quis iudicio. vers.quid enim si Romæ esset.

36 Limitari † tamen & hoc potest, nisi iste haberet priuilegium non comparendi, puta ratione dignitatis, vel alia. Doctores enim hoc casu ita communiter distinguunt.

Aut priuilegium est perpetuum, & nihilominus tenetur procuratorem mittere, aut est temporale, & secus. Bart.in l.1.num.4.ff.de diu.& temp.præsc.& idem in d. l.2.§.si quis iudicio. nu.2.ff.si quis caut. Bald.ibi num.3. Ias.num.7.Alber.num.5. Zas.in d.l.quæsitum. nu.8.vbi exempla. Abb.in d.c.querelam.num.7.& in d.c.cum dilecti.num.13.versic.an teneatur &c.Dec.consil.699.nu. 12. cum concord. dicens ita fuisse iudicatum Bononiæ per Cardin.Portuen.tunc Apostolicę sedis legatum, per l.final. C.de procur.& l.pars literarum. ff.de iudic.item facit l.nec magistratibus.ff.de iud.& l.2.ff.de in ius voc.

Sed ad vnum aduertendum est secundum Ias.in dict. §.si quis iudicio. num.7.videlicet, quòd d.l.2.loquitur in impedimento etiam longo, quo casu potest dubitari an idem dicendum sit, quod in impedimento perpetuo.

Ego breuiter dico idem in impedimento longo, quòd in impedimento perpetuo, per prædicta iura, & ad l.2. ibi, religionis, vbi inducit eam Ias.non est credendum Accurs.qui exponit, idest monachis &c. quos I. C. non nouit, sed de ijs, qui Pontifici sacra facienti assistebant, vt patet ex text.ibi, in verbis præcedentibus. Præterea tractat illa lex de illis qui impune sine venia in ius vocari non possunt, non autem aliquid dicit, an si cum venia vocati sint comparere, an procuratorem mittere teneantur, præsertim cum de multis illa lex, & sequentes loquũtur, qui tenentur omnino mittere &c. vt supra diximus in conclusione. Imo illi diuerso iure censentur, vt l.sed & si.§.2.ff.ex quib.caus.maior.

37 Sublimita † tamen hanc limitationem nisi isti priuilegiati haberent priuilegium distinctum, non comparendi scilicet personaliter, quia tunc per procuratorem comparere deberent. Paul.de Castr.in d.§. si quis iudi-

cio.

cio.num.2.l.fin.C.de in ius voc.

Et ex his articulis habes conclusiones generales, quādo procuratoris missio non sit necessaria, & quando sit. Nunc sequuntur limitationes generales, primo ad conclusiones primas negatiuas, deinde ad conclusiones alias negatiuas.

Articulus VII.

38 AD Septimum, † An scilicet conclusiones negatiuæ factæ supra art.2.3.&4. in primo casu vbi conclusum est, procuratoris missionem non esse necessariam, procedant in casibus infrascriptis? & in primis, quando impedimentum longo tempore duraturum est, & causa iam inchoata est.

Videtur autem quòd idem sit, etiam si impedimentū
39 longum futurum sit, quia qui breui † absfuturus est, non dicitur abesse secundum Ang. in l.cum antiquitas. nu.2. C.de testam. ergo conclusiones supra factæ regulariter intelligendæ erunt in impedimento longo, & etiam si causa inchoata sit, quia quando causa postea incipit, nō videtur imputandum ipsi absenti quomodocunque absit, quare procuratorem non dimisit, cum ad quid mitteret non haberet, & sic conclusiones supradictæ intelligendæ erunt necessario & regulariter in causis ante absentiam inchoatis.

Sed contra est communis omnium sententia, volentium, quòd si hæc duo concurrant, quod impedimentū longo tempore duraturum sit, & causa iam inchoata sit, necessaria sit procuratoris dimissio etiam ijs quib. alias necessaria non esset ad restitutionem obtinendam. Et ita Bart.in l.1.num.4.de diu. & tempor.præscrip.& Alber.num.1.qui quamuis de inceptis non loquatur, tamē ex eius exemplis colligitur. Bar.in d.l.2.§.si quis iudicio. num.2. & ibi Ang. num.2.& Alber.numer.5.& clarius Alex.num.10. vbi hæc duo requisita concurrere debere ostendit ad hanc conclusionem firmandam, Fulg. in d.l.2.§ quod diximus. & clarius in l.sed & si quis. num. 2.ff.si quis caut. & Abb.in ca.querelam.num.7.de procur.& c.cum dilecti.num.13.versic.item impedimentū, & dicit esse æquissimum, & rationem ibi ponit Cyn. in l.1.num.2.C.de rest.mil.& ibi Alber.nu.2.Ias.in l.quæsitum.num.8.Afflict.in c.sancimus.num.69.tit.quo tēp. mil.Iacob.in.de S.Georgio in l.qui a te.num.4.C.de procur.Boich in c.1.num.6.& 7.de procura.

Ita intelligentes l.eundem.§.1.ff.de legat. Et ita tenendum conseo, quicquid videantur sentire aliqui simpliciter in casu quo causa iam inchoata est ante impedimentum, nec aliquid dicant, an impedimentum sit longo tempore duraturum, vel ne, vt sunt Bart.in l.si nu.6. ff.de rest.in integ. Ang.in l.si quis instituatur.§.fi.nu.3. de hær.inst. Alber.in l.diuus.nu.11.de rest.in integ. Ias. in d.§.si quis iudicio. num.11.Bal.in d.c.querelam.nu.2. Petr.in d.l.1.C.ex quib.caus.ma. Intelligendi enim sunt, quod concurrat etiam hoc aliud, quòd scilicet impedimentum lōgo tempore duraturum sit, prout ipsimet alibi tenent, vt supra deduxi.

Retenta conclusione communi, prout iacet.

Ad contrarium sic resp.potest, quòd illud nō dicitur
40 abesse † qui breui absfuturus est, non procedit in materia ista restitutionis in integrum, in qua, vt quælibet absentia vel impedimentum etiam breuissimū nocere potest, l.ab hostibus.§.sed quod simpliciter.ff.eod. Ita quoque attendi & considerari debet, quo ad restitutionis beneficium, l.1.& l.videlicet.ff.eod.& illud quod de causa inchoata regulariter debeant intelligi conclusiones supra factæ, respon.quòd bene procedere posset forte quādo impedimentum præsupponeretur semper necessarium, sed quia imo dimissio procuratoris ibi maxime necessaria est, vbi impedimentum est voluntarium, & tunc non debet excusari qui procuratorem non reliquit, si otiose alibi degat, quia hoc cogitare debuit, & debet, quando absfuturus erat, & dum otiose, & ex voluptate, & contumacia abest, merito etiam in causis postea inchoandis prædicta regulariter intelligi debent, & consequenter cessat obiectum.

Communi igitur retenta in hoc articulo.

41 Amplia, † vt procedat etiam si causa non sit cepta, sed præparata tantum, ita sing. Bal.in l.ab eo.num.7.C.quomodo & quando iudex, & sequitur Ias.in dict.leg.2.§.si quis iudicio.num.11.ff.si quis caution.

42 Modicum autem vel longum tempus † quod dicatur, ponit Alex. in d.§.si quis iudicio.remissiue ad plures, vbi ibi. Mihi interim placet, quod dicatur arbitrarium hoc, & iudicis religioni comminendū, vt vult Cyn.in d.l.1. num.3.C.de restit.mil.per l.1.ff.de effr.cum sim.

43 Limita è contra † secundum aliquos, quòd ad hoc vt hæc conclusio locum habeat, causa non debeat esse ardua, & grauis, sed leuis, aliàs non habeat locum etiā concurrentibus prædictis, & sic isti addunt tertium requisitum, videlicet quòd causa non sit ardua, ita Bal.sing.in l.ab eo.num.7.C.quom.& quando iudex. & Alex.in d. §.si quis iudicio.num.7.per dict.cap.querelam, quod ita Alex.intelligit.

Sed contrariū in hoc vult Abb.in cap.cum dilect.nu. 13.in fin.de dolo.

Ego puto veriorem sententiam Baldi, & Alexan.per ea quæ dicam infra eod.art.17.de causæ grauitate.

Articulus VIII.

44 AD octauum, † An scilicet vbi alias dimissio procuratoris non est necessaria, necessaria sit, si ipse absens, vel aliter impeditus sit actor?

Videtur, quòd hoc nō faciat magis necessariam missionem procuratoris, quàm alias esset, si impeditus esset reus.

Nam si actor, qui actionem aliquam contra aliquem habet, & illam mouere alias intendit cum ei opportunū fuerit, abesse incipiat, vel aliter impediri, & tali absentia vel impedimento, quod lex releuet eū a dimissione procuratoris eos qui ita absunt, vel impediti sunt, nulla æquitas suadere videtur, vt iste actor procuratorem mittere teneatur, ad hoc ne interim actio sua pereat, & dies experiundi exeat, & si non mittat, & actio pereat, restitui non possit ex capite suæ iustissimæ absentiæ vel impedimenti. Alias enim aduersus damnum incursum propter impedimentum non daretur ei recursus contra omnem æquitatem totius tituli.ff.ex quib. causis maior.

Et pro hoc ego dico esse tex.clarum in l.1. ff.ex quib. causis maior. in vers.verba autem &c. iuncta l.sed & si per prætorem. §.fin.versic.sæpissime, nam in dict.l.prima, dicitur, quòd absens reipub.causa restituitur, si dies actionis eius exierit, & sic de actore loquitur, & in dict. §.fin.vers.sæpissime.dicitur, quòd qui reipubl.causa abest, & qui legatione fungitur, restituitur, siue habuit procuratorem, siue non.

In contrarium facit text. expressus prima facie in l.1. ff.de diuer.& temp. præscript. & communis doctorum & glossarum conclusio, quòd procuratoris dimissio semper est necessaria actori, licet reo secus.gl.in d.l.1.&ibi Bart.nu.3. gloss.in d.§.si quis iudicio.in verbo adimatur, in fin. & ibi Bar.nu.2. Bal.nu.3.Ang.nu.2.Alber. nu.5. Paul.de Cast.num.2. Cyn.in l.1.C.de restit.mil.num.2. Alber. ibid.num.2.Zas.in d.l.quæsitum.num.7. gloss.in d.cap.cum dilecti.in verbo, responsalem, versic.ad hoc. & ibi Abb. nu.13.& idem Abb.in dict.cap. querelam, num.7. & Bouius in tract.de stat.vrb.præscrip. in gloss. 19.num.

19.num.22.cum multis concord. & est communis opinio, vt testatur Abb. dict.numer. 23.& Bouius dict. num.22. Dicentes esse text.expressum in d.l.1.ff.de diu. præscrip.ibi,neque mandare possit &c.

Et ratio est secundum glos, quia si actor circa hoc in vno grauatur,quod scilicet si vult agere,teneatur mittere procuratoré, releuatur in alio, quia potest agere quãdo vult, & sic æqua videtur compensatio, leg.eum qui. C.de procur.

Ego dico,quòd quantum attinet ad beneficium restitutionis in integrum, illud non amittitur ab impedito, etiam si sit actor & procuratorem non dimiserit, quando regulariter mittere non tenetur, & hoc per text.qui mihi videtur insolubilis in d.l.1. ff.ex quib.caus.maior. §.verba autem edicti.ibi, siue cuius actionis dies exisse dicetur. Iuncta communi opin. quod absens Reip.causa non teneatur mittere procuratorem, vt dixi supra art.2. & est text.in dict.l.sed & si per prætorem.§ fin.vers.sæpissime & sic intelligo allegata pro prima opinione,quę proprie sunt secundum terminos articuli nostri, in quo
45 ita intrepide concludo. Quantum vero attinet † ad hoc, an dies vtiles præscriptionis currant ipsi actori impedito, quando potest procuratorem dimittere, & non dimittit,& dico q sic,currit enim contra eum pręscriptio, quæ aliàs non curreret, si procuratorem dimittere non posset,& ita procedit d.l.1.ff.de diu.& temp.pręscrip.& communis opinio glossarum, & doctorum, de qua supra. Non enim dicunt glos.præallegatæ (quas semper alij præfati allegant) q actori non mittenti procuratorem non debeat subueniri ope restitutionis, si impeditus sit tali impedimẽto,propter quod detur restitutio &t in casu non dimissi procuratoris,sed quod actori huiusmodi currit præscriptio, quæ alias non curreret, si procuratorem dimisisset,vel dimittere non potuisset. Et no
46 tum vtique est, quòd aliud est † præscriptionem non currere, & currere sed cum spe restitutionis. Quinimo vbi non currit præscriptio, non est necessaria restitutio. l.fi.C.in quib.cas.rest.non est necess.& ita teneas,& conciliata sunt contraria.

Articulus IX.

47 AD nonum, An † dimissio procuratoris necessaria sit,vbi reus citatus est,vt,aut ipse personaliter compareat, aut per procuratorem, etiam si alias necessaria non esset?

Videtur,quòd sic,prout tenent Ang.in d.§.si quis iudicio.nu.2.versic.si vero non est,post Bal.ibi in lect.antiqua,& ibi Paul.de Cast. & idem voluit gloss.quæ a nemine allegatur in d.c.cum dilecti.in gloss.magna, circa finem, de dolo. & gl.in d.c.si ægrotans.in glos.magna. vers.melius potest dici,& ibi Archid. Et pro hac adducitur cap.1.de iud in 6.& l.cum res.§.1.ff.de leg.1.versic. sed si Stichus,& l.Stichum aut Panfilium. ff de solut.

In contrariũ tenet Imol. in d.l.quæsitum.ff.de re iud. vt refert & sequitur Alexand. in d.§.si quis iudicio. nu. 25.dicens ita esse de mente doctorum,& iuris,& in specie D Anton. in d.cap.cum dilecti.& voluit gloss.a speciali ibi.

Quia dicunt hanc alternatiuã tacite inesse, l.1.§.vsus, ff.de procur.ergo frustratoria est eius expressio.l.3.ff.de leg.1.cum simil.

Item per glossam a speciali in d.c.cum dilecti.de dolo. Sed ad primum dici potest, quòd quando non fieret
38 aliter † expressio quàm tacite contineretur alternatiua, bene procedit regula dict.l.3. alias verò secus, vt notum est,sed aliter exprimitur hic, quia ad impotentiam refertur ista alternatiua quando exprimitur, quando vero nõ exprimitur etiam ad volũtatem, quia qui impeditus est, non potest dici velle vel nolle per se ipsum respondere &c. ergo &c.

Ad specialitatem glossæ præalleg.potest dici, q & si specialitas possit cõsiderari in vno, quod scilicet ibi causa celeritatem desiderabat,in alio tamen, minus ibi quã alibi videbatur dicendum cogi posse ad mittendum illum citatum,quia causa erat ardua.

Ego breuiter puto,quòd aut causa non est per procuratorem commode tractabilis, vel eadem est ratio non mittendi procuratoris, quæ est ipsius domini non accedendi,puta timor causæ propter aduersariorum potentiam,& bene loquatur secunda opinio. Aut non est eadem ratio in procuratore,quæ in domino,videlicet,quia dominus timet insidias vitæ suæ, quas non timet,nec timere debet ipse procurator,& etiam simul ita causa agi potest commode per procuratorem, sicut per dominũ, & tunc securius puto, quod impeditus ita citatus procuratorem mittat, & pro hoc videtur mihi text. melior quam supra allegati, in c.cum olim.de testib. Et tenendo hanc distinctionem.

Ad contraria pro prima opinione adducta sic resp.

49 Ad primum de d.c.1.de iudic.in 6. † Quod ibi ex priuilegio citati, propter debilitatem iurisdictionis ipsius iudicis euenit, vt personaliter comparere non teneatur, non autem ex impedimento,vnde nõ mirum si per procuratorem &c.quia in tali casu priuilegio existente perpetuo (prout est respectu illius iudicis) debet procurator mitti secundum Bart.& alios communiter in d.§. si quis iudicio. Ad alias leges respond. quod diuersi termini sunt, ibi enim ex contractu, vel quasi quem ad alterutrum teneri, hic vero ad principale non teneri præsupponimus. Non est ergo dicendum, quòd ad id quod loco illius principalis surrogari solet, teneatur,cum subrogatio procuratorum loco dominorum oon fiat solum ex necessitate, sed etiam ex voluntate. l.1.§.vsus. ff.de procur.

Articulus X.

50 AD decimum, † An scilicet dimissio procuratoris vbi necessaria alias non est,necessaria sit, quando causa est talis, quæ celeritatem desiderat, & dilationem non patitur?

Conclusio est,quòd procuratoris dimissio necessaria est, ita doctores passim. Innoc.in c.2.de procur.Bart.in d.§.si quis iudicio.num.2. ff.si quis cauo Iaf.ibi num.11. Specul.de procur. §.1.ad finem. Abb. in c.cum dilecti. num.13.versic. quare ampliando, extra de dolo,Zas.in d.l.quæsitum.num.21. de re iud.post Ant.in d.cap.cum dilecti. Dec.consil.699.num.2.& alij allegandi statim in exemplis huius conclusionis.

Et adducitur pro hoc d.cap.cum dilecti. quem text. ita intelligunt Bart.& Innoc.præall.

Facit etiam l.Senatusconsulto.ff.de off.præsid. & l.1. ff.de dam.infect.vbi exemplum.

51 Et pro exemplis infertur primò, † in causa electionis sede aliqua, vel beneficio vacante, vel cura ecclesiæ, secundum Archid.in d.can. si ægrotans. Abb.in d.c.cum dilecti. num.11.& in d.c.quærelam.numer.7.de procur. & Zas.d.l.quæsitum. num.15. Et ita loquitur d.c. cum dilecti. &c.quamuis.de election.in 6. & cap. cupientes. §.quòd si per 20.eodem titulo, secundum Zas. & præallegat.

52 Infertur secundo, † quoad causas quæ possunt tractari tempore feriato, ita Bart.præalleg.Causæ autem plures enumerantur l.2.ff.de fer.

53 Infertur † tertiò in causis, quæ dilatione periculum patiuntur, qualis est causa damni infecti, vt est expressum in l.1.ff.de damn.infect.& per Alex.præall.

Infertur

54 Infertur † quarto in ijs, quæ breui tempore peritura
essent, gl. in d. can. si quis ægrotans. & Alexan. in d. §. si
quis iudicio. nu. 7.
In summa autem omnia hæc exempla tendunt ad v-
55 num, quod scilicet † vbi periculum est in mora, quilibet
impeditus etiam ex iustissima causa debet procuratorē
mittere, alias proceditur contra eum tanquam contra
contumacem, Bald. in dict. §. si quis iudicio. & infra
dicam.
56 Ampliaturque † prædicta vt procedant, etiam si cau
sa ardua esset, quia si celeritatem desiderat ad procurato
rem mittendum quilibet etiam iuste impeditus tenetur,
Alex. d. §. si quis in iudicio. nu. 7. in fine. Ias. ibi in fi. Abb.
in d. c. querelam. nu. 7. in fi.
57 Limitantur † etiam conclusiones supra factæ nega-
tiuæ de procuratoris missione non necessaria alijs mo-
dis, & in specie per Capyc. decis. 88. in fin. vt non proce
dat, quando non adest eadem causa impedimenti in pro
curatore, quæ adest in domino, sed ego non admitto,
quia alias regulariter destruerentur semper d. conclusio
nes, vix enim esset, quod caderet eadē causa impedimē-
ti in vtroque.
58 Item limitantur † secundum Ias. in d. §. si quis iudicio.
in fine, vt non procedant, quando impedimentum est
curabile, & allegat Innocen. in c. 2. de testib. & ibi Bal.
in 1. col.
Sed tu aduerte, quia aut limitatio est superflua, cum
hoc ipsum quod impedimentum remoueri non potue-
rit de facili, sit semper necessarium requisitum ad restitu
tionem obtinendam, vt dixi supra q. 28. Aut non est ve
ra, si intelligit de necessitate præcisa, idest quòd impos-
sibile fuerit illud remouere, per ea quæ dixi d. q. 28.

Articulus XI.

59 AD vndecimum, † Hic nihil dicendum est de hoc,
quia expeditum fuit supra eadem q. art. 4. vers. In-
fertur ex prędicta cōclusione, vbi melius tractari potuit.

Articulus XII.

60 AD duodecimum, † An e contra vbi dimissio pro-
curatoris necessaria est, necessaria non sit in qui-
busdam casibus. Et in primis quando culpa non fuit prę
ordinata ad casum?
Videtur autem, quod tunc non sit necessaria dimissio
procuratoris, per d. l. 2. §. si quis in iudicio. in vers. si non
propter. ff. si quis caut. vbi Bald. ita per illum text. notat.
61 dum inquit, quod ibi mulier † grauida excusatur etiam
sine missione procuratoris, cum æquiparetur mulieri
impeditæ propter valetudinem, & sic impedimento nō
culpabili, vnde inquit Bal. hoc ideo, quia licet causa gra-
uidationis sit culpabilis in se, idest coitus, tamen non
fuit præordinatus coitus ad impedimentum immedia-
te, vnde &c.
Sed contrarium teneas, & hoc clara ratione, quia imo
nemo impeditus impedimento necessario improbabili,
idest culpa propria contingente, restituitur, quando cul
pa est præordinata ad casum, vel procuratorem dimise-
rit, vel non, vt in exemplo trāsfugæ, quod declarauimus
supra q. 7. artic. 1. Sed ita demum restituitur, si culpa nō
fuit præordinata ad casum, & procuratorem dimisit, vel
dimittere non potuit, vt dixi d. art. 1. ergo bannitus, re-
legatus, excommunicatus, & cæteri id genus vel nun-
quam restituerentur, si culpa eorum ad casum præordi-
nata diceretur, (quæ tamen non dicitur, vt declaraui
in dicto art. 1.) vel si non dicitur prordinata ad casum,
semper restituerentur etiam sine dimissione procurato-
ris, contra text. in l. ab hostibus. in princ. Vnde teneas
contra Bald. &c.
Ad ponderationem quam ipse facit de d. §. si quis in
iudicio. de grauidatione illius mulieris.
62 Resp. in primis, quòd coitus † non potest dici culpa-
bilis simpliciter & indistincte in foro fori, & velle intel-
ligere, quod ibi loquatur de coitu adulterino, vel ince-
stuoso, vel aliter punibili esset nimis restringere text. il-
lum. Quinimo gloss. ibi, in verbo grauida, in fine, intelli-
git text. de coitu maritali, qui culpabilis non est vllo
pacto.
Præterea etiam in coitu culpabili loquendo, si atten-
63 datur hoc, an culpa prçordinata † sit ad casum, vel non,
non video quare minus sit præordinatus coitus ad gra-
uidationem, quam delictum ad relegationem. Quini-
mo in coitu finis iste grauidationis maxime confert ad
culpam euitandam, & in delictis e contra.
Præterea etiam si coitus non esset præordinatus ad
grauidationem, tamen dico quòd neque delictum est
prçordinatum ad relegationem, vel bannum &c. Non
enim quis ad hunc finem delinquit, vt relegetur, vel de-
portetur, sed vt vindictam faciat, vel iram, vel furorem
expleat, exilium vero vel bannum in pœnam dantur, vt
per Abb. in cap. quia diuersitatem, de concess. præb. &
dixi supra d. q. 7. art. 1. Vnde si vera esset conclusio Bal-
di, nunquam esset vera communis conclusio doct. & di
spositio d. l. Papinianus. ff. de mi.

Articulus XIII.

64 AD decimumtertium, † An vbi missio procuratoris
necessaria est, excusetur impeditus, si misit procu-
ratorem, sed mortuus est, vel alio necessario impedimen
to impeditus?
Videtur quòd non excusetur, quia potest alium pro-
curatorem mittere in defectum illius, vnde sibi impu-
tet, si hoc negligit &c.
Contra est regula, glo. Bar. & alij in l. fi. ff. de restit. in
integ. Inn. in d. ca. querelam. vers. sed melius, de procur.
Felyn. in c. accedens. el 2. num. 5. extra vt lit. non contes.
Ioan. Fabri. in l. 1. colum. 2. C. de restit. milit. quid si di-
misit.
Et in procuratore dimisso defuncto, text. est in l. sed
& si per prætorem. §. 1. ff. ex quib. caus. maio. & in l. nec
non. in prin. ff. eod.
65 In procuratore autem infirmato, † vel aliter impedi
to tradit Io. Faber d. l. 1. col. 2. Et ratione clara manife-
stum est, quia in neutro casu stetit per dominum absen-
tem, vel aliter impeditum quin satisfaceret legi, quando
procuratorem idoneum dimisit.
Ad contrarium resp. potest.
Primo, quòd qui semel satisfecit iuris dispositioni di-
mittendo procuratorem, vlterius non tenetur l. bones. §.
hoc sermone. ff. de verb. sign.
Vel secundo, & tutius possumus dicere sic, q aut ipse
dominus absens, vel impeditus nesciuit mortem vel ne-
cessarium impedimentum sui procuratoris, & procedit
sine scrupulo cōclusio supra facta. Aut sciuit, & tunc aut
prouidere non potuit de alio procuratore sufficienti in
ea causa & pariter excusetur, quia etiam ab initio ex ta-
li causa excusatus fuisset, vt dicam proxime. Aut proui-
dere potuit, & noluit, sed neglexit, & tunc puto quòd
non excusetur ex eo, quia non est satisfactum menti, &
intentioni ipsius legis, quæ voluit vt durante impedimē
to necessario sed improbabili, debeat impeditus defen-
di per procuratorem, alias non excusetur, vt l. 1. ff. cum
66 qui appell. & d. l. ab hostibus. in princ. Quo casu † non
procedit regula d. §. hoc sermone, vt plene per Tiraq.
in repet. illius §. in 6. limit. per totum, & in specie nu. 6.

Arti-

iudicio sit, quia timet iudicē vel aduersarium, hoc enim
casu non magis imputandum est impedito, quòd pro-
curatorem non mittat, quàm quod ipsemet non compa-
reat, ita colligo ex Ang.in l.1. ff.eum qui appell.in pro-
uinc.def.&c.& ex Felyn.in c.accedens.num.7.& 8.vt lit.
non contest.& ex Alex.in d.l.recusare.§.fin.num.5.ff.ad
Trebell. Et ratio est, quia metus iste non minus afficit
causam, quam personam, & sic potes etiam inferre ad ca
sus similes per te ipsum.

Articulus XVII.

77 AD decimumseptimū,† An scilicet debeat fieri mis-
sio procuratoris in casibus vbi alias necessaria est,
si causa sit ardua, & grauis, etiam maximi præiudicij ip-
si impedito?
Præmittendum est ante omnia, quæ dicatur in propo
78 sito causa ardua, & grauis, † deinde ipse articulus discu-
tiendus est.
Primò dicitur causa ardua (secundum doctores) in ge
79 nere, & in omni causa litis contestatiò, † gloss.in l.si quis
instituatur.ff.de hæred.inst.in fin.
80 Quinimo, & ipsa sententia † multo magis, Bald.in d.
l.2.§.si quis iudicio.& ibi Paul.de Cast.num.2. in fi. ff.si
quis caut.& Ang.in d.l.si quis instituatur. in §.fin.& ibi
Paul.num.10.
Sed ista doctrina glossæ & sequacium reprehenditur
ab Alex.in d.§.si quis iudicio. nu.4.in fin.& Ias.ibi nu.2.
Et ego puto verius, Quia alias nulla causa etiam leuis, &
breuis in se vnquàm per procuratorē expediri posset in
casu impedimēti ipsius principalis. Et pro hac opinione
saniori, dico esse tex.clarum in c.cum olim.de testibus.
ibi, per se, vel procuratorem noluit comparere, aut litē
contestari.
81 Secundò dicitur causa ardua † in proposito, quando
agitur causa status, libertatis, subiectionis, vel magna-
rum rerum, Ias.in d.§.si quis iudicio.numer.13.post Bal.
in c.edoceri, & in c.ex ratione.de appellat.& Archid.in
d.c.si ægrotans.in fi.
82 Tertiò dicitur in proposito † causa ardua, quando
causa est famosa, vt per Ias.d.§.si quis iudicio.num.13.
& Archid.d.can. si ægrotans.& Bald.in d.c.querelam &
alios, vt per eum,& Abb.ibi nu.9.de procur.
83 Quartò, causa † matrimonialis, secundum Host.ibi.
84 Quintò, causa † in qua vertitur totum patrimonium,
vel maior pars illius, Archid.d.cap.si ægrotans.per l.pro
pter litem, ff.de excus.tut. Et facit, quia secundum om-
nes praxes criminales, causa huiusmodi dicitur crimina-
lem sapere, & grauem inimicitiæ causam, & probatio-
nem facere.
85 Sextò, dicitur quoque causa † ardua esse in proposito,
quæ est intricata, & inuoluta, Innoc.in d.c.querelam.&
ibi Abb. & gloss.in d.c.si ægrotans.in gloss.1.in fine.
86 Septimò, generalius † dicetur causa ardua, quando iu
dex non potest se informare per procuratorem sicut se
informaret per dominum.gl.sing.in d.can. si ægrotans,
in fin.primæ glossæ.
87 Octauò, ego addēdo † dico, quòd causa ardua in pro-
posito dici poterit, quoties est talis, cuius damnum (si for
te per procuratorem male ageretur) non posset ab eo ip
si domino resarciri, etiam si solueret quicquid haberet,
quales erūt causę status, & cæteræ præiudiciales, vel tanti
patrimonij, vt per procuratorem refici damnū non pos-
sit, si perperam ageretur. Pro qua theorica adduco in
primis gloss.in c.2.in verbo, restituimus.in princ.de rest.
in integ. Deinde facit illud simile, quòd sub fideiussori-
88 bus † non detinetur, sed sub custodia carcerum ille, cuius
factum (si de eo constiterit) non pecuniaria, sed corpora
li pœna puniri debet. Demum quia cum absenti vel ali-
ter impedito prouisum sit, vt si per procuratorē causam
egerit, & ille perperam agitauerit, si ille non sit soluen-
do, restituatur in integrum, & melius vtique sit in tempo
re occurrere, quàm post tempus remedium quærere, l.fin.
C.de temp.in integ.restit. vbi hæc regula in propria no-
stra materia traditur, melius vtique erit & æquius, vt ta-
les causas procuratoribus committere nemo cogatur.
89 Si vis etiam videre, quæ dicantur causæ † arduæ in ge
nere, habes per Alex. remissiue d.§.si quis iudicio.nu.8.
90 Item adde causam electionis, † secundum Zas.in d.
l.quæsitum.num.31. de re iudic.per c.quamuis.de elect.
Potes etiam videre Bart.& alios in l.admonendi.ff.de iu
reiur. vbi plene de causis in quibus propter earum gra-
uitatem non deuenitur ad iuramentum suppletorium.
Hoc præmisso, veniamus ad articulum.
Videtur autem, quòd etiam si causa sit ardua, tamen
procuratorem mittere teneatur, qui alias tenetur.
Primò, per text.fortem in c.querelam.de procur.
Secundò, per alium text.fortiorem in c.cum olim.ex-
tra de testibus.in quibus locis etiam in causa ardua non
excusatur is, qui existens impeditus procuratorem non
misit.
Tertiò, quia ita tenent Imola in d.c.querelam.& Bal.
ibi (licet non clare firmet) num.2.& Abb.num.3. & 7.
in fin. qui videtur ibi paulo ante attestari, quod hæc sit
communis opinio.
In contrarium est magis communis sententia aliorū.
gl.in d.l.si quis instituatur.in fin. ff.de hær.instit. & ser-
uit gloss in d.c.cum dilecti.in verbo, responsalem, ibi,
maxime si causa ardua sit, Bal.in l.sed & si per prætorē.
in princ.ff.ex quib.caus.maior.Paul.de Cast.in d.l.2.§.si
quis iudicio.num.2. & ibi Ias.num.12.cum pluribus con
cord.Paul.de Cast.in d.l.quæsitum. & ibi Alex.num.5.
post Innoc.ibi, & Zas.num.6. ff.de re iud. Bald.in l.ab
eo.num.7.C.quomo.& quando iudex.& in l.1.C.de re-
stit.mil.num.1. Ias.in l.placet.numer.12. vers.prædictis
etiam. C.de sacrosf.eccl. Innoc.in d.cap.querelam.& ibi
Io.Andr.& Abbas num.7. non negat hoc esse valde æ-
quum, & hanc eandem approbat Abb.sibi contrarius in
d.c.cum dilecti.num.13. de dolo, in princ.& in fin.Ar-
chid.in can.si ægrotans, & Felyn.in cap.accedens. el 2.
vt lit.non contest.num.5. & numer.8.versic. potest dici,
Afflict.decis.50.num.3.& 5.& communem esse attesta-
tur Laur. Chircouius communium opinionum libr.1.
cap.1.conclusione prima. Et mihi magis placet.
Pro qua adducitur text.sing. secundum doctor.in leg.
idemque. ff. pro soc.
Sed ego puto melius probari ratione clara de qua di-
xi proxime, versic.octauo ego addo, intelligendo cau-
sam arduam eo modo de quo ibi. Et ita tenendo diffi-
cultas sola est respondere ad duo iura in contrarium ad-
ducta.
91 Ad primum igitur, † scilicet ad d.c.querelam.de pro-
cur.respondetur tripliciter ex intentione Alex. in d.§.si
quis iudicio.num.7.
Primò, quòd non debet sumi ibi argumentum a con-
92 trario sensu, quia reluctaret primus intellectus, † & con-
tra dispositionem dict. §. si quis iudicio. Sed aduerte,
quia in dict. §.si quis iudicio, nil de procuratoris mis-
sione.
Secundò, quòd ibi erat incœpta causa ante impedi-
mentum, ergo &c. Sed aduerte, quia nullibi constat ibi,
& est mera diuinatio.
Tertiò, quòd ibi impedimentum futurum erat longum.
Ideo &c. sed hoc quoque diuinatiuum est.
93 Ego dico, † quòd circa illum text. potest contingere
94 dubitatio circa duo. Vnum est, an infirmitate † detentus
possit cogi mittere procuratorem in causis non arduis.
Et vtique quantum ad hoc ille text. a contrario sensu

multum

multum obstar, non tamen conclusioni supra factæ, sed
conclusioni factæ supra eod.artic. 4. in primo casu. vbi
conclusum fuit, quòd regulariter infirmitate impeditus
non tenetur mittere procuratorem, si igitur in causis ar
duis nemo tenetur mittere vt præsupponimus in hac cō
clusione, ergo illa conclusio etiam in causis leuibus pro
ceder, & sic contra eam erit expressus iste text. Quan-
tum igitur ad hanc dubitationem placet illa responsio,
quòd non valeat argumentatio ista à contrario sensu,
quia ex eo resultaret absonus intellectus, & contra ratio
nes expressas, in quibus fundatur conclusio de qua supra
d.art.4. in primo casu.

Aliud vero de quo contingere potest dubitatio ex
95 hoc tex. est, an impeditus † ex causa necessaria sed im-
probabili, teneatur mittere procuratorem in causis ar-
duis. Et videtur quòd sic, arguendo pariformiter à con
trario sensu, quià ibi dicitur quod infirmitate detentus
non tenetur in causis arduis procuratorem mittere, er-
go non impeditus hac de causa tenebitur, & quantum
ad hanc dubitationem facilis est responsio, quia licet
minus excusetur qui impeditur ex facto & culpa sua, quā
qui ex causa infirmitatis, vel alio impedimento fortui-
to, & ille aliàs procuratorem mittere teneatur regulari-
ter, iste vero non, non tamen sequitur quòd iste in causis
arduis non tenetur mittere, ergo ille tenetur. Et ratio
absurditatis in hac quoque inductione constat ex hoc,
quia per procuratoris missionem non potest prouideri
indemnitati ipsius impediti, quando causa est ardua, &
hæc ratio excusat à missione procuratoris quemcunque
necessario impeditum, vt dixi artic. præced. & militat in
quocunque impedito pariformiter, vt declaraui supra
eo.art.nostro, vers.8.&c. ergo argumentatio ista absur-
dum inducit &c.

96 Ad secundum scilicet † ad c.cum olim.de testib. Di-
cit Ias. in d. §. si quis in iudicio. quòd semper dubitauit
de hoc textu, nec aliter ipse respondet.

Resp. autem Host. primo in d.cap.cum olim, dicens,
quòd quando impedimentum ex eo proficiscitur, quia
quis non est tutus in eo loco vbi adesse deberet vt ibi,
tunc tenetur procuratorem mittere, etiam si causa ardua
sit, quia non militat eadem ratio suspicionis in procura-
tore, quæ in domino.

Ias. reprehendit hanc responsionem, sed non dedu-
cit, tu dic, quòd in primis non est verum hoc quod ista
eadem causa suspicionis non militet in procuratore, quę
in domino militat, vt in casu timoris insidiarum proprio
dixi supra art. præceden. post Ang. Alex. & Felyn. vbi
ibi. Præterea posito, quòd hoc verum esset, tamen alia ra
tione fundatur conclusio nostra, quàm in ratione pari-
formis periculi, nam in eo fundatur, quia non potest esse
prouisum indemnitati ipsius domini impediti per mis-
sionem procuratoris in causis arduis, sicut per assisten-
tiam ipsius domini, vt supra dixi.

Secundò igitur respondit alijs modis Maria. Soc. in
Rub. extra de dilatio. quos refert & etiam reprehendit
Felyn. in d.c.accedens, el 2.nu.8. vt late per eum. per ca.
ex parte. de appell. el t.

Ego igitur puto breuiter dicendum, quod in d.c.cum
olim. ille Archiepiscopus non erat impeditus aliquo im-
pedimento necessario, & in tex. illo nullibi dicitur. Qui
nimo contrarium colligitur ibi ex illis verbis, si per se,
vel per procuratorem noluerit comparere &c. verbum
enim noluerit, non bene refertur ad impedimētum, sed
ad voluntariam contumaciam, & debet tam respectu do
mini quàm procuratoris, ad voluntatem non ad impo-
tentiam referri per regulam l. iam hoc iure. ff. de vulg.
& pup. & l. quamuis. C. de impub. cum simil. Nec ob-
stant illa verba, ad locum securum & idoneum, quasi Ar
chiepiscopus opponeret & allegaret, quòd ipse timebat
insidias Archidiaconi, quia hoc non constat ibi. Sed
verba illa sunt ordinaria, & tacite intelliguntur etiam si
97 non exprimantur in materia † citationum, facit capitu.
pastoralis. de re iud. in clem. & tradit Specul. in titu. de
citat. §. 1. vers. item citatio fit ad locum &c. & est text.
in l. si cum dies. §. si arbiter. ff. de arb. cum simil. & in pro
posito bonus tex. in c statuimus. de off. deleg. in 6. Con
clusio igitur est, quod licet impeditus teneatur in aliqui-
bus casibus mittere procuratorem, non tamen tenetur si
causa sit ardua.

98 Ampliaturque † non solum quo ad totam causam,
sed etiam quo ad vnum aliquem articulum illius, namne
que quo ad illum tenetur mittere, videlicet ad vidēdum
iurare testes, concludendum in causa &c. Ias. in d. §. si
quis in iudicio, in fine, & dicit esse de mente Innoc. in c.
2. de testib.

99 Ampliatur secundò † vt procedat etiam si quis nō
sit legitime impeditus, Zas. in d. l. quæsitum. num. 6. per
d.c. querelam.

Sed hoc falsum puto, per d. cap. cum olim. vbi est ex-
pressum inducendo vt supra feci Et ad d.c. querelam. dī
co quòd non video, vbi colligat ibi Zas. hanc sententiā,
& apparebit ex limitationibus sequentibus.

100 Limitatur † è contra, primo vt non procedat si impe
ditus citaretur à Papa, quia tunc etiam si causa ardua es-
set, teneretur mittere procuratorem, vt colligitur ex Ale
xan. præall. in solutione ad d.ca. querelam. & Ias. ibi in
fine. Per d. capit. cum dilectus. de dolo. Quod ita vno
modo intelligunt, ne faciat contra conclusionem supra
factam.

Et quàmuis ille text. posset habere alias solutiones
vt supra dixi, tamen propter reuerentiam Papæ, etiam
ista teneri potest.

101 Limitatur † secundò nisi causa celeritatem deside-
ret. Alex. in d. §. si quis iudicio. nume. 7. in fine. & ibi Ias.
in fine. & Abb. in d.c. querelam. nu. 7. in fine. per tex. in
c. cupientes. § quod si. per 20. vbi exemplum in sede va-
cante. Item per tex. in d.c. cum dilecti. secundum intelle
ctum Inn. & sequacium. Et placet, quia re vera loquitur
in electione, quæ causa celeritatem desiderat, vt dixi su-
pra in præludijs huius articuli, & adde Ancher. in d. ca.
querelam.

102 Limitatur tertiò, † vt non procedat in impeditis in
propria ciuitate, secundum Iaso. in d. §. si quis iudicio. in
fine.

Sed tu aduerte, quia hoc bene procedere posset, quā-
do absentia sola esset causa impedimenti. Sed vbi alia
simul occupatio animi, vel corporis, videlicet infirmi-
tas, furor, carceratio, vel quid simile occurreret, eadem
ratio suadet, vt idem procedat in impeditis in ciuitate,
sicut extra, & tex. met in d. capitu. querelam. simpliciter
intellectus vt iacet, confundit hanc limitationem, &
melius dict. l. quæsitum. ff. de re iudic. & d. §. si quis iu-
dicio.

103 Limitatur quartò, † vt non procedat in actore, quia
etiam si causa ardua sit, tenetur mittere procuratorem
ad interrumpendam præscriptionem, aliàs non excusa-
tur, secundum Abb. in d. cap. cum dilecti. nu. 13. in
fine, de dolo.

104 Sed tu dic quod procedit † hoc de actore quo ad prę
scriptionem interrumpendam ne ipso iure currat, &
ita loquitur l. 1. ff. de diuers. & temp. præscrip. & ibi
glo. & docto. & alibi omnes communiter, quos adduxi
supra eodem artic. 8. non autem quo ad beneficium re-
stitutionis in integrum. Aliàs enim confunderetur to-
ta materia edicti, ex quib. cau. maio. vt dixi plenè in d.
articu. 8.

Arti-

Articulus XVIII.

105 AD decimumoctauum, † An scilicet vbi quis teneatur mittere procuratorem, si non mittat, restituatur in integrum saltem ex æquitate clausulæ generalis?

Videtur, quòd non, quia lex esset imposita verbis, & non rebus. Item daretur quodammodo restitutio ad restitutionem pristinam recuperandam.

Contrarium sensit Bald. in d. §. si quis iudicio. colum. fin. versic. sed vtrum. ff. si quis caut. & Alexand. idem sensit ibi nu. 10. & d. l. recusare. §. fin. nu. 5. per l. 1. C. ex quibus caus. maio. & faciunt, quæ in optimo simili adduxi supra q. 28. artic 6.

Ego quid sentiam ibi declaraui, & ita teneo per omnia etiam in hoc articulo.

106 Prædicta omnia, † in quibus conclusum est procuratorem debere mitti, intellige, vt non solum debeat mitti, sed etiam cum instrumento procuratorij. Ang. in d. §. si quis iudicio. in fin. per not. in l. sed si vnius. §. procuratorem. ff. de iniur.

Item quòd debeat mitti etiam cum potestate substi-
107 tuendi, alias non diceretur † satisfactum legi, secũdum Ang. in d. § si quis iudicio. in fin. & dicit quòd ita sing. ponit Innoc. in c. 1. vt lit. non contest. & facit pro Angelo, quia aliàs daretur occasio semper defraudandi ipsos præsentes, vt puta si procurator nollet amplius interesse negocio, per clausulam d. l. sed si per pratorẽ. §. 1. ff. ex quib. caus. maio.

Sed in contrarium facit, quia dominus absens, vel aliter impeditus non confidit forte de alijs, vnde &c. Potest dici, sic, quod aut potuit cogitari in procuratore casus impedimenti, & tunc si aderat copia aliorum, & non fuit prouisum ab impedito, sibi imputari debeat, si vero præuideri non potuit casus, vel non aderat in loco copia eorum quibus tale negocium committi posset, & tunc secus, per ea quæ dixi supra eod. art. 16.

S V M M A R I V M.

1 *Restitutio an concedi possit a iudice ex officio suo, absque eo, quòd petatur.*
2 *Restitutio ob publicam vtilitatem introducta est.*
3 *Ob publicam vtilitatem quæ inducta sunt, a iudice ex officio suo concedi possunt.*
4 *Restitutio non nisi causa cognita concedi potest.*
5 *Restitutio non datur nisi vbi adest læsio.*
6 *Restitutio non conceditur inuitis.*
7 *Restitutio potest concedi a Papa vel Imperatore, etiam si non petatur.*
8 *Item a quolibet alio principe qui superiorem non recognoscat.*
9 *Item a populo non recognoscente superiorem.*
10 *Restitutio potest concedi pupillo etiam si non petatur.*
11 *Excommunicatus an possit ipsemet petere restitutionem in integrum? quòd non.*
12 *Restitutio in integrum est quædam defensio ex æquitate competens.*
13 *Excõmunicatus si ipse sit reus, potest petere restitutionem excipiendo.*
14 *Item si non principaliter, sed incidenter peteret.*
15 *Item si animæ periculum concurreret.*
16 *Item si petat restitutionem non ex capite ætatis, sed ex alio iusto impedimento.*
17 *Bannitus an possit ipsemet restitutionem in integrum petere, quòd non.*
18 *Et quid si incidenter peteret.*
19 *Ecclesia an possit petere restitutionem per prælatum suum.*
20 *Et quid si prælatus sit inhabilis aliqua de causa.*
21 *Et quid si ipsemet prælatus litigaret cum ecclesia.*
22 *Minor an possit per se ipsum petere restitutionem in integrum, regula quòd sic.*
23 *Et an curatoris authoritas hoc casu necessaria sit?*
24 *Minor potest sine tutoris, seu curatoris authoritate contrahere, sed non in iudicio esse.*
25 *Minori filiosam, necessarius est cõsensus patris, si restitutionem petat.*
26 *Restitutio an possit peti per alias personas, quàm principalem, & in primis an per tutorem, vel curatorem, quòd sic.*
27 *Et an procedat, si non habeant speciale mandatum.*
28 *Et an procedat in curatore bonorum.*
29 *Hereditatẽ damnosam si tutor vel curator adierit, ipsemet nomine pupilli, vel minoris potest restitutionem petere aduersus aditionem.*
30 *Et an procedat conclusio si minor velit restitui aduersus suam confessionem.*
31 *Restitutio in integrum an possit peti per syndicum vniuersitatis, corporis &c. & collegij, absque speciali mandato.*
32 *Syndicus quilibet qui non est vt simplex procurator, potest petere restitutionem.*
33 *Prelatus vel Oeconomus ecclesiæ, an possint petere restitutionem pro ecclesia absque speciali mandato.*
34 *Et quid si prelatus esset excommunicatus.*
35 *Et quid si vna cum prelato interuenit consensus capituli?*
36 *Restitutio in integrum an possit peti a consanguineis ipsius læsi absque speciali mandato.*
37 *Et quid si adolescens iste esset talis, cui bonis interdici posset.*
38 *Et quid si iste consanguineus posset pretendere interesse in huiusmodi causa.*
39 *Et quid in alijs coniunctis personis, interesse in causa pretendentibus.*
40 *Restitutio an possit peti a patre pro filio absque speciali eius mandato.*
41 *Pater an possit hoc facere ex voluntate filij tacita, vel expressa.*
42 *Pater an possit illam petere etiam inuito filio?*
43 *Restitutio in integrum filiosam. ita concedi debet, vt sibi non patri suo prosit.*
44 *Restitutio in integrum, an per procuratorem peti possit regulariter, quòd sic.*
45 *An procedat, si per aspectum corporis de ętate minoris iudicandum esset.*
46 *Et an procedat in restitutione petenda in criminalibus.*
47 *Et quid si aliquis reus criminis fuerit admissus ad se defendendum per procuratorem.*
48 *Restitutio in integrum an per procuratorem peti possit absque speciali mandato.*
49 *In restitutione in integrum habet locum reconuentio, siue reputatio.*
50 *Restitutionem in integrum petens non dicitur contrauenire actui, aduersus quem restitutionem petit.*
50 *Restitutio non potest peti regulariter a procuratore absq. speciali mandato.*
51 *Et an procedat quando in mandato adesset clausula ad defendendum, supplicandum &c.*
52 *Et an procedat, quando adesset clausula, vt possit facere ea, quę ipsemet Dominus facere posset.*

QVAESTIO XXXI.

Incipit de usu, practica, & modo petendi & obtinendi in iudicio restitutionem in integrum. Et in primis agitur in hac quaestione per quas personas peti possit restitutio & contra quos?

ABsolutis causis ex quibus restitutio in integrum cōcedi solet, & causis ex quibus, quae aliàs concedenda veniret, deneganda est. Et sic in summa cognito hactenus, quando restitutionis beneficium vere competit, ex ordine tractandum est, quomodo in iudicio proponi, peti, & intentari debeat. Et ideo bene dictum est, quòd incipit de usu, practica, & modo petendi restitutionem in integrum.

Et quoniam ante omnia personae, quae in hoc iudicio intervenire debent legitimandae sunt, ideo exordiendū fuit ab hac quaestione, per quas personas peti possit restitutio in integrum, & cōtra quos. Quod septemdecim his Articulis absolui potest.

Primò, An restitutio in integrum concedi possit a iudice absque eo, quòd petatur ex officio suo?

Secundò, An excommunicatus possit ipsemet petere restitutionem in integrum.

Tertiò, An bannitus.

Quartò, An ecclesia ipsamet petere possit, an vero per praelatum suum, vel alium petere debeat.

Quintò, An minor ipsemet petere possit, & an curator intervenire debeat.

Sexto, An per alios peti possit restitutio, & in primis, an per tutorem vel curatorem a minore.

Septimo, An per syndicum universitatis ab ipsa universitate.

Octauo, An per oeconomum, vel praelatum ab ipsa ecclesia

Nono, An per consanguineos vel amicos, tam a minoribus, quàm a maioribus.

Decimo, An per patrem.

Vndecimo, An per procuratorem possit ab aliquo peti.

Duodecimo, An sine speciali mandato.

Decimotertio, Et quid si restitutio incidenter petatur.

Decimoquarto, An sine mandato in individuo.

Decimoquinto, An restitutio peti possit contra haeredem adversarij.

Decimosexto, An contra procuratorem eiusdem.

Decimoseptimo, An contra tertium possessorem.

Arti-

Articulus I.

1 AD primum, An ſcilicet reſtitutio † in integrum cõcedi poſſit a iudice ex officio ſuo, abſque eo, quòd petatur?

Videtur quòd ſic.

Primo per c.cum veniſſent.extra de inſtit.ibi, per nos ipſos.

2 Secundo, quia reſtitutio ob publicam vtilitatem † introducta eſt, & ideo a iudice debet ex officio ſuo concedi abſque eo, ꝙ a parte ad priuatam eius vtilitatem peta
3 tur, † Bero.q.40.ita arguit.

Tertio, per l.4.§.hoc autem iudicio.& ibi Bar.& alios. de damn.inſect.

Quarto, quia tenuit hoc in terminis Io.Andr.in d.ca. cum veniſſent.& ibi refert & ſequitur Abb.n.9. & Grat. conſ.91.num.55.lib.1.videtur ponere hoc pro conſtanti, & firmat denique Bero.dict.q.40.per totum.

Contrarium tenet Imol.in d.c.cum veniſſent.Rom. ſing.562.Zabarell.clem.1.num.2.de reſtit. in integ. Vital.clem.1.nu.34.ita ſimpliciter notat, & idem Rebuff.in tit.de reſt.in integ.art.1.gl.3.num.27.& Gabr. Sarayn. in add.ad Rom.d.ſing.462.& dicit communem opinionem eſſe cum Romano.

4 Et mouentur, quia reſtitutio non niſi cauſa † cognita concedi poteſt, l.3.vbi omnes.ff.de reſt.in inte.& in l.1. §.cauſa cognita.ff.de minor.& in l.verum. §. ſciendum. ff.eod.ergo neceſſe eſt, quòd petatur.

5 Item, quia non datur reſtitutio † niſi vbi adeſt læſio. l.nam & poſtea. §. ſi minor. ff. de iur. ergo debet hoc prius iudici conſtare, antequàm reſtitutionem concedat.

6 Accedat, ꝙ reſtitutio non conceditur maiori, † vel minori inuitis.l.ſi iudex. ff. de minor. Si igitur abſque eo, quod peteretur concedi poſſet, etiam inuitis quandoque concederetur.

Ego puto ſic dicendum. Aut agitur de reſtitutione in integrum principaliter concedenda, & puto veriſſimam communem ſententiam per rationes adductas pro ea.

Aut agitur de reſtitutione concedenda incidenter, & tunc puto quòd ſi iudici conſtiterit reſtitutionem in integrum competere, & illam eſſe neceſſarium, vel vt præambulum ad cauſam principalem, vel vt incidens, vel emergens aliquod cauſæ principali, debeat & poſsit concedere illam abſque eo ꝙ petita fuerit, & aduerte quia non dico, abſque eo quod petatur aliquo modo, ſed abſque eo quod petita fuerit, quia omnimodo puto neceſſarium quòd petatur ſaltem generaliter vel in neceſſariam conſequentiam ad ipſam cauſam principalem, ſed quod non ſit neceſſarium, quòd ab initio petita fuerit, & ſic quòd petitio ſi omiſſa fuerit non noceat, dummodo demum petatur licet poſt probationes factas ad eam obtinendam.& ita puto æquius, & ſecurius, & contraria remanent conciliata.

Retenta tamen ſecunda opinione magis communi.

7 Limita, vt non procedat in Papa, † vel Imperatore qui poſſunt reſtituere in integrum, etiam ſi non petatur. Rom.d.ſing.462.& ibi in add.per d.ca.cum veniſſet.qui tex.ſic poteſt concordari cum cõmuni opinione.

8 Et tu dic idem in quolibet ſummo principe † non recognoſcente ſuperiorem, quia quo ad poteſtatem ſupremam ſunt Imperatores in principatu ſuo huiuſmodi principis, & in ſpecie quo ad conceſsionem reſtitutionis in integrum, Bart.& alii in l.1.§.qua de re. ff. de poſtul.& in l.fin.C.de ſent.paſſ

9 Idem poteſt dici in populo † non recognoſcente ſuperiorem, ſecundum præall.& alios communiter, æquiparatur enim Imperatori quo ad poteſtatem reſtituendi in integrum & de communi Alex.conſ.114.lib.4.& dicam infra circa materiã reſtitutionis gratioſæ, de qua iſti loquuntur.

10 Limita ſecundo, vt † non procedat in reſtitutione cõpetente ipſi pupillo, quia illi etiam non petenti concedi poterit ab vnoquoq. iudice, ſecundum Rebuff. præall. art.2 gloſſ.4.num.3.

Sed ego dubium puto, quia Rom. quem Rebuffus allegat hoc non dicit, & in contrarium faciunt ſupradictæ rationes pro communi adductæ. Vnde retine vel communem in hoc, vel diſtinctionem meam.

Articulus II.

11 AD ſecundum, An ſcilicet † excommunicatus poſſit ipſemet petere reſtitutionem in integrum?

12 Videtur quod ſit, quia reſtitutio † in integrum eſt quædam defenſio ex æquitate competens, vt viſum eſt ſupra in præludijs, ergo excommunicato auferri non debet, & in ſpecie ita tenet in terminis Bellam.in c. intelleximus.nu.14.de iud.dicens ꝙ non ex ſolo fauore petentis datur reſtitutio, ſed etiam ob vtilitatem publicam.

Contrarium tenent alij omnes communiter. Imo. in clem.1.num.26.verſ.ſed an excommunicatus de reſtit. in int.& ibi Card.num.11.Abb.in c. ſignificauerunt, & in c.cum inter.num.19. de except. & ibi Anchar. nu. 5. & Felyn.reiecta ambiguitate Rotæ in nouis, deciſ.7.de except.& idem firmat pro regula Duenn. reg. 270. in princip.& Signorol.de Homod.in l.nam & poſtea. §.ſi minor.num.7.de iureiur.

Et ita tenendum eſt, quia excommunicatus in iudicio eſſe non poteſt &c.

Et ad contrarium reſp. ꝙ non dicimus denegandam eſſe excommunicato reſtitutionem in integrum, contrarium enim concluſimus ſupra q.7.art.3. Sed ꝙ non ipſemet in iudicio petere illam poteſt, ſed per alium poterit. Et hac retenta.

13 Limitatur primo, vt procedat † quando excommunicatus eſſe vellet actor, ſecus ſi eſſet reus in eo iudicio admiſſus. & reſtitutionem per viam exceptionis peteret, ita Anch.in c.cum inter.num.8.de excep.

Sed contra hoc, eſt quod communiter tenetur in contrarium quo ad petitionem reſtitutionis incidenter, de quo dicam ſtatim lim.ſeq.

14 Limitatur ſecundo, vt procedat † quando principaliter peteretur ab ipſo excommunicato, ſecus vero ſi incidenter in ea cauſa in qua ipſe ab initio interuenire in iudicio potuit, Card.in d.clem.1.num. 11. & ibi Imol. ad verbum, & ita proprie tenuit Rota d.deciſ.7.de except. vt refert Duenn.d.reg.270.& Anchar.idem tenet in effectu in d.c.cum inter.nu.8.de except.

Et mouetur exemplo appellationis, & reſtitutionis ſpolij in qua interuenire põt excõmunicatus, ſi incidat.

Sed contrarium in hoc quoque cõmuniter tenetur, vt teſtatur Duenn.d.reg.270.vbi de communi poſt Abb. Felyn.& alios ſupra allegatos in concluſione, & idem in ſpecie tenet Signor.de Homod.d.§.ſi minor.nu.7. ff.de iureiur.

Moti, quia iſta non eſt proprie exceptio, vt notat Cyn. in l.quoniam.C.de adult.&c.

Ego breuiter veriorem puto limitationem. Quia imo quando reſtitutio incidenter petitur, regulariter per viã exceptionis meræ petitur, vt dicam infra q. 34. art. 3.& 4.& quia ad exemplum per doctores in hac limit. allegatum non poteſt commode reſponderi, & iſta certe æquior opinio eſt.& profecto abſurdum videretur, ꝙ ſi a principio ipſe excommunicatus fuit admiſſus in cauſa, debeat poſtea in articulo emergenti per procuratorem litigare.

15 Limitatur tertiò † nisi concurreret periculum animæ, gloss.in c,inter dilectos.in verbo, impeditum, extra de donat.& doct. communiter in c.significauerunt, de except.Duenn.d.reg.270. in t.limit.cum concord.in d.ca. significauerunt.& c.cum inter.

16 Limitatur quartò † vt procedat in restitutione ex capite minoris ætatis, sed secus si ex iusto aliquo impedimento, Abb.in d.c,cum inter.num. 19. & ibi Felyn.nu. 19.& Paris.num.44.Duen.d.reg.270.lim.2.

Tu aduerte, quia non agitur hic an excommunicato competat restitutio in integrum(diximus enim supra q competit ex iusta causa absentiæ) & licet ex edicto minorum non reperiatur decisum, quod illi detur, non tamen reperitur prohibitum. Ideo, quantum ad hoc ista restrictio non est attendenda, quantum vero ad petitioné illius per ipsum excommunicatum vel alium faciendã, ego non video rationem differentiæ inter vnam & alteram speciem restitutionis, posito quod excõmunicatio non auferat magis restitutionem ex edicto minorum, quàm maiorum, vt prædixi. Quinimo cum illa quæ ex edicto minorum descendit sit fauorabilior quàm alia secundum magis communem sententiam, vt dixi supra q. 5.debet multo magis concedi, quam illa.

Articulus III.

17 AD tertium, An scilicet † bannitus posit restitutionem in integrum petere per se ipsum?

Conclude, quòd regulariter non potest, per ea quæ dicta sunt in excommunicato.

Et in specie adde Nell.in tract.de bannitis, in prima parte secundi temporis, num.69. & dixi supra q.7.art.3. ad finem,& Fulgos.in l.Papinianus.num.4. ff.de minor. dicens ita tenere gloss.ibi. Et quia restitutio est remedium iuris positiui, a quo sunt exclusi banniti,

18 Ampliatur, † vt procedat etiam si incidenter peteretur restitutio, Signoro.de Homod.in §.si minor.num.7. de iur. Sed ego dixi proxime in præced.art.quid sentiam circa hoc,& idem hic teneas.

Articulus IIII.

19 AD quartum, † An scilicet ecclesia si non potest petere restitutionem in integrum per se, posit saltem per prælatum suum?

Quod autem non posit per se ipsam, constat, quia ex pluribus constat collegiatis,& si ab vno tantum rectore regitur, vtique ipsamet ecclesia facere non potest.

Regula igitur est, quod potest per suos rectores, & administratores hoc facere. Geminian.in capit.1.ad finem, versic.quæro.de restit.in integrum.lib.6.& allegat ad hoc glos.2.in clemen.prima.eodem titul.

Limita tamen hoc dupliciter.

20 Primò, † nisi prælatus sit inhabilis aliqua de causa, tunc enim per alium de ecclesia, seu capitulo petetur restitutio.Gemin,in capit.5.numer.6.ad finem,allegans cap.cum venissent.de institut. & cap.cum olim.vbi glo. de testib.

21 Limita secundò, † nisi ipsemet prælatus litigaret cũ ecclesia, tunc enim curator debet dari ecclesiæ, vt not.in capit.fin.5.quæst.3. & in c.edoceri.de rescript.& ita esse de intentione Ioan.Andr.& Ioan. de Imola ibi, clare ostendit Gemin.in c.1.nu.6.in fine,de restit.in integ. in 6.Cætera in proposito dic vt infra eod.art.8.

Articulus V.

22 AD quintum,† An scilicet minor posit per se ipsum petere restitutionem in integrum?

Et quidem clarum est, quòd potest, l.illud.§.fin.ff.de minor.cum similibus.

23 Sed tamen intelligendum est sic, an sit † necessaria authoritas & interuentus curatoris, vel tutoris?

Et fac regulam quòd sic. glos.in dict.§.fin.per regu-
lam l.fina. C.de auth.præstanda. Licet enim posit mi-
24 nor sine curatoris † authoritate contrahere, non potest
tamen sine curatore in iudicio esse, alias iudicium est nul
lum.l.de his, & ibi doctor.C.de administ.tuto.

25 Limitatur hæc conclusio,† nisi minor sit filiusfamilias, tunc enim requiritur consensus patris, vt tradit Io. Ign.in rep.l.1.num.21.C.qui adm.

Sed contrarium in terminis tenet Iac. de Sact.Georgio in l.1.num 4.& 5.C.eod.

Prima tamen opinio securior est,& dicam proxime artic.10.

Articulus VI.

26 AD sextum, † An per alias persona peti posit restitutio in integrum. Et in primis an per tutorem & curatorem?

Regula est, quòd sic.Specul.tit.de restitutio.in integ, §.2.num.21.Bald.l.5.in fine. C.etiam per procur.restitutio.in integ. agi poss.& ibi Paul.de Cast.num.2. Fulg. l.2.numer.1. C.si sæp.restit.postul.Innocen. & Abb.in capit.suscitata . num.6.eodem tit.de restit.in integrum. Mauric.cap.27.28.& cap.270. Alber.in l...num.4. ff.de minor.Iacob.de Aren.in dict.l.1. C.etiam per procurator.Ioan.Firmanus in tractat.de episcop. libr.4.parte 5. numer.38. dicens idem esse in quolibet legitimo administratore. Didac.var.resolutio.lib.5.capit.6.in fine, versic.9. Capell.Tholosan. decis.55. in additio. in princip. Bellamer.in dict.cap.suscitata, num.3.in fine,& ibi Anchar.num.3.

27 Amplia, vt procedat † etiam si non habeant speciale mandatum ad hoc, vt per Specul. Bald.& alios præalleg communiter. & est text.in l.1.C.de offic.eius qui vicem alter.gerit.& in l.munerum. §.defensores. ff.de mune. & hon. licet melius probent conclusionem sequentis articuli.

28 Amplia secundò, † etiam in curatore bonorum, nam & is restitutionem petere potest absq. alio speciali mandato Odofr.in tract.de curat.bonis dando,nu.81.& 95.

29 Amplia † tertiò, etiam si ipse adierit hæreditatem minoris filijfamilias damnosam, potest enim petere restitutionem in integrum aduersus aditionem huiusmodi.

30 Limitatur † e contra, vt non procedat in casu, quo minor vult restitui aduersus suam confessionem in criminali factam, & sic in qua personaliter comparere debet ab initio, quia si vult per restitutionem reponi in pristinum statum, necesse est, quòd personaliter compareat, ita post Bald.in leg.1.§.penult.in fin. de postul. & Aretin.in capit.veniens. numer.72.de accusatio. & Marsil. singul.421.Menoch.consil.500.num.294.& seqq.quod nota.

Articulus VII.

31 AD septimum, † An scilicet syndicus vniuersitatis, vel collegij, vel corporis alicuius posit petere restitutionem in integrum absque speciali mandato?

Videtur quòd non, vt tenet Corn.in consil.144.in fi. libr.4. sed nil allegat nisi l.illud. ff.de min.quæ loquitur in procuratore simplici.

Contrarium tenent sub generali restitutione omnes allegati supra in proximo articulo, videlicet Bald. Specul.Alberic.Paul.Fulgos.& Abb.& alij ibi allegati, & in

indiui-

Indiuiduo Ioan. Faber in l. 1. C. etiam per procur. Host. in ca. suscitata. post princ. de restit. in integ. & ibi Anch. num. 3. Ang. in l. ciuitas. num. 36. ff. si cert. petat.

Pro concordia dicunt quidam, quòd aut syndicus fuit creatus ad vniuersitatem causarum, & procedit hæc secunda opinio communis, aut ad aliquam aliam causam specialem, & secus. Sim. de Præt. consil. 74. in fine. & est vera in se distinctio, sed non præsuppono ego, quòd ca d it dubitatio, quando syndicus non est creatus solemniter ad omnes causas ipsius vniuersitatis, vnde est magis vera quàm dubitabilis, neque Corneus in syndico ad specialem tantum causam loquitur.

Alij dicunt, quòd communis opinio procedit in syndico ciuitatum, castrorum, & aliarum vniuersitatum, secus vero in syndico alicuius collegij. Bellam. in dict. capitul. suscitata. numer. 3. versicul. sed quæritur, quia dicit, quòd hic secundus syndicus est simplex procurator.

Tertij dicunt, quòd communis opinio procedit in syndico ciuitatis &c. contraria opinio in syndico ecclesiæ, qui est tanquàm procurator ecclesiæ. Iac. de Are. d. l. 1. C. etiam per procur.

Ego dico in summa, quòd omnes istæ distinctiones sapiunt veritatem, & tendunt ad hoc, quod sit tibi verissimum.

32 Vt quotiescunque syndicus† non est vt simplex procurator ipsius ciuitatis, vel vniuersitatis, vel alterius corporis, cui dari soleat restitutio in integrum, tunc potest petere etiam restitutionem absque alio speciali mandato, quia est vt curator generalis ipsius vniuersitatis vel corporis &c. & videbimus infra, quòd etiam procurator quando est constitutus ad vniuersitatem causarum, & habet generale mandatum cum libera, potest petere restitutionem in integrum absque alio speciali mandato, vt dicam eod. art. 1 2. & ita teneas.

Articulus VIII.

33 AD octauum, † An scilicet Oeconomus, vel Prælatus ecclesiæ possit petere restitutionem in integrū absque alio speciali mandato?

Conclude quod sic, imo est necessarium, quòd ipsi petant, vt dixi supra eod. artic. 4. & ita concludunt Bald. in l. 1. num. 3. C. etiam per proc. Spec. in tit. de restit. in int. §. 2. num. 2 2. Bald in l. illud. §. fi. ff. de min. Alber. in d. l. 1. num. 2. C. etiam per procur. & ibi Paul. num. 3. & Fulgos. num. 3. Abb. in d. cap. suscitata. num. 6. & ibi Card. nu... q. 2. Bald. in addit. ad Specul. d. tit. de rest. in integ. col. 2. Capell. Tholos. decis. 55. in princip. Aymon consil. 238. num. 2. in fin. & Rodoan. de rebus eccles. non alien. in quæst. de restit. in integ. §. 1. nu. 2. glos. Paul. de Leaz. & Cardin. in clemen. 1. de restit. in integ. Et amplia vt infra art. 10. num. 43.

34 Limitantes hoc, † nisi prælatus sit excommunicatus, quia tunc de alio qui petat, necesse est prouidere, vt per præall. in d. clem. 1. & dixi, & declaraui supra artic. 2. Vbi concluditur, quòd excommunicatus ne dum pro alijs, sed neque etiam pro se ipso potest restitutionem petere, nisi in casibus, vt ibi dixi.

Secundum quæ ibi dicta, sublimita etiam hic.

35 Limita etiam † vltra ibi dicta, vt procedat, quando prælatus solus fuit ad actum illum faciendum, aduersus quem petenda est restitutio, sed si vna cum consensu capituli fuit actus celebratus, secus, nam non potest a prælato peti restitutio in integrum aduersus illum, nisi cum speciali mandato totius capituli; ita Alberic. in l. illud. num. 4. ff. de minor.

Articulus IX.

36 AD nonum, † An scilicet consanguinei possint petere restitutionem in integrum pro consanguineis, absque alio speciali mandato?

Videtur quòd sic, prout tenet Dec. in cap. cum M. Ferrar. num. 51. de constit.

In contrarium est communis sententia, quam tenent Iacob. de Arena in d. l. 1. C. etiam per procur. Hostien. in c. suscitata. post princ. Bellam. ibi num. 4. & Card. in 3. quæst. Ioan. Firmanus in tract. de episcop. lib. 4. partic. 5. num. 58. & Didacus qui de communi testatur in tract. variarum resol. lib. 1. cap. 6. numer. 5. cum concord. per eum. per l. patri pro filio. ff. de minor. vbi videtur expressum.

Sed respon. Dec. in d. c. cum M. Ferrar. num. 50. quòd ibi dicitur, nisi ex voluntate minoris, respectu decisionis præcedentis, quæ erat quòd pater posset petere restitutionem in integrum pro filio, etiam contra voluntatem minoris, & sic quòd sensus sit, quòd licet pater possit petere restitutionem pro filio, etiam contra voluntatem ipsius filij, non tamen hoc possunt facere consanguinei. Quid igitur?

Ego puto veriorem, & securiorem communem, quā expressè tenet gloss. in d. l. patri. in verbo ex voluntate. ff. de minor. Et pro hoc adducit text. in dict. l. illud. §. si talis. ff. eod. vbi re vera regula est, quòd aut ipsemet minor petat restitutionem, aut qui nominatim ab eo constitutus est ad hoc, & quando postea excipiuntur coniunctæ personæ, vt in dict. l. patri, excipitur pater tantum, non autem cæteri affines, & coniuncti. Neque obstat verbum, ex voluntate, quia bene fateor, quòd opponitur dicto præcedenti, contra voluntatem, sed non sequitur propterea, quòd sine speciali mandato possint.

Et sic.

Retenta communi.

37 Limita † primò, nisi iste adolescens esset simplex vitæ, & talis in summa, vt deberet ei bonis interdici, nam tunc admitteretur quilibet coniunctus sine speciali mandato ad petendum restitutionem pro eo, & contra voluntatem eius, vt d. l. patri. in fine. principij. ff. de minor. & tradunt canonistæ communiter in dict. cap. suscitata. Hostiens. post princip. Ioan. Andr. colum. fin. Bellamer. numer. 4. Cardin. in 3. quæst. & idem Ioan. Andr. in cap. constitutus. colum. pen. in verbo, in gloss. 1. eod. tit. & ibi Card. in secunda oppos.

38 Limita † secundò, vt non procedat, quando iste consanguineus puta frater vel alius posset prætendere interesse ex huiusmodi beneficio restitutionis, propter rem communem inter eos &c. Card. in d. c. constitutus. in 2. oppos. de rest. in integ.

39 Idem in qualibet coniuncta persona, † quæ huiusmodi interesse prætendere possit, tenet Cardin. Albanus in lucubr. ad Bart. in l. patri pro filio. ff. de min.

Sed ego dico idem in quolibet etiam extraneo, dummodo ratione necessarij interesse compareat, puta si rē quæ diuisionem non patiatur, communem cum minore habeat, vt dicam infra q. 26. ar. 3. vbi vide quæ dixi, quia Didac. præall. aliter sentit.

Limitatur tertiò, nisi consanguineus caueret de rato. Io. Firm. præall. tract. de episcop. lib. 4. part. 5. num. 58.

Articulus X.

40 AD decimum, † An scilicet pater possit petere restitutionem in integrum pro filio absque speciali mandato?

Distingue in duo capita.

41 Et primum quæro, an possit hoc ex voluntate filij facere expressa, vel tacita, & conclude sine dubio quod potest.

potest.tex.est in l.patri.ff.de min. Et ratio clara est, quia pater est legitimus administrator bonorum filij, & plus quam tutor, vel curator, vnde si illi possunt absque alio mandato, multo magis pater.

42 Secundo quæro,† An posit facere hoc etiam inuito filio?

Videtur quòd non.

Primò, per l.iudex.ff.de min.vbi minor inuitus non restituitur, quo ad interesse illius.

43 Secundò,† quia si deberet admitti pater ratione proprij interesse, sequeretur quòd restitutio non ad commodum filij minoris, sed patris maioris peteretur, quod lex non admittit, vt est expressum in l.3.§.sed vtrum. ff.de minor.

Sed contra est text. ad literam in dict. l.patri. ff.eodem.& ibi omnes, & rationem ponit Fulgos.ibi num.4. dum inquit, quòd hoc permittitur patri ratione proprij interesse. Idem tenent alibi doct. communiter. Azo in rubric. C.de filiosamil.minor.numer.2.& 3. & Card. in cap.suscitata. & ibi Anchar.numer.3.Ioan.Andr.colum.fin.& Bellam.numer.4. Idem Cardin.in capit.constit.in secunda opposit.de restitut. in integrum.Bart. in l.1.numer.3. C.etiam per procurat. & ibi Bald. num.1. in fine. Alberic.in fine.Specul.in tit.de coniuncta persona.numer.4.Franc.Marci decis.53.num.2.Capell.Tholos.decis.55.in princ.& idem simpliciter etiam in Oeconomo, prælato, & cæteris administratoribus ecclesiarū, vel ciuitatum, tenet Guliel.de Cun.in l.illud. §.si talis. ff.de min.& post eum Angel. in l.ciuitas, numer.36.ff.si cert.pet. & est vna ampliatio ad regulam factam supra eod.art.8.num.33.in fin.

Ego distinguo ex mente Iacobin. De S.Georgio in d.l.2.in fin. C.de filiosam.min.in hunc modum,& contraria conciliantur.

Aut conuenitur pater ex contractu filij ratione peculij, vel de in rem verso, adeo quòd commodum & incommodum sit penitus ipsius patris, & tunc pater non auditur si petat restitutionem, etiam consentiente, & mandante filio, quia hoc modo restitueretur pater, non filius,& sic maior non minor, quod lex non introduxit, ita loquitur dict. §.sed vtrum.

Aut conuenitur pater ex contractu filij, vel ipse conuenit alium ex illo, ex quo nulla penitus vtilitas, vel damnum vertitur in rem patris, & tūc auditur quidem pater petens restitutionem pro filio, etiam sine speciali eius mandato, sed non tamen eo inuito, quia non restituitur minor inuitus, ita loquitur d. l. si iudex circumuento. ff.de minor.

Aut conuenitur pater vel agit ex tali contractu filij, ex quo tam filius minor quam pater maior vtilitatem sentit, imo pater incommodum sentiret, si non restitueretur filius, & tunc potest illam petere, etiam filio inuito, & ita loquitur communis conclusio, & text.in dict. l.patri.

Et hæc omnia amplia in restitutione ex edicto maiorum, vt in l.cum quædam. ff.de acquirend.hæred.& ibi omnes.

Articulus XI.

44 AD vndecimum, † An scilicet per procuratorem posit peti restitutio.

Videtur quòd non.

Quia venia ætatis non potest per procuratorem peti, Bart.in l.imperium. & ibi alij. ff.de iurisdictio.omn.iudic.

Contra est veritas.text.est in l.1.C.etiam per procur. rest.&c.& ibi omnes notant.

45 Limitatur † tamen hoc, vt non procedat, quando per aspectum corporis ætas minoris iudicanda esset, quia tunc requiritur quod minor personaliter compareat. Ita colligo ex solutione contrarij de venia ætatis. Nam ita euenit in impetratione veniæ ætatis, quia ille actus requirit præsentiam illius, qui veniam impetrare vult, vt per Mant.singul.322.alias &c.

46 Limitatur † secundò, vt non procedat in restitutione petenda in criminalibus, quia per ipsummet minorem peti debet, vt post Bald. in l.prima. §.de qua. ff.de postula.& Hippolyt. singul.221. incipien.restitutio, tradit Rubeus Alexandrinus in tractat.de potest. procurat.in crimin. numer.110. Et sing.in practica notandum dicit Rub.l.penult.§.ad crimen.numer.64.ff.de public.iudic. Et ratio est, quia restitutio retinet naturam primæ causæ, sed in criminalibus etiam in principali causa procurator interuenire non potest, ergo &c.

47 Ex qua ratione collige † sublimitationem, quòd si fuerit admissus aliquis reus criminis, ad se defendendum per procuratorem in causa principali, si incidat quòd indigeat iste reus restitutione, restitutionem hanc petere poterit procurator iste absque præsentia principalis, per ea quæ dixi supra ead.quæst.artic.2.limit.2.quod nota.

Articulus XII.

48 AD duodecimum, † An scilicet procuratori petenti restitutionem in integrum sit necessarium regulariter speciale mandatum, alias non audiatur in hoc iudicio?

Videtur quòd non, quia text.in l.1.C.etiam per procur.rest.peti posse, nihil dicit quod speciale mandatum requiratur, ergo &c.

Contrarium est verum, quòd scilicet speciale mandatum requiratur, tex.est in l.illud.§.fin.ff.de minor.ibi, cui idipsum nominatim mandatum sit, & per illum text.ita firmant omnes vbique communiter, Petr.Cyn.Bal.Bar. Ang.Paul.Alber. Fulgos.& alij communiter in dict.l.1. C.etiam per procur.& Bart.Bald. & alij in d.l.illud.§.fi. ff.de min.glos.& quidam alij in l.1.C.si tut.vel cur.glos. & doct.in c.coram.de restitut.in integ. vbi Hostiens.ponit octo casus in quibus requiritur mandatum speciale, & iste est vnus ex octo secundum eum. Specul.de restit. in integ.§.2.num.21.& 22. Bald.in rubr.eod.tit. Mauric.c.23. Dec.in c.cum M.Ferrar.num.4. de constit. & c.præterea. num.5 t.de off.deleg. Aluis.sing.a 55. Curt. iun.in l.filius.num.6. C de pactis.Mysing.centur.2.cap. 26.Didacus variarum resolut.lib. 1.c.6.in princip. Bero. cons.151.num.18.lib.1. Bellam.decis.32.nu.2. Cassad. decis.1.de procur.num.3. Capell.Tholos.decis.55. Alc. cons.167. num.4. Et breuiter ista est cōmunis omnium sententia, prout de communi attestantur ex præall.Mauric.Dec.Cassad.& Mysing.

Ratio autem huius conclusionis triplex assignatur a Bald.in d.l.1.in fin.C.etiam per procur.

Prima, quia restitutio est cōtra regulas iuris ciuilis cōmunis, l.in honorarijs.ff.de act.& oblig.

49 Secunda, quia in restitutione † in integrum habet locum reconuentio, siue retorcutio, l.1.C.de reput.ideo posset esse præiudicialis minori, vnde &c.

Tertia, quia per restitutionem in integrum venitur contra factum proprium ipsius domini, ideo &c.argu. l.si hominem.ff.mand.

Has tres rationes ad verbum ponunt & sequuntur tacito Baldo authore illarum, Rub. Alexand.in l.sed & si quis.§.quæsitum. num.30. ff.si quis caut.& Rol. a Valle consil.27.nu.26. lib.2.Sed Mauric.in tract.rest. in int.c. 23.refert quidem Bal.authorem, sed omnes illas nititur impu-

5 impugnare. Primam, quia imo restitutio conuenit æquitati naturali iuris communis, vt dixi supra in præludijs q. 1. art. 14. secundam, quia æquum est minorem reconueniri, & non locupletari cum aliena iactura, l. nam hoc natura. ff. de cond. ind. Tertiam, quia alias nullus procurator posset opponere exceptionem vigore mandati generalis, cum semper exceptio sit contra actionem, & sic virtualiter contra promissionem propriam domini, ex qua oritur actio.

Certe quo ad primam, & secundam rationem Baldi, Maur bene loquitur, sed quantum ad vltimam, quæ multum vrget, ipse deficere videtur, & melius dixisset, quòd qui petit restitutionem in integrum, non dicitur contra- 50 uenire ipsi actui, † sed imo approbare, text. est in leg. 3. ff. rem rat. hab. vbi glos. & doctores notant.

Breuiter tene hanc vltimam, quæ cæteris melior ratio est, & ad hoc quod dixi, resp. quod bene dicitur quis ratum habere actum, qui alias ei non præiudicaret, si contra illum petat restitutionem in integrum, quia non potest dicere illum esse nullum, petendo rescindi eum ope restitutionis; ita loquitur d. l. 3. Sed non propterea negari potest, quin non contraueniatur promissioni de non contraueniendo si petatur rescindi actum ope restitutionis, quæ est repositio in pristino statu, & sic recessio a conuentione.

Hac igitur conclusione ita firmata.

Limita illam multis modis.

51 Et † primò, vt non procedat, quando in mandato generali adessent hæc verba ad agendum, defendendum, supplicandum &c. nam tunc dicunt haberi pro mandato speciali, Cassad. decis. 2. tit. de procur. & post illum, & Didac. vbi ibi, Rolan. cons. 26. num. 18. lib. 2.

52 Limita † secundò, nisi in mandato generali adessent hæc verba, & posit facere ea omnia, quæ possunt facere illi, qui habent speciale mandatum. Abb. in c. coram. nu. 5. de restit. in integ. Dida. lib. 1. var. resolut. cap. 6. nu. 3. vers. sexto ex his. Cassad. decis. 1. in tit. de procur. num. 3. & per totum. cum concord. per eum. Et videtur mihi text. notab. pro hoc inducendo a speciali in clem. 2. de procur.

53 Limita † tertiò, nisi in mandato generali data esset procuratori libera facultas ea omnia gerendi, quæ ipsemet dominus agere posset, & esset mandatum generale cum libera, ita sing. dixit Bal. in d. l. illud. §. fin. ff. de min. subdens (quod plus est) quòd cum hodie omnia pene instrumenta huiusmodi habeant dictam clausulam importantem generale mandatum cum libera, regula dict. §. fin. nunquam pene locum habebit, & post Bald. præalleg. & eundem in l. nam & nocere. ff. de pact. Felyn. in c. nonnulli. §. 1. col. 1. de iudic. & Ias. in l. indebitam. ff. de cond. indeb. sequitur Didacus in primo var. resolut. cap. 6. num. 3. vers. quinto &c. Et subdit, quòd licet forte dicta clausula quæ ex stylo potius notariorum, quam voluntate mandantium apponi solet, alias parum operaretur, hæc tamen operari debet hoc, quia vtilitatem non damnum minoris continere dicitur, ad hoc vt ei facilius succurratur.

54 Limitatur † quartò, vt non procedat quando procurator de rato promitteret, ita est text. expressus in l. quòd si de speciali. ff. de minor. & tradunt Azo in rubr. C. etiã per procur. Abb. in c. coram. de rest. in integ. & ibi prius Hostien. col. 2. Io. Firm. in tract. de episc. lib. 4. parte 5. num. 40. & Didac. d. cap. 6. num. 4. in fine.

55 Limitatur † quintò, vt non procedat in procuratore fisci, qui potest eius nomine petere restitutionem in integrum absque alio speciali mandato. Afflict. super constitutio. regni, lib. 1. rubr. 39. in princip. & num. 2.

56 Limitatur † sextò, vt non procedat in regno Neapolitano, vbi sufficit mandatum generale. Grammat. super

57 constit. regni, tit. de restit. reipub. num. 1. & idem † refert Gabr. Sarayn. in add. ad Rom. sing. 127.

58 Limitatur † septimo, nisi procurator constitutus esset potius vt syndicus, quàm vt procurator, videlicet si ab aliqua vniuersitate &c. Bald. in l. illud. §. fin. num. 4. ff. de min. & dixi supra art. 7.

59 Limitatur † octauò, vt non procedat, quando alicui factum esset mandatum ad causam reintegrandam, quæ iam sopita esset, posset enim tunc & restitutionem in integrum ad illam suscitandam petere. Rom. sing. 644. & dicit esse casum in l. qui proprio. §. item quæritur. ff. de procur. sequitur Illust. Card. Albanus in lucubr. ad Bart. in l. 2. num. 11. ff. de iurisd. omn. iud.

60 Limitatur † nonò, nisi veniret petenda restitutio pro minore aliquo prodigo, quia tunc absque speciali mandato peti posset. Roman. sing. 227. & est text. clarus pro hoc in d. l. patri, in fine princ. ff. de minor.

61 Limitatur † decimò, vt nõ procedat, quando in mandato adesset clausula ratihabitionis, ita colligitur ex Bernard. Abb. & alijs in c. per tuas. de arbit. & Bart. in l. procurator cui. ff. de procur.

Sed cõtrarium magis placet Didaco d. cap. 6. num. 4. vbi allegat etiam alios frequentius tenentes quod d. clausula ratihabitionis nihil operatur quo ad hoc, & ostendit hanc in summa esse communem sententiam, & de ea testatur, & ita teneas, securius enim est quòd procurator de rato caueat, quando de eius speciali mandato dubitatur, ad hoc vt restitutionem petere posit. d. l. quòd si speciali. ff. de minor.

62 Limitatur vndecimò, † vt procedat in procuratore actoris, secus autem in procuratore rei, qui etiam sine speciali mandato auditur. Ant. in c. suscitata. num. 7. de rest. in integ.

Ratio pendet a limitatione sequenti.

63 Limitatur † duodecimò, vt non procedat, quando restitutio peteretur per viam exceptionis. Henric. Boich in d. cap. suscitata. num. 4. eod. tit. Dicit enim quòd tunc incidenter petitur, vnde &c. vt dicam infra eod. art. 14. seu seq.

64 Limitatur † decimotertiò, vt non procedat, quando procurator peteret restitutionem aduersus sententiam latam in causa, in qua ipse fuit procurator, ita post Rub. in dict. §. ad crimen. Barbat. in c. studuisti. num. 7. de offic. deleg. & alios vbi ibi, Menoch. de arbitr. iud. libr. 1. q. 80. num. 81.

65 Limitatur † decimoquartò in simili (& est quasi ratio limitationis præcedentis) vt procurator qui exercet causam principalem, posit idem quoque absque alio speciali mãdato exercere causam restitutionis, ita post Bar. in l. inuitum. num. 2. C. de procur. & Bald. in l. 1. ff. de postul. Mantua sing. 644.

66 Limitatur † quintodecimò, vt non procedat quando restitutio in integrum peteretur contra procuratorem non habentem speciale mandatum ad illam, nam nihilominus posset ad se defendendum iste procurator admitti, & sic procedit conclusio quo ad petendam restitutionem, sed non quo ad defendendum dominum ab alijs eam petentibus, ita sing. Cassad. decis. 2. tit. de procur. per totum, & dicit ita fuisse conclusum, & obtentũ, & fuit dictum Innoc. & Ioan. Andr. & Cardin. in d. cap. suscita. in quinta opos. vbi Abbas, & alij. & Didacus lib. 1. var. resol. dict. cap. 6. in fine. per d. c. suscitata. secundũ vltimum intellectum, & glo. in l. qui proprio. §. item quæritur. ff. de procur.

67 Limitatur † sextodecimò, nisi restitutio incidenter peteretur, ita omnes pene vbique. Sed quia hæc limitatio ampla est, dixi de ea particulariter art. seq. vbi vide

Articulus XIII.

68 AD decimumtertium,† An scilicet speciale mandatum sit necessarium procuratori, quando petitur restitutio incidenter?

Videtur quòd sic.

69 Nam restitutio aduersus † interlocutoriã post decem dies,& sic postquam transiuit in rem iudicatam,non potest peti nisi ab habentibus speciale mandatum, vt dixit Io. And.in c.coram.de restit.in integ. & Rom. sing. 127.Hostië.& Card. in dict.cap.coram.Emilian.cons. 56.num.1.2.& 3.Sed aduersus interlorutoriam non potest peti restitutio nisi incidenter,ergo &c.

Sed contra est communis omnium sententia, Specul. in tit.de rest.in int.§.1.num.23.glo.in d.cap.suscitata,in verbo postulauit,eod.& ibi Inno.Host.& Abb.num.6. Card.in princ.& Bellam.num.5.& Ancha.nu. 3.glo.in l.fi.in fi.C.vbi & apud quem.Bart.in l. cum procurator. num.2.& ibi Zas.nu.3.ff.de oper.noui nunc. Barto.in l, indebitum.nu. 2. ff. de cond.indeb.Barto.in d.l.illud.§. fin.& ibi Bal.nu.3.ff.de min.Petr.& Bart.in l.1. & 2.C. etiam per procurat.& ibi Bal.num.3,Ang. num. 1. Alber.nu.1.Paul.de Cast.num.2. & in fi.Fulg.num. 2.& Illust.Card.Albanus ibi in add.ad Barr.Iaso. in l.quoties, num.11.C.de iudic.Aret.in l.nam & postea.§.si minor, num.19.vers.glos.replicari.ff.de iureiurã. & ibi Zas.nu. 6.Card in clem.1.num.12.de rest.in int. Butr.& Boich in d.c.suscitata.num.5.& in princ.Aluis.de Alberis singu.255.Mauric.de rest.in integ.cap.25.Io. Firm.in tracta.de episc.lib.4.part. 5. num. 39. & 40. Afflict.super constit.regni lib.2.rubr.39.num.2..Præpos. in cap.ex ratione.num.70.de appell. Io. Ferrattus de appell. libr. 4. cap.7.in fin.Mysing.centur. 2.cap. 26. & attestatur de obseruatione in camera imperiali.Chircouius libr. commun.opinionum,cent. 3.conclus. 36. vbi de communi. Curt.iun.cons.110.num.14.vers.non obstat.Ruin.consil.120.num.16 lib.1.Rol.cons.26.nume.1.lib.1.de cõmuni.Didac.d.cap.6.num.2.Rota in antiquis de restit. in int.decis.1.Capell.Tholos.decis.55.nume.3.Bellam. decis.32.num.2.Cassad.in tit.de procur.decis. 2.num.1. & nemo discrepat.& est text.secundum omnes præall. in l.qui proprio.§.item quæritur.ff.de procur.secundum intellectum,quem communem dicit Fulg.præall.

Secundo facit text.melior in l.fin.in fi.C.vbi & apud quem.& denique faciunt omnia similia relata supra, in fin.præced.art.limit.11.12.13.14.15.& 16.& ratio sumitur ex l.quoties.C.de iudic.inducendo vt per Bar. latius in d.l.indebitum.nu.3.ff.de cond.indeb.

Ad contrarium resp.vt proxime limit.seq.vbi de illo dicto Io.And.agitur an verum sit.

70 Sublimitatur † igitur conclusio, secundum Io. And. Roma.Host.Cardin. Aemil. & alios de quibus supra in contrario,vt non procedat in restitutione aduersus interlocutoriam,quæ transiuit in rem iudicatam, & concord.habes in add.ad Roma.d.sing.127.& idem tenet Mauric.c.26.& Io.Firm.in d.tract.de episcopo, lib.4.p. 5.numer 40.Et ratio quæ adducitur est,quia postquam interlocutoria in rem iudicatam transijt, non potest amplius dici,quòd restitutio incidat in causa,& sic quòd incidenter petatur.

Sed contrarium vult Abb.in c. coram.n.4.de restit.in int.& Imol.ibi,& Didac.d.c.6.nu.1.vers.hæc tamẽ.vbi. concord.

Er pro hoc est argumentũ simile ipsius appellationis arguendo ab illa ad restitutionem in integrum.

Ego puto bonam distinctionem Abb.in d.c.coram. n.4.Aut ista interlocutoria tangit causam principalem, puta quia lata est super exceptione peremptoria,& procedit communis conclusio,non autem limitatio.Aut vero non tangit causam principalem & diffinitionem illius,& tunc procedet limitatio,& hoc puto verum, quia hoc secundo casu non dicetur proprie incidere in causa principali restitutio,si illius merita non tangit.

Articulus XIIII.

71 AD decimumquartum,† An scilicet hoc mandatum speciale quod requiritur ad petẽdam restitutionẽ in integrum per procuratorem,saltem regulariter, vt supra conclusum est,sufficiat si speciale tantum sit, an vero requiratur etiam in indiuiduo?

72 Præmitto,quod mandatum † speciale dicetur in proposito nostro, quando specifice dictum est ad restitutionem in integrum petendam,vbicunque opus fuerit.

73 In indiuiduo † vero,siue nominatim dicitur, quando nominata fuit causa particularis in qua petenda est restitutio, videlicet & petendo restitutionem in integrum aduersus venditionem factam Titio de fundo Sempro piano &c.Ita colligitur & intentione Bartol.& aliorum in l.filiusfamil. ff. de donation. ex in l. 1. C. etiam per procur.& in l.sed & si quis.§.quæsitum.ff.si quis cautio. & aliorum statim allegandorum.Hoc præmisso.

Videtur, quod requiratur mandatum in indiuiduo. Primo,per l.si quis mihi bona.ff.de acquir.hæred. vbi hoc videtur expressum in §.sed verum.

Secundo,quia per hunc text.ita tenent doct. communiter,Gul.in d.§.quæsitum.Bart.in l.1.num.1. C.etiam per procur.& in d.l.illud.§.fin.ff. de min. licet non firmet ibi,Bart.idem in l.Titius.num.3.ff.de lib. & posth. & dicit ita tenere doctores,& Bar.in.d.l.si quis mihi bona.§.sed verum.nu.1,& ibi Alex.num.2.& idem tenent Petr.& Cy.in d.l.1.& ibi Alber. dicit hanc opinionem veriorem esse in puncto iuris, & sequitur Mauric. cap. 24.& Bartolom. Veron.in l.si Titius.ff.de lib.& posth. & Paul. de Cast.d.§.iussum.num.2.Io. Firm. in tract.de episcopis,lib.4. part. 5.num.40.versicul.dic autem. Rebuff.in tit. de restitut.in integ.articul.1. gloss. fin.num. 3.& videntur etiam admittere Bellamer.in d.cap. suscitata.num.5.ad finem & Bero.cons.130.num.42.iuncto nu.52.libr.2.& in summa videtur communis opinio.

Contrarium tenent alij doctor. magis communiter. Barr.Ang.Roma & Paul.de Cast.in l. filiusfamil. ff. de donat.Bald.in d.l. illud. §.fi.num.3.& Bal.in d.l.1.num. 2.C.etiam per procur.& ibi Ang.num.1.Alber.numer. 1.Paul.num.2.Fulg.nu.2.Alber.in d.l.illud.nu.7.vbi dicit quod ita in iudicijs seruatur,Curt.iun. in l.cum iudices.§.sin autem.nu.10.C.de iura.cal.Abb.late in c. corã. num.5.de rest.in integ.Butr.ibi num.8.Mauric.cap.24. Rubeus in d.§.quæsitum.num.30.vbi inquit ab hac recedendum non esse,Didac.d.cap.6.num.2.& idem sub num.26.Rol.cons.26.nu.8.& seqq.per totum,libr.2.& sub num.19.concord.adducit & communem dicit Bal. in d.§.illud. §. fin. & Chirco. communium opinionum centuria 3.conclus.26.vbi de communi.Pro qua adducitur dict.l.filiusfam.§.sed enim.ff.de donat. inducendo vt per Bald.in d.l.1.num.2.& Abb.in d.c. coram. nu.5. & confirmatur per regulam traditam a Bart. in d.l. filiusfam.in fin.

Secundo,per l.2.ff.de liber. & posthu. iunctis ll. quæ dicunt,debera nominatim fieri hoc mandatum, vt l.nõ solum.& l.seq.de procur.vbi specialiter mandatum dicitur etiam nominatim mandatum, & sic confunduntur istæ voces.

Tertio facit in simili l.qui duos.cum l. sequen. ff. de procur.

Quarto videtur clarum in dict.l.illud.in fin.ff. de minor.vbi excluditur mandatum de vniuersis negocijs,nõ autem de aliqua specie negociorum,& est fortis tex. põ

dera-

deratus à Rubeo in dict. § hac summum. eo.

Et ego puto securiorem & veriorem hanc sententiã, declarando tamen vt in seqq. limitationibus post resp. ad contraria.

Ad primum igitur resp. quod ibi speciale est in aditione hæreditatis; primò, quia nimis damnosum esset domino, quòd procurator adire posset omnes hæreditates etiam damnosas ipsi domino virtute mandati specialis de hæreditatibus adeundis, vbicunq; opus fuerit. Præterea ibi ille iussus in indiuiduo de hæreditate Lucij Titij adeunda requiritur, propter casum hæreditatis ipsius viuentis; ad hoc vt sciatur an licitum sit mandatum nec ne.

Retento igitur secunda magis communi.

74 Limita primo, † vt procedat de iure canonico, non autem de iure ciuili, ita Bapt. à S. Blasio de contradict. notab. 185. & hoc pro vno modo conciliantur dictæ duæ opiniones, sed hoc nõ placet, quia imo de iure ciuili probatur verior d. posterior sententia.

75 Limitatur † igitur pro concordia secundo, vt procedat prima sententia, quando esset nimis præiudiciale ipsi minori, quòd ad omnem restitutionis causam mandatum eius extenderetur. Videlicet si hæreditatis recuperandæ, vel matrimonij dissoluẽdi &c. Mauric. d. c. 8. & fuit de mente Abbatis in d. c. eorum num. 7. & facit d. § iussum secundum primam solutionem proxime allegatã, quæ fuit Abb. præall. & hæc magis placet.

76 Limita tertio, † pro concordia multum notab. & magistraliter, vt colligitur ex Bart. in d. l. si quis mihi bona. §. sed vtrum videlicet, quòd si mandatum est generale, tã quo ad personas quàm quo ad causas, videlicet ad petendam restitutionem in integrum contra quamcunq; personam, tunc non sufficiat, & istud non dicatur mandatum speciale in hac materia, sed generale, sed si sit speciale quo ad personas, videlicet ad petendam restitutionem in integrum contra Titium, licet sit generale quo ad causas, quia non dicat in qua causa, sufficiat tamen, & satisfactum sit legibus requirentib. speciale mandatũ, & certe ista concordia posset commode in practica teneri, licet ego putem omnino tenẽdam esse indistinctè communem sententiam.

Articulus XV.

77 AD decimumquintum, † An restitutio in integrum possit peti contra hæredem eius, aduersus quem incæpit competere.

Conclusio est, quòd sic. tex. est in l. cum miles. & ibi glo. Bar. & alij. ff. ex quib. caus. maio. Petr. de Bellapert. in l. si intra. C. de rest. in integ.

78 Ampliaturque, † vt procedat etiam contra singulares successores, Cephal. cons. 162. nu. 31. lib. 2.

79 Ampliatur † secundo, vt procedat tam in restitutione minorum quam maiorum, vt dict. l. cum miles. & ibi doctor.

Articulus XVI.

80 AD decimumsextum, † An scilicet restitutio in integrum possit peti contra procuratorem ipsius aduersarij.

Regula quidem est, quòd sic. text. est in l. quod si de speciali. §. 1. ff. de minor.

81 Sed dubitari potest, an † in hoc procuratore requiratur mandatum speciale, sicut requiritur in procuratore eius qui restitutionem petit?

Sed conclusio breuiter est, quod non requiritur, ita dicit Specul. in tit. de restit. in integ. §. 1. num. 22. motus per d. §. 1. vbi hoc non probatur, dicitur enim quòd procurator rei debet promittere de iudicatum soluendo, & glo. ad dic. & de rato, & est tex. in l. non solum. §. cum & alius. ff. de procur. Vnde hoc modo intelligitur idem facere, quòd procurator minoris agentis, cũ non caueret de rato, necessarium est speciale mandatum, vt supra dictum est, & est tex. in d. l. quod si de speciali.

Retine conclusionem Spec. & confirma per duas limitationes relatas supra ead. q. art. 12. Quarum prima est, quòd conclusio ibi facta de mandato speciali, procedat

82 in procuratore actoris † non autem rei, vt dixit Ant. in c. suscitata. nu. 7. de rest. in int.

83 Altera est, † vt non procedat, quando peteretur restitutio per viam exceptionis Henr. Boich in d. ca. suscitata, nu. 4. eod. tit. prout accidit hic.

84 Altera est † in indiuiduo, vt procedat quando peteretur contra procuratorem eius aduersus quem restitutio competit, nam illi mandatum speciale non est necessarium, Inno. Io. And. & Card. in d. c. suscitata, in 5. opp. & Cassad. ti. de procu. dec. 2. & Dida. var. resol. li. 1. c. 6. in fi.

Articulus XVII.

85 AD decimumseptimum, † An scilicet restitutio in integrum peti possit contra tertium possessorem?

Videtur quòd non, nisi in subsidium, vt per Aym. cons. 7. nu. 14. & Iacob. de Rauen. in d. l. cum miles. § fin.

In contrarium est text. in l. minor. de euict. vbi expresse dicitur, quod potest intentari hoc remedium contra tertios possessores.

Et pro hoc est ratio clara, quia restitutio in integrũ

86 dicitur esse in rem scripta. † Bart. & Bald. in l. in causæ. §. fin. ff. de minor. Gozad. cons. 44. in fi. glo. super const. Marchiæ lib. 6. cap. 13. num. 15. Et per hanc rationem ita tenent Bar. in d. l. Aemilius. num. 4. ff. de minor. Bertrand. cons. 89. num. 10. lib. 2. Cassan. cons. 22. num. 58. & simpliciter admittit Octau. Simoncell. in tract. de decretis. lib. 1. tit 7. num. 21.

Ego dico quod recurrendum est in hoc ad distinctionem quam facit tex. in terminis in l. in causæ, la 1. §. fin. ff. de min. ex qua Bal. & Alb. ibi notant tres casus in quibus datur restitutio in integrum contra tertium possessorem, & sequuntur Alex. cons. 67. nu. 7. lib. 5. & Rebuf. in tit. de rest. in Int. in prin. nu. 33.

87 Primus casus est, † quando interest minoris potius rẽ habere, quam residuum precij, vti accidit, quando minoris interest rem non vendidisse, etiam si iusto precio vẽdiderit, tunc enim indistinctè datur ei beneficium hoc etiam contra tertium possessorẽ, vt in indiuiduo in hoc exemplo tradit Gomez in tract. var. resol. tom. 2. ca. 13. num. 7. dicens, quòd iste est vnus intellectus dict. l. in causæ.

88 Secundus casus est, † quando secundus vel tertius vel vlterior emptor & possessor rei sciuisset ab initio rem illam venditam fuisse a minore. Hoc enim casu etiam indistinctè succurritur minori aduersus tertium possessorem, absque alia discussione, an primus emptor sit soluendo, vel ne. Azo in Rubr. C. de rest. in integ. num. 15. Aymon cons. 7. num. 15. lib. 1.

89 Tertius demum casus est † quando primus emptor non est soluendo. Azo d. nu. 15. Specul. in titu. de 2. decret. §. iuxta. num. 6. Fulg. l. Titia cum esset num. 3. in fine. ff. de iur. dot. Cephal. cons. 162. nu. 30. 31. lib. 2. Roder. Suarez alleg. 21. nu. fin. glos. super constit. Marchiæ, lib. 6. cap. 13. nu. 15. Borgn. in tract. de tut. & cur. n. 154. vbi plene.

90 Amplia prædicta † vt procedant etiam in restitutione maiorum, vt volunt glos. Rayn. Alber. & Bartol. in d. l. cum miles. ff. ex quib. caus. maior. & in terminis Berous cons. 122. nu. 13. lib. 3.

Amplia

91 Amplia † secundo vt procedat contra quemlibet qui Iuersatus esset aliquod de bonis ipsius minoris, vel absentis cum indebita læsione illorum. Alber. in l. ab hostibus. §. 1. num. 17. vers. item quæro contra. ff. ex quibus caus. maio.

92 Declara etiam prædicta, † in vlt. 3. casu, vt procedat quando actus est in se validus, & translatum fuit dominium in tertium possessorem, sed quando actus fuit nullus, & sic non fuit translatum dominium in tertium possessorem, tunc indistincte potest conueniri tertius possessor, non facta alia discussione primi emptoris ita Socin. in 1. cons. 53. nu. 16. libr. 1. vbi ponit rationem, & ita reperio allegatum hoc consilium, sed ego non reperio. Bene puto veram declarationem in se, quia ex contractu nullo nullum dominium transferri potest &c.

93 In practica autem † aduertendum est circa modum conueniendi tertios possessores, vel primum emptorem &c.

Et primo habemus quod quando minor petit restitutionem in intergum aduersus primum emptorem, debet citare quoque tertium possessorem, vt sibi prouideat pro suo interesse. Ita post Paul. de Castr. in cons. 3. in facto isto secundum antiquam impressionem, & Bartol. in l. creditores col. 8. vers. 2. casu. C. de pignor. tradit Aemilian. cons. 51. num. 2.

94 Praxis vero & consuetudo † in Francia est multum notab. vbi solent impetrari a minore literæ contra vtrunque, videlicet, contra emptorem primum, vt compareat ad videndum rescindi contractum, contra secundum emptorem, vt compareat ad restituendam rem quam possidet, rescissa venditione primi emptoris, & ita cumulatur in vno eodemq. iudicio rescindens, & rescissorium, ita notab. refert Rebuff. in titul. de rest. in integ. in prin. num. 34.

95 Secundo etiam aduertendum est, † quod quando quis vult petere restitutionem in integrum aduersus tertium possessorem, non auditur nisi reficiat expensas ipsi tertio possessori quas fecit in illa re, tex. est in l. intra. §. vendentibus. ff. de mino. vbi doct. nisi forte essent voluptuo-
96 sæ, vt per glos. ibi. Vel nisi † essent adeo graues, vt si minor vellet redimere illas, cogeretur vẽdere res alias suas meliores, & illas præsertim quæ recipiunt æstimationẽ affectationis, vt l. libertus qui soluendo. ff. de bon. libert. col. 1. §. sed si rem. ff. si quid in fraud. patr. & l. res quæ. C. de adm. tut. cum sim. & hoc innuit Alber. in d. §. vendentibus, & probatur per sing. tex. in l. in fundo, vers. finge. ff. de rei vendic.

Articulus XVIII.

97 AD decimumoctauum, † An scilicet restitutio in integrum intentari possit contra patrem vel dominum, vel fideiussorem ipsius aduersarij a quo læsio processit?

Et quidem contra patrem vel dominum, clarum est quod intentari potest, text. vbi doct. in l. quod si minor. §. si seruus minor. ff. de minor.

98 Quinimo ampliando † dicit Io. de Deo lib. 7. ca. 3. n. 12. & post eum Azo in Rubr. C. de rest. in int. num. 15. Quod si minor sit deceptus a seruo vel filiofam. in contractu, non solum potest restitui aduersus dominum vel patrem, si in rem eorum versum sit, sed etiam vlterius dominus dabit seruum castigandum verberibus, & filius suo nomine condemnabitur.

99 Contra fideiussorem vero † dic, quod non solum minor contra aduersarij fideiussorem, sed etiam contra fideiussionem sui ipsius potest petere restitutionem in integrum. Ita dicit text. in l. in causæ. la 2. in princip. ff. de mino. & §. 1.

Ego autem quantum ad fideiussorem ipsius minoris,
100 eatenus hoc puto verum, † quatenus ipsi minori non potest esse regressus contra ipsum aduersarium vel fideiussorem eius, & sic denique in subsidium, & pro exemplo etiã sic, si aduersarius minoris a minore conuentus ageret contra ipsum fideiussorem minoris, & fideiussor cõtra ipsum minorem, tunc enim in subsidium audiretur minor etiam contra suum proprium fideiussorem. Vt dicam infra q. 48. art. 4. Alias autem videretur impiũ quod daretur electio hæc minori, quando cõtra principalem vel fideiussorem eius regressum haberet.

101 In mandatore † vero secus puto, per rationem de qua in d. l. in causæ. §. primo. potius enim suasor & affirmator fuit quod minor contraheret, quam quod fideiussoris partes sustinuerit, vt ibi dicitur.

SUMMARIUM.

1 *Iudicum species quot sint.*
2 *Iudices alij publici, & qui, nu. 3. & alij priuati, & qui, nu. 3.*
4 *Iudices publici alij ordinarij, alij delegati, & qui. & num. 6.*
7 *Iudices ordinarij alij maximi, alij medij, alij minores, alij minimi, & qui, nu. 8. 9. 10. & 11.*
8 *Prouinciarum rectores possunt hodie dici iudices.*
9 *Prætores, Auditores Rotarum, & similes possunt dici iudices medij.*
10 *Magistratus municipales, iudices minores dici possunt.*
11 *Notarij possunt dici iudices cartularij, siue minimi.*
12 *Delegati alij à principe, alij ab ordinarijs.*
13 *Iudices priuati, alij arbitri, alij arbitratores, alij amicabiles compositores.*
14 *Arbitri qui sint, & qui arbitratores, & in quo differant ad inuicem, & nu. 16.*
17 *Ab arbitri sententia regulariter appellari non potest, arbitratoris vero sic, & quæ sit ratio differentiæ, & num. 17.*
18 *Amicabilis compositor qui sit.*
19 *Arbitri rursus alij voluntarij, alij necessarij, & qui. & nu. 20. & 21.*
22 *Arbitri necessarij habent aliquid iurisdictionis à statuto.*
23 *Statuta de compromissis faciendis fiunt vt lites breuiter terminentur & sancta admodum sint, & inuiolabiliter obseruanda.*
24 *Restitutio in integrum an sit mixti imperij vel simplicis iurisdictionis.*
25 *Iudex inferior à Principe an possit in integrum restituere.*
26 *Restitutio, & supplicatio æquiparantur, sed quomodo restitutio sit supplicatio, nu. 29.*
27 *Supplicari pro retractatione sententiæ nõ potest nisi à principe.*
28 *Restitutio gratiosa non potest concedi nisi à principe vel alio non recognoscente superiorem.*
30 *Restitutio gratiæ non conceditur nisi ex noua liberalitate principis.*
31 *Restitutionem in integrum iustitiæ in quibus casibus solus princeps concedere valeat,*
32 *Aduersus sententiam latam à procuratore suo.*
33 *Aduersus sententiam latam à delegato eius.*
34 *Aduersus sententiam latam à vicario eius.*
36 *Aduersus sententiam latam à se ipso.*
37 *Item in casu quo quis confessus est delictum, quod non perpetrauit.*
38 *Item in casu quo læsio semiplene tantum probata est, vel ætas. & 41.*

39 *Item in casu rei bis iudicatæ.*
42 *Magistratus municipalis an possit in integrum restituere.*
43 *Restitutio quandoque habet coercitionem realem, vel personalem.*
44 *Minorum quare intersit etiam à minoribus iudicibus restitui.*
45 *Iudices minimi, idest notarij, an possint in integrum restituere.*
46 *Doctores an possint restituere in integrum scholares suos.*
47 *Intellectus l. fi. C. vbi & apud quem.*
48 *Et quid si isti iudices minimi hoc in priuilegio haberent.*
49 *Et quid si restitutio incidenter peteretur.*
51 *Et quid si partes consentirent.*
52 *Delegatus iudex an possit in integrum restituere, & n. 53.*
54 *Et quid in delegato à principe.*
55 *Et quid in delegato ab ordinario.*
56 *Et quid tam si principaliter quam si incidenter petatur restitutio.*
57 *Minorum interest habere plures iudices, & quare, & nu. 58.*
59 *A iudicibus maioribus causam cognosci fauorabilius est.*
60 *Libertatis causa fauorabilior est, quam restitutionis, & declaratur.*
61 *Delegatus an ita restituat maiores, sicut minores.*
62 *Subdelegatus an possit in integrum restituere, quòd non.*
63 *Et quid in subdelegato à delegato principis.*
64 *Arbiter an possit in integrum restituere.*
65 *Restitutionis in integrum causa compromitti potest. & nu. 69.*
66 *Administrationem habere in iudice, est tribunali alicui præesse.*
67 *Restitutio in integrum continet in se publicam vtilitatem.*
68 *Delegatus quando iudicat, videtur iudicare de tribunali delegantis.*
69 *Arbiter an possit restituere in integrum ex clausula generali.*
73 *Arbiter an possit cognoscere causam restitutionis saltem incidenter.*
74 *Incidens causa quando dicatur exemplum.*
75 *Restitutionis causa si incidat, an debeat ab eo iudice, qui potest esse iudex causæ principalis cognosci, & num. 76.*
77 *Declaratio regulæ l. quoties. C. de iud.*
78 *Arbiter non potest in incidentibus restituere, sed tantum admittere petitionem restitutionis, & dare terminum ad probandum incumbentia.*
79 *Et quid si incidens non sit de connexis causæ principalis.*
80 *Aduersus laudum ex quo non oritur actio, non datur restitutio.*
81 *Cautela pro minore si velit, quòd incidat causa restitutionis coram arbitro, & nu. 82.*
83 *Arbiter si non potest restitutionem dare, potuit tamen pronunciare restituendum.*
84 *Restitutio per viam actionis peti non potest, sed tãtum per officium iudicis.*
85 *Delegatus licet non possit in possessionem mittere, potest pronunciare mittendum.*
86 *Prohibito aliquo, prohibetur omne id per quod peruenitur & c. declaratur.*
87 *Dirimere significat finire, & determinare.*
88 *Intellectus rubr. C. vbi & apud quem. in verbo cognitio.*
89 *Cognoscere significat etiam plenum iudicium cum diffinitione causæ.*
90 *Agens de facto tantum repelli debet a limine iudicij, & n. 91. declaratur.*
92 *Arbitrator non possit in integrum restituere.*
93 *De restitutione in integrum transigi potest.*
94 *Intellectus l. si causa cognita. C. de transact.*
95 *Restitutionis in integrum causa an compromitti possit iubẽte vel non iubente statuto, distinguitur.*
98 *Arbitri habentes iurisdictionem a statuto, dicuntur delegati a iure.*
99 *Restitutio in integrum licet possit regulariter cognosci ab inferioribus a principe, tamen in quibusdam casibus non potest.*
100 *Et in primis, si inter fiscum & priuatum causa agatur.*
101 *Et si verteretur quæstio inter priuatum & ecclesiam.*
102 *Et si actui a minore celebrato iudex superior interuenisset.*
103 *Et si petatur restitutio aduersus sententiam, vt infra videbitur.*
104 *Restitutio in integrum an debeat peti coram iudice actoris, an rei.*
106 *Quid si restitutio venit petenda contra rem iudicatam.*
107 *Quid si venit petenda extra contractum, ad dissolutionem tamen illius.*
109 *Laudi rescissio debet peti coram superiore ipsius arbitri, si ex eo oriatur actio. & nu. 110.*
111 *Et quid si venit petenda restitutio ad obseruantiam contractus.*
112 *Actor quare debeat sequi forum rei.*
113 *Intellectus l. 2. C. de iur. omn. iud.*
114 *Et quid si reus reperiretur in loco contractus.*
115 *Ecclesia potest petere restitutionem coram ecclesiastico, licet non sit iudex rei.*
116 *Et quid obseruatur in Francia, vbi videtur esse electio ipsius actoris.*
117 *Et quid si petatur restitutio contra sententiam.*
118 *In causa restitutionis decidenda an attendatur ius actoris vel rei, quod attendatur ius loci, vbi contractus fuit celebratus, cum secunda limit.*
121 *Restitutio quando venit petenda inter ecclesiam & priuatum, an coram iudice ecclesiastico peti debeat, & nu. 122. & 123.*
123 *Et an procedat si clericus petat restitutionem aduersus laicum.*
124 *Et an peti debeat coram ecclesiastico actoris, vel rei.*
125 *Et quid si non agatur de bonis ecclesiæ, sed de patrimonio ipsius clerici.*
126 *Restitutio aduersus sententiam an debeat peti coram iudice a quo, vel coram iudice ad quem. & primo quid si petatur contra male actitata.*
127 *Et quid si aduersus lapsum fatalium petatur restitutio.*
128 *Et quid si petatur coram superiore iudice.*
129 *Et quid si causa sit commissa ipsi iudici ad quem.*
130 *Et quid si peteretur coram iudice ad quem, vt superiori ipsius iudicis a quo.*
131 *Restituere contra propriam sententiam an quilibet iudex possit. quòd sic.*
132 *Et quid si incidat quæstio restitutionis in causa vertente cum ecclesia.*
133 *Et quid si imperitia propria ipsius iudicis fuisset læsus minor.*
135 *Et an procedat si consuetudo esset in contrarium.*
136 *Restitutio quando petitur aduersus lapsus temporis ad appellandum, coram eodem peti debet.*
137 *Delegatus an possit restituere contra sentẽtiam propriam.*
138 *Quid in delegato ab ordinario, distinguitur.*
139 *Et quid in delegato a principe, quòd non.*
140 *Et an saltem contra propriam sententiam interlocutoriã.*

141 Nisi

141 *Niſi talis interlocutoria totam abſorberet cauſam.*
142 *Et an ſi non poteſt reſtituere in integrum, poſſit cognoſcere cauſam reſtitutionis & ſuſpendere interim executionem, referre principi.*
143 *Iudex inferior an poſſit reſtituere contra ſententiam ſuperioris, quòd non.*
144 *Minori maiorem iudicare nullo iure permittitur.*
145 *Et an ſaltem contra contractum in quo interuenit authoritas ſuperioris.*
145 *Et quid ſi incidenter reſtitutio peteretur.*
147 *Et quid ſi reſtitutio peteretur extra illum locum, vbi lata fuit ſententia.*
148 *Reſtitutio an peti poſſit extra locum vbi lata eſt ſententia contra quam petitur.*
149 *Et quid ſi inferiori iudici mandata eſſet reſciſſio ſententiæ ſuperioris.*
150 *Sententia Papę non poteſt reſtitutionis ope reſcindi, niſi de ſpeciali mandato.*
151 *Reſtituere an poſſit quis aduerſus ſententiam iudicis ſibi æqualis.*
152 *Par in parem non habet imperium, declaratur num. 153.*
153 *Reſtituere an quilibet poſſit aduerſus ſententiam delegati a principe.*
154 *Reſtitutio à ſententia uicarij Epiſcopi coram Epiſcopo tantum peti poteſt.*
157 *Vicarius Epiſcopi contra ſententiam propriam reſtituere poteſt.*
158 *Reſtitutio ipſius rei an poſſit peti coram eo iudice, coram quo obtenta eſt reſtitutio in integrum.*
159 *Vicarius principis non poteſt reſtituere contra ſententiam propriam, & an Vicarius foraneus.*
160 *Executor an poſſit reſtituere ex clauſula generali.*

QVAESTIO XXXII.

De foro competenti in cauſis reſtitutionis in integrum, ideſt coram quo iudice, & vbi peti debeat.

DE perſona actoris & rei in hoc iudicio reſtitutionis, viſum eſt. Nunc videndum eſt de perſona iudicis, vbi & apud quem tractanda eſt cauſa reſtitutionis, & habet quæſtio iſta amplam materiam, propter quam Imperator fecit vnum titulum integrum, C. vbi & apud quem reſtitu. poſtul. &c. Et ideo quæ neceſſario diſcutenda ſunt in hac quæſtione, non minus quam infraſcriptis 22. articulis abſolui poſſunt.

Primo, Quot ſpecies iudicum ſint, & quæ?

Secundo, An reſtitutio in integrũ ſit mixti imperij?

Tertio, An inferior a principe poſsit in integrum reſtituere?

Quarto, An mgaiſtratus municipalis.

Quinto, An iudices minimi, ſiue cartularij?

Sexto, An iudices delegati? vel ſubdelegati?

Septimo, An arbiter poſsit in integrum reſtituere?

Octauo, An ſaltem quando reſtitutio venit petenda incidenter?

Nono, An arbiter licet non poſsit reſtituere in integrum, poſsit tamen pronunciare minorem reſtituendum?

Decimo, An arbitrator poſsit in integrum reſtituere.

Vndecimo, Quid ſi partes compromitterent cauſam reſtitutionis in integrum?

Duodecimo, Limitationes generales ad omnes concluſiones factas in præcedentibus articulis.

Decimotertio, Vbi reſtitutio in integrũ peti debeat, an ſcilicet coram iudice actoris, vel rei.

Decimoquarto, Cuius loci ius attendi debeat in decidendis cauſis reſtitutionis in integrum, an ſcilicet actoris, vel rei.

Decimoquinto, An coram iudice eccleſiaſtico, vel profano peti debeat reſtitutio in integrum?

Decimoſexto, An coram iudice ad quem peti debeat?

Decimoſeptimo, An quilibet iudex reſtituere poſsit contra propriam ſententiam?

Decimooctauo, An delegatus à principe poſsit reſtituere contra ſententiam propriam?

Decimonono, An contra ſententiam ſuperioris reſtituere quilibet iudex etiam inferior poſsit?

Vigeſimo, An iudex æqualis poſsit reſtituere contra ſententiſm alterius iudicis ſibi æqualis?

Vigeſimoprimo, An quilibet iudex etiam ordinarius poſsit reſtituere contra ſententiam delegati à Principe?

Vigeſimoſecundo, An contra ſententiam Vicarij Epiſcopus tantum, & contra ſententiam Epiſcopi Vicarius eius reſtituere poſsit.

Articulus 1.

1 AD primum † Quot ſcilicet ſint ſpecies iudicum, & quæ.
Ego ſic breuiter & ordinate multas eorum ſpecies
2 diſtinguerem. Alij publici iudices dicũtur, alij † priuati.
3 Publici, † qui iuriſdictionem a publica authoritate habent, hoc eſt à lege, vel à principe, vel Republica, c. forus. de verb. ſign. iúcta diffinitione iuriſdictionis de qua in gl. l. 1. ff. de iur. omn. iud. Priuati qui a priuatis hominibus iuriſdictionem habent.
4 Rurſus † publici iudices, alij ordinarij dicuntur, alij
5 delegati. Ordinarij, † qui alicui tribunali præfiguntur, vt ibi ius dicant, & iuriſdictionem publice exerceant, ita vt eorum iuriſdictio, & tribunal non finiatur eorum morte, vel receſſu, ſed ſemper remaneat idem tribunal, & iu-
6 riſdictio. Delegati ſunt, † qui iuriſdictionem in aliqua cauſa vel pluribus, vel etiam omnibus ſibi ad ordinario, vel à principe demandatam habent, vt l. 1. ff. de off. eius. vnde quia ab alijs pendent, ſicut mandatum a mandatore, extinguitur iuriſdictio eorum vel morte mandantis, vel receſſu, finita cauſa quæ commiſſa fuit & cæt. l. & quia. ff. eod. cum ſimil.
7 Rurſus ordinarij † tripliciter diſtinguuntur, alij enim maiores iudices, alii medii, alii minimi dici poſsunt. Ma-
8 ximi ſunt, † vltra principem, & Rempublicam, ij qui immediate ab eis dependent ad exercendam iuriſdictionẽ primariam in regno vel ciuitate, quos exemplificat Feneſtella lib. 2. & Gell. lib. 13. cap. 13. & 14. in conſulib. dictatoribus, pratoribus &c.
Hodie dici poterunt rectores prouinciarum, ciuitatum &c. qui à principibus ibi conſtituuntur, vt principis perſonam ibi repreſentent.
9 Medij iudices, † dicentur hodie ipſi iudices ordinarij locorum, videlicet prætores, poteſtates, auditores Rotarum in variis ciuitatibus, qui variis nominibus pro locorum varietate nuncupantur.
10 Minores † iudices erunt magiſtratus municipales ci-
11 uitatum. Minimi vero † iudices cartularij, hodie notarij, qui cartas inſtrumentorum ſcribunt, & iuriſdictionẽ ordinariam ipſi quoque habent, licet minimam, & hic Peruſiæ exercent in aliquibus caſtris ſub nomine vicariatus vbi leues cauſas inter ruſticos cognoſcunt.
12 Delegati † autem & ipſi rurſus diſtinguuntur. Alij enim delegantur a principe, vel ab ipſis ordinariis, & dicuntur delegati, alii ab ipſiſmet delegatis delegantur,

& ſub-

& subdelegati nuncupantur, vel ad totam causam subdelegentur, vel ad aliquem eius articulum. Hæc de iudicibus publicis.

13 Priuati aũt iudices, † rursus inter se differunt. Alij.n. arbitri, alij arbitratores, alij amicabiles cõpositores dñr,
14 arbitri sunt, † qui de consensu partiũ eliguntur, vt illud idem faciant, & sic de iure pronuncient, sicut iudex fa-
15 ceret. Arbitratores sunt, qui eligũtur pariter de cõsensu partium, vt eorũ controuersiã de iure & de facto diriniãt prout eis videbitur, auferendo vni, & dando alteri, & nõ seruato aliter iuris ordine, nisi quatenus eis videbit. Et
16 inter alia differunt, quia à sñia arbitri † regulariter appellari non potest, l. 1. C. de arb. à sententia vero arbitrato-
17 ris sic, & ratio † est, quia quando itur ad arbitrum, contemnitur quodammodo iurisdictio iudicis, & ideo in ciuile est, vt ad eundem iudicem redeatur. l. litigatores. ff. de arb. in princ. quando vero itur ad arbitratorẽ, non fit iniuria iudici, quia non quæritur ab alio id quod a iudice expectari potuisset, hoc est sententia iuris, sed sententia, prout arbitratori videbitur. Ita ex Bart. in l. si societatem. §. arbitrorum. col. 2. & ss. ff. pro soc. & Specul. in tit. de arb. §. 1. num. 2.

18 Amicabilis † compositor demum dicitur ille, qui eligitur a partibus in contractibus, scilicet ad constituenda precia in emptionibus, venditionibus, locationibus, diuisionibus inter socios vel fratres &c. secundum Specu. d. §. 1. in fine.

19 Rursus † arbitri quoq. inter se differunt, nam alij ne-
20 cessarij dicuntur, alij voluntarij. Necessarii, † quia partibus ex forma statuti iubentis eos compromittere eligũ-
21 tur, voluntarij † qui ex mera partium voluntate eliguntur, & nulla lege vel statuto cogente.

22 Necessarij habent † aliquid iurisdictionis inter partes magis quam voluntarij, quia authoritate publica quodammodo constituuntur, & ideo ex eorum sententia datur statim actio, & executio, vt per Blancum de compromiss. in prima quæstin. sextæ partis principalis. Et quia huiusmodi statuta fiunt regulariter ad hoc, vt lites
23 † inter ciues terminentur sine longo dispendio, regulariter quoque ab huiusmodi laudis appellari, reclamari, supplicari, vel reductio, vel restitutio in integrum peti aliquo prætextu non potest, prout hic Perusiæ accidit, & ita le statutum in viridi sñ&aque obseruantia quotidie magis viget & confirmatur.

His prælibatis circa species iudicum, a maioribus ad minores descendendo, & a publicis ad priuatos. Nunc eodem ordine quis ex præfatis iudicibus possit causam restitutionis in integrum cognoscere, & restituere videamus.

Articulus II.

24 AD secundum, An scilicet † restitutio in integrum sit mixti imperii, vel simplicis iurisdictionis? Videtur, quòd sit simplicis iurisdictionis, vt tenet Ias. Longouall. in repet. l. imperium. num. 125. & seqq. late. ff. de iurisd. omn. iud. Motus, quia delegari potest, vt l. fi. na. C. vbi & apud quem, causæ vero quæ sunt mixti imperii, maximi vel maioris, vel magni, delegari non possunt, vt per Bart. & alios in l. 1. ff. de off. eius. & in d. l. imperium.

In contrarium est communis sententia, quam tenent Bart. & omnes alij communiter in d. l. imperium. & alibi Bart. Ias. & omnes in l. nec quicquam. §. vbi decretũ. ff. de off. procons. & Rofft. de libell. in prima parte, rub. quæ causæ deleg. poss. num. 3. Et est text. clarus in l. ea quæ ff. ad municip. vbi dicitur, quòd magistratus municipalis restituere in integrum non potest, & tamen potest ea facere quæ sunt simplicis iurisdictionis. Et ita teneas.

Ad contrarium resp. cum Bart. & alijs, quod speciale est fauore restitutionis in integrum, vt delegari possit, ad hoc vt illi qui læduntur, plures habeant iudices, & faciliorem audientiam.

Articulus III.

25 AD tertium, † An scilicet inferior a principe possit in integrum restituere?

Videtur quòd non.

26 Primo, quia supplicatio & restitutio † in integrũ æquiparantur, & restitutio supplicatio est, vt dictum fuit supra in 1. q. art... Sed supplicari nõ potest nisi principi sal
27 tem pro retractatione sententiæ, † l. moris. ff. de pœn. l. 2. & 3. C. de sent. pa ssis, ergo &c.

Secundo, quia restitutio in integrum gratiæ minus iuris tribuit, quam restitutio iustitiæ cum ad bona alienata, & fructus perceptos non trahatur, vt dicam infra in 2. parte, q. 99. ad quæ trahitur restitutio minorum, & maiorum, vt dicam infra circa effectus restitutionis in in
28 tegrum. Sed illa a principe † vel a non recognoscente superiorem duntaxat concedi potest, vt l. 1. & per totum tit. ff. & C. de sent. pass. & restit. ergo &c. multo magis ista de qua nunc agimus.

Tertio facit, quia ita seruat consuetudo Franciæ, vt non nisi Rex vel suprema eius curia audiat minores vel maiores petentes restitutionẽ in integrum, vt testatur Rebuff. in proœm. constit. Galliæ, glo. 5. nu. 48. & idem Rebuff. in tit. de rest. & releuan. nu. 13. 14. & 15.

Sed contra est veritas. Quod quilibet ordinarius restituit & c. text. est expressus in l. in causæ. §. fin cum l. seq. ff. de mino. & ibi glo. in verbo, magistratus, & clarior in l. si. C. vbi & apud quem, & ibi omnes notant, & Abb. consf. 87. lib. 1. & omnes tenentes infrascriptas conclusiones in fortioribus terminis in sequentib. articulis.

Ad contraria ita resp.

29 Ad primum, quòd restitutio in integrum in genere sumpta † est supplicatio, in specie vero supplicatio sumpta differt a restitutione omnimodo, & vnum non est aliud, & vt talis non conuenit nisi restitutioni in integrum, quæ ex gratia conceditur, vt declaraui supra q. 1. & pro exemplo est adoptio & arrogatio, nam adoptio in specie sumpta ab arrogatione, ita vt non idem qui adoptioni iudex & author esse potest, potest & arrogationi. In specie autem nostra supplicatio, quatenus restitutionem in integrum significat, quæ ex gratia conceditur, bene verum est, quod nõ nisi a principe concedi potest, vt dicam in resp. ad secundum, & ibi ratio.

30 Ad secundum resp. quod bene verum est, quod restitutio gratiosa non nisi a principe cõcedi potest, sed hoc accidit, † quia nulla alia de causa conceditur nisi ex gratia mera & liberalitate principis, vnde cum nemo possit gratiam facere nisi princeps, vbi rigor iustitiæ contrarium vult, l. 1. ff. de q. ad finem, nemo etiã ita restituere
31 potest nisi ipse, † & ita sentit Bar. in d. l. 1. § si quis vltro, ff. de q. nu. 2. & Boss. in tit. si adu. rem iud. nu. 25. Abb. in c. ex literis, num. 1. de rest. in integ.

32 Limita † hanc conclusionem in aliquibus casibus, in quibus solus princeps restituere potest.

33 Primus est in sententia † lata a procuratore suo, solus enim princeps contra illam restituere potest, Azo in rubr. C. vbi & apud quem.

34 Secundus est † in sententia lata a delegato a principe, contra eam enim solus princeps restituere potest. Azo præall. & communem dicit Iac. de S. Georgio in l. aduersus. sub num. 5. C. si adu. rem iud.

35 Tertius eſt,† in ſententia, quam ipſemet princeps tulit, nemo enim alius reſtituere poteſt aduerſus illam, quã ipſemet. Azo præall.

36 Quartus eſt †in ſententia lata a vicario principis, Iac. de S.Georgio d.l.aduerſus.num. 3. & 4. Qui limitat hoc in vicario foraneo, vt per eum.nu.5.poſt Abb.in c.pen. de reſt.in integ.

37 Quintus eſt, † in caſu l. 1. §. ſi quis vltro.ff. de q.qui caſus eſt multum ſing.

38 Sextus etiam eſt, † in caſu ſing. c. ex literis. de reſt.in integ.quando ſcilicet læſio vel ætas ſemiplene tantum probata eſt,vt ibi notat Inn.& tu nota perpetuo.

39 Septimus, † niſi ſit res bis iudicata, Azo in dicta rub. C.vbi & apud quem, Spec.de reſt.in integ.§.nunc vidẽdum.verſ.& cum.

Sed in hoc contrarium puto verius, vt dicam plene infra in 2.par.in quæſtione de reſtitutione aduerſus rẽ iudicatam,& in ſpecie reperio quod ita tenet Fran.Marci deciſ.54.num.3.& in fi. ibi verſ. quinimo, poſt gloſſam in l.minor autem.ff.de minor.& Alexan.& Rotam vt ibi.

40 Octauus eſt,quando reſtitutio † ex mera gratia principis concedenda venit, vt dixi ſupra in reſp. ad ſecundum,& dicam pleniſsime infra in ſecunda par.q. 92.

41 Nonus † caſus eſt ſecundum Innoc. in c. ex literis.de reſt.in integ.Quando reſtitutio venit concedenda ex ſemiplena tantum probatione,vt ibi.Sed Abb.num.8.dicit,quòd hoc licet de rigore poſſet procedere,tamen de æquitate canonica ſecus.Et ego verius puto, in quãpluribus enim caſibus ſola ſemiplena probatio ſufficit, tamen reſtitutio ab inferioribus a principe concedi poteſt,vt dicam infra q.36.& q.38.

Articulus IIII.

42 AD quartum, An ſcilicet † magiſtratus municipalis poſsit in integrum reſtituere?

Diſtingue duo iura.

Aut enim quærimus an iure Digeſtorum poſſet,& cõclude quòd non.text.eſt ad literam in l.ea quæ.ff.ad municip.Et ita pertranſeunt gloſ.ibi & glo.in l.præfecti.ff. de minor.glo.in authen.de defenſ.ciuit.in.§.iuſiurandi. in verbo,iuriſdictione,Mauric.late cap.35.

Aut quærimus,an iure nouo Codicis?

Et videtur, quòd nihil ſit mutatum, & quod neque etiã hodie poſsint,prout voluit Caſtr.in l.fideicommiſſum. col.1.ff.de confeſſ.Et facit pro hoc,quia fauor eſt minorum,vt cauſa reſtitutionis cognoſcatur tantum a maioribus iudicib.cum de illis lex magis confidat,vt per Curt. in l. imperium.nu.110.ff.de iur.omn.iud.

43 Item quia reſtitutio habet quandoque † coercionẽ realem vel perſonalem,vt per Curt.præallega.nu.109. qui declarat quando hoc accidat. Ergo magiſtratibus municipalibus non competit,vt per Bart.& alios in d.l.imperium.

In contrarium eſt communis opinio,gloſ.in d.l.præfecti.& d.l.ea quæ.& Bar.& Bal.in d.§.fi.& dixit Azo in rubr.C.vbi & apud quem.& Alex.in l.nam & poſtea.§.ſi minor.n.6.ff.de iureiur.per l.fin.C.vbi & apud quem.Vbi permittitur reſtituere in integrum omnibus habentibus aliquod tribunal vel iuriſdictionem propriam cum adminiſtratione vt ibi,& dicit Vacon.lib.6. declar.iuris ciuilis,declar.81.in princ.quod poteſt peti reſtitutio apud eos iudices, qui habent propriam aliquam iuriſdictionem,ergo & apud magiſtratum municipalem.

Et ratio nouæ conſtitutionis eſt, vt faciliorem expeditionem habeat fauorabilis hæc cauſa reſtitutionis in integrum,vt dicit Curt.in d.l.imperium.nu.110.& colligitur ex verbis d.l.fin.ibi,ſic etenim non difficilis erit cauſarum examinatio &c.Et ſic tenendo.

Ad primum reſp.quod maior eſt alius fauor minorum in alio,vt ſcilicet cauſa reſtitutionis in integrum, facilius,breuius,& leuioribus impenſis expediatur, intereſt
44 enim maxime hoc ipſorum minorum,† l.minoribus.ff. de minor.

Ad ſecundum reſp.quòd fallit regula illa fauore reſtitutionis in integrum,vt dicunt Bart.& alij in d.l.imperium.in.3.ſpecie mixti imperii, & ratio fauoris iam dicta eſt.

Articulus V.

45 AD quintum,† An ſcilicet iudices minimi,videlicet iudices cartularii poſsint in integrũ reſtituere? Quales ſunt notarii,& ſimiles,qui nullam habent adminiſtrationem iuriſdictioni eorum coniunctam.

46 Exemplificant alii etiam in doctoribus, † qui ſunt iudices ordinarii ſcholarium,& in iudicibus qui conſtituũtur à principe ad aliqua officia exercenda, puta vt cognoſcant de appellationibus,de ſententiis &c.ita ex gl. in c.pen.de reſt.in integ.in gl.3.& ibi Hoſti.col.1.&.2. verſ.delegati,& Card.in.6.q.

Videtur autẽ quod poſſint.Quia in d.l.fi.C.vbi & apud quem, vbi omnibus iudicibus conceditur, exceptis ibi enumeratis,non enumerantur,neque excipiuntur huiuſmodi,ſed tantum ſubdelegati, & compromiſſarii, vt in verſ.ſed ne quis &c.

Contrarium tenent omnes communiter.Spec.in tit. de.reſt.in int.§.videndum.nu.2.gloſ.in d.l.fin.in verbo iuriſdictionem,& ibi Bar.nu.7.Fulg.nu.4.Pau.de Caſt. nu.2.Alber.nu.3.in fin.Abb.in c.penul.nu.7.de reſt.in int.& ibi Card.in 6.quæſt.& Hoſtien.col.2.& Zaſ.in l. nam & poſtea.§.ſi minor.num.6.&.7.ff.de iureiur.& ita etiam poteſt procedere quod determinat Io.Vaudus in tract.var.quæſt.q.22.lib.1.

Moui per d.l.fin.in d.verſ.ſed ne quis.ſecundum intellectum glo ibi, quem Bart.notab.vocat.Sed (quicquid
47 ipſi dicant) re vera ille tex.ibi loquitur † de ſubdelegatis.Vnde retine concluſionem per eundem text.ſed inducendo clare ibi,qui vel certæ adminiſtrationi cui iuriſdictio cohæret,& ibi pro tribunali cognoſcens &c.quæ duo ſcilicet tribunal,& adminiſtratio in prædictis iudicibus de quibus loquitur iſte articulus, non præſupponitur.

Limita hanc concluſionem dupliciter.

48 Primo † ex mente Bart.in d.l.fi.nu.7.niſi in priuilegio hanc quoque facultatem haberent.

49 Secundo limitari poteſt,niſi incidenter † peteretur reſtitutio.Abb.in d.c.pen.num.7.& ibi Hoſt.Hoc autem quomodo incidere poſsit coram huiuſmodi iudicibus, dic ſi coram eis cauſa aliqua agatur iuxta eorum iuriſdictionem,& in ea incidat per viam exceptionis, vel replicationis cauſa reſtitutionis in integrum.

50 Sublimita tamen hoc in tribus caſibus, in quibus reſtitutio debet peti coram maioribus iudicibus, etiam ſi incidenter petatur,quos diffuſe explicat Zaſ. in d. §.ſi minor.num.7.per totum.

51 Limita tertio, vt † non procedat, ſi partes conſentirent,vt colligitur ex Pau.de Caſt.in d.l.fin.& ex his quę dicam infra ead.q.art.11.

Articulus VI.

52 AD ſextum, † An ſcilicet iudices delegati, vel ſubdelegati poſsint in integrum reſtituere?

Diſtingue duo capita.

53 Primum eſt,an delegati † poſsint in integ.reſtituere?

In qua

In qua inſpectione diſtingue ſic. Aut loquimur de dele-
54 gato a principe, & reſtituere poteſt. † text. eſt expreſſus in d.l.6.C.vbi & apud quem.ibi, ſed etiam apud eos iudices, quos auguſta dederit maieſtas, & ibi, & multo magis ſi a noſtra maieſtate delegata ſit eis cauſarum audiētia, & ita admittunt Alber.in l.minor.ff.de mino. nu. 2. & Abb.conſ.87.lib.1.

55 Aut loquimur † de delegato ab ordinario, & tunc rurſus ſubdiſtingue. Aut quærimus an incidēter poſsit cauſam reſtitutionis delegatus iſte cognoſcere, & dic quòd ſic. Azo in rubr.C.vbi, & apud quem.nu. 6.Io.de Deo. lib.4.c.1.nu.3.Fulg.in l.in cauſæ.§.ſi autem. in fin. ff. de min.Barb.in c.ſtuduiſti.num.67. de off.deleg. Præpoſ. in c.ex ratione.num.34.de app.Cur.iun.in d. §. ſi mino. num.4.ff.de iureiur.Lud.Burg.in rep.in l. ſi ſe ſubiiciāt. num.63.ff.de iud.

Et facit l.quoties.C.de iudic.cum ſua materia, & eſt text. in c.pen.extra de reſt.in integ.

56 Aut quærimus, an poſsit principaliter. †

Et videtur quod non poſsit, vt expreſſum videtur in §.pen.verſ.delegati vero, de reſt.in integ.inſtit. canonicis, dum ibi dicitur; quòd delegati ab ordinarijs non reſtituunt in integrum niſi incidenter.

Et hanc opinionem firmare videtur pro communi Io.Bapt.Ferret.conſ.43.num.1.& ſeq.dicens, quòd delegatus ab ordinario non poteſt reſtituere in integrum, niſi incidenter, vel niſi ſpecialiter ſibi huiuſmodi cauſa commiſſa fuerit, & ibi pluries de communi teſtatur, & idem Card.in c.cum cauſa in ſecunda oppoſ. de reſti.in int.vbi pariter de communi.

In contrarium determinat Vacon.lib.6.declarat. iur. ciuilis, declar.81.nu.1.vbi vult, quòd omni iure tam antiquo, quam nouo, & quomodocunque delegari poſsit cauſa reſtitutionis in integrum.

Ego puto quòd tum ex veritate, tum ex communi doctorum intentione ita diſtingui debeat. Aut quærimus an in ſpecie poſsit hæc cauſa ab ordinariis delegari, & dic quòd ſic, tam iure veteri quam nouo, vt eſt expreſſum in d.l.fin.ibi, quod & veteribus non fuerat incognitum &c.& ita poſt longam diſputationem in hoc caſu concludit Alc.in d.l.imperium. nu. 204. & ſub nu. 200.& ſeq.communem dicit, & non negat ſimiliter Io. Bapt.Ferret.d.conſ.43.nu.1.

Aut fuit delegata in genere, ideſt ſub generalitate aliarum cauſarum, & tunc an ab hiſce delegatis cognoſci poſsit. Dic quòd de iure quidem antiquo non poteſt, l. ea quæ.ff.ad municip.& eſt communis opinio hæc quoque, vt per Alc.præall. De iure vero nouo Iuſtiniani poteſt, vt expreſſum eſſe in d.l.fin.ibi, vel ſi generaliter dati ſunt iudices & ita dicunt doctores communiter, Cyn. in l.aduerſus.C.ſi aduerſ. iud.Io.de Deo lib. 7.cap. 2.in fin. Fulgoſ.in l.in cauſæ § ſi autem.ad finem.ff.de mino.Cur.in d.§ ſi minor.num.4.ff.de iur.Bertrand. conſ. 28.in fi.lib.1. Ioan. And.& alii in c.pen. de reſt. in inte. vbi Boich num.2.Grat.conſ.119.num.29.lib. 1.vbi de communi, & de communi Villalobos com.opin.in verbo.reſtitutio.num.54.

57 Et rationem omnes illam eſſe dicunt, quia fauor eſt minoribus habere plures iudices, vt facilius audiantur, & eorum cauſæ expediantur, ita Alber.in d. l. fin. & D. Ant.& Io. Andr.in d.c.cauſa.de reſt.in int.& Fulgo.in l. 1.num.11.de off.eius.dicit ſpecialiter in reſtitutione in integrum, & hanc rationem ſentit tex.in d.l. fin.in verſ. ſic etenim.

Neque obſtat, quòd d l. fin. loquatur etiam de reſtitu-
58 tione maiorum, quia fauor † iſte non intelligitur minorum ſimpliciter, ſed propter reſtitutionem in integrum quam poſtulant, & ideo licet Bart.in d. l. imperium. dixerit quod eſt ſpeciale fauore minorum, tamen doctores ibi, vt Dec.& alii dicunt, quòd melius dixiſſet Bart. fauore reſtitutionis in integrum, & hoc idem dicit Iaſo.in d.l.nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offic. proconſ.

59 Minus etiam obſtat, quòd fauorabilius † ſit audiri cauſas a iudicibus maioribus, de quibus lex magis confidat, vt per Caleſat.in repet.l.1.num.135. ff.de off.eius. Quia non prohibetur minor etiam coram maioribus iudicibus illam poſtulare, ſed dicitur, quòd poteſt coram delegatis, ſed ad hoc vt facilius obtinere poſsit, ſi forte maiores iudices vel ordinarij cauſarum multitudine prægrauati eſſent.

Non obſtat demum huic rationi, quod fauorabilior
60 ſit cauſa libertatis, † quam reſtitutionis, vt l.1.C.ſi adu. lib.& tamen illa non delegetur. Quia reſp.quod diuerſa ratio ſit in reſtitutione in integrum, vt facilius expediatur, quæ ratio non cadit in libertate, vt per Iacob.de Nigr.in repet.l.2.num.3.ff.de off.eius.& ſic bene eſt firmata hæc ratio communis, & concluſio de qua ſupra.

Ad contraria reſponde, quòd intelliguntur, vel de delegatione in genere, vel de iure antiquo.

61 Amplia prædicta, vt procedant non ſolum † in reſtitutione minorum, ſed etiam maiorum, vt per Dec.in l. omnia.nu.6.in fin.& in d.l.imperium.nu.56.& Bar.in d.§.vbi decretum.& ibi Iaſ.nu.82.dicit hanc eſſe communem, quod d.l.fin.loquatur tam in maioribus, quam minoribus, & ibi in litera manifeſtum eſt, ibi, ſiue minores 25.annis eam petierunt, ſiue maiores.

61 Secundum caput eſt, an ſubdelegati † poſsint in integrum reſtituere?

Diſtingue ſic.

62 Aut ſumus in ſubdelegatis ab ordinariis, qui quidem ſubdelegare poſſunt in multis caſibus, vt per doct.in d. §.vbi decretum.& in l.fin.ff.de off.eius, & l.à iudice.C. de iudic.& hoc caſu concludunt omnes communiter, quòd nō.tex.eſt expreſſus in d.l.fin.C.vbi & apud quē; ver.ſed ne quis &c.& ibi omnes.& Spec.in tit.de reſt.in integr.§.videndum.num.1.

63 Aut ſumus in ſubdelegatis à delegatis † a Principe, & videtur quod ſic, vt tenet Fulg.in d.l.fi.per l.à iudice.C. de iud.

Contrarium tenet Pau.de Caſt.ibi.nu.4.& Alex.in l. 1.nu.53.ff.de off.eius. Et hoc eſt ſecurius per d.l.fi.quæ ſecundum gl.ibi dicit, quod non poſſunt reſtituere in integrum ii, qui delegati ſunt à non habentibus iuriſdictionē propriam, qualis eſt etiam delegatus à principe.

Articulus VII.

64 AD ſeptimum, † An ſcilicet arbiter poſsit in integrum reſtituere?

Videtur quòd ſic.

Primo, quia ratio, quare moti fuerunt legislatores ad concedendum minoribus iudicibus, vt poſſent reſtituere in integrum, licet non poſsint cognoſcere alias cauſas mixti imperii fuit, vt cauſa reſtitutionis facilius hoc modo expediri poſſet, vt in d.l.fin.& ibi Alber.& dixi ſupra art.2.Sed hæc ratio militat quoque in arbitris, ergo &c.

Secundo, quia vtilius & melius poterit expediri hæc cauſa ab arbritro, quam à iudice, cum ille melius cognoſcat hominum ingenia, & aſtutias in ciuitate ſua, quam ipſe iudex, & ad reſtitutionem obtinendam vt plurimū arbitrium iudicantis circa hoc verſetur, vt l.1.C.qui & adu.quos, & dixi ſupra pluries, præſertim q.4.

65 Tertio, quia cauſa reſtitutionis † in integrū compromitti poteſt, vt per Ioan.de Monte Sper.in d.l.fin.vt refert additio ad Bar.ibi, & tenet Curt.l.ſi cauſa cognita. num.8.

nu.8.& seq.C.de transact.ergo &c.

Sed contra est veritas.text.est in d.l.fi.C.vbi & apud. quem,vers.sed ne quis,& in capit. penult.de restitut. in integrum.

Et ita simpliciter dicit Natta in cons.66.num.27.post multos vbi ibi,quos superfluũ est referre, vbi iura sunt aperta.

Ratio colligitur ex d.l.fin. quia qui vult de hac causa cognoscere,necesse est,vt habeat administrationem,siue officium aliquod publicum, siue (vt supra diximus)
66 tribunali alicui præsit, hoc enim proprie est † administrationem habere,vt notatur in authen. ad hæc.C. de iud.& ratio rationis esse potest, quia cum restitutio in
67 integrum contineat in se publicam vtilitatem, † vt dicit Bar.in l.1.ff.de restit.in integ.non videtur consentaneum,vt à priuatis iudicibus concedi vel denegari possit,sed tantum ab ijs qui de publico habent iurisdictionem.

Neque mouet,q͏̃ hoc stante,neque delegati in aliquo casu restituere possent,qui iurisdictionem aliquam pro-
68 priam non habent. Quia resp. † quod ille qui delegauit eos,videtur de suo tribunali iudicare, vt optime considerando colligitur ex d.l.fi. ibi,vt videatur ipse qui iudicẽ destinauit &c.quod fingi non potest in arbitris,vt de se patet.

Ad contraria resp.sic.

Ad primum,quòd licet militet eadem ratio in arbitris quoque,tamen deficit in eis iurisdictio tam propria, quam aliena.

Ad secundum,quòd licet arbiter huiusmodi qualitates melius cognoscat,tamen poterunt coram iudice probari & deduci per testes,vnde non est in tantum necessarium hoc, vt arbitris committi huiusmodi causa hac ratione debeat,qui iurisdictionem non habent.

69 Ad tertium, q͏̃ controuersi † iuris est hoc, an partes possint compromittere causam restitutionis in integrũ, etiam iubente statuto causas omnes inter affines debere compromitti,vt dicam infra art.11.

Conclusio igitur sit,quòd arbiter non potest in integrum restituere,vt d.l.fin.

70 Amplia, † vt procedat etiam quo ad restitutionem ex clausula generali,Mant.cons.36.n.21.cum Bar.Ias.& alijs in d.l. nec quicquam. §.vbi decretum.ff.de off. procons.quo ad materiam d.l. fin. æquiparentur restitutiones minorum,& maiorum.

71 Limita,nisi incidenter coram arbitro † incidat, vt plene dicam art.seq.

72 Limita etiam † tribus alijs modis, qui colliguntur ex conclusionib.faciendis infra eodem art.9.10.& 12.

Articulus VIII.

73 AD octauum,An scilicet arbiter possit saltem incidenter cognoscere causam restitutionis in integrum & restituere?

74 Exemplum huius incidentis afferunt, si † compromittatur causa aliqua alicuius pacti vel conuentionis initæ cum minore,si appareat arbitro, quòd minor est læsus, dubitari potest an restituere possit? vt per Petr. & Cyn.in d.l.fin.& sic de similibus.

Videtur autem,quòd non possit.

Primo,per doctrinam Bart.in d.l.nam & postea. §.si minor.quam ibi Curt.communem dicit,nu.4. ff.de iur.
75 dicentis,† quòd restitutio in integrum si incidat debet cognosci de ea ab eo iudice, qui posset principaliter de ea cognoscere, & dicit Curt. quòd hæc est mirabilis limitatio ad l.quoties.C.de iudic. Sed arbiter non potest principaliter de restitutione in integr.cognoscere, ergo nec incidenter.

Secundo,quia eam tenuit Inn.in c.causa.de rest.in int. vt per Card.ibi in vlt.oppos.quamuis ipse aliter teneat, vt proxime dicam,& circa hanc Inno sententiam multum se inuoluit Bellam.ibi sub num.4. nec multum feliciter se resoluit.

In contrarium est communis omnium sentẽtia.Azo, Odofr.& Pet.vt refert & sequitur Cyn.in d.l.fin.nu.2. & Alb. nu. 4.cum alijs concord.antiquis,C.vbi & apud quem.& ibi Pau.de Cast.in fi. Fulg.nu.3. Spec. in tit.de arb.§.2.versic.item causa,& in tit.de rest. in integ. §.videndum.num.1.glo.in d.cap.pen. in verbo incidenter, eod.tit.& ibi Abb.n.6.Ant.de But.num.15.Card.q.10. Host.ibi in verbo cognoscere,& Anch.num.5.Ias. in l. quoties.C.de iudi.Gulielm. de Tutallo in repet. l. si societatem.§.arbitrorum.num.64. ff. pro socio.Ludouic. Burges in repe.l.si se subijciatur,n.63.ff.de iud.Mauric. c.38.Io.de Deo lib.4.c.1.& lib.7.c.3.in fi.Bapt.a S.Blasio in tracta.de arb.q.20.num. 47.vers.4.fallit. Blancus de comprom.q.4.nu.15.& 18.Corn.consil.338.num.8. lib.1.& nemo contradicit quem viderim,nisi Inn. d.ca. pen.& ita teneas regulariter.

Et pro hac communi sententia est tex.in d.cap. pen. vers.delegati autem.vbi text.ponit regulam eãdem in delegatis a non habentibus iurisdictionem propriam, & in arbitris, q͏̃ scilicet non possint in integrum restituere,deinde statim subdit, nisi coram eis mota fuerit incidẽter,vnde per regulam illam,q͏̃ clausula in fine posita &c.vt in c.inquisitioni,& in c.2.requiris,extra de appel.cum sim.

Item facit expresse l. quoties. C. de iudic. per quam omnino ita tenendum est.

Ad contraria resp. quòd doctrina Bartoli in primis non est secura,quia est in terminis contra dict.l.quoties. & propter regulam illius text. contra Bartol. tenet ibi Sign.de Homod.sub nu.28.

Præterea distingui potest,vt per Saly. ibi super cuius distinctione multa dicit,& nil resoluit Aret.ibi.

76 Demum ego dico,quòd Bart. † & sequaces loquuntur,quando restitutio non poterat peti principaliter coram eo iudice,quia veniebat rescindẽdus actus a maiorẽ iudice factus, hic vero præsupponitur quòd non possit peti principaliter coram arbitro ex defectu iurisdictionis propriæ,quam non habet,& si tu videris,hæc est mera veritas quo ad intentionem Bar.& aliorum.

Sed quæ sit ratio differentiæ quæri potest. Et puto,
77 quod sit illa,quia regula † l. quoties. disponit,vt ratione acquisitæ iurisdictionis in causa principali possit iudex cognoscere de incidentibus in illa causa, de quibus alias cognoscere nõ posset,& sic habilitatur & extenditur iurisdictio illius ex cuius defectu cognoscere non potuisset principaliter de illo incidenti. Sed conclusio Bartoli disponit, quod qui non potest restituere ratione reuerentiæ erga maiorem iudicem, cuius actum infringi ab hoc minori iudice ius non patitur, non possit neque etiam incidenter hoc facere,quia non ex defectu suæ iurisdictionis propriæ hoc contingeret, si vellet principaliter hoc facere,(posset enim hoc respectu) sed contingeret ratione superioritatis ipsius maioris iudicis.Igitur per acquisitionem iurisdictionis in causa principali non potest fieri extensio iurisdictionis ad incidentia, propter preiudicium maioris iudicis, non propter defectum iurisdictionis ipsius iudicis cognoscentis.Communi igitur retenta.

78 Limita aliquibus † modis.

Et primò,vt non propterea possit arbiter restituere etiam in emegentibus, sed tantum admittere petitionem minoris, & dare ei terminum ad probandum incumbentia,vt clare voluit Ant.de But.in d.c. pen,num. 18.& clarius ibi Host. ante finẽ, & plene tradit Bellam, ibi sub

ibi sub num.o.versic.dicit autem hic Innoc. & idem ad verbum Io.And.ibi col.fi.& Anch.n.5.Sed dic vt infra art.seq.

79 Limita secundo, † vt procedat si hoc incidens sit de connexis ipsius causæ principalis,alias secus.Hostien.in d.c.pen.col.fin.

80 Limita tertio, † vt non procedat,quando tale esset laudum ex quo non oriretur actio,nam cum ex tali arbitro non possit sequi læsio, neque etiam ex incidentibus ex hoc processu coram arbitro, Ancha.in d.c.pen.nu.6.dicens quod aduersus tale laudum non daretur restitutio, sed duntaxat aduersus commissionem pœnæ.

81 Infertur † ex prædicta conclusione communi supra facta ad notab.cautelam,quam colligo ex Cy.in d.l.fin.num.2.dum vult,quod si minor qui compromisit super aliqua conuentione per eum facta,quam negabat se fecisse,& iam existente lite in feruore,dicit, quod si constabit ipsum ita conuenisse, vult restitui in integrum, in quit Cyn.post Petrum qui ita de facto respondit, quòd arbiter poterit cognoscere de hac restitutione petita in
82 cidenter. Vnde quando minor † vult quod causa suæ restitutionis cognoscatur ab arbitro,& non à iudica, neget in exceptionibus se obligatum esse,deinde post litis contestationem addat incidenter,quòd quatenus cõstaret eum teneri,petit restitutionem aduersus obligationem illam,& sic ipsemet arbiter de hoc cognoscet.

Articulus IX.

83 AD nonum,† An scilicet arbiter si non potest restituere in integrum,possit saltem pronunciare restituendum?

Videtur,quòd non.

Primo,per regulam l.oratio.ff.de sponsal.

Secundo,per d.l.fi.C.vbi & apud quem.vbi non solũ prohibetur arbitris decisio & diffinitio huius causæ,sed etiam cognitio eius,vt per Bal.ibid.

Et confirmatur, quia rubr.illa loquitur de cognitione.

Tertio,per text.clarum in d.c.penul.vbi Pontifex vtitur verbo,cognitionis,& determinat, ꝙ non possit arbiter cognoscere causam restitutionis in integrum.

84 Quarto,quia restitutio † per viam actionis peti non potest,l.quod si minor.§.fi.ff.de min.& dicam plene infra q.35.artic.6.Sed tantum per officium iudicis, vt ibi. Sed officium iudicis non potest implorari coram arbitro,quia in pectore eius consistere non potest, qui iudex non est,nec vllam iurisdictionem habet, & officiũ iudicis nobile,quale est illud,non potest impartiri nisi ab habentibus mixtum imperium,& iurisdictio inest,d.l.imperium.ergo &c.

Quinto,per tex.in l.procurator.C.vbi causę fiscales. quem tex.Ange.solus ponderauit in d.l.fi.nu.4.

Sexto,quia per prædicta ita communiter concludunt quamplures doct.Odofr.& Cyn.in d.l.fin.licet non clare,sed expresse firmat Bal.ibi nu.4 Ange.nu.5.Io.Fabri vers.& quid si.& videtur sequi etiam Fulg.nu.2.Abb.in d.c.pen.nu.7 in fi.de restit.in int.Blanc.de compromis. q.4.principal.nu.16.vbi communem dicit, & idem in subdelegatis tenet Io.Bapt.Ferret.cons.43.ad fin.Quibus videtur æquiparare arbitros tex.in d.cap.pen.

Contrarium tenẽt alij doct.forte magis communiter, & primum hanc quæstionem motam ab Accursio in d.l.fi.ita (licet sub dubio) resoluit Franc.Accursij in verbo compromissarios.Deinde clare firmant Bar.ibid.n.5.Iac.Butr.& Saly.ibi,Mauric.c.38 in fi.Iacob.de Arẽ.in l.in iudicio.C.si aduer.lib.Signor.de Homod.cons.45.compromissum.vers.oppositum.Io.Bapt.Perusinus in tract.de arbitris.lib.3.cap.7.vers.ad vnum aduertendũ &c & Bapt.a S.Blasio eo.tract.q.20.in prin & communem dicit idemmet Fulg. in d.l.fin.nu.2.qui tamen in contrarium inclinat.vt supra dixi.

85 Pro qua sententia facit fortis ratio.Nam † delegatus licet non possit in possessionem mittere legati seruandi causa,l.ea quæ.ff.ad municip.potest tamen pronunciare mittendum.l.cognitio.§.fina.& ibi notant glo.Bart.Bald.Lancell.Decius.ff.de off.eius.Et rationem rationis illam esse dicunt,quia diuersa sunt hæc duo restituere,& pronunciare restituendum,vt patet ex l.1.iuncta l.fin.C.si adu.lib.quæ duo iura ita cociliat glo. in d.l.1.& idem notat gloss.in l.in executione.C.quorum appell.non recip.

Sed ad hanc rationem dici posset,quod etiam ex diuersis fit illatio,quando adest eadem ratio prohibitionis ll.vulg.Sed eadem adest ratio prohibendi, ne arbiter pronunciet restituendum,sicut ne restituat, quia in vtroque requiritur iurisdictio,quam ipse non habet,ergo &c.Neque mouet exemplum delegati,quia ipse habet iurisdictionem aliquam,licet non propriam, l.1.§.qui mandatum.ff.de off.eius.Quid igitur?

Ego puto sic dicendum.

Aut quærimus, an possit adiri arbiter principaliter, vt cognoscat causam restitutionis in integrũ, & postea pronunciet restituendũ,& puto qđ non possit et ita procedat prima opinio,& ratio est,quia in summa non potest arbiter cognoscere causam restitutionis in integrũ principaliter,vt d.c.pen.vbi est expressum,quod si non potest cognoscere causam istam,neque potest super ea ferre sententiam,quæ non nisi præuia plena causæ cognitione ferri potest,l.3.vbi glo.& doct.ff.de minor.

Aut quærimus,an possit incidenter hoc facere arbiter,& tunc ego puto quod sic,& in his terminis tenendã censeo secundam opinionem Bar.& aliorum.

Et si dicatur,quod hoc esset de indubitabili, nam arbiter potest regulariter et restituere in integrum, quãdo incidenter emergit causa restitutionis,vt conclusum fuit supra art. præced.Respondeo,quod illud procedit quo ad causæ cognitionem tantum,vt dicunt Hostien.Ioan.And.Anto.de Butr.Bellamer. & Anchar.in d.c.pen.vt retuli supra art.pręced.in prima limit.

Quam quidem limitationem ego sublimito, & intelligo vt procedat sic,quòd arbiter possit etiam pronunciare restituendum,sed non restituere, & ita conciliatur cum hac secunda opinione,nam si simpliciter staret illa declaratio,ista controuersia doctorum in hoc articulo omnino ridicula esset.

Retenta tamẽ simpliciter secunda sententia, quæ videtur magis communis,& saltem propter authoritatem Bartoli.

Ad contraria respondetur sic.

Ad primum resp.Sign.de Homo.d.cons.45.quod regula d.l.oratio.non procedit,quando adest diuersitas inter illud à quo peruenitur,& illud ad quod peruenitur.

Sed tu aduerte,quia non videtur adesse diuersitas rationis,licet adsit diuersitas in facto ipso,vt dixi supra vers.sed ad hęc rationem.

86 Vnde potest dici,quòd regula † procedit,quando eidem personæ concederetur id, per quod peruenitur ad id quod illi eidem personæ prohibitum est, tunc enim fieret fraus legi per indirectum, quando quis aliquid facere posset,& ad illud perueniret indirecte, ad quod directe peruenire non posset.Sed hic non est ita,quia arbiter non vult ipse restituere, quod lex prohibuit ab eo fieri,sed vult vt alij restituant,qui possunt,ipse vero tantum vult cognoscere an sit restituendum, nec ne gratia facilioris expeditionis,& sine sumptibus.

Ad secundum dici potest, quod ibi prohibetur arbiter dirimere,non autem cognoscere causam restitutio-

87 nis. Dirimere † autem significat finire, & determina-
re quæstionem, cap. ad hæc, el primo in fine. de appell.
88 Nec obstat rubr. † C. vbi & apud quem &c. Quia ver-
bum cognitio, de quo ibi, non potest stare simpliciter
pro examinatione causæ tantum. Nam alias delegati
non possent in integrum restituere, sed tantum cogno-
scere causam, & pronunciare restituendum, quòd tamē
falsum est, vt supra dictum est per dict. l. fina.

Ad tertium resp. quòd etiam si in d. ca. pen. Pontifex
vtatur verbo cognoscere, tamen verbum hoc, significat
89 etiam plenum iudicium cum diffinitone causæ, † secun-
dum Alex. in l. 1. num. 5 t. & ibi Ias. numer. 70. cum pluri
bus concor. ff. de off. eius. & Dec. in l. cognitio. numer. 6.
ff. eod. per l. 3. §. qui cognoscit. ff. de off. præfect. vrbis,
vnde &c.

Ad quartum resp. Bar. in d. l. fin. num. 5. quòd admit-
tetur iste minor tanquam de facto agens, & quamuis,
90 qui sine actione propria vel impropria, † & sic de facto
agit, audiri nō debeat, l. si pupilli. §. videamus. ff. de neg.
gest. tamen fallit hoc, quādo pars aduersa consentit. l. Iu
lianus. §. quantum autem. ff. ad exhib. & latè declarat
idem Bar. in l. vbi pactum. nu. 7. & 8. & in repet. nu. 18.
C. de transact.

Sed aduerte, quia hæc responsio non subsistit. Proce-
91 dunt enim præallegata, † quando defectus est in perso-
na actoris, qui actionem non habet, potest enim reus ex
consensu illum sine actione admittere, cuius fauore ex-
cludebatur, & ita loquitur d. § videamus. Sed hic est de-
fectus non in persona actoris, quia ipse potest officium
iudicis implorare, & sic habet actionem saltem largo
modo sumpta, sed defectus est ex parte iudicis, qui non
potest illud impartiri, cum nullam habet iurisdictionē,
neque consensu aduersarij potest hunc defectum amo-
uere, quia est defectus iurisdictionis, quam ipsi dare nō
possunt non habenti, l. 2. cum materia. ff. de iud.

Vnde dicerem, quòd coram arbitro non implorabi-
tur hoc officium iudicis nobile, vt scilicet restituatur ip-
se minor, sed officium mercenarium, vt cognoscatur
ab eo super meritis huius causæ, idest an adsit iusta cau-
sa impertiendi hoc officium nobile, nec ne. Quod offi-
cium mercenarium arbitro quoque commune esse ne-
gari non potest, alias neque citationes commitere, neq.
dilationes concedere posset, quę tamen agere potest, l.
arbiter calendis. cum sim. ff. de arbit.

Ad quintum resp. vt dixi ad regulam, l. oratio. ff. de
sponsal.

Ad sextum dico, quòd licet prima opinio multas ha-
beat pro se authoritates, tamen, vel quod secunda est
magis communis, vel propter authoritatem Bartoli secu-
rior. Vel concilia illas, vt dixi in mea opinione, & tutius
erit.

Articulus X.

92 AD decimum, † An scilicet arbitrator posit in in-
tegrum restituere?

Videtur quòd non.

Primo, per rationes adductas supra in præceden. art.
pro prima opinione, quæ hic vidētur procedere a maio-
ri, cum maiorem similitudinem habeat arbiter cum iudi
ce ordinario, quam arbitrator, vt notum est.

Secundo, quia restitutio in integrum est mixti impe-
rij, vt supra dictum fuit, ergo compromitti non potest,
secundum Bar. in l. prætor. in fi. ff. de tut. & cura. dat. ab
his &c.

Tertio, quia ita in terminis tenent Bal. in d. l. fin. in fi.
Abb. in d. c. pen. nu. 7. in fi. Blanc. de compromis. q. 4. nu.
14. Mauric. cap. 40.

Contrarium tenent alij, Bar. in d. l. fin. nu. 6. & ibi Sa
lyc. & Fulg. n. 3. C. vbi & apud quē Curt. iun. in l. si causa
cognita. n. 7. C. de transact. & idem sequitur Bapt. Peru
sinus in tract. de arbitr lib. 3. cap. 7. in fine.

93 Moti, quia de restitutione † in integrum transigi po-
test, & licet Bar. non alleget, potest probari secundum
Curt. præall. per text. rotundum in l. si causa cognita. C.
de transact. Sed compromissum factum in arbitratorem
est quædam transactio, ergo &c.

Sed aduerte, quia hæc ratio dubia est, nam quod re-
stitutio in integrum compromitti posit magnum du-
bium est, vt dicam art. seq. & sequeretur hoc inconue-
niens si de ea compromitti posset, quod cum minor eo ipso
dicatur læsus quòd in arbitratorem compromittit, l. mi
nor filiofam. ff. de minor. induceretur circuitus quòd mi
nor bis restitueretur, & aduersus compromissum a se fa-
ctum propter restitutionem in integrum, & aduersus ip-
sam principalem obligationem, contra gloss. & doctor.
94 communiter in l. interdum. ff. de minor. Nec obstat † d.
l. si causa cognita. inducendo illam a cōtrario sensu, pro
ut facit Curt. ibi. Quia primo hæc argumentatio non da
tur quando sequeretur absurdum, prout hic, l. 1. vbi do-
cto. de off. eius, & l. 2. C. de cond. infert. cum sim.

Prætera talis sensus est incongruus, quia ibi de com-
promittendo super ipsa causa principali agitur, non su-
per restitutione in integrum, quæ potest peti etiam post
rem iudicatam sequutā in negocio principali, vt toto
tit. C. si adu. rem iud. Quid dicendum.

Ego puto sic dicendum.

Aut quærimus, an arbitrator posit in integrum resti-
tuere, ita vt eius laudum habeat vim sententiæ latæ su-
per hac causa restitutionis, & dico quod non ita procedunt
prima opinio, & rationes adductæ pro ea arguendo a
maiori.

Aut quærimus, an arbitrator posit componere ami-
cabiliter controuersiam ortam super restitutione in in-
tegrum, & super ea laudum suum per viam amicabilis
compositionis pronunciare, & determinare illam, & di-
co quòd sic, & erit eius determinatio, quędam restitutio
in integrum de facto amicabiliter cōcessa &c. & ita pro-
cedent secunda opinio, & allegata pro ea, & ita teneo.

Licet aliter videatur distinguere Bapt. à S. Blasio in
tract. de arb. q. 20. num. 49. ex quo etiam si lubet potes
colligere aliquas limitationes, ego sic pertranseo, vt præ
dixi, & limitationes eius vide in infra artic. sequen. ad
finem.

Articulus XI.

95 AD undecimum, † An scilicet causa restitutionis in
integrum compromitti posit?

Distingue duo capita.

96 Primum est † an posit compromitti non iubente sta
tuto & sic voluntarie, & dic quòd aut in arbitrum, & nō
potest, d. l. fina. C. vbi & apud quem, arbiter enim resti-
tuere in integrum non potest, vt dictum est supra art. 8.
& declara vt art. 9. Aut in arbitratorem. & tunc dic vt
dixi art. præced. & hæc non habent difficultatem, quia
dicta sunt

97 Secūdum est, † an compromitti posit iubente statu
to causas inter ciues compromitti debere?

Videtur quòd sic.

Vt voluit egregius doctor D. Io. Petr. de Monte Spe
rello in d. l. final. C. vbi & apud quem. vt refert add. ad
Bar. ibi.

Motus, quia stante hoc statuto arbitri dicuntur habe
re iurisdictionem vigore legis municipalis, & censentur
98 delegati a iure, † vt signanter dixit etiam Corn. in consi.
121. lib. 1.

Contrarium voluit Barto. in l. prætor. ff. de tut. & cur.
datis ab his. Bapt. a S. Blasio tractat. de arb. q. 20. versic.
sed

ſ d quæritur, vbi ita regulariter tenendum eſſe vult, & in terminis etiam Blanc. de comprom. d. q. 4. nu. 14.

Ea ratione, quia ſtatutum hoc de cauſis compromittendis intelligitur de cauſis compromittibilibus, cauſa autem reſtitutionis in integrum non eſt compromittibilis, ergo &c. Quid igitur?

Ego puto ſic dicendum. Aut ſtatutum iubet compromitti omnes cauſas cuiuſcunq quantitatis ſint, & ſic etiã cauſas mixti imperii, & verior eſt opinio Io. Petrucii.

Aut loquitur ſimpliciter de cauſis pecuniarijs, nec poteſt colligi ex eo quòd voluerit comprehendi cauſas mixti imperij, & tunc aut diſponit, vt fiat compromiſſum in arbitrum iuris, & non poterit compromitti cauſa reſtitutionis. Aut in arbitratorem, & tunc ſecus, ſecundum declarationem factam a me ſupra artic. præced. Et ita colligo quòd in ſumma, eſt clara intentio Bapt. à S. Blaſio d. q. 20. & Blanci d. q. 4. verſ. reſtitutionis in integrum. ſub nu. 14. 16. & 17. & ita teneas, & patet conciliatio contrariorum.

Articulus XII.

99 AD duodecimum, An concluſiones † factæ ſupra, in quibus concluſum eſt reſtitutionem in integrum ab inferioribus a principe cognoſci & decidi poſſe a diuerſis iudicibus, procedant in aliquibus cauſis particularibus.

100 Et primus caſus † in quo non procedunt, eſt quando agitur cauſa inter fiſcum & priuatum, nam hoc caſu nõ poteſt cognoſci hæc cauſa niſi cum interuentu præſidis ipſius loci, & patroni ipſius fiſci, & procuratoris ipſius principis, quam formam ponit text. in l. 2. C. ſi adu. fiſcu. vbi omnes notant, & ſimpliciter admittunt.

101 Secundus caſus eſt, † quãdo verteretur quæſtio hæc inter priuatum, & eccleſiam, quia tunc corãm iudice eccleſiaſtico debet peti, & expediri. Abb. in c. 1. num. 18. de reſt. in int. per glo. in c. pen. in fine, quod met. cauſa.

102 Tertius caſus eſt, † quando actui a minore celebrato interueniſſet præſentia alicuius iudicis maioris, nam tunc non poſſet reſcindi ope reſtitutionis coram iudice minori, licet alias eſſet talis iudex qui poſſet in integrũ reſtituere, Fulgol. Alexan. & Iaſo. in d. §. ſi minor. ff. de iureiur. dicentes ita eſſe de mente Bartoli ibi, & hoc dixit Bartol. pro ſing. vt habetur inter ſingularia Bartoli 142. in add. & videtur text. clarus pro hoc in l. quamuis. ff. de reb. eorum. dum ibi dicitur quòd a iudice pari hoc fieri poſſet, ergò non à minori. & dixi etiam ſupra ead. quæſt. art.

103 Quartus caſus † eſt generalis in reſtitutione quæ petitur aduerſus ſententiam, nam illa non a quolibet iudice concedi poteſt, ſed a quibus concedi poſsit dicetur proxime ea. q. artic. 17. 18. 19. 20. 21. & 22.

104 Quintus etiam, ſextus, & ſeptimus caſus habentur ſupra ead. q. art. 2. in fine in limitationibus illius concluſionis.

Articulus XIII.

105 AD decimumtertium, † An reſtitutio in integrum peti debeat coram iudice actoris, vel rei?

Diſtingue duos caſus.

106 Primus eſt, † quando reſtitutio venit petenda contra ſententiam, & rem iudicatam. Et hoc caſu conclude, q petetur coram iudice, a quo, vel ad quem, prout de iure petenda venit, iuxta diſtinctionem doctorum in l. præſes. C. de appella. de qua dicam infra art. ſeq. vbi de hoc.

107 Secundus caſus eſt, quando reſtitutio venit petenda contra contractum vel alium actum, vel præſcriptionem &c. & tunc ſubdiſtingue duos alios caſus.

108 Primus eſt, † quando petitur reſtitutio in integrum ad diſſolutionem contractus, & ſic ad diſtractum, & tũc omnes concordant, quod debet peti coram iudice rei. Bart. Bald. Ang. Paul. de Caſt. Fulg. Alber. & alij in d. l. 2. C. vbi & apud quem, & ibi conſtat de communi. Et ibi eſt tex. in terminis, cum loquatur proprie de reſciſſione tranſactionis, & ita etiam tradunt Soc. ſenior reg. 160. forum &c. & Didac. lib. 1. var. reſol. cap. 4. in princ. cum concord. per eum. & Card. in clem. 1. num. 13. de reſtit. in int. Imol. num. 27. poſt Pau. de Leaz. ibi & fuit ſententia gloſæ in l. in cauſæ. §. nunc videndum. ff. de minor. & ibi Fulg. de communi Specul. de reſtit. in integr. §. videndum. nu. 3. Io. Ferr. de appell. libr. 4. c. 7. n. 304. & Rol. a Valle conſ. 24. num. 9. lib. 4.

Ratio eſt clara per vulgatam regulam, quòd actor ſequitur forum rei &c.

Limitatur † ſing. ſecundum Bar. Alber. Ang. & Bal.
109 præall. in d. l. 2. in caſu notab. Pro cuius intelligẽtia, præmitto, quòd quando compromittitur in arbitrum, & arbiter lædit ſuo laudo, ſi petatur reſtitutio in integrum ab illo laudo, cum arbitramentum ſit quædam tranſactio l. ſi ſocietatem. §. arbitrorum, ff. pro ſoc cum concord. per Bartol. in d. l. 2. dicitur peti virtualiter reſciſſio illius contractus quãtum ad promiſsionem factã de ſtãdo arbitrio illius arbitri, & ideo eo caſu habet locũ deciſio prædicta, quod ſcilicet minor ſequatur forum rei, d. l. 2. Sed ſi ex forma ſtatuti ſancitum ſit, vt frequentius per Italiam ſancitum eſt, quòd ex ſententia arbitri
110 oriatur actio, tunc debeat peti reſciſsio laudi † coram iudice ſuperiore ipſius arbitri, ita dicunt communiter Bartol. Bal. Ang. & Fulg. in d. l. 2. C. vbi & apud quem. per l. 3. C. eod. & regulam primi caſus principalis.

Sed contrarium tenet Paul. de Caſtr. in dict. l. 2. ex duobus.

Primo, quia inquit ſe non intelligere iſtam doctrinã Bartoli & ſequacium, cum non exprimant a cuius loci ſtatuentibus ſit data iſta facultas arbitris, & laudo ipſorum talis efficacia.

Sed facilis eſt reſponſio, quia cum eſſet de indubitabili, quod de loco rei intellexerint, de alio intellexiſſe neceſſe eſt.

Secundo, quia inquit ridiculum eſſe, q etiam ſi laudum vigore ſtatuti ad inſtar iudicialis ſententiæ actionem iudicati producat, tamen ille arbiter dicatur factus iudex illius loci, adeo vt ſententia eius non poſſit modificari vel reſcindi ope reſtitutionis, niſi a ſuperiori iudice illius loci, cum non ipſe ſuperior iudex loci, ſed partes dederint illi omnem authoritatem.

Sed reſponderi poteſt, quòd quantum ad electionem erit verbum hoc, non autem quantum ad confirmationem, nam ſi ſtatutum dat hanc iuriſdictionem arbitris, poſtquam a partibus electi fuerint, videtur illos facere iudices non ſolum ab homine conſtitutos, ſed etiam a lege, & ſic legales, & iuriſdictionem ſaltem delegatam a lege habentes, ſecundum Corn. in d. conſ. 121. lib. 1. Vnde eorum ſententiæ non poterunt reſcindi niſi ab illis qui iuriſdictionem dederũt, ideſt a maioribus iudicibus cõſtitutis a ſtatuto ſuper querelis & appellationibus porrectis contra iudices ordinarios. Propter hæc igitur argumenta Pauli non recedas a communi limitatione Bar. Bald. Ang. & Fulg. in d. l. 2.

Limita ſecundo, & tertio, vt infra in fine articuli.

111 Secundus eſt caſus, † quando petitur reſtitutio non ad reſciſsionem contractus, ſed ad obſeruantiam illius, & in hoc caſu.

Videtur, quòd debeat peti reſtitutio coram eo iudice loci, vbi fuit celebratus contractus, prout fuiſſe de mẽte Bald. Paul. de Caſtr. in d. l. 2. C. vbi & apud quem. dicit

Ego puto posse dici sic. Quod hoc casu non possit peti restitutio, stante statuto, vt præsupponitur, sed hoc quo ad ipsam causam principalem in qua veniret petenda, vel ex capite minoris ætatis, vel alia quam statutum prohiberet. Quo vero ad hoc quòd non debeat succurri ipsi læso saltem ex clausula generali, propter iustam ignorantiam statuti, hoc nimis durum puto, & ideo tenerem quod hac via succurri posset ipsi læso, cum aduersus statuti dispositionem, ex capite iustæ ignorantiæ detur restitutio, vt dixi ex communi supra quæst. 8. art. 12. & sic sublimitarem hanc limitationem.

Articulus XV.

121 AD decimũ quintum, † An scilicet & quando restitutio in integrum coram iudice ecclesiastico peti debeat, quando venit petẽda inter ecclesiam & priuatum secularem, vel inter ecclesiam & ecclesiam?

Hic articulus habet duo capita.

122 Primum est, † an coram iudice seculari, vel ecclesiastico peti debeat, quando inter priuatum & ecclesiam agitur.

Secundum est, coram quo iudice ecclesiastico, an ecclesiæ actricis vel reæ conuentæ, quando agitur inter ecclesiam, & ecclesiam? vel coram iudice ecclesiastico ipsius priuati.

123 Quo ad primum conclude, † quòd coram iudice ecclesiastico peti debet. Inno. in c. cum sit. de for. compet. Feder. de Senis consi. 285. num. 2. Rom. singul. 113. vbi concord. in marg. Bapt. a S. Blasio tract. contrad. notab. 186. & plene defendit Rudoan. in tracta. de reb. eccles. non alien. in q. de rest. in integ. §. 7. per totum. & allegat c. 1. de rest. in int. & cap. penul. de reb. eccl. non alien.

123 Ampliatur † vt procedat, etiam si clericus petat restitutionem aduersus laicum, & etiam si tractetur de patrimonio ipsius clerici, Rom. d. singul. 113. post Anto. in c. constitutus de rest. in int. num. 9. & addit. ad Roman. d. sing. 113. Abb. in d. c. constitutus. & ibi Fely. col. 2. vers. ecclesia restituitur. & in d. c. cum sit generale. col. 5. vers. amplia. de foro compet. & concord. per add. ad Roma. sing. 113.

124 Quo ad secundum † dubitari potest, sed breuiter concludo, quòd coram iudice ecclesiastico ipsius rei peti debet, vt determinat Feder. de Senis consi. 285. nu. 2. & placet Didaco lib. 1. var. resolut. cap. 4. num. 2. vers. verum. per l. 2. C. vbi & apud quem, & plene post disputationem Bero. in c. 1. num. 162. de restit. in integ. Et verisimum puto, quia si laicus in vno grauatur, vt debeat sequi forum ecclesiasticum, etiam si sit reus, in alio releuetur, quod non possit coram alio iudice ecclesiastico conueniri hoc iudicio restitutionis quam coram suo, & sapit mihi hoc maximam æquitatem, & multo magis procedat hoc, quando ecclesia contra ecclesiam restitui vult, quia sine scrupulo coram iudice ecclesiastico reæ conuentæ peti debebit.

125 Limita prædicta, † vt procedant, quando agitur de bonis ecclesiasticis ipsius ecclesiæ, vel clerici. Sed secus si de bonis patrimonialibus ipsius clerici, quia in illis bonis debebit sequi clericus forum rei laici per omnia, & sic debebit petere restitutionem contra illum coram iudice laico illius, ita defendit Didac. d. lib. 1. var. resol. ca. 4. num. 2. vers. verum, & licet in contrarium præsupponat, q; sit communis doctorum sententia, indistinctè loquendo. Tamen ipse quo ad bona patrimonialia clerici, vel alterius religiosi audacter dicit firmandum, q; debeat peti restitutio coram iudice laico ipsius rei, & adhoc multos hoc in specie tenentes allegat, quos ego retuli supra q. 2. art. 8. vbi de hoc plenissime.

Articulus XVI.

125 AD decimum sextum, † An scilicet restitutio in integrum aduersus sententiam debeat peti coram iudice a quo, an vero coram iudice ad quem.

Distingue duos casus.

126 Primus est, † quando petitur restitutio aduersus, & propter aliquid male sẽtitatum in primo iudicio, & conclude, quòd debet peti restitutio coram iudice à quo. Bart. Cyn. & Bald. in l. præses. C. de appel. Ruyn. consi. 120. n. 17. lib. 5.

127 Exemplum, si petatur restitutio † aduersus lapsum temporis ad appellandum, secundum Iacob. de Arena in d. l. præses. & ibi Io. Fabri, Eandem sententiam tenet Franc. in c. ex ratione. num. 57. de appell. Mil. in suo repertorio, in verbo iudex quis adeundus, Anch. in c. fi. in 6. quæst. de rest. in inte. Vestr. lib. 8. cap. 3. num. 13. adde Bal. in add. ad prælud. tit. de appel. vers. quoque tit. quis restituat minorem. colum. 17. quòd probat etiam pro se quen. casu.

Secundus casus est, quando petitur restitutio aduersus aliqd male gestũ, vel omissum in secũda instantia, & tunc conclude, quòd debet peti restitutio coram iudice ad quem, Io. Fabri in d. l. præses. Card. in d. c. ex ratione. in fine de appell. & ibi Franc. num. 57. & Præpos. n. 34. & Vestr. lib. 8. cap. 3. n. 13. & Mil. supra alleg. & Ruyn. d. consi. 120. num. 17. lib. 5.

Exemplum, secundum Card. & præall. quando petitur restitutio aduersus lapsum fatalium, de qua plene dicam infra q... art...

128 Limitatur prædicta, † nisi restitutio peteretur coram superiore iudice, nam semper coram eo peti potest. Ruyn. præalle. & in add. ad Cap. Tholos. decis. 393. ubi vide.

Limitantur secundo ex consuetudine Franciæ, vbi si minor non potuit impetrare restitutionem coram iudice a quo in terminis primi casus, poterit impetrare literas iudicis ad quem, si causa coram eo tractetur, vt ipse restituat, Rebuff. de rest. & releu. nu. 18.

129 Limita tertio † secundum casum, dummodo causa sit iam commissa ipsi iudici ad quem, alias cognoscetur à iudice à quo. Vestr. lib. 8. c. 3. nu. 13.

Et hinc etiam infertur, quòd quando minor vel ecclesia appellauit & habuit apostolos, & postea omisit in tempore & termino illos præsentare, si vult restitui aduersus hunc lapsum temporis, dixit Capell. Tholos. decil. 393. quod debebit illam petere coram iudice ad quem, per not. per Cyn. in d. l. præses. C. de appell. Sed Aufr. in add. ad d. Capell. distinguit, quòd aut causa erat iam commissa & introducta coram iudice ad quem, & tunc restitutio super hoc incidenti coram eo petetur, aut non erat introducta adhuc coram eo causa principalis, & tunc secus, ita ipse per notata per Bart. Bal. & alios in d. l. præses. C. de appel. Sed

130 Limitantur prædicta † secundum eum, quando peteretur restitutio coram iudice ad quem, tanquam coram superiore ipsius iudicis a quo, nam tunc posset peti corã eo aduersus male gesta in prima instantia, vel etiam si causa coram eo introducta non esset, ita ipse post Præpos. d. c. ex ratione. col. 16.

Articulus XVII.

131 AD decimum septimum, † An scilicet contra propriam sententiam quilibet iudex ordinarius restituere possit?

Videtur quòd non. Exemplo appellationis, l. 1. C. fen

seni.rescind.non posse.l.eos.C.de appella.l.iudex.& l. quod iussit.in fine.ff.de re iud.

Contra est veritas.tex.est expressus in l.præfecti.ff. de minor.cum l.præced.in fine.& ibi notant glos.Bart. Alb.Bald.& omnes.& in l.præses.ff.eod.quam doct.nō allegant.

Et ratio est in d.l.præfecti.vbi I.C.met respondet ad rationem dubitandi,ob diuersitatem rationis, nam appellatio rescindit sententiam prætextu iniquitatis & in iustitiæ ex parte iudicis qui eam tulit, & ideo non mirū si ipsemet iudex qui eam tulit non potest de hoc cognoscere,restitutio autem in integrum rescindit sententiam prætextu erroris,vel iuuenilis lapsus ex parte ipsius victi, & ideo non est inconueniens quòd idemmet iudex possit de hoc cognoscere, quia non super proprio errore,sed super alieno iudex adhibetur.

132 Ampliaturque † vt procedat etiā in casu quo in quæstione vertente inter ecclesiam & laicum emergeret læsio ecclesiæ,& sic causa restitutionis incidenter,nō tūc poterit imo debebit coram eodem iudice peti, secundū Alber.in d.l.præfecti.in fine.

133 Ampliatur † secundò notabilius vt procedat, etiam si fatuitate,& imperitia propria ipsius iudicis fuisset læsus minor, nam quamuis hoc casu non videatur habere locum ratio d. l. præfecti. tamen poterit ab illo eodem iudice contra propriam sententiam concedi restitutio, Alber.ibi dicens ita dici debere contra malitiam aduocatorum,vt latius deducit.Et pro eo facit l.iure nostro. ff.de testam.tut.

134 Sed ego intelligo,† dummodo ita consentiat ipse læsus,vel quod iste iudex restitutionem concesserit contra propriam sententiam per imperitiam latam, & sic ex pediat minori læso, ꝗ ab hoc eodem iudice cognita fuerit causa restitutionis,alias secus,& ratio mihi clara videtur,quia in tali casu cessat ratio d.l.præfecti.quam supra deduxi,alias non,& contra eam iniquum esset aliter sentire.

135 Ampliatur † tertio vt procedat etiam,si consuetudo esset in contrarium.Paul.de Cast.in d.l.3.C.si adu.rem iud.nu.2.

136 Ampliatur † quarto vt in aliquo casu non solum peti possit coram eodem iudice,sed etiam debeat omnino peti, & est casus, quando peteretur aduersus lapsum temporis ad appellandum, ita Iac.de Aren.Cyn.Paul. de Cast.in l.præses.n.2.C.de appell Bal.in c.pastoralis. §.præterea.nu.8.de off.deleg.Matth.in l.2.n.11.C.de sent.ex breui c.recit.Vbi ratio.& Fran Marci decis. 56.

Contrarium vult Bald.in l.1.in fine,C.si sæp.rest.postul.& in l.cum & minores.in 3.op.C.si adu.rem iudic. per d.l.1.C.si sæp.rest.post.

Sed tene ampliationem, quæ est communis, vt constat ex his quæ dixi supra art.præced.in 1.casu.

Et ad d.l.1.resp.quòd incidenter coram Imperatore fuit petita restitutio ad appellandum, principaliter autē petita fuit restitutio contra denegatam restitutionem, quod vtique fieri potuit coram principe,quando autem incidenter petitur restitutio,non facit ad quæstionem, quia (vt ex supradictis constat) potest peti coram quocunque peoe iudice,quando incidenter petitur.

Item dici potest,& forte melius,quòd fuit petita corā Imperatore,tanquam coram superiore illius iudicis a quo appellandum erat,quo casu potest peti non coram iudice à quo,vt dixi proxime art.præced.in limit.fi.post Præpos.in c.ex ratione,colum.16.& Ruyn.cons.120.n. 17.& Aufr.in add.ad Cappell.Tolos.decis.393.

Articulus XVIII.

137 AD decimumoctauum,† An scilicet delegatus restituere possit contra sententiam propriam?

Distingue duo capita.

138 Primum est,† an delegatus ab ordinario hoc facere possit?&

Videtur quòd sic,vt tenuit Petr.in d.l.5.ante finem, & Boich in c.causa.nu.6.de rest.in int.

Ex eo quia non expirauit adhuc eius iurisdictio, & ita isti pro constanti præsupponunt.

Contrarium firmiter tenet post disputationem Bellā. in d.c.causa.nu.6.& 7.

Ex alia ratione in oppositum, quia imo expirauit iurisdictio delegati lata sententia per eum.

Et sic,vt vides,redigitur difficultas ad hoc,an expirauerit iurisdictio delegati quo ad hoc,nec ne.

Ego autem dico sic.

Aut specialiter huic delegato commissum fuit etiam hoc vt restituere posset &c.& prima opinio non habet dubium,quia iurisdictio certe non expirauit,& hoc admittit etiam Bellam.prælle.ita intelligens d.l.fi.C.vbi & apud quem.

Aut specialiter commissum non est,sed tamen ex tenore commissionis hoc saltem in genere colligitur, & idem dicendum est,secundum eundem Bellam.

Aut neque in specie, neque in genere commissum fuit,& tunc certe dubitabilis quæstio est,quia restitutio in integrum aduersus sententiam,vt dixi,non præsupponit iniquitatem sententiæ,sed errorem ipsius victi,vnde aut volumus quod ex eo non possit delegatus restituere contra propriam sententiam, quia functus fuerit officio suo,& hoc idem deberet dici in iudice ordinario, qui etiam quo ad illam causam principalem functus fuit officio suo,statim ac diffinitiuam sententiam tulit, & tamen est falsum,vt dict.l.præfecti,& dixi sup. articul. præced.

Aut volumus,ꝙ ex eo non possit,quia cessauerit penitus omnis eius iurisdictio,& dico quod quo ad alias causas bene verum est hoc,sed nihil ad nos, quo vero ad causam sibi delegatam,dico ꝙ licet functus fuerit officio suo,& sic expirauerit iurisdictio, tamen videtur qd adhuc restituere possit,quia ordinarius quoque potest, licet quo ad causam illam super qua iudicauit, functus fuerit officio suo, & sic expirauerit eius iurisdictio.

Sed tamen securior videtur opinio Bellameræ, & eā teneo,quia licet ordinarius hoc facere possit,post quam functus fuit officio suo,tamen adhuc remanet in eo iurisdictio radicata ipsi tribunali cui præest,cuius vigore, potest restituere contra propriam sententiam,non vt is qui eam tulit,sed vt iudex ordinarius,quod cum in delegato non procedat,qui iurisdictionē vllam non amplius habet,ideo &c.

138 Secundum dubium est,† an delegatus à principe restituere possit contra sententiam propriam? &

Videtur quòd non.

Primo,per tex.clarum in l.3.C.si adu.rem iudi.& in d.l.minor.§.pen.ff.de min.

Secundò, quia contra sententiam sui delegati solus princeps restituit.Auth.in c.ex literis.nu.4.de restit.in int.per illum tex.

Tertio,quia ita videtur communis sententia.Alber. in d.l.fi.nu.3.C.vbi & apud quem.Aret.in l.aduersus. C.si adu.rem iud.Barbat.in c.studuisti.num.67.de off. deleg.loquens de diffinitiua, & de communi Soc.iun. cons.4.num.23.lib.2.

In contrarium est alia communis sententia,quam sic indistinctè tenent Bart.& alij in d.l.minor.§.pen.ff.de min.Petr.Cyn.& Fulgos.in d.l.3.C.vbi & apud quem. & Paul.de Cast.in l.1.C.eod.Cyn.in d.l.fin.n.1.C.eod. Abb.in c.ex literis.nu.11.eod. tit.nostro,& Ful.in d.l.1. vbi ponderat gl.ibidem ad hoc,& Boich in c.causa.nu. 6.de rest.in int.

Et pro

Et pro hac facit generalitas tex. in d.l.in causæ.§.fin. Et quia delegatus à principe æquiparatur ordinario, imo in illa causa est maior quolibet ordinario, secundum docto.in rub.ff.de off.eius.& facit etiam d.l.fi. C. vbi & apud quem, secundum Bartol.in d.§.pen. & quia iurisdictio eius adhuc durare videtur. capit.quærenti.de offic. deleg.

Pro concordia doctores magis communiter dicunt sic, quòd prima opinio procedat in sententia diffinitiua, secũda in interlocutoria, & hanc distinctionem post Gul. & Andr. de Pis. afferunt Bart. Bald. & Ang. in d. l.3.C.si adu. rem iud. & ibi Pau.de Cast.nu.1.Bar.idem in d.l.fi.nu.4.Petr.Rauen.sing.769. in fine. Bellam. in cap.pen.nume.6.& 7.de restit. in int. Franc.in cap. fin. nu. 38.de appell. Mil. in suo repertorio, in verbo, iudex quis adeundus, & Barbat. in cap.studuisti.nu.67.de off.deleg. qui de communi testatur, & Anch. in d. capi. pen.nume.7.

Et mihi quoque placet, quia tunc quando aduersus interlocutoriam à se prolatam restituere vult, incidenter hoc in causa principali facit, vt patet, quo casu subintrat regula l. quoties.C.de iudi. & d.ca.pen.de rest.in int. & quia interim durat iurisdictio eius, & licet solus princeps restituat aduersus sententiam sui delegati, hoc tamen in diffinitiua procedit ea ratione, quia non ipse delegatus ab ordinario, sed ipsemet ordinarius tantum restituit aduersus sententiam sui delegati. In interlocutoria autem hæc ratio non militat, quia adhuc habet iurisdictionem delegatus, cuius defectu non poterat restituere aduersus propriam diffinitiuam, vt dixi supra in primo dubio huius articuli, in fine.

Et hoc limitabis quoque conclusionem ibi factam,
140 vt scilicet delegatus † ab ordinario, licet non possit restituere aduersus propriam diffinitiuam, aduersus interlocutoriam tamen poterit, vt hac ratione clare constat, & in terminis tenet Bellam.d.ca.pen.nu.6.& 7.

141 Limita † hoc nisi esset talis interlocutoria, quæ totã absorberet causam. Alberic.d.l.minor autem. §. pen. & Anch.in c.pen.nu.7.de rest. in int.

142 Limita † secundò, vt licet non possit restituere contra sententiam propriam, possit tamen cognoscere causam restitutionis, interim suspendere executionem, & referre ipsi principi, ita sing. limitat Abb. in c.studuisti. de off leg.& in cons.87.in fin.lib. 1.

Articulus XIX.

143 AD Decimumnonum, † An scilicet iudex inferior possit restituere contra sententiam iudicis sibi superioris?

Videtur quòd sic.

Primò, arg. l.3. C. si aduers. rem iudic. inducendo, vt per glo.& Bar.in d.l.præfecti.ff.de minor.

Secundò, quia ratio qua disponitur, ne minor iudex possit retractare factum superioris, illa est, quia omni iu
144 re humano absurdum est, vt minor † maiorem iudicet, cap.si diligenti. de for. compet. doct. in cap.ecclesia.de constit.vbi Felyn. nu.5.& doct.in l.est receptum. ff. de iurisdictio. omnium iudic. Sed hæc ratio cessat hoc casu, quia restitutio in integrum non rescindit sententiam prætextu iniustitiæ factæ à primo iudice, & sic non iudicat de iustitia illius sententiæ, qui contra illam restituit, vt d.l.præfecti, & dixi supra art. præced. ergo &c.

Sed contra est veritas, & omnes ita vbique concludũt, & in specie Abb. in c.cum ex literis.num.3. vbi latius, & Alex.in l.nam & postea.§.si minor.nu.6.de iureiuran.& Franc.in c.fi.nu.47.de appella. & cæteris omissis, tex. est expressus in l.minor.ff.de minor.quæ est l. 19.

Ad contraria resp. sic.

Ad primum, vt per glo.& docto.præallega. in d.l.præfecti.

Ad secundum resp. quòd quamuis sententia superioris non rescindatur principaliter, tamen in consequentiam rescinditur, quomodocunque autem retractetur, inciuile videtur, vt ab inferiori iudice hoc fiat.

145 Amplia † conclusionem istam † notabil. vt non solũ non possit contra sententiam a maiori iudice latam restituere iudex minor, sed neque etiam contra contractum, in cuius celebratione interuenerit authoritas iudicis maioris, ita pulchre colligitur ex Bartol. in l.nam & postea.§.si minor.ff.de iur. & colligit & multum notabile dicit Alexan.ibi num.quarto.& Fulgos. qui dicit esse sing. pro ampliatione dictæ l. minor autem. ff. de minor.& Socin.senior ibidem num.4.& Curt.iun.in l.more.num.43.ff.de iurisdict.omnium iudic.& in d.§.si minor.n.4.addit.ad Bar.sing.142.& Signor.de Homod.d. §.si minor.num.28.

146 Et extende hanc † ampliationem, vt procedat etiam si restitutio incidenter peteretur, debet enim peti coram iudice illo cotã quo principaliter peti debuisset, vt proprie loquitur Bart.in d.§.si minor.& cum Bart. transire doct.communiter dicit Curt.ibi numer.4. Sed tamen hoc intelligendum est, in terminis huius ampliationis, non autem alias, propter l.quoties.C.de iudic.& declaraui hoc ipsum supra ead.q.

147 Limitatur † contra prædicta conclusio, vt procedat, quando peteretur restitutio in eo loco, vbi lata est sententia, secus autem si extra locum illum. Alber. post Guliel.in d.l.in causæ.la 2.§.fin.ff.de minor.ex eo, quia extra locum illum iudex qui sententiam tulit, nõ potest dici maior vel minor respectu aliorum iudicum alterius loci, & fori.

148 Sed aduertendum est, quia restitutio † aduersus sententiam non videtur peti posse extra locum illũ in quo lata fuit sententia, l. 1.C.vbi & apud quem.& notant omnes in l.2.C.eod.tit.vt dixi supra ead.q.art. 13.

149 Limitatur † secundò, vt non procedat, quando specialiter hoc mandaretur inferiori iudici ab eo qui mandare posset. Hoc colligitur ex Ant.in c.tum ex literis. num. 5. de rest.in integ.vbi vult quod aduersus sententiam Pa-
150 pæ † nemo restituere possit sine speciali mandato, ergo cum speciali mandato poterit, & multo magis in sententijs aliorum.

Articulus XX.

151 AD vigesimum, † An scilicet iudex possit restituere contra sententiam iudicis sibi æqualis.

Videtur quòd non.

Primo exemplo appellationis, vt l.1.C. senten.rescin. non posse, & §.fin.auth.de appell. & intra quæ temp.

152 Secundo per regulam quòd par † in parem non habet imperium.l.4.ff.de arb.& c. innotuit, de elect. cum simil.& ita videtur tenuisse in ijs qui non sunt pares administratione sed dignitate, in collegis Guliel. vt refert Alber.in d.l.in causæ.la 2.§.nunc videndum. num. 9. ff. de minor.

In contrarium est veritas, vt tenuit glos.in dict. l.minor autem.ff.de minor.in prin.& videtur gl.in.l. 1. Cod. sent.rescind.non posse, & gloss.in l.quamuis. C. de reb. eorum.

Et probatur per text.in d.l.quamuis. & in l. iure nostro.ff.de testam.tut.& ego addo text. in d. l. præses. ff. de minor.

153 Ad contrarium resp. quòd regula illa par † in parem non habet imperium, non habet locum, quando successor vel collega, vel ille a quo petitur restitutio, fuit lapsus ex eo, quia ignorauit minorem esse læsum, & si

sciuisset,nequaquam ita fecisset,vt dicit glos.in d.l. quã uis, quæ est glos.multum notab.iuncto text.ibi, & facit glos.procem.decret.in verbo resecatis.

Vel dic,quod illa regula non verificatur in restitutione in integrum propter rationem, l.præfecti.ff.de min. Per quem tex.respondetur etiam ad exemplum appellationis. Et ita conclude,quod iudex restituere potest contra sententiam sui paris, quicquid voluerit distinguere Gul.præall.confunditur enim eius consideratio per id quod notat Bar.in l.fin.nu.3.ff.de rerum diuis.per l.1.in fine.C.vt lic.potent.

Articulus XXI.

154 AD vigesimum primũ, † An scilicet quilibet iudex ordinarius posit restituere contra sententiam delegati à principe?an vero solus princeps?

Videtur,quòd etiam quilibet ordinarius posit. Vt voluit Petr.in l.3.C.vbi & apud quem.Exemplo appellationis,l.præcipimus.C.de appell.& §.si auth.de appell. & intra quæ. Vbi dicitur,quòd à sententia delegati à principe appellatur ad quosdam alios iudices deputatos ad hoc.

In contrarium est id quod dicit Anch.in c.ex literis. per illum tex.nu.4.de rest.in int.videlicet, quod aduersus sententiam delegati à principe solus princeps restituit.& voluit idem Aret.in l.aduersus.C.si adu.rem iud. & Alber.in l fin.nu.3.C.vbi & apud quem.

Ego breuiter teneo,ꝙ solus princeps restituere posit,vel,vt moris est,causam restitutionis suis proceribus committere,quia in illa causa in qua iudicauit eius delegatus,maior est quolibet ordinario iudice,vt dicunt omnes in d.rubr.ff.de off.eius.

Articulus XXII.

155 AD Vigesimum secundum,† An scilicet contra sententiam vicarij Episcopus solus restituere posit, & e contra aduersus sententiam Episcopi vicarius solus restituat?Et quædam alia in materia.

156 Et conclude quòd à sententia † vicarij coram Episcopo tantum restitutio peti debet, & aduersus sententiam Episcopi vicarius restituere posit,dicit Marãt. in 6.parte.§.& quandoque appellatur.nu.38a.post Innoc.in c.dilecti.de priuil.& idem Io.Firman.de Episcop.lib.4.parte 7.nu.37.quod dictum in secundo membro tenuit pro ratione dubitandi & Lancell.Laud.in tẽplo iud.lib.2.cap.6.§.a.nu.10.

157 Item quod † Episcopi vicarius contra sententiã propriam restituere posit,tradit Bero.in cap.ex literis.nu. 27.de rest.in int.per c.causam.eod.tit.& l.fin.C.vbi & apud quem,iuncto c.2.& ibi glos.de off.vic.in.6.& dicitur ita tenuisse Inn.& Io.Andr.in c.romana.de appel.in 6.& Abb.in d.c.ex literis.nu.15.quicquid dixerint Hostien.& Arch.d.in d.c.romana.& verum puto,quia vicarius habet iurisdictionem ordinariam, neque extinguitur eius iurisdictio per prolationem sententiæ, sicut in mero delegato,vt dixi supra ead.q.art.18.

Vltra prædicta omnia in hac quæstione,potest etiam
158 quæri,† an coram eodem iudice coram quo petita est in
integrum restitutio,peti posit rei restitutio,siue expeditio causæ principalis?

Et ꝙ sic.Io.de Anan.cons.48.nu.4.& ibi Ludo.Bologn.in addit.vers.2.principaliter.per l.1.& auth.ibi positam.C.si vt ab hæred.se abst.& per l.1.C.si adu.rem iud.& l.fi.C.vbi & apud quem.&c.Et quidem dubium hoc non habet,quin coram eodem peti posit?sed difficultas est an simul & eodem tempore peti posit? vel prius,quam petatur restitutio, & ideo dic, vt plene di-eam quæst.sequent.

Itẽ adde circa ea quæ dixi statim de vicario Episcopi,
& supra de aliis iudicibus restituentibus contra senten-
159 tiam propriam.Quòd (vt mox aduerti) vicarius † etiam
principis non potest restituere contra sententiam propriam,& quòd solus princeps contra eam restituit, Iacob.de S.Georgio in l.aduersus.numer.3.& 4.C.si adu.rem iud.

Secus autem est in vicario foraneo,vt vocant, Iac.de S.Georgio præall.num.5.post Abb.in c.pen. de rest. in int.num.7.

160 Item adde † an executor posit rescindere sententiã ex clausula generali.Ant.de Butr. ponit in c. pastoralis. §.quia vero.num.10.de off.deleg.& remittit se ad decisionem Spec.in tit.de execut. senten.§.2.vers.quid si nõ detur.Vide,nunc non determino, quia pendet de facto quæstio in causa mea propria.

SVMMARIVM.

1 *Rescindens, & rescissorium iudicium quid sint, & in quo differant.*

2 *Læsio quot modis accidat.*

3 *Amissio rei suæ quot modis contingat.*

4 *Restitutio in integrum quando necessaria sit, & quando nõ pro recuperatione rei suæ.*

5 *Dominium quãdo amissum est vna cum possessione rei, quo modo recuperari possit, & an sit necessaria præuia restitutio in integrum, & quare.*

7 *Restitutio in integrum an necessaria sit, quando neque dominium, neque possessio amissa sunt, & quando detur casus.*

8 *Rescindens iudicium est ipsamet restitutio in integrum. Rescissorium iudicium est ipsa rescissoria actio, idest actio in rem iam renata, quæ semel extincta, vel elisa fuerat.*

9 *De rescissoria actione aliquid agendum est pro introductione horum remediorum rescindentis, scilicet & rescissorij.*

10 *Rescissoria an sit proprium nomen actionis.*

11 *Rescissoria actio quotuplex sit.*

12 *Rescissoria institutoria quæ sit.*

13 *Rescissoria restitutoria quæ sit.*

14 *Rescissoria restitutoria duplex est. Alia natiua alia datiua. Natiua est, quæ per obstaculum præscriptionis non penitus extincta fuerat, sed tantum elisa.*

15 *Rescißoria datiua est, quæ ab initio quidem iure ciuili competebat, sed eodem iure penitus extincta fuerat propter vsucapionis obstaculum.*

16 *Rescissoria restitutoria rursus duplex est, alia vtilis alia directa, & quę vtraque sit.*

17 *Rescißoria restitutoria rursus differt forma ipsa nam alia est actio rescißoria, alia officium iudicis rescissorium, & quid sit hoc officium iudicis rescissorium.*

18 *Rescissoria rursus alio modo differt, nam alia est actio rescissoria, alia exceptio rescißoria.*

19 *Intellectus communis l.nec non.§.exemplo.ff.ex quib.causis maio.*

20 *Rescissoriæ actionis materia late tractari posset vltra prędictas quęstiones, sed istę sufficiunt pro introductionę terminorum.*

21 *Rescissorium iudicium an intentari possit ante ipsum iudicium rescindens.*

22 *Actio semel extincta nullum habet spiritum, si prius ope restitutionis in integrum non resuscitatur.*

23 *Restitutio in integrum an possit per viam exceptionis proponi*

poni post elapsum tempus quadriennij.

24 *Rescissoria non potest intentari ante restitutionem in integrum obtentam, vt rescissoria actio, sed vt actio pristina sit.*

26 *Restitui qui rem suam sibi petit ex eo, quia læsus fuit in distractione illius, an intelligatur in necessariam restitutionem in integrum.*

27 *Per restitutionem in integrum an possit quis rem suam recuperare, ita vt non sit necessaria amplius rescissoria actio distinguuntur casus.*

28 *Quid quando quis non læsus est in amissione rei alicuius, quam prius habebat, & sic non abest ab eo aliquid.*

29 *Et quid quando læsus est in amissione rei suæ, quia abest ab eo, & amisit tam dominium, quàm possessionem.*

30 *Minor quando contraxit & rem tradidit, dicetur læsus tam in dominio quam in possessione.*

31 *Minor quando soluit indebitum tale & taliter, quod maior non posset per condictionem indebiti repetere, dicitur læsus in vtroque, scilicet dominio & possessione rei.*

32 *Et quid quando læsus est in amissione dominij tantum, non autem possessionis.*

33 *Libellus quomodo formari debeat, quando simpliciter hoc iudicium restitutionis in integrum absque rescissorio intentandum est.*

34 *In libello hoc quid operetur clausula illa, omni meliori modo &c.*

35 *Restitutio in integrum, & rescissoria actio simul intentari possunt in libello de stylo Romanæ curiæ ad euitandum circuitum.*

36 *Restitutio in integrum & rescissoria actio an possint regulariter in eodem libello cumulari.*

37 *An cumulari possint simpliciter, videlicet peto me in integrum restitui, & rem meam mihi restitui.*

38 *Sententia lata in vno quando parit exceptionem rei iudicatæ in altero, cumulatio non admittitur.*

39 *An cumulari possint hæc iudicia, si non simpliciter saltem conditionaliter, videlicet, peto me in integrum restitui, et si restitutio mihi debetur, rem meam simul mihi restitui peto.*

40 *Cumulatio quando admittitur in his duobus iudicijs totum iudicium officio iudicis nobili expeditur, alias secus.*

41 *Libelli oblatione, & litis contestatione an opus sit, quando hæc duo iudicia non cumulantur.*

43 *In iudicio restitutionis in integrum, si dominium probatum fuerit, poterit sequi sententia super vtroque.*

44 *Cumulationem istam fuerit, an possit cogi reus in casib. in quibus permittitur cumulatio istorum iudiciorum.*

46 *Si cumulata fuerint hæc iudicia, quomodo tractari debeant, remissiue.*

47 *Libellus quomodo formari debeat, quando iudicium restitutionis in integrum, & rescissoria actiones cumulantur, remissiue.*

48 *Positionum, siue articulorum forma in hac materia cumulationis istorum iudiciorum, restitutionis in integrum, & rescissoriæ actionis, remissiue.*

QVAESTIO XXXIII.

De modo, & forma, quibus restitutio in integrum in iudicio proponi & implorari debet. Et in primis agitur hic de iudicio rescindente & rescissorio, & quo ordine intentari debeant.

Quibus, contra quos, & coram quo iudice peti possit restitutio in integrum, hactenus proxime visum fuit. Sequitur nunc de modo, & forma, quibus illa in iudicio proponi, & implorari debet. Et quoniam multa habet capita hæc particula, in aliquot quæstiones subdiuidenda est.

Quarum illa præmitti debet, quæ doceat ordinem & modum intentandi vel prius, vel postea, vel simul iudicium rescindens, & rescissorium. Et potest hisce septem articulis explicari.

Primo, Quid sit rescindens, & quid rescissorium iudicium præmittendum est, vbi de rescissoria actione.

Secundo, An iudicium rescissorium intentari possit ante iudicium rescindens.

Tertio, An qui petit restitui sibi rem, quia in eius distractione læsus est, dicatur in necessarium præambulũ petere restitutionem in integrum?

Quarto, An per iudicium rescindens possit quis recuperationem rei suæ intentare? An vero separatim?

Quinto, An iudicium rescindens vna cum rescissorio polit in eodem libello cumulari?

Sexto, An si horum iudiciorum cumulatio permittitur, possit cogi actor illa cumulare pro breuiori expeditione causæ.

Septimo, Quomodo tractabuntur hæc iudicia, si cumulata fuerint? & de forma libellandi in tali casu?

Articulus I.

1 AD primum, † Quid scilicet sit iudicium rescindens, & quid rescissorium, & hic de rescissoria actione termini principales habentur.

Iste articulus licet versetur circa terminos horum iudiciorum, tamen est clauis necessaria in hac perdifficili quæstione, & ideo latius insistam pro terminorum declaratione, & pro veritate reperienda in seqq. articulis.

Præmitto igitur paulo altius exordiendo, quòd non potest agi de restitutione in integrum, nisi præcedat
2 læsio, vt supra pluries dixi. Læditur † autem quis, aut amissione rei vel actionis suæ, aut obligatione & conuentione sibi præiudiciali. l. non omnia. ff. de minor.

Primum accidit dupliciter, aut amissione eius rei vel actionis, quæ iam sua erat, vel omissione acquisitionis il-
3 lius. Amissio † autem rei suæ quadrupliciter accidit, aut enim possessio rei tantum amittitur aut dominium tantum, aut vtrunque, aut neutrum.

Primo casu cum habeat ordinarium remedium ad rem suam recuperandam, idest rei vendicationem si in alio non est læsus, quam in transitu possessionis a se in aduersarium, non indiget aliqua restitutione in integrum, quia habet adhuc ordinariam & directam rei vẽdicationem ad illam possessionem recuperandam. Bene verum est, quod quantum ad fructus officium iudicis sibi necessarium esset ad illos recuperandos, l. ait prætor. §. 1. ex quib. caus. maio.

4 Secundo casu † necessaria est restitutio in integrum ad dominium rei recuperandum, sed illo per restitutionem in integrum obtentam recuperato, non est necessarium aliud remediũ pro recuperatione illius rei, quia iam eam habet, & possidet, vt latius per Innoc. & Abb. in c. cum ex literis. col. pen. in fi. de restit. in inte. in fine,
6 & alios infra allegandos. Intelligendo tamẽ, † nisi forte possessionem casu prius amisisset, tunc recuperatione indiget, & circa hoc oritur magnum dubium, de quo supra art. 5.

6 Tertio casu (& hic aduerte) si amisit † vtrunque, certum est, quod ipsam rem siue rei possessionem recuperare non potest, nisi media rei vendicatione. Rei autẽ vendicatio non competit nisi habenti dominium, l. in rem actio. ff. de rei Vendica. Vnde si minor vult recuperare rem amissam, necesse est vt prius dominium ipsius rei,

rei,quod vna cum illa amisit, recuperet.Hoc autem dominium semel iuri ciuili amissum non potest nisi remedio prætorio restitutionis in integrum recuperari, similiter,& si maior tale quid indebite passus fuerit.Et idem in vtroque si vel minor lapsu , & negligentia,vel maior ex causa iusti impedimenti amisit actionem præscriptione, nam ad hoc vt illam amplius intentare possit , necesse habet prius petere restit. in integrum ad illam recuperandam.

7 Quarto casu, & si videatur nihil restitui † posse,quia nihil amissum est,tamen dic quòd dantur casus in quib. necessaria sunt remedia prædicta , etiam si læsus neque in amissione dominii,neque possessionis læsus sit. Hoc autem accidit in l.si quis stipulatus. ff.ex quib.caus.maior,& in l.si quis Titio.ff.eod. vbi casus notabiles sunt , & expresse quomodo quis lædatur ob non acquisitioné alicuius rei,propter non implementum ex parte sua,caussatum ex iusta absentia, vel alio impedimento, in quib. casibus dabitur restitutio in integrum , ad hoc vt fingatur impletum ex parte ipsius læsi, & mox dabitur actio ad illud relictum vel promissum consequendum , & de hac restitutione maiorum potest intelligi text. in minoribus quoque,in l.non omnia.ibi.aut quod acquirere potuerunt,omiserint.

Ex quibus sic præmissis habes, quod duo remedia a iure ciuili adinuenta sunt in prędictis casibus,vel aliquo illorum, quorum vnum dicitur rescindens,aliud rescissorium.Quæ nunc quid sint,facile apparebit.

8 Rescindens igitur † remedium est ipsamet restitutio in integrum, quod ideo doctores rescindens vocauerút, quia rescindit contractum,sententiam,præscriptionem, vel alium præiudicialem actum , & reponit eum qui læsus est,in eo statu in quo erat ante illam læsionem,& iudicium quod super hoc remedio intentatur . Rescindés nuncuparunt, quia rescindit obstaculum recuperationis rei suæ. Rescissorium autem remedium est ipsa actio iam renata & resuscitata,per remotionem prædicti obstaculi,cuius actionis vigore lęsus potest recuperare rem suam sicut poterat, antequàm obstaculum illud incidisset.Et iudicium quod super hoc remedio intentatur,rescissorium nuncupauerunt,& actionem quæ in hoc iudicio proponitur,rescissoriam dixerunt.

9 Circa quam actionem † rescissoriam pro introductione terminorum quædam breuiter declaranda sunt .

10 Primò,an rescissoria † sit proprium nomen actionis. Et quàmuis Gomes.in §.rursus . col.fin.defendat , quòd sic. Tamen communis resolutio doctor.est,quòd non, sed quod sit quædam adiectio,sicut actio de peculio, de in rem verso, quod iussu &c.ita communiter tenere Ias. in d.§.rursus. num.76. & ibi Gomes.præalleg.& tenuerunt communiter Roffr. de libell.par.1.rubr. de actio. in rem resciss. num.1. Ioan.de Plat.in §.rursus.num.47. Bellam. in c.cum ex literis . num.15.vsque ad num.182. de restit.in integ. & Bapt. a Sanct.Blasio de actio. num. 11.& 12.

Bene posset conciliari etiam alia opinio sic, vt communis procedat in rescissoria natiua,alia vero in rescissoria datiua , vt tenet distinguendo Io. de Blanasco super tit.de act.cap.de resc.act.2.col. & ratio satis bona apparebit ex dicendis vers.seq.

11 Secundò, † quotuplex sit actio rescissoria, & quidem doctor. plures species ponunt illius,sed diuersis respectibus.Tu autem dicas sic , quod dupliciter differunt inter se rescissoriæ , origine & forma , originé , quia alia dicitur institutoria,alia restitutoria,siue suo nomine generi-
12 co rescissoria.Institutoria † est , quæ a prætore de nouo creatur, vbi antiquitus nunquàm competijt,& sunt exempla notab.in d.l.si Titius,& in d.l.si quis stipulatus.ff.ex quib.caus.maio. &, dicitur institutoria , quia de nouo a prætore instituitur , non autem aliqua antiqua actio restauratur.

13 Rescissoria est, † quæ quidem prius quidem competebat , sed quia vel penitus sublata fuerat , vel saltem ita elisa, vt effectum aliquem habere non posset , a prætore tollitur obstaculum illud,& illi effectum restituit , quem amiserat,vnde proprie restitutoria dici potest.Et omissa institutoria,quæ non aliter diuiditur.

Rursus restitutoria distinguitur.Alia enim dicitur na-
14 tiua , vel datiua. † Natiua est, quæ per obstaculum præscriptionis non fuit penitus sublata , sed tantum elisa,& non aliud quàm effectum amisit,vnde remoto obstaculo per auxilium restitutionis in integrum remanet illa quæ antiquitus erat,sed cum effectu, quem amiserat, & huic nomen rescissoriæ non proprie , sed per adiectio-
15 nem quandam conuenire dicitur.Datiua † est,quę prius quidem iure ciuili competebat, sed eodem iure non solum effectum amiserat , sed penitus extincta fuerat , ita qđ nullatenus intentari posset.Et exéplum est, quando aliquid fuit vsucapione præscriptum, quo casu secundú communem doctorum sententiam possidenti acquiritur directum dominium rei,& consequenter illud a domino antiquo penitus recedit , cum apud duos reperiri eodem tempore nequeat &c. Quo fit, vt si per prætoris beneficium ex edicto minorum , vel maiorum descendens d. vsucapio rescindatur , nulla actio remaneat ipsi restituto in integrum ex antiqua radice , sed necesse sit, ꝙ prætor ipsemet nouá actionem det,& de nouo creet, vnde datiua dicitur . Et huic nomen rescissoriæ proprie & non per adiectionem conuenit.

Et in hac declaratione resident omnes doctores communiter. Alber.in l.si ab hostibus. nu.6.& 7.C.ex quib. caus.maio.Bart.in l.ab hostibus . §.sed quod simpliciter. num.7. & ibi Bal.plene & subtiliter, num.4.versic.item quia.& Ang.numer.5.versicul.concludo. Dyn.in §.rursus. numer.22. Institut.de action. & ibi Ias.num.78. & seqq. Bald.numer.4. Aret.num.16. de communi testatur,licet ipse sit alterius sententiæ. Ioan.de Blan. in 3.q. Roffr. de libell.in rubr.de act.resciss. §.hæ sunt . num.4. Bart.in l.2.§.si absens . num.4. ff.si ex nox.causa agatur &c.Card.in cap.cum ex literis.& ibi Bellam.num.25.& de communi de rest.in integ. Didac.in rep. c.alma mater.de sent.excom.lib.6.in 3.parte relect. §.1.num.4.& de communi.Ias.in d.§.rursus.num.77.

Et quàmuis Abb.in d.cap.cum ex literis.videatur velle, ꝙ omnis rescissoria sit datiua . & idem clare teneat Zas.in d.§.rursus.num.35.Tamen non est recedendum a communi,per rationes supradictas in declaratione,& modicam vtilitatem continet.

16 Rursus autem restitutoria † distinguitur,nam alia vtilis , alia directa dicitur, vtilis est,quæ est datiua , directa est quo ad originem , natiua , licet quó ad effectum ipsa quoque vtilis sit,Bart.& Angel in d.l.si ab hostibus.numer.3.& 5.Paul.de Castr.ibi col.fin.in princip. Dyn.in §.rursus.num.22.Faber ibi nu.13.& est glo. clara in l.3. §.actionem. ff.de eo, per quem fact.erit.Et ita teneas licet Bald.in d.§.rursus.videatur velle totum oppositum, sub nu.4.Quia repugnat rationi . Neque moueat, quòd prætor datiuam de nouo det ; quia etiam de nouo dando non potest directam actionem dare .

17 Forma autem restitutoria † differt inter se sic, nam alia dicitur actio rescissoria,alia officium iudicis rescissorium . Est autem hoc nouum verbum officium iudicis rescissorium,quando ab initio de iure ciuili competebat ipsi læso officium iudicis duntaxat,non autem actio aliqua , quod officium iudicis fuit postea per præscriptionem elisum , nam rescisso obstaculo per restitutionem in integrú, dicitur renasci,siue reuiuiscere secundum terminos prędictos,nouum officium iudicis,quod rescisso-

rium

rium dicitur.ita sing.Bal.in d.l.si ab hostibus. num.4. &
pro singul. notat solus Ias.quem viderim in d.§.rursus.
numer.12.

18 Item alio modo differt, quia alia dicitur † actio re-
scissoria, alia exceptio rescissoria, de qua exceptione est
text.expressus in l.nec non.§.exemplo.ff.ex quibus caus.
16 maio.vbi secundum communem † intellectum, si quis
dominium rei suæ amisit per præscriptionem in absen-
tia,& reuersus rem illam recuperauerit,idest possessionẽ
sine vitio nactus fuerit, si ab eo petatur, vtetur pro sui
defensione exceptione rescissoria, quæ continebit hoc,
quòd scilicet antiquitus res illa sua fuerat, & præscripta
ab alijs eo absente,vnde rescissa præscriptione per resti-
tutionem in integrum,vendicantes illam exceptione sui
antiqui dominij recoperati repellendi sunt.

20 Quæritur † etiam vltra prædicta de multis alijs quæ-
stionibus in materia actionis rescissoriæ,sed quoniã pro
introductione terminorum sufficiunt quæ supra dicta
sunt,& multa alia ad propositum restitutionis in inte-
grum de illa scripsi supra quæst.21.& quæ supersunt quę-
stiones,non sunt necessariæ ad materiam nostram, mis-
sas facio, remittendo te interim ad Iac.de Aren.in dict.
§.rursus.per totum, vbi plenissime de hac actione tra-
ctat per decem quæstiones principales.& Zabarell.in d.
c.cum ex literis.§.quocirca.col.2.& Bellamer.ibi a nu-
mer.14.vsque ad finem.per columnas fere 20.Ioan.Ba-
ptist. a Sanct.Blasio in tract.actio.a num.7.vsque ad nu.
26.Pet.de Bellaperrica in l.fin.a num.14. vsque ad num.
27. C.ex quib.caus.maior. & Roffr.de libell. in rubr.de
act.rescis. ad quos pro aliis articulis ad hanc actionem
spectantibus recurras.

Articulus II.

21 AD secundum,† An scilicet iudicium rescissorium in-
tentari possit ante iudicium rescindens?

Videtur,quòd non.

Quia antequàm restitutio in integrum obtineatur,
22 nullum habet effectum vel spiritum actio pristina, † gl.
in d.l.in honorarijs.in verbo redditur. ff.de act.& oblig.&
in d.l.ab hostibus.§.sed quod simpliciter.ff.ex quib.caus.
maio.Petr.Cyn.Bart.Angel.& alii in l.fin.C.eod. Dyn.
Ias.& alii in dict.§.rursus. instit.de actio.Card.Bellam.
& alii in d.c.cum ex literis.de restit.in integ.

In contrarium, quod immo possit intentari actio pri-
stina,& si obiiciatur de præscriptione,replicari possit de
restitutione in integrũ, docet in terminis Bapt.a S.Bla-
sio in tract.de act. num.12. Et facit pro hoc communis
sententia, quòd restitutio in integrum proponi possit
per viam exceptionis, vel replicationis, vt contra gloss.
in l.nec non §.exemplo.ff.ex quib.caus.maio.& ibi Bart.
gloss.Bar.& alii in l.nam & postea.§.si minor.ff.de iure-
iur.Dyn.in d.§.rursus.de communi testatur.Socin.sen.in
l.qui agnitis.num.15.ff.de excep. Alc.consi.369. num.5.
Bero.q.82.per totum.

Ego puto sic dicendum. Aut loquimur de rescissoria
datiua,& nullatenus intentari potest ante obtentam re-
stitutionem in integrum, & ratio est, quia ab initio pe-
nitus extincta est & sublata, & qui illam proponeret si-
ne actione ageret, ita omnes in d.§.rursus. & in d.l.fin.
C.ex quib.caus.maio. Aut loquimur de rescissoria nati-
ua,& tunc, Aut quærimus,an intentari possit vtiliter, an-
tequam elapsum sit tempus petẽdi restitutionem in in-
tegrum, & potest, quia si opponeretur de præscriptione,
replicabitur de restitutione in integrum, vt docebat Ba-
ptist.a S. Blasio præall. & ita doct. magis communiter
concludunt in d.l.fin. Petr.num.21. Cyn.num. 7. Bart.
num.6. Ang.ante finem,Bald. num.5.ita declarantes gl.
in dict.l.in honorarijs. & in d.§.sed quod simpliciter.&
Dyn.Faber & alij in d.§.rursus. vbi Ias.de cõmuni. Aut
quærimus an intentari possit postquã elapsum fuit tem-
pus petendi restitutionem in integrum principaliter, &
tunc licet maximum dubium sit,an restitutio in integrũ
possit incidẽter & per viam exceptionis proponi in hoc
casu, tamen magis communis sententia omnium est, ꝙ
23 non, † vt de communi testatur Curt. in d.l.nam & po-
stea.§.si minor.nu.4.versic.circa prædicta, in fin.& Go-
mes.in tract. var.resolut.tom.2.c.13.num.8.& ego dicã
plene infra q.35.art.7. & propterea hoc casu non pote-
rit intentari hæc rescissoria cũ aliquo bono effectu, quia
exceptione præscriptionis elidetur, nec poterit spiritum
reassumere virtute restitutionis in integrũ, quæ amplius
replicari non poterit,& sic habes conciliatas opiniones.
24 Declarando tamen † prædicta omnia, vt nunquam in-
telligas ꝙ intentetur rescissoria ab initio, ante obtentã
restitutionem, vt rescissoria (quia illa non nascitur nisi
obtenta restitutione,vt dixi supra quæst.21.) Sed inten-
tabitur actio pristina, & postea post obtentam restitu-
tionem in integrum incidenter fiet rescissoria, idest de
inutili,vtilis,& de pene mortua,renata dicetur &c.

Et sic vno modo poteris indistincte saluare primam
opinionem alio modo distinguendo,vt supra feci.

25 Limita † tamen prædicta notab, vt in casu articul.
sequen.

Articulus III.

26 AD tertium,† An scilicet qui petit sibi rem suam re-
stitui ex eo, quia læsus fuit in distractione illius,
dicatur in necessarium præambulum petere restitutio-
nem in integrum?

Videtur quòd non.

Quia aut petitio restitutionis de necessitate prius in-
tentari non debebat, iuxta terminos distinctionis fa-
ctæ supra art. præced. & tunc frustra quæritur de hoc a
doctoribus,neque dubitationem reciperet articulus. Aut
petitio restitutionis de necessitate prius intentari de-
bebat, & tunc videtur quòd non procedat libellus, ni-
hil enim aliud esset sic libellare, nisi petere rem sibi resti-
tui auxilio restitutionis, siue per iudicium rescindens,
sed hoc fieri non potest, vt secundum communem om-
nium concludam art.seq.ergo &c.

In contrarium concludunt omnes doctores commu-
niter nemine discrepante.gloss.in cap.constitutus.de re-
lig.domibus in verbo iuxta ratam, ex qua hoc notat D.
Ant.ibi.Alex.in rubr. C.qui adm.n.2.vers.sed puto Iac.
de S.Georgio in l.si res.§.1.num.4. ff.de iur.dot.Host.
in c.cum ex literis. col.pen.versic. in contractibus autẽ.
de restit.in int.Card.ibi versic.quocirca.11.12.& 13.q.
Bellam.ibi num.7.& idem volunt ibi Anch.num.10. &
Ant.num.39. ante finem. Alex.consil.52.num.8.libr.2.
Crot.consil.274.num.14.& 15.libr.2.& consil.281.nu.
18.& seq.lib.3. Dec.consil.146.col.3.sub nu.4. Rimin.
iun.cons.9.num.18.lib.1.cum concordatis multis,& in
cons.94.num.19.lib.1.Rol.a Valle cons.98.nu.5. lib.2.

Et facit secundum aliquos, quia ita accidit e conuer-
so, nam si quis petat restitutionem in integrum, intelli-
gitur quoque sibi rem restitui petere,vt per Ant.in dict.
c.cum ex literis.num.39.ante finem.

Sed aduerte, quia contra hoc est communis opinio,
vt dicam art.seq.

Ego puto sic dicendum.

Aut quærimus,an per huiusmodi libellum intelliga-
tur petita restitutio in integrum in necessarium quoddã
præambulum, & dico quòd si pro causa petitionis alle-
gata est ætas & læsio,procederet communis sententia sine
scrupulo, propter regulam gloss.in d.c.constitutus, &
aliorum præalleg. Si vero simpliciter petitum sit rem re-
stitui,

stitui, securius puto contrarium, & moueor, quia hoc modo nunquam restitutio in integrum specifice peti deberet, & læsionis mentio necessaria non esset in libello, quod tamen est contra communem sententiam omnium, de qua dicam infra q.35.art.4.& 5. Aut quærimus, an hoc modo possit peti restitutio in integrum in necessarium præambulum (supposito quod intelligatur petita quando facta est mentio ætatis vel lesionis &c.) & tunc dico, quòd si intelligatur petita restitutio principaliter, & quod per petitionem eius habeat in consequentiam rem restitui, hoc procedere non poterit, & erit vitiosus libellus hoc modo intellectus, secundum communem de qua art.seq. quicquid dicat Ant.præalleg.num.39.ante finē. Si verò intelligatur petita restitutio in integrum, & simul cumulatiue petitum restitui rem, & sic vtrumque iudicium intentatum rescindens, & rescissorium, & tunc siquidem conditionaliter procedet libellus, aliàs secus, vt dicam infra eadem q.art.5. Et ita teneas.

Articulus IV.

27 AD quartum, † An scilicet per iudicium rescindens possit quis rem suam recuperare, ita vt non sit necessaria amplius rescissoria actio, siue iudicium rescissorium ad illius recuperationem? Difficilis est articulus, & nunc maxime conferunt præmissa supra in primo.

Et secundum ordinem de quo ibi distinguendo casus claros a dubijs, dicas sic.

28 Quandoque † quis non est læsus in amisione rei alicuius quam prius haberet, & sic non abest ob aliquid, sed læsus est propter aliquam conuentionem vel obligationem sibi præiudicialem, vel quia non impleuit ex parte sua, vnde amisit aliquod quod acquirere poterat, iuxta l.si Titius.& l.si quis stipulatus. ff.ex quibus caus.maior. Et tunc non loquitur difficultas huius articuli, quia de rescissoria aliqua agi non potest, cum nulla res abesse præsupponatur, vt late cum exemplis tradit Zas.in d.§.rursus.col.fin.in princ.

29 Quandoque † quis est læsus amisione rei suæ, & ob læsionem amisit tam dominium, quàm possessionem, & tunc vnicum quoque iudicium sufficit restitutionis in integrum quod rescindens dicitur. Adeo quod si petatur in libello restitutio in integrum, & concludatur rem restitui, bene procedet libellus. Ita omnes allegandi in sequenti casu, in specie vero Ang.& Alber.in l.interdum. ff.de cōd.indeb. Iacob.de Sanct.Georgio in l.si res.§.1.num.6.& 7.de iure dot.& in hoc nemo discrepat ex omnibus innumeris allegandis in seq.casu.

Et ratio clara est, quia cum restitutio in integrum sit in pristinum statum repositio, & ante læsionem iste læsus rem suam haberet apud se (vt præsupponitur) necessario sequitur, quòd per iudicium hoc rescindens recuperatio quoque rei peti & obtineri possit. Petr.dict. leg.fin.

30 Exempla autem generaliter sunt, quādo minor † contrahendo læsus est, quia rem tradidit simul & eodē tempore, quo contraxit, vel paulo post ex vigore tamen præcedentis obligationis, ita ponit Hostiens.in dict. capit. cum ex literis.colum.7.versic.in contractibus autem, de rest.in integ.

31 Exemplum aliud speciale est, quando minor † soluit indebitum tale, & taliter, quòd maior non posset per condictionem indebiti repetere, nam per restitutionis auxilium vnico hoc iudicio & obligationem rescindere, & non repetere poterit minor. Aret.in l.2.C.si aduer.solu. in princ. Ang.in d.l.interdum. in princ. ff.de cond.ind. & ibi Alber.num.2.& 4.in fin.vers.conclude.

32 Quandoque † quis amisit dominium duntaxat ipsius rei, & in hoc solum læsus fuit, non autem in amissione possessionis, & tunc si illam habeat, de recuperatione rei agendum non est, & sic neque de aliqua rescissoria.

Si vero possessionem iam per prius vel nunquam habuit, vel habitam alio casu amisit, & sic in summa læsio non consistit circa amissionem possessionis, sed dominij tantum, & tunc maximum est dubium.

Videtur enim, quod hoc casu quoq. possit per iudicium rescindens duntaxat res recuperari, prout simpliciter tenuerunt Martin.& sequaces. & sequūtur Fulg.in l.quod tempore. C.de rest.mil.post princ.& num.2.& in dict. l.ab hostibus.col.2.& 3.& latissime in l.si cum militaribus.in fin. C.eod.de rest.milit.& in leg.intra vtile. post princip.ff.de minor. Ludouic. Mayn. Druidas in tract. actio. libr.2.cap.6 versic. neque vero.& Ant. Vlillus in d.§.rursus. num.33.34.& seq. Instit.de actio. & hoc ea ratione potissimum, vt circuitus tot iudiciorum euitetur.

Sed contrarium, quod imo duplici iudicio opus sit, & rescindente, & rescissorio, tenent post Bulgar.gl.& sequaces, Bar.gl.& alij omnes cōiter. Bar.in d.l.si cū militarib. in fin.& ibi alij excepto Fulg. Bart.in d.l.quod tempore. post princ.& in fin.C.eod.vbi Bal.num.4.& Ang. Bart. in d.l.ab hostibus. §.sed quod simpliciter.num.9.& 23.& ibi Alber.nu.7.ff.ex quib.caus.maio.vbi Alber.de cōmuni. Bart.in d.l.si ab hostibus.C.eod.nu.6.& ibi Bald. num.3.Ang.col.fin.versic. sed quæro. quando nascatur, Cyn.in d.l.quod tempore. & ibi Alber.num.4. & quod ita in practica seruatur, & Paul.de Cast.ibi num.5.vers. quantum autem ad secundum, in fin.vbi de communi. Aret.in d.§.rursus.num.13.Ias.82.vbi de communi. Gomes.in fin.qui de communi. Bald.etiam ibi.num.4.Mysing.in fin.& Zas.num.32.qui plene testatur de communi & de practica. Idem Petr.de Plat.ibi in fi. & Vill.nu. 30. & Fulgos.met qui contrarium tenent in citatis locis de communi testantur. Idem tenent canonistæ omnes communiter, Host.in d.c.cum ex literis.col.pen.& fin. Io.And ibi plene col.3.4.& 5.Bellam.a numer.5.vsque ad num.12.Anch.num.10.Imol.in clem.1.num.21.versic.dic quod si læsio.de rest.in integ. Io.Ferrat.in tract. de appell.lib.4.q.9.num.319.& seqq. Card.in d.c.cum ex literis.vers.quo circa.in 11.12.& 13.q.late insistit, & sic demum concludit, & idem ibi in 2.oppos. Didac.in rep.c.alma mater.in 5.part.§.1.num.4.in fin.de sentent. excomm.in 6.vbi de communi.& idem Didac.de communi.in primo variar.resol.cap.4.num.5.Maranta in 6. parte. §.& quandoque appellatur.num.78.& Bapt.a S. Blasio in tract. de actione,nu.23.de communi, & Rip. consil.1.num.20.tit.de iure emphyt.

Et mouentur omnes, quia restitutio in integrum non plus potest, nec debet restituere, quàm læsio abstulerit, sed læsio (vt præsupponitur) non abstulit possessionem, ergo per restitutionis in integrum iudicium recuperari non potest, sed alio iudicio, rescissorio scilicet opus est.

Et dicunt esse text.pro hac communi conclusione, in d.§.rursus,& in d.l.si ab hostib.& in d.l.nec non.§.exemplo.ff.ex quib.caus.maio.

Ego breuiter puto veriorem communem sententiā, sed cum hodie possit, & soleant hæc duo iudicia cumulari, vt infra dicam, & ita securius & vtilius fieri possit, & vsitatum sit, redditur frustratoria pene quæstio hæc.

33 Illa tamen retenta, formabis † vt docet Bald.in dict. l.quod tempore.num.4.& plenius & pulchrius Mysing. in d.§.rursus.post Bal. ibi.num.4. Quando scilicet simpliciter hoc iudicium rescindens intentare volueris. Si vero vtrunque cumulare, formabis vt infra art.sequen.

34 Ampliatur † conclusio prædicta, vt procedat etiam si in libello adesset clausula, omni meliori modo &c. Rip. sing.d.cons.1.num.10. tit.de iur.emphyt.

Limitatur

35 Limitatur † autem, vt non procedat de stylo Rotæ Romanæ, quia ad euitandum circuitum, & ne debeant expectari tres sententiæ super restitutione in integrum, sicut super causa principali, admittit quòd quis post contestationem litis & processum ad vlteriora dicatur ita habilitatus ad agendū, vt si iustificet titulum suum in eodē iudicio, possit obtinere simul & semel in causa principali, vt per Papazon.in add. ad nouas decis. Rotæ sub tit.de rest.in integ.decis.7. & ita procedere potest quod dicit Hostiens.in dict.capit.cum ex literis. colum. 6.de rest.in integ.

Articulus V.

36 AD quintum, † An scilicet restitutio in integrum, & rescissoria actio possint in eodē libello cumulari. Distingue duo capita.

37 Primum est, an possint † cumulari simpliciter, videlicet, peto me in integrum restitui, & rem meam mihi restitui, & adiudicari.

Et videtur φ sic, propter circuitum euitandum, & litium finem abbreuiandum, arg.l.properandum, cum simil.C.de Iud.& propter hanc rationem, quæ maximam sapit æquitatem, ita simpliciter admittit Imola in clem. 1.de rest.in integ.num.21. versic.in hoc tamen vltimo. & idem etiam simpliciter admittit Mil.in suo repert.in verbo, restitutio.versic.7. Guido Papę decis.143.& dicit ita seruari de consuetudine in Fracia ad euitandum circuitum, & expeditius esse ad videndum quandoque litium finem, dicit Io.Ferrar.in tract.de appell.lib.4.ca.9. num. 320. & Rebuff.in tit. de restit.in integ art.42. gl. 5.nu.31.allegans Guidonē Papæ d.decis.143.& consuetudinē Franciæ, & a fortiori inducitur ad hoc stylus Rotæ, de quo dixi in fine articuli præcedentis, & in summa hæc opinio est multum amica simplicitati & æquitati.

Sed contra est communis doctorum sentētia in hoc. Quam tenent omnes allegandi in seq.capite, qui in hoc cumulationem nolunt admittere.

38 Et mouentur, quia vbi sententia lata † in vno iudicio parit exceptionem rei iudicatæ in altero, ibi cumulatio non admittitur, l.fundum.& l.fundi. ff.de except.& ibi Bart.& alij.Sed ita est hic, vt communiter velle doct.in quit Aret.in §.rursus.num. 18.instit.de act.ergo &c.

Ego puto primam sententiam contra communem esse non solum æquiorem, vt omnes aiunt, & etiam stylo forte magis receptam, sed etiam veriorē de iure, quia illa cumulatio intelligetur conditionaliter, videlicet dūmodo veniat cōcedēda restitutio, quo casu si ita specifice libellus conceptus fuisset, doctores ominino consentiunt φ cumulatio admitteretur, vt proxime dicam. Et pro hoc est illa communis opinio de qua supra art.3.quæ est, φ si quis petat restitui rem suam, quia in distractione eius fuit enormiter læsus, dicitur in necessarium præambulum petere restitutionem in integrum, & procedit libellus, atqui hoc non potest procedere nisi cumulatiue, simpliciter, quæ tamen cumulatio debet intelligi cum conditione implicita, idest si debebitur restitutio in integrum &c.vt prædixi.

Et per hoc patet responsio ad rationem commuem de d.l.fundum.& d.l.fundi. ff.de excep.& regulæ de qua ibi, quia non cumulantur hæc iudicia, vt si non obtineatur in vno, saltem obtineatur in altero, sed vt obtento in vno, tanquam necessario præambulo obtineatur & in altero, in quo alias nisi hoc præambulo præuio, obtineri non posset, & hoc verisimum puto.

39 Secundum caput est, † an hæc duo iudicia cumulari possint conditionaliter, videlicet, peto me in integrum restitui, & si restitutio in integrū sequitur, restitui simul mihi rem meam peto.

Et in hoc capite videtur, quòd libellus non sustineatur nisi quo ad rescindens iudicium, non autem quo ad rescissoriam actionem sic cumulatam, vt voluit Bald.in d.l.quod tempore.num.7.& hoc idem contra comm. nem tenet Bellam.post longam disputationem in c.coram. num.8.de rest.in integ.dicens hanc fuisse opinionem Petri de Bellapert.

Sed breuiter in contrarium est communis omnium aliorum sententia, Dyn.in d.§.rursus.num.24.& ibi Iacob.de Raū.Faber nu.23. Aretin.num.18.& 20. Ioā.de Platea numer.49.& seq.Ias.num.86.vbi de communi & pluribus similibus comprobans, & idem de communi Zas.ibi col.fin.Alber.in d.§.sed quod simpliciter.nu.21. versic.aliquando tamen.ff.ex quib.caus.maio. Ang.in d. l.si ab hostibus.colum.fin.versic.potest etiam &c.C.eo. Pau.de Castr.in d.l.quod tempore.num.5. versi.sed dubium est, & ibi Bald.num.5.Salyc.in l.interdum. in fin. ff.de cond.indeb.Mauric.de rest.in integ.cap.9. Cassan. super consuet.Burgund.car.157.versic.ponamus. & canonistæ in d.cap.cum ex litteris.de restit.in integ.Inn.in fin.& ibi Card.in 5.q.& Petr.de Anchar.num.10.Card. in clem.1.num.9.in fin.& num.17.in fin.eod.tit. vbi de obseruantia testatur. & Guid.Papæ decis.143.per totū, & ibi in addit.de communi. Didac.uar.resol.lib.1.capit. 4.num.7.in fin. Cæpoll.in tit.de vsucap.pro emptore, num.15.Celsus Hugo in tract.de clausulis, in verbo, de clausulis libellorum.num.200.secundum impressionem magnam, & voluit originaliter Spec.in tit.de rest.in integ.lib.4.num.9.& ibi numer.10.& ponit libellum sic, vt prædixi.

Et ego breuiter ita teneo, per ea, qua dixi supra vers. præced. ego puto &c. Et faciunt quæ cumulat Ias.dict. §.rursus.num.86.

Ad rationes Baldi responde vt per Paul. de Castr.in d.l.quod tempore, vbi pulchre.

40 Vtilitas autem huius † resolutionis in hoc etiam vltra alia consistit, quòd quando admittetur cumulatio, totū iudicium officio iudicis nobili expedietur, alias verò, secundum iudicium officio nobili, pro parte officio nobili, pro parte iure actionis, Ita Paul.de Castr. d.l.quod tempore. ante finem, C.de rest.mil.

41 Item non erit opus † noua libelli oblatione, nec litis
42 contestatione. † Sed hoc procedet etiā si separatim tractentur hęc iudicia. Io.And.in d.c.cum ex literis.colum. penult. eod.tit. Item si dominium probatum † fuerit in
43 hoc iudicio, poterit sequi sententia super vtroque, vt per Guid. Pap.decis.132.numer.2. & Faber in d.§.rursus.num.26.

Articulus VI.

44 AD sextum, An † stantib.prædictis possit cogi actor ad instantiam rei cumulare vtrunque iudicium, ne reus fatigetur duplici iudicio?

Videtur quòd non.

Quia nemo inuitus agere compellitur, C.eode.l.1.& ita voluit Petr.vt refert Bald.in d.l.quod tempore.

Contrarium tenet Bald. ibi in fine, per text.notab. ad hoc in l.non est nouum.ff.de act.empt.

Sed tu aduerte, quia ibi non dicitur, quòd cogatur ille emptor & simul etiam hæres vtraque actione vti, sed dicitur, quòd potest, si velit.

Item quia hoc modo fauetur litium fini, quod agendum est, vt sentit gl.in d.l.non est nouum.

Hæc ratio magis placet, & videtur æquius, quia potest reus dicere hodie constat &c.& quia potest prætendere quod frustratorie vexetur iudicio rescindente, si forte nullum ius competit ipsi actori in iudicio rescissorio, propter quod intentatur iudicium rescindens.

Articulus VII.

45 AD septimum,† Quomodo scilicet tractari debeant haec iudicia si simul cumulata fuerint. Et quomodo formari debeat libellus simul in vtroque quando cumulantur?

46 Quo ad primum dicam,† quando agam de probatione facienda ex parte agentis in his iudicijs infra q. 39.

Quoad secundum. Vide Roffred. de libell. in rubr. de act. recisl. & vers. seqq. & latius §. 7. & verba Roffredi sequitur Specul. tit. de rest. in integ. in 4. libro, vbi vide etiā

48 formam positionum † in hac materia. pulchre etiam & distincte ponit Io. de Blanasco in d. §. rursus. vers. de libell. oblat. & Mysing. ibi nu. 37. & 38. & ante eum Aretin. num. 19. & 20. Ad quos in praxi aduocatus huiusmodi in causa recurret.

S V M M A R I V M.

1 *Pro restitutione in integrum obtinenda an sit necessarium ante omnia adire iudicem.*
2 *Restitutio in integrum an absque eo quòd petatur a iudice obtineri possit.*
3 *Verbum de sui natura obliquum si dirigatur in personam ipsius loquentis, directum sit.*
4 *Laesionem, vel ętatem probare an ineptum sit, quando de eis non est facta mentio in libello.*
5 *Restitutionis in integrum iudicium an sit petitorium, vel possessorium.*
6 *Aduersus sententiam in possessorio latam datur restitutio in integrum.*
7 *Aduersus possessionem vel quasi amissam succurritur etiā maiori ope restitutionis in integrum.*
8 *In restitutionis in integrum iudicio an noua instantia opus sit.*
9 *Quid si petitur restitutio aduersus contractum vel praescriptionem, non autem aduersus iudiciale aliquid.*
10 *Et quid si petitur aduersus actitata in iudicio.*
11 *Minor si post conclusionem in causa & ante sententiam velit restitui ad producendum aliquod instrumentum absq; noua instantia.*
12 *Et quid si petatur aduersus actitata in iudicio, sed post sententiam.*
13 *Restitutio in integrum non plus restituere potest, quam laesio abstulerit.*
14 *Sententia lata dicitur extingui instantia illius iudicij.*
15 *Minor si velit alios testes producere, & suam laesionem probare vel aetatem, an noua instantia opus sit.*
16 *Restitutio in integrum an possit incidenter peti, & nu. 18.*
17 *Incidenter quando aliquid peti dicatur, & quando principaliter.*
18 *Restitutio in integrum potest per viam exceptionis, vel replicationis peti secundum omnes.*
20 *Et an possit incidenter peti, quādo peteretur & opponeretur per viam compensationis.*
21 *Et an, quando petitur restitutio contra contractum.*
22 *Minor si rem vendidit, & emptor agit, vt rem dimittat, & minor excipiat de laesione, & restitutione in integrū, incidenter potest peti.*
23 *Restitutio in integrum dicitur pluribus modis incidenter peti.*
24 *Incidenter dicitur peti, quando per viam exceptionis, vel replicationis petitur.*
25 *Incidenter etiam dicitur peti, quando petitur ante executionem, dummodo post sententiam petatur.*
26 *Incidenter etiam dicitur peti, quoties petitur aduersus aliquid in iudicio male actitatum.*
27 *Incidenter etiam dicitur peti restitutio, quando petitur aduersus interlocutoriam, quae transiuit in rem iudicatam.*
28 *Restitutio in integrum quando incidenter petitur, habetur ac si ab initio petita fuisset, & ideo potest eodem in iudicio cognosci.*
29 *In restitutionis in integrum iudicio an regulariter causae cognitio necessaria sit.*
30 *Iudicium ordinarium quod dicatur, & quod summarium, remissiue.*
31 *Restitutio in integrum iudicio ordinario non summario tractari debet.*
32 *Restitutio in integrum, cum non nisi ex iusta causa conceditur, necesse est quod causae cognitionem requirat.*
33 *Restitutio in integrum decretum dicitur.*
34 *Restitutio in integrum, an cum plena causae cognitione tractari debeat, quando incidenter petitur.*
35 *Decretum non nisi cum causae cognitione interponitur.*
36 *Restitutio in integrum an cum plena causae cognitione tractari debeat, quando petitur contra sententiam.*
37 *Laesio plene probari debet, quando sententia ipsa rescindenda venit.*
38 *Causae cognitio ista quę requiritur in restitutionis iudicio, in quo consistat.*
39 *In restitutionis in integrum iudicio, an necessaria sit citatio partis, alias iudicium hoc nullum sit. Regula, quòd sic.*
40 *Et an procedat, si de restitutione in integrum summarie cognoscendum sit.*
41 *Et an procedat si citati fuerint, qui citari debebant, sed citatio ad eorum notitiam non peruenit.*
42 *Et quid si aliqui citati fuerint, aliqui non, an quo ad citatos saltem iudicium teneat.*
43 *Minor si aduersus aditionem haereditatis restituatur, & aliqui creditores citati fuerint, aliqui non, an valeat iudiciū quo ad citatos.*
44 *Haeres pro parte nemo esse potest &c. declaratur, vt non procedat ex post facto.*
45 *In restitutionis in integrum iudicio an sit necessaria citatio, quando ij qui citandi sunt, praesentes sunt? quòd non.*
46 *Declaratio auth. si omnes. C. si min. ab haere. se abst. in verbo praesentes sunt, & declaratur verbum pręsentes, idest non absentes a ciuitate.*
47 *Et an procedat conclusio, etiam quo ad ea, quę facienda non sunt in illo instanti, sed postea in illo iudicio.*
48 *Et quid si citatio pro forma statuti requiretur.*
49 *In restitutionis in integrum iudicio, quę personę citari debeant, & num. 59.*
50 *Regula est, quod omnes qui pretendunt interesse in illa causa.*
51 *Qui citandi sunt in hoc iudicio restitutionis, quomodo citari debeant, pręsertim quando sunt personę incertę.*
52 *Citatio ista fienda per generale proclama quando personę sunt incertę, an facienda sit, quādo posset dubitari de istis incertis creditoribus.*
53 *Et quid si a statuto forma traderetur circa citandos certos vel incertos.*
54 *Et quid si isti incerti essent in tali loco, quo verisimiliter citatio haec peruenire non possit.*
55 *Et quid si ad notitiā istorum sine citatione peruenire possit.*
56 *Citati isti quantò tempore expectari debeant. Regula est, quod tribus mensibus.*
57 *Et an procedat, quando a statuto tempus hoc abbreuiaretur.*

58 *Et an procedat si iudici videretur iste terminus abbreuiandus.*

59 *Et an procedat quo ad ipsum principalem aduersarium.*

60 *Restitutio licet concedi possit absente parte, an tamen procedat hoc quo ad contestationem litis.*

QVAESTIO XXXIV.

De modo procedendi in hoc iudicio rescindenti restitutionis in integrum, & in primis de causa cognitione, & citatione partis, & quando, & quomodo requirantur.

PRæmissis necessarijs ad cognitionem horum terminorum iudicij rescindentis, & rescissorij, descendendum nũc est ad modum & ordinem procedendi in hoc iudicio rescindẽte restitutionis in integrum, de quo agimus. Et in primis tractandum est, an & quando causæ cognitio in hoc iudicio requiratur. Deinde à primo capite iudicij exordiendo, de citatione partis in hoc iudicio peragendum est, an scilicet quando, & de quibus personis, & quomodo facienda sit. Quæ omnia infrascriptis duodecim articulis explicari possunt.

Primò, An pro restitutione in integrum obtinenda semper necessarium sit adire iudicem?

Secundò, An hoc iudicium sit petitorium, vel possessorium?

Tertiò, An in hoc iudicio noua instantia opus sit?

Quartò, Iudicium quomodo dicatur principaliter, & quomodo incidenter proponi?

Quintò, An causæ cognitio in hoc iudicio necessaria regulariter sit?

Sexto, An necessaria sit, si incidenter petatur restitutio?

Septimò, Et an si petatur contra sententiam?

Octauò, An citatio partis in hoc iudicio necessaria sit, ita vt ea omissa iudicium sit nullum?

Nonò, An procedat si citandi sint præsentes?

Decimò, Quæ personæ citari debeant?

Vndecimò, Quomodo citari debeant præsertim quãdo sunt personæ incertæ citandæ.

Duodecimò, Quanto tempore expectari debeant.

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet † pro restitutione in integrum obtinenda in primis necessario debeat adiri iudex?

Iste articulus differt in aliquo ab illo de quo supra q. 31. in prin. vbi agebatur an restitutio in integrũ deberet necessario peti, an vero iudex ex officio suo restituere posset, vbi restitutionẽ competere reperiret, nam in eo pra supponitur, q iudex aditus sit in causa principali, & incidenter constet iudici restitutionem deberi, hic verò

2 dubitatur † an restitutio in integrum competat quandoque absque eo, quod a iudice petatur & concedatur? & sic intelligendo hic.

Reperio quòd singul. & peregrine distinguit in hoc Bald. in leg. 1. in versic. in glossa gestum erit &c. ff. quod falso tut. gest. erit. & dicit sic.

Aut edictum prætoris est conceptum per verba præsentis temporis, videlicet in integrum restituo, & tunc non est necesse adire iudicem pro ea obtinenda, dicitur enim ipso iure restitutus probata iusta causa restitutionis, & hoc per not. per glossam in l. de pupillo. §. qui nunciat. ff. de oper. nou. nunc. Et per tex. in l. quæ sub conditione. §. fin. ff. de cond. instit.

Aut edictum prætoris est conceptum per verba futuri temporis, videlicet, in integrum restituam, siue restitutionem in integrum dabo, & tunc opus est adire prætorem viuum, & ita loquitur secundum Bal. præall. l. quod si minor. §. min. ff. de minor. dum dicitur quòd per officium iudicis obtinetur hæc restitutio. Et satis placet, & faciat a simili, quòd verbum de sui natura aliàs obli-

3 quum, † & quod requirit ministerium tertij pro sui executione, quale est verbum restituat & reddere &c si proferatur in persona testatoris loquentis, videlicet ego restituo, ipso iure & directe dicitur transire hæreditas, & non per ministerium alicuius, Bal. in l. fin. num. 16. C. de sacr. eccles. & in l. humanitatis. nu. 58. C. de impub. Soc. sen. in l. 1. num. 1. ff. de vulg. & pup. & ibi Rip. num. 173. & in l. Centurio. num. 181. & Francus in ca. si pater. col. 30. in fine vers. secundo est verbum &c.

Et per hæc apparet non benè dixisse Calcan. in con-

4 sil. 116. num. 10. videlicet, quòd ineptum † sit probare læsionem vel ætatem, vbi non est expressum de læsione vel ætate, in libello. Quia in casu quo ipso iure venit restituendus quis statim probata læsione, imo quòd in eligatur ipso iure restitutus, vtilissima erit probatio læsionis, etiam si non fuerit petita restitutio neque aditus iudex pro ea.

Articulus II.

5 AD secundum, † An scilicet hoc iudicium restitutionis in integrum sit petitorium, vel possessorium?

Videtur, quòd sit petitorium merum, prout tenet Bertrand. consil. 57. num. 8. lib. 5. dicens quòd propterea in d. iudicio possessorio retinendæ non poterit intentari neque etiam incidenter, allegans pro hoc not. per Bart in §. nihil commune, gloss. in l. si deo. §. fin. ff. de acq. poss. & Aretin. §. quadrupli. in materia interdicti vti possidetis, Instit. de act.

In contrarium videtur in terminis communis con-

6 clusio, quæ habet, quòd aduersus † sententiam in possessorio latam datur restitutio in integrum, vt tenent glos. & doctores omnes communiter in l. vnica. C. si de mom. possess. fuer. appella. & de communi testatur Menoch. de adip. poss. remed. 4. nu. 906. & idem plenius & de communi de retin. poss. in 3. remed. num. 851. & dicam infra in 2. parte. q. 78. art. 6.

Ego puto sic dicendum. Aut restitutio in integrum petitur aduersus damnum dominij amissi, vel obligationis initæ, & procedat prima opinio. Aut aduersus possessionem vel quasi amissam, & tunc procedat secunda opinio. Pro qua in his terminis dico esse text. in l. ait prætor. §. 1. ex quib. caus. maio. & tex. à fortiori in l. 1. §. item propter inundationem. ff. de itine. actuque priu. & ponit casum in terminis Alber. in l. sed & si per prætorem. §. si. ex quib. cau. malo. videlicet quòd succurra-

7 tur etiam maiori ex iusta causa aduersus † possessionem vel quasi amissam. Quo casu necesse est, quod hoc iudicium rescindens sit possessorium non petitorium, & si inciderit in iudicio retinendæ poterit optime intentari, contra id quod dicit Bertrand. cuius opinionem intelligo procedere quando exciperetur de restitutione in integrum circa aliquid concernens dominium, non autem possessionem rei.

Articulus III.

8 AD tertium: † An scilicet in hoc iudicio restitutionis in integrum noua instantia opus sit? Est subtilis articulus, & dicit Io. Bapt. Caccialup. in l. admonendi nu. 9. ff. de iureiu. quòd est de apicibus iuris.

Distingue igitur casus, & facilius resoluetur.

Primus

9 Primus casus est,† quando non petitur restitutio ad-
uersus aliquod iudicium maleactitatum,vel aduersus sẽ
tentiam &c.sed aduersus contractum, præscriptionem
&cæt.& certum est quod noua instantia est, quia nul-
lum adhuc iudicium super hoc præcessisse præsupponi-
tur,& hoc non habet dubium.

10 Secundus casus est,† quando petitur aduersus actita-
ta in iudicio in quo nulla adhuc secuta fuerat sententia,
& conclude quod non est necessaria noua instantia, sed
reformabitur prima in aliquo illorum quæ perperam
actitata sunt,& in quo læsio prætẽditur,qua reformata
super eadem sequetur postea sententia. Verbi gratia, si
11 post † conclusionem in causa ante sententiam tamen,ip
se minor vel maior velint restitui ad producendum ali-
quod instrumentum quod prius producere omiserunt,
maior,quia nõ potuit,minor,quia neglexit,tunc admit-
tentur ad productionem,ac si in causa conclusum non
esset,& sic effectualiter retractabitur ipsa conclusio in
causa, absque annullatione aliorum actuum,qui firmi re
manebunt vna cum sua instantia principali ipsius iudi-
cij.& sic vno modo procedere poterit opinio egregij
Doct. D.Io.de Monte Sper.in d.l.admonendi.& Paul.
in l.1.num.3.C.ex quib. caus.maio. de qua dicam infra
seq.casu.

12 Tertius casus † est,quando fuerat iam lata sententia,
& petitur retractari per restitutionem in integrum.&
hic est dubius.

Videtur enim quòd non sit opus noua instantia,pro-
ut tenuit Paul.de Castr.in d.l.1.nu.3.C.ex quibus caus.
maior.& Ioan. de Monte Sperell.in d.l.admonendi.
num.6.

13 Et facit pro hoc,quia non plus † debet restituere re-
stitutio in integrum, quam abstulerit læsio, sed in casu
prædicto potest restitui minor absque eo quod tota in-
stantia pereat,ergo &c.

Præterea adducitur pro hoc l.nam et postea.§. si mi-
nor.ff.de iureiuran. et l.1.C.si adu.lib.

In contrarium est communis sententia.Aret.in l.1.
C.si ad.rem iud.et Curt.Rip.et Caccialup.in d.l.admo-
nendi.vbi de communi testatur.

Et probatur secundum eos in d.l.admonendi,ibi, ex
integro causam agere etc.

Item per l.si diuersa.ff.de transact.et ibi Bar.licet nõ
14 firmet,item quia † lata sententia dicitur extingui instan
tia illius iudicij,et hinc est,quòd si per appellationem
petatur rescindi,dicitur noua siue secunda instantia.

Pro concordia, reperio vnam notab.theoricam,vide
licet quòd is qui restitutionem petit aduersus sententiã
poterit vti actis probatorijs primæ instantiæ in causa
restitutionis,sed ordinatorijs iudicij nõ, et ita est in sum
ma sententia Aret.in d.l.1.C.si adu.rem iud.et Anch.
in c.cum ex literis.num.3.vers.4.nota,de restit.in integ.
qui dicit quòd minor poterit vti iuribus suis, et in spe-
cie testibus super articulis primæ instantiæ productis,
et in hac causa restitutionis in integrum.

Sed ex hoc non remanet solutum dubium. Quid e-
15 nim si in causa restitutionis † minor velit alios testes
producere & suam læsionem & ætatem probare?

Ego igitur puto dicendum sic. Quod quando petitur
restitutio aduersus sententiam eo prætextu, quòd iniu-
sta sit,ex eisdem actis,non sit opus noua instantia, sed
debet eisdem actis concedi restitutio in integrum. Quã
do vero petitur restitutio aduersus sententiam eo præ-
textu,quòd non plene probauerit intẽtionem suam mi-
nor, & tunc si error sit in actibus ordinatoriis non po-
terit ex prima instantia ferri sententia restitutionis sed
noua opus erit,vt per Anchar.in d.ca. cum ex literis.in
fine,de rest.in int.dum exemplificat in libello,litis con
testatione &c.Si vero sit in actibus probatoriis,tunc ex
prima instantia desumentur quæ pro minore facient,&
vbi deficiet probatio,noua instantia opus non erit ad il
lam supplendam,vt in terminis voluit Gomes. in tract.
var.resol.tom.2.cap.13. num. 5. vers. 11. infertur post
Bart.in l.1.& ibi Salyc.C.si adu.rem iud.dicentes quòd
eisdem ex actis debebit iudicari, reformato tamẽ & re
sarcito processu ope restitutionis nouis probationibus.
Et hoc expeditius, & fauorabilius etiam puto.

Articulus IIII.

16 AD quartum, An restitutio † in integrum possit in-
17 cidenter peti, & quando dicatur † peti incidenter,
& quando principaliter.

18 Circa primum,† conclusio est quòd sic, ita omnes al
legandi infra eod.art.vers.circa secundum & supra ar-
tic.seq. & dixi etiã supra q.32.art... Et in specie ita no-
tant omnes in l.nam & postea.§.si minor.ff.de iur.

Et ratio clara est, quia quòd per viam exceptionis
19 vel replicationis proponi & peti possit, † nemo dubi-
tat,& est text.in d.§.si minor.& dicam infra q. seq.Sed
non potest per viam exceptionis peti nisi incidenter,
Rota decis.3.de rest. in int.Pet.Ant. Angusc.cons.3.n.
20.lib.4.post doctor.in d.§.si minor. Ferrant. Garzias
patroc.63.num.1.ergo &c.

20 Limita primo,† vt non procedat,quando opponere-
tur incidenter per modum compensationis, quia non
compensatur quod speratur ex capite restitutionis in in
tegrum deberi,vt l.fi.§.fin.ff.de cond.ind.& Bal. ibi ita
sing per hoc limit.vulgatam hanc conclusionem quod
restitutio in integrum possit incidenter peti,vt aduertit
Ias.ibi & pro pulchro notab. signat.

21 Limita secundo, † vt non procedat, quando petetur
restitutio contra contractum, tunc enim non nisi princi
paliter peti posset, secundum Signor.de Homod. in d.
l.nam & postea.§.si minor.nu.23.de iureiuran.

Sed contrarium vult Cyn.in l.fi. C. vbi & apud quẽ,
vt aduertit & sequitur Anch.in c.pen.in fin. de restit. in
integ.& Iac.Put.inter consilia vlt.vol.cons.121. nu.95.
& 96.& hoc verius puto,ponendo exemplum, quando
22 † minor vendidisset, & emptor ageret contra eum ad
rem venditam dimittendam, et minor exciperet de læ-
sione,& restitutione in integrum, vel e contra si minor
emisset,& ageretur contra eum, vt precium solueret, &
ipse exciperet de læsione &c.& sic de similibus,& pate-
bit etiam ex infra dicendis.

23 Circa secundum, † dic quòd pluribus modis dicitur
restitutio in integrum incidenter peti.

24 Primo, † dicitur incidenter peti quoties per viam ex
ceptionis,vel replicationis petitur,vt per Pet. Ant. An-
gusc.Ferrant.Garzias et alios proxime allegatos in ver-
sic.et ratio est.

25 Secundo,† dicitur incidenter peti,quoties petitur an
te executionem,etiam si post sententiam petatur, Ant.
de Butr.in c.suscitatata.num.7.de rest.in int.et Card.ibi
in 6.oppos.

26 Tertio, † quoties petitur aduersus aliquod omissum,
vel male actitatum in iudicio,dicitur incidenter peti, si
vero petatur post rem iudicatam, aduersus ipsam met
sententiam,tunc dicitur principaliter peti. Ruyn.cons.
120.nu. 16.lib.5.ita sing.declarans.

27 Et idem quod quando petitur † aduersus interlocu-
toriam,quæ transiuit in rem iudicatam dicatur princi-
paliter non incidenter peti restitutio plene deducit et
de communi Ioan.Bapt.Ferret.cons.43.nu.3. 4. et seq.
late,ad quem recurre,et Corn.cons.313.nu.7.lib.3.

28 Et pro omnibus prædictis nota,† quòd quando resti
tutio incidenter petitur, habetur ac si ab initio petita
fuisset,et ideo potest vna cum causa principali cogno-
sci.Si-

sci. Simon de Prætis consil. 168. ad finem. versic. quæ restitutio &c.

Articulus V.

29 AD quintum, † An scilicet in hoc iudicio sit necessaria regulariter causæ cognitio?

Pro introductione præmitte, quod dicatur iudicium
30 † ordinarium, & quod summarium, & vide ex ord. in clem. sæpe, de verb. signif. & ibi gloss. Card. & alios. Bart. in extrauag. ad reprim. in verbo summarie. per totum. Specul. §. fi. de off. iud. & plenius cæteris Marant. in tract. de off. iud. distinct. 9. per totum.

31 Et conclude quod hoc iudicium ordinarie † cognosci debet non summarie, & sic quod causæ cognitio regulariter necessaria est. text. est vbi gloss. & doct. in l. 3. ff. de restit. in integ. & in l. in causa. §. causa cognita. ff. de minor. & in l. verum. §. sciendum. ff. eod. Guid. Papæ consil. 40. num. 6. Rebuff. de rest. in integ. art. 1. gloss. 1. nu. 39. Sylua. consil. 17. num. 18. lib. 1. & alij passim, quorū innumeros colliges ex art. sequentibus.

Ratio est secundum quosdam, quia cum competat contra regulas iuris communis, plene debet cognosci causa retractationis &c. Sed hæc dubia est, quia non est expeditum quòd contra regulas iuris communis in genere detur restitutio, vt declaraui supra in prælud.

32 Alia igitur ratio est, quia restitutio † non conceditur nisi ex iusta causa, ergo necessaria est huius causæ cognitio, an scilicet iusta, vel iniusta sit. Ita ex Abb. in ca. ex literis, de rest. in integ. Syluan. d. consil. 19. num. 2. & hæc magis placet.

33 Vel dic, & tertio quod restitutio † in integrum dicitur decretum, l. etiam si. §. si minor. ff. de minor. Specul. in titul. de rest. in integ. §. 1. num. 40. & per D. Oct. Simoncell. in tract. de decret. in præf. num. 30. Sed decretum nō
34 nisi cum causæ † cognitione interponitur, l. nec quicquā. §. vbi decretum. ff. de off. procons. ergo &c.

Limitatur hæc conclusio dupliciter. Sed dic de vtroq. vt plene infra art. seq.

Articulus VI.

35 AD sextum, † An scilicet necessaria sit plena causæ cognitio, etiam quando restitutio in integrum incidenter petitur?

Videtur quod sic, per doctrinam Bartoli in extrauag. ad reprim. in verbo summarie, in pluribus locis ibidem, & in specie sub num. 26. vbi vult, quòd incidentia, quæ perimunt ipsam actionem principalem actionis, vel perimunt omnino exceptionem rei, adeo quod non possit obtinere in causa principali, debet cognosci plene non autem summarie. Sed tale est incidens restitutionis in integrum, vt patet, ergo &c.

In contrarium, quod imo sufficiat summarie cognoscere de hoc incidenti restitutionis, sicut regulariter de alijs incidentibus, tradit Bar. in l. minor. quæ est l. 37. n. 3. ff. de minor. Innoc. in c. suscitata, & in c. ex literis. eo. tit. nostro. & in c. 2. de off. ordin. Rota in antiquis. tit. de restit. in integ. decis. 1. 2. & 3. Idem vult Mauric. c. 50. per totum, Card. c. pen. q. 5. eod. tit.

Ego puto sic dicendum. Aut loquitur, quando restitutio in integrum incidit circa aliquem actum iudicij, videlicet propter omissam dilationem, vel non productum instrumentum tempestiue, vel propter conclusionem in causa nimis tempestiue factam, vel propter quid simile, quod non perimit neque elidit ipsum negocium principale, & tunc bene loquitur Bart. in d. l. minor. & alij proxime allegati.

Aut loquitur, quando causa restitutionis incidit peremptorie ad totum negocium principale, videlicet quia cum conuenitur minor emptor fundi pro solutione precij, ipse in medio litis obijcit de læsione, & minori ætate, & petit restitutionem in integrum, & tunc dic, quòd aut loquimur quo ad citationem, libelli oblationem, litis contestationem &c. quæ requiruntur ab initio pro instructione iudicij ordinarij, & dico quòd pariter procedit commmunis conclusio Bart. & sequacium, quia huiusmodi ordinaria iudicii non amplius requiruntur, sicut neque in aliis exceptionibus peremptionis, vt dicam etiam infra q. seq. vbi de libelli oblatione, & litis contestatione agetur. Aut loquimur quo ad probationem ipsius læsionis, & minoris ætatis, vel alterius impedimenti, & dico, quòd in hoc potest procedere doctrina Bartoli in d. extrauag. ad reprimendum, in d. verbo summarie, & debebit non minus plene cognosci causa restitutionis in integrum quo ad hoc quam si principaliter petita fuisset. Et si bene ponderentur d. l. 3. ff. de rest. in integ. & d. l. 1. §. causa cognita. ff. de min. cum sim. adductis supra art. præced. loquuntur de hac causæ cognitione, quæ consistit circa merita ipsius causæ principalis, scilicet an debeat dari restitutio, nec ne, non autem quo ad ordinationem illius, & hanc puto esse meram veritatem in hoc art.

Articulus VII.

36 AD septimum, An scilicet † necessaria sit plena causæ cognitio, quando restitutio petitur contra sententiam?

Videtur, quòd non, vt dixit Innoc. in c. cum venissent. col. pen. & fin. eod. tit. de rest. in integ. & Bal. in sua margarita, in verbo, cognitio, vers. quando petitur restitutio contra sententiam &c.

Contrarium tenet Alber. in c. cum ex literis. num. 1. eod. tit. & Bart. in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. num. 10. ff. ex quib. caus. maio.

Ego breuiter (quia de hoc est agendum etiam infra plene) hoc loco dico sic. Aut loquimur de restitutione quæ petitur aduersus omissam appellationem, vel aduersus desertionem causæ, seu lapsum fatalium, & bene loquitur prima opinio. Aut ex eo, quod minor melius agere potuerit quàm egerit, & sic vt melius agat, & interim non noceat ei res iudicata & executio eius, & pariter procedit prima opinio. Aut loquimur de restitutione aduersus ipsam sententiam, & tunc. Aut ex eo, quod minor læsus fuerit a iudice, vel ad hunc finem petitur, vt sentētia ipsa non solū suspēdatur quo ad executionem, sed etiam rescindatur, ac si nunquàm lata esset, & tunc loquitur & procedit secunda opinio. Et ratio clara est, quia in primis casibus sufficit ostendere ipsi iudici qualiqualiter de bono iure ipsius petentis restitutionem, ad hoc vt ad audientiam tantum admittatur, ad quam duntaxat admittitur ope restitutionis petitæ in primis casibus, & cum admissus fuerit, plene postea cognoscetur de meritis causæ principalis. Vltimò vero casu, quia petit ipsammet sententiam rescindi, debet plene proba-
37 re † læsionem & iustam causam ex qua restitutionem prætendit, & ita clare colligitur ex decis. Rotæ in nouis. in tit. de rest. in int. decis. 4. & 5. & sentit Bald. in l. 1. numer. 5. C. si adu. lib. & Paul. de Cast. in cons. 281. num. 6. lib. 1. Dec. in l. nihil consensui. §. 1. ff. de reg. iur. Aym. in consil. 179. num. 8. & melius cæteris, addens, quod hæc est communis opinio, Boss. in tit. si adu. rem iud. num. 4. & 5. & ita teneas, & plures authoritates & plenius habebis deductas infra quæst. 36. art. 10. Vbi agetur an & quando in iudicio restitutionis in integrū sit necessaria

plena causæ probatio,& quando semiplene sufficiat, ibi vide.

38 In quibus autem consistat † hæc plena causę cognitio,habebis ex Bal.in l.3.ff.de rest.in int.& ex articulis sequentibus,quę hanc materiam plenę causę cognitionis & ordinationem huius iudicij rescindentis contineat.

Articulus VIII.

39 AD octauum, † An scilicet citatio partis necessaria sit in hoc iudicio, ita, vt si omittatur iudicium sit nullum?

Regula est,quòd sic.text.est in l.in causæ.§.si causa cognita.ff.de minor.& in c.cum ex literis.in fi.eo.tit.de rest.in int.Fulg.in auth.si omnes.C.si min.ab hær.se ab sti.& Pau.de Cast.& Iacob.de S.Georgio ibi.& Fulg. in l.adoptio. nu.2.ff.de adopt.& Pau.de Cast.cons.362. nu.1.libr.2.Et quod alias concessio restitutionis nulla sit,tradit glo.in d.auth. si omnes.in verbo vocentur, & ibi Bald.nu.8.& Bar.in l.etiam si.§. si de hæreditate. ff.de minor.Guid.Papæ cons.132.n.3.& est tex.clarus in d.§.si de hęreditate.

Ratio est,quę desumitur ex regula d.l.nam ita diuus. ff.de adopt.vt per Fulgos.latius in d.authen.si omnes.

40 Ampliatur † primo,vt procedat etiam si de hac causa esset summarie cognoscendum , vel ex conuentione partium,vel ex forma statuti , nam nihilominus citatio requiritur. Aret.in d.authen.si omnes.in fi.& est tex.expressus in d.clem. sępe, vers.citationem vero,de verb.sig.

41 Ampliatur † secundo,vt etiam si citati fuerint qui citari debent , sed citatio ad eorum notitiam non peruenerit, nullum sit hoc iudicium,vt dicam infra artic. pen. huiuus q.

42 Limitatur † e contra,vt procedat quo ad eos qui citati non fuerunt &c.sed quo ad eos qui fuerunt citati,valebit concessio restitutionis in integrum , & sic pro parte valebit,pro parte secus,ita Cyn.& Iac.in d. auth. si omnes.& ibi Bald.nume. 11.qui dicit ita tenere doctores & esse meram veritatem.& Pau.de Cast.d.cons. 363.num. 1. lib. 2.& idem Paul.dicit in d. auth. si omnes . quòd ita tenendum est.licet fatuus quidam iudex in contrarium iudicauerit,& ibi etiam Aretin.nu.3.Iacob.de S. Georgio num.fin.Alciat.cons.78.num.4.Sigism.in tract.stat. Baldi in verbo,citatio,num. 11.Borgn.in tractat. de tut. & cur.num,76. versicul. & idem Bart. vbi allegat etiam Bart.in cons.154.num.8.lib.1.& Crauet. cons. 89.num. 6.lib.... & per l.etiam.§.fin.ff.de minor.

43 Sed tu aduerte , quia dubitari potest , † nam si minor restituatur aduersus aditionem hæreditatis, & aliqui creditores citati fuerint,aliqui non,& sententia debeat pro parte valere,& pro parte non,sequetur quod minor pro parte sit hæres,pro parte non , contra regulam iuris nostri,l.ius nostrum.de regul.iur.cum similibus, & ita considerat Aret.in d.Auth.si omnes.

Sed retine limitationem,quæ verior & æquior est , & ad contrarium dupliciter resp.

Primo , quòd illa regula non procedat ex post facto,
44 † vt post gloss. in d. l.ius nostrum . inquit Aretin. præalleg.

Articulus IX.

44 AD nonum,† An scilicet necessaria sit citatio,quando ij,qui citari deberent sunt pręsentes?

Videtur quòd sic,per d.auth.si omnes.vbi dicitur quòd creditores si præsentes sunt a prætore in iudicium vocentur.

Sed contra est veritas,Bal.in d.l.etiam.§.si de hęreditate.ff.de minor.& ibi Alb.numer.5. & docto. omnes communiter in d.auth.si omnes.Bart.nu.3. Bal.nu. 2.& num. 7.qui de communi testatur,Ang.nu. 1.Paul. num. 1.Fulg.num.6.Aret.in princ.& Guliel.ante hos in l.1.ff. de in ius voc.& Iac.de S.Georgio d.authen. num. 2.

Et probatur expresse in d.l.etiam si.§. si de hæreditate,ibi,præsente,vel euocato.

Secundo per regulam l.de vnoquoque.ff.de re iud. & Io.And.in c.fin.de elect.in 6.

46 Ad contrarium respon.quòd ibi debet intelligi,† pręsentes idest in ciuitate , ad differentiam eorum qui absunt a ciuitate,qui citari debent solemniter , vt ibi dicitur,& probatur iste intellectus ad literam in corpore vnde sumitur d.auth.in §.adhæc quoque. authen. vt sponsal. larg.ibi in illis locis, vbi petitur restitutio in integrum.

Hanc conclusionem declara dupliciter.

47 Primo,vt procedat quo ad ea † quę fiunt in illo instanti , non quo ad facienda postea in illo iudicio . Bald. in d.authen. si omnes.num.2.per l.2.quam ita intelligit. C. quom.& quando iudex.

48 Secundo nisi citatio † pro forma requireretur , Aretin.in d.auth.si omnes.numer.2.per glos.in c.1.titu.quo temp.miles,in vlib.feud.& in clem.1.de vit.& hon.cler. & Bald.in l.1.ff.de lib.& posth.

Articulus X. & XI.

49 AD decimum,& vndecimum,† Quę scilicet personę citari debeant? Et quomodo.

50 Regula est,quòd citari † debent omnes prætendentes,siue qui prætendere possunt interesse in causa petitę restitutionis,vti sunt in restitutione aduersus aditam hęreditatẽ omnes legatarij,& creditores hęreditarij. Borgnin.in tract.de tut & cur.num.103. post Franc. Marci decis.449.in prima parte.& Rol.a Valle cons. 29.num. 19.lib.2.& hoc bene procedit quando sunt certi,qui prętendunt interesse, sed difficultas est, quando sunt in-
51 certi , quomodo † enim citari possunt, si ignorantur , qui sint?

Vnde coniunge artic.vndecimum,& distingue sic.

Aut ij qui citari debent sunt certi,& citatio debet fieri nominatim per Baiulum more solito , sicut in alijs actib.iudiciarijs præiudicialibus,vt doct.infra alleg. communiter.

Aut sunt incerti,& tunc debet fieri citatio per generale proclama,siue voce pręconis, siue aliter secũdum stylum & consuetudinem ciuitatis,vbi facienda est, & talis citatio sufficit,prout cõcludunt communiter in d. auth. si omnes.C.si min.ab hęre.se abst.Bartol.num. 1.Bald. num.3.Paul.num... Fulgos. numer.6. Bartol. in l. si eo tempore.num.1.C.de remiss.pign.Bald, in l. quinquaginta.ff.de excus.tut.Bartol.in extrauag.ad reprim. verbo per edictum in fine.Innoc.in ca. fin. extra qui matr. accus.poss.Abb.in c.fina.de vit.& hon. cler. idem Abb. in c. exhibita.nu.6.de iudic.Bald.in l.si quis instituatur. §.sed si sub conditione.ff.de hęre.instit. Maranta in suo tractat. de ordin.iudic.in 6. parte. versic. proponi. numer.103.

Per tex.in d.l.si eo tempore.C.de remis.pigno.& per c.fin.de elect.in 6.vbi est expressum.Et per l. si vacantia.C.de bon.vac.lib.10.

52 Amplia,vt procedat † etiam si dubitaretur,an alicuius interesse posset,secũdum Abb.in d. c.exhibita. Quia de illo deberet fieri citatio specialis , non per proclama vt per eum , & sic hoc casu dubius non ęquiparabitur ignoranti.

53 Limita tripliciter. † Primo nisi a statuto forma traderetur

tur

tur circa modum citandi certos vel incertos. Abb. in d. c. fi n. Paul. in d. auth. ſi omnes.

54 Limita † ſecundò, niſi aliàs ad notitiam ipſius qui citari debet perueniſſet fuiſſe factum generale proclama, quia tunc ſufficeret, ac ſi nominatim citati fuiſſent, ita dicit ſing. Aret. in d. auth. ſi omnes. num. 3. allegans Bal. in d. l. ſi quis inſtituatur. & Innoc. in d. c. humilis.

55 Limita tertiò † vt non procedāt prædicta quando illi incerti aduerſarij eſſent in tali loco quo non potuiſſet peruenire veriſimiliter talis citatio generalis per proclama, illis enim non præiudicaret reſtitutio. Paul. de Caſt. in d. auth. ſi omnes. num. 4. & ibi Aretin. num. 3. & per Paul. & Fulg. ibi quando ad domum, & quando perſonaliter citari debent.

Articulus XII.

56 AD duodecimum † Quanto ſcilicet tempore expectari debeant iſti citati? Vel aduerſarius principalis?

Concluſio eſt quod tres menſes aſsignari debent, vt eſt expreſſum in d. auth. ſi omnes. & gloſſ. in d. l. in cauſę. §. ſi cauſa cognita. ff. de minor. Marant. in 6. parte in tit. de citat. num. 103.

57 Limita hoc primò † niſi a ſtatuto tale tempus abbreuiatum foret, vel prolōgatum, differri enim & abbreuiari poſſe iure municipali, cum ſit iuris poſitiui, ait Paul. de Caſt. in d. auth. ſi omnes. num. 3.

58 Limitatur † ſecundò niſi iudici videretur hoc tempus vel breuius vel longius aſsignandum eſſe. Stabitur enim eius arbitrio, ſecundum Alber. in d. auth. ſi omnes. in fine. & facit pro hoc text. notab. in c. cum ex literis. verſ. quo circa. extra eod.

59 Quanto autem tempore expectari † debeat aduerſarius principalis, ad hoc vt poſtea dicatur contumax & contra eum procedi poſsit non aliter lite conteſtata, dic quòd toto trimeſtri, niſi ipſe compareat prius, quia tūc non debet differri cognitio, etiam ſi de tempore conceſſo ſuperſit, ſecundū Paul. & Abb. in d. auth. ſi omnes.

60 Circa † quod aduerte ad vnum, nam reſtitutio in integrum licet concedi poſsit abſente parte, non tamen procedit hoc quo ad litis conteſtationem, quia debet præſentia partis adeſſe quo ad hoc, deinde citatio & cōtumacia ſufficit, ſecundum gloſſ. in l. 1. C. ſi adu. dotem, & Aretin. ibi numer. 4. qui ita poteſt intelligi. & ego dicam infra q. ſeq. art..

SVMMARIVM.

viam replicationis possit peti etiam post quadriennium.

45 *Et quid si minor dolo aduersarij læsus fuisset.*

46 *Et quid in restitutione in integrum, quæ datur ex clausula generali, ex causa iusti impedimenti, quòd sic, secundum quosdam.*

47 *Author contra regulariter.*

48 *Nisi simus in restitutione ex capite iustę ignorantiæ, de qua illi loquuntur, quia non currit quadriennium, nisi a die scientiæ.*

49 *Litis contestatio an sit necessaria in hoc iudicio restitutionis in integrum.*

50 *Et quid si petatur contra sententiam.*

51 *Et quid in interlocutoria.*

52 *Et quid si restitutio summarie petatur.*

53 *In restitutionis iudicio summarie procedetur, licet prout de iure commissa sit, quando in negotio principali summaria cognitio commissa fuit, & restitutio incidenter petita fuit.*

54 *Et quid si restitutio petatur ad appellandum, an lis contestanda sit.*

55 *Et quid si petatur restitutio aduersus lapsum fatalium.*

56 *Et an simpliciter sic procedat in iud c o rescissorio, puta si cumulata fuerint hæc iudicia.*

59 *Litis contestatio an sit necessaria in hoc iudicio, quando restitutio in integrum incidenter petita fuit.*

60 *Restitutio in integrum dicitur incidenter peti pluribus modis, & primò, quando petitur præparatorie.*

61 *Restitutio in integrum, regulariter est præparatorium ipsius iudicij rescissorij.*

62 *Restitutio in integrum, dicitur etiam incidenter peti, quando petitur contra interlocutoriam.*

63 *Restitutio in integrum, quando petitur contra sententiam, semper incidenter petitur secundum Abb.*

64 *Restitutio quando petitur per viam executionis, vel replicationis dicitur etiam incidenter peti.*

65 *Litis contestatio in iudicio restitutionis in integrum, licet nessaria non sit, quando incidenter petitur, tamen securius est illam contestari.*

66 *Litis contestatio licet non sit necessaria hoc casu, tamen præsentia partium necessaria est.*

67 *Restitutio in integrum dicitur incidenter peti quoties litis contestatio in ea necessaria non est.*

68 *Litis contestatio an in hoc iudicio necessaria sit, quando aduersarij sunt incerti, vel absentes ex contumacia, & 69.*

69 *In appellatione contestatur lis, etiam cum incertis aduersarijs.*

71 *In appellatione proceditur ad diffinitiuam parte existente contumace.*

72 *Appellatio deuoluit quoque causam nullitatis.*

73 *In appellatione magis tangitur iustitia partis quàm in causa nullitatis.*

74 *Per missionem ex primo vel secundo decreto quando non potest esse prouisum actori, ad diffinitiuam peruenitur absque litis contestatione.*

75 *Per restitutionem in integrum nunquam proprie petitur aliquid dari vel fieri, sed tantum reponi in pristinum statum.*

76 *Appellatio id quod præstat maioribus, præstat minoribus restitutio.*

78 *Restitutio in integrũ non arguit errorem iudicis sed partis, vnde multo minus requiritur contestatio litis in ea, quàm in appellatione, quæ arguit errorem iudicis.*

79 *Intellectus capit. accedens. el primo, extra vt lit. non contestata.*

80 *Restitutio spoliatorum potest dici largo modo restitutio in integrum, quia est ipsorum spoliatorum in integrũ repositio.*

QVAESTIO XXXV.

De libello, & litis contestatione in hoc iudicio restitutionis in integrum, & eorum necessitate, vsu, & forma.

SVbsequitur de libelli oblatione facienda in hoc iudicio restitutionis in integrum. Nec non & de litis contestatione, & an &, quando necessariæ sint hæ duæ partes iudiciales in hoc iudicio, & quomodo explicādæ sint, & consequenter annecti poterit, quomodo restitutio in integrum in libello proponi debeat, an scilicet per viam actionis, vel officij iudicis, & an per viam exceptionis &c. Quæ omnis his decem articulis complecti possunt.

Primò, An regulariter sit necessarius libellus in hoc iudicio restitutionis in integrum?

Secundò, Quid peti debeat in libello?

Tertiò, An sit necesse exprimere qua de causa læsus fuerit, hoc est, an errore, vel lapsu proprio?

Quartò, An satis sit dicere quod minor fuit circumscriptus?

Quintò, An causa speciali ipsius læsionis in indiuiduo exprimi debeat.

Sextò, An per viam actionis, vel officij iudicis, debeat formari, & concludi libellus.

Septimò, An per viam exceptionis, vel replicationis possit peti restitutio in integrum?

Octauo, An litis contestatio in hoc iudicio regulariter necessaria sit?

Nonò, Quid si incidenter petatur restitutio?

Decimò, Quid si aduersarius absens sit, an hoc casu possit deueniri ad diffinitiuā super restitutiooe petita?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet regulariter necessarius sit libellus in hoc iudicio restitutionis?

Regula est, quòd sic. Specul. in tit. de offic. omnium iudic. §. incidenter. num. 3. Ioan. de Deo lib. 4. cap. 1. numer. 8. Bellamer. in cap constitutus. num. 11. de restitut. in integr. plene Mantua in repetit. l. nec quicquàm. § vbi decretum. numer. 56. ff. de offic. procons. & alij omnes al legandi statim in limitationibus huius regulæ, & in sequentibus articulis, vbi semper præsupponunt hoc pro constanti.

2 Ratio clara est, quia regulariter † vbi requiritur plena causæ cognitio, ibi & libellus requiritur, vt per doctores in clemen. sæpe. de verborum signific. & in dict. §. vbi decretum. sed in iudicio restitutionis in integrum regulariter requiritur plena causæ cognitio, vt dixi supra quæst. præced. ergo &c.

Limitatur hæc regula multipliciter.

3 Primò, † vt non procedat in restitutione, quæ petitur ad appellandum, quia illa non requirit, neque libellum, neque litis contestationem, Ioan. And. in c. requisiuit. in verb. restituimus. de restit. in integr. & dixi etiam infra eod. art. 8.

4 Limitatur † secundò, vt procedat quo ad restitutionē contra contractum, vel sententiam diffinitiuam, non autem contra interlocutoriam, Bart. in l. diuus. num fi. ff. de rest. in integ. & l. minor. quę est l. 37. ff. de minor. in prin. Capell. Tholos. decis. 55. num. 3.

Per ca. fin. extra de offic. iud. Et licet ille text. melius probet limit. sequentem, tamen quia probatur hæc per illum, ideo adduci potest ad hoc.

5 Limitatur † tertiò, vt procedat quando restitutio in int. petitur principaliter, secus vero si incidēter petatur.

Specul.

Specul.in tit.de offic.iud.§.incidenter.nu.4. Io. de Deo libr.4.cap.2.num.12. Specul.in tit.de rest.in integ. §.1. nu.39.Inn.in c.pen.de rest.in integ.Alber.in auth.offeratur.num.6. C.de lit.contest.Bal.in l.in causæ. §.causa cognita.ff.de mino. & in l.ab hostibus. §.sed quod simpliciter.num.4.ff ex quib.caus.maio.Fulgos.in l.in causæ.§.1.ff.de min.Sebast. Sapia in l.de ætate.numer.19. ff.eod.Ias.in l.nam & postea. §.si minor.num.10. ff.de iureiur. Card.in c.2.col.fin.de restitut.in integ. Bellam. in c.constitutus.num.58.de appell.& ibi Præpos.nu.35. Bal.cons.325.num.3.lib.1.Syluan.cons.69.num.21.lib. 2.Mantua cons.70.num.11. & adducitur Alex.cons.77. lib.6.& Bero.q.82. & in summa illa est communis sententia,& pro ea est d.c.fin.

6 Sed tu sublimita † illam, vt licet non sit necessarius solemnis libellus, debet tamen nihilominus qualis qualis petitio siue instructio iudici porrigi. Specul.in tit.de offic.iud § si incidenter. num.4.post Ioan. de Deo in 2. parte.tit.quibus cas. lib.dari non de.est in 4.libr.c.1.nu. 12. Et ratio clara est vt per eum, vt scilicet iudex scire possit quomodo procedere debeat super petitione restitutionis.

17 Limitatur † quartò conclusio,vt non procedat,quando petitur restitutio aduersus sententiam coram illo eodem iudice,qui eam tulit,ita sing.dixit Paul.de Castr.in d.l.nam & postea.§.si minor.num.2.ff.de iur.

8 Sed ego puto procedere † hoc dictum Paul.de Castr. quando restitutio peteretur aduersus interlocutoriam, sed si aduersus diffinitiuam principaliter petitur, secus, per ea quæ dicam infra eodem art.3.& 4.

Articulus II.

9 AD secundum, † Quid scilicet peti debeat in libello restitutionis in integrum?

Bart.in l.1.num.8.& 9. C.si adu.rem iud.dicit, quòd si sententia est iusta in se,sed est iniusta habito respectu ad processum in quo minor neglexit probare, vel aliter circumscriptus est, debet peti litem ab initio restaurari, vt melius agatur, si vero sententia est iniusta in se, tunc debet peti sententiam in melius reformari. Ad quod tendit etiam Angel.ibid.per l.1. C.adu.rem iudic.& l.1. C.si adu.vendit.quæ iura ita concordari debent, secundum Bart.præall.

Sed Paul.de Castr.& Fulgos.videntur innuere, quòd Bart. somniauerit, & videntur dicere in effectu, quòd debet restitui contra sententiam, vt illa in melius reformetur, melius actitato processu, & idem videtur sequi etiam Abb.in dict cap.ex literis. num.4. & Cardin. ibid.in 5.quæst.

Ego breuiter verius & securius puto sic dicendum, quòd aut petatur restitutio contra sententiam, vel processum,vel aduersus contractum, vel præscriptionem,libellus debeat facere narrationem facti, ita quòd ex eo constet quod ipse circumscriptus, vel alias indebite læsus est,& postea concludere debeat, quòd petit se restitui aduersus id quod læsio abstulit, & reponi in eo statu in quo erat ante ipsam sententiam, vel contractum, vel præscriptionem,vel alium actum sibi præiudicialem &c. Et hanc practicam colligo ex Angel.in l.cum & minorem num.4. C.si aduers.rem iudic.& pro sing.& notab. notat Mantua singul.526.& dicit esse notandam, quia sæpe vidit peritos circa hanc practicam libellandi deceptos fuisse.

10 Quomodo autem libellus † verbatim formari debeat in hoc iudicio tam rescindenti, quàm rescissorio, quàm etiam in vtroque simul cumulato plenissime & pulcherrime docet varias formas tam ex edicto minorum quàm maiorum, Bellam. in cap. constitutus.num. 11.de restitut.in integr.Quem vide cum occurret, docent etiam Dyn. Bald. Gomes.Ias.Mysing. & alij in §.rursus.Instit.de action.quos retuli supra quæst.33.art. 5.& sequen.

Articulus III.& IV.

11 AD tertium, & Quartum, † An sufficiat minori exprimere in libello hoc duntaxat, quòd ipse læsus est, an vero qualitatem quoque læsionis exprimere debeat,an scilicet sui fragilitate,an vero dolo aduersarij læsus fuerit.

Videtur omnino dicendum, quod debeat exprimi qualitas prædicta fragilitatis propriæ, vel doli aduersarij,& quod simplex mentio læsionis non sufficiat.

Primò, per hanc fortem rationem, quia non sufficit minorem esse læsum ad hoc, vt restitutionem obtinere possit,sed opus est,quòd vel dolo aduersarij,vel proprio ætatis lapsu læsus fuerit, aliàs si vel casu, vel necessitate rerum,vt quilibet diligens paterfamilias læsus fuerit, nõ restituitur ex edicto minorum, l.fin.C.de restitut.in integ.& l.verum. §.sciendum.ff.de minor.cum similibus. & dixi supra plene q.4. Sed hoc stante. non constat aduersario,an minor sit dignus petita restitutione, vel ne, vt de se patet,& consequenter non potest deliberare an velit cedere vel contendere, ergo &c. Et confirmatur secundum Abb.in dict.cap.cum ex literis.num.1.de restitut.in integr.per regulam glossæ.in capit.1.in verbo, speciem, per illum text.ibi de except.in sexto.quæ vult, quòd quoties exprimitur aliquid generaliter ab opponente, & non omnis species illius criminis vel impedimenti oppositi, habet eundem effectum ad quem opponitur, non dicitur sufficiens oppositio, & ita est in casu nostro, quia non omnis læsio restitutionem meretur,d. §.sciendum.ergo &c.

Secundò,quia per hanc rationem ita tenent doctores communiter passim. Specul.in titul. nostro, de restit. in integrum. §.qualiter.numer.2. Bartol.in dict.l.final. in fine.C.eodem. & ibi Paul.de Castr.numer.2.Fulgos. numer.3. Bald.in leg.verum. §.final.& in §.sciendum. ff.de minor. & in l.minor autem. numer.quarto. ff.eodem. cum addit.in marg. & Ias.in dict.l.nam & postea. §.si minor.numer.quarto.& communem post Imol. ait Alexand.in l.de tutela.numer.3.C.de restitutio.in integrum.Abb.in cap.cum ex literis.numer.1.extra eodem. Dec.l.nihil.§.1. numer.3. ff.de regul.iur. Afflict. super constitutione regni, libro 2.rubric.38.num.5.& consuluit originaliter Oldrad. consil.108. in fine, versicul. ad vltimum.Ioann.de Anan. consil.48.numer.2. & ibi Ludouic. Bologn. in add.in princip. Bellon. consil. 18. nu.20.Ruyn.consi.120.num.13.& 14.lib.5.vbi de communi.Dec.consil.389.num.10.versic.nec obstat.Iacob. Put.inter consilia vlt.vol.consil.121.num.101.& Cass. super consuet. Burgund.rubr.3.§.2.glos.104.versic.adde &c.num.16.& hanc communem fatetur, licet ipse contrarium teneat, Aret.in dict.l.nam & postea.§.si minor. col.fin.in princip.ff.de iureiur.

Contrarium voluit Spec.in d.§.qualiter.num.2. secundum opinionem resolutiuam ipsius, licet pro vltima referat aliam opinionem. Alber.in l.verum.§.sciendum. ff de minor.post quosdam antiquos,quos ibi enumerat, Aretin.in dict.§.si minor.ff.de iureiurand.col.3. in fin. allegans etiam Salic.in d.l.fin. C.de rest.in integ Imol. in cap.1.de restit.in integ.qui de communi,prout refert & sequitur Iacob. de S.Georgio in l.si res. §.1. ff.de iur. dotium. & hanc tandem post disputationem admittit demum idem Iacobin. in dict.l.fin. sub numer.5.vbi & de communi. Card.in clem.1.num.24. de rest. in integ. & omnes allegant Spec.præall.& idem Card.in capit.1.

In 4.q.eod.tit. Mauric.cap. 174.in fine.

Et primo per regulam l.minorib. C.de rest. In integ. Sed aduerte quia text.dicit debere restitui minorem si captum se probauerit, etiã si dolum aduersarij non probauerit, sed non sequitur, ergo neque de iuuenili lapsu saltem docere debet. Quinimo retorquetur, quia ex quo text, considerat an debeat etiam de dolo aduersarij fieri mentio, præsupponit quòd saltem de fragilitate ætatis mentio fieri debeat, cum alterum tantum sufficiat minori &c.vt dixi supra q.4.

Secundò adducitur l.quod si minor.§.primo.ff.de minor.& l.nam & postea. §.si minor.ff.de iureiurand.

12 Sed aduerte, quia d.§.1.retorquetur. † text.autem in d.§.si minor.licet melius faciat, tamen resp.potest quòd quàmuis ibi simpliciter dicatur quòd minor debet docere se esse captum, hoc tamen dicitur respectu eius de quo ibi dubitatur, videlicet an sufficiat allegare minorem ætatem absque alia mentione læsionis, & dicitur quòd non, quia necesse est dicere se esse minorem & læsum, non autem declaratur quomodo debeat fieri expresſio huius læsionis in libello.

Tertiò adducitur c.constitutus. de rest.In integ. vbi videtur casus.

Sed Aret.præall. disputando inquit, quòd Ibi coram principe petebatur restitutio, ergo &c.ad not.per Inno. & Mod.in c.1.de oblat.libell.

Vel dic, vt dixi statim ad d.§.si minor,

Quid dicendum?

Ego puto æquiorem & veriorem hanc posteriorem sententiam ad sustinendum libellum, ne corruat, & moueor per notata ab Innoc. Abb.& alijs in c.fin.de libell. obl.vbi volunt, quòd quando libellus aliquo modo sustineri, & aliquo casu verificari potest, non debet reijci. Sed certe læsio, licet non ex imprudentia iuuenili, vel dolo aduersarij processerit manifeste, sed videatur casu cõtigisse, tamen præbet instam causam restitutionis, si non probatur ex aduerso vel industria minoris, vel casus mere fortuitus, quia pro ætate est præsumptio, vt l.1.ff.de min.ergo dicendo minor, quòd ipse est læsus, & est minor satis dicetur exprimere per illud verbum, & est minor, quod ætatis causa lapsus est, & sic procedunt clare d.c.constitutus.& d.§.si minor.

Et confirmatur hoc, quia si minor haberet necesse exprimere hoc in libello, haberet quoque necesse probare idem in processu, sed istam imprudentiam a minore probandam esse doctores non dicunt, sed bene e contra quòd si aduersarius excipiat de industria, & prudentia minoris, debet illam probare, vt tetigi supra q....art.... ergo &c.

Retenta tamen prima opinione, si cui magis placeret, vel quia magis communis videatur, vel propter authoritatem Bartoli, limita tripliciter.

13 Limita primò, † vt non procedat quandò in libello appositum fuisset hoc verbum, circumscriptus, quia hoc verbum dicetur simul & semel significare læsionẽ cum dolo & astutia aduersarij, & ita tenet sing. Bal.in l.de tutela. C.de rest.in integ.refert & sequitur Alex. ibi num. 2.& pro Baldo facit quia circumscriptus dicitur proprie is, qui dolo aduersarij deceptus est, Socin.senior in l.exceptiones num.8.de except.per text.& gl.in l.1.ff.de restit.in int.& glossam expressam in l.item si precio.§.fin. ff.locat. Et facit etiam d.l.tutela. sec undũ vlt.expositionem glossæ ibi, & quædam alia iura, vt per Alex.ibi. Et hoc idem in terminis tenent Aret.in l.fi.C.de rest.in integ.& Iac.de S.Georg.in l.si res.§.1.nu.3.ff.de Iur.dotiũ, & in d.l.fi.nu.3.& idem Iacob.in l.1.nu.3.C.si ad.fiscum vbi loquitur in verbo circumuentus. Et licet contrarium voluerit Afflict.super constit.regni. lib.2.rubr.38.nu.7. tene tamen limitationem per prædicta.

14 Limita secundò, † vt non procedat, quandò postea ex processu appareret, quod minor iustificauit specialẽ læsionem in processu probando, scilicet quod dolo aduersarij lapsus est, vel supina imprudentia, ita Aret.in d.l.fi.in fi.C.de rest.in int.dicens, quòd sæpe sæpius ex processu suppletur defectus libelli. Ego puto verissimam limitationem, Imo superfluam propter limitationẽ sequentem, vt statim apparebit.

15 Limita tertiò, † vt procedat parte opponẽte, secus vero si pars taceret, & libellum admitteret, quia tunc si probatio esset apta, libellus nimis generalis, & sic forte ineptus ex probatione specifica & apta sustineretur. Paul. de Castr. in l.fin.numer.7. C.de restit.in integ. & de intentione Baldi in l.verum. in fin.ff.de minor. & Abb.in cap.cum literis, numer.1.in fin.extra eo.& expresse Bal. in d.l.fin.num.1.dum inquit, quòd tenet libellus, sed si reus petat declarari de qua læsione &c.tenetur actor declarare, vt ipse deliberare posſit. Idem late firmat Alexand.in d.l.de tutela. col.1.& 2.per totum. C.eod. post Salyc.ibi, & idem Alex.in d.l.nam & postea.§.si minor. nu.3.ff.de iureiur.cum concordãtijs. Iacob.de S.Georg. in d.l.si res.§.1.num.2. ff.de iur.dot.per l.2. C.de iudic. & per l.fi.& ibi notata.C.de annal.except. & per notata per Innoc.& Abb.in d.c.fin.

16 Circa hanc limitationem † nota tria dicta singularia.

Primum est, quòd si reus petat declarari libellum minoris actoris, tenebitur declarare, & procedet, si vero petat illum reijci, iudex reiicere debebit, nisi minor mutare velit. Alex.d.l.de tutela.num.4. post Spec.in tit. de libel.concep.§.fin. versic.causas.& Paul.de Castr.in d.l.de tutela.& dicit probari in c.fin.de libel.obl.

17 Secundum est, † quòd si minor velit mutare libellum tenebitur quidem reficere expensas aduersario, & ipse habebit regresſum pro illis contra tutores vel curatores, qui perperam conceperunt libellum. Alc.in l.edita. nu.fin.C.de edendo.per l.fi.C.de iur.& fact.ignor.& l.non est ignotum. C.de admin.tut. De quo ego dicam infra in 2.parte, q.64.artic.4.

18 Tertium, † quod limitatio hæc procedit dummodo ex actis postea appareat, quòd minor læsus fuit vel dolo, vel imprudentia &c.aliàs si neque in libello dictum, neque in processu probatum esset, etiam parte non opponente, minor obtinere non posset, ita Ruyn.in consil. 120.num.14.lib.5.vbi de communi.

Sed ego contrarium puto per ea, quæ dixi supra in conclusione principali.

19 Quæri potest † etiam circa hunc articulum, an minor teneatur exprimere in libello, quòd ipse est enormiter læsus, an vero sufficiat simpliciter dicere, quòd læsus est. Et quòd teneatur exprimere, quòd ipse enormiter læsus est, tenet Ias.cons.63.num.2.vers.breuiter.lib.3.& videtur idem velle Iac.de S.Georg.in d.l.fin.nu.7.in fi.C.de rest.in Integ.

Tu aduerte, quòd imprimis istud dictum Iasonis dependet a veritate illius q.an ad hoc, vt minor in integrũ restituatur, necesse sit, quòd sit enormiter læsus, de qua dixi supra q.4.artic.12.

Præterea licet necesse esset, quod enormiter læsus esset, tamen non quodcunque necessarium est minori ad hoc, vt in integrum restitui posſit, videtur necessario in libello exprimendum. Propterea dic, vt dixi in hoc articulo in conclusione & limitationibus dubii principalis.

Articulus V.

20 AD quintum; † An scilicet necesse sit exprimere in libello etiam qualitatem particularem, siue causam indiuiduam læsionis, videlicet, læsus fui in venditione

prædii

præ lii, quia erat maiorum meorum, vel non potui prosequi appellationem, quia impeditus fui ex causa infirmitatis &c.

Videtur, quòd sic, vt opinati fuerũt Bar. de Cap. sing. 20. Præpos. in d. c. ex ratione. num. 69. & num. 71. aduertens in hoc cautos aduocatos, de appell.

Sed contrarium tenent Bartol. in l. minor. §. si autem. ff. de minor. & in l. verum, §. sciendum. ff. eodem tit. Roman. sing. 114. & Dec. in l. nihil. §. 1. nu. 3. ff. de reg. iur.

Arguendo per d. §. si autem à speciali. & per regulam Innoc. & Abb. in d. c. fi. & doctor. in l. 1. ff. de edendo.

Ego puto, quod sententia Bartoli & sequacium vera sit in se, quia hoc ipsum debet ab eo, qui restitutionẽ petit in articulis proponi, & in probationibus iustificari, non autem videtur necessarium in libello, in quo id tantum exprimi debet, ex quo possit reus deliberare, an velit cedere vel contendere, & sic id quod contineat actionis competentiam, non autem veritatis probationem, vel fumum &c.

21 Bene verum est, q̃ vtilius † erit ipsi libellanti exprimere in indiuiduo causam suæ læsionis, & in quo consistat. Quia deseruiet ad dandum fumum sui boni iuris, & ad hoc vt admittatur ad audientiam, etiam vbi alias exclusus esset, & ad impediẽdam interim executionem, vt dicam infra circa probationem læsionis, q. 36. & circa effectum restitutionis in integrum illa pendente, q. 33. & tangam in limit. Et hoc modo procedet sanum consilium, quod dat Præpositus in d. c. ex ratione.

Et hac opinione Bartoli retenta.

22 Limita † notab. vt procedat regulariter in libello oblato minori iudici, secus autem si offeratur ipsi principi aduersus sententiam ipsius principis, tunc enim necessaria esset expressio particularis impedimenti, vel damni ex quo petitur restitutio. ita Bart. in d. §. si autem. per illũ text. Rom. singul. 114. Fulg. in dict. § si autem. numer. 1. Iacob. de S. Georgio d. l. fin. num. 7. C. de restit. in integ. Rebuff. tit. de rest. in integ. art. 1. gloss. 3. num. 25. & clarius idem art. 1. gloss. fin. & Afflict. super constit. regni. lib. 2. rubr. 38. num. 5.

23 Limita † secundò, vt procedat, dummodo si ex tenore articulorũ hoc postea colligatur, alias secus, Bellam. decis. 33. vers. sed plus dico.

24 Limita † tertiò, vt non procedat quoad illam præambulam cognitionem summariam, quæ requiritur in petitione restitutionis in integrũ, nam quo ad illam necessaria est ista expressio particularis læsionis, vt dicebam supra in conclusione, & reperio quòd ita sing. dixit Bellam. in c. suscitata. num. 13. de rest. in integ. dicens, quòd si illa expressio causæ particularis fuit verisimilis, nõ erit necessaria alia præambula causæ cognitio, q̃ alias requiratur, antequàm petens restitutionem ad audientiam admittatur. Quod nota diligenter.

25 Circa hunc autem † articulum potest dubitari de quibusdam aliis, quorum breuis resolutio est, nec distinctos articulos merentur.

Primum est, quid si minor, vel maior vnam causam in libello in indiuiduo expressit, an possit postea illam mutare, & aliam allegare?

Et quòd non tenuit Vbertin. & sequitur Spec. d. tit. de rest. in integ. §. qualiter. num. 3. & ibi Ioan. Andr. in add. in litera c. versic. alii contra. Verum non puto, quia non tenebatur exprimere aliquid particulare, ergo si inutiliter expressit, nõ vitiat, arg. l. vnicæ. C. de rei vxor. in princip.

26 Sed an debeat reficere expensas? † Tu dices q̃ sic, & si est minor, quòd repetet a tutore, vel curatore, vt dixi supra art. præced. circa finem, versic. secundum est.

Sed contra puto in casu isto, quia huiusmodi expressio non erat de necessitate libelli, sed in positionibus tantum necessaria erat, ideo si in hoc non fatigauit reum, sic ea deliberationem, variando huiusmodi particularia, nõ facit ei præiudicium, & sic non erit quid ei reficiat.

27 Secundum est, † quid si non mutet, & probet aliã causam suæ læsionis, quàm eam, quam expressit, an obtinere poterit? Card. in clem. 1. nu. 25. de rest. in integ. dixit quòd non. In quo ego similiter dissentio ratione proxime dicta, quia vtile per inutile &c.

28 Tertium est, † an is qui restitutionem petit, possit plures causas suæ læsionis allegare?

Et q̃ sic tenet Specul. d. §. qualiter. num. 3. arg. l. si tamen. §. pe. ff. de æd. ed. & not. in l. 1. ff. de susp. tut. Et hoc verum puto, quia verum esse potest q̃ ex pluribus causis indebite damnum passus fuerit, & hoc est expeditius, & breuius pro fine litium.

Articulus VI.

29 Ad sextum, † An scilicet per viam actionis vel officii iudicis debeat concludi & formari libellus in petitione restitutionis in integrum?

Videtur, quòd per viã actionis. Vt tenuit Mart. glossator. Motus per l. in causæ. la 2. in princ. ff. de minor. ibi, si forte alia actio.

Facit etiam pro hoc l. 2. C. vbi & apud quem. ponderando verbum cautam, & verbum, agendum.

Sed contra est communis omnium conclusio. Azo in rubr. C. de rest. in integ. num. 15. Specul. in tit. eod. §. qualiter. num. 10. Cyn. in l. 1. nu. 13. ff. de iur. omn. iud. & nu. 18. glos. Bart. & alii in d. l. in causæ. in princ. ff. de minor. & gl. in l. quod si minor. § fi. ff. eod. & ibi Alber. Petr. de Bellapert. in l. fin. C. ex quib. cau. maio. Fulg. in rub. C. de rest. in integ. Paul. de Castr. in l. 1. §. quod si. num. 2. ff. de prætor. stipul. Ias. in l. diuus. num. 33. ff. de re iud. Al. in l. 1. num. 70. ff. de vulg. & pup. & in l. si ex falsis. num. 9. C. de transact. Cagnol. in l. 1. num. 60. ff. de iur omn. iud. Cui. in l. 1. num. 69. C. de edendo. Ioan. de Deo in tract. cauill. lib. 7. cap. 3. num. 11. Mauric. in tract. rest. in integ. c. 11. vbi de cõmuni. Tiraquell. de vir. retr. parte 1. §. 26. num. 14. gl. 3. vbi concord. Io. Ferrarius tract. de appell. lib. 4. cap. 9. num. 315. Vestr. lib. 8. cap. 3. num. 3 Rebuff. tit. de rest. in integ. art. 2. gloss. 5. in fine dicens, ita seruari in Francia. Cardin. in ca. cum ex literis. in 3. q. de resti. in integ. Bellam. ibi num. 28. & ita teneas.

Primò, per d. l. quod si minor. §. fi. ff. de minor.

Secundò, per dict. l. si quis ita stipulatus. ff. ex quibus caus. maio.

Tertiò, per text. (iudicio meo) clarum, in c. fin. de offic. iud. ad quod non videtur posse dari responsum fine cauillatione.

30 Quarto, quando † verba diriguntur ad iudicem, tunc regulariter officium iudicis non actio oritur, secundum Bart. in l. 1. ff. de cond. ex lege, cum concord. per Felyn. c. exceptiones. col. 4 de except.

31 Ad contrarium d. l. in causæ la 2. in princ. respondet inprimis glos. ibi, quod ille text. licet dicat alia actio, † non propterea includit quod restitutio in integrum sit actio. Sed non respondet ad ponderationem illius dictionis, alia actio.

Secundo respondet Mauric. dict. cap. 11. quod in illo met text. abnegatur hoc quod illa dictio, alia, implicet, ponderando in versic. illo seq. illa verba, nam si commune auxilio &c.

Tu potes dicere, quod text non intelligit, quod minori competat restitutio in integrum iure actionis, quando nulla alia actio competit, sed quod cõpetat officium iudicis loco actionis deficientis, vt d. c. fi. Vnde non male loquitur tex. neque impropriè, quando inquit nulla alia actio &c. citra restitutionẽ in integrum,

Idest circa illud remedium quod loco actionis datur. Implicabit enim, non quod hoc remedium sit actio, sed quòd loco actionis datur, sicut procedit etiam illud Euãgelij, & cum eo duo alii nequam, siue duo alii latrones
32 crucifixi sunt, vbi verbum, alii, † non implicabit ꝙ Christus fuerit latro, sed quod ad similitudinem, & vt latro crucifixus fuit, vnde idem dixit. Tanquàm ad latronem existis comprehendere me. Nullum autem simile est idem, l. quod Nerua. ff. depos. cum simil.

33 Ampliatur † hæc conclusio vt procedat non solum in restitutione in integrum, quæ competit ex edicto minorum, sed etiam in ea, quæ competit ex edicto maiorum, prout in specie tenẽt Cyn in l. quod tempore. nu. 2. C. ex quib. caus. maio. Cuman. in l. quoties. §. nequaquam. nu. 5. ff. de admin. tut. Fulgos. in l. 1. ff. tit. nostro. & dicit ꝙ hæc est communis, idem & de communi in l. ab hostib. §. sed quod simpliciter. num. 7. licet disputando dubitet. Abb. in c. 2. num. 23. de rest. in integ. & ibi Card. col. fin. & hæc in summa est communis.

Sed contrarium in hoc voluit gloss. in d. c. 2. vt ponderat ibi Card. in §. nos vero, col. fin. vers. 4. quæro. & aperte defendit Vrsillus instit. de actio. §. rursus. num. 38.

Primò, quia inquit non reperiri hoc iure cautum.

Secundò, per gloss. d. c. 2.

Sed tene communem, & ad contrarium resp. quod si cautum ita est in restitutione minorum, idem in alia ex edicto maiorum dicendum est, quia valet argumentum ab vna ad aliam, vt supra aliàs dixi, vbi nõ reperitur specialiter diuersimode dispositum in vna, quàm in alia. Ad Glossam d. c. 2. resp. Abbas, quod loquitur in rescissoria actione.

34 Sed quæritur † iuxta prædicta, quod iudicis officium istud sit: an scilicet nobile, vel mercenarium. Reperio ꝙ Alciat. in l. 2. §. & harum. num. 42. ff. de verb. oblig. dicit sic. Quòd ad intentandum iudicium rescindens, datur officium iudicis nobile ad rescissorium vero officium mercenarium. Primum loco actionis proponitur, vt d. c. fin. vbi ad literam. Secundum vero deseruit actioni proponendæ. & facit pro hac distinctione, quia restitu-
35 tio in integrum † est mixti imperii, vt supra ex communi sententia admissum fuit, ergo officio iudicis nobili expediri necesse est, ad nota. communiter per Bartol. & alios in l. imperium, ff. de iur. om. iud.

Articulus VII.

36 AD septimum, † An scilicet per viam exceptionis vel replicationis peti posit restitutio in integrum?

Videtur quod non. Prout simpliciter tenent Glos. in l. nec non. §. exemplo. ff. ex quib. caus. maio. & ibi Bart. col. 1. & Glos. in d. §. si minor. l. nam & postea. ff. de iureiurand. & ibi Bart. & Paul. in fine. Dyn. in §. rursus, instit. de action. nu. 20. Alberic. in leg. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. num. 23. ff. ex quib. cau. maio. Alber. in l. quod in diem. ff. de compen. num. 2. idem videtur velle Alber. in l. nec non. num. 10. ff. ex quib. caus. maio.

Primò per d. l. nec non. §. exemplo.

Secundò per l. exceptiones. la 2. in fin. ff. de exceptio. Contrarium simpliciter tenent alij magis communiter. Bald. in l. si apud. ff. de minor. Alber. in l. exceptiones. §. inter. num. 1. ff. de except. per illum text. Soc. senior in l. qui agnitis. ff. de except. nu. 15. versic. vnde in hoc difficili passu, vbi de communi. Alb. Galeot. in sua Margarita cap. 54. num. 11. per d. §. si minor. Ias. in d. l. nam & postea. §. si minor. nu. 12. ff. de iureiur. in c. cum ex literis. §. fin. in fine, Bellam. in c. suscitata. nu. 14. ad finem. Mil. in suo reper. in verbo restitutio, ad finem. Signo. de Homo. d. §. si minor. nu. 21. Aman. a Claris aquis sing. 204. Bertran. consil. 273. num. 7. lib. 1. & consil. 191. lib. 5. Iacob. Puc. inter consilia vltimarum voluntatum cõs. 121. nu. 100. Alc. cons. 4. num. 9. & consil. 369. num. 5. vbi de magis communi. & Syluan. consil. 69. num. 21. lib. 2.

Primò per d. §. si minor. vbi videtur expressum.

Secundò per quædam exempla querelæ, & contra tabulationis, de quibus per Dyn. in d. §. rursus. num. 19.

Tertiò per d. l. si apud. ff. de minor.

37 Quartò per illam regulam, † quòd quæ sunt annalia ad agendum sunt perpetua ad excipiendum. l. licet. C. de except. cum simil.

Ego in hoc articulo, quem semper inuolutum & male explicatum potius quàm difficilem putaui, sic considerandum & distinguendum puto.

38 Aut quærimus an posit restitutio † in int. principaliter peti per viam exceptionis vel replicationis, & dic quod hoc vr̃ impossibile quia imo proprie incidenter petitur, cum per viam exceptionis petitur, vt dixi supra quæst. 34. ar. 4. & ita in terminis hoc cõsiderat & aduertit Bal. in l. 2. num. 2. C. quando non obiic. longi tempor. præscript. & clare etiam vult Alberic. in d. §. si minor. num. 13. & Bald. consil. 180. lib. 4. vbi dicit quòd minor possidens non nisi per viam exceptionis restitutionem petere posit.

39 Aut quærimus † an incidenter peti posit per viam exceptionis, vel replicationis, & tunc aut loquimur de rescissoria actione, & dic quod illa nullo modo vel principaliter, vel incidenter peti potest, nisi prius obtineatur restitutio in integrum, vt dixi supra q. 33. art. 4. An autem si obiiciatur de præscriptione posit replicari, & sic incidenter obiici de restitutione in integrum, dixi pariter supra q. 33.

40 Aut loquimur † de ipsamet restitutione in integrũ, & tunc aduertendũ est, quod non est difficultas seu saltẽ esse non debet, an restitutio per viã exceptionis peti posit, quia clarum est quod vel excipiendo, vel replicãdo peti potest, vt d. §. si minor. & si bene aduertatur, doctores non faciunt difficultatem in hoc, sed in eo quod sequitur. & ita teneas in hoc membro ex communi omnium statim allegandorum, quicquid contra voluerit Iacob. de S. Georgio. in l. fin. num fin. C. de temp. in integ. restit.

41 Sed dubium est † an peti posit per viam exceptionis vel replicationis &c. postquàm effluxit quadrienniũ quod datur ad illam petendam, & in hoc videbatur dubium, quia quæ sunt annalia ad agendum sunt perpetua ad excipiendum, & consequenter videbatur etiam perpetuo posse per viam exceptionis proponi posse d. l. licet. C. de except. Sed tamen in hoc vera & communis omnium conclusio est, quod post transactum quadriennium nõ posit peti restitutio in integrum, neque etiam per viam exceptionis, vel replicationis, ita in primis fuit ex mente Dyn. in d. §. rursus. Paul. de Castr. in d. §. si minor. num. 1. & fin. Ias. ibi numer. 3. & 6. Alexand. nu. 4. & Soc. nu. 3. & idem clare voluit Alber. in l. si quis libertatem. num. 4. ff. de pet. hæred. Curt. iun. in d. §. si minor. num. 4. vers. circa prædicta. in fin. vbi dicit hanc esse cõmunem declarationem, & clarius nu. 8. Aret. ibi col. 3. versic. vnde quidam moderni. Ioan. Fabri in l. fi. col. 2. & ibi Iacob. de S. Georgio in terminis firmat, C. de temp. rest. in integ. numer. fin. Card. in clem. 2. num. 32. & ibi Imol. nu. 25. de rest. in integ. Rebuff. eod. tit. art. 1. glo. 2. in fin. cum concord. gloss. super constit. marchiæ libr. 6. c. 13. num. 4. Gomes. var. resol. tom. 2. cap. 13. num. 8. vbi de communi. Boich in d. c. suscitata. num. 7. Anch. in ca. pen. num. fin. in fin. eod. tit. Signor. de Homod. in d. §. si minor. num. 10. & seqq. & Salvc. ibi nu. 9. nouissime etiã Rodoan. de reb. eccles. non alien. in q. de restit. in integ. §. 1. num. 14. & ita tenendum est.

Ad

42 Ad contrarium illius regulæ, † quæ sunt annalia ad agendum, sunt perpetua ad excipiendum &c. respon. doctores communiter, quòd procedit, quando non est in arbitrio eius qui habet hanc exceptionem posse etiam agere, tunc enim ei non imputatur, si intra annum non agit, & eum excipere nunquàm possit, donec actor contra eũ non agit, non imputatur si non excipit, quia non potest dari defensio exceptionis, vbi non est offensio actionis &c. Si vero sit in potestate eius etiam agere, tunc secus. Imputari enim ei debet, quare non egit, & agendo persecutus non fuit, id quod excipiendo etiam consequi potuisset, si contra eum actum fuisset, & ratio est, quia sicut in præcedenti casu non debet ei nocere negligentia aduersarij, ita neque hoc casu debet nocere aduersario negligentia eius, arg. l. videlicet. ff. ex quib. cau. maio. & hãc declarationem ad d. l. licet. C. de exc. cum simil. ponit plene Felyn. in c. sin autem. de rescr. in 4. col. & Curt. iunior d. §. si minor. in fi. Et pulchre confirmatur ex regula, quã tradit Henr. Boich in d. c. suscitata. num. 8. dum inquit, quòd quando actio & exceptio competunt ad diuersa, procedit regula d. l. licet. aliàs si ad idem competat, idest quòd vbi competit actio, ibi quoque & exceptio, secus. Et pro exemplo ait, quòd querela inofficiosi licet per viam exceptionis proponi possit, tamen post quinquennium excluditur, ita vt neque etiam per viam exceptionis proponi possit, l. Papinianus. §. si filius. ff. de inoffic. testa.

43 Prædicta omnia † limita in primis generaliter, vt non procedant in omnibus casibus, in quibus restitutio in integrum potest post quadriennium etiam principaliter peti, quos notaui supra plenissime q. 19. art. 11. Nam in ijsdem casibus incidẽter quoq; peti poterit, & per viam exceptionis etiam post quadriennium.

44 Secundò declara † prædicta omnia de replicatione, vt procedant, quando actio pristina per læsionem non fuit penitus extincta, vt quando fuit iuratum non deberi, vt in d. §. si minor. tunc enim poterit per viam replicationis etiam incidenter peti, quando vero actio pristina fuit penitus extincta, non posset incidẽter peti per viam replicationis, sed debet principaliter peti, & obtineri, vt declarat Alex. in d. §. si minor. num. 4. post Bal. & Paul. de Castr. ibi, & dicit, quòd ita originaliter tenuit Specu. in tit. de off. omn. iud. § incidẽter. vers. in modum etiam.

45 Tertiò, limita † conclusionem communem distinctionis principalis, vt non procedat quando minor dolo aduersarij læsus fuisset, quia tunc, cum exceptio doli perpetua sit, non dicitur extingui quadriennio huiusmodi exceptio, vt notab. limitat Fulgos. in d. §. si minor. ad finem nume. 6. dicens ita intelligi d. l. exceptiones in fine. ff. de except. & idem Fulgos. in l. rem mihi. nume. 2. ff. de pigno. act.

46 Quartò limita, † vt non procedat in restitutione in integrum quæ datur ex iusta causa impedimenti, ex clausula generali. Fulgos. in d. §. si minor. num. 2. per d. l. exceptiones. in fi. primi resp. iuncta l. Pomponius. §. idem Pomponius. ff. de dolo. item l. nec non. §. 2. exemplo. ff. ex quib. cau. maio. & idem ait idem Fulg. in d. §. exemplo. licet doct. contra communiter dicant. Tu autem, ex
47 ceptis casibus, † in quibus ex æquitate speciali datur restitutio etiam post quadriennium de quibus dixi d. q. 19. aliàs tene cum doct. communiter, videtur enim debilior illa restitutio, quàm aliæ quæ ex speciali edicto competunt.

48 Nisi saluando Fulgosium † in aliquo casu, dicas, quòd procedet eius dictum, quando restitutio daretur ex capite iustæ ignorantiæ, quia tunc quadriennium nunquàm curerit nisi à die scientiæ vt dixi supra d. quæstio. 20. articulo 4.

Sed tamen iste erit vnus ex illis casibus, de quibus dixi supra in prima, limit. esse excipiendos. Tene igitur communem.

Articulus VIII.

49 AD octauum, † An litis contestatio in hoc iudicio necessaria sit?

Fac regulam quod sic. Bart. in l. Papinianus. §. 1. ff. de minor. Bal. in l. in causæ. §. fin. ff. eod. Bal. in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. num. 4. ff. ex quib. caus. maio. Bellam. in c. coram. nu. 27. vers. vnde fuit. de rest. in integ. & alij omnes vbique quos abundanter colliges ex infra dicendis pro ampliationibus, & limitationibus huius regulæ tam in hoc quàm in seq. articulis. tex. est in l. nec non. §. si cui in prouincia. ff. ex quib. caus. maio. & in capitu. fin. de off. iud. vbi expressum. Rationes habes ex d. §. causa cognita.

50 Ampliatur, † vt procedat etiam, quando petitur contra sententiam. Io. Andr. in add. ad Specul. tit. de restit. in int. § 1. in verbo vbi.

51 Sublimita, † vt non procedat quando peteretur aduersus interlocutoriam. Bartol. in l. diuus. nume. 9. de restit. in integr.

52 Limita, † primò vt non procedat, quando restitutio in integrum summarie petitur & in ea summarie proce-
53 dendum est. Bellam. decis. 166. quinimo † ex eo colligitur notab. dictum, quod scilicet si in negocio principali obiectum est vt procedatur summarie, & postea obtineatur ex aduerso mandatum de restituendo in integrum prout de iure, procedetur in hoc incidenti articulo restitutionis in integrum summarie, licet hoc in commissione dictum non fuerit, quod nota.

54 Limita secundò † vt non procedat, quando peteretur restitutio ad appellandum, tunc enim litis contestatio nõ est necessaria. Rot. decis. 6. de lit. contest. in antiquis. Io. Andr. in c. 1. col. 1. vers. restituimus. extra de restit. in int. Vestr. lib. 8. c. 3. nu. 19.

55 Limita tertiò † quando peteretur restitutio aduersus lapsum fatalium, quia non esse hoc casu necessariam litis contestationem dicit Card. in c. ex ratione. in fine, de appell. & Præpos. ibi nu. 70. & Papaz. in add. Rotæ, eo. tit. nostro, decis. 4 in nouissimis.

56 Limita quartò, † vt non procedat sic indistincte in iudicio rescissorio, nam si in iudicio rescindendi fuit contestata lis, si quidem cumulata non fuerunt hæc iudicia, necessaria quidem erit etiam in rescissorio litis cõtestatio, aliàs secus: ita Ant. de Butr. in cap. cum ex litteris. num. 10. de restit. in integ.

57 Limita † quintò, nisi incidenter peteretur. Sed de hoc dic plene art. seq.

58 Limita † sextò, nisi aduersarij essent absentes. Sed de hoc quoque dic, vt infra art. fin. huius quæstionis.

Articulus IX.

59 AD Nonum, † An scilicet litis contestatio necessaria sit, quando restitutio in integrum incidenter petitur?

Et in hoc quoque fac breuiter conclusionem, & dic quod non est necessaria, & ita omnes vbique communiter concludunt. Bart. in d. l. Papinianus. §. 1. ff. de minor. Bal. in d. l. in causæ. § causa cognita. Bald. in §. eum qui. l. 1. ff. de postul. num. 4. Bal. in l. fi. nu. 4. C. de temp. in int. Paul. de Castr. in l. nam & postea. § si minor. nu. 2. ff. de iureiur. Pau. de Cast. in d. auth. si omnes nu. 6. C. si min. ab hær. se abst. & ibi Bal. num. 7. Signor. de Homod. in d. § si minor. nu. 6. Fulgos. in l. nec non. §. si cui in prouincia. ff. ex quib. cau. maio. Ant. de Butr. in c. 2. num. 10. de off. ord. & in c. causa. num. 8. de restitut. in integ. & dicit

quòd

missum recuperare quærit, vel obligationem retractare, & periculum in quo versaretur, ne ei fugiant tempora rescindendi talem obligationem, satis euitatum sit fauore eius a lege, quæ vult vt tempora hæc non currant minorib. etiam maioribus factis, quando aduersarius contumaciter se absentat, nam aut abest aduersarius quoque reip. causa, & tunc illa absentia neque sibi neque aliis obesse debet. l. videlicet. ff. ex quib. cau. maio. aut abest dolose, vel ociose, & tunc ne proprius dolus vel desidia alicui prosit, & auxilietur, tempora non currunt. l. intra vtile. ff. de min.

Quamobrem quidam pro concordia dicebant sic, aut in iudicio restitutionis in integrum petitur aliquid dari vel fieri, & tunc requiritur omnino litis contestatio etiã parte contumace existente, aut tantũ petit aliquod obstaculum remoueri, & tunc secus. Ita dixit Petr. de Bellapert. in d. auth. si omnes, in fine. C. si min. ab hæred. se abst. Anto. de Butr. in cap. 2. colum. 2. versicu. quandoque. de offic. ord. Cyn. in d. auth. si omnes, in fine. Alber. ibi nu. 4. & Paul. de Castr. nume. 6. & inclinat etiam Bald. ibidem, & Faber d. §. rursus. nu. 24. instit. de actio. licet per alia verba hoc sentiat. & hoc per d. auth. si omnes, vbi nil petitur dari vel fieri, sed tantum obstaculum amoueri.

75 Sed aduerte, quod in restitutione † in integrum proprie nunquam peti videtur aliquid dari vel fieri per ipsammet restitutionem in integrum, per eam enim solũ petitur reponi in pristinum statum, sed occasione petitæ restitutionis, & obtentæ, rem male amissam restitui. Sed tamen defendi põtest, quo ad hoc, quia quando non est necessarium iudicium rescissorium, tunc semper dicitur per ipsammet restitutionem siue rescindens iudicium peti aliquid dari vel fieri, vt dixi supra q... art...

Et hoc stante satis videtur rationabilis hæc sententia, quia quando petitur restitutio in integrum simpliciter, per quam veniat aliquid dandum vel fiendum, tunc dicitur habere intentum ipse læsus absque alio nouo iudicio rescissorio, & sic proprie dicitur diffiniri negocium cum illi finis imponatur, quando vero petitur restitui actio pristina vt illa agi possit, tunc potius est quoddam præparatorium ipsum iudicium rescindens, & sic non diffinit negocium, & hoc est de intentione Io. Fabri in d. §. rursus. nu. 24. & satis placet hæc distinctio per hanc considerationem.

Retenta tamen communi sententia Bart. & aliorum ad contraria resp. sic.

Ad primum quòd imo idem quoque in restitutione in integrum dicendum est, quia quod præstat maioribus
76 appellatio, † idem præstat minoribus restitutio in integrum. l. præses. ff. de minor. & si tu obiicias de nullitate, vt consideraui supra eod. vers. sed resp. potest &c. potest replicari quòd adest alia ratio in restitutione, nam illa
78 non arguit errorem † iudicis sed partis, vnde multo minus requiritur contestatio litis in ea, quam in causa nullitatis, præsertim cum ex officio iudicis pendeat hæc cognitio, & non ex bene vel male gestis aduersarij.

79 Ad secundum resp. quòd bene ponderando † illum text. apparebit illum non loqui de restitutione in integrum de qua nos agimus, sed de restitutione spolii, & illud negocium erat negocium principale, de quo dicitur in tex. quod non potuit diffiniri lite non contestata etiã parte existente contumace, vt aduertit ibi glo. in verbo, contumacia.

Nec obstat, quod dicatur ibi fuisse restitutum in integrum illum Episcopum, quia largo modo etiam restitu-
80 tio spoliatorum † potest dici restitutio in integrum, quia est ipsorum in pristinum statum repositio. l. 2. ff. ne quid in loc. publ. in fi. & dixi sup. q. 1. art. 4. Et ratio differentiæ est, quia in illa restitutione spolij potuit prouideri ipsi Episcopo per missionem in quasi possessionem iuris sui vt in cap. tuæ. eod. tit. vt lit. non contestat. & notat glo. in d. verbo contumaciam.

SVMMARIVM.

1 *Læsionis probatio an semper sit admittenda, & in specie quando contra petentem restitutionem in integrum adest præsumptio iuris & de iure.*

2 *Ecclesia quæ contraxit cum solemnitate illius clausulæ, si in euidentem &c. non præsumitur læsa, in tantum, vt non admittatur probatio in contrarium.*

3 *Princeps quando fuit præsens contractui, cessat præsumptio læsionis, & consequenter restitutionis.*

4 *Minor si fuit publice approbatus pro diligenti patrefamilias, cessat omnis præsumptio læsionis, & sic restitutionis.*

5 *Restitutio in integrum non datur aduersus præsumptionem iuris & de iure.*

6 *Et si non datur aduersus præsumptionem iuris & de iure, possit tamen admitti minor ad probandam læsionem, saltem ex clausula generali &c.*

7 *Minor, si pars non contradicat, nec opponat, poterit probare se esse læsum etiam si contra eum adsit præsumptio iuris & de iure.*

8 *Restitutio in integrum hoc casu cessat non ex defectu iuris & æquitatis, sed ex defectu probationis.*

9 *Læsionis probatio an sit necessaria ipsi petenti restitutionem in integrum.*

10 *Læsio regulariter probanda est, quia aliàs restitutio in integrum obtineri non potest.*

11 *Læsio ab eo probari debet regulariter, qui restitutionem in integrum petit.*

12 *Probare vnusquisque debet illud quod est fundamentum intentionis suæ.*

13 *Læsio est vnum de duobus principalibus in quibus fundatur ipsa in integrum restitutio.*

14 *Restitutionem in integrum petens debet allegare causam quare petat se restitui.*

15 *Ecclesia si restitui in integrum vult, ipsa quoque probare debet se esse læsam.*

16 *Et an procedat hæc regula de onere probandi læsionem ab ipso petente restitutionem, quando contractus est ipso iure nullus.*

17 *Traditum quando à minore alienatum est sine decreto, & pecunia versa est in manifestam vtilitatem ipsius minoris tenet alienatio, & de restitutione agi potest.*

18 *Et an d. regula procedat, quando ex ipsamet narratione petentis restitutionem in integrum constaret, quod ex actu aduersus quem petitur restitutio nihil prorsus adest, & multum abest.*

19 *Et an procedat, quando id, quod probandum esset, esset fundamentum intentionis ipsius aduersarij: siue exceptionis illius, & exemplum.*

20 *Probari ea debent ab agente quæ sunt fundamentum suæ intentionis, non quæ aduersarij intentionem probant.*

21 *Et quid si præsumptio esset contra minorem, puta quia esset industriosus.*

22 *Et an procedat d. regula quando minor fecit tale aliquid ex quo præsumitur ipso iure læsus, quod illud fecit.*

23 *Et in primis, quid si læsio sit notoria.*

24 *Et quid si minor renunciauit beneficio restitutionis in integrum?*

25 *Et quid si fuerunt repulsi articuli ipsius minoris ad se pertinentes.*

26 *Et quid si minor renunciauit hereditati, vel legato vel querele inofficiosi testamenti, vel iuri contra tabulandi &c.*

27 *Et quid si minor ad aliquid se obligauit absque alia obligatione reciproca?*

28 *Minor non semper ex eo ipso quod se obligat potest dici ipso facto læsus.*

29 Et

29 *Et quid si minor passus est contra se vsucapionem, vel pręscriptionem compleri, vel maior iuste impeditus illam impedire non potuit?*

30 *Et quid si minor fideiussit pro aliquo, cum fideiussio videatur de se ipso periculum quidem afferre, vtile autem nullum.*

31 *Et quid si minor fideiussit in rem suam?*

32 *Et quid si minor fideiussit pro aliqua re minima, vel qui pro patre, vel matre fideiussit, & sic potius opus virtutis & pietatis fecit, quàm imprudentię.*

33 *Exempla alia, & casus in quibus minor dicitur ipso iure lęsus absque eo quòd aliter probet lęsionem.*

35 *Minor, vel maior quando lesi sunt circa lapsum temporis eis ad aliquid faciendum dati.*

36 *Lapsus temporis ad aliquid faciendum assignati potest esse, quòd non afferat pręiudicium aliquod ipsi petenti restitutionem aduersus lapsum illius.*

37 *Lęsio hoc casu probari non debet ab ipso petente restitutionē in integrum, ita demum si iudici constat, quòd ipse ex lapsu temporis lęsus est, aliàs secus.*

38 *Appellationis omissio à minore vel maiore. facta, an dicatur lęsionem inducere absque alia probatione illius.*

39 *Lęsio, vbi notoria est, ibi probari non debet.*

40 *Appellare vbi quis amplius non potest, ex hoc ipso dicitur lęsus.*

41 *Pro sententia & iustitia eius pręsumitur.*

42 *Sed hoc declaratur, vt procedat quantum ad hoc, quòd qui appellat, teneatur docere de iniustitia sententię, sed non quantum ad hoc, vt qui non appellat, dicatur bene facere.*

43 *Allegationem qui se omisisse dicit, debet probare se potuisse allegare, & non allegasse.*

44 *Quid si minor appellationi renunciauit ante sententiam, an tunc dicatur ipso iure lęsus, & nu. 48.*

45 *Iuramentum deferre aduersario ante sententiam idem est, quod renunciare appellationi.*

46 *Quid si minor non est actor, sed reus, an tunc omissio appellationis dicatur ipso iure inducere lęsionem absque alia illius probatione, & hic de hac distinctione doctorum, & opinio authoris.*

49 *De restitutione in integrum aduersus omissam appellationem, quę dicta sunt in hoc articulo, an procedant in restitutione aduersus non prosecutam appellationem.*

50 *Hęreditatem si minor adiuit, an ex hoc ipso dicatur lęsus, ita vt alia probatione lęsionis non indigeat.*

51 *In hęreditate necesse est, quod adsit aliquid ęris alieni, & contrarium impossibile reputatur.*

52 *Aduersus hęreditatis aditionem restituitur minor, etiam si de bonis eius aliquid diminutum non sit.*

53 *Hęreditatem non accepisse, potest multum interesse ipsius minoris, vel acceptam repudiare, etiam si illa lucrosa videatur.*

54 *Declaratio l. verum. §. item non restituetur. ff. de minor.*

55 *Ad restitutionem in integrum aduersus contractum obtinendam non semper necessaria est lęsionis probatio.*

56 *Si hęreditatem adiens dicitur ipso iure lęsus, an procedat dum aduersarius contrarium probare vult.*

57 *Et an procedat ita demum si minor alleget hoc ipsum, quod sua interest non implicari in illa hęreditate, aliàs non.*

58 *Minor vt per hęreditatis aditionem ab eo factam lęsus dicatur, quid probare debeat.*

59 *An sit vera ea sententia, quod minori sufficiat ostendere quòd in illa hęreditate adsint creditores.*

60 *An sit vera alia sententia, quod minori sufficiat probare quòd in hęreditate adest centum ęris alieni, & quod hęreditas non ascendit ad valorem puta 80. & qui contrariū dicere vult, probet.*

61 *In probationum omissione qui lęsus est, an dicatur indigere alia probatione lęsionis, an ex hoc ipso lęsus probetur.*

62 *Probare qui potuit, & non probauit, impossibile est quin sibi pręiudicauerit.*

63 *Probationes quas quis omisit, potest esse quod nihil releuassent, etiam si non omisisset.*

64 *Minor, an ex hoc ipso quod confessus fuit aliquid sibi pręiudiciale dicatur ipso iure lęsus, neq; alia probatione lęsionis indigeat.*

65 *Lęsio an sit probanda plene, vel semiplene, regula est, quod plene probari debeat, & quòd semiplena probatio non sufficiat.*

66 *Et an procedat quando argueretur dolus aduersarij, & simul essemus in causa fauorabili?*

67 *Et an procedat in restitutione minoris aduersus confessionem erroneam a se factam.*

68 *Et an procedat quando restitutio in integrum petitur à principe ex gratia.*

69 *Et an procedat quando restitutio incidenter peteretur.*

70 *Et an procedat in restitutione aduersus omissas allegationes, vel probationes, vel tempus appellandi &c.*

71 *Et an simpliciter procedat in restitutione aduersus sententiam & rem iudicatam.*

72 *An sufficiat semiplena probatio lęsionis hoc casu ad docendum de bono iure ipsius lęsi.*

73 *An autem sufficiat semiplena probatio, an vero plenaria requiratur, ad obtinendam restitutionem in integrum aduersus ipsam rem iudicatam.*

74 *Ecclesia ciuitas, vel vniuersitas alia, quomodo probet lęsionem, quando alienauit, vel aliter in suū pręiudicium contraxit, remissiuè.*

QVAESTIO XXXVI.

De probatione eorum, quę in hoc iudicio restitutionis in integrum probari debent. Et in primis de probatione lęsionis.

Lite contestata ad probationem intentionis deueniri solet. Ideoque explicitis omnibus quæ spectabant ad citationem, libelli oblationem, & litis contestationē in hoc iudicio faciendas. Deueniendum nunc est ad probationem eorum, quæ pro restitutione in integ. obtinēda necessario probanda sunt, & quæ probanda sint, & quomodo, videndum est. Et quoniam prius agendum est de ijs quæ communia sunt vtriusque restitutionis, tā minorum, quam maiorum, Prius videamus de probatione læsionis. Quilibet enim qui restitui vult, in primis & ante omnia probare debet quòd læsus est, cum nulla cōpetat restitutio, vbi nulla adest læsio, vt supra millies dictum est. Hæc autem quæstio 10. his articulis explicari potest.

Primò, An læsionis probatio semper concedatur. & in specie, quando in contrarium adest præsumptio iuris & de iure, quod petens restitutionem non sit læsus.

Secundò, An petenti restitutionem in integrum semper incumbat onus probandi se esse læsum?

Tertiò, An petens restitutionem releuetur ab onere probandi læsionem regulariter, quando ex eo ipso quod fecit præsumitur ipso iure quòd læsus sit, vbi regula cum exemplis, & cum multis remissiue.

Quartò, Quid in specie, quando in lapsu temporis læsus est?

Quintò, Quid quando appellare omisit?

Sextò, Quid quando hæreditatem adiuit?

Septimò, Quid probari debeat ab eo qui se læsum ait per aditionem hæreditatis?

Octauò, Quid si læsus sit in omissione probationum?

Nonò, Quid si confessus fuerit aliquid sibi præiudiciale, quod contra eum probari non poterat? Et quid in plu-

pluribus alijs ſpecialibus caſibus remiſsiue,
Decimò, Quomodo læſio probari debeat, an & quādo plene, vel ſemiplene.

Articulus I.

1 AD primum, † An ſcilicet probatio læſionis ſemper ſit admittenda. Et in ſpecie, quando adeſt præſumptio iuris & de iure, quòd petens reſtitutionem in integrum læſus non ſit?
Videtur quòd non.
Primò, per id quod dixit Ruyn. in conſil. 35. nu. 37. verſic. & inſuper, & num. ſeq. lib. 1. Quòd ſcilicet eccle-
2 ſia † quæ contraxit cum ſolennitate illius clauſulæ ſi in euidentem &c. & cum authoritate Papæ non præſumitur læſa, intantum, vt non admittatur ad probandam læſionem, vt per eum.
Secundò per id quod dixit Cæphal. conſ. 369. nume.
3 135. lib. 3. poſt Aym. conſil. 5. nu. 2. Quòd † vbi princeps præſens fuit contractui, ceſſat præſumptio læſionis, & conſequenter reſtitutio.
Tertiò per id, quod communiter tradunt Bart. & alij
4 in l. 1. C. qui & adu. quos. dum inquiunt, quod † ſi minor fuerit publice approbatus pro diligenti patrefamilias, non datur ei reſtitutio, quia ceſſat omnis præſumptio læſionis, & lapſus iuuenilis, & ex hoc denegari ei reſtitutionem ait Iacobin. de S. Georgio ibi.
Quartò, per id quod inquit Gozadin. conſ. 8. col. fina.
5 verſ. non obſtat, videlicet quod non datur † hæc reſtitutio aduerſus præſcriptionem iuris, & de iure.
Quinto quia in terminis tenet Alciat in tractat. præſumpt. in 2. parte nu. 18. in fine. & dicit hinc eſſe factam
6 illam regulam, quod reſtitutio † non datur aduerſus præſumptionem iuris. & de iure.
Contrarium firmat Iacobin. de Sanct. Georgio in l. ſi infanti. in fine. C. de iur. delibe. adducens ad hoc idem volentem Barto. in l. inter ſtipulantem. §. 1. ff. de verbo. obligat. & idem tenet Ruyn. conſi. 68. nu. 20. & 21. lib. 1. & pro hoc adducunt l. ſi mater, in princ. ff. de except. rei iudic.
Pro concordia reperio eundem Ruyn. d. conſ. 68. nu.
6 20. dicentem, quod licet non detur reſtitutio † aduerſus præſumptionem iuris, & de iure, tamen ſi læſus voluerit probare quod ipſe eſt læſus, audietur ſaltem ex clauſula generali, & idem Ruyn. ſub nu. 21. inquit idem fore, ſi tempus probandi læſionē, propter quod inducta eſt hæc præſumptio iuris & de iure, lapſum ſit ipſi læſo impedito, nam ex eadem clauſula generali audietur.
Sed tu aduerte, quia nihil aliud videtur eſſe iſta concordia Ruyni, quàm quidam circuitus, vt ſcilicet detur reſtitutio in integrum ad petendam reſtitutionem in integrum, quod diximus ſupra pluries non admitti à doctoribus noſtris.
Ego igitur fui ſupra aliàs, & ſum etiam huius ſententiæ, quod huiuſmodi præſumptio non tollat ius reſtitutionis in integrum ſed probationem, vt accidit aliàs in l. ſi duo. ff. de teſtam. tut. & in §. 2. vbi gl. & doct. Inſtit. de
7 teſtamen. Quo fiet, vt ſi læſus † admittatur ad probandā læſionem, quia pars non contradicat, vel quia ipſi iudici adeo notoria videatur læſio eius, vt illū admittat ad probandam læſionem, illa probata poſſit & debeat obtinere in hoc iudicio, licet ab initio adeſſet præſumptio iſta cōtra eum: bene verum eſt, quod vt etiam dixi ſupra, iſta præſumptio operabitur hoc contra petentem reſtitutionem, quòd ſi interim executio penderet, non ſuſpendetur per petitam reſtitutionem in integrum, cum iſta præſumptio facit quod videatur calumnioſe peti reſtitutio, ideo &c. c. ſuſcitata. de reſti. in integ. & ideo quidam qui tenuerunt, quòd aduerſus tres conformes petita reſtitutio non impediat interim executionem illarum propter violentam præſumptionem, quam inducunt tot conformes, dixerunt, quod ſi petens reſtitutionem incontinenti doceat de læſione & bono iure ſuo, ſuſpendetur interim executio, quia præſumptio cedet veritati, vt dicam plenius infra quæſtio. 33. Quod nota diligenter, quia in ſumma iſta præſumptio nil aliud inducet contra petentem reſtitutionem, quàm præſumptionem calumnioſæ petitionis, iuxta dictum cap. ſuſcitata, quæ a cauto aduocato tolli poterit, per oſtenſionem incontinenti factam de bono iure ipſius læſi. Et ita tenendo.
8 Ad contraria patet reſponſio, quia reſtitutio † ceſſet in illis caſibus ex defectu probationis non ex defectu boni iuris ipſius petentis reſtitutionem, & ideo ſi admittatur probatio læſionis à iudice ex eius arbitrio, vel ab initio, vel ſaltem facta executione, non denegabitur poſtea reſtitutio.

Articulus II. & III.

9 AD ſecundum & Tertium, † An ſcilicet regulariter onus probandi læſionem incumbat ipſi petenti reſtitutionem in integrum?
10 Præmittendo prius, quòd læſio regulariter probanda eſt, quia aliàs reſtitutio obtineri non poteſt, l. nam & poſtea. § ſi minor. ff. de iureiur. cum ſimil. & dixi ſupra qu. 4. artic. 1. & tradunt glo. Bart. & alij in dicto §. ſi minor, per illum textum, & poſt eos & alios concordant. tradūt Corn. in conſi. 50. num. 3. lib. 3. Port. conſil. 134. nu. 30. & Cæphal. conſ. 348. nu. 17. & ſeq. lib. 3. dicentes non præſumi læſionem niſi probetur.
11 Fac regulam † quòd regulariter onus probandi læſionem incumbit ipſi læſo. tex. eſt expreſſus in l. minoribus. C. de reſtit. in integ. & in dicta l. nam & poſtea. § ſi minor. ff. de iureiur. Notant Alberi. Bar. & alij, tum in dictis locis, tum in l. alterius. ff. de tut. & ration. diſtrah.
12 Et ratio eſt, quia vnuſquiſque † debet probare id quod eſt fundamentum ſuæ intentionis, l. in exceptionibus. ff. de probat. cum ſimilibus, ſed læſio eſt vnum ex duobus
13 præcipuis fundamentis † in quibus fundatur intentio ipſius petentis reſtitutionem in integrum, l. quod ſi min. §. primo. ff. de mino. & ideo minor, vel alius petens reſtitu
14 tionem in integrum † debet allegare & probare cauſam quare petat, vt dicunt Iacob. de Arena in d. l. alterius numero 1. ff. quod falſi tut. & Myſing. in ſuis obſeruat. ſingul. obſeruat. 16.
Ergo læſio regulariter ab eo probari debet, qui reſtitutionem petit.
15 Ampliatur, † vt procedat etiam in eccleſia, quę ſi vult reſtitui debet probare ſe eſſe læſam, aliàs non auditur. Deci. in conſ. 564. nu. 18. & Ruyn. conſ. 35. verſ. ſed præmiſsis, lib. 1. vbi plene.
16 Limitatur † è contra multipliciter, & primò, vt non procedat, quando contractus eſſet ipſo iure nullus, quia tunc non ipſi petenti reſtitutionem, ſed aduerſario incūberet onus probandi, quod petens reſtitutionem ſit locupletatus ex illo contractu. Ita ſecundum Bart. Iacob. de Arena, Cyn. Bald. & alios in l. prima. C. ſi adu. vend. & Cyn. in l. fin. C. de reſtit. in integrum. Ange. & Paul. de Caſtr. & Albe. in d. l. 1. nume. 1. clarius, ſed aduerte, quia non videtur dari caſus iſte, quia reſtitutio in integrum non competit, vbi contractus eſt ipſo iure nullus, vt dixi ſupra q. 17. artic. 7.
Hoc ſentientes præallega. docto. adducunt pro caſu
17 quando prædium eſſet alienatum ſine decreto, † & pecunia eſſet verſa in vtilitatem manifeſtam ipſius minoris, tunc enim tenet alienatio, & ideo neceſſarium eſt beneficium reſtitutionis, & quoniam hoc ipſum quod facit tenere alienationem, ideſt, quòd pecunia ſit verſa in vtilitatem

latem

tatem minoris est fundamentum intentionis ipsius aduersatij ad hoc, vt contractus validitatem defendat, ipse hoc probare debet, de hoc autem est casus ad l.prædiorum, vbi Bald. Saly.& alij notant.C.de præd.minor.

18 Limitatur † secundo, vt non procedat, quando ex ipsamet narratione petentis restitutionem constaret, qd ex conuentione, contra quam restitutionem petit, sibi nihil prosus adest, & multum abest, ita Fulgo.in dicta l.prima. versic. occurrebat mihi.C.si adu.cred.exemplificando latius, vt per eum.

19 Limitatur † tertio, vt non procedat, quando id qd probandum esset, esset fundamentum intentionis ipsius aduersarij siue exceptionis illius, videlicet, si probata læsione a minore ex ipsius narrationis facie aduersarius exciperet, quod conuentio de qua inter eos, fuit versa in vtilitatem minoris, nam hoc debet probari ab ipso ab aduersario, non ab ipso minore, Bar.post glo.& Iaco.in d.l. 1.C.si aduer.credit. & ibi sequitur Bal.n. 5. Ang.num. 1. Albetic.num. 1.& Paul. de Castr.num. 1.

Et ratio est secundum eos, quia ea probari debent
20 † quæ sunt fundamentum intentionis nostræ, vt per Bart.in d.l.1.per l.2.de pub.cum simil. text.est in dict. l.in exceptionibus.ff.de probat.vbi expressum,

21 Sublimitari † tamen potest hoc nisi, minor industriosus esset alias in omnibus suis negotijs, nam eo casu præsumptio esset ad fauorem aduersarij, & onus probandi non fuisse versam rem in vtilitatem ipsius minoris, incũberet ipsi minori, vt per Azon. in Rubr. C.qui & aduers.quos.& Vbert.de Bobio.& Odofr.& Alber.in l.1. nu.2.& ibi Bar.nu.2.C.eodem.

Et pro hoc est d.l.1.cum ibi notatis per omnes, de quibus dixi supra quæ.13.art.3.Secundum quæ ibi dicta plenius limita & declara hanc sublimitationem.

22 Limitatur † quarto, vt non procedat, quando minor tale quid fecit vt eo ipso appareat, vel præsumatur a iure læsus, quod illud fecit, & similiter si aliquid tale faciendum omisit vel ipse vel quilibet maior, ex quo ipso iure præsumatur læsio.Ita omnes allegandi infra proxime in exemplis.

23 Exemplum autem primom † affertur generale si læsio sit notoria.Bellam.in cap.audi is.nu.8.de restitut.in integ.Boich in cap.2.num.3.eod.titul.Barbat.in Clem. appell.de appell.& in cons.76.lib.4.num ... Rebuff.tit. de restit.in integ.art.1.glos.3.num.17.post Collect.in d.cap.auditis.Aufr.in add.ad ca.Tholos.quæst.389.Rodoan.de reb.eccles.non alien.in quæst.de rest.in inte.§. 5.num.4.

24 Exemplum secundum affertur, † quando minor in specie renunciauit beneficio restitutionis in integrum. Bero.cap.1.num.7.de restit.in integ.

25 Aliud † exemplum in specie affertur, quando fuerunt repulsi articuli de se pertinentes, nam hoc ipsum dicitur præiudiciale minori, Vitalin.clem.1.nu.57.de rest.in integrum.

26 Aliud † exemplum in specie, quando minor renunciauit hæreditati vel legato, vel querelæ inofficiosi testamẽti, vel iuri contratabulandi, vel hoc facere omisit intra tẽpus sibi a lege datum, vel maior hoc facere nõ potuit iusto impedimento detentus.Bald.l.1.nu.2.& ibi Paul.de Cast.nu.4.C.si aduer.cred.vend. per glos.in l.si iudex circumuento. ff.de minor.& l.si intra ætatem.C.de restitutio.in integr.

27 Aliud exemplum † affertur, quando minor ad aliquid se obligauit absque alia obligatione reciproca aduersarij, nam eo ipso præsumitur læsus, secundum Iaco. Butrig.quẽ refert, & sequitur Guid.Papæ decis.142.in princ.& Mauric.cap.278.in principio.

28 Sed tu aduerte, † quia quandoque esse potest, quod non hoc ipso quia minor se ad aliquid obligat, læsus præsumatur, puta si ad donandum aliquid non excessiuæ quantitatis viro benemerito se obligauit, item si pro patre carceraro fideiussit, item si mutuauit pecuniam amico diuiti, & qui sit soluendo & facilis exactionis, & similia. Vnde dicerem, ꝙ hoc caso non debeat propterea dari restitutio minori absque alia probatione læsionis, sed quòd si velit aduersarius minoris probare contrarium, scilicet ꝙ minor non est læsus, audiri debeat, & sic qd huiusmodi præsumptio læsionis operetur ad fauorẽ minoris hoc tantum, quòd ipse releuetur ab onere probandi se esse læsum, non autem quòd etiam excludatur aduersarius ab exceptione probandi contrarium. Quod sit tibi generale etiam in præcedentibus & sequentibus exemplis.

Aliud exemplum affertur, quando minor passus est
29 contra se vsucapionem † vel præscriptionem compleri, vel maior iuste impeditus illam interrumpere non potuit. dicentur enim ipso iure læsi, & releuari ab onere probandi læsionem: vnde ille ætatem tantum, ille iustum duntaxat impedimentum probare tenebitur.glos. & Bartol.in l.fina.C.in quib.caus. restit. non est necess. num.9.& alij quos tacito nomine refert Mauric.c. 278.

Sed contrarium in hoc, vt reperio, tenet Cæs. consil. 314.num.13.lib.3.

Tene primam. Et Cæphal.potest saluari sic, vt debeat probari ab eo qui petit restitutionem aduersus præscriptionem, ꝙ huiusmodi præscriptio abstulit sibi aliquid, quod restitutionem meretur, & quod non abstulisset patri famil.diligenti, & aliquo necessario impedimento non impedito, si enim hæc non concurrant non daretur restitutio aduersus præscriptionem. Vnde sit cautus aduocatus actoris in hoc.

Aliud exemplum affertur, quando minor fideiussit
30 † pro aliquo, quia non videtur ei necessarium probare quòd huiusmodi fideiussio nocuerit, hoc enim præsumitur absque alia probatione, secundum Bartol.in d.l.sancimus.num.9.& Fulgos.in authen.si omnes.C. si minor ab hæred.se abstin.num.fin. Alexan.in l.nam & postea. §.si minor.num.10.circa finem.ff.de iur.Bellam.in cap. auditis, sub num.8.vers.tertium ponit, de restitut.in integ.Bero.in cap.1.num.6.eod.titul.& idem in suis quæstionibus, q.115.num. 1.qui dicit etiam hæredi hoc priuilegium competere.

Et hoc per l. ait prætor. §. non solum. ff. de minor. Sed aduerte quia licet illa glos.ibi hoc dicat, tamen non dicit hoc text.imo contrarium probat in illis verbis (si minor sit, & se circumuentum doceat.)

Ego dico, vt supra dixi in 5.exemplo, vt licet in dubio præsumatur minor læsus eo ipso, quòd fideiussit, tamen si aduersarius vult probare contrarium, debet audiri, & sic quòd ex hac præsumptione minor dumtaxat releuetur ab onere probandi læsionem, non autem ꝙ restitutionem obtinere debeat, quasi contrarium probari non possit, & hoc puto æquius.

31 Retenta communi conclusione Bart. & aliorum † limita, vt non procedat, quando minor fideiussit in rem suam, Ioan. Andr.in add.ad Specul.tit.de rest. in integr. §.1.in princ.per l.de die.§.1.ff.qui sat.cog. Tu dic quòd de hoc est glos.expressa in d.l.ait prætor. §. non solum. ff de minor.

32 Limita etiam, † si ex ipsa mera fideiussione appareret, ꝙ minor pro minimo fideiussit, vel ꝙ pro patre vel matre indigentibus fideiussit, & sic opus virtutis & pietatis fecit, & sic de similibus, quæ præsumptionem læsionis excludunt.& dicam etiam infra in secunda parte, quæst. 54.art.3.

33 Alia exempla † colligentur infra in secunda parte vbi de varijs particularibus restitutionibus separatim agetur

agetur, & ibi in qualibet notabitur, si læsio in ea re præsumatur absque alia probatione.

Alia etiam tria vel quatuor cæteris notabiliora exempla habes in seqq. articulis, vbi plenius agere volui, quia difficultatem habebant.

Articulus IIII.

35 AD quartum, † An quando minor vel maior læsi fuerint in lapsu temporis ad aliquid faciendum dati, dicantur ipso iure præsumi læsi, ita quod teneantur læsionem probare?

Videtur quòd non, propterea releuantur ab onere probandi læsionem, vt voluit Imol. in clem. 1. de restit. in integ. num. fin. & Berc. in cap. 1. num. 6. eod. titul. dicentes quòd ex solo lapsu temporis non præsumitur læsio.

36 Et facit ratio clara, quia esse potest, † quòd huiusmodi lapsus temporis non afferat præiudicium aliquod ipsis petentibus restitutionem, vel quod causa immediata læsionis non sit ipse lapsus temporis.

In contrarium est communis sententia. Bellam. in ca. auditis num. 8. de rest. in integ. Boich in c. 2. num. 1. & 2. eod. tit. Rimin. iun. in cons. 12. in fine libr. 2. Rebuff tit. de rest. in integ. in princ. Vestr ius lib. 8. cap. 3. numer. 7. Rodoan. de reb. eccl. non alien. in q. de rest. in integ. §. 5. num. 4. Mysing. cent. 4. obseruat. 16. dicens ita obtentũ in camera imperiali: & per illos DD. tentum. Illust. Cardin. Albanus in lucubr. ad Bar. in d. l. nam & postea. §. si minor. nu. 5. ff. de iur.

Et facit quod dixi supra de præscriptione art. præcedem. versi. aliud exemplum, in 6. exemplo, quod idem in præscriptione voluit originaliter Specul. in tit. de restit. in integ.

Pro concordia, inquit Card. in d. c. auditis, in secunda opposit. extra eod. quòd licet non sit necessaria plena probatio, tamen aliqualis cognitio necessaria est. Et reuera hoc modo videtur intelligenda sententia Imolæ & Bero. præalleg. Sed hæc procedunt in terminis seq. articuli.

Ego dico quod dixi supra artic. præced. duobus in locis. Quod scilicet cum regulariter lapsus temporis ad aliquid faciendum ex legis vel hominis præcepto detrimentum afferre soleat, præsumptio erit in fauorem eius qui restitutionem petit aduersus lapsum hunc temporis, quod ex hoc ipso damnificatus sit. Sed tamen hæc præsumptio non erit tanti roboris, quin retardari debeat restitutio, si aduersarius vult probare contrarium, operabitur igitur hoc duntaxat hæc præsumptio, vt transferat onus probationis læsionis in aduersarium.

37 Retenta communi † limita, vt procedat, quando cõstat iudici, quòd ex solo lapsu temporis minor læsus est, alias secus, vt per Signor. de Homod. in d. l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiur. nu. 30. vers. sed interdum, vbi exemplum. Et mihi placet, & exemplificaui supra art. præced. in. 5. exemplo. versic. sed tu aduerte, & magis ad propositum in 6. exemplo. vers. sed contrarium.

Articulus V.

38 AD quintum, † An scilicet ex eo quod minor appellare omisit, dicatur in tantum præsumi ipso iure læsum, vt alia læsionis probatione non indigeat? Difficilis quæstio est.

Videtur enim quod alia læsionis probatione opus non sit.

39 Primò quia vbi læsio notorie apparet † ibi probari aliter non debet, vt dixi supra articul. 3. versic. exemplũ autem primum. Sed ex eo ipso dicitur quis læsus quod

40 amplius appellare non possit † gloss. in l. si minor. 25. annis. §. 1. ff. de minor. ergo. &c.

Secundo, quia ita tenent quamplures doctores post glos. & Bartolum. Ita enim voluit glos. in l. sancimus. C. in quibus cas. restitut. in integ. non est nec. & ibi ponderauit eam Bartol. ad hoc sub num. 9. Ang. in illa lege, num. 3. Mauric. cap. 278. col. fin. Sign. de Homod. in l. nã & postea. §. si minor. cum. 30. vers. sed ego puto. ff. de iureiur. vbi forti ratione vtitur pro hoc, ornæ tamen redigitur ad præcedentem, quòd scilicet appellationem omittere, non potuit nisi nocere, & plures alios concord. congerit D. Ant. Gabriel libr. 2. mul. de minor. conclus. 1. versic. contrarium. & Mysing. in suis obseruat. singul. cẽtur. 4. obseruat. 17. dicit ita fuisse seruatum in camera imperiali: ex eo quia appellare nocere non poterat.

In contrarium est magis communis opinio. Quam firmauit in primis Bar. (in hoc sibi contrarius) in d. l. nam & postea. §. si minor nu. 7. & sequitur Bal. in d. l sancimus, in fine, & Fulgos. ibid. dicit sibi plus placere, & Paul. de Cast. ibi num. 4. dicit verius esse, & in curia Romana ita vidit seruari. Fulgos. in l. sed & si. §. final. ff. de minor. Bald. Ang. & Salyc. in d. §. si minor. & ibi Alexa. num. 8. & Zas. num. 11. Bellam. in capit. constitutus. numer. 18. ad finem. de restir. in integ. Vital. in clem. 1. nu. 6. vbi de communi eod. tit. Paul. de Cast. cons. 169. sub n. 5. lib. 2. Croti cons. 276. lib. 2. & consil. 234. n. 8. lib. 3. Rimin. consil. 87. nu. 20. lib. 1. cum concord. & Rimin. Iun. cons. 12. nu. 27. lib. 2. & ibi de communi n. 24. in fine. Ferret. cons. 11. no. 17. libr. 1. Craueti cons. 172. n. 7. Bero. cons. 132. num. 31. lib. 4. Rolan. cons. 10. num. 15. vers. quinto &c. libr. 4. vbi de veriori & de magis communi, dicens opinionem glossæ & Bartoli in dict. l. sancimus. Roland. cons. 53. num. 42. & sub num. 44. libr. 2. Natta in cons. 503. numer. 13. ex quo colligitur etiam ampliatio ad hanc conclusionem. Bouer. in suis singul. in verbo, in integ. rest. num. 1. Rodoan. de rebus eccles. non alienand. in quæst. de restitut. in integr. §. quinto, ad finem. Lancell. de atient. part. 2. cap. 14. num. 4. & dicit quòd ita practicatur Romæ, vt scilicet non prius pos sit appellare is qui obtinuit restitutionem in integrum ad appellandum, quam iudex declarauerit, quòd constat de bono iure eius, vt per eum sub num. 11. & Pedemont. decis. 157. num. 8. & seqq. vsque ad finem, vbi de communi & de practica & concord. alios habes ex Gabriel. præal. d. tit. de minor. concl. 1. in princ.

41 Primo, quia præsumitur pro sententia, † & iustitia eius, l. Hærennius. § Caia. ff. de euict.

42 Sed ad hoc responderi potest, quod hoc † intelligitur quantum ad hoc, vt qui appellat teneatur docere de iniustitia sententiæ, sed non quantum ad hoc, vt qui non appellat dicat bene facere quasi, iustitiæ cohæreat, & ideo quòd minor amittat ius cognoscendi de iniustitia sententiæ, non potest negari quin maximum illi damnum sit, sicut ei qui aliquam spem amisit.

43 Secundo, quia qui allegationem aliquam se omisisse dicit, & ideo se læsum esse ait, debet † probare omnino se potuisse allegare, & non allegasse. Bartol. in d. §. si minor.

Sed resp. potest quòd non idem est in omissione appellationis, quia iam constat quod appellare potuit, vnde si non appellauit, sed omisit id quod sibi prodesse quidem poterat, nocere vero nequaquam, non est opus probare aliam læsionem, quia hęc satis manifesta est.

Pro concordia duas reperio solutiones.

44 Prima est, † quòd aut minor renunciauit appellationi ante sententiam, & tunc non indiget aliter probatio ne læsionis. Aut post, & tunc secunda opinio verior est. ita Curt. in d. §. si minor, num. 5. dicens ita velle Bartol. ibi. Et

ibi. Et facit pro primo membro illud quod dicitur de minore compromittente absque spe appellationis, qui dicitur læsus ex hoc ipso absque alia probatione læsionis, vt dicam infra in secunda parte. Et reperio quod eandem distinctionem sequitur Rebuff. titu. de rest. in inte. art. 1. glos. 3. nu. 19.

Sed contra eam facit primo, quia idem est deferre iu-
45 ramentum aduersario † ante sententiam, quod renuncia
re appellationi, & tamen eo casu quoque debet doceri
de læsione, d. §. si minor. ff. de iureiur. & licet Curt. præ-
al. nitatur tollere hunc obicem, tamen non firmat.

Et præterea licet in hoc primo membro distinctio illa procedere posset, tamen in secundo non videtur vera, in qua simpliciter admittitur secunda opinio principalis in ijs terminis in quibus doctores loquuntur, idest nõ factæ renunciationis apellationis ante sententiam, limitando in terminis primi membri, vt infra dicam.

Secunda concordia quæ affertur, est. Quod aut mi-
46 nor † est actor, & vera sit secunda opinio magis commu
nis, Aut est reus, & verior sit prima sententia. Ita origi-
naliter Fulgos. in d. l. sancimus, & Paul. ibi. & Alex. in d.
§. si minor. nu. 8. & 9. & Alex. in cons. 115. nu. 4. lib. 5. vbi
inquit quod istam concordiam est solitus sequi. & sequi
tur Iacob. de S. Georgio in d. l. sancimus. num. 40. &
Ruyn. cons. 68. nu. 21. lib. 1.

Sed contra hanc distinctionem late insistit Crot. cõs. 276. per totum libr. 2. vbi late eam reprobat. & dicit, qđ doctores supra allegati communiter tenent secundam sententiam in terminis in quibus minor est reus, vt per eum ibi sub num. 8. vbi etiam alia ratione confutat: videlicet quod non minus dicitur amittere actor, si non appellat, quam reus, & idem tenet Crot. cons. 344. nu. 10. libr. 3. Et puto securius, quia idemmet Fulg. in d. §. si minor. tenet simpliciter secundam opinionem cõem.

Ego igitur puto sic dicendum.

Aut loquimur de aliquali probatione saltem summaria ad docendum qualiqualiter de bono iure petentis restitutionem, & vt dici solet ad dandum fumum de bono iure eius in causa principali, & verissimam arbitror communem sententiam, quod scilicet necessaria sit hæc aliqualis probatio læsionis, saltem per viam fumi. Aut loquimur de probatione plena facienda super bono iure minoris in causa principali, & sic quo ad iniustitiam sententiæ plene ostendendam, & hoc casu puto veriorem primam sententiam, quòd scilicet talis plena probatio non requiratur, & ita credo voluisse Bartol. in dict. §. sancimus, & non erit contrarius sibimet in ijs quæ dixit in d. §. si minor. Et reperio quòd ita in terminis voluit Præpos. in cap. ex ratione. num. 70. & idem voluit Rota in antiquis. in tit de rescript. decis. 30. & Papazon. in add. ad Rot. in tit. de rest. in int. decis. 1. & Rota in nouis eo. tit. decis. 1.

Et facit simile omissæ probationis, & restitutionis pe
47 titæ aduersus probationem † omissam, in qua vt quis ad
audientiam adminatur, sufficit hæc summaria præam-
bula cognitio de bono iure petentis restitutionem, Ma-
rant. in 6. parte. §. secundus actus principalis, Natta cons.
343. num. 1. vbi de communi, Boer. decis. 79. numer. 6. &
Capyc. decis. 96. num. 14. & Rolan. a Valle cons. 53. nu.
45. lib. 2. & dicam infra eadem quæst.

Retenta tamen communi, si cui magis placeret, indistincte.

48 Limita, † vt non procedat, quando minor renunciasset appellationi ante sententiam, nam ita dicitur læsus ex hoc absque alia probatione læsionis, vt nulla eius probatio requiratur. Soc. in d. §. si minor. numer. 10. & Iaso. num. 18. Bar. cons. 101. num. 6. Fulgõs. d. §. si minor. nu. 3. Mil. in suo repert. in verbo minor, in princ. Ruyn. consil. 11. num. 14. lib. 4.

49 Quæ autem dicta sunt † de restitutione aduersus omissam appellationem amplia, vt procedant in restitutione aduersus non prosecutam appellationem. Ias. d. §. si minor. Rolan. d. cons. 53. nume. 42. 43. & seqq. libr. 2. Crau. cons. 179. num. 8. pro communi Chircou. lib. commun. opin. centur. 5. conclusio. 81.

Articulus VI.

50 AD sextum, † An scilicet eo ipso quòd minor hæreditatem adiuit, dicatur læsus, ita vt alia probatione læsionis non indigeat?

Videtur quod hoc casu aliqua læsio probanda nõ sit.

Primo, quia impossibile est, quin in hæreditate adsit
51 aliquid æris alieni, † vel aliqua prætensio ex qua litigiũ
actiue vel passiue exoriri possit, sed vtique vbicunque
minor obligatur contrahendo, vel quasi, restituitur. l.
non omnia. ff. de minor. & similiter vbicunque litibus
implicaretur, quia interest ipsius litibus non vexari. l.
minoribus. ff. eod. ergo &c.

Secundo, quia restituitur minor ab hæreditatis aditio
52 ne etiam quod de bonis † eius aliquid diminutum non
sit, secundum Alex. in l. 1. C. si min. ab hæred. se abst. er-
go læsionis probatio non videtur necessaria, quia non
est necessarium, quòd de ea realiter constet.

53 Tertio, quia potest interesse † ipsius minoris non acce-
pisse hæreditatem, vel acceptam repudiare, etiam si il
la manifeste lucrosa sit, propter aliquod odium, quod
non repudiando incurreret, vel aliam ob gratiam, prout
eleganter considerat text. in l. quia poterat. ff. ad Trebel.
& hoc fuit argumentum Io. Fabri in auth. si omnes. C.
si min. ab hær. se abst.

Quarto, quia ita tenent plures docto. Io. And. in add. ad Specul. §. 1. eodem tit. de rest. in integ. & Bald. in l. 1. post Iacob. Butrig. ibi in fine. C. si minor ab hæred. se abstin. Alber. in l. 1. nu. 2. C. si tuto. vel cur. interuen. Afflict. super constit. regni lib. 2. Rubr. 38. num. 22. Rom. in l. necessarijs ff. de acquir. hæred. & Salycet. in d. auth. omnes.

Contrarium tenent alij doctor. magis communiter. Cyn. & Odofr. in d. auth. si oẽs, & dicit Ioan. Fabri, qđ ita tenent Doctores. in idem inclinat Bellam. in c. auditis. num. 3. vers. sed aduerte, eodem titul. de restit. in int. & Fulg. d. auth. si omnes. num. 7. Guid. Papæ decis. 142. per totum, & decis. 141. & dicit quod ita fuit bis iudicatum in curia Delphinali, & idem sequitur Mauric. cap. 278. & Imol. in l. necessarijs. & ibi Alex. colum. 2.

Et mouentur ex plurib. quæ tamen possunt facile tolli.

Primo enim dicunt esse text. expressum de hoc in l. verum. §. item non restituetur. ff. de minor. vbi dicitur, quod non ex omni causa restituetur minor contra aditam hæreditatem, ergo falsum videtur quòd solum ex eo ipso, quòd minor adiuit, dicatur læsus.

54 Sed resp. potest, quod † ibi minor volebat restitui ex causa quæ non erat legitima, vt puta quia prædia hæreditaria casu & fortuna collapsa fuerant, & non fundabat in alio causam suæ restitutionis. Nos aũt præsupponimus, qđ nulla causa allegetur, sed solũmodo, qđ non interest esse hæredem, & ratio differentiæ est, quia qui causam non iustam allegat, vbi præsumi potuisset quòd haberet iustam causam, præsumptio illa cessat, ex eo quod de iniusta causa constat.

Secundo mouentur per d. auth. si omnes, vbi disponitur quod debeant citari creditores, dum minor restitui vult, ergo (dicũt ipsi) superfluo requireretur hæc citatio, si minor restitui posset absque alia probatione læsionis.

Sed resp. potest, ꝙ citabuntur creditores ad opponendum, & dicendam causam, quare minor non debeat restitui,

reſtitui,& huiuſmodi citatio dicetur neceſſaria ad hoc vt aduerſarij poſſint probare, quod minor locupletem hæreditatem adiuit, quo caſu omnino deberet minor probare læſionem,quia præſumptio eſſet contra eum, vt concludit Alex.in d.l.neceſſarijs, n.2.verſ.puto ergo, ita limitans primam ſententiam.

Mouentur tertio,quia minor adeundo contrahit.§.hæres.Inſtit.de obl.ex quaſ.contr.ſed quando minor contra contractum reſtituitur,læſionem allegare debet, & probare,ergo &c.

55 Sed reſp.poteſt,quòd non ſemper † quando reſtituitur minor aduerſus contractum,læſionem probare debet,vt dixi ſupra eodem art.3.vbi plures caſus enumerantur.Quid igitur?

Ego puto quòd verior ſit prima opinio per rationem d.l.quia poterat.ff.ad Trebel.

56 Et ita tenendo limitarem,† vt procederet,dummodo aduerſarius nil aliud ex aduerſo probaret,ſed ſi ipſe probare vellet,quòd minor non ob aliquod intereſſe probabile, ſed dolo tantum vellet huiuſmodi reſtitutionem conſequi,puto quod audiri deberet, & ita aduerti quod voluit originaliter Bal. & Iacob.Butri.allegati pro prima opinione,& refert etiam Alex.d.l.neceſſarijs.

57 Intelligendo etiam,† dummodo minor alleget cauſam prædictam ſuæ reſtitutionis,videlicet quod ſua intereſt non implicari in illa hæreditate,rationibus de quibus in d.l. quia poterat,& in d.l.minoribus.ff.de minor.

Retenta autem communi, ad contraria reſponde vt per Alex.d.l.neceſſarijs.nu.2.licet ipſe nihil dicat circa rationem dictæ l.quia poterat.Ad quam tamen tenendo communem,dici poteſt quod minor debebit probare hoc ſuum ſingulare intereſſe,de gratia ſcilicet, vel odio alterius,vel de timore litigij,&c.

Quomodo autem probare poſsit minor ſe eſſe læſũ per aditionem hæreditatis,dicam art.ſeq.

Articulus VII.

58 AD ſeptimum.† Quid ſcilicet probari debeat a minore, ad hoc vt dicatur probata læſio in aditione ab eo facta.

Duas reperio ſententias,& praxes.

Prima eſt,quod ſufficiat ei oſtendere,quòd in hæreditate

59 adſunt creditores, † & ita putauerunt ſufficere Bal. & Iacob Butr.in d.l.1.C.ſi min.ab hæred.ſe abſt.& ſenſerunt alij qui tenent primam opinionem ſupra in præcedenti articulo.

Sed contrarium tenent Imol.& Alexan.in d.l.neceſſarijs.& expreſſe etiam voluit Iacob. de Arena in l.1.in fine. & alij dicentes,quòd poſſunt adeſſe tot prædia lucroſa,& tot etiam actiones hæreditariæ,vt remaneat minori ſatis ſuperque vnde creditoribus ſatisfaciat cum eius lucro & emolumento.

60 Altera igitur praxis eſt,† vt ſufficiat probare,quod in hæreditate adeſt puta centum æris alieni, & quod hæreditas non aſcendit ad valorem puta aureorum 80.& quòd ſi aduerſarius aliter prætendit probet.Hanc practicam docet Imol in d.l.neceſſarijs.& Guid.Papæ deciſ.142. & Iac de S.Georgio in l.1.num.fin.C.ſi min.ab hæred. ſe abſt.per Gloſa in l.cum de lege.ff.de probat.quam gloſam pluribus in locis extollit Bartol,vt refert,& citat Alexand.in d.l. neceſſarijs,colum.1.verſic.de qua gloſa &c.

Et mihi placet ſtante 2.opinione art.præcedentis cuius rigori vix aliter ſatisfieri poteſt, ſine maxima difficultate ipſorum minorum.

Articulus VIII.

61 AD octauum,† an ſcilicet,ſi minor vel maior læſus ſit in omiſsione probationum , dicatur ipſo iure probata læſio,neque alia probatione indigeat?

Videtur quòd alia probatione læſionis non opus ſit, prout poſt Specul.in tit.de reſtit.in integrû.§.1.in prin. & verſ.illud,Iaſ.in d.l.nam & poſtea.§ ſi minor.ff.de iure.Aretin.in conſ.66.colum.antepen.verſi.ſed tamen,& alios,tradit Rol.in conſ.10.num.6.verſi.7.iuuatur,lib.4.

62 Et clara ratione ſuaderi videtur, † quia impoſsibile eſt quin is qui probare poterat, & non probauit intentionem ſuam,læſus ſit.

In contrarium eſt magis communis ſententia.Bartol. in d.§.ſi minor.& ibi Bald.Ange.& Salyc.Alber.in l.ſi minor omiſſam.nu.1.ff.de min.Pedem.deci.158.num. 13.vbi de veriori & communi opinione teſtatur, & idẽ Pedem.ibi allegat Boer.deciſio.79.nu.6.& Capel.Tholoſ.deci.53.& Imo.in c.auditis.colum.1.in fine.de reſtitu.in integr.& Rol.a Valle d.conſ.10.num.8.& ſeq.cum concord.ſub n.15.vbi concord.innumeri,& de communi teſtatur.

63 Et pro hoc facit,quia poteſt eſſe,quòd † probationes huiuſmodi quas minor,vel maior volebant facere non releuaſſent eos,neque hodie ſi ad probandum reſtituerentur,eos releuarent,ideo &c.

Ego puto ſic dicendum.

Aut is,qui ad probandum reſtitui vult,aliqualiter docet de bono iure ſuo, & dat ſumum aliquem quod probationes eius releuaſſent, ſi illas feciſſet,& procedat prima opinio,quòd ſcilicet aliqua alia plenior probatio nõ requiretur,aut nullatenus oſtendit ſe habere probationes releuantes,& tunc non debet admitti,& procedit ſecunda opinio,per ea quæ plenius dixi ſupra eadem quæſtio.artic.5.verſi.ego puto ſic dicendum, & dicam plenius in ſimili artic.fin.hac eadem quæſtione,& etiam in 2.parte.

Articulus IX.

64 AD nonum,† an ſcilicet minor ſi aliquid præiudicij ſe confeſſus fuerit,ex hoc ipſo dicatur læſus, ita vt alia probatione læſionis non indigeat?

Plures putauerunt, quod non opus ſit alia probatione læſionis,quos citat Ant.Gabr.lib.2.titu.de mino.cõclus.5.

Alij vero cõtra,quos ipſe Gabr.eodem loco congerit, deinde diſtinguit.

Ego dixi plenius infra in ſecunda parte,in illo arti. An & quomodo minor reſtituatur aduerſus confeſsionem propriam,tam in ciuilibus, quam in criminalibus.

Et hac remiſsione contentus ſum in præſenti, tum in hoc articulo, tum in alijs infinitis ſimilibus, quia ſuo loco in dict. ſecunda parte a me commodius tractabuntur.

Interim ſupradictos explicare volui, vt quæſtioni de qua nunc agimus pro exemplis plene diſcuſsis deſeruirent,ad hoc vt peritus aduocatus cæteris ſimilibus applicare valeat.

Articulus X.

65 AD decimum, an ſcilicet læſio ſit † probanda plene vel ſemiplene.

Breuiter facit regulam,quod plena probatio regulariter requiritur in probanda læſione.Ita Innoc. & Abb. in cap.cum ex literis.numer. 15. de reſt.in integ.Anto. in c.ex literis.nu.20.verſ.ſecunda glo.eodem tit. Barto.

in l.3.ff.de mino. Dec.in c.ex ratione.num. 6. de appel. Mysing.in suis obseruat.centu.prima,obseru.50. ita ponens regulam.

Et probatur per ca.1.extra eodem.vbi dicitur, quòd manifeste probari debet.ergo plene, secundum Bartoli doctrinam in l.admonendi.ff.de iur.

Secundo facit a speciali c.ex literis.eodem tit. de restit.in integ.vt dicam infra in limi.& d.l.3. ff.de minor. & ibi Bart.

66 Limita primo,† in quibusdam casibus specialibus & primo,quando simul argueretur dolus & fraus aduersarij,& essemus in causa fauorabili,vt notant glos.& Abb. clarius ex ea in d.c.cum ex literis.num.16.extra eod.per text.ibi,in illis verbis,licet autem de fraude taliter perpetrata per huiusmodi iuramentum non constet plenarie, alias ad plenum, in fauorem tamen matrimonij de benignitate canonica contra fraudem istam restituimus &c.

67 Limita secundo,† vt non procedat in restitutione minoris aduersus erroneam confessionem a se factam, nã sufficit ei per vnum testem ostendere de errore,& quòd aliter veritas se habet &c.Salyc.post Bald.in l. vnica.colum.11.vers.item iuxta hæc quæro.C.de confessis.Alexand.in d.l.nam & postea.§.si minor. numer. 12. ff.de iureiur Socin.cons.72.colum.3.lib.3. & alij quos refert, & sequitur Gabriel.titul de testibus,conclusio.1.nu.40. & facit ratio clara,quia de errore iam constare incipit, vt dicam infra in 2.parte suo loco.

68 Limita tertio,† vt non procedat,quando petitur restitutio a Principe per viam suplicationis ex gratia, nã ipse princeps potest restituere præcedente semiplena probatione tantum,vt d.ca.ex literis. secundum Innocen.ibi.

69 Limitatur quarto,† vt non procedat,quando incidenter peteretur restitutio,ita vult Ioan.And.in ca. pen.de rest.in integr.in princ.sed dic,vt proxime dicam in vlt. limit.

70 Limitatur quinto, † vt non procedat in restitutione aduersus omissas allegationes, vel amissum tempus appellandi,vel omissas probationes,vbi semiplena probatio sufficit,ad restitutionem obtinendam,vt dixit Ioan. Andr.in d.cap.pen.eod. Aret. in d.§. si minor.columna fina.de iureiuran.& testatur,quod in hoc omnes cõcordant.& reddit rationem,quia hæc restitutio est modici præiudici, cum causam principalem non tangat. & idẽ sequitur Iacob.de S.Georgio in l.1.nu.7.C. qui & aduquos.& dicam plenius de ratione proxime limit.seq.

71 Limitant sexto† nonulli simpliciter,vt non procedat in restitutione aduersus sententiam, & rem iudicatam, dicentes hoc casu sufficere semiplenam probationem læsionis.

Alii vero dicunt, ꝙ imo plena probatio requiritur, vt per Rebuff. de restit.in integ.art.1. glos.3. num.15. & Mysing.centur.4.obseruat.21.dicit,quòd plenissima requiritur,& quòd ita in camera imperiali fuit obseruatum,vnde bene dicebat Aretin.præalleg. ꝙ in hoc sunt opiniones,finaliter ipse videtur se remittere ad Bart. in d.§ si minor.

Ego vero puto sic dicendum ex cõmuni & vera omnium fere scribentium intentione.

72 Aut quærimus† an sufficiat semiplena probatio læsionis ad hoc vt is qui petit restitutionem aduersus res iudicatas,admittatur ad audientiam, neque vt calumniose litigans repellatur, & ad hoc sufficit semiplena probatio de bono iure ipsius,& ita intelliguntur omnes,qui dicũt sufficere semiplenam probationem.

73 Aut quærimus,† an requiratur plena probatio læsionis in ipso iudicio restitutionis in integrum,& dicunt,ꝙ sic,& ita loquuntur omnes qui dicunt, etiam in restitutione aduersus sententiam,& rem iudicatam requiri plenam probationem læsionis, & ita colligo esse communem declarationem,& intentionem ex omnibus infrascriptis.Rota in titu.de restitutio.in integ.decis.1.in nouis.Host.in c.cum ex literis.colum.6.vers.vbi vero in iudicio,& seq.de rest.in integ.in c.pen. post princ.eodem tit.Ant.de But.in d.c.cum ex literis.num. 23. & numer. 40.& ibi Card.in §.quo circa.in 7.q. Idem Anto. in ca. coram.num. 10.& ibi Card. in 2.quæstio. eodem titul. & Card.in clem.1.num.25.eod.Bellam.in c.constitutus, num.15.& in c.2.colum.fin.extra eodem,& numer.1.& in cap.suscitata.numer.13.vbi eleganter docet quomodo fiat hæc summaria cognitio præambula.in ca. causa. post prin.eod.& dixit ad verbum prius Ioã.And.in d.c. cum ex literis.colum.3.ad finem,Mil.in suo repertor.in verbo restitutio,num.20.Salyce.in l.nam & postea. §.si minor.ff.de iureiuran.& ibi Ill.Car.Albanus. hoc idem vult Viuius pro communi in verbo minor,vers.2.Benintend.decis.85.prima & 2.columna.vbi plene,& de communi.& nouissime D.Robert.Lancell.eleganter & copiose,in suo tract.de attent.part.2.cap.14.num.9.& 10. ca 18.num.34.& de communi.& ita teneas.

74 Nota vnum incidenter, † quando ecclesia vel ciuitas, vel alia vniuersitas probet læsionem,quando alienauit, & collige ex Rimin.cons.430.numer.18.& sequ. lib.3. vbi colliges ex discussione quam facit de quibusdam de positiunibus testium super hoc.

SVMMARIVM.

1 *Aetatem minorem quis probare debeat.*
2 *Presumitur quis talis qualis quandoque fuit, & nu.5.declaratur.*
3 *Minorem qui se dicit dicitur aliquid negare, & priuationem includit.*
4 *Probare quilibet debet id quod est fundamentum intentionis suæ.*
5 *Mutatio non presumitur,quomodo intelligatur.*
6 *Dominus semel semper presumitur Dominus.*
7 *Mutatio presumitur,vbi a temporis cursu procedit.*
8 *Aetatem probare debet qui eam allegat,uel agendo,vel excipiendo alleget.*
9 *Et tam si incidenter quàm si principaliter eam alleget.*
10 *Et quomodocunque accidat,quòd ætatis allegatio sit fundamentum intentionis ipsius,qui allegat.*
12 *An vero procedat, quando dubitari posset ex aspectu ipsius minoris.*
13 *Et an si ipse actus,aduersus quem petitur restitutio,includeret minorem ætatem.*
14 *Curator vbi interuenisse asseritur, dicitur probata minor ætas.*
15 *Et an si aduersarius minoris litigaret cum eo,tanquam cũ minore.*
16 *Aetatis probatio quomodo in iudicium deduci debeat? & primo.*
17 *Aetatis probatio quibus diebus fieri possit.*
18 *Et quomodo in iudicium deduci debeat?*
19 *Minoris aduersarius an petere possit declarari ætatem eius minorem.*
20 *Aetas an per coniecturas & sic præsumptiue,& semiplene probari possit,an vero plenarie, & veris probationibus probari debeat?*
21 *Aetas vere probatur testibus & scripturis, præsumptiue per aspectum.*
22 *Coniecturis quod probatur impossibile est, quòd dicatur probatum.*
23 *Aetas dicitur probata, vel testibus vel aliter præsumptiue probata dicatur.*

24 *Aetas*

24 Aetas quod præsumptiue probari possit, magna vtilitas est.
25 Quia per coniecturas probari poterit, &
26 In ætate probanda admittentur testes minus idonei, qui aliasnon probarent.
27 In ætate probanda admittentur testes de credulitate.
28 Præsumptiuę probationes non admittuntur, vbi probatio non est difficilis.
29 Aetas potest probari quandoque faciliter, quandoque difficulter.
39 Aetas facile probari potest quando agitur de probanda infantia, pueritiate, vel adolescentia.
31 Aetas probari potest etiam vsque ad vnam diem, vel horam, quando testes natiuitati præsentes fuerint.
32 Aetas difficulter probari potest ex aspectu, quando res redigitur ad paucos dies.
33 Aetas maior facilius probatur, quam minor.
34 Aetas an possit probari testibus, & 35.
36 Aetas melius probatur testibus natiuitatis, quam vllo alio modo.
37 Partus regulariter in publico fieri non solent.
38 Constantia filia Regis Rogerii in Platea publica peperit, et quare.
39 Obstetrices an bene probent ætatem alicuius?
40 Nutrices an bene probent ætatem alicuius?
41 Puer non statim nutricibus nutriendus traditur quandoq.
42 Parochus, qui puerum baptizauit, an bene probet ætatem illius & 43.
44 Sacerdotum persona est multum fide digna.
45 Patrinus siue is, qui leuauit puerum de sacro fonte ad baptizandum illum, bene probat ætatem illius.
46. Tutor quoq. bene probat ætatem sui pupilli, & melius quã alii 47.
48 Vicinorum testimonium an sit bonum ad probandam ætatem alicuius.
49 Vicinorum testimonium melius erit quam alieni ad hoc, & quare.
50 Aetas probari an possit per alios testes extraneos?
52 Aetas an probari possit testimonio patris, vel matris, vel consanguineorum.
53 Matris testimonium an sit bonum in probanda ætate filii.
54 Et an saltem transferat onus probandi contrarium in aduersarium.
55 Et an si iungatur ei dictum alterius testis fide digni plene probetur.
56 Et quid si cum alio adminiculo.
57 Et an regulariter sit bonum testimonium ad hoc, sicut aliorum extraneorum.
58 Patris testimonium an sit bonum in probanda ætate filii?
59 Consanguineorum quoque testimonium an sit bonum ad hoc?
60 Amicorum quoque testimonium an sit bonum ad hoc.
61 Aetas quot testibus probari debeat?
62 Quid si Obstetricis, vel Nutricis dicto probanda veniat.
63 Testes in probatione ætatis quid deponere debeant & 64.
65 Declaratio Bartoli in l. de ætate. num. 7, vers. sed iuxta hoc quæro. ff. de minor.
66 Practica in probanda ætate quo ad id quod testis deponere debet,
67 Testis quid allegare debeat in causa scientiæ in probanda ætate.
68 Testis quid respondere debeat circa tempus quo puer natus fuit.
69 Obstetrix, Parochus, Mater, & cæteri qui fuerunt præsentes partui vel baptismo, quomodo respondere debeant.
70 Testes alii extranei quomodo respondere debeant.
71 Testimonium de fama super ætate an probet, si a parentibus pueri quis se audiuisse dicat.
72 Vicini vel consanguinei quomodo respõdere debeant in causa scientia in probanda ætate.
73 Testis debet concludere per sensum corporeum.
74 Aetas etiam probationibus præsumptiuis probari potest, & 161.
75 Testes quomodo respondere debeant circa hoc, quantum tempus defluxerit a die natiuitatis pueri vsque in præsens.
76 Et quid si testis interrogatus de Millesimo dicat nescio, an vitietur propterea testimonium.
77 Numerationis principium qui nescit, non potest scire, neq. ipsam numerationem.
78 Rustici nesciunt regulariter Millesimum, siue annum salutis Domini.
79 Testium dicta reprobandi practica in materia probationis ætatis remissiue.
80 Aetas an scripturis probari possit? & 81.
82 Et quibus scripturis probari possit?
83 Aetas an per librum Plebani probari possit?
84 Et an per librum numerationis Focularionum?
85 Et quid si ista scriptura reperiuntur postea falsa, vel erronea?
86 Aetas an probari possit per instrumentum dotis, siue matrimonii.
87 Argumentum a communiter accidentibus valet.
88 Dotis instrumentum quo casu probet ætatem.
89 Matrimonii instrumentum quo casu probet ipsam ætatem.
90 Aetas an per instrumentum curæ, siue per dationem Curatoris probari possit.
91 Aetas an probari possit per librum rationum domesticarum ipsius patris, in quo solet scribere natiuitates filiorũ, & similia.
92 Testimonium domesticum an probet.
93 Aetas an per aspectum probari possit.
94 Aetatis probatio per aspectum vincat quandoque alias probationes.
95 Et quandoque a iudice de necessitate fieri debet.
96 Aetatis probatio per aspectum fieri debet, quando deficiunt aliæ probationes.
97 Et quando probabiliter dubitari potest de ætate.
98 Aetatis probatio per aspectum, an per testes fieri possit.
99 Testis debet deponere de his, quæ sensu corporis percipi possunt.
100 In ætate iudicanda ex aspectu sæpe falluntur homines.
102 Cognoscibilium quædam sunt cognoscibilia per communem hominum notitiam, sed requiritur etiam artificium particulare vt in auro ab alchimia &c.
103 Quædam vero sunt cognoscibilia per communem hominũ notitiam tantum absque alio artificio.
104 Tempus non potest oculis discerni.
105 Aetatis probatio per aspectum est penitus præsumptiua.
106 Aetatis probatio per aspectum, quando facienda est, testes quid deponere debeant.
107 Natura sępe sæpius solet aliquem excessum facere.
108 Testes in hac probatione, & depositione possunt excedere.
109 In ætate alicuius senioris potest quis facilius decipi quam in iuniori cognoscenda.
110 Declaratio illius dicti in Euangelio, nondum 50. annos habes, & Abraham vidisti.
111 Testis in ætate probanda per aspectum debet deponere sine verbo Circa, vel Circiter.
112 Testes in hac ætate sic probanda quid adducere debeant in causa scientiæ, & an sufficiat hoc, quia ita aspectus indicat.
113 Et quid si testis responderit nescio.
114 Testis non tenetur respondere ad interrogaciones iuris.
115 Aetas per aspectum probari non potest, quando quis iurasset contrarium.
116 Sententia lata super ætate an faciat ius inter omnes.

117 *Vt sententia faciat ius inter omnes multa requiruntur, quæ enumerantur. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124.*
118 *Præiudiciales causæ, quæ dicantur remissiue.*
120 *Sententia lata super ætate minoris, licet interlocutoria sit, habet tamen vim diffinitiua.*
122 *Negligentia vnius non debet nocere alteri.*
124 *Sententia lata super ætate, an faciat ius inter omnes quã do est declaratoria maioris ætatis.*
125 *Et quid quando sententia est declaratoria minoris ætatis.*
126 *Cautela ad probandum ætatem, vt quando quis est puer faciat pronunciari super ætate, ad perpetuam rei memoriam.*
127 *Probatio autem ista an possit fieri per coniecturas & suppletiue, an vero plene fieri debeat?*
128 *Sententia lata super ætate ex aspectu tantum numquam transit in rem iudicatam.*
129 *Aetatis probatio sola an faciat ius inter omnes, an vero requiratur sententia declaratoria.*
130 *Declaratio l. de ætate. ibi, per eam probationem, &c. ff. de minor.*
131 *Probatio ætatis sola non facit ius inter omnes, nisi concurrant ea de quibus supra num. 117. & seq.*
132 *Et quid si probatio non sit facta per testes, vel instrumenta, sed per aspectum.*
133 *Et quid si nullatenus super ætate pronunciatum est neque principaliter, neque saltem incidenter.*

QVAESTIO XXXVII.

De probatione minoris ætatis A quib. & quomodo fieri debeat, & quid operetur.

DE læsionis probatione, vti de negocio communi vtriusque restitutionis tam maiorum quam minorum, visum fuit in præcedenti quæstione.

Nunc igitur sequitur videre de probatione eorum, quæ specialia sunt restitutionis in integrum ex edicto Minorum. Illud autem potissimum est ipsa minor ætas, de cuius probatione latius agendum est, quia quæstio per se satis inuoluta est, & male explicata. Et in ea prius agendum erit, A quibus ætas minor probari debeat, an scilicet ab eo qui allegat eam, an ab aduersario, deinde quomodo probari debeat, an scilicet plene, vel semiplene, & an scripturis, vel testibus, vel ex aspectu probari possit, & quomodo. Et demum, quis sit effectus huius probationis, tam quo ad ipsam causam restitutionis, quam quo ad quædam alia.

Quæ omnia decem & octo hisce articulis explicari poterunt.

Primo, An onus probandi ætatem minorem incumbat ipsis minoribus eam allegantibus, an vero aduersariis?

Secundo, Quomodo minor ætas a minore in iudicium deduci debeat?

Tertio, An ætas minor debeat probari plene, an vero etiam coniecturis, & semiplene probari possit.

Quarto, An minor ætas testibus probari, & quibus testibus possit?

Quinto, An testimonium matris, vel consanguineorum admittatur in probatione ætatis.

Sexto, Quot testibus regulariter probari debeat minor ætas?

Septimo, Quid deponere debeant isti testes vt idonei dicantur? & de praxi huius negocii.

Octauo, Quomodo deponere, & quid in causa scientiæ allegare debeant.

Nono, Minor ætas quomodo & quibus scripturis plene probari possit?

Decimo, An in specie per instrumentum dotale, siue matrimonii probari possit?

Vndecimo, An per instrumentum curæ, siue dationẽ curatoris probari possit?

Duodecimo, An per librum rationum, siue memorabilium quotidianorum ipsius patris?

Decimotertio, Aetas an per aspectum probari possit?

Decimoquarto, An testibus ista probatio per aspectũ fieri possit?

Decimoquinto, Quid isti testes deponere debeant?

Decimosexto, Et quid in causa scientiæ adducere debeant?

Decimoseptimo, An sententia lata super ætate alicuius minoris faciat ius inter omnes?

Decimooctauo, An hoc operetur probatio ætatis sola, absque alia prolatione sententiæ super ea?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet onus probandi ætatem minorem incumbat ipsis minoribus restitutionem petentibus, an vero aduersariis?

Videtur quod ipsis aduersariis.

2 Primo quia quilibet præsumitur † talis, qualis quandoque fuit, nisi & donec contrarium probatur, arg. l. eũ qui. ff. de probat. iuncto, quod non minus est mutabilis hominis voluntas, quam ætas.

Secundo, quia vel dicat minor se esse minorem, vel se non esse maiorem, vtroque casu negat, cum vtroque casu

3 priuationem includat, † secundum Bart. in l. de ætate. numer. 13. ff. de minor. si autem aduersarius dicat, quòd imo est maior annis 25. vel quòd non est minor, vtroq. casu aliquid ponit, & affirmat, idest quod est maior, & consequenter ipsi & non minori incumbit onus hoc probandi intentionem suam, idest minorem esse maiorem.

Tertio facit l. de ætate. ff. de minoribus. vbi is qui ait minorem esse maiorem, probar.

Sed contra est veritas, & communis doctorum regula, & conclus. glos. in can. presbyter. 78. distinctio. Roff. de libel. partic. 5. tit. de offic. iud. quo datur restit. in integrum. Bald. cons. 66. in fine lib. 3. Iacob. de Arena in l. si curatorem. circa finem. C. de restitutio. in integr. Flor. de S. Petro l. cum de ætate. num. 6. de probat. Iacob. de S. Georgio in l. cum de ætate. ff. de probat. in princ. Abb. in cap. in præsentia. extra de probat. Dec. ibi sub numer. 166. vbi citat alios innumeros ad hoc, & de communi testatur, & ibi etiam habes add. per Gigant. in lit. C. Rebuff. in sua pract. benefic. car. 27. numer. 39. Sebastia. Sapia in d. l. de ætate. numer. 48. & sequent. & numer. 51. ff. de minor. Viuius in suis commun. opin. in verbo ætas, numer. 1. vbi de communi, Borgnin. plene de tutor. & curato. num. 293. Ioseph Ludouic. in decis. Perus. decis. 56. dicens ita semper iudicasse. Duenn. reg. 258. in princ. cum concord. Bald. cons. 66. in fine libr. 3. & cons. 148. numer. 14. lib. 1. & consil. primo, numer. 4. lib. 4. Gozad. cons. 22. numer. 13. vbi de communi omnium. Imo. consil. 23. num. 2. Calcan. consil. 80. numer. 17. Dec. consil. 682. num. 16. Socin. iun. cons. 82. num. 12. lib. 2. & Natt. cons. 514. nu. 12. lib. 2.

Tex. est pro hoc expressus in l. si minorem. C. de restitut. in integr. & ibi omnes notant. & in l. cum te. C. de probat. vbi Cyn. & alii.

4 Ratio autem clara est, quia vnusquisque † debet probare id quod est fundamentum intentionis suæ, vt per omnes in c. in præsentia. de probat. sed minor dum ex hoc capite restitutionem petit, fundat se in minori ætate, ergo &c.

Ad contraria respondetur sic.

Ad pri-

5 Ad primum,quod illa regula, quilibet † præſumitur
talis qualis ſemel fuit, neque mutatio præſumitur, niſi
probetur,procedit in his quæ ſolo curſu temporis non
mutantur, ſed requirunt mutationem voluntate homi
nis,vel facto eius,vt in dominio,ſemel enim dominus
6 † ſemper præſumitur dominus,niſi contrarium probe-
tur,l.ſiue poſsidetis.C.ad exhi.cum ſimil.ſecus vero in
his quæ ſolo curſu temporis abſque facto hominis mu-
7 tantur,quia in his ſubintrat contraria regula, vt qui †
non mutatum ſtatum rei eſſe ait,probare debeat,natura
lis enim temporis curſus neceſſariam facit probationē
pro eo qui mutatum dicit,& ita reſp.communiter doct.
Alber.in dicta l.minorem,in fine.C.de reſtitut. in inte-
grum & ibi Paul.de Caſt.num.3.Bart.in d.l.de ætate.n.
13.& ibi Bal.in princ.& Bald.in l.cum te,num.1.C.de
probat.cum concord.per Fely.in d.cap.in præſentia.n.
28.Curt.iun.in l.precibus.nu.10.C.de impub.

Ad ſecundum.reſpon.& aduerte,quòd quamuis mi-
nor allegando minorem ætatem in ſui fauorem nihil in
eſſe ponere videatur,ſed aliquid negare,tamen ipſe ma
ior quoque negando illum eſſe minorem, vel affirman
do illum eſſe maiorem,aliquid non videtur ponere,ſed
ipſe quoque priuationem includere,ideſt talem non eſ-
ſe minorem. Vnde cum vterque illorum virtualiter ne-
get,illius debet eſſe onus probandi,qui in ſua negatio-
ne ſe fundat,ideſt qua non probata,aliquid obtinere nō
poteſt,cum igitur contractus, vel geſta in iudicio alias
teneant, ſi minor vult non tenere,ex eo tantum quòd
ſit minor,vtique in ætate ſe fundat,& conſequenter tan
quam ſuæ intentionis fundamentum probare debet, l.
in exceptionibus.ff.de probat.

Ad tertium reſp.quod ideo ibi maior debet probare
maiorem ætatem, quia fundamentum intentionis ſuæ
erat maior ætas,vel quia vellet ad honores admiti, vel
adminiſtrationem vel tutelam cōſequi, vel quid ſimile,
quod non poteſt niſi a maiorib.25.annis obtineri,& po
nit hęc duo & tria alia exempla glo.in d.l.de ætate.&
Bar.ibi colum.prima.vbi late & facile declarat, Et pro
hoc facit l.2.C.de his qui ven. ætat. impetr. His ſub-
latis.

8 Amplia † conclusionem prędictam primo, vt proce-
dat ſiue agendo,ſiue excipiendo allegetur ætas,ita Pet.
de Anchar.in cap.acceſsit.de deſpon.impu.num.1.

9 Amplia † ſecundo,vt procedat,vel principaliter, vel
incidenter petatur reſtitutio,& ſic incidat quæſtio æta-
tis,quia minor vel agendo vel excipiēdo dicitur minor
ſe fundare in ea.Specu.titul.de actore, nu.4.in fine. Bar.
in l.ſi minorem.in fine, & ibi Salye. & alij.C.de reſtitu.
in integrum.Fulg.in l.cum te.nu.1. per totum.C.de pro
bat.& ibi Bald.nu.1.& idem Bal.in d.l. de ætate.in fin.
Ant.Abb.& alij vbi Felyn.nu.28.in c.in præſentia. de
probatio.Maranta in repet.l.ſi actor.num.60.ff.de pro
cur.cum concord.& idem in repet.l.is poteſt.nu.221.ff.
de acquiren.hæred.Bart.in conſ.92.num.3.libr.1.Bald.
conſ.66.num.6.lib.3.Bal.conſ.418.lib.2. Alexan.conſ.
149.num.16.libr.5.& idem voluit Abb.in cap.1.nu.
fin. de regular.& Alcia.de præſumpt.reg.2.præſumpt.
14.ſub num.3.

10 Amplia † tertio generaliter, vt procedat quomodo-
cunque accidat,quod minor ætas allegata ſit fundamen
tum intentionis ipſius allegantis, vt plene oſtendit Al-
ciat.de præſumpt.reg.2.præſumpt.14.per totū ad quē
pro exemplis recurre, & ad quem etiā ſe remittit Duē.
reg.258.in fine.

11 Ampliationes † etiam aliæ colliguntur ex Seb.Sapia
in d.l.de ætate.nu.52.ſed vel nimis generales ſunt, vel
ad prædictas rediguntur.

12 Limitatur † modo e contra primo,vt procedat.quan
do dubium eſſe poſſet ex aſpectu ipſius minoris, cuius
ætatis eſſet,vel fuiſſet quando actum geſsit,ſed ſi de æta
te eius minori & tenella ex aſpectu notorie appareret,
vt puta quod adhuc imberbis eſſet, & florētis ætatis,&
potius puerum quam adoleſcentem præ ſe ferret,ſecus.
Tunc enim abſque alia probatione ætatis iudex ex of-
ficio ſuo iudicabit illum minorem, & ad petitam reſti-
tutionem in integrum admittet, niſi aduerſarius onus
probandi illum eſſe maiorem in ſe ipſum transferat,ſe-
cundum Bald.in d.l.ſi minorem.& ibi Aret.in princ.
& idem volunt Specu.titu.de actore, num.4.& Bartol.
in l.ſi Titius,num.3.in fine.ff.de fideiuſ.Alber.in d.l.de
ætate.nu.2.in fine. Bal.conſ.418.lib.2.Giamm. conſ.
nu.9.Practica autem eſt, quod hoc remittatur arbitrio
iudicis,Rebuff.in ſua pract.benefi.car.mihi 27.nu.29.

13 Limitari poteſt † ſecundo ex his quæ dicit Felyn.in
d.c.in præſentia.nu.28.vt ſ.non procedat,quando actus
ipſe aduerſus quem peteretur reſtitutio, includeret mi-
norem ætatem,& quamuis ipſe exemplum non ponat,
neque aliter comprobet.Idem tamen clare dixit Dec.
in d.ca.in pręſentia.nu.167.poſt Abb.in c.cum vitum.
de regul.& Bal.in conſ.264.circa finem lib.1.Exemplū
14 autem tute ipſe ſumere potes,quando actus factus † a mi
nore diceretur factus cum tutore,vel curatore, vel mul-
tis annis prius a petita reſtitutione in integrum, & dum
petita fuit,ex aſpectu conſtat non eſſe ferè in præſenti
minori.

Limitari poteſt tertio, niſi ætas minoris eſſet funda-
mentum intentionis ipſius aduerſarij,tunc enim ab eo
non a minore probari debet,Bart.in l.cū a te.C.de pro-
bat.& plenius Bar.l.1.nu.12.&.14.ff.de exce.Dec.in c.
in præſentia.de prob.num.167.& faciunt clare, quæ di-
cta ſunt ſupra in ampliationib.

15 Limitari poteſt quarto,† vt non procedat,quando ad
uerſarius minoris litigaret cum eo,tanquā cum minore,
nam ſi hoc caſu incideret poſtea quæſtio reſtitutionis in
integrum ex hoc edicto minorum,non eſſet neceſſe ip-
ſi minori probare ſuam minorem ætatem.Ita ſing.Rimi
nal.conſ. 108.nu.20.lib.1.allegat hoc dicentem Bal.in
l.a.§.quod obſeruari.C.de iuta.cal.& in l.cum te.C.de
probat.

Articulus II.

16 AD Secundum,† Quomodo ſcilicet in iudicio pro-
poni poſsit & debeat probatio minoris ætatis.Po
nit hanc quæſtionem ſolus Bar.quem viderim in d.l.de
ętate.colum.1.ff.de minor.vbi poſt glo.ibi multum no-
tab.illam reſoluit diſtinguendo, & declarando, exem-
pla gloſæ ibi,vt per eum.Sed in ſumma ipſe tractat de
modo deducendi in iudicium maiorem ætatem,nihil au
tem dicit de minori.

Et ideo vt plenius,& breuius quo ad propoſitum no-
ſtrum agamus de hoc,quæro de tribus.

17 Quæro primo, † quibus diebus probatio ætatis fieri
poſsit,& quòd non ſolum diebus iuridicis,ſed etiam fe-
riatis poſsit probari minor ætas, ſingu.notat Fulg.in l.in
ita vtile.nu.1.ff.de minorib.ex eo, ne minoris iura pe-
reant.

18 Quæro ſecundo † quomodo in iudicium deduci de-
beat hęc quæſtio,& dic,aut reſtitutio in integrum prin-
cipaliter petita fuit,quæſtio autem ętatis incidenter pro
banda uenit,ad obtinendam reſtitutionem petitam, &
tunc dicetur deduci in iudicium,& proponi incidenter,
& propter aliud, non principaliter propter ipſam ęta-
tem probandam,aut reſtitutio in integrum non eſt in iu
dicium deducta, neque aliud quippiam propoſitum
eſt, ad quod obtinendum probatio ætatis vel minoris
vel maioris facienda veniat, ſed ipſa ætatis probatio

proposita est absolute,& principaliter ad omnem melio
rem finem,& euentum,&,vt dici,& fieri solet ad perpe
tuam rei memoriam,& ne deficiant lapsu temporis pro-
bationes,vt de hæc probatione facienda est text. in l.
3.§.duæ,versic.finge &c.ff.de Carb.ed.& in c. quoniam
frequenter,extra vt lit.non cont.& in l.in lege Aquil.ff.
ad l.Aquil.& hoc casu dicetur principaliter proponi, &
sententia ferenda veniet super ipsius ætatis minoris, vel
maioris declaratione, quæ quando faciat ius inter om-
nes,dicetur inferius hac ead. quæst.art.pen.& fi. & hoc
fieri posse colligitur ex glos.in d.l. de ætate, & melius in
l.2.ff.de ferijs.

19 Quæro tertio † an aduersarius minoris,vel alius quispiã
posit petere ipsum minorem declarari cuius ætatis sit,
scilicet an minor 25.annis,an vero maior, ad æternam
rei memoriam. Non inueni aliquem tangentem.

Breuiter tamen puto, quòd sic, eisdem rationibus &
iuribus de quibus supra,quemadmodum enim propter
periculum probationum deficientium lapsu temporis,
licitum est hoc minori,vel maiori contra alios,qui quan
doque secum litigaturi sunt,ita & alijs contra eos,& fa-
cit fortiter etiam tex.in l.Iulianus.§.siquis colludente.ff.
de actio.empt.iunctis ijs quæ diximus supra q.26.art.2.
vbi quæsitum fuit an posit cogi minor vel approbare
contractum a se gestum, vel petere tunc restitutionem
in integrum

Articulus III.

20 AD tertium,† An ætas debeat omnino vere & euidẽ
ter probari,an vero præsumptiue, & per coniectu-
ras probari posit.

Antequam vlterius progrediar,prænotandum est,qđ
21 ætas dupliciter † probari dicitur, vere, & præsumptiue,
vere testib.& scripturis, præsumptiue per aspectum,ita
Grat.in consil.42.nu.24.libr.primo.

22 Et quòd quamuis impossibile sit † dicere esse vere
probatum & proprie illud quòd coniecturis probatum
est,tamen in hac materia aduerte,quod vbicunque con
23 cludam † q̃ ætas probata dicatur,vel illud fiat per testes
de visu,vel aliter vel p p coniecturas,ex aspectu &c.di-
cetur tamen plena & efficax, & talis, quòd si statutum
requireret plenam probationẽ, in tali casu dicetur satis-
factum statuto etiam per talem probationem,vt singu.
24 notaui ex Bald.in l.cum re.nu.3.C.de probatio.Tertio †
præmittendum est,quòd magna vtilitas est scire,an ætas
25 probari posit etiam præsumptiue. Prima est, † quod
poterit per coniecturas probari,vt dicam infra in pro-
gressu articuli.

26 Secunda est, † quòd in probanda minori ætate admit
tentur testes minus idonei,qui alias nõ probarent,ita Se
bast.Sap. in rep.l.de ætate,num.26.ff.de min.per tex.cũ
ibi no.in c.fi.de testibus cog.& per Bar.in l.admonendi.
colum.8.ff.de iureiuran.

27 Tertia vtilitas † est,quia in probanda ætate admitten
tur testimonia de credulitate, per tradita per Bar.in l.in
summa.§.item Labeo.ff.de aqua plu.arc.& Iaso.in rub.
ff.de iureiur. col.3.Sebastia.Sapia præall.num.27.

His præmissis venio ad articulum.

Videtur autem quòd ætas debeat plene & certitudi-
narie probari, non autem sufficiat præsumptiua pro-
batio

28 Quia in his quæ non sunt † difficilis probationis non
admittuntur probationes ex præsumptionibus, vt colli-
gitur ex theorica Bar.& aliorum in l. admonendi.ff. de
iur.& ex Bar.& Sapia in d. l. de ætate. ff. de minor. sed
probatio ætatis non videtur esse admodum difficilis pro
bationis,quia potest per testes,& scripturas probari, vt
per Bart.& alios ibi, & dicam infra eo. in seq. articulis,
ergo &c.

Sed contra est communis omnium sententia.Bald. in
add.ad Spec.tit.de restit.in integ.§. fin. & idem in cons.
213.in fi.lib.2.& in cons.19.num.1.lib.5. Bart.in d. l.de
ætate.num.7.& ibi Sapia post eum nu.23. Soc.iun.cons.
3.nu.1.lib.2.Iacob.de S.Georgio l.cum. de ætate. num.
2.de probat. Ioseph Ludou. in decis.Perus.lib. 2. decis.
55.num.16.

Et pro hoc adducunt rationem contrariam præce-
denti,quia s.ætatis probatio admodum difficilis est.

Ego pro resolutione puto cõsiderandum,quod quan-
29 doque ætas † potest facile probari, quandoque difficul-
30 ter. Facile probari † potest, in primis quando agitur
de probanda ætate alicuius, idest infantia, pueritate,
adolescentia,&c.Iudex enim per se ipse cognoscere po-
terit ex aspectu an aliquis sit infans,vel puer, vel senex,
vel iuuenis. Hoc vero facillime aget, si iudicium facere
debebit inter ætatem, & ætatem longe discrepantes ab
inuicem,videlicet in cognoscendo an aliquis sit iuuenis,
siue maior 25.annis,qui adhuc sit infans,& tenellus, itẽ
an aliquis sit adolescens,qui habeat canos,barbam,& ca
pillos,& sic de similibus.

31 Facile etiam † probari poterit ætas alicuius etiam si
ad vnam diem vel mensem restringenda sit probatio,
quando adsunt testes,qui fuerunt præsentes natiuitati il-
lius,vel fuerint factæ scripturæ authenticæ super natiui-
tate illius &c. vel fuerit aliquis supremus princeps,cuius
natiuitas quando fuerit, cuicunq. pene fuerit notum &
diuulgatum,& sic de simili b.

Difficulter † vero probari poterit, quando cessanti-
32 bus testimoniis,vel scripturis,† vel casibus prædictis pro
banda erit ætas alicuius etiam ad vnum mensem, vel
diem,pro exemplo,an is qui ex aspectu ostendit se ha-
bere 25.annos vel circiter, adhuc vere expleuerit ætatẽ
25.annorum,vel quid simile.

Quibus sic stantibus,dico,quòd quãdo ætas poterit fa
cile probari,vt in casibus de quibus supra, ad præsumpti
uas probationes deueniendum non erit, neque illæ suffi
cerent,quando vero non nisi difficulter probari potest;
tunc secus,quia vbi aliter veritas haberi nõ põt, ad præ-
sumptiones confugiendum est,l.non omnes.§. à Barba-
ris.ff.de re mil.& Bar.in l.in illa,in fine.ff.de verb.oblig.
& ita procedet communis conclusio & ad contrarium
patet responsio. Qua retenta.

33 Limitabat † Sebastia.Sapia in d.l. de ætate. num. 23.
ex intentione Bar.ibi,vt procedat,quando agitur de pro
banda minori ætate,quæ difficulter probari potest,secus
vero quando probãda est maior ætas,quia inquit, quòd
illa facile probari potest.

Ego vero dico,vt dixi proxime, quod tam maior quã
minor ætas,quandoque est facilis, quandoque difficilis
probationis, vt exemplis ostendi, ideoque in vtriusque
ætatis probatione idem firmiter concludo, quod supra
dixi.Quomodo enim facile probari poterit, quod quis
sit maior 30.annis,ad hoc,vt Episcopus creari queat,qui
ex aspectu & pauciores, & plures ostendat iuxta varias
hominum sententias, & non adsint, neque testes eius
natiuitatis,neque scripturæ? Tene igitur communem in
vtriusque ætatis probatione, declarando, vt dixi in mea
opinione.

Articulus IV.

34 AD quartum,† An & quibus testibus probari pos-
sit ætas?

35 Quod testibus probari posit, † conclude quod sic.
Bar.in d.l.de ætate.in 2.quæst.ff.de mino.& Soc.iun.con
sil.3.num.12.libr.2.& omnes alii vbique quos colliges
ex proxime dicendis,circa qualitates testium, quibus æ-
tas probari potest.

Quinimo

36 Quinimo dic,quod hæc probatio † melior cæteris e-
rit,licet rarior,quando tamen de viſu fiet atteſtatio.Ra-
37 ro enim in publico fiunt huiuſmodi actus † partu-
riendi,quinimo quo magis in abſcondito fieri poſſunt,
fiunt,& non memini me legiſſe de aliquo partu in publi
38 co loco ædito,niſi de † Conſtantia filia Rogeri 1.Regis
vtriuſq. Siciliæ,& vxore Henrici Sexti imperatoris Ro
manorũ,quæ cum deſponſata eſſet dicto Henrico filio
Federici 1.cognomẽto Barbaroſſa, & eſſet ſatis grauis
ętatis & cum diſpenſatione Cęleſtini tertij, qa monialis
erat in ciuitate Panormitana,voluit, vt plerique ſcribũt,
idemmet Henricus eius vir, vt in ciuitate Hæſina in
publica platea coram omnibus pareret, ne partus diſſi
mulatus cenſeretur, ex qua natus fuit Federicus huius
nominis ſecundus. Igitur quando teſtibus de viſu ætas
probari poterit,optima erit probatio. Quibus igitur te-
ſtibus hoc fieri poſſe accidat,videamus, & per quæſtio-
nes breuiter de vnoquoque teſte, qui hoc veriſimiliter
ſcire poteſt,reſoluamus.
39 Quæro igitur primo,† an per teſtimonium obſtetri-
cum poſsit certitudinarie probari ætas?
Et dic quod ſic, Bart.in d.l.de ętate.nu.7.Qui hanc
probationem cæteris meliorem ait,& idem dicit Iacob.
de S.Georgio in d.l.cum de ætate. num. 1.ff.de probat.
Mauric.cap.316.Calcan.conſ.80.num. 17. & Borgn. in
tracta.de tutor.& curator.num. 296.
Per text.in l.3.§.duæ.ff.de carbon. edi. in verſic. fin-
ge &c.
40 Quæro ſecundo, † an teſtimonium nutricis † probet
ætatem alicuius ſicut obſtetricis?
Et q ſic,dixit Ange.in l.1.num. 5.ff.de probat. poſt
Bar.in l.de tutela.C.de reſt.in integ.& puto verum, quia
ita moris eſt,vt ſtatim parata ſit nutrix,poſt editum par
tum.Bene verum eſt,quod poteſt eſſe, vt non ſtatim ac
41 natus eſt puer † ei traditus ſit nutriendus,tamen ſi inter-
rogata in cauſa ſcientiæ dicat, quia ea die vel ſequenti
qua natus fuit ei traditus fuit,vel fuit præſens partui &c.
optimum erit teſtimoniũ eius,& ſic loquitur Angelus.
Quæro tertio,an teſtimonium presbyteri parochialis
42 qui puerum baptizauit,† eodem modo dicatur certitudi-
narie ætatem probare.
Et quòd probetur ſatis apte ætas per parochialem
43 † qui baptizauit,voluit Bald. conſ.452.libr.4.& Benin-
tend.deciſ.47.num.1.& verum puto,quia ſacerdotis per
44 ſona † erit multum fide digna,& ab omni ſuſpicione re
mota,tum quia hodie ex noua traditione concilij ſacro-
ſancti pueri baptizentur intra paucos dies a die eorum
natiuitatis.
Quæro quarto. An teſtimonium eius qui leuauit pue-
45 rum de ſacro fonte eodem modo probet,quo prædicti.
Et dico quòd ſic,& reperi hoc ſingul. tenentem Bar.
in conſ.92.num.7.vel 8.libr.2. vbi etiam defendit quòd
huiuſmodi quoque teſtimonium erit a ſuſpicione alie-
num.
46 Quæro quinto.An teſtimonium tutoris † ſit bonum
ad probandam ætatem pueri? & quòd ſic, volunt Ang.
in l.1.num.5.ff.de proba.& Bar.in l.de tutela. C.de re-
ſtit.in integ.
47 Et ratio clara eſt, quia is qui fuit tutor non ſolũ ex cu
rioſitate, vel diligentia hoc ſcire potuit, ſed ex officio
ſuo in tantum ſcire debuit,vt præſumptio iuris ſit, quòd
ipſe ſciuerit,vt d.l.de tutela.& ibi doct.
48 Quæro quinto, † an teſtimonium vicinorum ſit con-
gruum ad probandam ætatem alicuius?
Et quod ſic, Bart.in d.l.de ætate.nu.7.& omnes idem
ſimpliciter ſequuntur,& in ſpecie Iacob. de S. Georgio
in d.l.cum de ætate.num.3.ff.de proba.
Per l.filium diffinimus.ff.de his qui ſunt ſui &c.& per
illam vulgatam regulam, quod vicini præſumuntur ſci-
re facta vicinorum, de qua per Bart. & alios in l.1. ff.ſi
cert.pet.
49 Et ſi tu conſideres,melius erit teſtimonium† vicino-
rum quàm aliorũ,quia in illis non cadit ſuſpicio,& adeſt
eadem cauſa ſcientiæ, quia notum eſt in vicinia quan-
do naſcitur puer in ea.
50 Quæro ſexto. An ſit bonum teſtimonium † aliorum
extraneorum,qui non poſſunt ita veriſimiliter ſcire na-
tiuitatem pueri.
Et dic,quod quando ex aliqua veriſimili cauſa hoc ſci
re poſſunt,eis quoque credendum eſt, & quamuis Bart.
de eis nihil dicat in d.l.de ætate, tamen illos non exclu-
dit,& in d.conſ.92.apparet, quòd in eorum quoque te-
ſtimonio ſuam cõcluſionem fundat. Quid autem in cau
ſa ſcientiæ reddere poſsint,inferius dicam art.8.
51 Quæro ſeptimo,† an teſtimonium cõſanguineorum,
vel matris,vel patris ipſius pueri admittatur ad proban-
dam ætatem eius? Quæſtio dubia eſt,ideo dic vt plene di
xi art.ſeq.

Articulus V.

52 AD quintum,† An ſcilicet teſtimonium matris, vel
patris,vel conſanguineorum, congruenter probet
ętatem pueri?
Formanda eſt quæſtio in matre,& de reſolutione il-
lius,inferendum eſt ad patrem vel conſanguineos &c.
Nam in matre ponunt doctores,& maxime dubitant.
Tu diſtingue duo capita.
53 Primum eſt, † an teſtimonium matris † ſit omnino in
ualidum & tanquam a nimis coniuncta præſtitum ſit re
pellendum,an vero ſi non omnino ab omni ſuſpicione
alienũm,ſaltem ſit alicuius præſumptionis, ita vt iuuet
aliorum teſtium dicta?
Et quo ad hoc commmunis omnium concluſio eſt,
quòd teſtimonium matris aliquid operabitur circa pro
bandam ætatem filij. Ita omnes proxime allegandi in
ſeq.capite dubio.
Quid autem operetur teſtimonium eius in propoſito,
54 † primum eſt,quòd transferet ſaltem onus probandi cõ
trarium in aduerſarium.Bal.conſ.452.li.4.Bar.l.2. nu.4.
ff.de excuſ.tut.& alij proxime allegandi.Secundum eſt,
quòd alius teſtis fide dignus & omni exceptione maior,
55 iunctus cum teſtimonio matris † plene probabit ætatem
filij.Hipp.de Marſil.in rub.ff.de fideiuſſ.num.340. poſt
56 Iacob.Butr.in l.etiam.ff. de mino. Tertium eſt, † quod
teſtimonium matris cum alio adminiculo multum pro-
babit.Soci.iun.conſ.3. num.10.lib.2.& Soc.ſenior conſ.
19.num.17.
57 Secundum caput dubii eſt, † an teſtimonium matris
ſit idoneum ſicut teſtimoniũ cuiuſlibet extranei, ab om
ni ſuſpicione ſanguinis & affectionis alieni.
Et videtur quòd ſic,quia intantum præualet teſtimo-
nium matris cæteris omnibus quo ad cauſam ſcientię,cũ
nemo melius recordetur diem & horam natiuitatis filio
rum ſuorum,quã mater,vt præponderetur in hoc omni-
bus aliis,& compenſet dubium & præſumptionem ſu-
ſpicionis,& ideo ita ſimpliciter admittunt teſtimonium
matris pro idoneo, Mauric. in tract. ſuo reſt. in integ. c.
317.Alex.de Næuo in conſ.1.n.11.& ſimpliciter hoc di
xit Bar.d.conſ.92.nu.5.In contrarium, quod immo teſti
moniũ matris ſit fide minutum, & qđ vel pręſumptionẽ
tantum faciat,vel ſemiplenam probationem tantum, vbi
alius teſtis plenam faceret, tenent omnes alii doctores
communiter.Bart.in l.2.num.4.ff. de excuſ.tutor. Bald.
in d. conſ. 452.lib.4.Alber.in ſuo tract. de teſtib. vbi de
cõi,prout refert & ſequitur Grammat. deciſ. 48. nu. 13.
cum concor.per eũ,qui plene de hoc, Sebaſt.Sapia in l.de
ætate.ff.de min.n.30.allegans gl.in l.cum te.C de prob.

Articulus VIII.

67 AD octauum, † Quid scilicet in causa scientiæ allegare debeant testes super ætate deponentes. De duobus quæri potest.

68 Primò quæritur, quomodo † respondere debeant testes circa primum requisitum, idest circa tempus quo natus fuit ipse puer. & distingue sic.

69 Aut quærimus quomodo respondere debeant † obstetrices, mater, parochialis, pater spiritualis, & cæteri qui fuerunt præsentes actui, & sine quibus non potuit contingere natiuitas, vel baptismus pueri, & conclude, quòd debent dicere, quia fuimus præsentes, & sufficit, vt per Bart. de ætate. num. 7. & dubium hoc non habet.

70 Aut quærimus † quomodo respondere debeant testes penitus extranei, & reperio quòd Bald. in l. 2. C. de tempor. appell. tangit hoc, dum inquit quòd sufficit si dicát, quod recordantur de die natiuitatis, absque eo quòd dicant se fuisse præsentes & vidisse, quádo natus fuit puer. & idem sequitur simpliciter Iacob. de S. Georgio in l. cú de ætat. num. 8. ff. de probat.

Sed ego non admitto simpliciter hoc dictum, quia nó deponerent per sensum corporeum, vt dicebat Ruyn. Item quia videtur hoc modo afferri eadem ratio cum dicto, quia est impossibile, quòd ille qui dicit talem esse tot annorum, nisi recordetur diem natiuitatis suæ, & sic illud præsumitur ac si dixisset, recordor de die natiuitatis, & computando reperio, quod habet 20. annos, & non plures &c. at hæc est dispositio ipsa, siue ipsum dictum, non autem ratio, quare scire potuerit tunc, & recordari nunc possit. Igitur &c. Neque obstat, si dixeris cum Bald. prælleg. numer. 2. Quod cum non possit aliter recordari, nisi quia vidit, præsens fuit, &c. Respódeo enim quòd immo potest etiam recordari, quia audiuit hoc dici eo tempore ab hoc, vel illo, quæ ratio si præsupponeretur, non probaret vt dicam statim. Vnde ego habeo pro periculoso hoc dictum Baldi, licet Iacob. de S. Georgio prælleg. dicat, quòd vix est, vt quis possit deponere de visu nati circa natiuitatem alicuius, quia hæc fieri solent in occulto, & præsertim non coram extraneis.

Teneo igitur, quòd qui vult adducere ad hoc testes extraneos vt legitime probent ætatem, debebunt respondere, quia vidimus, præsentes fuimus, &c. alias esset testimonium simplex de fama, seu de auditu, & nequaquam probaret, secundum Bart. in d. cons. 92. col. 1. lib. 1.

71 Ampliaturque † hoc vt procedat etiam, si deponeret se audiuisse a parentibus ipsius pueri, & sic ab ijs qui hoc necessario scire debebant. secundum Alex. in cons. 149. num. 17. libr. 5.

Contrarium tamé videtur colligi ex Bald. in consilio 219. ante finem libr. 4. & ex Matric. cap. 216. Sed tene primam vt securiorem, quia esset testimonium de auditu, & non nisi vt testis de auditu fidem faceret. Bene puto, quòd magis probaret dictum huius testis, quàm aliorum, qui dicerent se audiuisse ab ijs, qui nunc sic necessario scire debuissent.

72 Aut quærimus, † quomodo deponere debeant & respondere in causa scientiæ ipsi consanguinei, vel vicini?

Et circa hoc quærunt doctor. An sufficiat, si dicant scio, quia sum consanguineus, vel quia sum vicinus? & hoc dubium est.

Videtur enim, quòd non sufficiat.

Primò, per id quod dicit Bald. in l. data opera. nu. 22. C. qui accusar. non possunt. Vbi inquit, quòd huiusmodi probatio est præsumptiua non necessaria. & ratio est, quia ista argumentatio desumitur ab eo quod accidere potuit, non ab eo quod necessarium est accidisse, vt per Bald. prælleg. num. 42.

73 Secundo, quia testis debet † concludere per sensum corporeum, l. qui testamento. in fine. ff. de testam. & per Innoc. in d. c. cap. cum causam, de fide instrumen. vbi late de hoc, sed dicendo, quia sum vicinus, vel consanguineus, non reddit causam per sensum corporeum, vt per se patet, ergo &c. & propter hanc rationem Bar. in dict. l. de tutela. num. 1. cogitandum relinquit.

Tertiò, quia ita tenuerunt plures, Bald. in l. 1. num... ff. si certum pet. & in rep. l. 2. C. de resc. vendit. numer. 1. & in l. patri. num. 4. ff. de minor. dicens, quòd hæc depositio facit indicium, & minus quàm semiplenam probationem. & Imol. in cap. literis. de præsumpt.

In contrarium tamen est communis sententia. Quam primum voluit Bar. licet sub dubio in d. l. de tutela. nu. 1. C. de rest. in integ. Bart. l. 1. col. 1. ff. si certum petat. & in tract. de testibus. Bal. sibi contrarius in l. testium. nu. 25. C. de testib. Ioan. de Prato in dict. l. prima. nu. 4. & 5. & Ias. num. 18. & 20. Paul. de Cast. in d. l. de tutela num. fin. & ibi Fulgos. in princ. Felyn. post Butr. ibi in cap. literis sub num. 4. de præsumpt. Iacob. de S. Georgio in d. l. cú de ætate. num. 3. ff. de probat. Illustriss. Card. Albanus in lucubr. ad Bar. in d. l. de ætate. nu. 4. & communem dicút Ias. & Felyn. prælleg. Per text. in d. l. de tutela. C. de restit. in integrum.

Et per l. octaui. ff. vnde cogn. Arguendo a præsumptióne iuris, quæ præsumptio dicitur talis, vt transferat onus probandi contrarium in aduersarium, vt per Alciat. in tertia reg. præsumpt. per totum. Et ita teneas, & est æquior opinio, gratia facilitandi probationes, & quia bene probatur per dictam l. de tutela. si tu iungas doctriná glossæ in leg. cum quædam, in verbo argumentári. C. de adm. tuto.

Ad contraria resp. sic.

Ad primum, quod etiam si huiusmodi probatio sit præsumptiua, tamen vt supra dixi in hac materia pro- 74 bationis † ætatis etiam probationes præsumptiuæ admittuntur eo modo, quo ibi dixi, & habentur pro idoneis probationibus, secundum Bald. in l. cum te. num. 2. C. de probatio. & in consilio a 19. lib. 4.

Ad secundum dicas secundum Fulgos. in dict. l. de ætate, quòd dicetur hoc casu testis deponere per sensum corporeum, præsumptione iuris, quod quidem ius præsumit, quòd ille qui est consanguineus alicuius conuersetur sæpius in domo illius, & sic, quòd sciat ea, quæ ibi fiunt, & sic in vicino, qui etiam audire potest clamores partutientis &c.

75 Secundò quæritur † quomodo respondere debeant testes circa secundum requisitum, idest quantum tempus defluxerit a die natiuitatis pueri vsque in præsens.

Et quidem, quantum ad responsionem in se est facilis resolutio, quia dicet, scio quoniam tot anni curerunt a tali tempore vsque huc.

76 Sed dubium facit, † An si postea iudex interroget de millesimo, & testis respondeat nescio, vitietur propterea testimonium, verbi gratia, si testis dixerit, recordor quando talis puer natus fuit, & dico, quod ab illo tempore vsque huc fluxerunt 20. anni, si interrogetur postea, quis annus salutis esset tunc, & ille dicat se nescire, an probet?

Et videtur quòd non, nam qui nescit principium a 77 quo dinumeratio † fieri debet, non potest scire neque ipsam dinumerationem, l. non facile. ff. de grad. & facit pro hoc quod inquit Felyn. in cap. causam. in fine de testibus.

Contrarium determinat Bart. in dicta l. de ætate. nu. 7. versic. sed contrarium, & Ang. & Imol. in l. secunda. §. item Labeo. ff. de aqua plu. arcend. & Iacob. de Sanct. Georgio

Georgio in dicta l.cum de ætate.num.1.ff.de probat.& plene & clare Bart.consil.92.col.fin.lib.1.

Per illam regulam, quòd dicta testium ita debent intelligi vt non sint sibi inuicem contraria, quando hoc commode fieri potest, & in hoc casu cap.cum tu.de testibus.cum simil.

Et hoc ego verum puto, quia potest bene scire testis quot anni effluxerint ab aliquo tempore vsque huc, & si ignoret annum millesimi eius temporis, vt in rusticis accidit frequentissime, qui numerãt tot estates seu messes ab aliquo facto notabili præsertim ad eorum exercitium spectante, puta ab aliqua fertilitate maxima alicuius anni, vel aliqua egestate memorabili, vel aquarum diluuio, vel grandinis tempestate horribili, vel simili, vnde si ignoret testis rationem dinumerationis vno modo, & sciat alio, nõ debet dici propterea sibi contrarius. Et per hoc tollitur ratio dubitandi.

78 Ex qua potes limitare † conclusionem Bart. & aliorum, vt procedat in hominibus rudibus, prout sunt rustici, & alij, qui nesciunt reddere rationem annorum salutis nostræ, aliàs aũt secus esset: quia est impossibile quòd sciant, quot anni transiuerunt a tali facto vsque in hanc diem, & nesciant quot annos salutis tunc haberemus, cum sciat, quot habeamus nunc, vt præsupponimus, & hæc satis quo ad modum probandi ætatem per testes.

79 Quibus adde † in facti contingentia modum reprobandi dicta testium in hac materia probationis ætatis, quem colliges plenissime ex consil. Alexand.29. a numer.1.vsque ad numerum 13.lib.7.vbi refellit dicta plurium testium ex variis defectibus procedentibus, ex eorum distinctione temporum, vel redditione rationis in causa scientiæ, vel appositione verbi, in circa &c.vel similium.

Item aliud consilium Calcan. 80.col. fin.per totum. vbi idem facit. Similiter etiam consilium Cornei 21.col. 1.per totum, libr.3.qui refellunt dicta plurium testium deponentium super minori ætate.

Articulus IX.

80 AD nonum, † An scilicet ætas scripturis probari possit, & quibus?

81 Quod scripturis probari possit, †omni dubitatione caret, non solum enim potest, sed est melior probatio omnibus cæteris, & melior quàm probatio per testes, vt dicit gl.& Bart.post eam in l.1. C.si min. se maio.dixer.& Bal.ibi n.5.& Paul.de Cast.in l.2.C.de his qui veni.ætat. imper.num.7.

Et facit l.tertia.§.duæ.ff.de Carbon.edi.& omnes authoritates, iura & rationes allegandæ statim in exemplis sequentibus.

82 Quibus autem scripturis † probari possit? latior quæstio est, circa quasdam enim species scripturarũ omnes doctores concordant, circa quasdam vero sunt opiniones, de primis dicamus hic, de alijs in seq.articulis.

83 Quæro igitur primò † an per librum Plebani in quo describuntur singuli qui baptizantur, & qua die baptizãtur, plene probetur ætas.

Et omnes concordant quòd sic. Sapia in d.l.de ætate. num 33.ff.de minor. Mauric.cap.321.qui dicit ita communiter in Francia seruari, & idem testatur & tenet Borgn.de tutor.& curator.num.296.& Ioseph Ludou.in decis.Perul.decis.55.num.7.

84 Quæro secundò, † an libro numerationis focularior $\tilde{u}$ vti vtitur curia Neapolitana probetur ętas alicuius, & qđ sic, tradit Grammat.decis.48.ad finem.

85 Limita istas conclusiones, † nisi tales scripturæ reperirentur postea falsæ vel erronæ, tũc enim retractaretur sententia super ætatę lata, vel super restitutione in integrum, ad l.sub prætextu. C.de transact.& l.diuus. ff.de re iud. Ita limitat Alberic. in dict.l.2.num.1. C.si min.se maior.dix.

Articulus X.

86 AD decimum, † An scilicet per instrumentum dotis siue matrimonij probari possit ætas?

Videtur quod non, prout tenet Mauric.cap.322.& rationibus pluribus vtitur, sed non multum vrgent.

Illa satis vrget, quia non sequitur, inter Titium, & Bertam contractum fuit matrimonium de anno 1550.ergo hodie filius illorum est ętatis 28. annorũ, quia licet sint elapsi 28.anni, potuit tamen nasci postea.

Contrarium tenent doct.communiter. Bal.in l.neque natales.num.6. C.de probatio.& Gulielm. de Suzzaria in l.prima.C.si minor se maiorem dix. Bal.in add.ad Spec. in tit.de restit.in integ.in princ. vers. per instrumentum matrimonij, & Fely. in capit.in præsentia. num.28.ante finem, de probatio. Iacob. de S. Georgio in l.cum de ætate.num.6.ff.de probatio. Sapia in l.de ætate.nu.35. de minor.

87 Per argumentum a communiter accidentibus † & argument.l.optimam.C.de contr.stipul.

88 Ego puto sic distinguendum. † Aut loquimur de instrumento dotali, & tunc aut fuit factum post celebratũ & contractum matrimonium, vt frequenter accidere solet, & præsertim quando desponsantur concubinæ, & tunc non probat. Alex.consil 21.num.5.lib.1.num.11. Et ratio clara est, quia filius potuit nasci prius sicut postea, vt in Auth.de fil.ante dota.instr.natis.

Aut fuit factum ante contractum matrimonium, & tunc dico quod probabit arguendo sic, quod filius non dicatur prius natus quàm dictum instrumentum factum esset. Aliter autem non probabit, idest, quando dicatur natus postea, quia potest esse natus multo tempore postea. Aut dubitari potest quo tempore fuerit celebratus contractus dotis, & tunc dico, quod nullo modo probabit, quia non arguet de natiuitate filij per prius, vel per postea affirmatiue, vel negatiue, vt per se patet, & ita procedent rationes Mauricij.

89 Aut loquimur de instrumento † matrimonij, & tũc dico, quod aut argumentamur negatiue sic, hodie sumus de anno 1578. iste est filius Titij & Bertæ, & illi contraxerunt de anno 1555. ergo iste filius eorum non habet 25.annos, & valebit argumentum, & probatio ætatis poterit fieri sic per instrumentum matrimonij, quia si filius eorum est, ergo nõ prius natus, l filium diffinimus. ff.de his qui sunt sui &c. Aut argumentamur affirmatiue sic, hodie sumus de anno 1578.iste est filius Titij & Bertę, & ipsi contraxerunt de anno 1550.ergo filius eorum habet 25.annos & plus, hoc non procedet, & non poterit hoc modo probari ætas per instrumentum dotis vel matrimonii, quia filius potest esse natus postea, vt per se patet, & sic intellige istam materiam, & ita fuit mens Alber. in l.2.num.2.C.si mino.se maio.dix.& ita procedere potest alio modo opinio Mauricii, & alio modo communis opnio.

Articulus XI.

90 AD vndecimum, † An scilicet per instrumentum curæ siue dationis Curatoris probetur ætas?

Videtur quòd sic. Prout simpliciter tenent Ancbar. quæst.35.in 1.parte; num.... Dec.consil.525.num.5. in fine. Benintend.decis.82.& Borgn.de tutor. & curator. num.294. & voluerunt prius Bald.& Ang. in l.cum te. numer.... C.de probat. Gabriel.titulo de sent.conclus 5. num.4. cum concord. Contrarium tenent quidam alii, Alexand.

Alexand.conſil.a 1.viſo proceſſu, num.1.lib.1.Imol.cō ſil.23.in caſu præmiſſo num.... refert,& ſimpliciter ſequitur Sapia dicta l.de ætate.num.434. ff.de minor. Salycet.in l.ſi minorem. C.de reſtit.in integrum.Bald.l.ſecunda.§.quod obſeruari. C.de iuramen.calum.Iacob.de S.Georgio in l.cum de ætate.columna fi.vbi plene.ff.de probat.Idem ſimpliciter tenet Rebuff.de reſtit.in integrum.art.a.gl.3.num.3.

Et ratione clare probari videtur, quia poteſt eſſe qđ curator ad cautelam datus ſit. Item quod quando curator datus fuit,eſſet minor, ſed poſtea tot anni intercesſerint,vt maior fieri potuerit, & ſic non poteſt certitudinarie conſtare de ætate adulti, quia curator non datur neceſſario ipſi adulto ſtatim ac annum 14. egreſſus eſt, ſed datur poſtea,prout incidit,& negotia minoris expoſcunt, datur enim volenti vt plurimum, non inuito, vt notum eſt.

Quidam pro concordia dicunt ſic, aut quærimus an faciat plenam probationem,& non facit,aut ſemiplenā, & facit,ita Ruyn.conſil 99.num.6.lib.4.Riminald.plene conſilio 140.numer.5.6.& 7.libr.1.& num.8.Ioſeph Ludou. in deciſ.Peruſ.deciſ.55. num.5. libr.2.dicentes, quod transfertur per hoc onus probandi contrarium in aduerſarium, & interim dum non probatur contrarium, dicetur probata ſufficienter ætas per inſtrumentum curæ. Sed hoc non placet, quia ratio præcedens ſtringit etiam quo ad ſemiplenam probationem.

Ego breuiter omiſsis alijs declarationibus, ſic dicēdū puto.Aut a tempore quo fuit datus curator vſque in præſens non poteſt inferri probabiliter, quod adhuc in eadem ætate minori ſit,vel quod ad maiorem aſcenderit, & tunc nullam fidem faciet, neque etiam indicium hoc inſtrumentum curæ,& ita vno modo procedet ſecunda opinio.

Aut poteſt inferri probabiliter ad ætatem præſentē, verbi gratia fuit datus curator Titio vti minori 18.annis, iam ſunt quatuor anni,& non amplius,& ſic computando colligitur, quòd Titius hodie non excedit a 3.annū. item fuit datus curator Titio, neque conſtat quando datus fuerit, ideſt cuius ætatis eſſet Titius, quando ei curator datus fuit,tamen conſtat,quòd tranſiuerunt a die dati curatoris vſque in præſens 16.vel 18.anni, & ſic computando apparet,quod Titius eſt omnino maior 25.annis, & quòd etiam anno præcedenti quando geſsit actū de quo quærimus erat maior, & in his caſibus rurſus diſtinguendum eſt . Aut enim quærimus , an huiuſmodi probatio plene probet contra eum qui fecit curatorem dari,& dic quòd ſic,& ita in his terminis concludunt Salyc.in l.ſi minorem. C.de reſtit.in integrum.colum.fin, Sapia in dicta l.de ætate.nu.34. Alexand.conſil.a1.nu... lib.1.Natta conſ.140.nu.6.in prin. lib.1.Alc.conſ.520. num.3. & de præſumpt.reg.2.præſump.14.num.4.ad fi., & num.ſeq.& Ruyn.conſil.200.num.1. lib.1.Iac. de S.Georgio in dicta l.cum de ætate.num.13.ff.de probat.Et hoc multo magis procedet,& dicetur liquidiſsima probatio, quando agitur de reſtitutione in integrū aduerſus illum actum,cui aduerſarius minoris petiit curatorem dari ipſi minori, vt per Ruyn.d.conſil.200.nu. 1. Item ſi agitur de reſtitutione aduerſus actus iudiciales, in quibus voluit aduerſarius minoris quod ei vt minori curator daretur.Bald.in l.2.§.quod obſeruari.verſic.6.quæſtio C.de iur.cal.& Felyn.in cap.cum inter.nu, 2.de except.& per alia ſimilia, Borga.in tract.de tut.& cur.num.297.

Aut quærimus an huiuſmodi probatio plene probet contra aliquem tertium qui non interuenit dictæ dationi curatoris. Et quidem Imol. conſil.a3. numer.3. dicit quòd probat in hoc caſu, de quo agimus, ideſt quod neceſſario poteſt inferri de tempore dati curatoris ad præſens tempus.

Sed ego puto,quòd tantū præſumptionem faciat, ita vt transferat onus probandi contrarium in aduerſariū, prout dicebant ſupra Ruyn.Riminal & alii in 3.opinione, quam ſententiam in his terminis veram puto, & tenendam conſulo.& ita firmo pedes & pertrāſeo in hoc articulo. & hoc voluit Alc.d.reg.a.præſum.14.ſub.n.5. verſ.& mihi placet, dum requirit in hoc caſu alias coniecturas ad probandam ætatem.

Articulus XII.

91 AD duodecimum,† An ſcilicet per librum rationum domeſticarum ipſius patris,in quo ſolent parentes ſcribere diem,annum,& horam natiuitatis filiorum ſuorum,probet apte illorum ætatem.

Videtur quòd non.

Primò, quia minor hoc caſu deſumeret nimis dome-
92 ſticum teſtimonium † ex domo ſua propria, vnde &c. l.2.C.de teſtib.cum ſimil.

Secundò, quia ita voluerunt gloſſ.in l.etiam matris. ff.de probat.& in l.2.ff.de excuſ.tut.in princ.

In contrarium eſt communis omnium ſententia, quā primo tenuit Nicol.de Matarell.in l.neq; natales. C.de probat.& Bal.ibi num.2.& 3.abbreuiando diſtinctionē Nic. Ad idem Bar.in l.a.num.4.ff.de excuſ.tut.& Salyc. in d.l.ſi minorem. C.de reſt.in integ. Bart.in conſil.92. num.5.lib.1. Iacob.de S.Georgio d.l.cum de ætate. numer.5.de probat.Mauric.cap.320. Curt.conſil.118.numer.8.Soc.iun.conſil.3.num.3.& ſeq.lib.2. Ioſeph Ludouic.lib.2.deciſ.Peruſ.deciſ.55.num.16.

Per l.etiam matris profeſsio.ff.de probat.& per text. clarum in l.2. ff.de excuſ.tut.in princ.

Sed aduertendum eſt, quòd ibi non declarat text.de qua ſcriptura natiuitatis loquatur, vide pro hoc Alciat. præalleg. Præterea gloſſæ ibi, vt prædixi, tenent, quòd text.de probatione ſemiplena loquatur,& quæ adiuuari debeat aliis coniecturis.

Pro concordia quidam dicunt, quòd aut pater adhuc viuit,& ſcriptura eius non facit niſi ſemiplenam probationem, adeo quòd cum iuramento eius plene probabitur,aut mortuus eſt, & tunc mors ſupplebit iuramentum eius, & plene probabitur ætas per talem ſcripturā. Et ita vult Crauet.de antiq.temp.in 8.partic.primæ partis princip.num.34.& 36. & ſequitur Menoch.de arbit. iud.lib.2.cent.2.caſu 116.num.4.& 5.

Ego puto ſic plenius diſtingui poſſe. Aut quærimus, an huiuſmodi ſcriptura probet contra ipſum filium ad fauorem extranei, & dic quòd ſic. Quia tunc nulla cadet ſuſpicio paternæ affectionis. Aut quærimus an probet contra ipſum patrem ad fauorē ipſius filii,& idem dico, puta ſi pater litigaret cum filio, quia tunc ſcriptura huiuſmodi optime probaret contra ipſummet patrem. & ita voluit Bald. conſil.. 19. libr.5. prout refert Menoch. præall.num.4.in fine. Aut quærimus an probet ad fauorem filii contra alios,& tunc,aut poterat adeſſe ſuſpicio tempore quo pater fecit mentionem & memoriam huius natiuitatis,quòd patri magis vnum quam alterum annum natiuitatis apponere expedire potuerit, & hoc probabiliter oſtendi poteſt,& puto quòd vel nullā vel modicam fidem faciet,vel non maiorem,quam faciat teſtimonium matris de quo dixi ſupra eod.art.2. Aut huiuſmodi ſuſpicio adeſſe non potuit,& tunc puto quòd huiuſmodi ſcripturæ maxima fides adhibenda ſit, ſed non tantam, quin poſſet per aduerſarium contrarium probari. Interim tamen transfertur onus probandi contrarium in aduerſarium, & quælibet alia coniectura ſupplebit probationem iſtam, & etiam iuramentum ipſius patris vel aſpectus filii, vel fama viciniæ, vel alius teſtis de au-

de auditu &c. prout volunt Aymon, & Menoch. præalleg. & Alc.in d.tractat.de præsumpt.reg.2.præsumpt. 14.num.5.

Articulus XIII.

93 AD decimumtertium, † An scilicet ætas per aspectũ probari posſit?

Videtur quòd non.

Aut enim a iudice faciendum est iudicium ætatis ex aspectu tantum, & nom admittetur hoc iudicium, quia dicetur iudicare secundum conscientiam & credere suũ, non autem ex actis, quod absurdum est.l.illicitas.§.veritas.ff.de offic.præsid. vbi notatur. Aut a testibus, & probatio eorum non erit concludens, quia per sensum corporeum non deponent &c. vt dicam artic. sequen. Ergo &c.

In contrarium est veritas.Bart.in l.minor adito.ff.de minor.num.1. vbi glossa.gl.Bald.& Salyc.in l.si minorem. C.de rest.in integ.Bart.in l.de ætate.nu.8.in princ. Specul.in tit.de actor.:num.4.& 5.Bald.cons.66.in fine lib.3.Alc.cons.230.num.11.Natt.cons.269.nu.5.Grammat.decis.48. num.18.& plene Menoch.de arb.iud. lib. 2.casu 117.per totum cum concord.per eum.

Text.est clarus in dict.l.si minor adito, in princ.ff.de minor.

Ad contrarium resp. quod imo iudex iudicabit ex aspectu rei,& sic ex rei veritate, & dicetur iudex informare animũ suum ex inspectione rei,sicut alias ex inspectione & aspectu loci, vbi aliter veritas commode ab eo percipi non potest,vt in finibus,& confinibus recognoscendis, l.si irruptione.§ ad officium. ff. commun.diuid. Testis quoque dicetur deponere de his quæ sensu corporeo percipere potuit, vt dicam & declarabo proxime art.sequen.

Conclusio igitur sit,quod ætas etiam per aspectum solum probari potest.

94 Amplia, † vt procedat in tantum, quod aliquo casu ista probatio vincat alias probationes, vt diximus supra art...in limit. & dixit glossa in can. quod autem interrogasti,in verbo probare.17.q.2.

95 Amplia secundò, † vt non solum huiusmodi probatio a iudice quandoque fieri posſit, sed quod imo quandoq. fieri omnino debeat,vti accidit,quando testes sunt hinc inde contrarij, vel varij &c.vt egregie docet Bald. consil.452.num. 2.lib.4 Vel manifeste constare potest de ætate ex aspectu solo.Grammat.d.decis.48.num.18.

96 Limita † e contra dupliciter. Primò, vt quando ista probatio fit non ex euidentia ætatis & aspectus,puta nimium florentis ętatis,sed ex necesſitate in defectum probationum aliarum, tunc dicatur leuis, & præsumptiua probatio, præsertim respectu probationis quæ fit per diem & instrumenta natalium, per testimonium obstetricum &c. secundum Bal.in l.patri.num.4.ff.de minor. & in Rub.C.de probat.num.6.& operabitur hoc, quòd transferet onus probandi contrarium in aduersarium, adeo quod non erit probatio probata, quæ noo admittat probationem in contrarium, prout essent aliæ euidentes de quibus supra dixi. vt per Bald.consil.66. in fine. libr.3.& Bald.in d.l.si minorem. num 5. & Bartol. numer.1.

97 Limita secundò vt ad huiusmodi † probationem deueniendum sit, quando potest probabiliter dubitari de ætate,non autem, vbi clarum est,videlicet, si quis iam caniciem gestaret, & dubitaretur an 25. annum excederet. Ita Menoch.de arbitr.iud. libr.2.centur.2,cas.113. numer.3.

Articulus XIV.

98 AD decimumquartum, † An scilicet hæc probatio ætatis ex aspectu per testes fieri posſit?

Videtur quòd non.

99 Primo, quia testis † debet deponere de his quæ sensu corporis percipere potuit, non quæ discursu intellectus sui dirimere valuit,& iuxta eius discretionem discernere nouit,Innoc.& alij in cap.cum causam.de probat.

Secundò, quia experientia docuit, sæpisſime falli ho-
100 mines in iudicanda ætate alterius † ex aspectu, vt inquit Mauric.cap.319.

Tertio,quia ita tenent simpliciter plerique doctores. Bald.in l.solam.num.12.C.de testib.Mauric.cap.319.& videtur velle etiam Bart.in d.consil.92. num.3.lib.1.

Contrarium tenent Bart. & alij magis communiter. Ita altius intuens concludit Bart.in d.l.de ætate.num.8. & 9.per totum. ff.de minor. Et per omnia illum sequitur Petr.de Vbald.inter consilia Baldi cons.219. per totum. lib.4.& Dec.consil.44.numer.4.& Grammat. decis.48.num.18.& 19. & Paul.de Castr.in d.l.si minorē. C.de rest.in integ. Bero.consil.64.in fine, vbi de communi lib...post Paul.de Cast.præalleg.& ita verius est, & ita teneas.

Primò per d.l.si minor adito, io princ.ff.de min.Neque obstat ibid. verbum fallo, prout ponderat Mauric. d.cap.319. quia ex eo quòd iudex credidit aspectui, signum est, quod illi statur, quamuis quandoque falsum ostendat.

Secundo per l.cum de ætate. ff.de probat.

101 Tertiò, quia potest ætas etiam coniecturis † & præsumptionibus probari, vt voluit gloss.in l.2.ff.de excus. tut. quam singul. ad hoc dicit, hoc idem notans Alberic.ibi & in l.cum de ætate. ff.de probat. & ego dixi supra art.1.

Quartò, hac subtili & docta ratione,quam Bart.considerauit in d.l.de ætate, sub num.8. inquit enim quod
102 quædam non sunt cognoscibilia † per communem hominum rationem & notitiam,sed requiritur etiam artificium particulare, vti accidit in lapidibus preciosis,in auro discernendo ab alchimia, & hoc casu noo sufficit testimonium ex aspectu solo, nisi testes sint periti in illa arte.l.comparationes.C.de fide instrum.l.1.§.1.ff.de vent.insp.& l.semel.C.de re mil.lib.10.

103 Quædam vero sunt cognoscibilia † per communem hominum notitiam absque aliquo artificio,licet huiusmodi cognitio fiat iudicio intellectus, sicut ætas,quæ licet non posſit videri, neque audiri neque aliquo sensu corporeo solo tangi & cognosci,potest tamen mediante visu, & intellectu habita relatione ad id quod naturaliter esse solet in tali aspectu, iudicari. Et hoc casu non est absurdum, quod quilibet testis absque aliqua peritia cognoscat ex aspectu ætatem alicuius,quia naturaliter omnes cognoscimus, quod quando adolescit quispiam, est a 25.anno infra, quando canescit, est a quinquagesimo supra, & sic de similibus.Ex qoa ratione facile tolluntur rationes dubitandi.

Ad primum enim resp. quòd imo testis deponet de his quæ sensu percipere potuit, scilicet visu, cum enim viderit talem sæpius,iudicat illum esse talis ætatis. Neq. inconueniens est hoc, alias enim etiam accidit, quod quis se informat per sensum visus de aliqua rei qualitate mutabili, & variabili, vt in specie de ætate alicuius Equi, Asini &c.Item si quis non recordaretur aliter qđ aliquid fuit factum de mense septembris, nisi quia vidit eo tempore vindemiari. Item de mense iunij,quia vidit messes maturas,diceretur per sensum visus deponere su-
104 per tempore, et tamen tempus † non potest oculis discerni. Percipitur enim principium cognitionis per visum, &

ſum,& per diſcurſum intellectus, ab his quæ naturaliter magis frequenter accidere ſolent,perficitur.

Ad ſecundum reſp.quod licét quandoque experientia comprobatum ſit,quod aſpectus decipiat,tamen attendi debet id quod communiter accidere ſolet,non qđ raro,l.nam ad ea.ff.de leg.

Ad tertium reſp. quod in contrarium eſt magis vera & communis ſententia,vt oſtenſum eſt ſuperius.

Concluſio ergo ſit, quòd ætas per aſpectum probari poteſt a teſtibus.

105 Quam declara,† ꝙ cum hæc probatio dicatur penitus præſumptiua & non plene probans,vt per Sapiā d.l. de ætate.n.38.ff.de mino.non faciet præiudicium veritati, adeo quod aduerſarius poterit probare contrarium per ſcripturas natiuitaris, vel teſtes de viſu, & probatio hæc ex aſpectu per teſtes facta corruet, & ita poteſt procedere vno modo prima opinio, neque ſcandalizabitur penitus Mauric.dict.cap.319. qui fallacem penitus hunc modum probandi ætatem eſſe voluit.

Articulus XV.

106 AD decimumquintum, † Quid ſcilicet deponere debeant iſti teſtes?

Breuiter dico,quod Bart.multum notabiliter, & omnes ſuperando more ſuo locutus fuit in hoc in d.l. de ętate.num.9.Cuius dictis inhærendo.

107 Aduertendum eſt in primis,quòd natura poteſt † ſæpe ſæpius aliquem exceſſum facere, ideſt non omnibus eadem die vel menſe ætatis, vel etiam in eodem anno barbā ſuppeditare,vel rugas,vel caniciem &c.& propterea nos non poſſumus ad minimam vſque diem ſcire ex aſpectu alicuius quem annum agat. Quamobrem teſtes
108 † in huiuſmodi depoſitione poſſunt excedere, imo vix eſt,vt ipſi poſsint ad vnguem noſſe dies alicuius ex aſpectu ſolo illius, & plerunque decipietur in vno anno, vel duobus,vel pluribus,& quem credet, & omnes credent eſſe 20.annorum,erit annorum 22. vel 18. & ideo videndum eſt,quomodo debeat deponere teſtis,vt probare dicatur ætatem ex aſpectu,etiam præſuppoſito hoc exceſſu,vnius vel duorum,vel plurium annorum.

Et certe debet deponere de minori numero annorum vt credi poſsit magis id verum eſſe,imo omnino ita eſſe debere. Exemplum eſt,ſi ego, qui contraxi duobus iam annis elapſis, hodie ſum maior, & volo probare,quod eo tempore eram minor,& habeo teſtes,qui me cognouerunt,& cognoſcunt,& habent me pro tali,ꝙ tunc fuerim minor annis 25.vt iſti teſtes fidem faciant, debeo articulare,quod ego tali tempore puta creationis talis pontificis eram tot annorum, & hic non debeo reſtringere ad vnicum annum, & ſi volo probare, quod tunc eram minor ab eo quod diſcerni pōt hodie ex aſpectu meo, non debeo ponere,quod ego hodie non excédo 27.annum. Sed debeo ponere, quod ex aſpectu meo iudicari debeo adhuc minor 25.annorum, & ſic debet excedi in tantum,vt exceſſu naturæ præſuppoſito,nihilominus eo tempore me fuiſſe minorem probatum dicatur. Iſte igitur exceſſus quantus præſupponi debeat, & an certa regula dari poſsit,incognitum fuit vſque ad tempora Bartoli,ipſe vero viam hanc aperuit, conſtituendo primum regulam generalem, deducendo illam in praxim per indiuidua.

109 Regula igitur eſt,quod facilius poteſt quis † decipi in cognoſcenda ætate alicuius ſenioris,quam iunioris,cum iſte exceſſus naturæ facilius in maiori, & longiori ætate, quam in breuiori fieri ſoleat,argum.tex.notab.in l.1.§.is apud quem.ff.de inſp.ventr. Et ideo inquit Bart. quod ſi ego cognitus fuero ab illis teſtibus in puerili ætate, non eſt neceſſarium,quòd ego ponam de tanto minori tempore & numero annorum, vti neceſſarium eſſet, ſi iſte cognouerit me in ętate adoleſcentiæ, & ſimiliter, ſi ego volo per teſtes probare quòd hodie ego non excedo 25.annos,ponam quod non habeo (verbi gratia) 20. ſi vero volo probare quòd non habeo quatuordecim, ponam ꝙ non habeo 12. Vt autem facilius hæc regula innoteſcat,ita in praxi ſecundum Bar.redigenda eſt. Vt in infante ſex menſium tres menſes debeant anteponi, vel poſtponi pro exceſſu iſto aſſecurando. In ætate triennij,vnus annus. In ætate ſeptennij biennium, pubertatis trienniū.minoris ætatis,quinquennijū. Quadraginta annorū octenniū, ſeptuaginta annorū decennium,exinde vſq. ad mortem,quindecim anni. Et ponendo exemplū in aliquibus. Volo probare hodie ex aſpectu per teſtes quod ego ſum minor.25.annis, debeo ponere, quod ex aſpectu oſtendo me non habere plus quam 20.annos, ſi volo probare,ꝙ ego ſum maior 25.annis, debeo ponere,quòd ego oſtendo ex aſpectu me non habere minus quam 30.annos, & ſic de præterito debeo articulare nō id tempus quod tunc temporis habebam, ſed tāto plus, vel minus,quantum pro regula poſuit Bartol. in diuerſis ætatibus, & teſtes debent deponere & atteſtari verum eſſe id quod in articulo continetur, & hanc practicam Bartoli communem eſſe dicit, & ſequitur poſt Paul. de Caſt.in l.ſi minorem.C.de reſt.in integ. Bero. in conſil. 64.in fine.

Probatur autem primo,arg.l.hæreditatem.ff. ad l.Falcid.vbi ſimilem temporum limitationem facit I.C.

Secundo per authoritatem Diui Thomæ ſuper 8. Ioā-
110 nis. Nam † cum Iudei dixiſſent Domino habenti. 33.annos,nondum 50.annos habes, & Abraham vidiſti? &c. miratur D.Thomas quare non dixerunt 40.ex quo ſatis oſtendit,quod exceſſus iſte inter 30. & 40.annos non ſolet eſſe amplius octennio, vt clarius per Bart. in d. l. de ætate.num.10.in fi.& hanc doctrinam Bartol. multum ſpeculatiuam & longo tempore ab eo elaboratam,vt dicebat Paul. de Caſt. in dict.l.ſi minorem. C.eod.non vidi aliquem qui reuocaret in dubium, vel multum inſiſteret circa illam. Reperi bene,quòd fuit de intentione Io. Andr.in add.ad Specul.§.1.ſub num.35.in verſ. omnes. & ſequentem illum Alex.in conſ.149.numer.18. lib.5. Tene igitur illam,& in articulando bene cautus ſis.

111 Aduertendo † tamen ad vnum, quod teſtis ſimpliciter deponat, non autem per verbum circa, vel circiter, quia non probaret,vt per Alexand.d.conſil.149. nu.18.

Articulus XVI.

112 AD decimumſextem, † Quid ſcilicet iſti teſtes ex aſpectu ætatem probantes in cauſa ſcientiæ adducere debeant?

Concluſio eſt,quòd non tenentur aliud reſpondere, quam hoc,quia ita aſpectus eius indicat, vel indicabat, & vnuſquiſque qui eum cognoſcit,vel cognoſcebat, ita iudicaſſet,vel iudicaret &c. Et ſi inſtetur, quomodo cognoſcatur ætas per aſpectum, non teneur reſpondere. ſecundum Bart.præall.nu.11.

113 Ampliaturq. hoc vt procedat,etiam ſi† teſtis reſponderit neſcio,nam intelligitur,ideſt neſcio quomodo probetur ex aſpectu ætas, non autem neſcio quomodo iſte eſſet,vel ſit talis ætatis,ita declarat Bart. in d.l. de ætate. nu.11.& idem ſequitur Iaſ.in l.3.§.1.nume.20. ff. de iureiur.& in l.1.col.3.ff.ſi cert.pet.& in l.ſtipulatio iſta. §. hoc quoque.num... in verbo ſtipuletur cum ſimil. concord.per eum in d.§.1.num.20.& per Ill.Card. Albanū in d.l.de ætate.num.6.

Et facit pro hoc quòd notat gloſ.in d.l.ſtipulatio iſta, in verſ.hæc quoque.in verbo ſtipuletur, cum ſimil. quæ
114 volunt,quod interrogationibus † iuris non teneatur teſtis

stis respondere, prout est huiusmodi, qualiter ætas per aspectum cognoscatur, & idem tenet Alexan. cons. 197. nu.4.lib.7.& hæc satis quo ad modos probãdi ætatem.

115 Omnia autem supradicta limita, † quando quis iurasset se esse maiorem, tunc non posset postea probare ętatem aliter, quàm per instrumenta, iuxta dispositionẽ tex. in l.si alterius. vbi omnes notant. C.si min.se maio. dix. & ego dixi supra q.24.art.2.

Articulus XVII.

116 AD decimumseptimum, † An scilicet sententia lata super ætate faciat ius inter omnes?

Paucis insistendum est, quia paulo extra materiam esse incipit, & ideo conclusiue & corollarie procedam.

117 Præmittendum autem est, quod multa † requiruntur ad hoc, vt sententia dicatur ius facere inter omnes, secundum Bal.in l.1.num.4.C.quib.res iud.&c.

118 Primum est, † quod causa sit de sui natura præiudicialis omnibus, & in omnibus causis, quæ autem dicantur esse causæ præiudiciales habes in primis gl.in c.cum inter vos, in verbo litigantes, extra de re iud.& gloss.magnã in §.præiudiciales. vbi Ias.Aret.& alij Instit.de act. Bald.in l.ingenuum.ff.de statu homin.

119 Secundum est, † quod huiusmodi causa ordinarie, nõ incidenter, vel summarie agatur. Ius enim inter omnes non faciunt, quæ contrario imperio reuocari possunt, vt sunt ea quæ incidenter emergentia per interlocutoriã expediuntur, l.si iudex.ff.de re iud. Tu autem considera quo ad propositum materiæ nostræ, quod sententia lata super ætate minoris ad iustificandam ætatem minoris,
120 licet incidenter lata sit, & sic interlocutorie, † habet tamen vim diffinitiuæ, & reuocari non potest, vt per Rip. in d.l.quod iussit.num.45.ff.de re iud.

121 Tertium est, † quod in eo iudicio adsit legitimus contradictor. l.cum non iusto.ff.de coll.deteg.

122 Quartum est, † quod iste contradictor sit præsens, nõ autem per contumaciam condemnatus, quia non debet nocere vni negligentia alterius. l.qui repudiantis. §.cum contra.ff.de inoffic.testam.

123 Quintum est, † vt sententia declaratiue proferatur l.ingenuum.ff.de stat.hom.

124 Sextum est, † vt non detegetur collusio, secundum Iacob.Butrig.Bart.Bald. & alios in d.l.2. C.quibus res iud.non noc. &c. Hoc præmisso distingue duos casus principales.

124 Primus casus est, † quando sententia est declaratoria maioris ætatis, & tunc dicito sic.

Aut probata fuit ætas confessione ipsius, de cuius ætate agitur medio corporali iuramento præstito, & conclude quod inter illas personas, & in illis causis præiudicat, inter quos & super quibus est iuratum, & non aliter, secundum.Bart.in d.l, de ætate.num.16.per no.in auth. sacramenta puberum C.si adu.vend.& est text. iudicio meo clarus in l.si alterius.in fine. C.si min.se maior.dix. Quicquid contra velit Bal.consil.1.num.2.lib.4.

Aut probata fuit ætas instrumentis, testibus, vel aspectu, & tunc Bart.in d.l.de ætate.num.16.late distinguit, cuius distinctionem cum nemo controuertat, referam succincte, & conclusiue.

Inquit ergo Bart. Aut probatio fuit facta seorsum ab eo de cuius ætate agitur, aut illo præsente, & cum eo disceptatum fuit super hoc.

Primò casu concludit, quod talis sententia nullum faciet præiudicium in alijs causis, vel inter alias personas, per l.cum quæritur ff.de except.rei iud.

Secundò casu subdistinguit sic.

Aut dolus aduersarij interuenit, non autem minoris, & tunc concludit, quod talis sententia non facit ius inter alios, neque quo ad aliquid, etiam cum ipso minore. & idem concludit Bart.in l.minor. quæ est l.37.num.3. ff.de minor.& sequitur Sapia in d.l.de ætate.col.penult. ff.de minor. per d.l.si alterius.vers.quid si.C.si minor se maio.dix.

Ampliaturque secundum Bart. non solum si iste aduersarius fuit in certa scientia, quod ille esset minor, sed etiam si in præsumptiua, scilicet quod dubitauerit, ne esset minor. per l.de tutela.C.de rest.in integr.

Aut dolus minoris interuenit, & tunc præiudicat ipsi minori & aduersario in ea causa, in alijs autem neque ipsis, neque aliis præiudicium facit, ita Bart.in d.l.de ætate.& gloss.& Alber.ibi.per d.l.si alterius. & l.2.C.si mino.se maior.dix.& per l.Fulcinius.ff.quod si aduersus.ff. ex quib.caus.in pos.eatur.

Aut neuter fuit in dolo, & tunc aut minor tractat de lucro captando, & præiudicat illi huiusmodi sententia per dictam l.minor adito. Aut tractat de damno vitando, & tunc secus, per l.1. C.si min.se maior.dix.ita Bart. & sequitur Sapia in d.l.de ætate.colum.pen. Hanc secundam conclusionem amplia secundum Bart.vt procedat, etiam si in futurũ sibi vellet prouidere minor, & sic principaliter probare contrarium, & facit d.l.1.

Limita vero, vt in hoc sibi præiudicet minor, quòd transfert onus in se probandi contrarium liquidissimis probationib.vt per Bar.pręall.per d.l.si alterius, in fine.

125 Secundus † casus principalis est, quando sententia est declaratoria minoris ætatis, idest qua pronunciatur aliquem esse minorem, & vera conclusio est hæc, quod quantum ad ea quæ fuerunt gesta ante illud tempus quo fuit declaratus minor, faciat ius inter omnes, & præiudicet, per l.2.ff.de feriis. ibi, vt ætates probentur &c.

Quantum vero ad ea, quæ fuerunt facta postea, secus, per l.spadonem.§.qui filiab.ff.de excus.tut. Ita Bart.in d.l.de ætate.num.17.& l.2.num.6.ff.iud.solui.& sic potest procedere dictum Bald. ab eo simpliciter enunciatum in l.etiam si patre.§.si hæreditate.in fi.ff.de min.qui etiã dicit, quòd non propterea sententia ipsa restitutionis in integrum facit ius inter omnes, sed sententia super ætate lata, quod nota pro seq.art.& ita teneas cum Bartol. Quicquid Mauric.cap.324.nitatur probare, & defendere, quòd indistincte præiudicet. Quia si aduertas, non videtur percipere mentem Bartoli, & in quibus terminis Bart.loquatur. Stante igitur vera conclusione Bartoli.

Cautela est, secundum eum ibi num.17. quòd dum tu
126 es puer † facias pronunciari super ætate tua, idest quot annos agas ad perpetuam rei memoriam, tunc enim inquit sufficiet tibi in contingentia facti illa ætatis probatio pro omnibus quæ gesseris vel prius, vel postea.

Sed aduertendum est, quod Bald.in l.cum te, C.de probat.num.1.in fine, dicit, quod hęc probatio deseruiet potius ad excipiendum, quàm ad agendum, per not.ab Innoc.in cap.significauit.de testibus. vbi vult quod examinatio testium super aliqua causa ad perpetuam rei memoriam deseruit ei, qui examinauit, si agatur contra eum, non autem si ipse agat cõtra alium, vt ibi per eum in princ.& in versic.item videtur.

Sed potest sustineri cautela Bart.prout iacet, quia Innoc.loquitur necessario in iis terminis in quibus non potest is, qui examinauit testes ad perpetuam rei memoriã pro iure suo conseruando agere, quia possidet, neque etiam potest cogere aduersarium, vt agat, vnde non mirum si tantum ad excipiendum ibi examinatio illa deseruit, secundum Innoc.

Item aduertendum est, quod huiusmodi probatio
127 † non potest fieri per probationes suppletiuas siue per semiplenam probationem addito iuramento minoris, secundum Bald.in l.cum te.num.1.in fine.C.de probat, cum concord.ibi in marg.& verum puto per ea, quę dixi

supra

supra ea, & nota quia faciet tibi honorem, quando esset probata ætas per aspectum, non enim talis sententia faciet ius inter omnes, quia non dicitur in cæteris præiudicare, vt ibi dixi. Et confirmatur quia sententia lata
128 † super ætate ex aspectu tantum nunquam transit in rē iudicatam, nisi fundata sit super notorio, videlicet si tūc ille erat puer tenellus, & iudicatum fuit, quòd esset impubes, vt per Aret. in l. si minorem. C. de rest. in integr. Bal. in addit. ad Specul. in tit. de rest. in integ. col. fi. & Sapia in d. l. de ætate. nu. 39. in fin. ff. de min. vbi de communi.

Ex quibus sublimita prædictam conclusionem, nisi ex notorio aspectu fuisset lata sententia ratione prædicta, & per ea quę dixi pluries supra ead. q.

Articulus XVIII.

129 AD decimumoctauum, † An scilicet ius quod facit inter alios sententia lata super ætate, faciat sola probatio ætatis absque eo quòd lata fuerit senētia super ea.

Videtur quòd non.

Primò per text. iuncta gloss. in l. sed & si possessori. §. fin. in gloss. super verbo probatum esset. ff. de iureiur.

Secundò, quia ita videtur velle Mauric. capit. 323. & clarius Bal. in l. et si patre. §. si hæreditate, in fi. ff. de min.

Contrarium determinat Bart. in d. l. de ætate. numer. 14. & in l. 2. num. 6. ff iud. solui. & allegatur ad idem Io. de Imol. in consil. 23. Dicentes, quòd in cautis alias de sui natura præiudicialibus, & in quibus sententia lata facit ius inter omnes, probationes quoque desuper factæ absque sententia subsecuta idem operantur.

130 Per l. de ætate, † ibi, per eam probationem. ff. de minor. licet Mauric. nitatur subuertere verba illa, vt intelligantur, idest secuta sententia, propter principium ibi causa cognita. Quia verbum causa cognita, ad aliud deseruit, idest vt adsit legitimus contradictor, prout necessarium est, vt dixi supra art. præced. in præmisis, post Bald. in l. 2. num. 4. C. quib. res iud. non noc. Et tenendo cum Bart. regulariter. Ad contraria resp. sic.

Ad primum, quod procedit ille text. cum gl. sua quo ad pariendam actionem, quæ non posset oriri, nisi sententia lata esset, probatio enim non parit actionem absque sententia.

Ad secundum resp. quòd opinio Mauric. & Baldi potest procedere secundum terminos sequentium limitationum.

131 Limita igitur † primò conclusionem Bart. vt procedat dummodo concurrant ea de, quibus dixi supra art. præced. in princ. quæ sunt sex ad minus. aliàs secus.

132 Limita † secundò vt procedat, dummodo probatio facta sit per instrumenta vel testes, secus vero si per aspectum ex præsumptionibus, non autem ex notorio aspectu, per ea quæ dixi præced. artic. versic. item aduertendum est.

133 Limita † tertiò vt procedat saltem, quando iudex interlocutorie pronūciaret illum N. esse minorem, & pars vel non appellaret, vel non iustificaret appellationem, & ad vlteriora procederetur super læsionis & restitutionis causa, super qua demum sententia ferretur ad fauorem minoris, quia bene puto quod huiusmodi interlocutoria quæ habet vim diffinitiuæ, vt dicebat Rip. in d. l. 2. quod iussit. num. 45. ff. de re iud. sufficiat ad faciendum ius inter omnes, ac si diffinitiue super ætate pronunciatum esset. Si vero nullatenus super ætate pronunciatum fuit, secus puto, & veriorem existimo sententiam Bald. quia potest esse, quòd iudex motus fuerit ad concedendam restitutionem alia de causa quam minoris ætatis, & hoc verissimum puto, nisi forte ex processu constaret, quòd ex alio capite impossibile fuisset restitutionem competere. Quæ nota diligenter.

SVMMARIVM.

1 *Impedimenta, & causæ ex quibus conceditur restitutio in integrum a quo probari debeant?*
2 *Impedimenta, & causæ prędictæ an probari omnino debeant, an vero tantum allegare eas sufficiat?*
3 *Absentia est vnum de principalibus, & frequentioribus impedimentis, ex quibus concedi solet restitutio in integrum.*
4 *Absentiam allegantı creditur, donec non probatur contrarium.*
5 *Ignorantia est alterum frequentißimum impedimentum, ex quo concedi solet restitutio: &*
6 *Ignorantiam allegantı creditur.*
7 *Impedimenta & curæ prædictę possunt in iudicium negatiue deduci.*
7 *Absentia non præsumitur a loco vbi quis residentiam facere solet, vnde probanda videtur.*
8 *Allegatio impedimenti, & absentiæ nihil releuat, si non probetur.*
9 *Impedimentum allegare non sufficit, & in tantum, quod etiam in libello debet offerri probatio eius, alias nihil fit.*
10 *Impedimētum allegare sufficit, nec probare neceße est, vbi est fundamentum intentionis aduersarii.*
11 *Præsentia vbi est fundamentum alicuius debet illam probare, nec aduersarius tenetur absentiam probare.*
12 *Impedimentum notorium, videlicet pestis, bellum, hostiū transitus, & huiusmodi non debent probari.*
13 *Impedimentum quod processit a iudice an probari debeat?*
14 *Ignorantia facti proprii prætendi non debet.*
15 *Ignorantiæ impedimentum regulariter probandum nō est, quia illa præsumitur.*
16 *Et quid si ignorantia esset crassa, & supina.*
17 *Ignorantia etiam crassa & supina excusat, quando probatur quia hoc ipsum quòd probatur facit, ut non sit amplius crassa.*
18 *Ignorantia potest probari proprio sacramento nisi adsit præsumptio scientię contra allegantem, & quomodo hoc procedat declaratur.*
19 *Absentia in aliquibus casib. probatione non indiget, qui enumerantur. num. 20. & 21.*
21 *Absentiam ordinariam probare non est necesse, sed tantum allegare sufficit.*
22 *Absentia an probanda sit quando quis in loco vnde se abfuisse dicit, non tenebatur facere id a quo excusari vult.*
23 *Impedimentum simpliciter probare an sufficiat, an vero probanda sit etiam qualitas impedimenti.*
24 *Absens ex iusta causa abesse pręsumitur.*
25 *Absentiam ordinariam simpliciter allegare sufficit, quia in se iusta est.*
26 *Impedimentum probare simpliciter sufficit sine alia iustificatione eius, quando quis non tenebatur facere &c. vt supra num. 22.*
27 *Absentem non fuiße defensum etiam probari debet.*
28 *Impedimentum probari debet non solum quòd fuerit iustum, sed etiam quod non processerit culpa tertij, sed ex accidenti.*
29 *In restitutione ad appellandum, vel aduersus lapsum fatalium probari debet non solum impedimentum principale, sed etiam hoc quod aderat bona causa appellandi.*
30 *In restitutionis in integrum iudicio omnia ea probanda sunt, sine quibus restitutio obtineri non potest.*
31 *Et quid si actor in libello apponeret eas qualitates sine quibus obtineri potest restitutio cum clausula (non se astringens &c.)*
32 *Impedimentum, & causę restitutionis, an plene probari debeant, an vero semiplena probatio sufficiat?*
33 *An hoc arbitrio iudicis committi debeat?*

34 *Pro-*

34 *Probatio semiplena non sufficit, vbi agitur de graui præiudicio partis.*
35 *Probatio semiplena impedimenti an sufficiat, quādo sumus in causa fauorabili, puta matrimonii. & num. 36.*
37 *Et similiter quando ageretur de fama alicuius purganda, quia dum absens fuit contra eum processum est.*
38 *Absentem defendi, & innocentem non puniri publice interest. & num. 40.*
39 *Absentiæ impedimentum semiplene probari potest, & iustificari, etiam per proprium sacramentum.*
41 *Publica vtilitas vbi versatur, causa dicitur fauorabilissima.*
42 *Probatio quādoque semiplena sufficit, quando veritas alias occultaretur, & probationes restringerentur.*
43 *Impedimentum quando non potest probari nisi difficulter, an semiplena probatio sufficiat?*
44 *Impedimentum quando per testes probari potest, per iuramentum probare non sufficit.*
45 *Iuramento proprio statur in iis quæ a conscientia & secretis animi dependent. & num. 53.*
45 *Impedimentum quod accidit in partibus longinquis semiplene probare sufficit, propter difficultatem probationis.*
46 *Vt in appellationibus ad curiam de longinquo.*
47 *Testes an quis habere potuerit, vel ne, dicitur esse difficilis probationis.*
48 *Infirmitas an fuerit talis, quæ infirmum excusare possit, creditur sacramento eius.*
49 *Paupertas probari potest per publicam famam de inopia ipsius pauperis.*
50 *De paupertatis probatione remissiue.*
51 *Ignorantiæ impedimentum regulariter semiplene probare sufficit, & in specie iuramento proprio ipsius impediti, & num. 52.*
54 *Ignorantia probari & adiuuari potest & debet coniecturis quando adesset præsumptio scientiæ.*
55 *Ignorantia facile præsumitur & probatur, quando is qui ignorantiam allegat, absuit a loco, vbi scire potuit.*
56 *Ignorantia licet iuramento proprio probari possit, non tamen tollit quin possit probari contrarium.*
57 *Et quid si hoc casu statutum disponeret, quòd talis probatio haberetur pro plena.*
58 *Et quid si econtra disponeret, quòd allegant ignorantiam non credatur.*
59 *Ignoratiam iuramento proprio probare sufficit, quando agitur de leui præiudicio partis, secus vero si de graui.*
60 *Ignorantiam iuramento probare non sufficit, quando contra allegantem eam adest presumptio scientiæ.*
61 *Ignorantia non probatur iuramento, quando probari potest aliis mediis, & coniecturis.*
62 *Ignorantia non probatur iuramento quo ad ea quæ spectant ad iustificationem ignorantiæ.*
63 *Et quid si illa quoque penderent a secreto cordis.*
64 *Probatio semiplena impedimenti an sufficiat, quando agitur de leui preiudicio partis.*
65 *Ignorantiam vbi semiplene vel per iuramentum probare sufficit, arbitrium iudicis an limitare debeat hoc in aliquo casu.*
66 *Et quid si impedimentum per testes plene probari possit.*
67 *Et quid si non concurrant coniectura alia vltra iuramentum?*
69 *Et quid si iste impeditus pluries admissus fuisset ad ita probandum per iuramentum.*
70 *Et quid si non ipse iudex deferat illud, sed ipsamet pars iuret?*
71 *Et quid si personæ qualitas talis esset, cuius iuramento credi periculosum esset.*
73 *Vt si esset facilis ad iurandum.*
74 *Quid si esset persona nimis egregia & honesta.*
76 *Quid si esset nimis turpis persona, & vilis,*
77 *Quid si est persona ordinariæ bonitatis integritatis & famę.*
78 *Practica in modo articulandi ab eo, qui impedimentum allegat, vt admittatur scilicet ad probandum per iuramentum absque eo quòd teneatur probare per testes.*

QVAESTIO XXXVIII.

De probatione eorum quæ specialiter necessaria sunt ad obtinendam restitutionem in integrum ex edicto maiorum.

QVæ autem probanda sint pro obtinenda restitutione in integrum ex edicto maiorum, iam nunc videndum est, & quomodo probationes istæ faciendæ sunt, diligenter inuestigandum. Hæc autem hisce octo articulis absolui possunt.

Primo, a quo probari debeant impedimenta & cæteræ causæ ex quibus solet cōcedi restitutio ex hoc edicto maiorum.

Secundo, An sufficiat probare simpliciter impedimēta, & causas restitutionis hujus, An vero sit necesse probare etiam qualitates impedimentorum ex quibus iustificari solent causæ illorum.

Tertio, Quomodo probari debeant prædicta, an plene, vel semiplene.

Quarto, Si regulariter plene probari debent, an procedat hoc in causis fauorabilibus, vt matrimonii, & similium.

Quinto, An procedat in impedimentis, quæ non nisi difficulter probari possunt? Vt si de longinquo probationes desumendæ sunt.

Sexto, Quid in impedimento ignorantiæ.

Septimo, Quid quando agitur de leui præiudicio partis?

Octauo, An arbitrio iudicis hæc omnia regulanda sint, attenta qualitate personæ quæ impedimentum allegat, vel præsumptione existente contra petentem restitutionem &c.

Articulus I.

1 AD primum, † A quo scilicet probari debeant impedimenta, & causæ ex quibus concedi solet restitutio ex hoc edicto maiorum.

Regula est quantum ad hoc, quod ab ea parte hæc probatio fieri debet, quæ impedimentum allegat, & restitutionem in integrum petit, text. est in l. 2. C. eod. tit. ex quibus caus. maió. & facit l. in exceptionibus. §. 1. ff. de probat.

2 Sed difficultas aliqua videtur † esse, An impedimenta & causæ cæteræ prædictæ probari omnino debeat, an vero allegare dumtaxat sufficiat, &

Videtur quod allegare tantum sufficiat, absentia e-
2 nim est vnum de principalibus, † & frequentioribus impedimentis, ex quibus restitutio a maioribus peti soleat, vt l. 1. & toto tit. ff. & C. ex quib. cau. maior. sed absentiā
3 alleganti creditur, † si contrarium non probatur, secundum Spec. in tit. de actore. §. 1. num. 44. & Bal. in l. fi. C. de bon. quæ lib. ergo &c.

4 Præterea & secundo ignorantia † est alterum frequentissimum impedimentum, propter quod concedi solet restitutio ex hoc edicto, vt plene dixi supra q. 8. artic. 9.
5 sed ignorantiam alleganti creditur, † & qui scientiam in aliquo præsupponit, illam probare debet, arg. c. proposuisti. 81. dist. c. iudices. 3. q. 3. Instit. de leg. §. qui autē. & in l. qui seruis. C. qui mil. poss. & in specie pulchre tradit Archid. in d. cap. proposuisti. col. 3. in glo. ibi, hoc tenetur probare. 82. distinct.

Tertio

6 Tertiò poſſunt hæc impedimenta negatiua † in iudicium deduci, vt l. in eadem.ff.eod.tit.ex quib.cauſ.maio. ſed negatiua probanda non eſt, l.2.ff.de prob.ergo &c.

In contrarium eſt text.expreſſus in l.a.C.de reſtit.militum.& text.etiam clarus in l.in exceptionibus. §.1.ff.de probat.

7 Tertiò facit, quia abſentia † non præſumitur a loco, vbi quis reſidentiam facere ſolet, vnde probari debet, ſecundum Bart.& alios, de quibus per Iaſ.in §.rurſus.num. 5.& Sylu.conſil.3.num.13.lib.1.

Quartò per id quod dicit Ang. in l.ſeruum quoque.
8 §.publice.num.3.ff.de procur. videlicet, † quod vbicunque quis admittitur ad allegandum cauſas abſentiæ, admittitur etiam ad illas probandum, quia, inquit, allegatio ſine probatione nihil releuat.

Quintò videtur in terminis hoc velle Bart.in authen. de his qui ingred.ad appel.num.14.Fely.c.3.col.3.ff.de offic.deleg.Caſſan.rubr.4.§.20.verſic.& alleganti.

Concluſio & veritas regulariter eſt illa, quod impedimentum probari debeat ab eo qui illud allegat, & in eo fundat intentionem ſuæ actionis, vel exceptionis. Tum per regulam dict.l.a.& l.ab ea parte.ff.de probat.tum in l.in exceptionibus.ff.eod.

Ad contraria reſp.quod procedunt in caſibus ſpecialibus quos annotabo proxime in limitationibus.

9 Ampliatur † notab.hæc concluſio, vt in tantum probari debeat, quòd non ſufficiat, ſi in libello poſtquam allegatum fuit impedimentum, non offert actor ſe probaturum illud, vt ſing.per Franc.Marc. deiſ.626. nu.3.per cap.interpoſitas. de appell.

10 Limitatur † autem è contra pluribus modis. Et primò, vt procedat generaliter, vbicunque impedimentum eſt fundamentum intentionis ipſius petentis reſtitutionem, ſecus autem, ſi ita res ſe habet, vt ſit fundamentũ contrariæ partis, ita Angel.in l.emptor.in fin.C.de præſcript. longi temp.& Felyn.poſt multos quos allegat remiſsiue, in cap.quoniam frequenter.num. 10.in fine, extra vt lit.non conteſt.Bald.in l.2.C.eodem.titul.noſtro, & gloſſ.notab.de hoc (& quam miror quod iſti non allegent) in l.in eadem.in verbo probabitur, ff.eodem, ex quibus cauſis maior. & facit quia vbi quis ſe fundat in
11 præſentia † alicuius debet illam probare, ita vt in dubio præſumatur abſens, & per hoc erit text. ſing.in l.ſi eum ſeruum.§.iuſta. ff.de fid.lib.& Specul.& aliorũ præ alleg.doctrina.

Vnde ſit cautus is contra quem reſtitutio petitur, ne transferat imprudenter in ſe onus probãdi contrarium.

12 Limitatur ſecundò, † vt non procedat ſi impedimentum fuit notorium, videlicet, Belli, Peſtis, tranſitus exercitus hoſtilis, & huiuſmodi, ſecundum Vant.de nullitat. in titulo ex def.iuriſd.ordin. numer.166.poſt Afflict. & alios vt per eum, & idem ibi numer.161.dum dixit probari debere quatenus opus eſt, & idem Neuiz.conſil.41. num.10, poſt Bald.vt per eum, & Ioſeph Ludouic.in 2. decil. Peruſ.deciſ.36.nu.4.& eſt text. pro hoc clem.paſtoralis, in verbo notorium, de re iudic.& habes etiam exemplum aliud per Neuiz. videlicet facti alicuius notab. alicuius hominis Illuſtriſsimi. & facit etiam ratio per eos, quia notorium quamuis allegari debebeat, non tamen probare neceſſe eſt.

13 Limitatur tertiò, † vt non procedat, quando impedimentum proceſsit a iudice, tunc enim non eſſe neceſſarium, quod ſuper eo fides exhibeatur, inquit Vãt.de nullit.in d.tit.ex def.iur.ord.num.136.

14 Quia inquit, facti proprii ignorantia † prætendi non poteſt, nec debet.l.quamquam.& ibi glo.ff.ad Vell.cum concord.plene per d. Vant.

Tu aduerte, quia hoc procedet, quando petitur reſtitutio coram eodem iudice, a quo impedimentum proceſsit, & ipſe non neget, ſi vero vel coram alio iudice petatur reſtitutio, vel coram eodem, ſed ipſe neget, ſecus eſſet, & ceſſaret ratio Vantij.

15 Limitatur quartò, † vt non procedat in impedimento ignorantiæ, quia cum illa præſumatur regulariter, nõ debebit probari, Archid.in d.c.propoſuiſti.81.diſt. per iura quæ adduxi ſupra in 2. ratione dubitandi, quæ ratio ſpecialiter procedet in hoc ſpeciali impedimento ignorantiæ.

16 Sublimitatur † autem hoc, niſi ignorantia eſſet craſſa & ſupina, ſecundum Archid.præalleg. tunc enim ſecundum eum probari debebit ſaltem per iuramentum eius, qui eam allegat, vel per teſtes licet indirecte ſuper ea deponentes.

Quod iudicio meo eſt multum ſingul. & notab.ad id quod ſupra pluries diximus, quod ſcilicet ignorantia nõ
17 eſt iuſta cauſa reſtitutionis, ſi ſit ſupina & craſſa, † nam intelligatur illud dictum, ideſt ſi allegatur, & ab allegante non probetur, nam ſi probetur, erit iuſta cauſa reſtitutionis, ſicut quælibet alia ignorantia iuſtiſsima.

In contrarium tamen videtur ſentire Ang.in l.ſi cui.
18 §.leuia.num.3.ff.de adult.vbi notat, ꝙ ignorantia † bene poteſt probari proprio ſacramento, niſi adſit præſumptio ſcientiæ contra allegantem illam, quod idem eſt dicere, ideſt niſi ſit ignorantia ſupina.

Saluando tamen vtriuſque dictum, poteſt dici. Quòd opinio Archidiaconi procedit, & intelligi debet quando præſcriptio ſcientiæ eſt iuris præſumptio tantum, ideſt quia eſt ignorantia eorum, quę regulariter ſciri ſolẽt, vt factorum in vicinia, opinio vero Angeli procedat, quando præſumptio ſcientiæ eſt præſumptio iuris & de iure, videlicet, ſi eſt factum omnibus notorium, prout videtur idem Ang. ſentire in l.1.ff.de recept.in fine, dũ inquit, quod allegans ignorantiam facti notorij non auditur. Et ratio prædictorum erit, quia ſi damus caſum quòd præſumptio ſit talis quæ admittat probationem in contrarium, & ignorantia probari non poſsit niſi indirecte per teſtes vel per proprium iuramentum, ſequitur, quod talis ignorantia craſſa non poterit niſi taliter probari, vt dicebat Archid. ſi vero non admittat probationem in contrarium, neque prædictam ſemiplenam, neque aliam pleniorem admittet, quam pleniorem etiã ſi admitteret, tamen nõ reperiret, cum ſimus in his quæ ab abſcondito cordis pendeant, quæ probari aliter nequeunt.

19 Limitatur † quintò, vt non procedat in caſu abſentiæ, quę ſi allegetur, in aliquibus caſibus probatione non indiget.

Et vnus caſus eſt, in l.ſi eum ſeruum. §.iuſta.verſic. proinde. ff.de fid.lib.videlicet, quando quis non habet domicilium ibi, vnde ſe abfuiſſe ait, & quod de hac ab-
20 ſentia loquatur text. † quæ ordinaria dicitur, declarat Roffred. de libell.in 7. parte in tit. de Senat. C.Vinciano, nu.2.& hoc videtur voluiſſe Ang.in l.emptor.in fin. C.de præſcript.longi temporis, dum conſiderauit illam prouinciarum diſtinctionem, vt ibi videbis.

21 Alij etiam plures caſus erunt, in quibus † abſentia licet probari debeat, non tamen plene probari debet, ſed ſufficit etiam præſumptiua probatio, de quibus dicam infra eodem.art.5.

22 Limitatur † ſexto, vt non procedat, quando quis in eo loco vnde ſe abſuiſſe dicit, non tenebatur facere id ad quod faciendum hodie reſtitui vellet, nam tunc præſumitur abſentia, vel ſimile impedimentum.

Ita videtur velle Afflict. in titulo, quo temp. miles. §.ſancimus.num.91.in vſibus feud.cum concordan. per eum, licet reuera loquatur de qualitate abſentiæ probanda potius, quàm de ipſa abſentia, de hoc autem dicam in ſeq.dubio.

Articulus II.

23 AD secundum, † An scilicet sufficiat simpliciter probare impedimenta, & causas huius restitutionis, an vero requiratur etiam probatio qualitatis ipsius impedimenti, idest, quod fuerit impedimentum iustum, & restitutionis meritorium (Scis enim quòd non omnes absentiæ, neque omnes carcerationes sunt iusta causa restitutionis ex hoc edicto) vt dixi supra quæst. 7. & quæst. 5. per totum.

Videtur autem, quod sufficiat probare ipsum impedimentum simpliciter, licet non probetur qualitas illius.
Dicit enim Alb. in l. si maritus. §. legis. ff. de adult. quod
24 qui † abest, ex iusta causa abesse præsumitur, & hoc, tum
per illum text. tum per l. si eum seruum. §. iusta. ff. de fid.
liber. quem ad hoc notat præall. Roffr. d. 7. parte tit. de
S.C. Vinciano. num. 2.

In contrarium est text. in l. & si sine. §. fi. io fi. ff. de minor. & ita tenendum est, & ratione manifesta confirmatur. Quia si non sufficit abfuisse ex quacunque causa, & hoc non causat restitutionem in integrum, nisi absentia ex iusta causa fuerit, vt diximus plene supra q. 5. & q. 6. non sufficiet neque id solum probasse, nisi etiam iusta causa impedimenti probetur.

Ad contrarium resp. vt supra art. præced. limit. 5. vel 6. & dicam statim in seq. limit.

25 Limita igitur † primò hanc conclusionem, quando allegaretur absentia ordinaria, quia illa in se iusta est, vt dixi supra q. 6. art. 1. licet ista non sit iusta causa restitutionis licet in se iusta sit, secundum Ang. in l. 1. num. 2. C. quib. non obijc. long. temp. præscrip. & Bal. ibi num. 1. & Bal in l fin. num. 1. C. de præscript. 10. vel 20. annorũ. Ita tamen loquitur d. l. si eum seruum. §. & iusta.

26 Limita secundò, † nisi is qui impedimentum allegat, non tenebatur in eo loco ad faciendum id de quo quæritur, & ad quod faciendum restitui vult, quia tunc præsumitur iusta absentia, secundum Afflictum in tit. quo temp. miles. num. 91. & sume exemplum per te.

27 Infertur † ex prædictis, q debet probari etiam absentem non fuisse defensum, Bart. in l. prætor ait. numer. 1. ff. ex quib. caus. maio. dum inquit quod qui ait quempiã indefensum, probare debet.

28 Infertur † etiam, quòd probari debeat non solum quod impedimentum fuerit iustum, sed etiam quod nõ processerit culpa tertij sed ex accidenti. Bartol. in consil. 97. num. 6. lib. 1. vbi concord. in addit.

Et pro hoc est text. in l. fi. ff. de eo per quem fact. erit &c. & dixi supra pluries.

29 Infertur † etiam quod quando petitur restitutio aduersus lapsum temporis ad appellandum, vel aduersus lapsum fatalium &c. nam tũc debet probari, etiam hoc, quòd petens habeat bonam causam appellandi, vel prosequendi appellationem Bellam. decis. 418. refert, & sequitur simpliciter M. Antonius Bardus de temp. vtil. & cont. cap. 6. num. 2.

30 Ex quibus facias regulã † generalem, quod omne id quod est necessarium alicui ad obtinendam restitutionem in integrum, & quod si non ostendatur iudici concurrisse cum ipsa causa ex qua restitutio petitur, non debet Iudex illam concedere, probandum est, prout voluit etiam Vant. quem postea vidi, in tractat. de nullit. in tit. ex def. iur. ordin. numer. 166. versicul. & erit aduertendum &c.

31 Quam generaliter † limita, nisi actor in libello apponeret etiam quædam probanda, sine quibus restitutio obtineri posset, nam per clausulam (non se astringens) quæ solet semper apponi in fine articulorum, non tenebitur probare, Alex. in terminis in cons. 42. num. 15. vbi habes etiam vnum exemplum, quando petitur restitutio aduersus peremptam instantiam.

Articulus III.

32 AD tertium, † An scilicet plene vel semiplene prædicta probari debeant?

Videtur, quod semiplene sufficiat.

Primò per cap. quia propter, de elect.

Secundò per cap. vltra tertiam, de testib. & facit etiã l. scire oportet. §. sufficit, de excus. tut.

Tertio, quia ita voluit gloss. in can. fin. 4. quæst. 5. Specul. titul. de appell. §. nunc breuiter, versic. quid ergo, & seq. Azo C. de dilat. numer. 3. Oldrad. consil. 60. in fine. Bartol. consil. 97. num. 6. & 7. libro primo. Idem vult Alberic. in leg. si creditor. numer. 2. C. de pign. action. cum concord. antiquis per Bald. in l. e. numer. 3. C. de dilat. Idem plene consuluit Federic. de Senis consil. 114. super puncto. Afflict. decis. 79. numer. 2. & voluit Rot. de iureiurand. decisio. 3. in antiquis. & Guid. Papæ decis. 205. per totum. vbi allegat etiam Rotam, & ita practicatum fuisse ait, in iuramento, Corsett. in suis sing. in verbo restitutio, post Cardin. & Abb. in cap. ex literis, de restitut. in integ. Ioan. Fabri in l. quòd tempore, versic. an opus. C. de restit. milit. Aochar. in cap. cum Bertoldus. numer. 10. & 11. de re iudic. Nouell. in addit. ad Duenn. regul. 25. vbi plene pro communi & concord. alij per Menoch. de arbit. iud. libr. 2. centur. 2. casu 118. numer. 3.

Contrarium tenent alij doctores etiam communiter. Alberic. in l. quod tempore. numer. 4. C. de restit. milit. gloss. in cap. ex literis, in verbo, ad plenum, de rest. in integr. & alia gloss. expressa in l. fin. in gloss. 1. ff. quod met. causa. Abb. in cap. ex ratione. num. 11. de appell. Bern. in d. cap. ex literis. num. 24. licet dicat verius sibi videri, sed non firmet, Mising. obseruat. centur. 1. obseruat. 50. Pedemont. decis. 28. num. 15. Ioseph Ludouic. in secunda parte decis. Perus. decis. 36. & de communi & alij etiam quoa colliges ex Menoch. d. centur. 7. casu 118. num. 1. ibi vides si vis.

Pro qua opinione adducitur l. fin. §. illud. C. de temp. appell. ibi, euidentissimis probationibus.

Secundò videtur text. in l. creditor. C. de pign. act. ibi, manifestis probationibus.

Tertio magis in proposito iustæ causę & impedimẽti, text. est in l. in exceptionibus. § 1. ff. de probat.

Quarto in proprijs terminis restitutionis, est text. in l. 2. C. de restit. mil. ibi, ad se damnum pertinere monstrauerit, & in cap. cum sit Romana, ibi euidenter &c. de appellat.

Pro concordia adest tertia opinio, quod scilicet to-
33 tũ hoc arbitrio iudicis remitti debeat, † ita dixit primũ
Io. And. in ca. 1. de dolo & contum. in 6. Franc. in d. cap.
ex ratione, a num. 10. vsque ad num. 13. de appell. & Præ
posit. ibi num. 12. dicens quòd satis euidenter probari di
cetur, quando iudici visum fuerit, q per iuramentum fa-
tis probatum sit, & idem Alex. de Næuo consil. 51. num.
1. dum inquit, quòd in hoc debet attendi qualitas perso
narum, & in summa hoc teneri a doctoribus magis com
muniter testatur Menoch. de arb. iud. cent. 2. casu 118.
num. 3. vbi plene pro concord.

Ego dico quòd in se ista tertia opinio est cæteris securior, & forte verior: Sed quoniam in quo cõsistat hoc iudicis arbitrium ab istis non declaratur. Ideo ego ponã regulam generalem, cuius fallentias cum suis exemplis & illationibus subiungam, ex quibus prudens aduocatus cognoscet, quando iudex debeat contentus esse semiplena probatione, & vti arbitrio suo in nõ grauando actore grauiori probatione.

Regula

Regula igitur & conclusio sit, quod plena probatio regulariter requiritur d.l.1.& d.c.cum sit Romana,& d. §.illud.cum alijs supra adductis.

Et confirmatur clara ratione, quia vbi agitur de gra-
34 ui præiudicio partis, † id quod probandum est, debet
plene probari, non summarie, vel semiplene, vt latissi-
me per Bartol. in extrauag. ad reprimendum, in verbo
summarie,númer.8. & sentit hanc rationem Abb. præ-
all.num.1.

Ad contraria respon. quod procedunt in casu sequentium limitationum, & exemplorum de quibus in seq. artic.

Limitatur igitur primo hæc conclusio, vt non procedat in causis fauorabilibus &c.vt dicam artic.seq.vbi cætera prosequere.

Articulus IV.

35 AD quartum,† An scilicet semiplena probatio sufficiat,quando sumus in causa fauorabili,puta matrimonij,vel similium?

Conclusio omnium doctorum est, quòd sufficiat hoc casu iuramentum ipsius qui impedimentum allegat. gl. Innoc.& Abb.in cap.ex literis.num.8.de rest.in integ.& pro hoc est text.in d.cap.ex literis , vbi dicit Abb.quòd talis text.non est alibi.

36 Primum autem exemplum affertur in causa † matri-
moniali , de qua proprie loquitur ille text.licet doct.ibi
generaliter ponant limitationem in quolibet casu fauo-
rabili.

37 Secundum exemplum est † in casu , quo ageretur
de purganda fama alicuius , quia dum absens fuit,
contra eum processum sit , permittitur enim ei docere
de eius innocentia , & famam suam iustificare etiam se-
miplene , idest per proprium iuramentum. Ita loqui-
tur vere gloss.notab. in d.cap.fin.4.quæst.5. & gloss.in
can. placuit. 18.dist.per cap.1.22.quæst.5. & l.in bonæ
fidei.C.de rebus cred.cum concord.in addit.ad glos.quę
quidem iura loquuntur in his terminis. Et ratio est,quia
38 hoc publice † interest.leg.absentem. ff. de pen.& dicam
statim.

39 Tertium † exemplum magis generale in omni spe-
cie absentiarum , nam absentiæ impedimentum posse
etiam semiplene probari & iustificar per proprium sa-
cramentum,ex pluribus deducitur.

Primo per dicta iura & glossas , quæ de absentia loquuntur.

Secundò per cap. cum Bertoldus. de re iudic. ibi,licet minus sufficienter probauerit, & loquitur in casu absentiæ.

Tertiò,per capit.quia propter.§.illud autem,de elect. vbi iustum absentiæ impedimentum proprio sacramento probandum permittitur.

Quartò , per elegantem rationem , nam absentes in-
40 defensos non remanere publice † interest. l.seruum quo
que.§.publice.ff.de procur. Sed vbi versatur publica vti-
41 litas,† causa dicitur fauorabilissima. l.1.ff.sol.matr.ergo
probatio in hoc casu talis sufficit qualis in causis fauora-
bilibus sufficere solet &c.

42 Quartum exemplum † afferri potest in casu cap.vltra
tertiam.de testibus,vbi,ne veritas occultetur,& ne pro-
bationes restringantur , admittitur quis ad probandum
proprio sacramēto,quòd quis non potuit habere testes,
dum durabat tertia dilatio , & si iurauerit se impeditum
fuisse , dabitur quarta dilatio . & potest hoc exemplum
annecti etiam seq.art.

Articulus V.

43 AD quintum,† An scilicet semiplena probatio sufficiat , quando impedimentum non potest nisi difficulter probari ? & sic sumus in ijs , quæ sunt difficilis probationis?

Conclusio communis omnium est,quod sufficiat, di-
centium, quòd iuramentum solum ipsius impediti satis
probabit impedimentum. Bald.in l.1.num.3.C.de dilat.
Ias.in leg.2.§.quod diximus. ff.si quis caut.dum inquit,
quod quando impedimentum potest probari per testes ,
44 tunc non sufficit probatio † per iuramentum . & sequi-
tur Cassan. super consuet.Burgund.Rubric.4.§.20. ver-
sic.& ideo , sub num.4. & 5. & alij omnes quos colliges
ex sequentibus exemplis.

45 Primum igitur exemplum est,† quando impedimen-
tum quod allegatur,acciderit in partibus & regione lon
ginqua,Io.And.in add.ad Specul.in tit.de appell.§.nunc
breuiter,versic.quid ergo,& vers.seq. Ang.in l.fi.num.9.
ff.de dilat. & Ang.in l.2.§.quod diximus.nu.3. ff.si quis
caut. Affl.decis.79. num.2.& Ioseph Ludou. in secunda
46 parte decis. Perus.decis. 36. num.4. Exemplificans † in
appellationibus ad curiam de longinquo. Dec.in cap.ex
ratione. num.54.de appell.licet Abb.ibi contrarium vo
lit sub num.11.sed tene communem.

47 Secundum exemplum † afferri potest in casu d.c.vl-
tra tertiam,de testibus. Etenim an quis habere potuerit
testes vel ne, potest dici, quod sit difficilis probationis,
cum a conscientia ipsiusmet allegantis,vt plurimam de-
pendeat,vnde &c.vt dicam infra in 5.exemplo.

48 Tertium exemplum † esse potest in casu infirmitatis,
in quo hoc ipsum , an scilicet infirmitas fuerit talis,quæ
impediuerit illum quominus rebus suis superesse potue-
rit,iuramento dumtaxat ipsius allegantis plerunque pro
bari posse voluit Iacobus de Aren.

Per l.scire oportet. §.sufficit.ff.de excus.tut. & l.thesaurus.ff.ad exhib.& l.fi.ff.de bon.auth.iud.possid.Sed contrarium in hoc tenet Iacob.Butrig prout refert & sequitur Alberic.in l.in exceptionibus . §.1.ff.de prob.per d.§.1.& per l.3.§.si ad diem.ff.de re mil.

Ego in hoc puto , quòd hoc totum habeat remitti arbitrio iudicis, cuius arbitrium tunc versabitur,cum medicorũ probatio haberi non poterit,si enim haberi posset,non satis esset probatio per iuramentum.

49 Quartum exemplum † afferri potest in impedimen-
to paupertatis , quia licet fama,& communis opinio ho-
minum dicatur semiplena probatio , tamen sufficit hæc
communis opinio de inopia alicuius , vt per Card.con-
sil.77.numer. 6.post Bart.in l.si constante.in princip. in
50 2.quæstion.ff.solut.matr. De probatione † autem pau-
pertatis vide cum occurrerit plene Alexand. consil. 37.
per totum lib.7.

51 Quintum exemplum † communiter affertur in impedimento ignorantiæ,quæ cum a conscientia ipsius allegantis & secretis eius animi regulariter pendeat,non potest probari aliter quàm iuramento,secundum doct.sed quoniam hæc conclusio recipit plures declarationes dic vt sequen.art.

Articulus VI.

52 AD sextum , † Quomodo scilicet probari specialiter debeat impedimentum ignorantiæ.

Pone conclusionem,quod regulariter semiplene eam probare sufficit, & in specie iuramēto proprio ipsius impediti probari eam satis est , ita omnes doct.communiter.glos.in §.namque si cui,alias in §.alię.in verbo dicit, Instit.de action.Bal.in l.eadem.num.2. ff.de ferijs & gl. canonum,in cap.significasti,in glo.3.de hom.gl.in l.at-

qui natura.§.qui me absente, in gloss.magna, in verbo,
vel melius.ff.de neg.gest. & post illam Aretin. in §. sed
istæ.num.33.Instit.de act.& docto. in dict. §. aliæ. eod.
titul.gloss.in l.1.in versicul. non occidendi animo.C.ad
l.Corn.de sicar.Ioan de Arnon.singul.44.Gerard. sing.
51.Aluis.sing.165. Bald. in consil. 154. proponitur, in
fin.libr.5.& de communi Pedemont.decis.71. num. 24.
& concord.plene per Menoch.de arbit.iud.libr.2. cent.
2.casu 186.num.2.& seq.quibus adde Alex.in l.de tute-
la.num.11.C.de restit. in integ.& alios per Pedem.præ-
all.ex discursu illius decis.& alios ex limitat.sequentibus
ad hanc conclusionem.

Probatur autem per cap.vt circa,& cap. nulli. in fine,
de elect.in 6.Ex ratione vulgata quæ sumitur & ex d. iu-
53 ribus,& ex dictis glosis,quod scilicet in ijs quæ † pēdent ab
animo & conscientia alicuius,quando aliter veritas ha-
beri non potest,stari debet iuramento illius.

54 Probari autem & adiuuari potest ignorantia † alijs cō
iecturis,quæ multum deseruiunt, quando adessent præ-
sumptiones scientiæ.In specie vero fortis coniectura est,
55 quando is qui ignorantiā allegat,† abfuit a loco, vbi sci-
re potuit, & alijs innotuit, ita post Bald. Abb. & Dec.
in cap.cognoscentes. de temp. ordin. Menoch. d. casu
186.num. 16.qui etiam alios allegat, quibus adde Rimi
nald.cons. 110.num.24.lib.1.& Pedem.decis.71. nu.33.
vers.alia coniectura &c.

Stat ergo conclusio, quòd ignorantiæ impedimen-
tum coniecturis, & iuramento probari potest, & sic se-
miplene.

56 Limitatur autem † multipliciter. Et primo, vt non
procedat quo ad hoc, quin scilicet contrarium probari
possit, potest enim non obstante iuramento impediri,
vel alia coniectura,ita post Bart.in l.si cui.§. 1. de accus.
num. .. Ant.Trig.singul.55.

57 Sed sublimitatur, † nisi lex vel statutum disponerent
in aliquo casu,quod probatio hæc per iuramentum ha-
beretur pro plena, tunc enim probatio in contrarium
non admitteretur.Anto. Trig. d.sing. 55. numer. 2.per
gloss.in clemen.1.in verbo fecisse, de probat.& alios vt
per eum.

Sed certe hoc videtur iniquum, præcludere viam ve-
ritati,cum regulariter licitum sit præsumptiones tolle-
re alijs præsumptionibus,nedum liquidis probationib.l.
diuus.ff.de rest.in integ.cum simil.

Potest dici,quod sibi imputet,qui non prius scientiam
probauit, vel se probaturum obtulit, quam iuramen-
tum deferri passus fuerit aduersario, non enim admitti-
tur impeditus ad probandum eius ignorantiam per iu-
ramentum, nisi cessantibus probationibus liquidis in
contrarium de eius scientia, vt dicam infra proxime ar-
tic. seq.

57 Limitatur secundo † nisi statuto disponeretur, quod
non credatur alleganti ignorantiam in aliquo casu, nam
allegans eam in eo casu, non audiretur. Menoch. plene
de arb.iud.lib.2.casu 186.nu.10.vbi etiam tractat de va
liditate huius statuti.

Ego puto circa hoc quod si statutum fundasset se in
58 adeo vehementi præsumptione † contra allegantem
ignorantiam,vt vellet inducere præsumptionem iuris &
de iure quo ad scientiam illius, bene procedat limitatio,
alias secus,quia alias tale statutum tanquam præcludens
viam veritati in ijs quæ non possunt nisi per iuramen-
tum probari, & auferens quodammodo vires religioni
iurisiurandi, non deberet a iudice seruari. Et propte-
rea totum hoc negocium arbitrio iudicis relinquendum
censeo.

59 Limitatur tertio, † vt procedat conclusio, quando a-
gitur de leui & modico præiudicio partis, secus vero si
de graui præiudicio tractatur,quia tunc non admittere-
tur probatio ignorantiæ per iuramentum. Mars.singul.
135.vbi habet tot concord.vt possit dici hanc limitatio-
nem esse communiter receptam.& idem Menoch. d.ca-
su 186.num.9.vbi etiam habes alios concord.

Sed in contrarium fortiter vrget alia communis conclu-
sio quæ habet, quòd communis conclusio quam feci su-
pra eod.art.3. scilicet quòd regulariter impedimenta de-
beant plene probari, non procedat, quando agitur de
leui præiudicio partis,vt dicam statim art.seq.Ergo da-
tur intelligi,quod quando agitur de leui præiudicio par-
tis est regulare hoc,quòd semiplena probatio sufficiat,

Ego quid verius putem,dicam articul.seq.vbi de hoc
principaliter agitur.

60 Limita quarto, † vt non procedat, quando alleganti
impedimentum ignorantiæ aduersaretur aliqua iuris præ
sumptio de scientia. Dec. & alii quos congerit Menoch.
de arbitr.iudic.casu 186.num.7.& breuiter ista est com-
munis doctorum sententia,vt testatur & pluribus autho
ritatibus deducit Pedem.d.decis.71.num. 2. & 3. & ego
verissimum puto. Et ideo dixi supra,quod quandoque
adiuuari potest præsumptio ignorantiæ, & probatio
eius aliis adminiculis,& coniecturis, vltra iuramentum,
quia in casu de quo agimus iuramentum solum non suf
ficeret, sed aliis coniecturis fortificanda esset probatio
ignorantiæ,& si fortificaretur,tunc non obstarent d. con
iecturæ in contrarium,vt in terminis declarat, & firmat
Pedemon.decisio. 71. sub numer. 28. allegans gloss. in
capit.final.in verbo iuramentum, qui matr. accus. poss.
Calder.Abb.& Præpos. & alios vt per eum.

61 Limitatur quinto, † vt non procedat, si ignorantia
possit probari alijs medijs, & coniecturis, tunc enim
ad iuramentum non recurritur, Marc. Anton. Blancus
in tracta.de indic.numer.62. dicens ita voluisse gloss. in
clemen.1.de pœn. & ibi Cardin.in fine.& Felyn. in ca.
significasti,el primo.colum.2.vers.tertio fallit,de homi-
cid.& verissimum puto, per ea quæ dixi supra artic.præ-
ced.in princ.& in fine.

62 Limitatur † sexto, vt non procedat quo ad ea quæ spe
ctant ad iustificationem ignorantiæ, Menoch.de arbit.
iudic. dicto casu 186. numero 15. cum concordan. per
eum.

63 Tu intellige, † nisi illa quoque pendeant a secreto
cordis, sicut ipsa ignorantia, nam illa quoque in tali casu
per iuramentum probari possent. Limita etiam alijs mo
dis, vt infra art.si.

Articulus VII.

64 AD septimum, † An scilicet semiplena probatio suf-
ficiat,quando agitur de leui præiudicio partis,

Videtur quod non, quia doctores communiter con-
cludere videtur, quòd hoc regulariter requiritur,vt non
agatur de graui præiudicio partis, dicentes, quod quan
do de graui præiudicio agitur, nunquam admittitur.
semiplena probatio, etiam si alias admitteretur, vt di-
xi post multos supra articul.præceden.versic. limitatur
tertio &c.

In contrarium est communis doctorum opinio, Bald.
in l.1.num.3.versic.vel dic.C.de dilat. & sentit idem cla
re Ange.in l.2.§.quod diximus.num.3. ff. si quis cautio.
Abb.in c.ex literis.num.14.de restit.in integr. Dec.in c.
ex ratione,num.54.de appell.Ioan.Ferrar.de appel. lib.
2.cap.9.num.160.Cassan.in rubr.4.§.20.vers.& ideo,&
hoc verius puto.

Et exemplum affertur, quòd pro ratione deseruit in
obtinenda restitutione aduersus lapsum fatalium vel in
petenda quinta vel sexta dilatione.

Aliud quoque exemplum sumi potest,quando petitur
restitutio

restitutio ad appellandum, vel in casibus similibus, in quibus semiplena probatio sufficit, vt dixi supra quæst. præced.art....& aliud in cap.cum Bertoldua. secundum octauam lect.de re iud.vt per Abb.ibi num.35.quod est peregrinum.

Alia quoque ratio sumitur ex dictis.Bart.in extrauag. ad reprimen.super verbo summarie.num.8.

Ad contrarium respon. quòd fallacia est in argumento. Nam licet quando agitur de graui præiudicio partis nunquam admittatur semiplena probatio, non tamé sequitur, ergo cum agitur de leui præiudicio, non sufficit semiplena, vel sufficit, quia vnum non infert ad aliud.

Articulus VIII.

65 AD octauum, † An scilicet prædictæ conclusiones, in quibus admissum est sufficere semiplenam probationem,& in specie per iuramentum impediti, procedant indistinctè in omni casu, an vero quandoque arbitrio iudicis limitandæ veniant, & etiam in ijsdem casib. requiratur plena probatio?

Concludo quòd sic, vt est communis omnium conclusio, quos colliges statim ex limitationibus sequentibus, secundum quas & similes iudex arbitrium suum moderari debebit.

66 Primò † igitur limitantur prædicta de semiplena probatione, vt non procedant, quando impedimétum posset per testes plene probari, quia tunc non admitteretur probatio per iuramentú, vel modo simili præsumptiuo, ita in specie limitat D.Cornel. Benincaa.in tract.de pauper. quæst.7. speciali 3.numer.27. & verum puto, quia concordat optime cum ijs, quæ post doctores communiter dixi supra eodem artic.5.per totum. & artic.6. limit.5.

67 Secundo limitatur, † vt non procedant, nisi coniecturæ aliquæ concurrant, ex quib.iudex contétus remanere debeat de semiplena probatione, Benincas.prçal.d.q.7. special.3. num. 28. allegans determinationem Rotæ in tit.de iureiur.decis.3.in antiquis. Idem sequitur Ioseph Ludou. in secunda parte decis.Perus.decis.36. & hoc in tantum verum puto, vt immo superflua videatur limitatio, excepto casu probationis faciendæ per iuramentum, in quo optima procedit.

68 Declarando tamen, † quòd si non adessent coniecturæ in contrarium, tunc non esset necessarium, quòd adessent coniecturæ pro ipso allegante ignorantiam: prçsumeretur enim ignorantia regulariter, & per iuraméntum sufficienter suppleri diceretur præsumptio iuris, faciunt quæ dixi supra articul.6.limitar.5.

69 Tertiò limitantur, † vt non procedant, quando iste impeditus fuisset pluries admissus ad probandum impedimentum suum per iuramentum,& sic semiplene, nó amplius quàm semel vel bis ad summum admitti debet hæc probatio per iuramentum, l. fi.in fine.ff.de bon.auth.iud.poss.cum concord.per Sylu.cons.31.nu.7. lib.1. cum concord. & idem quod non nisi semel admitti debeat, latius cons.19.circa finem, eod.lib.Io.Ferrar.de appell.libr.2.cap.9.num.160. Cassan.super consuet.Burg. rubr.4.§.20.vers.5.& Menoch.cum concord.in d.tract. de arbitr.iud.lib.2.casu.118.num.5.

70 Quartò † limitantur, vt procedant ita demum, si iuramentum deferatur a iudice ipsi impedito, non autem si ipsemet iuret, & ad eius iuraméntum fuerit assignata alia dilatio, vel creditum fuerit iuramento aliter &c. Tunc enim id quod iudex prosecutus fuerit & fecerit prætextu talis iuramenti, tanquam non formiter præstiti, erit ipso iure nullum. Ita notanter post multos Rolland. a Valle cons.65.num.28.lib.3.Nota.

71 Quintò † limitantur, vt procedant, quando qualitas personæ talis est, vt eius iuramento credi possit, puta si sit notabilis & honesta persona,& vitam honestam degat, alias si vel vilis persona sit, vel turpis conditionis & famæ eius iuramento credendum non esset, ita dixit originaliter Archid. in cap.actor. de dolo & contum. in 6. in verbo condemnetur, vers.sed qualiter. Host.in cap.1. eod.titulo, & ibi Ioan.And. & Anch.in fin.Alexand.in l.quæsitum.nu.4.ff.de re iudic.post multos quos remissiue allegat,& dicit, quòd in effectu ista est magis communis conclusio, quod exceptis quibusdam casibus in
72 iure expressis, in reliquis debet committi arbitrio † iudicis, qui debeat respicere personarum, & iudicij qualitatem, & idem Felyn.in cap.ex parte.colum.penult.de rescrip. & Imol.& Perus.in cap.ex ratione.de appellat. & ibi Dec.col.12.versic.quarto principaliter &c.sub nu mer.53.& 54. Abb.ibi num.11.& Præpos.nu.12. Abb. in cap.ex literis.num.14.de restit.in integ. & in ca.cum Bertoldus.numer.36.de re iudic.& Dec.in c.cognoscentes.in secunda lect.numer.49.de constit.& ibi Gygas in
73 addit.exemplificans in eo, † qui est facilis ad iurandum, & qui forte alias fuit periurus, nã non admitteretur eius probatio per iuramentum hoc casu. Bart. in l.2.§.quod diximus, numero 1.ff.si quis caut. Alexand.in l.de tutela.numer.11.C.de restit.in integrum.Zas.in dict.l.quæsitum.numer.5.Rota decis.34.in fine de præben.in antiquis. Ioan.Ferrar.de appell.lib.2.cap.9.in fin. Tiraq. in tract.de pæn.causa 51.numer.146.Cassan.super consuetud.Burg.rubr.4.§.20.versic.& alleganti. numero 5. Mysinger.centur.4.obserua.57. in fine. dicens ita seruari per dominos curiæ imperialis, & nouissime D. Cornel.Benincas.de pauperta. q.7.in 3.speciali, numer.27. Card.Zabar.consil.77.num.5.in fine.Socin.iunior consil.39.num.14. libr.1.& inter consilia feudal.consilio 1. num.206.versic.confirmatur, vbi persona Illustris iurauerat se ignorasse instrumenta, & dicitur quod ideò ei credendum est. Neuiz.consil.47.numer.10.& nemo discrepat, quem viderim,& verissimum puto.

Sed quoniam plerique ex prædictis ponunt hanc conclusionem pro limitatione generali ad regulam principalem de qua supra eod. artic.3. dicentes quod etiam si alias requireretur plena probatio, si tamen onus probandi impedimentum incumbat viro nobili, atque honestę, & inculpatæ vitæ, tunc remittatur iudicis arbitrio, an contentus esse velit iuramentum deferre, & illi credere cum religione iurisiurandi, vt per Archidiac.Host.Imo. Alexand.& alios plerosque proxime allegatos, ideo ego puto sic dicendum.

74 Aut persona quæ allegat † impedimentum, est nimis egregia & honesta, & excedit terminos ordinariæ hominum integritatis & bonitatis, idest quòd habeatur pro honesta & veridica persona non ex ea dumtaxat præsumptione naturali, quia quilibet bonus esse præsumitur a natura, scilicet ex eo tantum, quia non probatur mendax vel turpis, vel infamis, sed quia operibus virtutum certum experimentum apud homines fecit suæ bonitatis, vt sunt fere regulariter religiosæ personæ vitam immaculatam in cænobijs degentes, & similes, & & tunc procedet hæc conclusio vt limitatio regulæ principalis de qua supra artic.3. & in istis terminis dicit Pedem. decis.71.numer.26. post multos vbi ibi, subdens
75 quod in valde probo viro † admittitur probatio per iuramentum, & contra præsumptionem iuris, & de iure. Nota.

76 Aut persona † quæ allegat impedimentum est è contra persona turpis, & secundum communem æstimationem nullius fidei, vel suspectus est de periurio vel mendacio,& tunc procedet hæc conclusio, vt limitatio generalis ad illas conclusiones supra factas, quod aliquando

semiplena probatio sufficiat, non enim sufficiet probatio per iuramentum, si persona iurantis sit huiusmodi, & ita intelligo Bald. in l. 1. num. 3. C. de dilat. & ita in specie loquitur Ant. Tri. sing. 83. numero 3. vbi ita limitat glossas illas, quæ dicunt stari iuramento alicuius in his, quæ pendent ab animo &c. & Aluis. sing. 165. in fine.

76 Aut persona, † quæ impedimentum allegat, est famæ & existimationis ordinariæ, idest illius, quàm quilibet a natura iuris præsumptione retinet, idest; quia contrarium non probatur, & hoc casu ista conclusio non habebit locum nisi occurrant aliæ coniecturæ pro ipso impedimento, vel simus in aliquo illorum casuum, in quibus sufficit semiplena probatio, & è contra non habeat locum conclusiones supra factæ ad fauorem semiplenæ probationis, nisi concurrat hæc honestas & præsumpta bonitas personæ, & in hoc puto consistere totum arbitrium iudicis distinguendo vt feci, & puto iuri & æquitati consentaneum.

78 Insuper † in practica notandum est, in modo articulandi, Nam si is, qui impedimētum allegat det articulos deducentes impedimentum, tunc non poterit probare illos nisi per testes, si vero petat se admitti ad iurandum super tali impedimento, ex eo quia inquiat se aliter non posse probare &c. & sit honestus & bonæ famæ admittitur, ita post Specul. titulo de appellat. §. nunc breuiter, versic. quid ergo, Innoc. in cap. ex literis. de rest. in integ. & Rot. de appell. decis. 55. incip. alia concludit, Guido Papæ decis. 64. num. 2. & dicit sic fuisse iudicatum in illa curia.

Et ita intellige per all. dictum Guidonis, nec obstat ei additio facta ad illum ibi, & erit maxime cauendum ab aduocatis in articulando.

SVMMARIVM.

1 *Restitutionis in integrum petendæ tempus elapsum non esse, quis probare debeat?*
2 *Quid in restitutione in integrum ex edicto maiorum?*
3 *Et quid in restitutione in integrum ex edicto minorum, in qua ante omnia probandum est, quod minor annis fuit is qui læsus est.*
4 *Et quid si non constat, an quadriennium, quod datur ad restitutionem petendam lapsum fuerit vel ne.*
5 *Quadriennium quod datur ad petendam restitutionem in integrum est præscriptio quædam ipsius officij iudicis ex quo restitutio in integrum competit.*
6 *Præscriptio, exceptio est.*
6 *Exceptio debet probari a Reo tanquam fundamentum intentionis suæ.*
7 *Restitutionem in integrum qui petit, an probare debeat, quod res de qua agitur pertineat ad eum iure dominij, vel possessionis, uel alterius rationabilis interesse, quòd sic regulariter.*
8 *Restitutio in integrum non competit, vbi quis modicū damnum passus fuit.*
9 *Intellectus l. 3. §. 1. ff. ad exhib. ibi, non vtique dominum se dicit, sed ostendere debet &c.*
10 *Regula de qua supra, num. 7. an procedat, quando non de iure reali, sed personali agitur.*
11 *Et an procedat non solum quo ad aliqualem probationem, sed & quo ad plenariam.*
12 *Et an procedat, quando quis vna cum dominio rei possessionem quoque amisit.*
13 *Dominium rei, vel possessio an debeat probari plene, an vero sufficiat semiplena probatio.*
14 *Quid quando vtrunque iudicium cumulatum fuit, & eodem iudicio, & sententia venit expedienda tam causa restitutionis in integrum, quàm rescissoriæ actionis.*
15 *Dominium plene probari debet, vbi quis vincere vult, vel in petitorio, vel possessorio.*
16 *Et quid quando non vtrunque iudicium cumulatum est in eodem libello, sed tantum iudicium rescindens agitur.*
17 *Restitutio in integrum, siue rescindens iudicium non habet se vti præparatorium ad rescissorium, sed vt causatiuum illius.*
18 *Iuramentum calumniæ, & iuramentum suppletiuum differunt, quia illud est opinionis, hoc est veritatis.*
19 *Dominij prædicti plena probatio an sit necessaria, quando quis se astrinxit ad illud plene probandum.*
20 *Probationes factæ in iudicio rescindente circa dominium vel aliud interesse faciunt fidem in rescissorio absque alia probatione.*
21 *Quid quando in iudicio restitutionis in integrum tantum summarie & semiplene probatum fuit dominium &c.*
22 *In Rei vendicationis iudicio etiam vtili requiritur plena probatio dominii.*
23 *Et quid quando in iudicio restitutionis in integrum plene probatum est de dominio, &c.*
24 *Probare quod non est necesse, si probetur in vno iudicio, non relenat probantem in alio.*
25 *Et quid si probationes factæ in iudicio rescindenti tangunt merita causæ principalis iudicij rescissorij.*
16 *Et quid si probatio facta in iudicio rescindente facta fuit formiter, hoc est quod fuit citata pars ad respondendum capitulis, ad dandum interrogatoria &c.*
27 *Et quid si non est facta formiter?*
28 *Cautela pro Reo, vt nō curet in hoc primo iudicio restitutionis in integrū tractari causam dominij & si requiratur, quid facere debeat.*
29 *Nullitatis remedium si intentatum fuit, & probatum fuit non de nullitate sed de læsione, & de causa restitutionis in integrum, an obtineri possit?*
30 *Nullitas non includit in se iniustitiam.*
31 *Nullum quod est, videtur posse dici quoque non iustum, quia non secundum iuris formam factum est.*
32 *Iudex super nullitate aditus potest reformare, sententiam quoque super iniustitia eius.*
33 *Et quid è contra si remedium restitutionis fuit intentatū, & probata fuit nullitas actus, non autem læsio?*
34 *Restitutio in integrum non præsupponit iniustam sententiam, sed errorem ipsius læsi.*
35 *Sententia potest dici iniusta, quando adest causa restituendi in integrū ipsum læsum, quia interim dum non restituitur iniuste nocet ipsi læso.*

QVAESTIO XXXIX.

De probatione aliorum incidentium communium vtriusque restitutionis, tam minorum, quàm maiorum.

EVenit etiam in iudicio restitutionis in integrū, vt quædam alia probari debeant, quæ sunt communia vtriusque restitutionis, & ideo videtur hic breuiter agēdum de probatione horū incidentiū, & quoniā quæstio satis breuis est, quatuor his articulis absolui potest.

Primò, Quis probare debeat non esse lapsum tempus petendi restitutionem in integrum.

Secundò, An probari debeat ab eo qui petit restitutionem in integrum, quod res de qua agitur pertinet ad eum iure dominij vel possessionis, vel quod aliqua alia ratione habeat interesse in causa.

Tertiò, Hoc interesse, dominium, vel possessio, an debeat plene probari, an vero sufficiat semiplena ꝓbatio.

Quartò, An probationes factæ circa dominium in iudicio rescindente faciant fidem in rescissorio.

Artic.

Articulus I.

1 AD primum, † Quis scilicet probare debeat non esse lapsum tempus petendi restitutionem in integrum?

Videtur quòd ipse qui petit restitutionem probare debeat.

Primò per ca.constitutus. de restitut.in integrum, vbi videtur expressum ibi, vel cum adhuc existant intra tẽpus ad obtinendum beneficium restitutionis in integrũ indultum &c. cui non videtur obstare responsio Imolæ ibi, quod scilicet ille minor ibi obtulerat se paratum probare hoc, quia hoc est diuinare, vt dicunt Alexand.in l.si minorem.C.de restit.in integrum.

Secundò, quia ita tenent Salyc. in d.l.si minorem.& ibi clarius & latius Alexan. col.1. per totum & allegat etiam idem tenentem Ant.de But.in d.c.constitutus, & hoc incidenter admittit Franc.Marci, decis.516.num.4. & Afflict.super constit.regni, lib.7.rubr.38.num.29.

In contrarium est communis aliorum sententia. Quã primo tenuit Imo.in d.c.constitutus. num.... & in cap.1. num...extra eod.& dicit ita esse de mente Iacobi Butr. & Bartoli in d.l.si minorem. C.de restit.in integ.& hãc opinionem firmat Aret.ibi, & Iac.de S.Georgio ante finem post disputationem ita firmiter tenet.

Idem vult Aret.in d.l.nam & postea. §.si minor. col. 3.in princ. ff.de iureiuran.Zas.in d.§.si minor.num.13. dicens quod Ant. de Butr.qui contrarium tenuit cõmuniter ab omnib.repræhenditur. Alc.in tract.de præsum. reg.1.præsump.32.sub litera d.vbi de communi. Iacob. de Arena in l.si curatorem, circa finem, C.de restit.in integrum. Curt. iunio.in rubr. C.qui adm.numer.23.vbi etiam de communi. & de communi etiam testatur add. ad Alciat. d.præsumpt.42.circa finem, quæ fuit Io. Nicolai Arelatani, Eman. Costa in repet. l.si ex cautione. versic. quæro igitur. numero 4. C.de non num. pecun. vbi de communi, & consulendo sequuntur Corn.cons. 136.num.8.libr.2.& consil.338.num.8.libro 1. Gozad. consil.22.num.14. Pet.Ant.Anguisciola consil.10.num. 3.lib.2.Natt.consil.167. num.11.lib.1.Bellam.decisio. 653. si supponimus.& in summa ista est magis cõmunis & recepta omnium sententia.

Pro qua adducitur d.l.si minorem. C.de restit.in integrum. Respon.Salyc.quod ibi constat de quadriennio ex probatione minoris ætatis, sed hoc quoque diuinare est, vt faciebat Imo.ad dictum cap.constitutus.

Ego breuiter puto sic dicendum.

Aut loquimur † de restitutione in integrũ ex edicto maiorum, in qua cum non agatur de probatione ætatis, nõ potest neque etiam ex calculo annorũ constare, an quadriennium transiuerit, nec ne, & dic quòd regulariter præsumetur quadriennium non esse transactũ, vt dicam proxime in vltimo membro distinctionis.

2 Aut loquimur † de restitutione in integrum ex edicto minorum, in qua potissime & ante omnia probandum est, quòd minor annis fuit is qui læsus est, quando se læsum fuisse ait, & consequenter, in qua constare potest facilime ex calculo annorum & ex facie libelli, an quadriennium transiuerit nec ne, & tunc dico, quòd aut constat, quòd non transiuit, & dubium nostrum non loquitur, aut constat è contra, quòd transiuit, & tunc reus habebit intentionem fundatam quoad hoc, ne habeat probare, quòd tempus petendi restitutionem lapsum fuerit, quia iam dicetur probatum: sed dubium erit, an propterea minor hoc ipso excludatur a limine iudicij, & iudex possit libellum hunc respuere, ex quo constat per calculum annorum ab ipso minore narratorum, quòd tempus petendi restitutionem non amplius competit minori, & dico, quòd iudex non propterea respuere poterit libellum, potest enim esse quod adsit causa, propter quam quadriennium non cucurrerit contra minorem, vel si cucurrerit possit nihilominus restitui in integrum etiam post quadriennium transactum, vt accidit in pluribus casibus, quos plene tractaui supra, quæst. 19.art.11.

In tali autem casu onus probandi, quod quadrienniũ non cucurrerit contra minorem, vel si cucurrerit, quod nihilominus adhuc competat restitutio, incumbet ipsi minori. Et sic procedat vno modo prima opinio Sal. Alexand. Ant.de Butrio, & aliorum, & ne res careat authoritate, ita in hoc membro reperio sing. tenere Card.in ca. cum ex literis.in 2. oppos.in fin.eod.tit.de rest.in integ. Subdit tamen quod tutius erit in libello apponere etiam causam, quare quadriennium non cucurrerit, vel etiam post quadriennium restitutio in integrum dari debeat. Quod nota.

3 At denique, † non constat an quadriennium lapsum fuerit, vel ne, & tunc intrepide tene communem conclusionem quicquid Salyc.& Ant. de Butr. crediderint, & primo per d.l.si minorem. C.de restit.in integ.ad quam non bene respondetur a Salyc.vt prædixi, quia si cõstasset ibi ex probatione ætatis, quòd quadriẽnium nõ transiuisset, aduersarius minoris non potuisset admitti ad probandum contrarium, posito quòd ad probandum contrarium circa ætatem nõ debuisset nec potuisset admitti, vt ibi præsuponitur, & nõ video quomodo hæc inductio tolli possit.

4 Secundò, † quia lapsus quadriennij est præsumptio quædam ipsius officij iudicis, ex quo restitutio competit, vt l.fin.C.de temp.in integ.rest.& ibi doct. & dixi supra q...ar...

5 Præscriptio † autem est exceptio, vt per gl.& doct.in Rubr.extra de præscript.& est text.in l.1.§.cum

6 itaque.C.de annal.excep.& alibi passim. Ergo debet ab ipso reo tanquam fundamentum suæ intentionis probari l.in exceptionibus. ff.de except.cum simili. & in his terminis proprijs ita concludit Gozad.d.consil.22. nu. 24.& Iacob.de S. Georgio in d.l.si minorem. Et ita tenendo ad d.cap.constitutus.de rest.in integ.per se patet responsio, intelligendo prout iacet litera, quæ nil aliud requirit, nisi vt illi minores sint intra tempora petendæ restitutionis, si illam obtinere volunt, non autem requirit quod hoc ipsi probent.

Articulus II.

7 AD secundum, † An scilicet ab eo qui petit restitutionem in integrum probari debeat, quòd res de qua agitur, pertineat ad eum iure dominij, vel possessionis, vel alterius rationabilis interesse?

Videtur quòd non.

Primò quia præposteraretur ordo iudicij rescindentis & rescissorij, qui est, vt prius restitutio in integrum expediatur, deinde rescissoria actio proponatur in qua agitur de dominio ipsius rei, vt omnes in §.rursus. Instit.de action.in leg.si ab hostibus. C.eod.& in capit. cum literis.extra eodem. ego dixi plenissime supra quæstion.33.

Et hoc multo magis stringit stante ea opinione, quòd probationes factæ in iudicio rescindente non reuelent in possessorio, de qua dicam infra eodem articulo fin.

Secundò per text.in l.3.§.1.ff.ad exhib.ibi, non vtiq. dominum se dicit, sed ostendere debet &c.

In contrarium est text.in l.2.ibi, ad se domum pertinere monstrauerit.C.de vxor.mil. & etiam text.in l.thesaurus.ff.ad exhib.tenendo, vel quòd iudicium rescindẽs sit præparatorium ad rescissorium, vel causatiuum.

Et ita determinant Petr.Cyn.& Iacob.Butr.vt refert

Bald.in l.quod tempore. C.de restit.mil.num.7.8. & 9. & ibi de communi testatur. & Rot. in titulo de restit.in integrum.in nouis.vbi Papazon.in add.cum concord.dicentes,quòd est necessarium ei, qui restitutionem petit, quod aliquo modo doceat de bono iure suo, & ita tenendum est,& vltra prædicta confirmari potest clara ratione.

8 Nam restitutio † non competit vbi quis nimis modicũ damnum sensit, l.scio.ff.de restit.in integrum. & dixi supra q.4.art.12.ergo multo minus competeret,vbi nullum omnino damnum sentiret,cum nullum haberet interesse in causa ratione dominij,vel possessionis,vel quasi, & sic tenendo.

Ad contraria sic resp.

Ad primum,quòd probatio dominij vel possessionis plene facienda non est, sed solum aliqualiter docendum est,ne frustra penitus videatur peti restitutio in integrũ, quemadmodum fit alias, quando quis vult restitui ad appellandum, vel ad prosequendam appellationem, non obstante lapsu fatalium & transitu sententiæ in iudicatum,vt dixi supra suo loco q.:.artic..

Ad secundum dic, quòd in d.l.3.in princ. agitur de
9 actione † ad exhibẽdum, quæ multis de causis intentari potest, & ideo non debet astringi quis aliquo modo ad probãdum dominium rei,quam sibi exhiberi petit,quia potest hoc facere non quia sit dominus rei, sed quia debeatur sibi ex aliqua obligatione &c.& text.ibi ad literam rationem ostendit.

Nos autem agimus hic de restitutione in integrum aduersus præscriptionem rei, quam quis petere intendit actione rescissoria, quæ non competit nisi obtenta restitutione, prout omnes doct.intelligunt quæstionem.

Ex quibus habemus conclusionem cum tribus limitationibus.

Conclusio est,quod petẽs restitutionem in integrum debet docere aliqualiter de dominio rei,quam recuperare intendit,vel aliter de interesse suo in causa.

10 Limita † primò, vt procedat, quando esset præscriptum ius reale,secus autem si personale,vt d.l.3.in prin. ff.ad exhib.vt dixi in resp.ad 2.

11 Limita † secundò, vt procedat quo ad aliqualem probationem,non quo ad plenam, quia hæc non est necessaria. vt dixi in respon.ad primum, & dicam plenius art. sequen.

12 Limita † tertiò notabi. nisi vna cum dominio rei amissa quoque fuisset possessio eius ex causa iustæ absentiæ, vel alio iusto impedimento. Nam hoc casu est necesse docere aliquo modo de dominio, sed tantùm de possessione aliqualiter docere sufficit, vel plene si per vnicum iudicium tantum res recuperanda est, vel semiplene tantum, si per duo iudicia, vt dicam proxime art. seq.Ita Paul. de Castr.in l.1.num.3. C.de vxor. milit.& idem Paul.de Castr.in d.l.quod tempore.num.5. versic, quantum autem.C.de restit.mil.& Aret.in §.rursus.numer.13.licet illum non alleget. Per text.in l.ait prætor. §.eum qui.ff.ex quibus caus.maior.

Articulus III.

13 AD tertium,An scilicet dominiũ † rei, vel possessio, vel aliud interesse in causa debeat probari plene, an vero sufficiat semiplena probatio?

Distingue duos casus.

14 Primus est, quando † vtrunque iudicium cumulatum est,& eodem iudicio,siue sententia venit expedienda tã causa restitutionis in integrum, quam rescissoriæ actionis, & sic dominij, & vel absoluendus est reus ab omni molestia circa illam rem,vel ad illius restitutionem condemnandus,quod,quando fieri possit, dixi supra q. 33. & hoc casu cõclude,quod dominium siue possessio, seu aliud interesse propter quod petitur restitutio,plene ꝓbanda sunt,& omnes concordare in hoc colligo ex Baldo in l.quod tempore.numer.7.& 8.C.de rest. mil. & in terminis tradit Host. in c.cum ex literis. ante finem de restitutione in integrum.

Et ratio manifesta est, quia nullibi probatur, ꝙ qui
15 vult vincere in petitorio, † vel possessorio debeat semiplene tantũ probare dominium,vel possessionem suã,& facit in proposito nostro l.2.C.de restit.mili.ibi,scilicet domum ad se pertinere monstrauerit &c.

16 Secundus † casus est, quando non vtrunque iudicium in eodem libello cumulatum est, sed tantum iudicium rescindens agitur, & in quo si obtineatur nihilominus ad rescissorium postea deueniendum est.

Et videtur hoc quoque casu,quòd plena probatio requiratur, prout tenuit Bal. in d.l. quòd tempore. n.7.

17 Ex eo quia hoc iudicium rescindens † non habet se vti præparatorium ad rescissorium, sed vti causatiuum illius,& rescissorium est vti executiuum rescindentis,secũdum ipsum.

Vnde cum probationes plene fieri debeant non in executione primi iudicij, sed in ipso primo iudicio, merito &c.

In contrarium est communis opinio, videlicet quòd semiplena,& qualis qualis probatio sufficiat, quam tenent Petr.& Cyn.& sequitur etiam Iacob.Butrig.prout refert Bald.in d.l.quod tempore.col.pen.versi.dicit autem.Cyn.& Alber. in d.l.quod tempore.col. pen. vers. dicit autem Cyn.num.4.vbi Bald.& Alber.prealleg. de communi testantur.& Paul.de Cast.ibi col.pen.vers.dicit autem Cynus,& in l.1.num.3.C.de restit.mil.Alber. in d.l.ab hostibus.§.sed quod simpliciter num. 17.in fine vbi dicit, ꝙ in hoc omnes còncordant. ff. ex quibus caus. maiores. & Bellam.in cap.constitutus.sub nu.15. vers.si vera actio &c.de restit.in integrum.

Pro qua communi adducitur primo l.ait prætor. §.item ei.ff.ex quibus caus.maio.Sed parum facit,vt videri potest.

Secundo adducitur l.thesaurus.ff.ad exhiben. sed ille quoque tex.in diuersis terminis loquitur, videlicet in iu
18 ramento calumniæ,secundum glo.ibi,& diuersa † vtique hæc iuramenta vidẽtur: illud enim opinionis est,hoc autem per quod semiplena probatio inducitur est veritatis,secundum gl.in c.vltra tertiam, in verbo iuramentũ, vers.dicas.

Tertio quia durum est,vt bis idem plene probari debeat.

Ita Alber.prealle.Sed aduerte,quia stante illa opinione,quod probatio facta in iudicio rescindente releuet etiam in rescissorio, de qua dicam Artic. seq. & quam tenet idemmet Alber.vt ibi dicam,ratio eius corruit.

Quarto, quia ita euenit in probatione filiationis in casu tituli ff.de leg. præstand.vt l.filium.§.si quis.& §.penul.ff.eodem. Sed aduerte, quia quo ad exprimendum de plena vel semiplena probatione ille text. parum facit.Præterea non sunt distincta hæc iudicia sicut illa; secundum Bal.præall.nu.7.

Quinto per l.3.§.ibidem. ff. ad exhib. Sed ibi sumus in iudicio summario, hic vero in iudicio restitutionis principaliter intentatæ,quod cum causæ cognitione expediri debet &c.vt supra dixi quæstione 33.

Ego puto veram communem sententiam.

Primo per d.l.thesaurus. Cui non obstat, quod ego supra dicebam, quia etiam si hoc iuramentum, vel alia qualis qualis probatio in hoc iudicio facienda sit, ne iudex dubitet de calumniosa petitione restitutionis in integrum, & ne frustra petatur ab eoque concedatur, tamen non potest dari ratio differentiæ, quare iuramen-

iuramentum hoc non sufficiat pro informatione animi ipsius iudicis,& tollendi omnem suspicionem ex animo eius,si sufficit illud de quo io d.cap. vltra tertiam. Præsertim cum illud in iudicio,quod principaliter ageba tur sufficiat,hoc vero sit prestandum super iudicio resti tutionis,non pro decisione causæ principalis, quæ agitur,idest ipsius restitutionis,sed alterius postea agendæ.

Secundo placet mihi hæc conclusio,per illam ratione qua supra conclusum fuit,quod admittitur læsus ad restitutionem in integrum ad appellandum,vel ad appellationem prosequendam,si doceat de bono iure suo saltem semiplene,& hoc sufficit,vt dixi supra q...art...

19 Qua conclusione retenta, † limita nisi ipse agens se astrinxisset ad hanc plenam probationem faciendã ponendo scilicet se esse dominum, & dominium amisisse per absentiam eius &c.vt per Bellam.in dicto capitulo constitutus.nu.decimoquinto.vers.saluo,de rest.in integrum.faciunt quæ dixi supra quæstione præcedent.art. fi.in fine,vers.insuper &c.

Articulus IV.

20 AD quartum,† An scilicet probationes factæ in iudicio rescindente circa dominium vel aliud, faciant fidem in rescissorio absque alia probatione.

Distingue duos casus.

21 Primus est, † quando in iudicio restitutionis in integrum tantum summarie & semiplene probatum fuit dominium &c.& sufficienter quo ad illud iudicium,secundum terminos conclusionis præcedentis,& hoc casu conclude secundum omnes quòd huiusmodi probatio non releuat in secundo iudicio scilicet rescissorio,in quo plena dominij,vel possessionis vel alterius interesse probatio requiritur. Et ita omnes allegandi statim in casu seq.pro indubitabili præsupponunt hoc in isto casu.& in specie ita concludit Alber.in d.§.sed quod simpliciter.n.17.in fine.& hoc omnino verum esse ait Bal.in d. nu.9.& Bal.in l.qui proprio.§.item quæritur.ad finem. ff.de procur.& in terminis Host.& Io.And.in c.cum ex literis.col.pen.in fi.& sub vers.sed aliæ.

Et pro hoc est tex.in l.si quis a liberis.§.meminisse.ff. de lib.agn.& in l.si iudex.& ibi Alber.ff.de his, qui sunt sui &c.vbi melius probatur.

22 Et ratio clara est, quia in iudicio rei † vendicationis etiam vtilis requiritur plena probatio dominij, cum dominium sit sola causa & iustificatio actionis.§.1.Instit. de actio.cum sua materia.

23 Secundus casus est, † quando in iudicio restitutionis in integrum plene probatum est,de dominio &c.

Et hoc casu dubius est articulus.

Videtur enim quod probationes factæ in primo non probent,neque fidem faciant in secundo iudicio.

24 Primo,quia id quod probari non debet, † non releuat probantem,l.si duo.ff.de iur.& l.si quis libertatem. ff.de petit.hære.

Secundo,quia ita tenent doct.plerique,communiter, Iacob.de Arena & And.vt refert Alber.in d.l.ab hostibus.§.sed quod simpliciter.num.18.ff.ex quib.cau.maio.& Alb.licet non ibi,alibi tamen hoc sequitur, videlicet in d.l.quòd tempore.nu.4.ver.sed nunquid, & Paul. de Cast.ibi post Cynum,in vers.dicit autem Cynus, & acriter repræhendit Baldum, qui aliter tenuit contra Petrum,& Cynum, qui hoc tenuerunt in dicta l. quòd tempore,& idem voluit Paul.de Castr. in l.nam & postea.§.si minor.nu.6.ff.de iureiurã.& idem aperte tenet Bellam.in c.constitutus.num.17.de restit.in integrum,

Contrarium tenent alij doctores magis communiter Bal.in d.l.quod tempore.nu.7.C.de rest.mil.& idẽ Bald.in l.qui proprio.§.item quæritur.ad finem.ff.de procurator.& Alber.in dict.§.sed quod simpliciter,in hoc sibi contrarius tenuit.Idem voluit Innoc.in c.ex literis.de restitut.in integrum, & post eum & ex mente eius sequuntur ibi Host.colum.pen.in fin.D.Anto.nu. 39.ante finem, vbi latius declarat.Cardin.in vers.quo circa,quæst.14.& idem Bellam.ibi nu.12.& Guido Papæ decis.136.col.2.ver.præterea videmus.& in summa hæc videtur magis communis opinio præsertim apud canonistas.

Pro qua facit & adducit in arg.l.si diligenter.ff.mãd. puto quòd inductio sit ibi in vers.item si, in illis verbis, nisi & reliquum mihi præstes.

Secundo, quia istæ probationes dominij sunt pertinentes ad vtrumque iudicium,ergo &c.

Pro concordia reperio Anchar.in cap.cum ex literis,

25 ad finem ita dicentem,aut probationes † factæ in iudicio restitutionis in integrum tangunt merita causæ iudicij rescissorij,& probant in hoc secundo iudicio rescissorio,aut non tangunt,& secus,& ait idem voluisse Cynum in dict.l.quod tempore.in 6.& 7.quæst.& Ioann. Andr.ibi.

Sed aduertendum est,quòd licet sit vera in se distinctio,tamen non est conueniens:quis enim dubitat quod si probationes non sunt pertinentes ad rescissorium nõ faciunt fidem in eo? Quinimo nos præsupponimus, qđ probatio ista sit facta circa dominium rei, vt in articulo constituimus dubium vna cum doctoribus,vnde necesse est quod sint pertinentes semper,cũ in rescissorio agatur de probatione dominij principaliter.

Ego igitur puto sic dicendum.

26 Aut probatio dominij † plene facta in iudicio rescindente,facta est formaliter, hoc est,quòd fuit citata pars ad respondendum capitulis super dominii probatione factis,ad dandum interrogatoria,exceptiones &c.& in summa factum est id totum quod fieri debuisset in iudicio rescissorio,& puto opinionem secundam canonistarum esse veriorem,& etiam æquiorem, quia longiores litium circuitus amputat,iuxta l. properandum. cum ibi notat.per scrib.C.de iudic.

27 Aut non est facta † formiter, & tunc puto veriorem sententiam Petr.Cyn.& aliorum Iuristarum.Ex eo quia abundans cautela actoris circa probationem dominij non debet nocere reo,qui cum non teneretur in iudicio restitutionis in integrum de eo disceptare, neque de discessione eius fuit requisitus, excusari iure optimo debet,si super probatione dominij iterum discuti vult in rescissorio.

Et ita tenendum puto,& pro primo membro in quo teneo firmiter opinionem Canonistarum reperi postea glosam in l.2.C.de ord.cogn.quæ videtur illam sententiam sequi, & miror quod illam doct.præfati non allegent.

28 His stantibus cautela erit,† quod reus non curet in primo iudicio restitutionis in integrum hanc quæstionem dominij tractare,& si requiratur vt respondeat articulis,det interrogatoria, exceptiones &c.respondeat, quod non tenetur hanc quæstionem dominij in hoc iudicio peragere.

29 Quæri etiam iuxta † prædicta potest, an si intentatũ fuit remedium nullitatis,probatum fuerit non de nullitate,sed de læsione, & de causa restitutionis in integrum, an obtineri possit?

Ponit hanc quæst.Anchar.in c.constitutus.num.6.de rest.in integ.& remittit se ad nota ia per Innocẽ. in cap. cum contingat,de offic.deleg.Vbi Inno. tenet quòd nõ. & sequitur ibi Abb.in fine.post Io.de Lignano ibi.& dicit Abb.quod hoc dictum Innoc.quotidie allegari solet,

30 quòd nullitas † non includit in se iniustitiam & ita simpliciter

34 *Probatio semiplena non sufficit, vbi agitur de graui praeiudicio partis.*

35 *Probatio semiplena impedimenti an sufficiat, quãdo sumus in causa fauorabili, puta matrimonij. & num. 36.*

37 *Et similiter quando ageretur de fama alicuius purganda, quia dum absens fuit contra eum processum est.*

38 *Absentem defendi, & innocentem non puniri publice interest. & num. 40.*

39 *Absentiæ impedimentum semiplene probari potest, & iustificari, etiam per proprium sacramentum.*

41 *Publica vtilitas vbi versatur, causa dicitur fauorabilissima.*

42 *Probatio quãdoque semiplena sufficit, quando veritas alias occultaretur, & probationes restringerentur.*

43 *Impedimentum quando non potest probari nisi difficulter, an semiplena probatio sufficiat?*

44 *Impedimentum quando per testes probari potest, per iuramentum probare non sufficit.*

45 *Iuramento proprio statur in iis quæ a conscientia & secretis animi dependent. & num. 53.*

45 *Impedimentum quod accidit in partibus longinquis semiplene probare sufficit, propter difficultatem probationis.*

46 *Vt in appellationibus ad curiam de longinquo.*

47 *Testes an quis habere potuerit, vel ne, dicitur esse difficilis probationis.*

48 *Infirmitas an fuerit talis, quæ infirmum excusare possit, creditur sacramento eius.*

49 *Paupertas probari potest per publicam famam de inopia ipsius pauperis.*

50 *De paupertatis probatione remissiue.*

51 *Ignorantiæ impedimentum regulariter semiplene probare sufficit, & in specie iuramento proprio ipsius impediti, & num. 52.*

54 *Ignorantia probari & adiuuari potest & debet coniecturis quando adesset præsumptio scientiæ.*

55 *Ignorantia facile præsumitur & probatur, quando is qui ignorantiam allegat, absuit a loco, vbi scire potuit.*

56 *Ignorantia licet iuramento propria probari possit, non tamen tollit quin possit probari contrarium.*

57 *Et quid si hoc casu statutum disponeret, quòd talis probatio haberetur pro plena.*

58 *Et quid si econtra disponeret, quòd allegant ignorantiam non credatur.*

59 *Ignoratiam iuramento proprio probare sufficit, quando agitur de leui præiudicio partis, secus vero si de graui.*

60 *Ignorantiam iuramento probare non sufficit, quando contra allegantem eam adest presumptio scientiæ.*

61 *Ignorantia non probatur iuramento, quando probari potest alijs medijs, & coniecturis.*

62 *Ignorantia non probatur iuramento quo ad ea quæ spectãt ad iustificationem ignorantiæ.*

63 *Et quid si illa quoque penderent a secreto cordis.*

64 *Probatio semiplena impedimenti an sufficiat, quando agitur de leui preiudicio partis.*

65 *Ignorantiam vbi semiplene vel per iuramentum probare sufficit, arbitrium iudicis an limitare debeat hoc in aliquo casu.*

66 *Et quid si impedimentum per testes plene probari possit.*

67 *Et quid si non concurrant coniecturæ aliæ vltra iuramentum?*

69 *Et quid si iste impeditus pluries admissus fuisset ad ita probandum per iuramentum.*

70 *Et quid si non ipse iudex deferat illud, sed ipsamet pars iuret?*

71 *Et quid si personæ qualitas talis esset, cuius iuramento credi periculosum esset.*

73 *Vt si esset facilis ad iurandum.*

74 *Quid si esset persona nimis egregia & honesta.*

76 *Quid si esset nimis turpis persona, & vilis.*

77 *Quid si est persona ordinariæ bonitatis integritatis & famę.*

78 *Practica in modo articulandi ab eo, qui impedimentum allegat, vt admittatur scilicet ad probandum per iuramentum absque eo quòd teneatur probare per testes.*

QVAESTIO XXXVIII.

De probatione eorum quæ specialiter necessaria sunt ad obtinendam restitutionem in integrum ex edicto maiorum.

QVæ autem probanda sint pro obtinenda restitutione in integrum ex edicto maiorum, iam nunc videndum est, & quomodo probationes istæ faciendæ sunt, diligenter inuestigandum. Hæc autem hisce octo articulis absolui possunt.

Primo, a quo probari debeant impedimenta & cæteræ causæ ex quibus solet cõcedi restitutio ex hoc edicto maiorum.

Secundo, An sufficiat probare simpliciter impedimẽta, & causas restitutionis huius, An vero sit necesse probare etiam qualitates impedimentorum ex quibus iustificari solent causæ illorum.

Tertio, Quomodo probari debeant prædicta, an plene, vel semiplene.

Quarto, Si regulariter plene probari debent, an procedat hoc in causis fauorabilibus, vt matrimonii, & similium.

Quinto, An procedat in impedimentis, quæ non nisi difficulter probari possunt? Vt si de longinquo probationes desumendæ sunt.

Sexto, Quid in impedimento ignorantiæ.

Septimo, Quid quando agitur de leui præiudicio partis?

Octauo, An arbitrio iudicis hæc omnia regulanda sint, attenta qualitate personæ quæ impedimentum allegat, vel præsumptione existente contra petentem restitutionem &c.

Articulus I.

1 AD primum, † A quo scilicet probari debeant impedimenta, & causæ ex quibus concedi solet restitutio ex hoc edicto maiorum.

Regula est quantum ad hoc, quod ab ea parte haec probatio fieri debet, quæ impedimentum allegat, & restitutionem in integrum petit, text. est in l. 2. C. eod. tit. ex quibus caus. maio. & facit l. in exceptionibus. §. 1. ff. de probat.

2 Sed difficultas aliqua videtur † esse, An impedimenta & causæ cæteræ prædictæ probari omnino debeat, an vero allegare dumtaxat sufficiat, &

Videtur quod allegare tantum sufficiat, absentia e-
2 nim est vnum de principalibus, † & frequentioribus impedimentis, ex quibus restitutio a maioribus peti soleat, vt l. 1. & toto tit. ff. & C. ex quib. cau. maior. sed absentiã
3 alleganti creditur, † si contrarium non probatur, secundum Spec. in tit. de actore. §. 1. num. 44. & Bal. in l. fi. C. de bon. quæ lib. ergo &c.

4 Præterea & secundo ignorantia † est alterum frequẽtissimum impedimentum, propter quod concedi solet restitutio ex hoc edicto, vt plene dixi supra q. 8. artic. 9.
5 sed ignorantiam alleganti creditur, † & qui scientiam in aliquo præsupponit, illam probare debet, arg. c. proposuisti. 81. dist. c. iudices. 3. q. 3. Instit. de leg. §. qui autẽ. & in l. qui seruis. C. qui mil. poss. & in specie pulchre tradit Archid. in d. cap. proposuisti. col. 3. in glo. ibi, hoc tenetur probare. 82. distinct.

Tertio

6 Tertiò poſſunt hæc impedimenta negatiua † in iudicium deduci, vt l. in eadem. ff. eod. tit. ex quib. cauſ. maio. ſed negatiua probanda non eſt, l. 2. ff. de prob. ergo &c.

In contrarium eſt text. expreſſus in l. 2. C. de reſtit. militum. & text. etiam clarus in l. in exceptionibus. §. 1. ff. de probat.

7 Tertiò facit, quia abſentia † non præſumitur a loco, vbi quis reſidentiam facere ſolet, vnde probari debet, ſecundum Bart. & alios, de quibus per Iaſ. in §. rurſus. num. 5. & Sylu. conſil. 3. num. 13. lib. 1.

Quartò per id quod dicit Ang. in l. ſeruum quoque.
8 §. publice. num. 3. ff. de procur. videlicet, † quod vbicunque quis admittitur ad allegandum cauſas abſentiæ, admittitur etiam ad illas probandum, quia, inquit, allegatio ſine probatione nihil releuat.

Quintò videtur in terminis hoc velle Bart. in authen. de his qui ingred. ad appel. num. 14. Fely. c. 3. col. 3. ff. de offic. deleg. Caſſan. rubr. 4. §. 20. verſic. & allegantí.

Concluſio & veritas regulariter eſt illa, quod impedimentum probari debeat ab eo qui illud allegat, & in eo fundat intentionem ſuæ actionis, vel exceptionis. Tum per regulam dict. l. 2. & l. ab ea parte. ff. de probat. tum in l. in exceptionibus. ff. eod.

Ad contraria reſp. quod procedunt in caſibus ſpecialibus quos annotabo proxime in limitationibus.

9 Ampliatur † notab. hæc concluſio, vt in tantum probari debeat, quòd non ſufficiat, ſi in libello poſtquam allegatum fuit impedimentum, non offert actor ſe probaturum illud, vt ſing. per Franc. Marc. deiſ. 626. nu. 3. per cap. interpoſitas. de appell.

10 Limitatur † autem è contra pluribus modis. Et primò, vt procedat generaliter, vbicunque impedimentum eſt fundamentum intentionis ipſius petentis reſtitutionem, ſecus autem, ſi ita res ſe habet, vt ſit fundamentũ contrariæ partis, ita Angel. in l. emptor. in fin. C. de præſcript. longi temp. & Felyn. poſt multos quos allegat remiſſiue, in cap. quoniam frequenter. num. 10. in fine, extra vt lit. non conteſt. Bald. in l. 2. C. eodem. titul. noſtro, & gloſſ. notab. de hoc (& quam miror quod iſti non allegent) in l. in eadem. in verbo probabitur, ff. eodem, ex quibus cauſis maior. & facit quia vbi quis ſe fundat in
11 præſentia † alicuius debet illam probare, ita vt in dubio præſumatur abſens, & per hoc erit text. ſing. in l. ſi eum ſeruum. §. iuſta. ff. de fid. lib. & Specul. & aliorũ præalleg. doctrina.

Vnde ſit cautus is contra quem reſtitutio petitur, ne transferat imprudenter in ſe onus probãdi contrarium.

12 Limitatur ſecundò, † vt non procedat ſi impedimentum fuit notorium, videlicet, Belli, Peſtis, tranſitus exercitus hoſtilis, & huiuſmodi, ſecundum Vant. de nullitat. in titulo ex def. iuriſd. ordin. numer. 166. poſt Afflict. & alios vt per eum, & idem ibi numer. 161. dum dixit probari debere quatenus opus eſt, & idem Neuiz. conſil. 41. num. 10, poſt Bald. vt per eum, & Ioſeph Ludouic. in 2. decil. Peruſ. deciſ. 36. nu. 4. & eſt text. pro hoc clem. paſtoralis, in verbo notorium, de re iudic. & habes etiam exemplum aliud per Neuiz. videlicet facti alicuius notab. alicuius hominis Illuſtriſsimi. & facit etiam ratio per eos, quia notorium quamuis allegari debebeat, non tamen probare neceſſe eſt.

13 Limitatur tertiò, † vt non procedat, quando impedimentum proceſſit a iudice, tunc enim non eſſe neceſſarium, quod ſuper eo fides exhibeatur, inquit Vãt. de nullit. in d. tit. ex def. iur. ord. num. 136.

14 Quia inquit, facti proprii ignorantia † prætendi non poteſt, nec debet. l. quamquam. & ibi glo. ff. ad Vell. cum concord. plene per d. Vant.

Tu aduerte, quia hoc procedet, quando petitur reſtitutio coram eodem iudice, a quo impedimentum proceſſit, & ipſe non neget, ſi vero vel coram alio iudice petatur reſtitutio, vel coram eodem, ſed ipſe neget, ſecus eſſet, & ceſſaret ratio Vantij.

15 Limitatur quartò, † vt non procedat in impedimento ignorantiæ, quia cum illa præſumatur regulariter, nõ debebit probari, Archid. in d. c. propoſuiſti. 82. diſt. per iura quæ adduxi ſupra in 2. ratione dubitandi, quæ ratio ſpecialiter procedet in hoc ſpeciali impedimento ignorantiæ.

16 Sublimitatur † autem hoc, niſi ignorantia eſſet craſſa & ſupina, ſecundum Archid. præalleg. tunc enim ſecundum eum probari debebit ſaltem per iuramentum eius, qui eam allegat, vel per teſtes licet indirecte ſuper ea deponentes.

Quod iudicio meo eſt multum ſingul. & notab. ad id quod ſupra pluries diximus, quod ſcilicet ignorantia nõ
17 eſt iuſta cauſa reſtitutionis, ſi ſit ſupina & craſſa, † nam intelligatur illud dictum, ideſt ſi allegatur, & ab allegante non probetur, nam ſi probetur, erit iuſta cauſa reſtitutionis, ſicut quælibet alia ignorantia iuſtiſsima.

In contrarium tamen videtur ſentire Ang. in l. ſi cui.
18 §. leuia. num. 3. ff. de adult. vbi notat, ꝙ ignorantia † bene poteſt probari proprio ſacramento, niſi adſit præſumptio ſcientiæ contra allegantem illam, quod idem eſt dicere, ideſt niſi ſit ignorantia ſupina.

Saluando tamen vtriuſque dictum, poteſt dici. Quòd opinio Archidiaconi procedit, & intelligi debet quando præſcriptio ſcientiæ eſt iuris præſumptio tantum, ideſt quia eſt ignorantia eorum, quę regulariter ſciri ſolẽt, vt factorum in vicinia, opinio vero Angeli procedat, quando præſumptio ſcientiæ eſt præſumptio iuris & de iure, videlicet, ſi eſt factum omnibus notorium, prout videtur idem Ang. ſentire in l. 1. ff. de recept. in fine, dũ inquit, quod allegans ignorantiam facti notorij non auditur. Et ratio prædictorum erit, quia ſi damus caſum quòd præſumptio ſit talis quæ admittat probationem in contrarium, & ignorantia probari non poſsit niſi indirecte per teſtes vel per proprium iuramentum, ſequitur, quod talis ignorantia craſſa non poterit niſi taliter probari, vt dicebat Archid. ſi vero non admittat probationem in contrarium, neque prædictam ſemiplenam, neque aliam pleniorem admittet, quam pleniorem etiã ſi admitterret, tamen nõ reperiret, cum ſimus in his quæ ab abſcondito cordis pendeant, quæ probari aliter nequeunt.

19 Limitatur † quintò, vt non procedat in caſu abſentiæ, quę ſi allegetur, in aliquibus caſibus probatione non indiget.

Et vnus caſus eſt, in l. ſi eum ſeruum. §. iuſta. verſic. proinde. ff. de fid. lib. videlicet, quando quis non habet domicilium ibi, vnde ſe abfuiſſe ait, & quod de hac ab-
20 ſentia loquatur text. † quæ ordinaria dicitur, declarat Roffred. de libell. in 7. parte in tit. de Senat. C. Vinciano, nu. 2. & hoc videtur voluiſſe Ang. in l. emptor. in fin. C. de præſcript. longi temporis, dum conſiderauit illam prouinciarum diſtinctionem, vt ibi videbis.

21 Alij etiam plures caſus erunt, in quibus † abſentia licet probari debeat, non tamen plene probari debet, ſed ſufficit etiam præſumptiua probatio, de quibus dicam infra eodem. art. 5.

22 Limitatur † ſexto, vt non procedat, quando quis in eo loco vnde ſe abfuiſſe dicit, non tenebatur facere id ad quod faciendum hodie reſtitui vellet, nam tunc præſumitur abſentia, vel ſimile impedimentum.

Ita videtur velle Afflict. in titulo, quo temp. miles. §. ſancimus. num. 91. in vſibus feud. cum concordan. per eum, licet reuera loquatur de qualitate abſentiæ probanda potius, quàm de ipſa abſentia, de hoc autem dicam in ſeq. dubio.

Articulus II.

23 AD secundum,† An scilicet sufficiat simpliciter probare impedimenta,& causas huius restitutionis,an vero requiratur etiam probatio qualitatis ipsius impedimenti,idest, quod fuerit impedimentum iustum,& restitutionis meritorium (Scis enim quòd non omnes absentiæ, neque omnes carcerationes sunt iusta causa restitutionis ex hoc edicto) vt dixi supra quæst.7. & quæst.5. per totum.

Videtur autem, quod sufficiat probare ipsum impedimentum simpliciter, licet non probetur qualitas illius. Dicit enim Alb.in l.si maritus. §.legis.ff.de adult.quod
24 qui † abest,ex iusta causa abesse præsumitur, & hoc,tum per illum text.tum per l.si eum seruum. §.iusta.ff.de fid. liber. quem ad hoc notat præall. Roffr.d.7. parte tit.de S.C.Vinciano.num.2.

In contrarium est text.in l.& si sine.§.fi.in fi.ff.de minor.& ita tenendum est,& ratione manifesta confirmatur. Quia si non sufficit absuisse ex quacunque causa, & hoc non causat restitutionem in integrum,nisi absentia ex iusta causa fuerit, vt diximus plene supra q.5. & q.6. non sufficiet neque id solum probasse,nisi etiam iusta causa impedimenti probetur,

Ad contrarium resp. vt supra art.præced.limit.5. vel 6.& dicam statim in seq.limit.

25 Limita igitur † primò hanc conclusionem, quando allegaretur absentia ordinaria, quia illa in se iusta est, vt dixi supra q.6.art.1.licet illa non sit iusta causa restitutionis licet in se iusta sit,secundum Ang.in l.1.num.2. C.quib.non obijc.long.temp.præscrip & Bal.ibi num.1. & Bal.in l fin.num.1.C.de præscript.10.vel 20.annorũ. Ita tamen loquitur d.l.si eum seruum.§.& iusta.

26 Limita secundò, † nisi is qui impedimentum allegat, non tenebatur in eo loco ad faciendum id de quo quæritur, & ad quod faciendum restitui vult, quia tunc præsumitur iusta absentia, secundum Afflictum in tit. quo temp.miles.num.91.& sume exemplum per te.

27 Infertur † ex prædictis, ꝙ debet probari etiam absentem non fuisse defensum, Bart.in l.prætor ait.numer.1. ff.ex quib.caus.maio.dum inquit quod qui ait quempiã indefensum,probare debet.

28 Infertur † etiam, quòd probari debeat non solum quod impedimentum fuerit iustum, sed etiam quod nõ processerit culpa tertij sed ex accidenti. Bartol. in consil.97.num.6.lib.1.vbi concord.in addit.

Et pro hoc est text.in l.fi.ff.de eo per quem fact. erit &c.& dixi supra pluries.

29 Infertur † etiam quod quando petitur restitutio aduersus lapsum temporis ad appellandum, vel aduersus lapsum fatalium &c.nam tũc debet probari,etiam hoc, quòd petens habeat bonam causam appellandi, vel prosequendi appellationem Bellam.decis.418.refert, & sequitur simpliciter M.Antonius Bardus de temp.vtil. & cont.cap.6.num.2.

30 Ex quibus facias regulã † generalem, quod omne id quod est necessarium alicui ad obtinendam restitutionem in integrum, & quod si non ostendatur iudici concurrisse cum ipsa causa ex qua restitutio petitur, non debet iudex illam concedere,probandum est,prout voluit etiam Vant.quem postea vidi, in tractat.de nullit.in tit. ex def.iur.ordin.numer. 166.versicul. & erit aduertendum &c.

31 Quam generaliter † limita,nisi actor in libello apponeret etiam quædam probanda, sine quibus restitutio obtineri posset, nam per clausulam (non se astringens) quæ solet semper apponi in fine articulorum,non tenebitur probare, Alex.in terminis in cons.41.num. 15.vbi habes etiam vnum exemplum, quando petitur restitutio aduersus peremptam instantiam.

Articulus III.

32 AD tertium, † An scilicet plene vel semiplene prædicta probari debeant?

Videtur, quod semiplene sufficiat.

Primò per cap.quia propter,de elect.

Secundò per cap.vltra tertiam, de testib.& facit etiã l.scire oportet.§.sufficit,de excus.tut.

Tertio,quia ita voluit gloss.in cam.fin.4.quæst.5.Specul.titul.de appell.§.nunc breuiter, versic.quid ergo, & seq.Azo C.de dilat.numer.3.Oldrad.consil.60.in fine. Bartol.consil.97.num.6.& 7.libro primo. Idem vult Alberic. in leg.si creditor. numer.2. C.de pign. action. cum concord. antiquis per Bald. in l.1. numer.3. C.de dilat.Idem plene consuluit Federic.de Senis consil.124. super puncto. Afflict.decis.79.numer.2. & voluit Rot. de iureiurand. decisio.3.in antiquis. & Guid. Papæ decis.205.per totum.vbi allegat etiam Rotam, & ita practicatum fuisse ait,in iuramento, Corsett.in suis sing.in verbo restitutio, post Cardin.& Abb.in cap.ex literis, de restitut.in integ.Ioan.Fabri in l.quòd tempore, versic.an opus. C.de restit.milit. Aochar.in cap.cum Bertoldus. numer.10.& 11.de re iudic. Nouell.in addit.ad Duenn. regul.25.vbi plene pro communi & concord. alij per Menoch.de arbit.iud.libr.2.centur.2.casu 128. numer.3.

Contrarium tenent alij doctores etiam communiter. Alberic.in l.quod tempore. numer.4. C.de restit.milit. gloss.in cap.ex literis, in verbo,ad plenum,de rest.in integr.& alia gloss.expressa in l.fin.in gloss.1.ff.quod met. causa.Abb.in cap.ex ratione.num.11.de appell.Bero.in d.cap.ex literis.num.24.licet dicat verius sibi videri, sed non firmet,Mising.obseruat.centur.1.obseruat.50. Pedemont.decis.28.num.15. Ioseph Ludouic. in secunda parte decis.Perus.decis.36. & de communi & alij etiam quos colliges ex Menoch. d.centur.7. casu 118.num.1. ibi vides si vis.

Pro qua opinione adducitur l.fin.§.illud.C.de temp. appell.ibi,euidentissimis probationibus.

Secundò videtur text.in l.creditor.C.de pign.act.ibi, manifestis probationibus.

Tertio magis in proposito iustæ causę & impedimẽti,text.est in l.in exceptionibus.§ 1.ff.de probat.

Quarto in proprijs terminis restitutionis, est text. in l.2. C.de restit.mil.ibi, ad se damnum pertinere monstrauerit,& in cap.cum sit Romana,ibi euidenter &c.de appellat.

Pro concordia adest tertia opinio, quod scilicet to-
33 tũ hoc arbitrio iudicis remitti debeat, † ita dixit primũ Io.And.in ca.1.de dolo & contum.in 6.Franc.in d.cap. ex ratione,a num.10.vsque ad num.13.de appell.& Præposit.ibi num.12.dicens quòd satis euidenter probari dicetur,quando iudici visum fuerit, ꝙ per iuramentum satis probatum sit,& idem Alex.de Neuo consil.51.num. 1.dum inquit, quòd in hoc debet attendi qualitas personarum,& in summa hoc teneri a doctoribus magis communiter testatur Menoch.de arb.iud. cent.2.casu 118. num.3.vbi plene pro concord.

Ego dico quòd in se ista tertia opinio est cæteris securior, & forte verior:Sed quoniam in quo cõsistat hoc iudicis arbitrium ab istis non declaratur.Ideo ego ponã regulam generalem, cuius fallentias cum suis exemplis & illationibus subiungam,ex quibus prudens aduocatus cognoscet,quando iudex debeat contentus esse semiplena probatione,& vti arbitrio suo in nõ grauando actore grauiori probatione.

Regula

Regula igitur & conclusio sit, quod plena probatio regulariter requiritur d.l.2.& d.c.cum sit Romana, & d. §.illud.cum alijs supra adductis.

Et confirmatur clara ratione, quia vbi agitur de gra-
34 ui præiudicio partis, † id quod probandum est, debet plene probari, non summarie, vel semiplene, vt latissime per Bartol. in extrauag. ad reprimendum, in verbo summarie, númer.8. & sentit hanc rationem Abb. præall.num.11.

Ad contraria respon. quod procedunt in casu sequentium limitationum, & exemplorum de quibus in seq. artic.

Limitatur igitur primo hæc conclusio, vt non procedat in causis fauorabilibus &c. vt dicam artic.seq. vbi cætera prosequere.

Articulus IV.

35 AD quartum, † An scilicet semiplena probatio sufficiat, quando sumus in causa fauorabili, puta matrimonij, vel similium?

Conclusio omnium doctorum est, quòd sufficiat hoc casu iuramentum ipsius qui impedimentum allegat. gl. Innoc.& Abb.in cap.ex literis.num.8.de rest.in integ.& pro hoc est text.in d.cap.ex literis, vbi dicit Abb.quòd talis text.non est alibi.

36 Primum autem exemplum affertur in causa † matrimoniali, de qua proprie loquitur ille text.licet doct.ibi generaliter ponant limitationem in quolibet casu fauorabili.

37 Secundum exemplum est † in casu, quo ageretur de purganda fama alicuius, quia dum absens fuit, contra eum processum sit, permittitur enim ei docere de eius innocentia, & famam suam iustificare etiam semiplene, idest per proprium iuramentum. Ita loquitur vere gloss.notab. in d.cap.fin.4.quæst.5. & gloss.in can. placuit. 18.dist.per cap.1.2 2.quæst.5. & l.in bonæ fidei.C.de rebus cred.cum concord.in addit.ad glos.quæ quidem iura loquuntur in his terminis. Et ratio est, quia
38 hoc publice † interest.leg.absentem. ff. de pen.& dicam statim.

39 Tertium † exemplum magis generale in omni specie absentiarum, nam absentiæ impedimeotum posse etiam semiplene probari & iustificar per proprium sacramentum, ex pluribus deducitur.

Primo per dicta iura & glossas, quæ de absentia loquuntur.

Secundò per cap. cum Bertoldus. de re iudic. ibi, licet minus sufficienter probauerit, & loquitur in casu absentiæ.

Tertiò, per capit.quia propter.§.illud autem, de elect. vbi iustum absentiæ impedimentum proprio sacramento probandum permittitur.

Quartò, per elegaotem rationem, nam absentes in-
40 defensos non remanere publice † interest. l.seruum quoque.§.publice.ff.de procur. Sed vbi versatur publica vti-
41 litas, † causa dicitur fauorabilissima. l.1.ff.sol.matr.ergo probatio in hoc casu talis sufficit qualis in causis fauorabilibus sufficere solet &c.

42 Quartum exemplum † afferri potest in casu cap.vltra tertiam.de testibus, vbi, ne veritas occultetur, & ne probationes restringantur, admittitur quis ad probandum proprio sacramẽto, quòd quis non potuit habere testes, dum durabat tertia dilatio, & si iurauerit se impeditum fuisse, dabitur quarta dilatio. & potest hoc exemplum annecti etiam seq.art.

Articulus V.

43 AD quintum, † An scilicet semiplena probatio sufficiat, quando impedimentum non potest nisi difficulter probari? & sic sumus in ijs, quæ sunt difficilis probationis?

Conclusio communis omnium est, quod sufficiat, dicentium, quòd iuramentum solum ipsius impediti satis probabit impedimentum. Bald.in l.1.num.5.C.de dilat. Ias.in leg.2.§.quod diximus. ff.si quis caut.dum inquit, quod quando impedimentum potest probari per testes,
44 tunc non sufficit probatio † per iuramentum. & sequitur Cassan. super consuet.Burgund.Rubric.4.§.20. versic.& ideo, sub num.4. & 5. & alij omnes quos colliges ex sequentibus exemplis.

45 Primum igitur exemplum est, † quando impedimentum quod allegatur, acciderit in partibus & regione longinqua, Io.And.in add.ad Specul.instit.de appell.§.nunc breuiter, versic.quid ergo, & vers.seq.Ang.in l.fi.num.9. ff.de dilat. & Ang.in l.2.§.quod diximus.nu.5. ff.si quis caut. Affl.decis.79. num.2.& Ioseph Ludou. in secunda
46 parte decis. Perus.decis. 36. num.4. Exemplificans † in appellationibus ad curiam de longinquo. Dec.in cap.ex ratione. num.54.de appell.licet Abb.ibi contrarium velit sub num.11.sed tene communem.

47 Secundum exemplum † afferri potest in casu d.c.vltra tertiam, de testibus. Etenim an quis habere potuerit testes vel ne, potest dici, quod sit difficilis probationis, cum a conscientia ipsiusmet allegantis, vt plurimum dependeat, vnde &c. vt dicam infra in 5.exemplo.

48 Tertium exemplum † esse potest in casu infirmitatis, in quo hoc ipsum, an scilicet infirmitas fuerit talis, quæ impedierit illum quominus rebus suis superesse potuerit, iuramento dumtaxat ipsius allegantis plerunque probari posse voluit Iacobus de Aren.

Per l.scire oportet. §.sufficit.ff.de excus.tut. & l.thesaurus.ff.ad exhib.& l.fi.ff.de bon.auth.iud.posśid. Sed contrarium in hoc tenet Iacob.Butrig prout refert & sequitur Alberic.in l.in exceptionibus. §.1.ff.de prob.per d.§.1.& per l.3.§.si ad diem.ff.de re mil.

Ego in hoc puto, quòd hoc totum habeat remitti arbitrio iudicis, cuius arbitrium tunc versabitur, cum medicorũ probatio haberi non poterit, si enim haberi posset, non satis esset probatio per iuramentum.

49 Quartum exemplum † afferri potest in impedimento paupertatis, quia licet fama, & communis opinio hominum dicatur semipleoa probatio, tamen sufficit hæc communis opinio de inopia alicuius, vt per Card.consil.77.numer. 6.post Bart.in l.si constante.in princip. in
50 2.quæstion.ff.solut.matr. De probatione † autem paupertatis vide cum occurrerit plene Alexand. consil. 37. per totum lib.7.

51 Quintum exemplum † communiter affertur in impedimento ignorantiæ, quæ cum a conscientia ipsius allegantis & secretis eius animi regulariter pendeat, non potest probari aliter quàm iuramento, secundum doct. sed quoniam hæc conclusio recipit plures declaratiooes dic vt sequen.art.

Articulus VI.

52 AD sextum, † Quomodo scilicet probari specialiter debeat impedimentum ignorantiæ.

Pone conclusionem, quod regulariter semiplene eam probare sufficit, & in specie iuramẽto proprio ipsius impediti probari eam satis est, ita omnes doct.communiter.glos.in §.oamque si cui, alias in §.alię.in verbo dicit, Instit.de action.Bal.in l.eadem.num.2. ff.de ferijs & gl. canonum, in cap.significasti, in glo.3.de hom.gl.in l.at-

qui natura.§.qui me absente, in gloss.magna, in verbo,
vel melius.ff.de neg.gest. & post illam Aretin. in §. sed
istæ.num.33.Instit.de act.& docto. in dict. §. aliæ. eod.
titul.gloss.in l.1.in versicul. non occidendi animo.C.ad
l.Corn.de sicar.Ioan de Arnon.singul.44.Gerard. sing.
51.Aluis.sing.165. Bald. in consil. 154. proponitur, in
fin.libr.5.& de communi Pedemont.decis.71.num. 24.
& concord.plene per Menoch.de arbit.iud.libr.2. cent.
2.casu 186.num.2.& seq.quibus adde Alex.in l.de tute-
la.num.11.C.de restit. in integ.& alios per Pedem.præ-
all.ex discursu illius decis.& alios ex limitat.sequentibus
ad hanc conclusionem.

Probatur autem per cap.vt circa,& cap. nulli, in fine,
de elect.in 6.Et ratione vulgata quæ sumitur & ex d.iu-
53 ribus,& ex dictis glosis,q scilicet in ijs quæ † pédent ab
animo & conscientia alicuius,quando aliter veritas ha-
beri non potest,stari debet iuramento illius.

54 Probari autem & adiuuari potest ignorantia † alijs cō-
iecturis,quæ multum deseruiunt, quando adessent præ-
sumptiones scientiæ.In specie vero fortis coniectura est,
55 quando is qui ignorantiā allegat,† absfuit a loco, vbi sci-
re potuit, & alijs innotuit, ita post Bald. Abb. & Dec.
in cap.cognoscentes. de temp. ordin. Menoch. d. casu
186.num.16.qui etiam alios allegat, quibus adde Rimi-
nald.cons.110.num.24.lib.1.& Pedem.decis.71. nu.33.
vers.alia coniectura &c.

Stat ergo conclusio, quòd ignorantiæ impedimen-
tum coniecturis, & iuramento probati potest, & sic se-
miplene.

56 Limitatur autem † multipliciter. Et primo, vt non
procedat quo ad hoc, quin scilicet contrarium probari
possit, potest enim non obstante iuramento impediti,
vel alia coniectura,ita post Bart.in l.si cui.§. 1. de accus.
num.., Ant.Trig.singul.55.

57 Sed sublimitatur, † nisi lex vel statutum disponerent
in aliquo casu,quod probatio hæc per iuramentum ha-
beretur pro plena, tunc enim probatio in contrarium
non admitteretur.Anto. Trig. d.sing. 55. numer. 2.per
gloss.in clemen.1.in verbo fecisse, de probat.& alios vt
per eum.

Sed certe hoc videtur iniquum, præcludere viam ve-
ritati,cum regulariter licitum sit præsumptiones tolle-
re aliis præsumptionibus,nedum liquidis probationib.l.
diuus.ff.de rest.in integ.cum simil.

Potest dici,quod sibi imputet,qui non prius scientiam
probauit, vel se probaturum obtulit, quam iuramen-
tum deferri passus fuerit aduersario, non enim admitti-
tur impeditus ad probandum eius ignorantiam per iu-
ramentum, nisi cessantibus probationibus liquidis in
contrarium de eius scientia, vt dicam infra proxime ar-
tic. seq.

57 Limitatur secundo † nisi statuto disponeretur, quod
non credatur alleganti ignorantiam in aliquo casu, nam
allegans eam in eo casu, non audiretur. Menoch. plene
de arb.iud.lib.2.casu 186.nu.10.vbi etiam tractat de va
liditate huius statuti.

Ego puto circa hoc quod si statutum fundasset se in
58 adeo vehementi præsumptione † contra allegantem
ignorantiam, vt vellet inducere præsumptionem iuris &
de iure quo ad scientiam illius, bene procedat limitatio,
alias secus,quia alias tale statutum tanquam præcludens
viam veritati in ijs quæ non possunt nisi per iuramen-
tum probari, & auferens quodammodo vires religioni
iurisiurandi, non deberet a iudice seruari. Et propte-
rea totum hoc negocium arbitrio iudicis relinquendum
censeo.

59 Limitatur tertio, † vt procedat conclusio, quando a-
gitur de leui & modico præiudicio partis, secus vero si
de graui præiudicio tractatur,quia tunc non admittere-
tur probatio ignorantiæ per iuramentum. Marf.singul.
135.vbi habet tot concord.vt possit dici hanc limitatio-
nem esse communiter receptam.& idem Menoch. d.ca-
su 186.num.9.vbi etiam habes alios concord.

Sed in contrarium fortiter vrget alia cōmunis conclu-
sio quæ habet, quòd communis conclusio quam feci su-
pra eod.art.3. scilicet quòd regulariter impedimenta de-
beant plene probari, non procedat, quando agitur de
leui præiudicio partis,vt dicam statim art.seq.Ergo da-
tur intelligi,quod quando agitur de leui præiudicio par-
tis est regulare hoc,quòd semiplena probatio sufficiat,

Ego quid verius putem,dicam articul.seq.vbi de hoc
principaliter agitur.

60 Limita quarto, † vt non procedat, quando alleganti
impedimentum ignorantiæ aduersaretur aliqua iuris præ-
sumptio de scientia.Dec. & alii quos congerit Menoch.
de arbitr.iudic.casu 186.num.7.& breuiter ista est com-
munis doctorum sententia,vt testatur & pluribus autho-
ritatibus deducit Pedemal.decis.71.num. 2. & 3. & ego
verissimum puto. Et ideo dixi supra,quod quandoque
adiuuari potest præsumptio ignorantiæ, & probatio
eius aliis adminiculis,& coniecturis, vltra iuramentum,
quia in casu de quo agimus iuramentum solum non suf-
ficeret, sed aliis coniecturis fortificanda esset probatio
ignorantiæ,& si fortificaretur,tunc non obstarent d.con
iecturæ in contrarium,vt in terminis declarat, & firmat
Pedemon.decisio.71. sub numer. 28. allegans gloss. in
capit.final.in verbo iuramentum, qui matr.accus.poss.
Calder.Abb.& Præpos.& alios vt per eum.

61 Limitatur quinto, † vt non procedat, si ignorantia
possit probari alijs medijs, & coniecturis, tunc enim
ad iuramentum non recurritur, Marc. Anton. Blancus
in tracta.de indic.numer.62., dicens ita voluisse gloss. in
clemen. 1. de poen. & ibi Cardin.in fine. & Felyn. in ca.
significasti,el primo.colum.2.vers.tertio fallit,de homi-
cid.& verissimum puto, per ea quæ dixi supra artic.præ-
ced.in princ.& in fine.

62 Limitatur † sexto,vt non procedat quo ad ea quę spe-
ctant ad iustificationem ignorantiæ, Menoch.de arbit.
iudic. dicto casu 186. numero 15. cum concordan. per
eum.

63 Tu intellige, † nisi illa quoque pendeant a secreto
cordis,sicut ipsa ignorantia, nam illa quoque in tali casu
per iuramentum probari possent. Limita etiam alijs mo
dis, vt infra art.si.

Articulus VII.

64 AD septimum, † An scilicet semiplena probatio suf-
ficiat,quando agitur de leui præiudicio partis.

Videtur quod non, quia doctores communiter con-
cludere videtur, quòd hoc regulatiter requiritur,vt non
agatur de graui præiudicio partis, dicentes, quod quan
do de graui præiudicio agitur, nunquam admittitur
semiplena probatio, etiam si alias admitteretur, vt di-
xi post multos supra articul.præceden.versicu. limitatur
tertio &c.

In contrarium est communis doctorum opinio,Bald.
in l.1.num.3.versic.vel dic.C.de dilat. & sentit idem cla
re Ange.in l.2.§.quod diximus,num.3. ff. si quis cautio.
Abb.in c.ex literis.num.14.de restit.in integr.Dec.in c.
ex ratione,num.54.de appell.Ioan.Ferrar.de appel. lib.
2.cap.9.num.160.Cassan.in rubr.4.§.20.vers.& ideo,&
hoc verius puto.

Et exemplum affertur, quòd pro ratione deseruit in
obtinenda restitutione aduersus lapsum fatalium vel in
petenda quinta vel sexta dilatione.

Aliud quoque exemplum sumi potest,quando petitur
restitutio

restitutio ad appellandum, vel in casibus similibus, in quibus semiplena probatio sufficit, vt dixi supra quæst. praeced.art....& aliud in cap.cum Bertoldus. secundum octauam lect.de re iud.vt per Abb.ibi num.35.quod est peregrinum.

Alia quoque ratio sumitur ex dictis Bart.in extrauag. ad reprimen.super verbo summarie.num.8.

Ad contrarium respon. quòd fallacia est in argumento. Nam licet quando agitur de graui præiudicio partis nunquam admittatur semiplena probatio, non tamē sequitur, ergo cum agitur de leui præiudicio, non sufficit semiplena, vel sufficit, quia vnum non infert ad aliud.

Articulus VIII.

65 AD octauum, † An scilicet prædictæ conclusiones, in quibus admissum est sufficere semiplenam probationem,& in specie per iuramentum impediti, procedant indistinctè in omni casu, an vero quandoque arbitrio iudicis limitandæ veniant, & etiam in ijsdem casib. requiratur plena probatio?

Concludo quòd sic, vt est communis omnium conclusio, quos colliges statim ex limitationibus sequentibus, secundum quas & similes iudex arbitrium suum moderari debebit.

66 Primò † igitur limitantur prædicta de semiplena probatione, vt non procedant, quando impedimētum posset per testes plene probari, quia tunc non admitteretur probatio per iuramentū, vel modo simili præsumptiuo, ita in specie limitat D.Cornel. Benincas.in tract.de pauper. quæst.7. speciali 3.numer.27. & verum puto, quia concordat optime cum ijs, quæ post doctores communiter dixi supra eodem artic.5.per totum. & artic.6. limit.5.

67 Secundo limitatur, † vt non procedant, nisi coniecturæ aliquæ concurrant, ex quib.iudex contētus remanere debeat de semiplena probatione, Benincas.præal.d.q.7. special.3. num. 28. allegans determinationem Rotæ in tit.de iureiur.decis.3.in antiquis. Idem sequitur Ioseph Ludou. in secunda parte decis.Perus.decis.36.& hoc in tantum verum puto, vt immo superflua videatur limitatio, excepto casu probationis faciendæ per iuramentum, in quo optime procedit.

68 Declarando tamen, † quòd si non adessent coniecturæ in contrarium, tunc non esset necessarium, quòd adessent coniecturæ pro ipso allegante ignorantiam: præsu mereturenim ignorantia regulariter, & per iuramētum sufficienter suppleri diceretur præsumptio iuris, faciunt quæ dixi supra articul.6.limitat.5.

69 Tertiò limitantur, † vt non procedant, quando iste impeditus fuisset pluries admissus ad probandum impedimentum suum per iuramentum,& sic semiplene, nō amplius quàm semel vel bis ad summum admitti debet hæc probatio per iuramentum, l.fi.in fine.ff.de bon.auth.iud.poss.cum concord.per Sylu.cons.31.nu.7. lib.1. cum concord. & idem quod non nisi semel admitti debeat, latius cons.19.circa finem, eod.lib.Io.Ferrar.de appell.libr.2.cap.9.num.160. Cassan.super consuet.Burg. rubr.4.§.20.vers.5.& Menoch.cum concord.in d.tract. de arbitr.iud.lib.2.casu.178.num.5.

70 Quartò † limitantur, vt procedant ita demum, si iuramentum deferatur a iudice ipsi impedito, non autem si ipsemet iuret, & ad eius iuramētum fuerit assignata alia dilatio, vel creditum fuerit iuramento aliter &c. Tunc enim id quod iudex prosecutus fuerit & fecerit prætextu talis iuramenti, tanquam non formiter præstiti, erit ipso iure nullum. Ita notanter post multos Rolland. a Valle cons.65.num.28.lib.3.Nota.

71 Quintò † limitantur, vt procedant, quando qualitas personæ talis est, vt eius iuramento credi possit, puta si sit notabilis & honesta persona,& vitam honestam degat, alias si vel vilis persona sit, vel turpis conditionis & famæ eius iuramento credendum non esset, ita dixit originaliter Archid. in cap.actor. de dolo & contum. in 6. in verbo condemnetur, vers.sed qualiter. Host.in cap.1. eod.titulo, & ibi Ioan.And. & Anch.in fin.Alexand.in l.quæsitum.nu.4.ff.de re iudic.post multos quos remissiue allegat,& dicit, quòd in effectu ista est magis communis conclusio, quod exceptis quibusdam casibus in
72 iure expressis, in reliquis debent committi arbitrio † iudicis, qui debeat respicere personarum, & iudicij qualitatem, & idem Felyn.in cap.ex parte.colum.penult.de rescrip. & Imol.& Perus.in cap.ex ratione.de appellat. & ibi Dec.col.12.versic.quarto principaliter &c.sub numer.53.& 54. Abb.ibi num.11.& Præpos.nu.12. Abb. in cap.ex literis.num.14.de restit.in integ. & in ca.cum Bertoldus.numer.36.de re iudic.& Dec.in c.cognoscentes.in secunda lect.numer.49.de constit.& ibi Gygas in
73 addit.exemplificans in eo, † qui est facilis ad iurandum, & qui forte alias fuit periurus, nā non admitteretur eius probatio per iuramentum hoc casu. Bart. in l.2.§.quod diximus, numero 1.ff.si quis caut. Alexand.in l.de tutela.numer.11.C.de restit.in integrum.Zas.in dict.l.quæsitum.numer.5.Rota decis.34.in fine de præben.in antiquis. Ioan.Ferrar.de appell.lib.2.cap.9.in fin. Tiraq. in tract.de pæn.causa 51.numer.146.Cassan.super consuetud.Burg.rubr.4.§.20.versic.& allegantis. numero 5. Mysinger.centur.4.obserua.57. in fine. dicens ita seruari per dominos curiæ imperialis, & nouissime D. Cornel.Benincas.de pauperta. q.7.in 3.speciali, numer.27. Card.Zabar.consil.77.num.5.in fine.Socin.iunior consil.39.num.14. libr.1.& inter consilia feudal.consilio 1. num.206.versic.confirmatur, vbi persona Illustris iurauerat se ignorasse instrumenta, & dicitur quod ideo ei credendum est. Neuiz.consil.47.numer.10.& nemo discrepat, quem viderim,& verissimum puto.

Sed quoniam plerique ex prædictis ponunt hanc conclusionem pro limitatione generali ad regulam principalem de qua supra eod. artic.3. dicentes quod etiam si alias requireretur plena probatio, si tamen onus probandi impedimentum incumbat viro nobili, atque honestę, & inculpatæ vitæ, tunc remittatur iudicis arbitrio, àn contentus esse velit iuramentum deferre, & illi credere cum religione iurisiurandi, vt per Archidiac.Host.Imo. Alexand.& alios plerosque proxime allegatos, ideo ego puto sic dicendum.

74 Aut persona quæ allegat † impedimentum, est nimis egregia & honesta, & excedit terminos ordinariæ hominum integritatis & bonitatis, idest quòd habeatur pro honesta & veridica persona non ex ea dumtaxat præsumptione naturali, quia quilibet bonus esse præsumitur a natura, scilicet ex eo tantum, quia non probatur mendax vel turpis, vel infamis, sed quia operibus virtutum certum experimentum apud homines fecit suæ bonitatis, vt sunt fere regulariter religiosæ personæ vitam immaculatam in cænobijs degentes, & similes, & & tunc procedet hæc conclusio vt limitatio regulæ principalis de qua supra artic.3. & in istis terminis dicit Pedem. decis.71.numer.26. post multos vbi ibi, subdens
75 quod in valde probo viro † admittitur probatio per iuramentum, & contra præsumptionem iuris, & de iure. Nota.

76 Aut persona † quæ allegat impedimentum est è contra persona turpis, & secundum communem æstimationem nullius fidei, vel suspectus est de periurio vel mendacio,& tunc procedet hæc conclusio, vt limitatio generalis ad illas conclusiones supra factas, quod aliquando

Sfortiæ Oddi,p.1. V 3 simi-

semiplena probatio sufficiat, non enim sufficiet probatio per iuramentum, si persona iurantis sit huiusmodi, & ita intelligo Bald. in l. 1. num. 3. C. de dilat. & ita in specie loquitur Ant. Tri. sing. 83. numero 3. vbi ita limitat glossas illas, quæ dicunt stari iuramento alicuius in his, quæ pendent ab animo &c. & Aluis. sing. 165. in fine.

76 Aut persona, † quæ impedimentum allegat, est famæ & existimationis ordinariæ, idest illius, quàm quilibet a natura iuris præsumptione retinet, idest; quia contrarium non probatur, & hoc casu ista conclusio non habebit locum nisi occurrant aliæ coniecturæ pro ipso impedimento, vel sumus in aliquo illorum casuum, in quibus sufficit semiplena probatio, & è contra non habeât locum conclusiones supra factæ ad fauorem semiplenæ probationis, nisi concurrat hæc honestas & præsumpta bonitas personæ, & in hoc puto consistere totum arbitrium iudicis distinguendo vt feci, & puto iuri & æquitati consentaneum.

78 Insuper † in practica notandum est, in modo articulandi, Nam si is, qui impedimẽtum allegat det articulos deducentes impedimentum, tunc non poterit probare illos nisi per testes, si vero petat se admitti ad iurandum super tali impedimento, ex eo quia inquiat se aliter non posse probare &c. & sit honestus & bonæ famæ admittitur, ita post Specul. titulo de appellat. §. nunc breuiter, versic. quid ergo, Innoc. in cap. ex literis. de rest. in integ. & Rot. de appell. decis. 55. incip. alia concludit, Guido Papæ decis. 64. num. 2. & dicit sic fuisse iudicatum in illa curia.

Et ita intellige præall. dictum Guidonis, nec obstat ei additio facta ad illum ibi, & erit maxime cauendum ab aduocatis in articulando.

SVMMARIVM.

1 *Restitutionis in integrum petendæ tempus elapsum non esse, quis probare debeat?*
2 *Quid in restitutione in integrum ex edicto maiorum?*
3 *Et quid in restitutione in integrum ex edicto minorum, in qua ante omnia probandum est, quod minor annis fuit is qui læsus est.*
4 *Et quid si non constat, an quadriennium, quod datur ad restitutionem petendam lapsum fuerit vel ne.*
5 *Quadriennium quod datur ad petendam restitutionem in integrum est præscriptio quædam ipsius officij iudicis ex quo restitutio in integrum competit.*
6 *Præscriptio, exceptio est.*
6 *Exceptio debet probari a Reo tanquam fundamentum intentionis suæ.*
7 *Restitutionem in integrum qui petit, an probare debeat, quod res de qua agitur pertineat ad eum iure dominij, vel possessionis, uel alterius rationabilis intereße. quòd sic regulariter.*
8 *Restitutio in integrum non competit, vbi quis modicũ damnum passus fuit.*
9 *Intellectus l. 3. §. 1. ff. ad exhib. ibi, non vtique dominum se dicit, sed ostendere debet &c.*
10 *Regula de qua supra, num. 7. an procedat, quando non de iure reali, sed personali agitur.*
11 *Et an procedat non solum quo ad aliqualem probationem, sed & quo ad plenariam.*
12 *Et an procedat, quando quis vna cum dominio rei possessionem quoque amisit.*
13 *Dominium rei, vel possessio an debeat probari plene, an vero sufficiat semiplena probatio.*
14 *Quid quando vtrunque iudicium cumulatum fuit, & eodem iudicio, & sententia venit expedienda tam causa restitutionis in integrum, quàm rescissoriæ actionis.*
15 *Dominium plene probari debet, vbi quis vincere vult, vel in petitorio, vel possessorio.*
16 *Et quid quando non vtrunque iudicium cumulatum est in eodem libello, sed tantum iudicium rescindens agitur.*
17 *Restitutio in integrum, siue rescindens iudicium non habet se vti præparatorum ad rescissorium, sed vti causatiuum illius.*
18 *Iuramentum calumniæ, & iuramentum suppletiuum differunt, quia illud est opinionis, hoc est veritatis.*
19 *Dominij prædicti plena probatio an sit necessaria, quando quis se astrinxit ad illud plene probandum.*
20 *Probationes factæ in iudicio rescindente circa dominium vel aliud interesse faciunt fidem in rescissorio absque alia probatione.*
21 *Quid quando in iudicio restitutionis in integrum tantum summarie & semiplene probatum fuit dominium &c.*
22 *In Rei vendicationis iudicio etiam vtili requiritur plena probatio dominij.*
23 *Et quid quando in iudicio restitutionis in integrum plene probatum est de dominio, &c.*
24 *Probare quod non est necesse, si probetur in vno iudicio, non relenat probantem in alio.*
25 *Et quid si probationes factæ in iudicio rescindenti tangunt merita causæ principalis iudicij rescissorij.*
16 *Et quid si probatio facta in iudicio rescindente facta fuit formiter, hoc est quod fuit citata pars ad respondendum capitulis, ad dandum interrogatoria &c.*
27 *Et quid si non est facta formiter?*
28 *Cautela pro Reo, vt nõ curet in hoc primo iudicio restitutionis in integrũ tractari causam dominij & si requiratur, quid facere debeat.*
29 *Nullitatis remedium si intentatum fuit, & probatum fuit non de nullitate sed de læsione, & de causa restitutionis in integrum, an obtineri possit?*
30 *Nullitas non includit in se iniustitiam.*
31 *Nullum quod est, videtur posse dici quoque non iustum, quia non secundum iuris formam factum est.*
32 *Iudex super nullitate aditus potest reformare sententiam quoque super iniustitia eius.*
33 *Et quid è contra si remedium restitutionis fuit intentatũ, & probata fuit nullitas actus, non autem læsio?*
34 *Restitutio in integrum non præsupponit iniustam sententiam, sed errorem ipsius læsi.*
35 *Sententia potest dici iniusta, quando adest causa restituendi in integrũ ipsum læsum, quia interim dum non restituitur iniuste nocet ipsi læso.*

QVAESTIO XXXIX.

De probatione aliorum incidentium communium vtriusque restitutionis, tam minorum, quàm maiorum.

EVenit etiam in iudicio restitutionis in integrũ, vt quædam alia probari debeant, quæ sunt communia vtriusque restitutionis, & ideo videtur hic breuiter agẽdum de probatione horũ incidentiũ, & quoniã quæstio satis breuis est, quatuor his articulis absolui potest.

Primò, Quis probare debeat non esse lapsum tempus petendi restitutionem in integrum.

Secundò, An probari debeat ab eo qui petit restitutionem in integrum, quod res de qua agitur pertinet ad eum iure dominij vel possessionis, vel quod aliqua alia ratione habeat interesse in causa.

Tertiò, Hoc interesse, dominium, vel possessio, an debeat plene probari, an vero sufficiat semiplena ꝓbatio.

Quartò, An probationes factæ circa dominium in iudicio rescindente faciant fidem in rescissorio.

Artic-

Articulus I.

1 AD primum, † Quis scilicet probare debeat non esse lapsum tempus petendi restitutionem in integrum?

Videtur quòd ipse qui petit restitutionem probare debeat.

Primò per ca.constitutus. de restitut.in integrum, vbi videtur expressum ibi, vel cum adhuc existant intra tẽpus ad obtinendum beneficium restitutionis in integrũ indultum &c. cui non videtur obstare responsio Imolæ ibi, quod scilicet ille minor ibi obtulerat se paratum probare hoc, quia hoc est diuinare, vt dicunt Alexand.in l.si minorem.C.de restit.in integrum.

Secundò, quia ita tenent Salyc. in d.l.si minorem.& ibi clarius & latius Alexan. col.1. per totum & allegat etiam idem tenentem Ant.de Bur.in d.c.constitutus, & hoc incidenter admittit Franc.Marci, decis.516.num.4. & Afflict.super constit.regni, lib.7.rubr.38.num.29.

In contrarium est communis aliorum sententia. Quã primo tenuit Imo.in d.c.constitutus. num.... & in cap.1. num...extra eod.& dicit ita esse de mente Iacobi Butr. & Bartoli in d.l.si minorem. C.de restit.in integ.& hãc opinionem firmat Aret.ibi, & Iac.de S.Georgio ante finem post disputationem ita firmiter tenet.

Idem vult Aret.in d.l.nam & postea. §.si minor. col. 3.in princ. ff.de iureiuran. Zas.in d.§.si minor.num.13. dicens quod Ant. de Butr.qui contrarium tenuit cõmuniter ab omnib.repræhenditur. Alc.in tract.de præsum. reg.1.præsump.32.sub litera d.vbi de communi. Iacob. de Arena in l.si curatorem, circa finem.C.de restit.in integrum. Curt. iunio.in rubr. C.qui adm.númer.23.vbi etiam de communi. & de communi etiam testatur add. ad Alciat. d.præsumpt.42.circa finem, quæ fuit Io. Nicolai Arelatani, Eman. Costa in reper. l.si ex cautione. versic. quæro igitur. numero 4.C.de non num. pecun. vbi de communi, & consulendo sequuntur Corn.consi. 136.num.8.libr.2.& consil.338.num.8.libro 1. Gozad. consil.22.num.24. Pet.Ant.Anguisciola consil.10.num. 3.lib.2.Natt.consil.167. num.11.lib.1.Bellam.decisio. 653.si supponimus.& in summa ista est magis cõmunis & recepta omnium sententia.

Pro qua adducitur d.l.si minorem. C.de restit.in integrum.Respon.Salyc.quod ibi constat de quadriennio ex probatione minoris ætatis, sed hoc quoque diuinare est, vt faciebat Imo.ad dictum cap.constitutus.

Ego breuiter puto sic dicendum.

2 Aut loquimur † de restitutione in integrũ ex edicto maiorum, in qua cum non agatur de probatione ætatis, nõ potest neque etiam ex calculo annorũ constare, an quadriennium transiuerit, nec ne, & dic quòd regulariter præsumetur quadriennium non esse transactũ, vt dicam proxime in vltimo membro distinctionis.

3 Aut loquimur † de restitutione in integrum ex edicto minorum, in qua potissime & ante omnia probandum est, quòd minor annis fuit is qui læsus est, quando se læsum fuisse ait, & consequenter, in qua constare potest facilime ex calculo annorum & ex facie libelli, an quadriennium transiuerit nec ne, & tunc dico, quòd aut constat, quòd non transiuit, & dubium nostrum non loquitur, aut constatè contra, quòd transiuit, & tunc reus habebit intentionem fundatam quoad hoc, ne habeat probare, quòd tempus petendi restitutionem lapsum fuerit, quia iam dicetur probatum: sed dubium erit, an propterea minor hoc ipso excludatur a limine iudicij, & iudex possit libellum hunc respuere, ex quo constat per calculum annorum ab ipso minore narratorum, quòd tempus petendi restitutionem non amplius competit minori, & dico, quòd iudex non propterea respuere poterit libellum, potest enim esse quod adsit causa, propter quam quadriennium non cucurrerit contra minorem, vel si cucurrerit possit nihilominus restitui in integrum etiam post quadriennium transactum, vt accidit in pluribus casibus, quos plene tractaui supra, quæst. 19.art.11.

In tali autem casu onus probandi, quod quadrienniũ non cucurrerit contra minorem, vel si cucurrerit, quod nihilominus adhuc competat restitutio, incumbet ipsi minori. Et sic procedat vno modo prima opinio Sal.Alexand.Ant.de Butrio,& aliorum,& ne res careat authoritate, ita in hoc membro reperio sing.tenere Card.in ca. cum ex literis.in 2.oppos.in fin.eod.tit.de rest.in integ. Subdit tamen quod tutius erit in libello apponere etiam causam, quare quadriennium non cucurrerit, vel etiam post quadriennium restitutio in integrum dari debeat. Quod nota.

3 At denique, † non constat an quadriennium lapsum fuerit, vel ne, & tunc intrepide tene communem conclusionem quicquid Salyc.& Ant. de Butr. crediderint, & primo per d.l.si minorem. C.de restit.in integ.ad quam non bene respondetur a Salyc.vt prædixi, quia si cõstasset ibi ex probatione ætatis, quòd quadriẽnium nõ transiuisset, aduersarius minoris non potuisset admitti ad probandum contrarium, posito quòd ad probandum contrarium circa ætatem nõ debuisset nec potuisset admitti, vt ibi præsuponitur, & nõ video quomodo hæc inductio tolli possit.

4 Secundò, † quia lapsus quadriennij est præsumptio quædam ipsius officij iudicis, ex quo restitutio competit, vt l.fin.C.de temp.in integ.rest.& ibi doct.& dixi su-
5 pra q...ar... Præscriptio † autem est exceptio, vt per gl.& doct.in Rubr.extra de præscript.& est text.in l.1.§.cum
6 itaque.C.de annal.excep.& alibi passim. Ergo debet ab ipso reo tanquam fundamentum suæ intentionis probari.l.in exceptionibus. ff.de except.cum simili. & in his terminis proprijs ita concludit Gozad.d.consil.22.nu. 24.& Iacob.de S.Georgio in d.l.si minorem. Et ita tenendo ad d.cap.constitutus.de rest.in integ.per se patet responsio, intelligendo prout iacet litera, quæ nil aliud requirit, nisi vt illi minores sint intra tempora petendæ restitutionis, si illam obtinere volunt, non autem requirit quod hoc ipsi probent.

Articulus II.

7 AD secundum, † An scilicet ab eo qui petit restitutionem in integrum probari debeat, quòd res de qua agitur, pertineat ad eum iure dominij, vel possessionis, vel alterius rationabilis interesse?

Videtur quòd non.

Primò quia præposteraretur ordo iudicij rescindentis & rescissorij; qui est, vt prius restitutio in integrum expediatur, deinde rescissoria actio proponatur in qua agitur de dominio ipsius rei, vt omnes in §.rursus. Institut.de action.in leg.si ab hostibus. C.eod.& in capit. cum literis.extra eodem. ego dixi plenissime supra quæstion.33.

Et hoc multo magis stringit stante ea opinione, quòd probationes factæ in iudicio rescindente non reuelent in possessorio, de qua dicam infra eodem articulo fin.

Secundò per text.in l.3.§.1.ff.ad exhib.ibi, non vtiq. dominum se dicit, sed ostendere debet &c.

In contrarium est text.in l.2.ibi, ad se domum pertinere monstrauerit.C.de vxor.mil.& etiam text.in l.thesaurus.ff.ad exhib.tenendo, vel quòd iudicium rescindẽs sit præparatorium ad rescissorium, vel causatiuum.

Et ita determinant Petr.Cyn.& Iacob.Butr.vt refert

iuramentum hoc non ſufficiat pro informatione animi ipſius iudicis,& tollendi omnem ſuſpicionem ex animo eius,ſi ſufficit illud de quo in d.cap. vltra tertiam. Præſertim cum illud in iudicio,quod principaliter agebatur ſufficiat,hoc vero ſit preſtandum ſuper iudicio reſtitutionis,non pro deciſione cauſæ principalis, quæ agitur,ideſt ipſius reſtitutionis,ſed alterius poſtea agendæ.

Secundo placet mihi hæc concluſio,per illam rationẽ qua ſupra concluſum fuit,quod admittitur læſus ad reſtitutionem in integrum ad appellandum,vel ad appellationem proſequendam,ſi doceat de bono iure ſuo ſaltem ſemiplene,& hoc ſufficit,vt dixi ſupra q . . . art . . .

19 Qua concluſione retenta, † limita niſi ipſe agens ſe aſtrinxiſſet ad hanc plenam probationem faciendã ponendo ſcilicet ſe eſſe dominum, & dominium amiſiſſe per abſentiam eius &c.vt per Bellam.in dicto capitulo conſtitutus.nu.decimoquinto.verſ.ſaluo,de reſt.in integrum.faciunt quæ dixi ſupra quæſtione præcedent.art.ſi.in fine,verſ.inſuper &c.

Articulus IV.

20 AD quartum, † An ſcilicet probationes factæ in iudicio reſcindente circa dominium vel aliud, faciant fidem in reſciſſorio abſque alia probatione.

Diſtingue duos caſus.

Primus eſt, † quando in iudicio reſtitutionis in integrum tantum ſummarie & ſemiplene probatum fuit dominium &c.& ſufficienter quo ad illud iudicium,ſecundum terminos concluſionis præcedentis,& hoc caſu conclude ſecundum omnes quòd huiuſmodi probatio non releuat in ſecundo iudicio ſcilicet reſciſſorio,in quo plena dominij,vel poſſeſsionis vel alterius intereſſe probatio requiritur. Et ita omnes allegandi ſtatim in caſu ſeq.pro indubitabili præſupponunt hoc in iſto caſu. & in ſpecie ita concludit Alber.in d. §. ſed quod ſimpliciter.n. 17.in fine.& hoc omnino verum eſſe ait Bal.in d.nu.9.& Bal.in l.qui proprio.§. item quæritur. ad finem. ff.de procur.& in terminis Hoſt.& Io.And.in c.cum ex literis.col.pen.in fi.& ſub verſ.ſed aliæ.

Et pro hoc eſt tex.in l.ſi quis a liberis.§.meminiſſe.ff. de lib.agn.& in l.ſi iudex.& ibi Alber.ff.de his, qui ſunt ſui &c.vbi melius probatur.

22 Et ratio clara eſt, quia in iudicio rei † vendicationis etiam vtilis requiritur plena probatio dominij, cum dominium ſit ſola cauſa & iuſtificatio actionis.§. 1. Inſtit. de actio.cum ſua materia.

23 Secundus caſus eſt, † quando in iudicio reſtitutionis in integrum plene probatum eſt,de dominio &c.

Et hoc caſu dubius eſt articulus.

Videtur enim quod probationes factæ in primo non probent,neque fidem faciant in ſecundo iudicio.

24 Primo,quia id quod probari non debet, † non releuat probantem,l.ſi duo.ff.de iur. & l. ſi quis libertatem. ff. de petit.hære.

Secundo,quia ita tenent doct.plerique,communiter, Iacob.de Arena & And.vt refert Alber. in d.l.ab hoſtibus.§.ſed quod ſimpliciter.num. 18.ff.ex quib.cau. maio.& Alb.licet non ibi,alibi tamen hoc ſequitur, videlicet in d.l.quòd tempore.nu.4.ver.ſed nunquid, & Paul, de Caſt.ibi poſt Cynum,in verſ. dicit autem Cynus, & acriter repræhendit Baldum, qui aliter tenuit contra Petrum,& Cynum, qui hoc tenuerunt in dicta l. quòd tempore,& idem voluit Paul.de Caſtr. in l. nam & poſtea.§.ſi minor.nu.6.ff.de iureiurã.& idem aperte tenet Bellam.in c.conſtitutus.num. 17.de reſtit.in integrum,

Contrarium tenent alij doctores magis communiter Bal.in d.l.quod tempore.nu.7.C.de reſt.mil.& idẽ Bald.in l.qui proprio.§. item quæritur. ad finem. ff. de procurator.& Alber. in dict.§. ſed quod ſimpliciter,in hoc ſibi contrarius tenuit. Idem voluit Innoc.in c. ex literis.de reſtitut.in integrum, & poſt eum & ex mente eius ſequuntur ibi Hoſt.colum.pen.in fin.D. Anto.nu. 39. ante finem, vbi latius declarat. Cardin. in verſ. quo circa,quæſt.14.& idem Bellam.ibi nu.12.& Guido Papæ deciſ.136.col.2.ver.præterea videmus.& in ſumma hæc videtur magis communis opinio præſertim apud canoniſtas.

Pro qua facit & adducit in arg.l.ſi diligenter.ff.mãd. puto quòd inductio ſit ibi in verſ.item ſi, in illis verbis, niſi & reliquum mihi præſtes.

Secundo, quia iſtæ probationes dominij ſunt pertinentes ad vtrumque iudicium,ergo &c.

Pro concordia reperio Anchar.in cap.cum ex literis,
25 ad finem ita dicentem,aut probationes † factæ in iudicio reſtitutionis in integrum tangunt merita cauſæ indicij reſciſſorij,& probant in hoc ſecundo iudicio reſciſſorio,aut non tangunt,& ſecus,& ait idem voluiſſe Cymet in dict.l.quod tempore.in 6. & 7. quæſt. & Ioann. Andr.ibi.

Sed aduertendum eſt,quòd licet ſit vera in ſe diſtinctio,tamen non eſt conueniens:quis enim dubitat quod ſi probationes non ſunt pertinentes ad reſciſſorium nõ faciunt fidem in eo? Quinimo nos præſupponimus, qđ probatio iſta ſit facta circa dominium rei, vt in articulo conſtituimus dubium vna cum doctoribus,vnde neceſſe eſt quod ſint pertinentes ſemper,cũ in reſciſſorio agatur de probatione dominij principaliter.

Ego igitur puto ſic dicendum.

26 Aut probatio dominij † plene facta in iudicio reſcindente,facta eſt formaliter, hoc eſt,quòd fuit citata pars ad reſpondendum capitulis ſuper dominii probatione factis,ad dandum interrogatoria,exceptiones &c. & in ſumma factum eſt id totum quod fieri debuiſſet in iudicio reſciſſorio,& puto opinionem ſecundam canoniſtarum eſſe veriorem,& etiam æquiorem, quia longiores litium circuitus amputat,iuxta l. properandum. cum ibi notat.per ſcrib. C.de iudic.

27 Aut non eſt facta † formiter, & tunc puto veriorem ſententiam Petr.Cyn.& aliorum Iuriſtarum.Ex eo quia abundans cautela actoris circa probationem dominij non debet nocere reo,qui cum non teneretur in iudicio reſtitutionis in integrum de eo diſceptare, neque de diſceſsione eius fuit requiſitus, excuſari iure optimo debet,ſi ſuper probatione dominij iterum diſcuti vult in reſciſſorio.

Et ita tenendum puto,& pro primo membro in quo teneo firmiter opinionem Canoniſtarum reperi poſtea gloſam in l.2.C.de ord.cogn.quæ videtur illam ſententiam ſequi, & miror quod illam doct.præfati non allegent.

28 His ſtantibus cautela erit, † quod reus non curet in primo iudicio reſtitutionis in integrum hanc quæſtionem dominij tractare,& ſi requiratur vt reſpondeat articulis,det interrogatoria, exceptiones &c.reſpondeat, quod non tenetur hanc queſtionem dominij in hoc iudicio peragere.

29 Quæri etiam iuxta † prædicta poteſt, an ſi intentatũ fuit remedium nullitatis,probatum fuerit non de nullite,ſed de leſione, & de cauſa reſtitutionis in integrum, an obtineri poſsit?

Ponit hanc quæſt.Anchar.in c.conſtitutus.num.6.de reſt.in integ.& remittit ſe ad notata per Innocẽ. in cap. cum contingat,de offic.deleg. Vbi Inno. tenet quòd nõ. & ſequitur ibi Abb.in fine.poſt Io.de Lignano ibi.& dicit Abb.quod hoc dictum Innoc.quotidie allegari ſolet,
30 quòd nullitas † non includit in ſe iniuſtitiam & ita ſim-

pliciter

pliciter notat ibi ex Innoc.Felyn.ad finem, & simpliciter admittit.

Ea ratione omnes, quia non est probatum id quod in iudicium fuit deductum.c.calumniam.de pæn.& Leum quem temere.ff.de iudic.

Contrarium tamen tenent Vltramontani, vt refert Io.de Lign.& post eum Abb.in d.cap.cum contingat. ad finem.& hanc opinionem communem dicit Cardin. Alexandrinus in cap.dilecto. in.6.quæst.de appellat.

31 Et allegatur pro hoc, quia quod nullum † est, iniustũ dici potest, non enim dubium videtur, quod qui non rite secundum iura fecit, non iuste dicitur fecisse, quia non secundum ius.

32 Facit etiam alia communis opinio, quia † iudex aditus super nullitate potest reformare sententiam quo ad iniustitiam, de qua testatur Alex.cons.79.perspectis, sub nu.1.lib.2.

Ego puto æquiorem hanc secundã sententiam ad circuitum euitandum, licet prima videatur in puncto iuris verior, ex eo saltem, quia aliud est petitum, aliud est probatum, & si iudex ferret sententiam iuxta ea quæ probata essent, non ferret sententiam conformem libello, si vero conformem libello ferre vellet, notorie ex eisdem iniustitiam faceret. Et ideo æquitatem secundæ opinionis contra Innoc.& sequaces suaderem, quod iudex sequeretur, quando reus non opposuit de impertinentia articulorum & probationum, quinimo tacite consensit, quod fierent probationes super meritis restitutionis in integrum, quamuis illa petita non fuerit, alias deberet eum absoluere cum condemnatione expensarum ipsius actoris.

33 Retenta tamen † simpliciter opinione Innoc.limita, vt non procedat econtra, quia quod iniustum est dici potest quoque nullum, vt per Innoc.Abb.& Fely.præall.

Sed aduerte, quia licet procedere posit hoc quo ad in
iustitiam sententiæ, non tamen videtur commode apta-
34 ri restitutioni in integrum, quæ iniustitiam † sententiæ
non præsupponit, sed errorem ipsius læsi.l.præfecti.ff.de
minor.

Sed tene limitationem, quia si iusta causa subest resti
35 tuendi in integrum ipsum læsum, ipsa sententia † iniusta
esse incipit, si non reuocatur ope restitutionis, & sic alij
actus celebrati per minorem cum damno eius, & adde
idem tenentem Bar.in l.Carmelia.nu.4.ff.de iur.patr.&
pro hoc est tex.in l.verum.§.ex facto.ff.de minor.

S V M M A R I V M.

1 *Sententia restitutionis in integrũ an sit interlocutoria, vel diffinitiua.*
2 *Quid si restitutio est petita aduersus sententiam vel contractum?*
4 *Sententia ista ad quid se extendere & quid continere debeat?*
5 *Sententia ista per omnia debet esse conformis libello in quo petita est restitutio.*
6 *Sententia qualibet debet esse conformis libello regulariter.*
7 *Iudex restitutionis debet scire quid petitum est rescindi in libello.*
8 *Iudex debet pronunciare super vno vel vtroque iudicio resciden to, vel rescissorio, prout vel vnum institutum est, vel ambo cumulata sunt.*
9 *Iudex restitutionis non condemnat, vel absoluit, declarat.*
Restitutionis sententia debet continere, læsum reponendum esse in pristino statu.
10 *In sententia hac potest iudex etiam rem ipsam adiudicare quandoque & quando.*
11 *Restitutionis iudex an possit pronunciare super meritis causæ principalis.*
12 *Restitutus an dicatur quis si restitutio fuit incidenter petita, & sententia lata est ad fauorem suum in causa principali.*
13 *Iudex an debeat dicere quòd ipse restituit, an vero pronunciare restituendum.*
15 *Delegatus licet non restituat contra sententiam propriam potest tamen pronuntiare restituendum.*
16 *Sententia an sit necessaria regulariter in hoc iudicio restitutionis.sic.*
17 *Quid de Stylo Rotæ quando constat, quod restitutio concedenda venit.*
18 *Quid in restitutione petita per modum exceptionis, vel replicationis.*
19 *Sententia restitutionis debet esse infirmatoria, vel confirmatoria primæ.*
20 *Sententia restitutionis non est necesse quod feratur in præsentia ipsius minoris.*
21 *Restitutio in integrum regulariter est producenda, dummodo non constet ex actis suę curię, quod actor fuit restitutus.*
22 *Si in rescripto dicatur N.in integrum restituatur, dicatur orator restitutus, regula quòd non.*
23 *Et an procedat, si pars fuit citata ad dicendum contra commissionem.*
24 *Et an procedat in beneficialibus.*
25 *Restitutio dum pendet, suspenditur interim executio.*
26 *Sublimitatur dupliciter illud de beneficialibus, vt plenius sub num.26.& 27.*

QVAESTIO XL.

De sententia, quæ super hoc iudicio restitutionis in integrum ferenda est.

CОngrue nunc sequitur videre de sententia, quæ ferenda venit super hoc iudicio restitutionis in integrum, postquam de probationibus in eo faciendis satis supra proxime tractatum fuit. Sed quoniam quęstio hęc nullam penæ difficultatem habet, breuiter hisce 7. Articulis, & pro maiori parte absque aliqua disputatione absoluetur.

Primò, An hæc sententia sit interlocutoria, vel diffinitiua.

Secundo, Quid continere debeat hæc sententia, & ad quid se extendere potest iudex.

Tertio, An super meritis causæ principalis iudex pronunciare posit?

Quarto, Si restitutio in integrum incidenter petita sit, an sufficiat pronunciare ad fauorem petentis in causa principali tantum, & dicatur in consequentiam restitutus?

Quinto, An iudex debeat dicere, ego te restituo, an vero sufficiat pronunciare restituendum.

Sexto, An restitutionis sententia semper necessaria sit in hoc iudicio, & quædam alia notabilia.

Septimo, Si in rescripto dicatur, quòd restituatur in integrum, an orator dicatur restitutus, an vero restituendus prout iuris fuerit.

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet hæc sententia restitutionis in integrum sit interlocutoria, vel diffinitiua? Ponit Felyn.in rubr. de re iudic. num.18. in fine, & allegat duo dicta Bellameræ, vnum est decis. 217. exceptio, vbi dicit, quòd ista sententia quibusdam visa est

est interlocutoria, & ipse Bellame. non contradicit.
Aliud est decisio. 417. clemen. appellanti, vbi dicit quod clemen. appellanti, non habet locum in appellatione ab interlocutoria habente vim diffinitiuæ, qualis est interlocutoria, quæ fertur super attentatis, & quæ fertur super restitutione in integrum ad appellandum. & cum his dictis pertransit Felyn.
Ego autem puto sic dicendum.
2 Aut † petita est restitutio incidenter per viam exceptionis vel replicationis, & tunc cum restitutionis sententia non sit per se necessaria, sed tantum sufficiat pronunciare super negotio principali, vt dicam infra eodem articul. 4. non videtur iste casus cadere in quæstionem, si vero iudex vellet pronunciare separatim super exceptione vel replicatione restitutionis, dico quod si separatim sic facit a sententia super negotio principali. ferenda, dicetur interlocutoria, sed talis quæ habeat vim diffinitiuæ, cum super exceptione peremptoria lata sit, & sic vno modo procedet decis. Bellam. 417.
3 Aut † petita est restitutio principaliter, & tunc aut aduersus contractum, vel præscriptionem, vel alia extraiudicialia, & dic quod hæc sententia dicatur diffinitiua, & nullibi contrarium legi, neque decisiones Bellamera obstant, quia loquuntur in sequenti casu.
Aut aduersus sententiam, vel alia iudicialia, & tunc aut aduersus ipsam rem iudicatam, & dic quod erit diffinitiua, aut aduersus ipsos actos iudiciales concernentes potius processum & ordinem iudicij, quam ipsius sententiæ vim & effectum, & tunc non est dubium, quòd erit interlocutoria, & sic poterit vno modo procedere alia decis. Bellam. 217.
Aut aduersus terminos iudiciales spectantes ad vires & transitum sententiæ in rem iudicatam, videlicet aduersus lapsum temporis ad appellandum, vel aduersus lapsum fatalium, tunc dico quòd erit interlocutoria habens vim diffinitiuæ, vt dicit Bellam. dict. decisio. 417. Quia, vt manifestum est, nimis præiudicialis est ipsi causæ principali, & ideo appellari ab eo potest hoc casu sicut a diffinitiua &c. vt per Bellam. prællegs.

Articulus II.

4 AD secundum, † Quid scilicet continere debeat hæc sententia, & ad quid se extendere debeat.
Conclusio vera sit, quòd per omnia debet esse confor
5 mis libello † in quo petita est restitutio, vt vult Ang. in l. qui absente. C. de procur. & idem in l. cum te minorem. num. 4. C. si aduersus rem iud. & Alber. in d. §. sed quod simpliciter. l. ab hostibus. nu. 18. in fine. ff. ex quib. cau. maio. & in l. quod tempore. nu. 4. C. de rest. mil.
Et hoc firmatur regula vulgata, quòd sententia quæ
6 libet debet esse conformis libello. † l. fina. ff. de fidei. liber. l. vt fundus. ff. communi. diuidun. cum simil.
Ex qua conclusione infertur ad plura dicta particularia in proposito.
7 Et primo infertur generaliter, † quòd vt sciatur quid iudex in sententia decidere debeat, & diffinire, debet scire quid debeat peti in libello restitutionis in integrum, ita Ang. in d. l. qui absente. C. de procu. & quantum ad hoc recurre ad ea quæ dixi supra latissime quæstio. 35. artic. 2. & artic. seq. vbi egi quomodo concipi debeat libellus restitutionis in integrum.
8 Secundo † infertur specialius, quòd si in libello petitum & imploratum est officium iudicis rescindens tantum, iudex pronunciare debet tantum super iudicio restitutionis in integrum, non autem super restitutione rei. Si vero vtrunque iudicium in libello cumulatum est, tunc si super vtroque facta est plena probatio, & idonea ad victoriam pro ipsius rei recuperatione, vna & eadem sententia condemnari pôt reus ad rei restitutionẽ, prout seruat Curia Romana, vt dixi supra dicta quæstio. 33. & dixit Angel. in dicta l. cum te minorem. num. 4. C. si ad. rem iud.
8 Infertur etiam tertio, † quòd per hoc determinabitur clarius illud quod dicebant antiqui non posse, scilicet iudicem restitutionis in integrum condemnare, vel absoluere, sed id tantum rescindere, cuius rescisio petitur, nam limitabitur nisi aliter ex tenore libelli colligatur li citum fore iudici, ita Bald. post Iac. Butr. in l. fi. num. 3. C. si ex falsis.
9 Quarto † inferas tu, quòd quia regulariter in libello debet concludi eum qui restitutionem petit, debere reponi in eo pristino statu, in quo erat ante læsionem, similiter sententia regulariter hoc ipsum continebit, quod scilicet reponet ipsum actorem in eo statu in quo erat antequam læsus fuisset, secundum Angel. ita notab. docentem in dict. l. cum te minorem. numer. 4. C. si aduer. rem iud.
10 Quinto † ex prædictis decidi potest illa controuersia, an si petita est tantum restitutio in integrum non aūt restitui, & sumus in casu quo ista duo iudicia possunt cumulari, probato plene dominio in hoc iudicio rescindente, possit iudex ex officio suo etiam rem adiudicare, in qua quidā teuuerunt quod sic, vt tenuit Io. Fabri in §. rursus. Institut. de actio. Alij vero contra, vt Cyn. & Petr. in dicta l. quod tempore, vt refert & sequitur Bellam. in cap. constitutus. num 15. versi. sed quid si petens. de restitu. in integrum. ea ratione, quia super non petitis non potest ferri sententia, & ad contraria respondet, vt per eum. & tu ita teneas, per ea quæ dicta sunt proxime & præsertim versi. 2. infertur.

Articulus III.

11 AD tertium, † An scilicet iudex restitutionis in integrum possit pronunciare super meritis causæ principalis.
Videtur quòd sic.
Primo exemplo iudicis appellationis, & videtur valere argumentum, per l. præses. ff. de minor.
Secundo per ea quæ notant Innoc. Host. Io. Andr. & alii communiter in c. pen. vbi per Ancha. num. 6. de rest. in integr. videlicet quod coram iudice restitutionis potest peti rem petitam adiudicari &c.
Contrarium tenet post antiquos, de quibus ibi Benedict. de Plumb. in repe. l. qui agnitis. num. 35. ff. de excep. & Signor. de Homod. in l. nam & postea. § si minor. ff. de iureiurando. num. 31. Et ego verum puto, quando non fuit hoc specialiter in libello petitum, & ita procedunt Innoc. Ioan. And. Host. & alij in d. c. penul. præsupponentes videlicet, quòd in libello petitum fuerit, &c.
Ad exemplum appellationis respondetur, vt per Signor. de Homod. prælle. & per Benedict. de Plumb. in dict. l. qui agnitis. Mihi placet alia dicere, quòd ex eo ita accidit in appellatione, quia appellatio rescindit sententiam prætextu iniustitiæ ipsius sententiæ. & consequenter iudex appellationis est in consequentiam iudex causæ principalis, non sic in restitutione in integrum, quæ non hoc prætexu petitur, sed ex eo quod vel lapsus ætate sit, vel iniusto impedimento detentus qui eam petit &c. vt l. præfecti ff. de minor. vnde licet iustum sit quòd actor restituatur prædictis de causis, non tamen sequitur, ergo sententia contra eum lata, fuit inique vel æque lata, & sic non est necesse iudici deuenire ad merita causæ principalis, sicutin appellatione. & hoc sensit Areti. in l. prima, in quinto notabil. C. si adu. liber.

Articulus IIII.

12 AD quartum, † An si restitutio in integrum incidenter petitur, sufficiat pronunciare ad fauorem petentis in causa principali tantum, ita vt dicatur in cõsequentiam restitutus.

Quidam dixerunt quòd non, per ea quæ notantur per Bart. & Alexan. in l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiuran.

Sed contrarium concludit Bero. late in cons. 120. per totum libr. 3. & mihi placet, rationibus de quibus per eum late.

Et ad allegata in contrarium respon. quòd si aduertatur bene, Bartol. & Alexand. non dicunt hoc in dicto §. si minor. Cuius quidem Bartoli veram intentionem circa hoc de restitutione incidenter petita, ego declaraui alias supra quæst. 34. art. 4.

Articulus V.

13 AD quintum, † An scilicet iudex debeat dicere quòd ipse in integrum restituit, an vero sufficiat, quòd pronunciet restituendum.

Videtur quòd sufficiat, si pronunciat restituendum: prout voluit Bal. in l. 1. C. si aduer. liber. num. ... & ibi Aret. dicit hanc esse æquiorem sententiam, & idem vult Bertrand. cons. 312. num. 3. & 4. libro primo. & Barbat. in c. cum non ignoretis. nu. 37. de offi. legat.

Contrarium tenet sing. Bald. in l. cum iudex. num. 8. C. de senten. post Butrig. ibi, & vult etiam Bart. in dicta l. 1. C. si adu. lib. & dicit Bald. præallegat. quòd si iudex fecerit fieri consilium super hoc, an minor debeat restitui in tali casu, iudex debet pronunciare, ego te restituo, vel sic, ego pronuncio, vt in consilio continetur. & hanc communem esse ait Alex. in l. prima. §. si quis ita. ff. de verb. obli.

Ego puto veriorem hanc secundam opinionem, & tenendam.

Primo per id quod dicunt doctor. communiter scili-
14 cet, quòd licet arbiter † non possit in integrum restituere, potest tamen pronunciare in integrum restituendum, vt per doctor. communiter concludi, testatur Fulg. in l. fin. C. vbi & apud quem, num. 2. & ego dixi plene supra quæst... artic...

Secundo, per id quòd in simili dicit Abb. in consilio 87. dico, ad finem lib. 1. & in c. studuisti. num. 30. de offi.
15 leg. videlicet, quod licet † delegatus à principe non possit in integrum restituere aduersus sententiã propriam, secundum vnam opinionem, potest tamen pronunciare restituendum, & remittere causam ad pontificem, & interim supersedere in executione, vt dixit Abb. consilio 89. li. 1. & idem in c. studuisti. de offi. leg. vnde necessarium est, quod pronunciare restituendum, non sit idem, quòd in integrum restituere in tantum, quòd si restitutionis sententia concepta esset per hæc verba pronuncio restituendum, non diceretur restitutionem in integrum concessisse. Quòd nota.

Articulus VI.

16 AD sextum, † An scilicet in hoc iudicio restitutionis in integrum sit semper necessaria sententia?

Regula sit quòd sic, vt docto. omnes vbique concludunt, & præsertim in l. 1. C. si adu. lib. & alibi, vbi supra.

17 Limita primo, † vt non procedat de stylo Rotę, quãdo clarum est, quòd is qui petit restitutionem venit. restituendus, tunc enim habetur pro restituto absque alia restitutione, & proceditur in negotio principali. Verall. 1. 256. quod limita, vt per eundem. 1. 261.

18 Limita † secũdo in restitutione petita incidenter per modum exceptionis, vel replicationis, nam si cognita causa oppositæ restitutionis iudex pronunciet ad fauorem eius qui restitutionem petijt super negotio principali, sufficit, & dicetur ille virtualiter in integrum restitutus, Bero. cons. 120. per totum lib. 3. & dixi supra eodem artic. 4.

Incidunt quoque alia notab. in hac materia huius quęstionis, quæ non cadunt sub speciali articulo, vnde hic libuit annotare.

19 Notã igitur primo, † quod sententia restitutionis in integrum debet esse infirmatoria, vel confirmatoria primæ, sicut accidit in appellatione, vt dixit D. Anto. in ca. ex literis. num. 21. de rest. in integ.

Sed tu dic, quòd hoc procedit aliter, quam appellatio, vt declaraui proxime articulo tertio. vers. mihi placet.

20 Nota secundo, † quòd sententia restitutionis in integrum non est necesse, quod feratur in præsentia ipsius minoris. Iacob. de Sancto Georgio in l. 1. numer. 5. C. si adu. lib.

21 Nota † tertio, quod restitutio in integrum regulariter est producenda, dummodo non constet ex actis suæ curiæ ipsi iudici quod actor fuit restitutus, nunc enim nõ requiritur aliqua productio. Signor. de Homod. cons. 222. nu. 9. qui tangit etiam, an possit produci post conclusionem in causa, & pertransit, vt prædixi.

Hæc satis de istis miscellaneis.

Articulus VII.

22 AD septimum, † An si in rescripto dicatur, in integrum restituatur, dicatur orator in integrum restitutus, an vero restituendus prout iuris fuerit?

Et quod restituendus intelligatur prout iuris fuerit dicit sing. Host. in cap. cum ex literis. col. 3. vers. non obstante. de restit. in integrum, & idem Ioan. Andr. ibi col. 1. in fine, & Vest. lib. 8. c. 3. num. 13. & Verall. 1. 349. Ex eo quia restitutio cum causæ cognitione concedi debet, non autem sic ex abrupto ad simplicem partis petitionem. & verissimum puto.

23 Limitando tamen dupliciter, † primo ex mente Bellamer. in dic. c. cum ex literis. nu. 2. in secunda oppos. vt scilicet procedat, quando pars non fuit citata ad dicendum contra commissionem, sed si fuit citata, & fuerit obtenta commissio in contradictorio, secus, nisi ex euidenti iniustitia postea contrarium appareret, quia tunc commissio veniret reformanda, quod nota.

24 Limita secundò † in beneficialibus, in quibus signatura consueuit causam restitutionis non committere, sed ipsam restitutionem gratiose concedere sed cum magno moderamine, videlicet constito de bono iure petentis, & cum clausula, parito iudicato, ita Vestr. lib. 8. ca. 3. nu. 9. post Aegid. decis. 38. & Staphil. car. 163. ver. si vero, per quam clausulam importabitur, quod orator dimittat possessionem, restituat fructus, & soluat expensas. c. fin. de rest. spolia. clem. vt calumnijs. de re iud. cum simi. vt per Vestr. præall.

Sed videtur obstare regula, quòd restitutio in inte-
25 grum dum pendet, suspenditur † executio, C. restitu. in integr. postul. vbi glo. & docto. & dicam plenissime infra q. 42. & 43.

Sed aduerte, quia non procedit illa regula, quando restitutio ex gratia mera conceditur, vt ibi dicam, & prout accidit, quando conceditur in beneficialibus, vt ibi etiam tangam.

26 Sublimita † tamen, vt rigor prædictus non procedat in vna sentẽtia lata per audientiã contradictarum, nam in illa orator solum debet reficere expensas virtute di-

cta

ctæ clausulæ, vt per Vestr. præalleg. numer. 10. Dum tamen non sit lata nisi vna, si autem duæ pluresve, secus esset.

37 Sublimita † secundo rigorem d. clausulæ, nisi orator allegaret pro causa suæ petitionis paupertatem, nam tūc signatura concederet restitutionem cum sola clausula admissa possessione, reseruatis fructibus, & expensis in fine litis, sed cum clausula prout de iure, ita post Staphil. vbi ibi, Vestr. præall. lib. 8. cap. 3. num. 12.

SVMMARIVM.

1 *Restitutio in integrum an aliquid operetur antequam petita sit. & nu. 9.*

2 *Restitutionem qui obtinere potest non dicitur re exclusus.*

3 *Restitutionis in integrum ius vendi potest.*

4 *Et in venditione ista habet locum ius retractus municipalis.*

5 *In compensationem venit omne quod debetur etiā si naturaliter tantum debeatur.*

6 *Addictio bonorum non cessat, licet is qui repudiauit, restitui possit.*

7 *Minor & fideiussor eius antequam restituantur, non sentiunt aliquod beneficium restitutionis.*

8 *Restitutio quæ fit iure speciali, non est in consideratione antequam obtineatur.*

11 *Statutum loquens de habente rem, non intelligitur de eo qui ad rem habendam restitui potest.*

12 *Per restitutionem quod recuperari potest, an possit dici de patrimonio nostro.*

13 *Is à quo per restitutionem in integrum res euinci potest, an interim dicatur esse in bona fide, ita vt præscribere possit. & nu. 15.*

14 *Et an interim faciat fructus suos, & nu. 38.*

16 *Mala fides præsumpta quæ dicatur.*

17 *Restitutio in integrum antequam petita sit, an sit in consideratione quo ad dispositionem l. post rem. ff. de transact. & nu. 18.*

19 *Et an sit in consideratione quo ad disposit. l. quandiu. ff. de acq. hære. & sic.*

20 *Spes restitutionis in integrum, an impediat interim substitutum vulgarem?*

21 *Quid si restitutio non potest obtineri absque remedio prætoris viui?*

23 *Restitutio potest considerari prout ex tunc, & prout ex nunc, & quomodo declaratur.*

24 *Quid si restitutio potest obtineri absque remedio prætoris viui?*

25 *Hæredes duo insolidum esse non possunt.*

26 *Voluntatis mutatio non præsumitur, nisi probetur.*

27 *Substitutus admittitur si institutus nolit esse hæres etiā si possit.*

28 *Heres semel potest desinere esse hæres ex dispositione legis, quando aufertur vni & affertur alteri ex eius dispositione.*

29 *Per restitutionem in integrum quod recuperari potest, an compensari possit. quod non, nu. 34.*

30 *Restitutionis in integrum auxilio quod recuperari potest, potest dici naturaliter debitum.*

31 *Per restitutionem in integrum quod recuperari potest, non dicitur abesse à bonis nostris.*

32 *In compensationibus potius admittitur effectus debiti, quā iuris fictio, & non compensatur quod per fictionem iuris debetur.*

33 *In restitutione in integrum idem est ipso iure deberi, & cum effectu deberi.*

34 *Officio iudicis quod debetur, ita tamen ut interpellatio iudicis necessaria sit, non habetur in consideratione.*

35 *Conclusio de qua supra num. 29. an procedat, quando ad recuperationem rei competeret quoque aliud remedium ordinarium.*

36 *Et an restitutio competeret absque remedio prætoris viui.*

38 *Restitutionis in integrum ope quando ab aliquo res euinci potest, an ille interim faciat fructus suos.*

39 *Infamis redditus per sententiam latam ex falsis probationibus, an si restitui potest, interim dicatur infamis, et 40.*

41 *Restitutio in integrum competens minori operatur, quòd aduersarius eius possit interim rem præscribere.*

42 *In bona fide qui non est, idest qui dubitat an debeatur ei res quam possidet, nihilominus præscribit.*

QVAESTIO XLI.

Incipit de effectibus restitutionis in integrum. Et in primis de effectibus eius antequam petatur.

SVperest vltima particula huius primæ partis principalis, quæ quidē de effectibus restitutionis in int. plenissime tractat vsq. ad finē, ꝑ has decem, q. seq. In quib. (vt perpetuum ordinem propositum prosequar) in primis agam de effectibus restitutionis antequam petita sit, & hoc per hanc vnicam dumtaxat quęst. Deinde de effectibus illius postquam petita est, antequam tamen obtenta sit, & hoc per 3. quæstiones sequentes. Demū de effectibus illius, postquam obtēta est, & de hoc vsq. ad finem huius primę partis. Hæc autem prima quæstio breuis est, & facilis in sua materia, & ideo hisce paucis articulis, & vt plurimum absque dubitatione absolui potest.

Primo, An restitutio in integrum aliquid regulariter operetur, antequam petita sit.

Secundo, An id quòd per restitutionem in integrum recuperari potest, posit dici aliquo modo nostrum vel in patrimonio nostro, vel nobis debitum &c.

Tertio, An econtra, is, a quo euinci potest res per restitutionem in integrum, interim dicatur in bona fide esse, ita vt præscribere posit, & facere fructus suos, &c.

Quarto, An restitutio in integrum sit in consideratione aliqua, quo ad dispositionem l. post rem ff. de transact. & quandiu. la... ff. de acquirenda hæreditate.

Quinto, An id quòd potest per restitutionem in integrum recuperari, compensari posit?

Sexto, An spes ista restitutionis in integrum aliquid aliud singulariter contra prædictam regulam operetur?

Articulus I.

1 AD primum, † An s. restitutio in integrum aliquid regulariter operetur, antequam petita sit?

Videtur quòd sic.

Primo per l. nemo. ff. de restit. in integr. vbi dicitur,
2 q̄ non dicitur esse exclusus, † quem prætor se restituturum in integrum pollicetur.

Secundo, quia ius restitutionis in integrum vendi po
3 test, † vt post gloss. in l. ex pluribus. ff. de administrat. tuto. & Bart. in dict. l. nemo. ff. de rest. in integ. plene tradit Tiraq. in tract. de vtr. retr. par. 1. §. 32. num. 71.

4 Quinimo in tali venditione † habet locum ius retractus municipalis siue sanguis, vt per Tiraq. prælleg. nu. 71. dum notab. dicit, quod consanguineus minoris poterit retrahere tale ius restitutionis ad recuperandum fundum a minore male venditum, quod est multum sing. Ergo spes restitutionis in integrum regulariter aliquid operatur, etiam antequam petatur.

In contrarium faciunt multa.

Primo quòd tradit Innocen. in capit. pastoralis. in princip.

cip.de caus. poss.& propr. videlicet, quòd non dicitur posse fieri, quòd per beneficium restitutionis in integrũ fieri potest, cum cocordan.per Tiraq.d.§.32.num.59.

Secundo facit l. sed etsi fine §. sed quod Papinianus. ff.de minor.& ibi docto. & quod notant docto. communiter in l. prima. ff. de vulgar. in primo effectu, videlicet quod spes restitutionis in integrum nõ impedit substitutum vulgarem quominus admittatur, & dicam infra eod.artic.4.

Tertio facit l.fin.§.fi.ff.de condit. indeb. & quòd ibi doct.communiter notant, videlicet, quod spes restitutionis in integrum non venit in compensationem, vt dicam plene infra artic.5. Atqui in compensationẽ venit omne
5 † quod aliquo modo debetur etiam naturaliter tantum, vt l.etiam.ff.de compensat.ergo &c.

Quarto facit l.intercidit. ff.de cond.& demõ.intelligendo, vt dicam infra in 2.par.circa finem, vbi de restitutionis gratiosæ effectibus.

Quinto facit l.4 §.1.ff.de fideic.lib.§.2.si is qui& Inst.
6 de eo cui lib.causa bon.adijc. videlicet, † quod constitutio Diui Antonini de adictione bonorum non cessat, licet is qui repudiauit posit in integrum restitui ad hæreditatẽ adeundam, vt per Curt.l.testamento.C. de impe.

Sexto facit regula l.exceptiones.la 2.in fine.ff.de ex-
7 cep.vbi dicitur quòd non solum fideiussor † minoris, sed neque ipse minor sentit auxilium restitutionis in integrum antequam restituatur.

Septimo facit, quòd dicit Dec.in c.clerici. nu.18. de
8 iud. vbi scribit, † quod restitutio quæ fit iure speciali cõtra ius commune, non est in consideratione, antequam obtineatur, per.l.4 §.1.& ibi Bar. ff.de fideic.lib.

Octauo demum ita firmat Iaso.post aliquam disputationem in l.non quocunque.§. si ex bonis.nu.10 &.11. ff.de leg.1.

Nono facit, quia non cõstituit possessorem in mala fide, ita vt teneatur restituere minori rem quam minor potest euincere ab eo per restitutionem in integrum. Ambro.de vign.in tracta.de vsur.num.218.post Host.vt ibi Ego puto sic dicendum.

Aut quærimus an restitutio in integrum antequam
9 petatur operetur aliquid quo ad repositionem † in pristino statu, & alios eius effectus, & dico quod non, & ista sit regula vera, quæ ex præall.rationibus, & authoritatibus colligitur, & ita facias conclusionem regulariter.

10 Aut quærimus † an sit in consideratione quo ad aliquid tanquam quod rationabiliter & verisimiliter fieri & euenire posit, non autem quod adhuc euenerit, & aliquid, adhuc operetur, & tunc dico q͏̃ sic, pront loquuntur adducta pro prima sententia.& ratio est, quia id q͏̃d euenire potest iure speciali, & sic contra regulas iuris cõmunis, non est in consideratione antequam eueniat quo ad eius effectum, licet posit sperari quo ad futurum euẽtum, vt per Bar.& Ias.præal.& sic potest satisfieri contrarijs, specialiter tamen ad vtrumque respondendo.

11 Ad primum dici potest, quod in d.l.nemo, † illud dicitur per fictionem, & ideo statutum loquens de habente rem, non intelligitur de habente ius petendi restitutionem in integrum ad illam, vt per Bar.in d.l.nemo. & confirmatur exemplo exceptionis, nam dicitur alias quòd idem est actionẽ non habere, & habere, sed per exceptionem excludi posse, vt l.nihil interest.ff.de reg. iur.& tamen vtiq; interest, vt prin.§.1.& seq.per totũ Vel dic, quòd intelligitur de eo qui restitutionem in integrum obtinuit, sed debet adhuc restitui cum intẽtate suum.Fulg.in l. at habetur la.3.C.de cap.& put.no nouat.

Ad secundũ dici potest, quòd vendi potest illa spes quæ euenire potest quandoque, sed non sequitur, ergo illa spes interim aliquid operatur, vt dixi supra in concl.

Articulus II.

12 AD secundum, † An scilicet id quod per in integrũ restit.recuperari potest, posit dici nostrum, vel de patrimonio nostro, vel nobis debitum &c.

Et quantum ad hoc an posit dici nostrum vel de patrimonio nostro, reperio doctores communiter tenẽtes, quòd non, quos tu colliges ex Tiraqu de vtr.retr.in 1.parte.§.32.gloss.vnica.num.58.& seq.latissimo.

Quantum vero ad hoc, an posit dici aliquo modo nobis debitum, potest dubitari, etsi enim quod debetur saltem naturaliter, compensetur, & quod per restitutionem recuperari potest, non compensetur, & dixi proximo art.ver.3.facit, & sic non videatur aliquo modo debitum.

Reperio tamen Salyc. in d.l.fi.§.fi. ff.de cond. inde. quod peti potest per restitutionem in integrum non potest dici indebitum.Sed quicquid sit tene, quòd non potest dici proprie & vere debitum, neq; naturaliter, neque ciuiliter, sed spe tantum, quæ tamen spes quousq. ad effectum non perducitur, nihil operari potest, consequenter neque actionẽ aliquam, & propterea neque debitum.

Articulus III.

13 AD tertium, † An scilicet econtra is, a quo euinci potest res ope restitutionis in integrum interim dicatur in bona fide esse, ita vt prescribere posit, & facere fructus suos &c.

14 Quantum vero ad illud, an interim faciat † fructus suos, dic vt infra eodem arti. finali, vel si magis placet alias repone hic.

15 Et quantum ad hoc an præscribere posit, † reperio Barba.in capitu.apostolicæ.num.13.de donat.concludentem quòd sic, spatio scilicet 30.annorum.

Et ad considerationem illam quæ fieri posset de mala fide respondet, quòd ista non potest dici mala fides, licet possessor sciat, quod ab eo euinci posit illa res ope restitutionis in integrum, non enim erit mala fides vera sed præsumpta.

Sed aduertendum est, quòd quantum ad malã fidem
16 quòd præsumpta dici debeat, † non vera hoc falsum puto, quia data scientia boni iuris alterius ad rem quæ posidetur, possessor in mala fide necessario dicitur constitutus vere & realiter, præsumpte vero diceretur, quando licet non esset in bona fide, non tamen esset expresse in mala, idest quando esset dubius de bono iure alterius, quæ tertia species, scilicet non bonæ fidei, licet non malæ in iure reperitur considerata, vt eleganter per Iaso. in l.3.§.genera. num. 19. ff.de acquirenda possesio. ita colligens ex glossa ibi, & quæ præscriptionem non impedit, si superueniat, vt dicit Ias. ibi esse communem sententiam post Alexan.aliosq. de quibus ibi. Vnde cum istam dubietatem nos non præsupponamus, sed immo certam scientiam de restitutione in integrum alteri competenti, merito veram malam fidem posidentis non p̃sumptam dicere debemus.

Ego breuiter sic dicendum puto.

Aut possessor dubitat, an res illa euinci posit ab eo ope restitutionis in integrum, & dico quod non erit mala fide vera, & præscribet interim, & ita bene procedet conclusio Barbaciæ.

Aut non dubitat, sed certus est, quòd ab eo euinci potest, puta quia permutauit rem cum minore, & ipsemet cognoscit, quòd minor est læsus grauiter, & tunc. Aut loquimur in foro fori, & dico quòd præscribit, quia nullum ius realiter competit ipsi aduersario, donec prætor

viuus

viuus illi non tribuit per actualem concesſionem reſtitutionis in integrum.

Aut loquimur in foro poli, & tunc dico, quòd ſi loquimur quantum ad hoc an teneatur ſupplere iuſtũ pretium, & puto quod ſic, per ea quæ tradunt Moderni. & in ſpecie Cagn.in repe.l.ſecundæ.C.de reſcind.vend. & ſic iuri petendi iuſtum pretium ſaltem per denunciationem euangelicam non præſcribetur aliquo ſpatio tẽporis. An vero quantum ad hoc, vt moleſtari ei amplius illa res non poſsit, & dico quòd præſcribet, quia præſcribet quadriennio quod datur læſo ad petendam reſtitutionem, in quo non ſolet diſtingui, an poſsidens ſciat, vel neſciat, quòd minori competat ius petendi reſtitutionem in integrum, ſed hoc an ipſe minor vel maior læſi hoc ſciant vt dixi ſupra pleniſsime q.20.artic. 4. & hæc intelligo quo ad eum qui rem vendidit vel permutauit, & læſus eſt, quo vero ad tertium dominum dico indiſtinctæ, quòd præſcriptio curret.

Articulus IIII.

17 AD quartum, † An ſcilicet reſtitutio in integrum antequam petita ſit, ſit in conſideratione quo ad diſpoſitionem l.poſt rem.ff.de tranſactio.&.l. quandiu. la prima.ff.de acquirenda hæreditate.

18 Quantum attinet ad primum † quæritur de hoc, an timor reſtitutionis in integrum ſit tanti momenti, & adeo iuſtus, vt ille qui tranſigit ſuper re iudicata hoc timore ductus, dicatur potuiſſe tranſigere?

Videtur ꝙ ſic, prout tenuit Fulgo.in d. l. poſt rem. ff. de tranſact.

Contrarium concludunt alij communiter. Alexand. & Ang.in l.eleganter.in princ.ff.de condict. indebit.refert & tenet Iaſo.in d.l.poſt rem.num. fi. & de communi teſtatur Bero.conſ.187.num. 54. libro primo. & ſequitur etiam Crot.conſil.235.num.29.lib.2.

Ego puto ſic dicendum, quod aut iſte timor & cauſa tranſigendi fuit ex eo ſolum, quia competebat aduerſario reſtitutio in integrum, & ſic timore litis exiſtentis, quæ non exiſtebat, & dico quod ſecunda opinio verior eſt, quia nulla lis aderat, a qua poſsit dici receſſum, prout eſt natura tranſactionis.

Aut cauſa tranſigendi fuit timor futuræ litis, quæ moueri poterat ex capite reſtitutionis in integrum aduerſus rem iudicatam, & reſciſsionem illius, & tunc dico eatenus valebit tranſactio quatenus tranſigi poteſt ſuper liquido & rebus deciſis timore futuræ litis, de quo per docto.in l.poſt rem.

Vnde puto aduertendum aduocato eius qui trahit aduerſarium ad ſecum tranſigendum ſuper rebus iudicatis, vt faciat exprimi, quod cum ſuper dictis rebus deciſis & iudicatis futura eſſet controuerſia, & lis cauſa & occaſione reſtitutionis in integrum petendæ aduerſus dictas res iudicatas, ideo ad infraſcriptam tranſactionem deuenerunt &c. & hoc modo puto quod opinio Fulg. optime procederet, & tranſactio ſuſtinenda eſſet.

19 Quantum autem attinet † ad ſecundum, de dicta l. quamdiu.

20 Quæritur ſolenniter a doctor.paſsim, an † reſtitutio in integrum competens minori vel maiori aduerſus repudiatam vel non aditam tempeſtiue hæreditatem antequam petatur, impediat prætexto hoc quod adiri adhuc poſsit hæreditas ex capite reſtitutionis in integrum, Subſtitutum vulgarem quo minus ipſe ſubintrare & adire poſsit, & quia pulchra quæſtio eſt.

Diſtingue duos caſus.

21 Primus caſus eſt, † quando reſtitutio in integrum nõ poteſt obtineri abſque remedio prætoris viui.

Et videtur, quod nihilominus vulgaris ſubſtitutio interim non habeat locum, & ſic iſta ſpes reſtitutionis in integrum impediat ſubſtitutum adire. Per l. nõ quæcunque.§. primo.ff. de leg. 1.& per l. intercidit.ff.de cond. & demonſt.

Sed contra eſt veritas.tex.eſt expreſſus in l.ſed & ſi ſine, §.ſed quod Papinianus, ff.de mino. Item alius tex.in l.quod ſi minor.§.Scæuola.ff.eodem.& ratio eſt, quia reſtitutio in integrum non facit quem hæredem. dicto §.ſed quod Papinianus.& per hæc iura concludunt doctor.communiter in dicta l.quandiu.prout dicit Iaſo.in l. prima.ff.de vulg.in primo eff.in princ.& ibi etiam Bar.& alij omnes, & Bero.in cap. Raynutius.num.352. de teſtamen.& ita tenendum eſt pro concluſione regulariter.

Ad contraria ſic reſpo.ſecundum doctores, quod in dictis ll. agitur de reſtitutione in integrũ, quæ a principe conceditur ex gratia, & quæ cum regulariter ſoleat ab ipſis ex benignitate concedi, non mirum ſi parit effectum ſpe tantum, antequam petatur, ſed aduertandum eſt, quod immo dicitur minus conſiderabilis ſpes huius reſtitutionis quàm reſtitutionis quæ ex iuſtitia cõ

22 cedenda venit, & ideo † ſolet dici impoſsibile illud qđ pendet a mera gratia principis, vt dicam infra circa reſtitutionem gratioſam, q... art...

Vnde melius reſp.poteſt ex intentione Ripæ in d.l.

23 1.in d. 1.effectu, videlicet, quod † aut conſiderãda eſt reſtitutio prout ex nunc, aut prout ex tunc.

Primo caſu, aut loquimur reſpectu effectus, qui venit neceſſario cauſandus ante reſtitutionem, & tunc non eſt in aliqua conſideratione reſtitutio, & procedit cõmunis concluſio, aut reſpectu effectus, qui poteſt cauſari poſtea, & hoc caſu loquitur d.l. intercidit.& d.l. non quæcunque.§. 1.ff.de leg.1.in contrarium adducta.

Secundo vero caſu ſemper eſt in conſideratione iſta ſpes reſtitutionis, & ita loquuntur l.quidam relegatus.ff. de rebus dub.& l.nemo poteſt.ff.de reſtit.in integrum.

In propoſita autem quæſtione attenditur effectus qui venit cauſandus ante reſtitutionem, & ideo non mirum ſi nullus adeſt ad excluſionem ſubſtituti.

24 Secundus caſus † principalis eſt, quando reſtitutio in integrum poteſt obtineri abſque remedio prætoris viui, veluti ſi competat remedium l.fi.C.de repudia.hære. & dubitari maxime poteſt.

Videtur enim, quod iſta ſpes reſtitutionis impediat interim ſubſtitutum vulgarem.

Primo, quia ſi beneficio illius legis poteſt admitti interim filius inſtitutus, ergo non ſubſtitutus, vt l.3 & l. quandiu.ff.de acq.hær.

Secundo, quia ſequeretur, quod adeunte poſtmodum

25 inſtituto, eſſent duo hæredes inſolidum, † contra l.ſi vt certo.§.ſi duobus.ff.commodat.cum ſimili.

Tertio per l. filij.§.primo.ff. ad Tertullia.quia ſi per aditionem factam a ſequenti gradu non poteſt reuocari abſtenſio filij præcedens, cum ſemel factus ſit locus legitimo hæredi, ergo multo minus poſſet reuocari, ſi factus eſſet locus ſubſtituto, qui ab homine vocatur, & ſic potentiori vocatione, & conſequenter interim ſubſtitutus non debet admitti.

Quarto, quia ita tenent Paul.de Caſt.in dicta l.tertia. & in d.l.ſi quis ſuus. ff. de acquirenda hæreditate. & in dicta l.fin.C.de repudia.hære.& ibidem Fulgoſ. & dicit Paul.de Caſt. in dicta l.tertia . quod hæc fuit mens Bart.in dicta l.prima.ff.de vulgar.& pupil.

In contrarium eſt magis communis opinio quam tenent Bar.in dicta l.quamdiu.& ibi Bal. & Ange. & doctores communiter in dicta l.prima. vbi Alex. Soc. Iaſon, & Ripa ita tenent.idem vult Bar. in l.3.ff.de acq. hæred.

Et probatur fortiter hæc ſententia per dictam l.fi.

ibi,

ibi,siquidem iam res venditæ &c. ex quibus verbis præ
supponitur necessario,quod interim substitutus admis-
sus fuerit.

Facit etiam bene tex.cum sua glossa in l.si quis suus.
ff.de iure deliberand.vt per Alex.in d.l.t.

Ego teneo hanc secundam opinionem magis com-
munem,quia videtur mihi casus pro ea in dicta l. finali.

Ea ratione clara confirmetur,quia licet adsit spes, qđ
adhuc possit adire institutus, tamen ista spes dubia est,
non ratione potentiæ sed voluntatis,licet enim possit,ta
men non vult, quatenus ex præcedentibus conijcitur, cū
semel repudiauerit,& qui voluntatem mutatam ait,pro-
bare debet,l.eum qui.ff.de probat.interim vero mutatio
26 voluntatis non præsumitur, † l.cum hic status. in princ.
ff.de dona.inter virum & vxorē.capit.maiores. de Bapt.
Alcia.plene de præsump.reg.secunda.præsumpt. 16.vn-
de creditur quod adhuc nolit hæreditatem licet ex bene
ficio legis & absque beneficio prætoris viui recuperare
possit,substitutus vero admittitur ex eo solum quòd in-
27 stitutus nolit † licet possit esse hæres.l.cum pro ponas.C.
de hær.instit.ergo &c.

Ad contraria nunc facilis est resp. Stante enim ratio-
ne prædicta.

Ad primum dic, quod licet filius institutus admitti
possit,dicitur tamen interim nolle admitti, & d.l.quan-
diu.requirit potentiam,& voluntatem saltem in spe.
28 Ad secundum resp.quod non est absurdum,vt† semel
hæres ex dispositione legis desinat esse hæres, quando
aufertur ab vno & defertur alteri ex voluntate legis ex-
pressa,vt auth.sed cum testatur.C.ad l.Falcid.

Ad tertium,quod habemus legem de hoc in d.l.fina.
vnde ratio absurditatis cessat,quæ speciali fauore filii in
ducit reuocationem abstentionis,in casu non distracto-
rum prædiorum & consequenter præsupponit, quòd in-
terim fuerit adita hæreditas à gradu sequenti legis vel
hominis.

Ad quartum dic,quod contraria opinio est magis cō
munis,vt patet,& magis vera,per d.l.fi. & per rationem
a me proxime adductam.

Articulus V.

29 AD quintum,† An scilicet id quod potest per restitu
tionem in integrum recuperari,compensari possit?
Videtur quòd sic.

Primo,quia id quòd ope restitutionis recuperari po-
30 test,† potest dici naturaliter debitum.l.1.ff. de mino. &
l.1.ff.ex quib.caus.maio.ibi, naturalem æquitatem. &c.
& l.si quid dominus.ff.de cond.indeb.ergo in compen-
sationem deduci potest.l.etiam.ff.de compens.

Secundo quia quod per restitutionem in integrū recu
31 perari potest,non dicitur† abesse a bonis nostris.l.nemo.
ff.de restitut.in integ. Ergo sicut alia credita & actiones
quæ in bonis nostris sunt,compensari possunt.
32 Tertio,quia in compensationibus† potius attenditur
effectus debiti,quam iuris fictio, vnde non compensa-
tur,quod iuris fictione tantū debetur, veluti si exceptio
peremptoria obstet,& tamen compensatur id quod na
turaliter tantum debetur.d.l.etiam,& hoc ex eo,quia at-
tento effectu idem est actionem non habere & ab illa
per exceptionem summoueri posse. l. nihil interest. ff.
33 de reg.iur.iuncta glos.ibi. Sed in restitutione † in inte-
grum idem est ipso iure deberi,& inspecto effectu debe
ri,vt est glos.notab.in auth.vt spons.larg.§.hoc quoque.
in verbo nullum præiudicium.ergo &c.

In contrarium est communis conclusio doctorum in
l.fin.§.fi.de cond.ind.vbi Bart.Bal.Alber.Ange.Fulgos.
Paul.de Cast.& alij omnes ita notant. & Alber. in l.qđ
in diem.num. 2.per illum text. ff.de compens. dicens qđ
nullo iure dicitur debitum id quod speratur ope restitu-
tionis.Idem vult in l.nec non.§.exemplo.num. 10. ff.ex
quib.caus.maio.Tynd.in tracta.de compens.art. 8.num.
38.& nemo discrepat,quem viderim. Text. ex expressus
in d.l.fi.§.fin.ff.de cond.ind.

Et ratio est duplex.

34 Prima,quia id quod officio iudicis debetur, † ita vt sit
necessaria interpellatio iudicis viui, & ab eo detineri de
beat,proprie debitum non est,nec illius ratio habetur.l.
cum postulassem.ff.de damn.inf.

Secunda est,quia spes restitutionis ita modici momē
ti est,vt si quis non possit aliter ad hæreditatem regres-
sum habere,quam ope restitutionis in integrum,non im
pedit substitutum vulgarem,quo minus adire possit, vt
dixi artic.præced.

Ad contraria resp.sic.

Ad primum,& secundum dicas,quod licet is qui resti
tui potest,non videatur rem perdidisse, & æquum sit il-
lam restitui,tamē is qui possidet,siue aduersus quem re-
stitutio potest intentari nil debet, & ideo nulla actione
conueniri potest,sed tantum officio iudicis l.in causæ.§.
1.ff.de minor.& in hoc est vis,quia cum ipse nil debeat,
nulla compensatio cadere potest, quæ debitum aliquod
de necessitate præsupponit.

Ad tertium eodem modo dici potest, quod inspecta
persona eius aduersus quem competit restitutio,nullum
debitum adest,ergo nulla fieri potest compensatio.
35 Qua conclusione retenta. † Limita dupliciter.

Primo,nisi ad rei recuperationem competeret quoq;
aliud remedium ordinarium,quod debitum in aduersa-
rio præsupponeret,ita Iaso.in d.§.fina.dum inquit quòd
vsuræ solutæ poterunt hodie iure canonico & ciuili no-
uissime in compēsationem deduci, cum repeti vtroque
iure condictione ex lege possint.
36 Limita secundo † nisi restitutio competeret sine re-
medio prætoris viui. Tunc enim cessaret ratio quam ad-
duxi supra. Et hoc est illud quod vult Bart.in d.§. fi.tūc
enim non habet necesse læsus tollere obstaculum ipsius
debiti, per iura vt per eum quem in hoc cæteri commu
niter sequuntur.

Articulus VI.

37 AD sextum,† An scilicet aliquid aliud operetur spes
restitutionis in integrum, antequam petatur?

Breuiter per quæstiones aliquod responderi potest,
absque disputatione.
38 Primo igitur quæro,† an is aduersus quem restitutio-
nis in integrum auxilio potest agi, & ab illo res euinci,
interim faciat fructus suos, & saltem in foro conscien-
tiæ rem detinere possit?

Sed vide super hoc Innocentium & Anto.de Butr.in
c.quia plenius.de immon.eccles. & Angelicam summā
in verbo restitutio.3.num.6.repone hæc in art. 6.sub n.
38.Quid igitur?

Ad hoc resp.Didac.in regula, peccatum. in 2.part.§.
3.num.8.de reg.iur.& idem plenius libr. 1. variar.resol.
cap.3.num.4.in fine.num.5.& inquit quòd sic,& ego se
quor per ea,quæ in terminis tradit Innoc. in c. quia ple-
rique.vers.sed quid dicis,de immun.eccles. intelligendo
vt declaraui distinguendo supra ead.quæst.art.3.
39 Quæro secundo,† An condemnatus ex falsis proba-
tionibus, vt infamis (aduersus quam sententiam potest
in integrum restitui.l.diuus.ff.de restitut.in integ. & di-
cam infra in secunda parte.q.78.artic. 1.) interim ante-
quam restituatur remaneat infamis?

Videtur quòd sic, ex prædictis supra ead.q.millies.

Sed tamen reperio Fulgos.mirabiliter in l. athletes.§.
item si quis.num.2.ff. de postul. tenentem contrarium,
quod nota perpetuo,si tamen verum est.

Ego

40 Ego tamen intelligo sic,† vt procedat hoc prout ex tunc, quando sentẽtia rescindetur ope restitutionis, operabitur enim retro per fictionem, vt censeatur iste restitutus nunquam fuisse infamis, Ante vero quam restituatur, idest prout ex nunc, secus puto, quia ante sententiam restitutionis non potest dici verificatum ꝙ probationes fuerint falsæ, imo præsumetur pro sententia condẽnatoria.

41 Quæro tertio † an restitutionis in integrum spes cõpetens minori operetur, quòd aduersarius eius possit interim ipsam rem præscribere.

Reperio quod hoc sing. ponit & determinat Barbat. in cap. apostolicæ. num. 13. de donat. & inquit, quòd 30. annorum spatio præscribere poterit, & dicit quod læsio minoris non obstat, quia non est certum aduersario an minor ita læsus sit, vt restitutionem mereatur, vnde non potest dici quòd sit in mala fide: & mihi placet, quia licet non sit in bona fide penitus, non tamen dicitur in mala, sed potius in non bona, vt dixi supra.

42 Qui autem est in non bona fide † hoc est quia dubius est de bono iure suo, nihilominus præscribit, vt per Balbum in tract. præscript. in 6. parte principali, in 2. q. princ. nu. 3.

SVMMARIVM.

1 *Restitutione in integrum pendente an aliquid innouari interim possit? regula, quòd non.*
2 *Appellatione pendente nil innouari potest, & quare.*
3 *Restitutionis in integrum & appellationis interpositio operatur regulariter effectum suspensiuum.*
4 *Nullitatis oppositio suspendit actum, dechius nullitate dicitur.*
5 *Restitutio in integrum fauorabilior est quàm nullitas, quo ad suspensionem executionis.*
6 *Restitutione in integrum pendente nihil innouari potest etiam respectu vtriusque partis.*
7 *Et quid quando minor teneretur ad rem vel precium.*
8 *Restitutione pendente nil innouari potest non solum quando eius petitionem iudex admisit, sed etiam quando interim dubitat, an velit admittere.*
9 *Restitutione pendente quæ attentata fuerint iudex potest ex officio suo reuocare.*
10 *Restitutione in integrum pendente, an aliquid alienari possit.*
11 *Et an alienatio sit ipso iure nulla, si interim fiat.*
12 *Restitutionis in integrum petitio dicatur litem introducere, etiamsi aliàs sopita esset.*
13 *Alienari non potest aliquid postquam super eo lis introducta est.*
14 *Et quid quando potest res alienari, etiam si super ea lis pẽdeat, an pendenta restitutione eo casu alienari possit.*
15 *Restitutione in integrum pendente, an bona subhastari valeant.*
16 *Restitutione petita aduersus censum impositum, an interim subhastatio fieri possit minore non soluente.*
17 *Minor si petat restitutionem aduersus censum à se impositum, & venditum, vel aduersus societatem officij, an vigore instrumenti possit creditor subhastare bona minoris obligata, dum pendet restitutio.*
18 *Et quid quando aliàs minor aliam obligationem contraxit & habet, contra se instrumentum guarentigiatum &c.*
19 *Restitutio in integrum an dicatur litem introducere.*
20 *Restitutionis in integrum pendentia, an iurisdictionem primi iudicis suspendere dicatur.*
21 *Restitutio ad appellandum debet peti coram eo iudice qui sententiam tulit.*
22 *Restitutione petita aduersus instrumentum, an executio illius interim impediatur.*
23 *Instrumentum confessionatum, & guarentigiatum, non plus operari potest, quàm confessio ipsius debiti.*
25 *Et quid si vigore huius instrumenti iam cepta fuisset alias executio.*
26 *Et quid si staret statutum, quòd instrumenta habeant executionem paratam, & contra ea exceptio aliqua opponi non possit.*
27 *Statutum prohibens exceptionem omnem opponi aduersus executionem instrumenti intelligitur de friuolis, non de releuantibus.*
29 *Statutum hoc non intelligitur prohibere officium iudicis.*
30 *Statutum hoc intelligitur prohibere exceptiones, quæ iure communi competunt, non quæ iure speciali.*
31 *Exceptione prohibita non intelligitur prohibita restitutio.*
32 *Restitutio in integrum ad appellandum petita, an interim suspendat executionem sententiæ. regula quod sic.*
33 *Robertus Lancellotus Perusimus Modernus laudatur.*
34 *Et an hæc regula procedat etiam, si iudex restitutionis non inhibuerit iudici executori &c.*
36 *Restitutio in integrum impedit executionem trium conformium, sicut vnius tantum sententiæ.*
37 *Robertus a contrarietate saluatur, quam quidam moderni ponderabant in eius tractatu de attentatis.*
38 *Et an regula prædicta procedat etiam quo ad reuocationem attentatorum infra 10. dies qui dabantur ad appellandum.*
39 *Et an procedat quo ad executionem iam inceptam ante petitam restitutionem in integrum.*
40 *Et an procedat in sententia excommunicationis, quæ trahit secum statim effectum suum, & num. 41.*
42 *Et an procedat quando is qui restitutionem petijt, succubuisset, & sic an executio interim facta reuocetur, vt attentata.*
43 *Et an procedat, quando is, qui restitutionem petijt, postea non appellauit intra decem dies &c.*
44 *Et quid si appellare non potuit?*
45 *Et an procedat, quando ab huiusmodi sententia non licebat appellare.*
46 *Et an procedat, quando contra petentem reuocationem horum attentatorum opponeretur exceptio falsitatis instrumenti appellationis vel nullitatis.*
47 *Et an procedat, quando tertius aliquis petijsset restitutionẽ ad appellandum.*

QVAESTIO XLII.

De effectibus restitutionis in integrum postquam petita, ante vero quam obtenta sit, & sic illa pendente.

COmmodissime sequitur nunc videre de effectibus restitutionis in integrum postquam petita est, ante vero quam obtenta sit. Quæ materia multum vtilis & frequens est, & ponitur in tit. C. rest. in integr. pet. nil noui fieri &c. & duabus quæstionibus ad minus absoluenda est, in sequenti enim (cæteris omnibus in hac absolutis) agetur de illo notabili effectu, qui est, quòd restitutione in integrum pendente suspenditur executio sententiæ. Redeundo igitur ad hanc primam, septem hisce breuibus articulis absolui potest.

Primo, An regulariter restitutione in integrum pendente aliquid innouari possit?

Secundo, An restitutione inintegrum pendẽte aliquid alienari possit?

Tertio, An rest. in integ. pendente bona subhastari possint?

Quarto, An restitutionis petitio litis introductionem indicat?

Quinto, An restitutionis in integrum pendentia iurisdictionem primi iudicis impediat?

Sexto, An restitutio in integrum petita impediat interim executionem instrumenti, contra quod petita est.

Septimo, An restitutio in integrum petita aduersus omissam appellationem, vel illam non prosecutam impediat executionem sententiæ quæ propterea in rem iudicatam transiuit.

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet † restitutione in integrum pendente nihil innouari regulariter possit?

Regulariter dic, quod interim nil noui fieri potest, Text. est expressus in rubro & nigro. C. restit. in integr. postul. nihil noui fieri. Et ita passim omnes doctores pro regula vtuntur, quos late colliges ex articulis sequentib. & etiam ex q. seq. In specie vero glos. & doctores in l. fi. C. de fals. instr. & doct. in l. si prætor. § Marcellus. ff. de iudic. & per Mauric. pulchre in suo tract. rest. in integr. cap. 423. & Aluis. sing. 173.

Et ratio duplex afferri potest.

2 Prima, quia idem accidit in appellatione, † qua pendente nil noui fieri potest. l. 1. ff. nil nouar. app. pend. & l. 3. C. de app. & appellatio & restitutio in integrum quo ad effectum equiparantur. l. prætor. ff. de minor. Et ratio æquiparationis etiam afferri potest, quia vtriusque natura est reponere læsum in pristinum statum, quod est impossibile fieri, si interim aliquid noui fiat, vel saltem superfluum est fieri, cum mox retractandum veniat. Præterea etiam vtriusque natura est suspendere interim a-

3 ctum † & effectum illius, vt inquiunt Paul. de Cast. in l. si causa. num. 2. C. de transact. & Franc. in cap. bonæ. nu. 6. de appell. Lancell. Perus. in suo eleganti tractatu de attentatis par. 2. cap. 18. num. 14.

4 Secunda ratio est, quia idem operatur † nullitatis oppositio, vel exceptio, vt plene per eundem D. Lancell. in eodem tract. part. 2. cap. 17. num. 45. & tamen quo ad impediendam interim executionem vel nouitatem aliquam

5 fieri, fauorabilior † est restitutio in integrum, quam nullitas, vt per Mil. in suo reper. in verbo executio trium sententiarum & ego dicam plene infra in seq. q. art. 3. vel 4. circa illud de tribus conformibus.

6 Ampliatur ista regula, vt procedat ista † prohibitio in fauorem vtriusque partis, scilicet quod non debeat aliquid innouari, neque etiam ex parte ipsius minoris contra aduersarium suum. Exemplumque est, quod si minor ex eo qui locupletior erat circa rem de qua agitur factus est minus locuples, vel illam amisit, hoc tamen nocere non debeat ipsi creditori, secundum glosam in d. l. vnica. C. de rest. in int. postul. & c. in fine, post Azo. in Rubr. C. eod. nu. 2.

Sed contra hanc ampliationem oppon. Petr. & Cyn. quia inquiũt, quod hoc modo diligentia sua esset dãnosa ipsi minori contra l. non solet. ff. de reg. iur. Vnde pro so-

7 lut. limitant & † declarant, vt procedat, quãm minor simpliciter teneretur restituere precium, vel rem, & recusaret, sed si ex reciproco contractu ad rem vel precium teneretur, & per eum non staret, quominus ab initio restitueret, quia restituere vellet sed per aduersarium eius, qui pacto stari desideret, secus.

Et in his terminis restringunt declarationem glosę & virtualiter conclusionem ipsam principalem, quod sequuntur, & notab. esse dicunt, Paul. de Cast. & Fulgos. in d. l. vnica.

8 Ampliatur † secundo prædicta conclusio, vt procedat non solum quando restitutionis petitio fuit a iudice admissa, idest quando minor ad audientiam admissus est, & data est ei facultas probandi asserta, sed etiam quando non adhuc admissa est, sed iudex stat adhuc in suspenso, an velit admittere. Ita probat mihi text. sing. arguendo ab appellatione ad restitutionem in integrum in l. 1. §. si vero non est recepta. ff. nil nou. app. pend.

9 Ampliatur † tertio, vt non solum ea quæ a parte interim attentata fuerint, possit a minore peti vt rescindantur & reuocentur, seu restituantur iuxta attentatorum qualitatem, sed iudex ex officio suo reuocare potest, vt dicit eleganter Fulgos. in d. l. vnica. C. restitut. in integr. postul. exemplo appellationis de qua dicit esse text. pro hoc in l. chirographis. ff. de adm. tut.

Articulus II.

10 AD secundum, An scilicet † restitutione in integrũ pendente aliquid interim alienari possit?

Conclusio breuiter est, quod non, ita gloss. & Azo in d. l. vnica. & Bal. in prin. & Paul. de Castr. n. 1. Ita exemplificantes vno modo illum titulum, & regulam de qua supra art. præced.

Quinimo dicunt, quod si interim ab eo contra quem

11 restitutio petita est aliquid alienetur, † alienatio est ipso iure nulla, & a iudice vt de facto facta reuocari potest. Et quamuis ipsi aliter non allegent, dico quod est text. pro hoc in dict. l. chirographis. §. 1. ff. de admin. tut.

12 Et ratio est, quia per restitutionis † in integrum petitionem dicitur lis introducta, etiam si alias finita dici posset, vt per Ferret. cons. 1 1. nume. 15. & 17. & dicam infra

13 proxime artic. 4. sed quando lis introducta † est, non potest amplius res illa super qua lis introducta est alienari ff. Cod. & auth. de litigiosis.

14 Per quam rationem limitari † potest hæc conclusio, vt in ijs casibus, in quibus potest alienari aliqua res super qua lis pendeat, etiam si litigiosa dici possit, puta si hæredes diuidere velint, vel testator cum quo lis introducta fuit legare velit, vel ab ignorãtibus alienetur &c. de quibus casibus & alijs per text. & doct. in d. titulis ff. C. & auth. de litig. in ijsdem alienari possit, etiam si super ea iudicium restitutionis pendeat, quia non plus operari potest, vt dixi, quam litis introductionem, qua tamen nõ obstante in illis casibus alienatio conceditur.

Articulus III.

15 AD tertium, An scilicet restitutione † in integrum pendente bona subhastari possint?

Exemplum est si quis restitutionem petierit aduersus

16 censum † impositum super aliquibus bonis suis, quem quidem annuum censum soluerit aliquib. vicibus, & sic dominus ipsius census sit in possessione recipiendi & exigendi illum, & propter moram debitoris bona obligata pro cẽsu subhastare velit, quæritur an subhastatio hæc fieri possit, si debitor restitutionem in integrum aduersus huiusmodi impositionem census petierit, & pendeat hoc iudicium, & sic de similibus.

Et quidem quantum ad hoc exemplum speciale.

Videtur quod subhastatio impediatur per regulam d. l. vnicæ, de qua supra art. 1.

In contrarium concludunt Corn. in cons. 3. incip. licet videatur. in 1. col. lib. 1. & sequitur licet alia ratione quam Corn. Mauric. cap. 423. per totum.

Et ea ratione potissimum, quia causa est possessoria, & sic modici præiudicij, vnde restitutio non attenditur. Sed hæc ratio non placet, quia etiam in causa possessoria minor restituitur, vt dicam infra in 2. par. q... art...

Ego puto sic dicendum, aut ille, qui vult subhastare bona

bona est in quasi possessione exigendi censum illum vel quid simile faciendum, quod quidem si a debitore non impleatur, permittatur ei subhastatio, vel a iure, vel a statuto, & veram puto conclusionem Cornei & Mauric. & hoc clara ratione, quia si pendente restitutionis iudicio censum suum exigit, vel (debitore non soluente) bona subhastare vult, non dicitur aliquid innouare, sed suā pacificam quasi possessionem continuare, & suo iure vti secundum Alex. in add. Bar. in l. 1. ff. nil nou. appel. pend. prout etiam allegat Mauric. d. cap. 423. vers. quinimo.

Aut creditor non est in ista pacifica quasi possessione, & tunc contra puto, per regulam d. l. vnicæ. de qua supra artic. 1.

Ex qua distinctione potest inferri ad duo in practica hodie multum contingentia. Primum ex primo membro.

17 Quod scilicet si † minor vellet restitui aduersus aliquod instrumentum census constituti à se super aliquo fundo suo, vel aduersus aliquam societatem officij a se factam, & vigore talium instrumentorum soluisset annuū censum de præterito, & interim pendente iudicio restitutionis in integrum, & eo non soluente censum solitum creditor vellet subhastare bona minoris, super quibus obligatio contracta esset, concederetur subhastatio ratione prædicta.

18 Secundum est, quod † si minor vellet restitui aduersus aliquam obligationem a se contractam per instrumentum quod habeat etiam executionem paratam, & penderet restitutionis iudicium aduersus illam obligationem, non posset interim creditor vigore talis instrumenti etiam guarentigiati, etiam vigore statuti executionem concedentis, executionem prosequi vel ad subhastationem venire ratione incepte executionis, propter regulam d. l. vnicæ, & quæ dicam infra art. 6.

Articulus IIII.

19 AD quartum, An scilicet † petitio restitutionis in integrum litem introducere dicatur. Fac regulam q̄d sic, vt colligitur ex Io. Bapt. Feretto cons. 11. num. 15. & 17. & per D. Lancell. in d. tract. de attentatis, par. 2. c. 14. nu. 20. & 25.

Sed dubitari potest, an regulariter effectum suspensiuum operetur absque eo quod inhibeatur parti, prout litis pendentia operari solet, dicam infra eod. art. fin.

Articulus V.

20 AD quintum vero, † an scilicet iurisdictionem primi iudicis impediat pendentia huius iudicij.

Videtur quod non, prout simpliciter tenet D. Rober. Lancell. in præalleg. tracta. de attent. c. 14. 2. partis. n. 25. dicens q̄ non reperitur hoc iure cautum.

In contrarium reperio Roman. cons. 160. breuiter dicitur, vers. tertio principaliter, qui allegat pro hoc, capit. suscitata. cum ibi plene not. de resti. in integr. l. causa cognita. C. de transact. d. l. vnicam. C. rest. in integ. postul. Bartolum in l. defendentes. ff. de author. tut. & in auth. quę supplicatio. C. de precib. Imper. offer. per Baldum.

Ego puto sic dicendum, aut loquimur de restitutione in integrum aduersus omissam appellationem & sic de restitutione ad appellandum petita, & bene loquitur D. Robert. præall. Quia re vera suspensa iurisdictio eius dici non potest, cum adhuc non constet an liceat appellare vel ne. Quinimo cum coram eo peti debeat † omni-

21 modo hæc restitutio ad appellandum secundum Iacob. de Arena, & Io. Fabri in l. præses. C. de appell. Franc. in c. ex ratione. nu. 5. de appella. & alij quos adduxi supra q. 32. artic. 16. vers. exemplum si petatur. & c. iurisdictio eius suspensa esse non potest.

Aut loquimur de restitutione aduersus ipsam sententiam seu rem iudicatam, & tunc aut petitur restitutio coram eodem iudice (regulariter enim potest idem iudex contra propriam sententiam restituere, l. præfecti. ff. de min.) & pariter procedit 1. opinio D. Lancell. Aut coram alio iudice petitur, & tunc teneo sententiam Romani, & sic procedent allegata per eum, & facit quia idem operatur appellatio, & quod operatur & præstat maioribus appellatio, præstat minoribus in integrum restitutio, in quit tex. in l. præses. ff. de min.

Articulus VI.

22 AD sextum, † An scilicet petita restitutione in integrum aduersus instrumentum, executio illius instrumenti interim impediatur.

Videtur quòd non, prout clare videtur voluisse Anto. Canari. in tracta. de execut. instrum. quæstio. 21. in fine libus verbis, si adest dictio, non, prout adest in meo codice. Quinimo plus voluit Alcia. cons. 398. ad finem num. 7. dum inquit quod petitio restitutionis in integrum nō impedit executionem instrumenti, quia instrumentum facit rem claram, secundum communem opinionem de qua in l. 4. §. condemnatum. ff. de re iud.

Et idem, nisi habeantur probationes in promptu voluit Carauita super ritibus magnæ Curiæ, ritu 166. num. 52. & 53. dicens ita seruari in regno. & Bero. cons. 119. num. 1. lib. 3.

In contrarium firmat regulam Benintend. decis. 85. col. 3. ad finem, & quod plus est, dicit quòd ita firmat Anto. de Canar. in d. q. 21. vnde literam aliter se habere puto in alijs codicibus. Idem quoque vult regulariter Guid. de Suzza. in tracta. de Guaren. instrum. sub num. 13. dum aliter firmat stante statuto vt dicam infra in limit. & nouissime etiam idem clare vult regulariter D. Robert. in d. tract. de atten. in 2. parte q. 18. num. 131. & seqq. dū aliter tenet in casu speciali de quo ibi, & de quo dixi supra eod. art. 3. vers. ex qua distinctione & cæt. & ad idem facient Bero. & Burs. de quibus ibi per eum.

Et pro hac opinione facit regula de qua supra eodē artic. 1. quam omnes vbique firmant per d. l. vnicam. C. rest. in integ. postul. ne quid noui fiat, & per cap. suscitata. arguendo a speciali de restit. in integrum.

Et mihi placet regulariter hæc sententia, primo quia quando habemus regulam generalem in iure, qui vult exceptionem illius introducere, vel alia lege, vel clara ratione hoc probare debet, quod tamen tenentes simpliciter primam sententiam non faciunt.

23 Secundo quia contra eos est ratio manifesta, non enim plus operari potest virtus instrumenti † etiam confessionati, & guarentigiati, quàm ipsamet confessio debiti, neque plus ipsa confessio debiti, quam res iudicata, quę veritatem dicitur constituere, sicut ipsa confessio, quia confessus pro iudicato habetur, l. 1. & l. 3. in fine. ff. de confess. confessio habet vim rei iudicatæ & litis finitæ, vnde &c. auth. multo magis. C. de sacrosanct. eccl. sed executio rei iudicatæ impeditur per restitutionem in integrum petitam, ergo & instrumenti etiam confessionati &c.

Neque obstat quod instrumentum dicitur facere rem claram, quia & sententia quoque, quando iam in iudicatum transiuit, dicitur veritatem constituere, vt prædixi &, vt dicunt nostri, facit de albo nigrum, & tamen petitio restitutionis in integrum suspendit executionem illius.

Minus obstant authoritates præallegarorum. Bero, enim nil adducit ad id quod præsupponit sub d. nu. 1;

d. conf. 119. & certè minus bene loquitur, dum inquit re stitutionem in integrum non impedire executionem sententiæ, vel instrumenti, cum illud de sententia sit cōtra glos. & doctores in d. l. vinca, vt dicam infra quæst. seq. artic. 1. Præterea loquitur, quando creditor esset per prius in quasi possessione exequendi propter executionem alias factam ab eo virtute illius instrumenti, quo casu ego quoque idem admisi supra eod. artic. 3. vers. ego puto. & dicam etiam proxi. in 2. limit.

Canár. vero in fine d. q. 21. varius est in lectione, vt prædixi. Pretera ipse presuponit quasdam conclusiones quo ad executionem sententiæ impediendam, quæ cōmuniter reprobantur, vt illa de 3. conformibus, & illa de probatione incontinenti, vt dicam infra q. seq. artic. 3. & 4. vnde dum postea infert ad executionem instrumenti, & inquit, igitur alio non dato concludo restitutionem in integrum executionem publici instrumenti non impedire, conclusio eius non procedit, quia nō procedunt conclusiones per eum factæ circa executionem sententiæ.

Pari modo Alc. in dicto conf. 398. fundatur in ratione, quæ non procedit in hac materia, vt dixi statim, vers. neque obstat.

Conclusio igitur sit & authoritatibus, & rationibus melius fundata, quod restitutio in integrum impedit interim executionem instrumenti. Quam

24 Amplia procedere, etiam si † sit instrumentum publicum & guarentigiatum, vt prædixi supra vers. secundo, vbi ratio.

Limitatur vero hæc conclusio primo vt non proce-
25 dat, quando vigore huiusmodi instrumenti † iam alias facta fuisset executio, & sic creditor esset in quasi possessione exequēdi, vt docte explicat D. Rob. in d. tract. de attent. in 2. parte q. 18. num. 131. & seq. post Bero. præal. conf. 119. num. 1. & Butr. d. conf. 74. nu. 25. & idem sing. dixit prius in executione sententiæ Bellam. conf. 18. nu. 24. & dicam etiam infra quæst. sequen. artic. 1. in limitationibus, & ita quoque tenui supra eod. artic. 3. nu. 17. vbi etiam ratio.

26 Limitatur † secundo secundum quosdam, vt non procedat, quando staret statutum, quod instrumenta habeāt executionem paratam, & quod contra ea nō possit obijci vel opponi aliqua exceptio, vel saltem non nisi exceptio solutionis, falsitatis, vel pacti de non petendo, vel quid simile &c. volunt enim allegandi, quòd hoc casu exceptio restitutionis in integrum non impediat executionem illorum. Ita prius tenuit Guid. de Suzar. in d. tractat. de Guarent. instru. sub num. 13. & Bened. de Barzis in eodem tract. q. 21. versic. si vero primo sit petita, in 3. parte principali. refert eum & simpliciter admittit præalleg. D. Robert. in d. tract. de attent. dicta quæst. 18. nu. 122. & seq.

Sed hæc limitatio mihi non placet ex pluribus,

Primo, quia presupponunt præalleg. quòd aduersus instrumenta huiusmodi non possit peti restitutio in integrum, quod tamen falsum est, quia licet per verba prægnantissima statutum prohiberet aliquid opponi posse contra instrumentū, si tamen specialiter non prohibeat petitionem & oppositionem restitutionis in integrum, illa prohibita non intelligitur, vt secundum communē omnium sententiam dixi supra q. 15. art. 6.

27 Secundo, quia statutum † prohibens aliquam exceptionem opponi posse contra instrumentum &c. intelligitur de friuolis, non autem de releuantibus, qualis est restitutio in integrum, secundum Barto. in l. prima. §. & quod pauci. ff. quod vi aut clam, vbi ratio per eum allata elidit opinionem istorum, dum inquit quod exceptiones quæ ab initio absorbent omnem substantiam actus, possunt opponi contra instrumentum etiam stante statuto prædicto &c. Talis autem est restitutio in integrū, quia est repetitio in pristinum statum per omnia, vt dixi supra in prælud. in 1. q. ergo &c.

Tertio, quia licet contra instrumentum principaliter
28 aliqua exceptio † opponi posit, non potest tamen opponi contra executionem instrumenti incidenter, vt per Alex. conf. 123. lib. 6. & sic præallegati quoque volunt, quòd scilicet quando prius petita est executio vigore statuti non possit postea opponi exceptio restitutionis in integrum, & sic per viam exceptionis videntur intelligere eorum sententiam, quòd tamen non procedere, nisi quo ad executionem realem & facti prius factam ostendam infra q. seq. art.... vnde ex hoc quoque apparet minus iuri consona hæc sententia. & propterea firmiter teneo conclusionem supra firmatam, etiam stante statuto prædicto. & ita seruatum audio semper hic Perusiæ, & vltra prædicta firmari potest.

29 Quarto, quia per tale † statutum non intelligitur prohibitum officium iudicis, vt per Bar. in d. l. 1. §. & parui, & in l. si a domino, §. quo tempore. ff. de pet. here. & alij doct. passim. sed restitutio in integrum est officium iudicis, vt dixi supra quæstio. 15. art. 6. ergo &c.

30 Quinto, quia per tale statutum intelliguntur † prohibitæ exceptiones quæ de iure communi competunt, nō autem quæ iure speciali, vt dixi post multos supra q. 15. art. 6. sed restitutio in integrum iure speciali competit, gl. in c. coram fœlicis. de rest. in integ. Aret. in conf. 160. col. 2. ante finem, & post eos D. Thob. conf. 87. nu. 6. ergo &c.

31 Sexto, & vltimo, quia prohibita † exceptione non intelligitur prohibita restitutio in integrum, vt est communis doctorum conclusio, quam deduxi supra d. q. 15. articul. 3. Vnde etiam si quælibet alia exceptio vigore huius statuti prohibita dici possit, non tamen dicetur prohibita restitutio in integrum, & consequenter si opponatur, erimus in terminis iuris communis, secundum quos conclusum fuit impediri interim executionem instrumenti.

Articulus VII.

32 AD septimum, An scilicet † restitutio in integrum ad appellandum petita impediat interim executionem sententiæ?

Iste articulus est de materia q. sequentia, sed quoniā ibi specialiter agitur de restitutione petita aduersus ipsam rem iudicatam, & eius effectu circa impedimentum & suspensionem executionis, & etiam quoniam D. Ro-
33 bert. Lancel. qui † hunc articulum melius, quam aliquis alius doctor explicauit in d. trac. de atten. in 2. par. q. 14. per totum, posuit separatim a materia d. q. seq. & par est vt eius vestigia, tum in hoc, tum in alijs sequar, quia mihi semper fuit vti pater & præceptor honorandus, merito hic tractare volui.

Et sequendo illius ordinem, videamus prius de veritate conclusionis, deinde de ampliationibus & limitationibus illius.

Videtur autem quòd talis restitutionis petitio non impediat executionem.

Primo per id quòd dixit Rebuff. in tit. de rest. in inte. gl. 1. num. 19. videlicet quod restitutio petita aduersus non prosecutam appellationem non impedit executionem sententiæ, & quod ita seruatur in Francia.

Secundo quia ita in terminis tenuit Rot. deci. 62. alias 446. si lata. de appel. in nouis. & non obstantib. motiuis in cōtrarium factis dicit ibi author, quòd domini noluerunt reuocare executionem interim factam uti attentatā, sed in negotio principali procedi voluerūt, ad circuitus euitādos. & ultra hanc Rot. deci. reperio, qd idē simpliciter tenet Cor. conf. 111. n. 3. li. 1. licet nihil alleget.

In con-

In contrarium eſt alia deciſio Rotæ in ti.de app.in nouis deci.51.alias.379.ſi committatur, vbi poſt motiua in contrarium,domini tenuerunt,executionem interim factam vti attentatam reuocandam,& hanc deciſionem eſſe tenendam,& in obſeruantia eſſe teſtatur Caſſad.deciſ.1.nu.5.vt lit.pendente.& idem tenuit etiam Ant.de Canar.in tract.de execu.inſtr.q.a 1.ad finem,& Veſtr.in ſua praxi Rom.Curię lib.8.c.3.nu.15.17.& 18. & idem nouiſsime pro regula firmat D.Rober.in præalle.q.14.ſub nu.17.& ſequenti.& mihi quoque regulariter tenendum videtur.

Primo quia regula d.l.vnicæ.ita conuenit huic reſtitutioni ad appellandum ſicut alijs,vt de ſe patet.

Secundo quia non dubium eſt,℘ lis introduci dicitur per huiuſmodi petitionem reſtitutionis, nec poteſt dici lis finita,nec iſta exceptio obijci, quando commiſſa eſt huiuſmodi cauſa,vt ſcilicet cognoſcatur,an liceat adhuc appellare,vel ne,quo ſtante ad executionem procedi nõ magis poteſt quàm alias poſsit regulariter lite pendẽte.

Ad contraria reſp.ſic,

Ad primum, quod Rebuff.non niſi de obſeruantia Franciæ loquitur non autem de diſpoſitione iuris cõis.

Ad ſecundum,quod deciſio Rotæ prędicta 56.de appell.non eſt in vſu,vt per Caſſad.præalle.deciſ.1.vt lite pendente.& profecto ſi inſpiciantur fundamenta quę facta fuerunt contra dominos in d.deciſ.56.& quòd ibi non aliter euacuantur,conſtabit,quòd magis obſtinate, quam iuridice vel quòd in eo caſu ob nimios circuitus euitandos,& expenſas partiũ tollẽdas, ita dñi tenuerũt. Qua concluſione regulariter retenta.

34 Ampliatur primo,† vt procedat etiam ſi iudex reſtitutionis non inhibuiſſet iudici executori, vt non exequeretur,nam nihilominus interim ſuſpenditur executio. Ita firmat ampliando D.Rober.præall.d.cap.14.nu.20.
35 Motus, quia † ſi inhibitio requireretur, pẽdentia reſtitutionis, & ſic pendentia litis non operarentur aliquid quo ad executionem ſuſpendendam, cum inhibitio per ſe ſit ſufficiens ad hoc cauſandum,vt late per eum c.20. de attentatis poſt inhibitionem. & ad quandam ponderationem Rotæ in d.deciſ.51.de appel.docte reſpondat,vt per eum.

Sed vlterius aduertendum eſt,quòd contrarium videtur velle idemmet D.Rober.d.c.20.ampliatione 18.vbi vult,quod reſtitutio in integrum aduerſus tres conformes non operetur ſuſpentionem executionis, niſi demum inhibitione ſecuta,& tamen nos habemus, quòd ſecundum magis communem ſententiam ita ſuſpenditur executio regulariter,quando petitur reſtitutio aduer
36 ſus 3.conformes,† ſicut quando vnicam tantum ſenten
tiam,vt dicam infra q.ſeq.arti.3.ſeu 4. & ſic virtus ſuſpẽſionis videtur pendere ab inhibitione ſecundum eum ibi,& ita quandoque mihi allegabatur iſte egregius Moder.contra me in cauſa quadam propria a quibuſdam ex aduerſo aduocatis.

37 Sed tamen, vt tunc reſpondi,† & nunc reſpõdeo. non eſt iſta ſententia huius docti viri.Ipſe enimmet expreſſe contrarium firmat in hac ampliatione d.nu.20.& idem vult d.cap.20.ampliat.15.vbi vult,quòd ſola intimatio commiſsionis reſtitutionis ſuſpendat executionem,prout idem firmat d.c.20.in præfat.q.1.num 63.Neque contrarium vult d.ampliat.18.ſed illud tenet ibi admittendo pro vera,pro tunc,ea ſententia,quòd reſtitutionis cõmiſsio aduerſus tres conformes non ſuſpendat,nec retardet interim executionem,prout tenuit Bal.in l.vnica.colum.fin.num. 10.C.ne lic.3.prouocare, quem ſequuti ſunt plures doctores,& etiam ſæpenumero Rota, ſed quoniam,vt paulo ante dixi,magis communis opinio eſt contra Bal.vt dicam infra d.art.3.q.ſequen.& ipſemet D.Rob.firmat pro magis communi & in practica ſeruanda d.a.parte,capit.18.num.93.verſic.ex quibus omnibus,& cæt.dicendum eſt,quòd author iſte regulariter quoque tenendum ſentiat, ℘ abſque inhibitione executio ſuſpendatur in caſu iſto,& ita in terminis ipſemet, vt reperi poſtea declarat ſe ipſum in d.c.18.nu.95.ex quo loco conuicta remanet ponderatio illorum ex aduerſo aduocatorum.

38 Ampliatur ſecundò,† vt procedat etiam quo ad reuocationem attentatorum intra 10.dies qui dabantur ad appellandum,ita D.Rober.præall.& allegat Aegid.deci.a 17.exceptio. Et ex hoc

39 Ampliari etiã poteſt † tertio, vt procedat etiã quoad executionem iam factam vel inceptam ante petitionem reſtitutionis ad appellandum,nam licet alias illa non reuocetur,vt dicã infra q.ſeq.art.6.tñ in caſu iſto reuocari debeat, quando petitur reſtitutio ad appellandum, & moueor,quia huiuſmodi reſtitutio petitur ad hunc finẽ, vt oſtendatur,quòd ſententia non debuit tranſire in iudicatum, vnde ſi quis reſtituatur ad appellandum, iam declaratum eſt,quod ſententia illa non tranſiuit in iudicatum,vt per DD.de Rota in d deciſ.62.de app.in nouis,aliàs 446 & poſt illos Rip.in l.4.§.condemnatum,n. 30.verſ.conſidera etiam.ff.de re iudica.

Ergo omnis executio prius facta vt attentata reuocari debet.Quod nota,& dicam forte plenius infra d.q. ſeq.art.6.

40 Limitatur econtra † hæc concluſio pluribus modis, quos late proſequitur & eleganter D.Rob.præalleg.ca. 14.a num.22.vſque ad finem,quos ego ſuccincte referã, quia ita docte explicati ſunt,vt vix aliqua additione indigeant,vel declaratione.

41 Primo igitur limitatur † vt non procedat in ſententia excommunicationis interim lata, quia cum ſtatim trahat ſecũ executionẽ,quia aut ligat ſtatim, aut non ligat, nõ poteſt agi de reuocatione eius vt attentata,vt late per eũ quem videas, dum reprobat ſublimitationem dominorum de Rota,quo ad denunciationem.

42 Limitatur † ſecundo per eundem, vt non procedat, quando petens reſtitutionem ſuccubuiſſet,neq; illam obtinuiſſet,nam interim facta executio non reuocatur, vt per eum ibi nu.27.& 28.Exemplo illius qui gaudet beneficio fatalium non currentium,dum pendet cauſa attentatorum,quo non gaudet,ſi ſuccumbat in cauſa attẽtatorum.Rot.de appel.in nouis deciſ.15.

Sed contra hoc obſtat exemplum appellationis, nam etiam ſi deſerta fuerit appellatio,poteſt tamen is qui appellauit petere reuocationem eorum, quæ interim attẽtata fuerunt,vt ipſemet D.Rob.firmauit in eod.tract. c.2.de att.appell.pend.in prima ampliat.prin.nu.2.

Ad hoc reſp.D.Rob.quod adeſt ratio differentiæ inter caſum,& caſum,nam apellatio ſuſpendit iuriſdictionem iudicis a quo,reſtitutio vero ſecus.

Et placet hæc reſponſio quo ad propoſitam difficultatem,licet alias non ſemper verum ſit,quod non ſuſpẽdatur iuriſdictio iudicis a quo per petitionem reſtitutionis in integrum,vt dixi ſupra eod.artic.5.ver.ego puto ſic dicendum.

43 Limitatur † tertio,ſecundum eundem, vt non procedat,quando is qui reſtitutionem ad appellandum petijt, poſtea non appellauit, vt per præalleg.num.30.exemplo executionis factæ infra decem dies appellandi, quæ non reuocatur,ſi poſtea non appelletur,vt per Felyn.cũ concordan.in capitulo quo ad conſultationem, num.38. de reiudica.Et hoc indubitanter procedit,quando neglectum eſt.

44 Sed dubitari poſſet,quid ſi non potuit † appellari?Videtur enim quod ſuccurri debeat vt attentata interim reuocari debeant,ſicut ab initio factum fuiſſet ſi appellaſſet.

In contrarium videtur, quia daretur hoc casu restitutio ad restitutionem &c. quod non permittitur, vt supra millies dictum est.

Breuiter æquius puto, vt restitui debeant dies elapsi ad appellandū durante impedimento, & quòd attentata interim reuocari debeant, iisdem rationibus, quibus restituuntur prima vice, quando datur restitutio ad appellandum, & licet bis videatur concedi restitutio ad idem, tamen licitum est hoc, quando adest noua causa hoc faciendi, vt dixi supra q...art...

45 Limitatur † quarto vt non procedat, quādo ab huiusmodi sententia non licebat appellare, vt per eundem D.Rober.num.33.per rationes vt per eum, quæ dubitationem non habent.

46 Limitatur † quinto, vt non procedat quando contra petentem reuocationem eorum quæ interim attentata prætenduntur, opponeretur exceptio falsitatis vel nullitatis instrumento appellationis, vt per eundem, post Aegid.Bella, d.decis.217.exceptio &c.

47 Limitatur † sexto, vt non procedat, quando tertius alīquis petat restitutionē in integrum ad appellādū, vt per recollect. Verall. I. deci. 226. breuiter refert D.Rob. præallega. ad quem in cæteris per eum latius explicitis circa hunc articulum me remitto. Ne eorundem transcriptor videar, quæ additione non indigent, nec correctione aliqua.

SVMMARIVM.

1 *Restitutione in integrum pendente, an impediatur executio sententiæ.*
2 *Regula quòd sic, & num. 3.*
3 *Et an procedat etiam de iure Canonico.*
4 *Et an procedat etiam quo ad restitutionem in integrum ex clausula generali.*
5 *Et an si petatur restitutio etiā in ipsa exeeutione sententia.*
6 *Et an procedat non solum in restitutione actualiter petita, sed etiam si quis arripuit iter ad Papam.*
7 *Et an procedat etiam si in commissione causa adsit clausula, si quid exequendum exequatur.*
8 *Et quid si adsit illa clausula, procedant ad legitimam executionem.*
9 *Et an si petatur restitutio aduersus pariter priuilegiatum, videlicet ecclesiam.*
10 *Et an procedat etiam quo ad aduersarium, vt nil contra eum innouari possit.*
11 *Et an procedat etiam in sententia super possessorio lata.*
12 *Sed quid si petens restitutionem hoc casu non habeat probationes in promptu.*
13 *Et an procedat in restitutione quæ datur iure speciali, idest ex edicto minorum.*
14 *Sed an sit verum, q̄ restitutio ista concedatur iure speciali.*
15 *Restitutio est secundum ius commune, & contra ius commune, sed quomodo procedat, declaratur.*
16 *Et an procedat etiam in restitutione ad appellandum.*
17 *Et an procedat etiam in criminalibus.*
18 *Et an si causa habeat altiorem indaginem.*
19 *Et an si non fuit adhuc nec denegata nec cōcessa restitutio.*
20 *Et an omnia prædicta intelligantur, dummodo probetur læsio.*
21 *Regula prædicta an non procedat in restitutione aduersus omissas probationes.*
22 *Et quid si sententia contineat plura capitula diuersa.*
23 *Et quid si minor restitutioni in integrum renunciasset.*
24 *Et quid si petitur restitutio, non aduersus ipsam sententiā, sed aduersus non oppositam peremptoriam exceptionem, adhoc vt adhuc opponere liceat.*
25 *Restitutio in integrum non præsupponit sententiam nullam.*
26 *Et quid si petatur restitutio aduersus decretum affirmatiuum, præsertim vbi habet executionem paratam vt secundum stylum magnæ curiæ Vicariæ.*
27 *Et quid si restitutio non petitur incidenter sed principaliter.*
28 *Et quid si petitur restitutio aduersus sententiam arbitri.*
29 *Et quid si in commissione adesset clausula parito iudicato.*
30 *Et quid si restitutio petitur non ex iustitia sed ex gratia.*
31 *Restitutio quę pendet ex mera gratia principis dicatur euētu impossibilis, seu difficilima.*
32 *Et quid in restitutione quæ conceditur in beneficialibus.*
33 *Restitutio in beneficialibus datur quandoque ex iustitia, nō autem ex simplici gratia.*
34 *Restitutio in beneficialib. quare regulariter ex gratia detur, secus in profanis.*
35 *Restitutio ex gratia an suspendat executionem quo ad beneficium.*
36 *Restitutio quęlibet suspendit executionem, quando damnū esset irreparabile.*
37 *Et quid si petenti restitutionem fuisset præfixus terminus ad docendum de bono iure suo, & terminus elapsus fuisset non aliter docto de bono iure.*
38 *Cautela pro eo contra cuius rem iudicatam petitur restitutio in integrum.*
39 *Cautela alia pro eo qui hanc restitutionem petit.*
40 *Et quid si is contra quem petitur restitutio, esset in possessione exequendi, exemplum.*
41 *Et quid si restitutio in integrum sub conditione postulata sit, cum exemplo.*
42 *Attentatis narratis, clausula hæc est ordinaria in quolibet rescripto.*
43 *Et quid in restitutione aduersus contractum.*
44 *Et quid in sententia lata a principe supremo, sed latius nu. 51. & seq.*
45 *Et alijs modis & casibus dubitatur, an procedat prædicta regula, qui ponuntur remissiue. nume. 46.47. 48.49. & 50. ad artic. seq.*
51 *Restitutio in integrum an suspendat executionem sententia lata a principe.*
52 *Restitutio qualibet per supplicationem petitur, sed non omnis ex mera gratia.*
53 *Et quid si princeps non ipse causam cognouit, sed alteri commisit ad referendum, & cuius relatione sententiam tulit.*
54 *Et quid si aduersus hanc sententiam peteretur restitutio intra decem dies datos ad appellandum.*
55 *Restitutio in integrum an suspendat executionem sententiæ, quando petitur aduersus tres conformes, communis hinc & inde.*
56 *An negatiua procedat, quando adest præsumptio fraudis, negatiua vero quando cessat?*
58 *Restitutionem petens aduersus 3. conformes debet docere incontinenti aliqualiter de bono iure suo, si vult vt executio illarum suspendatur. & 59.*
60 *Et an victoris hoc casu debeant resici expensæ ab ipso victo.*
61 *Et an prædicta de 3. conformibus procedant in duabus, stā te statuto quòd à duabus conformibus non detur appellatio.*
62 *Restitutio, an suspendat executionem, quando qui eam petit non habet probationes in promptu, & quęstio habet altiorem indaginem, & discutitur distincte, num. 63. & num. 64.*
65 *Et an procedat hoc in sententia in possessorio lata.*
66 *Restitutio an suspendat executionem sententiæ, quando adest præsumptio calumniæ.*
67 *Calumnia alia præsumpta dicitur, alia manifesta, & quę dicatur manifesta.*
68 *Calumnia præsumpta quæ dicatur.*

69 *Restitutio an suspendat executionem, quando calumnia est manifesta.*

70 *Et hoc casu quid si non præstetur cautio, vel offeratur saltem.*

71 *Et quid si victus offerret incontinenti se probaturum læsionem.*

72 *Et quid si cum effectu incontinenti ostenderet iudici læsionem.*

74 *Et quid si damnum & præiudicium executionis esset irretractabile.*

75 *Et quid si victus offerret ipsi victori cautionem idoneam de soluendo iudicato statim discussa causa restitutionis in integrum.*

76 *Restitutio in integrum an suspendat executionem quando calumnia est præsumpta duntaxat, magis communis quòd non.*

77 *Calumnia quando præsumatur in petitione restitutionis in integrum, totum remittitur arbitrio iudicis.*

78 *Et quid si ista præsumptio calumniæ non aliunde depromitur quam ex ipsa sententia, idest quia pro sententia præsumendum est.*

79 *Et an conclusio prædicta num. 76. procedat ita demum, si præstetur cautio de qua in c. suscitata de rest. in int. alias non.*

80 *Et si cautio ista præstari debet, an peti debeat ab ipso victo.*

81 *Et an præstari debeat si calumnia videatur manifesta.*

82 *Et an præstari debeat, si victor non est suspectus de dilapidatione.*

83 *Et ista cautio an præstari debeat in executione pro expensis facienda.*

84 *Et an præstari debeat, si victor illam non reperiat, & tunc sufficiat iuratoria cautio.*

85 *Et an peti debeat ista cautio coram iudice executore.*

86 *Et an conclusio prædicta num. 76. procedat quando damnum executionis esset irretractabile.*

87 *Et an procedat de iure ciuili.*

88 *Et an procedat, quando petens restitutionem haberet probationes in promptu, & offerret se incontinenti probaturum læsionem.*

89 *Restitutio in integrum an impediat executionem, quando prius facta fuit quam restitutio peteretur, quòd non.*

90 *Sententia ante lapsum decennii non meretur executionem.*

91 *Et an procedat conclusio de qua numer. 89. quando executio incepta fuit, licet non perfecta ante petitam executionem.*

92 *Et an procedat si executio fuit facta de facto etiam post petitam restitutionem in integrum?*

93 *Restitutio in integrum an impediat executionem, quando prius petita fuit executio, quam restitutio, & n. 94. et 95.*

96 *Baldus in l. fin. C. si ex fals. col. 2. & Alex. consil. 223. libr. 6. declaratur late.*

98 *Restitutio in integrum pendens an suspendat executionem, quando damnum illius est irretractabile, licet alias non suspenderet?*

100 *Et an quando non esset consultum damno ipsius victi per cautionem de qua supra.*

101 *Et an quando restitutio in integrum esset commissa per Papam.*

102 *Et an quando fuit commissa a legato Papæ.*

103 *Et an quando iudex restitutionis in integrum inhibuisset iudici executori ac [illegible] lterius in executione procederet.*

104 *Sed hoc de inhibitione an procedat, quando ei qui restitutionem petiit, fuit præfixus terminus ad docendum de bono iure suo, & non docuit.*

105 *Et an suspendat semper restitutio executionem, nisi præstetur cautio de qua in d. c. suscitata.*

106 *Robertus Lancellotus laudatur in explanatione huius quæstionis de qua agitur.*

107 *Io. Paulus Lancellotus eius frater laudatur.*

QVAESTIO XLIII.

De materia quæstionis præcedētis. Et in specie, an & quando pendente restitutionis in integrum iudicio aduersus rem iudicatam, impediatur executio sententiæ?

EAndem rem agendo, in præcedenti quidem quęstione in genere, in hac vero in specie. Videndum nunc est, an & quando pendente restitutione integ. aduersus rem iudicatam impediatur executio sententiæ? Quæ quidem quæstio licet a doctoribus soleat vnico articulo expediri, quia tamen nimis intricata, & vtilis & frequens est, his nouem articulis absoluenda est, quos quidem pro maiori parte sub vnica conclusione cum suis ampliationibus, & limitationibus explicauit multū docte, & copiose D. Rober. Lancell. mihi semper honorandus præceptor, in tract. de attentatis, in secunda parte, cap. 18. per totum, & ita fœliciter absoluit, vt vix mihi aliquid vtiliter addendi supersit locus, enitar tamē in hac quoque quæstione vtilitatem aliquam afferre, licet non solitam, quia insolita copia pertractata fuit ab egregio hoc D. meo: Articuli autem sunt isti.

Primo, An pendente restitutione in integrū aduersus rem iudicatā, executio illius regulariter impediatur? Regula quòd sic, cum fallentijs.

Secundo, Quid in sententia lata a supremo principe?

Tertio, Quid si petatur restitutio in integrum aduersus tres conformes?

Quarto, Quid si is qui petijt restitutionem in integrum, non habet probationes in promptu, sed nec incōtinenti offerat se probaturū, & res altiorem indaginem requirat?

Quinto, Quid quando adest præsumptio calumniæ ex parte petentis restitutionem?

Sexto, Quid si executio prius facta, vel incæpta fuerit?

Septimo, Quid si non facta vel incepta, petita tamen prius fuit executio, quam restitutio in integrum.

Octauo, An si in casibus prædictis limitanda venit regula de qua supra, veniant tamen illæ limitationes sublimitandæ generaliter in aliquo casu, & in quo?

Articulus I.

1 AD primum, An sit pendente restitutione in integrum aduersus rem iudicatam regulariter impediatur executio illius?

Variæ fuerunt opiniones antiquorum, distinguentium varijs modis, vt seriatim refert, & reprobat eleganter D. Rober. præall. cap. 18. colum. 1. 2. & seq.

Breuiter autem & clare procedendo bonam regulā

2 † & conclusionem generalem, & prædictas distinctiones expediam infra in ampliat. & limitationibus huius regulæ, si quæ aderunt sine difficultate, quæ vero dubiæ fuerint, tractabo in sequentibus articulis.

3 Regula igitur & conclusio sit, quòd † regulariter executio sententiæ impeditur, & suspenditur pendente restitutione in integrum aduersus rem iudicatam. Ita dixit originaliter Glos. in l. vnica, in verbo restitutione, & in verbo debere. C. rest. in integr. postul. & ibi sequuntur Petr. de Bellapert. Bartol. Bald. Alber. Cyn. Paul. de Cast. Fulg. & omnes communiter in iure ciuili, Speculat. in tit. de execut. sententiæ. §. postremo, num. 2. Gloss. & doctores canonistæ oēs in c. suscitata. in verbo pensa

12,de rest.in integ.Idem Bar.in l.qui agnitis,nume.6.ff. de excep,cum concord.in marg.Ias.in l.4.§.condemnatum.ff,de re iud. num, 27. vbi de magis communi Maranta in 6,parte, actu vltimo, numer,58. Didac. pract, quæstionum c. 25.nu, 7.vbi concord.Duenn.reg.41.limit.6.Soc.senior cons.299.nu.5.libr.2.Riminal.consil. 404.lib.3.per totum.Pet.Ant.Ang.cons.3,nu. 21.lib.4, & Mar. Angusc,cons.101,in fine,Paris.cons.100.nu.80. lib.1.Dec.cons.436,num... Cæphal. cons. 116. num.4. Guido Papæ decis.215.n.7,& sing.259. Fran. Marc. decis.53.per totum,Cassad.decis.13.titu.de rescrip. Vestr. libr,8.cap.3.nu, 17.& ibi Grauat,in add.num. 25.& nouissime plene, & pro communi latissime D. Robert. d. c.18.num.10.& seq.ita firmat regulam, & ita regulariter ponenda est conclusio.

Quæ probatur per rub.& nig.C.restit.in integ.post, ne quid noui fiat.vbi videtur expressum.

Et pulchrius in l.defendente,vbi notan.Barto.& alij, ff.de auth.tut.

Et ratio clara est, quæ desumitur ab exemplo appellationis,de qua supra q.præced. art, 1. & plene deducit D.Robertus d.cap.18.num. 10. 11. 12.& seq.ad quem recurre pro pleniori comprobatione huius communis conclusionis,quam

3 Amplia primo,vt procedat etiam de iure † Canonico,Ita colligitur ex intentione omnium Canonistarū in d.c.suscitata,post gloss.ibi,& expresse firmat D.Rober.præall.cap.18.nu.5.& n.17.vbi etiam de magis cōi apud canonistas,post Ias.in d.§.condemnatum. nu. 27, & idem D.Robert.attestatur ita seruari etiam de stylo in Rom.curia & apud DD.de Rota.

Et facit clare d.c.suscitata.arguendo a speciali, quòd scilicet ibi aderat præsumptio calumniæ.

4 Ampliatur secūdo, † vt procedat etiam quo ad restitutionem in integrum ex clausula generali, vt per Mar. Angusc.cons.101.in fine,qui de hac restitutione loquitur, & facit ratio a fortiori, quia ista conceditur magis ex iustitia quam gratia,quod non accidit in restitutione minorum, de quibus loquitur d. rubr. C. restitut. in integ.postu.

5 Ampliatur tertio,† vt procedat etiam si petatur restitutio in integrum in ipsa executione sententiæ, ita post Bar.in d.§.condemnatum.& in l.1.C.de iur.& fact.ign, inquit Natt.cons.16.nu.5. lib.1. per l. peremptorias. C. sent.rescind.non posse, & per cap.suscitata. arguendo a speciali.Sed tu aduerte, quia obstare videtur id quod dicit Alexand.cons.223.lib.6.ego dicam plenius infra eo. artic.pen.

6 Ampliatur † quarto,vt procedat non solum in restitutione in integrum petita actualiter, sed etiam si quis arripuit iter ad Papā,vt illam peteret,vt puta in casu quo non posset petere in sua ciuitate,expectabitur enim cōmissio causæ,vel cum retardatione executionis, vel cum clausula parito iudicato , & interim suspendetur executio,ita Mil.in suo repertorio ,.in verbo executio sententiæ suspenditur. Quod sequitur & ampliat in quolibet alio superiore, ad quem sit iter arreptum, præall. D.Rober.d.cap.18.num.46.

7 Ampliatur † quinto,vt procedat,etiam si in commissione causæ adsit clausula , & si quid exequendum fuerit exequatur , ita ampliat præfatus D.Robert.d.capit. 18.numer. 54. dicens ita fuisse resolutum in Rota coram Oradino.

8 Hanc ampliatinnem extende, † etiam si adsit illa clausula,procedat ad legitimam executionem,hoc enim nil aliud significat, nisi quòd ad executionem procedat, prout iuris fuerit,& ita seruari de stylo signaturæ audiui a practicis Vrbis curialibus,quòd scilicet hac clausula non obstante, commissio restitutionis in integrum non intelligatur reformata,ita vt executio non dicatur suspēsa interim dum cognoscitur causa restitutionis in integrum.

9 Ampliatur † sexto vt procedat etiam,si petatur restitutio aduersus pariter priuilegiatum videlicet ecclesiam, vel alium minorem & cæt. ita post Cephal.consil. 116. numer.5.& 6.libr.1.D.Rober. præallegat. capit. 18.numer.53.

19 Ampliatur † septimo,vt procedat etiam econtra,videlicet,vt nihil interim innouari possit contra aduersariū, contra quem petitur restitutio in integrum circa ipsam executionem,vt dixi supra in generali cōclusione 9. præced.art.1. & plene tradit præfatus D.Rob.d.c.18. num. 50.exemplis quibus per eum.

11 Ampliatur octauo, † vt procedat etiam in possessorio,nam licet habeat executionem sententiæ super possessorio in promptu,tamen suspenditur per petitam restitutionem in integrum, ita præall. D.Rober.d.ca.18. num.47.

Declarando tamen,secundum ipsum,dummodo pe-
12 tens † restitutionem in integrum habeat probationes in promptu,prout requiri ad illud retardandum refert Menoch.de adipiscen.posses.rem.4.q.103.nu.912.

Sed in hac sublimitatione ego contrarium puto,stante illa communi opinione, quòd regulariter non requiratur quod petens restitutionem in integrū habeat probationes in promptu,etiam si casus habeat altiorem indaginem,vt dicam infra art.4.secundum magis communem sententiam,quam etiam admittit præall. D. Rob. d.c.18.nu,19.& 20.

Nam non magis negatur appellatio a sententia in possessorio, quàm a re iudicata , adeo quod non minus habet executionem paratam res iudicata , quam sententia super possessorio lata,vnde si restitutio in integrum impedit executionem rei iudicatæ etiam si non adsint probationes in promptu, & casus altiorem indaginem requirat,impedire quoque debet etiā si sententia sit super possessorio lata. Neque mouet quòd ad retardandum possessorium requirantur probationes in prōptu, quia illud procedit,quando prætextu dominij quæritur retardatio possessionis, prout loquitur Menoch. & allegati per eum, secus quando aduersus sententiam super possessorio latam petitur restitutio ratione, quam statim dixi.

13 Ampliatur nono,† vt procedat etiam in restitutione quæ conceditur iure speciali, qualis est restitutio ex edicto minorum,vt defendit late Vestr.d.cap.3.numer.15. libr.8.Quicquid contra voluerit Bald.in l. vnica. C. ne lic.3.prouoc.vt ipse inquit.

Sed aduertendum est,quod quantum attinet ad ampliationem illa verissima est in se,vt deniq. firmat præalleg.D.Robert.Lancello.d.ca,18.nu,29.ad finem.

Quantum vero ad quædam alia quæ Vestr.præsupponit,non videtur vera,nam, & primo, quòd Baldi & Salyc.controuersia in d.l.vnica. sit circa hoc de iure speciali, vel communi non est verum, sed circa hoc an restitutio detur aduersus 3. conformes,ita vt interim executio impediatur,vt bene aduertit etiam præalleg.D. Rober, d.c.18.nu.37.vers.primum est.

Secundo quod dictum Bald. in d. l, vnica. videlicet,
14 quod restitutio ex edicto † minorum dicatur concedi iure speciali,hoc non est verum , quia immo iure communi, vt notant Mod.in annot.ad Aegid.num. 88. iure vero speciali dicitur concedi restitutio in beneficialib, vt per eos.

Sed quo ad hoc reprehendit eos D.Robert. præall.n, 39.per notata a Bal.& Saly.in d.l.vnica.& a Staphyl.in tracta.de liter.grat.& iustit.in 2.parte fol.163.vers.si vero non narratur.&c.

Mihi

Mihi vero videtur dicendum, vt dixi supra q. 1. art.
14 13. vbi conclusio ista est, quòd † restitutio in integrum
in se sit quidem secundum ius commune inspectis regu
lis iuris generalibus, quæ commune bonum & æquita-
tem respiciunt, sed inspectis aliquibus iuris regulis par-
ticularibus sit contra ius commune, ex quib. sequitur, q
si consideramus restitutionem ex edicto minorum, vel
etiam maiorum respectu harum regularum particula-
rium, vtique omnis restitutio erit de iure speciali, si ve-
ro respectu iuris communis & regularum eius in genere,
vtraque erit de iure communi, cui vti communi bono,
& summæ æquitati omnis restitutio in integrum maxi-
me congruit, vt ibi dixi. & ita procedit dictum Mod. ad
Aegid. de quo supra & bene, & hoc modo bene etiã
dictum fuit, quòd restitutio quæ in beneficialibus datur
ex gratia, dicitur iure speciali concedi, quia quælibet re-
15 stitutio gratiosa conceditur iure † speciali, idest non se-
cundum aliquod ius, sed ex mera gratia speciali ipsius
principis, arti. 1. & per totum. C. de sent. pass. & restit. &
dicam infra in secunda parte quæstionibus finalib. &
ideo talis restitutio non retardat executionem, vt dicam
statim in limitationibus.

16 Ampliatur decimo, † vt procedat etiam in restitutio
ne quæ datur ad appellandum, de qua dixi supra q. præ-
ced. art. vltimo.

17 Ampliatur † vndecimo, etiam in criminalibus, vt
per præall. D. Rober. d. c. 18. nu. 40. qui ampliat vt proce
dat etiam multo magis in his casibus propter executio
nes, quæ vt plurimum sunt irretractabiles, quo casu im-
peditur, executio & si alias non impediretur vt per doct.
in d. c. suscitata. & ego dicam suo loco infra ead. q. art. fi.

18 Ampliatur † duodecimo, vt procedat etiam si casus
habeat altiorem indaginẽ, & petens restitutionem in in
tegrum non habeat probationes in promptu, vt ponit
intrepide pro ampliatione D. Rob. præalleg. cap. 18. nu.
39. sed quoniam iste articulus est maxime dubius, ego
dicam separatim infra eodem art. 4.

19 Ampliatur † decimotertio, vt procedat etiam si tan
tum petita sit restitutio, non tamen adhuc concessa.
nec denegata, quia interim suspenditur executio. Ita
post Guid. Papę decis. 215. & alios vt per eum late tradit
præall. D. Rober. d. c. 18. num. 22.

Et quidem quantum attinet ad ampliationem adeo
vera in se est, vt immo sit indubitabilis, quia tota quæ-
stio & materia ista tractat de effectu restitutionis in inte
grum postquam petita est, ante vero quàm concessa sit,
vnde superflua mihi videtur.

Prout etiam abundare videtur illud quod latissime
annectit D. Rober. præalleg. sub num 25. versic. quam
limitationem, & num. seq. vbi agit, an & quando proba-
ri debeat plene vel semiplene læsio, ad executionem re-
tardandam, & restitutionem obtinendam, de hoc enim
dixi suo loco supra, q. 36. artic. 10. vbi de probatione læ
sionis actum fuit.

Quatenus vero annectere velis & articulum illum, di
cas sublimitando omnes ampliationes supradictas, vt
20 non procedat † nisi doceatur de læsione, semiplene qui-
dem incontinenti ad dandum fumum de bono iure pe-
tentis restitutionem in integrum, plene vero ad obtinen
dam postmodum restitutionem ipsam, quorum primum
deseruit ad hunc effectum suspensiuum executionis, al
terum ad effectum rescissiuum ipsius sententiæ & rei iu
dicatæ vel contractus, vel præscriptionis &c. & ista est
vera & communis ex omniũ intentione distinctio, quã
etiam tangam infra eodem artic. 3. & 5. & interim ita te-
neas.

Limitatur modo econtra supradicta regula pluribus
21 modis, & primò † vt non procedat in restitutione aduer
sus omissas probationes, quia non retardat interim exe-
cutionem, vt per Bened. de Barzis in tract. de guarentig.
in 3. parte. q. 21. ver. si vero primo, & simpliciter sequi-
tur D. Rober. præalleg. cap. 18. num. 121.

Sed pace ipsorum, vel ego non percipio quid sibi ve-
lint, vel limitatio non est vera: nam aut restitutio ista pe
titur antequam ad sententiam deuentum sit, & sic post
conclusum in causa, & postquam renunciatum fuit pro-
bationibus, & tunc non video de cuius executionis retar
datione agi possit, cum neque adhuc iudicatum sit. Aut
petitur post sententiam latam hoc prætextu, quia non
plene probauit in primo iudicio is qui succubuit, & tunc
ego dico, quòd immo ista est allegatio causæ ad iustifi-
candum petitionem restitutionis, & ad dandum fumum
de bono iure petentis illam, quinimo cum restitutio nõ
veniat concedenda nisi de læsione constet, & vix sit vt
aliter de læsione constare possit, quam hoc modo, vide-
licet, quia victus non probauit quæ probare poterat, &
debebat, & hoc vel ob iustum impedimentum, vel ob
lapsum ætatis, hoc casu præcipue habebit locum regula
nostra. & ideo non mirum si D. Rober. præallega. num.
121. dixit si credimus Benedicto de Barzis, quasi neque
ei placeat limitatio.

22 Limitatur † secundo, vt non procedat in sententia
quæ continet plura capitula, nam licet impediatur execu
tio quo ad illud capitulum circa quod versatur læsio &
petitur restitutio, non impeditur tamen quo ad alia, ita
concludit Alber. in l. etiam. §. 1. ff. de minor. non obstan-
tibus quibusdã quæ in contrarium faciebant. de quibus
per eum. & ego verum puto, si capitula sunt separata, ita
vt executio vnius non trahat secum executionem alte-
rius, secus vero si ita connexa essent, vt executio vnius
traheret secum executionem alterius, tunc enim debet
suspendi executio quo ad omnia capitula. Vt clare pro-
batur, ex his quæ dicam infra quæst. 46. artic. 2. & 3. vide
licet, quod restitutio in integrum non prodest litis con-
sortibus existentibus maioribus, quando causa est diuisi
bilis, secus vero si sit indiuisibilis, & hæc est communis
opinio, vt ibi dicam.

23 Limitatur tertio, † vt non procedat, si minor restitu-
tioni in integrum renunciasset, nam si postea vellet con
tra hanc renũciationem venire & restitutionem petere,
non suspenderetur interim executio. Ita limitat nouissi-
me D. Rober. præalleg. cap. 18. num. 125. Per ea quæ in
simili dixit de appellatione, c. 17. in 5. limi. prin. nu. 128.

Sed breuiter mihi non videtur tenenda hęc limitatio.
Nam non debemus discedere a regula, quando neque
lex aliqua neque ratio vrgens hoc suadet, hic autem non
solum ratio non dictat, sed in contrarium est, quòd mi
nori datur restitutio in integrum etiam si ille renunciauerit in minori ætate, quia quo magis renunciat huic be-
neficio, eo magis læditur, vt dixi plene supra quæst. 26.
artic. 4. & quo maior adest læsio, magis operatur effectũ
suum restitutio.

Neque mouet exemplum appellationis, quia præsup-
ponit ibi D. Rober. quod renuntiatio appellationis te-
neat, quo casu non est dubium, quod executio non su-
spenditur, quia non pendet amplius lis, si amplius appel
lare vel apellationem prosequi ipse victus non potest:
sed secus est in casu nostro, vbi, si præsupponimus quod
renunciatio restitutionis teneat, neque contra eam mi-
nor venire possit, limitatio est de indubitabili, quia non
potest agi de suspensione executionis si non potest agi
de ipsa restitutione in integrum, si vero præsupponimus
quòd minor contra eam venire possit, & quòd ea non
obstante possit restitutionem in integrum petere, non
video quare hac friuola renunciatione non obstante
executio quoque interim suspendi non debeat. Et ita
teneo.

24 Limitatur † quarto vt non procedat, quando petitur
resti-

restitutio non aduersus ipsam sententiam, sed aduersus exceptionem peremptoriam non oppositam, vt illam liceat adhuc post sententiam opponere, cum enim hoc casu non contra ipsam sententiam petatur restitutio, non potest impediri interim eius executio, ita dixit in terminis Bald.in add.ad Specul.tit.de rest.in integrum. col.2. versic.minor post sententiam, & mouetur Bald.quia sententia valet, & meretur executionem, & cum restitutio ista habeat altiorem indaginem, non debet suspendere executionem, c.suscitata.de rest.in integ.qui text.ita loquitur secundum Bald.præall.

Sed pace eius, ego non puto veram limitationẽ istam per ea, quæ dixi proxime in prima limitatione, quæ in ista quoque in terminis procedunt, & ad motiuum Baldi respondeo, quòd restitutio in integrum, non præsup-
25 ponit † sententiam nullam, tunc enim non esset necessaria restitutio, sed validam, ex causa tamen allegata rescindendam, quæ autem maior causa adesse potest, quã omissio peremptoriæ exceptionis?

Ad illud vero quòd restitutio in Integrum altiorem indaginem requirat, dico, quod est contra communem sententiam, vt dicam infra eodem art.4. Et ideo limitationem hanc non teneo.

26 Limitatur † quintò, vt non procedat in regno Neapolitano, quando petitur restitutio in integrum aduersus decretum affirmatiuum habens executionem paratam secundum Ritum magnæ Curiæ Vicariæ, & etiam virtute pragmaticę Regis Ferdinandi primi, ita limitat Afflict.decis.357. & dicit ita votatum fuisse per omnes de sacro consilio, & hoc ex eo quia pragmatica prædicta excipit casum nullitatis, per quam vult specialiter, q̃ executio impediatur illa pendente. argum.l.nam quod liquidæ.ff.de pen.leg.cum sim.

Sed certe si non esset authoritas tanti viri, & doctissimi illius consilij Neapolitani, visa fuisset mihi quãdoque leuis hæc limitatio, neque apposuissem. Dum tamẽ interim veritatis amatores & defensores esse debemus, ego in hoc quoque dicam libere quid sentio pace tantorum patrũ. Dico igitur, q̃ limitatio non est tenenda neque etiam in Regno illo, etiam si ex stylo curiæ illius talia decreta affirmatiua habeant executionem paratam, & etiam stante pragmatica Regis &c.

Nam etiam si res iudicatæ vel instrumenta habeant executionem paratam, tamen si contra eas vel ea petatur restitututio in integrum, suspenditur interim executio, vt dixi supra quæst.præced.art.pen.& supra eodem, artic.1.

Vnde hoc ipsum, quòd id contra quod petitur restitutio in integrum habeat executionem paratam, nõ est auferre ipsi restitutioni in integrum virtutem & effectũ hunc suspendendi interim executionem.

Neque obstat pragmatica d.Regis, quia si non facit specialem mentionem de restitutione in integrum non intelligitur limitatus effectus illius, ex eo quòd limitatus sit & restrictus effectus appellationis, cuius exemplum argumentabantur Affl & cæteri DD.de consilio. Quia etiam prohibita expressa appellatione non intelligitur prohibita restitutio in integrum, gloss.& omnes communiter ad l.vnicam, C.si de mom. poss. & dixi supra q.15.art.2.

Neque etiam ex eo quod specialiter admittatur exceptio nullitatis ad impediendam executionem illam, est dicendum, quòd cæteræ exceptiones legitimæ prohibeantur, & excludantur, argum.dict.l.nam quod liquidæ. Quia in hac materia restitutionis in integrum, quæ iure & beneficio speciali conceditur, non procedit hæc argumentatio ab inclusione ad exclusionem, vt dixi supra d.q.15.

Et ita teneo intrepide, licet reperiam quod cum Affl. teneat Rob. Maranta in suo aureo speculo in tertia parte sextæ partis principalis, in septimo actu numer. 99. versic.tertiò limita, & D.Rob.Lancell.d.ca.18.nu.100. Magis enim mouent me rationes, quàm authoritas præallegatorum, licet mihi & patres & præceptores honorandi sint.

27 Limitatur † sextò, vt procedat, quando restitutio in integrum petitur incidenter, secus vero si principaliter. ita dixit Bero.consil.119.nu.1.versic.2.libr.3.dicens ita tenere doctores communiter tam in d.l.4.§.condemnatum.ff.de re iudic.quam etiam in d.cap.suscitata. de restit.in integ.

Ego breuiter cõtrarium tenendum dico, primò quia ita clare voluit Bald.in l.fin. col.2. C.si ex fals.instrum. & Alexand.in consil.223.num.5.libr.6. vt dicam etiam infra eod.art.pen.

Secundò quia ita in terminis contra d.limitationem firmat regulam Ferrant. Gargiareus, patroc.63.in fine, & idem vult Petr Ant.Angus.consil.3. nu.20.& 21.lib.4.& Bald.l.denique.num.2.ff.de min.

Neque mouet authoritas Beroi, quia ipsemet in eodẽ consilio, & num.1.versic.3 contrarium dicit, & ideo bene dixit D.Rober. d.c.18.num.18.quòd Ber.in hoc oscitanter locutus fuit. Minus etiam mouent doctor. per eum allegari, quia nil de hoc dicunt, vt ipsemet videre poteris.

28 Limitatur † septimò, vt non procedat quando petitur restitutio aduersus sententiam arbitri, quia illa non habet executionem.ita Rot.decis.30. nota, titulo de rescrip.in antiquis.

Sed licet vera sit, tamen superflua est limitatio, quia non potest agi de retardanda executione, vbi illa non competit, argumen.l.manumissiones. ff.de iustit.& iure, cum simil. Et sic hucusque prædictę limitationes non subsistunt.

29 Limitatur † octauo elegantius, vt non procedat regula, quando in commissione restitutionis in integrũ adesset clausula, Parito iudicato, Vestr.lib.8.cap.de rest.in integrum.num... Verall.1.decis.353.& D.Rober.d.cap.18 num.126.& seq. rationibus de quibus per eum, qui sufficienter loquitur, ad quas me remitto.

30 Limitatur † nono, vt procedat in restitutione in integrum, quæ ex iustitia concedenda venit, non autem in ea quæ ex gratia, quæ proprio vocabulo supplicatio dicitur, Anchar.in c.suscitata, in fine, Ias.in l.1. numer.4. C.de precibus imper.offer. Corn.consil.111.licet videatur, colum.1.lib.1.num... Bellamera consil.18. num.22. & dicit hanc limitationem alibi non inueniri. Idem sequitur Benintend.decis.85.numer.12.& ratio est secundum Ancharan. quia ista restitutio pendet a mera gra-
31 tia principis, vnde eius euentus sperari † non debet, tanquam impossibilis, vel difficilimus, vt dicunt Curt.iun. consil.182. num.12.libr.2.& Paris.consil.157.num.45. lib.4.l.4.§.fin.ff.de fid.liber.& per l.apud Iulianum.§.fi. ff.de leg.1. & hanc eandem limitationem tenent alibi Ias.in l.quod si non obtulit.§.condemnatum. num.28. ff.de re iudic. Bellam.in c.ex literis. num.9. de restitut. in integ.& ibi Card.in 8.opp.in fine eod.tit.de restit.in integ.& idem Card.in cap.suscitata.in 9.quæstione, eodem titulo.

32 Ampliatur † hæc limitatio, vt procedat etiam in restitutione in integrum, quæ conceditur beneficio speciali in beneficialibus, quia neque etiam tunc differunt interim executio, vt per Moder.in add.ad Aegid. nu.88.

Sed D.Rober. d.cap.18.num.39. non admittit simpliciter hoc dictum, quia inquit, quòd quandoq. etiam in beneficialibus datur restitutio de iure communi, &
33 non ex simplici gratia, † vt per Staphil. in tract.de grat. & expect.in 2.par.§.dicendum est, num.46. & sequen.

Quem quidem Staph. late & plene distinguit an & quando concedatur hæc restitutio aduersus vnam rem iudicatam, vel duas vel 3. conformes in beneficialibus cum hac clausula, parito iudicato, & quando sine hac clausula, & pro vt de iure tantum.

Cuius distinctionẽ non aliter refero, per omnia enim sequor. In vno tantum pro declaratione subsisto, quod
34 est, quare in beneficialibus dicatur † ex gratia regulariter concedi restitutio, in profanis vero ex iustitia? & quatenus ex eodem Staph. colligitur ibi sub num. 48. & 49. ratio est, quia in beneficialibus datur restitutio a principe, in profanis vero committitur tantum causa restitutionis in integrum. Quæ commissio cum intelligatur signata, prout iuris fuerit, euenit, vt restitutio quæ postea datur, ex iuris dispositione detur, quando vero a principe cõceditur absque alia causæ cognitione vel discussione, vel commissione eius, reuera dicatur ex gratia concedi, quia ex mera eius volũtate & placito conceditur. Vnde bonum temperamentum est, ꝙ quando petens restitutionem illam obtinet absque alia causæ discussione, & sic sentit hoc commodum, vt absque alia cognitione causæ restitutionis in integrum possit non obstante re iudicata procedere in causa principali, sentiat aliud incommodum, quod interim patiatur executionem restituendi possessionem cum fructibus &c. vt per Staph. in præall. loco. Quando vero non sentit illud commodum obtinendi restitutionem ex gratia, sentiat saltem aliud quod interim retardetur executio.

35 Sublimitatur † autem hæc limitatio, vt non procedat quo ad offensionem ipsius banniti restitutionem ex gratia petentis, quia pendente spe gratiæ, non potest deueniri ad offensam banniti, licet vigore statuti liceret illũ offendere, ita Nell. in tract. de banni. in 4. parte primi tẽporis, num. 6. post Bald. vbi ibi. & Socyn. sen. post Imol. ibi in l. 3. §. si seruus. num. 15. in princ. ff. de acquir. poss. qui communem dicit. & ampliat Nellus, vt procedat, etiam si statutum dictaret, quòd querelæ bannitorum non audirentur.

Ratio autem omnino istorum illa est, quia huiusmodi
36 executio dicitur afferre † damnum irretractabile, & ideo etiam vbi alias non deberet suspendi, hac de causa præiudicij irreparabilis suspendi debet, vt dicunt omnes doctor. communiter in c. suscitata. de restit. in integrum, & ego dicam etiam infra prox. vel art. fin.

37 Limitatur † decimò, vt non procedat, quando fuisset præfixus terminus aliquis competens ei, qui restitutionẽ petijt, ad docendum de bono iure suo, & terminus ille lapsus fuisset nihil docto de d. bono iure, nam eo casu proceditur ad executionem non obstante pendentia restitutionis in integrum. Ita Corn. in consil. 111. licet videatur, litera K, lib. 1. & Vestr. lib. 8. cap. 3. sub num. 17. & post eos D. Rober. d. cap. 18. numer. 96. & seq. qui dicit, quòd ita fuit decisum in vna Lucensi decanatus coram Vestano 17. Martij 1546. vt est in recoll. Putei decis. 7. sub Rub. de restit. in integrum, & addit quod potest ampliari etiam si per iudicem cui commissa fuit causa restitutionis fuisset inhibitum, quia facta termini præfixione, & illo lapso venit inhibitio moderãda, & est locus executioni, vt voluit eleganter Vestr. d. c. 3. num. 17. & mihi placet.

38 Et ex prædictis colligo † cautelam ad fauorem eius qui timet ne restitutio calumniose petatur, & causa differendi executionem, potest enim facere assignari aliquẽ breuem terminum ad docendũ de læsione prædicta &c,
39 vt eo elapso exequi possit &c. & alium † etiam ad fauorem eius qui restitutionem petijt, & obijcitur de calumnia iuxta cap. suscitata, de rest. in integrum, & contra eũ est aliqua præsumptio, licet non manifesta, nam ad effugiendam executionem præstita per aduersarium cautione & c. iuxta d. ca. suscitata, poterit peti assignari sibi aliquem competentem terminum ad docendum de allegata læsione, & bono iure suo, & interim ad executionem non procedi, neque ad aliquam cautionem nisi elapso dicto termino, & puto quòd signatura deberet ex æquitate saltem concedere, & esset bonum temperamentum in magna illa doctorum controuersia in casu calumniæ præsumptæ & dict. cap. suscitata. de qua dicam infra eodem artic. 5.

40 Limitatur † vndecimò, vt non procedat quando is contra quẽ petitur restitutio esset in possessione vel quasi exequendi, verbi gratia si instrumentum, cuius executio peteretur, contineret aliquas annuas præstationes, quæ alias exactæ & solutæ essent, similiter, si sententia aliquid simile contineret, quod aliàs fuisset executioni mandatum modo prædicto, nam tunc pendentia restitutionis in integrum aduersus huiusmodi instrumẽtum vel sententiam non retardat executionem prædictam. ita dixit Bellam. cons. 18. nu. 24. & Bero. consil. 119. sub num. 1. lib. 3. & post eum Dom. Robert. præall. cap. 18. numer. 131. & seq. & mihi placet. Et ratio clara est, quia imo diceretur innouari, si reus conuentus non manuteneretur in sua possessione exequẽdi &c. vt dixi etiam supra q. præced. art. 3. num. 17.

41 Limitatur † duodecimo, vt non procedat, quando restitutio in integrũ sub conditione postulata sit, ita Cor. consil. 111. nu. 4. libr. 1. & exemplificat, quando dictum fuisset, attentis narratis, vt eum refert simpliciter quo ad ipsum dictum tantum, non autem quo ad exemplum. Bonintend. decis. 85. num. 12.

Mihi placet limitatio in se, sed non quo ad exemplũ,
42 Nam illa verba, † attentis narratis &c. sunt ordinaria in quolibet rescripto, quinimo dicta clausula necessario subintelligitur, adeo quod si narrata reperiantur falsa, rescriptum dicitur subreptitium, & vtique iudex restitutionis cui comissa est causa in commissione, cognoscet in iudicio restitutionis, an narrata vera sint, & restitutio concedi debeat, vnde si interim dum hoc cognoscitur, non suspenderetur executio, regula supra posita non haberet locum vnquam, cum huiusmodi commissiones intelligantur signatæ, prout iuris, & iuris est, quòd concedatur, si in primis narrata sint vera.

Vnde ego exemplificarem hoc dictum Cornei in casu, quo is qui restitutionem petit, petit, vt concedatur, si & quando ipse tale quid fecerit, & impleuerit ex parte sua: posito enim quod restitutio concedenda veniat, nõ tamen rescindet sententiam vel obligationem, nisi quando ipsemet impleuerit ex parte sua, & vtique donec ipse non implet restitutio non dicitur concessa, & pro nõ concessa haberi debet, & consequenter executioni locus est, etiam si pendeat iudicium restitutionis, & nihil interim impleatur ab ipso petente restitutionem dico sub cuius conditione petijt, frustra enim expectatur euentus eius rei, qui etiam si accidat, nihil operatur ll. vulga.

43 Limitatur † decimotertiò, vt procedat in restitutione aduersus sententiam de qua nunc agimus, secus vero in restitutione aduersus contractum, ita sing. dixit Bellam. consil. 18. num. 22.

Sed mihi ridicula videtur limitatio (pace tanti viri) per ea quæ dixi supra quæst præced. art. pen. ad quæ me remitto.

44 Limitatur † decimoquarto, vt non procedat in sententia lata a principe supremo, vt dixit Innoc. in d. cap. suscitata. & sequuntur ibi cæteri communiter, & in dict. l. vnica. C. restit. in integrum postula.

Sed ego dicam plene infra eodem artic. sequen. per totum.

45 Limitatur † decimoquinto, vt non procedat, quando petitur restitutio aduersus tres conformes, multi enim

tenuerunt,

tenuerunt,quod interim executio illarum non impediatur, vt dixit Bal.in l.vnica.col.fin.num.10.C.ne lic.tertio prouoc,& alij quàm plures sequuti sunt.

Sed quoniam alij magis communiter contrarium tenent,& limitatio habet altiorem indaginem,ideo dic vt dicam plene infra eod.art.3.

46 Limitatur † decimosexto, vt non procedat, quando restitutionis cognitio haberet altiorem indaginem, & probationes læsionis non essent in prõptu,vt dixit Bart. in l.4.§.condemnatum.num.3.ff.de re iudic.

Sed quoniam hæc limitatio quoque dubia admodum est, tractaui illam plene infra eodem artic.1. Ideo dic vt ibi.

47 Limitatur † decimoseptimo, vt non procedat, quando restitutio in integrum malitiose, & calumniose peteretur,vt est text.in dict.ca.suscitata,de rest.in integrum, & ibi omnes,post gloss.in verbo pensata.

Sed quoniam hæc quoque limitatio latissime tractanda venit infra eod.art.5.dic vt ibi.

48 Limitatur † decimooctauo,vt non procedat,quando executio esset iam facta, antequam restitutio in integrũ peteretur, vt dicunt Ant.Abb.& alij in d.c.suscitata, & in d.l.vnica.

Sed quoniam hæc quoque limitatio dubia est in pluribus,& ideo tractanda venit plene infra eod.art.6. plene dicam ibi.

49 Limitatur † decimonono, vt non procedat, quando executio esset prius petita,quàm petita esset restitutio in integrum, Bald.l.fin.in 2.col.C.si ex falsis, & post eum Alex.consil.223.num.5.lib.6.& alij alibi, sed quoniam non modicam habet difficultatem hæc limitatio,dicam plenius de ea infra eod.art.pen.

50 Sublimitantur † autem omnes prædictæ limitationes, vt non procedant in aliquibus casibus specialibus,in quibus omnino regula locum habet. Quos tamen non hic sed infra eod art.fi.ego ponam, complectendo tam supradictas,quàm etiam alias quæ colligentur infra ex artic.sequen.

Articulus II.

51 AD secundum, † An scilicet procedat supradicta regula, quando restitutio in integrum petitur contra sententiam a principe latam?

Videtur quod sic. prout tenuisse videtur Bal.in auth. quæ supplicatio.C.de precibus imper.offer.& Host. in tit.de execut.sent.tit.de rest.in integ. prout refert, & sequitur Affl.decis.356.versic.qui autem.& Abb.in d.c.suscitata.num.8.& meliorẽ opinionem appellat Curt.iun. in l.si causa cognita.nu.6.C.de transact.& dicit ita tenere Bal.in l.1.C.rest.in integ.postul.ne quid noui fiat, & Bar.& Ang.in l.4.§.condemnatum.ff.de re iud.& dicit Ruyn.consil.61.num.5.in princ.lib.5.quòd Abb.Host. & Imol.in dicto cap.suscitata,tenent contra Innoc.

Sed in contrarium est magis communis opinio.

Ita originaliter dixit Innoc.in d.cap.suscitata. ita intelligens vno modo illum text.& in cap.constitutus.eodem tit.de restit.in integrum, & sequuntur Bart.in l.1. C.de temp.in integr.restit.Alexand.Ripa & alij in dict. §.condemnatum.Bald.in l.prætor.num.2. ff.de iud.Bal. in l.si causa cognita.num.2.C.de transact.Ias.in authen. quæ supplicatio.numer.4. C.de precibus Imper.offer.Iacob.de S.Georgio in l.si prætor. §.Marcellus. numer.6. ff.de iud.Maranta in suo speculo in 6.parte. §.& quandoque appellatur.num.109.Vitall.in tract.claus ul.tit.nil nou.appel.pend,Corset.sing in verbo restitutio in integrum,Capyc.decis.52. Ant.Gabriel.libro secundo conclusionum,tit.de appellat.conclusio.2.numer.7. Didac. pract.quæstionum c.25.nu.7.versi.item quia,dicens hoc procedere propter maximam authoritatem talis sententiæ,& ex canonistis, post Innoc.Hostien.in d.c.suscitata.in verbo impediri.col.2.& ibi Bellam.num.7.& Io. Andr.in fine, Menoch.de adip.poss.rem.4.numer.831. & consuluit Ruyn. & late defendit consilio 61. num.9. & seq.lib.5. Anton. Can.de execut.instr. & D.Rober. in d.cap.18.numer.10.& seq.& in iudicando sequuntur omnia pene tribunalia, Capyc.d.decis.52.Capell.Tholos.decis.54.& ibi Auf.in add.Boer.decis.65.num.7.vbi concordan. Beninend.decis.85. numer.13.& Franciscus Marci decis.54.numer.3.& communem dicit Cæphal.consil.116.num 16.lib.1.

Moti ex pluribus,& primo quia per viam supplicationis petitur restitutio, sed supplicatio non impedit executionem sententiæ,vt dixi proxime art.præced.limit... numer...ergo &c. Sed responsio ad hoc facilis est ex his quæ dicam in conclusione.

Secundo per text.d.c.suscitata.intelligendo,quòd specialitas decisionis illius consistat in hoc,quia sententia illa fuit lata a principe.

Sed hoc quoque leue est,quia tex.dicit(iure duximus &c.)Item subdit (propter diuersas suspiciones)&c.ergo non ex prærogatiua iudicis, sed ex malitia partis oritur illa specialitas.

Ego puto sic dicendum, quod aut restitutio in integrum aduersus sententiam Principis petitur ad appellandum ab ea,& bene procedit cõmunis sẽtẽtia: Aut directe ad illam rescindendam, & reponendum ipsum læsum in eo statu in quo erat anteouam sententia lata fuisset,& tunc aut prætextu iniustitiæ ipsius sententiæ, quòd notoria sit, & de læsione enormissime constet, & idem dico. Aut petitur pretextu erroris vel lapsus ætatis, vel ignorantiæ, vel ex alia iusta & rationabili causa ex parte ipsius læsi, non autem ex parte ipsius iudicantis vel sententiæ eius,vel iniustitia eorundem, & tunc primam sententiam omnino veriorem puto.

Et moueor,quia primo casu & secundo, arguitur iniustitia sententiæ, tertio vero casu non hoc prætenditur, sed error ex parte ipsius læsi, & iusta causa succurrendi illi, licet sententia respectu actorum iusta sit.

Quo fit vt primo & secũdo casu talis restitutio non impediat executionem sententiæ, quia præsumitur pro sententia & iustitia eius, ex prærogatiua speciali eius qui eã tulit, in tantum, vt malitia potius ex parte petentis, quàm iniustitia ex parte iudicantis præsumatur, & sic procedit verus intellectus dict.cap.suscitata,coniungendo intellectum communem,quod ibi specialitas illa causetur ob præsumptionem malitiæ ipsius petentis restitutionem.

Secundo vero casu executio impediatur,quia licet pre sumatur pro iustitia sententiæ ex prærogatiua iudicantis,tamen non prætextu iniustitiæ petitur restitutio,sed prætextu erroris, vel lapsus ætatis,& hanc rationem bene consideres, quia clara est pro distinctione prædicta: & ne careat etiam penitus authoritate, hoc voluit notab.Afflict.decis.356.numer.4. dum inquit quòd communis sententia procedit, quando peteretur restitutio absque causa ætatis vel absentiæ vel ignorantiæ & cæt. vel allegaretur istæ causæ, sed malitiose ad differendam executionem. ex quo Afflict. aperte sentit prædictam meam distinctionem. Neque obstat illud de supplicatio

52 ne,quia licet quælibet † restitutio per supplicationem petatur, tamen quando causa ex qua petitur fundatur in gratia principis tantum, tum vere dicitur supplicatio,& supplicationis naturam retinet, aliàs dicitur restitutio, & restitutionis naturam retinet, quæ est regulariter suspẽdere executionem,alias cum omnis restitutio ex supplicatione petatur,nulla restitutio retardaret executionem, quod est falsum,& ita hos terminos restitutionis, & suppli-

& ſupplicationis declarat Abb. in d. cap. ſuſcitata. ad finem.

53 Retenta communi, limita † vt non procedat in ſententia lata a principe ex relatione eorum, quib. cauſam commiſit ad referendum, quia tali ſententia datur etiã appellatio, ita D. Rober. d. c. 18. numer. 108. poſt alios vbi ibi.

Secus vero ſi a principe cognita cauſa fuit, licet ab alio recitata fuerit ſententia, vt per eundem D. Robert. d. num. 108.

54 Limitat etiam a. Ruin. conſil 61. num. 9. & 10. lib. 5. vt procedat quando peteretur reſtitutio poſt decẽ dies datos ad appellandum, ſecus vero ſi intra illos decem dies, vt per eum latius ibid.

Sed ego non puto verum, niſi forte in caſu quo liceret appellare à ſnĩa principis, alias nulla adeſſet differentia vel ante vel poſt decendium, quando nulla datur appellatio, & etiam caſu quo datur appellatio poſſet dubitari propter nimiam prærogatiuam iudicantis, & præſumptionem iuſtitiæ ex parte eius, & malitiæ ex parte petentis reſtitutionem. Vnde non diſcedas a diſtinctione da qua dixi ſupra.

Articulus III.

55 AD tertium, † An ſcilicet ſupradicta regula procedat, quando petitur reſtitutio aduerſus tres conformes?

Videtur quod non, vt voluit Bald. in l. vnica. numer. 10. colum. fin. C. ne lic. tertio prouocare, & ſequuntur Alexand. in d. l. 4. §. condemnatum. num. 27. & ibi Rip. num. 23. licet ſub dubio, & Zaſ. in fine. Didac. practic. quæſt. cap. 25. num. 7. M. Antonius Bardus de temp. vtil. & contin. cap. 5. num. 2. cum concord. Corn. conſil. 111. nu. 4. lib. 1. Pariſ. conſ. 109. nu. 17. & 18. libr. 4. D. Thob. conſil. 68. num. 9. & 10. & iudicando Delphin. deciſ. 53. num. 14. & 15. Caſſad. deciſ. 1. num. 2. titul. de reſtitut. in integrum. verſ. Rota meo tempore. Palleott. deciſ. 126. ſeu 22. num... Cotta deciſ. 161. & dicit Benintend. quod Rota ſæpe ſecuta fuit hanc Bald. & Alex. opinionem, vt eſt vna deciſ. Rotæ 28. alias 517. in antiquis, & deciſ. 2. aliàs 173. de re iud. in nouis. vt notauit D. Rober. d. c. 38. num. 82.

Et pro hac ſententia adducitur clem. vt calumnijs, de re iud. arguendo a nullitate ad reſtitutionẽ in integrum. Secundo adducitur, quia eo ipſo, quòd ſententia bis confirmata eſt, præſumitur calumnia ex parte eius qui de ea conqueritur, ergo executio impediri interim non debet.

Sed in contrariũ eſt magis communis ſententia, quã tenuit primò Salyc. in l. vnica. in fine. C. ne lic. 3. prouoc. Marant. in d. 6. parte, §. & quandoque appellatur. num. 312. Ruyn. d. §. condemnatum. nu. 31. Francus in c. ex ratione. num. 70. ad finem. de appella. dicens opinionem Baldi eſſe fantaſticam, & bene illum reprehẽdi a Salyc. Idem vult Corn. conſ. 111. num. 4. lib. 1. Milius in ſuo repert. in verbo executio, in verſic. executio trium ſententiarum, ita poſt diſputationem concludens. Myſing. in ſuis obſeruationi. cent. 5. obſeru. 84. qui licet, vt ipſe refert, camera imperialis quandoque vnam, quandoque aliam opinionem ſecuta fuerit, tamen ipſe firmat hanc opinionem Salyc. dicens illam eſſe in practica ſeruandã cum aliquo tamen grano ſalis, de quo dicam proxime in opinione mea, Grauat. in ad. ad Veſtr. libr. 8. capit. 12 nu. 28. & Veſtr. ibi c. 3. num. 15. hoc firmat Menoch. de arb. iud. lib. 2. cent. 1. caſu 9. nu. 3. Paleot. 290. & nouiſſime idem firmat & magis commũnem ſententiã eſſe dicit D. Rober. d. c. 18. nu. 93. ver. ex quibus omnibus. & adducit idem tenentes Capel. Tholoſanam deciſ. 54. ſi lata, & Gabriel. lib. 2. ti. de execu. rei iudi. conclu. 1. nu. 17.

Moti ea ratione quia, reſtitutio in integrum non poteſt denegari vbi ceſſant omnia alia remedia, ſecundum gloſſ. & doctor. in l. poſtquam liti. C. de pact. in gloſſ. final.

Sed hæc ratio debilis eſt, quia non negatur, quin detur reſtitutio, ſed dubitatur an impediat interim executionem. & videtur, quòd non, rationibus prædictis calumniæ præſumptæ, quæ ceſſat quando petitur aduerſus vnam tantum rem iudicatam.

Quid dicendũ in tanta varietate doctorum, & ipſiuſmet Rotæ Romanæ, quæ alias ſolet firmiter vni opinioni adhærere, & ab illa non recedere?

Quidam pro concordia dicunt, quòd prima opinio
56 habet locum, quando adeſt præſumptio fraudis, † ſecunda vero quando non adeſt, & ita dicit Aufr. in add. ad Capell. Tholoſ. deciſ. 54. & idem in terminis voluit etiã Veſtr. d. lib. 8. cap. 3. num. 15. qui dicit quòd Rota re vera regulariter ſecuta eſt opinionem Saly. vti æquiorem, ſed quando ſecuta fuit opinionem Baldi, hoc fecit ob præſumptionem calumniæ ſubſiſtentem.

Sed aduertendum eſt, quòd hoc non videtur eſſe aliquid in ſe, quia in caſu præſumptæ calumniæ ſatis limitata eſt regula ſupradicta per ca. ſuſcitata. de reſtit. in integrum, vt dicam plene infra arti. 5. & hoc idem, vt puto voluit prudenter dicere Veſtr. præalleg. dum dixit, quòd Rota, quando Baldi opinionem ſecuta fuit, fecit hoc ob præſumptionem calumniæ, quaſi vellet dicere, quòd nõ ob prærogatiuam trium conformium, ſed ob concluſionem ſpecialem d. c. ſuſcitata. & præſumptæ calumniæ.

Alij dicunt, quòd prima opinio procedit, quando dãnum eſt reuocabile, alias procedit ſecunda, ita Zaſ. in d. §. condemnatum.

Sed eodem uitio laborant, quinimo quando damnũ eſt irretractabile, tunc ſoſpenditur executio etiam ſi alias non ſuſpenderetur, vt dicam infra eod. art. fin.

57 Ego igitur puto ſic dicendum, Aut reſtitutio † in integrum petitur aduerſus 3. conformes eo prætextu, ꝙ iniuſtæ ſint, & poſtquam non licet amplius prouocare, recurritur ad remedium hoc reſtitutionis in integrum, & omnino puto veriorem primam ſententiam ea ratione, qa poſtquam bis confirmata eſt prima ſententia, in tantum præſumitur pro ea & iuſtitia eius, vt non admittatur tertio prouocatio tanquam calumnioſa, & conſequenter licet reſtitutio admittatur ex æquitate, tamen quia non ceſſat propterea præſumptio calumniæ, non debet interim retardari executio, & ſic procedit capit. ſuſcitata præall. & d. clemen. vt calum. cum alijs allegatis pro prima ſententia.

Aut reſtitutio in integrum petitur eo prætextu, quia victus læſus ſit uel imprudentia ætatis, uel iuſto errore & ignorantia, & ſic non prætextu alicuius defectus vel iniuſtitiæ ipſius ſententiæ, ſed proprij erroris, lapſus, uel impedimenti, & tunc ſecunda opinio Salyc. omnino verior, & æquior eſt, & in practica ſeruãda, & iſtam diſtinctionem puto eſſe meram ueritatem in hoc.

Cum hoc tamen temperamento, & grano ſalis ꝙ is
58 qui reſtitutionem petit doceat † incontinenti aliqualiter de bono iure ſuo, i. quod det fumum aliquem iudici de prætenſo lapſu, impedimẽto, vel alia iuſta cauſa, cuius prætextu reſtitutionem petit, reſeruata pleniori poſtea probatione læſionis in ipſo iudicio reſtitutionis in integrum, & hòc obſeruatum ait Myſing. d. obſeruat. 84. & mihi placet, & ſemper placuit, & ita iudicando ſemper obſeruarem, quia maximam habet in ſe æquitatem, tam pro victore, ne per calumniam retardetur eius executio, quam pro uicto, ne patiatur præcipitem executionem, vbi aliqualiter apparet de bono iure ſuo, dolo enim fieret & c. l. dolo facit. ff. de excep. Et ita intelligo, eos qui dicunt quòd hæc ſecunda opinio procedit, quando offeruntut

runtut

59 riuntur incontinenti † probationes læsionis, prout dixit Ripa d.§.condemnatum. num.30. Didac.d.cap.25. nu. 7.& Menoch.d.casu 9.num.3. cum adductis per eos, & dicam etiam art.seq. Temperabant etiam alio modo, vi
60 delicet vt victus teneatur reficere expensas, † licet non teneatur ad hoc quando aduersus vnam rem iudicatam restituitur, vt per Parpal. in add.ad Rot.tit.de restit. in integrum.

Sed hoc mihi non placet, cum iniquitatem sapiat, vbi prætextu æquitatis restitutio petitur, neque reperitur hoc iure cautum in minore, neque in maiore, quando ex iusti impedimenti causa restituitur. aliqua maior ratio faciendi suadet in restitutione aduersus 3.cóformes, quàm suadeat in restitutione aduersus vnicam sententiam. Neque esset repositio in pristinum statum per omnia, si ad refectionem expensarum teneretur.

Prædicta omnia de 3. conformibus amplia vt proce-
61 dant etiam in duabus, † quando ex forma statuti haberent vim trium, Paris.consil.109.num.18. libr.4. Ant.de Canar.d.quæst.21.num.50. Villab.commun.op.in litera E,num.139. D.Rober.d.cap.18.num.94. Quod extendit Paris.præall. vt procedat etiam si non essent conformes quo ad omnia, sed quo ad illud tantum de quo quæritur.

Articulus IV.

62 AD quartum, † An scilicet supradicta regula procedat, quando restitutio in integrum habet altiorem indaginem, & minor nõ habet probationes in prõptu?

Licet videatur iste articulus duo dubia principalia cõtinere, ego tamen cumulaui, quia secundum multos dependet a resolutione primi, vt ex dicendis apparebit. de duobus igitur dubitatio est, sed alio modo.

63 Prima dubitatio est, † an restitutione in integrum petita statim suspẽdatur executio sententiæ, licet causa habeat altiorem indaginem, & incontinenti probari non possit læsio.

Et videtur quòd hoc casu non suspendatur executio, prout voluit expresse Bart. in sua distinctione, quam pluribus in locis replicauit, videlicet in d.l.4. §.condemnatum, versic. idem dicendum est, & clarius in l.defendente, num.3.ff.de author.tut.& in l.si prætor.§.Marcellus.num.3.ff.de iudic.& sequuntur alibi Bal.in l.fi.nu.4. C.ex fal.instr.& in l.vnica. C.rest.in Integrum. postul. Ant.Canar.de execut.instrum.quæst.21.Paul.de Castr. in dicta l.vnica. Maranta d.6.parte, actu vltimo, nũ.58. ibi, nisi habeat altiorem indaginem. Carauita super ritibus magnæ curiæ 166.num.53. dicit ita seruari in Regno. Bald.consil.354.num.13. lib.3.Ias.consilio 85.col. 2.lib.1.Crot.consil.286.in fine. libr.2.Ioan.de Amicis, consil.31.num.22.& 23.Bero.consil.119.num.1.lib.3.& Cæphal.consil.116.num.9.lib.1.

Et dicit Bart.in d.§.condemnatum, quod ille dicitur habere probationes in promptu, qui prius potest probare læsionem, nuam expediri possit cognitio causæ, quæ in executione facienda adhiberi debet.

Sed contrariam sententiam tenent alij doctor. magis communiter, Bal. sibi contrarius in d.l.vnica.& Alexan. post Imol.in d.§.condemnatum.cum concord.per eum. & communem esse attestantur Rip.in d.§.condemnatũ. sub num.30.& Paris.cons.100.num.80. & seq.libr.1.& Cæphal.met.d.cons.116.num.8. lib.1.& nouissime pro magis communi & pro ampliatione ad supradictam regulam ponit D.Rober.d.cap.18.num.19.& seq.& dicit Corn.quod in opinione Bartoli non est faciendum fundamentum, quia multi contrarium tenent. Sed ego pace istorum attestantium de communi, & magis communi, non reperio istos doctores qui faciant communem contra Bartolum, sunt tamen tot, qui de ea attestantur, vt sine dubio iudex debeat potius sequi istam vti communem, quam contrariam.

Quantum vero attinet ad veritatem quæstionis, & resolutionis, ego puto sic dicendum.

Aut is qui petit nullam penitus habet probationem læsionis in promptu, non solum plenam, sed neque etiã illam aliqualem quam supra pluries fumũ boni iuris vocauimus, & procedit prima opinio Bartoli, & sequaciũ, quia alias daretur manifesta occasio calumniose differendi executionem, si liceret proponere restitutionem in integrum, de qua maxime dubium sit, & non constet de bono iure ipsius petentis saltem aliqualiter.

Aut habet has aliquales probationes in promptu, licet non possit docere incontinenti plenarie de læsione, & puto veriorem omnino & æquiorem hanc secundam opinionem magis communem, vt scilicet impediatur executio interim, licet restitutionia causa habeat altiorem indaginem, & non possit in continenti probari plene ipa læsio, sed tantum aliqualiter, vt supra dixi.

Cum enim non teneatur minor regulariter probare læsionem incontinenti plenarie, sed tantum dare fumũ de bono iure suo ad hoc vt restituatur ad audientiam, signum est, quod hoc sufficit ad excludendam præsumptionem calumniæ, vnde si cessat præsumptio calumniæ cessat dispositio, ca.suscitata.in qua fundatur prima opinio Bartoli & sequacium, quod autem sufficiat ei qui restitutionem petit dare fumum de bono iure suo, ad hoc vt ad audientiam restituatur dixi plene supra quæstio. 36.artic.5. & 10.& ista videtur mihi æquior distinctio, quàm aliqua alia, & magis etiam veritati consona.

Retenta tamen simpliciter communi, limitant Benintend.d.decis.85.& alij, nisi contra petentem esset præsumptio calumniæ, puta si sententia a principe lata sit, sed de hoc dixi supra art.2.& quomodo procedat vide ibi, & artic.sequenti.

64 Secunda dubitatio est, † An is qui petit, debeat saltem offerre se incontinenti probaturum læsionem. Quidam dixerunt quòd sic, vt Bar.Rip.& alij in d.§.condemnatum. Quidam vero contra, quæ posterior sententia hodie est magis communis, vt per præalleg. supra eod.ver. sed contrariam &c.

Ego autem dico, vt dixi in præcedenti dubitatione; aut loquimur de illa aliquali probatione, & fumo de bono iure petentis, & vera est prima opinio Bartoli & aliorum. Quod scilicet teneatur petens restitutionem docere de hoc bono iure suo saltem aliqualiter & præsumptiue, & si non potest tunc actualiter probare, debet tamen offerre se incontinenti probaturum hoc scilicet modo quo diximus.

Aut loquimur de plenaria probatione, quæ necessaria est ad obtinendam restitutionem in integrum, & hanc oblationem non habet necesse facere incontinenti, sed debet postea in processu & cognitione causæ realiter læsionem plene probare, & ita intelligo procedere ea quæ late circa hoc congerit & extendit D.Rober.d.cap.18. num.25.& seq.

65 Limitant prædicta † Menoch.de adipisc.poss.remed. 4.num.910.& post eum D.Rober.præallegato cap.18. num.21.vt non procedant, quando petitur restitutio aduersus sententiam in possessorio latam, in qua debet fieri oblatio & probatio incontinenti. Sed ego dixi quid sentirem circa hoc supra q...art...

Articulus V.

66 AD quintum, † An scilicet supradicta regula procedat, quando adest præsumptio calumniæ contra petentem restitutionem in integrum, quod scilicet faciat

causa

capsa differendi executionem, & sic malitiose.

Iste articulus est multum inuolutus, & difficilis, propter varias doctorum sententias scribẽtium, quæ in isto dubio reperiuntur, quem tamen fælicius quàm aliquis absoluit D.Rober.d.tract.de atten.cap. 18.num.55.& seq.
29 vix campum scribendi super illo reliquit.

Tamẽ breuiter, & aliquibus nouis additis, reassumo, & vt ordinate procedam, & omnia complectar.

67 Præmitto in primis, quòd calumnia † & malitia ista potest esse expressa, & præsumpta. Expressa, quando vel nulla causa restitutionis & læsionis adducitur, vel talis adducitur, quæ crassa, & ridicula sit, puta si quis diceret se velle restitui in integrum aduersus res iudicatas, quia reperit nouiter testamentum in sua capsa, vbi scripturas suas detinet, & quod illud hactenus ignorauit, vel allegaret ignorantiam in facto proprio, vel aperte iactaret se petere restitutionem in integrum ad executionem retardandam, vel quid simile.

68 Præsumpta vero, † quãdo colligitur, verisimiliter extrinsecus ex ijs, quæ victus dixit vel fecit, vel ex qualitate iudicis qui iudicauit, vel personæ ipsius victi, puta qđ arguantur de iniustitia sententia principis, vel tres conformes, vel ipse victus sit solitus calumniari, & malitiose litigare, & immortales lites efficere, & in illis se oblectari, vel quid simile, vel quia sententia fuerit contra se lata ex confessione patris sui, vt dicit Crot.consil.276.in fine.libr.2.& ex Beroo consil.86.num.15.& 12. alia exẽpla colliges, quę tu ipse videris, & ponit etiam aliqua D. Rober.præalleg.capit.18.num.64. & sequen. Hoc præmisso.

Distinguendi sunt duo casus principales.

69 Primus casus principalis est, quando † calumnia & malitia manifestæ sunt, & expressæ.

Et hoc casu concludendum est, q̧ nullatenus impediatur interim executio sententiæ. Text.est expressus in dicto cap.suscitata, a maiori arguendo, & post Roman.in l.possideri.§.si seruus. ff.de acquirenda possessione, Afflict.decis.256.sub nu.3.&alios per eum, in terminis sic distinguendo ponit D.Robert.pręalleg.num.58.versic. aut calumnia est manifesta. &

Ampliatur hæc clara conclusio.

70 Primò † vt procedat etiam si nulla præstetur vel offeratur cautio ab ipso qui executionem petit, quam alias offerre vel pręstare debet iuxta dispositionem dicti cap. suscitata, de qua plenissime dicam proxime in seq.casu limit.prima, & ita ampliat D.Rober.præalleg.num.58. & verissimum puto, quando calumnia est notoria penitus, & manifesta, & nulla penitus potest esse spes quod restitutio veniat concedenda, alias secus, quod totum arbitrio iudicantis, secundum rei vel personarum qualitatem remitterem. & dicam infra eodem versic. sublimitat. secundò.

71 Ampliatur secundò † vt procedat, etiam si victus offerret se incontinenti probaturũ læsionem suam & causam petitæ restitutionis, nam nihilominus ad executionem procedendum est, vt post Hostien.in d.c.suscitata. & Vital.de clausul.in titulo nil nouari restitut.in integr. pend.sub.num.4.tradit D.Robert. præall.num.59.

73 Sed ego tẽperarem hoc, † nisi effectualiter, & realiter iste victus ostenderet incontinenti, idest eodem actu & momento ipsi iudici causam suæ læsionis, & legitime illam probaret, tunc enim calumnia non posset dici amplius adesse vel tacite vel expresse, & licet cõtra præsumptionem iuris & de iure non admittatur probatio in cõtrarium, si tamen iudici ostendatur contra hanc præsumptionem iuris & de iure, & expressam calumniam mera veritas eodem momento, admittere illam debet, per ea quæ plenissime congerit Alciat.in secunda regula præsumpt. in quinque vel sex limitationibus quas ibi congerit, & in specie quãdo notoria est iudici veritas in contrarium, vt per eum ibi limit.4.num. 14.& seq.

74 Ampliatur † tertio etiam si damnum & præiudicium executionis esset irretractabile, prout voluit Cara. super ritibus magnæ curiæ, ritu 166.num.52.& 53.

Sed ego intelligo, nisi victus offerret se probaturum incontinenti, nam ijs duobus concurrentibus, propter irreuocabile præiudicium consultius esset pro modico isto tempore supersedere in executione, & ita iudicando seruarem, si essem iudex.

75 Ampliatur quartò, † vt procedat etiam si victus offerret cautionem ipsi aduersario instante pro executione de soluendo iudicato & restituenda executione omni exceptione remota, in casu succumbentiæ in iudicio restitutorio, vt post Bal.in l.penult.ff.de author.tut.& Afflict.decis.346.num.6.in fine, tradit D. Robert. præall. num.60.& mihi quoque placet, cum temperamento tamen quod dedi ad ampliationem prędentem, quod in hoc quoque casu æquissimum puto.

76 Secundus casus † principalis est, quando calumnia & malitia sunt præsumptæ.

Et hoc quoque casu concludendum est, quòd regulariter executio non suspenditur, vt est communis omniũ scribentium vbique sententia, & in primis glos.in d.cap. suscitata.in verbo pensata, & ibi Innoc.Ant.Abb.& reliqui omnes secundum magis communem intellectum, vt testatur ibi Abb.num.8.& alii allegandi.

Idem gloss.& doctores in cap.ex literis.in verbo supplicari, eodem titulo. Bald.Ang.Paul.de Castr.& reliqui communiter in dict.l.vnica. C. restitut.in integrum postul. Bart.in l.qui agnitis.numer.6.ff.de recep. Ad idem Bart.& ibi Illustriss.Card.Albanus in l.defendente.ff.de author.tuto.Fulgos.in l.si prætor.§.Marcellus, num.5.& ibi Iacob.de S.Georgio num.9. ff.de iudic. Alciat.in l.si causa cognita.nu.7. C.de transact.Zas.in dicta l.4.§ condemnatum in fine. ff.de re iudic.Bart.in tract.differ.inter ius canon.& ciuile.nu.139.Socyn.senior regula 346. lim.2. Maranta in suo speculo in 6.parte. §.& quandoq; appellatur.num.110.Vitalis in tract.clausul.clausula, nil. nou.rest.pend.&c. Ioan.Ferrar in tract de appell.lib 4. cap.6.Marcus Ant.Bardus de temp.vtil.& cont.capit.5. num.2.cum concord.Ruyn.consil.91.col.penult.versic. sed etiam dato, lib.5.Port.Imol.consil.169.num 8.Cæphal.consil.516.num.11.lib.1.Thob.Nonius consil.68. num.9.& 10.Bellon.consil.18.num.22.versic.præterea. Benint.decis.85.num.53.& 15.& Delphin.dec.53.per totum, vbi pluries communem repetit.& D.Rober.d.c. 28.num.55.& seq. Per text.quem ibi ita omnes intelligunt in c.suscitata. de rest.in integ.vbi Ant.de Butr.nu. 57.Card.in 13.opp.& Anch.num.4.

Et exempla huius pręsumptæ malitię & calumnię ponunt præall.D.Rober.d.num.64.& seq.& Bero.consil. 86.num.11.& 12.lib.3. & ego posui aliquot supra eod. art.in præmissis.vers.præsumpta vero. Securior autem videtur eorum sententia, quidicunt totum hoc remit-
77 tendum esse arbitrio iudicis, † vt dixit Bald. in add. ad Specul.in tit.de rest.in integ. §.nunc videndum restat, in add.incip.præsumptio statutaria, versic. minor post sententiam, & verius inquit D.Robert.præall.d.cap.18. num.70. & dicit idem sequi Bero.consil.85.num.14.lib. 3.& Benintend.d.decis.81.sub numer.14. & idem dixit etiam M.Ant. Bardus præall.cap.5.num.2. post Cassadorum decis.5.& Socin.d.reg.346. Quod arbitrium iudex moderari nouerit ex ijs, quæ dixi supra eod.art.in 2. 3.& 4.ampliatione, & quæ dicam etiam infra eod.art.in limitationibus.

78 Ampliare autem † videntur aliqui hanc communem conclusionem vt procedat, etiam si ista præsumptio nõ aliunde colligatur, quàm ex ipsamet sententia, idest quia regula-

regulariter pro ipsamet sententia præsumitur, & præsertim si duæ sententiæ latæ sint, & multo magis si tres, vt per Corn.cons.112.licet, litera R.lib.1.Canar.de execu. instr.q.21.& Rip.in d.§.condennatum, sub num.15.licet loquatur in nullitate. & in 3. sententijs admittit sine scrupulo D.Rober.d.c.18.num.64.65.

Ego autem diligentius aduertendum puto. Nam quandoque ista præsumptio oritur ex eo tãtum quia pro sententia præsumitur, quod est regulare in omnibus sententijs, quandoque oritur ex eo quia sententia ab alijs quoque iudicibus confirmata est, vno vel pluribus. Primo casu ego nullatenus veram puto ampliationem, quia illa stante regula nostra nunquam locum haberet, vt manifestum est. Secundo casu probabilius dubitari potest, ego autem dico sic, aut restitutio in integrum ex eo petitur quia istæ duæ vel tres conformes, & res iudicatæ sint iniustæ, & ex eo in subsidium petitur, quia non amplius appellare licet, & veram puto ampliationem, aut non eo prætextu, sed quia vel negligentia minoris, vel impedimento iusto ius suum læsum fuerit, & tunc dico, ꝙ licet vel vna, vel duę, vel tres, vel plures sentẽtiæ sint latę ad fauorem petentis executionem, suspendetur tamen executio, per oppositam restitutionem in integrum hoc prætextu. Quia non tangitur iustitia vel iniustitia iudicantis, pro qua præsumitur, sed læsio ipsius victi aliunde procedens, circa quod non versatur, neque aliquid operatur præsumptio ista, vt dixi etiam supra ead.q.

79 Limitatur autem † hæc conclusio pluribus modis, & primo, vt procedat ita demum si ab eo qui instat pro executione præstetur cautio de restituendis omnibus, quę ad manus eius peruenirent occasione istius executionis casu quo restitutio in integrum concedendą veniret. Vt est tex.in d.cap.suscitata.& ibi omnes communiter quos adduxi supra in cõclusione.& vltra eos Pau.de Cast.consil.460.num.4. lib.1. Alexan.cons.223.in fine vers. & licet, lib.6.post Bartol.in d.l.defendente, ff.de auth.tut.& alios, vbi ibi, & Hieron.Zanett.in differ.inter ius can.& ciuil.num.237.

80 Sed sublimitatur hæc limitatio multipliciter, & primo, vt procedat ita demum si petatur hæc cautio, alias non. Vestr.lib.8.cap.3.num.15.per not. per omnes in l. vniuersas.C.de precib.Imper.offer, & sequitur D. Rob. d.cap.18.num.75.

81 Sublimitatur † secundo, vt procedat quando præsumptio calumniæ est velata, vt nos præsupponimus, secus si manifesta est temeritas petentis restitutionem, quia tunc nulla cautione præstita ad executionem procedetur. Bald.in authen.quæ supplicatio.C.de precib.Imper. offer. Boer.sing.in verbo executio.num.26. ita pulchre distinguens, & inquiens, quod si malitia est euidens, ad executionem proceditur absque aliqua cautione, si bona fides est euidens, suspenditur executio omnino, etiam si oblata vel præstita sit ista cautio.

Si malitia est præsumpta, tunc habet locum d.c. suscitata, & limitatio prædicta, vt ad executionem procedatur, pręstita tamen hac cautione, & idẽ in terminis Ruin. cons.61.in fine.lib.5. Ancha.in d.c.suscitata.in fin.& D. Rober.d.cap.18.numer.58. & dixi etiam supra eod.art. vers. ampliatur hæc clara conclusio &c. Et in hoc multum versabitur arbitrium, & religio iudicantis.

82 Sublimitatur † tertio, vt procedat quando victor esset suspectus de dilapidatione, aliàs nõ est necessaria ista cautio, vt inquit Ant.de But.in d.cap.suscitata, num.22. post Rot.decisio.435.fuit dubitatum, in titul.de restitutio.in integrum in nouis. Vestr.lib.8.cap.3.num.5, & D. Rober.d.cap.18.num.72.

Sed contrarium tenet Abb.in d.cap.suscitata. numer. 9, motus quia text. ille indistincte requirit cautionem istam.

Et ego ita teneo, quia ex alio interesse potest ipsius victi, ꝙ res eius ad manus aduersarij perueniat, de cuius manib. extractio postmodũ difficilis sit, & hoc sine dubio procedet in restitutione minorum, per l. minoribus ff.de minor.& facit etiam l.pupillo.ff.quod fals.tut.gest. ell &c.vbi istius securitatis maioris ratio habetur. Et faciunt quæ dicam iusra sublim.3.vers.ex hoc.

83 Sublimitatur † quarto, vt procedat in executione negotii principalis, secus vero in executione pro expensis, pro qua ista cautio desiderari non solet, Mil. in verbo restitutio, el.terzo. Vestr.d.ca.3.sub num.15.& D.Robert. d.c.18.num.74.

84 Sublimitatur † quinto vt procedat quando victor recipere potest istam cautionem, si vero reperire non posset, sufficit ꝙ præstetur ab eo iuratoria cautio, ita post Guid.Papæ decis.50.& Io.Bap.Asin.in sua praxi iudic. §.31.cap.2.vers.9.ampliatur.nu.7.& seq.cum concord. per eum, & quasdam alias Rotæ decisiones manu scriptas. firmat D.Robert.d.cap.18.num.76.77.& sequen.& mihi quoque placet.

Sed ex hoc multum conuincitur quàm inaduertenter locuti fuerint ij qui tenent sublimitationem tertiam de qua proxime dixi, nam si præstanda est cautio ista tantum quando victor est suspectus de dilapidatione, vt illi putant, & hoc casu regulariter non reperiuntur fideiussores, & non facile cautio præstari potest, sequitur ꝙ cautio illa vel nunquam vel raro præstaretur, & tamen frequentissime in vsu est præsertim in Rom. Curia, vt per Vestr.d.c.3.sub nu.15. Tene ergo cum Abb. contra illam sublimitationem vt ibi tenui.

85 Sublimitatur † sexto, dummodo petatur hæc cautio coram iudice executore coram quo peti debet, vt per Milium in vers. restitutio.tertio, ad quem se remittit D. Rober.d.c.18.num.70.

86 Limitatur † secundo conclusio nostra, vt non procedat quando damnum & præiudicium executionis esset irreparabile, vt dixit Bal.in d.l.vnica.C.restit.in integrũ postula. & ego plene dicam infra eadem quæst. artic.fi. pro sublimitatione generali, vbi melius cadit, quæ ibi dicta omnia hic repetita intelligas.

87 Limitatur † tertio, vt procedat de iure Canonico, secus vero de iure ciuili. Ita inquit Bart.in tractat.de differẽt. iur.ciuil.& canon.num.139. Affl.decis.356. num.3.Cephal.d cons.116.num.16.

Et hoc verissimum puto quantum ad hoc de cautione, fuit enim inuentio iuris Canonici. Sed quantum ad hoc quod etiam si adest præsumptio calumniæ de iure ciuili suspendatur executio, licet non reperiatur lege cautum, tamen ratio suadet, quia restitutio ex æquitate conceditur, & nulla æquitas concedendi esse potest vbi de malitia petentis præsumitur, & violenter dubitatur, & in hoc licet inuentione possit dici adesse differentiam, tamen vsu & obseruatione non puto adesse. & hinc est, quòd etiam in foro Cæsaris eodem iure vtitur curia imperialis, quando per cautionem prædictam sufficienter prouidetur ipsi victo, vt testatur Mysin.sing.obseru.centur.1.decis.48.incip.postulata.

88 Limitur † quarto, vt non procedat quando petens restitutionem haberet probationes in promptu, & incontinenti se læsionem probaturum offerret. Bald.in l.1.C. restit.in integrum postul.& ibi Paul.num.2. Antor.Canar.de execu.instrum.quæst.21.num.49. Delphin. deci. 53.numer.10.& 20.& Riminald.consilio 304.nume.13. lib.3.dicens quòd ex hoc necessario cessat præsumptio malitiæ, & vocat summariam cognitionem istam habere probationes in promptu, & incontinenti ostendere posse, & pro hoc adducunt isti l.fin.C. si ex fals. instr.

Sed aduertendum est, quòd contrarium in hoc iudicij duo vult Abb. dicto cap.suscitata numer.8.in fine, dum inquit,

inquit,quod doct. volunt,quòd regulariter fit necessariò hoc vt probationes fint in promptu,ergo fecus,quando fumus in cafu præfumptæ malitiæ.

Breuiter ego puto veriorem & æquiorem fententiam Bal. Primo quia,vt bene dicit Rimin.d.conf.404.n.10. neceffario ceffat præfumptio malitiæ, quando victus offert fe incontinenti probaturum læfionem & caufam petitæ reftitutionis, malitia enim in hoc confiftit, vt differatur executio,executio autem differri non poteft, fi incontinenti probanda fit læfio.Secundò,quia tex.t.in d.c. fufcitata.fundatur in hoc ne malitiofe finis litium in longum protrahatur. quod ceffat fi probatio læfionis incontinenti facienda fit,vt de fe patet.

Et ad argumentum D.Abbatis refpon. quod in contrarium eft communis opinio quo ad illud, quod regulariter requiratur probatio incontinenti,vt dixi fupra ea dem quæft.ar.4. Vel faluando Abb.dic quod ipfe loquitur, quando calumnia eft manifefta vt diximus fupra eo dem artic.columna fecunda, verfic.ampliatur fecundo. Baldi vero fententia procedit, quando eft præfumpta tantum malitia, de qua nunc agimus &c.

Articulus VI.

89 AD fextum, † An fcilicet fupradicta regula procedat, quando executio facta fuit antequam reftitutio in integrum peteretur?

Conclufio clara eft,quod illa non folum impediri nõ poteft nec fufpendi, quia iam facta eft, fed neque etiam retractari prætextu petitæ poftmodum reftitutionis in integrum. Anton.& Abb.in dicto cap.fufcitata.num.9. Anton.de Canar.dicta quæftion.21.numer.48. & Delphin. decif.53.numer.18. Benintend. decifion.83. numero 12.Cotta decifio.161.Crotus confilio 344.numero 9.lib.3.

Et probatur primò per regulam ca.factum. de regul. iur.in fexto.

Secundò per id quod conclufum fuit fupra quæft. præced.art.1. quod fcilicet non debet aliquid innouari reftitutione pendente,etiam quo ad ipfum aduerfarium,quod vtique non fieret,fi executio iam facta retractaretur.

Tertiò per text.in l.fi caufa.in princ.ff.de min.fecundum intellectum Alberic.ibi quem veriffimum intelliges, fi videris.

Neque moueat te exemplum appellationis, cap. non folum,de app. Quia idem eft exequi intra decem dies datos ad appellandum,& poftea appellatione pendente,& vtroque cafu pariformiter attentatur, vt per D.Rober. in fuo tract.de attent.cap.11.lib.2.vbi late de hoc, quod in reftitutione in integrum non procedit. & ratio eft,

90 quia fententia † ante lapfum decendij non meretur adhuc executionem propter facultatem appellandi, quæ ipfi victo de iure communi competit, vnde fi interim executioni mandetur, dicitur attẽtari, ficut fi appellatio interpofita effet,quod non accidit,quando tranfiuit iam fententia in rem iudicatam & executionem paratam habet, quia licet peti pofsit reftitutio,antequam tamen petatur, fententia fuam executionem legitimam paratam habebat,& iure fieri poteft.

91 Ampliatur hæc conclufio,† vt procedat non folum in executione iam facta & perfecta, fed etiam in executione tantum incepta ante petitam reftitutionem. Bald.in l.fi.C.fi ex fal.Mauric.c.423. verf.quinimo, Ber.confil. 119.fub num.1.& D.Rob.d.capit.18.num.131.& habentur etiam per Cottam in decif.161. Qui exemplificat,quando lata eft fententia declaratoria.

Ego quantum ad ampliationem attinet, puto fic dicendum:aut executio eft incepta eo modo quo dixi fupra q.præced.art.5. & etiam fupra ead.q. videlicet quia femel folutus eft cenfus,vel penfio &c.& tunc puto verã ampliationem, per rationes & authoritates de quibus ibi.& ita loquuntur etiam prælleg.

Aut eft incepta fed non perfecta alio refpectu, puta quia capta eft tenuta ex primo decreto ex eo, quia non foluitur debitum pro quo ex forma ftatuti adeft executio parata, & tunc quicquid alij dicant, ego puto quòd licet incepta executio retractari non debeat,quæ tamen perfecta non eft perfici amplius non pofsit pendente iudicio reftitutionis in integrum, quicquid enim poftea fieret diceretur innouari, & fic in exemplo allegato non poffet deueniri ad fecundum decretum pendente reftitutione in integrum.Faciunt quæ dixi fupra de fubhaftatione facienda vel non pendente reftitutionis iudicio, quæft.præced.artic...

92 Ampliatur fecundò, † vt procedat,etiam fi facta fuerit executio de facto pendente reftitutione in integrum, nam facilius impeditur facienda, quàm impediatur iam facta. Ita ampliat D.Ant.in d.ca.fufcitata.& dicit, quòd ita tenent DD.de Rota, quam decifionem non reperio, fi non eft decif.66.fi lata,de appell.in nouis. Et pro hoc adducitur l.fi ex caufa.in princip. ff.de min.& idem vult Crot.confil.344.fub num.10.

Sed contrarium tenet D.Abb.in d.cap.fufcitata, num.9.dicens quoque ipfe quòd DD.de Rota ita tenent,quã decifionem puto effe decif.51. in nouis, & idem volunt Alber. in dicta l.fi ex caufa.& Fulgof.in d. l.vnica. C.reft.in integrum poftul. & demum quicquid quando que Rota tenuerit,ita verius putat Dom.Anton.in dict. cap.fufcitata.in fine.

Et mihi placet omnimodo hæc fententia, per d.leg. vnicam. & per communem conclufionem factam fupra art.1.quam ponit quo ad attentata quoque pro communi omnium, D.Rober.d.cap.18.in princip.verfic.regula igitur &c.

Et miror, quòd DD.de Rota alicubi contrarium dixerint,cum fit contra omnem iuris difpofitionem & ex hoc etiam induceretur, quòd ludibrio effet d.l.vnica,& regula eius, cum femper victor exequeretur ex facto, fi retractari non poffet hæc indebita executio.Quinimo fi Rota non dicit hoc alicubi, quam in dicta decif.66.fi lata.aduertendum eft, quòd ibi non dicit hoc, fed limpliciter,quòd pendente reftitutione in integrum licitum eft ad executionem procedere, per dict.cap. fufcitata, quæ quidem opinio in primis non eft hodie in Rota, vt dicit Caffad.decif.1.vt lite pendente. Præterea præfupponit, quòd liceat de iure ad executionem deuenire,pendente reftitutione in integrum, quod nos non præfupponimus, fed quod de facto facta fuerit executio,vnde &c.

Ad contraria facilis eft refpõ.Nam dicta l.fi ex caufa. loquitur, quando prius fuit attentatum, quam reftitutio peteretur,vt conftat ibi ex dictione Mox, & declarat Alber.ibi.

Ad regulam l.patre furiofo, refpon. quòd procedit, quando non refultat hoc factum in præiudicum alterius, alias nullum attentatum reuocaretur, quod eft abfurdiffimum.

Articulus VII.

93 AD feptimum, † An fcilicet fupra dicta regula procedat, quando prius petita fuit executio, quàm reftitutio in integrum.

Diftingue duos cafus.

94 Primus eft, † quando offertur probatio incontinenti, & tunc omnes concordant, quòd impeditur interim executio,ita firmat ipfemet Ale.cõfil.223.lib.6.qui alias contrarium tenet,vt dicam in feq.cafu.

95 Secundus est,† quando non offertur ista probatio in continenti,& tunc quoque.

Videtur quòd executio interim impediatur, per id quod scribit Bero.cons.119. numer.1. lib.3. dum inquit ibi,quòd regula d.l.vnicæ. C.restit.in integ.postul.procedit, quando restitutio in integrum petitur incidenter per viam exceptionis, non autem quando principaliter per viam principalis petitionis, sed quando incidenter per viam exceptionis petitur, necesse est,quod iam executio petita sit, quia petenti executionem per viam exceptionis obijcitur, ergo regula supradicta, si aliquo casu habet locum,habet quado restitutio in integrum per viam exceptionis petitur,& sic quandoque post petitam prius executionem sententiæ.

In contrarium tamen concludit Alex.cons.223.egregie, lib.6.allegans ad hoc Bald.in l.fin.secunda col. C.si ex fals.instrum. Bellon.cons.18.num.23. Bened.de Barzis de guarent.instrum.q.pen.& Put.decis.285.2 qui dicit non dari restitutionem hoc casu, nisi cum clausula parito iudicato,& Ripa d.§.condemnatum.

Quid dicendum? Pro concordia mihi semper placuit distinctio illa, quam tradit Benintend.decis.84.sub nu.15.dum inquit,quòd, aut loquimur de executione iuris,id est de commissione executionis, & tunc licet prius commissa sit executio, quàm opposita & petita restitutio in integrũ,tamen in executione prædicta ad vlteriora procedi interim non debet, per regulam d.l.vnicæ. Aut loquimur de executione facti, idest de reali & actuali executione, & tunc procedit opinio Bald. Alexand. & aliorum præallegatorum,& quidem quo ad hoc, quòd aliud sit executio iuris, alia facti, idest aliud esse cõmissam executionem tantum, aliud esse factam actualiter, allegat Fulgos.cons.183. & profecto de se patet,& ratio etiam differentiæ clara est, vt statim dicam.

Quo vero ad hoc,quod distinctio rationabilis sit,probatur in vtroque capite per d.regulam l.vnicæ. Nã quando cõmissa dumtaxat est executio,sed non facta,si mox petatur restitutio, & per viam exceptionis opponatur, non potest ad aliam executionem facti deueniri, quia innouaretur, & hinc est, quòd quando signatura vult vt non retardetur executio prius commissa, addit in commissione restitutionis illam clausulam, sine retardatione vel sine præiudicio legitimæ executionis, vel illam, parito prius iudicato &c.quod signum est,quòd sine d.clausula commissa restitutio suspendit interim executionem petitam,quomodo vero iam facta est,si de illa retractanda ageretur,pariter innouaretur, & sic non retractatur. Et alias sequeretur, quòd restitutio in integrum non haberet effectum suspensiuum, si non suspenderet ea quæ pendent & adhuc facta non sunt,vti est executio petita, & non adhuc realiter facta.

Neque Bald.in d.l.fin. C.si ex fals.inst.col.2.vult ab-
96 solute illud quod simpliciter † Alex.præsupponit. In primis enim Bal.dicit,quòd non suspenditur executio si nõ docetur de læsione incontinenti,hoc autem & nos admisimus supra pluries, quòd necessarium est aliqualiter docere de bono iure petentis restitutionem,statim,& in continenti ad hoc, vt excludatur præsumptio malitiæ,qua exclusa cessat c.suscitata,& subintrat regula d.l.vnicæ.

Præterea Baldus loquitur, quando restitutio officio iudicis mercenario & breui expediendo opponeretur, & sic non de restitutione in integrum propriè,sed de rescissoria actione intelligi debet,quæ officio iudicis mercenario petitur,restitutio vero in integrum officio iudicis nobili,vt declarat Alc.in l.a. §.& harum.nu.42. ff.de verborum obligat. & ratione etiam hæc intelligentia confirmatur, nam non potest opponi rescissoria per viã exceptionis,nisi prius obtineatur rescindens,& sic restitutio in integrum,vt plene dixi supra q.33.art.2.

Quapropter debet habere probationem in promptu is qui ita excipit,quòd ipsi cõcessa fuerit restitutio, vel quod omnino concedenda est absque eo,quòd principaliter & separatim a rescissoria petatur,& hoc voluit forta Bal.multum subtilius,quàm ab Alex.ponderatus fuerit.

Præterea quòd Baldus non voluerit id quod Alexan simpliciter præsupponit,idest quòd restitutio petita per viam exceptionis contra petitam prius executionem nõ suspendat interim executionem,nisi probatio in promptu sit plenarie, constat ex eo quod allegat, scilicet ex notatis in l.nam & postea. §.si minor. ff.de iureiur an. vbi omnes communiter concludunt, quòd sufficit habere in promptu aliqualem probationem,& sic dare fumum læsionis,& boni iuris, & tamen simpliciter & indistincte loquuntur de restitutione per viam exceptionis opposita, de qua loquitur ille text.in d.§.si minor.prout plene dixi de hac summaria præambula probatione supra quæst.36.art.5.& artic.10.

Præterea & vltimo, quòd Baldus debet intelligi de hac executione facti prius petita,non autem de executione iuris prout Benint.docte declarat, probatur ex eò,quòd idem Baldus alibi distinguendo dixit, videlicet in l.denique.num.2.ff.de min. vbi dũ quærit an petita prius executione sententiæ,deinde restitutione in integrum interim suspendatur executio, dicit quòd si executio est illa quæ dicitur parua, quæ per officium iudicis petitur,non suspenditur, quia in tali iudicio non habet locum reconuentio; si vero est executio quæ per viam actionis in factum petita fuit,secus,quia in tali iudicio reconuentio locum habet. Clarum autem est, quod executio iuris per viam actionis petitur, idest hoc ipsum, vt committatur executio fundatur in actione in factum iudicati.executio autem facti per viam officij iudicis, l.qui restituere. ff.de rei vendication.cum ibi notatis.

Ex quibus constat,quòd opinio Alexand.in d.consil.223.debet intelligi omnino secundum distinctionẽ Benintendi d.decis.85.num.15. quæ est ex mente Baldi in d.l.fin.C.si ex fals.colum.2.in quo Alex.se fundat.

In qua declaratione latius instare volui, quia audiui quandoque,quòd opinio Alex.præalleg.fuit a Rota simpliciter canonizata, aduertat ergo prudens, & diligens ad prædicta. Et ita ego bis obtinui semel in causa propria, & alias in causa Illustrissimi D. Guidi de Balionibus filij excelsæ & gloriosæ memoriæ viri D. Alloris Balleonis.

Articulus VIII.

97 AD octauum,† An scilicet conclusiones factæ supra proxime in præced.articulis pro limitatione regulæ d.l.vnicæ. sublimitentur generaliter in aliquibus casibus,& in quibus. Dic quod sic.& primo.

Sublimitantur generaliter vt non procedant, quando damnum & præiudicium executionis esset irretracta-
98 ctabile.† exẽplum in criminalibus regulariter afferri solet, quando executio facienda est in personam per pœnam corporis afflictiuam,vel honoris & famæ diminutiuam, in ciuilibus quoque exemplificat D.Rober.d.ca.18.num.137. quando executio facienda esset de aliquo castro inexpugnabili,& cuius recuperatio, vel impossibilis,vel difficillima esset.

Similiter potest dici, quando non ratione rei, sed personarum ista difficultas recuperationis considerari posset,puta quia is qui instat pro executione,esset vir potentior,quam ipse victus qui restitutionem petit,vel esset litigator immortalis, & de cuius manib. vix vnquam repeti posset executio facta &c. In eis enim & similibus casibus doctor. communiter concludunt, quod suspenditur executio per petitam restitutionem in integrum,

grum, etiam vbi alias non ſuſpenderetur. Bald.d.l.vnica. C.reſt.in integrum poſtul.& ibi Paul.de Caſt. nu.2.Soc. in l.3.§.ſi ſeruus.nu.15.ff.de acquirenda poſſeſſ.& dicta regula 346.Maranta d.6.part.§.& quandoque appellatur.num.110.Ant.Canar. de execut.inſtru.quæſt.21.nu.48.verſ.2.vero &c.Bened.de Barzis de Guarent. inſtru. q.pen.Veſtr.lib.8.cap....nu.16.exemplificans in carceratione qualibet.Abb.in d.cap.ſuſcitata.num.8.Alc.Imol.& alij in d.§.condemnatum. Delphin. deciſ. 53. per totum, Afflict.deciſio 156.in fine. Boer. deciſ. 65. num.6. Aufr.in add.ad cap.Tholoſ.deciſ.54.per totum. Benintend.d.deciſ.85.num.13.Alexand.lib.1.conſil. 17.nu.... & nouiſsime Menoch.in tract.de adip.poſſ. remed.4.q.103.ſub num.911.& poſt eum D.Rober.d.ca. 18.num. 134.& 135.& 136.

Et faciunt in ſimili ff.de appel.recip.l.1.quæ ibi no.& in l.ea lege.ff.de cond.ob turp.cauſam.& per Bal.in l.ab executore.C.de re iud.cum concord.per Alexã.d.l.4.§.condemnatum.num.4.

99 Ampliaturq; hoc primo † vt procedat tam in ciuilib. quã in criminalibus, vt in ſpecie dicit D.Rober. præall. c.18.num.136.

100 Ampliatur † ſecundo, vt procedat generaliter, quotieſcũque non eſſet conſultum damno ipſius petentis reſtitutionem, per cautionem de qua in d.ca. ſuſcitata, ita Abb.in d.c.ſuſcitata.nu.8.ſed contra hoc clare tenet Carau.ſuper ritibus magnæ Curię Neap.ritu 166.num.52.& 53.& dicit ita ſeruari in regno.

Sed ego puto æquiorem ſententiam Abbatis, quia quo ad illud quod per d.cautionem recuperari non poſſet, dicitur damnum executionis eſſe irreparabile, vnde &c.& reperi poſtea, quod idem quoque cum D. Abb. tenet D.Rober.præall.c.18.nu.80. licet neque Abbatem, neq. Carauitam alleget, ſed tantum Myſinger.in ſuis ſingul.obſeruat. deciſ.48.incip.poſtulata, centuria prima. Tene igitur ampliationem generalem Abbatis, quæ notabil. eſt in hac materia.

101 Sublimitantur † ſecundo, vt non procedant, quando reſtitutio in integrum fuiſſet commiſſa per Papam, tunc enim omnis interim ſilet executio quæ alias non ſileret, Mil.in ſuo repertorio in verbo executio, Anton.Can.de execut. inſtrum.d.quæſt.21.in fine, Rot.deciſio.3.alias 31.de appell.in nouis, & D. Rober.dicto cap.18. nu.14.& ſequen. Ea ratione, quia interim cenſetur inhibitum cuilibet iudici executori inferiori, vnde &c. vt dicam ſub limitatione ſequenti.

102 Ampliat hoc Canar. vbi ſupra, † vt procedat etiam quando cauſa reſtitutionis fuit commiſſa a legato Papę, & dicit tenendum D. Rober. propter authoritatem D. Ant.Canarij.& facit etiam ratio tacitæ inhibitionis, de qua proxime.

103 Sublimitantur tertio † vt non procedant, quando iudex reſtitutionis inhibuiſſet iam iudici executori, ne vlterius in executione procederet, tunc enim debet ab executore ſuperſederi in executione, licet alias poſſet in ea ad vlteriora procedere, Mil.in ſuo repertorio in d. verſ. executio, poſt D.Ant.in d.c.ſuſcitata.& D. Rober. d.ca. 18.num.138.qui etiam allegat Menoch.de adip.poſſ.d. remed 4.q.103.ſub num.909.& Veſtr. vbi ſupra ſub n. 17 & idem D.Robertus hoc ſing. tenet d.cap.18.num. 95.& ita quoque debet intelligi eius concluſio, quam facit in eodem tract.parte 2.c.20.amplia.18.quam ego declaraui ſupra & defendi a quadam quorundam aduocatorum contrarietate perpenſa.

104 Limita † hanc concluſionem, vt non procedat, quando iudici reſtitutionis fuerit præfixus aliquis terminus intra quem debeat doceri de cauſa petitæ reſtitutionis, & ille elapſus fuerit, quia tunc non obſtante inhibitione poterit in executione ad vlteriora procedi; vt docet Veſtr.vbi ſupra & D.Rob.d. num.138.& ego dixi ſupra ead.q.

105 Sublimitari poſſunt † quarto & vltimo, vt non procedant, niſi præſtetur cautio de qua in d.cap.ſuſcitata.& iuxta diſpoſitionem d.decretalis, de qua dixi plene ſupra ead.q.artic.5.& idem vult D.Rober.d. c.18. ſub n. 111.licet non ponat pro ſublimitatione generali, dum illas congerit. Mihi autem videtur tam æquum, quam etiam iuri conſonum, quia alias non eſſet conſultum dãno & præiudicio executionis in caſu reſtitutionis obtẽtæ. Quinimmo ſi impeditur executio, vbi etiam alias non impediretur, quando cautio iſta non eſt idonee pręſtita, vel quando per illam non eſt æque conſultum dãno ipſius petentis reſtitutionem, multo magis impedietur, quando illa nullatenus eſt præſtita, licet alias non impediretur.auth: multo magis.C.de ſacroſanct. eccleſ. & argum.l.1.C.de rei vxor. actio.cum mille ſimilibus.

Et per hæc videtur impoſitus finis huic difficili & in
uolutæ quæſtioni, per neminem hucuſque bene explica
106 tæ niſi per † egregium Mod.præall.& D. meum D.Ro
bertum Lancellotum, non minus ingenio illuſtrem, &
107 ſcribendi elegantia celebrem, quàm eius frater † excel-
lentiſsimus D.Io.Paulus Lancellotus; qui multum quidẽ
apud Italos, ſed mirum in modũ apud Germanos, Gal
los, & Hiſpanos habeatur. Adeò vt ſi quid laboris ſum-
pſi in hac explicanda quæſtione, & ſi quid boni feci, ob
ſcuretur pene à præcedenti tractatione elegantiori hu-
ius elegantiſsimi Iuriſconſulti.

SVMMARIVM.

1 *Reſtitutio in integrum, an ſit fauorabilis in ſe, an vero odioſa, & ſic an effectus eius reſtringi in dubio, an vero ampliari debeat?*

2 *Reſtitutio in integrum datur contra regulas iuris communis, & declaratur hoc num. 3.remiſſiue.*

3 *Reſtitutio in integrum ideo ad vſuras non extenditur, quia illæ debentur non fauore debitoris, ſed odio creditoris, & reſtitutio ad lucrum odioſum non extenditur. & n.5.*

6 *Reſtitutio in integrum, quæ regulariter tantum reſtituit quantum læſio abſtulit, quandoque reſtituat etiam vel plus, vel minus.*

7 *Reſtitutio in integrum, regulariter non plus reſtituit quam læſio abſtulerit.*

Regula, & prouerbium apud iuriſtas.

8 *Reſtitutione petita aduerſus abſolutoriam latam ad fauorẽ debitoris non debet in ſententia condemnari debitor, ſed reponi creditor in eo ſtatu in quo erat ante abſolutoriam debitoris.*

9 *Reſtitutus in integrum dicitur repoſitus in priſtino ſtatu quo ad eũ actũ qui principaliter agitur, non quo ad alios.*

10 *Reſtitutio in integrum aduerſus lapſum fatalium fit totius tantum temporis quod de fatali lapſum eſt, non de toto fatali.*

11 *Reſtitutio in integrum debet ita fauere, quòd læſio non obſit, non autem quod proſit.*

12 *Tempus quadriennij quod datur ad reſtitutionem petendã, non datur integrum, quando læſio eſt in minori tempore.*

13 *Niſi lapſus modici temporis abſorbuiſſet effectum totius temporis.*

14 *Reſtitutio in integrum reſtituit omne id quod læſio abſtulit & nihil minus, alia regula.*

15 *Reſtitutio aduerſus ſententiam facit vt in hac ſecunda inſtantia poſſint produci ea quæ non potuerunt produci in prima.*

16 *Reſtitutio in integrum reſtituit omne id quod læſio abſtulit, etiam ſi fuerit quid minimum.*

18 *Et an regula de qua nu.14.procedat, quando læſio cauſata*

fuit pluribus interruptis vicibus, & sic etiam quando tota læsio non fuit causata vltima vice.cum exemplo.

19 *Et an procedat si læsio esset in tempore. & tempus excederet quadriennium illud quod datur ad restitutionem petendam.*

20 *Et an procedat in casu l.fin.ff.de succ.ed.vbi sequens in gradu non admittitur restituto primo ab aditione, vt ibi, & quæ sit ibi ratio specialis, remissiue.*

21 *Et an procedat in casu restitutionis aduersus aditam hæreditatem vbi restitutus nihilominus remanet hæres?*

23 *Restitutio in integrum an tollat penitus omnem actionem aduersario ita vt penitus extincta remaneat obligatio debitoris, an vero ope exceptionis adiuuari debeat.*

24 *Author distinguit quid in obligatione naturali quæ cohæret ciuili, & facit vt ex ciuili actio oriatur.*

25 *Prætor potest omnino tollere obligationem naturalem, nõ autem ciuilem.*

26 *Et quid in obligatione ciuili, & distinguitur inter efficacẽ, & inefficacem.*

27 *Prætor nõ potest facere suo auxilio restitutionis in integrũ, quòd hæres desinat esse hæres, saltem nomine.*

28 *Restitutione secuta, quòd actio quæ remanet penitus sublata dicatur creditori, probatur per text.nouum.*

29 *Statutum auferens exceptiones debet intelligi de exceptionibus iuris, non autem intentionis, & facti.*

30 *Actionibus iuris præscribitur spatio 30.annorum, sic & exceptioni, secus si sit actio nudi nominis, quia nunquã præscribitur huic exceptioni.*

31 *Restitutio in integrum an auferat ius alteri quæsitum.*

32 *Ius quæsitum alteri duobus modis dici potest, mediate, scilicet & immediate, & vtrunque declaratur.*

33 *Restitutio in integrum an aliquid operetur, vbi res non est amplius integra, remissiue.*

QVAESTIO XLIV.

De effectibus restitutionis in integrum postquam obtenta est, Et in primis quomodo procedat illa regula, tantum reddit restitutio, quantum abstulit læsio, & in specie an procedat quo ad ius alteri quæsitum, & re non integra?

OBtenta demum restitutione in integrum, quos effectus illa pariat, & operetur videndum est. Et quoniam illi quidem multi sunt, sed tamen ad vnum in summa rediguntur, qui in toto iure nostro celeberrimus est, scilicet quod omnia in pristinum statum reponit, & omne id restituit, quod læsio abstulit, in hac quæstione tractabimus quædam in genere de ista ita vulgata regula, quomodo scilicet procedat, & specialiter quid quando agitur de iure alteri quæsito tollendo & recuperando ope restitutionis in integrum, & præsertim si non est res integra, & ideo etiam pro necessario præmisso tangemus, an restitutio in integrum sit fauorabilis in se vel odiosa, & sic an effectus eius extendi & ampliari, an vero restringi debeant. Quæ omnia vt præmissa ad sex quæstiones sequentes, hisce scilicet articulis breuissime expedientur.

Primò, An restitutio in integrum sit fauorabilis in se, vel odiosa, & sic an effectus illius postquam obtenta est, extendi, & ampliari, an vero restringi debeant?

Secundò, An restitutio in integrum, quæ regulariter tantum restituit quantum læsio abstulit, quandoque reddat vel plus, vel minus?

Tertiò, An restitutio in integrũ tollat omnem actionem aduersario, ita vt penitus rescissa remaneat obligatio, an vero succurratur ipsi restituto ope exceptionis?

Quarto, An restitutio in integrum auferat ius alteri quæsitum.

Quintò, An aliquid operetur, vbi res non est amplius integra?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet restitutio in integrum sit fauorabilis in se, vel odiosa, & sic an effectus illius extendi & ampliari, an vero restringi debeant?

Videtur quòd odiosa sit.

2 Primò, quia datur contra regulas iuris † cõmunis l.in honorarijs.§.sed cum rescissa.ff.de actio.& oblig.& late per Rol. consil.26.nu.36.& 37.lib.2.ergo restringenda est, l.quicquid.ff.de verbor.oblig. l.quod non ratione. ff.de leg.cum simil.

Secundò per text.vbi notant Bart.& alij in l.fi.§. Lucius.ff.de cond.indeb.

Tertiò quia ita voluit Socin.in l.filius qui patri.num.16.ff.de vulgar.& pupil.& allegatur etiam Innoc.in c.transmissa.in verbo hostilitatis, Io.secundo.de rescript. & Bald.in sua margarita, in verbo restitutio.

Sed in contrarium est magis communis sententia. Alber.in l.fin.nu.1.C.in quibus caus.rest.in integrum, non est necess. Soc.senior.in l.qui duos.num.19.in prin.ff.de reb.dub.Card.in cap.fin. de rest.in integ.Alc.in l.imperium.num.202.ff.de iurisd.omnium iud.& fuit dictũ obiter Bart. in l.ne quicquam. §.vbi decretum. ff.de offic.proc.num.6.Rom.l.1.ff.de offic.eius.Natt. cons.620.numer.14.lib.3. Soc.Iun.cons.128.num.174.lib.1. Ceph. consil.3.num.128.libr.1.& Bellam.decis.742.num.7.& idem volunt omnes, qui tenent quod restitutio in integrum ex æquitate introducta sit, de quib.dixi supra q.1.

Et verius & æquius puto.

Primo per l.fin. C.in quib.cas.rest. non est necess.vbi Imper.appellat eam beneficium, & late interpretatur & extendit, ergo &c. l.fin.de const.princ.

Secundo per c.fin. extra eod. vbi pariter beneficium vocatur.

Tertio, quia ex æquitate dicitur introductum.l.1.ff.de minor.ergo &c.

3 Ad contraria dic, quòd primum procedit † consideratis regulis iuris in specie, non autem in genere, & secundum principalem iuris intentionem, vt declaraui supra d.q.1.

Ad secundum respon. quod ibi ideo restitutionis effe-
4 ctus ad vsuras non extenditur, † quia vsuræ odio debitorum non autem fauore creditorum debentur., & ideo tanquam ad quoddam lucrum odiosum restitutio non extenditur, l.sciendum.ff.ex quib.caus.maio. & est text. in terminis propijs vsurarum, & restitutionis in integrum, qui hanc rationem ponit in l.cum quidam.§.si pupillo.ff.de vsuris.

Ad tertium quod quidam præallegatorum hoc non dicunt, quòd viderim, in citatis locis, vt Soc.& Inno.Præterea quòd contra eos est communis sententia, vel quorum
5 rum opinio procedit, quando restituit † in integrum ad lucrum odiosum, videlicet vsurarum, vt in dict. l.fin. §.Lucius. ff.de cond.indeb.& d.l.cum quidam. §.si pupillo.ff.de vsur.

Ex quo habes vnam limitationem dictæ conclusionis communis, videlicet vt non procedat, quando ad id quod veniret facienda extensio, odio alterius consequendum veniret.

Articulus II.

6 AD secundum, † An scilicet restitutio in integrum quæ regulariter tantum restituit, quantum læsio abstulit

abſtulit, Quandoque reſtituat vel plus vel minus.
Fac regulas cum ampliationibus & limitationibus.
7 Prima regula ſit, † quod non plus reſtitutio in inte-
grum reſtituti quam læſio abſtulerit.l.fi.ff.eod.l.qui pro-
prio.§.item quæritur. ff.de procur.cum ibi not.Bart.in
l.5.nu.9. C.ſi adu.rem iud.Bart.in l.fin.nu.4 C.de ſent.
paſsis.Bald.in l.5.nu.1.C.de repur. Paul.de Caſt.in l.cũ
quidam.num.2.ff.de acquir.hęred.cum concord.ibid.in
add.& idem Paul.de Caſt.in d.l.5.num.7. Bertrand.cõſ.
241.nu.9.lib.2.& plene Tiraq.in tract.de vtr.ret.§.1.gl.
14.nu.74.cum add.ad concor. per eum. qui dicit eſſe in
prouerbio apud noſtrates.
Et pro exemplo affertur. Si debitor minoris fuit ab-
ſolutus,qui non erat abſoluendus,& ideo minor petat ſe
8 reſtitui in integrum † aduerſus rem iudicatam iſtam,vt
que iudex reſtitutionis reſcindet ſententiam, ita, vt mi-
nor poſsit agere contra ſuum debitorem non obſtante
re iudicata, non autem condemnabit ipſum debitorem
minori,quia hoc eſſet reſtituere plus, quam læſio abſtu-
liſſet, cum ante læſionem d.ſententiæ debitor non fuiſ-
ſet condemnatus.Ita ex Cyn.in l.1.C.ſi adu.lib.& Caſt.
in l.1.num.7.C.ſi adue,rem iudic.
9 Inferturque † ex hoc, ꝙ reſtitutus in integrum dici-
tur repoſitus in priſtino ſtatu, quantum ad eum actum,
qui principaliter agitur,non quo ad alia. Cuman.in leg.
quoties,per illum text.ff.de acquir.hær.
10. Infertur † ſecundo,quòd quando fit reſtitutio tempo
ris lapſi,puta vnius fatalis,fit illius temporis quod durã-
te impedimento lapſum eſt,non totius fatalis,vt eſt tex.
in l.ſed & ſi per prætorem. §.ſi feriæ.ff.eo.tit.noſtro ibi,
ſed cum feriæ tempus eximunt,ipſorum enim dierum re
ſtitutio facienda eſt,non totius temporis. Et horum om
nium ratio eſt, quia reſtitutio in integrum debet effice-
11 re † vt læſio, non obſit, non quod proſit. l.1. ff.eod.ex
quib.cauſ.maio & l.videlicet.ff.eod.
12 Et ampliatur † hæc prima regula, vt procedat in tan-
tum, quod licet alias regulariter detur quadriennium ad
reſtitutionem petendam, non detur quando reſtitutio
fit ad lapſum temporis, ſi tempus ad quod reſtitutio fie-
ri debet eſt minus quadriennio,ſecundum gloſſam in d.
l.ſed & ſi.§.quoties, in verbo verius. ff.eod.& plene di-
xi ſupra q.…art.4.
13 Sublimitatur † autem hoc,niſi impedimentum alicu-
ius modici temporis abſorbuiſſet effectum totius tem-
poris, quia tunc totum tempus reſtituitur, vt dixi infra
in 7.parte, in ea q.de reſtitutione aduerſus lapſum fata-
lium,& bona ratio eſt eadem de qua infra in reg.ſeq.ne
ſcilicet minus reſtituat reſtitutio,quàm læſio abſtulerit,
Pro quo vide Ang.in terminis in l.ſi ita ſtipulatus eſſem,
num.1.ff.de verb.oblig.
14 Secunda regula ſit, † quod reſtitutio in integrum om
ne id reſtituit quod læſio abſtulit,& nihil minus.l.quod
ſi minor.§.reſtitutio.ff.de min.Et plene ponit & firmat
hanc regulam Barbat.in conſ.9.num.12.lib.1.Ang.con
ſil.255.num.3.vbi ampliatur.
Et ratio clara eſt, quia reſtitutio, quæ non reſtituit
omnia amiſſa,non eſt proprie in integrum reſtitutio, ſal
tem propter verbum,in integrum,vt per Alber.in d.§.re
ſtitutio,& ego dixi ſupra.q.1.art.2.num...
15 Inferturque ex hac regula, † ſecundum Card.in cap.
1.col. fin. q.6.de reſt.in integr. Quod reſtitutio aduer-
ſus ſententiam facit, vt in hac ſecunda inſtantia poſsint
produci ea, quæ non potuerunt produci in prima.
16 Infertur etiam ad alia multa,quæ † infra q.ſequẽtibus
latiſsime tractabũtur.In ſpecie vero notabilius ad id qđ
tractabo infra proxime art.ſeq.
17 Ampliatur † hęc regula,vt procedat etiam quo ad ali
quid minimum, prout in exemplo reſtitutionis aduerſus
lapſum temporis, quæ fit etiam aduerſus lapſum vnius
diei,vt eſt text.in d.l.ſed & ſi.§.quoties.ff.eo.tit.ex quib.
cauſ.maior.ibi, vnius diei &c.
18 Ampliatur ſecundò, † vt procedat etiam ſi iſta læſio
pluribus interruptis vicibus cauſauerit dãnum iſtud ad-
uerſus quod petitur reſtitutio, & ſic nõn totum vltima
vice,qua læſio perfecta fuit, vt accidit, quando tempus
lapſum fuit pluribus interruptis vicibus,videlicet ſi quis
ſæpius abfuerit dum interim tempus currebat, nam re-
ſtituitur non ſolum illud quod vltima abſentiæ abſtulit,
ſed id totum quod omnes abſentiæ ſimul abſtulerunt.
Text. eſt formalis in leg. nec non. §. ſi quis ſuperius.
ff.eod.ex quib.cauſ.maio.
19 Ampliatur tertiò etiã,† ſi hoc tempus ad quod reſti-
tutio fieri debet, excederet quadriennium, quod ad re-
ſtitutionem obtinendam competit, nam nihilominus
totum id quod amiſſum eſt temporis reſtitui debet.glo.
in dicto §.ſi quis ſæpius, & per Bart.in d.§.quoties.& in
d.§.ſi quis ſæpius, ibi, nota quòd omne tempus abſen-
tiæ &c.
20 Limitatur † primo, vt non procedat in caſu l.fi.ff.de
ſucceſ.ed.vbi is, qui reſtitutionem in integrum obtinet,
non reponit in ſuo loco ſequentes in gradu,ſed fiſco lo-
cum facit tanquam in bonis vacantibus, & quamuis ibi
hoc ita dure decidatur, gloſſa quærit plures ſolutiones,
& etiam alias Sebaſtia.Sapia in l.qui ſe patris.a numer.
12.vſque ad numer. 16. C.vnde lib.ego dicam infra in
2.par.q.62.
21 Limitatur ſecundò, † vt non procedat in caſu ſpeciali
aditæ hæreditatis, nam ſi aduerſus aditionem minor re-
ſtituatur, remanet nihilominus hæres.l.ait prætor. §.ſed
quod Papinianus.ff.de minor.cum ibi notatis.
22 Limitatur † tertiò ſecundum opinionem quorũdam
in caſu articuli ſequentis,& dicunt ibi de veritate illius.

Articulus III.

23 AD tertium,† An ſcilicet reſtitutio in integrum tol-
lat penitus omnem actionem aduerſario, ita vt re-
ſciſſa penitus remaneat obligatio, an vero reſtitutus ope
exceptionis adiuuetur.
Videtur quòd penitus omnem actionem aduerſario
tollat,adeo quod contra reſtitutum nullam amplius a-
ctionem habeat. Prout tenuit Bart.in l.ſtichum.§.natu-
ralis.ff.de ſolut.& in l.vbique.num.10.ff.de fideiuſ.Ang.
in l.minor. in fine.ff.de procurator.& inclinat Alber. in
l.fin.num.5.ff.eodem.
Et probatur per regulam ſupradictam,quæ eſt,quòd
reſtitutio nihil minus reſtituit,quàm læſio abſtulerit, &
per omnia in priſtino ſtatu reponit, d.l.quod ſi minor.
§.reſtitutio. ff.de min. & non eſt reſtitutio in integrum
quæ hoc non operatur:atqui non operaretur hoc, ſi ad-
huc obligatio priſtina remaneret, ex qua daretur actio
creditori, ergo &c.
Corroborarique poteſt per l.præſes.ff.de minor.iun-
cta l.1.§.fin.ff.ad Turpil.
In contrarium tenent alij doct. magis communiter,
quòd ſcilicet detur nihilominus actio creditori,reſtitu-
tus autem ope exceptionis duntaxat tutus ſit. gloſſ.in
l.3.§.ſed vtrum. in verbo proſumrum.ff.de minor.gloſſ.
in l.in cauſæ. la prima,in verbo actio. ff.de minor.Bart.
ſibi contrarius in d.§.ſed vtrum. numer.4.Pet.Cyn.Bar.
Bal.Paul.de Caſt. & alij in l.2.in 2.oppoſ. C.de fideiuſſ.
min. & dicit ibi Fulgoſ.quòd hoc placet doctor.ibi. Ad
idem Alber.in l.5.C.ſi adu.rem.iudic.Bart.in l.Iulianus.
num.31.ff.de condit.indeb.Bal.in l.in cauſæ. nu.2. ff.de
minor.Paul.de Caſtr.in l.2.C.de fil.famil.minore.Cyn.
in l.2.in fine.C.ſi adu.ſolut.& ibi Fulg.num.5.& Alber.
num.5.in fine.& Iacob.de S.Georgio in dicta l.2.num.
12.C.de fid.min.

Et mouentur primo, per l.exceptiones.ia 2. ff.de exceptio.

Secundò ea ratione, quia prætor non potest tollere obligationem ciuilem, vel naturalem ipso iure, sed tantù quo ad effectum.§.quos autem. Inst.de bon.poss.

Tertiò facit l.secūda. C.de fil.fam.min.iuncta regula l.in causæ.ff.de minor.vt sentit Paul.d.l.2.

Quid dicendum? Ego habeo articulum pro difficili, & resolutio posset esse multum vtilis stāte statuto quod aduersus aliquod instrumentum confessionatum nulla possit obiici exceptio etiam restitutionis in integrum.

Sed breuiter veritate medullitus inspecta, sic considerandom & dicendum puto.

24 Aut † loquimur de obligatione naturali quæ cohæret ciuili, & facit vt ex ciuili obligatione oriatur actio efficax, & dico quòd illa tollitur penitus obtenta restitutione in integrum, & reperio q in singul.voluit Iacob.de Arena in l.naturaliter. numer. 11.ff.de condit.indeb. & idem in l.indebiti.numer.4. C.si adue.solut vbi late hoc firmat.& in l. 1.numer.9. C.eod.& in terminis Alberic. in l.naturaliter. numer. 5. ff. de condit.indeb.& ratio est 25 ex eorum intentione, quia † prætor potest omnino tollere naturalem obligationem, non autem ciuilem, & sic quo ad naturalem non procedit fundamentum principale communis sententiæ, & quo ad hoc sine scrupulo ita teneas.

26 Aut loquimur † de ciuili obligatione, & tūc maius dubium est propter d.rationem, quod prætor non potest tollere ea quæ sunt iuris ciuilis, d.§.quos autem, & hinc est, q non potest facere vt restitutus in integrum aduersus aditionem hæreditatis desinat propterea esse hæres, vt l.ait prætor. §.sed quod Papinianus. ff.de minor. Tamen ego puto dicendum sic, aut loquimur de actione efficaci, & quæ non possit elidi, nisi exceptione iuris, & dico qd prima sententia omnino verior est, aut de actione efficaci, & quę eliditur exceptione intētionis & facti, de qua per Aret. in rubr. Inst.de excep.idest quæ tantum nudum nomen actionis retinet, non autem effectum, & dico quòd. hoc modo potest procedere communis sententia, & quæ pro eo allegantur, & in specie, quòd non 27 potest prætor † sua restitutione facere, vt hæres ciuilis desinat esse hæres nomine, quia hoc nomen nudum est, & ad nihil obligat efficaciter ipsum restitutum, sicut vt dixi, neque ista actio & obligatio quæ remanet, & in tantum est nudum nomen hoc, vt nihil intersit non habere hanc actionem, & habere, sed tamen talem quæ per huiusmodi exceptionem elidi possit, leg.nihil.ff.de regulis iuris. vbi expressum, & quæ lex ita proprie loquitur.

28 Et breuiter quod ista † actio quæ remanet pro nulla penitus habenda sit.dico esse text.in terminis in l.patri. §.si pecuniam. in princ.ff.de min.vbi text.dicit, quòd si minor pecuniam mutuatam sibi dissipauerit, denegare debet proconsul creditori aduersus minorem actionē, & gloss declarando inquit, non ipso iure, sed data restitutione, & sic glossa quoque vna cum text. dicit denegandam actionem creditori post obtentam restitutionem, & per hunc text. ego quandoque tenebam primam sententiam omnino pro verissima, & secundam communem pro erronea, sed postea cogitaui posse saluari quoque communem intelligendo illam, vt supra dixi, de obligatione, & actione futili & inefficaci, & nudi nominis tantum, quo casu non obstabit dictu §. si pecuniam.quia verba illa, denegare debet proconsul actionē creditori, intelligi debebunt quo ad effectum, & efficaciam recuperandi pecuniam mutuatam, quo effectu attento, bene dicit text.quòd denegatur actio, quia si elidenda venit exceptione intentionis, & facti, idem est ac si denegetur, d.l.nihil interest.& l.nemo.ff.de rest.in integr.quæ ita loquuntur, idest attento effectu, non nudo nomine. Vtilitas autem in practica est magna.

29 Quia in primis in casu † statuti auferentis exceptionē omnem etiam restitutionis in integrum, intelligetur statutum de exceptionibus iuris, non autem de exceptione hac intentionis, & facti. Item licet alijs exceptionibus 30 iuris † præscribi posset 30. annis, huic tamen non præscribetur vnquam, quia præsupponit, quòd creditor sine actione agat, licet nomine actionem habeat, vt per Aretin.præallegat.& in casu nostro per dict.§.si pecuniam. Quod si sine actione ageret, præscribi exceptione non potest, quia extremum præscriptionis ex parte creditoris sine aliquo efficaci fundamento est, in quo fundari præsumptio possit.

Articulus IIII.& V.

31 AD quartum, & quintum, † An scilicet restitutio in integrum auferat ius alteri quæsitum?

Videtur quod non, quia restitutio quæ in æquitate fundatur, vt l.1.ff.de minor.non debet iniquitatem operari, prout summa & prima iniquitas est auferre alteri ius suum.

Sed contra est communis doctorum conclusio, qui dicunt, quod restitutio in integrum iustitiæ, quæ est ista de qua agimus, aufert ius alteri quæsitum etiam perfectè & plene, restitutio vero gratiosa, de qua nō est nunc sermo noster, ius perfectè quæsitum non aufert, imperfectè vero quæsitum sic. Ita Paul.de Castr.in l.Gallus.§ & quid si tantum.num. 14.ff.de liber.& posthu.cum exemplo, & per eum, & ibi Alciat.num.74.communem dicit, & Fortun.Garzia nu.235. in fine, inquit quòd hæc conclusio non habet aliquam contrarietatem, & omnes concordare in ea. Et ego quoque verissimam puto, & probatur per iura & rationes, & exempla, de quibus infra quæst.sequen.per totum.

32 Ad contrarium resp.quòd ius † istud potest esse duobus modis quæsitum alteri, vno modo immediate propter ipsam læsionem, propter quam datur restitutio, alio modo aliunde, & non ex causa immediatà ipsius læsionis, primo casu est exemplum in fructibus perceptis ab emptore rei a minore perperam distracta cum similibus, & bene procedit communis conclusio, & ratio est, quia si læsio fuit causa huius requisitionis, & restitutio debet restituere omne id quod læsio abstulit, hanc quoque acquisitionem restituat necesse est.

Secundò casu, qui emplificari potest in casu l.fi.C.de repet.hæred & artic sequen.& similibus, dic quod procedit contrarium, & ratio est, quia si læsio non fuit causa illius acquisitionis, & restitutio non plus restituit, quā læsio abstulerit, non potest extendi restitutio ad acquisitionem illam, & reperio quòd ita sing.considerat Bal. in l.fin. C.de sent. quem sequitur Port.in §. 1. num. 14. instit. quib.med. ius patr.pot. solui. & alij etiam quam plures idem alibi in alio proposito sequuntur, quos congeram infra secunda parte, in materia restitutionis gratiosæ.quæst.99.art.1.

Ex quibus habes limitationem sing.ad hanc communem conclusionem.

33 Quo ad quintum, † quia venit tractandus supra q. 26.artic.8. & ibi plene dixi, missum hic facio, vbi quia non incommode quoque tractari poterat hoc loco, remissiue repetere volui.

Sed quoniam ibi de restitutione minorū agitur, nota hic vnum pro restitutione maiorum, videlicet, quod si dominus mittat procuratorem ad acceptandum beneficium infra mensem, & mortuus sit procurator interim ignorante domino, tunc si quidem beneficium alicuius collatum non sit, dabitur ei restitutio ex clausula

ſula generali, ſinautem non dabitur, ſed bene reſeruabitur ſibi ius ad aliud beneficium, ita ſing. Card. in clem. 1. §. fin. q. 8. de conc. præb.

SVMMARIVM.

1 *Reſtitutio in integrum, an extendatur etiam ad alia acceſſoria vltra ipſam ſortem principalem.*
2 *Reſtitutionis ſententia continet, vt etiam fructus reſtituantur.*
3 *Reſtituas, hoc verbum a lege prolatum ad acceſſoria quoque porrigitur.*
4 *Reſtitutio in integrum cum petitur, an fructus vna cum re principali peti poſſint.*
5 *Declaratio l. videamus. §. in Fauiana. ff. de vſuris.*
6 *In reſtitutione in integrum an alia acceſſoria quoque petita intelligantur.*
7 *Sententia quam fert iudex ex officio ſuo ordinario porrigitur ad acceſſoria quoque.*
8 *L. 4. C. depoſiti, in quibus terminis procedat.*
11 *Reſtitutio in integrum an extendatur etiam ad fructus interim ab aduerſario perceptos.*
12 *Quid quando reſtitutio conceditur ex mera gratia Principis.*
13 *Quid quando reſtitutio ex iuſta cauſa, & de iuſtitia quòd ſit.*
14 *Et an procedat etiam in foro poli.*
15 *Et an procedat tam in reſtitutione maiorum quàm minorum.*
16 *Et an procedat in actione reſciſſoria.*
17 *Sed quid ſi aduerſarius feciſſet impenſas neceſſarias in ipſa re.*
18 *Et quid in fructibus ab aduerſario bona fide conſumptis.*
19 *Reſtitutio antequam petatur non eſt in conſideratione.*
20 *Reſtitutio in integrum non debet dari cum damno alterius.*
21 *Malæ fidei poſſeſſor quilibet tenetur ad fructuum conſumptorum reſtitutionem.*
22 *Reſtitutio in integrum quomodo intelligatur non eſſe in conſideratione antequam petatur.*
23 *Reſtitutio in integrum non extenditur ad acceſſoria, quãdo illa venirent reſtituenda odio & culpa ipſius poſſeſſoris.*
24 *Reſtitutio quando trahitur ad fructus etiam bona fide poſſeſſos, debet etiam minor refundere ipſi aduerſario expenſas, & intereſſe lucri ceſſantis etiam, quod exemplis declaratur.*
25 *Reſtitutio in integrum ad fructus non extenditur, niſi illi in libello petantur, & iudex in ſententia illos exprimat.*
26 *Reſtitutio in integrum non extẽditur ad fructus in Gallia ex conſuetudine.*
27 *Reſtitutio an ad fructus extendatur, quando minor reſtituitur ad prædium redimendum.*
28 *Et quid quando reſtitutio petitur aduerſus contractum ratione non iuſti precij. quòd non.*
29 *Et quid quo ad fructus etiam eius partis quæ continet iniquitatem precij. & num. 30.*
31 *Et quid quando reſcinderetur contractus a minore vel eccleſia ratione non adhibitæ ſolemnitatis.*
32 *Contractus a lege reprobatus non debet eſſe melioris conditionis quàm contractus approbatus.*
33 *Et quid quando reſtitutio petitur ex priuilegio ſpeciali poſt quadriennium tranſactum.*
34 *Reſtitutio conceditur quandoque poſt quadriennium tranſactum, non ſolum ex gratia, ſed etiam ex iuſta cauſa.*
35 *Reſtitutio in integrum an extendatur etiam ad vſuras.*
36 *Reſtitutio in integrum an detur ad vſuras male promiſſas vel ſolutas condicendas.*
37 *In vſurarum materia in omni foro ius canonicum attendi debet.*
38 *Reſtitutio in integrũ an extendatur ad vſuras ſortis principalis vna cum ipſa ſorte petendas, ſicut ad fructus extenditur.*
39 *Reſtitutio in integrum facta reſpectu capitalis an extendatur ad vſuras.*
40 *Reſtitutionis auxilio quemadmodum recuperari poteſt ipſa ſors principalis, an & vſuræ quoque recuperari poſſint.*
41 *Reſtitutio in integrum an extendatur etiam ad intereſſe tam lucri ceſſantis, quàm damni emergentis.*

QVAESTIO XLV.

De acceſſorijs alijs, fructibus, vſuris, & intereſſe, An & quando ad illa reſtitutio in integrum extendatur.

QVia vero vt plurimum accidit, vt minor vel maior læſi ſint non ſolum quo ad amiſsionem rei ipſius, & ſortis principalis, ſed etiam quo ad fructus, vſuras, intereſſe, & alia acceſſoria, quæ aduerſarius percepit interim, ex ipſa re & ſorte principali. Congrue annectẽda eſt hic quæſtio iſta, an effectus reſtitutionis in integrum intantum ſit reponere omnia in priſtinum ſtatum, vt ad fructus vſuras & alia acceſſoria huiuſmodi, & recuperationem illorum extendatur. Quæ breuis quidem, ſed vtilis diſceptatio hiſce quatuor articulis expediri poteſt.

Primò, An reſtitutio in integruum regulariter & generaliter ad alia acceſſoria extendatur vltra rem & ſortem ipſam principalem?

Secundò, An ad fructus interim ab aduerſario perceptos extendatur?

Tertiò, An ad vſuras?

Quartò, An ad intereſſe?

Articulus I.

1 AD primum, An ſcilicet reſtitutio † in integrũ regulariter & generaliter extendatur ad alia acceſſoria vltra rem, & ſortem ipſam principalem?

Videtur quod non.

Primò per tex. clarum in l. fi. in fine. ff. de cond. indeb. & ibi doct. notant.

Secundò, per l. 4. C. depoſ.

Tertiò, quia ita ſimpliciter vult Maranta, in 6. parte ſui ſpeculi. §. & quandoque appellat. num. 102. allegãs etiam deciſ. Neap. 15. & 114. & Iſern. in cap. licentiam, in fine. & in cap. Imperialem. §. præterea, tit. de prohib. feud. alien. per Feder.

In contrarium faciunt multa.

Et primò regula ſupradicta, quod reſtitutio debet reſtituere id omne quod læſio abſtulit, & nihil minus, igitur ſi minor læſus eſt in acceſſorijs quoque, ad illa qũoque porrigi debet reſtitutio.

Secundò, videtur text. pro hoc in l. videamus. §. in fauiana. ff. de vſur. & in materia noſtra, in l. ait prætor. §. 1. in fine. ff. de minor.

2 Tertiò, quia ſententia † reſtitutionis comprehendit vt fructus quandoq. reſtituantur. l. reſtituere. ff. de verb. ſignific. ſecundum gloſſ. ibi in verbo omnem, & Alciat. ibi in ſummario.

3 Quartò, quia verbum † reſtituas, a lege prolatum ad acceſſoria quoque porrigitur, leg. in condemnatione. § cum nulli. ff. de reg. iur. & ibi late Dec.

Ego pro reſolutione ita diſtinguendum puto.

4 Aut quærimus, † an fructus & reliqua acceſſoria poſſint peti vna cum ipſa re principali, puta ſi in illis quoq. quis læſus ſit, & dic quòd ſic, text. eſt clarus in l. ait prætor. §. 1. ff. de min.

Aut quærimus an possit peti restitutio in integrum accessoria postquam fuit secuta sententia restitutionis ad pr incipale,& subdistingue.

Aut quæritur an possint peti hæc accessoria tãquam comprehensa in restitutione in integrum ad principale, & tunc aut restitutio in integrum venit facienda a lege absque ministerio hominis, & dic quod veniunt comprehensa in d.sententia restitutionis, licet in ea non fuerit de illis aliquid dictum. Ita procedit text. expressus
5 † in d.l.videamus.§.in fauiana.ff.de vsur.ibi, nam & verbum hoc restituas &c. quod ad partem dirigit prætor non ad iudicem, & text.in d.l.in condemnatione.ff.de reg.iur.vbi ad literam, & text.in l.restituere.& ibi gloss. & Alex.ff.de verb.significat.

Aut restitutio in integrum venit facienda a iudice viuo per suam sententiam,& tunc dic,quòd si in sententia restitutionis non dixit aliquid de illis,ad illa non porrigitur sententia, ita procedit text.in dict l.fi.§.fin.ff.de cond.indeb.cum suo summario, dum ibi per Bart.Bald. Ang.Paul.de Castr.Fulg.Alber.Ias.& alios communiter
6 dicitur † quòd restitutio in integrum obtenta super principali non porrigitur ad accessoria. & alibi Soc. Senior. in l.multa.num.1.ff.de cond.& dem. Abb.consil.35.nu. 1.lib.2 Rom.sing.549. & ibi add.Soc.consil.18.num.8. l.1.Aym.de antiq.temp. part.4.num.65. Io.de Sylua in tractatu de benef.par.2.q.6.numer.8.cum concord.alijs antiquis vt per eum,& nouissime per Illustr. Card.Albanum in l.qui proprio. §.item quæritur.ff.de procur.& in d.l.fin.§.fin. ff.de cond.indeb. Neque huic vltimæ conclusioni obstat text.in d.l.restituere,& quæ ibi notantur, quia vltra id quod proxime dixi,quòd scilicet loquatur, quando restitutio fit ipso iure a lege,potest dici,quòd loquatur de sententia quam fert iudex, ex officio suo ordi-
7 nario.† secus vero si ex officio extraordinario, quale est restituendi in integrum, vt sing.dixit Bald.in l.fin.num. 3.C.si ex fals.instr.quod nota.

Aut, & vltimo, quærimus an hæc accessoria possint
8 postea peti † non tanquam comprehensa in restitutione in integrum de re principali secuta, sed tanquam ea, ad quæ restitui quis debet non minus quàm ad sortem principalem,& conclude quòd sic regulariter,prout concludit gl.Bart.Paul.Ang. Alber.Fulg. Ias.& alij in dict. §.final.

Neque huic conclusioni obstat d.l.4. C.depos. quia
9 loquitur † quando peterentur accessoria officio iudicis mercenario, secus si officio iudicis nobili,prout est ista restitutio in integrum, vt declarant in terminis gloss.& doct.ibi, qui sic confirmant hanc conclusionem dum ita soluunt.

10 Limitãtur etiam conclusiones † supra factæ affirmatiuæ, vt non indistinctè procedant in omnibus accessorijs,puta vsuris, vel quandoque etiam fructibus &c. & ideo de singulis quando casus incident vide specialiter quæ determinabuntur infra articulis sequentibus.

Articulus 11.

11 AD secundum. † An scilicet restitutio in integrum extendatur etiam ad fructus interim ab aduersario perceptos?

Aduertendum est, quia potius inuolutus & confusus est articulus quàm difficilis, ideo distingue duos casus.

12 Primus † casus est, quando restitutio in integrum cõceditur ex mera gratia & misericordia principis, qualis est regulariter restitutio in integrũ Bãnitorum,exulum, rebellium &c.& conclusio est, quòd non, prout communiter concludunt doctor, in l.gallus §.& quid si tantum. ff.de lib.& posthu.Grammat.decis.102.num.119.& de communi Boss.in tit.de remed.ex sola clement.princip. vt plenius dicam de hac specie restitutionis suo loco infra in secunda parte.q.99.art.14.ad quæ interim me remitto.

13 Secundus casus est, † quando restitutio in integrum conceditur de iustitia, quales regulariter sunt omnes aliæ restitutiones in integrum, quæ dantur minorib. vel maioribus,ex causa ætatis,vel iusti impedimenti,de quibus dixi supra vsque ad quæst.16.

Et videtur quòd non,per text. expressum in capit.ad nostram, de reb.eccles.non alien.& per d.§.Scæuola.de min. Et quia ita simpliciter in hoc quoque casu tenent Crauetta consil.151.num.19. & Paul.de Castr.in d.§.& quid si tantum, num.14.& Rodoan. de reb.eccles.non alien. in quæst.de restit.in integ.§.sed quæritur.num.6. & sequen.per dicta iura.

Sed contra est communis doctorum conclusio,Bald. in l.post aditam,num.1.C.de impub.Soc.Sen.post Bartolum in l.1.num.52. ff.de vulgar.& pop. Nell. in tract. de bannit.in prima parte 3.temporis,in fine. Alberic.in l.qui res.§. arcam.numer. 2.ff.de solut.Iaso.in dict.§.& quid si tantum.numer.73. Alciat.ibi num.74. & Garz. num.235.Didac.variarum resolut. lib.1.ca.5.numer.6. versic.nec obstant.Incert.author in tract.de crim.læsæ maiest.quæst.2.num.4.& seqq.Cassaneus super consuet. Burgund.rub.3.§.3.versic.adde tamen.num.20. Abb.in d.cap ad nostram.num.4. & 8.Bald.consil.64.numer.1. lib.5.Crauet.de antiq.temp.in 4.parte nu.65.cum concord.Crot.consil.198.num.10.libr.1.Ruyn.consil.26. num.23.& 34.lib.3.Bellam.decis.743.num.9. Gramm. decis.102.num.129. Pedemont.decis.259.num.3.& nouissime D.Octa.Simoncell.in tractat.de decretis.libr.3. tit.7.num.14. & absque dubio ista est communis & vera conclusio,& ita regulariter tenendum est.

Probatur enim expresse. Primò per l.in fine.§.sed quod Papinianus.ff.de minor.

Secundò per l.fin.C.de rep.hær.

Tertiò per l.quod si minor. §.restitutio. ff.de minor. & l.patri.§.si pecuniam.ff.eod.

Quartò per l.videamus.§.in Fauiana. ff.de minor.

Quintò per l.si ex causa.ff.de minor.

Sextò per l.nec non.§.fin.ff.ex quib.caus.maior.

Septimò per l.ait prætor.§.1.in fine.ff.eod.

Octauò facit simile restitutionis naturalis,vt per Alc. in l.moribus.num.32.ff.de vulg.& pup.

Nonò facit alia regula glossæ & doctorum in l.restituere.ff.de verb.signif.

Decimò alia ratio quæ sumitur ex l.quod si minor. §.1.ff.de minor.quòd scilicet natura restitutionis sit, vt quilibet ius suum integrum recipiat.

Ad contraria autem responsio est facilis, præter quàm ad d.c.ad nostram, circa quod doctores multum laborant,ex quorum laborionibus multæ colliguntur solutiones ad hoc contrarium, & simul limitationes ad hanc conclusionem,vt proxime dicam.

14 Ampliatur † autem primo vt procedat etiam in foro poli, in quo etiam tenetur possessor ad omne lucrum quod ex re minoris sensit ex causa dictæ læsionis,ita tradit sing.Didac.in rep.cap.peccatum, §.3.2.partis. num. 8.de reg.iur.in 6.

15 Ampliatur † secundo vt procedat tam in restitutione ex edicto maiorum, quàm minorum, vt d.l.quod si minor.§.restitutio.ff.de minor.& l.nec non.§.fin.& l.ait prætor.§.1.in fine,ff.ex quib.caus.maio.

16 Ampliatur † tertio vt procedat etiam in actione rescissoria, in qua quòd fructus etiam veniant dicit text. expressus,in d.l.nec non.§.fin.

17 Limitatur modo e contra multipliciter † Et primo vt non procedat, quando possessor fecisset impensas vtiles,& necessarias in ipsa re, nam tunc (vt eum tamen circuitus)

tus) compenſantur cum fructibus, proportionabiliter,
ita Abb.ad d.c.ad noſtram.num.4.& 8.de reb.eccleſ.nõ
alien. Qui tex.ita poteſt procedere vno modo, & vide-
tur ſolutio magis amica illi literæ quàm aliqua alia, pro
pter illa verba, cum ſibi debeant fructus percepti pro la
bore ſufficere.

18 Limitatur † ſecundo, vt procedat in fructibus exten-
tibus, ſecus vero in conſumptis a bonæ fidei poſſeſſore,
& ſic eatenus reſtitutio ad fructus extendatur, quatenus
poſſeſſor ex illis factus eſt locupletior & non vlterius.
Didac.var.reſolut.lib.1.cap.3.nu.4.verſ.2.præfata &c.
& fuit opinio Gulielmi de Cun. quem ſequutus fuit Al-
ber.in d.l.nec non, in l.inc.ff.ex quibus cauſ.maio.

19 Pro qua adducitur illa ratio, † quòd reſtitutio in inte
grum antequam petatur non eſt in conſideratione ali-
qua, & ſic non conſtituit poſſeſſorem in aliqua mala fi-
de mris alien, vt dixi ſupra q.41.artic.3.

20 Secundo quia reſtitutio in integrum non debet † dari
cum damno alterius.l.ſciendum.ff.ex quibus cauſ.maio.
& dixi ſupra plaries.

Contrarium mihi ſemper verius viſum fuit, & vide-
tur, & reperio idem tenere expreſſe Abb.in d.c.ad no-
ſtram.nu.8. de reb.eccleſ.non alien.

Et probatur hæc opinio, primo per l.patri.§.item ex
diuerſo.ff.de minor.vbi videtur clarum quo ad reſtitu-
tionem minorum.

Item & ſecundo in d.cap.ad noſtram, vbi retinendo
intellectam verum de quo dixi proxime in 1.limit.ſpe-
ciali; probatur clare idem etiam in eccleſia dicendum eſ
ſe, & clarus tex.pro hoc mihi videtur in l.minor.41.in
fine.ff.de minor.

Tertio in qualibet reſtitutione etiam maiorum pro-
21 batur ex ratione, quia quilibet malæfidei † poſſeſſor tene
tur ad reſtitutionem fructuum etiam conſumptorum, l.
certum, & l.ſi fundũ.C.de rei vend.& l.mala.C.de cód.
ex lege, cum ſimil. Vnde & aliquid operetur natura reſti
tutionis in integrum, quæ eſt quòd quis reponatur in eo
ſtatu in quo erat ante læſionem, & quod integrum ius
ſuum recipiat, vt d.l.quod ſi minor §.reſtitutio.ff.de mi
nor.debet etiam bonæ fidei poſſeſſor teneri ad fructuum
conſumptorum reſtitutionem. Et ita tenendo conferunt
quæ dixi infra q.57.art.8.

Ad contraria reſp.licet

22 Ad primum, quòd licet † reſtitutio in integrum non
ſit in conſideratione antequam petatur, tamen hoc non
infert ad id de quo agitur, ſi enim eſſet in conſideratione
hoc, quòd minor reſtitui poſſet, quid aliud operari poſ-
ſet plus, niſi quod poſſeſſor rei huic reſtitutioni ſubie-
ctæ hoc ſciens eſſet in mala fide, ſed nos diximus quòd
mala vel bona fides non releuat in caſu noſtro, ſed natu
ra reſtitutionis in integrum attenditur. Quinimo reſti
23 tutio in integrum non extenditur ad acceſſoria, † quan-
do illa venirent reſtituenda odio & culpa ipſius poſſeſ-
ſoris, vt l.cum quidam.§.pupill.ff.de vſur.& dixi art.
præced. quia non odio alterius datur reſtitutio, vt d.l.
ſciendum, ſed ex benignitate & æquitate fauore eius qui
læſus eſt, & hinc eſt, quòd ad hoc vt reſtitutio in integrum
competat, non eſt neceſſe quòd aduerſarius dolum adhi
buerit, ſed ſufficit tantum læſio minoris, vel impedimẽ
tum maioris, vt dixi ſupra q.4.artic.2. Ex quo patet etiã
reſponſio ad ſecundum.

24 Qua concluſione ſic retenta, temperanda eſt, vt † pro
cedat hoc modo, videlicet, quod ipſe bonæ fidei poſſeſ-
ſor quoque ſuum integrum penitus recuperet, adeo
quod ſi vel poſſeſſor fructus conſumptos refundere de-
bet, ipſi quoque refundi debeant omnes expenſæ & la-
bores aſſumpti circa rem ipſam excolendam, meliorã
dam, & manutenendam. Item intereſſe lucri ceſſantis ip
ſius precij per eum ſoluti pro re comparanda, hoc mo-
do videlicet, quòd ſi ipſe illam pecuniam erat alias conuer-
ſurus in emptionem aliorum prædiorum, & hoc cõſtat,
& probari poteſt, debet conſequi intereſſe hoc ad ratio
nem trium, vel quatuor pro centenario, prout commu-
niter in eo loco æſtimari ſolent fructus annui ipſorum
prædiorum.

Si vero conuerſurus erat in emptione mercium, (pu-
ta ſi ſit mercator) &, vt ſatisfaceret ipſi minori, in em-
ptionem prædij conuertit, non iniquum eſſet (ſi bona
fide hoc fecit) ſi iudex compenſaret fructus ab eo per-
ceptos & cõſumptos, cum intereſſe lucri ceſſantis ab eo
amiſſo. Et his duobus modis ſatisfieri poteſt opinioni
D.Gulielm.de Cuneo, Alberici, & Didaci, quorum ſen-
tentia hoc modo optime procedet, & maximam conti-
nebit æquitatem.

Si autem ille bonæ fidei poſſeſſor pecuniam ſuam ſo
litus erat retinere mortuam in capſam, & ad lucrum ali-
quod ponere neq; ſolebat, neque volebat, tunc tenẽ eũ
ſimpliciter fructus cõſumptos refundere debebit, nulla
ratione habita ſui intereſſe lucri ceſſantis, cum nullum
fuerit. Et pro his eſt text expreſſus in l.minor, in fine.ff.
de minu.

25 Limitatur tertio, vt non procedat, † niſi iſti fructus pe
tantur in libello, & iudex in ſententia illos reſtituendos
exprimat ſpecialiter, alias enim tacite in condemnatio-
ne non venirent, quando reſtitutio in integrum a iudice
viuo facienda venit, prout regulariter accidit, vt late de
clarat præfatus Didac.d.cap.1.num.2.verſ.erit igitur ex
peditum, excipiendo tamen fructus tempore ſententiæ
pendentes, vt per eum, & bene, & ita procedit.l.fi.§.fin.
ff.de cond.indeb.& declaraui latius ſupra art. præced.
verſ.ergo &c.

26 Limitatur † quarto, vt non procedat in Gallia, vbi
ex conſuetudine non reſtituuntur fructus percepti vſq.
ad litis conteſtationem quando adeſt bona fides & non
adeſt enormis læſio, vt teſtatur Caſſan.ſuper conſuetud.
Burg.Rub.7.§.12.verſ.conſiderari ad finem.

27 Limitatur † quinto, vt procedat, quando contractus
venditionis reſcinditur a minore, ſecus vero ſi non re-
ſcinditur, ſed reſtituitur minor ad tempus redimendi e-
lapſum, & redimere poſsit, quia tunc licet poſsit ope re
ſtitutionis in integrum redimere, non tamen poteſt
fructus interim perceptos conſequi.ita ſingul.dicit Petr.
Ant.Anguſciola conſ.10.n.5.lib.2.per l.Iulianus.§.ſi.ff.
de actio.empti.& per l.2.C.de pact.inter empt.& vend.

Et ratio clara eſt, quia reſtitutio hæc ad redimendum
non plus operari debet quam læſio abſtulerit, vt dixi ſu
pra q.34.art...

Sed læſio abſtulit tempus redimendi, reſtitutio ergo
hoc ipſum debet reſtituere, quando autem tempus rede
mendi competebat, minor non poterat niſi prædium re
cuperare, nõ autem fructus, ergo reſtitutio nil amplius
operari poteſt, niſi vt liceat redimere prædium, ſed
abſque refuſione fructuum.

28 Limitatur † ſexto, vt non procedat, quando reſcindi-
tur venditio ope reſtitutionis in integrum ratione non
iuſti precij, nam voluerunt doct. quòd fructus non debeant
reſtitui, ſecundum Cepoll.tract.de ſimul.contr.1.caſu
princ.ſub num.7.& de praxi, & communi Pinel.de bon.
maternis in rep.l.2.in ſecunda parte, c.2.num.1.& Sua-
rez commun.opin.in verbo fructus, & refert & ſequitur
Borgn.de tut.& cur.nu.145.

Sed contrarium dicitur tenuiſſe Corn.conſ.130.col.
2.vol.4. Benintend.deciſ.29.num.3.& 6.& Didac.var.
reſolut.lib.3.cap.4.

29 Ego breuiter ſic dicendum puto, aut † loquimur de
fructibus eius partis quæ non iuſto precio vendita eſt, &
ſic quo ad iuſtum precium non ſolutum, & tunc ego cre
do indubitanter, quòd debeat ope reſtitutionis in integrum
ſuppleri

suppleri iustum precium vna cum fructib. qui percepti indebite sunt respectu illius iusti precij non soluti, per rationes & authoritates adductas supra in conclusione, quia ita militant in parte sicut in toto, arguendo a toto ad partem, ll. vulg. Neq. mouet me distinctio Borgnini de ignorantia vel scientia emptoris, & sic de bona vel mala fide, quia hoc reprobaui supra proxime eod. art. in secunda limit. rationibus, de quibus ibi.

30 Aut loquimur, † de fructibus etiam eius partis, & ratæ, pro qua precium solutum est, & tunc aduertendum est, q; si nos præsupponimus, prout præsupponendum est, quod venditio in se non rescindatur per restitutioné in integrum. sed iustum precium dumtaxat restituatur, quando læsio causata fuit solum ratione non iusti precii, vt dicam plene secundum communem sententiam, infra in 2. par. in q. de restitutione aduersus venditioné, tunc vtique non potest agi de fructibus istis, quia neque ipsa venditio hoc respectu aliquo modo retractatur, neque in hoc læsio præsupponitur, & consequenter neque restitutio potest effectum aliquem operari circa dictos fructus, quia pro ea parta nulla læsio contigit. Si vero præsupponimus q; venditio in totum rescindatur restituto precio emptori, prout non pauci docto. tenuerunt post Petr. & Cyn. in l. si quidem. C. de præd. minor. & in specie Pinel. præall. & alijquos referá infra in 2. par. in d. q. de restitutione aduersus venditionem, tűc potest probabiliter dubitari, quia læsio non contigit, nisi circa parté iusti precij, ergo quo ad fructus perceptos respectu alterius partis iusto precio emptæ, nő videtur posse aliquid operari ipsa in integrum restitutio.

Sed tamen in hoc quoq. concludo vt supra in conclusione principali, videlicet, q; fructus omnes veniant restituendi, etiam si venditio rescindatur ex causa non iusti precij tantum, ea ratione, quia si debet reponere venditorem in suo pristino statu per omnia, vtique & quoad fructus perceptos ab emptore reponere debet, quos minor ipse percepisset, si non vendidisset, neq. obstat, q; quantum ad partem iusto precio emptam bona fide perceperit, quia vt supra dixi, bona vel mala fides quo ad hoc de refusione fructuum non attenditur. & ita teneo, cum temperamento, tamen de quo supra eod. in 2. limit. in fine. vers. qua conclusione &c.

31 Limitatur † septimo, vt non procedat, quando contractus rescinditur a minore vel ab ecclesia ratione non adhibitæ solénitatis, ita sentit Hostiens. in d. c. ad nostrá. & refert Didac. d. lib. 1. var. resolut. cap. 3. num. 9. licet ipse non firmet, & hæc erat alia solutio ad d. ca. ad nostram.

Sed contrariű in terminis tenet Rodoan. de reb. eccl. non alien. in q. de rest. in int. §. 4. sub nu. 7. & ante eum Anchar. in d. cap. ad nostram. num. 2.

Ego vero aduertendum puto in primis, quod quando contractus deficit ratione solennitatum, tunc est ipso iure nullus, neque indiget rescissione ope restitut. in integ. vt regulariter accidere ostendi supra q.... ar....

Admisso tamen quod in tali casu ope restitutionis in integrum rescindendus veniat a minore, vel ecclesia, puto hanc posteriorem sententiam indubitabilem esse, & omnino tenendam, ex eo saltem, quia alias melioris
32 conditionis esset contractus † a lege reprobatus, quam approbatus, & qui tenet quidem in se, licet ope restitutionis rescindi possit, quod esse non debet, quia sequeretur quòd fructus recuperarentur, quando contractus nő patitur nisi vnum defectum, scilicet læsionis, & non recuperarentur, quando patitur duos, scilicet læsionis, & solennitatum.

33 Limitatur † octauo vt non procedat, quando restitutio petitur ex priuilegio speciali post quadriennium tráctum, ita pulchre Didac. d. &. cap. 3. num. 10. & clarius columnn. fin. nume. 14. vers. his omnibus, & seqq. vocans hanc restitutionem ex gratia magis quam iustitia, vnde &c.

Ego puto verum, quando ex penitus speciali gratia concederetur restitutio, sed quoniam in multis casibus
34 conceditur post quadriennium † restitutio in integrum non quidem ex gratia, sed iustis de causis, quas plene tractaui supra q. 19. art. 7. 8. 9. 10. & 11. ideo in illis casibus, & sic frequentius tenerem omnino conclusionem communem, hac limitatione explosa.

Articulus III. & IIII.

35 AD tertium, † An scilicet restitutio in integrum detur & extendatur ad vsuras?

Distingue duas inspectiones.

36 Prima est, nunquid restitutio detur ad vsuras † male promissas vel solutas, condicendas, & tunc dic quod hodie non est necessaria restitutio, quia de iure canonico,
37 quod in hac materia † vsurarum in omni foro seruandum est, datur condictio ex canone, vt per gloss. & doct. in l. 1. C. de sum. Trin. & fid. chat. & in auth. de eccles. tit. in princ. & in specie tradit Ias. in d. l. fin. §. fin. nu. 7. ff. de cond. ind. & ante eum Fulg. ibi in fine, & Alber. in vers. sed cű vsuræ. Quatenus vero sub nomine interesse in rebus dotalibus vel aliqua alia specie contractus permitterentur, dic vt infra artic. seq. Vel dic q; minoribus dabitur restitutio ad illas condicendas, si læsi fuerint, vt per docto. d. §. fin. & dicam infra secunda parte. maioribus autem non sic, quia in male gestis non restituuntur, vt dixi supra q.... art...

38 Secunda inspectio est, † An ad vsuras sortis principalis vna cum ipsa principali recuperandas extendatur restitutio in Integrum, sicut ad fructus extenditur, vt dixi supra art. præced. & dic, quòd attento iure canonico quo vsuræ non debentur, non dabitur ad illas restitutio, sed attento iure ciuili, vel casibus in quibus vsuræ aliquæ permittuntur sub nomine interesse, vel census, vel fructuum, vt in specie hodie vsitatur in societatibus officiorum, in contractibus censuum impositorum &c. inter mercatores ratione lucri cessantis &cæt. dubitabilior est articulus, & ideo subdistingue.

39 Aut enim quærimus an restitutio † in integrum facta respectu capitalis extendatur ad vsuras, & concludit q; non, Abb. in cons. 35. in secundo vol. vt eum refert & sequitur Illustr. Card. Albanus ad l. qui proprio. §. item quæritur. ff. de procur. & in l. fi. §. fi. ff. de cond. indeb. & Ioan. de Sylua in tractat. de benef. q. 6. num. 8. in 2. part. cum concord. per eum, & And. Gammar. in tractat. de extension. num. 190. quem ita loqui intelligas, propter d. §. fin. quem ad hoc allegat, quod ita loquitur.

Et est tex. quem præall. omnes citant, in d. l. fin. §. fin. ff. de cond. ind.

40 Aut quærimus, † An quemadmodum ope restitutionis in integrum ipsa sors principalis recuperari potest, possint quoque vsuræ prædictæ? & tunc videntur pugnare duo iura.

Quod enim possint, est text. in l. ait prætor. §. fi. ff. de min. quod nő possint, est text. in l. cum quidam. §. si pupillus. ff. de vsuris.

Sed ego dico sic, Aut petuntur vsuræ vt illæ quæ debentur ratione fructuum, & interesse honesti lucri cessantis, vel damni emergentis, & tunc vel promissæ sint, vel non, dico quòd si permittantur, vt in casibus prædictis, ad illas quoque restitutio extendatur, & ita procedit d. l. ait prætor. §. fi. ff. de mino. Aut petuntur ratione moræ dumtaxat, & sic vt in pœnam non soluentis stipulatæ & promissæ, & tunc ad illas non extendetur restitutio, vt d. l. cum quidam. §. si pupillus. ff. de vsur. quæ lex ita procedit

procedit, & ibi colligitur ratio elegantissima, huiusmodi enim vsuræ in pœnam & odio non soluentium dicũtur peti, vt ibi dicitur, sed restitutio in integrum non datur ad lucrum quod prouenit ex pœna & iniuria alterius, & in odium debitoris constitutum, l. sciendum. ff. ex quib. caus. maio. dixi supra q. 4. art. 9.

41 AD quartum, † An scilicet restitutio in integrum extendatur etiam ad interesse.

Breuiter dic quòd sic, vt plene dixi supra d. q. 4. ar. 10. vbi tractaui an læsio propter lucrum vel interesse amissum causet restitutionem in integrum, & quoniam id quod dixi in præcedenti articulo de vsuris, per omnia procedit in interesse, distingue easdem inspectiones, & conclusiones in hoc articulo, quas distinxi & feci in articulo præcedenti, præsertim, quia egimus de vsuris promissis ratione interesse.

SVMMARIVM.

1 *Restitutio in integrum, an prosit ipsis quoque litis consortibus, quando ipsi quoque minores sunt, vel eadem causa restitutionis in eis quoque militat, & causa indiuisibilis est.*
2 *Procurator vnius minoris dicitur fuisse procurator etiam aliorum minorum ratione indiuiduitatis.*
3 *Restitutio an prosit ipsis litis consortibus minoribus, quando res est diuisibilis.*
4 *Restitutio in integrum pro alio peti non potest absque speciali mandato.*
5 *Appellationis beneficium non est beneficium ita personale sicut restitutionis in integrum.*
7 *Restitutio in integrum, an prosit litis consortibus maioribus, & non eiusdem restitutionis capacib. & est res diuidua, quod non.*
8 *Et quid si causa restitutionis esset communis ipsis quoque maioribus.*
9 *Et an idem procedat, si vnus ex consortib. fuisset absens, alius infirmus, alius ignorans &c.*
10 *Restitutio in integrum, vbi alias non prodest litis consortibus, prosit, quia res est indiuidua.*
11 *Restitutio prodest litis consortibus, quoties res & causa est ita connexa & indiuisibilis, vt neque etiam ipsi læso prodesset, si & illis non prodesset.*
13 *Et quid si sit diuisibilis, sed non eandem afferat vtilitatem diuisa pars quo ad partem, quam afferret totum quo ad totum.*
14 *Et quid si res alias indiuisibilis, hoc respectu tamé idest vtilitatis effectualis esset diuisibilis.*
15 *Diuisibilis, vel indiuisibilis quando res in proposito dicatur.*
16 *Seruitutes, excepto vsufructu, sunt indiuiduæ.*
17 *Feudum indiuiduum dicitur, & ideo si vnus ex fratribus minor non petit inuestituram infra annum, prodest restitutio eius etiam alijs.*
18 *Fratres si renunciant fideicommisso communi, & vnus illorum est minor, prodest eius restitutio etiam cæteris.*
19 *Præsumptionis præiudicium dicitur indiuisibile, & ideo si vnus ex eis contra quem præsumptum est, sit minor, restitutio eius etiam alijs prodest.*
20 *Hypotheca ius indiuisibile est, & ideo idem agit, quod numero præcedenti.*
21 *Hæredes plures si immiscuerint se hæreditati, & vnus eorum minor sit, restitutio minoris proderit etiam cæteris.*
22 *Indiuisibilis res an quandoque fiat diuisibilis aliqua ratione, & præsertim iuramenti. & nu. 23.*
24 *Iuramentum facit actum diuisibilem, quando non de sui natura, sed fictione iuris ciuilis est indiuisibilis.*
26 *Indiuisibilis res quandoque censetur diuisibilis fauore eius contra quem petitur restitutio: exemplum in pluribus emphiteutis.*
27 *Indiuisibilis res censetur etiam diuisibilis alijs de causis, quas habes remissiue ad Alex. ibi.*
28 *Restitutio quando competit litis consortibus, an isti litis consortes teneantur noua petitione illam petere, & cuius nomine petere debeant.*
29 *Restitutio in integrum quæ competit ipsis hæredibus institutis, an prosit etiam fideicommissarijs, & substitutis eorum.*
30 *Distinctio authoris.*
31 *Restitutio in integrum an prosit illis, pro quibus minor aliquid gessit.*
32 *Restitutio in integrum non prodest ipsis principalibus, pro quibus minor fideiussit.*
33 *Aduocatus minor si restituatur, non prodest restitutio ipsi principali existenti maiori.*
34 *Et quid si non mandato maioris sed sponte sua minor se ingessit negocio.*
35 *Restitutio an prosit illis, qui potuerunt restitui cum minore & noluerunt.*

QVAESTIO XLVI.

De effectu & vtilitate restitutionis in integrum, quo ad litis consortes ipsius restituti.

PRodest etiam restitutio in integrum sæpenumero non solum ipsi principali restituto, sed etiam eius litis consortibus. Sed quoniam hoc neque semper accidit, neq; vniformiter in omni casu, ideo visum est hanc breuem quęstionem separatim de hac materia constituere, & de ea nonnullos separatos articulos constituere, licet multi scribentes vnico concludant articulo.

Puto autem quod commode possit hisce decem articulis expediri.

Primo, An restitutio in integrum prosit ipsis litis consortibus, quando ipsi quoq. minores sunt, & res est indiuisibilis.

Secundo, An eisdem prosit, quando res est diuisibilis.

Tertio, An prosit litis consortibus, quando ipsi maiores sunt neque restituendi alias, & res est diuisibilis.

Quarto, An eisdem prosit, quando res est indiuisibilis.

Quinto, Quando dicatur res diuisibilis, vel indiuisibilis in proposito.

Sexto, An aliqua de causa & præsertim iuramenti res indiuisibilis habeatur pro diuisibili, in hoc proposito nostro.

Septimo, An, quando prodest restitutio in integrum etiam ipsis litis consortibus, ipsi consortes possint petere illam nomine eorum proprio, vel ipsius restituti.

Octauo, An restitutio in integrum prosit fidei commissarijs ipsius pupilli instituti.

Nono, An prosit ijs, pro quibus ipse minor aliquid gessit.

Decimo, An prosit illis qui potuerunt cum minore restitui, & noluerunt.

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet restitutio in integrum prosit ipsis litis consortibus, quando ipsi quoque minores sunt, vel eadem ratio restituendi adest, & res indiuisibilis est?

Et quidem stante pro vera illa communi conclusione, de qua infra art. 4. quod propter indiuiduitatem rei & causæ restitutio vnius prosit etiam alijs litis consortibus etiam maioribus, articulus nullam habet difficultatem, quia

quia multo magis ista conclusio procedet, quando litis consortes ipsi quoque sunt minores vt hic, quam vbi sunt maiores & non digni beneficio restitutionis, vt ibi.

Sed posita ibi contraria sententia pro veriori vel articulo saltem pro dubitabili, quid dicendum in casu isto?

Breuiter conclude sine scrupulo ꝙ sic. Et quamuis nemo in specie hoc determinet in istis terminis in indiuiduo, tamen allegari possunt tanquam hoc a fortiori decidentes, omnes qui allegantur pro secunda opinione affirmatiua infra.ead.q.d.ar.4.

Neque ij, qui ibi contrarium tenentes allegantur obstant in hoc casu, quia fundant eorum sententiam in l. 1.C.si in comm.eademque causa, quę loquitur, quando litis consortes sunt maiores, vt ibi expressum est, & infra dicam, & in minoribus litis consortibus, tacite sentiunt hanc indubitabilem conclusionem.

Quæ conclusio probari potest per d.l. 1.a contrario sensu, & fortiori, stante quod probet hoc idem etiam in seq.articulo, quando res est diuidua. & per cap.constitutus extra de rest.in integ.

Neque obstat argumentum Baldi, in cap.pen.num.1. extra de appel. ꝙ scilicet restitut.in integ.non possit peti sine speciali mandato, quia vltra responsiones quas afferã infra art.seq.potest dici, quòd ratione indiuiduitatis
2 † procurator qui obtinuit restitutionem pro vno minore dicatur fuisse procurator etiam aliorum minorum, quia impossibile est, quin dicatur fuisse procurator in ea causa, si illa eadem est, & diuidi non potest. Sed vtique ad petendam restitutionem pro alio non requiritur speciale mandatum, quando procurator in illa causa interuenit, vt dixi supra q.31.artic.12.in lim.ergo &c.& ita teneas sine scrupulo, per ea etiam quæ dixi supra d. q.31.artic.9 ad finem, per quæ tollitur etiam prædictũ argumentum Baldi.

Articulus II.

3 AD secundum, † An scilicet restitutio prosit prædictis minoribus litis consortibus, quando res est diuisibilis.

Videtur quòd non.

Primo per cap.pen.de appell.arguendo a speciali appellationis.

Secundo, per d.rationem Baldi ibi, nu.1.videlicet, quia
4 restitutio in integrum pro alio † peti non potest sine speciali mandato.l.illud.§.fin.& l.seq.ff.de minor.

Tertio quia ita in terminis concludit Bald. in d. cap. pen.num.1.& Specul.idem sentit in §.fin.in fine. de restit.in integ.& Bellam.in c.si.de rest.in integr.nu. 15.etiam si simus in re indiuidua.

Sed contra est tex.in d.l.vnica.C. si in comm. eademque causa, vbi a contrario sensu clare hoc probatur, ibi, nam si cognitis quæ gessit, post 25. annum consensum accomodastis &c.& est text. etiam in cap. constitutus, de rest.in integ.vbi fratri minori pro se & fratre minore, conceditur restitutio in causa communi, licet nil dicatur ibi de speciali mandato &c.

Præterea hoc sentiunt clare omnes ij, qui ponunt quęstionem istam in litis consortibus maioribus, quinimo Specul.met in d.§.fin.in fine, dum arguit pro opinione negatiua dicit, quòd restitutio non ita concedi debet, vt prosit etiam maioribus, l. 3. §. sed verum .ff. de minor. & si colligamus opinionem & intentionem doctorum arguendo hoc modo, possumus audacter dicere, quod ista est communis sententia, quia aceruus ille doctorum qui disputant articulum illum de litis consortibus maioribus, quos referam, vtitur hac ratione, ne prosit beneficium minorum maioribus &c.

Ego puto veriorem & æquiorem hanc posteriorem sententiam contra Baldum, & Bellameram, per dict. l. vnicam, & d.c.constitutus, inducendo vt statim dixi.

Et ratio clara mihi videtur, quia si eadem causa per omnia præsupponitur, necessarium est fateri, ꝙ ita dicãtur restitutione digni minores litis consortes, sicut ipse minor qui restitutus est. quia ipsi sicut ipse læsi fuerunt, si ipse læsus fuit.& quamuis ipsi nominatim restituti nõ fuerint, tamen non est absurdum, quòd hoc beneficium prosit ẽt ijs qui restitui poterant per omnia eodẽ iure, vt accidit in appellatione d.cap.pen.de appel. Neque mouet quòd beneficium appellationis non sit beneficium
5 personale, † sicut restitutio in integrum, & sic quod potest egredi personam appellantis, non sic autem restitutio in integrum. Quia resp. quòd est beneficium personale quo ad alios, qui nõ sunt eiusdem beneficij capaces, idest quo ad maiores, non autem quo ad alios minores cum quibus causa est communis, vt declarabo infra q. 50 art.5.& 6.ex quo responsio patet ad primum argumentum ex aduerso.

Ad primum igitur dic retorquendo, quod imo d.cap. pen.probat intentionem nostram, arguendo ab appellatione ad restitutionem in integrum, vt facit tex.expressus, in l.præses.ff.de minor.& non obstat ratio diuersitatis a Bald.& alijs considerata, quia non procedit inter ipsos minores vt prædixi.

Ad secundum resp. Primo, ꝙ imo potest peti sine speciali mandato in communi eademq.causa, vt d.cap. constitutus, de rest.in int. Secundo, quod licet posset du-
6 bitari de intellectu illius † tex.prout dubitat Didac.variarum resol.lib.1.cap.6.col.pen.in fine; tamen potest probari ex eo, quia vbi restitutio in integrum prodesse debet alicui ope exceptionis, sine speciali mandato peti posse constat ex his quæ dixi supra d.q.31.art.12.& seq. Sed hic ope exceptionis prodesse debet ipsis litis consortibus, sicut alias fideiussori restitutio minoris prodest in casibus, in quibus fideiussori prodest, quos notaui supra q.48.ergo &c.

Ad tertium resp.quòd Specul.hoc non firmat quinimo videtur loqui quando litis consortes sunt maiores, attenta ratione quam allegat ex d.§.sed vtrum.ff.de minor. Authoritate vero Baldi, & Bellameræ repugnant iura, & rationes supra adductæ, vel quod producere potest, sic vt non intelligantur litis consortes minores ipso iure liberati, eo ipso quod minor iste restitutus sit, sed ope exceptionis tantum, si ipsi postea cõueniantur, eadem actione qua conueniebatur minor restitutus, prout accidit in restitutione minoris ad fauorem fideiussoris sui, de qua dicam infra q.48.& sic saluabis opinionem istorum, & limitabis vno modo conclusionem a me proxime firmatam.

Articulus III.

7 AD tertium, † An scilicet restitutio in integrum prosit litis consortibus maioribus non eiusdem restitutionis capacibus, & res est diuidua.

Videtur quòd sic.

Primo exẽplo appellationis vt l.1. C.si vnus ex plur. appell.& d.cap.pen.de appell.

Secundo quia hoc vult Mauric,c.368. vers. erant etiã hi fratres &c.

Sed contra est communis omnium doctorum conclusio, quos congeram infra art.seq. in vtraque opinione ibi relata, oẽs. n. illi qui in eo casu discordant, in hoc concordant, quòd consortibus maioribus non prosit, & in specie ita scribit Crot.cons. 344. num. 12. & 13. lib. 3.& Rimin.cons.87.ad finem lib.1.

Et est text.expressus in d. l. vnica. C. si in comm. ea-

demque

denique causa,& ibi omnes communiter notant, post glossam ibi.

Ratio autem est, quia, vt dixit text. in d.l. 3. §. sed verū. ff. de min. intentio prætoris fuit minoribus auxilium præstare, non maioribus.

Ad contraria resp. sic.

Ad primum, quod appellationis beneficium commune est maioribus & minoribus pariformiter, ex eo quia præsupponit iniquitatem sententiæ: Beneficium vero restitutionis in integrum non sic, quia errorem vel lapsum ex parte minoris præsupponit, qui quidem in minoribus excusatur, in maioribus vero nequaquam ex eodē capite ætatis, pro hoc l. præfecti. ff. de minor.

Ad secundum dic, quòd Mauric. loquitur, quando restitutio petita fuit à minore ex capite legitimæ absentiæ, quòd si ipse præsupponit (prout necesse est) quod fratres illi litis consortes ipsi quoque eodem impedimento detenti fuissent, non mirum, quia eadem ratione restituendi veniebant, qua minor ex eis restitutus fuit, videlicet ex causa legitimæ absentiæ, quæ bene pōt esse æque communis causa & impedimentum, quod in ætate non accidit.

Ex quibus solutionibus habes firmatam hanc conclusionem cum vna limitatione, scilicet.

8 Quod non procedat † quando causa restitutionis à minore obtentæ esset cōmunis & pariformiter militaret in ipsis quoque maioribus, puta quia minor restitutus fuit ob legitimam eius absentiam, vel infirmitatem, vel paupertatem, vel ignorantiam, quod quidem impedimētum commune quoque fuerit ipsis maioribus, quod verissimum puto, & intantum, vt verear attentare hoc. Quod si minor restitueretur ex causa absentiæ, & alij eius litis consortes interim quo ipse abfuit fuissent infirmi, vel carcerati, vel aliquo alio iusto impedimento detenti, ita vt ipsi quoque venirent restituendi ex eodem edicto maiorum ex quo minor restitutus fuit, restitutio ab eo obtenta debeat illis quoque prodesse.

9 Ex quo etiam infero, quod † si omnes essent maiores, & vnus ex eis restitueretur, puta ex capite ignorantiæ, & illud impedimentum in alijs quoq. commune fuisset, ipsis quoq. prodesset hęc restitutio obtenta ab vno.

Et similiter idem probarem, si vnus ex eis ignorans, alius absens, alius infirmus interim fuisset, adeo quod nemo ex eis potuerit supereste negocio de quo agitur & quilibet ex eis veniat restituendus ex clausula generali & edicto maiorum, nam putarem æquissimum, quòd restitutio ab vno illorum obtenta, cæteris quoque consortibus prodesset. Super quo bene consideret prudens lector, quia licet nouum sit, tamen æquissimum & rationabile puto.

Temperando tamen, vt dixi in præcedenti artic. in fine, quòd procedat, non quidem iure, sed ope exceptionis, vt dixi in fideiussore infra quęstione 48.

Articulus IIII.

10 AD quartum, † An scilicet vbi alias restitutio in integrum non prodest litis consortibus, prosit eisdem, quia res sit indiuisibilis?

Videtur quòd non, & sic quod ista ratio indiuiduitatis, nihil operetur quo ad hoc.

Primo per l. per fundum. ff. de seruitut. rustic. prædio.

Secundo per l. 2. C. si vnus ex plur. appel.

Tertio, quia ita videntur tenere doctores cōiter Pet. de Bellapertic. in l. 1. C. si in comm. eademque causa, Iacob. de S. Georgio, & dicit ibi Paul. ꝙ ita tenent ibi doct. communiter, & Gomes. in trac. var. resol. nu. 2. cap. 13. nu. 10. idem attestatur de communi, & dicit quòd ita tenent Bart. Ang. Pau. Salyc. & Iacob. in d.l. vnica. Belluan. in c. fin. de restit. in integ. Georgius Natta in trac. de stat. exclud. fœmi. quæst. 3. nu. 74. vbi de communi, & allegat etiam Florian. in l. loci corpus. §. si fundus. ff. commun. prædiorum, & add. ad capell. Tholos. decis. 55. nu. 6. & idem vult Bertrand. cons. 266. num. 5. lib. 1.

In contrarium tenent alij doctores reuera magis communiter, glo. in d.l. vnica. in verbo patrocinari, quam sequitur ibi Fulg. & Pau. de Castr. & in veritate idem vult Bart. ibi, in illis verbis, & vna est ratio defensionis vtriusque, sub nu. 7. vers. dicamus ergo. Ias. in l. si mater. nu. 10. C. de inoffi testament. Castr. in l. qui separatim. num. 2. ff. de appel. Alber. in l. 2. C. si vnus ex plur. Ang. in l. si cōmunem. in princ. ff. quemadm. seruit. amit. Bal. in l. 3. §. sed vtrum, num. 3. ff. de minor. & Flor. de S. Petro in d. §. si fundus. ff. si seruit. amit. Affl. super const. regni, late & plene firmat hanc distinctionem de causa diuidua & indiuidua, & ponit exempla. Anto. de But. in c. audiris, num. 20. de restit. in integrum, & ibi Abb. num. 17. Afflict. in ca. sancimus. titulo quo temp. miles, num. 64. cū exemplo notabili. Mauric. de restitu. in integrum, cap. 185. & seq. vsque ad cap. 192. vbi communē dicit Mar. Soc. senior in tract. de testibus, num. 129. Laurent. Syluan. in tract. de feud. recogn. quæst. 58. Villalob. comm. opi. in verbo restitutio, nu. 52. Menoch. de recup. poss. remed. 15. num. 131. Borgn. de vsufr. mul. rel. 165. cum concord. & Dom. Octau. Simonc. in tract. de decret. lib. 3. tit. 9. num. 3.

Et consulendo firmant Paul. de Cast. cons. 323. in fine, libro 2. Grat. consilio 100. nume. 34. libr. 2. Calcan. cons. 3. in fine. Curt. iunior cons. 53. num. 3. & 4. lib. 1. Paris. consi. 100. num. 73. libro 1. & cons. 13. numer. 21. 73. & 74. libro 2. vbi exemplum de indiuiduo. & cons. 65. num. 59. libro 3. vbi exemplum & iudicando sacrum cōsilium Neapol. ita pluries votauit, vt testatur Afflict. decisio 213. vbi exemplum. Benintend. decisio. 4. in princ. & Aufr. in add. ad cap. Tholos. decisio 55. nu. 6. & idem etiam tenet Rip. in consil. 1. titulo si in commu. eademque causa, & communem testatur Villalob. in d. versic. restitutio, & re vera bene enumeratis & ponderatis authoritatibus, ista est magis communis sententia.

Pro qua adducitur l. si communem, in prin. ff. quemad. serui. amit. vbi videtur casus, licet doctores pluribus modis nitantur euitare hunc text. per Iacob. de S. Georgio dicta l. vnica. quæ tamen leuia sunt vt per eum.

Secundo adducitur l. loci corpus. §. si fundō. ff. si seru. vendicetur, vbi pariter videtur casus.

Quid igitur dicendum in tanta controuersia? Bar. in d.l. vnica. C. si in commu. eademque causa. distinguendo nititur hæc iura, & opiniones concordare, & eius distinctio, licet quadrimembris sit, tamen potest ad duo capita redigi.

11 Aut enim (inquit) agitur de seruitute iam constituta, vel defendenda, vel extinguenda fauore vnius qui minor sit, & tunc, eius beneficium prodest etiam alijs consortibus maioribus, vt dicta l. si communem, & d. §. si fundum, adducti proxime pro secunda opinione, & ratio est hoc casu, quia cum necesse sit, ꝙ minori ius suū illibatum & integrum conseruetur, & non possit remanere seruitus, vel defensa, vel extincta quo ad vnū, quia quo ad omnes defensa, vel extincta sit, propter eius indiuiduitatem, sequitur quòd necessarium sit extendere beneficium restitutionis minorum ad ipsos maiores, & hoc non est absurdum inusitatum, quia multoties non priuilegiatus vtitur iure & beneficio priuilegiati ratione indiuiduitatis causæ, vel rei, vt late per Ias. in l. si mater. num. 10. C. de inoffic. testam. vbi multa similia congerit.

Aut agitur de seruitute inducenda & constituenda de nouo, & tunc non prodest ętas vnius alteri, d. l. per

fundum

fundum.ff.de seruit.rust.præd. quæ ita procedit secundum Bar.& tunc ratio est, quia seruitus acquiri non potest cessione vel stipulatione vel legato, nisi omnes ad quos spectat, cesserint, legauerint, vel promiserint, & certe iste text. ad propositam quæstionem non meruit allegari, quia ibi non agitur de extendendo fauore minoris ad maiores ratione indiuiduitatis, sed de hoc, vt vnus non possit cedere ius alterius, quando ius competit omnibus, vt singulis, licet in se sit aliquid indiuiduum. Quinimo quia est indiuiduum, & non potest præindicari præcedentem non cedenti, cessio non tenet nisi omnes cesserint, & sic retorquetur, quia indiuisibilitas rei hoc operatur, quomodo ergo faciat pro prima opinione iste tex. non video.

Ex distinctione ergo Bartoli si bene illa ponderetur colligitur, quòd regulariter vera est communis opinio secunda, vt scilicet ætas vnius prosit etiam maioribus litis consortibus, ratione & causa indiuisibilitatis ipsius rei vel causæ, vt d.l.si communem.in princ. & d.§.si fundum.

Ex quibus dictis hucusque, ego firmo conclusionem, hoc modo, & puto quòd sit æquitati & iuri consonum.

12 Quòd scilicet vbicunque res, vel causa est taliter † cõmunis connexa, & indiuisibilis, vt si restitutio in integrum non prosit ipsis quoque litis consortibus maioribus, non possit prodesse neque etiam ipsi minori in integrum restitutio, tunc debeat prodesse & communis esse ipsis quoque maioribus, alias, si satis ipse minor ius suũ integrum recipiat, etiam litis consortes maiores beneficium suæ restitutionis non sentiant, tunc ad eos beneficium huius restitutionis nõ porrigatur. Et hoc, vt puto, voluerunt Fulgo & Mauric. supra allegati dum dicebãt, q; non diceretur minor plenarie restitutus, neq. ad pristinum statum res redacta, nisi ipsi quoque maiores restituantur, intelligo enim hoc iuxta distinctionem, quã statim attuli.

Et ita teneo, & exempla vtriusque membri colliges exemplis, quæ referam in sequent. articulo, & ita tenendo est satisfactum etiam contrarijs iuribus & authoritatibus vt statim dicam in limitatione.

13 Amplia prædictam conclusionem, † communem secundam, vt supra à me firmatam, vt procedat, etiam si res sit in se diuisibilis quo ad commodum vtendi, nam si sic diuisa non afferat eandem vtilitatem in parte quo ad partem ipsi minori restituto, quam afferret eidem si in totum omnibus prodesset, iuxta regulam Petri & aliorũ in l.stipulationes non diuiduntur.ff.de verborum obliga. censentur res & causa penitus indiuiduæ etiam in hac materia nostra, & etiam maioribus litis consortibus prodest. Ita sing. dixit Rip. in cons. 1. in tit. si in commun. eademque causa, nu. 2. quod tene carum, quia faciet tibi honorem, si aduertes eueniente casu.

14 Limita vero † e contra (& sic procedet prima opinio) vt non procedat hæc secunda communis, quando ista causa connexa & indiuisibilis alias, in hac tamen vtilitate, & effectu restitutionis in integrum possit considerari diuisibilis, & prodesse ipsi minori integraliter quo ad ipsum, licet maioribus non prosit, & si casus ita accidere potest, poterit optime procedere hæc prima opinio, alias tene firmiter secundam, quæ est in se verior, & æquior, vt prædixi.

Articulus V.

15 AD quintum, † Quando scilicet res dicatur diuisibilis, vel indiuisibilis, in proposito.

Quantum quidem attinet ad regulam generalem tradendum, ego puto illam esse veriorem, quam attuli supra art. præced col. fin. vers. ex quibus dictis &c. cũ seq.

Quod scilicet, si is qui restitutus est in integrum non possit sentire effectum restitutionis in integrum integre & plene, nisi ille prosit & communis sit cæteris quoque litis consortibus, licet alias restitutio ipsa eis non cõpeteret, dicatur res & causa in proposito indiuidua, si vero possit à restituto plene sentiri effectus restitutionis, absque ista extensione, tunc dicatur diuidua, & hoc regulariter tenendum puto.

Quantum vero ad exempla singularia, lubet hic recensere aliqua pro commodo scribentium.

16 Primum affertur in seruitutibus, quæ excepto † vsufructu regulariter sunt indiuiduæ, ita Azo in rubr. C. si in commun. eademque causa, allegans d.l.si communẽ. in prin.ff.si serui.amitt. de quo exemplo satis per Bart. in dicta l.vnica.& dixi supra art. præced.

Secundum exemplum colligitur ex Paris. cons. 12. nu-
17 me. 73. & 74. libr. 2. quando scilicet fratres † renunciauerunt fideicommisso communi, & aliquis illorum erat minor, quomodo autem consideret Paris. indiuiduitatem illius fideicommissi videndum est late illud consilium, cum dicat illud colligi ex iam dictis & dicendis.

18 Tertium exemplum notab. † colligitur ex Affl. in tit. quo temp. miles, c. sancimus. nu. 64. Quando scilicet duo filij successerunt in feudo, & alter eorum est minor, & non petierunt inuestituram infra annum, nam auxilium minoris contra hanc præscriptionem competit etiam maiori, vt ipse inquit per d.l.si communem. Et qđ plus est, dicit, quòd hoc accidit ratione indiuiduitatis, quæ cõsideratur in præscriptione. Quo stante habes genera-
19 lius, & notabilius exemplum in præscriptione, † nam si minor restituatur aduersus præscriptionem, auxilium restitutionis competet quoque maioribus litis consortib. per d.l.si communem, & Affl. d. nu. 64. quod notes perpetuo, & idem procedet, si maior ex causa absentiæ restituatur aduersus præscriptionem, vel ex causa ignorantiæ, vel alterius iusti impedimenti, nam eius restitutio cõpetit quoque litis consortibus, contra quos in eadem cõmuni causa præscriptum est illis negligentibus, quod mirum quidem est, & tamen verum.

20 Quartum exemplum affertur in † iure Hypothecæ, quod in hac materia de qua agimus indiuiduum dicitur, & in quo beneficium minoris extenditur ad maiores litis consortes, vt in terminis decidit Afflict. decis. 213. ad finem, dicens ita fuisse iudicatum per sacrum consilium Neap. bis.

Limitando tamen, vt per eum, dummodo isti cohæredes bona obligata pro indiuiso possideant, quia si diuisissent dicitur postea diuiduum ipsum quoque ius hypothecæ, & sic eo casu non succurreretur maiori prætextu huius connexitatis, vt per eum.

21 Quintum exemplum colligitur † notab. ex Paris. consil. 65. num. 55. & seq. libr. 3. videlicet, quando plures filij inconsulte immiscuerunt se hæreditati, quorum aliquis erat minor, nam restitutio minoris aduersus dictã immistionem ad conficiendum inuentarium data, competit quoque maioribus fratribus, vt latius per eum, adducentem d.l.si communem, in princ. quod nota.

Exempla reliqua poteris facile colligere ex allegatis doctoribus supra art. præcedenti in vtraque opinione, & præsertim ex congestis pro secunda, ego quędam notabiliora retuli.

Articulus VI.

22 AD sextum, † An scilicet aliqua de causa, & præsertim iuramenti res indiuisibilis habeatur pro diuisibili in hac quæstione nostra.

23 Reperio duo specialia. Primum est, † quando adest iuramentum appositum ipsi actui, contra quem est obtenta resti-

ta restitutio a minore, videtur enim quòd hoc casu non prosit restitutio maioribus litis consortibus, etiam si cau
24 sa sit de sui natura indiuidua, nam iuramentum † operatur inter alios hunc effectum, quòd quando actus ratione indiuiduitatis totus perit, qui non periret si esset diuiduus, virtute iuramenti sustinetur pro ea parte, pro qua valere posset, si esset diuiduus, vt per Paris. cons. 14. num. 16 & 19 lib. primo. Zas. in l. 1. §. sed & si mihi. in 3. col. ff. de verborum oblig Rol. a Valle con. 70. nu. 30. libr. 2.

Sed in contrarium videtur concludere Paris. cons. 12. num 63. vers. nec obstabit, iuncto numer. 71. & 74. vbi conclusionem supra firmaram, articulo quarto, retinet. etiam stante iuramento in illo actu apposito.

25 Ego puto sic dicendum quo ad hoc, aut actus † super quo iuramentum est interpositum, est de sui natura indiuisibillis, & in effectu talis, quod si diuidatur non potest afferre eam vtilitatem in parte, quo ad partem quam attulisset in toto quo ad totum, & puto quod iuramentum non faciat hunc actum diuiduum, quia non potest iuramentum alterare naturam essentialem ipsius actus, licet formam eius supplere possit pro validitate illius, vt dicam infra in tract. iuramenti. post doct. in l. fin. C. de non num. pecun.

Aut actus est quidem diuisibilis natura, & vtilitate, sed non quo ad iuris fictionem, vt est seruitus itineris, aquæ, & similium, ad quam si minor restituatur, poterit ipse pro sua parte vti, idest ipse solus ad suum libitum totaliter ire vel haurire, vt prius, & hoc casu puto, quòd virtute iuramenti fiat diuisibilis actus, & restitutio maiorib. litis consortib. non prosit, nisi ex hoc diminueretur effectus, & vtilitas restitutionis quo ad minorem, quia non integre ius suum recuperaret, quia tunc sto cũ conclusione de qua supra, artic. 4.

26 Secundum speciale est, † quando res vel causa essent indiuiduæ fauore eius contra quem petitur restitutio, veluti si plures emphyteutæ teneantur quilibet insolidum ad solutionem canonis, tunc enim restitutio concessa vni ex istis emphyteutis ratione ætatis aduersus non solutum canonem, non proderit alijs maioribus qui non soluerunt, hac ratione ne quod erat indiuiduũ fauore aduersarij, censeatur indiuiduum odio eius, contra regulam quod fauore &c. vt singul. decidit Benintend. decisio. 4. per totum, vbi in summa concludit, quòd quando dominus emphyteusis declarauit rem esse deuolutam, consequenter declarauit solutionem velle esse diuiduam, & sic restitutio in integrum proderit tantum minoribus qui non soluerunt partem suam, non autem maioribus qui non soluerunt suam. Quod est singul. & notandum.

27 Potes etiam alias causas ex quibus † res indiuisibilis fieri & censeri solet diuisibilis, colligere ex Alex. cons. 7. per totum lib. 5. vide cum casus occurrerit, si aliqua ex illis in hac materia applicari ad propositum valeat.

Articulus VII.

28 AD septimum, An scilicet isti litis † consortes quibus in casibus supradictis competit beneficium restitutionis ab alio obtentæ, prosit absque alia noua petitione, & si fieri debet, nomine cuius fieri debeat petitio.

Breuiter ista quæstio quæ noua est, videtur posse decidi ex ijs quæ dicam infra q. 48. & tetigi supra hac eadem q. art. 1. ex quibus colligendo conclusionem, corollarie dico, ꝙ quantum ad hoc, an necessaria sit noua restitutio, ego puto quod non, quia si necessaria esset non diceretur prodesse illis beneficium restitutionis obtentæ, sed quantum ad hoc an restitutio obtenta dicatur ita competere illis, vt ipso iure dicantur restituti, puto ꝙ non, quia re vera illi non fuerunt restituti, neque, eorum nomine actum est, sed ope exceptionis poterunt se tueri, casu quo conueniantur ea actione, qua minor restitutus conueniebatur antequam restitueretur, vt dixi supra d. art. 2. ad finem.

Si tamen placeret nouiter petere se quoque restitui, puto quòd sit dicendum sic. Aut petitur ex eo tantum quia causa est indiuidua, & volunt succurri sibi quoque ratione connexitatis causæ, & tunc debet peti omnino nomine minoris litis consortis, vt si restitutus non est, restituatur in integrum, & si restitutus est, restitutio eius eis quoque prosit.

Aut petitur ex eadem causa, ex qua fuit restitutus minor, & tunc nomine proprio petere debent, puta si ipsi quoque sint minores, vel absentes fuerint, vel impediti &c. & ad probandam & iustificandam læsionem, & petitionem restitutionis, debebunt allegare, ꝙ eadem est causa communis, & ꝙ vnus ex eorum litis consortibus eadem de causa fuit restitutus &c. Hæc tamen dico non recedendo ab eo quod dixi, quòd scilicet isti litis consortes absque noua petitione restitutionis sint tuti ope exceptionis, virtute restitutionis obtentæ per litis consortem, vt dicam in fideiussore infra q. 48.

Articulus VIII.

29 AD octauum, † An scilicet restitutio quæ competit ipsis pupillis, seu minoribus institutis, prosit ipsis fideicommissarijs, & substitutis eorum.

Ista quæstio est de materia q. 50. tamen hic quoque propter aliqua dicenda tangenda est.

Et videtur simpliciter, quòd non, prout tenet Alex. in cons. 119. num. 28. lib. 6. per dict. l. 1. C. si in commun. eademque causa.

30 Sed in contrarium facit, quia personæ † instituti & substituti videntur connexæ, ita, vt restitutio vnius prosit alteri, sicut authoris defuncti ipsi hæredi, qui in locũ eius succedit, l. non solum. ff. de restitutio. in integrum.

Breuiter tamen ita dicendum puto. Aut loquimur de restitutione obtenta ab ipso instituto, & tunc puto quòd prosit quoque ipsi substituto fideicommissario, vel pupillari, vti hæredi & successori, d. l. non solum, cum concor. de quib. infra d. q. 50.

Aut de restitutione obtinenda, & tunc aut mortuus est institutus, qui poterat restitui, & competit adhuc tẽpus petendi restitutionem, & successori quoque eius cõpetit, & consequenter fideicommissario, vel substituto pupillari.

Aut viuit adhuc institutus, & tunc non cõpetit, quia non potest cogi institutus ad hoc beneficium petendũ, & hoc regulariter, vt dicam infra proxime, art fi. & dixi supra q... art... Nisi forte fideicommissarius prætẽderet, quòd ex hoc alienatio sui fideicommissi sequeretur, & sic vellet cogere institutum dolo omittentem velle restitui in integrum, vt restitutionem petat, vel ipse eius nomine velit petere & obtinere. Quo casu nequissimum putarem. ꝙ fideicommissario succurreretur, & audiretur, si vellet ostendere quod ipsi grauato competit restitutio in integrum, & quod vult petere ad hoc, vt tempora petendi labantur, & noceat ipsi fideicommissario, & dabitur casus, quod quis inuitus restitutionem in integrum petat & obtineat, vel aliquis eius nomine illo nolente petere, quod est notandum.

Ad authoritatem Alex. d. cons. 119. num 28. resp. ꝙ loquitur, quando ipsi substituti fuerunt negligentes cõparere pro interesse suo, & negligentiam ipsius pupilli instituti supplere. Quod non solum non repugnat his quæ diximus, sed confirmat.

Arti-

Articulus IX.

31 AD nonum.† An restitutio in integrum prosit etiã illis pro quibus minor aliquid gessit?

Breuiter conclude quòd non. Tex. est in l. cum mandato. vbi Bar. & alij ff. de min. & ibi habes exempla. Declarando tamen & limitando, vt dicam infra in 2. par. in ea q. de restit. in integrum aduersus mandatum, & negotia gesta.

Et ex hoc etiam sequitur alia clara conclusio.

32 Quòd † restitutio in integrum non prodest ipsis principalibus, pro quibus minor fideiussit, Text. est in l. minor se in id. ff. de minor. & ista non habent dubitationẽ. Quia adest pro his ratio clara in l. 3. §. sed vtrum. ff. de minor. ibi prætor enim minoribus auxiliũ promisit, non maioribus, &c.

33 Et hinc infertur, quòd si aduocatus † maioris sit minor 25. annis, & ei veniat danda restitutio, non prodest ipsi maiori. Ang. in l. si patronum. num. 4. C. de aduoc. diuer. iud.

34 Limita tamen prædicta, † vt procedant, quando mãdato ipsius maioris minor interuenit, quia tunc imputatur ei &c. vt d. l. cum mandato. in fine. secus vero si sponte sua minor se ingessit, vt l. quam si minor. in princ. ff. de minor. & dicam etiam infra in 2. parte. q. . . art. . .

Articulus X.

35 AD decimum, † An scilicet restitutio in integrum prosit etiam illis litis consortibus, vel alijs coniunctis, qui potuerunt cum minore restitui & noluerunt.

Reperio quòd Mauric. c. 144. sui tract. de restit. in integrum, dicit sic, quòd aut causa est indiuidua, & nihilominus eis prodest, aut est diuidua, & secus. Ita ipse.

Quantum autem ad primum membrum, bene procedit intelligendo sic, dummodo ex post facto velint vti beneficio restitutionis, quo regulariter nemo inuitus vti cogitur. l. si iudex. ff. de min.

Quantum ad secundum, placet in hunc modum, vt scilicet procedat, quãdo causa communis restitutionis quæ omnibus competebat, erat alia quam ætatis, si autem ætatis, si quidem isti litis consortes, quando neglexerunt restitutionem erant maiores, idem bene procedit, si vero erant minores, secus puto, quia in hoc ipso læsi sint, quod restitui noluerunt dum potuerunt, & sicut non prǽiudicat minoribus renunciatio ab eis facta restitutioni in integrum, vt dixi supra quæst. vigesimasexta articulo quarto. Ita nec ista negligentia circa obtentionem illius.

S V M M A R I V M.

1 *Restitutio in integrum, an reponat in pristino statu etiam aduersarium.*

2 *Restitutio in integrum neque damno, neq. lucro esse debet.*

3 *Quod quis impugnauit, non potest pro se allegare.*

4 *Regula de qua supra nu. 1. an procedat tam in restitutione minorum, quam maiorum.*

5 *Et an etiam si in sententia nihil dicatur de repositione aduersarij.*

6 *Restitutio dicitur restituere omnia iura, tam actiue quam passiue.*

7 *Aduersarius minoris non tenetur ei restituere rem, donec non est satisfactum sibi de melioramentis.*

8 *Euicta re per restitutionem in integrum, an detur ipsi aduersario vtilis actio contra venditorem a quo ipse rem habuit.*

10 *Restitutio non opponitur ratihabitioni.*

11 *Restituto minore aduersus venditionem, an ante omnia debent restitui precium ipsi emptori.*

12 *Minor, qui restitutionem obtinere vult, debet ante omnia implere pro parte sua.*

13 *Emptor an teneatur restituere minori rem sibi venditam, nisi prius sibi soluatur precium, vel saltem actualiter deponatur.*

14 *Et an minor ante omnia debet offerre precium, alias non audiatur.*

15 *Et quid si minor fecit quo minus posset restituere precium.*

16 *Et quid in casu venditionis facta per impressionem.*

17 *Et quid si minor fuit dolo inductus ad contrahendum.*

18 *Et quid si minor fecit solui precium ipsi creditori ab ipso emptore, ex causa onerosa.*

19 *Restituto minore aduersus venditionem emptor recuperet precium, si minor non est factus locupletior ex eo.*

20 *Intellectus l. quod si minor. §. restitutio. ff. de min. in verbo, parcius, & 21.*

22 *Minorem non esse factum locupletiorem ex venditione, cui incumbat onus probandi, quod emptori.*

23 *Et quid si venditio fuit celebrata solenniter, cum interpositione decreti.*

24 *Pro decreto præsumitur, & omnis suspicio tollitur.*

25 *Et hæc regula quomodo procedat, declaratur late.*

26 *Restituto minore aduersus venditionem, permutationem, vel quid simile aduersarius recuperet expensas factas in ea re.*

27 *Et quid si expensæ sint voluptuosæ tantum.*

28 *Et quid si refectio illarum esset nimis grauis, & damnosa ipsi minori.*

29 *Cautela pro minore, vt denunciet ne meliorationes huiusmodi faciat.*

30 *Et quid si expensæ non sint vtiles ipsi minori.*

31 *Et prædicta, an procedant in ecclesiis.*

32 *Expensa ista an refici debeant, prout in eis expensum est, an prout in eis melioratum.*

33 *Meliorationes naturales & accessiones, non debent refici.*

34 *Aurifodina, & huiusmodi telluris fructus, an extimari debeant.*

36 *Restituto minore aduersus consignationem, seu dationem insolutum, & aduersario repetente vsuras pecuniæ, cuius loco rẽ acceperat, ipse minor recuperet fructus rei suæ.*

37 *Possessor cum titulo non debet restituere fructus consumptos.*

38 *Restituto minore aduersus transactionẽ, an actiones hinc inde remissæ ipso iure recuperentur. sic.*

39 *Et qd quo ad ea quæ aduersarius minoris ipsi donauit, vt cum eo transigeret.*

40 *Et an prædicta intelligantur ipso iure restituta.*

41 *Et quid si minori remissa fuisset actio alia ratione, quam transactionis.*

42 *Restitutio in integrum nihil operatur quo ad ea, quæ non procedunt immediate ex causa ipsius læsionis.*

43 *Et an procedat conclusio, num. 38. quo ad rescissoriam.*

44 *Et an procedat si aduersarius minoris, cum dolo induxit ad transigendum.*

45 *Et an semper actio pristina ciuilis restituatur.*

46 *Et an propterea aduersarius possit redire ad primam instantiam.*

47 *Restituto minore aduersus sententiam, an restitutus intelligatur aduersarius, ab ijs quæ in illa sententia contra se faciunt.*

50 *Restituto minore vel maiore ad producendum nouos testes vel instrumenta, aduersarius quoque eius ad idem restitutus intelligatur.*

51 *Et quid si absit dolus ab aduersario, & quando abesse dicatur.*

53 *Minor si nihil probat in termino huius dilationis sibi concessa, neque ipse aduersarius probare poterit.*

55 *Restitutio quando prodest ipsi aduersario, an prosit illi etiam contra tertios possessores.*

QVAESTIO XLVII.

De effectibus restitutionis in integrum quo ad personam eius contra quem petita & obtenta est, & sic, an & quando prosit ipsi quoque aduersario, & quomodo eum quoque in pristino statu reponat.

IVri, & æquitati congruum visum est, vt restitutio in integrum (cuius effectus est reponere omnia in pristino statu) reponat quoque ipsum aduersarium contra quem restitutio obtenta est, in eo statu in quo erat ante quam cum ipso restituto contraheret, vel aliud quippiā ageret. l. 1. C. de reput. cum sua materia quæ propterea in hac quæstione plene tractanda occurrit, etenim cum hucusque visum fuerit in q. præcedenti, quomodo prosit effectus restitutionis his consortibus ipsius restituti, nunc videndum est, quomodo etiam ipsis aduersarijs prosit. Quod quidem (vt omnia quæ dicenda circa id occurrunt complectamur) duodecim hisce articulis absoluendum est.

Primo, An restitutio in integrum reponit regulariter in pristino statu ipsum quoque aduersarium regula cū fall.

Secundo, An propterea euicta re per restitutionem in integrum detur vtilis actio aduersario contra eum à quo ipse emit?

Tertio, An propterea restituto minore aduersus venditionem, debeat restitui ante omnia precium ipsi aduersario?

Quarto, Et quid si minor non est factus locupletior ex ea venditione?

Quinto, Et quis probet minorem fuisse locupletatū, vel econtra?

Sexto An propterea restituto minore vel, maiore, aduersarius recuperet omnes expensas ab eo factas in ea re?

Septimo, Et an debeant restitui expensæ, prout meliorata res est, vel prout expensum est?

Octauò, An propterea restituto minore aduersus cōsignationem, seu dationem in solutum & aduersarius repetat vsuras pecuniæ, cuius loco rem accepit ipse minor recuperet fructus rei suæ?

Nono, An propterea restituto minore aduersus transactionem, actiones hinc inde ipso iure recuperentur?

Decimo, An propterea restituto minore, vel maiore aduersus sententiam, & rem iudicatam, aduersarius quoque eius debeat releuari ab ijs quæ sunt contra se in d. sententia?

Vndecimò, An propterea restituto minore, vel maiore ad producendum nouos testes, aduersario quoque hoc beneficium nouæ dilationis competat?

Duodecimo, An prædicta omnia in quibus conclusū est restitutionis beneficium prodesse ipsi quoque aduersario restituti, procedant, si minor vti nolit beneficio restitutionis, vel alia de causa. & hic limit. generalis ad prædicta.

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet restitutio in integrum reponat regulariter in pristino statu ipsum quoque aduersarium restitui?

Videtur quòd non.

Primo per regulam l. euidenter. ff. de excep. rei iud.

Secundò, quia quod in fauorem restituti inductum est, non debet eidem in odium retorqueri, l. quod fauore, & ita dicit Mantua sing. 525. quòd arguebant quidā aduocati.

In contrarium est l. tutor. §. curator. ff. de minor. & l. quòd si minor. §. restitutio. ff. eod.

Et text. clarior in promptu in l. prima. C. de reput.

Conclusio & regula est, quod etiam aduersarius debeat per omina reponi in pristino statu, vt d. l. 1. & omnes passim admittunt pro regula, vt innumeros colliges ex artic. sequentibus, & ex ampliat. & limi. huius cōclusionis.

Et confirmatur hæc conclusio duplici ratione.

Prima est, quia non reponeret restitutio omnia in pristino statu, si minor restitutus remaneret in lucro in damnum aduersarij, quia in isto statu res non se habebat ante læsionem.

Secunda est, quia beneficium prætoris est, vt neque
2 damno †, neque lucro sit restitutio cuipiam. l. 1. & l. videlicet. ff. ex quib cau. maio.

Tertia est, quia non debet quis velle vti pro se con-
3 tractu, vel actu illo, quem impugnauit. † l. edicto. & ibi Bald. C. si adu. fiscum, & Bald. in l. 1. num 1. C. de reput.

Ad contraria resp. est facilis, vt per Mant. d. singul. 525. quod inquit, quòd huiusmodi argumentatio erat cauillosa.

Ampliatur prædicta conclusio, vt procedat tam in re
4 stitutione maiorum, † quam minorum. Fulg. in l. primæ. §. si absens. num 9. ff. si ex nox. causa agatur.
5 Ampliatur † secundò, vt procedat etiam si in sententia nihil dicatur de repositione aduersarij in pristino statu, nam hoc subintelligitur, & habetur pro expresso in sententia restitutionis ex natura ipsius restitutionis in integrum, Bartol. & Bal. in l. 2. C. si aduer. trans. & ibi Ioan. Fabri. & Iacob. de S. Georgio, & Anchar. in c. 1. num. 4. de resti. in integ. & dixi etiam infra eodem arti. 9. in 2. ampliatione. vbi concord.

Et facit pro hoc, quia restitutio in integrum dicitur
6 † restituere omnia iura, tam actiue, quàm passiue, vt notat ex illo tex. Salyc. in l. si vno. §. interdum. num. 11. ff. de locato.
7 Ampliatur tertio, vt aduersarius † minoris possit retinere ipsam rem, nec minori restituere, donec sibi melioramenta, vel alia q̄ rependere debet. nō soluit, vt per

Bero.late in c.1.num.25.& sequen.de restit.in integ.

8 Limitatur econtra † pluribus modis, quos ego congeram infra art.fi.vbi limitandæ veniunt tam regula ista, quam etiam conclusiones faciendæ, infra in seq.art. & ideo dic vt ibi.

Articulus II.

9 AD secundum, † An scilicet euicta re per restitutionem in integrum detur ipsi aduersario vtilis actio contra venditorem à quo ipse habuit?

Videtur quòd non.

Primò per l.qui res.§.diuersum.& seq.ff.de solut.

Secundò per l.3.ff.rem rat.hab.vbi dicitur, quod be-
10 neficium restitutionis † in integrũ non est oppositum ratihabitioni, adeo q̃ qui restitutionem in integrum petit, non dicitur contrauenire, vt ibi notatur.

Tertio quia non ex eo euincitur, quia non fuerit venditoris, vnde excusatur venditor, si via extraordinaria euincitur res emptori.

Sed contra est veritas, text.est & ibi Bartol.Bald.Alber.Ange.& omnes notant in l.minor.ff.de euict.

Et ratio est, quia restitutio in integrum, ita effectum suum operari debet, vt minor restitutus non remaneat, neque in damno, neque in lucro, l.1.C.de reput.& dixi in præced.artic.

Atque si ipse posset euincere rem de manu tertij possessoris, qui emit ab emptore minoris, & ipse tertius possessor non posset vtili actione sibi prouidere, agendo de euictione contra ipsum venditorem, minor restitutus qui hoc modo non aliter molestaretur ab ipso primo emptore, si primus emptor conueniri non posset de euictione, remaneret semper in lucro manifesto, & vltimus emptor in damno irrationabili, quinimo posset facere manifestam collusionem cum primo emptore, ad damnum secundi emptoris, vendendo scilicet ipsi primo emptori, & ipse primus venderet secundo participata fraude & consilio cum minore, vt post celebratam venditionem cum secundo moueret iudicium restitutionis contra eum. Quod quidem contingere non poterit, si dabitur actio vtilis de euictione ipsi secundo emptori contra primum, nam ille ne habeat refundere precium sine recuperatione rei, aget contra minorem pro recuperatione precij, & sic vnusquisque suum recipiet, & minor non remanebit in lucro, neq; aliqua fraus cõmitti poterit, vnde æquissime respon.Iurisconi.in d.l.minor.& similis text.in l.si cum venditor.§.1.ff.eodem.de euict.de quo dicam proxime in ampliat.

Ad contraria respon.sic, quòd ibi dolus emptoris interuenerat, qui dationem in solutum dolose a minori debitore suo receperat, quo casu non fit reputatio de qua in d l.1.C.de reput.& in regula de qua præced. art.

Ad secundum dic, quòd licet non contraueniatur quo ad ratihabitionem actus gesti, vt d.l.3.tamen contrauenitur quantum ad hoc, quòd res euincitur, quod quidẽ satis verum est, quomodocunque accidat, & licet iure extraordinario euincatur, de iure tamen, & non de facto euincitur, vnde æquum est venditorem vtili hac actione teneri.

Ad tertium resp. q̃ licet non euincatur res ex eo qđ non fuerit venditoris, tamen alio iuris medio euincitur, & satisfit bonæ fidei ipsius primi emptoris, qui vendit secundo, quòd non tenetur in duplum, prout teneretur si euicta fuisset res, vt non sua, sed tantum in simplũ, vt est glos.quam omnes ibi præall.sequuntur communiter ita iustificantes responsum Iurisconsul. & respondentes huic obiectioni.

Et rationem rationis tangit Alber. ibi dicens, quòd hoc modo minor non remanet neque in damno, neque in lucro, quod si aliter fieret, in alterum absurdum incideremus, vel qđ in lucro remaneret, si nulla actio pro euictione daretur, vel in damno si in duplum daretur. Stat ergo firma conclusio.

Ampliaturque, vt procedat in restitutione, quæ datur ex edicto maiorum, vt l.si cum venditor. §.1. ff.de euictionib. Et amplia etiam in ciuitatibus &cæt. vt per Alb.d.l.minor.

Limitatur, vt procedat ista actio in simplum non autem in duplum, ratione de qua per gloss. & docto.in dicta l.minor.& dixi statim in respon.ad tertium.

Articulus III.

11 AD tertium, † An scilicet restituto minore aduersus venditionem, ante omnia debeat restitui precium ipsi emptori?

Breuiter conclusio indubitabilis est, quòd sic. Text. est in l.quod si minor. §.restitutio. ff. de minor. Et in l.prædiorum.& in l.veteri.C. de præd. minor. Et omnes doctores vbique admittunt sine scrupulo, quos habes ex ampliat.& limitationibus sequentibus.

12 Ratio autem esse potest, quia quando † minor vult restitutionem obtinere, debet ante omnia implere pro parte sua, & restituere quicquid ex illo contractu percepit, Corn.cons.138.ad finem libr. 2. cum concord. per Rol.consil.59.nu.7. lib.1.quibus adde Guidobal.decis. 159.

Ampliaturque multipliciter hæc conclusio.

Primo, vt procedat intantum, quod non teneatur ipse emptor restituere actualiter ipsi minori rem emptam,
13 nisi prius sibi de precio satisfiat, † vel solutione actuali, vel vera & actuali depositione illius, vt post Bero.dicto capit.1.num.25.de rest.in integ.dixi supra art.1.in fin. & continet hæc ampliatio magnam æquitatem, ne quãdo deueniendum esset postea ad restitutionem precii incideret ipse emptor in difficultatem illam, an minor esset soluendo vel ne, vel ex precio esset locupletior factus, vel ne, quæ disputatio post rem ipsam restitutam nimis in eius damnum in longum protraheretur.

14 Ampliatur † secundo, & tendit ad idem, vt minor teneatur in primis & ante omnia vel precium ipsum restituere, vel ita offerre, vt emptor ad libitum suum recipere possit, antequam ipsam rem restituat. Ita post Corn.cos.186.in fine.lib 2.& Abb.cons.61.in fin.libro primo.tradit Aym.cons.7.num.14.& D.Rolan.a Valle d.cons.59.nu.7.& Sim.de Pratis cons.74.numer. 28. post Calcan.cons.26.colum.final.& Bald. & alios alibi Bal.l.1.C.de reuocand.iud.vt per eum. Et vt dixi in præcedenti ampliatione, quæ idem continet, verissimum puto.

15 Ampliatur tertio, † vt debeat restitui precium etiam si minor fecerit, quo minus restituere posset. Text.est in d.l.1.in fine.C.de reputat.& ibi doctor.

16 Limitatur † autem econtra multipliciter. Et primo vt non procedat in casu speciali venditionis factæ per impressionem, de qua in l.si per impressionem.C.quod met. causa. Hoc enim casu minor poterit recuperare rem suam non restituto precio ipsi emptori. Ita dicunt glos.Bartol.& alij in dicta l.1.C.de reput.per d.l.si per impressionem. Et facit clare pro hoc limitatio sequẽs.

17 Limitatur secundo, † vt non procedat, quando minor, vel ecclesia fuit dolo inductus ad contrahendum, & vendendum, ita post Guid.Papæ decisio.305.n.24. tradit Rodoan.in tract.de reb.eccles.non alien. in quæstio.de restitut.in integ. §.3.nu.25.per capit.1.§.1.de proh.alien.feud.p Fed.Sed dic quod est tex. expressus,

& ibi

& ibi notat Bar.l.qui res.§.huic applicatur.ff.de solut. & dicam infra art.fin.in limit.generalibus.

18 Limitatur tertio,† vt non procedat,quando minor illam pecuniam seu precium solui fecit suo creditori ab ipsomet emptore,ex causa onerosa, quia cum eo casu creditor suum recipiat, non videtur posse molestari,vt l.repetitio.ff.de cond.indeb.& minor precium quod restituat non habet,quo casu non tenetur,vt dicam artic. seq.& ita limitabat Iac.de Rauen.in d.l.1.C.de reput.

Sed contrarium tenent Petr.& Cyn.in d.l.1.& eos sequuntur magis communiter Bald.ibi in fine.Fulgos.& alij,& Coll.in cap.causa.de restitut.in integrum & Bellam.sub num.6.vbi examinat, & finaliter concludunt omnes vnanimiter, quòd succurratur ipsi emptori, ad suum precium solutum recuperandum,in hunc modũ, videlicet.

Vt si quidem creditor ille ex causa lucratiua recepit, iste emptor habeat regressum contra eum pro recuperatione sui precij.Si vero ex causa onerosa,tunc si quidem minor est soluendo ipsemet minor debet refundere precium,si vero non est soluendo,tunc in subsidium succurritur huic emptori vtili repetitione aduersus dict.creditorem,quod quamuis suum receperit, tamen restituere tenetur.

Quorum omnium rationem sing.esse puto,quia quãdo minor est soluendo,licet precium illud non habeat, dicitur tamen factus locupletior ex eo, quia soluitur æs alienum,quo casu vt est in prouerbio,facit capitale potius quam diminuat.

Quando vero non est soluendo,tunc non tenetur minor,quia satisfacere non potest,tenetur vero creditor, licet videatur suum recepisse,quia de alieno recepit, & sic non eius qui soluit,nam postquam minor vendidit, quemadmodum res vendita dicitur subiecta quodammodo retractui propter spẽ restitutionis in integrum, & ideo ad quascunque manus perueniat,recuperare eã potest minor,vt l.minor.ff. de euict. & l.in causæ.la 1. §.interdum.ff.de minor.ita & precium pro ea re solutũ propter spem reputationis,de qua in dict.l.1.C.de reput.dicitur subiectum quodammodo huic retractui.& cuidam tacitæ hypothecæ siue in rem actioni, vt iustitiæ æquilibrium seruetur. ex quibus constat iuridicam esse distinctionem communem,in hac limitatione quã nota.

Articulus IIII.

19 AD quartum, An † restituto minore aduersus venditionem,emptor recuperet precium,si minor non est factus locupletior ex eo?

Videtur quod nihilominus recuperet, prout tenuit Placent.& refert glos.in d.l.quod si minor.§.restitutio. ff.de minor.

20 Per d.§.restitutio,in verbo parcius,† q. Placent.intelligebat hoc respectu,vt scilicet licet in mutuo nõ teneatur minor restituere precium,si non est factus locupletior ex eo,in venditione tamen parcius ei succurratur, idest quòd teneatur restituere precium, licet non sit factus locupletior ex eo.

Sed contrarium tenent glos.Bartol.& Alber.in dicto §.restitutio, & Franc.Marci.decisio.481.num.2.& etiã alij alibi communiter hoc pro absoluto admittunt, dũ postea quærunt cuius sit onus probandi minorem locupletatum esse vel non,quas adducam infra art.seq.& ita tenendum est.

Et probatur hæc conclusio.

Primo per text.in l.si.fin.§.interposito.ff.de adm.tut. qui est tex.in sing.ad hoc.

Secundo,hac ratione.Quia minor tenetur regulariter restituere precium ne remaneat in lucro cum aliena iactura,vt supra diximus,& tradit Natt.cons.371.num. 2.sed quando precium dissipauit neque ex eo locupletior factus est,impossibile est q. sit in lucro,ergo &c.

21 Ad contrarium d.verbi parcius † de quo in d.§.restitutio,resp.docto.communiter,quòd ita ibi dicitur non ex eo.quod dicebat Placent.cum sit contra tex.& rationem claram,vt dixi.Sed ex eo,quia licet in mutuo regulariter incumbat creditori hoc onus probandi minorẽ fuisse locupletiorem factum ex eo, vt dicam infra in 2. par.in q.de rest.adu.mutuum,hoc tamen parcius in venditione accidit,idest quia quandoque hoc onus incumbit ipsi minori, vt dicam proxime artic.sequen.& hæc solutio satis placet,quæ fuit glosæ, Alber.& Bar.in d.§. interposito.& per glo.Barto.&.alios in l.prædiorum. C.de præd.min.

Articulus V.

22 AD quintum,† Cui scilicet incumbat hoc onus probandi:An minori,quod ipse non est factus locupletior,an vero emptori quòd immo est factus locupletior?

Videtur quod semper incumbat ipsi minori,prout tenuit Pyleus glossator antiquus q.118.post disputationẽ, quam ibi ponit.

Et facit pro hac sententia fortis ratio, nam vt minor obtinere possit restitutionem aduersus venditionem,debet probare se fuisse læsum,ex tali venditione,sicut regulariter quotiescunque restitui vult, l.nam & postea. §.si minor.ff.de iur.vbi doct.dixi plene supra quæst.4. art.1.

Læsio autem consistere potest,aut in quantitate precij,aut in hoc ipso,quia non interfuit vendere,vt declarabo infra in 2.parte,in q.an aduers.vendi.Primo casu non venit disceptandum de hac quæstione,quia regulariter non rescinditur venditio, sed suppletur iustum precium ab emptore,secundum communem de qua ibi, dicam.Secundo casu quo contingit dubitatio illa,si quidem minor restitui vult,probare debet,quod eius non interfuit vendere,vt omnes docto.dicunt, quos congeram infra d.q.67.artic.4.hoc autem non potest aliter

22 probare,nisi quia non indigebat illa pecunia, & illam ad honestum lucrum nõ exposuit, alias enim si hoc nõ probat,non potest dici læsus,si igitur hoc probare tenetur ad restitutionem obtinendam, habemus intentum, quòd hoc onus regulariter incumbit ipsi minori.

Sed econtra,quod immo semper incumbat ipsi emptori onus probandi minorem fuisse locupletatum ex illa pecunia, defendit subtiliter Pinel.l.2.c.1.partis 3. nu.25.& hoc præcipue ex eo quod volunt Barto.Bald. & Salyc.in l.1.C.si aduer.cred.videlicet,quòd si minor probauerit se esse læsum in uendendo emptor debet probare,quòd precium versum fuerit in vtilitatem minoris.& hanc eandem opinionem Pinel.ad fauorem minoris,admittit etiam Natt.in cons.631.num.5.libro 3. allegans ad hoc Bar.Bald.& Salyc.in l.prædiorum.C. de præd.min.& in d.l.1.C.si adu.cred.

Pro concordia doctores communiter sequuntur distinctionem glo.in d.l.prædiorum.C.de præd.minoris.

Quæ est,quòd aut † venditio fuit celebrata sine solẽnitate interpositionis decreti,& hoc onus incumbit emptori.

23 Aut fuit celebrata cum hac solennitate,& tunc in tantum præsumitur pro decreto iudicis, quòd hoc onus transfertur in ipsum minorem. & hanc distinctionẽ sequuntur Bar.Bal.Saly.& alij in d.l.prædiorũ. Ias. in l.nã

& postea.§.si minor.num.2 1.ff.de iureiur. Corn. consil. 71.num.6.lib.3.& cons.seq.numer.9.& alij plures quos copiose more suo congerit D.Octau.Simonc.in tract. de decretis,lib.3.tit.7.num.20.adeo quod ista est communis & ab omnibus recepta distinctio; vt ipsemet Pinellus in citato loco testatur,& alij quos citat D Octau. præall.d.tit.7.d.num.20.in fin.qui etiam illam sequitur, & egregie defendit.

Ea potissimum ratione,quia quando interuenit decretum iudicis, emptor habet præsumptionem pro se, quod
24 pecunia illa bene per eum collocata fuerit,quia pro † decreto præsumitur, quod omnem suspicionem tollit, vt plene probat D.Oct.præall.tit.7.num.45.Quæ quidem præsumptio cessat,quando decretum non fuit interpositum. Et hæc ratio satis probare hanc distinctionem videtur.

Aduertendo tamen diligentius, considerandum est,
25 quod quantum ad illud membrum, quòd † quando adest decretum,præsumatur precium fuisse bene a minore collocatum,non videtur verum,nam benè potest esse, quod iudex decretum interposuerit, quia causam cognouit, & iudicauit,quod minori expediret vendere,sed quod propterea bene collocatum fuerit precium post venditionem celebratam,licet hoc iudici promissum fuerit, non bene sequitur,neque præsumitur. Videtur igitur verior per omnia opinio Pinelli, quòd semper hoc onus incumbat emptori.

Nisi saluando communem distinctionem dicamus, quod iudex non decreuisset solui debere pretium venditori minori, nisi vidisset,quòd statim erat applicandum pro solutione debitorum, vel collocandum ad honestū lucrum,vel de eo erant emenda bona stabilia, & si hoc modo præsumptio ista fundatur,& deducitur, bene procedit. Qua communi retenta.

Ad primum quod adducitur pro prima opinione, respondetur, quod licet minor teneatur probare, quòd eius non interfuit vendere, hoc interesse potest deducere aliter, quam quod pretium prope iam expenderit & ex eo locupletior factus non fuerit, puta, quia vendidit rem maiorum suorum, quod satis est ei ad restitutionē obtinendam, l.si in emptionem.ff.de minor.vnde bene fieri potest,quòd probata sit læsio, & tamen probatum non sit,quòd minor male pecuniam expenderit. & sic cessat vis argumenti.

Ad secundum pro contraria sententia Pinelli adductū, resp.D.Octau.præall.num.20.quod Bart.Bald.& Saly. non dicunt id quod præsupponit Pinel.

Sed aduertendum est, quòd licet Bar.& alij hoc non dicerent ibi,tamen verissimū est hoc in se, quod si emptor vult probare, quòd minor non sit læsus ex ea venditione,debet probare, quòd minor bene precium expenderit.

Vnde dic, quòd illud dictum procedit quantum ad hoc vt minor non obtineat restitutionem in integrum, probato hoc modo,quòd ipse non est læsus, non autem quantum ad hoc, quod precium hoc restitui debeat emptori.

Et vtique tractandum non erit de refusione precij si minor vti non læsus restitui non debet. Et sic potest defendi communis distinctio.

Articulus VI.

26 AD sextum, An scilicet restituto † minore aduersus venditionem, permutationem, vel quid simile, aduersarius recuperet omnes expensas factas in ea re?

Breuiter conclusio est, quod sic. Tex.est expressus in l. intra.§.final.ff.de minor.vbi habes exemplum. Et text. etiam in ca.1.extra de rest.in integ. cum alio exemplo, ratio est,quæ supra millies dicta est, ne scilicet minor in lucro cum alterius damno remaneat.

27 Limitatur primo, † vt procedat si expensæ sint vtiles,non autem si voluptuosæ tantum; est text.in d.l.si fine.§.interposito.ff.de minor.& declarat gl. in d.l.intra, §.fi.& in d.§.interposito.& Natt.cons.16.n.10.& ab omnibus vbiq. sine scrupulo admittitur, quod habeatur ratio earum dumtaxat expensarum quæ vel vtiles, vel necessariæ sunt,non quæ voluptuosæ tantum.

28 Limitatur † secundo, notabilius, vt non procedat si istæ expensæ(licet alias essent vtiles) nimis tamen graues essent ipsi minori,& factæ a possessore forte non sine dolo, vt minorem in desperationem induceret rem venditam recuperandi, puta magnæ vineæ plantatio in loco difficili, constructio columbariorum, aquæductus &c.ita sing. Alber.in d.l.intra.§. fin. vendentibus, in fine.ff.de min.

Per l.seruus.ff.de pigno.act.per rationem de qua ibi quę in minore elegantissime cadit. Et per l. in fundo.ff. de rei vendic.& l.sed an vltro.§.1.ff.de neg.ge. vbi hoc idem probatur.

29 Et ideo Alb.dat cautelam minori, † vt denunciet possessori incipienti meliorationes dictæ rei cum tanto apparatu & expensis,vt non faciat aliquid nisi ex necessitate, quia intēdit recuperare rem suam, & non vult illis expēsis grauari arg.l.si fundum.& notatorum ibi per eundem Alber.C.de rei vendic.

30 Limitatur tertio, vt procedat † quādo sunt expensæ, quę possunt esse vtiles ipsi minori, non autem quæ damnum afferunt, vt sunt illæ quas facit aduersarius in lite, nam restituto minore aduersus illud iudiciū, puta quia velit mutare libellum, non tenetur propterea reficere expensas aduersario, similiter si velit mutare exceptionem, vel defensionem, &c.vt late per Natt.cons.16.sub num.10.

31 Prædicta omnia quæ dicta sunt in minoribus, † amplia vt procedant etiam in ecclesia, quæ forte restitutionem petat aduersus locationem, vel emphyteusim, debet enim restituere & reficere meliorationes factas a conductore,vel emphyteuta, Pero.cons.89.nu.36.& 37.lib.1.& est text.in d.c.1.de rest.in int. & ibi doct.

Articulus VII.

32 AD septimum, An scilicet expensæ istę debeant refici prout in eis expensum est, vel pro vt meliorata res est? Potest enim esse quod plus expensum sit quā melioratum, vel e contra.

Videtur,quòd debeant refici,prout expensum est,& non prout melioratum. Ita inquit simpliciter Card.in c. 1.in fine,de rest.in integ. & idem vult Rodoan. de reb. eccl.non alie.in q.de restit.in integ.§.3.num.22.& 23.

Sed conclusio vera & communis(licet mirabilis in se sit) ea est,quòd refici debeant,prout magis expedit minori. Vnde si plus sit melioratum quam expensum,refici debent prout expensum est, si e contra plus sit expensum quam melioratum, refici debent prout melioratū fuit. Ita egregie colligitur ex Abb.in cap. 1.num.4.extra eodem.& ibi sequitur Bero.nu.38.39.& 40.& Natt. cons.16.num.1.lib.1.& Rodoan. clare & plene d. quæstio.de restit.in integrum. §.4. fere per totum vsque ad num 6.& mihi multum placet.

Et primum dictum probatur per text. ad literam. in l.in fundo.ff.de rei vendic.ibi solum, quod impensum est,& ita procedit opinio Card.præall.

Secundum vero dictum probatur, vt arbitror, hac ratione, nam iniquum est, vt minor remaneat in damno,& regulæ restitutionis in integrū non patiuntur, vt nō reponatur p omnia,in eo statu,in quo erat ante læsionem

item d.§.restitutio.l.quod si minor.ff.de minor.

Et si diceres,at quare in primo casu permittitur, vt in lucro remaneat?Resp.primò,quod lex ita disposuit contra eos qui in rebus alienis,vel quæ restitui debent,ædificant,plantant,&c.§.cum in suo.& §. seq.Instit.de rerũ diuis.Secundo,quod non est absurdum,quod minor remaneat in lucro,dummodo non fiat hoc cum damno tertij,vt l.& si fine.in princ.ff.de minor.prout euenit in d.1.casu,& in d.l.in fundo.

33 Et probatur in proposito,quia si fundus a minore vẽditus naturaliter † interim melioratus sit,vel alluuione, vel alia acce ssione naturali,puta quia nata sint in eo salicta,populeta,& cætera id genus sponte sua, non debet exoluere aliquid aduersario hoc prætextu,licet in lucro eorum remaneat,quia non cum damno ipsius, vt singu. tradit Bero.d.c.1.num.24.de restit.in integ.

34 Ex quo infero,† quod si interim dum emptor possideat,& interim foueam pro calce coquenda effodi faceret,aurifodinam reperit,& mox minor restituitur fuerit,non debet hoc magnum interesse istius aurifodinę, vel lapidicinæ,vel similium reficere ipsi aduersario, ratione prædicta.

35 Ergo summa quod non arte, & laboribus emptoris & possessoris melioratum est, non debet a minore solui,quia text.in dicto capit.1.dicit laboribus &c.

Articulus VIII.

36 AD octauum, † An scilicet † restituto minore aduersus consignationem, seudationem insolutum, & aduersario repetente vsuras pecuniæ, cuius loco rem acceperat,ipse minor recuperet fructus rei suæ?

Videtur quòd non. Quia qui habet titulum, non est æquum,quòd ad fructus bona fide perceptos teneatur,

37 † vt voluit Didac.lib.1.var.resol.c.3.n.4.post Goliel.& Alber.in l. necnon.in fine.ff.ex quib.caus. maio.

Sed in contrarium est veritas.

Tex.est in l.minor cui fideicommissum.§.fi.ff.de mino.& ibi notant Bar.& alij,& idem Bar.in l.patri.§.si pecuniam.ff.eodem.dicens mirandum esse,quòd qui habet titulum teneatur ad fructus perceptos,& idem Paul. de Cast.in l.non solum.§.est &c.num.2.ff.de procur.& Abb.in c.ad nostram.num.4.& nu.8 de rebus eccl.non alie. Dicentes istam compensationem fieri posse de fructibus perceptis cum vsuris licitis pecuniæ quæ creditori debebatur,vel eum expensis ab eo factis,& hoc propter naturam restitutionis in integrum,& reperio,quod ita etiam sequitur Caffan.super conf.Burgund.car.mihi 105.num.20.& Pedem.decis.139.num.3.& idem mihi visum fuit æquissimum supra q.45.art. 2.in a.lim.ver. qua conclusione retenta &c.

Quæ vide,quia deseruiunt multum pro ampliatione, & declaratione huius conclusionis.

Et sic tenendo,ad contrarium resp.quòd imo in materia restitutionis in integrum ista bona vel mala fides circa fructus consumptos non releuat possessorem,vt latè ostendi supra d.q.45.ar.2.d.limita.2.

Articulus IX.

38 AD nonum,An scilicet † restituto minore aduersus transactionem,actiones hinc inde remissæ ipso iure recuperentur?

Videtur quòd non.

Primo per tex.in l.cum minor.ff.de minor.vbi aduersarius minoris non recuperat actionem amissam restituto minore aduersus transactionẽ super tutelæ actione.

Secundo per l.si Titius.ff.de fideiuss.& Alb.d.l.cum minor.

Sed contra est veritas,& conclusio regulariter,tex.est in l.1.& 2.C.si aduer.transact.& ibi omnes docto. notant.

Et ratio clara est, ex dictis l.1.cum sua materia. C. de repud.

Ad contraria dic vt infra in limitationibus.

39 Ampliatur † primò hæc conclusio,vt procedat etiam quo ad ea,q̃ aduersarius minoris ipsi soluit,vel donauit, vt cum eo transfigeret,nam ante omnia debet minor illa remittere,& restituere.Paris.conf.96.num.12.vsque ad finem,lib.1.cum concord.quos ibi vide.

40 Ampliatur † secundo,vt dicantur ipso iure restituta prædicta ipsi aduersario,idest,quòd sine alia declaratione iudicis restituentis intelligatur aduersarius quoque restitutus,licet de eo nihil in sententia dictum fuerit.Ita glos.in d.l.2.& ibi Bartol.sic eam eleganter declarat, & dicit ita eam intelligendam esse, quicquid alij opinati fuerint,C.de trans.& ibi Bal.inquit hanc esse meram veritatem,& communem sententiam.& idem late firmauit Petrus ibi,& Fulgos.num.3.& Mauric ca.216.& ita teneas,quidquid contra senserit Alb.in d.l.cum minor.

Et probatur in d.l.2.in fi.verbis.

Et confirmatur expresse per id quod dixi supra ead. quæst.art.1.in 2.ampliatione,& per authoritates ibi adductas.

41 Limitatur e contra aliquot modis.Et † primo,vt non procedat si aduersarius amisisset illam actionem alia de causa quam transactionis,gl.in d.l.cum minor.ff.de minor.& ibi Bald.& Bartol.in dict.l.1.C.si aduersus trãsact.& ibi Alber.num.1.& Fulg.in prin.& Pau.de Cast. in fin.per dict. l.cum minor. quam ita intelligunt vno modo.

42 Et facit elegans ratio, quia restitutio † in integrum nihil operatur,quo ad ea quæ non procedunt immediate ex causa ipsius læsionis,propter quam datur restitutio,vt dixi supra q.44.artic.4.ad finem.

43 Limitatur secundo,† vt procedat quo ad iudicium rescindens,non autem quo ad rescissorium, vt per Fulg. qui ita restringit ampliationem supra dictam secundam in ordine,in d.l.2.num.3.C.si adu.transf.quod verum puto,per ea quæ dixi alias diffuse circa hoc.q.33.

44 Limitatur † tertio,vt non procedat,si aduersarius minoris fuit in dolo, in inducendo minorem ad transigendum.

Quia tunc ipsi non restituuntur iura pristina.Cy.in l. 1.C.de reput.Bart.in l.qui res.ff.de solut.Pa l. de Cast. in d.l.1.in fine.C.si adu.transact.Alex.in l.1.§.nunciatio in fine.ff.de oper.noui nunciat.Affl.decis.210.num.6. Petr.Rau.sing.622.

Probatur primo,per d.l.qui res §.huic applicatur, & ibi Bart.& secundo per d.l.si Titius. ff.de fideiussor.supra in contrarium adducta,quæ ita procedit.

Facit tertio quæ dixi supra ead.q.& infra ead.art. si in limitatione 2.generall.

45 Limitatur quarto,† seu declaratur, vt si quidem per transactionem actiones pristinæ fuerant penitus sublatæ,puta per acceptilationem,restituatur tunc solummodo actio prætoria,quæ durat anno tantum,si vero non fuerunt penitus sublatæ,vt puta si per pactum simplex factum fuerit,tunc remanet ciuilis pristina, quæ directa est,& durat 30.annis sicut aliæ ciuiles,l.omnes.C.de præscrip.30.annorum.Ita declarat Pau.de Cast.in d.l.1.C.si aduer.transact.in princ.

46 Limitatur † quinto,seu declaratur, vt non propterea possit aduersarius redire ad primam instantiam, si prima actio fuit perempta,puta per acceptilationem,si vero per pactum tantum simplex inuicem se liberauerunt, tunc possit ad primam instantiam redire. Paul.de Castr. dicta l. 2. C. si aduers.transact. ita intelligens text. ibi,

ex instauratione negotij,& dixit etiam in simili in l.si diuersa.C.de transact.

Articulus X.

47. AD decimum,† An scilicet restituto minore vel maiore aduersus sententiam, vel rem iudicatam, intelligatur etiam aduersarius victor releuatus ab ijs, quæ in illa sententia contra se iudicata sunt?

Videtur quod non Prout voluit gl.in l.cum minor, in primo intellectu.ff.de minor.

Ex eo, quia imputandum sibi videtur, quare non appellauit.

Incontrarium est text. in sui generalitate in l. 1. C.si adu. transf.& in l.1.C.de repur.

Text.est etiã in l. etiam si patre.§. 1.ff.de minor.à cõtrario sensu.

Breuiter cõclusio videtur ista. Aut sententia continet
48 diuersa capitula separata, & † quorum vnum sine alio
stare potest,& habet locum prima opinio, & ita loquitur d.l.cum minor.secundum verum intellectum quem tenent ibi glo.& docto.in vlt.solutione glosæ. Et tunc procedit optime ratio illa,quòd imputari debeat aduersario quare ab illis capitulis non appellauit, quæ contra eum faciebant,& hoc dicit text.expressus in dicta l. etiã si patre.in sensu directo.

49 Aut capitula sunt connexa,† & tunc procedit secunda opinio,vt per gl.& doct.in dict.l.cum minor, qui ita intelligunt d.l.1.C.si adu.transf.cum simi. & Petr. ibi late sequitur,& tunc ratio est,quia nõ potest imputari aduersario quare non appellauit, quia opus fuisset appellare etiam quatenus pro se,si præsupponimus,quòd capitula essent omnino connexa,& inseparabilia,& sic procedunt d.l.etiam si patre,§.1.a contrario sensu. & l. 1.& ibi gl.& doct. C.si vn.ex plur.appel.

Vbi habes exempla capitulorum tam coniunctorum, quam separatorum in glos.fin.& regula est,quòd quando plura capitula ex diuersitate factorum separationẽ recipiunt, non dicuntur connexa,sed separata,coniuncta autem dicuntur,quando ex coniunctione factorum separationem non recipiunt,per l. 1. C. si vnus ex plur. app.& per hunc text.Bald.vbique in l.eos.§.1. sub nu. 2.C.de appel.& in l.ampliorem.num.4.C.eodem. & in l.per hanc.sub num.6.C.de temp.appel.& in l. 2.num. 5.C.de re iud.

Articulus XI.

50 AD undecimum, † An scilicet restituto minore, vel maiore ex iusta causa ad producendum nouos testes, vel instrumenta, aduersarius quoque eius ad idem restitutus intelligatur,& eadem dilatione vti possit?

Videtur quod non.

Primo, quia imputare sibi debet aduersarius, quare non examinauit,& produxit testes,vel instrumenta tempestiue,cum potuit.

Secundo, quia hoc modo restitutio extenderetur ad maiores,contra l.3.§. sed vtrum. ff. de minor. Quæ non vult,vt restitutionis beneficium sentiat maior occasione fauoris minoris &c.

Et in summa vbi non adest eadem causa restituendi, non succurritur maiori occasione minoris, vt per Bart. in l.1.C.si in commun. eademque causa &c. hic autem non adest eadem causa, quia præsupponitur, quod aduersarius potuerit in tempore sibi concesso testes,& instrumenta producere, ergo si ei succurreretur, ita prætor succurreret negligenti,sicut impedito, & ita prudenti viro sicut improuido adolescenti.

In contrarium videntur concludere docto. communiter.Io.And.in add.ad Spec.in tit.de dilat. §. fin. & ibi Spec.nu.14.& 15.& idem simpliciter vult Boer. sing.in verbo testis.num.52.in fine.Iacob.de S.Georgio.in l.1. num.3.C.si aduers.trans.Affl.super constit. regni.lib.2. rubr.40.num.18.Anch.in c.coram.num.5.de rest.in integ.Gab.tit.de testibus,concl.21.num.49.cum concor. plene & Gomes.var.resol.tomo 2.c.13.num. 5.

Pro concordia ita cum doctoribus communiter distinguendum est.Aut est idẽ capitulum, & tunc aduersario quoq.prodest restitutio,aut sunt diuersa,& tũc aut omissio minoris fuit causa quod ipse aduersarius quoque omisit,& idem.

Aut non fuit causa omissio prædicta, sed mera eius negligẽtia,& tũc talis restitutio nõ prodest aduersario.

Ita distinguit Bar.in l.1.§.nunciatio.nu.36. ff. de op. noui nunc.& ibi Alex.in fine, qui etiam alios concordãtes allegat Alber.in l.bonorum.num.4.ff.rem rat.haberi,& in l.& qui.nu.8.C.de valid.priu.scrip.Crot.& Roma.dicto §.nunciatio,& ibi Seysel.dicit, quòd ita doct. tenent, vt per eum in fi.Marian.Soc.in trac.de testibus, numer.127.Anch.in ca.auditis.colum.fin.de restitut.in integrum.& ibi D.Ant.num.29. & Card. quæst. 5.Capyc.decis.170.num.2.

Et inter alias causas quæ possunt allegari contra aduersarium,affertur ista,quia didicit testificata,ita Maria. Soc.præall.

Sed hoc non placet Spec.in d.tit.de dilat. §.fin. num. 15.per d.l.petendæ.C.de tempo.restit.in integrum.

51 Ego puto, quòd si absit dolus, † verior sit opinio
52 Specul.alias Socini, dicetur abesse, † quando ipse aduersarius non plures testes examinauit,neque alia instrumẽta produxit, quia minor vel maior impeditus omisit producere,& sic stantibus terminis dictæ distinctionis, verior est sententia Specul.regulariter.

Ex quo sequitur illud,quod bene dicit Bald.in d.l.per
hanc.num.17.C.de tempo. appell. Quòd scilicet si mi-
53 nor † nihil probat in hac dilatione sibi ex beneficio cõ
cessa, neque ipse maior aduersarius probare aliquid de nouo poterit,adeo quòd restitutio minoris, vel impediti proderit aduersario respectu eorum, quæ de nouo a minore vel impedito probantur per nouos testes, vel instrumenta,non respectu aliorum,& sic in istis probationibus admittentur nouæ contra nouas, non nouæ contra veteres probationes,quod notandum est diligenter. & ita teneas cum doct.communiter distinguentibus,vt prædixi,& cum declaratione prædicta.

Articulus XII.

54 AD duodecimum. An scilicet prædictæ† conclusiones, in quibus conclusum est, aduersario quoque succurri,procedant in quibusdam casibus specialibus,& qui isti sint,in quibus non procedant?

55 Primo igitur ampliantur † generaliter prædicta omnia,vt procedant non solum quo ad ipsum restitutum, contra quem recursum habet ipse aduersarius, sed etiã quo ad alios tertios possessores.Text.est in l.alterius.ff. de iur. & ration.distra.& in l.min.ff.de euictio.& notat Alber. in dicta l.alterius. & ad hoc vide quæ dixi supra eod.artic.2.

56 Limitantur † autem e contra generaliter primo,vt non procedant,si ipse minor restitutus nollet vti restitutione concessa. Tex.est solemnis in l.si iudex, & ibi notant omnes,ff.de minor.& gloss.in l.1.in verbo, restitutio.C.de reput.& Mauric.c.142.

57 Hoc tamen sublimitatur dupliciter,† primo dummodo ipse restitutus probet sibi esse damnosam restitutionem,alias non,vt colligitur ex Mauric.d.ca. 212. & facit in argumen.text.in l.1.C.si sep.restit.postul.

Et

Et ratio eſt, ne ſit in poteſtate ipſius reſtituti de ludere ſimul iudicem, & aduerſarium.

58 Secundo ſublimitatur, vt non procedat † in reſtitutione conceſſa maiori ex alia cauſa, quam minoris ætatis, vel etiam ex cauſa ætatis, ſed in maiori ætate, puta infra quadriênium, ita ſing. tradit Albe. in d. l. ſi iudex. & ſic in effectu vult Alber. quòd d. l. iudex, det hanc facultatem variandi, & mutandi propoſitum ex beneficio ætatis, nô ex diſpoſitione iuris communis, quæ eſt, quòd vnicuique liceat fauori ſuo renunciare, l. ſi quis in conſcribendo. C. de pactis. Quod videtur mihi contra text. in d. l. ſi iudex. qui fundat ſe in hac diſpoſitione iuris communis, & quod plus eſt, vtitur verbo, vnicuique licet renunciare &c. & propterea ego non teneo hanc ſublimitationem ſecundam.

Et quamuis ratione prædicta videatur ſubuerti quoque prima ſublimitatio, tamen illa magis placet, quia non debet eſſe ludibrio iudex, vt dictum eſt, ad quod eſt fugiendum qualibet colorata cauſa ſufficiet ipſi reſtituto, ad hoc vt non cogatur vti reſtitutione obtenta.

59 Limitantur ſecundò † generaliter prædicta, vt non procedant, quando læſio minoris proceſsit culpa, vel dolo aduerſarij, tûc enim reſtitutio minoris illi nullatenus prodeſt. Text. eſt in l. qui res. §. huic applicatur. ff. de ſolut. & ibi Bart. Petr. Rauen. ſing. 622. Ang. d. l. qui res. & Rodoan. in tract. de reb. eccl. non alie. in q. de reſtitut. in integrum. §. 3. num. 25. cum concor. per eum. Alexan. l. 1. §. nunciatio. num. fi. & ibi Ruyn. in fine. Crotus num. 91. ff. de oper. noui nunciat. Felyn. in c. fraternitatis. ſub nu. 6. ver. ſuper hoc, de teſtib. & hæc placet, quia alias aduerſarius inde auxilium, & præmium reportaret, vnde pœnam meretur &c. contra iura vulgaria &c.

60 Limitantur † tertio generaliter, vt procedant, quando minor vel maior ex hac obtenta reſtitutione remanerent in lucro, alias ſecus. Corn. conſ. 198. num. 8. lib. 3. vbi exemplum, quod ego ponam infra ſuo loco in 2. parte.

61 Limitantur † quarto generaliter, vt poſsit quidem remanere in aliquo lucro ipſe reſtitutus, dummodo hoc fiat ſine damno aduerſarij. Bero. c. 1. num. 39. de reſtitu. in integ. Quod eſt notab.

62 Limitantur † quinto generaliter, vt nô procedat, quãdo id aduerſus quod reſtitutus eſt minor, non eſt connexum, ſed ſeparatum ab eo, aduerſus quod vult reſtitui aduerſarius, vt colligitur ex his quæ dixi poſt doct. communiter, ſupra eod. art. 10. & 11. & vltra exempla, de quibus ibi.

63 Aliud exemplum eſt, ſi minor † confeſſus ſit aliquid, & velit reſtitui aduerſus confeſsionem ſuam, non enim reſtituitur aduerſarius aduerſus ſuam, ſi ſit ſuper facto ſeparato, ex quo non veritas diuerſimode ſe habere poteſt, vt per Hoſtien. in ca. auditis. num 2. C. de reſt. in integrum. & ibi Bellam. num. 6. verſ. ſecundo oppono, & Ioan. And. colum. 1. ſed dicunt, quod hoc procedit in côfeſsione iudiciali, ſecus in extraiudiciali, per l. 1. C. ſi adu. tranſa. Anch. ibi num. 10.

64 Aliud exemplum in † actione tutelæ ad quam ſi reſtituatur minor, aduerſarius eius non reſtituitur ad contrariam, text. eſt in l. cum minor. ff. de min. vbi expreſſum.

Ratio eſſe poteſt, quia in hac actione contraria non dicitur læſus aduerſarius occaſione læſionis minoris in actione tutelæ, vnde &c. vt dicam ſtatim.

65 Limitantur † ſexto generaliter, vt procedant, quando cauſa propter quam remaneret in damno ipſe aduerſarius, & minor in lucro, & propter quod datur iſtud commune auxilium ipſi quoque aduerſario, procedit immediate ab ipſo actu, in quo minor ipſe læſus eſt, alias ſecus, vt exemplis ſequentibus oſtendam.

66 Primum exemplum eſt, ſi † minor vult reſtitui aduerſus vnum capitulum & pactum ipſius contractus, vel tranſactionis, aduerſarius vero vult, vt omnia ex integro fiant, & ſic quod ab omnibus recedatur, nam hoc caſu ſi capitula, & pacta quæ minori vtilia ſunt, non fuiſſent ab aduerſario inita, niſi & ea quoque quæ minori damnoſa ſunt, inita fuiſſent, auditur aduerſarius, & ab oîbus receditur, alias non, vt ſing. concludit Corn. conſ. 119. col. 1. verſ. ſed prędictis, lib. 4. & eſt multum notabilis deciſio pro declaratione quam feci.

67 Secundum exemplum eſt, † ſi aliquis vendidit eccleſiæ caſtrum, & eccleſia vendidit illi fundum ſuum, deinde eccleſia reſtituatur, ſi quidem venditio ipſius caſtri fuit facta occaſione, & contemplatione venditionis ipſius fundi, ita, vt aliter facta non fuiſſet, reſtituitur ipſe quoque aduerſarius aduerſus venditionem caſtri, alias ſecus. Ita ex mente D. Abb. in ca. auditis. in fine, de reſtitutione in integrum. dixit egregie Illuſtriſſ. Card. Albanus in l. qui proprio. §. item quæritur. ff. de procu. Quod pariter eſt notab.

SVMMARIVM.

1 *Reſtitutio minoris an regulariter proſit eius fideiuſſori? côcluſio quòd non, ſub nu. 6.*
2 *Fideiuſſor liberalitate ſua fraudari non debet.*
3 *Fideiußor non debet aſtringi in duriorem cauſam quam principalis. & nu. 8.*
4 *Fideiuſſoris obligatio non poteſt durare extincta principali.*
5 *Reſtitutionis beneficium non videtur perſonale, cum tranſeat in hæredem.*
6 *Reſtitutionem in integrum qui petit, non dicitur contrauenire.*
7 *Fideiuſſorem qui expetit ſuper contractu à minore celebrato, creditur facere ob timorem reſtitutionis in integrum.*
9 *Per reſtitutionê in integrum an tollatur penitus omnis obligatio principalis.*
10 *Reſtitutionis in integrum beneficium quare tranſeat in hæredem, & non in fideiußorem.*
11 *De ratihabitione promittere, & fideiubere diuerſa ſunt.*
12 *Concluſio principalis de qua ſupra num. 1. & 6. an procedat in fideiuſſore eccleſiæ.*
13 *Et an procedat in mandatore, approbatore, ſeu laudatore.*
14 *Et an ſi fideiuſſor putaſſet ipſum principalem maiorem.*
15 *Et an procedat econtra, ideſt quòd reſtitutio fideiuſſoris non proſit ipſi principali.*
16 *Et an procedat ſi minor eſſet tutus ex eo, quia naturaliter tantum eſſet obligatus, & conueniri non poſſet efficaciter. & nu. 21. & clarius art. 7.*
17 *Et an ſi euincatur res prætextu minoris precij.*
18 *Et an limitetur dicta concluſio quando ipſe quoque fideiuſſor eſſet minor.*
19 *Et hoc caſu an minor fideiuſſor indigeat noua reſtitut.*
20 *Et an limitetur ſi fideiuſſor fuit adhibitus non timore ætatis, ſed bonorum.*
22 *Reſtitutio minoris an proſit fideiuſſori, quando minor fuit reſtitutus ob dolum aduerſarij? Concluſio quod ſic.*
23 *Pater & fideiuſſor æquiparantur. & num. 26. declaratur.*
24 *Pater non reſtituitur etiam ſi filius dolo deceptus fuit.*
25 *Actio de dolo ceſſat vbi competit aliud remedium etiam extraordinarium.*
27 *Et an concluſio ſub num. 22. procedat etiam in dolo præſumpto.*
28 *Reſtitutio minoris an proſit fideiuſſori, quando fideiußor ſit hæres minoris.*
29 *Reſtitutio minoris non competit hæredibus ſuis, quando aliquo modo ratum habuerint id quod ipſe geſsit.*
30 *Et quomodo hoc procedat declaratur.*

nore, sed promisit eum ratum habiturum quicquid geretet?

Nono, An quando restitutio minoris in aliquo ex prædictis casibus prodest fideiussori, succurratur ipsi fideiussori, etiam inuito ipso minore?

Decimo, An in ijs casibus fideiussori sufficiat restitutio minoris, an vero debeat nouam restitutionem impetrare?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet restituto minore, regulariter ipse fideiussor conueniri possit?

Videtur quod non.

2 Primò, quia alias fideiussores † fraudarentur liberalitate sua, si tenerentur in casu quo principales ipsi non tenerentur, contra l. diuus Pius. ff. de re iud.

3 Secundò quia in duriorem †causam esset obligatus, & teneretur fideiussor, quàm principalis, contra l. græce. §. fin. ff. de fideiuss.

4 Tertiò, quia non † potest remanere obligatio fideiussori, vbi extincta est principalis, l. 1. ff. de fideiuss. §. 1. In fin. eod. l. græce d. §. fi. ff. eod. & l. si heres pecuniam. ff. ad Trebell. cum simil.

5 Quartò, † quia non videtur personale hoc beneficiũ cum transeat in hæredem. l. non solum. ff. de restit. in integr. & dicam infra q. 50. per totum.

6 Quinto, † quia quando minor petit restitutionem in integrum, non dicitur contrauenire. l. 3. ff. rem rat. haberi. ergo non videtur posse conueniri fideiussor, qui adhibitus intelligitur quo minor contraueniret.

In contrarium est veritas, tex. est expressus in l. 1. & 2. C. de fideiuss. min. & doctores vbique pro regula ponũt, quos congerès infra ex ampliat. & limit. seq. tam in hoc quam in sequentibus articulis. In specie vero pro regula ponit Duenn. reg. 330. in princip. cum concord. plene. & Gom. tom. 2. variar. resolut. cap. 13. num. 9.

Et ratio duplex esse potest.

Prima, quia creditor non debet remanere in damno, quando hoc fieri potest sine damno ipsius minoris. l. in causæ. la prima, in princ. ff. de min. vbi est etiam expressus text. pro hac regula. Et hinc est quod quando minor ipse quoque est fideiussor, restituitur ipse quoque. l. minor, l. vltima, in princip. ff. de minor. & infra dicam in limit.

7 Secunda ratio est, & melior, quia quando minoris pro missioni ipse aduersarius † fideiussorem requirit, ex eo creditur facere, quia dubitat ne minor petat restitutionẽ in integrum, vt d. l. in causæ. in princ.

Quo fit, vt ci fideiussor hoc sciuerit, excusari nõ debeat si pro minore fideiussit, quia tacite in hũc casum restitutionis petendæ ipsum aduersariũ assecurare voluit, & sic teneri in hunc casum debet.

Accedat, quia cum fideiussor minoris, vel sciat, vel scire debeat pro quo, & in quo casu promittat, & hoc non obstante promittat, videtur eueniente casu animo donandi fecisse, l. donari. ff. de reg. iur. cum simil.

Ad contraria resp. sic.

Ad primum, quod fideiussor sibimet imputare debet, quare pro eo fideiusserit, qui poterat restitui, quinimmo in eo casu voluit tacite ipsum aduersarium securum reddere, vt prædixi.

Ad secundum, quod in primis sibi imputet, præterea non obligatur in duriorem causam, idest in plus quàm obligatus fuerit ipse minor, sed in eadem quantitate, & ita loquitur regula d. l. græce. §. fin.

8 Præterea in duriorem causam † esset obligatus fideiussor, quando in causa indulgeretur principali, & non indulgeretur sibi, vt puta, si principali non existenti soluendo indulgeretur debitum, & fideiussori pariter non soluendo existenti in pœnam corporalem constitueretur &c.

Siue si reus haberet tempus ad soluendum, & ipse fideiussor non, l. fin. C. de vsur. rei iud. Sed hic non est ita, nam minori succurritur, quia læsus est ob fragilitatem ætatis, quæ in fideiussore non cadit.

Præterea non dicitur obligatus propterea in duriorẽ causam, sed efficacius, quàm ipse minor. vt declarat sing. Ang. in l. 1. num. 3. C. de fid. min.

Ad tertium, doctores multum laborant pro solutione, vt videri potest in d. l. 2. C. de fid. min. vbi subtilizant quantum possunt, difficultas autem & controuersia illorum est, vt colligitur ex Cald. Ang. Paul. Alb. Fulgos. & alijs ibi, ex Alber. in l. minor. num. 6. de procur.

9 Aut † per restitutionem in integrum tollatur penitus omnis obligatio principalis, quæ contracta fuit inter minorem, & eius aduersariũ. Et quidam dicunt, quod vtraque est sublata. Quidam quod ciuilis tantum. Quidam quod naturalis tantum. Quidam quod neutra, moti, quia prætor non potest tollere ea quæ sunt iuris ciuilis. Quidã demum, quod nulla penitus est sublata, sed ambæ elisæ. In qua difficultate ego dixi supra q. 44. art. 3. vbi plene distinxi, & declaraui, quomodo per restitutionem in integrum tollatur actio & obligatio pristina, & fuit in summa, ꝙ quantum ad nudum nomen non tollitur obligatio, quantum vero ad effectum sic, & ista est etiam communis sententia, vt ibi dixi, vnde attento nomine nudo sustinebitur adhuc principalis obligatio minoris, & consequenter fideiussoria. Sed quo ad effectum, minor molestari non poterit, fideiussor vero sic.

Præterea potest dici, ꝙ etiam si penitus diceretur sublata obligatio principalis, tamẽ sustineatur fideiussoria, quia fideiussor tacite in hunc casum futuræ restitutionis se obligauit, & sic vt principalis eo casu eueniente, vt dixi supra in secunda ratione conclusionis.

10 Ad quartum resp: Iac. de S. Georgio in l. 1. nu. 4. & 5. C. de fid. mino. quod ex eo † beneficium hoc transit in hæredem, non autem in fideiussorem, quia hæres debitoris obligatus est ex prouisione legis, fideiussor vero ex prouisione expressa ipsius creditoris. & licet Iacob. non deducat rationem differentiæ, ea tamen esse potest, quia hæres representat ex dispositione legis personam defuncti per omnia, fideiussor vero non sic, vnde nõ mirum si hæres minoris vtitur beneficio minoris, quia habetur vt ipse minor, cuius personam representat, non autem sic fideiussor, vt de se patet.

11 Ad quintum resp. ꝙ diuersum est promittere, quod minor ratum habebit, † aliud fideiubere pro minore, & ideo primo casu non tenetur promissor, nec committitur stipulatio, sicut in secundo per petitam restitutionẽ in integrum, vt d. l. 3. ff. rem rat. hab. & dicam infra art. 8. vbi reddam rationem differentiæ.

Ex quibus remanet firma regula & conclusio, ꝙ restitutio minoris non prodest fideiussori eius. d. l. 1. & 2. C. de fid. minorum.

12 Ampliatur † primò ista conclusio, vt procedat etiam in ecclesia, cuius restitutio non prodest eius fideiussori. Euerar. in sua centuria, in loco a min. ad ecclesiam & piã causam, vers. quinto istud.

13 Ampliatur † secundò, vt procedat etiam in mandatore. text. est clarus in d. l. in causæ, in princ. ff. de minor.

Et eadem ratione comprobatur, quæ militat in fideiussore, vt dixi supra, vers. & ratio duplex est &c.

Quid autem in approbatore, seu laudatore, dic vt dixi infra art. 8.

14 Ampliatur tertiò, † vt procedat etiam, si fideiussor putasset ipsum principalem maiorem, quando pro eo fideiussit, vt post Odofr. in d. l. 2. inquit Alb. in d. l. 1. num. 1. C. de

. C. de fid. minor. per l. iniquissimum. ff. de iur. & facti ignorantia.

Sed ego dubito de hoc, propter ea quæ dixi supra eo. in versic. 2. ratio est, iunctis ijs, quæ dicam infra eodem limit. secunda.

Nisi saluando ampliationem dicas, quod debet fideiussor insormare se de ætate minoris &c. vt dixi infra eod. versic. accedat etiam. Vel dic vt dicam infra eod. d. limit. 2.

15 Ampliatur † quartò, vt procedat etiam ècontra, idest quod restituto fideiussore, ex causa minoris ætatis, non restituatur principalis maior. l. minor. l. vltima. ff. de minor. & luce clarius est.

16 Ampliatur quintò, † vt procedat etiam in casu, quo minor esset tutus ipso iure, & conueniri non posset, non quia restitutus esset, sed quia naturaliter tantum esset obligatus, quia nihilominus fideiussor tenetur. tex. est in l. si pupillus. ff. de arbitr. & ibi notat Albet. & idem Alb. in l. 2. C. de fid. min.

Sed aduerte quia contra hoc facit, quod concludam infra art. 7. Nisi soluendo dicas, vt ibi

17 Ampliatur † sextò, vt fideiussor etiam de euictione teneatur, etiam si euincatur res ipsi emptori a minore prætextu minoris precij. secùdum Ang. in l. 1. nu. 3. C. de fid. min. Bellam. in c. auditis. nu. 15. vers. subdit. de rest. in integ. Tiraq. de vtr. retr. parte 1. ad finem tituli. num. 42. & 44. & est text. in l. minor. ff. de euict.

18 Limitatur † e contra supradicta conclusio plurib. modis, quos tacite sentit tex. generaliter, in l. 3. §. sed vtrum. ff. de mino. dum inquit quod interdum prodest restitutio etiam fideiussori.

Primo igitur limitatur, vt non procedat, quando ipse quoque fideiussor est minor, text. est. in l. minor. l. vltima. ff. de min. faciunt omnia quæ dicam infra in 2. parte in quæst. si aduersus fideiusionem, & hoc non habet dubium.

19 Sed potest bene circa hoc dubitari, † an hoc casu min. fideiussor indigeat noua restitutione, an sufficiat restitutio minoris principalis.

Breuiter ego non reperio factum hoc in istis terminis indiuiduis, sed tantum generaliter, vt dicam generaliter infra ead. q. art. fin.

Sed quantum ad hoc, puto sic dicendum. Aut minor fideiussor vult restitui aduersus suam fideiussionem, & vtique indiget particulari restitutione propria, & tunc quæretur, an læsus fuerit fideiubendo, vt C. si adu. fideiuss.

Aut vult, vt restitutio minoris principalis sibi prosit, & tunc (quicquid dubitent doct. allegandi infra ar. seq.) ego puto euitandum circuitum hoc casu, & sufficere ipsi fideiussori minori restitutionem ipsius principalis minoris, si fideiussor illa vti velit, & æquius puto, præsertim ad euitandas expensas litium, & nouæ instantiæ.

20 Limitatur secundò, vt procedat quidem, quando fideiussor fuit adhibitus timore restitutionis in integrũ, non autem, quando timore bonorum, & sic in casu quo minor non esset soluendo, puta, quia parum haberet in bonis &c. quia tũc restituto ipso minore restitutio eius ipsi quoque fideiussori prodesset, vt egregie, & peregrine limitat Fulg. in dict. l. 2. in fine. C. de fid. min. & idem Fulg. in l. minor. num. 8. ff. de procurat. & subdit Fulgos. in d. l. 2. quòd omnes leges loquentes de fideiussore, & quando scilicet restituatur, si bene percurrantur loquuntur secundum prædictos terminos, & reperi postea, quod idem si dil genter legatur. & intelligatur voluit Rebuff. in tit. de rest. in integ. gloss. 3. art. 2. sub num. 6.

Huic egregiæ limitationi obstat id quod dixi supra in 3. ampliatione ex intentione Odofr. & Alb. vbi ibi & ibi vno modo respondi, videlicet, quod imputare sibi debet, quare non inuestigauit diligentius, an ille esset maior, vel minor pro quo fideiubebat.

Vel possumus dicere, quod Fulg. loquitur quando constat, quòd fieiussor sciebat suum principalem esse minorem, & nihilominus nolebat obligari, nisi in casu quo non esset soluendo, non autem in casu restitutionis futuræ, & sic loquitur in casu quo cogitare potuit de casu restitutionis in integrum, oppositum vero in casu quo cogitare non potuit quia nesciebat esse minorem, & ratio differentiæ tunc clara erit, quia in casu scientię potest habere locum argumentum ab inclusione ad exclusionẽ, non autem in casu ignorantiæ, quia quod ignoratur, excludi non potest.

21 Limitatur † tertiò sing. vt non procedat, quando minor naturaliter tantum obligatus fuit, cui obligationi potest accedere fideiussor. l. 1. ff. de fideiuss. nam tunc restituto minore contra naturalem obligationem fideiussori quoque proderit restitutio. Ita sing. Ang. in l. Marcellus. num. 4. ff. de fideiussor. & idem vult Paul. de Castr. in casu quo pupillus indigeret restitutione, sed ipse tenet, quod pupillus, vel adultus sit tutus ipso iure aduersus naturalem obligationem tantum.

Sed contra hanc limitationem facit expresse, quod dixi supra ampliatione quinta. Solutio autem colligitur ex his quæ dicam inf. art. 7.

Limitatur quartò, quintò, sextò, septimò, & octauò alijs modis, sed quoniam dubitationem recipiunt, dicam separatim de omnibus infra articulis sequentibus, vbi vide pro alijs limitationibus.

Articulus II.

22 AD secundum, † An scilicet supradicta conclusio procedat, quando minor fuit restitutus ob dolum aduersarij?

Videtur quod procedat, & quòd neque etiam hoc casu restitutio minoris prosit fideiussori.

Primo, quia aut dolus dedit causam contractui, & est tutus minor ipso iure, nec restitutione indiget. l. & elegãter. ff. de dolo. in prin. & l. si dolo. C. de rescind. vend. Aut incidit dolus, & tunc ex eo contractu agitur, vt l. si quis affirmauerit. ff. de dolo. & l. Iulianus. §. si venditor. & §. pet contrarium. ff. de act. empt. & sic cessare videtur semper restitutio, & casus qui præsupponitur.

Secundò, licet daretur casus, quod minor restituatur & dubitetur, quid de fideiussore, tamẽ non videtur prodesse hæc restitutio fideiussori, nam pater, & fideiussor

23 æquiparantur, † l. cum quidam. in prin. ff. de verb. oblig. vbi gloss. & doct. Sed pater non restituitur, quãdo filius

24 eius minor † dolo deceptus fuit, l. 3. §. sed vtrum. per gl. & Bald. ibi, ff. de minor. ergo &c.

Sed contra est veritas, text. est expressus in l. 2. C. de fideiuss. min. & in l. exceptiones. la 2. vers. rei autem. ff. de excep. & dn̄ores omnes vbique ita admittunt, Azo in summa. C. de fid min. gloss. Bart. Cyn. & omnes in d l. 2. gloss. l. in causæ, in princip. & in §. 1. ff. de min. gloss. in d. §. sed vtrum. & in d. l. minor. ff. de procur. & ibi Bart. nu. 4. & Bald. nu. 3. Ang. in l. Marcellus. in fine. ff. de fideiuss. Iacob. de S. Georgio in l. 1. nu. 7. C. de fid. min. Cuman. in l. exceptiones. num. 6. de except. qui dicit, quòd hoc casu beneficium restitutionis potius reale est, quàm personale. Affict. super constit. regni. lib. 2. rub. 40. num. 26. Rebuff. de restit. in integrum, art. 2. gloss. 3. nu. 8. Duen. reg. 330. in prima fall. cum concord. & nemo est qui alicubi contrarium attentet.

Ratio autem est, quia quando minoris restitutio non prodest fideiussori, accidit, ne damnum creditor indebite sentiat, d. l. in causæ. in princ. sed ista pietas, & æquitas nõ debet exerceri cum eo, qui dolum adhibuit, nam

ex

ex dolo suo præmium reportaret, contra ll. vulgares, ergo &c.

Et facit pro hoc l. qui res. §. huic applicatur. ff. de solu.

Ad contrariis resp. sic.

Ad primum, vt bene dicunt gloss. & Bart. in dict. l. 2. C. de fid. mino. quòd scilicet datur restitutio, etiam vbi
25 de dolo competit, quia cessat † de dolo actio, vbi aliud remedium competit, etiam extraordinarium, vti est restitutio, text. est expressus. in l. 1. §. penult. ff. de dolo, & elegantior in l. fin. ad finem. ff. de restit. in integrum.

Ad secundum dic, vel cum Bart. in d. §. virum. quòd
26 æquiparatio patris, & fideiussoris † non est generalis, vel quod ratio differentiæ est, quia pater iussit ibi, vnde minus excusari debet, arg. l. in causę. §. 1. ff. de minor. Vel quòd pater non potest restitui ibi ex persona filij, quia ipse causauit læsionem filij &c.

Hac ergo conclusione retenta.

27 Amplia † primò, vt procedat etiam, quando minor fuit enormissime læsus, & sic dolus non expressus & verus, sed præsumptus tamen adest, ex quo restituitur minor, nam restitutio eius proderit etiam fideiussori hoc etiam casu, & sic d. conclusio procedet etiam in dolo pręsumpto. Ita colligitur ex his quæ decidit eleganter D. Ioseph de Lodouicis in Decisionibus Perus. decis. 27. nu. 4. & sequen. libr. 2. quod est multum notandum pro extensione ad d. l. 2. C. de fid. min. & reperio quòd hoc singul. tenuit Bal. in consil. 227. num. 2.

Amplia secundò, vt procedat etiam, quando nõ dolo aduersarij, sed tertij fuisset lęsus ipse minor, & ille tertius non esset soluendo. Petr. & Bald. in d. l. 1.

Sed Fulg. ibi idem vult etiam, si ille tertius sit soluendo. Iacob. vero de S. Georgio totum contrarium tenet, vel sit soluendo, vel non soluendo tertius, inquit enim, quod dolus tertij non debet redundare in damnum creditoris.

Ego puto æquius, ꝙ distinguatur, vt dixi in ampliatione, & sic, si tertius non est soluendo restitutio minori detur, & prosit etiam fideiussori, potest enim de facili esse, quod aduersarius participauerit fraudem cum illo tertio, vel si non participauit, tamen quia eadem est causa restituendi ipsum fideiussorem, quæ est restituendi ipsum minorem, videlicet æquitas magna, propter quam subsidiarie succurritur, ideo fideiussori quoque prodesse debet. faciunt dicta per Bart. in l. 1. C. si in comm. eadẽque causæ, in distin. de qua ibi, dum ponit hoc de identitate causæ restituendi litis consortes, vnà cum minore.

Articulus III.

28 AD tertium, † An scilicet restitutio minoris prosit eius fideiussori, quando fideiussor sit hæres minoris?

Videtur quòd non.

29 Quia beneficium restitutionis † nõ competit hęredibus ipsius minoris, quando aliquo modo ipse hæres ratum habuit id quod minor fecit, l. paterfam. & ibi gloss. Bar. & alij ff. de priuile. cred. Ang. Aret. in §. si quis agẽs. num. 15. Instit. de actio. Mauric. in d. suo tract. de restit. in int. c. 15. & quos congeram infra q. 50. art.... Sed vtiq. dicitur fideiussor habuisse ratũ factũ minoris, si pro eo fideiussit, & voluit pro eo teneri in casu quo ille in integrum restitueretur, vt d. l. 1. & 2. C. de fid. min. & hæc ratio multum vrget.

Contra tamen est communis cõclusio omnium. Bart. in l. Stichum, aut Pamphilum. §. quod vulgo, in fine. ff. de solut. vbi de communi. Alber. in l. 1. C. de fid. min. & ibi Paul. de Castr. num. 1. Bart. in l. in causæ. §. Pomponius. num. 1. ff. de min. Bald. in d. §. quod vulgo Alex. in d. l. 1. num. 2. Bellam. in c. auditis. nu. 15. de rest. in integ. Duẽ. reg. 330. in limit. Rebuff. de rest. in integ. art. 2. glo. 3. nu. 7. & neminem vidi qui discrepet.

Text. est sing. in d. §. quod vulgo. in fine.

Et ratio esse potest, quia hoc casu fideiussor vult restitui non vt fideiussor, sed vt hæres minoris, quique minorem repræsentat.

Ad contrarium videtur difficilis responsio. Nisi illam
30 communem conclusionem, quod hæres minoris † non restituatur ex persona minoris, quando factum minoris approbauit, intelligamus in approbatione ex post facto, idest postquàm decessit minor, & adiuit hæreditatem, verbi gratia, si ratificauit tunc temporis venditionem a minore factam, accipiendo precium, vel locationem, accipiendo pensionem, vel censum &c. non autem in istis tacitis ratihabitionibus per prius.

Et ratio est, quia quando per prius ratificasset, non diceretur fecisse vt minor, sed vt fideiussor, vel alius: quando vero post mortem eius, & aditam hæreditatem ratificauit, vt ipse minor iam maior factus fecisse dicitur, si igitur restitutio non potest prodesse hoc casu ipsi fideiussori, nisi vt ex persona minoris, non mirum si non nocet ei ratificatio, antequam ipse personam minoris acceperit per aditionem hæreditatis, quia non vt minor dicetur ratificasse, sed vt fideiussor, vt fideiussor autem nõ restituitur hoc casu, sed vt hæres minoris. Ideo &c.

31 Limitatur † hæc conclusio, vt procedat casu quo minor decessit non petita restitutione, secus vero si petita & obtenta, & ratio differentiæ subtilis ea est secundum Paulum de Cast. qui ita videtur limitare in d. §. quod vulgo. in ver. ratio est &c.

Quia quando minor non petijt ipse restitutionem, tunc obligatio eius principalis remãsit efficax vsque ad mortẽ, & in hæreditate efficax reperitur, quia spes restitutionis in integrum nihil potuit operari ad illam inualidandem, vt dictum fuit supra alias quæst. 42. Quo fit, vt per aditionem hæreditatis factam a fideiussore, extinguatur fideiussoria obligatio, quia ipse est obligatus efficaciter vt principalis, & vtiq. nemo potest esse principalis, & fideiussor sibi ipsi, & propterea poterit postea petere restitutionem in integrum ex persona minoris sui authoris, vt hęres eius, ꝑ cuius persona est principaliter, & efficaciter obligatus. Quãdo vero minor iam petijt & obtinuit restitutionem in integrum, tunc obligatio principalis eo viuente extincta fuit, & remansit fideiussoria, vnde cum in hæreditate non reperiatur ista obligatio principalis, fideiussoria remanet, quia non potest cum principali confundi, quæ non adest, & consequenter fideiussor nõ potest ex persona minoris amplius restitui, quia iam liberatus fuit minor dum viuebat, neque etiam ex sua propria persona, quia vt fideiussor non est dignus hoc beneficio, d. l. 1. & 2. C. de fid. min. & sic subtiliter dicebat Paul. de Cast. esse casum in d. §. quod vulgo. secundum intellectum glossę, & certe multum bene procedũt
32 obscura verba illius text. † stante hoc intellectu, vt tu ipse videris post Paul. præall. Iste autem intellectus videtur necessarius, stãte ibi duplici negatiua, ibi, non potest dici non tolli obligationem &c. quarum secundam tollebat Rogerius, sed diuinatiue. Præterea ꝙ text. loquatur tantum in casu quo minor viuens non petijt, nec obtinuit ipse restitutionem in integrum, constat duobus in locis in ea litera, primum ibi, & decessit minor intra tempora restitutionis &c. & in fine, ibi, fideiussori auxilium restitutionis intra tempus constitutum, saluum erit, quæ verba necessario probant, quòd restitutio petita & obtenta non erat, quia non tractaretur de tempore quod datur ad illam petendam, & certe ista limitatio est multum subtilis, & cuilibet prima facie potius oppositum visum fuisset verius.

Arti-

Articulus IIII.

33 AD quartum, † An scilicet, restitutio in integrum minoris prosit etiam eius fideiussori, quando fideiussor esset habiturus regressum contra ipsum minorem?

Videtur quod neque etiam hoc casu prosit fideiussori, vt tenuit Paul. de Cast. in d. l. Stichum. §. quod vulgo, ad finem. ff. de solut. & ibi Cuman. & Paul. de Cast. in l. 1. num. 2. C. de fideiuss. min. & ibi Alex. nu. 2. qui dicit, ꝙ opinio Bartoli, qui contrarium dixit, non potest defendi, & idem tenet Ias. in l. si cum procurator. num. 5. ff. de re iud.

Ea forte ratione, quia non potest dari casus quo fi-
34 deiussor habeat regressum efficacem contra † ipsum minorem, nam semper minor restituetur etiam contra ipsum fideiussorem, si ab eo molestabitur, vt l. 1. & ibi docto. C. de fid. min.

Contrarium tenet singul. Bar. in d. §. quod vulgo, nu. 2. ff. de solut. Imo in d. l. si cum procurator. vt refert Ias. ibi sub n. 5. Ang. in l. 1. n. 5. C. de fid. mino. & ibi Iac. de S. Georg. n. 7. vers. 3. casus, & vers. 4. casus. Natta. in cõs. 658. n. 6. lib. 4. vbi allegat et idem dicentes Bar. in l. Marcellus. ad finem. ff. de fideiuss. & in l. & fideiussor. ff. de re iud. & Alexã. Soc. & Cyn. vbi ibi. & dicit ita esse tenendum quicquid dicat Alex. in d. l. 1. C. de fid. mino. idem tenet Rebuff. sub aliis verbis notabilioribus & generalioribus, in titulo de rest. in integ. artic. 2. gl. 3. num. 9. videlicet, quod restitutio minoris prodest fideiussori quoque, quando alias minor non plene & in pace conse queretur beneficium hoc, & idem Duen. reg. 330. in 4. fallen. cum concor. & profecto hæc mihi videtur magis communis opinio sine dubio.

Et viua ratione confirmatur, quia qñ minori non dicitur plene succursum, si non succurratur, & maiori litis cõsorti, et ipsi maiori prodest beneficium restitutionis in integrum ex persona minoris, vt plene dixi sup. q. 46. artic. 4. vnde si non restituto fideiussore minor ab eo controuersiam passurus sit, & sic in pristinum damnum reuersurus, non potest negare ipsi minori vti necessario defensori sui fideiussoris pro suo proprio interesse, quin eius beneficium fideiussori quoque suo communicetur. & hac ratione satis firmatur opinio Bartoli, & cõmunis quam omnino tenendam puto.

Ad contrarium difficultas videtur respondere, nisi detur casus, in quo fideiussor habeat regressum efficacem contra ipsum minorem, idest ꝙ minor contra fide
35 iussorem non possit restitui. Sed breuiter dic † quod dari potest, vt per Ange. in d. l. 1. C. de fid. min. vt exemplificando ipse latius deducit.

Et vltra eum, contingere potest hoc, si fideiussor mi-
36 noris sit † pater eius, cui tantam debet filius reuerentiã, vt contra eum restitui non posit, l. 1. C. qui & adu. quos. & dixi supra q. 18. art. 2.

37 Item si fideiussori † obligatus est minor cum iuramẽto, non autem ipsi creditori principali.

38 Item † si minor maior factus, intra tamen quadriennium, quod ad petendam restitutionem datur, rursus promisit fideiussori, quod non patiatur damnum aliquod occasione illius fideiussionis, & sic conseruationẽ indemnitatis rursus maior factus ratificauit, quo casu si petat restitutionem aduersus creditorẽ principalem, & creditor molestet fideiussorem, dabitur casus, quod fideiussor efficaciter poterit constringere ipsum minorem, cum minor contra eum restitui non possit. & sic sublatum est fundamentum. Paul. de Castr. & Alexandri, vnde tene securè communem, quando dubitur iste casus, quòd intersit minoris non molestari a fideiussore, vel restitui contra eum etiam alia de causa consideratione digna, per regulam l. minorib. ff. de mino. & l. si in emptionem. ff. eo. cum simil. quod interesse prudens aduocatus in contingenti casu considerare & deducere noueri. Et adde text. singu. pro prædictis, in l. fi. in fine. C. de vsur. rei iudic.

Articulus V.

39 AD qintum, † An scilicet restitutio minoris prosit ipsi fideiussori, quando aduersarius minoris habet regressum contra alium, absque eo quod fideiussorem astringat?

Videtur ꝙ neque etiam hoc casu prosit. Nam non debet præiudicari ipsi creditori in hac electione, vtrum malit conuenire fideiussorem vel alium. Quinimo cum ipse voluerit fideiussorem adhiberi ipsi contractui cum minore inito, etiam si sciret, ꝙ contra alium sibi daretur regressus, apparet quòd iam optauit quam viam eligere mallet, idest conuenire fideiussorem, non soluente, vel contrauueniente minore.

Contrarium determinant omnes doct. communiter. Azo in rub. C. de fid. min. glo. in l. minor. ff. de procurat. glos. in l. si pupillus. ff. de arbit. glos. in l. 2. §. sed verum. ff. de min. Bar. in d. l. minor. num. 4. & Bald. ibi num. 3. Angel. in l. 1. num. 1. C. de fideiuss. mino. Alb. ibidem in fine. Iacob. de S. Georgio num. 7. vers. secundus casus, & Petr. de Bellaper. ibi col. 2. in fine. Angel. in l. Marcellus. num. 4. ff. de fideiuss. Rebuff. de rest. in integ art. 2. glos. 3. num. 11. Dueon. reg. 330. in 2. fallen. cum concord. & communem dicit Bald. in dict. l. minor. Et ita tenendum est.

Et primo probatur per text. & exemplum, de quo in
36 eo, in l. 2. ff. de adm. tut. Quando † scilicet minor restituitur contra hæreditatem aditam, nam potest aduersarius eius, idest creditor hæreditarius, ire & agere contra hæredem proximum in gradu qui illam recipiet, vel petere distrahi bona hæreditaria &c.

37 Secundo, † probatur per alium text. cum alio exemplo de quo in eo, in d. l. minor. ff. de procur. Quãdo scilicet minor restituitur aduersus defensionem susceptam alicuius in iudicio, & pro eo interuenit fideiussor, nam creditor illius principalis pro quo minor suscepit defensionem habebit regressum contra ipsum principalem omisso fideiussore, vnde &c.

Ad contrarium resp. quòd cum ex eo regulariter restitutio minoris non prosit fideiussori, quia iniquum est fieri hoc in necem ipsius creditoris, vt dicit text. in l. in causæ. la 1. in princ. ff. de minor. Sequitur, quòd quoties cessat hoc absurdum, quia puta salum est ius suum creditori alia via, incipiat iniqua fieri regula, vt contra fideiussorem detur actio creditori, & non prosit illi beneficium quod prodest eius principali &c.

Articulus VI.

38 AD sextum, An scilicet † restitutio in integrum minoris prosit ipsi fideiussori, quando sumus in iudicialibus?

Aduerte, quia videtur posse duob. modis intelligi.

Primo secundum casum d. l. minor, ff. de procur. vide licet quando minor interuenit in iudicio vt defensor alicuius, & dedit fideiussorem &c.

Secundo modo, quando interuenit pro semetipso, & dedit fideiussionem de stando iuri, & iudicatum soluendo &c.

39 Quo ad primum, † habemus tex. expressum in d. l. minor. vbi dicitur, quod si succurratur minori ope restitutionis in integrum, succurritur eius quoque fideiussori. Et per hunc tex. dixit Bartol. quòd in iudicialibus restitutio

tutio minoris prodest ipsi quoque fideiussori, vt per eũ in l.2. C.de fid.min.& ibi Bald.num.3.& Alber.& alij. Afflict.super const.regni.l.2.Rub.40 num.25.

Et rationem elegantem affert Affl.præall. Quia tunc ipse fideiussor obligatur ex processu sui principalis, vnde &c.l.fin.in fin.C.de vsur.rei iudic.

40 Quo ad secundum † dubitari potest. Quia non videtur posse dari ratio differentiæ, quare si in iudicialibus succurreretur ipsi quoque fideiussori, eo modo quo dictum est secundo loco, non succurri debeat eidem etiam in extraiudicialibus.

Sed hoc quoque casu tene conclusionem Bartoli & aliorum, vt scilicet restitutio minoris prosit fideiussori. Et ratio est, per quam tolletur quoque ratio dubitandi. Quia cum restitutio iste restauret causam tãtum ipsi minori, non autem auferat creditori iura sua, dicitur habere regressum creditor contra ipsum minorem pro suo credito principali, vnde subintrat conclusio de qua supra art.præcedenti, quòd in tali casu succuratur ipsi quoque fideiussori. Et hoc voluit sing.glos.in d.l.minor.in gloss.magna, var sic.tu ergo dic.

Articulus VII.

41 AD septimum, † An scilicet beneficium ipsius minoris prosit fideiussori eius, quando minor esset tutus iure communi?

Breuiter, quia quæstio potius innolute ponitur a scribentibus quàm difficilis in se sit, distinguendo & resoluendo procedendum est. Et distingue duos casus.

41 Primus est, † quando minor est tutus iure communi, quia obligatio eius principalis est nulla ipso iure. Et conclude in hoc casu quod sic. Ita concludunt Bart. in l.in causæ.l.a 2.§.Pomponius. n.1.ff.de minor.& Ang.in l.1. n.2.C.de fid.mino.Bal.in l.ea quę.C.eo.vt refert Sigism. in lib.stat. Baldi in verbo gabella. num.14. & Cæphal. consil.437.num.22.& 81.lib.3.

Per l.Marcellus.ff.de fideiuss.a contrario sensu.

42 Et ex hac prima cõclusione infertur, † quod si minor sine decreto prædium alienauerit, & dederit fideiussorem, cum alienatio sit nulla, non tenebitur fideiussor de euictione si minor prędium suum repetat de manu possessoris. Similiter, si statutũ in aliquo alio casu annullet penitus actum minoris, & illi actui accedat fideiussor, vt in terminis statuti Vicentini concludit Cæphal.d.consil.437.

43 Infert † etiã, quod si ex dispositione statuti, contractus de quo non soluitur gabella sit ipso iure nullus, & tamen contrahentes teneantur ad pœnam centum, & accidat quòd minor contraxerit non soluta gabella, & fideiussorem dederit, quo ad ipsum contractum & obligationem ex eo descendentem, erit securus fideiussor sicut minor, etiam si minor ipse nolit vti eius beneficio. Bal. in d.l.ea quæ.C.de fid.min.& Sigism.præall.

44 Secundus † casus est, quando tenet quidem obligatio minoris, sed competit ei remedium ordinarium, videlicet l.2.C.de rescind.vend. Et hoc casu subdistingue.

Aut enim minori succurritur remedio dict.l.2.& tale remedium ipsi quoque fideiussori prodest, quia non dicitur tunc res euinci nisi iure communi, in quem casum dicitur facta fideiussio. Aut succuritur ei ope restitutionis ad supplemẽtum precij, & tunc secus, quia cum iure speciali succurratur, dicitur res euinci, l.si seruus, §.1. ff.de euict. Ita Pet.de Bellap.in d.l.1.C.de fid.min.& ibi Iacob.de S.Georgio, nu.2.& 3.& idem voluit Duen. reg.330.in fine.

45 Circa quæ aduerte, ꝙ si minor esset † tutus simul & iure cõmuni & ope restitutionis, puta quia esset aliquis ex casibus, in quibus concursus remedii ordinarii non impedit extraordinarium restitutionis, quos dixi supra q.17.art.2. Et vellet minor vti beneficio restitutionis in integrũ, potius quam iuris communis, Dico, ꝙ si hoc faceret non quia re vera pinguius esset eidem restitutionis beneficium, quam iuris communis, sed vt præiudicaret fideiussori, & hoc cum ipso aduersario colluderet in necem fideiussoris, succurrendum esset fideiussori, vt scilicet minor non audiretur nisi ex beneficio iuris communis. Si vero faceret, quia reuera restitutio esset ei pinguior, & vtilior, potest dubitari an fideiussori competat remedium ordinarium loco extraordinarij, quod nõ implorat minor, quia sibi magis expedit extraordinarium, & puto ex æquitate succurendum fideiussori, si hoc remedium ordinarium odio potius aduersarij, quam fauore debitoris inductum est, vti est remedium l.2.C.de rescin.vend. nam non debet hoc casu faueri aduersario, vt rem pro iniusto precio habeat, in necem fideiussoris, & ideo intellige conclusionẽ Petr. Iabbini, & Duen. cum hac limitatione.

Articulus VIII.

46 AD octauum, † An scilicet restituto in integrum minore, teneatur laudator, vel approbator, vel promissor eius, qui, scilicet minorem pro idoneo, & securo approbauit, vel pro eo de rato promisit.

Quia variis modis, & diuersis verbis, & clausulis, solent assecurari creditores extra & præter formam fideiussionis, & in singulis casibus potest dubitari, an id qđ de fideiussoribus dictum est, in hac materia, procedat etiam in huiusmodi assecuratoribus, & approbatoribus. Ideo distincte procedendo, de singulis, separa um articulum efficiam, & de pluribus quæram.

47 Primo igitur quæro iuxta prædicta: An † is qui promisit, quod minor non veniret contra aliquo modo occasione vel ingenio vel causa &c. alias vult teneri de suo &c. teneatur vt fideiussor in casu quo minor in integrũ restituatur?

Videtur quod non.

Primo per l.si Titius & Seia. ff.de fideiuss. vbi promissio huiusmodi intelligitur de contrauentione, quæ iure communi fieret, non quæ iure speciali.

Secundò, quia quando iurat quispiam non contrauenire † quacunque ratione vel causa, non autem exprimitur aliquid de restitutione in integrum, vel ratione ætatis &c. si is qui ita iurauit, petat restitutionem in integrũ, non dicitur periurus, vt est communis conclusio doctorum, de qua testatur Soc.Iun.in consil.48. num.19. libr. 1.cum concord.per eum, quibus adde Dec. consil.349. col.3.& 4. & Dec.consil.403. num.22.versic.4.respon. & alios de quibus dicam alias in tract.iuramenti q.. .. art.... Ergo si tale iuramentum ipsius principalis non intelligitur de restitutione in integrum, argo neque ipsius assecuratoris.

Tertiò, quia hoc voluit in propriis terminis Bald.in consil.227.proponitur, num.2.lib.2.

In contrarium reperio Tiraq. in tract. de vtr.retr.in 1.par.§.1.gloss.18.num.54. dum inquit, ꝙ si minor promisit simpliciter non contrauenire, & fideiussor pro eo simpliciter intercessit, tenetur fideiussor si petat iustum precium rei ope restitutionis. Ergo magis si ipse assecurator hoc promittit.

Præterea, non potest negari, quin minor contraueniat, si restitutionem petit aduersus illam obligationem &c. ergo &c.

Ego puto quod veritas pendeat ab hoc, An promissio ista intelligatur tantum de contrauentione facti, an vero iuris, & si iuris, an iuris tantum communis, an vero etiam specialis.

Et

Et breuiter puto, quod si promissor putauit ipsum principalem maiorem, nullatenus intelligatur de contrauentione ope restitutionis in integrum, quia iste casus cogitari nō potuit. Si vero sciuit illum esse minorem, tunc æquius sit vt teneatur, pro hoc videtur tex. in d. l. si Titius & Seia. ff. de fideiuss. quæ ita procedet. Et ita tenendo.

Ad contraria resp. sic.

Ad primum, vt dixi statim.

Ad secundum, quòd illud in principali permittente, hoc vero in accessorio, & ratio differētiæ esse potest, quia accessoriæ personæ solent adhiberi contractibus, vt assecurent creditorem in casu contrauentionis magis quam ipse principalis, vt notum est, &c.

Præterea bene verum est, quod specialiter debet fieri mentio de beneficio ætatis, vt illud prohibitum dicatur, & in hoc fundatur communis conclusio in contrarium adducta, & hæc bene procedunt, quando agitur de ipso principali, ne amittat beneficium restitutionis, causa huius generalis promissionis iuratæ, sed hîc agitur de assecuratore, neque propterea denegatur beneficium restitutionis principali, sed denegatur ipsi approbatori, & assecuratori.

Ad tertium respon. quod Bald. loquitur in casu enormissimæ læsionis, & doli præsumpti, quo casu non est mirum, si succurritur quoque fideiussori, per ea quæ dixi supra eod. art. 2.

Amplia conclusionem prædictam secundum Tiraq. præall. d. tract. de vtr. retr. §. 35. gl. 4. n. 40. vt procedat e-
49 tiam quando iste † assecurator promisisset, quòd minor nullam molestiam, & inquietudinem inferet ipsi creditori. Quod rationibus prædictis cōfirmari potest.

50 Quæro secundo, † an is qui promisit quòd minor ratum habebit quod promisit, aliàs vult teneri de suo &c. teneatur vt fideiussor in casu quo minor restituatur in integrum?

Videtur quod sic. Quia non videtur ratum habere actum is qui actum a se gestum infringit, quia illum non approbat, sed perperam gestum ait, & præsertim cū ope restitutionis infringitur, vt l. 1. ff. quod met. causa. vbi ratum habere non dicitur præter contractum metu initū, licet ille actus ipso iure teneat, & actionē pariat, & obliget ipso iure promittentem princ. Instit. de excep. prout accidit in contractu in quo minor læsus est. Et quia ra-
51 tum non habet is, quem pœnitet. † l. intantum. vbi gloss. ff. de rer. diu.

Sed breuiter contra est veritas. Text. est expressus in l. 3. ff. rem rat. haberi. Et ibi omnes notant. Et sequuntur simpliciter etiam alibi doct. Rom. sing. 557. Anchar. in cap. mandatum. nu. 5. de procur. & in consil. 330. nu. 9. & Ias. in l. si pacto quo pœnam, in fine. C. de pact. & Aret. consil. 100. numer. 5. Fulgos. in l. minor. ff. de euiction. & Alban. in lucubr. ad Bart. d. l. 3.

Et ratio est, quia qui de iure contrauenit, dicitur ha-
52 bere ratum, † vt inquit præall. Illustr. Card. Alb. d. l. post Aret. consil. 29. in fine, & Fulg. præfatum.

Ad contrarium resp. quod ius non habet ratum, non
53 autem homo, est enim ratihabitio † consensus adhibitus ex postfacto actui, cui non aliud deficit, quàm consensus ad actum perficiendum & conualidandum, toto tit. ff. rem rat. haberi, quod quidem non cadit neque necessarium est in casu nostro, vbi præsupponitur, quòd ab initio actus fuerit solennis, & perfectus quo ad consensum minoris, & licet postea pœniteat minorem, ita perperam rem suam egisse, & videatur propterea ratum nō habere quod fecit vt d. l. in tantum. & ibi gl. ff. de rerum diuis. tamen illud euenit, quia fit iure non permittente, quod non accidit hic, vbi restitutio in integrum ipsi minori a lege indulgetur.

Stat ergo conclusio, quod si creditor stipuletur pœnā in casu quo minor ratum non habeat, & minor petat restitutionem in integrum, promissor pœnæ non teneatur, quia stipulatio ista non est commissa, vt est expressum in d. l. 3. & ibi omnes.

54 Et propterea datur cautela, † quod qui vult securiorem se reddere in casu petitæ restitutionis, vel fideiussorem simpliciter accipiat, vel specificari faciat, quod minor non petet restitutionem in integrum, & tunc si petat, tenebitur promissor vt purus fideiussor. ita Paul. de Castr. in d. l. 3. col. 1. in fin. Fulg. consil. 233. per totum, & Aret. consil. 100. num. 1.

55 Quæro tertiò, an laudator † & approbator minoris teneatur, si minor restituatur in integrum, prout tenetur fideiussor? Casus autem iste accidit, quando minor fideiubet pro aliquo, & creditori approbatur & laudatur iste minor pro fideiussore idoneo & securo, &c.

In hoc articulo distingue tres casus.

56 Primus est, quando † laudator simpliciter approbauit minorem pro bono fideiussore, puta si creditor dixit, approbas tu mihi hunc fideiussorem pro bono, & approbator responderit, quòd sic.

Et hoc casu concludo, quòd non tenebitur laudator, si minor aduersus hanc fideiussionem restituatur.

Primo per text. in l. si vero. §. 1. ff. qui satisd. cogan. vbi
57 sing. æquiparantur † in fideiussore hæc duo esse euidenter locupletem, & approbatum, quo fit, vt verba laudatoris approbantis minorem pro bono fideiussore, intelligantur respectu facultatum, idest quod sit soluendo, non autem respectu priuilegij personalis, vel ætatis, vel fori &c.

58 Secundò, quia quando plures fideiussores † fideiubēt pro aliquo, dicuntur esse inuicem approbatores, & laudatores vnus pro alio, & ideo si vnus non sit soluendo, alij tenentur insolidum pro eo vti confideiussores illius, l. si plures. & ibi Bart. & Alber. ff. de fideiuss. l. fin. ff. de const. pecu. cum simi. sed ego habeo, quod si vnus e plu-
59 ribus † confideiussoribus restituatur in integrum, alij nō tenentur pro eo, nisi sciuerint illum esse minorem, vel ex interuallo fideiusserint pro eo, vt l. si Titius & Seia. ff. de fideiusso.

Quod est argumentum euidens, quòd nisi creditor specialiter cogitauerit de minoris ætatis beneficio, & propterea illos confideiussores adhibuerit, regulariter talis approbatio non faciat eos teneri. Quæ inductio confirmatur forti ratione. Nam ex illo text. satis hoc vnum
60 habemus, quod non magis priuilegiatus est † approbator mulierum, quàm minorū intercedētiū, vt ibi est expressum, quia in illo casu confideiussionis, magis indistinctè tenetur confideiussor mulieris si illa eximat se auxilio Velleiani, quàm confideiussor minoris, si ille eximat se
61 auxilio ætatis, sed alibi habeo, quod approbator † mulieris intercedentis non tenetur si illa eximat se ab obligatione ope Velleiani, vt est text. expressus, in l. si mulier contra. §. fin. ff. ad Vell. & ibi Bar. Bald. Alber. & alij, ergo si non multo minus, saltem pariformiter erit securus, & non tenebitur approbator minoris fideiubentis, si minor eximat se ab obligatione ope restitutionis in integrum.

Tertiò facit id quod voluit Dyn. in leg. reos. §. cum in tabulis. ff. de duobus reis. & sequitur Alberic. in leg. si Titius. numer. 4. ff. de fideius. videlicet, quod quando
62 vnus ex duobus † correis insolidum obligatis eximitur ab obligatione priuilegio speciali, nō tenetur correus in solidum, sicut teneretur si ille eximeretur propter inopiam eius.

Ex quibus mihi videtur, quòd simplex approbatio referatur regulariter ad opes dumtaxat, & bona, & quod qui tenetur in casu quo approbatus non est soluendo, nō teneatur in casu quo est tutus aliqua exceptione pri-

uilegiata

uilegiata,& perfonali,& cõfequenter, quòd approbator
minoris teneatur quidem fi minor non fiat foluendo,
non autem fi in integrum reftituatur.
63 Secundus cafus eft, † quando laudator minoris illum
approbauit pro idoneo fideiuffore,vel debitore &c.
Et hoc cafu videtur dubitabile.
Primò, quia qui fideiufforem pro idoneo approbat
64 & affirmat,† dicitur fuftinere vicem fideiufforis,text.eft
fing.fecundum Bal.ibi in l.cum oftendimus. §.fideiuffo-
res. ff.de fid.& nom. eorum &c. ergo fi quis minorem
pro idoneo affirmat, dicetur teneri pro eo, vt fideiuffor
eius, & confequenter etiam in cafu quo reftituatur min.
65 Secundò, quia non dicitur idoneus † qui priuilegio
ætatis tueri fe,& eximere ab obligatione poteft. l.de die.
§.qui mulierem.& ibi notant gloff.& doctor.communi-
ter.ff.qui fatifda.cogan.Item nec idoneus defenfor.text.
eft in l.minor.ff.de procur.ergo tenebitur approbator,fi
minor ope reftitutionis fe ab obligatione eximat, quia
dicetur non fuiffe idoneus, & confequenter commiffa
erit ftipulatio.
66 In contrarium teneo, quia verbum idoneus † intelli-
gitur in propofito quo ad opes, ideft vt fit foluendo,
text.eft clarus in l.fi vero.§.primo.ff.qui fatifdat.cogan.
dum dicitur, quòd fatis idoneum fideiufforem dediffe
dicitur, qui vel euidentiffime locupletem dedit, vel
approbatum, & gloff.fubdit approbatum quo ad diui-
tias,& quod fit foluendo,& ibi etiã mouet dubium,quia
67 quilibet præfumitur idoneus, & † diues, vt l.fi credito-
res. ff.de priuileg.credit. & l.cum quidam.in gloff.ff.de
legat.fecundo. ergo approbatio quoad hoc non vide-
68 tur requiri,& refpondet gloffa, quòd procedit † quando
quis vult admitti vt pauper, nam præfumitur diues &
idoneus,& ideo debet probare paupertatem,fi vero vult
admitti vt diues debet hoc probare &c. Ex quibus colli
gitur, quòd ifta idoneitas intelligitur in propofito de di
uitijs,non de alijs defectibus,vt probat etiam alius text.
in l.eleganter. §.fin.cum l.feq.ff de dolo. Et text.iudicio
meo clarus in l.fi fideiuffor. ff.qui fatifd.cog.in princip.
iuncta c.gloff.ibi.& ijs quæ dicam infra eod.art.in refp.
ad fecundum. Et ita aliàs habui in facto in quadam cau
fa Vicentina nobilium de Paiellis, fuper qua etiam pro
hac parte confuluerunt alij doctores illuftres, vt dicam
ftatim in fequenti cafu, qui fuit ille qui tunc contigit in
fortioribus terminis & ita tenendo.
Ad contraria refp.fic.
Ad primum,quod multipliciter.Primò quod d.l.cum
69 oftendimus. §.fin.debet intelligi † quo ad idoneitatem
de qua proxime dixi, ideft quod fit foluendo is qui pro
idoneo approbatur,vt eft ex clara intentione Bal.& alio
rum in l.eleganter. §.fin.& l.feq.ff.de dolo.dum exem-
plificant in eis, qui vt aliquem effe idoneum fideiufforẽ
70 † perfuadeant, inducunt illum veftibus fumptuofis co-
ram iudicibus. Neque obftat,quod text.dicat ꝙ huiuf-
modi approbatores fideiufforum, vicem fideiufforum
fuftinent, ergo vt fideiuffores tenere debent,fi minor re
ftituatur,l.1.C.de fid.min. Quia refp.quod quando fide-
iuffor minoris fideiubet tantum refpectu bonorum,non
tenetur in cafu reftitutionis in integrum, vt dixi fupra
eod.art.1.poft Fulgof.in l.2.in fi.C.de fid.min.& in l.mi
nor.num.8.ff.de procur.
Secundò etiam refpondetur,quòd licet d.l.cum oftẽ-
dimus. intelligeretur etiam refpectu aliarum idoneita-
tum,eft tamen fpeciale ibi in cafu nominantium & ap-
71 probantium fideiuffores † tutorum,& hinc eft, quod li-
cet alias teneantur tantum de dolo huiufmodi approba-
tores,vt l.eleganter.§.fin.cum l.feq.ff.de dolo,ibi tamen
tenentur vt meri fideiuffores, & ita declarat hunc text.
pro fpeciali Bald.ibi & ratio fpecialitatis effe poteft fa-
uor pupillorum, qui ipfimet idoneitatem fideiufforum
fuorum diligenter introfpicere nequeunt, & ideo æquũ
fuit vt in iftos approbatores faltem fubfidiaria actio de-
tur,ne in perniciem pupillorum,partim quemlibet fide-
iufforem approbent.&c.vt plerique faciunt, fecundum
Bart.in d.§.fin.
Tertiò refp.quod d.l.cum oftendimus, in d.§.fin.lo-
quitur in approbatoribus ad hoc deputatis, & electis a
72 publico,† non autem in alijs qui huiufmodi peritiam nõ
profitentur, vt declarat fing.Fulgof in l.fi vero.§.fi pro
rei,& ibi fequitur Alex.num.4.ff.qui fatifd.cog.& ratio
differentiæ effe poteft,quia quãdo approbator facit hoc
tanquam peritus in arte,non imputatur creditori,qui, fi
credidit ei exemplo eorum qui credunt menforibus pu-
blicis, & fimilibus.
Ad fecundum refp.quòd d.l de die. §.qui mulierem.
ff.qui fatifd.cogan.loquitur in fideiufforibus iudiciarijs,
73 qui fpecialiter debent effe non folum idonei facultati-
bus, fed etiam non habere priuilegium fexus vel ætatis,
ne iudicia ludibrio fint, vt ibi doct.declarant.& ideo fi-
deiuffor non negabitur idoneus alias,& tamen non di-
cetur fatifdatum in iudicio propter præfcriptionem fo-
ri,vel alia de caufa huiufmodi, vt eft text.in dict.l.fide-
iuffor.ff.eod.qui fatifd.cog.
Sit ergo firma conclufio, quod qui approbat mino-
rem pro idoneo fideiuffore, fi minor reftituatur,non te
netur vt fideiuffor eius.
74 Tertius cafus eft, † quando laudator minoris appro-
bauit illum pro idoneo,bono, fufficienti,& fecuro,pro-
ut factum fuerat in illa caufa Vicentina de qua paulo an
te dicebam.
Et hoc cafu videbatur omnino quòd laudator hu-
iufmodi teneretur in cafu quo minor reftitueretur in in-
tegrum.
Quia vltra prædicta de verbo idoneo. Videtur clare
colligi ex illis alijs verbis bono, & fecuro, quæ quidem
neceffario videntur effe referenda ad alios defectus,cum
ad defectum facultatum referatur proprie verbum, ido-
neo,ne illa verba fint fuperflua. Et pro hoc facit id qđ
tradit Ang. in l.1.num.4. ff.qui fatifd.cog. quem fequi-
tur ibi Alex.num.5.dicens cum Angelo tenere etiam a-
lios videlicet, quod illa verba cautum & fecurum ratio-
ne euitandæ fuperfluitatis, extendunt fuam ordinariam
fignificationem,adeo quod verba idoneo & fufficienti,
quo ad facultates intelligenda erunt,d.l fi vero,in fin.&
d.l.fi fideiuffor.ff qui fatifd.cog.& text.& gloff.in capit.
cum adeo.de refcript.& can.ftudeat.50.dift.& verba bo
num,& fecurum, ad perfonales exceptiones referentur.
75 Quia nõ videtur fecurus † qui timet aliquam iuris exce-
ptionem,vt dicit D.Ant.in ca.quotica. de pact.& Abb.
in fin.& non dicitur fecurus qui habet fecuritatem, fed
76 expugnabilem. † Bal.in l.1.in fin. C.fi adu fel & actus
77 non dicitur inexpugnabilis, † quando ope reftitutionis
refcindi poteft, auth.facramenta, & ibi doct.fuper ver-
bo inuiolabiliter.C.fi adu.vend.
Secundò,quia quamuis verba prædicta poffent refer-
ri ad exceptiones iuris communis,& directas,tamen ver
78 bum,fecuro,dicitur excludere † omnes exceptiones tam
directas quam indirectas, vt dixit Ang.in l.Papinianus.
§.fi quis mortis.num.2.ff.de inoff.teftam.
Tertio facit text.elegantiffimus in l.fi quis ftipula-
tus fit Stichum. quæ eft l.152.in §.fin. ff.de verborum
obligation.
Quarto facit text.in l.fcire oportet. §.fin. ff.de tut &
cur.datis ab his,ibi,neque enim facultas,neque dignitas
ita fufficiens eft ad fidem, vt bona electio & benigni
mores &c.
In contrarium confultus ego refpondi,& accidit,ꝙ in
eadem caufa cõfuluerunt Ill.Iureconfulti Cæphalus, &
Decianus,quorum quidem alterũ confilium eft impref-
fum,

sum, videlicet Cephali consil. 437. numer. 22. & 81. libr. 3.

Sed bene verum est, quod potissimum fundamentum in illa causa erat statutum Vicentinum, quo cauetur, quòd fideiussiones minorum sint ipso iure nullæ, nisi cum quadam solennitate celebrentur, quæ in eo casu seruata non erat, vnde subintrabat clara conclusio de qua supra ead. q. art. 7. in primo casu, quod hic non præsupponitur. Quod tamen pro hac opinione nunc etiam facit est, quòd ad rationes adductas supra in contrariũ, ibi fuit plene responsum.

Quid tenendum?

Ego puto quòd hoc multum pendeat ab arbitrio iu-
79 dicis,† inspecta qualitate ipsarũ personarum, videlicet, an is qui approbauit minorem sciuerit ipsum esse minorem, vel non. Et si sciuit procedat prima opinio, sin minus secunda, & pro hoc facit d. l. si Titius & Seia. ff. de fideiuss. Item si sciebat ipse creditor, quo casu multo magis hoc procedere puto, non enim est verisimile quòd cum minore contraxisset, nisi habuisset qui eum laudasset pro securo, & sic eum assecurasset.

Neque obstat quòd in d. consilio indistincte tenuerim hanc secundam opinionem, quia ex verbis instrumenti apparebat responsio ad rationes primo loco adductas, & obligatio erat nulla ipso iure. Vnde ita conciliarem hæc contraria.

Articulus IX.

80 AD nonum, An in casibus † in quibus restitutio minoris prodest etiam ipsi fideiussori, prosit etiam si minor nolit vti beneficio restitutionis sibi competentis, & sic, an inuito minore sibi succurri debeat?

Videtur quòd non.

81 Primò quia non potest cogi minor † vti beneficio restitutionis in integrum sibi competentis, leg. si iudex circumuento. ff. de minor. & ratio est, quia alias hoc beneficium retorqueretur ei in odium &c. vt dixi supra pluries.

Secundò, quia superfluum videtur auxilium fideiussori, si minor ipsemet vult soluere id quod debet, & satisfacere creditori.

In contrarium concludunt doct. cõmuniter, gloss. in d. l. minor. ff. de procur. gloss. in l. 3. §. sed vtrum. ff. de minor. glossa in l. 2. C. de fid. min. & ibi Cyn in fine. Bart. num. 8. Bald. num. 6. & Bal. in d. l. minor. num. 4. Ioan. Fabri in l. 1. in fine. C. de fid. min.

Per l. si post mortem. ff. de bon. poss. contra tab.

Ego puto sic dicendum. Aut conuenitur minor vt soluat, & minor vult soluere, non autem restitui, & tunc procedit prima opinio, quia superflua est ipsi fideiussori omnis restitutio, si per solutionem & satisfactionem minoris extinguitur omnis obligatio tam principalis quàm accessoria, & sic procedunt allegata in contrarium. Aut minor non conuenitur, & ipse minor detrectat vel soluere vel se ab obligatione liberare, & tunc quia periculum est ne minor efficiatur non soluendo, vel ne tempora eius restitutionis labantur, & puto quod fideiussor debeat eum requirere, vt vel soluat, vel ipsum a fideiussione liberet, vel si neutrum facere vult, restitutionem petat, quòd si minor nihil horũ faciat, æquissimum puto succurrendum esse fideiussori, vt ipse met possit nomine minoris restitui, & sic loquatur communis conclusio, quæ hoc modo redditur multum æqua, alias vel insioida esset vel iniqua si indistincte procederet, etiam in primo casu, in quo procedunt adducta in contrarium.

Et hæc est illa æquitas quam considerat Rebuff. in tit. de rest. in integ. art. 2. gloss. 3. num. 12. & 13. dum inquit non competere exceptionem hanc fideiussori, antequã minor restituatur, nisi æquitas suggerat, quòd officio iudicis ei succurratur.

Articulus X.

82 AD decimum,† An in casibus prædictis, in quibus restitutio minoris ipsi quoque fideiussori prodest, sit necessaria alia restitutio ipsi fideiussori, an vero restitutio a minore obtenta sufficiat?

Videtur quod restitutio obtenta a minore sufficiat, prout tenuit Mauric. cap. 14. in fine. Paul. de Castr. in d. l. 2. in fine. C. de fid. min. & Io. Fabri ibi in fine, & sensit etiam Fulg. circa finem.

Et pro hoc facit, quia sequeretur alias hoc absurdum, quòd cum ipsi fideiussori curreret tempus suæ restitutionis a die læsionis, minori vero non nisi a die perfectæ ætatis, vt plurimum non posset amplius fideiussor restitui, quia lapsum esset ei suum quadriennium.

Contrarium tenent glos. & Bart. in d. l. 2. nu. 7. & Bal. ibi num. 5. & Petr. in fine.

Per d. l. 2. ibi, ex persona sua &c.

Ego breuiter puto sic dicendum. Aut loquimur, quãdo minor ipse non vult restitui, & necessaria est fideiussori restitutio, ex persona minoris, secundum prædicta artic. præcedenti. Aut vult restitui, & restitutionem obtinuit. & tunc, Aut quærimus an sit necessaria noua restitutio, ad hoc vt eius obligatio dicatur ipso iure sublata sicut obligatio minoris, & puto necessariam esse, & sic loquatur secunda opinio. Aut ad hoc, vt sit tutus ope exceptionis, & puto quod sufficiat restitutio minoris. & bene aduertendo reperi, quod ita vult glos. præall. & Io. Fabri clarius in d. l. 1. C. de fid. min. & Sigismund. in lib. stat. Baldi in verbo Gabella, num. 15.

83 Et hæc non procedit in iudicijs, † in quibus restitutio minoris prodest fideiussori indistincte absque alia restitutione, d. l. minor. ff. de procur. secundum Cyn. & Bal. d. l. 2. vbi ratio per Baldum. Quòd sicut vna & eadẽ
84 instantia nocet fideiussori † sicut reo principali, ita quoque prodesse debet, l. fi. C. vsur. rei iud.

SVMMARIVM.

1 *Restitutio filij an prosit patri ipsius, quando a filio obtenta fuit. & num. 2.*
3 *Restitutio non videtur danda filio minori, ita vt prosit patri maiori.*
4 *Quid in profectitijs, quid in castrensibus, & quid in aduentitijs? vsque ad num. 7.*
6 *Dos est proprium patrimonium filiæ.*
8 *Pater an possit petere restitutionem in integrum nomine filij sui.*
9 *Aetatis beneficium competit etiam maioribus quando ex persona minorum accidit.*
10 *Absentia fauorabilior videtur quam ætas.*
11 *Fragilitas filij non est fragilitas patris, absentia vero sic.*
12 *Pater an possit petere restitutionem pro filio, vt legitimus administrator eius.*
13 *Et an in omnimodam vtilitatem sui ipsius.*
14 *Pater quando non potuit facere vt filius adiret, restituitur.*
15 *Restitutio in integrum an cedi possit?*
16 *Aetatis ius cedi non potest.*
17 *Officium iudicis non videtur cessibile, sed contra numero 21.*
18 *Cedi potest, quod ad hæredem transmitti potest.*
19 *Restitutio in integrum quomodo sit beneficium personale.*

20 *Aeta.*

QVAESTIO XLIX.

Reſtitutio in integrum, an proſit patri ipſius læſi, & an vendi, vel cedi poſsit.

BReuis iſta quæſtio, quæ conſtat partim de materia præcedentium quæſtionum, partim vero congruit materiæ quæſtionis ſequentis, ideo hic ſeparatim poſita eſt, ne nimis grauaret ſequentem, quæ per ſe difficilis, & plena eſt ad ſaturitatem. Expedietur autem a me breuiſſime tribus hiſce articulis videlicet.

Primò, An reſtitutio in integrum proſit patri ipſius læſi? vel alteri cuipiam tertio?

Secundò, An reſtitutio in integrum cedi poſsit. & ſi cedatur, an proſit ceſsionario?

Tertiò, An reſtitutio in integrum vendi poſsit, & in ea habeat locum ius retractus municipalis?

Articulus I.

1 AD primum, An ſcilicet reſtitutio in integrum proſit patri ipſius læſi?

Hoc poteſt intelligi duobus modis.

2 Primò, an ſi filius † reſtitutionem in integrum obtinuerit, beneficium illius ſentire poſsit ipſe pater, vt de peculio aliquo nouiter acquiſito. Finge, ꝙ filius vendiderit conſentiente patre aliquam rem de peculio ſuo, vel profectitio vel aduentitio, deinde reſtituatur in integrum, & rem recuperet, & forte etiam non refuſo precio, quia dolo deceptus fuerat, vt l. qui res. §. huic applicatur. ff. de ſolut. & ibi Bart. & alij. dubitari enim poteſt, an patri quoque recuperetur, vel proprietas in profectiojs, vel vſusfructus in aduentitijs &c.

Videtur quòd non.

3 Quia reſtitutio † in integrum non ita debet dari filio minori, vt proſit etiam patri eius maiori. l. 3. §. ſed vtrũ. ff. de min. Quia tunc non daretur etiam filio, vt ibi.

In contrarium facit. Quia reſtitutio debet eſſe repoſitio per omnia in priſtinum ſtatum, adeo quòd nõ plus reſtituere debet, quàm læſio abſtulerit, vt dixi ſupra millies. Sed ſi filius minor ex hac reſtitutione conſequeretur proprietatem, vel vſumfructũ in huiuſmodi re quàm prius non habebat, plus recuperaret, quàm læſio abſtuliſſet, ergo &c.

4 Ego puto ſic dicendum, ꝙ ſi ſumus in † profectitijs, non detur reſtitutio ipſi filio, quia magis intereſt patris quàm filij illud peculium, vel peculiarem rem recuperari, vnde &c. vt d. §. ſed vtrum. ibi, magis enim patris quã filij intereſt &c. & ſic ceſſabit dubium in hoc caſu.

Aut ſumus in caſtrenſibus, & tunc è contra dubitandum non eſt quin detur reſtitutio ipſi filio, quia eius intereſt principaliter reſtitui, non patris, qui neq; proprietatem, neque vſumfructum habet, & licet aliquo modo poſsit conſiderari intereſſe quoque illius, quia eius intereſt filium eſſe ditiorem, tamen hoc non attenditur, vt d. §. ſed vtrum. in fine.

Et ratio elegans hoc comprobat, quia ſi modicum intereſſe filij non facit quod reſtitutio detur, vbi danda nõ eſt ipſi patri, ſic è contra, a maiori modicum intereſſe patris nõ debet facere, quòd denegetur reſtitutio filio, vbi illi danda eſt, argumen. l. abſentem. ff. de pœn.

5 Ex qua concluſione infertur etiam † ad peculium, quod ex iure Digeſtorum per ſeparationem filius ſaluũ habebat, vt puta quando bona patris eius a fiſco ob debitum occupata ſunt, vt d. §. ſed vtrum. ver. nec eo mouemur.

6 Item infertur † etiam ad dotem filiæ, quia proprium patrimonium eius eſt, licet a patre profecta fuerit, & ideo datur reſtitutio, licet interſit patris, illam non eſſe læſam in dote ſua, vt per gloſſ. in d. §. ſed vtrum. in fine, & ibi Bart. & alij.

7 Aut demum ſumus † in aduentitiis, & hic adeſt maximum dubium propter dict. §. ſed vtrum, qui vult vt non ſuccurratur filio, quando intereſſe, & damnum læſionis potius eſt patris, quàm filii, & quia eo iure hoc ius proprietatis, & vſusfructus non erat cõſtitutum, non poteſt ex eo text. elici reſolutio.

Sed breuiter æquius puto, ꝙ filius reſtituatur in integrum, quia damnũ præcipuum eſt ipſius, cuius eſt ipſa res quoad proprietatem.

Neque mouet, quòd etiam patri profutura ſit reſtitutio iſta, quia dico, quòd ratione connexionis, & indiuiduitatis proprietatis ab vſufructu proderit quoque ipſi patri, per ea quæ dixi ſupra quæſt. 46. art. 4.

Neque dicatur, ꝙ poterit minor recuperare rem integraliter tam quoad vſumfructum, quam quoad proprietatem, & ſic non obſtabit indiuiſibilitas vſusfructus & proprietatis qui de formali fiet cauſalis, & reuertetur ad ſuam proprietatem. Quia incideremus in aliud abſurdum, quòd plus recuperaretur per reſtitutionem quàm læſio abſtulerit, & quamuis hæc duo abſurda pugnent adinuicem, tamen ne plus recuperet filius, quàm amiſerit contra naturam reſtitutionis in integrum, potius patimur vt eius beneficium in conſequẽtiam proſit quoq. patri maiori, ad no. per gl. & doct. in l. vnica. C. ſi in cõmun. eademque cauſa, & dixi ſupra q. 46. art. 4. vbi potius etiam maiores litis conſortes participant de beneficio reſtitutionis, vbi res eſt indiuiſibilis, quã minor, qui eam obtinuit, totam rem recuperet contra naturam huius beneficii.

Et ſic ex prædictis habes, an & quando reſtituatur minor filiusfam. in rebus peculiaribus, non obſtante concurſu patris, & an reſtitutio eius patri quoque proſit.

8 Secundo modo † poteſt intelligi iſta quæſtio, An pater poſsit petere reſtitutionem in integrum nomine filij ſui, tam pro filio, quam pro ſe?

Et videtur quòd non, vt d. §. ſed vtrum.

In contrarium videtur text. expreſſus in l. cum quidã. ff. de acq. hæred.

Doctores pro concordia dicunt, quod aut loquimur de reſtitutione in integrum ex edicto minorum. & procedit d. §. ſed vtrum, aut de ea quæ datur ex edicto maiorum, & procedit d. l. cum quidam.

Et pro hac diſtinctione adducũt plures rationes differentiæ.

Primo, quia beneficium ætatis non eſt commune maioribus, abſentiæ vero ſic, ergo &c.

Sed hæc ratio non eſt ſufficiens, nam beneficium æta
9 tis † competit etiam maioribus, quando ex perſona minoris hoc participare poſſunt, vt dixi plene ſupra q. 46. per totum: & etiam hoc eodem art. in præcedenti inſpectione. & apparet etiam in l. patri. ff. de mino. & in l. minor autem magiſtratus. ff. eod.

10 Secundo (inquiunt) quia plus † ſubuenitur ratione abſentiæ, quàm ætatis. l. auxilium. ff. de min. iuncta l. ſi qua militi. ff. ex quib. cauſ. maio. Ita gloſſ. in dict. §. ſed vtrum, in verbo profuturum, & ſequitur Alber. ibi in 7. oppoſ. num. 11.

Sed hoc aſſumptum non eſt verum, vt plene dixi, & oſtendi ſupra quæſtio. 5. art. 1. vbi tractaui an fauorabilior eſſet reſtitutio ex edicto maiorum, quam minorũ.

11 Tertio, quia fragilitas † filij non eſt fragilitas patris,

absentia vero sic. Ias. d. l. cum quidam. num. 4. in fine. credo, quod velit dicere, quod absentia est pariforme impedimentum in vtroque, quia est impedimentum naturæ, ætas vero non sic, quia plus sapit pater maior, quam filius minor.

Sed ita intelligendo, non tollitur difficultas.

Ego igitur plenius distinguendo, puto sic dicendum.

12 Aut quærimus † an pater possit petere restitutionem in integrum pro filio suo, vt legitimus administrator illius, & sic in omnimodam vtilitatem ipsius filij, & dico quod potest, vt est text. in d. l. patri. ff. de min. & dixi etiã supra q. 31. art. 10.

13 Aut, an petere † possit in omnimodam vtilitatem sui ipsius, & tunc subdistingue, aut pater vult facere tanquã hæres ipsius filij, & potest. text. est in l. interdum. ff. de min. & in l. minor autem magistratus. ff. eod. § fin.

Aut simpliciter, vt pater illius, & ex eo quod læsio filij læserit quoque ipsum patrem. Et tunc

Aut læsio filii processit ex fragilitate ætatis, & dic ꝙ non datur patri, vt d. §. sed vtrum. vbi expressum. licet aliquo casu restitutio filii prosit etiam patri, de quo dixi in præced. inspectione.

Aut læsio filii procedit ex alia causa quàm ætatis, puta ex causa absentiæ &c. & tunc, aut absentia filii est causa immediata quare pater læsus fuerit, ita ꝙ si filius non fuisset absens, pater damnum illud passus non fuisset, & tunc datur restitutio ipsi quoque patri, vt d. l. cum quidam. quæ sic procedit. Et ratio est, quia restitutio quæ datur ex hoc edicto, datur non solum iis qui ex absentia propria damnum passi sunt, sed etiam iis, qui ex aliorum absentia, vel impedimento damnum senserunt, l. item ait prætor. ff. ex quib. caus. maior. Et ratio rationis est, quia iusta causa huius restitutionis est iustũ aliquod impedimentum, quod in causa fuerit, quo minus quis reb. suis superesse potuerit, l. non enim. ff. ex quibus caus. maio. Sed hoc ita causari potest ex facto alterius, sicut ex proprio. l. fin. ff. de eo per quem fact. erit. & dixi supra q. 13. art fin. ergo &c.

Aut demum absentia filii non est causa immediata damni ipsius patris, idest, quia pater nihilominus idem damnum sensisset, præsente filio, quod sensit absente eo, & tunc non datur patri restitutio, nec loquitur d. l. cum
14 quidam. Et affertur exemplum, quando pater † non potuit facere quòd filius absens adiret hæreditatem sibi relictam, & interim tempus est elapsum, nam si neque eo præsente potuisset illum cogere, nõ succurritur patri ex hoc capite absentiæ filii, vt per Alex. & alios in d. l. cum quidam.

Dum vero quæritur, an restitutio in integrum prosit cuilibet alii tertio?

Fac regulam generalem, quòd sic, videlicet ꝙ restitutio in integrum reponit omnia in pristinum statum etiã quantum ad tertium, Alb. in l. 2. C. de rest. mil. & Alber. in l. si quis Titio. ff. ex quibus caus. maior.

Et facit pro hoc quod in simili notat Bal. in d. l. si quis Titio. videlicet, quòd restitutio facta ad lucrum non debet fieri cum damno tertii.

Inferturque ex hac conclusione, quòd restitutio in integrum facta ad lucrum, trahit secum onus annexum illi lucro, ita vt restitutus ad illud lucrum teneatur ad onus illi annexum, ad quod non teneretur si ad lucrum non restitueretur, Text. est cum exemplo in d. l. si quis Titio. & ibi notant Bar. Bal. & Alber. ff. ex quib. caus. maio. vbi dicitur, quòd restitutus ad consequẽdum legatum, quod ei relictum erat, si, & donec in Italia esset, tenetur ad præstandum fideicommissum, quod sibi ratione huius legati iniunctum fuit.

Neque obstat l. 3. §. item si quis. ff. de leg. præstã. Quia resp. dupliciter, vt per Bart. & Old. in d. l. si quis Titio. In summa autem volunt hoc, quod nos agimus de restituẽdo aliquem iure communi, ibi vero de restitutione alicuius ex gratia propter specialem prærogatiuam personæ, quo casu fit fauor specialis, vt ad onus non teneãtur. & pro hoc faciunt quæ tradit Corn. in consil. 3. col. 1. lib. 1. vbi si placet videas, & per te ipsum inducas.

Articulus II.

15 AD secundum, † An scilicet restitutio in integrum cedi possit, & cessa eis prosit petita vel petenda?

Videtur quòd non. Quia restitutio in integrum est beneficium mere personale, ergo egredi personam eius debet, cui a lege indulgeretur, l. 1. in fine. ff. de constitut. princ. in §. quod principi. Instit. de iur. nat.

Et hoc multo magis videtur procedere in restitutio-
16 ne quæ datur ex beneficio ætatis, nam ius ætatis † cedi non potest, vt dixit Bald. in l. cum antiquiorib. col. penult. C. de iure delib. versic. secũdum, sic &c. per l. si quis domum. §. hic subiungi potest. ff. loca. & l. peto. §. prædium. ff. de leg. 2. & l. lex vectigali. ff. de pig. & §. finitur. Instit. de vsufr.

Prætærea restitutio in integrum officio iudicis petitur, nõ actione, vt dixi supra secundum communem q....
17 artic.... sed officium iudicis non videtur cessibile, † quia in iudice residet, non in parte, ergo &c. l. nemo plus iuris. ff. de reg. iur.

In contrarium est communis omnium conclusio, & in specie gloss. in l. ex pluribus. ff. de admi. tut. gloss. in l. si minoris. & ibi Bartol. numer. 5. ff. eod. gloss. in can. hinc est, 16. quæst. 1. & ibi Archid. Alb. in rubric. ff. de tut. & rat. distr. in fine, & in l. si alterius. §. fin. in fin. ff eod. & in l. fina. numero 5. C. de hær. vel actio. vend. Bald. in sua Marg. in verbo cedere, & in d. l. si alterius. § fin. Riminal. instit. quibus alien. licet vel non. numer. 78. §. fin. & ibi Faber numero 2. Marian. Socin Senior in cap. sane. numer. fin. de priuileg. Mauric. cap. 17. Guido Papæ sing. 972. & idem decis. 241. numer. 2 Barbar. consil. 6. nu. 21. cum concord. lib. 4. Cuman. d. l. si minoris. num. 7. Aym. consil. 127. num. 15. Tiraquel. de vtr. retr. in prima part. §. 26. gloss. 3. num. 13. 14. & Rebuf. tit. de restit. in integ. art. 2. gloss. 6. num. 5.

Et probatur multis legibus claris, in l. quod si minor. in prin. ff. de mi. in l. si minoris ff. de administr. tut. in l. si alterius. §. 1. ff. de tut. & ratio. distr. & facit l. creditor. §. penult. ff. de act. empt.

18 Ratione etiam firmatur, quia † quod ad hæredem transmitti potest cedi potest, l. ex pluribus. ff. de admin. tut. sed beneficium restitutionis in integrum regulariter est transmissibile ad hæredem, l. non solum. ff. de restit. in integr. cum simil. & dicam infra quæst. seq. plenissime, ergo &c.

Ad contraria resp. sic.

Ad primũ, quod restitutio in integrum non est bene-
19 ficium personale † eo modo quo loquitur dict. l. 1. in fine. & dict. §. quod principi. vt declarabo plene infra q. seq. artic. 2.

20 Ad secũdum, quod beneficium & ius † ætatis est cessibile, vt late defendit, & ostendit Tiraq. in tract. primogen. q. 30. per totum, & ad ll. per Bal. adductas, resp. vno verbo, ꝙ loquuntur in ijs iuribus, & priuilegiis personalibus, quæ morte ipsius priuilegiati extinguũtur, vt in omnibus illis legibus tibi constabit, sed beneficium restitutionis morte non extinguitur, sed ad hæredes transit, vt dixi, ergo &c.

21 Ad tertium respon. quòd imo officium iudicis † cedi potest. Bart. in l. Modestinus. num. 12. ff. de sol. Bart. in l. 1. §. fina. numer. 1. ff. de oper. noui nunc. Guid. Papæ.

fing.

ſing.606.cum concord.per Tiraquel. de vtro.retr.in prima parte.§.26.gloſſ.3.num.14.

Neque obſtat, quod in iudice conſiſtat, non apud partem, quia non id quod in iudice conſiſtit ceditur, ideſt ipſum reſtituere in integrum, ſed id quod apud partem eſt, ideſt cauſa & ius petendi & implorandi hoc officium iudicis, vt colligitur ex l.in cauſæ. in princip. §.1. & ſequen.ff.de minor.& leg.nam & poſtea. §.ſi minor. ff.de iureiur.

Stat ergo concluſio, quod reſtitutio in integrum cedi poteſt, vel petita ſit & obtenta, vel petenda, & obtinenda ſit.

Articulus III.

22 AD tertium, † An ſcilicet ius reſtitutionis in integrũ vendi poſsit?

Breuiter dic quod ſic, eiſdem rationibus quibus concluſum eſt in præcedẽti articulo, quod cedi poteſt, & in ſpecie hoc in terminis tenet Tiraq.de vtr.retr. part.prima. §.32.num.71. allegans gloſſ.l.pluribus. ff.de adminiſtrat.tutor. & Bart. in leg.non ſolum. ff.de reſtitut.in integrum.

Per text.in l.ſi minor.in princ.ff.de mino.& l.ſi minores.& ibi gloſſ.& doct.ff.de admi.tuto.vbi probatur, ꝙ reſtitutionis beneficium poteſt in alios transferri.

Sed iuxta hanc concluſionem quęritur. An in hac vẽ-
23 ditione habeat locum ius retractus † municipalis?

Et breuiter quòd ſic.notab. Tiraq.in tract.de vtr.retr.in prima parte.§.32.num.71. dicens, quòd conſanguineus minoris poterit retrahere hoc ius ad recuperandã rem a minore alienatam, quando aliter iure ſanguinis retrahere non poſsit, quod nota, quia eſt ſing.

SVMMARIVM.

1 *Reſtitutionis in integrum beneficium, an ſit regulariter tranſitorium ad hęredes? concluſio quod ſic. ſub numer. 3. verſic. ſed contra*
2 *Beneficia perſonalia regulariter ad hęredes tranſitoria non ſunt.*
3 *Aetatis priuilegium non tranſit ad hæredes.*
4 *Reſtitutionis beneficium ſecundum aliquos eſt immediate reale, mediate vero perſonale.*
5 *Perſonalia quoque ſunt tranſitoria ad hæredes, quando cõceſſa ſunt ex naturali æquitate.*
6 *Reſtitutionis beneficium ſecundum alios eſt mere reale.*
7 *Reſtitutio quæ datur metum paſſo eſt realis.*
8 *Priuilegia quædam perſonalia reperiuntur conceſſa a lege quibuſdam generibus perſonarum, cauſa prærogatiuæ perſonalis.*
9 *Priuilegia vero quædam conceſſa ſunt ex iuſta cauſa.*
10 *Priuilegia vero quædam nominatim conceduntur huic vel illi.*
11 *Reſtitutionis ſpes dicitur eſſe in patrimonio ipſorum authorum.*
12 *Concluſio de qua ſupra num. 1.& 3. an procedat quo ad inſtantiam inceptam cum minore?*
13 *Et an procedat in hærede hæredis.*
14 *Et an procedat tam in hærede ex teſtamento, quam ab inteſtato.*
15 *Et an ſi hæredi non poſſet competere vt tali?*
16 *Et an ſi contingit læſio hęreditate iacente.*
18 *Et an non procedat, ſi hæres ratum habuit id quod a minore geſtum fuit.*
19 *Hæres ſi recipit cenſum vel penſionem, dicitur approbare contractum defuncti.*
20 *Hæres non dicitur ratificare factum minoris defuncti per ſimplicem aditionem.*
21 *Hæres parcius reſtituitur, quam ipſe defunctus reſtitutus fuiſſet, & quomodo intelligatur hoc verbum parcius. & numero 24.*
22 *Hæres difficulter reſtituitur aduerſus hæreditatem repudiatam a minore, & aditam a ſubſtituto.*
23 *Intellectus l.quod ſi minor. §.1.ff.de minor. in verbo parcius.*
24 *Parcius, hoc verbum, refertur quandoque ad onus probationis.*
25 *Specialitatis de qua in d.l.quod ſi minor. §.Scæuola.quę ſit ratio.*
26 *Reſtitutionis beneficium, an tranſeat ad ſubſtitutos ipſius læſi.*
27 *An tranſeat ad ſubſtitutos vulgares, quando agitur de læſione inſtituti.*
28 *Et quid ſi agatur de læſione teſtatoris.*
29 *An tranſeat ad ſubſtitutos pupillares.*
30 *Reſtitutio an detur ipſi pupillariter ſubſtituto, quando competebat ipſi teſtatori.*
31 *Et an detur ea quæ competebat ipſi pupillo.*
32 *Et an detur aduerſus aditionem hęreditatis paternę perperam factam per pupillum.*
33 *Minor maior factus, quando dicatur approbare facta in minori ętate.*
34 *Reſtitutio an tranſeat ad ſubſtitutum fideicommiſſarium.*
35 *Reſtitutio quę competebat ipſi teſtatori, an tranſeat in fideicommiſſarium.*
36 *Et an ea quę competebat ipſi hęredi inſtituto.*
37 *Hęreditatis iacentis damnum debet reſtaurari ipſi hęredi adeunti per reſtitutionem in integrum.*
38 *Et an ea reſtitutio, quę competebat ipſi grauato minori ob inconſulte aditam hęreditatem tranſeat in fideicommiſſarium.*
39 *Reſtitutio in integrum, an tranſeat in ſucceſſorem quemlibet etiam ſingularem?*
40 *Minor ſi perperam obligauit rem ſuam, deinde illam vendidit, vel donauit, an emptor. vel donatarius poſſint petere reſtitutionem ex perſona minoris.*
41 *In contractibus oneroſis bene competit reſtitutio ſucceſſori ſingulari, ſed in lucratiuis dubitari poteſt.*
42 *Reſtitutionis in integrum beneficium, an tranſeat in fiſcum?*
43 *In fiſcum non tranſeunt ea quę non ſunt in bonis delinquẽtis tempore commiſſi delicti.*
44 *In fiſcum tranſeunt omnia iura actiua & paſſiua, & conditionalia etiam, dummodo non pendeant ex aliqua vltima voluntate.*
45 *Fiſcus licet non ſit proprie hęres, eſt tamen proprie ſucceſſor.*
46 *Reſtitutionis beneficium tranſit ad ſucceſſores.*
47 *In fiſcum licet non tranſeant regulariter iura de futuro, tranſeunt tamen quando habent cauſam de pręterito.*
48 *Reſtitutio in integrum, an tranſeat ad hęredem, quãdo minor non poterat reſtitui ex aliqua cauſa quę ceſſat in hęrede eius.*
49 *Minor ſi non poterat reſtitui ex eo quia debebat reuerentiã aduerſario, non poteſt reſtitui neque hęres eius, licet eam reuerentiam non debeat.*
50 *Minor ſi non poterat reſtitui, quia non erat ei neceſſarium, vt in caſu teſtamenti male ab eo conditi, hęres quoque reſtitui non poterit, licet ei neceſſarium ſit.*
51 *Minor ſi ceſſauit reſtitutionem petere vſque ad vltimum diẽ quadriennij, hæres non poterit petere illam ea vltima die, licet in eo ceſſet negligentia.*
52 *Reſtitutio an tranſeat ſiue competat hęredi, quando læſio non erat completa in vita ipſius defuncti, ſed per mortẽ completa eſt.*
53 *Diſpoſitio l.Pantonius.ff.de acquirend.hęred.hic plene tractatur vſque ad finem, videlicet, quãdo inſtitutus hęredi-*

taté adire non potuit & mortuus est, an & quãdo heres eius restitui possit ad adeundum. difficilis quæstio.

54 *Hæreditas non adita regulariter non transmittitur ad hæredes.*

55 *Hæreditas ascendentium etiam non adita transmittitur, & dicitur transmissio ex dispositione l. vnica. C. de his qui ante aper. tab.*

56 *Hæredes sui transmittunt hæreditatem non aditam, & dicitur transmissio ex potentia suitatis.*

57 *Hæres transmittit ius deliberandi in hæredem suum, & dicitur transmissio iuris deliberandi.*

58 *Ius deliberandi non transmittitur, si defunctus ignorabat sibi delatam hæreditatem.*

59 *Restitutio ex dispositione l. Pantonius. non est necessaria, quando is cui delata fuit hæreditas, fuit vnus ex suis hæredibus, vel erat hæreditas ascendentium.*

60 *Et an sit necessaria, quando is cui delata fuit, transmittere potuit ius deliberandi.*

61 *Et an sit necessaria, quando non potuit illud transmittere, & si est necessaria, an de iure dari debeat.*

62 *Et quid si iste hæres est de descendentibus testatoris, quòd sic.*

63 *Et an procedat etiam in hæreditate descendẽtium in ascendentes.*

64 *Et an procedat ex hoc capite restitutio quæ datur matri in hæreditate filij.*

65 *Dispositio d. l. Pantonius. hodie non est necessaria in hæreditate ascendentium.*

66 *Et quæ sit ratio, quòd quando iste hæres est de extraneis, non conceditur ei hæc restitutio nisi ex æquitate.*

67 *Et in quo consisteret iste rigor qui obstabat.*

68 *Dispositio d. l. Pantonius. an procedat non solum in impedimento absentiæ, in quo communiter allegatur, sed etiam in quolibet alio, & præsertim ignorantiæ.*

69 *Dispositio d. l. Pantonius. dicitur exorbitans a regulis iuris communis.*

70 *l. Pantonius. quòd proprie loquatur in impedimento ignorantiæ, nouiter deducitur, & late declaratur.*

71 *In exorbitantibus licita est quandoque extensio, & quando declaratur.*

72 *Dispositio d. l. Pantonius. an procedat quando defunctus erat minor.*

73 *Et quid quando hæreditas fuit delata monacho.*

74 *Dispositio dict. l. Pantonius. an procedat, quando defunctus erat infans, subtilis & arduus articulus.*

75 *Intellectus l. qui duos ff. de reb. dub.*

76 *Quid si nihil imputari potest nec tutori, nec hæredi ipsius infantis. quòd sic.*

Et quid si non ipsi tutori, sed hæredi infantis imputari possit. quòd non.

77 *Et hoc casu an hæreditas reuertatur ad proximiores testatoris?*

78 *An vero ad alios proximos in gradu ipsi infanti?*

79 *Et quid si ipse quoque hæres infantis esset pupillus, vel minor, vel aliàs restitutione dignus.*

80 *Et quid demum si non ipsi hæredi infantis, sed tutori eius imputari potest.*

81 *Dispositio dict. l. Pantonius. an procedat, quando restitutio veniret danda ad exclusionem personæ magis dilectæ. & num. 82.*

83 *Dispositio dict. l. Pantonius. an sit de restitutione ex edicto minorum, an maiorum.*

84 *Restitutio ex persona defuncti, quomodo causatiue, & quomodo formaliter peti dicatur.*

QVAESTIO L.

De effectibus restitutionis in integrum quo ad hæredes ipsius læsi, & sic, an & quando beneficium restitutionis in integrum, quod competebat ipsi minori, vel maiori, competat ipsis hæredibus eorum.

PRo complemento huius primæ partis superest videre, an, & quando restitutionis beneficium, & effectus illius transeat in hæredes, & eis competat eo modo quo competebat ipsis minoribus, vel maioribus læsis, & restitutis vel restituendis.

Quæ quidem quæstio in aliquibus articulis facilis est, in aliquibus vero subtilis, & difficillima. Ideo diligenter clara ab obscuris distinguenda sunt hisce nouem articulis infrascriptis.

Primò, An restitutio in integrũ regulariter sit transitoria ad hæredes? regula cum ampli. & limit.

Secundò, An beneficium restitutionis transeat ad substitutos ipsius læsi?

Tertiò, An beneficium restitutionis transeat in successorem singularem?

Quartò, An restitutio in integrum transeat in fiscum vna cum cæteris bonis ipsius, cuius bona confiscata sunt.

Quintò, An prædictæ conclusiones in quibus resoluitur, quòd transeat, procedant, quando ipse læsus non poterat restitui ex aliqua causa, quæ cessat in hærede, vel successore?

Sextò, An procedant, quando defunctus non fuerat læsus in vita, sed in ipsa morte, siue ob ipsam mortem læsus est? vbi agitur de dispositione l. Pantonius. ff. de acquiren. hæred. & de ratione æquitatis illius text.

Septimò, An dispositio d. l. Pantonius. procedat non solum in casu absentiæ, sed cuiuslibet alterius impedimẽti? & in specie ignorãtiæ, quod frequẽtissime accidit.

Octauò, An dispositio d. l. Pantonius. procedat etiam in infante? subtilis quæstio.

Nonò, An restitutio quę competit hæredi ex dispositione d. l. Pantonius. competat ex edicto minorum, vel maiorum, & an ex clausula generali, si qua mihi &c. Vbi etiam agitur, an competat ex persona ipsius defuncti, an vero ex persona ipsius hæredis?

Articulus I.

1 AD primum, An † scilicet regulariter beneficium restitutionis in integrum sit transitorium ad hæredes eius qui poterat in integrum restitui?

Videtur quòd non.

2 Primò, quia beneficia personalia † regulariter ad hæredes non transeunt, l. & quia. ff. solu. mat. cum similib.

Sed beneficium restitutionis in integrum est personale, l. exceptiones. la 2. ff. de excep. & per hunc text. tradit Aldobr. in §. sed quod principi. num. 38. Instit. de iur. nat. ergo &c.

Secundò specialiter quo ad restitutionem ex edicto minorum. Quia illa datur ex beneficio ętatis, vt l. 1. eodem. de minor. & dixi plene supra q. 2. per totum. Sed
3 ętatis priuilegium nõ transit ad † hęredes, l. ętatem. ff. de cens. & no. in c. 1. de reg. iur. in 6. Afflict. in c. omnes. tit. si de feud. fuer. contr. in vsibus feud. & plenissime per Tiraquellum in tractat. de iure primogen. quæst. 29. num. 7. & q. 40. num. 107. ergo &c.

Sed contra est veritas. Text. est expressus in l. non solum. ff. de rest. in integrum. & in l. minor autem magistratus. in §. fi. ff. de minor. l. 1. C. si adu. dotem. l. ex persona. C. de temp. in integrum restitut. l. 1. C. de rest. mil. &

in

in l.cum miles.ff.ex quib.cauſ.maio.

Et pro ijs qui non quieſcunt ſine authoritatibus, tradunt in ſpecie gl.Bart.& omnes in d.l.non ſolum. Bart. Alber. & alij in d.§.fin.& in l.ſeq. quæ eſt l.interdum. ff.de min. Anch.conſil.103.num.6.& ſequen. Iacob. de S.Georgio in l.Titia.per illum text.num.3.ff.de iure dotium. Afflict. ſuper conſtit.regni libr.2.rubr.40.num.9. Gomeſ.var.reſolu.tom.2.cap.13.num.6.& alij paſsim, vt mille congeres ex ampliat.& limit.ſeq.& ex ſequentibus etiam artic.

Ratio eſt ſecundum Myſing.in ſuis obſeruat.ſingularibus,obſeruat.19.quia, inquit,hoc beneficium eſt reale, ſed iſtud non eſt verum ſimpliciter, vt dicam prox.in ſolut.ad contraria.

Alia ratio melior eſt doctorum,quia hæres repreſentat perſonam defuncti per omnia,ergo &c.Myſing.præalleg.oppugnat hanc rationem,quia inquit,ꝙ fideiuſſor etiam repreſentat principalem,& tamen ei non competit reſtitutio principalis, l.1.& 2.C.de fid.min. ſed facilis eſt reſponſio,vt dicam infra in reſp.ad contraria.

Ad contraria reſp.ſic.

Ad primum.dicit primo Dyn.in c.priuilegium. de re
4 gul.iur. in 6. quod hoc eſt mediate perſonale, † immediate vero reale, quia immediate propter læſionem patrimonij datur, mediate vero propter ætatem, & ideo vbi non adeſt læſio,minor non reſtituitur, etiam ſi ſit minor,l.nam & poſtea. §.ſi minor.ff.de iur. & idem vult Ioan.Andr.in d.reg.priuilegium. Afflict. ſuper conſtit. regni. lib.2.rub.40.nu.19.Gomes. Inſtit.de act.§.æque. numer.3. verſic.pro iſta, iuncto verſicul.non obſtat.& Dec.in cap.in omnibus cauſis, quæ eſt l.68.ff.de regul. iur. hoc idem vult, dum inquit quòd reſtitutio non datur ſimpliciter propter ætatem, ſed etiam propter læſionem.

Sed aduerte, quia licet iſta ratio bona videatur, tamen non eſt reſponſum ad hoc, quare non datur fideiuſſoribus,ſi principaliter eſt beneficium reale.

Secundò igitur ſoluit Bart.in l.1.num.2.ff.de conſtit.
5 princ.inquiens, quod etiam perſonalia † tranſeunt ad hæredes,quando ſunt conceſſa naturali æquitate dictante,& ob aliquam cauſam rationabilem,non autem ex ſola gratia ipſius priuilegiantis, vti inquit eſſe beneficium reſtitutionis in integrum. Hæc quoque bona videtur ſol. Sed ſi aduertas obſtat id quod obſtat præcedenti.

Tertiò alij dicunt ſimpliciter, quod imo reſtitutio in
6 integrum eſt beneficium reale, † ſiue in rem, Alber.in l.cum miles. numer.4. ff.ex quibus cauſ.maior. & idem in l.Iulianus.num.1.quia,inquit, magis cauſa reſtitutionis quàm perſonæ qualitas attenditur.

Sed in hoc reperio, ꝙ Fulgoſ.in l.in cauſæ.§.interdũ. ff.de minor. aliter & elegantius diſtinguit, inquit enim,
7 ꝙ aut loquimur de illa reſtitutione † in integrum, quæ datur metum paſſo,& illa eſt actio in rẽ, l.ſi cum exceptione. §.cum autem. ff.quod met.cauſ.cum l.ſeq. Aut de ea quæ datur aduerſus dolum,& eſt in perſonam,aut de illa quæ datur ex edicto minorum, vel maiorum, & dicitur mixta, ita ipſe, quod etiam de mixtura hac ſentit Myſing.d.obſeruat.18.

Sed mihi videtur, quòd hæc non tollant vim oppoſitionis, quo enim magis reale eſt hoc beneficium,magis prodeſſe deberet fideiuſſoribus.

Pro ſol.igitur ego puto dicendum,quòd quædam pri
8 uilegia † perſonalia reperiuntur, quæ conceduntur aliquibus perſonis nominatim particularibus, de quibus loquitur dict. §.ſed quod principi.Inſtitut.de iur.natur. & l.1.in fine.ff.de conſtit.princ. & de iſtis non loquitur materia noſtra, quia reſtitutio in integrum non datur huic vel illi minori, vel maiori, ſed omnibus minoribus læſis,vel maioribus &c.

9 Quædam vero † priuilegia perſonalia reperiuntur, quę reperiũtur cõceſſa a lege ſcripta aliquib. generibus, perſonarum, videlicet clericis, militibus, ſcholaribus &c.minorib. 25.annis,abſentibus, &c & tunc quædam reperiuntur, quæ conceduntur propter prærogatiuam perſonalẽ, & dignitatem perſonalẽ, videlicet pręſcriptio fori,exemptio a Gabellis,& pedagijs,immunitas ab oneribus, & muneribus ciuitatis, vt ſunt priuilegia clericorum,militum,ſcholarium,& ſimilium, iuxta qualitatem priuilegij, & iſta non tranſeunt ad hæredes, quia cum perſonis priuilegiatorum extinguuntur, vt d.l.ætatem. ff.de cenſ.in fine,cum ſimil.

10 Quædam conceduntur † aliquibus generibus perſonarum ob aliquam iuſtam cauſam,quæ viſa eſt non militare in aliis (& ideo ad illud genus perſonarum reſtricta ſunt) & quæ priuilegia non concernunt habilitatem perſonalem, ſed patrimonij conſeruationem, vel augumentum, vel recuperationem,ſi prope iam amiſſum vel diminutum eſt, vti ſunt priuilegia, & beneficia iſta reſtitutionis in integrum, tam ex edicto minorum, quam maiorum, & talia priuilegia quomodo tranſeant in hæredes,ſic conſiderãdum eſt, aut enim quærimus an tranſeant in hæredes,ideſt quòd quemadmodum defunctua ſi læſus fuiſſet reſtitutionem merebatur,ita quoque ſi ipſi hæredes lædantur, eandem reſtitutionem mereantur, & dic quòd non, niſi eadem cauſa & priuilegium perſonale in perſona quoq. ipſius hęredis conſiderari poſſit, & hoc modo procedont contraria, aut quærimus an tranſeant in hęredes priuilegia hæc,ideſt,quòd quia læſi fuerunt eorum authores,& aduerſus talem læſionem, vel ex priuilegio perſonæ, vel cauſæ reſtitutionem merebantur, ipſi hæredes poſsint petere illam eandem reſtitutionem,quam poterãt eorum authores,& dic quod ſic,& ita procedit communis concluſio, & leges quę illam probant, & tunc ratio clara eſt, quia hoc beneficiũ reſtitutionis quod incæpit competere ipſis authoribus ex priuilegio perſonæ, vel cauſæ, & ſic erat perſonale, factum fuit reale, ideſt quæſita fuit iſta ſpes recuperan-
11 di id quod amiſſum fuit per læſionem, quæ † quidem ſpes dicitur eſſe in patrimonio ipſorum authorum, vt l.nemo. ff.de reſtit.in integrum.& conſequenter in hæreditate eorum remanere dicitur,& ſic ab hærede acquiri vna cum reliqua hæreditate poteſt,& hęc eſt vna ratio, quare hoc beneficium, licet perſonale quo ad cauſam concedendi illud,tranſeat in hęredes.

Ex qua ratione etiam colligitur ratio, quare nõ competat eodem modo fideiuſſoribus, quia vt ex prędictis patet, non poteſt tranſire niſi cum vniuerſitate, vnde in eum qui ſucceſſor huius iuris vniuerſalis non eſt, tranſire non poteſt. Fideiuſſor autem non eſt huiuſmodi,niſi fiat hęres ipſi minori,quia tunc reſtituitur, vt dixi ſupra q.48.art.3.per l.Stichum. §.quod vulgo. ff.de ſolut. Ex quibus patet ſolutio ad ambo contraria.

Stat ergo concluſio, quod hæres poteſt petere reſtitutionem in integrum, quam defunctus tempore mortis ſuæ petere poterat.

12 Ampliatur † iſta concluſio primò vt procedat, ſic, quòd eadem inſtantia, quæ fuerat cæpta a minore ſuper hoc iudicio reſcindente cum ſuo aduerſario, tranſeat in hæredem minoris. text.eſt,vbi notant Bald.& alii in l.ſi intra.& ibi Aret.C.de reſtit.in integrum.

13 Ampliatur † ſecundò,vt procedat,etiam ſi ipſi hęredi non poſsit competere hæc reſtitutio vt tali,vt accidit in fideiuſſore.d.§.quod vulgo.ff.de ſolut.

14 Ampliatur † tertiò vt procedat tam in hęrede ex teſtamento, quàm ab inteſtato,Maur.in ſuo tract.de reſt. in integrum cap.288. vbi de communi Villalob. commun.opin.in verbo reſtitutio.num.44.

15 Ampliatur † quarto vt procedat etiã in hęrede hęredis,

dis, ita colligitur ex Bart. in l. qui duos. nu. 11. ff. de duobus reis. & in terminis restitutionis ex clausula generali, post Rob. cons. 57. num. 2. de communi testatur Villalob. præalleg. num. 43. & ad idem reperi etiam Bero. in c. cum sit Roman. num. 46. ad fin.

16 Ampliatur † quintò, vt procedat etiam, quando læsio contigit hæreditate iacente, nam aduersus illud damnū restituitur hæres. Ita sing. dicit Alexand. in consil. 45. in causa & lite, num. 8. lib. 5. post Dyn. & Bart. in l. ad diē. ff. de verb. oblig. & Ang. in l. nam & sub conditione. §. seruus. ff. de hæred. instit. & mihi placet, quòd procedat saltem ex capite ignorantiæ, vt per eum.

17 Ampliatur † sextò, etiam alijs modis, sed quoniam in dubium reuocantur, tractabo proxime seq. art.

18 Limitatur † autem è contra primò, vt non procedat si hæres ratum habuit id quod a minore defuncto factū fuit, nam aduersus illud factum amplius restitui non potest, text. est cum sua glossa, in l. paterfam. ff. de priuileg. cred. vbi notant Bart. & alij. Ang. Aret. in §. si quis agēs. num. 15. Instit. de act. Mauric. in d. suo tract. cap. 15. Roman. sing. 99. glossa super constit. Marchiæ, lib. 6. ca. 13. num. 5. & si vis concord. plures adde eos ex additione ad Rom. d. sing. 99.

19 Exemplum vnum huius ratificationis erit, si † hæres receperit censum, vel pensionem rei a minore locatæ, vt post Bal. consil. 184. libr. 2. Tiraq. de iure const. poss. limit. 30. num. 12.

20 Sublimita † hanc limitationē, vt non intelligatur hæres ratificare factum minoris simpliciter per aditionem hæreditatis, quantum ad hoc de quo agimus, dicetur enim ratificare sic, quòd quemadmodum minor erat obligatus ex facto suo, ita ipse quoque hæres dicetur obligatus ex illo facto, sed si hæres non aliter approbet illud, poterit restitui in integrum, quemadmodum poterat ipse minor, nisi minor læsus fuisset in hoc ipso, quod hæreditatem illā adiuisset, & sic restitutio competijsset eidem aduersus illam aditionem, nam hæres eo ipso, quòd eandem hæreditatem adit, dicitur approbare factum defuncti, & restitutionis beneficium amittit, & ita intelligitur d. l. paterfamilias. secundum glos. & Bar. ibi, sed dicam infra art. seq. plenius.

21 Limitatur † secundò, vt parcius restituatur hæres, quàm ipse defunctus restitutus fuisset. Ita dicit text. in l. quod si minor. §. 1. in fine. ff. de minor. Quod quidem verbum Parcius, habet varias intelligentias a doctorib. & causatur hoc, quia ille §. Scæuola. est de directo contrarius l. fin. C. de rep. hær. & varias recipit solutiones, vt per gloss. ibi.

22 Sed quoniam vltima † solut. magis mihi semper placuit, idest vt minor non possit restitui aduersus repudiatam, vel omissam à se hæreditatem, quando iam hæreditas a substituto distracta est, idest quando substitutus hæreditatem implicitam, & intricatam proprijs laboribus in pecuniam redegit, & vtilem de damnosa reddidit, illa verba quæ postea sequuntur, quòd scilicet hæres minoris in hoc casu parcius restituendus sit, debebunt in-
23 telligi sic, vt scilicet benignius agatur † cum substituto, quando hæres vult illi auferre hanc hæreditatem a se lucrosam redditam, quàm quando ipse minor, & ista benignitas consistit in hoc, quòd non sit necesse ipsi substituto probare propriam industriam, & laborem cum hærede minoris, sicut cum ipso minore.

Vt in simili intelligēdum venit hoc verbum Parcius,
24 † quo ad probationis onus, in d. l. quod si minor. §. restit. in ver. sed parcius, in venditione. & ibi glos. & doctor. & ego dixi etiam supra quæst. 47. art. 4.

Qua limitatione sic declarata, pro necessario complemento eius, quæro de duobus.

24 Primum est, † an illa procedat tantum in casu illius §. Scæuola. an vero generaliter, vt scilicet parcius restituatur hæres, quàm minor in omni casu.

Et quo ad hoc, breuiter puto, quòd speciale sit in dicto casu §. Scæuola. & hoc tum ex eo, quia ibi dicitur, ex hac causa, & sic se restringit litera ad illum casum. Tum ex eo quòd non video rationem aliquam concludentē, quare non ita debeat restitui hæres, sicut restituendus veniebat ipse defunctus, si non alio priuilegio ad restitutionem obtinendam vtitur, quàm ipsius defuncti, & in hoc illum specialiter repræsentet. Tum ex eo, quod dict. l. non solum. ff. de restitutio. in integrum. & dicta l. minor autem magistratus. §. fin. simpliciter & indistincte concedunt hæredibus restitutionem quæ competebat defunctis, quinimo quandoque largius, ne dum parcius, vt in l. interdum. ff. eod.

25 Secundum est, quæ est ratio, † quòd in d. §. Scæuola. ita specialiter statuatur.

Et puto, quod stante intelligentia illius verbi parcius, quam statim dixi, possit dici, quòd istud onus probationis, quòd hæreditas sit facta lucrosa laboribus, & industria substituti, ideo incumbat ipsi substituto, quando minor petit restitutionem, quando vero ipse hæres petit, incumbat ipsi hæredi onus probandi contrarium, quia minor ipse tractat de re amissa recuperanda, hæres vero minoris de illa quærenda, quæ nunquam ei competijt.

Ex quo sequitur d. diuersitas oneris probationis, sicut in d. §. restitutio. Vbi quando minor tractat de mero damno vitando, idest de non refundenda illa pecunia quam mutuo accepit, & pro qua nihil ex aduerso recepit, onus probationis, quòd minor sit factus locupletior ex ea, incumbit ipsi creditori, non minori, quando vero minor tractat de lucro, quia habuit precium rei, & postea vult recuperare ipsam rem, & non vult precium refundere eo prætextu quòd illud dissipauerit, incumbit ei onus probandi quod dissipauerit, prout doctor. communiter intelligunt, vt dixi supra d. quæst. 47. art. 4. & 5.

Limitatur etiam 3. 4. & pluribus aliis modis, sed quoniam reuocantur in dubium, dicam plenius & separatim in sequentibus articulis, ex quibus illos colliges.

Articulus II.

26 AD secundum, † An beneficium restitutionis in integrum transeat ad substitutos ipsius læsi?

Distingue breuiter tria membra.

Primum est, an transeat ad substitutos vulgares.

Secundum est, an ad substitutos pupillares.

Tertium est, an ad substitutos fideicommissarios?

27 Et quoad primū, † cōclusio clara est, quod non, si agimus de aliqua læsione ipsius heredis instituti, quia substitutus vulgaris nō est heres hæredis, sed ipsius testatoris. vnde si minor heres institutus repudiat, vel negligit adire hæreditatem, in qua ille substitutus consideratur vt hæres in proposito, de se patet, quòd non est hæres ipsius minoris in ea, quia minor eam non adiuit, & reperio, quòd ita in terminis tradit Curt. Iun. in leg. post aditam. numer. 5. C. de impub. & hoc non habet difficultatem.

28 Si vero agimus † de læsione ipsius testatoris, & tunc sine scrupulo transit in substitutum, sicut transiuisset in ipsum hæredem institutum si ipse fuisset hæres testatori. Quia ita transit ad hæredem ex testamento sicut ab intestato secundum communem, de qua dixi supra art. præced. ampliat. 3.

29 Quo ad secundum, † aduerte, quia tribus modis intelligi potest.

30 Primò, an detur restitutio † ipsi pupillari substituto, quæ cōpetebat ipsi testatori, & conclude quod sic. Quia licet

licet ſubſtitutus pupillaris ſit hæres pupilli, non teſtatoris, tamen reſtitutio in integrum datur quoque hæredi ipſius hæredis, vt dixi ex communi in præced. art. in 4. ampliat.

31 Secundò, an detur reſtitutio † quæ competebat ipſi pupillo hęredi pro ijs quæ ipſe perperam geſsit dum uixit, & pariter ſine ſcrupulo, conclude, quòd ſic. Quia cũ ſubſtitutus pupillariter dicatur hæres pupilli ex teſtamento l. Papinianus. §. ſed neque. ff. de inoff. teſtam. Inſtit. de pup. ſubſt. in princip. & reſtitutio in integrum tranſeat quoque ad hæredes ex teſtamento, vt prædixi, merito &c.

32 Tertio an detur † reſtitutio in integrum aduerſus aditionem hæreditatis paternæ perperam factam per pupillum, & ſic, an quemadmodum pupillus poterat reſtitui aduerſus aditionem hæreditatis paternæ a ſe factam, ne teneretur creditoribus hæreditarijs, ita quoque poſſit ipſe ſubſtitutus pupillaris? & hic dubitari maxime poteſt.

Videtur enim, quòd ſic.

Primò per regulam d. l. non ſolum. ff. de reſt. in integ. & concluſionem ſupra factam articulo præcedenti.

Secundò, quia ita in terminis vult Bart. in l. ſed ſi plures. §. ſi ex arte, ſub. num. 1. ff. de vulg. & pup. & in l. cum quidã, ſub nu. 3. verſic. vide gloſſ. C. de iur. delib. & in l. fi. ſub num. 7. verſic. primo caſu. ff. de acquir. hær. vbi hoc expreſſe tenet. & ſequitur Imol. in dict. l. ſed ſi plures. in §. filio. ff. de vulg. & Corn. in d. l. cum quidam. col. 2. verſ. nec habeat aliquem. Paul. de Caſt. d. §. filio. num...

In contrarium tenet gloſſ. ſing. in l. paterfam. in gloſ. magna. verſic. vel melius. ff. de priuil. cred. & ibi Bart. dicit quod eſt optima ſolutio, & illam approbat, & ſing. dicit, & idem dicit Imol. in d. l. fin. ff. de acquir. hær. & Alex. in d. l. cum quidam. ponderat quòd Bart. ibi tenet hanc opinionem, licet Corn. vt dixi alleget illum in contrarium, & mihi videatur tenere primam ſententiam ibi. Quicquid ſit, ſatis eſt quod Bart. in hac difficultate ſibi contradixit, vt Modern. notant in eius addit.

Adduciturque pro hoc fortis ratio a gloſſ. in d. l. paterfam. Inquit enim, quòd adeundo ſubſtitutus hæreditatem iſtam, dicitur approbare aditionem factam a pupillo. Vnde ſubintrat tex. in d. l. paterfamil. & alij doct. communiter tenentes, ꝙ quando hæres approbat factũ a defuncto minore, non poteſt amplius reſtitui aduerſus illud factum, licet minor potuiſſet. quos citaui ſupra art. præced. in prima limitatione.

Pro concordia, Alex. in d. l. quidam elogio. nu. 2. C. de iur. delib. ita diſtinguit. Aut ſumus in caſu, quo abſque alia immiſtione vel aditione pupilli erant confirmatæ tabulæ pupillares, & tunc ſi ſubſtitutus adiuit, non dicitur præiudicaſſe quo ad beneficium reſtitutionis in integrum, quod ipſi pupillo competebat, quia tunc non videtur ſua aditione ſubſtitutus confirmare aditionem aliquam a pupillo factam, ſed adiuiſſe tanquam ex potentia ſuitatis aditam, & ad ſe tranſmiſſam, & ſic non procedat opinio Bart. & gloſ. in d. l. paterfamilias. ſed alia. Aut ſumus in caſu, quo neceſſaria erat immixtio, puta ſi datus fuit cohæres extraneus, & tunc ſecus.

Tu aduerte, quia Alex. non aſsignat bonam rationẽ differentię, quare magis impueteur ſubſtituto, quòd ipſe adiuerit d. hæreditatem paternam vno caſu quàm alio, cum in vtroque caſu ſit probibita ei ſeparatio hæreditatis pupillaris a paterna, vt per glo. & doct. in d. l. paterfa. & in d. l. qeidam elogio. & alibi paſsim, & ideo videtur vel in vtroque caſu confirmare & ratificara aditionem ipſius pupilli, vel in neutro.

Ego igitur puto veriorem omnino primam opinionẽ quæ videtur magis communis, & ſaltem frequentius a Bartolo recepta, & hac ratione videtur mihi probari multum clare. Quia non poteſt imputari ipſi ſubſtituto quare d. hæreditatem paternam adiuerit, cum ipſe non poſſet, niſi vel vtramque repudiare, vel vtramque adire, vnde fatendum eſt, quod ex eo adiuerit, non vt approbaret aditionem factam a pupillo, ſed quia ſeparationem hæreditatũ facere ei non licuit, ex quo ceſſat omnis difficultas, & omne fundamentũ contrarię ſententiæ, quod erat in hac tacita ratificatione ſubſtituti.

Et pro hac ratione facit, quia licet alias per id quod
33 facit minor † iam factus maior dicantur approbari facta per eum in minore ętate, C. ſi min. maior fac. per totum, tamen hoc non procedit, quando ratificatio fuit neceſſaria propter actum a ſe factum, dum erat minor, vti eſt quando id quod fit in maiori ætate eſt quædam executio eius quod fuit factum in minori, vt per Iacob. Butr. Bart. & alios in l. 3. §. 1. ff. de min. & Alex. conſ. 141. nu. 10. lib. 5. & dixi ſupra q. 25. art. 4.

Quemadmodum accidit in caſu noſtro, ex eo enim quia pupillus ipſe adiuit, tenetur ipſe ſubſtitutus adire, quia non poteſt ſeparationẽ facere, ſi igitur ipſe vult hęres eſſe pupillo ex teſtamento paterno, & vti hæres reſtitutionem in integrum petere ex perſona ipſius pupilli, neceſſarium ei eſt adire hæreditatem, & ideo iſtam aditionem non voluntario ſed neceſſario facit, & conſequẽter non approbat quod minor fecit, & per hanc conſiderationem ita firmiter tenendum puto.

34 Quo ad tertium, † reperio ſolum Rebuffum ſimpliciter dicentem quod ſic. in tit. de reſtit. in integr. in princ. num. 22. per d. l. l. non ſolum. & d. l. minor autem. §. fin. ff. de min. cum ſim. Et certe in d. l. non ſolum. hoc ad literam dicitur.

Sed tu aduerte diligentius, & diſtingue ſic vt in præcedenti dubio de ſubſtituto pupillari.

35 Aut enim quærimus † an in fideicommiſſarium tranſeat reſtitutio quæ competebat ipſi teſtatori, & breuiter dic quod ſic. & ita intelligo quod ſic ſimpliciter dicit Rebuffus præall. & d. l. non ſolum. cum ſimil. & quia re vera fideicommiſſarius teſtatoris eſt hæres, l. cohæredi. §. cum filiæ. ff. de vulg. & pup. cum concordan.

36 Aut quærimus † an reſtitutio, quæ competebat ipſi hæredi inſtituto non quidem ex perſona teſtatoris defuncti, ſed ex propria læſione, & tunc dico ſic. Aut conſiſtit circa proprias res & patrimonium ipſius grauati, & cum illud non tranſeat ad fideicommiſſarium, nec fideicommiſſo contineatur dict. §. cum filiæ. neque etiam reſtitutio, quæ damnum huius proprij patrimonij concernit, tranſibit in fideicommiſſarium. Aut conſiſtit circa res fideicommiſſo ſubiectas, & tunc, aut nullum damnum ſentit ex tali obligatione a grauato contracta ipſe fideicommiſſarius, & de reſtitutione non eſt agendum, quia non adeſt læſio, exemplum ſi remedio ordinario ipſam alienationem reuocare, vel obligationem cõdicere poſsit, vti de re, vel circa rem fideicommiſſo ſubiectam, iuxta authen. res quæ. C. commun. de leg. vel ſi grauatus velit imputare ſibi huiuſmodi damnum in ſuam quartam & cæt. iuxta leg. Marcell. §. res quæ. ff. ad Trebell. Aut vero damnum ſentit ex hoc, puta quia magis interſit ipſius fideicommiſſarij reſtitui in integ. aduerſus poſſeſſorem vel creditorem, quàm regreſſum habere contra hæredes grauati, vel agere reuocatoria aduerſus poſſeſſores &c. & tunc puto, quòd detur ei reſtitutio in integrum ex perſona minoris grauati, ſaltem ſi non ex hoc, quia reſpectu teſtatoris & fideicommiſſarij, iſta hæreditas interim dum fuit in manibus grauati poteſt dici iacens quodammodo, quia quo ad fideicommiſſarium non poteſt dici author illius ipſe grauatus, cum fideicommiſſarius non ipſi, ſed teſtatori ſuc-
37 cedat, & damnum quod † hæreditas iacens ſenſit, debet reſtaurari ipſi hæredi ope reſtitutionis in integrum,

vt est sing.consilium Alex.lib.5.consil.45.in causa,& lite.num.8.post Bart.Dyn.& alios ibi,& sic procedet etiã dictum Rebuffi præalleg.

38 Aut quærimus, † an restitutio in integrum, quæ competebat ipsi Grauato minori ex eo quia incõsulte adiuit hanc hæreditatem damnosam, transeat in ipsum fideicommissarium,& breuiter dico quòd nõ. Imputet enim sibi ipsi fideicommissarius quare illam adiri fecit, & sibi restitui,vel voluntario aditam, & sibi restitutam acceptauit,& sic bene procedet opinio gloss.& Bart.in dict.l.paterfam.ff.de priuil.cre.de qua dixi in præcedenti dubio, non autem in substituto pupillari, vt ibi plene declaraui. Quia fideicommissarius bene dicetur approbare aditionem a grauato factam, quia voluntario ipse acceptat hæreditatem sibi restitutam, & præsertim quando ipse fecit adiri eam ab ipso grauato, quod non procedit in substituto pupillari, vt ibi dixi.

Articulus III.

39 AD tertium, † An scilicet beneficium restitutionis in integrum transeat in successorem quemlibet etiã singularem.

Videtur quòd non.

Quia hoc beneficium tanquam personale non transit nisi cum vniuersitate,vt dixi supra art.1.

In contrarium notant Bal.& Alber.in l.non solum. ff.de rest.in integ.& Alb.in l.minor autem magistratus. ff.de min.in fine.

Per l.quod si minor. ff.de min. vbi dicitur, quòd hoc beneficium cedi potest etiam personæ singulari,& quẽadmodum cessibile est eodem modo transmissibile videtur.

Sed quia hoc non est perpetuo verum.

Ego puto sic dicendum.

Aut quærimus, an transeat in successorem singularẽ, vt ius quod necessario trãseat cum ipsa re vendita, cessa, vel donata,vel legata &c.& dico quòd non,quia non est merum ius reale, vt dixi supra d.artic.1. & ita procedit contrarium.

Aut quærimus, an transeat in istos successores singulares, vt ius cessum vna cum ipsa re idest,quod si minor vendidit,vel cessit, vel donauit,vel legauit rem suam,intelligatur ea dispositione iuris vendidisse,vel cessisse.&c.omne ius quod habebat ad ipsam rem.etiam quòd hoc speciali iure sibi competeret ad illam, & dico quod sic, & sic procedit sententia præall.Bald.& Alb.

40 Et hinc infertur, quòd si minor † perperam obligasset,vel seruitutem rei suæ imposuisset, deinde illam rem vendidisset vel donasset alteri, emptor, vel donatarius posset petere restitutionem in integrum aduersus illam obligationem,vel seruitutem impositam.

41 Quæ quidem conclusio in venditione, & alijs † contractibus onerosis de necessitate procedit,quia alias in ipsum minorem daretur actio empti ad illam obligationem tollendam,vel ad interesse,vel de euictione,pro ea parte pro qua non liceret frui, & sic ipsemet minor restitueretur, vel cogeretur cedere beneficium restitutionis ipsi emptori, vt dicitur in dict.l.quod si minor. vbi expressum.

In alijs vero contractibus lucratiuis, ex æquitate ita procedere debet, vt scilicet intelligatur minor omne ius suum cessisse, vel cedere cogatur, ne aduersarius lucretur,cum iactura eius,qui ipse nullam culpam, vel negligentiam adhibuit,& quatenus eius author adhibuit,debet succurri,quia minor fuit,vt,dum sentit damnum propter personam sui authoris, sentiat quoque commodum ex ea.

Articulus IV.

42 AD quartum,† An scilicet restitutio in integrũ transeat ad fiscum?

Videtur quòd non.

43 Quia in fiscum non transeunt † ea, quæ non sunt in bonis delinquentis tempore commissi delicti, leg.si tibi mandauero. §.is cuius.ff.mandati.Bart.in l.1.ad finem. ff.de bon.damnat. Alexand. in consilio 15. ad finem libr.1. Sed restitutio in integrum, siue spes illius non est in bonis nostris,neque in patrimonio nostro, vt dixi supra q.41.art.2.ergo &c.

Et per hanc rationem ita tenet Cæphal. consil.321. num.66.& seq. lib.3.

44 In contrarium facit, quia in fiscum transeunt † omnia iura passiua, & etiam actiua & conditionalia etiam, dummodo non pendeant ex aliqua vltima voluntate, Alex.in l.si marito. in 1.& 2.col.ff.sol.mat.& in l.3.§.illud. ff.quod quisque iuris &c.ergo & restitutio in integrum,licet sit ius,quod spe tantum competat,quia tamẽ ex contractu dependet, vel saltem ex vltima voluntate non dependet,ad fiscum transire debet.

45 Præterea facit, quia licet fiscus † non sit proprie hæres, est tamẽ proprie successor, vt inquit Aret.in l.si quis mihi bona. §.seruus mancipium.col.4.ff.de acquir.hær. & per Boss.latius in titulo de publ.bonorum, sub nu.13.
46 Sed restitutionis † beneficium transit ad successores,l.minor autem magistratus.in fin. ff.de mino. Quinimo tam ad hæredes, quam ad successores transit, vt loquit separatim text.in l.non solum.ff.de rest.in integ.

Ergo,& ad fiscum transire debet.

Et ita verius puto,quicquid Cæphal.putet.

47 Et ad contrarium resp.sic. Quòd licet † iura de futuro, & bona postea quæsita non transeant ad fiscum, tamen quando habent originem a præterito, tunc transeunt, etiam si spe tantum competebant ipsi damnato, vt declarat Boss.in d.tit.de publ.bono.sub numer.15.& sub num.39. ad finem. Huiusmodi autem est ius & spes restitutionis in integrum, vt per se patet, ergo &c.

Articulus V.

48 AD quintum, † An scilicet restitutio in integrum trãseat ad hæredem, quando minor non poterat restitui ex aliqua causa, quæ cessat in ipso hærede.

Videtur quod sic.

Quia cessante causa impedimenti &c.

In contrarium est veritas, vt exemplis, authoritatibusque sequentibus ostendam. Et ratio est, quia hæres non potest vti hoc beneficio, nisi ex persona defuncti, vt dixi supra art.1.si ergo defunctus restitui non poterat aliqua de causa,neque hæres restitui potest,licet illa cesset in eo.

Ad contrarium resp.quod non procedit illa regula in pluribus casibus,quarum limitationum in proposito nostro plures pro responsione deseruiunt, quas refert Tiraq.in tract.cess.causa, & in specie limitatio.4.11.12.& 40.ex hac conclusio infertur ad plura, quæ etiam illam comprobant.

49 Et primò, quod si † minor non poterat restitui ex eo,quia debebat reuerentiam ei a quo læsus fuit,puta parenti, vel patrono, licet hæc causa cesset in hærede, non tamen restitui poterit.gloss.in d.l.non solum. ff.de rest. in integ. per l.fin.C.qui & adu.quos.

50 Secundò infertur,† quod si minor non poterat restitui,quia ei non erat necessarium,vt puta in casu testamẽti male per eum conditi, vel donationis causa mortis, quas dispositiones ad libitum mutare potest, licet hæc causa cesset in hærede,non tamẽ restitui poterit,vt tradit

pro

pro sing. Cremensis sing.118.incip.hæres.de quo tamen dicam infra,in 2.par.quæst.58.art.fin.in fine.

51 Tertio infertur,† quod si minor passus est labi tempus petendæ restitutionis in tantum,vt dies qua mortuus est,esset vltima quadrienij,hæres non potest amplius illam petere,licet statim petere vellet, & sic in eo cessaret negligentia. secundum glo.in d.l.non solum. & ibi Bart.numer.2.& dicit Ang.ibi ita practicari in scholis,& Bal.cons.226.num.1.lib.2.

Articulus VI.

52 AD Sextum, An scilicet † restitutio in integrum competat ipsi hæredi,quando defunctus tempore mortis suæ non adhuc perfecte læsus fuerat, sed per mortem ipsam completa est læsio eius?

Et hic incipit materia l.Pantonins.ff.de acquiren.hæred.secundum cuius legis casum, ponunt exemplum omnes doctores vbique.

53 Illud autem est in hæreditate † non adita ab ipso defuncto,& iure adeundi per mortem amisso,an scilicet ab ipso hærede per restitutionem in integrum recuperari possit,& adiri:& quoniam difficilis, & vix extricabilis quæstio est,pro clariori intelligentia in primis altius exordiendo præmittam pauca quædam,deinde veniam ad distinctionem casuum , & resolutionem quæstionis.

Præmitto igitur,quòd (vt in iure notissimum est)
54 hæreditas non adita non transmittitur † ad hæredes.l.1.§.in nouissimo.C.de cad.toll.& hoc est verum regulariter.

Accidit tamen vt in tribus casibus specialibus transmittatur etiam non adita.

55 Primus est, quando est hæreditas ascendentium , & venit transmittenda in descendentes, nam ista etiam non adita transmittitur,l.vnica.C.de his qui ante aper.tabul.& hæc dicitur transmissio ex dispositione d.l.vnicæ.

56 Secundus est,† quando sumus in alijs hæreditatibus, illi tamen quibus delata est, sunt filij,& in potestate defuncti tempore mortis eius,& sic sui hæredes.§.1.Insti.de hære.qual.& diff.nam isti transmittunt hæreditatem tanquam aditam quam non adiuerunt,etiam in extraneos hæredes, & hoc ex potentia dictæ suitatis.l.si filius.ff.de liber.& posthum.cum simili.Et hæc dicitur transmissio ex potentia suitatis.

57 Tertius est,† quando sumus in penitus extraneis hæredibus,quibus non conceduntur specialia supra dicta, tamen non est elapsum adhuc tempus illius anni, qui datur ad deliberandum,nam si is cui delata est hæreditas,mortuus sit intra d.annum à die scientiæ delatæ sibi hæreditatis computandum,transmittit hæreditatem, siue ius adeundi illam in quoslibet hæredes.l.cum in antiquioribus.C.de iur.delib.Circa quam vltimam transmissionem aduertendum est,(quia hinc oritur occasio
58 difficultatis) quòd non † transmittitur hoc ius, nisi ab eo qui sciebat sibi delatam hæreditatem, & intra annum ad deliberandum datum, adeo quòd si illo anno elapso non adita hæreditate mortuus fuerit hæres institutus,non transmittit ad hæredem suum aliquod ius adeundi,licet ipse posset adhuc intra 30.annos adire, secundum l.sicut.C.de præscrip.30.vel 40.annorum,vt declarat glosa magistra in d.l.cum antiquioribus.in glo.magna,& ibi Bar.Bal.& alij communiter,quicquid voluisset antiquitus Pyleus, quòd post annum deliberationis non posset etiam adiri hæreditas ab ipso instituto, quod ab omnibus postea reprobatum fuit.

Hoc præmisso,distingue tres casus.

59 Primus est,quando iste † cui fuit delata hæreditas, fuit vnus ex suis hæredibus, & sic potuit transmittere ex potentia suitatis , vel fuit hæreditas ascendentium transmittenda in descendentes,& sic potuit transmittere ex beneficio d.l.vnicæ.C.de his qui ant.aper.tab.

Et hoc casu conclude, quod non est quare de restitutione in integrum agamus,quia nulla adest læsio , cum hæreditas tanquam adita transmissa fuerit, vnde &c.

60 Secundus casus est,† quando is cui fuit delata hæreditas mortuus fuit in tali statu, quòd transmittere potuit in hæredem ius deliberandi,quia sibi adhuc competebat,vel totius anni,vel partis illius. Et hoc casu potest aliquantulum dubitari,an detur restitutio hæredi.

Videtur enim quod sic.

Quia plenius remedium est restitutio in integrum quod quadriennio durabit, quàm ius adeundi, quod residuo tantum eius anni durabit, qui ad adeundum datur. Potest enim facilime fieri,vt nimis exiguum tempus illius anni superesset ipsi defuncto quando obijt, & certum est, quòd quando restitutionis remedium est pinguius quam ordinarium,non tollitur per concursum ordinarij,vt dixi supra q.17.art.1.ergo &c.

Sed breuiter contrarium tenendum est, vt in specie in hoc casu concludunt Soc.Senior in dicta l. qui duos. num.20.ff. de rebus dubijs referens , ita voluisse etiam Ioan.Bapt.de S.Seuerino,Corn. & alios, & ipsum subscripsisse eorum consilijs.& idem quoque sentit Guliel. de Bened.in cap.Rayn.in secunda parte. in verbo, mortuo itaque testatore.num.182.cum concord.

Et ratio est clara, quia nullum præiudicium factum est ipsi hæredi per mortem authoris sui non adeuntis, cum ipse hæres adhuc adire possit , & hic actus adeundi cum animo fieri possit, expediri valeat etiam vnico momento temporis.

Ad contrarium resp. quòd si hæres neglegit intra illud residuum temporis ad se transmissi adire,sibi imputet,cum tam vnico verbo hoc facere valeat.

61 Tertius casus est, † quādo is cui delata erat hæreditas obijt in tali statu , quod nullum ius adeundi transmittere potuit ad hæredem suum , & hoc vel quia ignorabat sibi delatam hæreditatem vel sciebat, sed annus deliberationis elapsus erat eo viuente , sed non valente ex aliquo iusto impedimento adire hæreditatem , & hoc casu dubitatur,an hæres eius possit ex capite restitutionis in integrum adire hæreditatem nullo iure ad se transmissam, sed quæ adiri a defuncto, vel transmitti iusto impedimento non valuit.

Videtur quòd non. Quia restitutio in integrum competit hæredi tantum ex persona defuncti, vt dixi supra art.1.non autem ex persona propria, quæ læsa non est, vel si læsa est,in ea tamen non adest causa restitutionis meritoria,sicut aderat in defuncto. Sed ex persona defuncti competere hoc casu non potest, quia ipse læsus non fuit,dum vixit, poterat enim adhuc adire hæreditatem,tam intra annum deliberationis,quam etiam postea,intra annos saltem triginta,vt dixi supra in præmissis ergo &c.

Sed contrarium statuit Diuus Pius,& voluit,vt hæres auxilio restitutionis in integrum adire posset, vt est expressum in l.Pantonius.ff.de acq.hæred.&ibi omnes notant pro casu sing.& alij postea vbique communiter pro sing.tradunt quos congestos habes in artic. seq. in casu magis dubio.

Quæ autem ratio fuerit, doctores multum laborant. Quidam enim dicunt,quod nulla alia ratio,quam æquitas,quidam alii,quod immo rigor ipse iuris coegit Imp. ad ita constituendum. Tu autem diligentius aduerte , quia ex hac ratione firmatur conclusio,tollitur ratio dubitandi, & colligitur etiam resolutio aliquorum articulorum sequentium.

Et ideo

Et ideo in primis pro constanti pono distinctionem
62 I.C.in d.l.Pantonius.videlicet, quod si † iste hæres est de descendentib.testatoris,restitutio competit de rigore iuris,si autem de extraneis ex æquitate.ita constitutũ fuit,& ita doct.communiter intelligunt illum tex.in illis verbis, & in filio sine respectu eius distinctionis &c. Et rationem huius distinctionis eam esse aiunt,quia hæreditas ascendentium est quasi debita descendentibus, quod non procedit in extraneis.

Sed aduertendum est ad duo.

63 Primum † est,quod idem procedet in hæreditate descendentium erga ascendentes, per text.egregium ad hoc in Auth.vt cum de app.cogn.hæc autem omnia. Quinimò,quòd ex hoc eodem capite procedet restitu-
64 tio in integrum quæ datur matri,† in hæreditate filij,in l.si mater.ff.de re iud.dum inquit Bartol.ibi , in prima solut.quod ideo datur ibi restitutio illa matri , quia mater est, quod nota.& hoc deseruiat pro ampliatione ad d.l.Pantonius.

65 Secundum est quod d.l.Pantonius.non procedet † nouo iure Theodosij Imp.in hæreditate ascendentium in descendentes transmittẽda Quia illa etiam non agnita transmittitur ex dispositione d.l.vnicæ.C.de his qui ante apert.tab. Vnde non erit opus aliqua restitutione in integrum ipsi hæredi,qui poterit esse iure ipso hæres ex d.trãsmissione, quòd est nouum,& doct.non tangunt.

Quibus sic positis,circa intellectum d.l.Pantonius.&
66 decisionem illius tex.Quæro modo, quæ sit ratio † quare extraneis hæredibus restitutio in integrum in casu de quo agimus,non de rigore iuris sed ex equitate,& contra regulas ipsius restitutionis in integrum concedatur, vt vult ille tex.in fin.verbis,ibi,quod & hic,idest in casu hæredum extraneorum , humanitatis gratia obtinendũ est,& quomodo fundetur ista æquitas.

67 Et quidam doctores communiter dicunt,† φ cum læsio non fuerit completa in vita ipsius defuncti,ipsi defuncto non competebat restitutio aliqua tempore mortis suæ, l.nam & postea.§.si minor.ff.de iureiur.Si nun ipsi,ergo neq; hæredi.l.nemo plus iuris.ff.de reg.iuris. & iste erat rigor. de quo in d.l.Pantonius.ibi, quæ stricto iure non competit &c.Sed subdunt scribentes,quia dum absens erat, & impediebatur agnoscere bonorum possessionẽ,ille Pantonius decessit. & sic propter mortem impeditus fuit vel agnoscere redeundo,vel scire se tem delatam sibi bonorum possessionem,& hoc modo transmittere ius agnoscendi, dicitur simul & semel completa læsio eius per absentiam,& mortem in vltimo vitæ spiritu,& ideo æquum est dari restitutionem,ac si in vita ipsius Pantonij completa fuisset , idest quod ipse obijsset post exactos dies centum,vel anni &c.quo casu quia læsio eo viuente completa fuisset de rigore iuris, restitutio sibi competens ad hæredem trasmitti potuisset. & ita est ex mente Bart.Bald.Fulgos.& aliorum in l.1. C.de restit.mil.& in d.l. Pantonius.

Sed aduerte,quia Ang.in d.l.t.dicit, quòd hoc modo de rigore dicetur concedi, quia absentia tempore mortis potest dici compleuisse læsionem,cum inciperet certũ esse,quod non potest amplius agnoscere,& consequenter absentia illa modica idem operata est propter mortis aduentum quod operata fuisset absentia longa , & ad læsionem complendam sufficiens,& ita potest intelligi Ang.dum de rigore ait.

Sed quamuis hoc verũ sit in se,tamen quia defunctus non potuit ipse petere quandoque restitutionem in integrum,& hæres ex persona defuncti tamen videtur posse venire,ideo propter hanc pugnantem regulam non sufficit consideratio illa læsionis in articulo mortis ad transmissionem beneficij istius de rigore iuris,& ita potest defendi communis ratio doctorum. Et ex hoc quoque colligi valet, quare Imperator motus fuerit ad indulgendam hæredi restitutionem hoc casu, quamuis defuncto nunquam competierit, & sic in quo fundetur ratio huius æquitatis. Hoc est enim id,quod Ang.dicebat de rigore iuris,quod mouit Imperatorem ad statuẽdam hanc æquitatem. Quod nota propter articulos sequentes,vbi agitur de extensione huius l.Pantonius.

Articulus VII.

68 AD septimum,† An scilicet d.l.Pantonius.ff.de acquir.hær.procedat non solum in casu absentiæ de qua loquitur, sed etiam cuiuslibet alterius impedimenti,& in specie ignorantiæ,quod frequentissime accidit.

Videtur quòd non.

69 Quia † d.l.Pantonius. est exhorbitans a regulis iuris communis,vt scilicet transmittatur ad hæredem illud ius quod defuncto nunquam competijt.Et ideo non est extendenda, quia in exhorbitantibus non fit extensio,&c.

Et per hanc rationem,ita tenuerunt plures. Ang. Aretinus in rep.l.venire.nu.34.ff.de acquir.hær.& Bursat. inter Modernos celeberrimus,in cons.60.nu.5.& cons. 61.nu.32.vers.3.dico.allegans.tanquam idem tenentes Gul.de Bened.in cap.Raynutius.in verbo mortuo itaque testatore,el 2.nu.18.in fine.Mod.Paris.vbi ibi , & Soc.Seniorem in cons.153.num.28.lib.2.

Contrarium tenent alij doctores communiter.Bar. in l.qui duos.de reb.dub.Corn.in l.1.col.5.vers.subdit tamen.C.de inst.& subst.Soc.Sen.in l.1.num.16.ff.de vulg.& pup.vbi de communi Aret.in cons.160.nu.3.in fine. Rimnald.cons.88.num.30.lib.1.Corn.cons.133. nu.18.lib.2.Capra cons.6.nu.13.& cons.88.nu.12.Bertrand.cons.247.lib.6.cum concord.Gomes.in suis tractat.tom.1.cap.9.in fi.in tit.de transmiss.vbi concord. & de communi,& ibi etiam Suarez in add.& de communi , Valquius de success. progressu.cap.8. num.15. lib.1.& idem vult Sapia in d.l.cum antiquioribus.nu.7. C.de iur. deliber. & in summa hæc est vere communis sententia.Et ego eam sequor.

Pro qua,vltra rationem communem doctorum, qđ scilicet impedimentum ignorantiæ æquipolleat impedimento absentis,& sic cætera quoque impedimenta.
70 Ego pondero in primis, quod tex.in d.l.Pantonius.† loquitur vere & proprie in impedimento ignorantiæ , vt ibi,in princ.ante vita decesserit quàm se hæredem institutum cognosceret &c.& sic narratio facti quo ad absentiam potius recensetur,quia ita factum occurrit, quam à I.C.ex iuris mysterio recenseatur,φ ille Pantonius tunc in Cilicia procuraret, & si satis fuisset absentiæ impedimentum, vel propter illud tantum facta fuisset illa decisio, frustra recenseretur ibi,quòd Pantonius ita absens prius decessit,quam se hæredem institutum cognosceret. Ego vero puto,quòd non quidem frustra de absentia Pantonij ibi fiat mentio , sed ad iustificandam ignorantiam eius,de ignorantia vero principaliter fiat mentio ad reddendam causam illius restitutionis in integrum, quam diuus Pius hæredi Pantonij concessit.

Et præterea stringitur hoc , quia data scientia ipsius instituti, vix est,vt competat restitutio in integrum, ex capite etiam legitimæ absentię vel alterius iustissimi impedimenti.Nam neque absentia , neque aliud necessarium,& probabile impedimentum excusat ipsum impeditum, quando illud remouere potest, sed facere potest,quod ei non noceat , vt dixi plene supra quæst. 27. artic.8.

Sed vtique quando institutus scit sibi delatam hæreditatem,potest vnico verbo declarare se velle esse hæredem,

dem,& remouerè quodlibet etiam vrgentissimum impedimentum,quod aditionem impedire potuisset, quæ etiam animo fieri potest,adeo quòd si scit, & non adit, non meretur neque ipse, neque hæres restitutionem, quia læsio ex negligentia processit. Quamobrem ex his constat,quod d. l. Pantonius facta videtur pro casu Ignorantiæ,non vero absentiæ, vt doct. communiter intelligunt, si quæstio ponatur in restitutione aduersus non aditam hæreditatem,vt ab omnibus ponitur,& allegatur d.l.Pantonius.

Confirmanturq. prædicta per d.text.ibi ratam habere non potuerunt, quæ verba ad ignorantiam proprie referuntur,non ad absentiam, quia hæredes non aberant,& licet abesset Pantonius, & ab eius impedimento pendeat æquitas illius restitutionis, vt ibi per glos.in verbo potuerant, tamen Pantonius si sciuisset,etiam ab sens potuisset ratam babere petitionem bon. possessionis a procuratoribus factam eius nomine. Causa ergo principalis illius restitutionis fuit ipsa ignorantia.

Ex quibus concludo, quod impedimentum ignorantiæ in proposito, est magis efficax impedimentum ad hanc æquitatem inducendam, quam quodlibet aliud,ratione prædicta, stante tamen conclusione firmata in omnibus legitimis impedimentis.

Ad contraria resp.sic.

Ad rationem exhorbitantium,dic,quod cum decisio non in speciali rigore, sed in speciali equitate fundetur, licita est extensio, quia in fauorabilibus extensio licita est,& in specie in materia restitutionis in integrum, vt dixi supra q.1.art.13.

71 Præterea in exhorbitantibus non est licita † extensio,quando exhorbitant ab omnibus regulis iuris communis,sed quando,licet exhorbitent ab aliqua, tamen, vt reliquis satisfiat,ita constitutum est, licita est extensio,vt colligitur in propria materia nostra restitutionis in integrum,ex Bellam.in c.suscitata.num. 10.de restit. in integ.vbi declarat istas species exhorbitātium,& ego declaraui etiam alias in tractat. compend. substit. parte quinta.

Ad authoritates contrarias,resp.quod pauci sunt qui ita teneant,& miror quòd Bursat. vir oculatissimus alleget vti hoc dicentes Mauri. & alios per eum, qui videntur mihi loqui,quando sola mors est causa læsionis, non autem, quando concurrit alia causa & iustum impedimentum.

Præterea quotquot sint,& quoquo modo loquantur, sententia quam firmaui, vt ex prædictis constat est tum verior, tum magis communis.& ita tenendum puto.

Articulus VIII.

72 AD octauum, An scilicet dispositio† d.l.Pantonius, procedat,etiam quando defunctus erat minor, vel infans?

Et quidem in minore licet subtiliter dubitet Paul. de Cast.in d.l. si infanti.& in d.l.Pantonius.vt refert & plene soluit Alexand.cons.10.num 4.& seq.lib.7. Tamen conclusio ab omnibus recepta est,quod procedat in eo, sicut in maiore, & sic quod ita hæres minoris, sicut maioris restituatur in integrum ex æquitate dict.l.Pantonius. in casu de quo agitur, qui est, quòd minori non negligentia,sed impedimentum prædictum imputari possit, in casu enim negligentiæ daretur restitutio ex edicto minorum ordinaria,vt dicam infra art.seq.

Et hanc conclusionem firmant sine scrupulo in primis omnes qui in infante discrepant inter se, qui sunt fere innumeri,vt congessi infra eodem,dum de infante differam. In specie vero firmant, vt indubitabilē Corn. in l.si infanti.in 6.notab.C.de iur.deliberan.& in cons. 87.in prin.& per totum lib.1.cons.133.num.18.lib.2. cons.162.num.20.eod.lib.vbi de communi sine scrupulo & cons. 125.num.5.lib..& ibi quoque de communi. & in cons.321.num.8.lib.3.& cons.315.num. 8. lib. 4. & loquitur fere semper Corneus de impedimento ignorantiæ,quod notes obiter ad corroborationē conclusionis,quam firmani in præcedenti articulo. Idem Corn. in l.1.colum.5.versi.fallit tamen.C.de inst.& subst.& hanc plene firmat pro veriori, & magis communi Alexan.in consilio 20.num.4.& seq.lib.7. Iacob. de Sancto Georgio in auth.res quæ. num.62.C.de sacrosan.eccl. Ruyn.in cons.33.colum.fin.lib. 3. vbi de communi Bero.cons.25.num.26.lib.2.Gozad.consil. 68. numer.11. Vasq.de succes.progressu.libro 1.§.8.numer. 15.vbi de communi.Illust. Cardin.Alb.in d.l. Pantonius.num.2. & in l.qui duos.ff.de rebus dub.Io.Dil.de arte testandi titul.10.cautela prima.num.3.4.& seq.Borgnin. in tract.de tuto.& curat.num.72.vbi concord. plene, & de comm[illegible].& nouissime etiam Marzianes. cons. 14.numer.5.de communi omnium,& sine scrupulo.

Ratio autem clarissima est, quia restitutio in integrum ex clausula generali,ita est communis minoribus, quando iuste impediti fuerunt,sicut in maioribus, vt dictum fuit plenissime supra q..art...

73 Ampliaturque, vt procedat † etiam in monasterio, quando scilicet monachus institutus prædicta de causa non adiuit,& sic non completa læsione decesit, nam monasterio vt hæredi datur restitutio, de qua in d.l.Pātonius.prout docto.communiter tenent, [illegible] plene refert & testatur Socin.Senior in l.1.num.16.ff.de vulg. & pupillari.

Ad illud de exhorbitanti, dic vt supra artic. præcedenti.

74 In infante † vero ardua dubitatio est, & maxima inter doctores altercatio.

Videtur enim quod hæredibus infantis nulla competat restitutio ex æquitate d.l.Pantonius.

Primo per d.l.si infanti.versi.l in vero, vel non sit tutor, &c.vbi in casu nostro dicit Imperator,quod hæreditates ab infante non aditæ habentur,ac si nunquam ei fuissent delatæ, & ad illas personat peruenire debent, ad quas peruenissent,si nunquam infanti delatæ fuissent, & sic hæredes infantis omnino excluduntur.

Secundo,per fortem rationem, & aduerte, aut enim iste infans habuit tutores vel curatores,& illi neglexerunt adire pro eo,prout potuerunt, vt in d.l.si infanti.datur licentia,& tunc non potest competere restitutio aliqua hæredibus infantis,quia competit eis ordinarius regressus contra tutores,vel curatores,neque dicatur quod hoc remedium ordinarium contra tutores vel curatores non excludit remediū restitutionis in integrum, vt plene dixi supra q.22.artic.1.Quia est verum in restitutione ex edicto minorum, secus vero in ea quæ datur in subsidium ex clausula generali æquitate dictante, vt est illa de qua in d.l.Pantonius.vt plene dixi ex communi omnium sententia d.q.22.art.4.

Aut vero iste infans non habuit tutorem vel curatorem, & tunc imputetur hæredibus eius,quare non petierunt illi tutorem &c.vt bene dicit glos.in dicta l. si infanti.& facit regula de qua supra q.27.art.8.quod scilicet impedimentum non excusat, quando remoueri potest &c.

Tertio, quia ita videtur communiter tenere doctores Ang.in d.l.Pantonius.Iac.de Belu.in auth.de trienie & semisse, in fine. Bald.in l.vnica.§.in nouissimo.numer. 6. & seq. C. de cad.toll. Pau.de Cast.in d.l Pantonius.& d.l.si infanti.licet magis cogitandum relinquat. Bal. tamen ibi idem tenet,& in d.l.non solum.nu.2.ff. de rest.in integ.& consuluit Bal.cons.262.in fi.lib.2. & cons.390.& Ang.præall.dicit quod ita pluries de facto consu-

luit, idem Fulg.cons.inter consilia vlt.volum.cons.59. nu.14.& 15.Anchar.cōs.368.nu.2.Barbat.cons.60.lib. 3.in 4.casu.vt refert Bursatt.in cons.61.nu.8.Corn.in cons.275.nu.1.lib.1.Fulg.cons.84.num.2.& 3.& alios etiam refert Corneus in d.l.si infanti.in 6.notabil.& dicit Ancharanus d.cons.368.quod ita tenendum est in consulendo, & iudicando. & sentit Bursatt.consil.1. num.8.

In contrarium tenent alij doctores magis communiter, Bar.in d.l.non solum.num.3.& in l.1.nu.3.C.de test.mil.Bart.in l.qui duos.nu.5.ff.de rebus dub.& in l. Pantonius.num.2.ff.de acquir.hæred.Fulgos.sibi contrarius in d.l.1.sub nu.5.C.de restit.mili.& ibi Paul.de Cast.vbi Paul.de communi.& Fulg.dicit, ꝙ ab hac opinione non est recedendum aliquo modo, eandem nunquam variando firmauit Bart.in d.l.si infanti.num.11. & ibi Alexan.num.fin.vbi communem dicit, & ita se vidisse seruari.& Cor.ibi ita demum firmat, [illegible] æquiorem & magis communem.Idem Iacob.de S.Georgio concludit ibi post disputationem, in fine dicens, quòd non esset tutum recedere ab hac cum sit humanior. Idem Soci. Senior in d.l.qui duos.num.16.& 18.de rebus dub.& Pau.de Cast.ibi, qui dicit, quòd ita practicatur quotidie, & consulitur, & quod istam opinionem totus mundus sequitur.Gul.de Benedictis in ca.Raynutius.in verbo, mortuo itaque testatore, num.181.dicens non esse tutum recedere ab hac sententia, Io. Dilectus in tract.de arte testandi.in tit.de acquiren.hæredi.cautel.1.num.2.vbi plene de communi.Riminal.Institu. quibus alien.licet, vel non.§.fin.num.79.vbi de communi, Brunus in tracta.de stat.exclud.fœm.art.13.nu.102. & pro communi etiam Chircon.cent.4.concl.3.& Viuius in verbo hærede non adeunte, & consulendo innumeri ita sequuti sunt, Bald.sibi contrarius cons.349.nu. 4.lib.4.& cons.88.num.4.lib.5.Roma.cons.58.num.3. qui communē dicit, & illi adhærendum.Paul.de Cast. cons.299.num.2.lib.1.& cons.305.num.3.eod.lib.Fulgos.cons.74.in fi.vbi de magis communi.Alexan.consil.198.in fine suæ additionis incip.famosissimæ, & in cons.20.num.4.& seq.lib.7.vbi de communi, & magis communi.Riminald.Senior cons.20.num.16.lib.1.vbi de communi & quòd ita practicatur. & idem testatur Hipp.Rimin.ibi in add.litera g.& idem Rimin.cons. 120.per totum, lib.1.vbi de communiori, & veriori, & de communi practica Rimin.Iunior cons.72.num.11. & 12.libro 1.& de cōmuni, & Corn.cons.87.post principi.li.1.vbi de magis communi.Simon de Pretis cons. 22.in fine, vbi de magis communi, & Marzianesius cōsil.14.per totum, & de communi obseruantia, & praxi. & omissis alijs, ista in summa omnium consensu est cōmunis opinio, vt ex prædictis patet.

Pro qua adducuntur potissimum infrascripta.

Primo dict.l.qui duos. ff.de reb.dub.& fuit inuentio Bar.ibi, & alibi.

75 Sed certe iste text. † euitari potest.

Primo, quia ibi nihil de infante.

Secūdo, quia nō dicitur ibi, ꝙ ille primus impubes qui decessit, vel secundum naturæ ordinem decessisse fingitur, non adiuerit prius hæreditatem, vel per se, vel per tutores suos, vel quod ignorauerint se esse hæredes institutos &c.

Tertio, quia potest dici, ꝙ portio primi morientis ibi vadat ad fratrem ex vulgari reciproca, vel pupillari confirmata ex potentia tuitatis.

Nam quando substitutio est facta vltimo morienti, certe inter institutos dicitur facta substitutio reciproca, ad hoc vt ad vltimum morientem perueniat tota hereditas, & tota postmodum substitutio, vt dixi plene in tract.compend.subst.in 5.q.prin.car...

Neque mouent illa verba, priori mortuo frater ab intestato hæres erit &c.quia resp. per l. vel singulis. ff. de vulg.& pupil. iuncta l.si quis ita hæres instituatur.ff. de hær.instituendis.

Secundo adducitur d.l.Pātonius.ff.de acq.hęr.a fortiori inducendo, quia si in casu absentiæ voluntarię cōceditur restitutio, magis concedi debet in casu necessitatis naturalis, idest infantilis ætatis, prout arguebat Bal.in d.cons.88.num.4.lib.1.

Sed resp.potest, quod in casu dict.l.Pantonius.nihil est quod imputari possit hæredi, hic vero secus, quia debebat peti tutor infanti, si non habebat, & si habebat, impellere vt adiret, & si negligeret, datur regressus contra eum &c.& cessat eo casu restitutio, vt dixi supra in secundo fundamento primæ opinionis.

Ex quibus constat, quod prima opinio melius probatur iure & ratione, quàm secunda, sed secunda est magis communiter approbata, & vsu ipso in praxi recepta, vt dictum est.

Quid igitur dicendum? Reperio quòd Bald.in cons. 226.in princ.& in fi.lib.2.subsistit, nec vult determinare hanc quæstionem. Ang.pariter in decisam relinquit in d.l.Pantonius.nu.2.& Corn.in d.l.si infanti, in 6.notab.dicit quòd Raph.Fulgos.consuluit Imperatorem apud Constantiam, vt ipse decideret, & Barbat.in cons. 60.nu.3.lib.4.dicit ꝙ punctus indiget decisione Cæsarea.& idem refert Bursatt.cons.61.nu.8.& Brun.in d. artic.13.nu.12.& Soc.Sen.in cons.216.lib...inquit quod est locus gratificationi.

Ego puto considerandum, & dicendū esse sic. Quia totum fundamentum primæ opinionis fundatur in negligentia tutorum, vel hæredum ipsius infantis, nihilq. magis imputari possit ipsi infanti, quam illi Pantonio absenti in d. l.Pantonius, ac distinguendum est.

75 Aut nil imputari potest vel tutori vel hæredi † infantis, quare infantis nomine adita non sit hæreditas, & tunc tene intrepide communem sententiam, quia cessat omne fundamentum primæ opinionis, & subintrat regula & æquitas d.l.Pantonius. Et ad d.l.si infanti.resp. quòd ibi de rigore iuris dicitur quòd hæreditas pro nō delata habetur, sicut & in d.quoque l.Pantonius.

Quomodo autem imputari non possit neque tutori, neque hæredi, pone casum, quod vel tutor non adsit, vel ignoret delatam hæreditatem suo infanti, vel absens sit &c.& hæres quoque hæc ignoret, vel absens sit, vel aliter impediatur, quo minus vel tutorem petere, vel tutorem ignorantem, vel absentem certiorare possit. Et in hoc casu, ita tenent Bal.in d.l.vnica.§.in nouissimo. col.fina.C.de cad.toll.Gul.de Bened.in indiuiduo, in d. cap. Raynut.in verbo, mortuo itaque testatore, el 2.nu. 180.post Bal.præall.

76 Aut licet † non possit aliquid imputari tutori, potest tamen hæredi, puta quod vel tutor non adsit, vel ignoret, vel absens sit, & hæres hæc sciens neglexerit tutorē petere vel certiorare &c.& tunc dic quod verior & securior est prima opinio, quæ optime probatur in hoc casu per d.l.si infanti.& glo.ibi.in verbo ad illas personas, in fine, hoc in terminis tenet, & Bar.in d.l. quòd duos.& probatur ratione adducta supra pro prima opinione.

77 Ampliaturque hęc conclusio, † vt procedat multo magis si ipsi hæredes infantis sunt illi, ad quos spectabat tutela legitima ipsius infantis, & neglexerunt petere tutelam, & adire vt tutores infantis nomine, & ita tenere doctores communiter testatur Vasq. de succes.progressu.§.8.num.15.

An autem hoc casu hereditas reuertatur ad proximiores te-

58 ses testatoris.† an vero ab alijs proxime sequentibus in gradu ipsi infanti ope restitutionis ex beneficio dictę l. Pantonius recuperari posset? Ipse Vasq.tenet, quòd ab hæredibus io gradu sequentibus ipsius infantis adiri poterit ope restitutionis, licet contra sentiant doctores, secundum eum. Mihi videtur, quod ista subtilis dubitatio posit terminari per id quod dicam proxime in lim.generali, versicul. prædicta omnia &c.& ideo dic vt ibi.

59 Limitatur autem hæc conclusio in hoc casu,†vt non procedat si ipse hæres infantis ipse quoq; esset pupillus vel minor,& talis in summa cui negligentia saltem ope restitutionis non noceat.ita Bertran.in cons.93.in fine lib.5.Et ego verum puto in se & æquissimum, licet Bertrand.nil alleget.Neque moueat,quòd hoc modo daretur restitutio in integrum huic minori ad restitutionem petendam ex clausula generali, contra l.interdum.& ibi glos.ff.de minor.vbi iste circuitus non admittitur. Quia resp.quod minor erit tutus ipso iure, prout accidit, quando ei succurri debet vt restitutionem petere posit, nam hoc ipsum indulgetur absque alia præuia restitutione in integrum, vt d.l.interdum.cum ibi notatis, & dixi supra pluries.

80 Aut nihil † imputari potest ipsi hæredi, sed tutori, dumtaxat,qui non adiuit cum posset.Et tunc ego dico sic.Aut tutor dolo fecit forte,vt hæreditas ad eum, vel ad alium sibi magis coniunctũ reuerteretur,& non transiret ad hæredem infantis per mortem illius, & indistincte puto q succurratur hæredi.Aut non dolo sed negligentia omisit adire, & tunc vna cum doct.distinguerẽ, quod aut isti hæredi competit regressus contra tutorẽ & non dabitur ei hæc subsidiaria restitutio,aut vero nõ competit, puta quia non est soluendo, vel alia de causa quas habes supra q...art...& tunc secus, & ita communiter tenent Bart.in d.l.si infanti.num...Bartol.in d.l.qui duos.nu...Et post eum Soc.Senior ibi, num.21. Corn.in d.l.si infanti. in 6.notab.vers.tamen fallit. Anchar.cons.104.num.6.& Vasq.qui communem dicit d. cap.8.num 15.Quibus adde Bal.& Gul.præalleg. Et probatur clara ratione, quia quando restitutio in integrum datur ex clausula generali,& sic in subsidiũ, prout datur in d.l.Pantonius.non datur donec adest regressus & remedium ordinarium contra tutorem &c.vt dixi supra q.22.art.4.vbi de cõmuni.Ex quibus ibi dictis sublimita hanc conclusionem multipliciter, quia omnes limitationes illius conclusionis ibi optime hic procedunt.

81 Prædicta omnia, † in quibus conclusum est dari restitutionem hæredi ea benignitate d.l.Pantonius.& cõsequenter generalem dispositionem d.l.Pantonius.Limita notabilissime,vt non procedant,quando huiusmodi æquitas,& restitutio venirent ad exclusionem personæ magis dilectæ ipsi testatori,seu authori ipsius infantis vel minoris,vel maioris,quam sit ille qui vult admitti ex capite restitutionis in integrum, vt sing declarat Alex.cons 168.num 20.lib.7.& late confirmat & sequitur D.Bursait in cons.61.per totum, vbi allegat etiam add.ad eundem Alex cons 60 nu.6.lib.1.& notata per Rol.cons.10.nu.9.& 21.lib.2.& rationibus comprobat & contrarijs respondet,vt per eum.

Tu vero,cum casus occurret, diligenter aduerte super hoc dicto, quia nimis restringit d.l.Pantonius, & percurrendo doctores in consilijs citatis supra tam in hoc 8.artic.quam in duobus alijs præcedentibus, reperies quod ẽt in hoc casu prędilectionis cõsuluerunt pro ipso hærede.& pro æquitate d.l.Pantonius.contra personas quæ erant magis dilectæ illi de cuius hæreditare primordiali agitur.Ego igitur nõ firmo,nisi de hac prædilectione manifestissime constaret ex mente ipsius testatoris,ita vt æquitas d.l. Pantonius. potius fieret iniquitas, puta si hæreditas esset transferenda io extraneum,& de domo, agnationeque testatoris extrahenda &cæt.vel quid simile exorbitans ab omni ciuili voluntate contingeret,alias enim quamlibet præsumptam prædilectionem ex aliquo proximiori gradu non admitterem contra æquitatem dictæ l. Pantonius. Et ita pertransec in hoc perdifficili, & inuoluto articulo.

Articulus IX.

83 AD oonum, † An scilicet hæc restitutio quæ datur hæredi ex benignitate dict. l. Pantonius. quando datur hæredi minoris,detur ex clausula generali,an vero ex edicto minorum?

Effectus est magnus, vt constat ea his quæ dixi statim in præceden.articul.in distinctione mea, in secundo caso.

Videtur antem quòd ex edicto minorum: quæ vtique fauorabilior est, & ita videtur simpliciter velle Riminald.Seo.in cons.125.in fin.lib. 1. & facit l. etiam. ff. de min.

Sed breuiter in contrarium est vera & communis conclusio. Ita enim colligitur pene ex omnibus allegatis supra art.præced.in princ.& in specie Capra cons. 88.no.12.& cons.140.nu.2.Corn.cons.87.per totum. lib.1.& in d.l.si infanti,in 6.notab.vers.tamen fallit.& idem in effectu vult Cum.in d.l.Pantonius.in fine.vbi de communi.

Et ratio clara est,quia in primis d.l.Pantonius.& dispositio eius procedit,quando non fuit completa læsio in vita ipsius defuncti,& sic illi nulla competebat restitutio,vnde ex persona eius non dicitur peti,sed datur hæredi ex æquitate, & consequenter etiam si defunctus fuisset minor tempore suæ mortis, non tamen agendum est de edicto minorum,quia persona eius nõ attenditur.

Neque obstat,quòd neque etiam ex persona hęredis dari posit, quia hæres nunquam lęsus fuit, & sic quòd necesse sit fateri quod detur ex persona defuncti, aut quòd non posit dari,quia fictio d.l.Pantonius.alias fingeret super impossibile, possibile est enim esse lęsum, seu fingi lęsum fuisse defunctum in vltimo vitę spiritu, hęredem vero nunquam.

Quia resp.quod defunctus quidem læsus fuit hoc modo, quia fuit ipse causa,quod hæres eius non posit de rigore iuris consequi illam hæreditatem,quam ipse cõ-
84 sequi poterat, vnde sequitur quòd causatiue † dicetur peti restitutio ex persona defuncti, formaliter vero ex persona hæredis,qui perfecte læsus est, non autem a se ipso, sed ex persona sui authoris.& ita in terminis considerat hos terminos causatiue & formaliter Bald. in l.1.C.de rest.mil.

Præterea,omissa hac subtilitate,potest clarius firmari considerando,quod licet ipsemet minor potuisset dici læsus,tamen non ex fragilitate propria, sed ex causa mortis dicitur causata læsio eius, & ita procedit dicta l.Pantonius. Quo fit, vt non competat restitutio aliqua ex edicto minorum, quia etiam si minori competijsset in vita sua, non tamen ex hoc edicto competijsset, sed ex clausula generali propter iustum mortis impedimentum, & casum fortuitum, vt dixi supra quęstion.11.articul.3. requiritur enim quòd minor læsus sit fragilitate ætatis,non casu fortuito, ad hoc vt detur

ei rest.

ei restitutio ex edicto minorum, vt dixi plene supra quęstio.4.articul...& est tex.in l.verum.§.sciendum est autem.ff.de minor.

Et ita teneas,& ad l.etiam.ff.de minor. respondeas, quòd ibi erat læsio completa.& sic remanent resoluta contraria.

Ex quibus ad laudem Dei Opt.Max.& beatissimæ Virginis eius matris, sit impositus finis omnibus dicendis circa materiam restitutionis in integrum in genere.& consequenter huic primæ parti.Nunc descendendum est ad restitutiones in integrum in specie, & sic ad secundam partem principalem.

Finis primæ Partis.